281(7)
U-79
A/874

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԱԿԱՆԱՑ

Որք պաշտին 'ի հասարակաց ժամա-
կարգութեան հայաստանեայց
եկեղեցւոյ։

Աշխատասիրեալ Տ՞ն Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան
կոստանդնուպօլսեցւոյ Աթոռակալ Վրդ՞պետի
'ի Մխիթարեան Միաբանութ՞է։

Տպագրեալ հրամանաւ Արհիապատիւ Տ՞ն Տ՞ն Ստեփաննոսի
Վրդ՞պտի Ագոնց Աբբայի և Արքեպիսկոպոսի։

Յօժարակամ նպաստաւորութ՞բ երից ազնուական Եղբարց
Պարոնաց Մկրտչի, Կարապետի, և Անտոնի կարնեցի
Մահտեսի Գասպարեանց Ղուկասեան։

1814 ՃՄԿԴ։

ՀՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

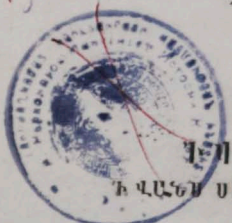

ՎԱԼԵՆԷՏԻԿ
Ի ՎԱՆԵՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ։

БИБЛИОТЕКА
Ин-та Истории и Литературы

~~3375~~

1962 г.

1663

ԱՌ ԲԱՐԵՍԷՐ ՍԱՏԱՐԻՉՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆՆ։

Արժանահայց հոգևորականդ ձեր խնդիր, ո՞ ընտրական շառաւիղք տանն Դասպարեան, գլխաւորեալ ահաւասիկ հատուցաւ 'ի մէնջ, յապաղելով ինչ Թերևս քան զձերդ փափաքումն, այլ ո՛չ որքան յիսն էր կարողութիւն և ջան. որ զարագն՝ բայց և զբարիոքն ըն ժամու և ըն կարգադրութեան յօժարէի ածել 'ի կատարումն. զի եղիցի խոհականիդ ձերոյ ընտրութեան՝ երագափոյթ զայն համարել, որ բարեյարդարն իցէ և զդուշաւոր։

Այլ սակայն կամակատար այսու հանդիպելով իմ ձերումդ երկիւղածութեան, ցանկամ՝ ոպ է՛ իսկ իրաւացի, ո՛չ անձին ինչ վերագրել պարծանս կամ արդիւնս բարեաց, որում իբր 'ի հարկէ պաշտամանն վաստակաւորի՝ տրունական եւ եթ խոստովանեսցի հրաման, ծառայ լինել անպիտան. այլ Աղնուականացդ ձեզ պահեալ կացցէ գովութեանցն մրցանակ. որոց ըստ ազատ կամաց տեսաւ գլխովին երկաքանչիւր բերումն, բարեյօժարութիւն 'ի տուրս, ընտրութիւն 'ի հաճելին։

Վասն զի ինքնայորդոր ելով ձեր 'ի սատարումն կենցաղօդուտ մատենի տպագրութեան, 'ի բազմաց անտի գրաւոր վաստակոց՝ որք ձեզն եդան առաջի ըն ձերում հարցուածոյ, զառաջիկայս ընտրել յանձին կալայք զբացայայտութիւն Շա-

բականաց. Հոգ տարեալք՝ ծախելի տրովքն զլաւագոյնն՝ զանծախն 'ի բարիս պատրաստել բազմաց ժողովրդոց. զի գիտասցեն՝ մտօք ք̅ թէ լեզու՛աւ զօրհնաբանութիւնս ա̅ծայնոցն պաշտամանց քաղցրացուցանել 'ի տէրունեանն տաճարի:

Նա՛զի տոհմակիցք արդարև և համամիտք սովիմբ ծանուցայք առ մեծանունն Ա̅ծատրեան Մանուկ Ամիրայ՝ ըստ ա̅ծահաճոյ արդիւնատրութե̅ց, նա 'ի տօնական տեղեկութի̅ւն, և դուք 'ի պաշտամանցն յայտարարութի̅ս լինելով յառաջամիտք. նորայն ջան՝ զի ծանիցի տօնասիրացն, զի՛նչ ինչ կամ զո՛յս ոմանս մեծարէ եկեղեցի. և ձերդ՝ զի ծանիցի, ի՛ւ և զիա՛րդ մեծարել արժան է. և համառօտ ասել, նա 'ի տունկն համավաստակ, դուք 'ի պտուղսն. այսպէս ուսեալք յառաքելոյ՝ զօրհնութ̅ պատարագս գիտել պտուղ շրթանց որոց խոստովանին զա̅ր յընտրեալս նորա:

Ա̅ւելո՛րդ առ այս, նա՛ փոքր իսկ վարկանիմ երախտապարտս ձերոց բարետրութ̅ց արձանագրել զհամօրէն պաշտօնասիրացն անձինս, դարուց 'ի դարս անմոռաց յիշատակաւ յարդիւնս բարեացն վայելել̅ք. այլ զմեծն առից կնիք բանիս՝ և զփափաքելին, ունել ձեզ զերկնաքաղաքացիս ողջոյն՝ որոց պաշտամանցն եղայք ընծայաբերք, խնամոտ շնորհակալուս և լիաձեռն հատուցօղս՝ յառօրեայ կեանս զբոլոր պիտանիս զհոգւոյ և զմարմնոյ, և 'ի մշտնջենաւորսն՝ զանտրտում երանութի̅ւն որ առ Ա̅յ:

ԸՍՏ ՏՕՂԱՍԻՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ·

Յաձախ երբեմն ուրիշ եկեղեցական ընթերցողներ յանձին պաշտամունս՝ յորդորելին զյօժարութիւնն պաշտօնատարանելոյ ի ձեռն զբաղմանցն ի բանից, որ մեզ ոչ ինչ ինչոքան բերէն սակս երանելական խնդութեանն, և իմ սակս ինձ ևս ի նոսա։ Այս ըստ պատահելոյ իրացն՝ բազում անգամ ընդդիմացայ և խնդրի լինէր առ ինձ՝ յաղագս ի սոյն աշխատութեանն ձեռնարկելոյ, ոչ միայն ի ընդարձակ ոճոյ ասացելոցն բարեպաշտից, այլև յօտարազգի փիլիսոփայից։ Ի սուն էր յորմէ ինձ առեալ ինձ առ հռովմայեցի ազգն և վարդապետս յաղագս ինչ ձեռնարկեալ երգոց հոգևոցն, ի ցուցանել ինձ առնս զսահման ինչ յայնցանէ լսելոյն ընթերցանէ, ոչ միայն փոխելիս և ընդ վայելելոյն իմաստից ինդրոյն զարմանալին, այլև յորդորելն ինձ լինելին՝ բացայայտութեամբ պայծառացուցանել ի ձանձրութենէն ծողովրդեան. փութալով ամ ի հանապազորդ փորձոյ, էր ուր ամենեցուն բանական են զձայրագոյն յօրինուածս նախնի վարդապետացն իմնալ բովանդակեալս և անսխալ. այլ բազում անհեդեսիս հան, և այլն՝ անուղղաբար ևս իմանան զուղիղ փութալն։ Ի սոյն առաջարկութենէ առաւել ևս պատճառս հաստատագոյնս ընկալայ ի ինքեանս ամ. յորժամ հաստատուն եղև ի ժողովս Ի ենկոնի վանմանն Պարթևաստանի յամին 1800. և տուաւ ինձ ժամ բարեպատեհ ասելով նոսանիկ լինել անդամ ընդ նախագահսն արեգական ծողովոյն որ յաղագս տարբերման հաստատուն ընդ Պասքային Ցօրեայնն Ցօրեայնն ինձանոնք փիլոսոփոսիկ, և նախանձաւորն հնոցիցն սեղիցուն. որ ևս փրովֆ ընդերցուածս անորքանչ ջնորհս՝ ի բանին շարականաց. և ներ ընդհանուր ուղղակ և հաստատ բացայայտութեանն փրոֆեսիոն նախնի վարդապետաց, ընդդէմ լինելոց ինձ ևս յանձին առնուլ առ ի սեղիցուն ասպետին ընթերցուածոց։ Այս ինչ այսպիսեաց իրաւացի յորդորանաց լսելոյ եղեալ և իմամիտարտ, զսա պարապոյ ժամանակին ձեռն արկաս յառաջիկայ բացայայտութիւն, որոնցն լսելոյ անորքանչել ինչ պարտասել ականջացն, բազմաց պիտանի, և ոչ սակաւոց խրթնոց։

Այլ յառաջ քան զսկսանիլն մանաւանդ բանիդ շարականացն՝ ի դեպ համարիմ հատարակաբանիլ ձանձրութեան ընթերցողաց զհրաժարութիւն։ Երբեմն, յորում ինձ ընդ շարականացն և եղանակի ձերտանիլն ոգոյ։ Երբեմն, յորում ինձ ի

ՔԻԿՅ ՀԵՒՈՒՆԵՔԵՆ ՝ ՈԵՐԴԵՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՝ ՅԱՇԱՓԱ ՓԵՐԱՆՔՆ ՀԱՒԱ
ՓԱՄԱՅԱՆ ՇԱՐԱԿԱՆԱՑ ։

ՅՈՐԻՆԱՅ ՀԱՐԱՒԱՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱԹԱՒՈՅՆ ՀԱՅՈՑ ։ ՌՄԷ ։

ՀՐԵՇՏԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓԱՌՈՒԹԻՒՆ՝ ՈՐՊԷՍ ՅԱՅՏ ԱՂՊԷ ԽՐԱՒԱՌԵՑԱ, ՆԱՅՈՒԱԾ Ի՝ ՀԱՐԱՒ ԱՂՔԷ ԱՌԱՕՏԼԱՒԱԿ ԳԱՂԹԱՍՏԱՆԻ Ի՝ ՀՂՐՔ ԵՒ Ի՝ ՀԻՒՆԴԵՐՔ ԴԱՐՈՒՆ · ՔԱՆ ՆՈՒՆ ԵՒ ԵՐԱՔՆԱՅԱՆ ԵՐԿԵՍ ԱՒԷՐԸ ԵՂԱՒ Ի ՆՈՅՆ ՁԱՄԱՆԱԿՍ՝ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՆՔ ՆՈՅՆ ԻԿ ՎԱՐՔԱՊԵՏԱՑ , ՈՐՔ ՉԱՒ ԳԱՂԱՓԱՐՆ ԷՒՆԵՑԵՍՒ ԲԱՐԵՊԱՐԳԵՑԻՆ , ԱՅՆ ԻՆԱՆ Է՝ ԱԲՅՈՒՆ ԱՒԱԳԱՑ ՊԱՐՈՒԱԿ , ԵՒ ԱԲՅՈՒՆ ՄԵՍՐՈՊԱՑ , ԵՒ ԸՆԴԵՐ-
ԼՈՑ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՆՈՑՆ ։

ՎԱՂՈՒ ՎԻՃԱԿԵ ԱՒԱՆԴՈՒՆԻՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿ ԱՒՔԵՒ ՀԱՐԵՑ · ՂՐ ԵՒ ՓՐԿԵ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՆ ՅԱՅՍՄԱՒՐՍ , Ի 17 ԱԵԼԻՍ · Ի ՊԱՏՄԱՒ ՎԱՐՔԱՑ ԱՅՆ ԲԱՐԵՓԱՌԱՑԱՆ ԱՍԵԼՈՎ · * ՎԱՐԲՈՒՆ ԵՐԵՔ ՂԱՐԱՔԱՆԱՑ , ԵՒ ՀԱՐՓԱՓԵՑԻՆ ԵՂԱՆԱԿ ԱՄ ՅԱՅՆԻՆ · ՂՐՈՒ ԲԱՑԱՆԵԱՑ Ի ՀԻՆԱՆ ԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԽՈՍՔ ՊԱՐՏԻԼ՝ ՊԱՏԱՒ ՅԱՅՆԻ ։ ‖ ՈՅՍԻՆՔՆ ԵՒ ՈՐԴԻ ՅԱՅՆ , ԵՒ ԵՐԵՔ ԱՍԵՂԷՍ ։ ՎՆԱՐՉԱՓՈՒՆ ԼԱՒ ՓԲԵ ՀԻՐԱՒԱՆ ՊԱՏԻՒ · ՓԼ Բ · * ՎԲՐՈՒՆ ԵՐԵՔ ՂԱՐԱՔԱՆԱՑ ՀԱՒԱՏ ԸՆԴ ԵՒ ՓԵՂԵՑԻՑ ԵՂԱՆԱԿԱ ԱՄ ԽՈՐՀՐԴՈՎ , ՅՆՆԻՔՅՈՒՆ ԶԱՒ , ԵՒ ՀԱՒԱՏՈՎԵՑ Ի ՔԱՒԱՌՆ , ՈՐ ՈՒՆԻ ՀԱՒԱՏՔ ՄԵՐ ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԻՍՈՒՍ ՏԷՐ ՄԵՐ , ՈՐ ՅՈՒՍԱՑԱՒ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ՔՈՅ ՄԻՇՏ ՀԱՍՑԷ ՊԱՀԵԼ ՅԱՒԻՏԵՍՆ ՔՈՅ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՒԻՏԵՍՆ ՔՈՅ ՍՈՂՈՄՈՆԱՑ ՔՈՅ ՍԱՐԳՍԱՑ ՔՈՅ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔՈՅ ՍԱՀԱԿԱՑ ՔՈՅ ՍԱՄՈՒԷԼԱՑ

Ո՛վ ինքնակալ Աստուած, որ ամենայնի տիրես, եւ ամենայն ինչ ի ձեռն քո եղեւ, եւ առանց քո ոչինչ եղեւ, որ ստեղծեր զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զամենայն որ ի նոսա է, որ ասացեր եւ եղեն, հրամայեցեր եւ ստեղծան, որ ամենայն արարածոց տուեր զգոյութիւն, եւ ամենայնի ետուր զանուն, որ ամենայն զքեզ ճանաչեն, եւ ամենայն ի քէն կենդանանան, որ ամենայնի ետուր զկարգ, եւ ամենայն ի քէն հնազանդին, որ ամենայնի ետուր զհրամանս, եւ ամենայն ի քէն ստանան, որ ամենայնի ետուր զհոգի, եւ ամենայն ի քէն շնչեն, որ ամենայնի ետուր զպատուիրանս, եւ ամենայն ի քէն ուսանին, որ ամենայնի ետուր զսահմանս, եւ ամենայն ի քէն գիտասցեն, որ ամենայնի ետուր զհաւատս, եւ ամենայն ի քէն ապրեցան, որ ամենայնի ետուր զհոգեւոր ուրախութիւն, եւ ամենայն ի քէն ուրախանան, որ ամենայնի ետուր զհանգիստ, եւ ամենայն ի քէն հանգչին, որ ամենայնի ետուր զյոյս, եւ ամենայն ի քէն յուսան, որ ամենայնի ետուր զսէր, եւ ամենայն ի քէն սիրեցին, որ ամենայնի ետուր զերկիւղ, եւ ամենայն ի քէն երկնչին, որ ամենայնի ետուր զխաղաղութիւն, եւ ամենայն ի քէն խաղաղին, որ ամենայնի ետուր զհանդարտութիւն, եւ ամենայն ի քէն հանդարտին, որ ամենայնի ետուր զհամբերութիւն, եւ ամենայն ի քէն համբերեն, որ ամենայնի ետուր զերկայնմտութիւն, եւ ամենայն ի քէն երկայնմտին, որ ամենայնի ետուր զողորմութիւն, եւ ամենայն ի քէն ողորմին, որ ամենայնի ետուր զքաղցրութիւն, եւ ամենայն ի քէն քաղցրանան, որ ամենայնի ետուր զպարգեւս, եւ ամենայն ի քէն ընդունին, որ ամենայնի ետուր զկեանս, եւ ամենայն ի քէն կենդանանան, որ ամենայնի ետուր զանմահութիւն, եւ ամենայն ի քէն անմահանան, որ ամենայնի ետուր զանապական պսակ, եւ ամենայն ի քէն պսակին, որ ամենայնի ետուր զանեղծանելի փառս, եւ ամենայն ի քէն փառաւորին, որ ամենայնի ետուր զանանց պատիւ, եւ ամենայն ի քէն պատուին, որ ամենայնի ետուր զանսպառ հարստութիւն, եւ ամենայն ի քէն հարստանան, որ ամենայնի ետուր զանսասան զօրութիւն, եւ ամենայն ի քէն զօրանան, որ ամենայնի ետուր զանսպառ հանդերձ, եւ ամենայն ի քէն զգեցուն

երբեցուհոյ պլաբայնոս , քան առաւել ևս ափսոսալ մասին գնալիս վէ-
բանարարեալ ընդանաբարութեան , և ասէին՝ արբեր : Ոչ ու ղա-
բանիս վի փրեալ ի ներսին ոձիցը . յորում սարդս խոյանէին
շարականի ընդանիկալ կայ յորինուած , ասելո պլաղեսի չան պլէ-
բոսիկալ . և առանչին՝ պլաբայնոս քնդայելու մովնեսի խո-
բեցաւոյ՝ այն շարունդ մոփրէի յոհաննու մանափառոյ :

ԺԲ. Սիրէ շարակնոյ , և կիրառութիւն նմ։

Վարապետն ի չնորհնէ երկնային արարողութեց՝ փիսակ
էն , չի ի սկզբան գրիսոնեութեն ոչ կային յարատև երգս եկե-
ղեցական յիսնիչն պալատանս . այլ զանազանագ կարգ ու կա-
պէն հաստատ կային . և ապա առ սահս սահս ասվածոյ
պնոյն սաղմոսարմանէ երգեցողսն երգեցողը ըստ ոմն կայ-
նոյ . որպես և ի վեր հարանց պատի վն եղբօր մոյ՝ այնպես
առնել սովորութիւն : (երես. 89) Եւ այն պաշտամունք կոչե-
ցան Սաղմոսերգութիւք :

Եղեալ քահանայից առաւել սարքերգեցս կիրառութեն երգեցող-
կեան երգոց՝ առ ի բանալոյ չկայնչոյն քաղաքերգեան , որ չեր-
կար սաղմոսոց և ի երգեցողեան ընդլայնայր ի պաշտօն ձայնե-
նս . և երանելոց հաղորդութեն երօրեայս երբեմն գնդոյ . չի ըստ
առելոյ ամբրնացոյն (ի) * (ի) ընդ . պատարագի . ընդ-
երգեցողեան եղանակին . . . ընդոսոսալ կարելացանն չինս
ասինեցան առ ի պենելոն ընորհին . գանգի չէ ինչ որ պիտա
մեր յեղելոյնն յոմանս ընդ ի երգ ընդ ի պատարագի . որպես պերճոց
յայն , յորժամ որպես պարան է լինիցի . վն այսորիկ ու եկեղե-
ցական առաջնորդ ընդելաս գայն յարատևից : ||

Ասէ Ղազար յայս պատճառէ յառելոն այլ երգից և նոսափա երա-
գեցականս՝ որպէ ի առյնոսերգութեն . Ինչ չի ի հասարակ այս
առվորեն բազում սաղմոս՝ որ յառաջն եղանակեալ յայնոյ պաշ-
տեալ լինէին , գոնեցան ի ներս ասել . և գոնեական նոցա յորե-
նեցան այլ երգս՝ հանգամա իրատանել ի սաղմոսս : ||Որով ևս
ի երգս ասէին հասարակացա ուր ասի երգոյ յարամանց . որ են
Ղազար , Հարց , ||Երեքասունք , ||Երգս , Ձ եղ-
նիկ , ||Անդուն , Հաղու . Համբարձ . զրոյ առ իրատան-
չեան սաղմոսական բանս յորինն այլեալ յայնոյ երգեցողսա-
նա :

Զհետևելն ասի երգն յորմարել առ ի ի մարգարեական
օրհնութեցն եգելոյ ի սաղմոսարանն զինի իրատանելոյ կանո-
նի . որ պաշտի ի գիշերային գնդան . և չի առաջինն յայնոյ
օրհնութեցն է մովնեսականն ( ) Ղազարեսոյ չոր , չի գասոյ է

ռաուրքալ , նվին էրբ ի սխանեչ ղարախանի օրդնաուչքանն՝ գայ
գոան առնչմ սխոտաճ յայնին ։

Չարցր է երգն յարմարեալ առ օրդնաչ երդոյ մանկանց բաբե-
լոնի , Որդնեալ էս ար ած հարցն Հերոյ Լեզ . որ պաշտի յառա-
ւօտեան ժամուն ։

Ա՝Լեծացուսցի՝ է ղարախանն յարմարեալ առ երգի սրբուհոյ
աճաչնին , Ա՝Եծացուսցե անդն իմ պիբ Լեզ . որ պաշտի յառա-
ւօտեան ժամուս . և ի հնուն ասելն գայն ի էրգիչէ և յայլ
գերասանական գօնս . իսկ այժմ չատ օր ։

Ողորմեա է ղարախանն ասացեալ յառաւօտուս ժամուն առ Ջ
աղջոս , Ողորմեա ինձ ած ըստ մեծի ողորմածդ Տոմ Լեզ ։

Տերկերկնից է ղարախանն երգեալ յառաւօտեան ժամս , առ
սաղմ. ՃԾԵ . Օրհնեցէ պիբ յերկնից Լեզ ։

Մանկունք է ղարախանն երգեալ յառաւօտուս ժամուն , առ
սաղմ. ՃՃԵ . Օրհնեցէ մանկունք պիբ Լեզ ։

Ձաշտ ասի ղարախանն երգեալ պիչու ճաշու ժամուն՝ ի պատա-
րագի առ այլեսայ սաղմոս ըստ առաջ պարզաճ ։

Համբարձի է ղարախանն երգեալ յերեկոյեան ժամս , առ
սաղմ. ՃԶ . Համբարձի զչս իմ ի՛ լերինս ։

Ոչ ոք ի սոցանէ յօրինեցան և այլ երգաչդասիան բանք , որ ու
մանեն ընդ ԼՒՀ ղարախանց . այլ հասարակ անուամբ կոչին
երգ , կամ Ջաղ , կամ Գանչ , կամ Ա՝ղերգ ։

Իսկ Ճարական կոչել զասացեալ երգան՝ գիանեմ նախ
առաջին Ջոյանաւոր բանս ներբսնի ընծրկալոյ որ յաղագս
Ջբղնդակաց . (տես ի բաղաբ. Լիհ 344 .) այլև ի յայնմ երգել
նոր ի գրեթէ գաղջն յերգահանել ի Ղեղինն առ հաղիւագիւտ ,
զոր պինն ասացս . Ոչնչանդ գիանն առ ներբսնի լամբրնացոյց ,
ի Ղեղն . Գաբարջան , առ Ճաշու ասգմոն՝ Տը Լաճառուբաց ,
յասելն * Օ որ երգէ հիւղեցի խորհրդատիւս Դաւիթ
սիրոյն սէր պատարագեն . Լ որ և շարական յարմա-
րեն պատշաճաւոր ի գիտուս ։ ||

Ա՝նոնդ շարական համարեալ էր երգեցն բարբ լինել ի բա-
ւուն՝ շար , և ակն , ական , այսինքն՝ չար ասիս . երբեմն ըն
շարական նշանակիչն՝ չար ակոն պատճառաճոց , այլաբանե-
լով զվայելչաւորն երգոյն : Ասիայն ընդ գայն , դի անյայտ է՝
յասմի ասիճան գաղջինն երգաս անուանք , նաև օրենս բարբառ
ընչն ու հատանեցուցանչն գայդ բառասնութիւնս : || ա դի ակն
երգ նշանակիլ ասիս չարի՝ առվորաբար նախատանս վերն ի բար-
գոյ . գրօրինակ , Ա՝ֆանասի , ախոտգործ Լեզ . իսկ ըստ այլ
նշանակուճ չեպատաս երգել , յոդղափանն գնի անճգոսիս . գրո-

օրինակ , Ա՝ եղծանին , ջարանին ևն ։

Ա ան որոյ ընդրելի է՝ համարել աճանդնել անուան մանկամբին՝ կամ , ի բառէն՝ շար . որ ինչ համանդ առվորական բառն՝ ընդ, ընդ , ի եւ ից ընբռյանդնեն առաւել շիր կամ շիրահ , որ առ նեմ երգ նշանակէ ։ Այսոյ առ հայ մասնեսափբս պետանեմ ընդգն ջարանան գիմարձանել առ գաղնբդառնս , զայն որոշուան նշանակել անուամբն՝ որով դառանց ոսից բանս կոչեն՝ շարագիր կամ շարագրած , իսկ դրանաւորն՝ քերդած կամ քսիթաբեր ։ Ա-սոյ շարակոն զայն ասէն պետանեն , որ երանգանան եղանակս կոսկել է առանց լսելոյ ոսից կամ վանդից . գինչ չէ նա ինձն մանչես ոբերնօղ խորհրդածոյն արարել ի վերայ ոսոն յայնց , զայն բառ ի մակարբն անդ երկնելով ընդօրանան յոսելն . * Ա արարբառնեն ջարամանառնեն հոգեառ երգարանես բան երանգնան լսելոց ։ ‖ Օ այն գիմարձանել կոչուն որոշաբար ձնանդանեն ներբնա լամբրնանդ , ի պատմագրեան գովեստ ընդօրնալոյն ասելով ։ * Ա արակատագ կարգ առձեղնեզր , առղերգուելն՝ կամ ի ձայն առնեզր ։ ‖

Օ ընդանակ երգեցողոյն ջարանաց՝ այլապէս պետանեմ յառաջնան՝ գան զոր այժմ առնեմ ։ Ա ան չէ ընդնեանամ ի հին խրատս քանամարգառնեն , չի զշարանն խորանանիւր առղմոսի ու սնամանեին չեմ վնամբելոյ պաղնան ի լման , որպես այնմոսա է առվորանեն , այլ գան զ գառան ասացեալ ի առղմոսն , յորմէն պառաջին գառա շարանին՝ երկնելով երկեցս կամ երկոս . և գառ ձեալ՝ գան զ գառան ասելով ի առղմոսն , յորմէն զերդոյ գառան յարանին՝ նոյնպես երկնելով . գինչ առա ի վնամբել առղմոսն՝ երգեցին ոչ ոսոն գառան յարանին ։ Այս որպես այնմ յառաջին գան շարանին սկսուածք առնեմ պառաջին գառան առղմոսն , նոյնպես նախնին յայլ գառաս շարանին սկսուածք առնեին զկնի գառան առղմոսն ։

Ա՝ շանակ այսոր առվորանեն յայտնապես երեսի այնմ չերկնք ոզոր-նեան գառոց շիկ · ‖ զորնեա ինձ ած իմ ոզորնեա · զի անպատաս-խանի նմ ևն . որ յառաջին գան սկիզբն գնի . ‖ Ա՝ մնեաս իմ . որ ե վերջին առաջին գան առղմոսին , այսինքն . * գառեալ գնոզ բանս նեանեա իմ ։ ‖ Ջ նկերնեզ գան սկիզբն գնի . Տառապեալք . որ ե վերջին ինձնեզ գան , այսինքն * ‖ օրէ արա ինձ ։ ‖ Ա՝ գինձասեն ասնեզ իմ գառապետել ։ ‖ Ա՝ ոսի չերգորդ գան գնի , որ ե վերջին ձեն գան · * Ա՝ նեզնեա զնա յարանին ։ ‖ Օ այն գիմարձանեն գառ-ջեալ բառէ գործ առուն՝ ի գանձան հարցս . որ որպես յա-ռաջին գործ առնեմ գնեմ զգառան , Ա՝ նեզնեզ՝ ամ գործ

ան պէտք ԼՀԸ, նոյնպէս յայլ փոքր-ինչ առումս դնի ախոռաց, կամ
ղէրս պէտք օրհնեցեալ, կամ ղերս պէտք օրհնեցեալ, կամ սրտիկ պէտք
օրհնեալ. որ են այլևայլ տեսակ օրհնութիւնքն երից մանկանց:
Ո՞ւմպումանց առաքելութիւնն փոյ պետանել դնելոյ յայսոսիկ յերեսիցն
քաղքենոյ քաղցեալպարիսն. յորում առ աստուած կոչումնէցդ,
եւ կամ երբեմն էլ ղերս եւ զՀՐ յերկինդ այնր առաւ,
առ ի նա զ տեսակ աղմկին յարքելով երից պէտ ղարաճա-
նին, որպէս յայտ է ի ծանոցոյն:

Ի բաղում ծնս փոյ առաքելութիւն առ ղարաճանն օրհնութիւն յարել
պայ ղարաճան, որ առանձին անհամբ կոչի Հոտեսակ: Կայց
քանանակ երբեմն այլայլեալ է ի առքերաց առաջնոյն. զի պէ
այնմ երբեմն պայն յառաջ չան գտանր պատրաստ օրհնութիւնն.
որպէս ի կիրակիէն վարդավառին նման ասի հնգեակ ղարաճան ՀՀ-
* {}նձոյ այսոր գառօր դիաձնին ‖ ԼՀԸ. եւ ապա բուռն օրհնութիւն
առաւր ԱՀ. * ‖ ի լերինն այլակերպեալ յոգոյնէ ‖ ԼՀԸ. այնպէս
յայլ ծնս: Ոմանք ըստ հին սովորութ՝ հնգեակ ղարաճան կոչի
այն, որ ասի ի բուռ յայնէ առաւրն պինի օրհնութեն, այսինքն ե՝
յորժամ առաւր պատրաստ օրհնութիւնն ոչ էր ըստ յայնէ առաւրն,
նման պայն երբէքին. եւ պինե նորա յարէին ղարաճան խորհրդառոր
յառաւր յայնէն. վ՚ այն անուն եղաւ նմա՝ Հոտեսակ:

{}նպատ առաքեաձնի յայնին ընկերանոմն պայս առաւյին կանոն
ի խոպան գնելոյն, ըն Ա{}ղերիայն գաճ
պիսի. եւ ՁՀ յերկինդն բարձրացոյն: Ոսկ վ՚ օրհնութեն եւ այ-
լոց ղարաճանաց ոչ ասի ինչ որպէսքար:

Զ. Վարգ առաքելոյ բայսայսյուսԼՕՀցս:

Յայմ ինչ ոմանք փրուիցս՝ կարեւոր է նման առաքելն ոանել
պանանալ օրհնակ ինչելի փրցն: Այս կանչէ ի պատրեալ ղա-
բանոցս բազում օտարոտի այլայլութիւս ապրելոյ են յանհետնե-
լիք պատրեղոյ, կամ յանմայ վերկանաց, կարի եղեալ յոյզ եւ
խնդրէ առնել ի յետապէս օրհնութիւս, առ ի գիւտ ախմայ եւ կա-
տարած գոծմանցն, եւ յորդորանս կարապատ ընկերքցուածոյն:
Վայն երբ աշխատասիրեալ երկայնմտութիւն, համեմատեալ ըզ-
պատրեալ ղարաճանս առելի չան ընդ երեսուոս եւ երկու յետա-
գին օրհնակաց. ո՚ ի բազդատութիւն ասի յայսոսիկ գոլացս ինչ
պանանալոյ պատրեցոյ ի յետագին, չան յետագինցն ի վե-
րինսն. եւ օրինակ սնափոյն էին յետագինդ, նոյնչափ համամասնու-
թիւն երեսիք ի նս: Յորում գայն ևս նկատեցար, չի ընդդէմ յայ
երկրէդացման եւ ի վարդավառեանն գիրս չի՛ մատեան ինչ այն-
պէս յանմոխագին գաղափարել, որպէս գիրս ղարաճանաց, ա-

ֆայն տարբերությունն է նոսա հռմալափոխ էն՝ տան յայլ փերս։ Այս այսրին պատճառ ու անոյտ էն, նախ՝ չի շարախանդ փերլուրի ոսեի չինչան չիպատմ մանր նշանախ խոչիդ։ առ որ ու ամ փրափերս համարչային՝ բայց ալշղոսկան ե պիտուտրտ։ Այրիչ, չի բարդյանայուրի եղանախոց յասեկի նիչիդեշտ՝ յանպիսանի չոր ե էդի տարբերությունն փերլուդ, որով ե ոսդղա-

փերուրին յայլոչի թիսրա։

Այդ՝ ըստ առալնորգելոյ այսր բազդատուա՝ նշանակեցած չիբարանիքը պետի շարախանդ չսարբերությունն՝ որ ամ չիսուփերի համ բազմափոխն օսարանային ի պատրաց, ու որ դաբանիչին ընդ նոսա։ յորոց խոհական գնոնչի կարօղ ե ընտրել չհրաժարան, համ պատարանին։ Օ սահուս չսասցնալ տարբերուդց պետանիչն մոտիչալ ի շարախոցն պատրաստել ի հոսպանդնոսպա-

Էնս, ի խոմին ասցած՝ ի պատարանի յօհանիսեան պօղոսի։

Այս հանչի կան շարախոս ինչ յօրինելոչ ի չեպին դարս, որ ու երկուին բնաս ի չեսուփեր օրինակս վաւերգանս, այլ զոմանս յայնցանե չեպին պատրօղ մոտիչալ են ի համփ շարախանդ, զայնպիսիսն արատոյ ընդառ ի բազդարուրէ։ տան չի ե ինչոսարուրէն արծանի ինչ չիչ ի դա։ Այլ զայն շարախանս ներ ասուսդ ի բազդարուրէն, որ չսասցնդ անոյ դինչու չիերկսասանիցդ դարս ընդուչալ եղէն ի հասարակոյ սովորուրէ ազգին։ ոսոգ պատճառ դայն՝ որ կան արչանացոցալ ի պատրուրէնն ոսգոնոյ վարդապետի։

Այլ բազդարուրէնս ինքոմ ասելդոյ վարչուչ կան ասս կան ի չի պէրուչմոյ բանան անչարօչ ինչոսարուրէն՝ վարդապետ ընդարչային ազգրչա՝ ի խափանուն չարնորհ ե պիտանաց։ Այսպայսիկ չուռ հասարակոյ դայն չբանան ե չբասս, որ կամ ինչնին գինուրէն ոսնդգին երկասիդ ե նշանախուրէ, ե կամ ասս անոսս ե ասս բարդուս կան-

յԱ. Վարդապետութիւն հայոց ընդդէմ հայհոյութեան։

ղամ ենչ չեպանոյ մասիսանս ինչ՝ չիերաւ ի ի փլուխ գասիլ չարախանդ, երբոս պատ գեղագասչուչ ի շարդ ազգային պատմութիւնն։ ե զղասչաս փերասնոցուրէն գե ասանչմ նոսս ասալին՝ ըստ բնասրական հանգամանաց նոցա, այսինան ի ըստ երջանկան արհնասին կաթողիկոսն, որոյ գամ եղանակս գասաչանուրէս չինչոսաս բերին ըստ փլխասոր ոսն չայնչ, ե զգա բազմափոյն գոխոմանց նոցա։ ոսոց կարասրել սեղծուրէն

ՈՒ ՀԱՅՐԱՊԱՏ ՄԱՐԴՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅՐԱՊԱՏ ՄԱՐԴՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ա՛ռաւօտ էր գեղջ առաւել վհայեցին այսմ վերադարձ յոտնաձայն ի ժամանակս հին մանուկն կայսեր , որ և գրեաց առ գրիգոր ընծայարարն՝ ասելով . (*) Ողջոյնդ առ ընտանեաց քոյում , զի զգայեցուցանես որ կայր ի սիրտս մեր քեզ , և զի ի պատուհասս որ առաջ՝ չէ՛ իջեցեալ ընդ մեզ և առ ի մերում ժամանակի ընդ համայնից ազգս առաջ ի վերայ մեր ։ Եւ ի գրելոյդ զայս առաքեցեր առ մեզ ոսկի ։ Եւ ես ոչ ընդունեցայ զայն , զի ոչ ինչ ունիմ պիտոյ ։ Եւ ոչ ինչ ունիմ ի քեզ խնդրել , ի սմա ինչ որ ի քէն ինձ հասանի ։ Եւ ես

քննութիւք . մեզ զի՛ ի մէջ ածաք և ծանեաք երևելապէս
ի նոցանէ , զի՛ ի բազում առիս երկու բնութիւք զմի
քեզն նոքօք փառաւորիք ։ ‖ Օ՜ այս բան յոյժ արթեալ նա
ինքն փրկիչ խոհեղիսկ է ընդունի առ հաղթապատի վարդա-
պետս , առէ . * ‖ Կայեցէք՝ եղիջ ծանեաք յերկուս ձեր
և յօրհնութիւնս , որ է շարականդ , որ առ ամէն գձնմա-
բեան հաւատոյ ձերոյ ուղղափառ դաւանութիւնն ։ ‖
Այս յարեամեայց ասէ՝ Գրուխիելմոս վիլհեառա գաղիացի
ընթերան հայ երդոյ յարգանի երապան քաքէղս՝ ծանօթս սա-
լով է վիբայ շարժողի ինչ երկոյ ի մէջ ընձին պիտ . (յամին
1370 .) այսպիսի գովասանութ ինչ ձբանն . * ‖ Յայ քաղ-
ուածս՝ արգ՛ոյ է մեզ մասին զի բանասաեղծութիւնն հայ-
կական՝ հոյակապ է՛ ի բառս , ամբողջական յիմաստս ,
և գեղարուեստ՛ ի կազմուած , այլև զի այս քերթուածք
են գործք արանց երևելեաց՝ ի գիտութիւն , յուժգնաշ-
տութիւն , և՛ ի բնաստուր ձիրս բանասաեղծութիւն ։ ‖
Երբ՝ այսուհի և որ այլևս առաւելութիւն շարականաց՝ ինչպէս
լուսափայլեալ վիճակացն , արբարաքար պատուիրէ ամենայնիւ
՛ի բացայայտութիւս , որոյ ամ սիրէրն առնել գանգրչել եմք
առ՛ ի յորդոր փառաբանութիւն ։ ‖ Երբ՝ զի՛ ի վերջոյ
բերէ նորա ‖ երեսս ։

Օրհնութեան նըւէր՝ ընդ Սրբոցն պար,
երկնից Դաշխոյին՝ ընծայէ Գասպար:

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ
ՇԱԲԱԿԱՆԱՑ։

Առնէ Յովհաննէս սբ. Յ[illegible]ան։ ա։

ՈՉ ՔՆԱՀԱՅԻ ԵՒԹՂԱՅՈՑ

սովորութիւն՝ բաց ի հրաշափառ Յունդե-
նէ. Ոչ Իսի՛ն ումեր՝ ուսանիլ զնուագդ
ըս մարթիոյ այլոց սրբ, բայց միայն զսրբուհւոյ Ա[illegible]ած-
նին, և զՅովհաննու մկրտչին. մի՛ պի զերկոցունն սուտ
գնուագդ գիտեմք եղեալ ազատ ի սկզբնական մեղաց։
Յաղագս հանգամանաց մեռելոյ Յունդեան Յովհան-
նու մկրտչին՝ յայտնապէս ընթերցուածք յաւետարանին
գոլով։ Իսկ յաղագս անախտ Յունդեան սրբ կասկած՝
թէ և չունիմք յայտնապէս առանդեալ ի նոր դիրս,
սակայն ոչ եկեղեցի յընթերցուածդ՝ թէ եղև նա
Աղբ Իսի՛ն, ըս այնու իմանայ զմեռ մկրտուի դերա-
կատար՝ որ վայել է մեր Ա[illegible]ծ, ըս նմին և զանախատուի
նէ ի չղանալն յարգանդի մեր երբոյ, և ի Յունանէն
յաշխարհ։

Ո պատմութիւն Յունդեան սիրտանէն աւանդէն յայս-
մեռելոյ ի 8 սեպտեմբերի, և ասէն՝ թէ Յուդայ նէ
Յակոբեմ և Ա[illegible]նա գոլով անզաւակք, աւետեաց
հրեշտակի ընկալան զգանկալի զաւակն. որում ազգ-
մամբ ոչ անուն եդին Ա[illegible]րիամ. որպէս և ի Հնումն
աւետեաց հրեշտակի կատարեցաւ Յունդեն խոսհա-
կայ, և սամիսոնի։

Իսկ յաղագս ծնողաց Յունդեան ասեն՝ չիք յիշատակ յատաջին դարս եկեղեցւոյ։ Այդ
երբեմն կարծել անանց, թէ լեալ իցէ ի սկիզբն հինգ-
երորդ դարուն առ ժամանակօք սբ[illegible] օգոստինոսի,
պատճառս աւետալ ի Ձառէ, ինչ որ յաղագս Ա[illegible]ծ. բան
ժե. կարծեցեալ յանուն օգոստինոսի. յորմէ և ըն-
թերցուած կայ ի Հռոմէական ժամագիրս ի պաշ-
տաման Յունդեան Տիրամօր։ Ապակոյն ոչ միայն Ձառն

չքօսի ինչ յաղագս տանի ծննդեան, այլ աւետման և կուսական ծննդեան Քրիստոսի, այնպէս զուն գրութիւնքն նոքին անհարապատ դասէ երևի ի քննողաց։ (Հատոր Ե. Հաւելուած. եր. 321։) Իսկ զի ասեն զի կան այլ Տարազ զգեստ ձեռք չորք՝ խօսեցեալք նորին օգոստիոսի ի ծնունդ Յովհաննու մկրտչի, յորս յայտնացաւ և կրկնաբանեալ ասէ՝ Թէ եկեղեցի բաց ի ծննդենէ յովհաննու կարապետին՝ ոչ կատարէ զծնունդ այլոց սրբոց, ոչ վերապատուաց, ոչ զմարգարէից, ոչ զառաքելոց. այլ միայն զՅովհաննու, և զքրիստ։ (Կան մէջ. գլ. ըո՛ մէջ. գլ. ը՛ ու մէջ. գլ. ո՛ու)

Ել կայր նաև ի ժամանակս մեծին լևոնի՝ ի ե դարուն. զի չէք նշանակեալ ի խորհրդարանի նորա. և անհաւատի է լինել ի ժամանակս մեծին գրիգորի ի վերջն ձ դարուն. զի Թէ և կայ ի խորհրդարանին նորա, բայց յայլոց մուծեալ կարծի։ Հաւաստի կալեալ է ոմանք՝ ի հռոմ ի ժամանակս Յարգսի ու պապուն՝ ի վերջն ձ դարուն. զի յիշէն անուանաւս գրապետ, և աղեքսիոս։ Իսկ առ յոյս երևի յիշատակ լեւոթնէնդ գարուն. զի անգրեալս կրետացի ի նմին դարս ունի ձառ յաստուկ ի նոյն ոտանաւորութեան։ Յայլ եկեղեցիս առ սակաւ սակաւ երևի սովրեալ. մի զի ի գաղղիա չէ և այլ կայր ասէն ի լ՛, կի՛ թ դարուն. և ի սպանիա թէպէտ և կարծի մուեալ ի ձ դարուն՝ Տիմն առեալ ի գրուածոյ ինչ սրբոյ իլդեֆոնսոսի սպանիացւոյ, բայց լ՛ Տարաշաւուի այնր գրուածոյ էրկայնի։ Ի ժ՛ու դարուն պետրոս դամիանոս ունի ձառ՝ ի վերայ այսր ոտնի։ Ի ժ՛ը դարուն՝ կիւս մանուէլ կոմնենոս կայսր Հռոմոց՝ կարգեաց լը երեւելի ոտնս կատարել զծնունդ տիրամօր։ Յայտ է ապա յաւագելոցս՝ Թէ այս ոտնախմբութիւն սկսեալ ի մանուէլ էր եկեղեցիս լեօթնէնդ դարուն, զկնի ինչ եղելոյն տարածեցաւ առ Հասարակ յայլ եկեղեցիս. մինչև ապա ի ժ՛ը դարուն՝ յամին 1245, առաջին ժողովոյ լուգդունի առ ենոսկենտիոսիւ Ֆ, սահմանեաց ուխտ

բեալ ոտնախմբել։

Այնպէս ի մերում ազգի երևի անագան մտել այսր ոտնի, այս է՝ զկնի ժ՛ը դարուն. ոչ և զերկս պաշտամանն ներ տեսանեմք՝ ոչ ի հնագունից վարդապետացն արարեալ, այլ ոչ ասի՝ զառաջինն պատկերն [illegible]

արքին, երկեաց յակոբ կլայեցի՝ որ եկաց կաթողիկոս ի Ժ. դարուն, յամին 1267. և տեսանի եւս ի յօրինուածն նրի ոչ վարդապետաց միջին դարուց, թէպէտ վայելուչ և խնամատարութ։ Նոյն երկի պատկերն ։ Նախեմաց, ասի արարել՝ ի մեծէն վարդանայ վարդապետի՝ երևեալ ի նմին Ժ. դարու։ ։ Եւ ծագ ոչն նախանձաւորութեն ազգիս մերոյ ի փառասիրել զամենագովելի սիրոյնն՝ յորդորեաց երկու ամբողջ չարակնօք մեծարել զկնքաւոն Ծնունդ նրա. որ և յանգերմ դառն եղև առանձին տեսանելիւն ։ Խնդրեաց ։ Յաբանուէս՝ ուսօրեայ պաշտաւնեայքն պատուել, ի տիւրատակ հիմնարկութ նրա՝ ի նմին աւուր Ծննդեան տիրամօրն. յորդ գոհութիւ պաշտպանութ ընկալաւք և ըստնիմք զնմանէ խնամակալութեն։

3. ։ Ընդ մատեանսն՝ ի սեռութեն բանիկ ինչ առաջին չարակարիս [1] ։ Էրբեղեցիս որբոց տնօրէն երբ նոր ։ Ընդ բաւի յորդորէ զորդիս էգիղեցւոյ՝ երգել երգ նոր ի տանի Ծննդեան տիրամօրն. վասն զի նոր էր յաշխարհի Ծնունդ նորա. ոչ ոք յառաջ քան զնա առանց մեզայ յղացեալ էր և ծնեալ. ոչ ոք յորժուց եւսկի այնպէս շնորհօք և սրբութեբ երևեալ էր յաշխարհի. բոմանդակ ազգ մարդկան և քահանայապետութեբ հրեշտակաց այսմանկաւլի օրհոգի սպասէ ինայեին։ Այս այսպէս սակս. զի զնա սա լինելոց էր Ծնօղ փրկողին աեւ գերեզման. և արդ զայս գլխաւոր պատճառս առնու երգ շնորհականիս, յարերով զինի. ։ Ոչ ոք ծընաւ գանձանակին ի հօրէ ծընեալն. այլ, վասն զի այսօր Ծնաւ յամենայն արգանդէն անեալի՝ նա որ յհետոյ Ծնաւ զՅեսուէն յիւղ հօրէն անժամանակաբար, այլ զորդին միածին. Ծնաւ այսօր Ծնօղն որդւոյն ոչ. որով և փրկութեբ աշխարհի հիմն արկաւ։ Ա՛ս որոյ որպէս անկարաւորաբեբ անդնդոց զղջութեան այսօր ի Ծնաւելն օրհորդիս, նոյնպէս արժան ի հրեշտակաց և մարդկան ցնծալից ուրախութեբ երգս նոցս բարձրացուցանել յօրհնութեան տեառնէն մեզ զմայրն լուսոյ։

(1) * Էրբեղեցիք որդիք սիոնի յամենայն արգանդէ ։ տուր օրհնութիւն տեառնէն մեզ ըզմայրն լուսոյ ։ ։ Նոյնք ի նոյնեան մեր ասացան զանձանակին ի հօրէ ծընեալն այսօր ծընաւ զորդին միածին։

Օձոյն իմանաս առնուս և երկիդ տունն [1]. Ձընձաղձ-
ուրքեր մարքեան . յր ոչ միայն որգւոց սիրոնի հաւատա-
ցելոց արժան և երգաձայնել , այլ առ հատարակ որ-
դիք մարդկան ունին պատձառս ցնծալոյ ի ծնունդ
սիզ կուսին . զանգ որ պարս . մի զի նա որ յիւրում ժա-
մանակի կրեաց յարգանդի առանց սերմանն առն զոր-
դին սզ՝ զանամանելին չամ արարածոց , այսօր բնեցաւ
յարմատոյն յեսսեայ՝ ի տանէն դաւթի :

Ձերերորդ տան [2], բատ ուղիղ օրինակաց ընդ եռնուել
պատ է . Որ զաղօսն օրինաց հընոյն ձնաս մարդով պար-
գեալ է . և ոչ ոմի եղեալ է՝ ի տպագիրս ինչ,
դպարփեալ : Այիաք բանին են . Պատձառս ուրախու-
թեան բոլոր աշխարհի ծնաս սմանէն անտս գմա-
րիամ . որ զորդին սզ՝ զտուօղն հնոյ օրինաց ձեռամբ
մովսէսի՝ ծնաս մարիամ հնձնին պարգևիչ լինել
կտակին նորոյ , կամ օրինաց չորհաց : Կտակն հին
տուաւ միջնորդութիւք մովսէսի ի լացուց միայն . իսկ
նորս պարգևեցաւ անմիջապար՝ ի քեզ համբրէն ազ-
գաց երկրի . յիրաւի ասպս համարհատական ուրա-
խութիւն լինելոյ է՝ ի լսելն նմ ծնաս այսօր մայրն
տուողին զնոր օրէնս :

Ի չորրորդ տան [3] , իւրնքա՛ մայր բանին ի հօրէ ձընեալ ,
միաք բանին են . ուրախ լեր մայր սզ բանին՝ ծնելոյ ի
հօրէ յառաջ քան զարև , յր յառաջ է զամ ժամանակս
կի՛ ի յաւիտենից : Ա՛յրաւական , կամ աստղն առաւօ-
տու յառաջընթաց ծագէ քան զարեգակն . ուստի որ
յառաջ է զարուսեակ ծնէ՛լ , չարկաւ իմանի ծնէլ
յառաջ քան զարև . և այս է քան սաղմոսին . (Ղ՚ի. չ:)
Որ ընչոյն երկնային : Ա՛յրաւական անձնաւ ինդուէ քեզ
պատձառք են ոմ տիրամայր . զի միոյ աշխարհ առ
հատարակ ի Թանձր խաւարի մեղաց կայր ըմբռնեալ,
դու ծագեցեր զերկնային լոյսն զՔրիստոս ծագեալն
ի հօ

(1) * Ձընձաղձ որգիք մարդ-
կան այսօր ծնընդեամն սրբուհ-
ւոյ կուսին . քանզի որ առաւա-
զանանան լին յարգանդի անաեր-
ձեացն այսօր բղխեաց յորմա-
տոյն յեսսեայ . առաք . ||

(2) * Ուրախութիւն աշխարհի
ծնաս զմարիամ անուն անձնա
աւետաւք զաւրթնոյն , որ ըն-
տրօղն օրինաց հընոյն ծնաս
մարիամով պարգեւեցնորոյս կրաս-
կն . առաք : ||

(3) * Իսքնդա մայր բանին ի
հօրէ ծընեալ նախ քան զարու-
սեակ . որ ըստ նոյն երկնային ծա-
գեցեր մարդկան բղխուն ի մեզ
սրեիսէ . մաղթեա բանին փըր-
կիչ ըզմեզ ի մեղաց մերոց : ||

ի՛ հօրէն լուսոյ , որ միայն լուծանէլ կարաց զմեզ ի մեզայ մարդկան ։ Ա՛ւ որոյ բերկրեալք այսու խնդութեամբ՝ հեղ զմաղթանս առ բանն ծնեալ ի քէն՝ ասելով տէր զմեզ ի մեզայ մերոց ։

4 · Ի՛ հինգերորդ տան (1) . Ի՛յաւր լերայ , խնամոքն էնա-ժամանակ կատարելոյ խոստմանն ոյ առ նահապետսն՝ ահա եհաս . այն որով խոստանայր՝ օրհնել զամենազգայ ի սաւնէն նոյին . այսպէս գնեն տպագիրքք և տակաւ ձեռագիրքք . բայց Հարազատ և օրինակք սոմբարար գրեն ի գաւառէ, Համաձայն բնագրի ծննդոց ։ Իբ. 18։ * Ի՛ զաւակի քում՝ օրհնեացին ամենազգք երկրի ։ ‖ Ի՛ վերջերորդ տան (2) · Ի՛յաւր բառաա , ասելն մի մարեն-ւոյն՝ զոր եռես մամախս իբրև օրինակ կուսին ի սինա , ոչ ընդդիմանայ բանին Իսրայ , Թէ ի լեառն քորեբ եռես զմարեներն փառեալ ։ Ա՛ւ զի ըս աշխարհագրացն երկրքին անուանք կոչին միոյ լերին ըս այլևայլ երեսաց , որոց մին Հայի յերգամ , և միւսն յարաբիա ։ Յայտէ այս և ի բանիս մամախսի . զի ուր ի գիրս ելից (Իբ. 18։) զերեւումն փառացն ոյ առ եղեալ ի սինա , յերկրորդ օրինս (Ե . 2 .) առ լեալ ի քորեբ ։ Ասկ եՀԻ կամիցիմք զառաձել զբան շարականիս , մարթի է խմնդալ Երկուս օրինակս սնի կուսին . մի՝ զմարեներն ի քոբեբ վառեալ և ոչ այրեալ . որպս և ըզ կոյսն զՏաբոր ձածախին յինքն կրեալ մարմնով , կուսութեն նոր մնաց անվիժելի ։ Երկրգ օրինակ՝ փառքն ոյ երևեալ ի սինա , անմատչելի ի մարդկանէ, և ի գազանաց . այսպէս ի նոր կոյսն յայտնել բանին ոյ , անհաղորդ պատճէ ի մարդկային մերձաւորութէ , և գազանային դէպ ոչ կարացին հոգւով լինել առ նա պատրաստութեամբ , կամ ի խմնալ զգաստութիւն ծննդեանն նր ։

Յեսեայեղ տան (3) , ասելն՝ բղխեաց աշխարհն աղբիւր ջրոյ , և զբլուխս ցամաքացն ոռոգանէ . յորմէ հոսեալ առուն մեզ ըզգեցին ընդունել ըզցոյն երկնային . յորմէ հոսեալ անձրևքն կենաց , և բղխեաց աշխարհն արդիւնս խնամոց . փառք ։

(1) * Ի՛յաւր լերայ խոստումն ոյ առ նահապետան ի զաւակէ զորինակ կուսին՝ խնամ լերայ ։

(2) * Ի՛յաւր բառաա յանձայն մարեներն մարեամ յոր վառեցաւ

(3) * Ի՛յաւր գասիքն օրհնակարքն յոմանկամ և անուա ետուն մեզ ըզգեցին ընդունել ըզցոյն երկնային . յորմէ հոսեալ անձրևքն կենաց , և բղխեաց աշխարհն արդիւնս խնամոց . փառք ։

բէաբն խմնատից , գրեմ՝ յիսմ ձեռագիրս , այլև՝ ի տպագիրս ինչ գրի՝ աղբէր . առնիցս գրեն ձեռագիրք և յայլ տեղիս՝ իբրև ուղղական փոխանակ գրելոյ աղբէր : Խմնաբեր յայտնի են . զի՝ զբ կոյտ իբրև ըզգենլին գեղեմոյ յինքն ընկալաւ զգօղն երկնային զոր դին՝ այ . որ և Ծննդեամբեն եղև մեզ անձրև կենաց յաւիտենից . և նոսիա զերազ ընդ աշխարհ աղբիւրն ՅՈՀԱՆՆԷՍ ԵՒԱՆԳԵԼԻՍՏԻ (տե՛ս և 39 ։)

5 Ի հարցն , յերկդ տան [1] . Որ է էրեաց , խմնատքն պարգեւի էն . առ՝ ի կատարել անձառ Ծննդեան քո՝ ի հուսկն՝ ըս գուշակման եապէսյ , այսօր արանչելոցդ սիաճինդ հօր պարգեւեցեր զմարդ քո յամուլ մօրէ : Կամեցար՝ զի մարդ քո եղիցի ամաճեին , առ՝ ի ցուցանել ՅԻ կարօղ էս ոդի զամուլն՝ նոյնպէս զկոյսն առնել Ծննդական :

Ընդ յերկդ տան [2] առեին՝ զօրինակ մարիամու հոգի ցուցեր Աբգաբէին , խմնալի է՝ ի վէր դանիլի . որումմ քան երազոյն նաբուգոդոնոսորայ ցուցաւ յայ լեառն՝ յորմէ հատաւ վիմ առանց ձեռին մարդոյ : (Դանիել . Ը . 45 ։) Ընդ՝ որ յատաջագոյն ցուցեր ասէ՝ մարգարէին զօրինակն մարիամու , այսօր արդեամբ կատարեցեր զՀնամատուԹիւն , տալով՝ ի յաւակիմոյ զաւակ գնա կոյսն , որ է լեառն Ծնօղ վիմին քրիստ՝ ի կործանել զհագաւորսն սատանայի :

Ընդ՝ ի գործատանն , [3] Օ քաջածայրք սէիէբդ հին , նշանակի հին ժողովուրդն ՅԻՀԱՆ , որ էրև հանդիսաբան պէսաճողան . յո ժողովարան մարդարէից . որովք՝ ի ձեռն բազմագոյն օրինակաց յատագոյն գուշակեաց գՀանդամանս ՅԾննդեանն : Ոսկ նոր եկեղեցիս՝ որ ասի դասորեբէր ՅԵրկնից , յո վերին արքայաՀԱՆՆ , ունի զատաբելագոյն պատճառս ուրախուԹԻ . զի ո՛չ

(1) * Որ՝ ի լուսոյ անձառ Ծննդեանն քոյ էսպէտ յո՛ր հուսկն , այսօր հրաշիւք հօր միածնին յամուլ մօրէ ըզմարդն քո պարգեւեցեր . ըզքէզ բարեբան ։

(2) * Որ զօրինակ մարիամու հոգի ցուցեր մարգարէին . այսօր զաւակ յոսկեմոյ հաւուր ըզէաբն վիմածին . ըզքէզ բարեբան ։

(3) * Զբաջածայրսն սիոնեցոց հին հանդիսաբանն աստուածային , որ բազմագոյն օրինակօք գուշակեցեր ըզծնօղ բանին ան այ . բարեբան ։ Ուրախացեր եկեղեցի դասորը վերինն սիոնի . քանզի ծնաւ՝ ի յանծոյէ մարդոյ ըզՔրիստ ։

ի հետաւոր գուշակէ , այլ մերձաւորաբար տեսանել
ծնեալ զծնօղ փեսային իւրոյ քոյր ։

6. Եւ մեծացուսցէ ,յերկիդ տան[1]. ըստ 9 ձեռադրս .
գնի՝ աջոյն ծընօղ հօր դիմէն . և իմանի՝ ծնօղ աջոյն՝ որ
և հօր միտքին ։ որ առ ի ձէն տաքնեղէն . յո որ մտքինուին
առ ի քէն առեցեալով՝ ընկերք յիշխանութիւ զամբար-
տաւանն տատանայ ։ Ասէ, եհո, կասիս , տաքնով իմն
իբրև բայ ։ յո որ առ ի քէն մտքինատալուին ընկերք ես ։
Ընդ յերկիդ տան[2], ըստ 20 ձեռ. գնի՝ ըղնօթաւելս եւէց ։
և ի տակաւս , պնթօտեալն ։ յո զմեզ գկատուեցըս էլից
հայիւ վարդապետութիւն և հաղորդութիւն ։ իսկ զմե-
ծատուէն տատանայ եհոզ ուռնայն յոյժ իշխանութիւ
և ի յուսոյ փրկութիւն ։

7. Յաղագս այն ,յերկիդ տան[3] , սիալ է եղեալն
ի տպագիրսն ինչ ։ Որ յօղեցեր ի հէդ յանդոյ օրինադ ղբրէր ։
այլ լինելոց է՝ ոբդեր ։ յո որդիդ միածին յօղեցեր յամ
պոյ օրինադ՝ ի հրեշտակն ժողովրդենէն գկոյսն մա-
րիամ յորմէ ծնաւ մարիննով ։ և բարձեր նովա , յո նո
վինն մարիննով զմեզ ազատեալ ։ Հայի յոյն աւետ սաղ-
մոսին ։ * Յօղեա յիս միտկաւ , և ոչ եղէց ։ ‖

Ընդ յերկիդ տան[4], ըստ 25 ձեռադրաց գնի ։ * Յսոր
անաւ ծնողաց նորին եւտւբ ըղմայր բանին ։ ‖ և ոչ յանաւ
ծնողաց , ոյլ գնէն տպագիրսք , և երկու միայն ձեռա-
գիրք ։ Ակ յասէլն , ֆոտէնցեր ըղնէր , ոչ իմանի մաք-
րութիւ ի մեզաց , այլ ոչբարարութիւ՝ որով ոչ կոյս
պատրաստեցաւ ի ծնանել զքո ։ որպէս և ասէ , Եհ
մաքրեցեր զսիրտ և զարգանդ մեր փառակերն քո ։
Հայի յոյն աւետ սաղմոսին ։ * Ահաւ սուրբ հաս-
տատեաւ յիս ասծ , և հոգի ուղիղ նորոգեա ի փորի
իմում ։ ‖

(1) Ընդաբին և մայր կենաց , աջոյն ծընօղ հօր միածնին ։ որ առ ի քէն մտքինուէ ընկերք զամ բարաւանդն յանձռոյ ։ երանեն ազգ և ազնիւ սյսոր ։ ‖

(2) * Որ բարձացոյց զանկիր բնութիւս ի քէն ծնդիդ եամբ որ դին յերկինս ։ ըզկատուեալսն եկից հոգի , և զմեծատուէն և լոյծ ուռնայն ։ երանեն ։ ‖

(3) * Որ յօղեցեր ի մեզ յամ պոյ օրինադ որդիդ սյսոր գկոյ սըն մարիամ , յորմէ ծընաւ մար միով , և բարձեր նովա ըզմեզ նախատեսդնէն ադամոյ ։ մաղ թեմաք սոբա ։ ‖

(4) * Որ մաքրեցեր հոգի որ ըղսրտի և զարգանդ մեր քոյ փա ակերին ։ սյսոր յամեալ ծնողաց նորին եւտւբ ըղմայր բանին ղբրնեին եւտյի ։ մաղթեմաք սո բա ։ ‖

Լ՚ուր լերկնիցն , վերդ տունն [1] 24 ձեռագիրք դնեն ։ * Լ՚յոսը վերինըն սիոնի գալչեն վերդս սրովէիցն ։ || Լ՚սա այսմ բառն սիոն առեալ է իբրև հաւաքական ա նունն՝ փոխանակ համբոյնն սիոն ըսելոյ ։ վը այն յաք նական գնի բայն գալչեն ։ զոր տպագիրքը և երեք ձեռ ։ փոխեալ են յև զգական , գալչէ ։ Լմնաստքն են ։ այսօր յա ւուր ծննդեան սրբոյ Հոգւոյ՝ բովանդակ ժողով երիսուց նոց հրեշտակաց և մարդկան բարձրանալոյն եղսնականէն զերդ սրովէիցդ , յր վերթբերբեանն , փառաւորելով զամենեսեան Լրդուձեռն վասն պարգևելոյն աշխարհի փայտիսի շնորհագեղ գաւառ ։

8. Լ՚ն Հաշտեան , յառաջին տան [2] , 19 ձեռագիրքը դնեն ։ * Օ՚րըդ վամարինն Հաշակեալ անմահացան յոյ ւսով ։ || յր մարդեկ՝ որպ տուիւ պտուղ որդին կատա ծին , Հաշակելով զմարմին նորա անմահացան յուսով փառաւոր յարուցեն ։ Լ՚ տպագիրս ըր պյլ ուն օրի ։ նակաց եգեալ է՝ անմահացաւ ։ Լմնաստք ամբողջ տանս են ։ Ա՚ղ ծառ կենաց՝ որ կոյս՝ օրինակեալ՚ի կենաց ծառն ապինաց կիր եդեմական դրախտին ։ որ զծաղկին զորդին ած ծնեալ՚ի Տօրէ՝ զղկեցեր մարմնով յարա ցեալ յարգանդ ։ և՚ի ժամանակի իւրում ծնանելով իբրև պտուղ՝ եւտուր մարդկան ։ որք Հաշակելով ան մահացան ի՛ջ ։

Լ՚նդ , յերդ տան [3] ։ Լ՚մ Թէթև , ըր սովորական ըն Թ ընդունածդ իմանի , ամէն Թեթևացեր կիր մարբեր յերկրաւոր ցանկութենէ ։ Լայլ ըր 8 օրինակաց դնի՝ ցերդնային ցանկութենէ ։ և ըր այսմ իմանի՝ Թեթևացեալ երկնաւոր ցանկութիք , Հոգևոր ըղձիւք ամբարձեր յերկինս անօսր Թեթևութիք ։

9. Ամբարձոյն առաջին տունն [4] , Լյր սիոնի ծը նեալ

(1) * Լ՚յոսը վերինըն սիոնի գալչէ վերդս սրովէիցն , վե րբերբեանն ասելով յաւուր ծնընդեան սրբոյ Հոգւոյն ։ ||

(2) * Ծառ կենաց ասելեալ յայդին ըր կոյս ։ որ ըղձոյածդ ի՛ն ըրպիսեցեր զծագիկ , և եւտուր ի՛ ժամու զորդն պրաուղ մարդ կան ։ զորոյ զմարմինըն Հաշակեի անմահացաք յուսով ։ վասն որոյ օրհնարանեմք ըզքէ յաւուր ծնընդեան ։ ||

(3) * Լ՚մէ Թէթև յերկայնն ցանկութենէ ըր կոյս , և վառա բան ածոյին բացոյն , որ ըզցոյն Հոգեաբուղին անձրևեցեր ի բա նական երկիր ։ որով ընտենա բուսան արդարութեն ըր բոյրք ։ վան որոյ ։ ||

(4) * Լ՚նդ սիոնի ծընեի մանկունք ըր աւազանաւն , Հնարհա զարժեալք Հոգւոյն այ , օրհնե ցեք զՀայրն երկնաւոր յաւուր ծնընդեան սրբոյ Հոգւոյն ։

յոր

Ո՛ննդեան աբ Ա՛ճածնին ։

Նեալ Տանիէլա , բացայայտելի է . ոմ՛նոր սիոնի , որք Լ՛ք մնակուածք Ծնեա՛ք զգ առաջնատեւ , օրհնեցի՛ք կ՛ըսցին երկնաւոր ևն . և ևս այսմ Ծնեալ Տանիէլն է բացայայտիչ բառիցն նոր սիոնի ։ Ասանք Հասարիսն՝ նոր սիոնի է. դեալ փոխանակ նեզդ ղայականի , ևս ի նոր սիոնիսի Ծնեալ մնակուանք . սպասելոյ մարդ է առնուլ աաեւն զեզեալն ի ա՛ր յերկինից , Աբրնեալ սիոնի փոչն . իբրև Թէ՝ այսօր ի վերինն սիոն գալեն ևն . կամ իբրև սեռական իմնալ , ևս նորոյ սիոնիի Ծնեալ մնակուանք ։ Ասկսյն աստանօր առանց ապաստանելոյ յանտաղոր շարագրուե՛ ամբողջ բերին իմաստքն՝ զոր ասացաք . զի սեռն վերին կի՛ նոր՝ ո՛չ զտեղի նշանակիչ աստանօր , այլ զանձինս կի՛ զժ ոգոյին ։

Ա՛երորդ տան Համբարձոյն (1), զասելն՝ Տ՛եբրալերէնով զմարիամայն որդ՛ոյն , Իմա՛ ոմ՛ վերագ՛ոյն (7) աստացաք՝ ո՛չ ևս մաբրուեի՛ ի մեզաց , որուա՛ ոչ երբեք շնո՛նակ եղև կոյսն անարատ , այլ ևս պատրաստուե՛ հնորհօք , և ևս ա՛ճմնին յատուե՛լագ՛ոյն սրբուե՛ի ։ Հայս միտս տեսանելի է և զայլ բանս շարականացս , յորս զգ՛ա՛ճածնին ասի՝ սրբի՛լ , մնբրի՛լ , ևն ։

Կանոն Հ՛ոփիմայ ա Ա՛ննայի ։ ը ։

Ը Ա՛ ռականն Ալ՛ նախնմայ , այլևայլ էզա՛ Հնակաւ մնակագրեն օրինակը . զի տպեալք սովորաբար դնեն , Կանոն յովակիմայ և աննայի ծնողաց ա՛ն ա՛ճածնին ։ Ա՛մեն այսմ ձեռագ՛իրք ոմանք դնեն լոկ , Կանոն Հ՛ովակիմայ և Ա՛ննայի ։ Ա՛այլ զ՛ լաւ օրինակաց սմին դնէ , Կանոն երէցոյ առաքն . յո՛ երկ առուր Ծնողեան ա՛ճածնին ։ Ա՛յլ օրին . Կանոն յղաքնէն յովակիմայ և աննայի ։ Ալին դնէ , Ա՛յլ կանոն ծնողեան ա՛ն ա՛ճածնին ։ Ւսկ այլ օրինակք միայն ակ՛ երկուսին դնեն , Կանոն ա՛ճածնին , և ծնողացն էութ յովակիմայ և աննայի ։

Հ՛այտ

մեր բանին ծնողի ըզփաւակից որդ՛ոյ զհոգին բարեբանելոյ դեաց զմարիամեան որդ՛ոյն ։ ‖

Հոգ՛ւոյ երգով . որ մեզբարեբանեցեալ

(1) Ջառաւաբաւղիս Հնորհակ

Թանոսաց , յաւուր ծնընդեան

յոր օրհնեցոյք յանիծից նախ

նոյն ։ ‖

Հայոնի է պատճառ տարբերութեցս . իբրև մի այս շարականս պաշտի ոչ միայն ի տունի սրբոյն Հովհաննու և Աստուծոյ , այլև ի տունս յոգւոյ և ընծայման ածած- նին , մանաւանդ ի նախատօնական . և գուցէ ի գա- ւառս ինչ Հայոց երկօրեայ կատարիին զտուն ծննդեան նր . կամ մի ի շարականացս ի նախատօնակի երգէին , և մինչև ի բուն աւուրն : Այս այսորիկ օրինակք ունին ի մակագրի անդ զմին յիշեն , և ունին զմիւսն , և ունին ջերկուսն միանգամայն :

Յօրինող շարականիս ասի լինել մեծն վարդան վար- ժապետ , որպես յիշեցաք (2) և ես կազմուեմ բանին՝ առաւել վայելչահիւս է , և վսեմական խնամոտիւք ես զառաջինն : Այլ կարծեմ զարմանալ ումեք ես այն , զի բովանդակ բանքն Հային ի գովեստ ես ածածնին , և սակայն ի տունի ծնողաց նր սոյն երգի տակաւին : Այս զի յայտ է թէ ոչինչ այլ մեծ պատիւ Հնար է ընծայել երջանիկ ծնողացն՝ քան գովել թ զայնպիսի զաւակի . և եթէ ես կայսն գերազանցութ Հնորհացն և անհա- մեմատ բարձրութ ածամպրուէն մեծացուցանէ զես , և առաւել զմարմնաւոր ծնօղս իւր :

11. Յօրինուեմ , յառաջին տան (1) ասելն , Խոր- գոյն աբիեալ հիմանս , բարձր խնամոտս յայտ առնէ յա- ղագս եկեղեցւոյ . իբրպէս թէպէտ եկեղեցին տիրապես բաղկանայ ի ձմանրիտ հաւատացելոց , թէև ոմանք կամ բազումք ի նոցանէ ոչ իցեն արդարք , տակաւին բուն և գլխաւոր բաղկացուցիչքն էն արդարքն ի հաւա- տացելոց : Այս այսորիկ ասէ զալաքանս , թէ կամե- լով այդ յառաջագոյն տպաւորել և կատարել զնոր- հուրդ նր եկեղեցւոյ , նախագէտ խնամոտութ իւրով ի սկզբանէ աշխարհի հոգացաւ յարուցանել զդասս արդարոց , և զնա իբրև խորագոյն հիմունս էարկ շինուած- ծոյ եկեղեցւոյ . և ես իւրաքանչիւր ժամանակի արդարովքն իբրև լաւագոյն վիմօք բարձրացուցանէ ըզ- նոյն շինուած : Այմին իբրև թէպէտ ոչ ամենեքին ոլոր կան ի վինուորեալ եկեղեցւոջ՝ արդարք իցեն , սա- կայն միայն արդարքն են՝ ոլոր ամենայնեան և վայ- ելեալ

(1) *Նախնոյց խնամոտութ մանն հաստատուէ ըզդասս արդարոց . աղաչանօք սուրբ անօրինեցեր զնորհուրդ նր եկեղեցւոյ , խորագոյն արկեալ հիմն ի մէջ : ||

եղբայրացանէն զեկեղեցի ։ Յայսց արդարոց համա-
րի կացցէ ՚ած զյաւակիմ և զանունս , և ՚ի նոցանէ՝ զար-
մանան արդարութիւն մինչ կոյս տիրանայցին ։

12. Ա՚նդ , յերկրորդ տան [1] , Ար ջրհնոյն նախասեղծէին ,
իմանալ . զայն օրհնութիւն ադամայ և եւային՝ որով ասա-
ցեր՝ աձեցէք և բազմացարծուք , այսօր վայելչապէս
պայծառացուցեալ ծաղկեցուցեր ՚ի յաւակիմ և ՚ի յան-
նա , տալով նոյ զմարթիամ դաստր ։ Ա՚ղբքին իմաստք
բանիս զգեղեցիկ խորհուրդ յայտ առնեն . մի զի թէ-
պէտ այն օրհնութիւն ՚ած նեղգործէ յամ ծնօղս , սա-
կայն առաւել վայելչապէս ծաղկեցաւ ասէ՝ ՚ի յաւա-
կիմ և յաննա , նախ՝ զի ամուլ գոլով սոցա և անցեալ
զաւրբք , ՚ի ծնանելն զզաւակ յայտնապէս ցուցաւ
թէ յոյ առնուձին օրհնութէն ընկալան զորդիծնու-
թէն , և ոչ ՚ի զօրութէ բնութէն ։ Այլ դ , օրհնութէն
ոյ առ նախասահմանեցաւ յաձել և ՚ի բազմանալ և լնուլ
զերկիր՝ տուաւ նոցա նախ քան զմեղանչելն . ուստի տե-
րապէս ՚ի դիտաւորութէն ոյ նշանակէր բազմանալ
արդար զաւակօք , և ոչ մեղանչականօք ։ Ա՚յդ՝ ըստ
այսմ հանգամանաց իւր անկատար մնաց օրհնութէն
ոյ յայլ ծնօղս . որք ծնանէին միշտ որդիս յանցանաց
և բարկութ ։ Ա՚ոյ բովանդակապէս և չքնաղ կատա-
րեցաւ այն ՚ի յաւակիմ և յաննա , որք ծնան զաւակ ա-
մենևին անարատ . որ և եղև մնալը ՚ամ արդարոց առ ՚ի
լնուլ զերկիրն կենդանեաց ։ ՚Ա՚յսոյ յարմարի ասա-
ցեալն Ա՚սորեկացւոյն . (՚ի նեբբ . կուսին) * Ա՚եղու-
ցէ զնորա զաւրութիւն մինչ կոյս տիրանայցին զաւակ գո-
վեցեալ ։ ‖

12. Ա՚նդ , յերրորդ տան [2] ասէրն , Ար ջնոտուածն աբ-
րահամ , իմանալ ՚ի վէր խոստմանն՝ որով ասաց ՚ած՝
՚ի զաւակին նորա օրհնել ՚ամ ազգաց , և թէ թագաւորք
՚ի քէն ելցեն ։ (ծննդ. ԺՇ. 2. 3։ ԺԷ. 5. 6. 7։) Յայսմ
խոստման վակէր ոչ միայն թագաւորական պետու-
թէն , այլև քահանայական իշխանութէն , որով վճարին
օրհնութիւնք և պաշտամունք ՚ած ։ Ա՚յս վերկասին պե-

(1) * Ար զօրհնութէն նախաս-
տեղծին ՚ած ազգի արուշաց և
իւաց պայծառացեալ վայելչա-
պէս ծաղկեցուցեր այսօր ՚ի յո-
վակիմ և ՚ի յաննա . աղաչ ։ ‖

(2) * Ար ընտրութեան աբրա-
համ . նահապետին մեր @ հոգ-
ւոյ . քահանայական և թեքտոր-
կան գաւազանացն միացեալ ցու-
ցեր այսօր ՚ի յաննայէ . աղաչ ։ ‖

տուեալ էին կամ զգաւազանս ասէ, գոյացեալ գոյացեր այսօր ի յանձնայէ. վ՚ը զի յոմանկիմ և անունս էին ի թագաւորական տանէն գաւազանի. և ունէին և ապգականութեան ընդ եղիսաբեթի, որ էր ի քահանայական ազգէն ղեւեայ, (ել ղուկ. ա. ե.)

Այ թագաւորէ շարագրութեան կայ ի տանս, որ պարզելն ի այսպէս. Օ խոստումն եղեալ աբրահամ նահապետին մեր ել հաւատոց՝ որ յաղագս քահանայական և թագաւորական գաւազանացն, միայեալ գոյգեր այսօր ի յանձնայէ, յոր միանգամայն կատարեալ գոյգեր, տալով ի յանձնայէ զկոյս՝ որ եղև ծնօղ Աքիա ձշմարիտ քահանային և թագաւորին։

Ա՚նդ, ի հինգերդ տան (1) Ար յանէից բանէ գոյացոցեր, զայսպիսի միտս տեսանեմք։ Այլ զբովանդակ աշխարհս յուշել գոյացուցեր, նոյնիսկ այսօր մարգարէրուեաբ քով ի յամենէն աննայէ, որ իբր անգոյ եր առ ծնունդ զաւակի, հինն արկեր նորոյ աշխարհիս՝ եկեղեցւոյ քոյ, տալով ի նմանէ զբեր կոյսն՝ զծնօղ նոր արարչագործին քոյ։

13. Ա՚նդ, ի վեցերդ տան, (2) Ի յոմանէ երիցէ, վայելչապէս յարմարի ի նոր կոյսն այլաբանութեամբ երգոց երգոցն. (գ. 1.) * Ահա ծաղիկ դաշտաց, շուշան հովտաց։ ‖ Յամենէն աննայէ երբեմն յանկարծ երկրի՝ բուսաւ մեզ ասէ՝ այսօր բոյսն բարի և բարեբեր, երբեմն արդարեւ շուշան հովտաց և ծաղիկ դաշտաց. որք ոչ մարդկային սովորական արհեստիւ մշակեալ պայծառանան, այլ ի յօդոյ և յանձրևոյ երկնից բարգաւաձեալ։ Ա՚յսպէս ոչ կոյսն արտաքոյ բնաւոր ծննդագործութեամբ մարդկան՝ երկնային զօրութեամբ երբայ ամուլ արգանդ աննայի։ Օ այլևս խորհրդածութեամբ օրինակացն Յողուածոյ սակս հաստատութեան։ Յարաբերեալ ասացեալ ի դիմաց փեսային, որով և քոյ առաւել ի գէպ՝ քան զքոյ կուսին. և յայսմ պատճառէ կարծեացի Թերևս այլազգաբար պարզել զընթերց.

(1) * Որ յանէից բանիւ գոյացուցեր զաշխարհս աննայն. այսօր մարգարեաբեալ անօրինաբար ի յանննայէ արկեր հիմունս նորոյ աշխարհի. աղ։ ‖

(2) * Ի յոմանէ երկրէ այսօր բուսաւ մեզ բարեբեր բոյսն բարի, շուշան հովտաց ծաղիկն դաշտաց, միամարդն մարիամ արմատ աբնկոյն անմահուե. աղ։ ‖

թերցուած շարականին՝ այսպէս ։ Ի յամուլ երկրէ
յաննայէ բուսաւ մեզ այսօր բոյսն բարի՝ և բարեբեր ,
ցր բերօղն զշուշանն հովտաց , զծաղիկն դաշտաց զքս ։
Սակայն չիք պատճառք այլափոխել զբնական շարս
բանին ։ վս զի բազում մեկնիչք նաև 'ի վերջնոց՝ ըզ-
հետ երթեալ գրիգորի նիւսացւոյ՝ զոր և վարդան
վրդպետ յօրինօղ շարականիս յիշատակէ 'ի մեկնուն
երգոցն , 'ի բերանոյ հարսին առնուն զասելն՝ ես ծա-
ղիկ դաշտաց ԼԼ ։ իբր զի նախ քան զայս հարսնն խօ-
սելով ասէր ։ գահոյք մեր հովանաւոր , կմ ըս այլոց՝
ծաղկաւէտք ։ և ապա յաւելու , ես եմ ծաղիկ դաշ-
տաց ։ ցր մանաւանդ թէ ես ինքն հոտաւէտ եմ իբրև
ծաղիկ դաշտի և շուշան ԼԼ ։ Զոր և փեսայն հաստա-
տելով պատասխանէ 'ի 2 տան ։ * Որպէս շուշան 'ի
մէջ փշոց , այնպէս է մերձաւորդ իմ 'ի մէջ դստե-
րաց ։ ‖ Եւ ոչ դարձեալ ընդդիմութիւն կրէ՝ եթէ
'ի բերանոյ փեսային ևս առցի բանն ըս այլոց մեկնո-
ղաց ։ վասն զի յետ կոչելոյ զանձնն՝ ծաղիկ և շուշան ,
զնոյն անուն տայ և հարսինն՝ ոպ ասացաք , զհարա-
զատ կցորդութիւն այլաբանելով հարսին առ փեսայն ։
զոր և նարեկացին յարմարապէս բացատրէ յասելն ։
(երես ։ 40 ։) * Ոչ ես միայն փեսայս գեղեցիկ այսմ
ծաղկաց օրինակաւ , այլև որ յիս մերձ է հարսնն՝ 'ի
մէջ դստերաց այնպս վայելչանայ , ոպ շուշան 'ի մէջ
փշոց ։ ‖

Յաւելու շարականն բացայայտել՝ ո՛ է ծաղիկն և շու-
շանն , միամայրն մարիամ ։ Երկդիմի է բառդ միամայր ։ զի
ըս բնական բարդութեն նշանակէ՝ ունօղ զմի մայր ։
ոպ միակին , միաձև , իմանի՝ ունօղ զմի կին , զմի ձև ։
այլ աստանօր չյարմարի՝ ասել զմարիամ ունօղ միոյ
մօր ։ Ոմանք մեկնեն՝ միոյ մայր , ցր միոյ քսի մայր ։
սակայն բանս՝ ուրոյն հատուած է , առանց ցուցանե-
լոյ զհայեցումն առ քս ։ և զի սովորաբար այսպիսի կո-
չումն ասի ծնեցելոյն առ ծնօղն , և ոչ ծնողին առ
ծնեալն ։ Ա՞ ո՞ որոյ մնայ իմանալ , միակն առ մայրն ,
զոր և միամօր ասեմք ։ ցր միածինն մօր իւրոյ ։ ըստ
որում ասէ և երրորդ տուն մեծացուսցէին , միածին
ծնունդ յայտնեալ ծնողաց ։ Յորմէ յայտ է՝ թէ յօրինօղ
շարականիս չհաւանի ընդ պատմութիւն , որ ասէ թէ
յետ ծնանելոյ աննայի զսբ կոյսն՝ ստացեալ իցէ զայլս

և ա դատերս , անուանիել զնո՛ա մարիամ ։

14. Եւ հարցին , յառաջին տան (1) . Ո՞ր է վերայ ե-
րուքեանդ , խնամատո՛ւն են . ոչ՝ քանզի ասե՝ որ ըս ածուքեանե
հանգչիս ի վե՛ր քերովբէից հրեշտակաց , այսօր զար-
մանահրաշ ընծորհօք ցուցեր յերկրի քեզ աթոռ փա-
ռաց կամ փառաւոր վրդ կոյսն մարիամ ։ Ո՞ղջոյ մար-
դասիրութեդ այս էղևն պարգևք հրաշալի , զի առա-
ջ ասորոյժ մամլ ցուցեր հանգչել յաթոռս խոսրո-
վածե յերկրի , քան ի հրեշտակական աթոռսն յեր-
կինս ։ և այսմ հանդամանին ընտրեցեր քեզ բաղում-
բան յայմ մարդկանէ վրդ կոյսն , որ նմին միաչոյղ եղև
պարգև անպատճառական , փառաւորագոյն երևեալ քան
զաթոռս քերովբէականս ։ Ո՞սեղն ցոյ՝ նատեալ ի
քերովբէից՝ եղև երբեմնական սովորութե՛ն խօսելոյ ,
յառնախօսել ի մարգարէս և ի սաղմոս , սկիզբն ու-
նելով ի քերովբէից մովսիսական տապանակին . յորոց
վե՛ր երևեին փառքն ցոյ , և ի միջոյ նոցա խօսեր ած
զպատգամն իւր . ոչ և առ մովսէս ասաց , յայտնե-
ցոյց քեզ և խօսեցոյց ի միջոյ երկուց քերովբէից ։
(Ա՛ղբ . ին . 22 ։) Ասատ քերովբէք իբրև նշանակք
հրեշտակաց պատգամաւորաց ցոյ՝ համարեցան իբրև
աթոռ և կառք ցոյ . զոր և ի բաղում տեղիս ի կիր
առնուն շարականք ։

Ա՛նդ , յերկի՛ր տան , (2) Ո՞ր է երբնէն ոտբեայ . յառաջ
քերի պատմուքե՛ն եղևոյն մնդգաբէն . որում ի լեառն
քոռեբ ասացյաւ ի ն՛ա , Թե եղիցի հողմ և շարժումն
և հուր , և ո՛չ ի միում եղևոյն ՝որ ։ այլ յետ նո՛ց եղև
ձայն մեղմիկ օդոյ , յորում խօսեցյաւ ած ընդ եղևոյն .
(Գ՛ . Թագ . ժ՚Գ . 11 ։) Ա՛յն հեղիկ օդ օրինակեր
զնո՛ա կոյսն . ուստի և շարականս երգե , Թե այսօր յար-
մարեցեր քեզ տեղի իջմանն զմարիամ զորինակեալն
ի սէգ հանդարտ , յո՛ր ի յօդ կի՛ ի հողմ հանդարտ ։ (
Ա՛ղբ . ին . 26 ձեռ . գլուխ ի՛ սէ ։) Այսպէսյանս առնել դիմագրու-
թե

(1) Որ ի վերայ քերովբէից փայլատակեալ հուրգ ածպանն ,
հոգով և շարժմամբ յայտնեալ ի պահոցուն որ մարգարէին ։
(2) * Որ ի երբնէն քոռեբայ զորինակեալըն մարիամ . օրն ։ ։

թէ ահաւոր մեծութեան այդ առ խոնարհութեան մարդա-
նալոյն ։ Օ՛ թէ որ ահաւորն եր բնութեա՛ն, և զիա՛ր սաստ-
կութեա՛ն փայլեցուցաներ Հոգի օրհնեալս, և երկրաստա-
նաւ շարժմամբ և հոգւով յահաբեկութեա՛ն եղիայի մար-
գարէին, յանձն էառ անպատուհասխոնարհութեա՛ն իջա-
նել ի թեւս մեղմիս օդոյ՝ ի ծոց ոչ կուսին ։

Ա՛նդ, յերկնի տան (1) ըստ սմա՛ ձեռագրոց ընթեռնուլ
պարտ է ։ Ա՛յսօր ապուշացեալ յայտնեալ ցոյցս բնակարան
աշխարհի՛ս ո՛ւր էին մարթեալ. զոր ի տպագիրս և ի մի
ձեռագիր փոխելով եդեալ էն, ցոյցեր ։ ։ ։ զբե՛ էին ։
Ամենայն տանս ։ ի հին ժամանակաց առ ի՛ էլեան ժո-
ղովուրդն օրհնական տպաւորեցեր զանգն տնօրէնու-
մարգամարդդ, տալով շինել զքաղաքն երկի՛մ զամա-
նուն ի նմա, յորոց վի՛ն անուանդ քո բարձրեալ կոչե-
ցեալ էր ։ Ա՛նաւնօր օրհնական և ըստ զօրութե՛ն և ե՛ն
կրկին զանուն քո ։ իսկ այսօր Աշխարհակա՛ս և իրօք
քնական ասծուն քո երևեցաւ նոր կոյս ։ որ ո՛չ գա-
նուն քո և զզօրութի՛ւնքն կրեաց, այլ զքեզ ինքնդ
լմամբ խահական մարդեղութե՛ն ։ որով այնչափ գերա-
զանցեաց սա զ՛ Աշխնան, որչափ գերկրվերոյ ի՛ իր քան
գկոչումն, և Աշխարհաւի քան զօրինակ ։

15։ Յերկի՛ գործատան՝ (2) այսպէս ընթեռնուն
ձեռագիրք ։ Ո՛ր ի՛ ըստ հոգեկնայ երփաբանի սբե՛ն ։
ի տպագիրս և յերկու ձեռ. դնի երփաբանել ։ Կարգ
շարագրութե՛ն այսպէս պարզի ։ Օ՛ սբբա՛ն, որ ի՛
զօրաց հոգեղինայ կամ ի՛ հրեշտակաց երգարանի,
գնեա՛ն այսօր օրհնեալ բնութե՛ն, քանդր արարիչ ե՛ն ։
Ընդ ոչ բնութե՛ն ասէ ծնեա՛լ, այլ ծնաւ ի՛ յանշնայէ գոր-
ծակցութե՛ն առն ։ որ յետոյ եղև մայր այլ ի վե՛ր քան
զբնութե՛ն ։ ըստ որում առանց կամաց առն, կուսութե՛ն
յղացաւ և ծնաւ զբե՛ ։ Ո՛ երագոյն յայլ տուհան՝ ասէ
և սկ ծնողեան կուսին ի՛ յանշնայէ, փայլեալ գերա-
գոյն շնորհի՛, կի՛ հրաշափառ պարգևօք ։ սկս զի ընդ
սկս

(1) * Ո՛ր ի՛ կանուխ ժամանա-
կաց առաջագրեցեր զանօրէնուե՛ն
քո ըստ ակի, ասացար և քաղաք
շինեալ բաբելոն անուանեցդ քում
բաբելոնայ ։ այսօր առաւօտեան
յայտնեալ ցոյցեր բնակարան
ձեռուե՛ քո ընդ կոյսն մարիամ ։

(2) * Ո՛ր ի զօրաց հոգեկնայ
երգաբանե՛ն սբբ՛ն. գնե՛ն
այսօր օրհնեալ բնութե՛ն զմայրն այ
քանին ի վե՛ր քան զբնութե՛ն.
բարձր արարիչ ։ ։
օրհնեալ ար ստծ ։ ։

պէտ եղև գործակցութիւն առն, բայց ի յամառել արգանդէ. և ալ գէտագոյն պարգևք այլ երևեցան ի ծնունդեան նէր։

Ի վերջին գործատան [1], որ կոչի լուծիլ երկանց եռուց. մեռ զի յաճախ կանայք նոս միայն առանց ցաւոց ծնանել զքն. ի նմա միայն ոչ եղեն հեծութիւնք ևայլ։ Այլ ասեմք, զմայրն կենդանի ծընեալն այսօր, ի բազում ձեռագիրս գտի, ծընեալ։ Այլայսոսիկ գործատունքս պետաւորութի բանիցն է. ոչ ժողովրդք որ դիք սիոնի, բարձրացուցէք երգով օրհնութիւն զծնեալն այսօր՝ որ եղև անապատ մայր բանին այլ։ Ոչ զի նա կարօտ է մերում օրհնաբանութիւն, կամ թէ մեք կարիցեմք զարժանի գովութիւն նմին մատուցանել։ Այլ զի նա անդադար ընդունի էգս օրհնութ ի գերկայիցն քան զմեզ ի հրեշտակական դասուց, և ի մարգարէականաց և յառաքելականաց։ Այլ զի ըզտակար մեր բարեբանութիւնս կցորդեսցէ ըստ երկիւղածացն։ և մի ի ցածալ նոցա և ի պատուհասանել ըզմայրն այլ՝ մեք լռեալ կացցուք. բարձր արասցուք այսու ոչ միայն զարձրեալն ած, այլև զիրարմանչին, զոր և ած բարձրացոյց յանհամեմատ մեծուն։

16. Ի մեծացուցին յառաջաւորսն [2], ոչ ձեռագիրքք ընդունին. Այսօր մարիամ սրբուհին ի փառս որ ծագեաց ի մէջ լոյս յորդոյն օրինաց. և այս է առաւել հարատամ ընդելոյծած, քան ըստ սովորութեան և այլ ոչ ձեռագրաց գտնել՝ որդոյն օրինաց. զի բացատական հոլովիւ իմանի։ Արդարեամ որ առաւօտս եղև խաղաղութիւն աշխարհի, և իրրև արուսեակ զուարթացուցիչ, այսօր ծագեցաւ մեզ լոյս ի յովակիմայ և յաննայէ, կամ ի հրեշտական ազգէն որք էին որդիք հին օրինաց. և լինին նոյն իմաստք ընդ երկիւղած տան ողորմութեան անցեալ կանոնին։ Այլ զօրեցեր ի ինչ յաճախ օրինաց որդիք այսօր պէտ մարիամ։ Իսկ առաջ որդոց օրինաց, եթէ առցի իրրև բացայայտիւ դեր-

(1) * ՈՐ ի գասուց մարգարէից և յերկանիկ առաքելոցն օրհնաբանեալ տիրուհին, ըզոր ծիլ երկանցն էասի. զմայրն կենդանացն ծընեալն այսօր ի յանդադար։ ||

(2) * Յառաւօտ խաղաղութիւն և արուսեակ զուարթասաւ այսօր մարիամ սրբուհին ի փառս որ ծագեաց մեզ լոյս օրինաց։ անդադար։ ||

դերանուանն վրայ, յո՛ւմէ որդւոցս օրինաց ծագեցաւ, ոչ այնչափ յարմարի · զի քրիստոնեայքդ որպէս ընդհակառակ կոչին սովորաբար, իսկ հրէական ժողովուրդն որպէս օրինաց։ Այս ոչ գործեալ յարմարի կարգի բառնին առնուլ իբրև սեռական յատկացուցիչ լոյսն · ոյք թէ՝ լոյս որդւոց օրինաց հրէիցն՝ ծագեաց մեզ քրիստոնէից ։

Ի նդ յերկիկ տան, (1) Պրախա ածային կոչի՝ զի կոյսն · զի ըստ նմանութեան եդեմական դրախտին անկեցաւ յոյզ աննեղասան տնկոք ընտրեալ և պարգեւաց, և ի մէջ նոցա չքնաղիս կենաց ծառն քո կանգնեցաւ ։ Այս ասի ածային, ոչ միայն իբրև յոյզ ընտրեալ պարգեւեալ, այլև ի զուարճութեան ոյ միայնոյ պահելէ · ըստ որ ոճ միայն գործոյ՝ և ոչ մարդ կիսալր սահեցուսած, ըստ նմանութեան աբբուհի պարտիզաց՝ ուր թագաւորն ևեթ զբօսանաւի, անկոխելի հասարակ ժողովրդեան ։ Այլև արեւելեան, հոգևոր արեւելք յորմէ ծագեաց արեգական արդարոյն քո ։ Պրախան եդեմական տնկեալ էր ընդ արեւելս · իսկ այս դրախտ ածային է ինքն արեւելք, և ոչ քնաւ գոյ նմա մուտ արեւու · ի նմանէ լոյսն քո, և միշտ ի նմա անսի կենդի · մշտապայծառ և լուսատու առնեցուն ։ Այդ իբրև այսպիսի դրախտ և արեւելք ծնաւ այսօր գեղեցկին մարիամ, և հրաւիրեցաւ ըստ ժամանակին ի մայրութեի քոյ ։

Ի նդ յերերորդ տան, (2) Տապանակ ապրեցուսչէ կոչի զի կոյսն · զի որպէս ի մովսիսեան տապանակին կային տասնաւակ օրինաց և սափորն ոսկի լի մանանայիւ, և գաւազան ապրեցան իշխեալքն ի բազում պատերազմունս, այսպէս ի նոր կոյսն եղև քո կանոն և տուօղն օրինաց, և մանանայ մարդկութի՛ն նր հանն դերձ ոսկեղէն ածուեցաւն · և ի ձեռն նոր կուսին ապրեցաք և ապրիմք յամ վտանգաց ։ Տաղաւար աբբահամեան ածան, յորում գոյծ ընկալաւ աբբահամ ի դէմս հրեշտակի · իսկ նոր կոյսն զնոյն ինքն գոյծ ընկալաւ մարդ·

(1) * Դրախտ ածային և աբբահամեան ածանն կոչի այսօր մարիամ լուսազարդ ծաւալ միածին որդի՛ն աստուծոյ · անդադար ։

(2) * Տապանակ ապրեցուսչէ կոչի այսօր մարիամ լուսազարդ ծաւալ միածին որդի՛ն աստուծոյ · անդադար ։

մարմնով յարգանդ և ի գերկս իւր : Ո՞ տաղաւար աբ-
րահամու կոչէ ածընխել , իբրև զի բազում անգամ
երևեցաւ նմա ած առ խորանին :

Այսօր մարեմ լուսապայծառ : Յառուչն լուսապայծառ թը-
վի անկարկէղ գնչանակութիւն անուանեաս ։ Աբեմ , որ ի
լեզու ասորի Թարգմանի՝ պայծառ կամ՝ լուսաւոր :
Ի Խածէն կոչի և աստ , որպէս վերագոյնն դամայր : Ի
կոյսն գոլով միածինն զաւակ ծնողացն , կոչեցաւ ասէ՝
ի ծնողութենէն միածնի որդւոյդ . յորում կամեցաւ ած
Հայր՝ պահել զսաղտշաշ Համեմատութենէ , զի միածինն
որդւոյ իւրում լինի և մայրն միածին . վասն չինչ առա-
ւել զուգորդութեն՝ ոչ միակին առ միակին :

17. Ո՞ղջոյնն տուն , (1) այսպէս ու-
նին 12 ձեռագիրք . Այսօր հաճեցաւ ի ծողնէնաց յայտ-
նել Թարգման . ուր ի տագիրս և յայլ 15 ձեռ . դնի ,
յայտնեալ Թարգման : Այլև յաջորդն , ածուենեցք զո , ի
քոյ ձեռ . դնի , ածուենք զո : Համառաջ բանիս են . զոր
ած՝ որ անձառելի և աղմնելի էիր ի հրեղէն հրեշտա-
կաց , Հաճեցար յայտնել այսօր ի Հոգեղէն մարդկա-
նե զնոր կոյսն՝ Թարգմանիչ կիր ծանուցօղ ածոյ ած քո .
վասն զի ի նա կոյսն մանկաւորաբար ծանուցաւ կարու-
զութենն նոյ , համառաւելութենն , սրբութենն , ա-
բարութենն , այլև ծնունդն Հայրական . և զի որդւոյն
նոյ մարմին զգեցուցանել ի , եղիւ միջնորդ և Թարգ-
մանիչ յայտնելոյ զնա հրեշտակաց և մարդկան :

Նոգ , յերկրորդ տան , (2) Նաճախակ ծոցոյ , խնամոյք
բանին այսպէս պարզին : Զի առաջ անմանակ ծնուելոյդ
ծոցոյ Հօր էակից , կամ էական ծնունդդ ծոցոյ Հօր ,
այսօր սբերեցեր յորովայնէ , յոր ընտրեցեր , կի որպէս կար-
գեցեր՝ ծամանակաւ մայր , ժամանակաւոր մայր , է մօրէ
անձամ մարդեղոյ , ի նոյն մարմին զի ժամանակին ան-
ձառաբար մարդ եզանելով : Կամ , եթէ կամիս , է մօ-
րէ յարելի է ի բանն անձամ , յոր մարդ եզանելով այն-
պիսի օրինակաւ՝ որ անձառելի է նոյա ի մարին . զի
զի ասելոյ Հարց՝ ինքն կոյսն ոչ կարէր ձառել զայն ,
զոր

(1) * Ածառելիդ ած անդրն
նային ի հրեղինաց , այսօր հա-
ճեցաւ ի Հոգեղինայ յայտնել
Թարգման ածուելիդ քո զինքն
կոյսն մարիամ աղօթ ։ ||

(2) * Անժամանակ ծոցոյ Հր-
նոյդ Հօր էական , այսօր արբե-
ցեր յորովայնէ ժամանակաւ
մայր՝ ի մօրէ անձամ մարդեղու-
թեամբ աղօթ ։ ||

զոր կարաց տանել յարգանդին : Ուրեմն ըստ ոմոյ գրոց՝ նշանակէ որոշել կի՛ւսէ իբրել գիսն ի սրբազան գործ . վա՛ւ այն ու կիսեցուք , ընտրեցեր կի՛ւ որոշեցեր յորովայնէ՛ն ի ժամնտակաւոր մայր : Իսկ եթէ ասա կասկածիք եւս առնուլ զսրբութեի՛ն հնորհայ , ոչ է հարկ խմնալ՝ թէ սրբեցեր մայրելով ի մեզայ , այլ խմնալն է՝ սրբարար պարգեաը պատրաստեցեր և յօրինեցեր քեզ ժամնտակաւոր մայր եմ : տես ի թիւ 7 :

Ա՛նդ , յերկի՛ տան , (1) Յառաջ ևս զարտեսակ , վայելուչ դիմադրութի՛ւ քաղցրայայտ յարմարութի՛ւ ածային և մարդկային ծնունդեան որդւոյն , ասելով - Ո՛վ քանդ ձո՛ւ , որ յառաջ քան զարուսեակ , յո՛ւ ի յաւիտենից (3) էիր ծնունդ հօր ոյ ի յերկինս առանց մո՛ր , այսօր ի՛մ ստուերի՛ն յարեր՝ ցուցեր զմայր անապատ , (ո՛ւ բա՛ զուա՛ ձեռ . ֆայր .) մարդկային ծնունդեան քո առանց հօր . որով իբրև թէ լրացան հնազանդութիւք ծնունդեան քո , ուներով զՏայր և զմայր , բայց և յերկոցունցն կատարեա՛ծ ծնեալ . և այնպէս ոչ կոյսն զայն հայեցուն ունի առ քե՛զ ո՛ւ մարդկութի՛ւն , զոր ունի հայրն երկնաւոր ո՛ւ ածուածի՛ւն :

18. Ի՛ որ յերկինից , յերկի՛ տան , (2) Ո՛ղբիւս կենաց և փըրկութեան մերոյ հոգի՛ հօր և որդւոյ , որ ի՛ յարմատոյն յեսսէայ բղխեալ զաւազանին՝ ի յարմատոյն յեսսէայ , հնորհաշատիւ պայծառացո զզաւազանն հայրապետին մերոյ . Ամա՛ն , ի հասո՛ւ ժամու բղխմանն գաւազանին ևս :

Ա՛նդ , յերկի՛ տան , (3) Հոգին որ կոչի լրտես աշխարհի , ըստ

(1) * Յառաջ քան զարուսեակ անմայր ծնունդ հօր ի յերկինս , այսօր ընտրեցեր խնամութի՛ւ զնոյն անապատ անհոգ ծնունդեան քո ի յերկրի · ապեր ||

(2) * Ո՛ղբիւր կենաց և փըրկութեան մերոյ հոգի՛ հօր և որդւոյ , ի յարմատոյն յեսսէայ բղխեալ զաւազանին հասեալ ժամու հնարաւոր պայծառացոյ զզաւազան հայրապետին մերոյ · Ամա՛ն , ի հասո՛ւ ժամու բղխմանն զաւազանին ևս ||

(3) * Լրտես աշխարհի և ճանաչող իմնասի հոգի՛ որ ոյ · ի ցնծութի՛ւ առաւ լրտես ուրախութի՛ւ յոխակիսայ և անհոգ ապերթութ առա լըցո զերկրա կնքեաց հայաստանեայց եկեղեցւոյ · զի օրհն ||

ըստ բանի իմաստ . (ա . 7 .) * Հոգի ձեռն եղից զտիե-
զերս . ‖ զի ոչ միայն անչափութիւն ընդ զնամ, այլև ամ-
իւսոյ ինքն պարգևէ զկատարելութի , և զնորոգութիւն :
Ճառագայթ եմանալէ հոգիդ աբ այ . ը քազդամ ձեռագ .
հոգի : Ի գրոյ իմաստութիւնէ և այս , յասել անդ ,
Ձանձանչ է այ զօրութիւն , և ծագումն փառաց , և նշոյլ
մշանջենաւոր լուսոյն : (Իմաստ . է . 25 . 26 :) Ոակ
յաջորդն , է գնծութիւնն առաք , պարգևելի է այսպս . Ի
գնծալից աւուր լսման ուրախութեան յոմակիմայ և
անմոյն . զի ծնունդեամբ ցանկալի զաւակին լցաւ ու-
րախութիւն նոցա , և բարձաւ տրտմութիւն անզա-
ւակութեանն : Յայսմիսի աւուր ասէ՝ լցո և դու
զի հոգիդ զի՝ զբազմազան պէտս Հայաստանեայց է-
կեղեցւոյ :

19. Ի ձաշուն , յատաջինն տան , (1) Որ է բաց ֆրուխ
երկինք , իմաստքն են . դու զի ամենատրութիւն , է բար-
ձրութիւս երկինք է հրեշտակաց և յամ սէց գոլաբաց
նիս բարձրագոյն և խորհրդական բանիւք իմանալի
մեծամեծ գերազանցութեց քոց : Ոակ մեք խոնարհա-
գոյն բանիւք զգալի օրինակաց կարեմք գոլել զքեզ .
և ը այսպանեալդ երգոց երգոյն՝ տեսանեմք զքեզ ,
է լբեանանէ բեմել . (Երգ . է . 8 .) յո յանատատախտ
մարդկանէ եկեալ յատաջ . սակայն հաբան զեղեցեալ ,
այսօր անդէն է ծնանելդ երևեցար զարդարել Հոր-
հօր , և խոստացեալ այ հարան . զարեգակն արկեալ զեռ .
զարեգակն զքո շուրջ զքեզ զգեցեալ . և զլուսինն ընդ
ոտիւք սոռճերաբեսակ , յո զդասս սէց ի ներքոյ քո մեծա-
գոյն . մը զի առ պայծառութը Հնորհայ և փառաց տե-
բամօրն՝ ամ՝ նզք մեծագին երևին , որպս լուսինն առ
արեգականբ : Յարմարելոյ աւետալ է այս է բանէն
Յայտն . ժ . 1 . * Ակն ու արկեալ զիւրև զարե-
գակն , և լուսին է ներքոյ ոտից նը : ‖

Ընդ , յերկրորդ տան , (2) Ա Հոգոյն սերովբէից , է-
մնաստքն

(1) * Որ է բարձրութիւն երկնից բարձրը բանիւք բարեբանիւս սբը բա-
նէն , է լբեանանէ դիմեալ Հարան ըզդեցեալ այսօր , զարե-
գակն արկէ ըզքև , և ը ոտիւք զլուսինն ըստուերաբեսական , օրհ-
նութիւն : ‖

(2) * Ա Հոգոյն սերովբէից և բազմաչեայ քերովբէից ակրա-
մայր ծածանին , առաքանակ կրատա-
կն , սափոր ոսկի , խորհրդաւոր
խորան բանին Հօր բարձրելոյ .
օրհնութ : ‖

մատաղն էն ։ Յորդարև դուռ աղջիկ նորածինն՝ կարի բարձրագոյն գտար քան զգեստակայան ի հրեշտակ՝ քան զսերովբէս և քան զքերովբէս , որք բազմաձեայ ասին ըլ տեսլեանն եզեկիէլի . (Ժ . 12 ։) Խաբէն ընդհակ քոց և ընտրուի արժանեաց՝ առաւելեալ անդէն ի ծննդեան քումմ քան զվերջին ածելոմեն գերագունիցն հրեշտակաց ։ Տապանակ կոչի , նմանեալ տապանակի ուխտիցն . (տես ի Թիւն 16 .) ասէր ոտկն . մարքուր գոյիւ ոսկւոյ նմանեալ , և զբո զմանաննայն կենդայ ի քեզ ըղունելով ։ Խորհրդաւոր խոսքն . մովսիսականքս խորանին դուռ ինքն ես խորհուրդն ձըշմարիտ՝ զբանն ած քնակեցուցեալ ի քեզ ։ Ո՞ր ոյզ միով բանիւ , ամ՛ որ ինչ կայր յօրէնսն , խորան , տապանակ և սափոր՝ զքեզ ներկարագրեին ։

Յաղագս երկուց անուանցն՝ տիրամայր և ածածին , մարթի ի հարցաքննել թէ ունկնկին ինչ տարբերուի ։ Լթէ առաջ կոյսն զմուսա ածելովն վերկոսին , նոյն էն . բայց յերազնակ նշանակութենն տարբերելոյ ։ Ո՞ զի տիրամայր յուցանել զՀայեցուին առ քո իբրև առ նոր , որ և ըլ մարդկութենն պատշաճի քոյի . իսկ ածածին հայեցուցանել առ քո իբրև առ ածելոյին անձն ։ Այս դարձեալ , մայր ասի և նա՝ որ ըլ խնամոյ և դաստիարակութիւ ևեթ ունի զորդի՝ առանց ծնանելոյ զնա . և ըլ այսմ առաւել նշանակեալ է ածածինն՝ ոչ միայն քան զտիրամայր , այլև քան զածամայր . ոչ և զմեն յոլսկի կոչեմք ածածին՝ ըլ հայրական խնամոյն առ քո ածծ , բայց ոչ ածածնող . սորին վո յայմ անուանս սըկ կուսին՝ յատուկ նշանակիչ գերազանցութենն նոր է ածածինն . յորմէ միայն հրաժարելը նեստոր ։

20. Ա՛նդ , յերկրէ տան (1) ըզ կոյսն կոչի մարգարէից հանդիսաբան . ըզ ժողովարան , կի՛ հանդիսացուիչ մարգարէից . զի մամ գուշակութիւնք նոցն որ յաղագս անուրեանն քոյ , ժողովեցան և բոլանդակեցան ի ձեռն սըկ կուսին . նոյնա գաղանիք մարգարէութեյ ի յայտ եկին . ոչ և ինքն յերգս իւր յետ խոստովանելոյ զմեծամեծն ըզ ի վը բերել . * Ոչ խօսեցաւ առ Հարս մեր՝

խաբխն յուսոյ հաստատութենէ , զուգաթիւ աւուրց գարուցս անցեալոցս օրհնու ։ ||

(1) * Մարգարէից հանդիսաբան և գրաւական կենաց մարդկան մարիամ ածամայր , ընդունաբան եօթնաբփեան շնորհաց ,

մէր՝ եւ աբբահայրն և զաւակի նոր յաւիտեան . ‖ Հոգիս պէս և ծերունին զաքարիա ասեր . * ‖ Որ խօսեցաւ բերանօք սրբոյ՝ որք յաւիտենից մարգարէքն էին ։ ‖ Զարձէք, մարգարէից Հանդիսարան էգլիս՝ զոր կոյս իմաստութիւն Հոգւոյն . զի եւ կատարելոյ խորհրդոյն նոյ կարգաւ խելամուտ լինէր բանից մարգարէիցն . և զամ՝ նախատացուելիւնս իւրաքանչիւր մարգարէի՝ ի միտս իւր երբեմն յայտնելոյ ժողովեալ ըստ մարաներ ։

Այս փրկական ձիւնագ Տարբեան . յո առհասարակ Հոգւոյ կենդանի և փրկութեան աշխարհի . և այն կրկնակի , յիշեքեան՝ և յորդի իւր ։ ‖ Ո զի յինքեան անհամեմատ լինելի ընդհանուր յատկաշնորհից զմարդիկ , թէ կամ ի ոճ կեցուցանել զաշխարհ ։ ‖ Ըստ յորդին , զի ծնաւ զքոյ զիրկիչ և կենդանատուս ։ ‖ Ըստ գործէն , զի իւրով Հոգւոյ եւ անպիտակ բարեխոսելիւնէ ամրութեն է կենդանի մարդկան՝ ոչ միայն ըստ Հոգւոյ , այլև ըստ մարմնոյ ։ ‖ Ո այն միտս Հայի և ասէլն , նախեան յոյսոյ հաստատութեն . մա զի նաեւ էոցս ի ծածուկ աշխարհի , և բազում անգամ ընկղմելոցս յոյսեաց մեզոյ՝ ոմ այլ զոր նոյնիսկ այնպէսլոյս մեզ , բայց նա ինքն մարդն կենդանի ։

‖ Ներսեանան եօթնաբերդեան ընդհանուր . Հարազատ ևս 23 ձեռագիրք ընծեռուն , եօթնաբերդն ընդհան . միայն տպագիրք և սակաւ ձեռագ . եօթնաբերդեան . (տե՛ս և ի Թիւն ճշ ։) Հօրհնարժեան ընդհանուր խնդրին եօթն երկնաւոր պարգեւք Հոգւոյն սրբ՝ Թուէաբերդն յեսայ . ժա ։ ։ ։ զոյս ասէ Հանդերձ ի վերոյ գաւազանին թղթելոյ ի յեսայ ։ ‖ Յոր ամենեցուն պարգեւաց ընդունարան եղև զոր կոյս ի ծննդենէ իւրմէ . զաստուածային ընկալաւ լիութեն , առանց քնաւ կորուսանելոյ կիր պահապետ յանելոյ , այլ միշտ յաճումն տալ նեղոյ գործոյք ։

Օրհնաբեր առաջ գաբրոյ անդառնալ ։ Խորհրդածել է անուանն սրբ կուսին . իբրև Թէ ըստ անուանն՝ Համառնել Թիւ է ըստ անգիտալ գաւազ յատկապէս միտել ի քո . զոր կրկնակի մարթ է առնուլ ։ ‖ Ի՝ ըստ անուանէ անուանս Տարեաց . զի էն վեց տարբ՝ Համեմատիւ վեց անցեալ դարուց ։ Ըստ ‖ Ըստ Թուականն Համարոյն . զի Տարեաց ըստ Հայ Թուաբերութեն առնեն 5422 . մեր ձառ այսմ

այսմ թուոյ էին և ամբ աշխարհի ըստ եօթանասնից մինչ
չև՝ ի քո, յիւ 5202 ։ Այլ եթէ ըստ լատինացւոց և ըստ յու-
նաց և՝ առանց վերջնոյն ծ տասին տասից ճոխ, պա-
կասեալ 200 թիւ, առաւել հնոյ լինի ամաց աշխար-
հի, յիւ 5222 ։

Վարձեալ, ըստ այլոցմ հաշուի զգալոս աշխարհի իմա-
նամք՝ ի սկզբանէ մինչև՝ ի կատարած ։ զի ունիմք՝ ի
նախնեաց զհեռոդոսի աշխարհի բռնակալեալ ի վեց
հազար ամն, բաշխել՝ երկու հազար ամն մի բնական
օրինաց առ նահապետաւք, և երկու հազարս մ գրա-
ւոր օրինաց, և այլ երկու հազարս մ նոր օրինացս ։
որ սեւ մինչև՝ ի կատարած աշխարհի ։ Այս վեցհա-
զարեան գալոս անցանեն, և յաջորդել եօթներորդ
գալ թագաւորութեանն քոյ և սրբ նոյ՝ անանց և մշտնջ
ենաւոր ։ Այս այսց վեցհազարեան անցելոց գա-
լուց աշխարհի Յովակիմ տաճ անուանն մարիամու կու-
սին ։ Այս ըստ բերանոյ մեծ հնոյ մեր գերազանցութեան տիրամօր։ իսկ զի ըստ եօթնոյ ան-
ուան խորոյ բռնակալ յինչեան զհատարելութեան
նմ արդարոյ՝ որք յիւրաքանչիւր գալս փայլեցան ։
և զի նա էր և ի ակնկալութեան և պարծանք նմ
մարդկան՝ որք էղէն, և որք լինելոց են մինչև՝ ի կա-
տարած ։

21. Այսու խորհրդածութ անուանն կուսին, ոմն
և վերագոյն (16) լատատաշծատ կոչելոյն՝ ի նշանա-
կութիւ անուանն, ուշիմք խմանալ՝ Թէ առ Հայս յի-
շատակ Յնանան մարիամու լինի՝ ի նմին աւուր ծը-
նընդեան նորա ։

Յակ առ լատինացիս յատուկ ոճս անուանն կարգ եցաս
զատաջինն՝ ի սպանիա՝ յերկրէ կոյսին կոնկիոյ, ՝ի ժՂ
գարուն, յամին 1513 ։ և անտի տարածեցաւ յայլ
գաւառս սպանիոյ, կատարելոյ կայն՝ ի 22 սեպտեմ-
բերի ։ զի Տամնարիին՝ Թէ առ Տիէսայ յԷս 15 աւուր
ծննդեան եղեալ լինէր անուն մանկանն ։ Ետ այնը
կղէմէս ՚ի՛, յամին 1671, կարգեաց ընդհանրաւորել
յամ երկերեսից սպանիոյ՝ առնէնեցւոյն որք ի 17 սե պտ,
առաջիկայ գատաւիցին սրբ պատարագին ։ Յակ ապա
ենովկենտիոս ԺՈ, յամին 1681, Հրամայեաց տօնա-
խմբել՝ ի բռնակալ եւբռպիա՝ ի կիւբակիէ որ յոե-
թաբիս ծննդեան կուսին, յիշատակ կարգելով երեսե-

լի յաղթութենն էդելոյ մերձ՝ ի վերնա կայսերական քաղաքն ընդդէմ այլազգեաց . որ և մինչև յայսօր կատարի :

22. Աղդ՝ յայսվայր գլխաւորելոյ շարականիս զանհամեմատ գերազանցութիւնս նորածնելոյ կուսին Աստուածամոր , արդարասիս ճիզէ զձայնէն . օրհնութիւնք երփռվէնէնջիս պէնէբաց այսօր ծնեան ազիւնաւոր ճնոնքան տ՚ի մեզ էն : Աչ մի ազդ , այլ մի եկեղեցի , այլ համօրէն տիեզերական ժողովուրդք ձայն օրհնութեան բարձրացուցանեն առ ի՛նձ և առ քեզ ո՛վ նոր կոյս՝ ի յիշատակ ծնընդեան քո . մայր քո երանելի ոչ այնչափ ցնծացաւ ի քոյդ ծնունդ , որչափ զուարճանայ այսօր տիեզերական եկեղեցի ազգաց քրիստոնէից : Այնմէ ախտաւորը ծննդեան օր թագաւորայ աշխարհի տօնելի կոչեցաւ առ իւրաքանչիւր ժողովուրդս , (ըստ մասնէ . ժ՚ . 6 .) որքան ապա անախտականդ քումմ ծննդեան պատիւ և ցնծութենի համաշխարհական իրաւացի է՝ երկնից և երկրի թագուհւոյդ . որքան երգահանութենիք յերկրագործացս , որքան և յերկնայինացն ազանց դաս առ դաս ձայնակցութիք հնչեսցեն սրտից բերկրելոց , ոչ այնչափ զքոյդ պատուհասանել զծնունդ՝ զանցեալն քան զքան , քան թէ զտիեզերացս նորածնութեան առաւօտել յիմծայինն ի չքնաղ գոյութիւն : Ա ատ ի լուծան այսօր երկունք անիծից . նորոյ աշխարհի հիմն արկաւ . ծագեաց աստղ նորաշխոյ՝ որ վիմնաւոր արեգակն վրայ յիւրումն ծոցի ունի պարագրել՝ առ՚ի փառատուին աշխարհամած խաւարի . որով ստուերք օրհնացն՝ ի լոյս փոխեցան . որով երկինք նորոգեցան . երկայինք սիրացան . հոգին ոչ առ մարդիկ շրջէր , և գնացս յերկնայինս յերազիլ : Ա՚կաք այս նորածին կոյս՝ գառաւ երկնայնոյն և երկրայնոյ յոյս . մանչին ոչ անկեալ բոյս . յորմէ պտուղն՝ կեանք և բժշկութիւն և աշխարհի լոյս : Ի՞նքեաւ ապա եկեղեցիք տիեզերաց հնչեսցեն զերգս օրհնութեան անլռելի միշտ և յաւիտեանս :

23. Ա կատարած բարեբանութենէ ծննդեան Տիրամօր՝ ըղձալի է ոչ լռելեայն անցանել զլռութենն խորհրդաւոր , զոր աւետարանիչքն սքեք կալան յաւրագս հանգամանաց ծննդեան և կենաց սրբուհւոյ կուսին : Ա՚ռաքելական վերահայեցութենէ ծածկոյնն

պօղոսի տայ մէջ միտս՝ ոչ վարկպարապի համարել զայսպիսի լուսե ծաձելն գրոց ։ ի քննել նը զպատմելի իրացն մէլքիսեդեկի՝ զրկի ոչ ապդ ։ և ոչ ծնօղք ։ ոչ ծնունդ և ոչ մահ յիշատակէ էն ։ * Այն՝ հայր ։ անմայր ։ չհամարեալ յապդս ։ որ ոչ սկիզբն աւուրց ։ և ոչ կատարած կենաց ։ ‖ (Հբրայ ։ է ։ 3 ։)

Զոմին բանիւ զոգեբոյսդ պղպ ։ Լուսին անցանելն աւետարանագիրը պատմելիք ։ մի զի ոչ զապդ նորա յանուանէ ծանուցանէն ։ ոչ զհայր և զմայր ։ ոչ զաւ մանակ ծնունդեան ։ և ոչ զվախճան կենաց ։ ուր ընդ կատարն ոչ միայն զնիգն յոսխեփայ զապդն ասէն ։ ի դաւթայ ։ և զհայր նորա յակոբ ։ այլև զյովհաննու մկրտչի բովանդակապէս ցուցանէն զապդ և զծնօղս ։ զծնունդն և զվախճան ։ նոյնպէս և զայլոց ամանց ։ զանհայ մարդապէսի զհայր և զապդ և զամն և զվախճակ կենաց ։ (գլուկ ։ ը ։ 36 ։) և զոչափայ աշակերտ ատց զհայր կի զմայր ոչ զանց առանէն ծանուցանել ։ Վակ յաղագս սրբ կուսին պարտքապար ասէն՝ մարիամ կոյս ։ կի մարիամ մայրն յես ։

Այս որ ի գլեն արդեօք խորհուրդք կամաւոր լուանէս ։ առաքելական մտաց միայն անկ է մերկանալ ձգտուտ պէս զծածուկս սրբազանին ։ իսկ առ մեզս տկար հայեցողութիւն ի մանակ ևեթ դիտելի է այսպէս ։ Զամէ ելքն հոգւոյն տեսութէն՝ ցուցանել զոր կոյսն ոչ այնչափ զաւակ մարդկային՝ քան թէ ծառնդ հնոր հաց ։ սկզբնամայր նորոյ աշխարհի ։ արմատ հոգևոր ազգաւորմի որ ի քէ ։ որ զանհնականութէն տհմին ոչ յայլմէ առնոյր ։ այլ յիւրմէ սկսանէր ։ Որոյ վա ոչ շարկ եղև զծնողաբանութէն նորա ի հաւհնականց կարգել ։ այլ յորդւոյ իւրմէ՝ որ հայր էր հանդերձեալ լոյ աշխարհին ։ և ևեթ ի պատմաւանէն կամիցիմք ազգաբանել ։ զոր օրինակ զուկաս յազգահամարին հաստեալ ի ծայր անդր յադամ՝ ի վեր երթ՝ ոչ այն ։ (է ։ 38 ։) նոյնպէս զոյգ կուսին զազգն յօսէ առնել ուսա նիմք երբ եւայ նոր՝ ոչ յադամայ ։ այլ յոյ նորահերբ տեալ ։ Այ զի ազգ նը ոչ ի քո ։ անսպառ է՝ ի մշակ քհնատրս սերեալ ։ նմին իրի ոչ զատ առնոյ նը յայտնեցին գիրք ։ և ոչ զկատարած կենաց ։ որ և անանձհական փոխմանէն կայ մեայ յաւերժական մայր ամ կենդանեայ յերկինս ։

Ա.յսպէս ևեթ համառօտ իմաստս տուինք մտաւոր քննողաց , յառաւելագոյնն լինել խոչընդոտ , առանց կարօղ լինելոյ ի բովանդակն հասանել՝ որ ինչ ի գիրս են գաղտնածածուկք ։

Յայտնէ Ա.ւետեաց Ա.ճաճանն ։ ը ։

24. Պ.ղեկայարմամբ չարչարանն Ա.ւետեաց՝ խորհուրդն անձառ , ասի արարել՝ ի գիշերի վկայասիրէ . որով ոմանք իմանան զմիծ վկայասէրն զորդի գիշերոյն մագիստրոսի , որ եկաց կԹղկս յամին 1065 . և այլք իմանան զիշերն՝ զերջայն ներսէս կլայեցւոյ , եղեալ կԹղկս յամին 1113 : Զայսոսիկ քան զայս չարչարան յօրինեալ կայր կանոն Ձրագալոյի ածայայտնութե , Ա.բրահամայէր սբեռհի . յորում յիշատակ լինի գաւթիւրեան աւետեացն , այլև ի ժամկարգութե այնր աւուր ընԹերցեալ լինի աւետարան աւետման , Ա.ռ յամենայն վերջերսն : Զայսմ պատճառէ կարծիք եղեն առ յոյնս , Թէ Տէրք միով աւուրբ յառաջ քան զծնունդ քրիստոս զսոյն աւետման կատարեցին ի 5 յունվարի : Որոց պատասխանի գիր Ե.նոք Հալիճ ի ԹղԹեն առ ալէքս , Թէ մեք զաւետացն սոցն ի վեցն ապրիլի կատարեմք , և այլ ի 5 յունվարի . վասն որոյ ի Ձրագալոյի ածայայտնութե՝ յիշատակութե միայն լինի աւետման՝ առ ի կարգաւ բերելոյ զպատմութե սոցին քրիստոսի : Տես գլխ (Թիւ 38 :) Ասկայն յայլ յիշատակարանս գրոց գտանեմք ապացոյցս , Թէ ի նախնի ժամանակս այլազգ և յայլում աւուր կատարիւր ի Հայոց սոցն աւետեաց : Ա.յս զի սա մտաւել կամիջամտողեցի՝ որ եկաց ի Ք պատուն , ի սոցս պատմութե գիրսն վկայէ , և ջանայ և պատշաճաւորս ցուցանել , Թէ սոցն աւետեաց կատարիւր ի յորջորջի աւուր ծննդեան քրիստոսի : Ա.յսմ յայտնի նշանակ ունիմք մինչև ցայսօր , զի կանոնին այնր չդիպ աւուր պաւետեաց խորհուրդն եզանակ սկսանելոյ . Ա.յսօր փոխբերեցցեն ձ.ուկ երէկոյ ևն . և ի պատարագի աւուրն ընԹերցեալ լինի աւետեաց աւետն : Ա.յլև յօվհան խմաստասէր , ի կանոնն իշ . վկայէ Թէ * Ա.ւետիքն , և ծնունդն

Ցնուդնդն և մկրտութիւնն քոյ՝ ի միասին առեալ
ասնաիմբին ։ ||

Լը զարձէ՞, ի կարգն շարականաց յարութեան, ՚ի
ձայնն ե՛, յոմ օրինակս առանձինս ծանուցանի,
Հայոց էրեւոյաբանիս առեալոց աճապնին ասն է. և գոյ ևս
Տարց յատուկ ՚ի պատշաճի այնր աւուր արարեալ ՚ի
նախնեաց, որ սկսանի գՀ։ Լարեաւ լեր մարիամ զբ աճա-
պին. և յաւելու ծանուցանի, թէ այն Տարցն յի-
նամեան ասի ։ Լոդ՝ յայսցանէ կարծիք լինին, թէ յեր
բեմն ժամանակի ասն աւետեացն կամ միւս կատարեր
՚ի չորեքշաբաթիին՝ որ զինի նոր կիրակինն, և կամ
Թէպետ ՚ի ամոց ՚ի վեցն ապրելի սահմանել էր ասն,
քանզ յորժամ դիպէր յաւագ շաբաթն, ոչ կատարէին
այլ փոխադրէին ՚ի նախատացեալ չորեքշաբաթիին ։
Լսակ յետոյ երբեմն սովորեցան անշարժ ասնել զայն ՚ի
վեցն ապրելի յոր օր և դիպի, և յորինեցաւ ամբողջ
շարական ՚ի պատշաճի աւուրն, այնու Հետ խոհանե-
ցան վերոյիշատակեալ Տարցն ։ Գտանեմք և յայլ Տնա-
դիր ձաշոց մի, զի ասն աւետեաց նշանակի ՚ի մէջ
նաւասարդի ամսոյն ։

25։ Լինին զարմանք ՚ի այսպիսի փոփոխութեց լի-
նելոյ յազգի մերում. մի զի այս երկիրս գիսան ասնը
ձրուանականք ՚ի մէջ եկեղեցւոյ Հետ պՀեսէ ընկա-
լան զկարգաւորութիւն. և ՚ի զանազան ազգս քրիստո-
նէից փոփոխումն կրեցին ՚ի ժամանակս. քանզի և առ
լատինացիս՝ որք ՚ի Հին ժամանակաց սովորեալ էին
Հատարել զասն աւետեաց ՚ի քառեն Հինգն մարտի,
պատշաճ Թուեցաւ սպանիացւոց փոխադրել զայն ՚ի
յունի և տասն դեկտեմբերի. և զայս ժողովով սահ.
մանեցին ՚ի տոլետոն, յամի ՚ռն ճկ. ՚ի ո՛ր կանոնին,
պատճառս տալով Թէ ասն աւետեաց յաճախին սովո.
րաբար դիպէր կամ ՚ի քառասնորդաց պահոն, և կի՛
՚ի զատկական աւուրս. և զի ասեն՝ յայս երկու միջոցս
՚ի նախնի եկեղեցական կանոնաց չէ օրէն կատարել
զասն սրբց, զի այն պատշաճ համարեցաւք փոխադրել
զայն ՚ի 18 դեկտեմբերի, աւուրըք ինչ յառաջ քան
զծնունդ քոյ նախընթաց յիշատակին առնելով ։
Ոչինչափս առնեին և յայլ կողմանս ուրեք. ոմն և յե-
կեղեցին մեզիոլանու կատարէին ՚ի չորդ կիրակիւն
գալստեան, որ երբեմն Հանդիպի ՚ի 18 դեկտեմբե-

քի , և երբեմն յայլ օր . մինչև ասա այլ ամենևին միաբանեցան տօնսամբել ի 25 մարտի . Թէպէտ և ինացուճած ինչ նախնի սովորութեն էրևի մինչև յայսօր ի հռոմ. եկեղեցիս , կատարելով ի 18 դեկտ. զտօն ընդ առաւօտն ի հինկալուածին ծննդեան սըկ կուսին :

Հնութեի տօնի աւետման էրևի ի յիշատակել ժողովոյն տօնետոյ , իբր վի կայր յեօթներդ դարուն . ոչ յետ այնր յամին 692 , յիսէ ըսյս տօն նաև ժողովն տրուղեան ի կոստանդնուպօլիս : Կան դարձեալ երկու ձառք ի տօն աւետման գրիգորի սքանչելագործին . զոր Թէպէտ ոմանք ոչ նէր Հարսպատ Հայրերին , այլ պղտկղն , բայց բաւական էն ի ցուցանել Թէ գոնէ յառաջ քան զՀինգերդ դարն կայր այս տօն յեկեղեցւոջ : Անաւանդ Թէ բողոքականք տանին զայն ի ժամանակս առաքելոց , կամ աշակերտաց նոցն . ոմանց որոյ պնդելոյ զեդմէ առաջարկեալ ի տօնառպատճառս գիրս ուրեք , Թէ ոստորիչ կարգեաց ի Հայս զտօն աւետեաց . Կարծցուք արդ ի բացատրել :

26. Յառաջին տան օրհնութեանն (1) վայելչապէս սկսանի , խորհուրդն անճառ . ի՛ անճառելի խորհուրդ մարդեղութեն բանին այ , և փրկագործութեն մարդկան՝ որ ծածկեալն էր յազգաց հեթանոսաց , և յառաջին դարուց անտի , և միայն առ ազ. նահատեան , և ի ձեռն մարգարէից ել աղօտ նշանակեալ , այսօր յայտնեցաւ իմմանէ գաբրիէլի հրեշտակապետին առ ազգն , կամ դարձէլ , ազգս և յատիեանս մարթի է իմանալ նաև զհրեշտակս . որոց բազում ինչ ի գաղտնեաց մարդեղութեն ծածկեալ կայրն , և յայտնեցան աւետեօք հրեշտակապետին : Հայս երկու իմաստս առեալ լինի բանս , զոր առաքելոյն ասացեալ է կողոսաց . ա . 26 . * Ո՛ խորհուրդն որ ծածկեալ էր ի յատիեանցն և յազգաց , որ այժմ յայտնեցաւ սըկ իւրոց : ‖ և առ եբեսացիս դարձեալ . (է . 9 . 10 .) * Ո՛ինչ է անտեսուիլ խորհրդոյն՝ որ ծածկեալն էր յամ յատիեանց առ նա , որ ցամ ինչ արար . զի

(1) * Խորհուրդն անճառ ծածկեալն էր յազգաց և յատիեանց յայտնեցաւ իմմանէ հրեշտակապետին առ նա որ առ նոր ունիմք բարեխաս վճռանց մերոց : ‖

զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց որ յերկինս են , ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմատարիկ իմաստութիւնն նոյ ։ ‖ 8 Եւս զայսոսիկ ի միւնոյն թզղեցոյն ։

Ա. Նոր , յերկի տան , (1) Ա. Ծնօդմանաւին առ՝ է հօրէ , իսմատքն էն ։ (Ծոցածին Ծնունդն անմանրմին և առանց ժամանակի ի հօրէն նոյ , այսօր յաւետեցաւ զաբրիէլի առնու զմանրմին ի սրբոյ կուսէն ։ Ա. ո անմանրմինն՝ մանրմին մարդ կայնի յաւելու ։ անժամանակին՝ զայսօրս ընկալ ժամանակ ։ փոխանակ Հայկական Ծոցոյ՝ արգանդ կուսին ։ և այսպիսի անձնաւ միաւորութի երկուց ծայրից յանհունս տարակացելոց՝ կատարեցաւ ի միում վայրկենի աւետման Հրեշտակին ։ Ա. սէնն զորդին ՚ուծ՝ Ծոցածին , կի՛ ի Ծոցոյ հօր , յաճախ ի կիր արկեալ՝ ի շարականս , առեալ ՚ի ՚ի բանէն յոյհան ։ (ու ։ 18 ։) * ‖ Ի ածին որդին որ ՚ի Ծոց հօր ։ ‖ որ նահատուչք յայտ առնի զոյն նեբքինն հօր , զհամարտունն , պահակինչն , նեբքին յառաջագոյութիւ Ծագեալ , և առ Ծողինն միւս անորոշելի ։

Ա. Նոր , երբեք տուն , (2) Ա. Նահանջ լին ՚է հմայնէդ , իսմանն ։ որդին նոյ՝ որ անկրելի կի անբռնութագելի է ՚ի բոլոր սահգծածոց , մնանաւանդ թէ ինչն է բռնաճարհել բնաւին ընդրեց , յո յինչն կրօդ և պարփակօդ բոլոր էակաց , կամ ամենեցուն բնութեանն պատագօդ ։ Ա. անդի յորժամ ասեմք գնոյ , թէ կայ յամի երս և՝ ի տեղիս , ոչ իմանի ըս օրինակի մարմնաւորացս որք ամ փոխին ՚ի տեղւոյ անտի՝ յորում կան ։ այլ գերազանց յիմանի այնոյա կալ յիրս անդ , զի ոչ ՚է նոյն փակի , այլ անամփոփելի ՚ինոցանէ կացեալ , ինքն փակ զնոր շրջանակի ներքոյ և արտաքոյ ։ մինչև առաւել ոչ բաւական ասելի է՝ թէ իրքն կան ՚ի յամ՝ քան թէ ամ յիրս ։ Ա. յս անպարփակելի գերազանցութեի պատշաճի նոյ ոչ միայն զոր անմարմնութեանն , այլ մանաւանդ զոր անչափութեանն ։ Ա. ու ահա այսոցիսի անչափական էութեի պարագրէն ասէ՝ իւր անբաւ մարդասիրութեա

(1) Ա. Ծնօդմանաւին առ՝ ՚է հօրէ , իսմանն էն ։ ‖ (2) Ա. Նահանջ լին ՚է հմայնէդ , բոլոր դասերապետ յորժայնի անաբաւ կուսին ։ զոր ։

Թեամբ յորովայնի կուսին , միաւորելով ընդ ջոփելի բնութեանն մարդկային :

Աղիսպէս լսեմ և չհինգերորդ տունն , (1) Անահմանքն չէ՞ որ ես . յր նա որ չունի սահման կի՛ երթայ էութենն ըստ կատարելութեան , ըստ գոյութեան և ըստ ձևոնասման , և ե՛ ինքն ահմանելացս էացուցիչ , (ոմի օրիս . ահմանելեաց . այլ , ահմանելացն .) գոյացուցիչ կի՛ արարօղ սահմանաւոր իրացս , որք ըստ էութեան և ըստ ձևոնասելոյ երթ ուղղին : Ապ՛ ի վեր քան զՏատողութիւն մտաց և բանից՝ ահմանի , սահմանն ըստնի այսօր՝ միաւորելն ըստ սահմանելի բնութեան մարդոյ , և փակեալ կալով յանձուկ սենեկի կուսական արգանդին :

27. Ընդ , ի չորրդ տան (2) , Ընդերայն փառացն հօր , առնու զբան առաքելոյն . (Եբրայ . ա . 3 .) * Ով և լոյս փառաց , և նկարագիր էութ նորա . || յր անհերևոյթ մեծութեան և իսկութեան հօր ոչ պատկեր երևեցուցիչ՝ որդին . զորմէ ասե՛ ի մեկն . եբրայ : անչեղապես , յր ա ուանց այլայլութեան , կի՛ անփոփոխելի . և զայս մարթէ առնուլ կամ առ նկաթափէրն . յր պատկեր անայլայլելի , առանց նուազման , Աչգրիտ . և կի՛ յարել ի բանի խառնարփի . յր առանց փոփոխութեան իւրոյ խոնարհի ի ծառայական պատկեր մարդկային բնութեան , որ ասի պատկեր ոչ ըստ հաղորդութեան իմացականութեանն , այլ և պատկեր ասի առ ծնօղն՝ յորմէ առնու վերմանութեան բնութեանն : Այս այսպէս բանն ասե՝ որ իսկութեամբ պատկեր էր ոչ հօր , եղև նաև ըստ մարդկութեանն հաղորդութեամբ պատկեր ոչ , և բնութեամբ պատկեր սքի կուսին՝ ի 6 ձեռագ . զնի անեղապէս . և իմանի՝ պատկեր փառացն հօր առանց ստեղծման կի՛ ի յաւիտենից . ոչ ընդհակառակն՝ մարդ ասի եղական պատկեր ոչ :

Ընդ , ի վեցերորդ տան (3) , մարդութիւն ունի ասելն , Որ ոչ ոչնաներքեր աներեւոյթ էրեցեր զքեզ ի ձեզ զօրէնս ոչնաների , առ նա մի՛ զա ձեռնարկ ընդ՝ միաւորելով ի յարգանդի հոգւով մաքրելոյ . զոր :

(1) * Անահմանքն չէ՞ ութեամբ սահմանելեաց էացուցիչ . ի վեր քան զբան սահմանի այսօր յո՛ բովայնի սքբուհոյ կուսին . զոր : ||

(2) * Անհերևոյթ փառացն հօր ընկարագիր անչեզապես ի ծառայական խոնարհի պատկեր

(3) * Ուրախութեամբ սքբասիցեալ բնութիս բերկրեալ կոյս մարիամ , զոր ոչնաներքեր աներեւոյթ կրեցեր զոր ոչնաներ ի քեզ զօրէնս ոչնաների . առ նա մի՛ զա ձեռնարկ ընդ՝ միաւորելով ի յարգանդի հոգւով մաքրելոյ . զոր : ||

պէս գրեալ լիցի օրինակս , կարծեսցի թէ ևս եդեալ
փրկանակ ուղղականի , և ցուցանել զմարիամ. իբրև
թէ՝ ոչ կոյս մարիամ որ ողջունաբեր աւետեաց կրե-
ցեր զտուօղն ես ։ Ակակիոս ի սակաւ տեղիս տեսա-
նեմք զանսովոր ալաստուէն ի հայրական տոլով դնել
զտէր բային . և ըստ հակառակն յաձախագոյն սովորու-
թեի է նաև ի շարադրածս՝ թէպէ թէ յերաժշտականաց
համաձայնել միաւանց գյարաբերականն և գյարաբե-
բելին . և ըստ այսմ հարապատ ևս է՝ առնուլ զգերա-
նումդ ըստ հայրական խնդիրը բային կրեցեր , և յարաբե-
բիչ պրոպղէն . որ և եդեալ է հայրական՝ համաձայնիլ
յարաբերականին իւրոյ . ուստի պարզելի է այսպէս .
Ա. ո տուօղն զօրինս ողջունի՝ զոր ողջունաբեր աւե-
տեօք կրեցեր , բարեխօսեա ։ Յոմին կարգաւ ասի ի
Ճրագալուցի օրհնուէ յեսին տանն . * Լուսկսպագ եմք
որ ի կուսէդ մարմնացար ընդծ . ‖ Ցր երկրպագեմք ըզ
որ ի կուսէդ մարմնացար ։ Ա. զարձեալ , կերդ կանոն
ծննդեան , ի Ճաշուն . * Ցորմէ կենդանաստեղծեալք
յանէղէն հասուեցան ամ եղականքս , անսերմնապէս
տղայացաւ ‖ ևն . Ցր Ա. նեղն յորմէ հասուեցան ամ
արարածք , տղայացաւ յորովայնի քումմ։ Ա. ոյնօրինակ
կեօնեներդ կանոնի օրհնութենն . * Ցորմէ սարսեալ
դողային փայլակնացայտ ի լոյոյ , ի գիրկս քո վնա
ընկալար . ‖ Ցր զփայլակնացայտ լոյսն յորմէ հրեշտակք
դողային , ի գիրկս քո ընկալար ։

Ասկ տուօղ օրինաց ողջունի՝ ասէ զքէն , զի ետ կանոն
աշակերտացն՝ ի մնանել ի տուն ուրուք՝ տալ ողջոյն
խաղաղուէ . և ինչն մինչ յարգանդի կուսին ընկալեալ
եղև աւետեօքն , շարժեաց զնա գնալ յողջոյն եկի-
սաբեղեի , և եղ ի բերան նր զայնպիսի բանս ողջու-
նի , որովք լցաւ եղիսաբեթ հոգւով սրբով , և մանուկ
նր յարգանդի սրբեցաւ , և խաղայր ի խնդութենէն ։
Ա. նպիսի աքանչելագործ ողջոյն՝ ոչ էր լոկ քաղաքա-
կան և մարդկային , այլ ածուսոյց ազդումն ի փրկչէն
յղայեալ ի կուսական արգանդի ։ Ա. պա խնաստաք ամ
բողջ տանս են . ոչ քերկրեաւղ կոյս մարիամ , որ ու-
րախութիդ ես տրամեալ քնութիես մերոյ . բարեխո-
սեա միշտ առ նա առ տուօղն օրինաց ողջունի աշա-
կերտացն , զոր կրեցեր ի քէզ ողջունաբեր աւետեօք
գաբրիէլի ։ Այմ , առ տուօղն ի քէզ ի սիրտ քո զգան

ող-

ողջունի առ Հռիփսիմէ՝ ։ Այնմանք այսպէս ևս յարմարեն . կրեցեր ի քեզ զառն զտուօղն ի բերան հրեշտակին զպատգամն ողջունի ։ Այլ զառաջին խնամոտ զոր ընտրեցաք , յայտ առնէ և իգնատիոս վկայելով ի բացատրել զողջոյնն մարիամու առ Հռիփսիմէ , (եր. 37.) * Այնպէս ինամն էր որ զողջոյնն երկնային տա-
լոց էր առաքեալոցն սէց , և նոքօք ամէնեցուց ։ ||

Այնդ , յեղիմնեերդ տան (1) ասէ ին , Այնեղ էոանէ եղանէլ մարդն , իմնակ . անեղ ածումէ՛ն միաւորելով զ՚ մարմնոյ՝ եղանիւ մարդ ։

28. Այնդ , յոանեերդ տան . (2) Որ ընտրեալն առ՚ ի քէն , իմնատաքն էն ։ Պոտ բանդ ածէ , զյառաջագոյն գրեալսն ի ձէռն մարգարէից ապդեցութեամբ քով , եկիր կատարել արդեամբք . անմոյր ծնեալդ ի Տօրէ առանց սկզբան ժամանակի՝ լինելով անհայր ի սէց կուսէն ։ Տես թիւ . 17 ։

Այնդ , յհնն տան , (3) Որ՚ է լրտեն անձառէդ , նշանակի ասել ։ Այո՛ ի կատարումն անձառ գաղտնեացն սէց , կամ յորժամ նմանելոց էին անպատմ ին իրքն , ՚ի քէն սէրդ Տոգի՝ յայտնեցաւ ծածկեալ խորհուրդ մարդեղութեն , կամ ծածկեալ խորհուրդն քո ։ Այս զօրութեն Տօր Տովհաննացաւ սէց կուսին մարքեցելոյ ի քէն սրբբուեն՝ պարգեւաց . Պատմս յայտնելոյն յայտնել՝ է բայ , և նոյն որ բայի սեռականն՝ ծածկել խորհրդոյ . յո խորհուրդ մարդանալոյն կի քոյ՝ որ ծածկեալն էր միւնչև յայժմ , ասի արդեամբք գործոյն ցուցաւ առ ի կատարումն անձառ իւրացն ոյ . և սովին մնոք ասի յողջոյնէն , Այսօր ՚է ք՚ևսի քեզնոյն ։ (հիւ . 33։)

Այնդ , ի տատեերդ տան (4) ասէ ին , Որ ընդրեալքան սանձանաց , պարզելի է այսպէս . Աիմնոք կայս , զոր զդատաւորսն կամ զպատուհաս ցաւոցն երացի լուծեր , անախ-

(1) * Որ առաքեալքն զիածնեդ՝ ի քէն յայտնեալ ծածկեալ խորհրդոյ . ի քէն մարքեալ կիրճ նիկ կուսին Տոր զոտեաի Տովհաննէս՝ Տայր երկնաւոր . զոր ։ ||

(2) * Որ զնախագիտացն առ՚ ի քէն մարգարէիւք ևկիր կատարել . անմոյր՝ ի Տօրէ անբովանդակ՝ լինել անհայր ի սէց կուսէն . զոր ։ ||

(3) * Որ՚ ի լրտեն անձառիդ՝ ի քէն մարդեղութեամբ յայտնեցեր զծածկեալ խորհուրդ . ի քէն մարքեալ կիրճ նիկ կուսին Տոր զոտեաի Տովհաննէս՝ Տայր երկնաւոր . զոր ։ ||

(4) * Որ զնախատրն անիծից երկանց լուծեր ըզյառաջինէդ . որ ըզսերմանական աստիճանակս Ադամայ անեղութեամբ ծնանելով՝ ի քէն . առ նա ինչ բարեխաւսեա՛ վասն անձանց ։ ||

անախտաբար ծնանելով ի քէն զնա՝ որ սահմանեաց զարտասկան ծնունդն, ասելով առ Եւայ, յաւօք և հեծութիւն ծնցիս որդի։ Օ բայն ձնանելով ևս ինքնագործ եթէ նեղիցուածական. բայց կրաւորաբար ևս մարթի ի առնուլ։ Յի ծնեալ ինելով ի քէն այն՝ որ սահմանեաց տրտմութիւն ծնանիլ։ Լա՛ ի բանիս կայ ձեռնարկութեն, յուցանել թէ հարկ էր ի կուսական ծնունդեանն լուծանիլ անիծապարտ յանցանցն Եւայի։ Վ զի առանց ախտից ցանկութեց ծնաւ կուսութիւն. և զի ծնաւ զայն՝ որ զպարտս յանցանցն օրինադրեաց. ուստի անհնար էր ըստ այնպիսի պարտեաւք անկանիլ նմա։ Օ սոյն իմաստս բացատրէ և Տարսոյն ի գործառան. * Վր զանէնս երկանց ծնունդեան նախասիրն ելոյծ, անաւերնացս ծնանելով յանապական կուսէն։ || յի · այնու ելոյծ զերկանսն՝ զի անսերմն ծնաւ։

29. Տարսոյն, յառաջին տան (1), Վր անխմանալիք ես, բացայայտին կատարելութիւք ոյ հօր. և անխմանալի ասի յիւրմէն՝ ոչ ըստ բացարձակ բանի ասծութեն միայն, այլև ըստ հայրական խոհութեն. վ՛ի զի անհաս ի իմացմանն մտաց՝ թէ զիարդ Հայր է յաւիտենական առանց բաժանման՝ ի յորդւոյն ըստ էութեն, ծնօղ միայն՝ և ոչ ծնեալ. որպս և շարականն յաւելու՝ հայր անբաժինըն և անապաճառ, յի Հայր էս առանց սկսման ժամանակի, և առանց յառաջագոյութեն յայլմէ անձնէ։ Լ՛րդ՝ որ այսպիսի անխմանալիդ էս, առաքեցեր ասէ՝ ի էքխոնէն հեղոյ սկբնաւ, յի ի սկիզբն էրգագործութեն մարդկան, յորժամ սկսանելոց էիր կատարել զփրկութեն մեր, առաքեցեր քով Հաձութեն զմածնին որդիդ՝ մարմին առնուլ ի սէգ կուսէն. որով էակից քո որդիդ լիներցի և որդի կուսին, բայց էրկրաքանչիւրն՝ միաձին։

և առաւօր անխմանալ ասել զնա, ոմն և ի Տարսոյ Ձրագործութեն ծածկայայտութեն, Վր գոսոց երկնաւորաց անխմանալ, նոյնպէս յայլ բանս շարականաց ընծայեցէ՝ յոյ կամ պարզաբար, և կամ նաև առ հրեշտակս, ազատ ի ի խղճոյ նորաձևութեն, և ի կասկածանաց միտս նշանակութեն. վ՛ի զի ըստ առաջնոյն, սուղութեն այսր քառի

(1) * Վր անխմանալիդ ես յիւրմէն թէ Հայր անբաժինըն և անապատառնալ ի սըբոյ կուսէն. օրհնեալ ես, ի փրկութեն մերոյ սկզբան

բառի առեալ ի վարդապետացն յունաց , որք անխոր-
հուրդ կոչեն զնոճ աստուածութիւն , այ անխմանալի , իբրև
յաստուածային ստորոգելի ինչ ընծայեալ ոչ . և յայտնապես
ի դիմաբերսի գիրս յաղագս ոճոյնցն անուանց . (գլ.
ա . յօդ . ա .) ասի գոյ . * ||Ինքն՝ որ ըստ իմացումանէ ոչ
անկանի , անխմանալի , և անանուն : ||Ինդարձակա-
գոյն ևս յառաձգասիսացն հաւաքեալ ըստոյ սիրոյ
օգոստինոսի , գլխ լ . ասի (1). * Լրբորդութիւն գե-
րահրաշ գերգոյապես . . . . առաւել քան զնոմ
զգայարան , քան զնոմ բան , քան զնոմ միտս , ըստ նոմ
իմացողութեան . . . . Օ որ ոչ ասել հնարաւոր է , ոչ գմտաւ
ածել , ոչ խմանալ , ոչ ձանաչել , և և հրեշտակական
աչաց : ||Ինդուզմբ մի համառօտութեամբ ի մէջ բերել
զայլ բիւրաւոր բանս վարդապետացն յունաց և լատի-
նացոց :

Ի ստ երկիցն , եթէ կասկածիցի ոք՝ անխմանալի ասել
զնոճ իբրև ոչ ձանաչելի ըստ էութեան նաև գերբնաւոր
լերանեալ հոգւոց , սակայն բառն ինքնին ոչ բերէ
զայդ նշանակութեան . և ոչ յայտագս կիրառողացն ար-
ժան է ի կարծիս անկանիլ , որք յայլ բանս յայտնա-
բարբառ դասանեն և յաստուածութեան սնդ տե-
սանել զնոճ գերմանդիմանն ոգի և լիս , և ըստ այլ մտաց
խմանալ կոչեն զնա . ոգի և ամբռնակցին բացատրել
ի միմեան . իմաստութեան . (է . ՀՀ .) ասելով . * Ըստ և
մտաց խմանալի , և զգայարանաց անհասանելի . յորոց
հասուցին՝ խոհական միտք է ինչ որով հպի . և է որով
ամենևին ի ստորև մնայ : ||Ինդուզմասել , թէ զկամ-
կած մտաւր իմացողութեան մարթի է հնարել նաև ի
բառն անհասանելի , անբովանդակելի , անբռնակալի , և յայլ
անուանս ասացեալս զնոյ . զի ձայնք են մարդկայինք՝
մարդկապէս հնարեալք , որով և անբաւականք ի բա-
ցայայտել տիրապէս զնծայիսն :

30. Ա ան որպ արժան է յուզիլ նշանակութեան բա-
ռին զտելի առնուլ . և գիտել՝ թէ բայն խմանալի հայ

(1) Soliloq. cap. XXXI. „ Trinitas supermirabilis . . . superessentialiter exsuperans omnem sensum , omnem rationem , omnem intellectum , omnem intelligentiam , omnem essentiam super caelestium animorum : quam neque dicere , neque cogitare , neque intelligere , neque cognoscere possibile est , etiam oculis Angelorum ".

լեզու , ոչ և ՚ի յոյնն և ՚ի լատինն , ոչ նշանակէ զայր և իցէ հասարակական ձանաչումն , այլ մնէբբին և գիտասարեալ ձանաչումն իրին , մնօք հասու լինելոյ և իբր թափանցելով ՚ի ձանաչելի առարկայն . ուստի պարզաբար նշանակէ՝ մնօք բռնադակել զկին . զոր որում բացատրի ՚ի Դամասկիանոսէ լուսաբերին . գլ . ԺԲ . * ‖ Է միտք բռնադակին , զի անխմնալի ի քննոգայ ։ ‖ Ա՛ր զի ձած , և ձածայինք ամ անբռնադակելի են ոչ միայն ՚ի մարգկային մնաց , այլև ՚ի հրեշտակացն . զի ոչ բնական զօրութիւբ իւրեանց , և ոչ իսկ գերբնական նպատուիւբ Հնար է նոյ բռնադակել զիս հասու լինել նմա , և ձածայնոյն . միակ հարբն զոր պարզապէս անխնալի կուէն զձած առ մարգիկ և առ հրեշտակս . դիտելով այսու ՚ի բաց տանել զաղանդն եւնոմէանց , որք բարբանջէին՝ այնպէս խմնալ զձած, ոչ նոյն ինքն ձած խմնալոյ զանձն ։

Ա՛ւ գարձեալ , ըզ ուսումնական կիրառութիբ խնդալ նշանակէ՝ ձանաչել զիակութիբ կի՛ զկինութիբ իրին . զի զա ասելոյդ երանելոյն Աւտմնչի ագռիացւոյ , (1) (՚ի բռնադակ . ա . մ . խնդ . ժ . ՚ի . պրակ . գ . առ ։)

* Ա՛ւելական առարկայ մնաց գոլով գինութիբ իրին , յայնժամ ասի տիրապէս խմնալ մէզ ինչ , յորժամ վերածելոյն ՚ի գինչէն՝ այնպէս գատիմք գինման ։ ‖

Ա՛ւ զի ձածայինն գինչէն կի՛ իսկութիբն ընդպէս անձանաչելի է յամ առեղծեալ մնաց՝ ևս և հրեշտակաց , նմին իբր զարարչապէս անխմնալի կոչի առ մարգիկ և առ հրեշտակս ։ Ոչ այն զի գերբնաւորապէս օժանդակելոյ առեղծեալ մնաց , գերանութիբ անդ ձանաչել զձած ոչ էն կի՛ զինչ էին , այս ոչ խոտանի զբնական անխմնալութիբն այ . և ոչ զի գիտութիբ պարգևէ ձած արժ անաւորաց գիբն խմնալոյն , լուել պարտիմք զայն իբ բնաւութիբ անխմնոց է ամ ստարածոց ։ ‖ Ա՛նաւանդ զի այսու կոչմամբ հեռանամք յաղանդոյ բեկուզաբ . դեանց և բեկու՛ինեանց , որք ՚ի չորեքտասաներդ դարս ուսուցանէին՝ բնական զօրութիբ մնաց առանց գերբնական նպաստիւ տեսանել սբց զձած դէմ յան-

դէ-

(1) Pars. I. Quae. XVII. Art. III. ad 1. „ Quia quidditas rei est proprium objectum intellectus; propter hoc tunc proprie dicimur aliquid intelligere, quando reducentes illud in quod quid est, sic de eo judicamus “.

դիման ։ Ի՞նչ կերկայնէր ան ասացեալքս առ այնոսիկ՝ որք ծագիւ մատին առեալ իւրեանց գնաշատ ածաբանական ուսմանց . իսկ անուսից օրէն ոչ է վայրապար քննել զգրեալսն յածաբան վարդապետաց ։ Տես և ի Թիւն 40 ։

31. Ի՞նչ հարցն, կերկինդ տան (1), հրեշտակն գաբրիէլ կոչի գոսպէտ զբոնէից վէրնոյն . ոմն և յողորմելեացն , զոբաչ խմէից նոցա . ոմն բազում վարդապետք համարիցին զնա ի վերագոյն դասակարգսն՝ իշխան վայրագութենից կարգաց . և զայս առնուն ի գերագոյն գործակալութեանն՝ յոր կարգեցեալ նա յայլ ի հինն և ի նորս, այլև ի բանից տէրունեան դանիէլի , որով՛ք ասի ի վէմն կացեալ նոր լը հրեշտակին՝ որ իշխան եր տերունն պարսից ։ (1) Դանիէլ . ժ. 13. 20։) Թէպէտ այլ վարդապետք , ոչ և իգնատիոս ի մէնն . զուկ. եր. 253. համարին նեղբին գասուն պետ ։ Ի՞նդ զայս զգևաւոր հրեշտակային զօրաց առաքեցեր ասէ՝ Նախընթաց կարապետ առ որ կոյսն՝ ծանուցանել զգալուստ քո յաւետարանել ։

Ի՞նդ կերկինդ տան (2), ասելն , զնաւօրհնութիւն հոմ էակիցն, պարզելի է . հոգիդ որ անէղ մաքրազարդեցեր , յիմ մաքրութիւնդ ընդրկաց յօրինեցեր զենակարան եկաւորութիւն և տնօրհնութիւն էակցին քո՝ արդ ։

32. Ի՞նչ մեծացուս . յառաջնում տան (3) ասելն , ի գանձուիդ մտրեցելոյ չանկածակի եին , (որ է բան մտազբայ . ը. 1.) ի վէր որ կուսին իմանի նախ՝ զի նա ոչ քնաւ խորհէր կամ ակնուսելը ընտրել ի մայր քոյ որ այն ասի՝ չանկարծակի գալ առ նա ձեռ ։ Արդ , ըստ կազմութեան տերունեան մարմնոյն ասի չանկարծակի . զի ոչ իբրև զհասարակ մարդկան առ փոքր փոքր կերպարանեցաւ . այլ լը ասել կուսին ՝ եղէալ նոյ , անդէն վաղվաղակի յարգանդն նորա կերպացաւ մարմինն , առեղծած և կապեցաւ լը նմա հոգին մարդկային , և

(1) * Որ ի հնօրէ անվհնելի անեզակից բանդ ազգ ազգաց պատ զբոնէից վերնոցն նահապետ քոյ քամ գալստեանդ առաքեցեր յաւաջագոյն ։ օրհ ։ ||

(2) * Բնութեանն անձնառ և անբընին հոգիդ անէղ և համադոյ ։ զանօրհնութիւ քամ էակցին մաքրազարդել ընդրկաւան եկաւորութեն ։ օրհ ։ ||

(3) * Ասութիւ լեր մարիամ ազ ածածնին , զի ի առաջին մաքրեցելոյ չանկարծակի եին ազ ղեկ օրհ ։ ||

ը երկուքն անքաժանելի միաւորեցաւ բանն ած ։
Ա.նդ ,երկրդ տան (1) , գոռոզ ֆռիես կոչի զբ կոյսն ը տեսլեանն էզ կիւլը ։ (խդ ։ 1 ։ 2 ։) զկուսական ծը-
նունդն այլաբանելով ։ վ՚ր զի արդանդ տիրամօրն փա-
կեալ էր և անմոռանալի մարդկային զաւակի ։ ոչ ոք
յարուեալ՝ կարէր լուծանել զփակ կուսութիւնէ նորա՝
զկիւբեան անթախտելի ուխտիւ ։ մինչ զի յաւետել
Հրեշտակին՝ թէ ծնցիս որդի՝ զբ և որդի բարձրելոյ ,
նա ը դիմ արկանէր զփականս կուսութիւնն՝ թէ զոյր
ոչ գիտեմ ։ յր ոչ կարեմ մերձաւորիլ առն մարդոյ ։
Ա.ւայց միայն որ ած իշլի մնանելոց էր ը արգանդ
նորա , մարմին զգեցեալ ի նմանէ , առանց խախտե-
լոյ զկուսութիւն ։ որով միշտ փակեալ մնաց դուռնն
ածամուտ ։ տես և Թիւ 3 11 ։

Ա.նդ ,երկրդ տան (2) , զբ կոյսն կոչի աղէխ ֆռեթ , ը
քանի երգոց ։ (գ ։ 12 ։) ոչ յայն միտս՝ թէ զՋուսն չգե-
նու յայնս ։ այլ զի նշանակեսցի լինել աղբիւր Թագա-
ւորական՝ յորոյ վ՚ր գնի հնիք , զի մի ամենեցուն՝ և
մանաւանդ անաւանոց լեզի մասչելի , և մի՛ ի Թշնա-
մեաց և յանպզուշց ազատեալ Թէք արկցին ի նմա ։
Ա.յսչափ զբ կոյսն յերկինսեր արքայէն չինեցաւ աղ-
բիւր հիքեալ ը կուսական սրբութեն , առ զբ չկա-
րաց մերձաւորիլ մարդ , և ոչ Թշնամին սատանայ սբ-
կանել ի նա զՀոգին իւր ։ Ա.ւ զարձեալ , հիքեալ ասի
ը գազանութեն ։ զի ծածկել էր ի մարդկանէ , Թէ
զնարդ եմուտ ի նա Ջուրն կենաց , և զնարդ ել ի
նմանէ ։ և Թէ որչափ յորդութեի հնարհաց զեզուս ի
նմա ։ Ա.ւայց ը արբուցանելոյն զմարդիկ բացել աղ-
բիւր արժան է կոչել , ոչ միայն զի ետ ած զկենաց
Ջուրն ազբ , այլև յաւելու շարանս , զբ անգա-
դար խնամակալութեն՝ որովք զսիւ և զդիւբեր աղ-
բեացուցանել ի հաւատացեալս զգեստս առատութեն
իւրոյ ։

33· Յաղագս ասելոյն , Ոչ յա-
նէից

(1) ասելն , Ոչ յա-

(1) * Ոսբան լեր գուռն փա-
կեալ , ընդ որ ոչ ոք մտանէ՝
բայց որ ած իշլի ։ զբկ ։ ‖
(2) * Ոսբան լեր աղբիւր կնի-
քեալ Ջրոյն կենդանութեն ։ զոր
Տարաւելոյն բնութեն եառաւ ի

(3) * Որ յանէից անմարմին-
կան զօրաց հակ Հոյր անբսխիքն,
ըզլերսուհետ խորից նոցա աւե-
տարեր այսօր առաքեակեր առ բա-
նի քո խորան սրբութեն , աղաչ ։ ‖

Նէին անմարձախան ջերայ էակ , պարզելի է այսպէս . ոչ Հայր անսկիզբն , որ էակ էս , յի էացուցիչ , գոյացուցիչ անմարմնին զօրացն յամենից , այսօր զգլխատուրն զասուց նոցա (՚ի Թիւն 31 .) առաքեցեր աւետաբեր առ խորանն արբուանէ քանիդ քո , յի առ նոր կոյսն որ ի սրբամատուր խորան որդւոյդ ։

Ա՛նդ , յեղդ տան (1) , Ալ ՚ի կաս ջերովբէից , յայտնի իմանաքն էն . ոչ լոյսդ անեղ յառաջ քան զարև , (Թիւ . 3 .) որ բազմեալ ես ՚ի քերովբէական կառս . (Թիւ . 14 .) ՚ի հողանիւնեայ հաձեցար այսօր , Հաձեցար այսօր բազմիլ ՚ի մարմնեղէն տաճարի , յի ՚ի մարգարէիդ զարդեղ որովայնի կուսին (՚ի 11 ձեռ . յորվայնի ։)

Ա՛նդ , յեղդ տան (2) ասելն , Ա՛յսօր ՚է ելեալ ջերեալ ջնջեն , իմանալ . Հոգի՛դ որ՝ որ ՚ի ստուերի ձգմարտութէ , յի յօրինան , խօսեցար ՚ի ձեռն մեռանողացդ կամ՝ մարգարէից , այսօր ՚ի գլխատորման կամ՝ ի կատարման գրելոց նոցին մարգարէիցն՝ Հոմանացար սըրդ կուսին , ՚ի բնախառնէ , յի սըրդ կուսին՝ որ էր բնակութէ ՚ի էակիցն քո . կի՛ իմայ ՚ի բնակութէ , յի վա՛ բնակելոյ անդ էակիցն քո ։ Չայտ առնէ շարականս , Թէ Հոգին որ ՚ի ՀՀն օրհնս մնասամբ ևեթ և ընդ ազգս ցուցաներ զնորս Հուրդս սըդ , և այն միջնորդաս մարգարէից ։ Ուակ ՚ի կատարման խորհրդոցն ինչպէն անձամբ զեզաս ՚ի որ կոյսն , առնելով զնոս տեսարան մարգարէից , ոչ լոկ Հոգեկիրն՝ այլ Հոգիացրկեալ ։

34. Ա՛ստ յերկնիցն , յերկրդ տան (3) , որ կոյսն կոչի ջերովբէն հողեղէն , յի մարմնաւոր . բայց լռելեայն իմանի՝ բայձրագոյն էս քան զՀրեշտակն քրովբէս . և զորս ևեթ տայ կրկնել զառն վերագոյն՝ որ նախ քան զայս . ըստ օրուա՛յ տալեալ վկիսի , Թէ զանտանելին երկնից և հրեղեղ նոց դասուց՝ ՚է ըստ բնակալութ մարդեղ որովայնի քո ։

վանացեալ սըդ կուսին ՚ի բնակութէ քոյմ էակիցն՝ ասէ ։ ‖ (3) * Ուրախ լեր երկին վերդ , Հոգեղէն . քրովբէ Հոգեղէն . որ զանտանելին երկնից և հրեղեղ նոց դասուցն՝ ՚է ըստ բնակալութ մարդեղ բանին որովայնի ։ ‖

(1) * Որ ՚ի կաս քերովբէից քաղցեալ լոյս քան զարև յառաջ , ՚ի Հոգանիւնեայ Հաձեցար այսօր տաճարի բազմիլ փառաց մարքա զարդեալ որովայնի · ասաչ ։ ‖

(2) * Որ ՚ի առաջէր Ջմարտուն Թէ խօսեալ յօրէնս մեռանողաց , այսօր ՚ի գլուխ գրելոց նոցին Հո

հրեղէն, որպէս և յայլ շարականս, սէր լասոյ։ Իբրեւ
ասի մի բարձրանալ առաքեալքն, մի ուղղանալ վա-
րուցն, մի ամբառնալ առաքինութեանն, և մի՛ ի վեր
առնելոյ զշնորհսն ելեկեղեցւոյ, և հրեղէն կիր լասոյնն
ասի ըստ նմանութեան սիրտն ձեր առ Աստուածդեր
ի՛ե լալոյ յանապատին, ոչ և զբե կրկին առաջնորդել
մարդկան յերկրի յերկինս։ Լասոյն աղաղակ. անկար-
գի յաշխատանս առաքելոցն կիր մոլեխանս խոստանին. որ
զբարբառեանն եղեխանաց, յոր որ զարթուցն լուացին եզալ
կանայ կիր առեգծուածոց՝ի քեզ առնելով ծագ եկեր
ձեր։ Լայս տեղի ըս բազմագոյն ձեռագրաց գրի։ Ի
գարբառեանն եղեխանաց լասոյ՝ի տեղ գանելով ծաֆեղեր լաս-
սոյնց։ Ի սակաւ ձեռ, և՛ի տպագիրսս գրի, լաս-
սոյն, ... լասոյնց։ Լոչ ամբողջ իմանալն ևս. սիրեն
լուսեղէն առաջնորդիչ ի՛ե լացուց, և աշխատանքն խո-
րանին փայլիլին միայն զլոյս զգալի և չիջանուտ, սա
կատուց լուսատուրօք ըս մարմնոյ. իսկ զու զառն արա-
զօրն լուսոյ՝ զանչքանելի ճառագայթին տպաւոր՝ի
քեզ, ծագ եկով մարդկան խաւարելոց։

Ա՛նդ, ի՛ երդ ասն (1), Ոչ՝ոչ ոսկի կոչի ըբ կոյսն՝ ոչ
կրօք զգալի մանանային, որ կերտուցոյս ոչ տայր
կենաս, այլ երկնայինն քեզ, զոր պարզ աչեցեր ասե՝
կերակուր նորոյս ինչ լեզ, հաւատովն ձաշակել զնա,
այլև՛ ի խորհուրդ հաղորդութեն։

Ա՛նդ, ի՛ հինգ ասին (1), ըս քան ձեռագրաց եւ գիան
գնի, Ա՛ղբիւռն ընդ գործոյ, և ոչ գործոյ. և յասելն՝ աւ-
դիւռն ըս գործոյ հաւատոյ պատգաբերէ՛, փոխադրու-
թիւռն հոլովմունդ նշմարեմ, փոխանակ ասելոյ՝ ընդ աւ-
դեանց զգործ հաւատոյ պատգաբերէ՛. մի գի յետ ա-
սելոյն՝ ի՛ե ի բանական երկիր հեղեր գանձիլ կե-
նաց, յաբմարանս գետ գոյ փոխանակ ասդեանցն
կիր բերոյն՝ զգործ հաւատոյ պատգաբերեցեր՝ի մէջ։
Ո՛ասելն ամ ինձ տէս (Թիւ. 8. 235.) իսկ գեղն
նմա

(1) * Ուրեմն էր ասիք Թէ՛ն, գեղն խնամալի. որ՝ի բանական երկիր հեղեր գանձիլ կենաց, արդիւնս ընդ գործոց հաւատոյ պատգաբերեալ։

(2) * Ուրեմն էր ասիք Թէ՛ն, գեղն խնամալի. որ՝ի բանական երկիր հեղեր գանձիլ կենաց, արդիւնս ընդ գործոց հաւատոյ պատգաբերեալ։

խնամալէ. (տե՛ս Թիւ. 39։) Արկածին ևս հոսիլը ևն անձրևալ, ամպն յերկնի ցօղելով, և գեղջն զցօղեալն ընդունելով։ Յապէս որ կոյսն վանքին կենաց զքն ընկալաւ իբրև գեղջն, և աղբերացոյց առ մեզ զերկաքանչիւրն բաւարար մեծ. Ջ. կիրակ, քառաս. Թիւ. 143։

Ընդ, ի վեց տան, (1) դասաւ լուսոյ կոչի որ կոյսն, յոր ոչ հոր որ է առաջին լոյս. և յայլ շարականս ասի՝ Մայր լուսոյ, յոր քոյ որ լոյս է, ի հորէ, և լոյս աշխարհի։ Ընդ Յոսիփոի կոչմամբք հաստատի այն՝ զոր ասացաք ի Թիւն 23, Թէ տիրամայրն ոչ մնածի ըս մարդկական ապգատոհմին, այլ ըստ ածայնոյն՝ որով իբրև յապգատ համարն ոչ մնանէ։ Այլ անհաբնաջեալ, յոր մայր աւանց հարսնութեան, անմերձ յառնէ. (տե՛ս Թիւ. 53։) տանչէ չղաջելոյն. աստանօր այլակարգութեան բառ ոչ կայ. և պարզելի է. որդիք սիոնի հաւատացեալք համախմբեալ վերնոյն, յոր գասակցեալք ընդ հրեշտակս, յղացեալն ի քէն քնի երգեն զփառս ի բարձունս։ Ընդ այս է մեծ պատճառ ուրախութեանն՝ զոր ցանկամբ ընծայել աշխ տիրամօրն. յորժամ եղև կինք և երկիր միաձայնեալ փառաւորեն զորդի նորա զքն։

35. Ի Ձաշուն, յառաջին տան, (2) անվայրապակ արէն կոչի որդին ածծ. յր արև կիսի լոյս՝ որ ոչ փակի ի վայրկ կամ ի տեղոջ։ Ընպիսի անբռնանդակելի արևուս էղեր զոս խորան լուսաւոր. և իբրև արևելք երևեցուցեր զնա մարիամով, և լոյս ծագեցեր նստեալոցս ի խաւարի անհատատութեն և մեղաց։

Ընդ, յերկիգ տան, (1) Նահապետ գաձաթ, իմաստքն են. զոս ես տաձար միշտ մնքուր, անկործանելի. յոր ոչ մի ինչ պղծել կարէ մնանել։ Ամանէ մովսէսեան մարեցուցն՝ անծախանելի մնացեր ի հրոյ ածոս. Թէն. յորմէ վաւերայր միայն՝ և ոչ այրեցայր. զի ոչ գոյնն

(1) * Ուրանի լեր զոսաորը արգաբանեն. և Նրասեղոյս ի խաւարի լոյս ծագեցեր. վասն որոյ ։ ||

(2) * Ընտրական տաձար և մարգնի անկիզելի. որ զանգի ձեռն ածուածն ի քեզ տաբեալ հրեշտեր. որով բնութեն կիզեալ չիջաւ կրկ բոց. վ ։ ||

(3) * Ընտրական տաձար և մարգնի անկիզելի. որ զանգի ձեռն ածուածն ի քեզ տաբեալ հրեշտեր. որով բնութեն կիզեալ չիջաւ կրկ բոց. վ ։ ||

գողն՝ ի քեզ տիրոջ այցելութիւն. բայց մերոյ ախտաւոր բնութեան բոց կրիչ ցանկութեանց՝ նոմա հիւծէ ծաղ խեցւոյ, և չիջուա՝ ի մխիթ։

Ա՛նդ, յերկրի տան, (1) կենդանի պապանակ, խմաստքն են։ Հին ժողովրդին ի՛ երեան՝ փայտակերպ անկենդան տապանակաւ օրինացն առաջնորդեցաւ յերկիր աւետեաց։ Ապա դու՝ որ ինձ կոյս կենդանի տապանակ ես՝ կրօղ զաւետարան նորոյ ուխտիս, որով ելչ յերկիր աւետեաց, յո՛ որով հոգեկցաւ կի՛ յաջողեսցաս ելանել մեր՝ գնալն յերկիրն աւետեաց յերկինս, հոփոխ՝ ի տէր պաշտօրեալ բանին. բառն հոփոխ յարի՛ ի հորթերն. յո՛ հորդեաց մեզ ձանապարհն յերկինս հոգւոյն սո՛ւրբ, որ ի հոգի բանին ոչ տապաւրելոյ՝ ի քեզ. որպէս միւ՛ ի՛ երացուց ասէ եսայ. (կի՛. 14.) * Ա՛յ հոգի ներ, և առաջնորդեաց նոցա։ Ապա՛, յարի՛ ի բառն պապանակ բեալ. յո՛ տապաւրեալ՝ ի քեզ, կի՛ կարգիչ յարգանդի քումմ բանին ոչ հոգւոյն սո՛ւրբ։ Ա՛սել կասի. տապանակն ունելով զիւր օրինաց՝ կարաց առաջնորդել. իսկ դու՝ կոյս՝ զնոյն ինքն զաստ ծո՛ ի քեզ բանդ կեալ ունելիր. սրբոյն տապանակ զօրաւոր ես յառաջնորդել անմոլորապէս։

36. Ա՛ Համբարձին, յառաջնուա՛ տան (1) ասէլն, անպարագիծ էին իւրոցդ բնութեդ, իմանի. շարժական տեղի անպարագրելի էին, յո՛ էապէս չէին բոլոր բնութեդ կի՛ պարագծոյ։ Կի՛, եթէ կասիս զերկու բառս տալ ի՛ բառն անպարագիծ, իմանի. էականի՝ որ անպարագրելի է՝ ի բոլոր բնութեդ, եղեր տեղի շարժական։ Այս շարժական ոչ գերազանցութեդ առ բանն ընկալէ յորովայնին, ոչ թէ շարժական քան զանպարագրելին էին, այլ գերազանցութեդն առ բոլոր պարագիծս. յո՛ թէ զոր նո՛ ոչ կարէին պարագրել, դու զնոյն ի քեզ տարար։

Ա՛նդին տան յաջորդ բանին այսպէս կայ՝ ի 25 ձեռա դերս.

(1) * Կենդանի տապանակ կառապետաց նորոյ ուխտիս. ո՛ր ի քեզ յերկիր աւետեաց հոր դեալ հոգւոյդ ի քեզ տպաւորեալ բանին. վն։

(2) * Յիմանին ոչ կոյս, անապական տապան, անպարագիծ էիր բոլորից բնութեդ լայնածաւալ տեղ. այսոր ընդ բերկրական զաբրիէլեան կրկներ աւետեաց զոր ի տերանց ի քեզ. առ որ մաղթեմք բարեխօսել վասն մեր անբոռնի ձայնիւ։

գիրս . Ա՛յսօր ընդ Բերբերեան զամաբլնոյն կերեցեր առ-
աջաւ զքեզ եղեալ ի տեղ : այսինքն այսօր ընդ քեր-
կրական աւետեաց գումարնոյն կրեցեր զնոյն տե-
ղութիւն ի քեզ . ուր ի տապագիրս և ի տախտ ձեռագ .
եդեալ է աւետեաց : Օ՛ղան Բերբերեան մարթի է տալ
ածականն զամաբլնոյն . այլ ըստ աւետեաց գումարնոյն ,
հրեշտակին՝ որ բերկրեալն էր , ըստ խնդութիւն աւե-
տարերն : Ա՛յլքն իմաստաբ բանիս էն , թէ անպէտ
ի լսել զաւետիս հրեշտակին՝ կրեցեր ի քեզ զնոյն
տեղութիւն . Ծառայն արտաքոստ աւետարաներ մեծա-
բանիք , և գՀետ նոր ոչնչին ինքնին եմուտ առ քեզ . ո՛չ
էզիս ոչ առ աբրահամ , առ զաբրահիա , և առ այլս
յետ բազում ժամանակի տեսանել զկատարումն
խոստմանն նոյ :

Ա՛նդ , յերկիզ տան [1] , ի 19 . ընտիր ձեռագիրս ըն-
թեռնումք . Ալ էձմեխալը պեսահոդացն էյինէ . իսկ այլ
11 օրինակք գնեն , վէձմեխալ պեսահոդացն էյինէ , ըստ
տապագրելոցն : Իմաստք բոլոր տանս այսպէս պարզ-
գնի . վէձմեխալդ զու տեսանողացն ձայնի՝ որպէս-
զմանէ Հոսմանցն ոչք յիմնական վտակաց տանն այդ՝
գմայլէցար . ցի արբսմանէ ածողին բանիցն՝ ոչք Հոսկէն
ի Հոգևոր վտակաց մարգարէից կի օրինացն , գմայ-
լէցար . և այսօր աւետեաք Հրեշտակին ծաղկեցար
զանեթաւամ ծաղկին զքո՝ յղանալով յարգանդն . և
ի ժամանակի պտղաբերեցեր՝ ծնանելով զնա :

Ա՛տանօր զքո ասէ անեռամ ծաղիկ , իսկ այլոք նա
ինքն՝ զոր կոյսն Նոյին անուանէ այսպանի . (Ելիք .
63 .) յայտ արարեալ Թէ էրկաքանչիւրն յիւրեանց
կարգի ոչ բնաւ նոմանցեան ի պատուհաս կատարելու-
Թեց . ի քո ածածանելուէքն ամ , զոմանն Հարցանց ,
և փառաց և իշխանութեան՝ զոմս միանգամ ընկալաւ ,
մանկին միշտ անթեղի , և նոյն մեայրեին յաւիտեան :
Պատուղ և կոչի քո որովայնի կուսին , ոմն երգեաց
սրբոյն էին եղիսաբէթ . (Ղուկ . ա . 42 .) և ըստ իրացն
միանգամայն կատարեցաւ յարգանդի կուսին ծաղ-
կեալն և պտղաբերելն քոյ , ցի յղանալն և էրբպարա-

նիկն

(1) *Ձէմեխալդ վտակաց տանն էրեցար այսօր զանեթաւամն ծաղ-
կի Հոսմանց վէձմեխալ աեսանո- կեցար ըզծագիկ ի ժամու առ-
զացն ձայնիւ արբսմանէ ըզմայ- լալ զգաուզ առ որ ։ ||

նիրն կատարեալ մնասցիք. (տես Թիւ. 32.) նմանապէս և աշխարհական գաւազանին՝ յորում միանգամայն երևեցաւ զօրութիւն, շառաւիղ, ծաղիկ և ընկոյզ: (Ելից. ԺԷ. 8.) Իսկ շարականս առաքելոց զատուկ ևս զայլսոցանս Թէոն, ծաղկիլ առեալ զպղծութիւն, և պատաղութեամբ՝ զծնանիլն ի տէսիլ մարդկան՝ յետ ինն ամենան ժամանակի.

Ա. Նդ. յԷջդ տան, [1] ըստ 21 ձեռագրաց գնի, որ՝ ի Քրիստոնեան հաւաքակ. յայլ ուրեք. ի Քրիստոնեան, ըստ ոտագրաց: Ամատան յայտնի էս. ըստ. այսօր ի քեզ լցեալ կատարեցաւ պատգամն ամենազնին Եսայեայ. որ ի հաւատացեալ փրկեալ է, ըստ բոլոր բնութիւն մարդկան, եւ նշան առեալ, ահա կոյս յղասցի և ծնանիցի զԷմմանուէլն, որ Թարգմանի ընդ մեզ Աստ: Ասաք, այսպէս պարզի կարգն. ի նշան հաւատացեալ փրկութեան՝ եւ բնութեան մարդկան զանձն, ահա կոյս յղասցի [ըստ].

Ա. յսքան ասացեալ շարականիս ի խորհուրդ աւետեաց ածածկին, յիրաւի զանազան հանձարձին ի մեկնութեան գործուցանել. — որ հաղիւ՛ն բաբեխօսել: Պաղատիմք ասէ՝ բարեխօսել առ նորն տէրանց՝ որ էգիւ քեզ ծաղիկ և պտուղ, և նշան հաւատացեալ փրկութեան. Լեռն վիմէն բռնադատեաց բանն ածէ ի քուածի ծոյլ, զի՞նչ ինչ յիւրոցն բարեաց խնայեսցէ ի քէն. որպէս եղեալ քո, անշնար է Թէ անտես առնիցէ զքո գաղտնիս. և եթէ ի քէն սկիզբն փրկութեան, առ ո՞ւր ապաւինեսցուք բաց ի քէն տիրամայր:

37. Յայսմ վայրի դնեն ձեռագիր շարակնոցք զաւետեաց Հարցն՝ զոր վերագոյն յիշեցաք (24.). և՝ ի Ծանուցման կարգի յարութեան կոչնն զայն կոնդակ Հալէցն. իբր զի ոչ ունի յատուկ մեծացուցել, կամ ոգորմիլ, կի՛ ոք յերկիցէ՝ զԱ Թէպէտ այժմ խափտեալ ի կիրառութենէ նորա, բայց վճռ յիշատակի դիցուք:

Կդ. Դ։ * Աբան լեր մարիամ՝ զոր ածածկին, որ յորմէ վայ-

(1) * Ի յսոյ՝ ի քեզ լցեալ ահա կոյս յղասցի և ծնանիցի որդի Էմմանուէլ, զոր՝ ի փրկութիւն բարեաց. որ՝ ի փրկութիւն հաւատացեալ աստեղ նը- ղընդ մեզ յայտնելն ասէ, ահա որ ||: շան բնութեան մարդկան.

,, վասնի քում կրեցեր ըզ տէր աշխ հարցըն մերոց ։
,, Աւրախ լեր մարիամ կոյս անարատ , որ անձառա-
,, պէս ծընար զորդին քո , ըզ տէր ։
,, Աւրախ լեր մարիամ մայր քոյի . քանզի ի քէնէ ծա-
,, գեաց մեզ լոյս երեսաց քո տիրոջ ։
,, Ի զ տէր օրհնեցէք , և բարձր արարէք ըզնա յաւի-
,, տեան ։
,, Օ էկեղեաց այսօր ի փրկութիւն աղգի մարդկան ,
,, մանուկ եղեալ ձչմարտապէս , ընդ հրեշտակս օրհ-
,, նեցէք ։
,, Հինաւուրցըն մանկացեալ յանապատ ի ծոց կուսին ,
,, և յանձն առ մկրտիլ . ընդ հրեշտակս ։ ||

Այս հարցն Թէվն ի հնագոյն վարդապետաց ումեքէ իսկ յօրինեալ, բայց չունի գՀամեմատութիւն հնութեան . վ ասյ Թերևս ոչ առանց պատճառի ըստ խափանմամբ անկաւ ։

Լանդն Լ. Ճայայոնուրեն Աբաֆալոցին ։ ՀԸ ։

38. Այս կանոն կոչի Աբաֆալոցի , վն երկի՝ի հակ-
մանն ածայայտութեան , յոր յաւուրն՝ որ յա-
ռաջի քան զտօն ածայայտութեան ։ Լատան Աբաֆալոյց
առեալ է ի յունաց , յորմէ և լատինացիք կոչեն ցո-
չեանոմոհամ . յոր Աիրագաց , կամ Աիրագաւաւ . որով
նոքա իմանան սովորաբար զերեկոյեան ժամակարգ-
գութիւնն . վն առ հինոմն կատարեալ մեռ՝ի մուտն
երեկոյին լուսնմամբ Աիրագաց ։ Լայց առ մեզ սովո-
րութիւն եղև Աբաֆալոյց ասել զչորոր ժամակարգու-
թիւն նախատօնակի աւուր երևելի տօնախմբութեանէ
ինչ , ոյր Լ. Ճայայտութեան և Օ ատկին . վր վն յայս
պիսի աւուր մնաւանդ ըստ երեկն՝ լինին առաւելութիւն
լուսմունք Աիրագաց և կանխեզաց . առ որ զհոգևոր-
գական նշանակութիւն յաւելուն տօնապատճառ գիրք .
երբև Թէ ի նշանակ մարգարէական գուշակութեանցն
զորոց զլնեերգուածոն կարդամք ի նախատօնակի
երեկուն , վասին կանխեզք և Աիրագունք , որք նշա-
նակին զաղօտ ծագումն մարգարէից յառաջ քան զե-
րևել արեգականն արդարութեան . և յայս միտս Աիր-

գաւ

գալոյս գնեմ տմնապատնառն , և մեկնեմ՝ առաքմանյն
լոյս , յոր տակաւ կիմ անցաւոր լոյս ։

Իսկ Ի՛ՆՁԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ անուն ոչ միայն գայտնութիւն
երկից մնգուցն նշանակէ , կիմ գայտնիլ քրիստոս ի միջոց
տուածնեն , այլև զբան ծնունդ նոր ըստ միտքիոց . ոյր և
մի յոյն բառին ԲԽՕՓՈՒՆԻՔ ասէ գրիգոր աստաբան ի
Ձառն լոյս . ի վեր ծննդեան քրիստոս ։ Ի՛ՆՁԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ
կիմ ծնունդ . զի երկաքանչիւր օրինակաւ կոչի , մի և
նոյն իրի՝ անուանիս երկուս առագրեալ ։ ‖ և յատենս
զպատճառն . * Ոյ ասն զի ած ծննդեամբն երևեցաւ
մարդկան . ‖ և զինի գրաձեղ . * Իսկ ածայայտնութենէ
յոյն ասկս առացաւ այս ասն , զոր զի յայտնեցաւ . և
ծնունդ , վասն զի ծնաւ ։ ‖ Օ այսմանէ խոսի և սքէս
բարաեղ ի Ձառն յաղագս ծննդեան քրիստոս , և այլ մա-
ւենագիրք յոմնայ ։

Նչ զի ի յաջորդ շարաձանս միանգամայն յիշատակին
ծնունդ քրիստոս , և յայտնութենին , և միրտութենին , վասն
այն և առաջիկայ կանոնս Հայի ոչ միայն ի յայտ-
նութիւն ներ , այլև ի ծնունդն . ուստի խորհրդով
եղեալ է ի մակագրին ԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ , առ ի ցու-
յտնել Ի՛ՆՁ երկոցունց ածմից նախատոհակի շարա-
կան՝ այս է ։

Ա՛ՐԴ՝ զկանոնն Հրոմանոսէր սքեռահի , ոյզ և զնմ շարա-
կանս ծննդեան , ի սկիզբն շարակնոցին լնծայեին
մովսեսի խորհնացոյց . սակայն վարդան վարդապետ
ի տեսութեան Ա՛ՆԹԱՏԱՄ ծաղկին՝ երկայական
ձեռվ չիշէ զայս , ասելով՝ եթէ մովսէս խորհնա-
կին ասաց , և կամ մեծ Ձհնաւորն բարսեղ Ձնն ։
Ա՛ՆՀՆ ինչ Հաւասար է , զի որպէս ածոք ծննդեան և
յայտնութեան ներն կարի Հինք են , նոյնպէս և շա-
րականքս ։

Իսկ այն զի ի կանոնիս Ձրագալուչին լնկի յիշատակ
աւետեաց ածածկին , ասացաք ի յառաջաբանի կա-
նոնին աւետեաց՝ (ԹԻՒ . 24 .) Թէ ոչ է տիրանալս առ ի
կատարել զայն աւետեաց , այլ միայն յառաջընթաց
յիշատակութիւն ինչ ։ Ա՛ՍԱՀՑՈՒՔ ի տեսութիւն
քանիցն ։

39. Յօրհնութենէ , ըղձումն եկեղեցւոյ բայայայ-
տի՝ զարթուցանել ի՛նքզ կոյսն զայն ինդութեն անձա-
ռելի՝ զոր գաբրիէլեան աւետաբքն կրեաց ի Հոգի
խր .

իւր. ուստի առաջին տունն ասէ (1). Աւրախացէք սըբբ-
բուհի փըբրիկըն առնէօտն. յր. ցանկալիք ոմ սուրբ
յիմ կանայս՝ զուարթացուցանել զբեզ յիշատակաւ
գաբրիէլեան աւետեացն: Աղբիսի անակնկալ աւե-
տիք էր բերկրական, որ քառասեաց կին ծանօյց քեզ
զգալուստ Թագաւորին և ձեռ՝ յերկնից յարդանդ քո,
առ՝ի լինել քեզ որդի, և զքեզ կացուցանել Թա-
գուհի և տիրուհի երկնից: Ամն որդ զնոյն էրգե-
լով լը հրեշտակին ասելիք (2). Ողջոյն ընդ քեզ Աբեամ-
լօ: Ասի խնամանք զսովորեալն ելևէջս ոյ փառա-
բանել զքո կոյս ողջունաւորումդ լը հրեշտակին:
Ընդ յերկիր տան (3), Որ ծնանելոցն է ի քէն, յարմա-
րութիւն խնամոյին այսպիսի է: Այս որ ծնանելոցն է
ի քէն իբրև յատուկ առաջնորդ և Թագաւոր երկնա-
ժողովրդեան, ոչ եթէ առ երկացիս միայն ծանօթա-
նալոյ է, այլ ընդհանուր առ ամ ազգս քառասնոյ լե-
ռնէ ասճ հզօր և անմահ բանին ոյ: Ասին փառք ի՝ ներ-
կայ ժամանակաւ եղեալ՝ լը կարգի բանին խնամի,
փառաբանեսցէ:
Ընդ, վերջերգ տունն (4), Ոչնչ ինձանէ, մարգա-
ունի լը շարագրութենէն, և գանազան խնամոց բերէ:
Ի սո կարգի անցեալ տանոյ՝ զիմքն բանին առ զքո կոյս
խնամին. յր ոմ կոյս, զոս ես զբեզնի խնամալի կամ
հոգևոր, զոր օրինակաւ եառես զերգեոցին ի նուիրա-
կան զերգմանն: Ինչ զաւանն յառաջ չան պայս, մարդի
է յարել նախ առ քայն եղես. յր զոր յառաջ քան վկա-
տարումն խորհրդոյս, կին զոր յառաջագոյն կանխառ-
եառես և գերգեոցին: Ընդ երգ, սովորաբար յարի ի բայն
հաստատել. և խնամի այսպիս. յառաջ քան զայս լը
մարմնոյ ծնունդս՝ հաստատեալ խնամովք զանձա-
ռելի ոմծոյնդս՝ որ ի քո, ոչ եթէ ոմանց զնոյնոցն, այլ
ամենայն ազգաց մարդկան: Ասի ոչ ոմանց զնոյնոցն,
զի ոչ ամենեքին ի քէն ծնանելոցն էին ոմանք ի նոցանէ
ի մեղս մարմնացեալ, որ ի քո ոչ էր:

(1) * Աւրախացէք սըբբուհի գաբրիէլի աւետաբեր. որ քարո-
զեացն զգալուստ աւրբայրն ձեր՝ ի յերկինէ:
(2) * Ողջոյն լը քեզ մարիամ, ի քեզ որ հոգին եկեսցէ. և զ-
բուքեն բարձրելոյն ի վերայ քո հովանասցի:
(3) * Որ ծնանելոցն է ի քէն եկլի առաջնորդ. և ընդհանուր քարոզի ձրձ հզօր անմահ բանին:
(4) * Վերջին խնամալի զոր ես առս զերգեոցին, յառաջ քան զայս հաստատեալ խնամովք զանձառելի ըզծնունդս. և երկրպագեմք որ ի հուսդ մարմնացաւ. երբև:

ին ծնունդ բանին հաւատալով միայն իմանալը ա-
ռանց տեսանելոյ. իսկ ըստ մարմնոյ ծնունդն ՚ի քէն՝
տեսանելի գոլով մեզ, երկրպագեմք նմ եւ ևս երկրպագելոյ
մարմնոյն ։

Արդ եւ զարձեալ այսպէս կազմել զիմաստս. յա-
ւուրջ քան զայս կատարումն խորհրդոյ՝ հաւատալով
զքէն լինել զնոյն իմանալի ՚ի զէն՝ տեսեալ,
իմանամք այնու զանձնաւորն ծնունդ բանին ՚ի քէն.
եւ երկրպագեմք մարմնացելոյն ՚ի քէն՝ այլ ևս ոչ եմք
երկրպագեմն իմացի ըստ գանանութեանն, յորմէ
մնացեալ այսպէս ևս կազմի. երկրպագեմք դաւանե-
լով թէ ՚ի կուսէդ մարմնացաւ ՚ած ։ Այս յորմէն
մնաց ՚ի ձեռագիրս ինչ գրի, եւ երկրպագեմք որ ՚ի
կուսէդ ծնեալ այրն ։ բայց ոչ ե՛ս հարազատ ։

Յառել հարկաւոր՝ թէ յառաջ քան զխորհուրդ գե-
դէոնեան գեղմանն հաւատով իմանամք զանձնա-
ծնունդն ՚ի Տէր, ակնարկէ զնմանութեան օրինակի
գեղմանն ։ Յառաջմուտ նուագին ինդրեաց գե-
դէոնէ յոյ՝ իքանել զոգոյն ՚ի վերայ գեղմանն ևէթ,
ցամաքութեան լինելով ՚ի վր ամ երկրի ։ (Դատաւ.
զ. 37. 38 ։) Նձրև կի զօղ ելանէ յերկինէ իբրև ՚ի
ծառէ, ըստ բանին յոբայ. (լէ. 28 ։) * Ո՞ ե՞ հայր
անձրևի, և ո՞վ ե՞ որ ծնաւ զշաղս ցօղոյ ։ ոյզ և ըստ
միւսումն (բ. (լէ. 28 ։) * Երկինք նման համ-
բարակ ցօղոյ ։ Ասա անձրևն կի զօղ մինչև իքնալ
՚ի վր գեղմանն՝ հանապ ծնեալ յերկինս. և զայս
ասէ խորհրդածէ շաղակաս, թէ զոմ ոմ զգա
օրինակաւ գեղմանն եղեր միաշնակ ընտրօղ որդւոյն
այ իբրև ցօղոյ. բայց այսու իմանալէ հաւատով, թէ
որդին նախ քան զլինելն ՚ի քէ՝ ծնեալ էր անձառա-
պէս յայ՝ ոյզ ցօղն յերկինէ ։ Ա՛ոյզ յերկիր նշանին
գեդէոնի՝ եղև ցօղն ՚ի վր ամ երկրի, ցուցաւ այ-
սու՝ թէ յետ ծնանելոյ երկնային ցօղոյն ՚ի քէն՝ ապա
ազգ մարդկան եղև ընդունակ շնորհաց մարդե-
դութեան ։

40. Ա՛ Տարին, յառաջին տան, (1) Ալ գաւազ երէ-
նաւոյց, իմաստքն են խօսելով առ ՚ած Հայր. դու որ
երկ-

(1) * Ալ գաւազ երկնաւորաց յայտնեցեր ըզծածկեալ խոր-
հուրդն մեծ, այսօր հոգեղինաց հուրդ. օրհնեալ ։

Եւ կնասուց Հոգեղէն գասուց Հրեշտակաց անփոխանակելի
է՛ս, և խորհուրդք քո անբնական՝ ի նոցանէ, այսօր
մեզ Հոգեղինացս Հաձեցար յայտնել զծածուկ խոր-
հուրդ մարդեղութեանն բերանով Հրեշտակի. զոյն
խորհուրդ՝ յոր չկարեր հրեշտակական անօսր Հայե-
ցողութիւնն Հասուս լինել, մեզ բացեր տպաւորս և երե-
կոյաբարչից՝ Լ՚սեր զծած անխափանէ՝ յինչ միտս առնել
՚ի վերնատուն և յածաբանից, առացաք Թիւ 29։
Լ՚ոդ, յերկիդ տան (1), առ որդին ասծ ասէ. Ու ես՝
մանչս ոչովքեէց. յո գու անտեսանելի գոլով բազմա-
չեաս քրովբէից, ներպոյեալ ըղէքս, կերպասուր կամ
առընկալար ՚ի քեզ զմեր բնութիս ՚ի սէդ կուսէն ած-
նոբնաբար, մարդկապէս պիջանելով, կիմ նախախնա-
մական գթովք վարելով։ Լ՚սեր կամի. քրովբէք նրբա-
տեսք՝ ոչք անօսր գիտութիւ Համարին իբրև բազում
աչաց ունօղք, չկարէին տեսանել զքեզ. իսկ դու
բարեբարութիւ առեր զմարդկային մեր բնութիս՝
լինել տեսանելի նաև մարդկան։
Լ՚նտեսանելի քրովբէից կոչեր զած, կիմ յայլ բանս
շարականաց, անտես Հրեշտակաց, և այլք նմանք,
ոչ է առանձին սովորութիւ վարդապետացն Հայոց,
այլ Հասարակաց է առ յոյնս և առ լատինս, ոմի տեղ
եակ են ուսանօղք ծածաբանութիւ։ յոմն, ասկաբօս
կիմ ածաբոս. լատ. Ինվիզիբիլիս։ Լ՚ի դիոնեսիոսի գիրսն
յաղագս երկնային քահանայապետ. բազում ան-
գամ ընծայի ասյ բառս Լ՚նթասանելի իբրև յատուկ
ստորոգելի ասյ. ուր և՚ ի մի հնագանութեն պախիմե-
րայ ասի. * Լ՚ապրեալ ածաբանս գտանիցես՝ որ կոչեն
զնա անտեսանելի, անբռնակալելի ‖ ԼԵ։ Լ՚ու ի՚ միջ
կարծիցի առ մարդիկ լեւեի անտեսանելի ասել մարմ
նոյ աչօք, և ոչ առ հրեշտակս, ընբեմնք իսկ վարդա
պետքն լուծանեն զկարծիսդ, ասելով ոսկեբերանին.
՚ի մեկն. յովհան. Չասե ժե, կիմ ժէ. (երես. 141.)
՚ի բանն, Օած ոչ ոք ետես երբեք։ * Օ որ էն ած
ոչ միայն մարգարէքն, այլև ոչ հրեշտակք, և ոչ
հրեշտակապետք տեսանեն։ ‖ Լ՚վետյ բերէ զպատ
ճառն։ * Լ՚բարած բնութիե վիճդ իցէ Հնար տեսա
նել

(1) * Որ բազմաչեայ քրովբէից մերս՝ի սբերդ կուսէն ընծայեր
անտեսանելի, կերպացեալ ըզ- նաբար. օրհ.։

նել զանձն։ ‖ Ոչ միւթ դարձէ. * Անպիւ անտեսանելի դիա ոչ միայն մարդկան, այլև վերին զօրութեանց ցուցանէ զօգուտ։ ‖ Այնպէս ի նմին Ճառի բազում անգամ կրկնէ զայս։ Այլև ի բանսն ընդդէմ անուիանից յաճախ խօսի մի այսոցիկ, զոր Տամասո տուեալ տեղւոյն ոչ նեղէ միջոցի յառաջ բերել. զոր յօժարիցի՝ կարօղ է Հայել ի գիրս նոր. այլև ի բարսղի ի ա. գիրս ընդդէմ Եւնոմեանց։ Օրիգինէս նիւսացւոյն, ի բանն ԼԷ։ Աղեքսանդր, ի գիրս հերձուածոց. Հերմ. Կիւրղի ազէքս. ի գիրս գանձուց, գլ. ԼԸ։ Ոչ յայտնագոյն ի կոչումն ընծայութեան կիւրղի եղեմացւոյ. գլ. Ջ. ուր բացատրէ ևս՝ Թէ հրեշտակք չինչ միտս տեսանեն կամ ոչ տեսանեն զնա. այլև՝ ի գլ. Է, և Ը։

Զայնակից են նոցա և վարդապետք լատինացւոց. յորս Ճառքն Տաւաբեալք՝ ի բանից երանելւոյն օգոստինոսի ոչ միայն ստէպ կոչեն զնա՝ լոյս անտեսանելի. (՝ի գիրս խոկմանց գլ. Ժբ. Ժը։ ԸնդՃառս. գլ. Ջ. լա. լԸ. լԹ.) այլև յայտնապէս առ հրեշտակսն դոյսպէս ասի՝ ի խոկ. գլ. խԸ. (1) * Ոչ ոչ նոքին իսկ (յո հրեշտակք) տեսանել կարօղ էն զքէզ, որպա և ետդ. ոչ ումէք բովանդակ՝ բայց քեզ միայնոյ ծանուցեր ես ամենակալ երրէութեի։ ‖ Այսպիսի բանիւք խօսին և սքէն ամբրոսիոս. (՝ի մեկն. զուկ. գլ. ա։) և հերոնիմոս. (՝ի վէ ա. գլ. եսայ. Հմր 10։) Ա՝ի ինքն՝ի Թուղթն Ջ, զոր և օգոստինոս յիշատակէ, ասէ. (2) * Տեսանել զնա ոչ էն յիւրում բնութեի՝ ակն մարդոյ ոչ է կարօղ. ոչ մարդ միայն, այլև ոչ հրեշտակք, ոչ աթոռք, ոչ իշխանութիւնք, ոչ ոք ոչ ինչ ոչ ոչ՝ ամ անուն անուանեալ։ Ա՝ զի ոչ կարէ տեսանել զնա ոչ մի արարած։ Հայեալ յարարիչ իւր։ ‖

41. Ընդ այսպիսի հաստատակ սովորութեի վարդապետաց չէ արժան տարակուսիլ, որպէս Թէ յանձնոյ Հնարեալ լեալն զնոյն. և ոչ իբրև զմիակամիս

(1) Meditationes. cap. XXIX. „ Sed nec ipsi profectò te videre possunt, sicuti es: nulli denique alii tota, nisi tibi soli nota es omnipotens Trinitas ".

(2) S. Hieronymus. Epist. III. „ Videre Deum sicuti est in natura sua, oculus hominis non potest: non solum homo, nec Angeli, nec Troni, nec Potestates, nec Dominationes, nec omne nomen quod nominatur. Neque enim creatura potest aspicere Creatorem suum ".

յառաջիկայ բանս նշ՝ և ՝ի թ յառելով զայս , կարծել թէ այնպէս անտեսանելի ասէն զնա , որ և ոչ գերբնաբար հնար իցէ մարդկան և հրեշտակաց տեսանել զնա յերանութենէ երկնից . այլ երկոքումբ աչօք վարելով տեղեկանալ , թէ նոքին իսկ յայլ բանս իբրեւ առանձնականս կամ եկեղեցականս՝ բազում անգամ տեսանելի խոստովանին զնա առ մարդիկ և առ հրեշտակս . և յոլովակի մեկնաբանութենէ ցուցանեն՝ յինչ միտս անտեսանելի ասի , և յինչ միտս տեսանելի . և միանգամայն յայտ առնեն՝ թէ երկաքանչիւր կոչմունքս ասանդել էն յաճախին գրոց : Ոչ այս ամ դիւրին էր ընդարձակ բանիւք ցուցանել՝ ի գրոց նշ , բայց երկիւղ երկարութենն ստիպէ համառօտիւ վճարել :

Ապաքէն որք միանգամ՝ ի բանս շարականաց լսեն զնզ անտես յիւթ , կամ անտեսանելի ՝ի հրեշտակաց , լսեն նոյնպէս տեսանելի գոլ . ոչ ՝ի հալոյն սրբոյն ստեփանոսի . * Որ անսպառապրելի յածութենէդ տեսօղ և բաբեխօս իւր ուխտաւորացս : ‖ Այլ ՝ի մանկունքն սրբոյն պօղոսի . * Հրահոսան վտակացն արբմամբ լցեալ՝ եղեալ արժանաւորելով տեսլեան սրբոյն պօղոս : ‖ Դարձեալ , ՝ի մանկունքն ոսկեբերանին . * Որ յանձառելին մերձեալ՝ ի լոյս հուպ երդուեալ : ‖ Այս , ՝ի վեցերորդ կանոն հոգեւոցգալս . յողորմածն . * Որ զկնի քո՝ հրեղինացն հիացմամբ ցուցեր : ‖ Դարձեալ , ՝ի կանոն ննջեցելոց , էն՝ ՝ի շարականն Հառաջ անկեալ . յերկոտասն առ ննջեցեալն . * Որ ժողովք սրբոյն էն ՝ի խաղաղութենէ՝ գնասցես յուսով , և հանգիցես ընդ հրեշտակաց դասս , աւետանել զլոյսն յաւիտենից : ‖

Այս որ առաքելոյն է , ՝ի միում բանի միանգամայն ասէն զերկաքանչիւրն . ոչ ՝ի Այրասաւեղծեալն երգեմք . * Օ ի լոյսն անկես իմմնալի , մաքուր հոգւոց պեսանէ լէ : ‖ Այլ ՝ի մանկունքն հրեշտակաց ասէ Ո նորհալլին . Տեսանօղ անկեսին . և ս քան զսոյն՝ նա ինքն ՝ի ներքոգեանն հրեշտակաց իւր գրգռելով զուշ ընթերցողին կրկին ասելով . * Տեսանօղք անտեսին անտեսաբար : ‖

42. Այլ թէ հայեցիմք դարձեալ յառանձնական գիրս վարդապետաց , զոյն դիմադրական կիրառութենն տես-

սանեմք։ | ուսաւորիչն Յ[ովհ]ան Որոտնեցւոյ գիրս վարդապետելով ասէ՝ ի Թղթոյ Տաճատայն 161 . * Այլ զնոծ գոյիւ (յո էութենէն) ոչ տեսանէ՝ ուրեք, ոչ հրեշտակաց, և ոչ հրեշտակապետաց, ոչ սերովբէից, և ոչ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զուարթնոց։ || Այնդ հակառակն՝ այլուր զնոյն ինքն զնոծ տեսանելն խոստովանի՝ ի մարգկան, ասելով՝ ի Յաճախապատումն. գլ. ը. երես. 81։ * Որպէս զարեգակն տեսանեմք յետ գիշերային ցրտութենն՝ ջերմացանել և լուսաւորել, ինդամք, որ փոփոխելի է և անցաւոր. ապա զանձառելի զլոյսն՝ զնոր արարիչն և զներ մինչ տեսանեմք, զինչ պարտ է ասել զանհամեմատն ածն։ ||

Յովսեփ քերթողահայր, (Ճառ վարդավառ.) խօսելով զառաքելոց և զմարգարէից ասէ. * Նպատուրէք անմերձենալի լուսոյն ածականերպեալք. քայլաբերեաք առ ածն Հայելով ածայեալք. և Ճշմարտագոյնս ասել՝ ածն ըստ ածս միաւորեալ և ծանուցեալ։ ||

Որանեղէն եղիչէ վրդպետ, ի Ճառ չարչարանացն ասն խօսելով առ աքաղողմեան աւազակն ասէ. * Գոյ ի վեր բարձրացեալ, և զանմարմինն տեսեր. Թոռի ինձ՝ հոգին ծը պատահեաց քեզ, և զՀայր լսողորմին տեսեր գու. և զոր մեծն պօղոս ոչ կարաց թարգմանել մեզ՝ զպատրաստ տեղին և զպարգևան, գու յաւանջագնաց եղեր, և յառաջագոյն գուշակեցեր և ժառանգեցեր։ || Ամերկ վրդպետ վերծանող, յերկիր Ճառի գալստեան ասն յիշէմ, ասէ. * Զնդ խմնալն ի ծորուԹէ, բոլոր ածուԹէն սերովբէիցն երևի։ || Որջանիկ վրդպան Կրիգորնարեկացի՝ որ ուրեք ուրեք ի կիր առնու զբառն անեսանելի, ի գիրս աղօԹից իւրոց բազում անգամ զտեսուԹէն և խոստովանի և Հայցէ. և յերկար պաղատանաւք ինդոյն յաձախէ ի բանն ժէ. ուր կինքելով զինդիրն ասէ. * Ի ձեռն որով զօրուԹէ . . . . աներկմիտ յուսով հաւատամ՝ ի կարողն ձեռն ապաստանեալ, ոչ քաւուԹէ միայն հասանել, այլև զնոյն ինքն պեսանել յաղերմուԹէ և ի գԹուԹէ, և յերկինսն ժառանգուԹէ, Թևպէտ և յոյժ եմ տարագրելի։ || Ահա խոստովանի՝ յողորմուԹէն ոչ տեսանել զնոյն ինքն ի ժառանգուԹէ երկնից. իսկ Թէ յինչ միտս ապա անտեսանելի ասէ զնա, ստորև տեսցուք ի ներ գրոցն։

43· Տ նորհալին ներբեր, որ ի քանս շարականսդ իւրոց, և Յայլ գիտս զանազանութիւն ոչ յայտ առնէ, այլոք ոչ լուի զանազանել էութիւնն ոչ ի Յ[illegible] որդին ։

* Օ՜ անձառ իմաստ՝ սքան ծանուցանէ,
քանզեւ բանիւ՝ վարդապետէ ։
Միևնոյն նշանի՝ ինքեան առնէ,
որպէս խոստանայն՝ իսկ անսուտ է ։
Օ՜ ի տեսանի՝ ի նոցանէ,
իբրև լըՀայր՝ և ի Հօրէ ։ ‖

Զհա յետ ասելոյն՝ թէ զբան նման ինքեան առնէ բանն ածծ, ի վըր բերէ զպատճառն. մի զի տեսանի ի նոցանէ այնպէս, ոչ ինքն տեսանէ վՀայր, և տեսեալ լինի ի հօրէ. յր գերմայնդիմանն տեսութիւնէ էութեանն. և զայս առնու ի բանէն. (ա. յովՀան. է. 2.)
* Զնման նման լինելոց եմք, զի տեսանելոց եմք զնա
ոչ և էն ։ ‖

Այս ինքն, ի մեհնութենէ Խարձրացուցիչքն Ձառի դաւթի անյաղթին, ժամ՝ ի կատարածն ասէ· * Յայնմ աւուր տիրապետ տեսանեմք զՀայր և զորդի և զՀոգին փառաւոր ածուչըն, և իմանամք զանձնաւորութեան զգիւրաւորութիւնն. ըս այնմ, տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս և էն ։ ‖

Ընակերտակից նը Սարգիս վերդպետ մեհնիչ կաթուղիկեցի՝ բիՀ բանիւք ուսուցանէ զայս. ոչ ի մեհն. ա. յովՀան. Ձառ. է. երես. 683. խոսեալ յիշգս վերոյիշատակեալ բանին յովՀաննու ասէ· * Յորժամ զապահանայուս ի բաց եդեալ, զանապահանն ցգենումբ պատկեր, յայնժամ գերմայնդիմանն ոչ և էն իսկ իւրով անձնաւորելի զնաւելն փառաւքն տեսանելովք զնա ։ ‖ և զինի· * Զիք ինչ բարձրագոյն փառք և մեծագոյն երանութենէ կամել ումեք, քան զնա իւրական փառաւքն լի լուսեղակ տեսանել. քանզի այն է արքայութիւն, այն է վերին քաղաքին և առագաստին հանդիսանն ‖ ՀՁ ։ Պարձեալ, նա ինքն ի մեհն. ՀՁ. պետ. Ձառ. ՀՁ. երես. 547. ասէ· * Ա՜յլ գնոյն ինքն զՀայր ըստ նմա (յր ըստ որգոյ) տեսանիցեմք՝ ուրգան մարթի և պատշաճ է մարդոյ տեսանել ։ ‖

Նչրանաբերն ներբեր լամբրօնացի ի սաղմոսի մեհնութենէն. տիր. կիՀ. ի բանն, Տեսանել ինձ զլըսութիւն և

և զիաւս քո , ասէ ։ * Կարապարէ՛ ի նմին ուսեալ փառացն ոյ և վկաւատ ։ որոյ վայելօղն՝ և զիակն նո- բին տեսանէ ՛ի հանդերձեալն , ըստ առաքելոյ ։ Հայժմ տեսանեմք իբրև ըստ հայելի օրինակաւ , այլ յայնժամ դէմյանդիման ։ ‖ Ոչ դադարեալ ՛ի սիրմ. ձիէ. ասէ , յաւքսյուԹիէն ոյ գոյ * ՑեսուԹիէ նորին իսկական էութիէն ։ ‖

Ա. յոյսի ինչ համառօտաւել ՛ի վարդապետացն հայոց , Թողումք զյունացն և զլատինացոց , որք ՛ի զանա- զան գիրս իւրեանց ըստ անտեսուԹիէն ոյ՝ և զտեսուն նէր ՛ի սքեց խոստովանին անբերկրայելի . շատ և միայն զսակբերեալսն յիշել , որ ՛ի բանն եսայեայ՝ որ յիշգս տեսլեան սրովբէից , յայտնապէս ուսուցանէ , Թէ հրեշտակք տեսանէն զնած ։ Ա. յս ձառ նէր գտանի ՛ի հայ ձառընտիրս , և ՛ի տպագրէ գոքս նէր , հատոր չ. երես 137 ։

44. Ա. ղդ՝ եԹէ ՛ի նոցունց վարդապետացն հար- ցանիցեմք զպատճառս այսպիսի բանից , որովք եր- բեմն անտեսանելի ասէն զնած , և այլ երբեմն տես- նելի , անդէն վաղվաղակի զնածային գիրսն առնուն ջատագովս կիրառուել իւրեանց ։ Ա՛ն զի՞ զիրք եր- բեմն անտես քարոզէն զնած , և անշնաւր ՛ի տեսանել ումե իսկ արարածոց . որպս յովհան . ա՛ . 18 . ասի . * Օ՛նած ո՛չ ոք էտես երբեք ։ ‖ և չ. 46 . * Իբրև ո՛չ եԹէ ՛ի՛ՀՀայր՝ ուրուք տեսեր իսկ , եԹէ ոչ որ էն յոյ , նա էտես ՀՀայր ։ ‖ Յորոյ վերայ ասէ ոսկերբերան (՛ի Ճառ է . ընդմանուկեանց .) Թէ տեսուի աստ զՃա- նաչուին կոչէ . և զի ՛ի՛ կարծիցի՝ զմարդիկ միայն ՛ի բաց տանել՝ և ո՛չ ՀՀրեշտակս , յաւելու , եԹէ ոչ որ էն յոյ (՛ի՛ որմէն ,) նա էտես ՀՀայր ։ Ա՛տաճառ , առաքեաւն ՛ի ա՛ տիմոԹ . ա՛ . 17 . ասէ . * Անապատ- բին յաւիտենից , անեղծի և աներեւոյԹի ։ ‖ և չ. 16 . * Օ՛ր ո՛չ ոք էտես ՛ի մարդկանէ , և ո՛չ տեսանել կարող է ։ ‖ Ոչ երանելին յովհաննէս ՛ի ա՛ . ԹագԹ . չ. 12 . ասէ . * Օ՛նած ուրուք երբեք չիք տեսեալ ։ ‖ Ընդ հակառակն այսմ , այլուր տեսանելի քարոզէն զնած ՛ի հրեշտակսյ և ՛ի մարդկանէ ։ Ոչխ ինքնին ոյն ասէ մատԹ . ԺՀ. 10 . * Օ՛ի հրեշտակք նոյ հա- նապազ տեսանեն զերեսս հօր իմոյ՝ որ յերկինս է ։ ‖ Ա. յլև յետ ասելոյն (Յովհ . չ. 46 .) որ էն յոյ որ- դին՝

դէն՝ նա եռես զՀայրը , ասէ դարձեալ (ժէ . 9 .) * Որ
եռես զիս , եռես զՀայրն ։ ‖ Եւ ապա առաքեալք նո-
ցուն , սքեղս պօղոս , (ա . կորն . ժէ . 12 .) * Լ՚ուժ
առնամեմք երբեմն ըզ Հայելի օրինակաւ , այլ յայնժամ
դէմ յանդիման . այժմ խեղամուռս եմ փոքր ի շատ ,
այլ յայնժամ դիտացից՝ ոչ և նման ծանեայց զիս ։ ‖
Այսպիսի երանելին յովհաննէս յառաջին կամուրջ-
կէն . ե . 2 . * Վախեմք զի յորժամ նա յայտնեսցի ,
նման նմա լինիցուք եմք , զի տեսանելոց եմք զնա որ-
պէս և էն ։ ‖

Լ՚ուդ՝ զայսպիսի ըՀակառակն կարծեցեալ բանս գրոց
գիտելով վարդապետաց , ինքեանք եւս անխորհ ի կիր
առնուն՝ մերթ զմին , և մերթ զմիւսն , որպէս առա-
ջարկութիւն ըլայն պահանջէ . և բազում ուրեք զմիա-
բանութիւն համատիպն եւս բացայայտէն . յորոց հաւաքե-
լով ածաբանիչ զգանազան իմաստսն , քառեակ մտօք
գտանեմք անտեսանելի ասել զնա ։

45· Այսու , ուր ուրեք պարզաբար անդէս կոչի ած
առանց այլ յատկութեանց , կի՛ յատկութեամբ եւս առ-
զգալի արարածս , յայնպիսի բանս սովորաբար իմա-
նի անտեսանելի մարմնական աչօք կամ զգայութիւ .
ըս որպէս Հոգեղէն է և անմարմին ։ Օ այս միտս բա-
յայայտեալ նաբեկացին , ի մէկն . երգոց . երես . 20 .
յառելն . * Լ՚սոյն յայտնի՝ Թէպէտև անտես է ած ,
զի մարմնաւորս ուխտիւ այս , սակայն անտեսութիւ
օրհնեսցուք զնա ։ ‖ Եւ կիւրեղ եղիմացի , ի կոչ .
ընծայութիւ . գլ . իբ . երես . 143 . զամին , Օ ած ըզ
ոք եռես երբէք , յայտնապէս մէկիկ ըս մարմնաւոր
այսց ։ Օ այս միտս ծանուցանէ և շարականին յարու-
թիւ . ամ . ի հինգերորդ ողբերգին . * Լ՚կիր ի տե-
սուն ի անտեսանելիդ ած , և մարմին զգեցար ‖ ըս ։
Լ՚որպէ՞ , ուր ուրեք անտեսանելի ասի ած նաև մտօք ,
կամ առ հրեշտակս , իմանան ըստ բնականն զօրութիւ
մտաց , որով ոչ մարդ , և ոչ բարձրհայեցից միտք հրեշ
տակաց կարողանան տեսանել զած ոչ էն , այլ Աստա-
ւել զէութիւն նր ։ Յայս միտս ասէ Լ՚ստուածային ի մէկ-
նութիւ Աղեղային . * Լ՚ստուածի հրեշտակաց տգիտա-
նալ զած յիւրում բնութիւնն տեսանել ։ ‖

Օ անտեսութիւն այ իմանալ ըզ զգայականաց և ըստ
բնաւորս զօրութիւ մտաց՝ բացայայտէ ժողովական նա-
մակ

մակ Հայրապետացն Հայոց , առ եղիշէի ՚ի պատմու-
թեանն . (Եբրա . 28 .) ուր խոսելով վերծուածէին ոչ
ասեն . * Ա՛ն ձեռնադիր ՚ի տեսիլ տարբերիչն . և ոչ
անկանի ընդ տեսլեամբ ախան ։ Այս ոչ միայն ձե-
ռին չգինի , այլև ոչ ընդ միտս ուրուք Հարկանի ,
ոչ միայն մարմնականաց՝ այլև ընդ անմարմինն հրեշ-
տակաց ։ (զայսպիսիք ՚ի գնահատ զօրութեանէ ՚ի բաց տա-
նին զտեսութիւնն . յատելոյն և զկարելին ՚ի շնոր-
հաց ։) Ա՛յլ եթէ ինքն կամի , իւրոց արժանաւորաց
մնաց իմանի . այլ ոչ ասաց տեսանի , և մնաց ոչ եր-
կրաւորաց՝ այլ որ յոյծ են հաւատացեալ Ճշմարտիւ ։ ‖
Ոմինգս Շ նորհալին , յիշեհանրականն . * Ի՛ներևոյթ
՚ի քնութիէ՝ , և երևելի մի արարածոցս տեսող ասի ,
և անտես յոմէ ։ ‖ Ա՛յս ինքն ՚ի Թլփին գրեալ ՚ի մի-
ջագետս ասորոց , յոյն բան տադմանին՝ Ա՛յլ իմ յոյմ
ժամ առ ՚ինր , ասէ . * Ա՛րմինոյս ասաց գիարդ հնար
է յոմ ժամ ՚ի տեսուէ ոչ լինել , նաև ոչ գկարելեան
մի ժամու . զի սորայս տեսութիէ մինչև յատեդս մի-
այն հասանել . բայց հոգւոյն ասացն կարելի է որք սրբ
են արտիւք և զոծ տեսանել ։ ‖ (կիմ ըս այլ օրին .) կարե-
լի է քան մնքրութիէն չափոյ , ոմն որք երանելն ՚ի նոմ՝
սրբն արտիւք ։ ‖

Ա՛ղբորդ , բազում անգամ անտեսանելի ասեն զոծ
առ մարդիկ նաև գերբնական զօրութիէ , ոչ արձակա-
բար՝ այլ ըս կարգաւորեալ օրինացն ոմ յայս մերկիս-
նացու կեանս . ըս որում միտիս ասեր ոծ . * Ա՛յ
տեսանել մարդ զերեսս իմ , և ապրի ։ ‖ Ա՛ելից . ըգ .
20 ։) Ո՛ սոյն միտս յայտ առնէ Ա՛յսբես կացին ՚ի նոյն
մէկն . Երգոց . Եբես . 101 * Ո՛ ի ոմ խօսի աչք զա-
րեգական ոչ կարէ տեսանել , նոյնպէս և մարդկային
քնութիէս զոյսն ոչ կարէն տեսանել կիմ խմնալ՝ որ-
չափ յայսմ ՚ի կեանս է ։ Ջաղագս այսորիկ զպօզոս
արտաքոյ մարմնոյն առեալ , յերկրդ երկինս տարեալ՝
անդ եղոյց զանձառելիսն ։ ‖

46. Ղ՛որրորդ , վարդապետք ՚ի բանս իւրեանց տե-
սութիէ ոմ իմանան գՀատաղական , զամենակատար ,
և զտեսանդաւիթ Ճանաչումն ոմ . և յայս միտս ասե-
նին անտեսանելի ասեն զոծ՝ Թէ ՚ի մարգկանէ , և
Թէ ՚ի հրեշտակաց , Թէ բնական զօրութիէ , և Թէ
գերբնաբար , Թէ յայս կեանս , և Թէ ՚ի հանդերձ-
եալսն .

ձեալսն ։ Լ յսպէս մեկնէ ոսկեբերան ՚ի Ձառ ՚ի ։ ընդ-
դէմ անսխմեանց , զբանն ։ Օ՚ած ոչ ոք եւես ։ ասե-
լով ։ * Օ ի գիտասցէ՚ն թէ գնտարեալ հաստոցէն
և զպայծառ Ձանաչմանէն խօսի ։ ։ և գինի դադեցալ ։
* Լ լսելիս՝ գած ոչ ոք եւես ։ խնամ ոչ ոք գած ըստ
գոյացութեն առնու նա ինքն ոսկեբերան ։ ՚ի ու կն ։ ա ։
կորնթ ։ ԺՀ ։ 12 ։ * Տեսութեն ասէ գանձնալիտ և
գանձահատար Ձանաչումն ։ ։

Լարեկացին , ՚ի ու կն ։ երգոց ։ երես 17 ։ ասէ ։ * Լ
հրեշտակացն անտեսանելի է , թէպէտ և ոչ որպէս
գնէզ , այլև ոչ կատարեալ ։ ։ յր թէպէտ ոչ ՚ի մէնջ
անտեսանելի է , ոչ նոյնպէս անտեսանելի է ՚ի հրեշ-
տակաց , սակայն և ոչ կատարեալ տեսանի ՚ի նոցա-
նէ՝ որչափ է ։

Աարգիս մեկնիչ ։ ՚ի բանն ա ։ պետր ։ ա ։ 12 ։ Օ որ
յանկսյին տեսանել հրեշտակք , իմնալով ՚ի վերոյ
երկնային հրեշտակաց , ըս անհասանելն մեկնէ ասե-
լով ։ * Օ ի արարած բնութեքէ էն ։ և արարած քնու-
թեքէ յարարիչ բնութեն հասանել ոչ կարէն ։ ։ և գինի
դարձեալ ։ * Վակայն հոգւոյն էութեն և բնութեն
տեղեկութեքէ հասու լինել ոչ ունին ։ ։

Լ ամբօնացին , ՚ի պատարագ մեկնիչն ասէ ։ * Պարտ
է՝ գիտել , զի խոկութեն ոյ հասուն՝ ոչ ՚ի մէնջ է
ծածկեալ , և ՚ի հրեշտակաց ։ զի գած ոչ ոք երբէք է-
տես՝ ասացաւ ։ ։ անդ յայլում վայրի կոչէ գած * Լ՚ն
տես ըս որքանութեքէ ։ ։ Լակ ՚ի մեկին ։ սաղմ ։ ԺԷ ։ 16 ։
բայցայսոքն յերկար ես՝ գիարդ հասանելի և անհաս
իմանի տեսութեն ոյ ասէլով ։ * Լէ է այնպիսի հա-
սուածն և գիտութեն ոյ , որ ծայր ունի կամ վախճան՝
մարդնաւորացս հայեցողութեքէ բռնկնդակեալ ։ յր ոչ
զարեգակն՝ զի գամ բռլորն հայելոյին պարունակեքէ ։
այլ նա (ած) հասուցան անհասանելի ինայ ։ և յոր-
ժամ իմանան գնա , յայնժամ Ձանաչէն թէ անհաս
է ։ և յորժամ ՚ի լուսոյ նշողից նըր յաչս ձգէն , յայն-
ժամ գիտէն թէ անքննելի է ։ և որքան ՚ի տեսութեն
ոյ ոք վերանայ , այնքան և նա յանհասութեն բարձ-
րանայ ։ ։ ։ ։ Ասայց դու մի զանհասութեն հասուցան
յորժամ լսես , անբանաւորացն կարծես ։ զի անբան
անհասութեն խառնը է ոգւոց՝ և անոշանի ։ այլ այս՝

գիտութիւն է , և յառաւելուչ գիտութիւնն անգիտութիւն է . միշտ զնաճ տեառնէ , և՛ի գիտութիւնէ նէր վայելէ , և հանապազ անգիտութիւն զնա հետատոյ . զի զորքանն ոչ նշմարէ . զոր օրինակ որ՝ի յէակ ծովու գնայ , զնւր փափագ ծարաւոյն՝ի ջրոյն օրըստօրէ ընտ . բայց ըզ ջուրն նմա ոչ կարէ յինքն պարփակել . այսպէս և տեառն այ՝ի տեսութիւնն զուձանայ , բայց զանհասութիւնն միշտ խոստովանի ։ ‖

Ա՛րդ՝ յամառացելոցս բռնադատելով զքայլուճած բանիցն , միայ մեզ գիտել , թէ ասել զնաճ խնդիր կամ առ մարմնոյ աչս , կամ ըստ բնական կարողութեան , կամ՝ի հանապարհի կնացս , և կիր նաև՝ի հանդերձեալն բռնադատիչ տեղութեանէ իսկութեն ։ Իսկ ընդ հակառակն՝ պեսանէլ ասի յայսմ՝ի կեանս հատատոյ , և՝ի հանդերձեալն գէմ յանդիման գերբնական նպաստուք՝ չտիսելոցսակս քան արժանեաց գործոցն ։ Օ այսոսիկ խնաստ իրքնին վարդապետքն արտայայտեցին , զի մի լոկի տեղի ումեք գոյնանգրելոյ՝ի բանս նոյ կամ պարսաւելով , և կամ՝ի թիւր իմաստս ձգելով ։ Վարձցին՝ք այսոցհետև՝ի կարգ շարականին ։

47· Ա՛նդ՝ի հարցն , յերեզ տան [1] առ հոգին զոր էն գէմք բանին , Որ առաւել բաչխեցեալք ։ Այս ամ՛ոք հոգի՝ անկարօտ մերում փառաւանեալ , գերազանց յուշէ կիր առաւելքան զոր մեք կարեմք և իմանալք՝ բաթձրացեալ ես փառաք՝ի յաւիտեանից միշտ՝ի քում էեալ ։ Ա՛նդնջնաբաղձ . առատ երևի այլազանութեն քառից՝ի միջի դնեալով զբանն աղէաք . և կարգելի է այսպէս . և ես ազբիւր մշտաբուխ , անսպառելի , լցուցիչ ամ արարածոց , և կենդանացուցիչ ամ կենդանեաց . ըս բանից գրոց , հոգի՝ն ես էլից զտիեզերս . և թէ՝ առաքես զհոգի քո և ստանայս զնոսա . հոգին է կենդանարար ։

Ա՛նդ , ՚ի յէտին գործատան , [2] Որ եկն ՚ի բաբյոնէրս , այսպիսի էն իմաստքն ։ Ա՛ն որ եղ՝ի բարձրուէն նախ քան զնա , և ապա երկնից , գերեալ , ՚ի գերելով կիր բառնեալ

(1) * Որ առաւել բաչխեցեալ ես յաւիտենից , մերոյն քենաբուղխ լցուցիչ և աղբիւր կենդանարար . օրհ ։ ‖

(2) * Որ եկն ՚ի բարձունքս երկեալ բազմութեի մաղու . այսոր բաչխի անապականութեան պարգեւ մարդկան քահանայից ։ ‖

նալով զկօրութիւն մարմնոյ, այսօր նոյն ինքն բաշխի մարդկան անապականութեան պարգեւք՝ ծնանելոցին ի կուսէն։

48. Ի անկուընքն, (1) Տոփոսն հրաշալի, զարմացական ձեւով խմանալի է։ Յ. Լ. Հայ ծագումն հրաշալի՝ որ անյայտ էր ի միջ. որով հայրական բանն անմըմնելի իբրև զՀուր փայլատակեալ, բնակեցաւ ի մարմնի ետ։ Ասա, Տոփոսն խնացեալ զորդին ած, պարգեւի է։ Հրաշալի ծագումն այդ հօր՝ որ անյայտ կամ աներեւակ էր ի մարդկանէ, և հայրական բանն՝ անըմբռնելի մտօք և տեսութ՝ փայլատակեաց յերկնից իբրև Հուր, և եկն բնակեցաւ ի մարմնի, առանց ախտելոյ կամ կիսանելոյ զաւրաւած ասմ։ Այնպէս զերկիր տունն, (2) Տոփոսն հրաշափրծ, իսմ։ Լ. Հայ ծագումն զարմանագործ. կամ, Հրաշալի է նոր ծագումն՝ որ ի կուսէն ծագեցաւ. Ճառափայնելով, ըմ լուսաւորելով զաւրաւած ասմ։ Լ. Այսու կերկին ծագումն ի քո յայտ առնէ, յայդ հօրէ անեւրելի, և ի կուսէն՝ երեւելի։ Ասն որոյ երկինք հրեշտակօք ցնծային։ և երկիրս յայնասուրբ հրեշտակաց ուրախանային։ և քո ածէ. իսմ իբրև պատճառ ուրախութեն. վս զի քո ածէ զքրիստոս ի մարդկան։

Ա. Նգ, կերդ տան, (1) Ա. ոչ պատնիսի, զայմ բառերքառնութեն անուանեան՝ որք պատշաճին քոմ, ընծայեմք սէր մեր նորա. զասանելով զնա զերջոյն քան զայմ արարածս. և հրաշալի, իբրև հիացումն կարգել հրեշտակաց՝ թող լեալ մարդկան, գոլումն կոյս և մայր, զուարթ ազատմամբ և մեղր այդ, ազախին՝ այրև թագուհի։ Լ. Աշխոյ բարեմնեց. իբրև անտես և մտաւակարար գանձուց ածութեն, ընդ քո ձեռն բաշխին պարգեւք հնօրհնայ և փառաց. տատ որոց հաձիս, և ոչ հաձիս. առատ գոլով նաև առ անարժանս։ Ա. ղբեր ծարաւեսց.

(1) * Ծագումն հրաշալի որ անյայտ էր ի միջ. և բանըն հայրական անըմբռնելի հուր փայլակնացեալ. և ի մարմնի բնակեցաւ անվնաս պահելով զարարածս ասմ։ ||

(2) * Ծագումն հրաշափրծ որ ի կուսէն ծագեցաւ, ճառապայելով զարարածս ասմ. երկինքք ցնծային, և երկիրս ուրախանային. և քո ածէ զմարդկան բնութիւն։ ||

(1) * Ես պատնիսի, զայմ բառերքառնութեն անուանեան որք պատշաճին քոմ, ընծայեմք սէր մեր նորա. զասանելով զնա զերջոյն քան զայս արարածս։ ||

ահաց · լցուցիչ փախաքանաց և կարօտութիւնէ արդարոց և մեղաւորաց · (տե՛ս ի թիւն · 32 ·) և հանգիստ աշխատելոց · ոչ միայն տառապելոց յերկրի հանգուցիչ ի վշտաց և յերկիւղէ , այլև յերկինս զաշխատասէրսն մեր այսպակեալ յատեանէ հանդուստեամբն ։ Այլ եղեր վերջնոյ · այս պատճառ է նախատապետացն · այ այսքան բարեաց գործօնեայ է ս , մեզ զի եղեր վերջին · դուռնոյ բանին այլ յարգանդի քում՝ Այնի որպէս այ գթած միայն յայսմ ապագայ ընտրեաց՝ որդիանալ քեզ , ասպա զոր ինչ բարեբարե նա իշխանութիւնն , զայսմ կատարեա և դու բարեխոսութիւն · նոսա կարող գտանիս նմա · և առանց քո ոչ հնարիմ նա բարիս ումեք · իսկ քեւ ամենեցուն ողորմի · մեր որոյ առ քեզ ապաւինիմք ամենասրբուհի ։

Ա՛ձայնն ,յերկդ տան , (1) ասէրն , Օ անհաս պնօքնուհի մայր , իմանի · զմայր կի զպատճառ անհասանելի անօթ բինութիւնէ մարդեղութիւնն , և զանձնաւոր կամ զկնէ զանի տաճար բանիւն մեծացուցանեմք · նոյնի մնօք ասի և յատագօրհնութիւնսն · Բ՛ · Ա՛՝այր բանին պնա ռութիւնն ։

Այլև յերդ տան , (2) Օ բնաւորեց ի քնութիւն մայր , նշանակի՝ զմայր քոի որ ի փրկութիւն բոլորից ։ Այո , երթ առցուք՝ մայր հասարակաց փրկութիւն , իմանի՝ պատճառ ամենեցուն փրկութիւն , ծնանելովդ զքո , և գործակից լինելով փրկարար անօրհնութեանցդ նորա ։ Ի յայսմ տան ի բազմագոն օրինակս գրի · որ զանազան հնչմն չունի · ի տալ · և ի տակաւ ձեռ · ունի · և նոյն ի ասելն , զանազանելին ի համեմատից · ի թիւն 26 ։

49 · Ա՛ սացաք ի կանոն ձրագալուցին , (թիւ 38 ·) թէ շարականք ծննդեանն քոի յօժմէ յօ բնեալ են ։

Ա՛րդ՝

(1) * Ձանձնաւոր տաճար մայր , և զանձնաւոր տաճար մայր բանին · օրհնութիւն մեծա ։ ||

(2) * Ձբոլորից փրկուածէ մայր որ զանազանելին ունի ի տարբեր դի և բարի · ըզնա ամենից ։ ||

Լ ըրդ՝ առաջին կանոնի օրհնութեին սկսանի . (1) Խոր-
հուրդ ևն ասանէլն : Վ մեծի և զարմանալի խորհրդ-
դոյն՝ որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ աշխարհի . արդարև
յայտնեցաւ , բայց տակաւին ինայ խորհուրդ գաղտ-
նածածուկ . մեծութեի նորա երևի , այլ անհասուչեն
աքանչացականէ . մի որոյ տեսօղք խորհրդոյն հոլիւք
զարմացեալք զլոյզ հրեշտակայ , երգէն միաբան բղ-
փոսս այ , և տան աւետիս աշխարհի : Այս զինչ
աւետեն :

Հ ոգերկիր տան , (2) Ընդնա նոր արարած : Հովիւքն ուրա-
խութեի պատմեն ամենեցուն , թէ ծնաւ նոր Թագա-
ւոր . նոր՝ զի այ՛ի մարդկանէ առնու զթագաւորութե ,
այլ ինքնին ունի , ծնեալ Թագաւոր՝ և այ ստացա-
կան . մանաւանդ ինքն տալոց է մարդկան զարքայու-
թեին սքանչելնաւոր : Այլ զարձեալ , զի ապաքանա
ունի զայլ ազգատիկ . և գահոյքն իւր՝ մսուր . ծիրանիք
նորա՝ խանձարուրք . այս նշանակք նորոյ արքայութե
նորա . զոր պահոնեալ զանարեմութե յերկնից բար-
բառէին : Այս ահ զդուք որդիք մարդկան՝ օրհնեցէք
այ միայն գնած՝ այլև գնորածն Թագաւորն , գասանե-
լով գնա և խոստովանելով , զի վա՛ մեր մարմնացաւ .
վա՛ մեր ընդ ծածկութի մարմնոյն Թաքոյց զիշատա-
Թագաւորութե իւրոյ :

Լ ոդ , յերրորդ տան , (3) Աբեաւելին երկինք և երկիր ,
խնամոցքն են : Այ մի՞ տակաւ զանձնաւ գնութե նորա
զհորհուրդ . նա՛ որ անտանելի է երկինք և երկիր , զոր
ոչ ընդարձակութե երկնից՝ և ոչ երկրի տարածութե
կարէ պարփակել , ահա՛տասիկ՝ ի փոքր խանձարուրս
պատեցաւ ձեռամբ մօրն . և առանց հեռանալոյ յերկ
նաւոր հօրէն , բանկեցաւ ի՛ նոր այրին բեթղեհէմի ,
Այ՛ն կարծէք թէ յայրի կալոյ եթող զերկինս , կամ
ի գիրկս մօրն բարձեալ՝ դաստարկացոյց զծոց հօրն .
անդ է՝ և աստ բովանդակ . սէր նորա առ մարդիկ՝
զանհնարան հնարաւորեաց . միտք ձեր ոչ հասանեն զը-
նու .

(1) * Խորհուրդ մեծ և սքան չելի որ յայսմ աւուր յայտնե-
ցաւ . հովիւքն երգէն ընդ հրեշ-
տակա . տան աւետիս աշխարհի : ||
(2) * Ծնընաւ նոր արքայ ի քեթղեհէմ քաղաքի . որդիք մարդկան օրհնեցէք , զի վասն մեր մարմնացաւ : ||
(3) * Աբեաւելին երկինք և երկիր ի խանձարուրս պատեցաւ . ոչ տեղեալ ի հօրէ , ի նոր այրին բազմեցաւ : ||

բաւեհաճեն, այլ զսէրն օրհնեցէք։ Օ՛ի վասն այսորիկ,

Ընդ, ի չորրորդ տան, (1) Այսօր չընծան երկիր։ Ո՛ւր քաջ ձանց անտի բազմութիւն երկնաւորացն հրեշտակաց ցնծան՝ տալով աւետիս պայծառս մը ծնունդեան փրկչին։ Ե արթնչի՛ ամ. Համօրէն քանեակն արարածք՝ հրեշտակք և մարդիկ զարդարեցան՝ ի հանդերձս փրկութեան, հրեշտակք՝ տեսանելով զԱստուծն զաստուածութեանց, և մարդիկ՝ զգալուստ իւրեանց ազատարարին։ Ասա՛, արարածք նաև անզգայք զարդարեցան՝ իբրև փրկութեան հանդիպեալք ի ծնայալեն՝ ապականութեան. օդք լցան օրհներգութեամբք. գիշերն առաւօտացաւ երկնաւոր լուսով. աստեղք ո՛չ ևս՝ ի պաշտօն առեալք, այլ պաշտօնեայք նորածին արքային։

Ընդ, ի հինգերորդ տան, (2) Այսօր յայրէն, իմաստքն էն։ Զայրին անդ ընծայեցաւ ծնունդեամբ՝ ո՛չ գառն անբան, այլ ինքն քն որդին ալ։ կամ, ընծայս ընկալաւ ի մսգուց։ տես ի թիւն 54։ Հիացան ընդ այն հրեղէնքն ամ. և բազմութիւն նոցա ի՛ոդիէ զերկինս, յերկիր թափեցան։ առաւել ևս տրեցին ի յայրին կալ ընդ քոյ, քան առանց նորա յերկինս։

Ընդ, յուեհերորդ տան, (3) ուր տպագիրք ե՛ն 6 ձեռագրաց դնեն, ընծայեցաւ բեթղեհեմ, յր ընծայս ընկալաւ ի բեթղեհեմ, այլ 24 օրինակք ընծեռնուն, ընծայեցաւ բեթղեհեմ. և իմանի, քս ծնանելովք՝ էյայրին, ընծայաւորեցաւ բեթղեհեմ. յր ա՛ծ պատիւ ընկալաւ ե՛ բանին միքիայ. (Ե. 2.) * Եւ դու բեթղեհեմ .... ոչինչ կրսէր ես փիշխանս յուդայ. ի քէն ելցէ ինձ իշխան։ ||

Ընդ, ի հինգերորդ տան, (4) Այս մեր երեկոյոյ, պարզելի էն իմաստքն։ Այս մեր ժողովեալքս ի հանդէս ծընունդեան քո՝ երգեսցուք քեզ որ ի սկզ կուսէն մարմնացար, ասելով՝ արդարութեան արեգական նոր փառք քեզ։

(1) * Այսօր չընծան երկինք ի վերուստ ածոպայծառ աւետաւեաք։ և արարածք ևամ զգեցան հանդերձ փրկութեան։ ||

(2) * Այսօր յայրէն ընծայեցաւ քն որդին ալ։ և հրեշտակք բազմութիւնքն յերկնից երկիր վայելիէաւ։ ||

(3) * Ծրբնաւ ի յայրին, ընծայեցաւ բեթղեհեմ. արգաւ։ ||

(4) * Այս մեր երգեսցուք որ ի կուսէն մարմնացաւ. արգաւ։ ||

քեզ ։

50. Ի հարցն ‹երկնորդ տան› (1) Ընծաս ի խոսե
անձամբ դիմելի, խնամարկու են. Մի՛ պակասեր ի կու-
սէն, բայց անձամբ ելի՛ մուծիր ես, մի՛ միայեր տակա-
ւին առանց բաժանման. և այս՝ կրկնակի. զի ի քեզ
անբաժանելի ես դիւր գոլով, յո՛ ամուսնալեզ անպատճառելի
կաս ի մերկանալեն, և միշտ նոյնպէս կացցես. այլև
ի հայրական ներքին կցորդութէն ոչ մերկեցար քնաւ։
Ի մեծացուցէն, յառաջին տան, (1) Ուրախ լեր ածա-
ծին, բազայայտ խնամարկու են։ Խնդա՛, կի՛ ողջոյն քեզ
ձգ՛ ոք ամուսնին. որ ես յոյս ամ ապահովելոց ի քեզ.
և դիմեալեն Մայր. քանի՛ որ եղև մերկ փրկութէն. կի՛, որ
ես պատճառ փրկագործուէ մարդկան ի ձեռն որդ-
ւոյդ. ընդեղ ընդառնոյ լաւագոյ։ Ի մեծացուցանելեմք զքեզ
ընտանեաւն կամ տարօր յարգանդի զնմանութիւն լոյսն
զորդին ոչ. զոր ընկալար անապական ինամով կուսու-
թեդ. ոչ ապակի ընդունի զլոյս առանց բեկանելոյ։
Ոչ ոչ միայն ընդունող, այլև լաւագոյ Մայր, (յերկրորդ
տան։) (3) արտաքս ձգատագրելեդով գնա մարմնով ան-
ապականաբար. ըստ որում յարի՛ և կոյս. յո՛ նմանուէ
ապակեղոյ՝ որ յընդունելն զլոյս և ի ցոլացուցանել՝
միապէս անբեկանելի մնայ։ Կանչէը ընծա ածին։
Լաւագ ածային առեալ ի վի՛ ընծայ, իսմանի. գանձա-
բան ես ածային կենաց կրկնակի. յո՛ ոգւոյն ոչ տա-
լով զկենաս բնական ծննդեամբ, և մարդկան բերե-
լով զերկնային կենաս միջնորդութէբ։ Լաւագ մարդ
է և առնուլ ըստ յաջորդին, ածային ընծան, յո՛ հրեշ-
տակային ոգւոյնէն՝ որ ի դիմաց ոչ առաջեալ եղև.
ոչ ևս ըզքեզ տանն (4) ասէ՝ հրեշտակին օրհնութէբ։ այլև ի
կարգս Ի մեծացուցեալ. փչ. ասեմք Ի ածային
ածայնիբն աւետարանչաց հրեշտակն։

‖ ՚Ի ածային ընծայիբն աւետարանչաց հրեշտակն։ ‖

(1) * Ծրնծաւ ի կուսէ ան-
հաս միութէն, անբաժանելի և
միշտ գոլով, ոչ մերկեցաւ ի
հայրական ծոցոյ։ ըզքեզ օրհ։ ‖ (2) * Ուրախ լեր ածածին,
յոյս և փրկութէն մարդ. ըզ-
քեզ ընդունող լուսոյ մեծացու-
ցանեմք։ ‖ (3) * Ըզքեզ լուսոյ մայր և
կոյս, ըզքեզ գանձդ կենաց
ածային ընծայեբ գնծասբ մեծա։ ‖ (4) * Ամէն աւետա-
րանչաց լուսոյն, հրեշտակային օրհնութ-
պատուհասալ ըզքեզ մեծա։ ‖

ինաց, նոյնպէս միշտ մայր. ուր եղև խրթև զայլ ծնօղս՝ յորս մայրական առնչութիւն գտցուի՛ ի մեռանելոյ իւրեանց կի՛ զաւակաց, ոչ օրէն է առնչականսդ լռել՝ ի գոլոյ՝ ի բառնալ միոյ եզերն։ Այլ առ որ կոչեն մշտնջենաւոր կոչ մնայ մայրութիւն, կենդանի գոլով այժմ անմահապէս ինքն և որդի իւր։ ¶ Ո՛ փոքրն այն առաջամանակեայ բաժանութիւն յերբեքօրեայ մանկունն քան, կամ՝ ի ննջման տիրամօրն, ոչ համարի ինչ առ այժմ յաւերժական կենդանութիւն երկայնութեան։

§ 1. ¶ Յողորմելոյն յառաջի տան, (1) Ո՛ Հնխմասթ ասէ նէոյ հայր, յուցանելն երբեմն պատճառք խորհրդոյ մարդեղութեանն յիմաստից կոդմանէ. յի անբաւ իմաստութիւնն, անչափ գթութիւնն, անտրկար զօրութիւնն. վասն որոյ ասէ, ամենիմաստ, յիմի և առ ամ ինչ իմաստուն, ծայրագոյն հանճարով լի։ ամենից հայր, ամ արարածոց գթութիւն խնամող, առեղծիչ և կառավար։ անեղ ինքն, և էից էակ, էացուցիչ կի՛ գոյացուցիչ ամ էից յոչնչէ։ Ո՛ յապէս էր գրեն քաղմ ձեռագիրք. իսկ ի տպ. էջն ։ Ո՛ պա ըստ կարգի իմաստնոյն էն. արդարև ամենիմաստ խոստովանելի է ած. զի թէ ոչ այսպէս էր, զիարդ զայսպիսի խորհուրդ ձար տարապեսեալ կարող էր. և նոյն ամենից հայր ամենահնարամտ. ապա թէ ոչ առաջի շարժի յայսպիսի գործ թէ։ և եթէ ոչ ամենատեղծիչ էր, սրպէս կարգաւորեալ զմեծ զայս գործ կատարել։ Այլ իւր այսպիսի միշտ օրհնեն գնա գաւթ անմարմնոյն յաւերժական կեան կի՛ մշտնջենաւոր ձայնիւ իմնարեալս։

Ասկ մեծաւն խորհրդոյն, (յերկիդ տան. (2)) զի որ ՀԷՊաքան է և Հնդէ հօր, բուն իսկական պատկեր ոչ հօր, եաւ մի՛ մեր զծառայի կերպ, յի զմարդկայինն քնութի. և նա ոչ էն, կայ, նատի՛ ի յաՀոռ փառաց ածուելենն՝ անպես վերնոցն, անտեսաբար՝ ի հրեշտակաց, որք զգեցեալ ծածկեին՝ ի տեսլեան սերովբէիցն. ասկ

(1) * Ընդհնխմասթ առնէից հայոց բազմազգ ինամող ստեղծող և ոչ բոլորից. առեղ և էլցս էակ. զոր միշտ օրհնեն գաւթ անմարմնականացըն յաւերժաբար հնչեմք ։ ‖

(2) * Որ կերպաբան և հնեք հօր առեալ վասն մեր ծառայի կերպ՝ ի կուսէն. որ են՝ ի յաՀոռ փառաց անտես վերնոցն, ի յայրեն ներեալսէ, և՝ ի զբաւոք անբանից բազմեալ ։ ‖

աւանիկ իջևանս ունի ՚ի յայրին , և բազմեալ կայ ՚ի մնալ անբանից ։ Ալ ասն այնպիսի անձնաւ խոնարհու-
թիւն , (1) Օ՚ի՛ կոտչն մարմնացեալ բանն . (յեղդ տան .)
եկայք ոչ՚ի ժողովուրդք՝ զգանն մարմնացեալ՚ի կուսէն
բարեբանեսցուք ըզ Հովիւն . երկրպագեսցուք ըզ մա-
գուցն . և ըզ երկնային զօրսն միաձայնելով երգես-
ցուք փառք ՚ի բարձունս այ ։ Ալ յոմՀետև ամենեքին
միաբնացեալեն զարարիչ ոչ , աղքատք և մե-
ծատունք , հրեայք և հեթանոսք , մարդիկ և հրեշ-
տակք , ոչ ամեն իսկ մեզ լուռ կալ կամ յետնիլ ՚ի
ձայնակցութիւն նոցա . և զինչ ունիցիմք անզուգական
երախտեացն տալ փոխարէնս , բայց յերկինս ՚ի վեր
առաքել փառս՝ այնմ որ ՚ի խոնարհ յայս երկիրը գա-
տին անփառութիւն ընտրեաց ։

Ա՛ն ձաշուն , յերկիր տան (2) զասելն , Ա՛նհաւար հրեշ-
տակն աւետարանէր , եթէ առնուցանք ՚ի ժամանակ
ծննդեան փրկչին , իբրև թէ աւետաբեր հրեշտակն
խնդութիւն զայն ինչ ծնեալ փրկչին ցուցանիր կուսին ,
ըզ այսմ եղեգ տունն (3) յարմարելի է յայն ժամանակ .
ՙի հրեշտակն խնդակից լինելով սկզբ մարդ առ . ուրախ
լեր , զի ահա ըզ խնամ աւետարարութիւն ձերն տեղացոյ
ընդ քեզ է ։

Արիւրեալ առաջ ծննդեան : ՀԸ։

52 . Ց՚օրհնութիւնն , առաջին տունն , (4) Ա՛յսօր
բանն ՚ի հօրէ , բացատրելի է . Ա՛յսօր բանն
ասե՝ որ ՚ի հօրէ անմեհնելի կամ անբաժանելի է , և
անձնաւորելի է խորհրդով գաղտնի մնաւորութիւն իւրոյ ,
՚ի ձեռն կուսական որովայնի ծննդեամբ երևեցաւ ։
Այսմ , զգանն անվիճելի մարթի է իմանալ՝ անբաժանելի

(1) * Օ՚ի՛կուսէն մարմնացեալ բանն եկայք ժողովուրդք՝ ընդ Հովիւըն բարեբանեցուք . և ընդ մուգն երկրպագեսցուք , ընդ երկնային զօրսն երգեսցուք փառք ՚ի բարձունս այ ։ ||

(2) * Ա՛նհաւար հրեշտակն աւետաբերն ըզծննդեամբ փրկչին , ՚ի սբբոյ կուսէն ։ ||

(3) * Ասէ ուրախ լեր բերկրեագ . քանզի այր աւետից է ընդ քեզ ։ ||

(4) * Ա՛յսօր բանն՝ ՚ի հօրէ անմեհնելի և անձնաւորելի խորհրդով ՚ի ձեռն կուսական որովայնի ծնո-
ընաւոր յերկիրի երևեալ ։ ||

աւելի. և ըլլայ այսմ երկոքին բաւական անվնաս և անձաև՛ն կարելի յարիլ ի յաջորդն՝ նորընդով. յիւ. Վասն բանին ասէ՝ որ ի հօրէ, երևեցի ի լերկրի անբաւականալի և անչափելի խորհրդով։

Վնդ, երկիր տուհն, (1) Մանուկ անժամանակ, ըլլ շարա գրութեանն պարզելի է։ Վասն արարչին երկնի և երկրի՝ ի դիրկս մեր գգուէցաւ իբրև մանուկ անժա մանակ ըլլ ասծոյ ենն ի հօրէ, և ըլլ մարդկութեն առ սեբնի ի կուսէն։

Վնդ, յերդ տան, (2) Որ տարբեացն, իմաստքն էն։ Որ իւրով սիրտն ինքն մաքրեաց կամ սրբեաց զորգան նան, և նոսա զնմ ջուրս՝ լինել նուիր սրբութեն առ ի լուանալ վերջս աշխարհի. ի սոյն խորհուրդ խո նարհեցաւ նա՝ ի սկիզբ, և ոչ եմէ մաքրութեն ինչն կարօտ գոլով. զոր սլսլածք ամ օրհնեն անդադար իբրև հակից հօր և հոգւոյն՝ վկայեալ անգէն ի սկիզբ աւելի հայրական ձայնիւն, և հոգւոյն հանգչելով ի վերն նորա։ Վսեվ կամի. Թէպա և քո սկզբն լուծեն ի յոմհաննէ՝ երևեցաւ Քրիստոս ոչ գադա րեն գաւանել զնա հակից հօր և հոգւոյն։

Վնդ, ի չերդ տան, (3) Ես ի լուսոյ, իմանի։ Զայ ըստ ասծուածեն է լոյս ծագեալ ի լուսոյ հօրէ, և մարգա նալովն լուսաւորեաց զմեզ գերս. և ըլ երկուքն և ս ի ծնունդ անապական՝ նեղգործել յանբասէնը լոսոյն, յոյ հօրէ. զի և մարդկային ծնունդն կատարեցաւ աղջկեցուհեամբ հոգւոյն, և հօր զօրութեամն հո վանաւ օրեալ։

Վնդ, ի հինգերդ տան, (4) Զայսոնէ է ի սրբասացնէ, բացայայտ խորհուրդ տալմսին. հե. ։ Վրեմ, մա օրհնաց ասծպաշտութեն հաստատուելոյ ի հրեաստանի՝ կարէր երգել մարգարէն, թէ անդանօր յայտնի և

ասծ,

(1) * Մանուկ անժամանակ՝ ի հօրէ անսկըսի՝ ի գիրկս հօրէ՝ և ի գիրկս մեր գգուէցաւ այսօր աթարչն երկնի և երկրի։ ||

(2) * Որ մաքրեացն զգյորգա նան, և լուսոյ զրկեզ աշխարհ. զոր օրհնեն անդադար սլսլածք ամ զհակիցն հօր և հոգւոյն։ ||

(3) * Լոյս ի լուսոյ ծագեալ՝ ի հօրէ, և լուսաւորեաց զմեզ գերս. ծնունդ անապական յանբասէնը լուսոյն. զոր միշտ։ ||

(4) * Զայսոնէ է ի հրեաստա նէն ասծ, և ի բեթղհեմ գնեալ յայրն մանուկ անժամանակ՝ ի հօրէ, և ժամանակաւ գոյացեալ ծնեալ լինի ասծ և մարգ։ ||

ձած, և ա՛ռաւել այժմ՝ իրօրէն ձնմարտեալ ի՛ անդ ծնանելով ոչ մարմնով, և հրեշտակաց քարոզութիւն ծանուցեալ ամենեցուն. որ և զնի յայրին մանկանն, ժամանակ ի հօրէ ե՛ն ածուածն. բայց ժամանակաւ գոյացեալ ծնանի միանգամայն ած և մարդ։

Ա՛նդ, ի վեցերորդ տան (1) ասէ՛ն գՀովհաննէս, թէ՝ եթէ ընդ՝ալ ծափահան ասէն, յայտ առնէ՝ թէ քաց լեւոյ առաքեալ դուքն, կի՛ զնոյն իսկ աստղն երևեալ մոգուցն, բաստ որում ասի և լեօթնորդ կանոնին, ի՛ ձեր լերկնից։ * Ա՛ստղն լուսապայծառ Հովանի էր յայրին։ || Ա՛յս ևս այս անհաւանելի. վ՛ս զի ի հրեշտակին լուան նոքա զքարոզսն միայն՝ ուր ծնաւ փրկիչն, և գնացան. այլ ոչ լուան յորմէ կողմանն քաղաքին գտանելոյ այնր կի՛ մնալոյն. որով դժուարին էր նոցա վաղվաղակի գտանել զծնեալն, թէ ոչ ունէին զայլ մանաւանդ և որոշ ցոյցս տեղւոյն։ Ա՛սոյն միտս ի կանոնի վեցերորդ աւուրն, լերկիք տան օրհնութեանն, այլև՛ ի ձեր լերկնին լինէն լինդ տան ասի, թէ լերևման հրեշտակաց թաց փաթիլկ ամպ լուսեղէն սիւնաձև երևէր ի վերոյ այրին։

53. Ա՛նդ լեօթներորդ տան, (2) Խընդա՛ և ուրա՛խ լեր, պարզելի են խնամարք. խնդա՛ ամ ուրախութի՛ն ոմ անշաղախիդ մարիամ. քանզի ծնեաւն ի քէն ի քաղաքին դաւթի ի լեռնդկէմ՝ փրկիչ է, այր և օծեալ կամ քո ակնկալեաւն յամ ապագայ. զոր դաւք Հովհաննէս միշտ փառաւորեն յամ կողմանս հրեաստանի, պատմելով ամենեցուն զոր լուան և տեսին։ Օ աւետս հրեշտակին առ Հովիւսն՝ առնու շարադանն եր գեղ առ՝որ տիրամայրն. վասն զի եթէ ամ ժողովելոր դեսանն ուրախութի՛ն մեծի պատճառս ասէր հրեշտակն զծնունդ այնպիսի փրկչի, (1) ա՛ւկ. ի՛. 10.11. ոլնչափ և մարն լինէր անպատմանն ուրախութի՛ն այնպիսի զաւակաւ։

(1) * Եր. Հովհաննէսն տեսեալ ընդարձակ ծագումն աստղին, փութապես եկեալ տեսին մանուկ եգեալ յանբանից մըտաւոր. զոր միշտ։

(2) * Խընդա՛ և ուրա՛ն լեր անհարմանացեալ մարիամ. քանզի որ՝ի քէն ծընաւ փրկիչ տէր է օծեալ՝ի քաղաքի դաւթի. զոր միշտ փառաւորեն դասք երջանիկ հովհաննէսի։ ||

Բառն անթառնացեալ՝ Թարգմանութիւն է յունականին անխթիքեաթօս, զոր վարդապետք յունաց առեալ ի կիր առնուն. ըստ ձայնին նշանակէ՝ ոչ չարչարացեալ, ոչ ամենևին տկարեալ. բայց ըստ մտայն իմանան անաչեղ յատեղ, անշաղախ ի մարմնական ախտից ծնեալ է. և այսպէս իսկ բազմաւորեն Թարգմանիչքն յոյն զբոլոր Հայնոյն զբառն անթառնացեալ Թարգմանելովքն ի լատինն՝ Indesponsata, ինձէսփօնսաթա. բայց ոչ ի գէպ. զի այդ բառ նշանակէ՝ ոչ խոստացեալ կին ոչ խոստեցեալ առն, որ ոչ ձշմարտի ի վէր սկսեալն. զի նա խոստեցեալ էր սկզբն յոսեփայ։ Այլ եթէ ուղիղ կամիցիմք Թարգմանել ըստ բառին, գնելի է innupta, ինն՚ուփթա. որ առ լատինս ասի նաև գամբյանակ՝ որք պահեալ են՝ բայց ոչ ամբաւորեալ. և ըստ այսմ ամբաւոլնանս (ի գիրս յաղագս Հիանալի ծննդեան. գլուխ է.) զաւակ նախ քան զկանգնելն ի գրանտունն՝ Թէպէտ պահեալ իսկ էր ըստ եւայլ կոչի տալ ամենևին ինն՚ուփթաս. իբրպէս զեռ չեն ևս էր ամբաւորեալ։

Իսկ ըստ մտայն՝ Թէ լատին բառն, և Թէ Հայկականս անթառնացեալ՝ նշանակեն անհաղորդ ի մարմնոյ ամբաւորութեան. ուստի սովորաբար ի չարաբանս գոյգ վարս՝ Տայր անթառնացեալ. և նորին է՝ զոր այլով բառիւ ասեմք դեռ կոյս։ Եւ զի բառս հոգևանին, և առ լատինս nuptiæ, նո՚ւփչիէ, ոչ միայն զպսակիչն նշանակեն, այլև զամբաւորութիւն պսակելոյ. զոր ոչ վարդապետք կամիցեալ ամենևին հեռացուցանել ի սկզբ կուսին, Հաստատակ կոչեն զնա անչհաղնացեալ, անամուսին, անայլ ևս. Մեծացաւ փոյթ ունելով Հաստատել զմեզ քրիստոս զանշաղախ կուսութեան նմին ըզհամ զանազան աղանդաւորաց. զոր և ձգտեալ ձայն նշանակէ բառն անհաղնացեալ կամ անամուսին, քան Թէ ընդհանուր ձայնիւ ասել անապական, անիւղձնեալ, եւ։ Եւ զի մտաք ասի ևս ի լատին ձևոյն անդ աւետման կուսին՝ կոչեցեալ յանուն օգոստինոսի՝ զոր նախ յիշեցաք ի Թիւն ։ *(1) Վնդայ մանկամ... ոչ զի անամուսին ծնաւ՝ զարհուրի, այլ զի ծնաւ՝ խնդութեամբ Հիա-

(1) „Exultat Maria ... nec quia genuerit, cum exultatione mira. innupta peperit, terretur; sed quia tur".

հիանալ։ || Այլ չէ պատմութիւն չէ սէրն յոյսի՝ փայլ՝ հեռուն
ևս կայծ տիրամայրն. տես Թիւ. 65։

54. Հարցն, յերկիդ տան, (1) Հերովբէն բասիլեայ, կազմուեալ քանին պարզելի ի ոչ և յառաջինն տան. յի զոր որ բանիւդ ես ի քերթողիս՝ անսկիզբն որդի հոգի, որ և անձառաբար ազգայոցիդ պատեցար, երբ գերացաք ևս։

Հոգ, յերկիր տան, (2) Հինայն բառս ունէր, իմաստքն էին։ Ասէ որ բանդակ ազգի մարդկան չհաշտէս զնմ բարիս՝ զնոսկանս և զգերծականս, և ի քումմէ առատութենէ էանեն ամ պարգևք, և զոր ինչ բարիս ունին մարդիկ, քո է ամ, համձեցար այսոր ընծայաբերիլ ի մեզ։

Հոգ, ի վերջին գործառնան, (3) Ալ ի հոսել, կալգ բանին պարզելի է։ Ասէ որ յանապական կուսին Ծնող Թագաւոր էիլն, ի հրեշտակաց միշտ փառաբանի երբեք ամ՝ Թագաւոր երկնի և երկրի։ Ամ, զքո որ յաստատ կուսին Թագաւոր Ծնող, և ի հրեշտակաց ձոնեալ փառաւորի, գուք քահանայք գաւանեալով օրհնեցէք ևս։

Ովհաննէս մարգարէն, յերկրորդ տան, (4) Ահեղն մարդ, իմանի. ոչ մարդ ստեղծողին, և նորոգողին կերպի հնուելն, յի զոյատեր հնուելն ախտին ազատիլ. քեզ լիրաբանելիւր ժամանակս մի այդպիսի ամենակալ նրկ գերազանցութեան։

Հոգ, յերկիր տան (5) ասելն, սա պէտ փաղաքեալ լինի, նշանակէ իբրև հեղգ ործական բայ. և իմաստքն են՝ Ազգն գիտելով կիմ ոչ ստանալով երկար քնուելն ի զգացումն նորատարիլ ատելն, և տարակուսելի ընկալան յայ գայսոցիդ, թէ սա գործ գուշակ։

(1) * Ի քերթողիս բարձեալ բնդ հոր անբաժան որպէս, անհառաձար ազգացեալ ի հանդ հարուցոյ պատեցար, երբեմն ցայգ. որ այդ փառաւորէ։ || (2) * Հինայն բառս ունէր մբնօղ ազգի մարդկան. և ի մեզ գուցն այսոր ընծայեցար. երբ գերացաք։ || (3) * Որ ի կուսէ անապական ծնեալ ի հրեշտակաց կայ անդադար փառաբանի այդ։ || (4) * Ստեղծողին մայր և հեղնուելն կերպի նորոգողին. քեզ երանելին։ || (5) * Ի ոչ ատելի մարմնացեալ էիլն. զի ի ատելի մարմնացեալ էիլն Յամանակաւ, նրամս մարդուցն ծընանալ. զի հրեշտակաց

շահէ. ՚ի ցուցանել զնոճ Ծնեալ՚ի մարդկին. ոչ պի՚ի առնուլ մարդկացեալն Ժամանելք փութով, մնասուց ցէն նմա զերկրպագութէն։

55. Եւ ահա երկինքն, երկիր տան[1] առեալ. ասեղբ նըշանաց եկն, պարզելի է. մեզ ըն նշանաւ կի ցուցանէ առաքեալն եկեղ հասեալ՚ի բեմ զէհմ. երկրպագեցէք ձեր քոյ. և՚ յայրի անդ աղբատուէն մարդկացին նմա զընծայս խորհըրդոյ. ՚ի զհայրերպատար ընծայս, ոսկի՚՝ ի նշանակ թագաւորութէն, կնդրուկ՝ քահանայութէն, զմուռս՝ անապականութեան։ Եւ այսպէս ամենայն օրինակաւ յայտնեցին զհոգատարս նուէն իւրեանց առ քս նորածին՝ փութանակի գալստեամբն, երկրպագութէ, ընծայաբերութէ, ըստ ուրբ նորա արկանելով զնորութէն իւրեանց, զանձինս, և զմեծութիւնս։ Պետիսի այս հաւատոք նորա, որպիսի յոյս, որպիսի սէր ՚ի և առեցուին աշխոյժ։

Եւ ձայնն, երկիր տան,[2] Վերապայծառ բնէրբեալ, իմանալն էն։ Ոտ միշտ և բոլորովին պայծառ էս Հանդիպեսոր կուսութէդ. յորում ոչ բնաւ ապստամբեալ մարբութէն փայլուին։ և նոյնպես միշտ բերկրեալ, ոչ կրեալ երբեք տխրութէն էության. զի գկուսութէն զոր անչափ սիրիր, պահեցեր անխախտելի. և որպէս որով մարբ բերկրին՝ ընկալար զբանն գնծորդին. որով երկու պատճառք բերկրութէն՝ կուսութէն և մայրութէն դէպատանեալ ՚ի յօդեցան ՚ի քեզ. ոչ և շարականս յարէ, զանչափելի զբանն ՚ի ժամ յղացեալ յարգանդի քումմէ անոյ կարելոյ մէր խնդալ և ձանել, և զնոյն զմարդկացեալն Ծնաթ ՚ի բէն Հմնարտանգս նուիրն անձնաբուէն։

Օ այս անձնաբելի խորհուրդ յաստաջագոյն ցուցին օրինակքն. ոմ ՚ի տեսլեանն Նաբուգոդոնոսորայ՝՝ ՚ի լերանն վէրն առանց ձեռաց կտրելոյ (երկիր տան.[3] վիմին առանց

(1) * Երկիր մարդկն ասաեզբ Նբշանաւ. եկեղ՚ի բեմ զէհմ. երկիրբ պագին ան. և՚ ՚ի յայրէն մսաուցին զընծայս խորհրդոյ։

(2) * Վերապայծառ բէրկբեալ միշտ կոյս, որ զանբաւելի ըզբանն անձնաւաբար յղացաք. և ըզմարդկացեալն ՚ի ծընանել սրբոյ։

(3) * Ի լերանէ վիմն առանց ձեռաց հատանել գտնել գուշակեաց զանաբելն ըզՆեբուքադնեսար թագաւորն, մայրէ և յետ ծննդեան մընալով կոյս. վասն որոյ։

առանց ձեռին մարդոյ չհատեալ լինելով և անկեալ յերկիր, դանիել մեկնելով (ը. 44. 45.) գուշակեաց կամ ծանոյց պանծերն ըզծնոնդ ։ (ի 22 ձեռ. պանծերմն ծնոնդ.) զծառանէին քո առանց սերմանն՝ ոչ՝ հարան երկնաւոր, և ոչ երկիրային. որով եղեր մայր, բայց կոյս մնալովտևեւ յետ ծնդեան ։ Պանծերն ասել զծնոնդն՝ իմանի՝ ի կողմանէ մարմնական հօրն, և ոչ՝ ի մօր կողմանէ. մի՛ ոք ինձ կոյսն՝ի մաքուր արեղնէն մատոյց զմարդկական սերմն. որով ի զօրութենէ հոգւոյն սքի եղև Քրմարիամ ծնող քոյ ։

Լրբրդէ առաւ ծննդեան ։ Է ։

56. Յօրհնութենէ, յառաջնի տան, (1) առեալ ըզքանան ուր անմայր յառաջնոյն, իմանի. անմայր յառաջնին՝ի յաւիտենական ծնդեան՝ի հօրէ. անդրանիկ, միածին հօր, և միշտ ընդ հօր անմիւթելի։ Ասէ, եթէ առ նոր կոյսն անդրանիկ առնուցուսք, քան զառաջնոյ. զոր յառաջնում ածոյին ծնդեան՝ անմայր ես, եղեր անդրանիկ ըստ մարդկայնի ծնընդեանն՝ի կաւանէն ։

Ա՛նդ, յերդ տան, (2) Վա՛յ ծընեալ, պարզ իմաստքն է։ Վ՛այրգէն Հալիբ՛ն իէլացիք և մղգն՝ի Հեթաղնոսց, Թէ քո ծնեալ է՝ի բերդ գեհմ. Վ՛երձաւորք և Հեռաւորք, Համայդիք և օտարագիք վի՛ն ինչ քաղքոզէն, բայց զանազանաբար. վի՛ն Հալիբ՛ զանօրէնք հրեշտակական էութեանց՝ կիպ իբ հրեշտակ քարոզէն. իսկ մղգ աստեղագէտք՝ քարոզէն ընդ նորատեսիլ աստեղն. և այնպս երկինք երկիրս օրքն՝ և երկիրս՝ի զանազան ազգաց լինին պատմագրանք ծնդեան փրկչին ։

Ա՛նդ, ի չորդ տան, (3) Ոչ ըզմարմնաշէն տեղեաւք, կիպ նաւ

(1) * Ջահէց հօր և հոգւոյն. հրեշտակս, և մղգ հանդիսք անգակիզն օրգի. անհայր յաւ. աստեղն ։ ‖
անդրանկեան անգրանիկ և ընդ հօր յաւիտեան ։ ‖

(2) * Վա՛յ ծընեալ, ի քաղքի դաւթի քարոզէն Հալիբ՛ն ընդ

(3) * Ոչ ըզմարմնաշէն տեղեաւք՝ ի յորովայնի քոյ կրեցեր մայր ։

նակի նշմունակէ բառն ակբաբար ։ յիւ իբրև ՝ի՛ր , և ՀՄՄԱՐ տապէս ։ իր առաջինոյն յարի ՝ի ՄԱՐՄԱՑԵՑԱՆ ։ և իմանի ։ յորժամայն քուէ կրեցեր վնա՝ որ մարմնացաւ իւրով սիրական կամաք և ընտրութիւ՛ , և ոչ անգիտաբար բան կարգի բնութիւ՛ իբրև զայլ ծնունդս մարդկան ։ Կամ՝ որ մարմնացաւ իբրև ՝ի՛ր քո՝ և ոչ լոկ որպէս Ի սա էրկիդին՝ կարէ յարիլ և ՝ի յաջորդ բայն ։ յի ՀՈՐ մարտապէս , խակաղս մարմնացաւ , և ոչ կարծէաք ։ կի՛, խակաղս կրեցեր վնա յորժամայն քուէ բնաւորա կան յղացմամբ , և ոչ անցաւորաբար իբրև ընդ խո զակաւ ։

Ա՛նդ , ՝ի հինգերորդ տան , (1) ըստ բազում ձեռագրաց դնի ։ Ոչ ընծայելն չէէր ։ յայլ ձեռ ։ և ՝ի տպ ։ էէր ։ և իմանի ։ զանբուսնագակերն յիմ պարարածոյ կրեցեր յարգանդի քուէ առանց ապականելոյ քո ։

Ա՛նդ , ՝ի վեցերորդ տան , (2) Ոչ ընդբերելին բանըն , պարզ իմացաբն էն ։ Ոչ զամին ած զարարչակիցն Հօր՝ ծնող առաւգանգ գոյացեալ կի՛ կայացեալ ՝ի մէր բնու թիւն ։ և ծնող գնա ոչ քեզ միայոյ՝ այլ Հաւորիկն աշխարհի բան բանին , մանուկ ծնաւ մէր , որպէս առնաւ մեզ ։ (Ա՛ստ. ԺԲ. 6.) վասն որոյ և ՄԼՔ ցլեա ծացեալք , երգեմք քեզ ձայն բերկրանաց , ասելո ՝ի լեր ։

57. Ա՛ Հարցն , կերդ տան , (1) Ընդ վերնեանն , կար գաւոյն բանին իմանի ։ Օ՞ քո ած ուԹիւ կամ զքեզ ած՝ յոր վերնԹևեան սրսկելքն Հոգի՛ ոչ իշխելին , տեսանելով այժմ՝ ՝ի գիրկս կուսին՝ զարմանալին և օրՀնելին զքեզ ։ Հայտ առնէ ԹԷ յերկաբանելքս և Հայեցողութեան՝ իբրև ած , և իբրև մարմնացեալ , Հիացումն և Հնազանդութեամբ պատուելով ։

Ա՛նդ , յերկիդ գործատան , (4) Ոչ ՝ի հոսէ անապական , զկարգաւոյն տե՛ս ՝ի ԹԻՒՆ 54 ։

(1) * Որ զանանունելին էէր ՝ի յարգանդի անապականաբար կրեցեր ։ ուբան ։ ||

(2) * Որ զարարչակից բանըն գոյացեալ ըստուգապէս աշխար հի ծընաւ ։ ուբան ։ ||

(3) * Ընդ վերնեանն սրով քըն ոչխելին Հոգի՛ երբ ած ՝ի ԹԻՒՆ , առնաւելով ՝ի գիրկս կուսին , զարմացեալք արՀնելին ըզքեզ ։ ||

(4) * Որ ՝ի հոսէ անապական Թագաւոր ծընաւ քո ՝ի ած ։ յոր ժ գոգան իմանալի զարմանալին օրՀն ։ ||

Ի ՄԵԾԱՑԱՍՍԿԷՆ , ՅԵՐԿՆ ՏԱՆ , (1) Ի ՆԱՊԱՏԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌ , ԻՄԱՍՏՔՆ ԷՆ . ԴՈՒ ԵՍ ՏԱՏՃԱՌ ՅՈՒ ԻՄՔԱՆ ԱՆԱՐԱՏ . ԵՒ ԱՌԱՔԱՍՏ ԼՈՒԱՑՈՒ . ԱՌԱՂԱՍՏ ՀԱՄԱԿ ԼՈՒՍԱՒՈՐ , ՅՈՐՈՄ ԼՈՅՍՆ ՅԱԾ ԱԳԱՆԻՔ . ԵՒ ՈՐ ԱՄՊԱՀԱԿԵՔ ԵՍ ՅԱԾԱՅԻՆ ԼՈՒՍՈՎ , ՈՐ Ի ՔԵԶ . ՈՐՈՎՀԵՒԱ Ի ՔԵԶ ԸՆԱԿԵՑԱ ԲԱՆՆ ԿԵՆԱՑ ՈՐԴԻՆ ՓԵՍԱՅԱՑԵԱԼ : Ի ԱՌՆ ՓԵՍԱՅՑԵԱԼ ԻՄԻՆԻ ԻՐՐԱ ԶԱՅ , ՅՕ ՓԵՍԱՅԱՆԱԼՈՎ , ԵՒ ԻՐՐԱ ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ ԲԱՆԻՆ . ԵՒ ԵՐՐԱԿԻ ԱՒԵՔ ԼԻՆԻՍ ՓԵՍԱՅԱՆԱԼՆ ՈՐԴՈՅՆ ՅՕ , ՅՕ ԸՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԻՆ ԱՆՁՆԱԱՌԱԿԱՆ ՄԻԱՒՈՐՈՒԹԻՆ ԱՆՔԱԿՏԵԼԵԱՒ , ԶՈՐ ԵՒ ՈՉ ՄԱՀՆ ԿԱՐՑՈՑ ԼՈՒԾԱՆԵԼ . ԸՆ ԶՈՎԱՆԴԱԿ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՀՆՈՐՀՕՔ ՄԻԱՑԵԼ , ԵՒ ԸՆ ՍՊՒՀ ԿՈՒՍԻՆ , ՈՐՈՒՄ ՈՐԴԻ Է ԾՆՆԴԵԱՄԲ , ԱՅԼ ՓԵՍԱՅ ԱՒՐԱԳ ՏԱՐՓԱՆՔԸ ՍԻՐՈՅՆ : Ի ՆԴ , ՅԵՐԿ ՏԱՆ , (2) ՀՈՒԲՐՆ ԿԵՆԴԱՆԻ , ՊԱՐԳԵՒԼԻ Է ՀԱՐԱԳՐՈՒԹԻՆ . Ո՛Չ ՀՈՒՐՆ ԿԵՆԴԱՆԻ , ՅՕ ՂԱՆԱՒՈՐ ԶՈՒԾԱՅԻՆ , ՈՐ ՕՐԻՆԱԿԱԻ ՎԱՒԵՑԱ Ի ՄՈՐԵՆԻՆ , ԴՈՒ ԱՌԱՆՑ ՀԱՍԱԿԵԼՅ Ի ՆԵՐՔՈ ՅԱՐԳԱՆԴԻ ՔՈՒՄ ԿՐԵՑԵՐ , ԵՒ Ո՛Չ ԼՈՒԿ ԱՐԱՔԻՆ ԵՐԵՒՄԱՆ՝ ՈՂ Ի ՄՈՐԵՆԻՆ . ԵՒ ԾՆԱՐ ՎՏԱ ՅԱԾ ԵՒ ՄԱՐԴ : Ի ԱՍԱ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԵԱՆ Ի ՄԻՋՈՑԻՆ ԵԳԵԱԼ ՂԸՆ՝ ԹԱՐՄԱՑԱՒ Է :

Ի ՍԱՐ ՅԵՐԿՆԻՑՆ , ՎՆՈՅՆ ԻՄԱՍՏԱՍ ՈՐ ՅԱՆՑԵԱԼ ԲԱՆՍ՝ ՏԵՍԱՆԵԱՄՔ ՁԵԱՑՈՒՑԱՆԵԼ ԱՅԼՈՎ ՕՐԻՆԱԿԱԻ . ՈՂ ՅԱՒԱՒԻՆ ՏԱՆ ԱՍԷ (3) . Ի ՅՕ ԾՆԱՆԵԼՈՎ ԱՅՍՕՐ ՅԱՅՐԻՆ ԲԵԹԵԼԵՀԵՄԻ , ՀԱՄԲԻՒՆ ԴԱՍՔ ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ ՍՈՒԿՄԱՄԲ ՁԱՐՄԱՑԱՆԵԼ ԿԱՑԻՆ . ՔԱՆԶԻ ՏԵՍԻՆ ՁԱՆՄԱՐԻՆ ԲԱՆՆ ՅԱԾ ՄԱՐՈՒՆՈՎ ԾՆԵԱԼ . ԵՒ ԱՅՍ ՄԻ ԱՔԱՆՉԵԼԻՔ՝ ԱՆՀԱՑ ՄՈՑ : Ի ԱՐՁԷՆ ՀՈՐ ԱՒԱՆԷԼԻՒ* (ՅԵՐԿ ՏԱՆ . (4) ՁԻ ԿՈՑՆ ԾՆԱՆԻ ՁՅԾ ԵՒ ՁՄԱՐԴ ԱՄՆՈՒՆ ՁՆԵԱԼ . ԵՒ ԱՅՍ ՄԻ ԱՔԱՆՉԵԼԻՔ՝ ԱՆՀԱՑ ՄՈՑ : Ի ՆԴ ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ ՇԱՐԺԵՑԱՆ ԵՒ ԼՈՒՍԱՒՈՐՔ ԵՐԿՆԻՑ . ՈՒՏՅԻ ԱՒԱՂՆ ԳՕՇՂՆԷՐ , (ՅԵՐԿ ՏԱՆ . (5) ՅՕ ԾԱՆՈՒՑԱՆԿՆ ՄԱԳՈՒՑՆ , ԵՒ ՓՈՒ -

(1) * Ա՛ՆԱՊԱՏԱԿԱՆ ՏԱՏՃԱՌ ԵՒ ԱՌԱՔԱՍՏ ԼՈՒՍՈՅ . ՈՐ Ի ՔԵԶ ՎԵՐԱՅՑԵԱԼ ԶՔՐ ԶՈՐ ՅԱՅՍՄԱՆ ԿԱՑԻՆ . ԶԻ ՏԵՍԻՆ ՄԱՐՄՆՈՎ ՕՐՆԵԱԼ ԸՂԱՆՆ ՅԱԾ : ||

(2) * ՀՈՒԲՐՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՈՐ Ի ՄՈՐԵՆԻՆ ՎԱՒԵՑԱԼ , ԶՈՐ ԱՆՁՆԱԱՌԱԿԱՆ ՄՐՇԱԼՈՎ ԿՈՒՍԱԿԱՆ ՈՐՈՎԱՅՆԻՆ . ԶԻ ՏԵՍԻՆ : ||

(3) * ՔԱ ՕՐՆԵԼ ՅԱՅՍՕՐ Ի ԲԵԹԵԼԵՀԵՄ Ի ՅԱՅՐԻՆ , ԵՒ ԴԱՍԸՔ ՎԵՐԻՆ ԶԲՈՒՐԹՆՈՑՆ ՍՈՒԿԱԳԵԱԼ ԶՈՐ ՄԱՅԵԱԼ ԿԱՑԻՆ . ԶԻ ՏԵՍԻՆ ՄԱՐՄՆՈՎ ՕՐՆԵԱԼ ԸՂԱՆՆ ՅԱԾ : ||

(4) * ՆՈՐ ԸՍԿՍԵՂՔ ԵԿԵՆ ՅԱՅՍՕՐ Ի ԲԵԹԼԵՀԵՄ Ի ՅԱՅՐԻՆ , ԿՈՍԻ ԾՆՆԵԼ ՅԱԾ ԵՒ ՄԱՐԴ , ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ ՄՐՇԱԼՈՎ ԿՈՒՍԱԿԱՆ ՈՐՈՎԱՅՆԻՆ . ԶԻ ՏԵՍԻՆ : ||

(5) * Ա՛ՍԱՑԷՆ ԳՈՒՇԱԿԵՐ ՄԻ ԳՈՒՑՆ ԱՒ Ի ԲԵՐԵԼ ԸՆԾԱՅՍ ՅԱԾՈՒ -

փութացուցանէր զնոսա առ՝ի մատուցանել զընծայս ՅԱՆԱՆԷՆ. զի Թէպէտ մանուկ ծնեալ աւանդին զնա մոգքն, բայց աստղն իբրև մատամբ ցուցանէր հասատալ զնա ՅՈՐ Ձշմարիտ. և իբրև ՅՈՒ ընծայաբերը լինեն. և այս է երրորդ աքանչելիք հատատոց։ Իսկ հոգւիքն քանզի աղքատք էին՝ ի գանձուց, միայն զորհնութիւն ընդ հրեշտակս ընծայիչին ՅՈՒ։

Ի Ձաշուն, յատաջին տան, (1) ի խմատքն յայտնի էն յատացելոցս. և ասէրն՝ ի վերջն, զքեզ մեծացուցա նեմք աքանաչես երբեք, ոչ իմանի՝ զհատատարն գերա զանցումեմ՝ սիրատիքն Ձանաչել և ընծայել նմա, զոր և ոչ հրեշտակք կարօղ էն. այլ Թէ արժանաւոր երգ այս միայն է, ՅՈՒ գատանել ՅՈՅՈՒ և ԿՅՈՒ։

Ի Նդ, յերկդ տան, (2) զկարգուածն բանին պարզեցաք ի Թիւն 27-ՅՈՒ. Ի Նեզն յորմէ կենդանանաք Հատ տեցան կի՛ դոյացան եղէքս ՅՈՒՄ, տղայացաս առանց Հայրական սերմանն յորովայնի քոյ մ. և մարմնացեալ ծնաս՝ ի քէն ՅՈՒՆ բոլորից արարածոց։

Ի Նդ, յերդ տան, (1) Հնբէն ղբնաւթեալ, պարզէլի է. Օնա յորմէ զարհուրեալ դողային հրեշտակք, դու իբրև տղայ՝ ի գիրկս քո բարձեր. և արբուցեր իբրև մայր զկուսական կաթն քո՝ ըստացողին ղնեզ, ՅՈՒ ստեղծողին զքեզ. քո արարողին մարդաբար կաթն գիեցուցեր. Ի՛սել կամի. յորմէ հրեշտակքն դողային, դու համարձակապէս գնա ընդդիմակեր և մուսեր կաթամբք քով. ապա և դու պատկառելի հրեշտակ կաց էղեր՝ ոմն որդիդ քո. իսկ մեք զինչ ունիմք առնել խոնարհագոյնքս և յանհեալ՝ բայց պատկառանք մեծացուցանել զքեզ դատաւորիդ։

ՀԱՅԵՑ

ասէՆեն. և հովիւքն ընդ հրեշտակաց երգէին ասելով ՅՈՒՆ։

(1) * Ձաշակերքնական բանին հար բրնակութեան, տատար և առաքատա, տեղի անատնելի լուսոյն. զքեզ ը մեծացուցանեմք արժանապէս երգով ՅՈՒՆ և կոյս։

(2) * Ձորմէ կենդանասեղծեալ Տեառ յանէզին հատեցան ՅՈՒՆ եղիկանքս, անեքրիստոսէս տղայացաւ յորովայնի քոյմ. և ծրնատ առ՝ի քէն մարմնացեալ ՅՈՐՆ բոլորից. զքեզ։

(3) * Ձորմէ զարհուրեալ դողային գառք վերին զուարճանան, տղայացաս առընկալեալ բարձեր՝ ի գիրկս. և արբուցեր ոգ մայր բառացողին ըզքեզ ըզկուսական քո ՅՈՐ ըզկաթն. զքեզ։

Ընդդէմ առաւ ճննդեան : ԼԸ :

58. Ո պատճառ այսր կանոնի՝ յաւետեաց հրեշտակին ակսանելոյ՝ ծանուցաք ի Լանուկն Ա. Աւետեաց : (Թիւ 24 :)

Յօրինուածք , առաջին տունն (1) այնպս պարզելն է զի շարագրութեանն : Ա. յսոր գաբրիէլ ցնծալէ երգեաց աւետիս՝ բերկրեաց ասելով սէր կուսին , որ ծնաւ զփրկիչ անձանց մերոց : Յայտ առնէ բանս , թէ նախ հրեշտակն գաբրիէլ լցաւ ինդութիւն ի գիտելն զխորհուրդ փրկութեան մարդկան ի ձեռն մարդանալոյ որդւոյն ոյ , և զի արժանացաւ կարգիլ ոյն պատգամաբեր մեծաս խորհրդոյ . և չէ հնար նկատագրել բաւ նիւ կիր գունով , քանիզ զուարթութիւն փայլէր ի դէմս նորա յաւետարանելն առ նա կոյս :

Ա. նդ , երդ տունն (2) Յառաջընթաց ձայնեաւ , բացայայտի կրկնակի . մի՝ իբրև զատ հատուած առեալ զառաջինն մնան , էական բայ ունելով զորութիւ . ոյ . Յառաջընթաց եղև փայլումն լուսատեսիլ աստեղն . և մոգքն հետևելով այնմ իբրև նշանի ծնունդեան ածորդւոյն : կամ հետևելով նշանին՝ գնացին ի ծնունդ ածորդւոյն առ ի տեսանել : Երկիդ , առանց այլ բայի յարել ի յաջորդն , իբրև արական հոլով իմանալով զյառաջընթացն . ոյ ի յառաջընթաց փայլումն աստեղին իբրև նշանի՝ հետևելով մոգուցն , կամ երթալով ի ծնունդ ածորդւոյն :

Ա. նդ , ի հինգերդ տան (1) ասելն՝ աւետիք հրեշտակին ինձուկն լինն ինձ , իմանալի է ի կատարման բանին աւետեաց , յորժամ ծանոյց հրեշտակն՝ թէ առանց ինասու կուսութեն ծնանելոց է զփրկիչն աշխարհի : Ա. պա թէ ոչ՝ ի սկզբան աւետեացն խոստացեալ

(1) * Ա. յսոր գաբրիէլ ցնծալ գուցէն հետևելով նշանի՝ ի ծնունդ ածորդւոյն : ||

(2) * Յառաջընթաց փայլումն լուսատեսիլ աստեղն , մինչ ընդ յարգանդ կուսին : ||

(3) * Ա. յսոր աւետիք հրեշտակին ցընծութիւն լցին ընդ յսոսն ոք . քանզի էջ միածիկ ծնանել զփրկիչ անձանց մերոց : ||

Թէ լցաւ կոյսն ամենիմաստուն, լսեալով զձայն ողջունին՝ որ ըստ երեւութեին կարէր պատշաճիլ և կառնոյց ծնանելեաց ըս կարգի աչխարհի. ոչ և ձչգըտեալով ասէ աւետարանն, Թէ մարիամ խոտորեցաւ ոչ ըս առաքի հրեշտակին՝ որպէս զաքարիաս, այլ ընդ բանն, և անչփոթի մտոք խորհէր զզօրութիւն ողջունին։ (Ղ ուկ. ա. 12. 29։) Ասէ ծանուցեալ ի հրեշտակին զձանաչ ծննդեանն, լցաւ անպատում ըս խընդութիւ, ըս իւրաւն երդեալոյ՝ ցծագաւս հոգի իմ յայծ փրկիչ իմ. կայն փրկիչ՝ որ էջ յարգանդ նորա՝ ի հաւանիլն պատգամոյ հրեշտակին։ Այս ոչ ինքն միայն ցծագաւս աւետեաքն, այլ ոչ երդէ վերջերգ տուընն,(1) ամենայն տիեզերք զուարթացան. քանզի քանն որ՝ ինամանէն մարմնացաւ, եհաս որեէ բնակեցաւ՝ ի մէջ մարդկան։

59. Ի ծագուսցէն, յերկիդ տան,(2) զոր կոյսն կուչի Պարծանս հաստուածն մարդկան. և իմանալ նախ՝ ըզհմ կարծեացն հրեից, որք զկուսական վիճակն անպատիւ համարեին վ չունելոյն զաւակ. իսկ զոր կոյսն պանծալի արար զկուսութիւն, զի պահելով զայն՝ ընկալաւ զզաւակ յանկալի։ Այրկդ, իմանալ համեմատութիւ հրեշտակաց. որք բնութիւ կոյս էն, բայց անպտուղ. իսկ ի զոր տիրամայրն կուսութիւն եղև արգասաւոր. հրեշտակք ոչ ի ինչ վարձս ունին վասն կուսութիւ իւրեանց. իսկ մարդիկ կոյսք սակս այ ընկալան ինքեանց յաղթանակ զորդին այ. և այսպիսի ասեմ չքնաղ առաքինութիւ հանդիսացիր նախաշաւիղ եղև զոր տիրամայրն։ Այսու ոչ միայն բարձաղ գտաւ անխծից էւայի իւրումն կուսական մնալութիւ, այլև առանձինն յայսմ պատճառէ ևս ոսքախոնեան հրեշտակաց եղև. վ զի որ ինչ պակաս էր կուսութիւ նոցա, զայն եհլից տիրամայրն գերազանց չափով։ Ողջոյն, յառաջին տան,(3) ասէն՝ նախասաղքին

(1) * Այսօր տիեզերք պայծառացան աւետեաքս որ բոյ կուսէն. քանզի բանըն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ։||

(2) * Դու պարծանք կուսութիւ մարդկան. դու ուրախութիւ հրեշտակաց. դու բարձաղ անթիթխին. վ որոյ ըզքեզ ասացին մեծ։||

(3) * Ըզքեզ ազատեմք անբասիր զրբնակից տօր որդւ. որ այսօր նախատեցին բընութիւ ի կուսէն ծընեալ ասէն և մարդ. ողջ մեսւ մեզ։||

էքնոնքե՛ի կուսէն ծնաւր, իմանան։ Ոտ անսկզբնակից որդի գոլով Հօր ոյ, հաճեցաւ այսօր լինել որդի նահատեղծին ադամայ, առեր զնորա բնութիւն՝ և ոչ զանտուտութիւն՝ ծննդեամբն՛ի կուսէն, որպէս և ադամ՛ի կոյս երկրէ առաւ զօրութիւն ոյ. բայց ծնաւր ոչ լոկ մարդ իբրև զադամ, այլ ոյծ և մարդ։ Օ այս քան զբո մարդասիրութիւնդ առնուամբ բարեխոս ողորմել մեզ։

Ա՛նդ, յերկիդ տան, (1) զնոյն պաղատանս երկրորդեալ, գեղեցկապէս ընդեմ միաձայց կարգե զդնին՛ի մնուր և զպատուիրն՛ի հրեշտակայ։ Ոտ ոչ խորշեցաւ ասէ՝ բազմիլ յանարգ մնուր. նոյնպէս և հրեշտակք՝ որք յոծութենն պատուիրին զբեզ երկիւղիլ, ոչ խորշեցան պատուել և՛ի խոնարհութեդ զարմանգ մնամբ։ Ա՛ս ասէ մարդկան ևեթ զնուճաստութեի բեզբեր մնուրն. բայց առ հրեշտակս միշտ բարձր ես՛ի մարին՝ ոյզ և յերկինս։

Ո՛ տէր յերկինից, յերկիդ տան, (2) Հոգի զարհուրեալ զոդան, խմնաստքն էն։ Աղովքեական ջոկք՝ կամ ժողովք աթոռոցն հրեշտակաց զարհուրեալք՛ի քումէդ մեծութենէ, թէաք իւրեանց թաքուցանեն զդէմնն ըստ տեսլեան եզեկիէլի, յուցանելով զպատկառանս և զանհասութիւն։ Լոկ այսօր իբրև տղայ՛ի կուսական տունան յարեալ կերպարեցար անձառ մարդասիրութեամբ։

Ա՛նդ, յերրորդ տան, (3) ասէլն՝ ախոռիկը եղեր հողեղէն բնութենդ, խմնաստ։ Ոտ յանպատում փառաց թեդ խոնարհեալ՛ի մարդկութիւն, ախտակից կամ գարեկից եղեր մեզաս հողեղէն տկար բնութեան։ Ա՛մէն, զենաւորական ախտս և զկարիս հողեղէն բնութեանս կլուեցեր՛ի քեզ, զքաղց, զծարաւ, զդառս և զարտասուեի. և այսու զմեզաւոյեալ նախահայրն՝ որ մեզ

(1) * Ա՛ր քեզ պաղատիք հաւկիդ Հօր որդի. որ այսօր՛ի մեսուր եգար. և՛ի հրեշտակաց պաշտեցար արժան և մարդ. ողոր։ ||

(2) * Հոգի զարհուրեալ դողան սրովբէականդ ջոկք աթոռոց, թեաւքօղուլով ծածկեն զնբեսս իւրեանց. այսօր տղայ բար՛ի կուսական՛ի առեանցն կերպարեցար մարդասիրապես. զքեզ ընդ ոգբս անմարմ։ ||

(3) * Ախոռ յանպատում փառաց խոնարհեցար յերկիր, ախտակիր եղեր հողեղէն բնութեան. այսօր ընկերացեր ընդահասհայրն կենագործեցեր՛ի կեանսդ յաւէտ. անկից մարդասիրապես. զքեզ ընդ ոգբս։

մնհու պարտական գտաւ , կենդանասյուցեր յուսով՝ ոչ միայն ի մեռելութէ մեղաց , այլև յանմահ կեանս երկնից տանելով ։

60. Ի ՁԱՇՈՒՆ , յառաջին տան , (1) ԲՆԱԿԱՒՐԱՆ ԱԾԱՅԻՆ ՆԵՐՄԱՐԴՈՒՆ , նշանակէ՝ տեղի կամ գործարան Աստուածգործ մարդեղութէն , կամ մարդանալոյ Որդւոյ քանին ։ ՕՔԵԶ ԶԱՅԴՊԻՍԻԴ ՎԵՐՕՐՆԵՄՔ ՂԵՂԵԼ ՔՐԻՕՂ , ՅՈՐ ՊԵՏՔ ԼԻՑԻ ՏՈՒՕՂ ԿԱՄ ԳՈՐԾԻ ԿԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՊԳԻ ՄԱՐԴԿԱՆ . ՎՈՐ ԶԻ ՈՐԴՈՅՆ ՅԱՅ ՏԱԼՈՎ ԶՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆԱՆ , ԵՏՈՒԸ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՆ ՉՆՈՐԱ ՁՈՐԾԱՅԻՆ ԿԵԱՆԱՆ ։

ՅՈՒՆՈՒ , ՅԵՐԿՈՒ ՏԱՆ , (2) ՕՐՇՆԱԲԵՐԵՆ ԿՈՉ , ԻՄԱՍՏԱՑԱ ԵՆ ։ ԱՅՍ ՈՐ ԾՆՈՒՆԴ ԿԱՄ ՈՐԴԻ Է ՀՕՐ ՅԱՅ , ԵՒ ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ՀԻՆԱՒՈՒԲՑ , ՅՈՐ ԳՈՅԱՑԵՆ ՄԻՇՏ ԻՒՐԱՔ ԾԵՐ , ԱՆՁԱՄԱՆԱԿԻՆ ՅԱԽՈՒԹԵՆԷՑ , Ի ՅԱՒԻՏԵՆԻՑ ԱՌԱՆՑ ԺԱՄԱՆԱԿԻ . ԶԻ ՄԻ ԾՆՈՒՆԴ ԵՒ ՀԻՆԱՒՈՒԲՑ ԼԵԼՈՎ , ԺԱՄԱՆԱԿ ԻՆՉ ԿԱՐԾԻՑ ԿԻ ԼԻՆԵԼ Ի ՆՄ՝ ԱՅԱՄ , ԱՆՁԱՄԱՆԱԿ ՅԱԽՈՒԹԵՆԷՑ , ԻՄՄ , ԱՌ ԱՄԵՆԱՅՆ ՅԱՒԻՏԵԱՆՍ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՒԺԱՄԱՆԱԿ , ԳԵ ԲԱԶԱՆՑԵԱԼ ՔԱՆ ԶԱԶԱՏՄԱԴԱՐԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿս ԱՇԽԱՐՀԻ ։ ՈՐ ԵՒ Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԲՆԱԿԵՑԱԼ ՅՈՐՈՎԱՅԻՆ ԿՈՒՍԻՆ ԼՁ ։

ՅՈՒՆՈՒ , ՅԵՐԵՔ ՏԱՆ , (3) ՂԻՒՄՆԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿԱՆ ԱԾԱՅԻՆ և ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԵՑ ՄԻՇՏ ՔՈՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՑ ՀՈՂԱՐԱԿԱՆՈՒ ։ ՕՆԵԱՆ Ի ՔԵԶ ՔՈՒ ՅԵՂԱՆԵԼՈՅ Ի ԽԱՉ ՅՈՐ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵՆՑ , ԿԱՅՐ ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ՓԱՌԱԿԻՑ ՀՕՐ ԸՍՏ ԱԾՈՒԹԵՆՑ . ՅՈՐԺԱՄ Ի ՄԱՐԴԿԱՆԷ ԱՆԱՐԱՏԻՒՐ ՅԵՐԿՐՈՅ , ՓՈՒԱՐԵՔ ԵՒՐՔ ԵՐԷՑՊԱՓԵԱԼ . ՅԵՐԿԻՆՆ ՓԱՌԱՔԱՆԱԿԱՆ ՕՐՆՈՒԹԻՒՔ ԵՐԿՐՊԱՓԵԱԼ ԼԻՆԵԼ ՅՈՒԹԵՑ ԱԾՈՒԹԵՆ ։ ՈՐՈՎ ԻՒՐԱՔ ԱՍԷ ԱՌ ՆՈՔ ԿՈՅՍ . ՈՉ ԳԱՅԹԱԿՂԻՄՔ ԲՆԱԼ ՅՈՅ ԱՆԱՐԳԱՆՍ ՈՐԴՈՅԴ և ՅՈՅ ԽԱՉԻԼ ՆՈՅԱՆ . ՎՈՐ ԶԻ ԱՌ ՆՄԻՆ ԴԱՒԱՆԵՄՔ ՁՓԱՌԱԿՈՒԹԻՆՆ ՅՈՅ ԵՒ ՀՕՐ և ՁԱՆԱՐԵԼԻՆ ՕՐՀՆԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՐԵՇՏԱԿԱԿ . և ՄԵՐՈՎՆ ԱՅՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՔ ՅԱՒԱՔՆԵԼՈՅ ՄԵՐՈՑ ՅԱՆԿԱՄՔ

(1) * ՐՁՔԵԶ ԿՈՅՍ և ՄԱՅՐ և ԲՆԱԿԱՐԱՆ ԱԾԱՅԻՆ ՆԵՐՄԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԱՆՆ ԳՈՀԱՆԱՒՔ և ՎԵՐՕՐՀՆԱՒՔ ԶԵՂԱՒՈՐ ՎԲԵԿՈՅ ԿԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՊԳԻ ՄԱՐԴԿԱՆ · ՎԱՆ ՈՐՈՑ ԸՂՔԵԶ ԱԾԱԾԻՆ և ԿՈՅՍ՝ ԲԱՐԵԲԱՆԵՄՔ ՂՈՒՄԱՅՔ և ՂԱՂԱԽԻՆ ՓԲԵԿՉԻՆ ՄԵՐՈՑ ։ ||

(2) * ԾՆՈՒՆԴՔԻՆ ՀՕՐ և ՀԻՆԱՒՈՒԲՑՆ ԱՆԺԱՄԱՆԱԿԻ ՅԱՒԻՏԵՆԻՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒ ՅՈՐՈՎԱՅԻՆ ՔՈՒ ԲՆԱԿԵՑԱՒ , և Ի ՀՕՐԷ ՈՉ ՄԵԿՆԵՑԱՒ · ՎՅ ՈՐՈՑ ։ ||

(3) * ԾՆԵԱՆ Ի ՔԵԶՆ Ի ԽԱՉ և ԼԵԱԼ , և Ի ՅԱԹՈՌ ՓԱՌԱՑ ԸՆԿ ՀՕՐ · ԱՆԱՐԳԵԱԼ Ի ՄԱՐԴԿԱՆԷ , ՓԱՌԱՒՈՐՈՒԹԻՔ ՀՈՒԹԻՔ ԵՐԿԸՊԱՏԱԳԵԱԼ · ՎՅ ՈՐՈՑ ։ ||

կամք ընծայել մխիթարուԹիւն, ի տեսանել քո զնա ի խաչին՝ յիշել և վկայեսնի աԹոռն. և ի լսելն զառ ի մարդկանէ անարգանս՝ լսել և զդոհաբանուԹիւնս հրեշտակաց։

Այլ ոչ միայն զառ ի քէն ծնեալն օրհնաբանեմք, այլև զծնօղդ ընդ նմա. ոչ մեք մարդիկ ևեթ, այլև վերինն զբռ–ՌԷ. (ի չորրորդ տան. ՝) ոլք առնեղքին յիւրա քանչիւր գասէ զվիճակաւքն ելևէնս առնելով փուԹան ի քոյդ օրհնաբանուԹիւն. վերինք և նէ քինք փոխանակաւ առնուն զերգս գովուԹիւն քո. անդ դիստ չիտ չաւիաւանս ոչ դադարուին. չԹողուն և ոչ զմի ազդ գովաստական ձայնիս. օրհնեն, գովեն, մեծացուցանեն, և միշտ նոր համարին զօրհնուԹիս քո, ստուև մնացեալ քան զքոյդ արժանաւորուԹիւն։

Այլ մեք մարդ գոլով տկար՝ ըստ կարեօք հողեղէն բնուԹեանդ գադարեմք երբեմն ի քումմէ օրհնուԹէ, նոքա հոգեղինք, միշտ զուարԹունք, միշտ խորհրդածու հրեշտակք ոյ՝ ոչ լռեն երբէք յօրհնելոյ զՔեզ։ Այս է դիտաւորուԹիւն շարականիս ի կրկնելն զաւտաւ անուանս հրեշտակաց, և զպէսպէս բայս նշանակիչս օրհնուԹեան։

Ասէ օրհնեն զքեզ երբ սրպիսի, երբև մայր և աղախին փրկչին մերոյ։ Զոմ ով տիրամայր՝ էրկիցս քով քեզնա նով խոստովանեցայ զքեզ՝ աղախին ես. որ հասա բակաց դաւանուԹիւն է համօրէն կանանց բարեպաշտից. (Ղուկ. ա. 38. 48.) բայց մայր ես ոչ ուրեք անուանեցեր զքեզ։ Սակայն մեք և հրեշտակք՝ ընդ աղախնուԹեանն դաւանեմք և բարձրացուցանեմք զնծամայրուԹիդ՝ վիճակ սեպհական և զանհամեմատ գերազանցուԹիւն քո. որով այնչափ արժանագոՎէլի էս, որչափ զնա ծնծամայր էղեալ՝ ոչ մուսա ցար զլինելդ աղախին՝ նաև ի դշխոյուԹեան փառս էրկնից։

Հինգ.

հրեշտակաց գոհաբանեն և վերօրհնեն և փառաւորեն ըզմայր և զաղախին փրկչին մերոյ։

(1) * Զքեզ ոչ միայն սրդիք մարգկան, այլև վերին զօրուԹիք գասք անմարմնոց հոգեղէնաց հրեղինաց զբաւրԹնոց և

Հինգերորդ աւուր Յունվարի ։ Ի ։

61. Յօրհնութիւն, յառաջին տան, (1) Այսօր որ յաւուրս նոա, խմաստքն էն։ Որ փառակիցն է հօր բանն մարմնացեալ՝այսօր ծնանի ի սուրբ կուսէն, ծնաւ նեղով այսու զսիեզերս ըմարդիկ ի հնորհս որդեդրութիւն. և այն կրկին օրինակաւ։ Ի՝ըստ յուսադրութեան. զի եթէ հնար եղև որդւոյն այ ծնանիլ բնութիւն ի մարդոյ, ևս առաւել հնարաւոր և յուսալի ցուցաւ՝մարդոյ ծնանիլ յայն հնորհօք. ոմն ասէ ոսկեբերան. ի մէկն. յովհան. երես 106 ։ Երկիր՝ ըստ ազդեցութեանն. զի բանն մարմնացեալ իւրով վաստակով շահեցաւ մարդկան կհնորհս որդեդրութեանն այ. և ինքն միշտ ներգործէ զայն հնորհս ։

Այնդ, յերկրդ տան, (2) Այսօր անպարագրելի, պարզելի է ։ Այսօր բանն հօր անբովանդակելին յերկինս և յերկրի՝ բազմել դնի ի փոքրիկ մսուրն. Թէպէտ և բոլորից արարածոց ներ գոլով, նորա էին ամէնքեան, և կարօղ եր հանդչել ի հոյակապ ապարանս. բայց ի վերայ այսր հանդչի ըս ածութեն ի վերայ քերովբէից ։ (Թիւ. 14։)

Այնդ, երրդ տունն, (3) Որ նոյն ինքն է Ճառագայթն, բաց յառաջի. նա որ ինքն իսկ է անստուերք և աննիւթական Ճառագայթ փառաց հօր ամենակալ Քրիստոս Յիսուս, որում մաքրեալ հոգիքն Թախանձանօք միտիւ ի յովհաննէ՝ յառ զօտ Ջրագէն, ըս որում քս անուշանայ գնա ։ (Յով հան. է. 35։) Այլ այս ոչ յառաջին ուրեք, այլ ի յօրբանանոա յօրհնեան, յանդիման բազմամբոխ ժողովրդոց եղելոյ անդր, ի մէջ մեղաւորաց և մաքսաւորաց խըրև

(1) * Այսօր որ յաթոռս փառաց ընդ հօր ծնանի ի սուրբ կուսէն մարմնացեալ բանն, ծնանիլ զսիեզերս յորդեդրութեան շընորհս ։ ||

(2) * Այսօր անպարագրելի բանըն հօր բազմի ի մսուր անբանից բոլորից տերն, և ի վերայ քերովբէիցըն հանդչի ։ ||

(3) * Որ նոյն ինքն է Ճառագայթ փառացըն հօր, ի յովհան նէ հայցէր մկրտիլ ի յորգանաւ նուս յորձանան, առաքելական կոչմամբ զսիեզերս հրաւիրելով ։ ||

իբրև զմի ի նոցանէ. և սովին ամենախոնարհ գա-
լատեամբ իբրև առաքեալական կոչմամբ զաշխարհս
հրաւիրեաց առ ՚ի՛ծ, ՚ի նոր կրօնս և ՚ի մկրտու[թ]իւն
հոգւոյն սրբոյ: Այժմ, իբրով մկրտելոյն սահմանեաց՝
զի առաքելական քարոզութ[ի]ւ կոչեսցին մարդիկ ՚ի
նոր խորհուրդս, ոչ պատուհիրեաց առաքելոց՝ աշա-
կերտել զամենայն հեթանոսս, և մկրտել զնոսա:

(Գործ. իբ. 19:)

Ա՚նդ, ՚ի չորդ տան, (1) Ի գծնեալն ՚է սբբոյ հոգւէն, գե-
ղեցիկ յորդորումն լինի ընդձանաց առ քա՛ն: Այ՚ն ասէ՝
տճնական կիւսատակաւ ևեթ հոգւակեսցուք զծնունդ
փրկչին մերոյ, իբրև թէ հեռի ժամանակաց իրք ի
ցեն. և մի համարիցիմք թէ չարժանացաք մեք հան-
դիպել հնարհացն՝ որում Հասին հովիւքն և մնդքն տե-
սանել զնա և երկրպագել: Այլ մեր առաջի մեծա-
գոյն պարգև՝ եթէ կամիցիմք. այսօր մնրնիոյ զնա ոչ
տեսաք և ոչ տեսանեմք. բայց ահա՛ հաւատք գոյա-
ւորիչ անտեսից. այսու հաւատովք ընկալցո՛ւք զկու-
սածինն մանուկ ա՛ծ ՚ի նեբքս ՚ի սիրտ մեր. և լինիք
ցիմք իբրև սիմէոնն բարձող ՚ի գիրկս զծծորդին. ո՛չ
եբբեն կի՛ միանգամ, ոչ նա, այլ միշտ եբբ և անսո-
ժեամբ սիրողաբար. եթէ ՚ի մորոյն նա ոչ հրաժարե-
ցաւ, ո՛չ հրաժարեսցէ առաւել և ա՚ի սրտից մերոց՝
եթէ մնքրեբ ունիցիմք և վառեբ ՚ի սէր նորա:

Ա՚նդ, ՚ի հինգե՛րդ տան, (2) Օրհնեսցուք զառաքեալն,
խնամատբն են: Ընկալեալք ՚ի սիրտս մեր զնորածինն
փրկիչն՝ բղխեսցո՛ւք ըղձական տարփանօք զբանս օրհ-
նութե՛ առ նա՝ որ առաքեցաւ ՚ի հօրէ ծնունդեամբն ՚ի
կուսէն, ոչ և սիմէոնին յետ ընդունելոյն ՚ի գիրկս՝ օրհ-
նեաց զա՛ծ. և օրհնեսցուք զնա իբրև տղայ ՚ի խան-
ձարուրս պատեալ. մ՚ը զի այնու փրկեաց զմեզ յան-
ծիցն ագամայ, որով անդամսին ՚ի ծննդենէ մերմէ կա-
պեալ էաք անխզելի՝ յառաջ քան զպատիլ մեր նիւ-
թական խանձարրօք:

Ա՚նդ, ՚ի վեցե՛րդ տան, (3) Ա՚ւրա՛ խր անապատ, յառաջ
առ-

(1) * Ըղձնեալն ՚ի սբբ կուսէն ՚ի հօրէ որ ՚ի խանձարուրսըս պա-
տեցաւ վասն մեր, և փրկեաց ընկալցուք ՚ի սիրտս մեր հաւատ
ըղձիւ յանեծից ագանայ: ||
տով, որպէս երբեմն ՚ի գիրկսըն սիմէոն: ||

(2) * Օրհնեսցուք զառաքեալն ծարաւի, և ծաղկեա հաւատով

(3) * Ա՚ւրա՛խ խր անապատ

առնու զխորհուրդ բանին եսայեայ. (լԶ. 1ո.) խօսեցաւ առ եկեղեցի հեթանոսաց։ Ինձա՛ որ անապատդ եիր՝ի հնորհայ, անջրդի և անբոյս. զի ծաղկեսցիս քայմ՛հետե հաւատով երանութիւն, իբր երանական հաւատովք, հաւատովք քով՝ որ զկանութիւն քարոզել, և երանելիս առնել. որովհետև քայսներեցաւ քիր քոյսն կիմ ակնկալութիւն հեթանոսաց։

ՃԶ. Ա Հարցն, քառաջինն տան, (1) ասելն՝ չեռութիւն, բացատրութիւն է անցեալին, չանձառելի ծոյոյ հօր, իբր չեռութիւն հօր ծագեցար ևն։

Ա.նդ, յերկիր տան, (2) բառն անչեղապես նշանակի՝ առանց փոփոխութեան. և յարի կամ՝ի բայն խոնարհեցաւ, և կիմ՝ի տարնացաւ. իբր առանց փոփոխելոյ ացծութեդ խոնարհեցար՝ի վերկել զարարածս. կամ մարմնացար՝ ոչ մի փոփոխումն կրեալով ացծութեանդ և մարդկութեանդ։

Ա.մեծացուսցին, յերկիր տան, (3) Ո՛չ ձեզ տայր կուսուցանեն, իմանի. մեծացուցանելիք զքեզ որ մայրդ ես կուսութիւն և չդանալով զբոյն ձշմարիտ զքիր. կամ, որ ես առաջին ծնօղ և ուսուցիչ մարդուս կուսութեն, որով լինի չդանալ զքիր. զի կուսանիք հետևօղք մարդութեան սիրամարդն՝ ասին մայր քոյ՝ ի առաքսպ. իբր հարմնարան անձառելի բնակողին բանին ացո, որ փեսայացաւ՝ի քեզ ըստ մարդկային բնութեն անլուծանելի միաւորմամբ, և այնու փեսայացաւ ըստ քեզ ընտանի ազգակցութիւն, այլև ընդ բովանդակ եկեղեցւոյ անջնջանելի սիրով։ տես՝ի Թիւն 57։

Ա.նդ, յերկիր տան, (4) Վա՛խ լուծան, խմաստքն են. զի ձեռն քո լուծաւ դատակնիք պատուհասն ադամայ՝ ծնանելով քո զազատարարն զքիր. և զի ձեռն քո մայրն եւայ որ՝ի խայթածոյ օձին գլորեալ եր մեղաց,

երանութիւն յայսմհետէ. քանզի քո յոյս յայտնեցաւ հեթանոսաց։ ||

(1) * Որ չանձառելի ծոյոյ հօր յեռութենէ ծագեցար արեգական արդարութիւն անբսկիզըն ացծ. զքեզ։ ||

(2) * Որ խոնարհեցար յերկիր զի վերկել զարարածս անչեզաչէս մարմնացար՝ի կուսէն էա կիզ բանըզ հօր. զքեզ։ ||

(3) * Զքեզ մայր կուսութեն և յորութեն լուսոյ, և առագաստ անձառելոյ բնակողին՝ի քեզ փեսայացեալ բանին, անդադար երգով մեծացուցանեմք։ ||

(4) * Բև լուծան կնիք դատապարտութեն. և քև կանգնեցաւ մեղացեալ մայրըն գլորեալ. վերոյ։ ||

ղեք, կանգնեցաւ յառաջին հնօրհն, ունելով զքեզ
դուստր անփորձ՝ ի մէջ։

Յողջոյնեացն, յառաջին տան (1) ասելն, քանն ած որ
ի սկզբանէ, ՚ի վերջին աւուրս ծանուցեալ, խմանի՝ ՚ի
կատարման ահմանեալ ժամանակին։ տես՝ ի մէկն.
եբրայ. ա. 2։

Ընդ յերկիր տան (2) յասելն, Յառաջ քան գյաւիտեանն
որդի նախայաւիտեան, յետին քառս կամ գնի իբրև նոյ-
նանշան եւ առաջին բառիցն, և կամ այլովնշանակու-
խմանի, իբր ասել. որդին յառաջ քան զյաւիտեանս,
կիմ որ յառջ քան զամ ժամանակս էր որդի ած. և միան-
գամայն նախայաւիտեան, յոր սկիզբն յաւիտենից և
ժամանակաց, յաւիտենից արարիչ։ Ա՛ա այսօր յերկրի
երևեցար ած և մարդ կատարեր։ Իբրև մանուկ խոս-
ձարրօք պատիլ յանձն առնուս. եղանիւ և գնի յանբանից
նաւոյ. յո ոչ շատ եր այն՝ զի եղանիւ մարդ, տղայ խոս-
ձարրապատ, այլև փոխան օրոցի գնի յանբանիցն մը-
սուր. ոչ տղայանայ միայն, այլ նոճաստանայ և ՚ի
տեղի անբանից, ուր բեղմ աղքատք յիւրեանց տունս
ծնանին. և զայս ամ յանձն առնուս բարեխնամն վե
փրկութեն աղգի մարդկան։

՚Ո՛ւր յերկինքիցն, յառաջին տան (3) յասելն, չառաքեր-
պիցքն վերագոյն, քառդ վերագոյն ոչ այնչափ ընծայելի
է ած, որ արդէն անթիւ և անհնին ասի քառակերպիցն
քերովբէից. այլ ածական համարելի է քառակեր-
պիցն. և կարգուածն պարզն այսպէս։ Ընհակից Թա-
դաւորն՝ անտես և անքննելին վերագունիցն քառա-
կերպեան քրովբէից՝ եկեալ է ՚ի փրկել զմեզ. վե որոյ
օրհնութեն մատուցցուք առաքողին հօր։

Ընդ յերկրի տան (4) ասելն՝ ովաննա ՚ի բարձունս, ըզ-
հան-

(1) * Որ էրն խակըզբանէ առ
աքծ և աքծ բանն, կերպարան
անեղին և համագոյ սուրբ հոգ-
ւոյն, ՚ի վերջին աւուրս ծանու-
ցեալ մարմնանալ յանձն առնու ՚ի
կուսական արգանդէ վասն փըր-
կութեն ազգի մարդկան։

(2) * Յառաջ քան զյաւի-
տեանս որդի նախայաւիտեան,
այսօր յերկրի երևեցաւ և մարդ
կատարեր, խանձարրօք պատի,
եղանիւ և գնի յանբանիցն մսուր
վասն։

(3) * Որ անտես և անքննին
քառակերպիցն վերագոյն՝ խիրբ
կեալ զմեզ եկեալ անհակից Թա-
գաւորն, օրհնութեն առաքողին։

(4) * Մրկըրաի ՚ի յորդանան
վերկայելով հօր և հոգւոյն. ով-
սաննա ՚ի բարձունս երգիչն ման-
կունքն, օրհնութեն որդւոյ դա-
Թի։

Հանդէս գալստեան քեռի յեղեմ այլաբանել յարմարէ
՚ի միտս ածին քեռի , և յանեւևոյթ երկաբանութիւն
հրեշտակաց . ուստի ասէ ։ Ա կրտի քո ՚ի յորդանան ,
և վկայէ նմա հայր ձայնիւն , և հոգին աղաւնակերպ
իջմամբ ՚ի վէր նը . իսկ հրեշտակք իբրև զմանկունս
եբերայեցւոց պարս յօրինեալ , ոմանք ՚ի բարձունս
երգէին այ , և օրհնութիւն քեռի մարդացելոյ յաղագն
դաւթի ։

ճշ. Յայսմ վայրի դնի ձաշու շարական , Ա նդհատամ
ծաղիկ . որ ըս ցուցանէլոյ երկրդ տանն արարեալ է ՚ի
խորհուրդ վերափոխման կուսին . Թէպէտ և ՚ի հին
ժամանակաց եղէլ կայ ըս շարականս ծննդեան ոմն ։
Ա վ վէր այսր շարականի վարդան վրդպտ արար տեսու-
թիւն կիս բացայայտութիւն ՚ի խնդրոյ սարգսի ուրուսն ,
յօր տօնի վերափոխման ։

Ա ՚ղբ՝ յառաջին տան (1) Ա նդհատամ ծաղիկ , ՚ի վերայ սկզ
կուսին առնու զսասպեանըն եսայեայ . (ժա . ւ .)
* Ա յս բղխեսցէ գաւազան յարմատոյն յեսսեայ . և
ելցէ ծաղիկ յարմատոյ անտի . ‖ նշանակելով թէ՝ զգ
կոյն անդստին ՚ի յղութիւն և ՚ի ծննդենէ իւրմէ էր
վայելչութիւնը ընորհաց ծաղկեր , առանց թառամելոյ
բնաւ ՚ի ընորհաց . կիմ , անթառամ ըս անեղծ կուսու
մարմնոյ , ոգւոյ կրճէ և վարդան . որ և յաւելու՝ անթա
ռամն ըս իմանալ ըս վայելչութեն կուսական դիմացն .
զի ծաղիկ՝ գեղեցիկ գունոյ է անուն՝ ասէ ։ Ա նդհատա
պարտ ղառաւիղ . զի ՚ի ծննդոց եւայի միայն զգ կոյն
շառաւիղեալ բուսաւ և աչեաց՝ առանց դատապար-
տութեն մեղայ և անիծից . և նա միայն ծնաւ որդիս
կուսուե առանց անիծից ։ Ա ՚ղբ՝ զքեզ զայսպիսի ծա
զիկդ և շառաւիղդ՝ եսայի յառաջագոյն ապգեալ ծա
նոյց լինել ըս ընտրեալ եօթնատան եօթնատոյս ընորհաց հոգւոյն ,
ասելովն . * և հանգիսէ ՚ի վէր նը հոգի այ և խորհըր-
դոյ ‖ ից ։ Ա սա ըս ամ ձեռագրաց դնի , եխնաբդէն ընոր-
հաց ։ Ա տապգիրս այլայլելով էդէլ է , եօթնաբդեան ։
Ա արգան ապէն իմանալ զերկինս . և եօթնարփին մեհ-
նի՝ եօթն զօրուն հոգւոյն , որ յօրինեաց զերկինս եր-
կիրս

եօթնարփեան ընորհաց հոգւոյն
ընդունարան գոլ . ձեռամբն և
կոյս զքեզ մեծացուցանեմք ։ ‖

(1) * Ընձեռամ ծաղիկ , ան
դատապարտ շառաւիղ վերաբու
ձիլ յարմատոյն յեսսեայ . զքեզ
եսայեան կանխաւ վերագրեաց

կինս մոլորակաց ։ Տե՛ս զոր ասէլոցեմք յառաջինն կա-
նոնի փոխման , Թիւ 306 ։ Սակայն ասա ո՛չ է հարկ
զերկնից իմանալ զբառն ԵՒ ընդ ոբէն . զի արդէն նշանակէ
և լոյս , արև . ուստի եօթնատրեան՝ իմանի եօթնա-
լոյս ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (1) Հաւիղաձաղակ պաղպէն , իմանի՛ ի
վե՛ր քան . զի նախ զոր կոյսն կուսացս ծաղկիկ , որոյ աղ-
դիւնք ի պտուղն . ոմն և քո պտուղ ի կուսին . ուստի
ասէ . Համեղ և քաղցրաձաղակ պտղպէն քեզ՝ դու ես
ո՛չ միայն ծաղիկ , այլև բանաւոր կի՛ իմանալի բարու-
նակ , յո՛ Ա՛ի՛ւղ կի՛ ուս . յորմէ կթեցաւ մեզ քո իբրև
ողկոյզ անսպառ , Ա՛մէնաւ՛ի խաչին , և բաշխեաւ յու-
րաքանչի՛ւր տրտմեցելոց մի՛ մեղայն ադամայ ։ Ա՛յնքա-
ևս յայն սակս վնմանութե՛ն բարուհնակի և ողկուզոյ
յիշի՛ աստանօր շարականս , զի սովորութե՛ն էր օրհնել
պնաղող՝ ի տօնի փոխման կուսին , յոր խորհուրդ յօ-
րինեաւ ի այս շարական . ուստի մնաշոց ինչ գրե՛ր ՚ի
տարսոն՝ յօրհնուե՛ խաղողոյ դնե՛ երգել զայս տուն ։
Ա՛նդ , յերկիր տան , (2) Պատաւաքեաւ ՚է մարդի , ասէ
վարդան . զի մի՛ վասն բարձրագոյն և նօճական բա-
րեացն՝ Թուէսցի՛ նօ՛ կոյսն օտար լինել ՚ի բնութե՛ն
և յաշխարհս , յաւե՛լու շարականս , Թէ քաղաքա-
վարեցաւ ՚ի մարմնի իբրև ընտանի մարդկան , բայց
առնևին անսպատ վարուք . վարե՛լով պաշխարհս , և
ո՛չ վայե՛լելով ։ Ա՛յսօր յառաջելոցն ամփեաւ ։ Ա՛յ արդան
առաւե՛լ ընտրե՛ ընթեռնուլ առանց լիոյ՝ առաջելոցն .
և մեկնի . այսօր առաքե՛լոցն հաւաքեաւ կի՛ ժողովի՛ե
՚ի ցրմանե՛ իւրեանց ։ Այս ո՛չ հաւանի զամփոփելն մեզ
նե՛ զկատարեաւ յառաքե՛լոցն . իբր զի ե՛ պատմու-
Թի՛ն՝ յովհաննէս միայն պատեաց ասե զմարմին կու-
սին ։ Ա՛յլք ապա հաւանի զամփոփե՛ն առնուլ ՚ի վե՛ր
Թաղմանն ՚ի գերեզմանի ։ Սակայն որովհետև օրհ-
նակք սովորաբար գրե՛ն քացառական՝ յառաջելոցն , լաւ
և

(1) * Համեղաձաղակ պտղը-
ղոյն բանաւոր ը բարուհնակ , յոր-
մէ կթեցաւ մեզ ողկոյզն անըս-
պառ յուբախութի՛ն տրտմեցե-
լոցն ՚ի հնազանդնէ ծառայն գէ-
տաւե ։ աբբեսէի անսպառ ամե-
նեքեան ղքե ։ ||

(2) * Պատաւաքեաւրե՛ ՚ի մար-
մնին անսպառ ը վարուք ։ այսօր
յառաքե՛լոցն ամփոփեալ վերին
ակընարկութի՛ն վերափոխեցաւ
յարքայութի՛ն որդւոյ քո և նոյ ը
մերոյ ։ բարեխօս խոստովանո-
ղացս ղքե ։ ||

և ս ես ես այնմ մեհենել. ես այսօր ի նզ առաքելոցն ըստ հրամանին նոյ ժողովելոց՝ պատել ամփոփեցար մար-
մնով ի գերեզմանի. և հոգւով վերադիմեցար յար-
քայութիւն ես ։

Ա Էջերորդ տառ Ծննդեան ։ Ե ։

64. Յորհնութիւն, առաջին տունն, (1) Նախ զնա-
նան պեսիլ ֆառաց ֆոց պըօղ, զանազան օրհ-
նական բայատրի ։ Ամենք զբառն պըօղ առնուն իբր
կոչական, և մեկնեն այսպէս ։ Զի տուօղ բարեաց,
անսկզբնական տեսիլն կիր պատկերն փառաց քոց, որ
ի մեզ հրաշալի օրինակաւ երևեցաւ անձառելի ծը-
նունդ, այսօր յայտնեցաւ ցնծութի տիեզերաց ։ Ասյց
առանց կոչական իմանալոյ մարթի ե մեկնել այսպէս.
տուօղն առ մեզ զանսկզբնական տեսիլ փառաց քոց ։
կիր այսպէս. Նախզբնական տեսիլն՝ տուօղն կիր ցու-
ցանօղն փառաց քոց, որ ի միջի մերում զարմանալի
կերպարանաւք երևեցաւ անձառելի ծնունդ ի նզ կու-
սէն, այսօր ի գալստեան մեղուցն յայտնեցաւ լինել
ցնծութիւն տիեզերաց ։

Նոր, երկրորդ տունն, (2) Նմարմնական հոգեղենացն,
պարզելի ե այսպես ։ Նմանութիւն հոգեղէնն հրեշտակքն
երգակցելով միաբանոյ բոցեղէնն լուսաւորութ, ի լու-
սոյ նոյ Թափանցիկ լուսեղէնն ամպ սիւնաձև երևե-
ցաւ ի վէր այրին ։ Նյայնժ երգն նոսա ստորև, յերգ-
տան ձոր յերկնիցին. և ե այս բնական իմն երևոյթ
համեմատ դիտաւորութե հրեշտակացն՝ որք երևե-
ցան հովուացն առ ի ցուցանելոյ զգալոստ ակնհա-
յեալ մեսիային ։ Ա՞ զի սովորաբար ի լուսաւոր երև-
մանն հրեշտակաց՝ Ճառագայթիցն Թանձրանալով և
խտանալով՝ ամպանման երևոյթ գործեն. և զի մեզ

ղինացն երգակցելով բոցեղէն
փայլմամբ, Թափանցիկ հրածին
ամպոյն սիւն գործեալ յայրին.
այսօր գաւաճիկ երեն հովիւքըն
հանդիսի վերնոյն ։ ||

(1) * Ընբսկզբնական տեսիլ փառաց քոց պըօղ որ ի մեզ հրաշագործեցաւ երևելով ան-
Ճառաբար ծրնունդ, այսօր ըստն ծուԹի յայտնեցաւ աւիեզերաց ։ ||

(2) * Ընմարմնական հոգե-

ի տեղի ծննդեանն եղև հրեշտակացն երևումն, (ը պատմուլոյ ղուկայ. ք. 8.) ոչինչ ընդեմ՝ թէ հրեշտակք գծաւալուծն ամպաձև ճառագայթիցն ուղղէր իցէն յայրն կոյս, իբր մատամբ ցուցանելով հովիւսցայ զտեղի ծննդեան աւետարանեալ փրկչին։ Ա այսպէս ոմն միտս յայտ առնէ և շարականն յարուեստ, ի ծ հուրցն. Ա՛ափառն դաժնէ, ասելով ի գոլծատանն. ‖ * Ա յսօր ամպ լուսոյ սիւն գործէ ի հրալից վիմին. ‖ ը ի փայլակնաձև երևմանէ հրեշտակին։

Ա՛նաւանդ աստ յիշեցք տանն, (1) Ա՛նդհանուր ծաւալեցաւ , ցուցանի՝ թէ ոչ միայն դէպ ի յայրն ծաւալեցան շառաւիղք լուսոյ հրեշտակաց, այլև ի նոյնոյն հրեշտակաց փայլեցուցեալ էր լուսատեսիլ աստղն առաջ նորդ մոգուցն, կիմ ըստ կարծեաց բազմաց՝ այն աստղ էր հրեշտակ աստեղանման լուսով երևեալ։ Ա՛սելն, մոգուցն հետևելով աստեղին գոռչակելոյ, իմանի. մոգուցն երթալով աստեղն գուշակողիւ զծնունդն յայրին։ Ա՛մեն, եթէ գոռչակեալ առցի իբր զրադիմ բայ, նշանակի՝ մոգուցն երթալով աստեղն, և գուշակելով կիմ ծանուցանելով զծնունդ ան յայրին։ Ա՛ւր մատուցանելին ասէ զընծայս ածային ծննդեանն։ Ա՛սա կուսական ծննդեանն՝ ի մարէ խմացեալ, ասի՛ արդարև ածային՝ իբրև ածեղէնն անբաւ զօրութիւն ներգործեալ. և զի ածէր որ ծնաւն։ Ա՛սկ իմացեալ ըստ յաւիտենական ծննդեանն առ ի հօրէ, ասի ընծայս մատուցանել այսմ վկայելով նոքօք ածումբ ծնեալոյն։

Ա՛նդ, ի հինգերորդ տան (2) յասելն, յայրին էջվանէ, քառն էջվանէ, ոչ է բայ յերդ դէմն. զի բոլոր աւետիս աւ քն խօսի երկիր դիմաւ. այլ՝ ի անուն ի ներգոյական հոլով. ը. Ա՛յսօր գուռ՝ ոլ յառաջ քան զյաւիտեանս հնչէր որդի ոյ ը, ծնաւ ի կուսէն. աստղա. գուշակ երևմամբ բազմելով յիջեվանի այրին, և ի մսրի անբանից։

Ա՛նդ,

(1) * Ընդհանուր ծաւալեցաւ ծագումն լուսոյ, մոգուցն հետևելով աստեղըն գուշակեալ ըղծնունդ յայրին. անդ մատուցանէին ըզընծայս ածային ծնընդեան։ ‖

(2) * Ա՛յսօր ծընաւ որ ի հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս որդի, ճառագայթ փառաց և ծագումն յանմեկնելի լուսոյն. աստղագուշակ տեսլեամբըն յայրն իջեալն և ի մսուր անբանից բազմեալ. քեզ երգեմք։ ‖

Լինդ, ՚ի վերջին տան, (1) ՚ի կիր առնու զգան եսայ. եայ. (ԼԲ. 5. 6.) ուր առանձինն գտանելի էն անուանքն՝ աջ, հոյլ, իշխան, հայր հանդերձեալ լուսոյն. յորմէ երկնային կենացն պատմութիւն կամ ծնօղ. որ ՚ի բան եսայեայ գնի՝ հայր հանդերձելոյ աշխարհին։ Լսելիսիս գոլով քո, այսոր երևեցար մեզառուկ, բայց անփոփոխ կացեալ յհաւատ ծածուածեդ։

65. Ի Տարին, յերկրորդ տան (2) ասելն՝ ապաքէն զանախ ծընանդա, իմանալ. զու անսխալապար ծնանելով ՚ի կուսէն, ազատեցեր զմարդուս ազատմայ, որք ՚ի մեզ և ՚ի զատապարտուէն ծնանելին։ Ի ամ ծայրագոյնն, յերկրդ տան, (1) զասելն՝ հարան անֆոյն, մարթի է իմանալ հոգևորապէս, իբրև հարանք այ հօր՝ անարատ յհամի։ Ականջն բան կարգի բանիցն առաքել ընտրելի է՝ ասել հարան առ սքէն յովսէփ։ Ա ան զի հայի ՚ի տեսիլ եզեկիէլի՝ յորում ցուցաւ զուռն փակեալ, ըստ որ ոչ միայն ունէր մնանել յօրէնսդակ կատարան այդ անգին։ Ա ասի ասէ. զքեզ եզեկիէլ եռես իբրև զուռն երկնային, ջո հարան կապիչ ըստ առն, բայց անֆոյշ, անսմիքէ ՚ի զօրութենէ առն մեր դոյ. ոմն և նարեկացին անֆոյշան արձանք ասէ։

66. Ի Յողոպրութեան, յերկրորդ տան, (4) յասելն՝ նորոգեցաւ ազամ յառաջին յանցանաց ՚ի ձեղս խոյոյ, յեմինին բացատրելն է առաջնոյն. զի մի առաջին յանցանաք խնամի այլ մեզ՝ ընկալեալ յայլմէ ունքէ. այլ ևս յայն յանցանաց զոր ինքն նախ մեզաւ, և մեղայ զեզ բառնգս իւր։

Ի Որ յերկնից, յերկրդ տան, (5) զասելն՝ պետանէնն ամպ լասոյ, աւն ՚ի եթիւն 64. և հրալէյ վիմ ասէ զայրն՝ իբրև լուսով լցեալ. կի՛ նմանութեք, վճռելն ած ուհնելով յինքն։

(1) * Ի ազատուր փառաց քո և պարիւր բոլորից, ած հրոյր իշխան հոյր հանդերձեալ լուսոյն, մանուկ երևեալ այսոր անփոփոխելիդ ՚ի յիւսելե քեզ։ ||

(2) * Որ զբնացաւ յերկինք և ծբնաւ անախտ. ազատեալով զմեզ ծնանդա. ասէ։ ||

(3) * Քեզ եզեկիէլ եռես երկնային զուռն և հարան անֆոյն փոխ. օրհ։ ||

(4) * Յայտնութիւ քո որ յրն ծագաւ յառաջին յանցանաց ՚ի մեզաց իւրաց։ ||

(5) * Ընդ լինանել զբաւթեանդն ՚ի փառաբանութեի անանձնէն ասել լուսոյ սիւն զորձեալ ՚ի հրալէյ վիմին գաւք երկանիկ հովհաննէս։ ||

Ի. Ձայնն ,յառաջինն տան (1) յասելն , Օ՜ հեզ հայր յառաջ չան պյաւիտեանս բարեբանեն զսա անմարմնոց , բառնն յառաջ չան պյաւիտեանս՝ ոչ հայրին առ բարեբանելն . սակայն թէ հրեշտակք յառաջ քան պյաւիտեանս բարեբանիցեն զնա . զի յայնժամ նոքա չէին ստեղծեալք . այլ հայրին առ բառն հայր . այր զքէզ՝ որ հայր է ս նախ քան զնմա յաւիտեանս , զսաք հրեշտակաց բարեբանեն , և աղաղակեն ասելով , Թէ սուրբ սուրբ ծոց և սուրբ է տէր զաւրութեանց , լի է ամենայն երկիր փրկիչ եղև մարդկան :

Ա՛նդ ,երկիր տան , (2) ասելն , անարատ ծընանել յորովայնէ անապական , իմանի , անարատաբար ծնանել յանապականս որովայնէ . տես ի Թիւն 36 :

Ա՛նդ ,երկիր տան , (3) Ը նդրպ բարի , խնամարկու էն : Ի քազաքն եղեմ՝ որ ի՛ լայնոցն տեղի սրբազան , երևեցաւ պարգև մեծագոյն հեթանոսաց նախ՝ քան Թէ հրեից . զի մեզ կանխաւ ընկալան և ծանուցին զայտնութի՛ն փրկչին . որ արարիչ գոլով յաւիտենից , տղայ եղև , և յորդեգրուի՛ այ կոչի զմարդիկ :

Ա՛ՕՆՆԵՐԷՐԴ ԱՒՏԱՐ ՅՆՈՒՆԱՆ : ԺԹ :

Յ 66 · Օրհնութի՛ն յառաջինն տան (4) զասելն , Ա՛նդրանկի՛ն բնութի՛ն . . . ծնաւ , իմն՝ ի Թանձրաքեաւ ցեալն . այր անեղանելի՛ էակ՝ որ ի՛ն հօր էակիցդ ես , ծնաւ մարմնով ի սէզ կուսէն : Ա՛յդ յերկիր տան ասի ի Թանձրացեալն , Ա՛նեղանելի աթոռդ :

Ա՛նդ ,երկիր տան (5) ասելն , աղաւնակերպ ձե հոգւոյն ևն , պարզելի է . ի մկրտիլ քո ի յորդանան՝ սբ հոգին վկայ

(1) * Օքեզ հայր յառաջ քան զյաւիտեանս բարեբանեն զսաք անմարմնոց հրեշտակաց , ձայնիւ երգով գոչեն և աղաղակեն , ասելով սուրբ սուրբ սուրբ է տէր զաւրութեանց և աւր տերանց փրկիչ գոլով : ||

(2) * Ա՛նաբիծ զքո մեծ ծիծդ մարմնանալ ի ս ր կուսէն , և անապատ ծընանիլ յորովայնէ անապական , բառնալով զպիծ ն նզութիւն . ասե : ||

(3) * Ընդրկք բարեխնամ զէմ երևեցեալ հեթանոսաց , զի աթոռիչն յաւիտենից աղայ է ղեալ յորդեդրուելի կենաց կոչեմ . ասե : ||

(4) * Ա՛նեղանելի բընութի՛ն որ յհուեդ ես ընդ հօր , ծընաւ ի սէզ կուսէն . ըզքեզ բարեբանեմք աթոռակից հօր : ||

(5) * Մ՛եկբառեալ ի յորդեդնան ի յովհաննէ , աղաւնակերպ ձե հոգւոյն վկայեալ երկնային ձայնիւն . ըզքեզ . ||

վկայեաց քեզ Հանդերձ երկնային ձայնիւ Հօր ։

Ոնդ , վեցերորդ տունն , (1) Ջնորէն սաբաթաւ դադարէն , պարզելի է այսպէս ։ Օ ֆայլաէհնացայտ լոյսն յորմէ սարեաղդայեան հրեշտակք , ի գիրկս քո ընկալաք ։ առ ի թիւն 27 ։

Ոյ Տարցն , զառաջինն տունն , (2) Փառաւորեալ աըծ , մարթի է առնուլ իբր կոչական ։ Ոյ փառաւորեալդ աըծ ։ կամ , զորս Հայր իմմանալ ։ Յի փառաւորեալ են աըծ ։ Այս փառաւորեալ ոչ եկամուտ ինչ կիր առայեական փառաց յարարածոց , այլ քոյով սպանչելի ճեծապէրծոյն է , որ երևի ի Հրաշալի գործոց քոց ։ որոց գիտացողն է խորհուրդ մարդանալդ , որով եկիր ի փրկել զարարածս քո ։ Ոարթի է և այսպէս առնուլ զկարգումն ։ փառաւորեալդ աըծ , որ սքանչելի ես ի ծագումնէ ։

Ոնդ , յերրորդ տան , (3) Ջրնեցաք յաչխարհի , առաջել իմանի երևիցին քեզ առ մարդիկ ի կատարումն Հաստակին ։ որպէս և յարէ , Էջեր ի յորդանան ։ Յի յաւուրն անդայտ ի մարդկանէ վարելով կեանս , երևեցար ապա ի լուսնալ ամացդ՝ ի ջնանելով ի յորդանան միւրեղ ի յովհաննէ ։ և որ յայնժամ զձայնն սրբեցեր ի նիւթ խորհրդոյ , սրբեա՛ և զմեզ այժմ ի մեղաց մերոց ։

Ո՝ մեծացուցիչն , յերկրորդ տան , (4) Որ յարփաթէ , զկարգումն բանին մարթի է այսպէս պարզել ։ Օ քո աըծ և փրկիչ անձանց մերոց՝ որ յարգանդի քումմանապահանաթար բնակեցար , մեծացուցանեմք ։

Ոնդ , ՀԷրդ տան , (5) Ոնչասանելի աքրանական յայտնութ , (ի բազում ձեռագ ։ յայտնութ) անուանմբ յայտնաւորեալ է խմանալ ԼՀ՝ զծնունդ փրկչին , և ԼՀ՝ զայտնելն մեզ ու բովանդակ աշխարհի ։

Ղաղար

(1) * Ջորմէ սաբաթաւ դադարեցեր սրբեալ զմեզ ի մեղաց մերոց ։ աըծ ։ ||

(2) * փառաւորեալ աըծ սքանչելի մեծագործութիւն , եկիր ի փրկել զաբարածս քո ։ աըծ ։ ||

(3) * Երևեցար յաշխարհի , որ լիքը ի յորդանան միրեղաթել ի յովհաննէ ։ որ ըզքեզ սրբեցեր ի մեղաց մերոց ։ աըծ ։ ||

(4) * Որ յարգանդ ի քոյմանապահանաթար բնակեցար քո աըծ և փրկիչ անձանց մերոց մեծացուցանեմք ։ ||

(5) * Ոչնչասանելի աըծուհան կան յայտնուե աշխարհի ծագեցար ։ անմատոյց լուսոյն երկրպագեցուք ։ ||

Յողորմեայն , յերկրորդ տան , (1) ի՛ բազում ձեռա դրաց դրելն է՝ արեւնդ կուսին ժուժկալեալ , և ոչ յաբեղեր , ոյր կայ ի տպագիրս և ի ձեռագիրս ինչ . զի բանին պահանջէ զուղղական հոլով . և իմիտքն էն ։ Լուրկինք բովանդակ չէին բառական ի տանել պիտաս անմահ անեղիդ կի՛ արարչիդ . իսկ արգանդ կուսին կարաց ժուժ կալեալ առ ի կրել յինքն զմանգ երկնային ։

67. Ի՛ ներ յերկինքն , յերրորդ տան , (2) պատկառելի դիմադրեալն է իմն է ասէլն , Թանքն բաշխել չանբանից մըտաւք . ի՛ նա որ ինքն բանն է՝ ոչ մարդկային և ցնդելի , այլ ինքնակայ իմաստութեն ոյ հօր , ահա բազմիցկայ յանարգ մուռ անբանից ։ Լա՛ տգէրն հեռեէլին . (3 ձեռ . հեռեէն ։) երեմ հեռելել իմիտքնէ գՀետ երթալ , պարզի այսոցի . մտքն զկնի երթային աստէղն՝ որ լուսափայլ էր ծագմամբ ։ Ի՛ այց քանզի նշանակէ եւս՝ լոկ գնալ , ձանապարհ առնել , ոյ և ի՛ համբարձին Հրիփսիմեանց ասի . * Ո՛րհնաբար հետեւեցան լուսաշաւիղ ընդ պողոտայն , ‖ ի՛ այսմ առաւել յարմար գայ կարգի շարագրութեն իմիտալ . մտքն գնայ ին ի բեթղեհէմ ծագմամբ լուսափայլ աստեղն ։

Ի՛ ձառուն , յտասներկին տան , (4) Աչեն լոսայ , ի՛նք կոյսն յարմարի այլեայլ ներգործութեի սիրնամեն անկորն՝ որ առաքնորդէր իւ լացուց յանապատին . ի գիշերի լոյս տալով , և զցերեկ հովանի առնելով ։ Ի՛ յսպէս նը կոյսն լուսատու քրիս , և ի տալ վշտաց պատսպարան . բայց աւելի իմն քան զիւրեանցն ամպամեն առաքնորդ՝ որ կոյսն յօդեաց և զցոյն երկնային զքո ի զոհացումն ծագաւորեալ բնութեն ։

Ի՛ նդ , յերկրորդ տան , (4) ասելն՝ յանչ պըտաղէն ին նոյ , եթէ առցի առ Նոքենէն , իսմիսի . դու էս օրինաւ կեաց ի մարդկին մեսիսեան՝ անկիզ պահէլով կիսուսեմ քո . քանզի պտուղն կենաց քո ի քէն առնուն մեզ . զքեզ ։

(1) * Երկինք չէին բառական փառաց անմահ անեղիդ . այլ դանդ կուսին ժուժկալեալ ընդ ուռնել ըզդանդ երկնային ։ ‖

(2) * Բանքն բազմեալ չանբանից մըտաւր . և մտքըն հետեէն երկ ծագմամբ լուսափայլ աստեղն ։ ‖

(3) * Սիեն լոսայ և անց հովանի որ կոյս , որ յօդեցեր ի մեզ ըզցոյն երկնային . զքէ բան բեբանեմբ ասացին կոյս ։ ‖

(4) * Ընկեզ մարեմն և սրովբէ հոգեպէն որ կոյս . քանզի պըտաղըն կենաց ի քէն արեւտեղ . զքեզ ։ ‖

մէզ ։ որով եղբը պատրաստ իրը մորենի , բայց անճա-
խելի՝ զի կեանք եր պատրաստեաւն ի քէն ։ Իսկ եհեղ
այս բան առցի իբրև պատճառ կոչելոյն՝ որովհետ հոգե-
ղէն , յարմարութեն իմանի ։ արդարև դու ես որովհե՛
հեղէն հոգեղէնն և ոչ բոցեղէնն , կարգեալ ի պահպա-
նութեն պատգոյն կենաց՝ ոյզ ի դրախտին ։ մի՛ զի այն
պատրաստ քո տունա մէզ ի քէն ։ որով առաւել եղեր
քան զհրեշտեական սրովէէն ։ զի նոքա արդ ելիչք եին
պատգոյն կենաց , իսկ դու տուիչ մէզ ։ Սակայն մորեհ
ի ես և ընդ յաջորդին յարմարել զայս ։ ՚ի քանզի կի՛ որով
հետև պատուէր կենաց՝ ի քէն տունա մէզ , մի՛ այն բա-
րեգանութիւ գքէզ ածածին կոյս ։

Ա՛նդ , յերդ տան , [1] կոյն որ կոյսն՝ անխթէ լոյծել ,
անցաւ ծնանելով գայս ։ և տաւիղ ինդոց՝ զիրկիչն և զքա-
ւոսն բերելով յաշխարհ , և փրկագործ կրկոց նորա
կոյսդ ելով ։ որ զանհանգիստն էին , (բնդ ձեռ . յեէց ։) որ
զանտանելին յիւր արարածոց ի գիրկս քո բարձեր ։

Ա՛ՆԵՐԿՐԴ ԱՒՏՈՒՐ ՅՆՆԵԱՆ ։ ԺԷ ։

68 . Յ՚ամենարգութիւ ուխտիդ աւուր ծնունդեանն
առաւելապէս զիշատակ կրտսուիս քոյ տօ-
նախմբել ։ զոր յայլ աւուրս Տաճնաօտ յիշմամբ ևեխ-
անցուցանեմք ։ Ա՛մէն և աւ լսատնեայիս՝ յուխտիդ
աւուր յայտնութիւ լինի յատուկ յիշատակ սկզբուս-
թեանն քոյ ։

Յօրհնեա՛ , յատաքին տան , [2] զոյս ի լուսոյ , խմնիի ։
դու լոյսդ ի լուսոյ , ոյ մարքար և անշէջ փայլուն
լուսատուիչ ամի , և անկարօտ մարքութիւ , առաքե-
ցար ի Հօրէ՝ զի նորոգ էացես ևս ։ (5 ձեռ . Նորոգեցեր ։)

Ա՛նդ , վերկրդ տունն [1] փակուլչ պիտակութիւ ինչ
առնել յատեղն , Ո՛ չուվ կէաց՝ վէրդ դր ։ Ո՛ ըոյ բնութիւ ե-
ղե-

(1) * Ածիծից լուծիչ և քա-
ւիչ մեզոց որ կոյս ։ որ զանա-
նելին էեղ ի գիրկս քո բար-
ձեր ։ գրէզ ։ ||

(2) * Լոյս ի լուսոյ ի Հօրէ
առաքեցար և մարմնացար ի սր
կուսէն ։ զի վերստին նորոգես
ցես զաւականութեան ադամ ։ ||

(3) * Ջրով կերդու բրիստոս մեր
այսօր երևեալ սպրեցուցիչն , և
զովացուցանել զաշխարհս ածոյին
Ջրոցին ։ ||

ձիջուցանել, լուծանալ, զովացուցանել. բայց յորժամ արտաքոյ բնութեն եռայեալ իցէ, դիտէ կիզանել և խարշատել։ Օ Երկասին և կատարէ հոգևորսնից՝ ի նզ սկզբունքէ։ Ճա զի ի հոգւոյն սկիզբ ջերմացեալ կիզանի և ծախէ զնեղս սկզբունքսն. իսկ զհոգիս նոյ զովացուցանէ փչմամբ հնորհացն. վասն այսորիկ կոչի աճպնի ևոթ։ Ա մնացեալ այսմ հրաշագործեաց ասծ՝ ի հուր բաբելոնական հնդոյին, առ քաղդեացիս այրեցօղ երևելով ըստ բնութե, և առ անմահանան՝ հոգմ զովացուցիչ ըստ ոչ բնութե։

Ա նդ, յեօթնեդիզ տան, (1) Ա ղէտս վէպապին, յառաջ բերի այլաբանութե սազմնին. հգ. 13. 14. Ալ ի շամ ձուին՝ օրինակ սատանային՝ բունեալ ի ջուրս, կլանէր զմարդիկ ընկղմէ մեզօք ագահոյ։ Ասկ փրկիչն եկեալ ի մկրտութե, խորտակեաց զզօրութե սատանայի. և զընկղմեալ մարդիկ ապրեցոյց առհասակ իւրումն իշխանութե։ Ա դեռէն՝ ի յորդանան՝ ի վեռ, ըստ 30 ձեռ. ի գեռ։

Ա նդ, յոթեերորդ տան, (2) Օ հին մարդն նորոգելով, իմնի. փրկիչն կամելով նորոգել, կամ առ ի նոցա գեղ կենի մարդն՝ զձուութեան ապականեալ, գայ ի մկրտութե. ոչ զի նոր արասցէ զայն, տալով փոխանակ ապականութեն զանապական զգեստ հնորհայ։ Ա ճնարիկ բանս զսովորութե քրիստոնէից՝ զգեցուցանել մկրտելոց հանդերձ սպիտակ՝ յօրինակ մանկութեան հոգւոյն։

Ա նդ, յինեդիզ տան, (1) ասէին՝ մկրտելով քան զքեզ ամ աթաթ, նշանակէ զսրբութե ամ մարդկան, յամ ազգէ, և մա ամ ժամանակի. որոց տաճառ մկրտութին՝ զեղ հանդրկան ի բարձումն հասարակական մեզ ցաց։ Ա յսպէս ամ աթաթ զազգս մարդկան յայս առնի, ի բանն մարկ. (ժգ. 15.) քարոզեցէք զաւետարանն ամ արարածոց։ Ա րարի և առ այլ զգալի արարածս առ-

(1) * Ըզգլուխ վիշապին փըր- կիչն Քրիստոս ջրով նորա գործեացե, անապական ըզգեստ փոխարէն տալով մեզ։ ||

(2) * Ծհին մարդըն նորոգե- լով փըրկիչն ի մկրտութե գայ զսուտ մեզոց ջրով և հոգւով վե- րածընդեամբ ըզմեզ։ ||

առնուլ զսրբուն եղելոյ ի մկրտութենէն քոյ. զի ջուրն սրբեսցէ շշափմամբ ածային մարմնոյն, ընդ նմին և այլ նիւթակաւք ի ջրոյ կազմեալք կիր զարմանակալք, հող և հողագանգուածքն, օդն հայրական ձայնիւն, կենդանեաք ի տեսիլ աղաւնւոյն։ Այս այսպէս է, քանի մկրտելոյն ցուցաւ խորհուրդ մկրտութենէ ի ջուր և ի հոգի՝ որ զուարն է ամ խորհրդոյ քրիստոնէութենէ. որով և նիւթք նոցա պատրաստեցան ի սրբութենէն, իւղն և հաց և գինի։ Այս յաղագս այսր ասի գիտելի է, զի թուի յօրինեալ ի վաղ ժամանակաց և երգեալ ի զանազան եկեղեցիս քրիստոնէից. ասն զի գտանեմք աւետարանին նոցին բանիւք երգեալ առ լատինս, ի կանոնն ջրօրհնեաց (1) ասելով. * Ով կիսոն քո, և սրբեա ամ աշխարհ. և տայ մեզ թողու թիւնս մեղաց, ջրով և հոգւով ամենեքեան մկրտիլք։ ||

69. Արդ այսր կանոնի՝ ի մի յերեսելն շարեալ նայ ըս գերազանց կազմիլն իմաստից, և ըս ահա ասր ներդաշնակուն եղանակին. մինչև պատկառանս բերել երգեցողացն և լսողաց։

Ամենայնքն առաջին տանին (2) այս են. Ջնօրհնեցես, ով Տէր Աստուած իւրով խոնարհեցուս մարգարէիդ յայրգան. դի կուսին էակիցն հօր և հոգւոյն, որ է բանն առաքեալ ի հօրէ. տնօրինեցուս ասեմ՝ յայրգս նախասահեալ մարդոյն ադամայ, բառնալով կայնացնս նմա։ Ի նդ, յերկիր տան (3) ասելն, Իջեցուցեալ ենթ յաղթս իմ, իմանալ. ձևացեալ կիր զգեցեալ իմով մարդկային բնութիւնս մեր իմ, եւարձ զմեզ նախահօրն։ Ի արձի է իմանալ և այնպս. եկն այսօր մկրտիլ ի յովհաննէ՝ երևելով իմով մեզանէական կերպարանաւս, ով իբրև մեզաւոր ձևանալով առաջի տեսողաց. վասն զի մեզս զաւրգն գայիս ի մկրտիլ։ Այս ո՞է սա՝ որ այսքան իմաստիցս. Ախայախէան ոբդն. որդիս այ որ յառաջ գոյն, բառնալով ըզյանցանս. Ժողովուրդք օրհնեցէք զառաքելն ի հօրէ զնոյն Հարցրն ը մերոց։ ||

(1) „ Baptizatur Christus, et sanctificatur omnis mundus; et tribuit nobis remissionem peccatorum: aqua, et spiritu omnes purificamur.“

(2) * Ջնօրհնեցես յայրգան. դի կուսին էակից հօր և որ հոգւոյն բանն առաքեալ ի հօրէ յայրգս նախասահեալ մարդոյն ադամայ։

(3) * Ախայախէան ոբդն փառակից հօր և որ հոգւոյն ի յայրգանան եկէն այսօր մկրտիլ ի յովհաննէ. կերպացեալ իմով յայրգս իմ զնոյնհանգերձ ըզնչեցաց ըզմեզ. Ժողովուրդք ։ ||

ասէ քան զնոսա յաւիտենից , փառակիցն Հօր և որ Հոգւոյն . որ այսօր մկրտելոցն՝ եղև դասակից մեղաւորաց , և իբրև պատուական մեզանից ազատից . մեր որոյ մի դուք ժողովուրդք՝ յայժմ սրտիւ օրհնեցէք զառաքեալն ՚ի Հօրէ՝ վնասատուչաւէտ յայսպիսի խնամոց .

Հուլիսի ։

Ա՛նդ , յերեկ տան , (1) Աւրբաղեան պարծեցան , իմաստքն են . ջուրքն յորդանանու՝ որք սրբեցան շշաւիմանմէ մարմնոյն քոյն , պարգեւեցան մարքրութեան Հոգւոյն սիրոյ առ ՚ի լինել նմա մկրտութեանն յիմանալն Հոգւոյն սիրոյ Հայր ։ Հայր ՚ի վերուստ ։ Հայր ՚ի վերուստ վկայեաց , Թէ զա՛ս որդի իմ բնական՝ ըզ կրկին ծննդեան ևս , ցի Թէ ըզ ածային ծննդեանն ՚ի Հօրէ , և Թէ ըստ մարդկայնոյն ՚ի կուսէն ։ Հայր առնէ քանս՝ Թէ զաւանելն Հօր որդի իւր՝ ոչ Հայրեր առ քո ըզ ածութեն միայն , այլև ըզ մարդկութեն . որովհետև մարդկութեն միաբերեալ յանձն բանին , կի որ նոյն է , քանն ենեձաւ կատարեալ ՚ի մարդկային բնութեն՝ ոչ կատարեալ զայր որպէ , այլ միայն մի և նոյն որդի ։ Ա՛րդ է և ևս երկիր ծնուանդ իմանալ առատութիւն պատճառութեն , որ ըզ սուրբական ոձոյ գրոց՝ ծնուանդ վերուածայնի . Թէպէտ և առ քո անկատարաբար իմանի այն՝ ըստ արտաքին արարողութեն ևեթ , և ոչ ըստ սրտիանց Հոգւոյն ինչ ընդունելոյ յինքն ։ Այս զայս ակնարկէ Հ նորհարին ՚ի ս թ Թղթին առ Ա՛ստուածէ կայսր յաւեն . * Ա՛ն ծնաւ ըզ մարմնոյ ՚ի կուսէն սիրէ , ծնաւ մկրտուելն և ՚ի յորդանան յօրինակ մեզ . և զի երկոքեին ծնուելոցդ են՝ Թէպէտև զանազանեալք ՚ի միմեանց խորհրդեամբ և ժամանակաւ ։ Ա՛րդ՝ ըստ այսմ ևս պահին տակաւին նոյն իմաստք . ցի զա է որդի իմ բնական՝ ոչ միայն ըստ ածային ծննդեանն , այլև ըզ այլաբանական ծննդեան՝ որ ՚ի ջրոյ . յայտ արարեալ Թէ մկրտութեն ոչ ստանայ զայլ որդիութեն Հոգւոյն կան ։ Ա՛րդ՝ քանզի այսպէս վկայեաց Հայր յերկինից , և Հոգին նոյնպէս իբրև մատուցք գուցանէր , Հաբան Ե Ա , կից ըզ երկնային վկայուեն՝ միաբանաբար օրհնեմ .

(1) * Աւրբաղեան պարծեմ կայեալ , կրկինակի ծննդեամբ զան ընդրկ ապատակերով ի՛ջ զա է որդի իմ սիրելի . միաբան մանը ոչ Հոգւոյն ջուրքն սրբ և մեզ օրհնեացուք զառաքեալն բուեն . և Հայր ՚ի վերուստ վ ՚ի Հօրէ ։ ||

նեւսցուք գաւառելով զառաքեալն ի հօրէ ևս ։

Ա՛նդ , ի գործատանն , (1) Աբրիէն երիցն է Երբէն , իմաստուն էն ։ Աչիվին և երկիրն առեղծօղն՝ գոլով ածէ և մարդ կատարեալ , եկն ի գետն յորդանան մկրտիլ ածախառն մարիամով . որով լուծաց զանէծսն ի մեզայ ։ Ա՛ծխառն ասէ զմարմին քրիստոսի՝ նշանակի ըստ այ միաբոլեալ ի ներքուստ ։ Հաղագս բառին խառնուն ասացուքս ի մեծացուցչին նոր կիրակիէն ։ (Թիւ . 202 ։)

70· Յողորմէայն , յերկիր ասեն (2) ասէլն , Ա՛երթեցէք ի ճաչմանէ , իմանի . մերկանալով մեր զիտաւ անմեղութէ մեր ձաչակման նախատաւեղծին յարգելէլ պատղին , միւսանգամ հնորհէցէք զնոյն , զմեր բնութիւն վերատրոգելով ի փառս անմեղութեն և երկնային ժառանգութեն ։

Ա՛նդ , երկրի ասեն (3) ասէլն , Ա՛ծայն բնաւրէք մարմնովքն , պարզելի է այսպէս ։ Ա՛ի կրտեցաւ ի յովհաննէ մարմնովն՝ ունելով և զածային բնութեն ։ յոյցանել կամի՝ եթէ ոչ սոսկ մարդիւթիւն կիմ մարդն մկրտեցաւ , այլ միաբոլեալ է ածութեն ։ և այս է զոր ի վերոյ ի գործատանն պարզագոյն ասաց , ածն և մարդ գոլով երևեցաւ ի հոսանան յորդանանու ։

Ա՛որ յերկինից , երկրի (4) տուեն ըստ 29 ձեռագրաց դնի · Ալ ի հօրէ վկայեցաւ ի հօրէ որպէս իւր ։ ի տպ · որքն ։ Ալսմանէ ի բանին այսպէս պարզի · ի վկայէն հօր որպէս իւր լինել , և ի յայտնել հոգւոյն ի վերնէ , թզեալ կալապահսն ի ջուրն՝ ձեռնադրէր մկրտելով զքրս ։ Ալ եթէ զվկայսն հօր և զյայտնել հոգւոյն՝ ասէ եղելէ յառաջ քան զմկրտութէն , այլ թէ յիջանէն ի ջուրս և ի մկրտէն՝ եղեն այսօրիկ · ոմն զի և մեք ծանուցեմք զհամագոյ երդուածն

---

(1) * Աբրիէն երկրին և երկրի ձէռ և մարդ գոլով , երևէլ ի հոսանան յորդանանու ածեալ խառնի մարմնով լուսաց ըստեղծութէ՝ ի մկայց · բարձր ։ ||

(2) * Մերկացեալ ի ճաչակմանէ նախատաւեղծին ըզիտաւ , միւսանգամ վերբառնի շնորհէլով ըզմեր վերատրոգել ի փառս ։ ||

(3) Մերկրատաւ ի յորդանան յատեսեան ։ ||

(4) * Որ ի հօրէ վկայեալ որպէն , յայտնեալ հոգին իջեալ ձեռնադրէր կատարեան · զի և մեք օրհնեսցուք զերգուն միաբանութեամբ զհայրն , բարեբանելով ը մեր մեզ լուսաւորելով ածային ծագմամբ ։ ||

Թէին՝ օրհնեացուք բարեբանելով յաւիտեան։

Ընդ, լեզուդ տան, (1) Որ ի հրեշտակաց օրհնաբանեալ է, տեսեալ յովհաննէս ի հոսանս յորդանանու՝ ասէր, ահա գառն ալ վկայէ ի նմ հոգւոյն. զոր և մեք օրհնեացուք միշտ։

Ի ձայնէն, յոտաքինն (1) և լերկիր տան ասէին, այսօր դիրեալ ի յովհաննէ, զօրութիւն ունի զայն հաձելոյ ալ ժամանակաւ լինել հաձելոյս՝ մանուկնալով ի նմ կուսէն, և այսօր մկրտիլ ևս հաձելոյ ի յովհաննէ. որով թէպէտ իբրև մարդ յայտնեցար, բայց վկայէ հոր և հոգւոյն յուցեալ լինել միանգամայն ընդ։

Ընդ, երկրորդ տունն, (1) Ընթերցուած հինգշաբթի կիրակէ, ասել կամի. Ո՛ խորհուրդ հոգեբկերպական կնդասնեացն՝ որք երևեցան ի յայտնութիւն տիրոջ յովհաննու, կանխաւ քարոզեաց ամենքին յովհաննէս մկրտիչ. զի ոչ այն կենդանիք յայտնիին զգառն ալ կենալ ի փրկութիւն աշխարհի, երկիրպագանիին և օրհնէին զնա, (Հայտն. է. 6. 8. 9. 14.) այսպէս և յովհաննէս տեսանելով զոր հոգին սպասնակերպ երևեալ ի վերջ ջրոյ, տալագակէր և ասէր, ահա գառն ալ բարձող մեղաց աշխարհի։

Մէծաց-ոսէք։ ԺԲ։

71. Ի վճարման շարականաց Ի ծածկի և ծնեալ դեան՝ պատշաձաբար հաւատքն օրինակք զեծծացուցեալ շարականս ըստ ուխ ձայնից, զորս երգեմք

(1) * Որ ի հրեշտակաց օրհնաբանեալ ասէր. ի հոսանսն յորդանանու տեսեալ յովհաննէս ասէր. ահա գառն ալ որ վկայէ ի նմ հոգւոյն. զոր օրհնեացուք։

(2) * Ընթերկիրն ասի բանիւ որ ի հօրէ առաքեցաւ, իբ ժամանակաւ լինելիք հաձելոյս և մարձացաւ ի նր կուսէն վասն մեղս փրկուելոյն. այսօր մկրտիլ ի յորդանան ի յովհաննէ, բառնալով ըղյանցանս առաջին նահապետին մարդոյն։

(3) * Զօրքիկն բանիւ կնդասնեացն ըստնորհուրդ քարոզեաց ամենքին, տեսանելով նր գնդին պատնակերպ իմամբ ի վերոյ ջրոյն, տալագակէր տանելով ահա գառն ալ որ ի հօրէ վկայեցաւ. զոր ի որդի իմ սիրելի, ընդ որում ես հաձեցայ։

գործ չայլ աստուած քո բերկրել իւրաքանչիւր ձայնի ։
Ա. Մեռանայն օրինակք վանկագիր սողոմոնի , Աստուածաշունչ
շեն չարաբեն ան . իբր ոչ եթէ ի խորհուրդ չարաբեն
կարգեալ են առնելոբեին նոքա . և ոչ ոմն ոմանք հա-
մարին՝ վասն զի ոք կարգի շարականաց չարաբեն իբա-
քանչիւր ձայնի երգելի են , ոչ և յառաջին ձայնն՝
զնոի հարցին նշանակին առ մի մի . այլ բուն պատ-
ճառ մեկոգրիս է , զի յառաջին ժամանակս վասն ծա-
ցուցիչ սաղմոսն ասելին միայն չաստուած կիբարակիից ,
և ի տունս աղաւնակաս , և ոչ չայլ աստուած կամ ի
տունս սրբոց . ոք նոքին և վասն ծացուցիչն շարականին էր-
գելին միայն չաստուած կիբարակիից կայ ի յինուհոն , չորս
չարաբեն յիշատակ կատարի . բայ չայլոց պատճառ-
կան տունից՝ որոց կայր չարհնեալ չաստուած մեծացուս-
ցիչ : Ոչ այս գտանելոյ յիշատակեալ ի կանոնն չոր-
հանիսու իմաստասիրի . կան . ինչ . ար ասէ , թէ ի
կիբարակէն զնոի հարցին ասի Աստուածացուցիչ . և բա-
ցայայտ և զարհուրելոն . իբր զի քանի չարաբեն՝ որ
ի կիբարակէն պաշտի , հնոին և սկիզբն՝ կուսականն և
Ծնունդ , զոր մեծացուցիչն յիշեմք : Ոչ այն չայս
առնէ և Ճնորհալին ի Թղթին առ ալէքս . (յիշեա
կարգաց եկեղ . հնի ը՛) * Ա. յիրան պատուի ի մէնք
արժանաւորն պատուոյ յերկնաւորաց և յերկրաւո-
բաց՝ մարդն ոչ մարթիամ , մինչ զի զանս նոքա ոչ ի լոկ
աստուածն ընդ երից մանկանցն , և ընդ մարգարէին
դաւթի երգեմք բանիս , այլ ի կիբարակէս միայն , և
ի տունս աղաւնակաս . որպէս և ոչք ի ձերոց սեղանակ
են եկեղեցական կարգաց մերոց , Հասաս առնեն զձեզ ։

Ա. ՈՒՆՆ ՀԱՅՆ ։

(ա) Երկրորդ մեծացուցիչն , չառաջին տան 72 .
Ա. չերեսիս հոգւոյն , նշանակի թէ աւետիքն տուեալ
ի հրեշտակին՝ էր ի դիմաց հոգւոյն սրբ կիմ ոչ . հո-
գին որ գնէր ի բերան հրեշտակին՝ զինչ և արկէս
ունէր խօսել առ կոյսն . ուստի հոգին էր որ տայր
զաղջիկին՝ ուրախ լեր բերկրեցիր . (ի 8 ձեռ . բերկրեցաւ .)
Ա. սան բառին անհաւանեալ , տես ի թիւն 53 ։

(ա) * Որ զաւետս հոգւոյն ի ուրախ լեր բերկրեալդ աք ընդ
հրեշտին ի հրեշտակին ընկալաք , չէզ մարթիամ անհաւանացեալ ։

Ի հինգերորդ մեծաց յիշողն ասաւ, [1] Որ զանգուածսն էին եղեալ, (ի բնէ ձեռագ. չեն.) խմաստքն էին։ Այսպէս զոր արարածք ոչ կարեն շօշափել և մեծանալ, զոմանս ոչ միայն ի գիրկս քո բարձեր, այլև խնամոսաս կանամբ քով մնուցանելով, կիսիրեալ դիեցիկ։

Ի վեցերորդ մեծաց յերկրիդ ասեն [2] յասելն, զնոր խոր-հուրդ էոսի յայտնեցեր, ոչ խօսի առ ածաժինն, այլ առ քն, որպէս և յիշողն ասեն առ քն էին դէմք բանիցն։ Խմաստքն էին. զքեզ քն, որ ի մարեւուօդն ի ժամանակս մսփսեսի յայտնեցեր ապրդի մարդկան վնոր խորհուրդ կուսի ունազի զգուսակ՝ անկոտրուստ պահելով զկուսութիւնն, օրշնութիւն մեծացուցանեմք։ Այորհնին անկիզելի երևիլ, ըզ Հաւին ցուցաներ զապրդն ի կիլլ, որ ի նմանէ ծնանէր էգիպտոսի՝ անչեասելի ինամոց եր ի պահպանութիւն նոյ։ Սակ խորհրդեամբ բոսո պղտութեան նշանակեր զմկրտական կուսութիւն ածամոին։ որ արդարև նոր խորհուրդ է՝ ոչ երևեալ բնաւ յաշխարհի, մի միայն, և այնպես նոր՝ որ երբեք ոչ հնանայ։

Ի ինդ, յիշողն ասեն, [3] Ի պղնձէ որ ի հօրէ, խմաստքն էին. զքեզ օրհնութիւն մեծացուցանեմք, որ էս ի հօրէ առանց ժամանակի, և եղեր ի մարդ անճառապես. և ի յամանակի ծննդեան, յոր ի ժամանակաւոր ծննդեան քո, կիսի ժամանակին, յորում ծնար ի փրկութիւն բոլորից, յայտնեցար հովուացն և մոգուց և այլ մարդկան, լինել որդի բարձրելոյն։

Հնօրհնեալդ մեծաց յատաջինն ասեն [4] յասելն, Որ ըստ բանն ած բառական եղեր, ոչ խմանի բառականութիւն յատուկ և չշգիւ. վն զի առ այս պահանջին անպատ արժանաւորութիւն գործոց, ոնդ և ընդունելին յորովայնի զանազն ած, յոր լինել մեզք ոչ, և մեծութիւն անբաս։ Այս խմանի չափսոր յամարութիւնն՝ որով որ կեցոյս առաւել քան զնոմ կանայս պատշաճէր եր ի մեզրութիւն ոչ։

(1) * Որ զանգուածսն ասեն յիշողն ի գիրկս քո բարձեր. գիեցիցեր համբառնաւոր բարեխոսաս։ ||

(2) * Ըզքեզ որ ի մարեւուօդն առ մսփսեսի ըմարգարէիս. զնոր խորհուրդ կուսի յայտնեցեր մարդկան ազգի. օրհնութիւն մեծացուցանեմք։ ||

(3) * Ըզքեզ որ ի հօրէ անժամանակաս և ի մարդ անճառապես ծնեալ ի ժամանակի ծնեան գեան ի բոլորից փրկուեն յայտնեցար որպէս բարձրելոյն։ օրհ։ ||

(4) Որ ըզբանն ած բառական եղեր ընդունել յորովայնի միտ կոյս։ զքեզ մեծ։ ||

ոյ ։ Յայս միտս առցես և զասելն յերկիւղ տան ։ (1) Ա՛ր
ևէն լուսոյն աբծանի եղեր ։ (և նորինպս զայլ նմանս բանս ։
) ի՛ր զ չափաւորացս ըզ պատշաճի արժանի եղեր բաս-
նալոյ ի գիրկս քո մարմնով զկոյսն ևէից ։ կամ արարա-
ծոց ։

Ա՛նդ ։ յերկիւղ տան ։ (2) Ա՛նարատ առաջ պահպանութեան ։
խնամատարն էն ։ Ոչ ուրեմնիք Աստուածոյ կոչեցար
տառաջել անարատ անապականութեն քոյ՝ նոմիրեալ կամ
յարդարեալ Հոգւոյն սրբոյ ։ Ա՛րթի ի և զառն պա-
հպանեալ՝ տալ Հոգւոյն սրբոյ ։ ի՛ր եղեր դու և խոհանոց
կոչեցար մարդոյ տառաջ անաւասութեն Հոգւոյն սրբոյ ։
յորում զըրաւեցեր և պարգեւք Հոգւոյն առատանան ,
և յայլս բաշխին ։

Ո՛ՉՈՂԻՆ ԼՈՒՂՔ ։

73 ։ Յառաջին մեծաց ։ յերկրորդ տան (3) ասէին ,
Ղեւտաց անարատաբար , բայց ներդործարար նշանակիչ ։
ի՛ր յղացեալ զքո առանց արատոյ կուսութեդ ։ և զնո՛
ծնեալ վայելչապէս , ի՛ր ըզ որում վայելուչ էր կուսական
յղութեդ՝ առանց ցաւոց և վհատուք , և առանց այլ
անմաքրութեց կանանց ։

Ա՛նդ ։ յերկիւղ տան ։ (4) Ա՛յրէն մտրփաբեն , իմանալ տաղմոս
երգուն գասելի , (տաղմ ։ կիզ ։ 5 ։) որ յաղագս այսր
տառաքն նահատառելոյն՝ թէ նր և նեղբին սրբութեն
ընորհայ , և աքանչելի արդարութեն փարուց , կրելոյ
յինքն զառն արդարութեն զքո ։ (3 ձեռ ։ արդարեն ։)

Ի՛նքն զառն արդարութեն զքո ։ (3 ձեռ ։ արդարեն ։)
Ի՛նքնիկ մեծաց ։ յառաջին (5) և յերկիւղ տան ասել՝ ի
վերոյն , ոչինչ ևս չգնեաս ի՛ն ինքն ինձ տառաքանելոյ ,
նէ՝ թէ փառք ինձ տառաջ ընդ ի՛ն փառաց ինձ տրո-
ւեցան ։ որով՝ ի մեծացուցանել զինքն՝ մեծանայ և միւս
Աստուածս ասի յերկիւղ պատկերք փոխման , ՚ի գործա-
տանն ։ Ի՛նդ տրտուն ինձնէն զմոյսն անինասնել մարիամ փո-

(1) * Որ էից լուսոյն արժա-
նի եղեր բառանալոյ ՚ի գիրկսը քո
մարմնով ։ գրէզ ։ ||
(2) * Ի՛նարատ առաջ պահ-
պանեալ Հոգւոյն սրբոյ
միշտ կոյս ։ գրէզ ։ ||
(3) * Երկրորդ անարատաս-
բար և զնո՛ վայելչապէս ծընար ։
ուրախ լեր ։ ||
(4) * Երկիւղ մարգարէն , որ է
առաջ քո պահպանելի պարգաս-
Թէր , և գուսան երկնային ։ ու-
րախ ։ ||
(5) * Ի՛նարատ առաջ ընա-
կարան անբան բանին այդ , մա-
րիամ որ կոյս ։ գրէզ և ըզնո՛ան-
՚ի քո՛ն մեծացուցանեմք ։ ||

ՎԵՐՎԵՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՐԷՔ ։

Երէց մեծաւորացին , Ով գերհրաշ ծաղիկ ես , ի ձեռաքիր օրինակս ինչ ոչ գոյ ընտր . իսկ յայլ ձեռագրէն յաւարտ շարակնոցին ես այլ շարականս՝ որոյ յօրինուճած յետոյ է ժամանակաւ . ցուցեալ այսու՝ թէ այն մեծաւորսկէ ոչ է արարեալ ի հնագունից վարդապետաց , թէպէտ և կազմուԹիւն նոր ունի զիւրն վայելչուԹիւն , առանց մԹուԹիե իմաստից ։

Այլ միայն յերկոդ տան , (1) զայն հեղինեաս , եղեալ է փոխանակ ասելոյ հեղինեայս . ի զոր եղեր ծագօղ առաւու Ճշմարիտ լուսոյն քոյ , որով մերժեցար կիմ հաւատոց ։ լածեցար առաջին խաւարն մեղաց և անգիտուԹե ։

Ներորդ Ձայն ։

74. Յառաջին մեծաց . յառաջին տան , (2) ասելն ցանկալի է նոցա , յատուկ գերազանցուԹի է տիրամօրն , որ սկզբնաշաւիղ է ամ կուսանաց նուիրելոց ՚այ . նմա ցանկան կուսանք առ՚ի հետևիլ մաքրուԹեն , և սրբուԹե ծնանել զքո՚ի սիրոտս իւրեանց ։ Ա. և պարծանք ազգէ մարդկան , նաև ամուսնացելոց՝ իւրով առաքինական կարգի . որով կարօղ են մարդիկ պարծել առաւել զՔրիստոսակս ։

(տես Թիւ . 59 ։)

Ընդ , յերկոդ տան , (3) փառաբր ընդհանուր լուսոյն , իմանի՝ լուսոյն որ լուսաւորէ զամ արարածս զգալի պայծառուԹեբ , և զամ մարդ՝ լուսով գիտուԹե և հաւատոց ։ Իսկ անխախտելի կոչեսցուք , նշանակէ՚ի Թանձրացեալն , ոչ ոնօղ անխախտելի կուսուԹե ։

Ընդ , յերկոդ տան (4) ըզ կոյսն կոչի Խորհուրդ հինոց , ոչ խորհրդարան կենաց , յորում ժողովեաց ամ զկամս հուրդ փրկուԹե մարդկան ։ Ա. մայր հինդեանուե , հաւատակ եւայի՝ որ առաջին մայր կենդանեաց , քայց ծնանէր զնա ի մահ . իսկ ըզ կոյսն ծնանելով զՔրիստ,

եւ

(1) * Զոր լուծիչ երկանց , առաջին մեծաս ։ ||

բարձօղ անիծից , ծագումն արև առ լուսոյն ձըշմարտի , որով հեղբեաւ խաւարն առաջին . օրհ նուԹե ըզքեզ ։ ||

(2) * Սուրբ և ամածին մայրիսաւ , ցանկալի կուսից և պարծանք ազգի մարդկան , մայր և

(3) Անկէզ մորենի և տաճար ընդհանուր լուսոյն , անարատ և անխախտելի կուսուԹիւն . մայր և ։ ||

(4) * Խորհուրդ կենաց և մայր կենդանուԹե , և առաքաստ հրաշ փայլ ծագմամբ . մայր և ։ ||

եւ տալ ենեցուն կենդանուն ոչ միայն ըստ հոգւոյ, այլև ըստ մարմնոյ՝ փառաւոր յարուԹիըն որ քրիստոս խոստացեալ է ։ Ա.ՈԱՔԱՍՈՓ հրաժայլ ծագմամբ, որ յամէն կողմանց զհօտը փայլեցուցանէ, լի ամենափայլ լուսով ։

Յերկուս մեծաց. յերկս տան, (1) Ղուսան երկնից կուչն տիրամայրն, զի ընդ նա էջ յերկիր արքային երկնից քո. և ընդ նա կարեն մարդիկ մտանել յերկինս ։ Այսինն մտօք ասի և աս ճանապարհ արդեաւք. զի յառաջ քան զնալ կոյն փակել կային երկինք, անմատանելի մարդկան ։ Վասն ինձ աստանօր զհամապատուհուն տիրամօրն առ որդին իւր քո. զի զոր իւրոմանձինն ասէր քո՝ լինել զուսան, ձանապարհ և կեանք, (Յովհ. Ժ. 9. ԺԴ. 6.) զնոյն ընծայեմք և մօրն՝ ասա զուսան խոստովանելով և ձանապարհ, և վերագոյն՝ խորհուրդ կենաց ։

Ա.ՈԱՔ ԱԼՈՂՆ ։

75. Յառաջին մեծաց. յերկս տան, (2) Լուքէ բնակ, լմանի. զքեզ որ բնակարան ես հրեղէն ածուԹեն, և երանուԹիըն պատուհիս լիմանալի զօրացն հրեշտակաց, մեք ևս ազգ մարդկան առ հասարակ՝ որք կենդանիքս եմք՝ մեծացուցանեմք ։ Ի ուեքելեայն ակնարկէ յայն՝ զոր ոչ կոյն ասաց յօրհնուԹիե իւրում, այսու հետև երանեացեն ինձ ամ ազգք. առ որ ասէ շարականս, ոչ միայն ամ ազգ երկրի, այլև երկնայինք առ հասարակ երանի տան քեզ ։

ՅԱՐՈՒՑ ՀԱՅՆ ։

76. Յառաջին մեծաց. յառաջնուհւոյ տան (3) ասելն, ածայեն հայնիւն աւետարանէր, լմանի՝ ողջունիւն որ'ի դէմ մաց ՚այ ընծայեալ իւրև պատգամաւոր. ոպ վերագոյն՝ աւետիս հոգւոյն ասաց ։ (Թիւ 72 ։)

Ա.ՆՈՂ, յերկս տան, (4) Ա'ուերովբէս բազմեալ, լացատրելի

(1) * Զքեզ դուռն երկնից և ձանապարհ արքայուԹե, բարձող անլծից և սրսովբէ հոլեղէն, մեծա ։ ||

(2) * Զքեզ բնակ հրեղէն ածուԹեն լիմանալի զօրացն երանելի, ազգ մարդկան կենդանեաց մեծա ։ ||

(3) * Ածային երկնային դուռն ածային հայնիւն աւետարանէր հրեշտակն. ուրախ լեր երկրեալդ ։ ||

(4) * Ի քերովբէս բազմեալ ընդ հօր անապականաբար բնակիլ հաձեցաւ ի քումմ յարովայնի. ուրախ ։ ||

լի Ե. բաշմեաւն՝ի քերովբէս ընդ հօր՝ հաձեցաւ բնա-
կիլ անապականաբար՝ի քումդ որովայնի ։

Ա՛ՏՈ ՀԱՅՆ ։

77. Յաւաջին մեծաց. յերկրորդ տան (1) աւելն, քանզի որ՝ի էն ծընաւ, բացատրի. ինդա՛ ում մայր անշաղախ. և կայ քեզ անբաւ ուրախութիւնե պատճառ. ու կայ քեզ անբաւ ուրախութիւնե պատճառ. քանզի որ՝ի քէն ծնաւ և տուաւ մեզ, ասծ ի՝ եկեալ՝ի փրկութիւն անձանց մերոց ։

Յերկրդ մեծաց. յաւաջին տան, (2) զկոյս ամ քրիստո-
նէից յայտնէ, ասելն, որ էարէնաօսդ էս դիշդ աղխարհե ։
Դու միայն կարդեալ ես անդադար բարեխօս ամ
մարդկան. ստանայ քո չի՛ք ումեք հաշտիլ ընդ այ. և քեզ
անվրէպ հաշտիմք ամենեքին ։ Ա՛չ բնաւ մուռանաս
զմեզ. ա՛չ զոք անտես առնես. յանհամեմատ փառա-
ւորութենե քումդ հոգաս թշուառութենե և կարեւոց մե-
րոց. և զայն համարիս քեզ բարգաւաձանս՝ միջնոր-
դել վե մարդկան, և առ ասծ ձգել. վե այսորիկ երա-
նի տան քեզ ամ ապինք ։

Ընդ, յերդ տան (3). Քե հաձեցան էմանուէլէն, իմաստքն
են ։ Էմանուէլիքն ամ դասք հրեշտակաց խուռվել կային
ընդ մարդկան վե չարեաց նոցա. այլ յերևել քո յաշ-
խարհ՝ ա՛չ միայն հաշտեցան ընդ մեզ, այլև սիրով կա-
պեցան ընդ հոդեղէնքս. անմարմին բնութիւնքն նախանձ
ձաւոր եղեն մարմնաւորացս ։ Եւ ոչք յաւաջն արդե-
լուին զմեզ՝ի ծառայն կենաց, ՝ի ձեռն քո տեղի եառաւ
մերձենալ մեզ՝ի բուն փայտն կենաց՝ի քէ ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՅՆ ։

78. Յերկրդ մեծաց. յաւաջին տան, (4) Ընդարձակ
կոյս, միանգամայն յիշատակին ամ գերադրական ան-
ուանք տիրամօրն, ըր անսիտ կուսութենին, ասծամայ-
րութենին, գերազանց սրբութենի հնարհացն. որովք ար-

ժա-

(1) * Խընդա՛ և ուրախ լեր անհարանացեալ մայր. քանզի որ՝ի քէն ծընաւ զասծ՝ի փրկութիւն անձանց մերոց ։ ||

(2) * Մայր և կոյս աղախին քո՛ որ եարեխօսդ էս միշտ աշխարհն. քե չերանեն ամ ապինք ։ ||

(3) Քե հաձեցան էմանուէլիքն

(4) * Ընդարձակ կոյս ասծածին մարխամ, սրբբուհի և մայր. քո՛ կարդանդի տարար վանատանելին յամենեցունց. օրհնութ ըզքեզ ասծածին մեծացուցանեմք ։ ||

ժանի եղև տանել յարդանդի զանտանելին համ արա-
րածոց ։ (յամձեռ . զանտանելին ամենեցուն ։)

Ա՛նդ , յերդ տան (1) ասելն , նոյնս խորհուրդս առնչելոյ, բացայայտելի է այսպես . երեք զարմանալի խորհուրդք տեսանին ՚ի մայրութենէ քումմ՛ոլ ՚ել ածածկին . յո՛ մի՝ յղութենէ առանց սերման առն . երկիր՝ ծնունդ վաստկիդ առանց ինչ արատոյ յատուց կի՛ այլ անմաքրութենէ ։ Նորոդ՝ կուսութիւն քո անխախտելի մնայեալ յետ ծննդեանն . իբրպէս փրկիչն Թափանցելով ընդ արգանդ կուսին եկն ՚ի յայտ ։

Յերդ մեծաց . յերդ տան (2) ասելն զի՛նչ կոյ՝ Ա՛. Ռուեղկո՛ւնե , իմանալի . աթոռ՝ յորում բազմի փրկուհին մեր քն ։ կամ , աթոռ՝ յոր մասուիմք առ՚ի գտանել ևփերբ-
կութեն ։ Յոյս հաստատո՛ւե . յոյս հաստատիչ մարդկան . կի՛ յուսացուցիչ՝ որով մարդիկ լքեալք և տարակուս-
եալք՝ հաստատին կի՛ քաջալերին ։ (տե՛ս Թիւ . 20 .)

Ա՛ընդորդ օրինաց և շնորհաց . ՚ի մէջ հին օրինաց՝ և օրի-
նաց շնորհացս երևեալ . յոյս միտս կոչի և յուշհանգիս մկրտիչ , Ա՛. յարձականն . բայց այսու տարբերութիք , զի նա ըստ ժամանակին և ըստ քարոզութենն ևեթ եղև միջնորդ օրինացն և շնորհացս . իսկ սա ըստ կոյն եղև միջնորդ՝ ծնանելով զբերօքն շնորհաց ։ Նա դարձեալ, սա կոյն միջնորդ է օրինաց՝ վերածելով զայն ՚ի ձրիշ-
մարտութիւն շնորհաց . զի խորհուրդք հնոյն՝ ՚ի ձեռն սա կուսին սկսան առնուլ զկատարումն ։ Նա դարձեալ, միջնորդ մարթ է լմանալ քարեխօս , աղերսարկու ա-
ռենեցուն՝ որք եղեն յօրէնս և ՚ի շնորհս ։

79. Ա՛ՀԻ յերդ մեծաց . յաւաջին տան , (3) կուսութենէդ պարծանդ տուր ըզ տիրամայրն , (Թիւ . 59 .) ոչ և ՚ի քո կանան փոխման , այլև յաւազօրհնութիս դէ , կոչի կու-
սութենէդ մայր . և տիրապէս լմանի՝ պարծանք կի՛ մայր դաստուց կուսանաց՝ արանց և կանանց . որ և յաւաջին կա-
հաց , օրհնութիք անդադար փո-
հութիք մեծաս ։ ||

(1) * Երկս խորհուրդըս առա-
կալիս ՚ի քէզ տեսանի ածածկին , յղութեն անսերմնական , ծնունդ անարատ , կուսութեն յետ ծննդեն դեան մընալով անապական . օրհ-
նութիք ըզքեզ ։ ||

(2) * Ուրախ լեր աթոռ փերբ-
կութե , յոյս հաստատուե մարդ-
կան , միջնորդ օրինաց և շնոր-

(3) * Ուրախացիր ածածկին որ կուսութենց էս պարծանք և մայր հաստատութե մարդկան . օգնական և շընորհաչխարհի մա-
րիամ մայր և աղախին փրկչին մերոյ ։ ||

կանոնի փոխման, ՚ի հարցն ասի՝ կուսակիան դասակցութիք ։ Վանզի սովորութի՛ն է վերացել յոքնա-
կանս առնուլ փոխանակ թանձրայելոյ կի՛ժ ժողովոյ
նդ. ոմն առաջելո՛ւ՛է փոխանակ առաքելոյ, ջննո՛ղո՛-
ւ՛է փոխանակ զօրայ, նագաւո՛ւ՛է փոխանակ թա-
գաւորայ, վարդապե՛տո՛ւ՛է փոխանակ վարդապետայ ։
Իսկ Ա՛րիստակէս գրիչ ոչ ուշ եղեալ այսմ, ՚ի բառա-
գիրս իւր՝ ՚ի կարգ չէնէն փոխելով դնէ, կո՛ստո՛ւ՛ենամբ
պարծանք կամ մայր ։ Սակայն ամ օրինակք շարակա-
նայ ընթեռնուն՝ կո՛ստո՛ւ՛ենաց ։ Ա՛ս մայր հաստատո՛ւ՛ենան
տարդման, յո սկիզբն կի՛ առիթ վերստին արարչութե-
մարդկան ՚ի քո. կամ, պնդութե, ապաւինութե. ոմն
վերագոյն՝ յոյս հաստատութե ասացաւս ։ օգնական և
շնորհ աշխարհ, օգնական կարօտելոյ, և պարգև ե-
ղեալ ազգի մարդկան. կամ, ո՛չ միայն օգնական՝ այլև
շնորհօղ կի՛ տո՛ւօղ բարեաց ։
Ա՛նդ, յերկդ տան, (1) Երանելի՛դ ամենեցո՛ւն, իմաստքն
են ։ Ո՛ւ երանելի ես քան զամենեսին՝ նաև քան զՂ-
հրեշտակս, տանելով՝ ի քեզ զծածմարիտ՝ զանտա-
նելին բնութի՛ւն. և զի արժանի եղեր ՚ի պարգևացն
այ՝ կրել յորովայնի զունօղն ամենեցուն, զբարձօղն
ամի ։ Ա՛սելն՝ որ երևեցա՛ւ, ՚ի 2 ձեռ. գրի՝ երևեցաւ ։
Ա՛նդ, յերկդ տան, (2) յատելն զծածկեալ ամենեցուն, որ
ընտրեն ՚ի քերովբէս, ծանուցանէ արիստակէս գրիչ.
՚ի կան. Ե. Թէ նուն յաճախ՝ նշանակէ զյատուկ ազգն
զծածկեալ. իսկ ՚ի նոսին՝ զմիւոտ նստելն նշանակէ ։ Ա՛սոյց
այսպիսի նշանակութի՛ւն յարմարեալ է իրացն բնութե,
և ո՛չ զօրութե նու տուին ։
Ա՛ն, հինգերորդ ոճոյ. յերկդ տան, (3) Հինգ եղեր երկե-
ղեցո՛ւ ասելն՝ տիրապէս պատշաճի՛ որ ծածկեին ըստ
ակամանն. քանզի նախ առաջին ՚ի նմանէ սկսաւ նոր
եկեղեցի, յորմէ հատաւ վէմն անկեան ։ Ա՛ն ։

Ա՛ զգալ

(1) * Երանելի՛դ ամենեցուն զծածկ տանելով ըզբնութի՛ն անտանելին, զամենեցունց ամենակալն արժանի եղեր կրել յորովայնի, որ երևեցաւ ազգի մարդկան ։ ||

(2) * Քերովբէական աթոռ ցուցեալ ծածկին, ՚ի գերկրս բառնալով զծածկն ամենեցուն որ ընտրեն ՚ի քերովբէս, առ նա միշտ բարեխօսեա կեցուցանել զմեզ ։ ||

(3) * Հինգ եղեր եկեղեցւոյ, իւրան եղեր հոգւոյն սրբոյ, ՚ի հրեշտակաց սպասաւորեալ, գաբրիէլքեզ աւետեաց. ազգ ։ ||

Ա Ե Ր Զ Ա Յ Ն ։

80. Յաւաջին Մեծագուսացէն, յերկոդ տան (1) ասելն, Աչուց զօրէնս, լսանել. Հրաշալի ծնունդ քո եղոյծ վկարդ քննութեան, որ պահանջէ յղանալ՝ի սերմանէ արուի, և ծնանել բացմամբ կուսական ցանկին. իսկ զոր առանց Մերձաւորութեան աւն յղացար, և առանց լուծանելոյ կուսական կնքոյն ծնար։ Նայց տակաւին չէուրէ քնուրենա ամբողջ պահել. յր ամբողջ պահեցեր զկուսութի՛ յղութեն և ծննդեանն. զի Ձմարտապէս յղացար և ծնար զքա. զոր իսկապէս մայր եղեր, և քա Ձմարիտ որդի քո։ Ա՛մ, էուրէ քնութե՛ իմա՛ զամբողջուն քնութե կուսական մարմնոյ և արգանդի. լսել ասել. ած առ՛ի պահել՛ի քեզ զկուսուն կուսական մարմնոյ՝ եղոյծ զհասարակայ օրէնս քնութե. գերազոյն համարելով զպատիւ կուսութե քո՝ քան զընդհանուր կարգ քնութե։

Երկոդ Մեծագ. յերկոդ տան, (2) ասելն՝ Ո՛ր պարսիկ չէաւոել, (ըստ ձեռ. ո՛ր պարսիկ.) ոչ հակառակի ասացեալն՝ի վերոյ. գլ. որ էարէաւոդ ես դրա։ Ա՛մենախնամ մայրն այ ո՛չ քնաւ լռէ զկուր բարեխաւսութե. բայց զի արժանի լինիցիմք հայցուածոց նորա, ցանկայ զի զնորա միջնորդութեն ժառանգուք. զոր զի խոնարհեցոյ ընորհին աւետչանքն։

Կ Ա Ն Ո Ն Ք Տ Ե Ա Ո Ւ Ն Ք Ո Ւ Ա Ջ Ի Ն ։ Ժ Ք ։

81. Ո՛ քաւանօրեայ գալուստ նորածին փրկչին զ՛ի տաճարն՝ կոչեմք Պնդուաջ. որպէս և յոյնք կոչեն եէանդէ. այ ընաւաջուածն. զոր ոմանք մեկնեն՛ի վեր սիմէոնի ծերունուոյն և անննայի մարգարէի, երբոր թէ ընաւաջ եղեն նա քո՛ի գալն՛ի տաճարն։ Նայց յարմար ևս թուի իմանալ՛ի վերոյ նորածին փրկ-

(1) * Էլոյծ զօրէնըս բընութե մարդկան հրաշափառ քո ծընունդ, և զէուրէն բնութե՛ն ամբողջ պահեալ, և կուսութեըդ քո ոչ խախտեցան կընիք. հոգեւոր։

(2) * Ո՛ր քան զարե պակըն պոչ ծառապոյն մարխամ, մի՛ դադարիր բնի բարեխոսել վասըն մեր, քնի մայր այ մերոյ։ ||

փրկչին, որ եկն ի տաճարն յանդիման լինել ամենայն ծայրից՝ ըստ բանի աւետարանին. (ղուկ. ը. 22.) Ուստի լաւինք կոչեն՝ տօն սրբոյն Թէ կիմ մաքրագործութեան կուսին:

Ո կարգաւորուի տճկաս այնչափ հին համարին քննիչք, մինչև վերածել ի ժամանակս առաքելոց կիմ աշակերտաց նոյ: Ոմանք համարեցան սահմանեալ ի ժամանակս յուստինիանոսի կայսեր իբր յամին 542, ի պատճառս ժանտամահուն՝ որ զօրացաւ յայնժամ ի կոստանդնուպօլիս ըստ պատմելոյ լանտուլփոսի: Ոմանք Թերևս ի կոստանդնուպօլիս յայնժամ սկսաւ տօնս, կիմ արդէն կարգեալն առաւել հանդիսաւոր հրամայեցաւ լինել. ապա Թէ ոչ՝ յայտնի է, ի գրիգորէ նիւսացւոյ՝ որոյ վախճան եղև յամին 396, կատարիլ տօնիս ի Ջ դարուն, զորմէ ունի յատուկ Ճառ. այլև ոսկեբերան, և կիւրեղ եղիմացի ի չորրորդ դարուն, և կիւրեղ աղեքսանդրացի, և պապն գելասի՝ որք եղեն ի Ե դարուն, խօսին ի վերայ այսր տօնի. և ի վարս Թէոդոսի աբբայի՝ ի կէտն Ե դարուն, զոյ յիշատակ այսր տօնի յերուսաղէմ. ոմն և ի կանոնական գիրս մեծին սահակայ յիշատակեալ է: Ը արական տօնիս առ արարել ի մեծին մովսիսէ խորենացւոյ. յորում պշարականն՝ Ա՛արքայեալդ ի հուսէն, բազումք այժմ երգեն իբրև հետևակ. իսկ պշարականն՝ Ա՛յսօր անակնկալեան, օրհնուածն առնեն:

82. Ի հետևակ շարականին, յատաջին տան (1) առնելն, կարդալ ղօրէնս վն գրոց, իմանալ. եկիր ի տաճարն առ ի կատարել կրօնից օրինացդ, կամելով ազատել ի ծոց օրինացդ՝ ոչ միայն պղծեալս որք էին ըստ նմանին օրինաց, ըստ առաքելոյ (գաղատ. գ. 4. 5.) այլև պղծեալս անտես, զի ի հաւատալ իւրեանց ի քէզ մի կատարեալն յայն օրէնս:

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (2) ստացուածս շարականին գնեն. Ա՛յսօր ի սնդեանէ բառնալոյ ի գերէս: Ի ձեռսդիրս՝ միայն ջուրք կամ հինդ օրինակք գնեն, բառնալոյ. իսկ այլք առ

(1) * Մարմնացեալդ ի կուսէն նախայաւիտեան բանդ այսօր ի տաճարն եկիր կատարել զօրէնս վասըն վերկուսէ հեթանոսաց: ‖

(2) * Որ յանապատեաց աթոռ ընտրեալ ի հրեշտակաց. այսօր ի սիմէոնէ բառնալոդ ի գիրկս. որ ընծայեցաւ ըստ օրինացդ յաւետեանից: ‖

առ հասարակ դնեն , բառնալով , այսու տարբերութիք, զի 16 օրինակք դնեն ,՝ի սեղոքնէ բառնալով՝ի վերոյ. եւ ոմք այլ երբ 14 օրինակք դրեն ,՝ի սեղոքնէ բառնալով՝ի վերոյ, այլ՝ի վերկս սիմէոնին զարձեալ լինելով ։ Ասացեալքն յայտնի են . այլ . զի որ յանձեռնադործ աթոռ քերդ քէնից նստիկըր , այսօր՝ի սիմէոնիկ զարձեալ եղեր՝ի վերկս , կամ՝ի վերկս սիմէոնին ընկալեալ եղեր . ։ ընծայեսցես , այլ որպէս զի ընծայեսցես զմեզ՝ի կեանսն յաւիտենից ։

83 . Յօրհնութէ , յառաջինն տան , (1) Այսօր սնըսկըզբնական , զայսմհետէ իսմաստքն են ։ Այսօր զանն՝ անսկզբնական Հայրական ծոցոյն կամ իսկութէ հօր գալով՝ի տաճարն աւ՝ի ընծայել զանձն , այսու զարարածս ընծայէ հօր՝ի յերկինս ։

Անդ , յերկդ տան , (2) Այսօր բառնալ եղև , իմանի . այսօր ընկալեալ եղև՝ի վերկս ծերունւոյն սիմէոնին՝ նա որ բանիւ կամ հրամանաւ իւրով բարձեալ կրէ զամ արարածս . վ՚որ որոյ ոչ հաւատացեալք՝ օրհնաբանեսցուք զայսքան խոնարհեաըն վասն մեր . մի՛ հայեսցուք թէ մանուկ տղայ նստեալ կայ՝ի վերկս ծերոյն , այլ տեսցուք աչօք հաւատոյ՝ի ձեռս մանկանս այսորիկ բարձեալ զամ արարածս , որով և զնա ինքն զսիմէոնին կախեալ զձեռանէ մանկանս այսորիկ ։ Աստի ձայն բարձել և մեր ընդ ծերոյն՝ օրհնեսցուք զբանն համագոյ հօր և սնբ հոգւոյն ։ (յերկդ տան . 3)

Անդ , ՚ի հինգերորդ տան , (4) Այսօր երկիրս , լուսեղէնն բաղդատուի իմանի ընդ առաջինն այսորիկն . յորում զհաստատութէին կոչեաց աստ երկին , և զգամանքն՝ երկիր ։ (Անդ . ա. 8. 10 ։) Ասկ այսօր յերկդ արարչութէ փոփոխումն եղև անուճան . զի երկիրս անուճանեցաւ երկինք , անդր ինջանելոյ ան տերանց՝ ուրոյ աթոռ էն երկինք . և մանաւանդ հրաշափառագոյն այս քան

վա

(1) * Այսօր անըսկըզբնական ծընունդ հայրական ծոցոյ բանն եկաւորեալ՝ի տաճարն , ընծայէ զարարածըս հօր՝ի յերկինս ։ ||

(2) * Այսօր բարձեալ եղև՝ի վերկըս ծերունւոյն , որ բանիւ զարարածըս բարձեալ ունի, օրհնաբանեսցուք ։ ||

(3) * Այսօր և մեք հաւատաց ելք ընդ ծերունւոյն սիմէոնի զբան համագոյ հօր և սնբ հոգւոյն օրհնեսցուք ։ ||

(4) * Այսօր երկիրս երկինք անուճանեցաւ , զի արբն տերանց ինջեալ յերկնից՝ի վերկիր , և ընդծայիլ յանձն առնու՝ի գործոյ ձեռաց իւրոց ։ ||

զառաջին երկինս . զի անդր այծ ընդունող ընծայիցն է՝ և ոչ մատուցօղ . իսկ աստ ինքն ընծայի՝ ի գործոց ձեռ-
ոաց իւրոց :

Ա՛նդ , ի դէ շարականն , Ա՛յսօր ՝ է պատճառն , ի հորհրդոյ
տան (1) ՝Ի ածէ բանէ բանն այծ մարմնացաւ , զբաւուն ՝է ակնբա-
նէ տուընեալ ատ բանն , խմանի . նա որ ՝ի սկզբանէ էր
այծ բանն՝ մարմնացաւ ՝ի կուսէն : Կամ երկի կասկա
յարել ՝ի մարմնացաւն , իմա՝ նախ , յառաջն . իբր ասել .
յառաջ քան զայս մարմնացաւ բանն այծ ՝ի կուսէն .
իսկ այսօր գգուէցաւ ՝ի տաճարին :

84. ՝Ի հարցն , յերկդ գործատան , (2) Ի գծնեալն յա-
ղնաւէ , շարագրութին պարզելի է . գծնեալն յամե-
նայնէ անարատ կուսէն :

՝Ի մեծաց . յերկդ տան (3) ասելն՝ աա է ընագաւառն անհատ,
ըստ էության իմացեալ լիներ ՝ի բանս սիմէոնի , ՝ի լրնդ-
րելն զարձակումն ՝ի կենաց , այլև կոչեցուալ լինա՝ փրկու-
կութիւն , լոյս և փառք :

Ա՛նդ , յերդ տան (4) ասելն , Ա՛րտասուքելով աղերսէր ,
եդեալ է ըստ բնական հետևման իրացն . զի Թէպէտ
յաւետարանի ոչ պատուի արտասուել ծերոյն , բայց
այնու զի ասի՝ Թէ ակնառնէր փրկչին , և ՝ի գալն ՝է
տաճարն ընկալաւ զնա ՝ի գիրկս իւր , ինքնին իմայել
լինի անպատում ցնծութիւն սրտի ծերունւոյն , խան-
դաղատելն զնովաւ , ողջագուրելն , և ընդունին արտա-
սուելն , որ բնաւորեալ է զկետ գալ այնպիսի մեծի
խնդութիւն ՝ի գտանելն զանկնկալելիացանկալի մանուկն
զրկիչ : Այնպէս յաւելուլն՝ Թէ աղերսէր արձակիլ
՝ի խաղաղութիւն անարատ ծընողէ զո բարեաւսո՛ , բանաս-
տեղծական յարմարութիւք առացեալ է . զի առաջնիկայուե
մորն՝ իբրև բարեխաւսութիւն էր համարեալ . և զի գի-
տեր հոգևկիր ծերունին՝ Թէ ամ խնդրուճածք արդա-
րոյ՝ միջնորդութիւք մորն հաճելի լինելն արդւոյն :

Յողջունեան , յերկդ տան , (5) վայելուչ զիմաբանու-

Թէ

(1) * Խակըզբանէ բանն այծ մարմնացաւ ՝ի կուսէն , այսօր պըզտուեցաւ ՝ի տաճարին : ||

(2) Ըզծնեալն յամենայնէ յորո վայնէ յանարատ ՝ի կուսէն օրհնեցէք : ||

(3) * Հոգևառքն գոչէր , ըզնծայք աչուքըն ծերունին ասելով զա է Թագաւորն անմահ , զոր զոլք : ||

(4) * Արտասուելով աղերսէր , արձակեա զիս ՝ի խաղաղու-
Թիւն անարատ ծընողն զո բարեխոսութիւք . զոր : ||

(5) * Որոյ ընկալեալ ՝ի գիրկս իւր զօծեալդ , և հայցէր ՝ի կե-

նացդ-

صفحات في ٢٠ جزءاً ، كبير القطع ، بخط واضح ، طبع بالأوفست ، وقد صدر منه حتى الآن ١٥ جزءاً ، وهو يطبع بسرعة ، ويوزع بالاشتراك السنوي ، وقيمة الاشتراك السنوي ٥٠ * مليماً ، ويرسل بالبريد المسجل بمبلغ ٦٠ * مليماً

ثم أخذ يتحدث عن الأزهر ، وعن الحاجة الماسة إلى إصلاحه ، وعن الجهود التي بذلت في هذا السبيل ، وعن الأسباب التي حالت دون تحقيق هذا الإصلاح ، وعن الخطوات التي يجب أن تتخذ لتحقيقه ، وعن الأساليب التي يجب أن تتبع في هذا السبيل ، وعن الأشخاص الذين يجب أن يتولوا هذا الإصلاح ، وعن الأشخاص الذين يجب أن يبعدوا عنه ، وعن الأشخاص الذين يجب أن يستعان بهم فيه ، وعن الأشخاص الذين يجب أن يست

Կանոն Ա. Նիկեայի տնտեսական : ԺԶ :

85. Պ՝ովհէսի խորենացւոյ ասէն արարիչ կիրակի՝ որ հօրն Ա՝նտոնի, և ոչ օտար է՝ի վեմական ոձոյ նէր : Ի՝ձեռագիր օրինակ ինչ ընծայի յոհաննու մանդակունւոյ : Ասէ՝ի պատմութեանէ կիրակոսի՝ առ յօրինեալ՝ի չնորհալւոյն :

Յօրհնուեն, յաւաջին (1) և՝ի հինգերորդ տան ասելն, թէ զերազանցեալ գտար քան զլնութի՝ մարդկան, ոչ միայն իմանի ըն արիական գործոյ առաքինութե, որ յայմ սքա՝ի վեր են քան զլնութի՝ մարդկան, այլ յաւէտ նշանակի առաւելեալ քան զսովորական չափ առաքինութե սքոյ. զի անտանելի ձգնութի՝ նորա, անդադար պատերազմունքն ըն անմարմին թշնամւոյն, չնորհք սքանչելեաց և մարգարէութեան, պարգևք իմաստութեան և առաջնորդութե, անապատական կեանք նր՝ զոյգ ըն քաղաքական խոհականութե, և առ այսոքիւք՝ կատարելութի՝ խաչակիր առաքինութեաց՝ կեր՝ի վերոյ ցուցանեն զնա քան զվիճակ այլոյ սքոյ : Ո՝յ չիլաւէ՝ի տեսլեան միոյ ուրուք՝ի ձգնաւորաց՝ արուեստ եցոյց ած զնոր հարսն յերկինս՝ քան՝ի հօրէն Ա՝նտոնէ, զի՝ի խոնարհել նորա զնայրն անտօն՝ առացեալ : Նայրն անտօն անդ է, ուր ած է :

Ա՝նդ, յերկդ տան, (2) Որ անճաշակ լինելով, իմաստքն են. որ անկերտակուր կալով զբազմաժամանակեայ աւուրըք, քան՝ի բազմօրեայ ժամանակս, զերիս և զչորս, կամ զհինգ աւուրս, կամ զշաբաթն ոչ ուտելով աներևոյթն, չօթարու՝ն էարչէր, ըն յօժար կամաւք կրեցեր, յանձն առեր զվիշտս բնական կարեաց մարմնոյ՝ ըզքաղց, զծարաւ, զտքնութի՝ն, զմաշուին անդամոց և զայլսն :

Ա՝նդ, յերդ տան, (3) Ա՝նտոնայ չեշմարէ, իմաստքն են. յօժարութե բարձեր ըզվարս մարմնոյ. առ քս : ||

(1) * Որ դերազանցեալ զըստար առաւել քան ըզբնութի՝ն մարդկան երանելւոյ՝ի հարըս ած անտոն. առ քս : ||

(2) * Որ անճաշակ լինելով զբազմաժամանակեայ աւուրըք, կալոյ զօրհնաբանութի՝ն : ||

(3) * Ա՝նտոնայ չեշմարէ առաջն քի օգնական ձեր ածնոլացս ըզչեշտատակըս քո. զի և ըզմերս ընկալոյ զօրհնաբանութի՝ն : ||

առանց մուռանալոյ , կամ անդադար յիշելով զմէզ առաջի քո , օգնեա՛ մեզ կատարողացս գործոյդ քո ։ ոչ զի մեք ինչ ընկալցի ։ այլ ոչ ախորժելով ընդունիր քո զպաշտօնս քո , նոյնպէս և զմեր օրհնութիւնս և զպատարագս մուսս հաճութեամբ ընդունելով , և պարգեւեսցէ վճռոյդ ուշադիր մեզ ։

Ա՛նդ , ՚ի հինգ տան (1) ասելն , զանապատն տանջանացն համբերելով յանդիմանութեան ընդհատոյն , իմանալի՝ զանապատ տանջանացն՝ որք լինէին յանդիմանութեան թշնամուն ՚ի սատակ նայէ , համբերելով ։

86. ՚Ի հարցն , յաւուրքին տան (2) ասելն , Նախասակիլքն միանձանց երանելի եւ հայր անուանիւս , վերնական յուսոյն ակնուն-

եալ , եւ անդադար յիշելով զմէզ առաջի քո , օգնեա՛ մեզ կատարողացս գործոյդ քո ։ ոչ զի մեք ինչ ընկալցի ։ այլ ոչ ախորժելով ընդունիր քո զպաշտօնս քո , նոյնպէս և զմեր օրհնութիւնս և զպատարագս մուսս հաճութեամբ ընդունելով , և պարգեւեսցէ վճռոյդ ուշադիր մեզ ։

Ա՛նդ , ՚ի հինգ տան (1) ասելն , զանապատն տանջանացն համբերելով յանդիմանութեան ընդհատոյն , իմանալի՝ զանապատ տանջանացն՝ որք լինէին յանդիմանութեան ՚ի սատակ նայէ , համբերելով ։

86. ՚Ի հարցն , յաւուրքին տան (2) ասելն , Նախասակիլքն միանձանց երանելի եւ հայր անուանիւս , վերնական յուսոյն ակնուն-եալ , եւ անդադար յիշելով զմէզ առաջի քո , օգնեա՛ մեզ կատարողացս գործոյդ քո ։ ոչ զի մեք ինչ ընկալցի ։ այլ ոչ ախորժելով ընդունիր քո զպաշտօնս քո , նոյնպէս և զմեր օրհնութիւնս և զպատարագս մուսս հաճութեամբ ընդունելով , և պարգեւեսցէ վճռոյդ ուշադիր մեզ ։

Ա՛նդ , յերկդ տան , (3) Մ՛ենամարտել , իմաստքն են . միայնակ անձամբն յաւուանձնուէ մարտնչելով ընդէմ չարին սատանայի՝ որ ի բազմահնար վիշապ , որ և ՚ի հերպս կերպս դալանաց պատերազմէր ընդ սբին , ժուժկալելով համբերեաց զանապատն վշտաց դիւականաց , և քա-

(1) * Որ գերազոյն քան զբնութիւն հոլեղինաց ժուժկալել զանապատ տանջանաց համբերելով յանդիմանութեան թշնամուն . ոմն եւ հայր ։ ||

(2) * Նախասակիլքն միանձանց երանելի եւ հայր անուանիւս , վերնական յուսոյն ակնուն-եալ , եւ անդադար յիշելով զմէզ առաջի քո , օգնեա՛ մեզ կատարողացս գործոյդ քո ։ ոչ զի մեք ինչ ընկալցի ։ այլ ոչ ախորժելով ընդունիր քո զպաշտօնս քո , նոյնպէս և զմեր օրհնութիւնս և զպատարագս մուսս հաճութեամբ ընդունելով , և պարգեւեսցէ վճռոյդ ուշադիր մեզ ։

Ա՛նդ , յերկդ տան , (3) Մ՛ենամարտել , իմաստքն են . միայնակ անձամբն յաւուանձնուէ մարտնչելով ընդէմ չարին սատանայի՝ որ ի բազմահնար վիշապ , որ և ՚ի հերպս կերպս դալանաց պատերազմէր ընդ սբին , ժուժկալելով համբերեաց զանապատն վշտաց դիւականաց , և

(1) * Որ գերազոյն քան զբնութիւն հոլեղինաց ժուժկալել զանապատ տանջանաց համբերելով յանդիմանութեան թշնամուն . ոմն եւ հայր ։ ||

(2) * Նախասակիլքն միանձանց երանելի եւ հայր անուանիւս , վերնական յուսոյն ակնուն-

քա-

քարաձիգ պատառմանց և վիրաց մարմնոյն. և այս է զինուորիլ նորա քոի. ոպ պատմութի վարուցն յայտ առնէ։

Ընդ, յերդ տան (1) ասելն, աղօթանուէր թևօքն, իմանի. աղօթամատոյց բազկօքն՝ զորս տարածանէր առ ած, հալածեաց զբազմութի հազարաւոր զօրացն դիւաց, որք տային պատերազմ երևելի և աներևոյթ. և այնու քաջալերեալ զօրացոյց զամ աշակերտեալ միանձունս. ուսուցանելով նոցա բանիւ և օրինակաւ՝ թէ ամ հնարից դիւականաց զէն վանիչ են աղօթք և համբերութի։

Յողորմեայն յառաջին տան, (2) Որ անմարմնական, իմաստքն են. մարմնաւոր գոլով դու բնութ և կարեօք, պայծառացար անմարմնական վարուք, յայ զօրութէն միայն ամրացեալ. եղեր գործովք օրինակ բազմաց՝ անմարմնաբար վարելոյ 'ի մարմնի. այլև վարդապետութ և օրինադրութ եղեր դուռն, առաջնորդ միանձնական կարգի, որ է յատուկ և անվտանգ ճանապարհ կենացն յաւիտենից. ոպ և յօրհնութ վեց տանն ասի. որ եղեր նախընթաց բարեաց կենաց ճանապարհին։ Յիշեա զմեզ աղաչեմք առաջի քոի քոյին մաքուր և արժանընդունակ աղօթիւք։ Ա յս բառ համարի մի բարդ անուն, ֆ արժանի ընդունելութ, հաճոյական։

Ընդ, յերկդ տան, (3) ուր տպագիրք և սակաւ գրչագիրք դնեն՝ խստամբերութեան, այլ 28 օրինակք գրեն խստամբերութ, որ յարմար ևս է մտաց բանին. ֆ. Ոլուծ կամ զծանրութի ճգնաւորական խոնարհութեն յանձն առեր 'ի մանկութէ ը բանին երեմիայի, (Ողբք. գ. 27. 28.) համբերօղ և երկայնամիտ խստամբերութ. ոչ միայն լռիկ առանձնութ օտարացար 'ի

(1) * Յանապատի բնակելով աղօթանուէր թևօքն հալածեաց ըզբազմութի լեդէոնն զօրացն. և քաջալերեալ յորդորեաց ըզմիանձունս ամ. և զին։ ||

(2) * Որ անմարմնական վարուք պայծառացել 'ի մարմնի զօրացեալ տերամբ ով ոբ հայր անտոնիոս, եղեր օրինակ բազմաց, եղեր դուռն մըտից կենաց ճանապարհին. յիշեսջիր ըզմեզ առաջի քոի քո սուրբ և արժանընդունակ աղօթիւք։ ||

(3) * Որ առեր ըզլուծ խոնարհութ համբերօղ խըստամբերութ. և պարակցեալ օրհնութ ընդ հրեշտակս, և խաչակրօն անդադար սաղմոսերդութ. յիշեսջիր ըզմեզ։ ||

՚ի մարդկանէ, այլև կրեցեր կամաւ զնա մեռանիլ որ
՚ի կարեաց մարմնոյ և՚ի դիւաց։ Եւ թէպէտ հեռի
էիր՚ի մարդկանէ, բայց այսու պարակից եղեր ընդ
հրեշտակս յօրհնութիւնս այս. և խաչելոյն. ՚ի վեր սքէն
առեալ զքաւս՝ իմանալի. խաչակրօն եղեր, ոչ խաչաչար-
չար, խաչեալ և վշտացեալ անդադար սաղմոսերգու-
թիւն. սովին մտօք յերկիր տան երկնակենցաղն ասի,
խաչելոյն չեղապատ։ Բայց առեալ իբր ածականն սաղմո-
սերգուն, իմանալի՝ դասակցեալ ընդ հրեշտակս խաչաձև
կամ խաչանմանն սաղմոսերգութիւն. որ է ասել՝ բազ-
կատարած. ոչ կայ՚ի կանոնն սքէն։ Յակոբայ, էապէս
պարած հայդմամբ. և նոյն է ընդ աստուածային՚ի հարցն, աղօ
թանոցքն ընծօն։ ՚Ի տարածանել թևոց՝ խաչանման
ձևանայ մարդ, այլև զերևոյթ քառակերպեան քե-
րովբէից յանձին բերէ. սորին վե ասէ շարականս՝ խա-
չանման սաղմոսերգութիւնքն թևաւորից ընդ հրեշտակս լի-
նել և յածօրհնութիւս։ Այս նաև՚ի պատմագիրն։ Յով-
հաննու կալթ, խաչակրօն սաղմոսերգուն։

87. ՚Ի տէր յերկինս, յատաջինն տան [1] ասելն՝ էած
ցէր ըզխաչըն էրկնական, իմանալի։ Ո՛ օրհնեալ քո ընտրհօք
ազգ հոգւոյն, յանձն առեր զխաչն քեզ, զվիշտս վե նոյ
յորդէգրութենէ ընտրհս, առ՚ի հասանել՚ի ընտրհս երկնային
որդեգրութենէն, որ՚ի փառս որդւոյն նոյ, ըստ առաքե-
լոյ՝ եթէ չարչարանացն կցորդ լինիցիմք, և փառացն։
(Յռոմ. ը. 17։) կամ, առեր զխաչն՝ զչարչարակցու-
թիւնն քեզ, որ է ընտրհք կիճ պարգև որդեկրութենէ նոյ,
ըստ բանին՝ տանջէք զնմա որպէս զոր ընդունի։ (Ա. Յովհ.
ժբ. 6։) Որով արժանաւոր եղեր երկնային հրաւիր-
մանն առ՚ի լինել դասակից հրեշտակաց։ Ո՛ստ մի ձեռ.
հոգման... դասակցութենէ. այլ. հոգմանէ։

Ո՛նդ, յերկիր տան, [2] ասելն՝ խաչակրօն չեղապատ, իմա-
նալի խաչակիր կենաց յիշատակ. զոր տօնելով հրաչակեն
ասէ՝ մանկունք եկեղեցւոյ, ոչ զի քոյով բարեխօսու-

թիւք

(1) * Որ ընտրհօք ազգ հոգւոյն բարձեր ըզխաչըն փրկչական յոր-
դէգրութենէ ընտրհս, ով ազգ հայոց անտունիս, արժանաւոր երկնայ-
ին կոչմանն՚ի հրեշտակական դա-
սակցութիւնն. օրհնեմըք միշտ
ազգ զերդութին։ ||

Ժն

(2) * Ա՛յսօր և մանկունըք ազգ
եկեղեցւոյ տօնեն ըզխաչակրօն
քո ազգ զվիշատակս ով ազգ հայոց
ճրպնաւորաց. զի ընկալցին զա-
նապական պարգևան՚ի քենէ յայ
մերմէ. օրհնեմըք միշտ ազգ զեր-
դութ։ ||

P

թէ ընդունելոյն զհոգևոր պարգևս՝ ի քէն չայ մեռի ։
աստ ամ դրչագիրք դնեն, չայ մեռ ։

Աստուած, յերկդ տան, (1) Օ՜ տէր տէրանց վերընկալեաւ, իմաստքն են ։ Դու ըս քոց բազմաձիգն վաստակոց զառատագոյն զփառս ընկալար ըստջմէ քոմ ։ և ունեցուսո՛ զի ես բազում համարձակութիւն, հայցեսցե՛ս վասն մեր՝ չասեմք վճռ փառս, որոց արժանի չեմք, այլ դոնէ զթողութիւն մեղաց ։ ոպ զի աներկիւղաբար ըստ ցեմք զձայնն՝ եկայք օրհնեալք հօր իմոյ ։

Աստուած, յերկդ տան, (2) Պարծանք եկեղեցւոյ, ցուցանին արդիւնք խոստմանն քոմ առ սքն անտօն, թէ Աստուած զքեզ անուճանի ըստ ամ երկիր ։ զի ո՛չ գոյ ազգ քրիստոնէից, ո՛չ միաբանութիւն կարգաց, ո՛չ քահանայ և տուն, որ չառնիցէ առանձին մեծարանս այսմ պանծալի Աստուածածնի, որ ի կենդանութեանն ծածկեալ կայր ի լերինս Թաբայիտայ ։ Եւ ո՛չ մարդկան միայն պարծանք, այլև ոչխարութեանդ հրեշտակաց ։ ի ներհակէն իմն, ահարկութիւն դիւաց ։ զի ի հալածել Աստուծոյ զդևս՝ հրեշտակք պար առնուին զնովաւ, և լինէր անապատն դրախտ ։

Աստուած, յերկդ տան, (3) Որ ի մարմնի կառուցեալ ։ (ի 7 ձեռագիրս դնի կառոյց ։) իմաստքն ։ Թէպետ ի մարմ նոյ կալեալ ես, տկար բնութիւնդ, ներքոյ անկեալ կայ րեայ և ցաւոց, բայց զվարս անմարմնոց ցուցեր ի քեզ՝ իբրև անկարիք, անկիր, և արհամարհօղ ամ մարմնական հաճոյից ։

Աստուած, յերրորդ տան, (4) Նաճախ հոգևորական, իմանի ։ Ա՛ռ աչս մարդկան երևելիր արդարև իբր ամ ման մի ունայն, կիճ խեցի չորացեալ ի քաղցոյ՝ ի ծարաւոյ և ի տապոյ ։ բայց հոգւովն իբր բաժակ իմանալի՝ լցեալ ածային ուրախութիւնդ ։ որ և յաւատուն ձեղանէր աւ այլս մերձաւորս և հեռաւորս ։ Աստ՝ այսքան գե-

րա-

(1) * Զառատագարդս վեր ուրախութեն հրեշտակաց ոմ ոչ ընկալեալ ըզփառս յաջակողմեանն քոմ և խոնարհութեան կուսանան, հայցեսցե՛ս ի քէն ըստ թողութիւն մեղուցելոցս ի լսել ըզձայն եթէ եկայք օրհնեալքդ հօր իմոյ, ժառանգեցէք ըզկեանսըն յաւիտենից ։ ||

(2) * Պարծանք եկեղեցւոյ և հայր անտօն ։ ուրախութիւնդ մեր հանապազ մնայ ոչ երդուեն ։ ||

(3) * Որ ի մարմնի կառուցեալ, և զանմարմնոցն բերելով ի քեզ ըզվարս ։ ոմ ոչ ։ ||

(4) * Բաժակ հոգևորական լցեալ ածային ուրախութիւնդ ։ ոմ ոչ ։ ||

լսալանցեալ քո ընորհօք և փառօք առաջի ՚ի , մատո՛
հանապատ սքի ԱստրոդուԹենն զալլաչանս մեր զպէս-
պէս՝ որ ես հոգւոյ և մարմնոյ պիտոյից , մանաւանդ
զայնոցիկ որ զանուն քո և կիր կաշակերտուԹեդ կրեն
յանձինս պարծանօք , և առ՚ի պատիճ քո բարերա-
րեն , և զվատաստակս յանձն առնուն :

Կանոն Ղևոդոսե Ընագաւորեն : ԺԶ :

88. Ո՛ շարական Թագաւորաց , զոր սովորաբար
Ղևոդոսե Ընագաւորեն՝ Ընդոդոսե Ընագաւորեն ,
և ոմանք՝ Աքոյ Ղևագաւորաց , ասեն արարեալ Մովսեսի
խորենացւոյ . այլ ձեռագիրը ընծայէ յոհաննու մանդ-
ակունոյ : Նայց՚ի պատմուԹե կիրակոսի՝ ասի արա-
րեալ՚ի ընորհալւոյն :

Յաղագս գործոց և ՚ծծահաձոյ կենցաղավարուԹե
մեծին Թէոդոսի՝ զորս և շարականս առնու՚ի գովեստ,
գոյ տեսանել կարգաւ՚ի նորատիպ Ղևագրս Աքոյ . հատ.
Ա. պայիսյ . (երես 103 .) ուր և արձանագրեալն սքին Ա. մ
բրոսիատ յերջանիկ փոխուԹեն նորա՚ի դասս սրբոց :
Նակ Թէ առ յոյնս ևս կայր ներ տօնական յիշատակ ,
ոչ փոքր վկայուԹեն ունիմք՚ի սքին Յովհաննէ ոսկե-
բերանէն . քանզի յետ իբր չորից ամաց փոխման Թէո-
դոսի՝ յաւուր յիշատակի ներ Ձաւս արկեալ ոսկեբե-
րանին՚ի տաձարի Ա. ռաքելոց , ուր Թաղեալ կայր մար-
մին ներ , այսպէս խօսի առ ժողովուրդն . * Նյագուրդ
իմն տեսանեմ վՁերդ ունկնդրուԹե . և ոչ փոքր մե-
ծարանս պարտիմք երանելոյն Թէոդոսի , ոչ վի Թա-
գաւոր էր , այլ վի բարեպաշտ . ոչ վի ծիրանազգեաց,
այլ վի վՁիտ զգեցեալ էր , զգեստ ստանց հնանալոյ .
և զգլուխս արդարուԹե արկեալ էր , և զկօշիկս աւե-
տարանին խաղաղուԹե , և վառեալ հոգւոյն , և զվա-
հան հաւատոյ , և վասպառնան փրկուԹե : ‖ Յետ
այսր՚ի մՀջ բերեալ վկայաԹանակ հաւատոյ ներ ընդ-
դէմ Եւգինէոսի բռնաւորի՚ , ՚ի վերայ բերէ . * Ա ասն
այնորիկ զնա երանելի ասեմք , և ոչ մեռեալ : ‖ (Նա-
տոր. ժՁ. երես. 354 :)

Ա.ՐԴ՝ յօրհնուԹԵ շարականիս յառաջինն տան, (1) վայ-
ելչապէս և իմաստուԹԻՒ ասի, Թէ յերկրաւոր Թա-
գաւորուԹենս ցուցանի օրինակ երկնաւոր Թագաւո-
րուԹեն այլ. սկի եԹէ ամ իշխանուԹի մարդկային
հաղորդուի և ածմանոյն, ևս առաւել միահեծան ինք-
նակալ իշխանուԹենն աւ յայլ հաղորդեալ է, և զնորա
բացարձակ իշխանուԹենն երևեցուցանէ յերկրի. վասն
որոյ և ածմանման կոչեցաւ: Նայց այնու լինի տիրա-
պէս օրինակ ածմանոյ ԹագաւորուԹեն, եԹէ ըս յա-
ւելուածոյ շարականիս՝ հաստատեալ եցէ յարդարու-
Թիւն և յիրաւունս:

Ա.ՆԴ, յերկդ տան (2) ասելն, Որ չօրուԹԵ նշանի խաչի ի-
Թպիտ և աւ ամ՛ոք Թագաւորս իմանի, որք զնշանն
խաչին կրեն՝ ի դրօշակս, կամ՛ ի պսակս իւրեանց, բայց
առանձինն հայի աւ ՚ի ածն կոստանդիանոս, որ մաս-
նաւոր տեսլեամբ ընկալաւ յայն գիշերի զնշանն
խաչին. և նովաւ զբռնուԹիւն հեԹանոսաց, և մահա-
բանդ զմապսենտիոսի և զլիկիանոսի՝ յաղԹահարեաց:
Նոյնպէս ածն Թէոդոս զօրուԹԵ սքի խաչին տարաւ
զանկարծելի յաղԹուԹիւնն ընդ Մեւպինդոսի բռնաւո-
րի. զոր և ոսկեբերան ասէ՝ ի յիշատակեալ Ճառին,
Թէ ինքեամբ միայնակ յաղԹեաց հաւատովք: Նստ
ըս 24 ձեռագրաց դնի, չընդդէմատրպ բառնուԻ: ՚ի տպ.
և յերիս ձեռ. ըզբառնուԻ:

Ա.ՆԴ, ՚ի վեցերորդ տան (3) ըս 18 ձեռագրաց դնի. Նդ-
հպարեալ ըզչէանս հաւատով ողղափառուԻ: ՚Ի տպ. և՚ի
12 ձեռ. ողղափառուԻեամբ: Նդ երկոքինն նշանակեն,
ուղղափառ հաւատովք կատարեալ զկեանս՝ ոչ չին-
քեան միայն անխուռն պահելով՝ ի մոլար ուսմանց,
այլև զժողովուրդս յուղղափառ վարդապետուԹիւն
պնդելով ընդմմոլորեցուցչաց խնամարկուԹԻՒ սքի

ժո

(1) * Որ վերկնաւոր Թագա-
ւորուԹերդ քո զօրինակ ցուցեր
՚ի յերկրի, հաստատելով զաԹոռ
ԹագաւորուԹ Թէոդոսի Թագա-
ւորին յարդարուԹիւն և յիրաւունս.
բարեպաշտուԹիւԹ սորա քո խր-
նայեա՚ ի մեզ: ||

(2) * Որ զօրուԹԵ նշանի խա-
չի քո ՚որ պատերազմելով խոր-
տակեաց զընդդիմամարտ ըզբռ-
նուԹիւն հեԹանոսաց, և հաստա-
տեաց խաղաղուԹԻՒ սուրբ զեկե-
ղեցի. բարեպաշ: ||

(3) * Որ չնորհեցեր յաշխարհն
Թագաւորել ածին Թէոդոսի.
և կատարեալ ըզկեանըս հաւա-
տով ուղղափառուԹԻՒ վերափո-
խեցեր այսօր յերկինս Թագաւո-
րուԹիդ. բարեպաշ: ||

ԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ։

89. Ի՛նդ հարցն, յաւուրջինն տան, (1) ասէին, յաղթօղ կայէր զի պատկեաս զնոսա, եթէ առցի հասարակաբար առ ամս սքս, նշանակի՝ զօրութիւնք խաչի և չարչարանաց իւրոց պատկեր։ Ասկ առանձինն առէ՛ի վէր բարեպաշտ Թագաւորաց, իմանի՝ նշանաւ սքոյ խաչին պատկեր զնոսա՛ի գլուխս և՛ի դրօշակս. որով երևին՝ ինձ սքանչելի փառքն քոյ. վի զպարծին անարգուէ արար նշան պարծանաց փառաւորայ երկրի։

Ի՛նդ, յերկդ տան, (2) ցնծալ զսուրբսն ընդ ճգնաւորն Թագաւորին, յայտ առնէ զառանձինն ճգնողական խստութիւն՝ զոր առնէր երանելին Թէոդոս՛ի վէր մեծաւճառ Թագաւորական բարեպաշտութենէ. ընդ որ արդարև ցնծային հրեշտակք, տեսանելով՛ի ներքոյ կայսերական ծիրանեաց զվարս անապատաւորի, և առանձինն վանդադար սաղմոսերգուն. ոչ և շաբաթս յաւելու, ուր 2 օրինակ դնէ. քանզի երգէր։

Ի՛նդ, յերկդ գործատան, (3) Որ՛ի յերկրի է պատկեալ, իմանի՝ պատկեալ և պաշտպանեալ սպասաւորութիւք հրեշտակաց. ոչ և սքին Յակոբ մծբնայ ետես՛ի վէր մեծին Կոստանդիանոսի։ Այս ոչ միայն յերկրի այսպէս փառաւոր գտաւ մարմնականօք և հոգևորօք, այլև յերկինս՛ի բարձր պատիւ վայելէ իւրոյն գերազանց բարեպաշտութիւք։

90. Ընդ, ի վերջին գործատանն, (4) այլ և յողորմեայն ասէին, հնդեցոյց ընկերեցի. ոչ և՛ի ևս յերկնից, հնդապէր ոչ հաւատոյ, ոչ նշանակի՝ թէ աշխարհական թագաւորն հնդնէ վերկեղեցի, կամ զհաւատս ուղղակի և անմիջաբար. վի յայտ է՝ թէ ըստ այդմ հնդնարկութեն երկեղեցւոյ և հաւատոյ սկզբնաբար պատշաճի քոյ իբրև գլխոյ, և երկիցաբար առաքելոց և մարգարէից իբրև յատուկ պաշտօնէից կարգելոց՛ի քարոզութիւն

հա-

(1) *Օրհնեմք ըզքեզ քո թագաւոր, որ յաղթօղ խաչիւ քո պատկեաս ըզսուրբսս քո պահես վիտուք քո. ասէ։ ||

(2) *Այսօր ցընծան զբսւարթունք երկնից ընդ ճգնութեն թագաւորին. քանզի երգէ բարեպաշտութեք Թէոդոս մեծ թագաւոր ըզվեցհարեան զօրս երկնից ընդ ինքեան։ ||

(3) *Որ՛ի յերկրի է պատկեալ՛ի հրեշտակաց, և՛ի յերկինս բարձրացեալ բարեպաշտութեն իւրով. ընդ սքոյն։ ||

(4) *Որ հաւատով պարտեաց ըզԹըշնամին, և աղօթիւք հնդնեցոյց ոչ զեկեղեցի, ըստ սքոյն բարձր արարէք։ ||

հաւատոյ, և յաւուրընդդուրթիւն եկեղեցւոյ. ոյք և շա-
րականս՝ի էրիտ տան օրհնուրթենն՝ զաւուրին տեղի
տայ աւաքելոյ և մարգարէից ասելով: Ոչ պարտական
գեղապանծ վայելչուրենէ ոչ ընկեղեցի, պսակեցեր առաքելո՛վ
և մարգարէո՛վ: Իսկ ապա վ՛ր թագաւորաց փոխեալ
զբանն դնել, և հաստատել ամբաստանեալ ոչ ընտանօրէն:
Եւ այս իսկ է իրր մեկնուրթիւն ասելոյն՝ հիմնեցոյց, կամ
հիմնարկէ. իրր զի բարեպաշտ թագաւորք յայնմ ամի՝
յոր ինչ կարօղ էր աշխարհական իշխանուրթիւն, ջա-
նացան հաստատել և ամրացուցանել զեկեղեցի կամ
զհաւատս. այս հաստատուրթիւն կոչի աստ հիմնել, ո՛չ
թէթէ նորոգ հիմն արկանելով եկեղեցւոյ, այլ զար-
կեալն պինդ ունելով և պատսպարելով: Ո՛անաւանդ
ըստ մտաց ինչ մարթի է, ասել վ՛ր առաջին ոչ թագաւո-
րաց, թէ հիմնեցին զեկեղեցի կամ զհաւատս, այ կոչ-
ձնակի և միջնորդաբար. վ՛ր զի նուճաձելով զբռնու-
թիւն հեթանոսաց՝ ոչք զքրիստոնէուրթիւն ջնջել փոր-
թային, (ըստ որում ասի յերկիդ տան օրհնուրթե,) և
վանելով զմոլուրթիւն հերձուճածողաց, ոչք զհինակա՛ն
ճշմարտուրթիւս հաւատոյ խախտել կամէին, (ըստ
որում ասի՝ի հինգ տան օրհնուրթե,) այսու զհին
եկեղեցւոյ էդին կոչնակի, և ոչ ասի՝ բացատաբար,
այ բառնալով զխախտիչս հիմանն: Ո՛յլև միջնորդա-
բար հիմնեցին զեկեղեցի՝ի ձեռն սքոյ հայրապետաց,
գումարելով զնո՛ա՝ի ժողովս, և ձեռնտու լինելովնոյ
յայմ պետս եկեղեցւոյ: Ո՛ան այսպիսի պատճառաւ
յոյնք զմեծն կոստանդիանոս՝ Հայամետուրս և՛ի ժա-
մակարգուրթե իւրեանց կոչեն առաքեալ. և յայս հայել
ասելն եւսեբեայ՝ի վարս կոստանդիանոսի. (գիրք գ.
գլ. կ.) Թէ կամեցաւ Թագրել յեկեղեցւոջ առաքե-
լոց, զի մարմնոն ներ յետ մահուն հաղորդ լեցի կոչման
առաքելոյ: Ո՛սոյն միտս բացայայտեաց ամբրօնա-
ցին ա՛. տեռնաբանուրթեն ասելով. (երես ղ.) * Ո՛ր
այսպիսիկ ոչ սողոմոն զշինուրածջրջելն տաճար խորանին
կանգնեաց, և յարձանաց տուն ոչ հաստատեաց,
այսպէս և բարեպաշտ արքայն կոստանդիանոս զայսր
պնդր տարբերեալ տուն հաւատոյ եկեղեցւոյ քո՛՝՝ի
ձեռն տիեզերական ժողովոյն նիկիոյ անխախտելի
ամրուրթ պնդեալ հաստատեաց. և զրեթէ նոր ձևա-
ցեալ պայծառացոյց զսղաւազեալն՝՝ի պանդխտուրթե

հա

સંપાદક મંડળના સભ્ય , ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ ‘ગુજરાતી કાવ્યસંચય’ ભા. ૧ , ૨ , ૩ ના સંપાદક તરીકે નિમાયા હતા . ત્યારબાદ તેઓ ગુજરાત વિદ્યાસભાના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા હતા . (૧) ૧૯૫૦ માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ , અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતી વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે નિમાયા હતા . (૨) ૧૯૫૧ માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ , અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતી વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે નિમાયા હતા . (૩) ૧૯૫૨ માં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ , અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતી વિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે નિમાયા હતા .

પ્રકાશિત સાહિત્ય :

૧૯૦૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્ય’ (૧) , ૧૯૨૫ માં ‘કવિ દયારામ’ , ૧૯૩૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં દેવી ઉપાસના’ , ૧૯૪૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં કૃષ્ણ ભક્તિ’ , ૧૯૪૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૪૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૪૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨) ૧૯૫૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૫૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૫૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૫૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૫૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩) ૧૯૫૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૫૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૫૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૬૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૬૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪) ૧૯૬૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૬૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૬૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૬૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૬૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫) ૧૯૬૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૬૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૬૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૭૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૭૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬) ૧૯૭૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૭૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૭૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૭૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૭૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૭) ૧૯૭૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૭૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૭૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૮૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૮૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૮) ૧૯૮૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૮૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૮૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૮૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૮૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૯) ૧૯૮૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૮૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૮૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૯૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૯૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૦) ૧૯૯૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૯૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૯૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૧૯૯૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૧૯૯૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૧) ૧૯૯૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૧૯૯૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૧૯૯૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૦૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૦૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૨) ૨૦૦૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૦૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૦૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૦૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૦૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૩) ૨૦૦૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૦૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૦૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૧૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૧૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૪) ૨૦૧૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૧૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૧૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૧૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૧૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૫) ૨૦૧૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૧૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૧૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૨૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૨૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૬) ૨૦૨૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૨૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૨૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૨૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૨૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૭) ૨૦૨૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૨૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૨૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૩૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૩૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૮) ૨૦૩૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૩૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૩૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૩૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૩૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૧૯) ૨૦૩૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૩૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૩૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૪૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૪૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૦) ૨૦૪૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૪૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૪૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૪૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૪૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૧) ૨૦૪૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૪૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૪૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૫૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૫૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૨) ૨૦૫૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૫૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૫૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૫૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૫૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૩) ૨૦૫૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૫૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૫૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૬૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૬૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૪) ૨૦૬૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૬૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૬૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૬૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૬૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૫) ૨૦૬૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૬૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૬૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૭૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૭૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૬) ૨૦૭૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૭૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૭૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૭૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૭૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૭) ૨૦૭૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૭૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૭૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૮૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૮૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૮) ૨૦૮૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૮૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૮૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૮૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૮૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૨૯) ૨૦૮૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૮૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૮૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૯૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૯૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૦) ૨૦૯૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૯૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૯૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૦૯૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૦૯૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૧) ૨૦૯૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૦૯૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૦૯૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૦૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૦૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૨) ૨૧૦૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૦૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૦૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૦૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૦૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૩) ૨૧૦૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૦૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૦૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૧૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૧૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૪) ૨૧૧૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૧૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૧૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૧૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૧૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૫) ૨૧૧૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૧૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૧૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૨૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૨૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૬) ૨૧૨૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૨૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૨૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૨૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૨૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૭) ૨૧૨૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૨૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૨૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૩૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૩૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૮) ૨૧૩૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૩૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૩૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૩૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૩૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૩૯) ૨૧૩૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૩૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૩૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૪૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૪૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૦) ૨૧૪૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૪૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૪૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૪૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૪૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૧) ૨૧૪૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૪૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૪૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૫૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૫૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૨) ૨૧૫૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૫૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૫૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૫૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૫૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૩) ૨૧૫૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૫૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૫૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૬૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૬૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૪) ૨૧૬૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૬૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૬૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૬૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૬૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૫) ૨૧૬૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૬૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૬૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૭૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૭૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૬) ૨૧૭૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૭૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૭૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૭૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૭૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૭) ૨૧૭૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૭૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૭૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૮૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૮૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૮) ૨૧૮૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૮૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૮૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૮૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૮૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૪૯) ૨૧૮૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૮૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૮૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૯૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૯૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૦) ૨૧૯૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૯૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૯૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૧૯૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૧૯૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૧) ૨૧૯૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૧૯૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૧૯૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૦૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૦૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૨) ૨૨૦૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૦૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૦૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૦૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૦૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૩) ૨૨૦૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૦૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૦૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૧૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૧૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૪) ૨૨૧૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૧૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૧૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૧૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૧૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૫) ૨૨૧૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૧૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૧૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૨૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૨૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૬) ૨૨૨૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૨૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૨૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૨૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૨૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૭) ૨૨૨૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૨૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૨૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૩૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૩૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૮) ૨૨૩૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૩૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૩૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૩૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૩૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૫૯) ૨૨૩૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૩૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૩૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૪૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૪૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૦) ૨૨૪૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૪૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૪૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૪૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૪૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૧) ૨૨૪૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૪૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૪૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૫૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૫૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૨) ૨૨૫૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૫૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૫૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૫૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૫૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૩) ૨૨૫૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૫૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૫૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૬૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૬૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૪) ૨૨૬૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૬૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૬૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૬૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૬૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૫) ૨૨૬૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૬૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૬૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૭૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૭૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૬) ૨૨૭૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૭૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૭૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૭૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૭૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૭) ૨૨૭૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૭૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૭૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૮૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૮૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૮) ૨૨૮૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૮૩ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૮૪ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૮૫ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૮૬ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૬૯) ૨૨૮૭ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ રસ’ , ૨૨૮૮ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં હાસ્ય’ , ૨૨૮૯ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં ભક્તિ’ , ૨૨૯૦ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રકૃતિ’ , ૨૨૯૧ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં પ્રણય’ (૭૦) ૨૨૯૨ માં ‘ગુજરાતી કાવ્યમાં વીર અને કરુણ

նեայ զԹշնաման զերևեալն և զանհրեժն. և առ ոտն կոխեալ զսատանայ սրբանեկօք իւրովք, զասելսյաւ ընդ երկնային զօրան, լինելով Թագաւոր յերկաքան չիւր յաւիտեանս։

92. Աստանօր կայ շարական Տրդատայ Թագաւորին. ուր յետրդ տան (1) ասելն՝ Է Տարդիայն բնաւրենաս պարչօսյէր (Է քաղուած ձեռագր. բնաւրէ.) առեալ Է Է բուն բանից մեծին Ներսէս Հայոց հուսեցեալ առ նախարարս Հայոց. (առ Գ ապարայ փարպեցւոյ. երես 38։) Նակ ըս մտացն՝ ասելն յանբանից կերպարան փոխել, կամ յանանեղէն բնութենէն նորաստեղծել, ոչ իմանալ Թէ ներքին փոփոխմամբ ըստ հոգւոյն և ըս մարմնոյն կորուսեալ էր գլխովին զմարդկային բնութեն, և յանաստուն դարձեալ. ապա Թէ ոչ՝ այնուհետև ոչ ևս իմանայր ընծաստաստ պատուհասն. այլ առանց կորուսանելոյ զներքին զգայութեիս՝ արտաքին ձևովն այլանդակեցաւ Է բարկութենէն այ։ Յայլսպս նման պատուհասին նաբուգոդոնոսորայ բաղում կարծիս դնեն մեկնիչք դանիէլի. ոմանց լոկ երևակայութե գործ համարելով, և ոմանց՝ հիւանդութե մտաթափ՝որով ախտացեալն զգործ և զկերպարան անբանից ձևացնայ։ Նակայն Է զիպուճած տրդատայ՝ հարկ էր զայն պիսի երևակայուծին կամ վախտաւորութե դնել նաև յամ տեսօղս։ Ո Է վկայութենս պատմագրաց տե՛ս Է զհայ Պատմու. Հատ. ա. երես 622։

Կանոն Պաւլոս Տարգարէին։ ԺԷ։

93. Ո շարականս զաւետի մարգարէին և յակոբայ առաքելոյն ընծայեն բաղումք յովհաննու օճնեցւոյն կամ իսահատասիրին. ոմանք զամբողջ պատկերն, և ոմանք վհարցն միայն. (տե՛ս և յայսմաւուրսն ասի. ապրիլն ԺԷ։) և յորինակ մինչ ընծայի յոհաննու մանդակունւոյ, շփոթեալով զայն ընդ յովհաննու

զարքայն մեծ տրդատ. վ՚ն որոյ մանկունք եկեղեցւոյ յիշատակէ սուրբ օրհնեն ըզքեզ տէր։ ||

(1) * Որ Է ձեռըն մաղթանաց սրբոյն գրիգորի Է մարդկային քնութենս դարձուցեր յանանեղէն Է բնութենն նորաստեղծեալ

եւ իմաստասիրին ։ Այս ընծայեն զարձեալ զյաջորդ շարականս աւագ տօնիցն , իբր զստեփաննոսին, զդխաւոր առաքելոյն պետրոսի և պօղոսի , և զորդւոց որոտմանց ։ Այլ զերեսին զայն շարականս համեմատեմք առ դաւթայն , ինքնին բանքն աղաղակեն՝ թէ ոչ միոյ երկոսիւն են յօրինուածք , այլանմանք գոլով միմեանց յատացուածն և յիմաստս ։ Այսք եթէ զշնորհականն դաւթի միայնակ՝ զնիցեմք առընթեր գրուածոց յովհաննու իմաստասիրի , տեսանիցեմք իբր խակ կակուղ պտուղ անհամ՝ առ հասունացեալ համեղ ճաշակ պտղով. մինչ վի յետին աշակերտի ներ անվայելուչ համարիմ ընծայել զայն, թուղ թէ այնպիսի ձարտարուհետ վարդապետի ։ Վ ետ որոյ վերնական համբաւոյ կարծեմք՝ յովհաննու իմաստասիրի տալ զայս շարական . այլ այլում ումեք անշնորհ երգեցողի համարել՝ ոչ է անիրաւութիւն ։

Վ. բացատրութիւն քանիսք ստորագրել ոչ ունիմք դեղերիս, բայց միայն՝ վի յօրհնութիւնէ , յերիզ տան [1] ասելն վճռեն Հակոբայ , Սա եղև գլուխ առաքելոյ ասէ , ոչ այնպէս իմանի՝ թէ առ երկոտասան առաքեալսն եղև գլուխ ըստ իշխանութիւնէ և ըստ հրամանատարութիւնէ . վճռն զի անդէն յայտմաւուրսն ի հոկտ. 23 , ուր պատմին վարք այսր Հակոբայ , սքեղն Պետրոս կոչի վէմ հաւատոյ , և երեսփոխան ։ և յայլ տեղիս շարականայ և գրոց վարդապետայ՝ գլխաւորութիւն սքեղն պետրոսի առ այլ առաքեալսն՝ յայտնապէս քարոզելէն ։ Վանաւանդ վի սքեղն Հակոբ՝ որ աստ տօնակից է ըստ դաւթի , ըստ պատմութիւնէ յայտմաւուրցայ ոչ է վինչ երկոտասանից, այլ յեօթանասնից անտի . և այս է կարծիք բազում վարդապետաց յառնայ , զոր և այժմ քննիչք լատինացւոց արդարացուցանեն ։ Վպա եթէ յեօթանասնից համարիմ զսա , անմարթ է կարծել՝ թէ առ երկոտասան առաքեալսն ասիցեն զսա գլուխ հրամանատար ։

Վպա յայտ է թէ գլուխ իմանի միայն ըստ նախապատրաստութիւնէ ինչ . իբր վի այս Հակոբ կարգեցաւ առաջնորդ աթոռոյն եպիսկպս եղէմի , և իբր յատուկ առաջնորդ աթոռոյն ակնածեալ էր յայլոց առաքելոց . ոմն և սքեղն պօղոս՝ ի

(1) * Սա եղև գլուխ առաքե- տեառն՝ ի տանէ դաւթի . ըզնա
ըոց սրբոց , և կոչեցաւ եղբայր տրատացուք ։ ‖

գնալ իւր յեղջիւրմաներ նախ յողջոյն նորա՝ ի նշանակ պատուոյ։ (Դ–ործոց. ԻԵ. 18։ Դ–ատչաա. Ա. 19։) Այսոյն միտս և կղեմէս աղեքսանդրացի, գիրք Ը. վկնաբանեց. կոչէ զսա * Ա–ղբեպիկոս, իշխան եպիսկոպոսաց, եպիսկոպական իշխանութիւն հրամանատար ամ առաքելոց։ ‖ Ա–յլև հիւսիքոս երէց եղիմի՝ (զոր զձեռն յիշէ փոտիոս՝ ի մատենադարանին. թիւ 833.) անուանէ զնա * Ա–ղբոյ երուսաղէմի ծայրագոյն առաջնորդ, իշխան քահանայից, առաքելոց գահոյն։ ‖

Նա զարձեալ, առաքեալս առտանօր ուչ և հարկ իմանալ զերկոտասանսն, այլ մարթ և առնուլ՝ ի վեր եօթանասնից կամ այլոց աշակերտաց, որք երբեմն անուանքն առաքելոյ կոչին, ոպ յոանիա և անդրոնիկէ. (Հռոմ. ԺԶ. 7։) Ո–րպէս ասէ հերոնիմոս վարդապետ. ՝ի մեկնգաղատ. (Ը. 19.) Թէ սովորութիւն եղև՝ զայնոսիկ որք ականատես լեալ էին քրիստոսի, առաքեալս անուանել։ Նա զի զբասպուհոս յայնցանէ ունէր սքէն յակոբ ընդ իւրով առաջնորդութիւն, առ այնպիսիսն կոչի գլուխ։

Կանոն սքէն Ա–պոլինարեայ։ ԺԸ։

94. Ա–րդէս յիշեցաք յանցեալ կանոնին՝ բազում զայս շարականն, և զերկու յաջորդսն ընծայեն յովհաննու խոստատասիրն. որոյ կասկածութենէն ուչ և հեռի՝ ի վաւերական ոճոյ խոստատասիրին. Թէպէտ օրինակ ինչ գնէ անուշամբ մանրակուսոյ։ Ա–յլոյ յայլ օրինակս գտեալ և ևս, թէ, ընտրհալին նեբրատս լոյծ յօրինոյ ասացս։

Ա–յլ՝ յօրհնուած, յառաջինն տան (1) յասելն, Ա–ստիպակ էարձ *ան եղեր այսօր, քառն այսօր նշանակել զնեբրկայ ժամանակ նոր օրինացդ. ՝ի այժմ՝ ի նոր օրէնս զու եղեր ՝ի մէջ հաւատացելոցս քաջ նահատակ քրիստ՝ յառաջնոյն Թադէ քան զամենեսեան. ուստի և յառաջ քան զայլս տեբե՝ ի վերնատունն, յերկինս՝ որ է խորհրդարան այ

(1) * Նահատակ տարն քրիստ զեռեր՝ ի վերնատունն խորհրդարան եղեր այսօր՝ ի մէջ մերոցն զոր յաւետեանական։ ‖

՝ի կարդալ վկայուածդա նոր յաւետեհնականս ։ Որով
երբեւ Թէ ասէ . ՝ի հրեշտակն Ժողովարանին՝ ուր քա-
ջուԹիւն մարտեալ վասն քոյ , վտահեցար ՝ի խորհրդա-
նանն այլ յերկինս ։

Ա.նոյ , յերկիր տան (1) ասելն , պատիժդ զանձառաջ ըղ-
պատիժն , նմանել , պատակեցար անԹաւսաւոր լի պատկան. և
մկրտեցար ածեամբդ ոտ ոչեայ , այր սրբով. այսպիսի ան-
համաձայնուԹիւն հոլովոյ բազում ուրեք տեսանի ՝ի
շարականս ։ Նմաստք տանս են . դու ընտրեցար դա-
տակից երկնաւոր զօրացն՝ ոչ միայն յետ նահատակու-
Թեն ՝ի փառս երկնից , այլև յատենի հրէից վճռե-
տակայն տեսիլ ՝ի դէմս քո փայլեցուցել . ՝ի մարմնի
գոլով՝ անմարմնոյն կերպարանակից ցուցար ։ Օ՛ան-
Թաւսաւ պատակ փառացն ոչ ՝ի հրեշտակաց ընկալար ,
այլ ՝ի Թագաւորէն քոյ՝ որ յերկինից երևեցաւ քեզ
պատակաբեր . վ՛ը զի ըստ նորա նմանուԹենն մկրտեցար
անպատրատ արեամբդ իւրով առաջին վկայ նորա . նախա-
ստփկաւագըդ ՌԾ . (՝ի 14 ՃԵՌագր. նախաստփկաւագ ը ՌԾ.)
ոտ ՝ի կարգ եօԹանց սարկաւագայ՝ առաջին էիր և
գլխաւոր , նոյնպէս ՝ի դասս մարտիրոսաց յառաջեցեր
քան զամենեսին ։

Ա.նոյ , յերդ տան , (2) գոհանալ երեսփիՃնին , նշանակէ՝
գոհուԹիւն ընծայեմք երդուԹենն՝ որ երբեակ սրբա-
սայուԹիւն օրհնի ։ Ա.յսպես վարի բառս այլուրեք ևս .
ոտ ՝ի կարգ պահոց. դՃ. ՝ի տէր յերկինից . * Երկնային
ջոխուԹեանն զինուորուԹիւք քեզ երեքսրբեանդ կան
յանդադար փառաբանուԹիւն ։ Ա.յլև ՝ի նարեկ . հե .
4 . * Օ այս կնդրուկ բանի երեքսրբեանդ մատու-
ցեալ ։ Յայտնի են իմաստք տանս . ընդդէմ Թշնամ-
ոյն սատանայի և պաշտօնէից նր մարտեալ ասէ , և
զարիւն քո հեղլով , գնեցեր զարքայուԹիւնն այ . որով
ալՃ մարդկան կալն պարծիլ նաև առ հրեշտակս . զի
նոքա ոչ այնքան Ճգամբք ստացան զփառս . վ՛ը այսո-
րիկ

(1) * Որ ընտրեցար ՝ի դասս երկնաւոր զօրացըն . պրատիե-
ցար ՝ի Թագաւորէն զանԹառամ ընկալեալն . և մկրտեցար ար-
եամբդ քո սրբոյ առաջին վկայ քոյ նահատակ ։ ‖

(2) * Մարտեալ ընդդէմ Թշնա-

րիկ գոհութիւնս մատուցանեմք ըզ երկութիւնն ։

Ընդ ՝ի ելեալ տան , (1) Որ ընտրեցար , յուսալի թէ պաշտօն եօթն սարկաւագաց ընտրելոյ՝ ոչ էր միայն հոգալ մարմնական մատակարարութիւնք պիտոյից հաւատացելոցն , այլև գործակից լինել առաքելոց ՝ի քարոզութիւն ։ Եւ ասէ թէ ընտրեցար յայս կոչումն՝ արժանաւոր գոլ վկայեալ ՝ի բազմութենէն հաւատացելոց ։

Ընդ ՝ի հինգերորդ տան , (2) Որ երեսկիկ բանսարկութիւն էն ։ Զոր արժանի եղեր մանուածոյ պարզևօք առնուլ զմարտիրոսական պսակն նախ ՝ի վկայս , այլ առաքինի վարուք ՝ի վախճան հասուցանել զընթացս ։

Ընդ ՝ի վեցերորդ տան , (3) Որ արժանի եղեր մանուածոյ պարզևօք առնուլ զմարտիրոսական պսակն նախ ՝ի վկայս , այլ առաքինի վարուք ՝ի վախճան հասուցանել զընթացս ։

95. Յերկրորդ օրհնութիւնն , Ա՛ստուած և նախահայր , յերկինս տան , (4) Տո՛ւնկ անմահ , իմաստքն են ։ Որ յեղեմական դրախտին կայրն ծառք միատեսակք , նոյնպէս իմանալի դրախտին եկեղեցւոյ ընտրեցեալ գոլ ՝ի հօրէ՝ որ ըստ տրուհնական բանին օրինակէ ՝ի միշակ , (Յովհ . ԺԵ . 1 .) տունկ անվնասելի , միշտ

բեր

(1) * Որ ընտրեցար ՝ի կոչումն առաքելական բարոզութեանն որ ժանաւոր լինելով՝ որ սուրբ նոա . բարեխօս ։ ‖

(2) * Որ խընդրեցեր զթոլոմեն ՝ի վերայ քո քարաձիգ ժողովոյն որ սուրբ վասըն քո ուխտաւորացս ազաչեա զընդհալմէ հօր ներսեսն ։ ‖

(3) * Որ արժանի եղեր զմարտիրոսականն առնուլ պսակ նախ ՝ի վկայս , առ պսակիչըն սրբոց և վասըն մեր բարեխօսեա ։ ‖

(4) * Տունկ անմահ իմանալի դրախտին հնուհեցար ՝ի հօրէ . և հաստատուեցար անճառապես . այսօր ցընծան զքեզ հրեշտակայնք ընդ քո մեծապայծառ ձըգնութեդ . ազաչ ։ ‖

քեր պտղոց ա̄ծայնոց՝ 'ի շնորհս, 'ի սքանչելիս, 'ի քա-
րոզութիւն. մահացար մարմնով, այլ անմահ կան
շնորհք քո, փառքն, յիշատակն և բարեխօսութիւն։
Եւ լուսաւորեցար անճառելի օրինակաւ՝ ո՛չ միայն 'ի
հոգի գերագոյն իմաստութ̄ը, այլև 'ի դէմս երեսաց
փայլմամբ սքանչելեաւ։ Վ̄ս որոյ ո՛չ մարդիկ միայն՝
այլև հրեշտակք ցնծան այսօր ընդ քո մեծապայծառ
կամ փառաւոր ճգնութեանդ։ 'Ի բազում ձեռագ.

ճգնութիւնդ։

Ընդ, ե̄րդ տունն, (1) Ա̄ծաստեղծ մարդոյն, բացայայ-
տելի է։ Առաջին ա̄ծաստեղծ մարդոյն ադամայ իբր
անմեղութ̄ե պտուղ ընծայեցար՝ ո՛չ յերկրի, այլ յեր-
կինս մերձ առ ա̄ծ լոյսն՝ որ անմերձենալի է 'ի մարդ-
կանէ. և այսու հայրենի ժառանգութ̄ն, ց̄ փառացն որ
խոստացեալ և պահե̄լ էր ադամայ հօրն, դու եղեր
ժառանգորդ։

Ընդ, 'ի չրդ̄ տան, (2) Ճանապարհ վըկայից, իմաստքն
են։ Գլուխ և նախատիպ վկայից ա̄յ և ճշմարտու-
թ̄ե՝ քս̄ է։ Գերագոյն այսմ շնորհի հաղորդ արար
զքեզ. զի յետ իւր դու լինիցիս առաջնորդ մարտիրո-
սաց։ Բանսարկուն սատանայ քոյով արիական նախա-
մարտիկ նահատակութ̄ը իբր զինով վիրաւորեցաւ.
իսկ նախաստեղծ հայր քո տեսեալ 'ի մահ վիրաւո-
րե̄լ զիւրն վիրաւորիչ, զո՛ւարթացաւ 'ի սիրտ և 'ի
դէմս, և բերկրե̄լ իբր ծափս հարկանէր ընդ կործա-
նումն փորձողին։

Ընդ, 'ի հինգե̄րդ տան, (3) ասելն՝ ընդ հրեղէն լեզո՛ւացն,
իմանի սովորաբար 'ի վ̄ր հրեշտակաց, և բացատրելի
է։ 'Ի տօնախմբութ̄ե աւուրս դասակցե̄լ և մեր ընդ
բազմութ̄ի անմարմին զո՛ւարթնոցն, վերահայցեմք
հանդերձ նոքօք՝ որք են իբրև հրեղէն լեզուք, և միշտ
աղօթեն առ քեզ՝ թէ ողորմեա՛ դու ստեղծեր։ Կամ
հրե-

(1) *Ա̄ծաստեղծ մարդոյն պը-
տուղ ընծայեցար մերձ յանմեր-
ձենալի լոյսն. և հայրենի աւան-
դութ̄ն եղեր ժառանգորդ. ա-
ղաչ։ ||

(2) * Ճանապարհ վըկայից
յետ քս̄ի դըտար. և ա̄ծային փա-
ռացն արժանաւոր եղեր. բան-
սարկուն զինու քո վիրաւորե-
ցաւ, և նախաստեղծըն պայծա-
ռացեալ բերկրեցաւ. աղաչ։ ||

(3) * Դասակարգեալք և մեք
ընդ անմարմնական բազմութ̄ն
վերահայցեմք ընդ հրեղէն լեզ-
ո՛ւացն աղօթանո՛ւէր մաղթանօք,
հայցեմք 'ի քէն մարդասէր փըր-
կիչ, խնայեա՛ 'ի մեզ ստեղծօղ մեր
և կեանք աշխարհի։ ||

հրեղէն լեզուս մարթ է իմանալ ըստ ասացելոյն՝ և կանոն հնչ աշակերտացն, պատաքեալս և զաշակերտ՝ յոյս նշանաւոր էր և տուրքն ստեփաննոս. և իմաստքն լինին։ Վասակից լինելով մեր պարուց հրեշտակաց, մաղթանս արկանեմք ընդ նոցին առաքելոյ և նմին յամ ստեփաննոսի՝ ողորմել և խնայել ՚ի մեզ։

96. ՚Ի հարցն, յերջ տան, (1) Ոչ անպարագրելէ, կարգ շարադրութենն այսպէս դասելի է. Վ.յաղ յիշատակաւ սրբոյն ստեփաննոսի՝ որ անպարագրելի ածուեղ տեսող է, և բարեխօս իւր ուխտաւորացս, գովեմք զքեզ քո ։ Այնպս ՚ի գործատանն, (2) Ոչ յերկնային ջօրացն, փոխեալ են շարքն. ՚ի Օ քո ածծ զնոր որ յերկնային ջօրացն միշտ օրհնի, օրհնեցէք և բարձր արարէք ։ Օ երկնաւոր երեւմանէ սրբոյն ստեփաննոսի՝ տուր և մեզ զայս ։ (Թիւ. 97։)

Ընդ, (3) հրաշալի ածաբանութենէ, իմանալի՝ քարոզութենէն որ յաղագս ՚ի, կամ ածական իմաստութենէն՝ որով ըզհատուածս քոյ հաստատեր։ Եւ ասէ՝ այնու ածաբանութեաբ գովել զքեզ, գոհանալով զնմանէ՝ վի զայնքան անպարտաբեր իմաստութեն չնարհեաց ստեփաննոսի. այլև յիշելով և դատանեալով զնոյն քարոզութեն։

՚Ի մանկունքն, (4) ոպ և յայլ տունս, նախաստաբկաւագ կոչի սբն ստեփաննոս իբրև գլխաւոր ՚ի մէջ եօթն սարկաւագաց՝ զորս ձեռնադրեցին առաքեալքն։ (Վործոց. գ. 5. 6։) Եւ ասի յոմանց՝ լինել նաև սարկաւապետ ՚ի պաշտել առաքելոյն պետրոսի զմբ պատարագն։

՚Ի ձայնուն, յերկիր տան (5) ասելն, Նախաշաւիղ էարբեաց ամ աշխարհի, իմանի. յառաջընթաց և ուղեցոյց մարդկան

(1) * Որ անպարագրելի ածուեղ Թեանըզ տեսող և բարեխօս իւր ուխտաւորացս, այսօր յիշատակաւ սրբոյն ստեփաննոսի զքեզ վեմք ըզքեզ ։ ||

(2) * Որ յերկնային զօրացըն միշտ օրհնի զք ածծ, այսօր յիշատակաւ սրբոյն ստեփաննոսի ըզ այր օրհ ։ ||

(3) * Հրաշալի ածաբանութիք սրբոյն ստեփաննոսի քահանայք ընդ վերին զօրացն երկնից զք դով ։ ||

(4) * Նախաստարկաւագ և առաջին մարտիրոս որ ՚ի քէն սկզբ սակեցար, և յերկինսձեմ առաքեալքդ պատուն պսակաւորեցեր երկրիս ցար. աղաչ ։ ||

(5) * Նախաշաւիղ բարեաց ամ աշխարհի, և լուսաղարդ ձայնապարհայն եղեր ժառանգորդ. ոմ ։ ||

կան աշխարհի՝ ի բարւոյն հաւատոյ և ուղղափառութենէ. զի անվերջ քարոզութիւնքն եղոյց՝ թէ ոչ արժան է վարել զսպասաւորութիւնն այս. յաւուրսդէմ հեղլով զարիւնն՝ եղոյց զօրինակ սիրոյ հաւատոյ. աղօթելով վասն քարկոծողացն՝ ուսոյց զանոխակալութիւն։ Նա դարձեալ, զի նոր աղօթիւք ընկալաւ եկեղեցի զնոքն պօղոս՝ զառաքեալն հեթանոսաց, որ աւետարանական եղեալ զերեւելի մանն աշխարհի։

Ընդ, յերդ տան (1) ասելն, Ընձայեն զինուաւճ, իմանի։ Ցեսանելով զո յերկինս հայրական փառաւք զքն, վառեցար ընձային զինուին ոգւոյն, միակ անձամբդ ընդդէմ կալով բովանդակ ժողովոյն հրէից. և կարծրակուռ քարինքն ոչ կարէին գձել ի զրահ հաւատոց քոյ։ Ի բանիս ակնարկի խորհրդաբար հաւատք սէյ Երդութեն՝ որով զօրացեալ էր սէնն ստեփաննոս. զի ասէ՝ հոգւովն սրբվ երբև զինով ամրացեալ, տեսանելով յերկինս զհայրն փառաց, և զորդին ընդաջմէ նորա. և այս ասացեալ է ըստ կարգի պատմութեանն ղուկայ. զոր տես ի յաջորդ թիւդ։

97. Ի շարականիս յիշատակի բացումն երկնից՝ յոմն նախավկայն ստեփաննոս տեսանէր զորդին սյ ընդաջմէ հօր։ Օ այն երկնաւոր երևումն այսպիսի բանիւք պատմէ սէնն ղուկաս։ (Գործոց. է. 55. 56.) * Եւ նա էր լի հոգւով սրբվ. հայեցաւ յերկինս, և տես զփառս սյ, և զյն զի կայր ընդաջմէ սյ. և ասէ. ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ, և զորդի մարդոյ՝ զի կայ ընդաջմէ սյ։ ‖ Ի վերին երեսս յայտնի են իմաստք պատմութենն. զի ասել կաւղի, թէ սէնն ստեփաննոս զոլով լի ընտրհօք հոգւոյն սէյ, յայզմանէ նոյն հոգւոյն ամբարձ զաչս իւր յերկինս, և ետես զփառսն սյ, և զյն կացեալ ընդաջմէ սյ՝ իբրև տեսօղ և զօրացուցիչ քաջութենե նահատակին իւրոյ, հրաւիրելով զնա՛ի վայելուչն յաղթանակին. և զայն տեսիլ յայտնեաց նմա վկայն յատենի Թշնամւոցն՝ առ՛ի զգաստութեան՝ թէ նոքա, կամ յամօթահարութենէ։ Եւ համարի ոսկեբերան (՛ի մեկն. գործ. Ձառ ԺԸ.) թէ հրեշտակային պայ-

(1) * Ընձային զինուաւ վառեցար զինեալ հայրենի փառօք զորդին սյ. ամէն։ ‖ : ‖

պայծառութիւն դիմաց սբ̄յն՝ զոր տեսին ատեանն հրէից, ներգործել՝ իցէ յերկնաւոր տեսլենէ անտի. որով երևի կարծել՝ թէ 'ի սկզբան ատենախօսութ̄ենն եղև այն տեսիլ. թէպէտ և սբ̄ն յետ լռելոյն յայտնեաց զայն հրէից:

Այսոքիկ ը̄ պատմութ̄ենն, բայց ը̄ ներքին իմաստից խնդիր է առ մեկնիչս և առ վարդապետս, թէ զիա՞րդ իմանի հայեցումն, զի՞նչ բացումն երկնից, զի՞նչ փառքն ա̄յ, զի՞նչ կալն յ̄ոի ը̄աջմէ ա̄յ:

Զ հայեցումն իմանան բազումք ը̄ մարմնոյ աչաց տեսութ̄ե, ոմանք երևակայութեամբ միայն. իսկ այլք՝ մտաւոր և իմանալի հայեցողութ̄ը:

Իսկ զբացումն երկնից՝ նոքա որք երևակայութ̄ե կմ մտաց համարին զտեսութ̄ին, լոկ զգացումն ինչ ասեն, և ո՛չ իրական փոփոխութ̄ի յերկինս: Բայց որք համարին մարմնոյ աչաց եղեալ տեսութիւն, ոմանք ասեն՝ թէ ստէպ ստէպ փայլատակմամբ օդոյ ձևանայր պատառումն երկնից: Այլք ասեն, զմասունս օդոյ աստի և անտի թանձրացոյց ա̄ծ, թողել՝ անօսր զմիջանկել՝ օդն. որով միջօդն երևի դատարկ և բացել: Իսկ այլք ասեն՝ զբուն երկինս աստեղաց, կամ զհրեղէն երկինն երանելեաց բացեալ, ո՛չ պատառմամբ, այլ թափանցութեամբ. որով կա՛մ աչք սբ̄յն ստեփաննոսի զօրացան յա̄յ 'ի սրանալ մինչև 'ի վերին երկինս, և կմ՝ պայծառութ̄ի փառացն քո̄ի՝ յերկնից անտի ձգեաց զՃառագայթս իւր յաչս սբ̄յն: Մարթ է ը̄ ոմանց այլազգ ևս իմանալ զայն բացումն. իբր զի ո̄բ նախավկայն 'ի ժողովարանի ատենին կայր 'ի խօսել իւրում. ուստի թերևս ընդ յարկաւ ծածկեալ էր տեղին. և 'ի բաժանել ա̄յ զյարկն՝ բացեալ երևեցաւ երկին, և ընդ այն ետես սուրբն զփառս ա̄յ:

98. Փառս ա̄յ ոմանք իմանան զփառաւոր կազմած երկնից՝ որ աթոռ է ա̄յ: Այլք մեկնեն զփառաց ա̄ծն, կմ զփառաւորեալն ա̄ծ՝ որչափ նկատելի իցէ մարմնոյ աչաց: Այլք իմանան զպայծառ ծագումն լուսոյ յերկինս՝ երևեցուցիչ և նշանակ մեծվայելչութեանն ա̄յ:

Իսկ ը̄աջմէ ա̄յ կալ յ̄ոի, կմ որդւոյ մարդոյ՝ ոմանք իմանան թէ 'ի պայծառութ̄ե լուսոյն ձևացաւ յօդս

պատկեր քս̄ի իբրև կացելոյ ը̄աջմէ հօր։ Այլք համարին՝ թէ քս̄ ինքնին իսկական փառօքն էջ յերկնից, կմ տեսանելի արար զինքն։ Ոմանք համարին՝ միայն յերևակայական տեսութե̄ սբ̄յն տպաւորեալ պատկերին քս̄ի, ոպ̄ լինէր 'ի տեսիլս մարգարէից։ Բայց առաւելագոյն ևս համարին ոմանք 'ի վարդապետացն առաջնոց, ոպ̄ թէ զնոյն ինքն զա̄ծութի̄ և զեր̄դութի̄ն տեսել̄ իցէ սբ̄ն ստեփաննոս։ Այսպէս խօսի գրիգոր նիւսացի 'ի ճառի սբ̄յն, ասելով. Ետես զնա ինքն լոյսն 'ի լոյս ա̄յ՝ կատարել̄ հասողութեամբ մտացն, այլև զա̄ծ և զերդ̄ութի̄ն։ Մեծն օգոստինոս, 'ի բանն ղ̄զ. ասէ. Ետես բացաւ երեսօք զհայր և զորդի և զհոգի ս̄բ։ Այլև հիլարիոս արելատացի 'ի ճառի սբ̄յն ասէ. Յայնժամ ընկալաւ զյաղթանակն, և ետես զա̄ծ. և որ անձկանօք ակնկալեալն էր, աչաց նորա երևեցաւ. և յոյսն արդեամբք կատարեցաւ՝ մինչդեռ հոգին 'ի մարմնի կայր։ 'Ի սոյն միտս մարթ է իմանալ զասել շարականիս 'ի հարցն,

Որ անպարագրելի ա̄ծութե̄դ տեսող։

Արդ՝ ո՛չ է տեղւոյս զիւրաքանչիւր կարծիս 'ի քննութի̄ մատուցանել. այլ համառօտիւ ասեմք, թէ առաւել հարազատ պատմութե̄ սբ̄յն ղուկասու, և այլոց նման տեղեաց գրոց՝ ընտրելի է այսպ̄ս. զի սբ̄ն ստեփաննոս մարմնոյ աչօք ետես յերեսս օդոյ զանջրպետութի̄ ինչ, որով երկինք իբրև բացել̄ երևէին. ը̄ն որում իմանան վարդապետք զբանալ երկնից 'ի մկրտութե̄ քս̄ի։ (Մատթ. գ̄. 16։) Ընդ այն անջրպետութի̄ ծագեաց լոյս սաստիկ՝ ցուցական մեծվայելչութե̄ն ա̄յ. զոր սովոր են գիրք՝ փառս ա̄յ կոչել. ոպ̄ առ մովսէսիւ՛ 'ի վ̄ր լերինն, և 'ի վ̄ր խորանին վկայութե̄. այլև 'ի ծննդեան քս̄ի առ հովիւ՛սն ծագեցին ասէ ղուկաս՝ փառք ա̄ն։ 'Ի պայծառութեան լուսոյն ետես զքս̄ իւրական փառօքն՝ որով կայ յերկինս ընդ աջմէ ա̄յ։ Այնպիսի հրաշալի տեսութի̄ աչաց՝ յանդիման առնէր մտաց սբ̄յն զերկնային փառսն, և զխորհուրդս մեծութեան ա̄ծութեանն։ Եւ ահա այսու օրինակաւ բազումք 'ի յիշատակեալ կարծեացդ համաձայն գտանին։

Կանոնք Պետրոսի և Պօղոսի : ԺԶ :

66. Յաղագս այսր կանոնիս ասի՛ւ պատմուԹեան կիրակոսի, Թէ օրհնուԹիւն, մանկուԹիւնքն, և համբարձին արարեալ էն՛ւ Ս նորհալւոյն :

ՅօրհնուԹիւնէ, յառաջինն տան, (1) Յընծայ այսօր, ցուցանի տիեզերական ընծուԹիւն հաւատացելոց՛ւ յիշատակի գլխաւոր Առաքելոցն. որ և յայմ ազգայ եկեղեցիս տեսանի մեծահանդէս պայծառուԹիւնք, բայց առաւելապէս՛ւ բուն հանգստարանի նոցա՛ւ մայրաքաղաքն Հռովմ : Ա՛ւ վերայ բերի զպատճառս ընծուԹեն. իբրզի եկեղեցի հաստատեալ է՛ւ վէր վիմի հաւատոյ, ՚ի կա՛մ՛ւ ի վէր պետրոսի, և կա՛մ՛ւ ի վէր հիմնական դասանուԹեն քարոզելոյ՛ւ պետրոսի. և զարեալ է վանական պարգեւօք աւանդելովք՛ւ ձեռն առաքելոց՝ առ՛ւ ի փառս մարմնացեալ բանին, կամ քան : Ա՛նդ, յերկիր աստ, (2) Որ ղէուԹեն, յաղագս սքանչելոսի է բանն. որ զՀնչմարիտ որդիուԹիւն քան առ ածՙ վերին յայտնուԹիւնք հօրն դասանեայ. և արժանացաւ երանուԹեն ընտրհին՛ւ ի քէն. կարգեալ վէմ անվանելւ, ՚ի անյաղԹելի՛ւ ի դրանց դժոխոց, ՚ի բանուԹէ հեԹանոսաց, և՛ ի մոլար աղանդոց : Ա՛ւ տպագիրս լինչ վերի պակաս դնի՝ անուճանելւ :

Ա՛նդ, երկր տուընն, (3) Որ անմարմնոյ, հայի առ սքանչելոս. և ասի գերապանցեալ քան զդասս անմարմնոյ հոգեղէն բնուԹիւնն, ըստ գերագոյն իշխանուԹեն և ըստ աւետարանական ուծապարծուԹեց, որով և վկրեշտակս դասել ասայ՛ւ ի ա. կորն. գ. 3. այլև յայտնուԹիւ բազում խորհրդոյ, և երկնային փառաւքն առաքելոցն զբազումն՛ւ հրեշտակաց՝ ոչ է անհաւատելի քան զբազումն՛ւ ի հրեշտակաց՝ ոչ է անհաւատելի քան

(1) Ընծայ այսօր եկեղեցի սուրբ յիշատակաւ ՚ի առաքելոց, հաստատեալ՛ւ ի վերայ վիմի հաւատոյ, զարդարեալ՛ւ ի փառըս մարմնացելոյն բանին : ||

(2) * Որ ղէուԹեն անձառելոյ միաԹնին յայտնուԹիւնք հօր՛ւ ի վերս առաքելոցն դասանել, և երանելոյն արժանացեալ ընտրհի, վէմ անվանելի՛ւ ի դրանց դժոխոց : ||

(3) * Որ անմարմնոց դասուց հրեշտակաց հոգեղէն բնուԹիւք գերազանցեալ, և բարձրացեալ՛ւ ի երկնային խորանն, անձառ բանին արժանաւորեալ : ||

ՆԵԼԼ . տե՛ս և՛ ԻՅամբարձին ։

Ընդ , էրէդ տուընն , (1) Ու գերագոյն ընդունելոց , յանդիմանէ զայնոսիկ՝ որք աւե՛լի ծածկել զգլխաւորութի՛ն սքեան պետրոսի՛ւ վե՛ր այլ առաքեալոց և համօրէն եկեղեցւոյ , զանազան հաստատել յոտնաքեալսն զհաւատոյ ճշմարտութի՛ն յայտի . կի՛ համարիւն դնել՛ւ սքեան պետրոս վառաւելութի՛ն պատուոյ միայն , և ո՛չ իշխանութե՛ան ։ Նայց շարականս մերժէ զայդպիսի մեկնաբանութի՛ն , և խորհրդով ասէ՝ անուճանեցեր զնա գերագոյն և գլուխ . զի մի՛ կարծեսցի թէ՛ւ կամաց և ընտրութէ՛ն առաքելոց կարգեցաւ պետրոս ՚ի նախագահութի՛ն եկեղեցւոյ , այլ միայն՚ի տիրական իշխանութէ՛ն քան , որոյ է անուճանս դնել ամենայն արարածոց . այլ վասն և զանուն նորա զսիմոն փոխեաց ՚ի կեփաս , որ է գլուխ , կի՛ ՚ի պետրոս՝ որ է վէմ . ուստի և շարականս առ կենսան դնէ՝ գլո՛ւխ ոչ հաւատոյ , և առ պետրոս՝ հնդա եկեղեցւոյ ։ Նպա ուրեմն զի՛նչ և անուճանեաց քո պետրոսի , այն անուն է նորա . և մարդ ո՛չ է իշխան փոփոխել զոր ՚ած անուճանեաց , ո՛չ առնուն սո՛սկ և կոչումն՝ այլ արդեամբք առնելով զնա գլուխ ։

100. Ի հարցն , ՚ի գործատան , (2) այլև յողորմեայն ասելն , Նմանութէ՛ն յուսյանէ զքէն պետրոս և պօղոս իբր զոյգ մի բանաւոր եզանց , որք վակօս քարոզութէ՛ն հաւատոյ ձգեցին ընդ ամենայն աշխարհ , պետրոս առ հրէայս , և պօղոս ՚ի հեթանոս . որք և զծայր ակօսին բերել միացուցին ՚ի մեծն հռովմ ։ Նէրդ՝ զսոսա ընտրեաց ասէ՝ լինել ամրոց հաւատոյ , և սիւնս եկեղեցւոյ . և նո՛ւ խոստացաւ շնորհել զգաստողական աթոռան ՚ի տիեզերական ատենին , ՚ի փառաւոր գալստեան իւրում , ըստ մատթ . ԺԹ . 28 ։ Նայց քանզի շարականս խօսի առանձնաբար ՚ի վե՛ր երկուց գլխաւոր առաքելոց , մարթ է փիլիպեան հրապարակ իմանալ ընդ մտայն՝ որ առ փիլիպէս . ԺԳ . 13 . ասի՝ յա՛մ հրապարակէս , յո՛ ՚ի հռովմէական ատեանս , որ

(1) * Որ գերագոյն ընտրելոց առաքելոցըն դասուց անուճանեցեր լինել զերանելին ըզպետրոս , գլուխ ոչ հաւատոյ , հնդա եկեղեցւոյ ։ ||

(2) * Որ ընտրեաց զերանելի առաքեալն ամրոցք հաւատոյ , սիւնք եկեղեցւոյ , ՚ի տիեզերական ՚ի հրապարակին զգաստողական աթոռաբն շնորհելով . բարձր ։ ||

որ և տիեզերական էր հրամանատրութիքն . ոմն և՛ի շարական Թէոդոսի կոչի՝ տիեզերական իշխանութիւն։ Այս ըստ այսմ իմաստիքն լինին , Թէ ամենևին չնորհեաց քո զգատողական աթոռս եկեղեցւոյ՝ և տիեզերական տիրութիքն հռովմայ , իբրուն աթոռն հաւասարհակառ ։ Այս որ՝ և պէտ խօսի և վաքարիա կաթուղիկոս՝ և ձառի ծննդեան Քրիստոս . * Յաւաջագոյն քան զծնանելն՝ և յետ ծննդեան Քրիստոս զերկրաւոր պետութիքն՝ և հռովմայեցիան . . . քանզի՝ և հռովմ հանդերձեալ էր կարգել զաթոռն պետրոսի , և զգլխատութիքն առ եկեղեցւոյ ։ ‖

Այնդ , և վերջին գործատան , (1) Ելմանեալ աղաւնոյ , իմաստքն են ։ Ոգին որ ձևմարիտ՝ որ նմանեցաւ աղաւնոյ՝ և մկրտութեան քոմ , նոյնպէս աւ որ առաքեալն փաւղոս այծաթապատ թևովքն՝ նշանակ մաքրափայլ սրբութիքն , և՛ և գոյն ոսկւոյ՝ նշանակ մեծագին պարգևաց ։ Այսել կամի , յայտնատեսիլ ցուցաց կօք երևեր Ոգին որ շուրջ պատել զառաքեալսվքն՝ և վարս նոցա , և քարոզութիքս , և՛ և սքանչելագործութիքն ։ Որոց և խօսել էր յայդմանէ Հոգւոյն սրբոյ ։

(Գործոց . գ . 8 . ժգ . 9 ։)

Այնդ , և մանկունքն սրբոյն Պետրոսի , յաւաջինն տան՝ (2) Որ արփևահրաշ , շարք բանին իմանալի են այսպէս ։ Այսքա որ՝ և հօրէ առաքեցաւ , արփևահրաշ լուսոյ ճառագայթ մանր պայծառացոյց զտիեզերս՝ առաքելական քարոզութիքն սրբոյն պետրոսի ։ Այնուհետև երկիդ տանն (3) իմաստ . Բանն ասէ որ՝ և յերկրի երևեցաւ , և հեղձական ծովէս վերաբերեաց՝ վերաբերեալ և՛ կեանս վշտաղեղն քնութիքս՝ և հանդարտեցոյց զմրրիկ տանն սրբոյն պետրոսի . ըստ որում ասաց նմա , յայսմհետե վմարդիկ որսայցես՝ և կեանս ։ (Ղուկ . ե . 10 ։)

Այնդ , յերրորդ տան , (4) Որ յաւազ , կարգուածն քանին պար-

(1) * Ելմանեալ աղաւնոյ որ՝ և մկրտութեան սրբոյն պետրոսի , հրաւերելով՝ և լոյն անբաժանութեր ։ ‖

(2) * Որ արփևահրաշ լուսոյ ճառագայթ պայծառացոյց զտիեզերս՝ առաքելական քարոզութիքն սրբոյն պետրոսի , հրաւ ։ ‖

(3) * Որ՝ և հեղձական ալեաց ծովէս վերաբերեաց ըզհողեղէն բնութիքս՝ և կեանս , բանն որ՝ և յերկրի երևեցաւ ուռիանաւ աւետարանն սրբոյն պետրոսի . հրաւ ։ ‖

(4) * Որ յաւազ դուշակելով մա-

պար-

պարկէլի է ։ զատն ՝ոյ որ եբարձ զմեզս մեր , յատա-
ջագոյն գուշակեաց՝ սրբոյն պետրոսի լինել կցորդ
մահուն նորոյ արեամբ խաչին կի՛ն և խաչ ելանելով ,
ըմպելով զբաժակ չարչարանաց քոյ , և այնու ժառան-
գելով զկեանս անվախճան ընդ քոյ ։ Այսպիսի
թիս՝ է առաքեալն՝ի յովհ ։ (ի՞ա ։ 18։ 19 ։) յորժամ
ծերասցիս , ձեռս՝ի վեր կալցիս ևք ։ Ար՛արթ է իմա-
նալ և զգրեալն նոր յերկրորդ կաթուղիկէն ։ ա ։ 14։
գիտեմ թէ վաղվաղակի մերկանալոց եմ զմարմինս ,
ոպէս և քո եցոյց ինձ ։

՚Ի հաստատին սբոյն Պօղոսի , յառաջին տան , (1) ևս
անպարագրէրն , իմաստքն են ։ Ոյսն քո պայծառագոյն
քան զարեգակն՝ որ յիւրում ՚ածային էութենէ անպա-
րագրելին է , շուրջ ծածկեալ անմատոյց բազմափայլ
ճառագայթիւք , այն լոյսն շուրջանակի փայլատա-
կեաց առ սբոյն պօղոս՚ի Դանասպարհին դամասկոսի ,
ըստ պատմելոյ գործոյ ։ Գ ։ 3 ։ Այս ասէ՝ պայծառա-
գոյն քան զարեգակն , վ՛որ կի զմիջաւուրըք ծագեաց՝
յաղթելով արեգակնային ճառագայթից ։ (իբ ։ 6 ։
իզ ։ 13 ։)

Ընդ , յերկդ տան , (2) ևս գերագոյն էրովբէէից , իմաստքն
են ։ Ոյ երագոյն քան զքերովբէսս բարձրացաւ սբոյն պօ-
ղոս յերկրորդ խորանս երկնից , և անդ արբմամբ յորդե-
ռանդն վտակաց իմաստուե և սիրոյն ՚ոյ զմայլեցաւ ,
արժանի լինելով տեսլեան ՚որ երդուեցեն ։ Ղաղկա-
տուեցին իմանի առ քերովբէս՝ ըստ հեղեալ գիտուեն
նոցա նկատելով ։ վ՛որ զի քերովբէքն ըստ ընթացից մտաց
արագունք , և յատաւելուեն գիտուեանն ընկա-
լեալք զայս անուն , իւրեանց հեղեալ գիտուեամբ
ո՛չ հասին յայն ծանօթուեն , յոր վերացաւ սբոյն պօ-
ղոս ։ զի դեռ յառաջ քան զերանանալ իւրեանց՝ հա
ւատովք միայն ծանեան զխորհուրդ ՚որ երդուեցեն ։

Իսկ

մահուն իւրոյ լինել կցորդ ա- փայլել շուրջանակի սրբոյն պօ-
րեամբ խաչին գառն որ եբարձ ըզմեղըս մեր , ըմպել զբաժակ
չարչարանաց սրբոյն պետրոսի ։ ժառանգ ։ ||

(1) * Որ անպարագրէրն է յէ-
ուեն , պարագծագծեալ արփի-
ափայլ ճառագայթիւք լոյսն որ
պայծառ քան զարեգակն արտա-

ղոսի ։ դրաւ ։ ||

(2) * Որ գերագոյն քերով-
բէից վերամբարձեալ՚ի յերրա-
կի խորանս երկնից , և հրաշա-
ւան վտակացն արբմամբ զմայ-
լեալ , երդուեցեն արժանաւորե-
լով տեսլեան սուրբըն պօղոս ։
դրաւ ։ ||

իսկ երանելին պօղոս՝ի պայծառապոյն տեսութիւնն այնր խորհրդոյ վերատեսալ եղև՝ մինչ դեռ՝ի ձանապարհն կէնացս էր։ Այս մուտս առնու զյաւիշտակիլ նր յերկինս ոչ միայն շարականն, այլև Կարեկացին, ՚ի մեկն. երգոց. (երես. 155։) Եւ այն իսկ է կարծիք Թովմայի ապուհնայեցոյ և բազմաց ուծբանից, առեալ՝ի սկզբն օգոստինոսէ։ (Գիրք ժբ՚ի վր ծննդ. ընդ գրոյն. և թղթ. ձխէ։) Ի յիւրյաղագս այսր խնդրոյ տես՝ի մեկն. ընդ. կորնթ. ժբ. 2։

Ընդ, յերկն տան, (1) Որ անօթն հոգեւոյն ընդունել, իմանալ անօթ ընտիր՝ կրօղ հոգւոյն սկզբ, կամ ընտրեալ՝ի հոգւոյն, և տարօղ վանուննն կամ զնաւատս քոյ առ հեթանոս. որ և վկայեցաւ քարոզութեն կատարեալ, պատկերեալ հեղմամբ արեանն եւրով. (՚ի 26 օրինն. եւրով։) Կանգնեաւ առեալ են յերկրորդ տիմոթեայ. գ. 7. 8.

Կանոնք Ոգեւոց ոգոպհան։ ե։

102. Օրհնութեն (որ ընդ պատմութեն կիրակոսի՝ արարեալ է՚ի հնարհալոյն,) յառաջինն տան (2) ընդ 28 ձեւագրաց գնէ. Որ էն յէուրեն ոգոյ դիպ էէն. յերկու ձեռ, և՚ի տպ. յէէն։ Համատքն են. Որդին՝ որ էն յէուրեն՚ի միշտ էէն. որ է ասել, որդին էակից հօրն յաւիտենականի, և անեղ ծնունդն հայրական. գնա՚ի վերուստ երկնային յայտնութ հնչեցին որդիքն որոտման. և յայտնեցին մարդկան գծածկապէս խորհուրդ, յր գգաւլտնածածուկ խորհուրդ մարդեղութեն, կամ գխորհուրդն որ նաև՚ի յայտնիլն միայ ծածուկ վր անհասութեն։

Ընդ, ՚ի էրդ տան (3) ասելն, Համանչքոյեալ բանդ անքմբռնելի. վրր

(1) * Որ անօթ հոգեւոյն ընտրեալ, քարոզելով անունն ՚ի հեթանոս. և կատարել գնացսն հաւատոյ պատկեցաւ հեղմամբ արեանն Յեսուի՚ի քէ. Ժառանգ։ ||

(2) * Որ էն յէուրէ որդի միշտ յէէն, անեղանելի ծննդով հոյրական. գնա՚ի վերուստ հընչեցին որդիքն որոտման, և յայտնեցին որդիքն մարդկան գծածկապէս խորհուրդ։ ||

(3) * Որ անմարմին՚ի հօրէ մարմնացար՚ի կուսէն, Թանձրացեալ բանդ անքմբռնելի. վրր՚ի մարմնի շոշափելին որդիքն որոտ-

բռնելի, նշանակէ՝ անըմբռնելի կամ անշօշափելի բանդ ա̅ծ միացեալ ը̅ թանձր բնութ̅ե մարդկայնոյ. որով եղեր շօշափելի։ Այս բան է գրիգորի ա̅ծաբանին 'ի ճառն ծննդեան. (ճառ լը̅։)

Ընդ, 'ի հինգե̅րդ տան (1) ը̅ 21 ձեռագր. դնի. Որ զանտես յէից զլոյսդ. յայլ 5 կամ 6 ձեռ. զանտեսն էից. 'ի տպ. և 'ի մի ձեռագ. անտեսդ։ Իմաստքն են. զլոյս ա̅ծութ̅ե̅դ՝ որ անտանելի և անտեսանելի է յէիցս զգալեաց, մարմնով փակե̅ ծածկեցեր. զոր 'ի լեառն թաբոր արտափայլեալ տեսին որդիքն որոտման։ Եւ թէ յի՛նչ միտս լոյս պայծառակերպութ̅ն քո̅ի ասի լոյս ա̅ծութ̅ե, ասելոց եմք 'ի կանոն Վ արդավառին. թիւ՛ 292։ Իսկ մաքրիլ տեսլեամբ այնր լուսոյ՝ է ազատանալ 'ի բռնութ̅է կարեաց մարմնոյ։

Ընդ, 'ի վեցերորդ տան, (2) Որ կենարար բանիւ՛ քո, իմաստքն են։ Բանիւ՛ վարդապետութ̅ե քո հաւատացեալ, հոգւով անմահացան, և զմահ մարմնոյ ևս արհամարհեցին յարութեանն յուսով. մինչ զի իշխան եղեն մահու՝ յանձն առնուլ զայն, կամ արգելուլ, կամ կոչել երբ կամին. որ̅պ̅ս յովհաննէս կենդանութ̅ը ետ փորել զգերեզման, և ինքնին ընկողմնեալ ննջեաց։

103. 'Ի հարցն, յառաջին տան (3) յասելն, Սեղծեր զմարդն 'ի յանմահութ̅ե (յա̅մ ձեռ. 'ի յանմահութ̅ի.) իմանի այնպիսի անմահութ̅ի, որով կարէր ադամ չմեռանել՝ եթէ կացեալ էր 'ի պատու՛իրանին. բայց զի յանցեաւ, անկաւ ը̅ մահու՝ որով ոչ կարէ չմեռանել. մինչև յարութ̅ն փոխեսցի յայն վիճակ, որով չկարէ մեռանել։ Զայս տուն ողջոյն առնու 'ի բանից իմաստութ̅ե. (ը̅. 23.) * Զի ա̅ծ հաստատեաց զմարդն յանեղծութ̅ի, և 'ի պատկեր իւրոյ բարերարութ̅ե արար զնա։ || Ուր նկատել արժան է, զի

զբան

րոտման. և հընչեցին ընդ տիեզերս զաւետիս կենաց։ ||

(1) * Որ զանտեսդ յէից զլոյսդ անտանելի պարագրե̅ մարմնով ծածկեցեր. զոր 'ի լերինն արտափայլե̅ տեսին որդիքն որոտման. և մաքրեցան անճառ տեսլեամբ գերապանծ լուսոյն։ ||

(2) * Որ կենարար բանիւ՛ քո անմահացեալք, և մահու եղեն գերազանց. յանձն առին ըմպել զբաժակ չարչարանաց ընդ քեզ. զի ընկալցին 'ի քէն ըզփառս։ ||

(3) * Որ զամենայնըն յոչընչէ արարեր, և ըստեղծեր ըզմարդն 'ի յանմահութ̅ե 'ի պատկեր ա̅ծութ̅ե̅ըդ քո. ըզքեզ օրհ։ ||

զբան պատկերին՝ ըստ անմահութեանն առնու չարաչարանս. իբր զի ոճ միայն ունի ինքեամբ զանմահութիւնն, և այնմ հաղորդ կամ՚ցաւ առնել զմարդն։

Ա՛նդ, յերդ տան (1) ասէրն, դուշեր ահեպաբանիչ զերդեան որոտման, ոչ նշանակէ՝ թէ երկոքեին և եղեն աւետաբանի գրօղք, այլ թէ՛ի նոցանէ եղև. իբր ասել. ցուցեր աւետարանիչ յորդւոցն որոտման, ըստ զոյ հանճարս. թէպէտ այսու միւս եղբօրն և եղև առանձին պատիճ ինչ. վ՚ն այն երկուցն և տայ զգովելին։

Յողբերեալն, յերդ տան (2) ըստ բնէմ ձեռագ. դնի. Նա զերդել ճառաց ոոց որ՛է ոոմ գալոսքեանն։ ի տալ. գալըս-

քեանդ։

Ա՛ւր յերկնիցն, յառաջին տան (3) ըստ բնէմ ձեռագ. դնի. Ալր ծագեցեր ըզլոյս հրամանի ոո յաշխարհ։ ի տալ. յաշխարհս։

Ա՛նդ, յերկիր տան (4) ի ըզեալ չնորհօք, իմաստքն էն։ ի ցեալ չնորհօք իմաստասիրեալ՝ ի հոգւոյն սրբ, բար. ձրացան մտօք՝ ի վերոյ քան զերկինս, դերազոյն ձառ նալմամբ հաւատոյ տեղեկանալով անձառ էութ միա ծնիդ. զոր և աւետարանեցին յաշխարհի բանիւ և գրով։ Ի՚անձ այսր տան առեալ են՝ ի վարդապետութ-

թէ ի ուսուցչին. (Ա՚գաթանգեղ. երես. 312.) յասելն. * Համարձակեալ այնուհետև թևօք հոգւոյն աւետարանագիր արանցն քաջասիրաց, և անցեալ ընդ երկինս, և բարձրացեալ՝ ի վէր խորհանայն երկնից, տեղեկացեալ հոգւոյն սրբ ի ոճ։

Ա՛նդ, յերդ տան (5) ասէրն, Ապրօղ եղեն ամ զբօսութ, նշանակէ զկարողութ՚ն կամացն և զյօժարամտութ՚ն. զոր լինակատար պատրաստութ՚ն մատուցին յԱստուած զբաժակ չարչարանացն փրկչին. ուստի՝ ի պատասխանել

(1) * Որ կոչեցեր ըզսէրեզերս՝ ի հաւատոս ճշմարիտս ընդունելով զբ առաքելովք. վասն։

(2) * Ջչարչարանս և ըզմահ ընդ քէզ յանձն առին հաղորդել փառաց քոց ամ՚ի քոմէ գալըստեանդ. բարե։

(3) * Հոգի իմ կանխէ առքեզ ամ՚ծ, որ ծագեցեր ըզլոյս հրամանի քո յաշխարհս ընդունելով զբ առաքելովք. վասն։

(4) * Ի ըզեալ չնորհօք հոգւոյդ սրբոյդ, և բարձրացեալ՝ ի վերոյ խորհանայ երկնից. տեղեկացեալ եղեն անձառ էութ միածնի քո, աւետարանեցին յաշխարհի. վասն։

(5) * Կարօղ եղեն ամ զօրութ՚ն ընդունել ըզբաժակ չարչարանաց միածնի քո որդւոյն որոտման, և ընդալ՚ն դասիլ. վասն։

հնել նոցա առ Հարցուն ձեռն , Կարօղ եմ , ասել կամ ինն . ահաւասիկ կամք յանձն առնուլ յաժարութիւն գնամ վիշտս . որչափ կարողութիւն է մեր , ընծայեմք զբովանդակին . չիք մեզ անկարութիւն և հեղգամտութի՛ւն կրել զքեզ և զձեզ ։ Օ այսպիսի ընծայուն կամսոյ գոհանալ ընկալաւ և քո , հաստատեալով զնոսա արդարև զաժակն իմ ըմպելիք . իսկ զնոսա զնստեղն ընդառաջմէ ասաց՝ ոչ է իմ տալ , իմանի՝ ոչ ես տամ զոր խնդրես մեր ձերոյ . այլ Հայրն իմ տայե զոր չարչարակցութեանդ ձերոյ ։ (Ա՝ատթ . ի . 22 . 23 ։) Ասաի և շարականս յետ ասելոյն՝ կարօղ եղէն ըմպել զաժակ չարչարանաց միածնին , յասելոյ՝ և ընդ՝ոքն դասիլ , յր ըմպելոյն դասիլ՝ և ոչ լոկ խնդրելոյն , կամ վասն ազգականութեանն ։

104. Ի մանկունքն , յառաջին տան (1) ասելն , Հրաշալագործ գոյր յերկնէից դասս առաքելոց , խիմնի ոչ միայն ըստ բարձրագոյն իմաստութենն և ըստ առաջակայ լինելոյն ի մէջ առաքելոց , այլև ըստ առանձին սիրոյն՝ որով գգուէաց էր ի քեզ , և մանկանուն ընկալեալ զսիրելի աշակերտն , այլև ժառանգ կարգեալ մօրն իւր ։ Այսոքիկ եղեն գերազանց արտօնութիւնք սիրոյն Յովհաննու ։

Ընդ , յերկիր տան (2) ասելն , Որ ֆութեամբ , բացատրելի է . զու ընտանեբար փարեցար զվարանոցաւն քոյ , որ է լոյս անմատոյց . և այնու մաքրեցար ոչ գոսկի ի հուր , զտեղով բազրովին ի ժանգոյ մարմնական ցանկութե՛ , և այլոց մարդկային կրից ։ Ուստի զարդեալ գտար ի մէջ սբոցն , որով ոչ խմանին հաստատակ հաւատացեալք և արդարք , այլ գլխաւորքն ի նոսա առաքեիք , և այլ աշակերտք . յորոց միոյն իբրև արեգական ի մէջ աստեղաց փառաւորագոյն գտաւ յովհաննէս մանուսար պարգեւօք , կուսութե՛ , բարձրագոյն աւետարանագրութե՛ , և հրաշալի տեսլեամբ յայտնութե՛ց ։

Ընդ ,

(1) * Որ յանբաստութ՛ի լուսոյն ընկալաւ ըղծագումբն Հոգ՝ ոչ երանելի որ յովհան. նէս . և հրաշազարդ գլխաւ յերք ջանիկ գասս առաքելոցն . հայեցո ։ ||

(2) * Որ փարեցար ըզսաբաս փեալ պաբանոցաւն զանմատոյց ը լուսոյն . և մաքրեցար որպէս զոսկի ի հուր . լուսազարդեալ երևեցար ի մէջ սբերցն որպէս յաստեղս արեգական , հայեցո ։ ||

Ընդ, յերկդ տան, (1) Որ ի կենդանի, իմաստքն են. ի կենդանի աղբերէն ի քեզ արբեր զաստուածային շնորհայ. անկանելով զյանցօքն յոր, առեր զլուծիկ երկնային պարգևայ: Ե՛ւ ընտ հոգւոյն. ար թևօք հոգւոյ, կիմ մտայդ թռուցմամբ հասեր յանխմանալի գիտութիւնն այ, որ ծածկեալ էր ի հասարակ մարդկանէ: Կամ, հոգի առեալ կհոգին ես, բայատրի. թևօք՝ ար անօսր իմաստութիւնք հոգւոյն սէր հասեր ի խորհուրդս այ, որ ի մարդկանէ անխմանալին է: Կամ, յանխմանալին առցի ածական թևոյն. ար յանխմանալին թևս հոգւոյն հասեր, հաղորդ լինելով բարձրագիտութեանդ նր:

Ճառն հոգևոյն Աստուածոյ: իա:

105. Ո՞ շարականն կրանել ձեզ առաքել, բազումք ընծայեն մովսեսի խորենացւոյ, և այլ օրինակ՝ յովհաննու մանդակունոյ, երգել ի տօնի երկոտասան առաքելոց միանգամայն, կի՛ի տօնի իւրաքանչիւրոց առանձին, որոյ ոչ կայ յատուկ շարական. ոչ կայ գլխաւոր առաքելոյն, և որդւոյն որոտման: Ամենքեան ժամանակաց արարին յատուկ շարականս բարդուղիմեայ առաքելոյն, և այլ՝ թադէոսի, և այլ՝ թովմայի. բայց վի՛ ոչ էին ի հասարակ սովորութիւնն ընկալեալք, վ՚ն այն ոսկան ոչ եղ վայնս յիւրում տպագրութեն:

Յօրհնութեե, յառաջինն տան (2) ասելն, Երանելի է ակղբանէ, իմանի. սահմանեալք յաւիտենից առ յոչ ոչ միայն ի շնորհս որդեգրութե և ի փառս երկնից, այլև ի պաշտօն առաքելութե: Նոքօրեալ յորովայնէ, ար ձրի կամօքն այ որոշեալք նախ քան զծնանելն:

Ընդ, ի հինգերորդ տան, (3) Որոց հրամայեցեր, իմաստքն են.

(1) * Որ ի կենդանի աղբեր ըզբոլոր արբեր շնորհայ. և ի Թէս հոգւոյն հասեր յանխմանալին. աւետարանեցեր մըշտընջենաւորակից հօր վէսակից որդին. հայցեա: ||

(2) * Երանելի ես առաքեալ, հրաւիրեալ իսկըզբանէ և ընտրեալ յորովայնէ, սպասաւորք և բարեկամք և վկայք ածորդւոյն. բարեխօսեցէ՛ք: ||

(3) * Որոց հրամայեցեր հոտ անոյշ լինել ընդ տիեզերս, որմանց հոտ ի մահոճանէ ի մահ.

և

են . ՚ի քոյ չնորհայ կարգեցեր զառաքեալսն լինել
հոտ անոյշ ընդ ամս աշխարհ , զբաղցրութիւն հաւատոց
բուրեալով քարոզութիւնք ։ Այլ ՚ի կողմանէ լսողացն ,
ոմանց՝ յո անհաւանութիւն եղեն հոտ ՚ի մահուընէ մե-
ղաց և անհաւատութենէ՚ ՚ի մահն դատապարտութենէ .
և ոմանց , յո հաւանելոցն եղեն հոտ ՚ի կենաց հաւա-
տոյ և չնորհաց՝՚ ՚ի կեանս երկնային փառաց ։ Այս է
քան առաքելոյն . (Բ . կորնթ . Բ . 15 . 16 .) զոր և
բացատրեցաք անտանօր . բայց մարթ է ՚ի տեղւոջս
խնդիր յաւելուլ , թէ զինարդ քարոզութիւն աւետարա-
նին անուշահոտ գոլով առ ՚ի կեանս , նախ ասէ՝ հոտ
մահու լինել ոմանց , և ապա՝ կենաց առ այլս ։ Պա-
տասխանեմք թէ, ոչ ըստ զօրութենէ աւետարանին՝ այլ
ըստ հետևման իրացն կարգէ զբանն . վասն այնպիսի է
Ճշմարտութենն բնութիւն , զի յորժամ առ ախտացեալս
լինի քարոզեալ , զհակառակութիւն կրէ նախ , և ապա
հաւանեցուցանէ . նմին իրի և սիմէոնին ծերոյնի դու-
շակելով զլինելոցն ՚ի վերջ քսի , ասաց՝ ահա կայ նախ
՚ի գլորումն , և ապա ՚ի կանգնումն բազմաց ՚ի մէջ
իսկ ։ (Ղուկ . Բ . 34 ։)

Ընդ , յուխերորդ տան (1) ըստ ամ ձեռագ . գնի . Ոմն
մշակ անպատճառ կամաւորութեամբ ելիցէ . և ըստ այսմ բառն
անպատճառ կարէ լինել ածական ելիցէ , ըստ որում
անյապաղելի է ՚ի դրանց դժոխոց ։ Ասի ՚ի տպ , անպատ-
ճառ ելիցէ , որ լինի ածական բառին մշակ ։

Ի հարցն , յառաջինն տան , (2) Ասէ էանէդ հօր
և հոգւոյն . զպաշտելի է չխմանալ՝ բանիհոգւոյն . այլ
թէ՝ բանըզ եակիւց հօր և հոգւոյն ։

՚Ի տէր յերկնից , յառաջին տան (3) ասէըն , Ասէ ՚է տէրն
էանէ պատուհասել եղեն , խմանի . ՚ի սկզբանէ յաւետենից
ժողովրդեան սիրոյն ոյց հօրն բուրեցուցանց . որ յիւրմէ
բարութենէ առանց ալժանեաց նմ ընտրեաց ՚ի չնորհս
և ՚ի փառս ։ Ասի այսմ խմացեալ զբանս , հաստատ-
կա-

և ոմանց ՚ի կենաց ՚ի կեանս .
բարեխօսութենէ սոցա ։ ||

(1) * Ամէն մշակ անպատճառ
ելիք կաթուղիկէ եկեղեցւոյ , և
պըսակ պարծանաց հաւատացե-
լոց . բարեխօս ։ ||

(2) * Էակից բանըզ հօր և
հոգւոյն , որ ելեր ՚ի յերկնից ՚ի
փրկուել ազգի մարդկան . ամէն ։ ||

(3) * Ոըք իսկըզբանէ պատ-
ուել եղեն ՚ի սէր բոլորից հօր ,
առաքելական կոչմամբ ըզանե-
զեր զհրաւիրեցինն յուսով հաս-
նել մասին . վարդապետութենէ
սոցա ամենեքեան օրհնեացուք
ըզտէր ։ ||

կալար ամ սքէց պատշաձի . ոմ և ի կարգն մարտիրո-
սաց ասի . (Թիւ 403 :)

Ակայն քաց ի հասարակ իմացուճածոյ աստի՝ իմա-
ցեալ լինի և առանձին սէրն այ յընտրութե սքէց կիւ-
րաքանչիւր վիճակ . և ըստ այսմ առաքեալքն մեծարե-
ցան ի սէրն այ ըստ ընտրութեն յատաքելութե , հայ-
րապետք՝ ի հովուձութե , մարտիրոսք՝ ի նահատա-
կութե , և այլք յայլ վիճակ : Աստի և շարականս յա-
ւելու , առաքելական կոչմամբ ես . այ պատուհէցան ի սի-
րոյն այ , և այնու ընտրեալք յատաքելութի՝ իբրև այ
պատգամաւորք հրաւիրեցին զմարդիկ յակնկալութե
երկնային ժառանգութե , մանաւանդ լինել իւրաքան-
չիւրոյ ըստ չափու վաստակոցն : Ասկ ասելն , վարդապե-
պութե ասա , իմանի՝ իրատեալք կամ լուսաւորեալք
վարդապետութե սոցա , առենեքեան միաբան օրհ-
նեսլուք կնի : Որն քացայայտ ասի և ի կանոն սքէից
Պետրոսի և Պօղոսի , յողորմեայն . * Լուսաւորեալք
ի սոցա դպրութէս փառաւորեմք զքրիստոսի : ||
Ընդ , յերկիւղ տան (1) ասելն , Ուէր ի վէրոյ անմարթոյ ,
իմանի . ընտանի մերձաւոլք լինելով քմի , և ամ գոր-
ծոյ նր ականատեսք , առաւելեալ գտան քան զկրեշ-
տակս , որք յատաջն ոչ գիտէին զբազում լինչ ի անօ-
րինութեն քմի այնպէս , ոմ առաքեալքն գիտացին ,
և անձամբ իսկ ներկայ գտան և պաշտօնեայք :
Ընդ , յերկիւղ հրեայիցն , Ատելոյ այ աբանդ , ևս ,
ի տպագիրս շարակնոցս ոմանս կայ յատելեալ երբորդ
տուն , որ և երևի ի յետին ձեռագրաց միայն . և ասէ .
* Ուերահրաշ մըշակդ աշխարհի , և սերմանօղդ ըզքանըն հենոց
ի յոգիս բանաւորաց , աղաչեմք ըզքեզ ||| ևս : Ասայց այս չէ , ի
հարապատ և ի հին ձեռագրաց . այլ յետ ժամանակի
հնարեալ յոմանց առ ի պահել կարգ այբուբենին .
տեսեալ կի յայնէ սկսեալ անցանել ի դա՝ կանցարա-
րեալ կգեմիւ . կոր գոյէ յօրինող շարականիս զիպ-
ուճածուվ արարեալ է , և ոչ գիտելով :
Ի համբարձին , յերկիւղ տան , (2) Որս ընտրեցեր յա-
տաքելութե , իմաստքն են : Անձինն՝ ոք ի յա-
ւաքե-

դ

(1) * Որք ականատեսք և սպա-
տաւորք եղեն մարմնացելոյ բա-
նին , պերիվերոյ անմարմնոց գա-
ւուցն հանդիսացեալով ընորհի վար-

(2) * Զորս ընտրեցեր , յատաք-
գիտութե զարժանացեալոցն ան-
ձինս , արտաւորել ի նոսա վկո-
դե

ռաջգիտուԹԵ քում արժանացեալ էին ընտրհայց քոյ, ընտրեցեր ՚ի ժամանակի. պատուրեալ (այսպես ըստ երից ձեռագրացն. յայլսն ամ, պատուրել) ՚է նոսա պիտոյիւ ընդ հայ ազ. ըստ հեղուր ՚ի նա զընտրհս հոգւոյդ. որով հաստատեալ հերքեցին պապասմէ պղշնամն. (ըստ բազմագոյն ձեռագ. ընդնամն։) Այլ, այլազգ ևս յարմարին իմաստից. ըստ յաւաջգիտուԹԵ քով ընտրեցեր ՚ի յաւիտենից զանձինս՝ զորս քո կամօքդ արժանիս համարեցեալ, կիսորք քեզ հաճոյացան, տպատուրել ՚ի նոսա զընտրհս հոգւոյդ, ևն։

՚ի. Ձաշուն, յերկրորդ տան (1) ամ ձեռագիրք ընԹերցնուն։ Ոմ ազգէ էր ընդհանուր պեղէրցւոց՝ ՚է պետանէ ոչ ասացեալ. ըստ ՚ի նոսէ կարգեալ քարոզել էք, կամ առաքեալք ՚ի նոսէ։ ՚ի տպ. եղեալ է՝ զոր ոչ առաքեալք, առ ՚ի նմանեցուցանել այլոց տանց։

107. Ցայսմ վայրի դնեն տպագիրք շարակնոցք վառելոց համբարձին, ՚ի յանապատն ծովէն, ձարտար լիմաստան, և բարեկարգ ՚ի կազմուԹենն. զոր ասեն արարեալ վարդանայ բանիբուն վարդապետի ՚ի գոՀեստ համօրէն առաքելոց, յիշատակելով զնոսա երկու երկու յիւրաքանչիւր տան; բայց յերկուց վերջին տանց՝ յորս ուրոյն անուանէ զմատԹէոս և զպօղոս։ ՚ի. ձեռագիրք օրինակս ոչ ՚ի տեղւոջս կայ գրեալ, այլ ՚ի կատարածին՝ այլով յետին գրչաւ. նշանակեալ Թէ ոչ ՚ի նախնեայ է յօրինեալ, այլ ՚ի միջին ժամանակս՝ և յետոյ ուրեմն ընկալեալ ՚ի սովորուԹենէ. ՚ի մի օրինակ վկնի կանոնի հնչ աշակերտացն կայ։

Ո անուանս առաքելոցն զորս յիշատակէ՝ եԹէ ՚ի ԹուՀ առնուցուս, պատանես չորեքտասան. և սակայն յետոյ զնչէն պօղոս համարէ երեքտասանեորդ։ Այլ ընդ այս չէ զարմանալ. վ՚ս վկ Ղատէոն յիշատակեալ աստաՀնոր ՚ի չորդ տան՝ ոչ է յերկոտասանիցն, որ այլով անուամբ յուդա կոչի, և աստ ուրոյն յիշատակի ընԹերցի բոր իւրում յակոբայ ՚ի վեցերորդ տան, այլ է մին յեօԹանասնից՝ ըստ ճշգրիտ պատմուԹենէ հայոց. այլ վկ ՚ի քարոզուԹենէ առ հայս նախընԹաց եղև սքին բարդուղ-

ղի-

նոսր տիեզերացս քոնի ընդ առաքեալք առ որս վասըն մեր։ ||

(1) * Որ քարոզէք ընդհանուր պեղէրցւոց՝ ՚է պետանէ ոչ ասացեալ. ըստ ՚ի նոսէ կարգեալ քարոզել էք, կամ առաքեալք ՚ի նոսէ։ ՚ի տպ. եղեալ է՝ զոր ոչ առաքեալք, առ ՚ի նմանեցուցանել այլոց տանց։ ՚ի. Ձաշուն, յերկրորդ տան (1) ամ ձեռագիրք ընԹերցնուն։ Ոմ ազգէ էր ընդհանուր պեղէրցւոց՝ ՚է պետանէ ոչ ասացեալ. ըստ ՚ի նոսէ կարգեալ քարոզել էք, կամ առաքեալք ՚ի նոսէ։ ՚ի տպ. եղեալ է՝ զոր ոչ առաքեալք, առ ՚ի նմանեցուցանել այլոց տանց։

զիմեայ, կամեցաւ յօրինօղն կից ընդ նմա առնել զնիշատակ գովութեան։

Այլ և զայլ ինչ նկատել ի շարականին. զի յառաջինս երիս տունս յիշատակէ զերիս ծածկային անձինս. և ի յաջորդ երիս տունս նոյնպէս անուամբ ածային անձանց ձեւացուցանէ զնոսին. իսկ յեօթնեդիւնն զերիցն յիշատակուն դնէ միանգամայն ասելով, Յբէ-

սբէեան ի տրուէն իօ։

108. Յառաջնում տան, (1) Ի յանահման ծովէն, իմաստքն են։ Յանսահմանի ծովէ գթութեէդ ոչ հօր՝ բղխմանէք կիմ վտակք եք ողջ առաքեալք։ Ի ներանիւ խորհուրդ. (ի օրէն. խորհուրդ.) յո առաջինն խոր-հեալք և կարգեալք ի դասակարգութեէն եկեղեցւոյ. ըստ բանի առաքելոյն. (ա. կորն. ժբ. 28.) * Ձե զորս եդն ածխ յեկեղեցւոջ՝ այս են, նախ զառաքեալն, երկիր զմարգարէս։ Աստի ի սկսանել քՀի զաւետ-զուն իւր՝ նախնին զկոչումն առաքելոյն արար։ Յբ-նոսեան ակնոց։ ի 24 ձեռագ. դնի՝ երկոսեան ապակ. յայլ երիս, ապնոյ. յո յերկոտասան ապակս իջելի առնէ պատկ ըզ եկեղեցւոյ. իսկ ակնոց ասէն՝ երևի միայն յերկու ձեռագիրս։

Երկրիդ տան, (2) Ընտրեալքն բանին, իմաստքն են. ոչ հիմունք սիոնի նորոյ՝ եղեալք կիմ արկեալք յաշխար-հակիրք բազկաց բանին, յո քՀի։ Երթեալ մս բարձրու-թեէ աստիճանին և սնդուեէ հաւատոց. իսկ հովիտ մէ ցածուն կէնացն, և մէ պտղաբերուէ։ Հարապատ վէմ հաստատ։ Ի յատեալ յօրենական գրեն բազում ձե-ռագիրք. բայց Թերևս վրիպակաւ կիմ յանհմտութէ դրողաց՝ առ բառն հարպատ՝ հետևեցուցեէ յոքնակի վէմ. ուր վէմ հաստատ ասէն՝ յատուկ մնակագական անուն է սրբոյն պետրոսի. և զի յայլ տունսն ևս զյե-սուէ գովեսան է զական դնէ, յորմէրութեալ այսմ առա-քելոյ՝ որ անմիջապար վէմի յիշատակի. ոչ յոմանս նու՝

(1) * Ի յանահման ծովէն հօր գթեմանէք բղխմանէք և որ առաքեալք, անդրանիկ խոր-հուրդ և լոյս գէտալանց, եր-կոտասան ականց պատակ որ ե-կեղեցւոյ. բարեխոս լերուք առ որ վն անձանց մերոց։

(2) * Ձեխարհակիրք բանին բազկաց եգեալ հիմունք սրբոյն սիոնի. լերթեալ անշարժք. հո-վիտք ծագիածինք. հարապատք վէմք հաստատ պետրոս և ան-դրէաս. բարեխոս լերուք առ որ։

նոյ՝ վախս լանջից . բարգաւիմակ՝ հայաստանեայց հայը հոգեառ . և Թովմաստ՝ բանասէր քաջս , ևն ։

Կայց եմէ համարիցեմք ի յօրինողէն եգեսաւ վէմս , յարմարի և այս՝ հայեցեալ ի նշանակութեն անուանց երկուց առաքելոցս . զի ոչ պէտս , նորմսիկս անպատճառ յուշադրէն նշանակեն վէմ կոչ արձան ։ Կամ հաւանագոյն իմն , եղբարք պետրոս և անդրէաս ։

109. Ի չերդ տան , (1) Ի բաբեհան հոգւոյն , իմաստքն են ։ Ի հոգւոյն սրբ որ է բուն բարութեն , կոչ պղծիլ բարութեն , դուք էք վտակք հոսեալք , հանդերձ որոմամբքդ հնչեցեալքդ ի սիեզերս , ոչ յիջանել յորդ անձրևաց լինին որոմունք . այլև յոլոհան հրեղէն , փայլատակմունք հրաձիգ . յորոց ոչ կայծակունք կիշանեթք ինձ սակաւք թօնաւիին , այլ սաստիկ լոսաժայռ , լուսատու աստեղք զանազանք ։ Ի յորդիկ էն փոխաբերութեք նշանակիչք պետպէս հնորհացս քարոզութեն աւետաբանեին , յարմարեալք ի մակադրական անուն երկուց եղբարցն՝ բանբերեցս , որ է՝ որդիք որոտման ։ Կամ առանձին պատիւ Յովհաննու՝ լինել յոի Թագաւորին վախս լանջից , այնու զի անկաւ և փարեցաւ զանձքն քոմ ։

109. Ի չերդ տան , (2) Հայրապատնի այգեցն , որ զեկեղեցի նշանակէ անկեալ ի Հայրական աջոյն , դուք պարիսպք էք ասէ՝ հրեղէնք ըզդէմ դիւաց և Թշնամեաց ապականողաց զեկեղեցի . և միանգամայն բաղձք ազաքեցն , դիտանոցք ի պահպանել ։ Կամ առ որդիս եկեղեցւոյ՝ էք ասէրեղէն բաճախ լսելիք ածմպրեն գնհնեաւ իմաստասիրել և սիրոյ . միանգամայն ձեր , արիացեալ տագնապէդ , արբուցանելոյ առնեցուն զգինի աւետարանին ։ Կայց առանձնաբար Հայաստան ազգաց Հայոց հոգևոր՝ սէր բարգաւիմս , և յառաջընթաց գործ ծակիս քո՝ Թադէոս մի յեօթանասնից ։ (մի օրինակ գրէ , Հայոց հաստատ) ։

Ի հինգերորդ տան , (3) Ի ճաճան հօրէն , միահամուռ ընծայ-

(1) * Ի բարեբեան հոգւոյն հրեղէն պարիսպք և բարձր աշտարակք · ոսկեզէն բաժակք և ժիր մատռուակք , հայաստատ վրայակք և որոմունք սիեզեր · յոր Թագաւորեալ էր Թագաւորեալ · յոր Թագաւորեալ · յոր Թագաւորեալ · յո

ծային առաքելոց ամ՛որ պիտոյն է՝ ի գործման հօտին, յր արօտ, ջուր, հովիւ պահպանիչ, և փարախ։ Ոտք էք ասէ՝ անմահ կիմ անպակաս արօտք հօտին քոյ՝ կենդանարիչք և արբուցօղք բանիւ վարդապետութեան. արեան հովիւք հալածիչք խաւարային դիւացն գայլոց. և բանաւոր փարախ՝ հանգուցիչ և պահպանիչք ի գաղոց։

Յեսթենէդ տան, (1) Լրբեռբենան դ աբոռե, իմաստքն են. ամենամբ եղբօրէ կամայն խորհրդականք էք և հաղարապետք, մատակարարք, կառաւարիչք առ մարդիկ. իբրև փողք հնչիք ըստ տիեզերս՝ ոչ պատերազմի և արհաւիրս, այլ բարբառս աւետեաց։ (ի օրինակ փոխանակ ասելոյ՝ ըստ ամ՛երէիէ, գրէ՝ պեղես։)

Յեսթենէդ տան, (2) Լանին կենաց կանուխ, իմաստքն են. բանին կիմ վարդապետութեան հաւատոյ առաքինի քարոզող և աւետարանիչ գրովք. մի զի մնասցեն յատաջ քան զանհնէսին գրեաց զաւետարանն։ Լրեփ ֆրհոնե. Թարգմանութեն է անուանն Տարենս, որ նշանակի՝ երգ կենաց։

Յհինենէդ տան ասէրն, (1) Լերբերդ երինէդ, ի 19 ձեռագիրս գտի, երբերդ երինէդ. և ի միում, չերբերդ երինս։ յայլում, չերբերդ երինէդ։ Լայց առաքինին է ըստ բանի առաքելոյն. (ը. կորն. ժ ը. 3.) * Յաւիշտահակել զայնպիսին մինչև յերերդ երկինդ։ || Ոտք թէ զինչ այսու իմանան վարդապետք հայոց, տես ի համեմատ ձի նորին սքեմն պօղոսի. (Ա իե 101.) և զկատարեալ տեղեկութիւն առնուցուս ի մեկնութէ նորին։ Լսելն նախաօթ բաբէանց, իմանի. Հայեցօղ բարձր ծանօթանալ եղեալ ընդ ամ՛էն ոք։ Լխրօց բանալ, խորին խորհրդոց բացօղ կիմ բացայայտօղ։ Լրբեռպատն, եւգեալ է փոխանակ դասականի, յր երեքտասանեդ։ (ի օրինակ վիսպա-

հրսկօղ հովիւք խաւարահալածք, բանաւոր փարախ սքեմդ թովմայ և փիլիպպոս. բարե։ ||

(1) * Երբեքսրբեան մի՝ ձրուբեթ խորհուրդ կամաց և հաղորդակեաք. փողոց հընչմունք, բարբառք աւետեաց ընդ ամ՛էն երկիր սքեմդ մաշոն և մատաթիա. բարե։ ||

(2) * Բանին կենաց կանուխ քարոզ և աւետարանիչ, երգ փրկութէ, հընչումն աշաւոր, ազգէ մարդկան պարծանք սքեմդ մատթէոս, բարեխօս լեր առ քեզ։ ||

(3) * Աշխատելի գրախօսն ասաէն աւետ և երբորդ երկնից. նրկատող բարձանց, խորոց բանալի, երեքտասան ուր առաքէ պօղոս հայր համատարած. բարե։ ||

կաւ դնէ՝ երբեմնական ։ (Հայր համաթաթախ , յր Հայր հա-
ստակաց . զի կրեր զՀոգւս ամէնեկեղեցեաց ։

ԼՈՆԴՆ ՀԲ Ա.ՀԱՅԵՐԲԱԿ ։ ԻԲ ։

110 ։ Ո այս չարաչան ընծայեն սրբոյն ներբեսի չը-
նորհալուց , ըր յիշելոյ կիրակոսի ի պատ-
մութենն . որում վկայէ ընտանութեի ոձոյ բանիցն , և
բարեյարմարութեի իմաստիցն . զոր երգեմք ոչ միայն
ի տօնի եօթանասնից և երկու աշակերտացն , այլ և
ի տօնս այլոց աշակերտաց առաքելոցն ։ Վասկայն կի-
րակոս յիշէ անուամբ առաքելոց , և ոչ աշակերտաց . վասն
զատացաւն նոր մարթի է իմանալ եւս ի վերջ չարաչանին
Լրբանէն եբ առաքեալ ։

Յորհնութեի , յերկիր տան (1) ասէրն , ՝ի ծովս ձգեա-
պարծրբեալ , իմանի . զու որ ի ծովուն գնացեր անեաց
ընեմացիք , կիմ այնպիսի ընեմացիք որով հետք ոտիկ
ոչ երևեին ի ջուրսն , ի ծովակէ կոչեցեր առ քեզ
զորսորդս անբան կենդանեաց , որք ի մահ որսացին
գնան , կերակուր առնելով մարդկան ։ Կոչեցեր գնա ,
որպես զի այնուհետև զբանաւոր մարդիկ որսացցեն ի
հոգևոր կեանս ի ծովածուփ աշխարհէ անհաւատու-
թեան և մեղաց ։

Ա.նդ , յերկիր տան , (2) Բանաւոր երկրի , ի կիր առնու-
զառաք սերմանողացն (Մատթ . ԺՃ . 4 . 37 .) յոր-
ցանեալ լեի բուն գործօղ բանաւոր երկրի մարդկան՝
է ինքն քրս յերկնից երեալ մշակն . որ զսերմն բանին
կենաց արկ ի բերան աշակերտացն՝ ուսուցանելով
գնա , զի և յայլս սերմանեսցեն քարոզելով ։

Ա.նդ , ի չերգ տան , (3) Որ գոչիսէ , յոյցանի խորհուրդ
երկոտասան աղբերացն , և եօթանասուն արմաւե-
նեացն

(1) * ի ծովս Ձանազարհոր-
դեալ անհեա ընեմացիք . ի ծո-
վակէ կոչեցեր զորսորդս անբա-
նից կենդանեաց ի մահ . զի ի
ծովէ աշխարհն որսացեն զյա-
նականեբս ի կեանս . ազաչա-
նոք սուգս ։ ||

(2) * Բանաւոր երկրի մշակիդ
երկնային որ եառուր զգաբեմբն
կենաց ի լերուս բանին մերոց
կաց , և առաքեցեր սերմանել
յոգիս բանաւորաց . աղաչ ։ ||

(3) * Որ զբինակ երկոտաս-
ան առաքելոց քոց քր , և զեօ-
թանասուն ընտրելոց աշակեր-
տացն յառաջադոյն ծանեալ ի

նեաւցն յաղիմ կիմ յեղիմ, ըս պատմելոց եւ ից. ժ. 27։
Ա՛նդ , ի հինգերորդ տան , (1) որ չինեցեր ըզտուն , բա-
ցայայտին իմաստք բանին . Ղ. առակաց . Թ . 1 . տուն
նշանակեալ զեկեղեցի , և եօթն սիւնք՝ զպարգեւս
հոգւոյն սրբ , բազմահամբ գիտի՝ զհատատս առաքեալ-
նին. և առաքեցան ծառայք իմաստուէն առաքելք՝ կո-
չել զպատասխանիսն զհետ անոսս յարբունս զուարթա-
րար բաժակի հատուցին ։ (ի 18 ձեռ. պահ.)

111. Ա՛ Հարցն , յերրորդ տան , (2) որ ըսի մարմոյ էա-
բանաւորն , պարզելի է . առաքեալք եղեն չարչարա-
կիցք կամ հաղորդք չարչարանացն քոյ ըստ մարմնոյ ,
որով ի մարմնի չարչարեցար ։
Ա՛նդ , ի գործատան , (3) Հրեղէնէ հեղձանաց , յայտ
առնի՝ թէ այն զօրութեի որով երկինք հաստատեցան ,
հաստատեաց և զձեզ ի ձեռն առաքելոց . ուստի օրհ-
նեցէք զանուն ից ։
Յողջոյնացն , յառաջին տան , (4) որ ձեռագրաց դնի ,
Խաչ առաջօք դաճձնին . ի տուլ . դաճձնէք ։
Ա՛ւուր երկրորդին , յառաջին տան , (5) որ ձեռագրաց դնի ,
Ա՛յսօր երկնայնոցըն վայրիվերոյ ծանեն ընդ հողեղինս .
և վերսկակ է ասել՝ որ հողեղինս ։ Ամենայն այսպիսի բա-
նի՝ որ չայր չարակնս և աս ասել , չայս առնեն
զհաղորդակցութեի երկրաւորս երկեղեցւոյ որ երկնա-
ւորին . որով ի ցնծալ մանկանց երկեղեցւոյ՝ ծնօղ-
կիչ լինին և վերկրչն , և անդրադարձեալ ի ծոմել
վերնոցն՝ պարակիչ լինին աւորինքս . ոյզ ասէ աստ
երկիր տունն (6) . ուր հրեղէն լեզուս կուրել զաշակերտանս

Թիւ արմաւենեաց և ալեբացն յաղիմ . ազաչ ։ ||
(1) * Որ չինեցեր ըզտուն քո զեկեղեցի իմաստուն հօր յս . և
կանգնեցեր ի սմա սիւնս զեօթ նաթափանն հոգւոյն զօրութի . և
առաքեցեր ըզծառայս քո որ զա-
ռաքելաս կոչել զնեթանոսս յար-
բունս ուրախութեի խառնեցեր յոր
բաժակին . ազաչ ։ ||
(2) * Որ ըստ մարմոյ չարչա-
րանացն քոց եղեն կամաւ չար-
չարակիցք , որոց ի փառսն հաս-
թիեն լինել նման քեզ խոստա-
ցար . ըզքեզ ։ ||
(3) * Եկեղեցիք հեթանոսաց
հաստատեցիք առաքելովք զանն
որով երկինք հաստատեցան օրհ-
նեցէք ։
(4) * Հայր առաքօղ միածնիդ
որում էուր յաչխարհն զնե-
արեալս քո խակրանէ . ազաչ ։ ||
(5) * Ա՛յսօր երկնայնոցն
վայրիվերոյ ծանեն ըզ հոգեղինսս
զնչուսակ որ առաքելոց քոյ ,
որք դասեցին ըզմարգ ի ըզգ հը-
բեշտակս , փառաւորելով ։ ||
(6) * Ա՛յսօր պարակիչ եղեալ
վերնոցն որգիք նոր սիւնիւ ի
յհշատակի լեզուացն հրեղինաց ,
որովք եղեն ըզգեցեալք ըզքո .
փառս ։ ||

տես Թիւ. 95 ։

Լ'նդ ,յեղդ տան , (1) ասէին՝ որովհետև խաբեալ , խմանի . ի ձեռն առաքելոցն մարգրեցան՝ լուսնելով զօծումն ընդ հոգւոյն ի սկզբանէ և ի խորհուրդ գրչին ։ Լ' մանկունքն , յեղդ տան (2) ըստ 28 ձեռագր . գնի . Լ' փալատեան ըն նախ ։ ի տպ. և ի տակաւ ձեռ. նապըկ ։ Լտակ ասէին՝ գերագոյն քան զընտանս անձամաւելի երա- նուէ հասեալ , հայի ի բանն որով երանի եւս քո աշա- կերտացն՝ առաւել քան զմարգարէս և զարդարս , զի տեսին և լուան որում նորա ցանկային ։ (Ա՛ատեմ . ԺՃ . 16 . 17 ։)

Լ'նդ , չերդ տուն (3) ընծայնի , Վասն անխարհող , ոչ գոյ ի հին ձեռագիրս , այլ ի նորագոյնսն և ի տպա- գիրս միայն , թերևս կազմելի բանին նման և այ- լոց ասոց ։ Լ' վերջին ուր ի տպ . ասի՝ առնա դիր բաբե- խօսեա վս ֆառուկ դիրդ դերդ , ձեռագիրքն դնեն , բաբե- խօսեա առ որ վս մերդ էրիս-ուկ ։

Լանուկ Հնչանաս տարբերի ։ իջ ։

112 . Ե՛րեսեան հնարհալոյ ընծայի և այս շարա- կան ըստ յիշելոյ կիրակոսի ի պատմուհեն , ոչ աննշման ընտանի ոձոյ նմի . զոր արար նա երգել յուրբաթաւոր առաջաւորաց պահոցն , յորում աւուր լինի յիշատակութիւն պահոց և ապաշխարութեան նիւ- ութեւասց ի ձեռն քարոզելոյ յոհիանու ։ Ո՛ այս յի- շատակութիւն առնեն և ասորիք ի ժամերգութեան իւ- րեանց , ոչ վայրապար՝ այլ զի ապաշխարութիւն նիւ- ութեւասց նախատիպ օրինակ էր դարձման հեթա- նոսաց ի հաւատս քարոզելոյ առաքելոյ . և ոչ եղև օրիւ-

(1) * Ա՛յսօր քահանայք և պաշտօնեայք ոչ եկեղեցւոյ սո- նախորդեն զկիրակասէր լուսոյն ծա- գեացն , որովք մարդեցաք օծու- թիւ ոչ հոգւոյն . փառս ։ ||

(2) * Գերագոյն քան զըրնաս անձամաւելոյն հասիք երանուելն . որք ի գալըստեան աեաոքն Տրոյ քիչ յերկոտասան աշաւարն քան ասաչ ։ ||

(3) * Պատք անխարհնոց հրեշ- տակաց քեզ երանեն ամենօրհ- նեալ կոյս մարիամ , որ զկնի բանն որ ընդ հօր կրեցեր ի քեզ անեքթեսապես . առ նա միշտ բա- րեխօսեա վասն քաւուն մեզոց մերոց ։ ||

օրինակ նշանակիչ , նոյնպէս օրինակ յորդորիչ լինի հաւատացելոցս՝ ապաշխարել ջերմեռանդ և յուսով զգոյծ եկեղեցւոյ ՝ յորմէ թէ պակասիցիմք , լինի օրինակ զատապարտիչ . ըստ որում և ներսն ի յանդիմանութեան հրեից յառաջաբերեաց ։

Յատուկ օրհնութեան ոչ ունի , այլ ի կարգէ ապաշխարութեան ասի ըստ ձայնին ։

Ի հարցն , յառաջինն տան , (1) Որ զանձառէլն , իմաստքն են . զանձառէլն և զծածուկ խորհուրդ անօրինութեանդ՝ ի ձեռն մարգարէիցդ զանազան օրինակաւ յառաջագոյն նշանակեցեալ ցուցեր ։ Ոմանք ի ձեռն յոյնիանոս , ըստ քարոզութեան առ նիկոմէդացիս՝ ցուցեր զտարածումն առ տարանի քո առ հեթանոսս . և ըստ մնացեալոց նոր ի փոր կիսին և էլանէլոյն անտի անապական՝ ցուցեր զծագումն քո և զարութիւն ։ Ո այսպիսի կ բացայայտ երկիր և երդ տունն . յայլ տեղիս չիք մեկնութիւն բանից ։

Ընդ , ի վերջին գործատան , յամ ձեռ . գնի՝ ֆահանայ ։ տուլ ։ ֆէ ։

Երկիր նոր յերկինսն , յերկիր տան , (2) ասէին՝ օրհնութիւն նոր երգէին , յայտնապէս չէ գրեալ ի պատմութիւն յոյնիանոս . բայց ինքնին տայ իմանալ , յորժամ տեսին նմանութիւնք զամ պատուհասին անցեալ գնոքօք ։ Ա ան զի բնաւորական է առնելոցն՝ ոչք ի վտանգս ինչ ըմբռնին , ազատ ի վտանգաց անտի առ բեալք՝ փոխարկել զերկիւղն ի խնդութիւն , և զաղաղն՝ ի ձայն օրհնութեան ։ Այս զայն ասէ նոր օրհնութիւն . զի նոր էին և սպառնալիքն յորմէ փրկեցան . և զի առ Աշմարիտն ուժ մնասուցանելոյն՝ զոր նորոգ ծանեան . ուր յառաջն չէր լուեալ յերկրին յայնմիկ խնդրուածք կամ գոհութիւն՝ բայց միայն առ կուռս անկեղծանս ։

Ի մանկունքն , յերդն տան (3) ասէրն , երիտասարդ բիւրուղ և մանուկ և ծերունի գովեսցեն զանուն տեառն ։

(1) * Որ զանձառէլն ծածկածպէս խորհուրդ անօրինութեանդ քո մարգարէիցդ արդապատրեալ ցուցեր . ալմ ։ ‖ (2) * Այսպէս օրհնութիւն նոր երգէին քեզ Թագաւոր անմահ, փրկողիդ ի ձեռաց մահու ։ ‖ (3) * Որ լուար ձայնի մարգարէից երկնաւոր . լուր այժմ և ինձ որ կարգամս առ քեզ ։ ‖

սուն բիւրքն ՚ի մանկանց անտի , այլ զառն նախանց իբրև ածական առնուլ պարտ է , յի երկոտասան բիւր և մանուկ տղայոց , յուցանելով զապրումն և կտակ սուածն նոյ ։ Իսկ զի ասէ՝ լսել աղօթից նոյ , զլսելիսն և զձիկն առ քաղցուն՝ փոխանակ աղօթից վկայէ ընդնել զայ · վ՚ զի գ՚ուխն նոյ զապրմունիւն անգէտ տղայոցն , և անասուն կենդանեաց էառ պատճառս խնայելոյ ՚ի նոսին։

Վ՚ համբարձին , ՚ի վերջ տանց ասելն , (1) | սել յայնի ։ ։ անմիաբան գրի յօրինակս · զի ոմն յայս տուն , և ոմն յայն գնեն լսել , կամ ՚ի լսել · և իմաստքն են , ՚ի լսելն , կի լսելով ։

Ը. ՔԱՀԱՆ ԵՂՅՆ ԱՐԳՈՒ ։ ԻՆՔ ։

Զաղագս այսր չարականի ոչ ասէն օրինակք՝ յումէք իցէ արարեալ ։ Ասե՛ փաստնոս քահանայ յոտանաւորի խրատ ընծայէ վարդապետ վարդապետի ։ Իսկ այլոց հաւանելի երևեցաւ տալ ներսես շնորհալոյ , հայեցեալ ՚ի նմանակցութիւն ոճոյ բանիցն · զոր և պատեհ համարիմք ՚ի հաւանեցուցանել ։ Վ՚ զի վճարագոյ վկայաբանութիւն Արգսի զոքանչին՝ նա ինքն Ը. նորհալին՝ ՚ի խնդրոյ գէորգեայ վարդապետի հետայօծեալ եպիս ՚ի մեհեստանի ասորոց · և ինքնին յարմարեալ զԹերութիւն Թարգմանութեն , հրատարակեաց յեկեղեցի հայոց · ոչ՚ ՚ի չաւրնտիրս կից ընդ պատմութեն սբչին՝ կայ և յատուկ Թիվ ընծրհալոյն առ նոյն գէորգ վրդպտ , ծանուցանելով զայս ամ՚. Վ՚ զ՚ որոյ ոչ ընդմ՚ ե կարծել՝ Թե գիւտ ցանկացեալ պատմութեն զարթոյց ՚ի նմա զբարձրաշնականն հոգի՝ երգել ՚ի ցնծութեն զգուխսանաքան բանաստեղծութիս ։

Վ՚ ձեռագիրս չարականոցս բազումս ոչ ՚ի կարգի աստ գրի , այլ ՚ի կատարածի գլուցն · բայց վայելչագոյն այսր փոխադրեցին տպագիրք ըզ՚ի բուն տեղն , յետ

(1) * Ա պաշխարութեն ապրեսել ձայնի մարգարէին եվ Թողցաս քաղաքըն Նինուէացւոց , լըզ՚ ղուԹեն մեղաց ։ ||

յիշատակի սպասիարութիւնէ նիւնուհէացւոց · զի ՚ի հետեւեալ շաբաթի օրն՝ սորին սպրդի կատարի տօնա-
խմբութիւն ։

Ալիւթ բանիցն առնու ՚ի պատմութիւնէ վերացեալ , և ՚ի նշանագործ զօրութենէն , վայելուչ կազմութիւն բերելով զհմատան առանց խրթնութիւն · և ըստ որոյ սահաս
ինչ ունիմք բացայայտել ։

Ճերկիղ տան (1) առեալ , զբաղեալ և ճնամաբուխ , յայտ առնի՝ թէ ոչ միայն իբրև զօրագլուխ՝ բազմութիւն զօ-
գաց արիանայր ՚ի մարտի , այլև միայնակ անձամբ յաղթահարեր զԹշնամին ։ Ուրով անմահին · սիրոյն ոչ յայտ-
թէր և իւրում անձինն , մարտնչելով ըստ մարդկային կերպ , և ՚ի խաչ հանելով · որպէս և այն՝ զի յերեսաց յուվիանոսի ուրացողն՝ տեղի տուեալ օտարացաւ ՚ի գաւառէ իւրմէ , ՚ի տանէ , ՚ի ստացուածոց և ՚ի փառաց · լաւ համարեալ օտարութիւնն միանալ ըստ քրի-
ստոսի · ուստի արժանացաւ իսկ խաչիւն պսակիլ ։

Ճերկիղ տան , (2) Ալեքսանդր արքեպս , իմաստնի էն · յարևմտեան կողմանց , ըստ ՚ի կատադռկիոյ՝ դիմեաց ՚ի յարևելս՝ ՚ի հայս և ՚ի պարս , իբրև արուեստակ յաղթութեաց աթեզական հաւատոյ · զի յայն կողմանս դարձոյց զաւազան ՚ի քրիստոս ։ Այլ այնուհետև դիմադրութիւն ինչ կայ ՚ի բանիս · զի երկնային արուեստիկն յարևելից յարևմուտս առնէ զհասարակ ընթացսն իբր · իսկ քանաւոր արուեստիկս ընդհակառակն՝ յարևմտից յարևելս ապար գնացսն ։

Ճերկիղ տան , (3) Ալեքսանդր հայոց , իմաստնի էն · ՚ի հարկէ իբրև աւետաւոր հայոց՝ դիմեցեր ՚ի միջերկրեայս ՚ի կողմանց հիւսիսոյ · բայց ոչ յայտարունչ իբրև հիւսիսահողին , այլ իբրև հալաւահողին ընդեռուղ ՚ի դաշտ ծաղկածին · որով զոհարձանսն բոլոր և ծաղիկս քանի երգոց · (· 19 · ՚ի) * Ալբ հիւսիսի , և ՚ի հակառակ ։

(1) * Թագաւորին երկնաւորի ՝ որ զօրապետ և ՚ի ճնամաբուխ · սիրով անմահին խաչեալ տաւ քո ։ ||

(2) * Ալեքսանդր արքեպս Թէ մեծ կարապետ , պայծառ արուեստակ , ցուցեալ յարեւմտից արեւելս արեւու , երագահաս սուրբ լուսոյ արեգական անչէջ ճառագայթիւք · առ քո ։ ||

(3) * Աւետաւոր հայոց մեծաց դիմել ՚ի միջերկրեայ ՚ի հիւսիսոյ · հողմին հարաւոյ ի դաշտ ծաղկածին , երագահաս սքեղծաղիկս առ քո ։ ||

րատ . հնչեա՛ի պարտէզ իմ, և բուրեսցին խունկք իմ ։ ||
Ի հինգերորդ տան , (1) Աստղեկան գինուս , իմանալ առաք-
քելական քարոզութիւն և նախանձն , որով զբազում
գինուորս շահեալ ի քո , նոքօք հանդերձ կանգնեաց
գյաղթանակ ի վերայ բազմախռնուն Թշնամեաց ։
Ի վեցերորդ տան , (2) Վնէքտոն պաշէ , իմանալ . մեծա-
գոյն պատիւ հնորհէցար քեզ յիշել , լինել բարեխօս և
պաշտպան առ ածո՛ ամ կարօտելոց ևն ։
Ի եօթներորդ տան , (3) փոխանակ բառին երբախաս ,
12 օրինակք գնեն , աքենակաս . և իմանի , ի դէպ ժա-
մանակի հատանօղ յօդուածոյ թէ . կամ , օգնական
յատեանս դատաստանաց և իշխանաց ։
Ի ութներորդ տան , (4) Վնէղէկիկ անուն , իմանի ըստ յոր-
գուԹեան՝ որով բազում յանկան անուանին Աբրէս .
և ջերմեռանդն հաւատով զանուն նը կարդան յօդնա-
կանութեն . և ըստ ամ տեղիս յիշատակեալ փառաւորեն
տաճարաւ և տօնախմբութեամբ ։
Ի տասներորդ տանն , (5) Խաչաբաբար ըստ դիտաւոր ,
իմաստքն էն . խաչիւն քոյ չարչարեալ ըզ առաքինորդ
զօրաց , և հաւատացեալոց քև ՝ ի քո . որոյ անուանդ նը-
շանս գործէ ՝ ի ձեռն ըզ խաչին և ևկեղեցւոյ , յոր-
ժամ դիմեն ՝ ապաստանիմբ ՝ ի խաչ և յեկեղեցի՝ ՝ նոյա-
գրեալ յանուն քո ։ Եւ առաւել պայծառացեալ
ես սքանչելիօք ՝ ի բերդին և ՝ ի գաւան գագայ , ուր ՝ ի
բարձրագոյն կողմանն կանգնել կայր ըզ նշան յանուն
սիրոյ սարգսի . զորմէ առեն օրհնեալ ՝ ի սիրն մերո-
պայ , ըզ որում յիշել և կիրակս ՝ ի պատմութեն . գլ .
լԹ ։ Ի նդ բազում աքանչելիք լինելին ՝ ի բժշկութեն
ախտացելոց , և յաղաւոյ Թեն գերեալ . այլև ՝ ի մեր-
ձաւոր ժամանակս հնորհալոյն մեծաւոր իրք գոր-
ծէ ։

(1) * Աստղեկան գինու վաճառ մըտեր ՝ ի մեծ հանդէս քաղուեն է . մարտիրոս որդւոյ ՝ ի պարս վըճռեալ երագ ։ ||

(2) * Դէպագոյն պատիւ առեր ՝ ի բարձրելոյն բանին բարեխօս , կատարիչ խընդրուածոց , լըսող աղօթից . երագ ։ ||

(3) * Քահանից կենաց մարգման զօրեղ բրծիկ . սըրբիչ արտասուաց , ներելոց գերբիչ , վըշտաց մխիթար . երագահան ։ ||

(4) * Դէպեցիկ անուն բարի քաղցր և անոյշ պատուական յըրԹանց հատանօղ ելոց , ՝ ի գերեզման և ՝ ի տրտնջեան յատուկ կոչեցեալ , ընդ ամ տեղիս յիշեալ և փառաւորեալ . երագ ։ ||

(5) * Խաչաբաբար ըստ դիտաւորեալ նըշանագործ անուամբ ՝ ի խաչ և յեկեղեցի . առաւել պայծառ ՝ ի գլուխս գագայ ՝ ի գաւեթն տեղւոյն օրհնեալ սըրբոյն մեսրովպայ . երագ ։

ծեցան ՝ ը պատմուչէ վարդանայ . զի ասէ՝ Թէ ՝ ի չՀՔ
Թուին (յամին 1120) անհամար զօրք անօրինաց Ժո-
ղովեալք ՝ ի դաշտն գագայ , կամէին այրել զայն ՝ ոք
նշանն . և ՝ ի բարկու է ՝ ին խեղաց նօրեալք , զխիճանս
կոտորեցին : Այլ դարձեալ , ՝ ի ոճք Թուին , (յամին
1163) ՝ ի կամիլ այլոց այրել վնդն տեղն՝ ՀՀանդիպ սա-
տակեցան :

Ի ՝ ՀՀանդէն բոռն Ի ՝ արբենդանին : ԻԷ .

114 . Ո այս կանոնիս , որպ և զամ կիրակիից քա-
ռասնորդաց՝ արարեալ է սիրն նեբսեան
ՀՀնորհալոյ , գեղեցիկ խորհրդածութիք ը պատչա-
ՀՀի իւրաքանչիւր կիւրակէի : ՀՀառաջ քան զլօրինել
կանոնաց կիւրակէիցս , նախնիքն ՝ ի կարգէ յարուցէ
առնուին զվէց հարցն իւր սորօք . մ՝ որ այն ՝ ի ձեռա-
գիրս Հանդիպ այնց հարցնիկ դնի՝ աղ , նշանակելով
Թէ ՝ ի կիւրակէս առաջհայոց զպհնոսիկ պարտ է եր-
գել . և ՀՀն սորա ՝ ի վէց ձայնիկ կարգաւ . յո . առ .
Ի ՀՀնդ երէս մանիանան : ակ . Ի ՀՀ յոհաս ֆառաց : բձ . Ի ՀՀ գ-
նաբ : գձ . Ֆառաւարձմ ընդեղ : դձ . Ի ՀՀ Եէիէ կամաս հօր :
դկ . Ի ՀՀ պենաղօր դօրուրնէդ :

Այս քանզի ՝ ի բուն բարեկենդանին՝ մնալնական ու-
րախանէց պարապին քրիստոնեայք , ՝ ի հոգևորն վե-
րաբերեալ զայն ՀՀնորհալոյն , օրինակ ժամանակին՝
յորում նախաստեղծք վայելէին ՝ ի դրախտին փափ-
կութեան :

ՀՀօրՀՀնութիք , յառաջին տան (1) ասէրն , Օ պատիճն
Եարիան , իմանի . զանասական հոգին՝ որ է պատկեր
ՀՀյ , Եառնեաց կի միաւորեաց ը հոգեղէն մնալնոյս .
և փառօք անախտութ զարդարեալ , եղ ՝ ի դրախտին :
Ի ՀՀնդ , յերկրդ տան (2) ասէրն , չՀՀ պեանէր գլո , յայս
առ-

(1) * Բանն որ ընդ հօր յէ-
ան է հանապազ ՀՀ հոգւոյն ըղպատ-
կէրն իւրեան խառնեալ ընդ
հոգանիւթ բընութիւնս . զոր զար-
դարեալ փառօք եղ ՝ ի դրախտին
փախիւթիւն : ||

(2) * ՀՀօրում ըրինդայր ցուար-
Ձացեալ անօրէնական խընդու-
Թի . քանզի զնծ ան ան էր մնալ
խոնարհեալ ՝ ի գրախտին . յորմէ
զուսպն Ձառագայթ տրպատա-
բեր ՝ ի լինելեան : ||

առնել՝ թէ զաւուրս ինչ կացին նախաստեղծքն ի դրախտին. այլ յաղագս այսր զկարծիս վարդապետացն տեսցուք ի Յոբ անձամբն, ի տունն Ուծեայ ներքոյ ձառս օյին։ (թիւ 178։) Եւ ասելն ասա՝ թէ միշտ տեսանէր զնա խոնարհեալ ի դրախտին, իմանալ առաւել ևս տեսուածն մտաց՝ որով բազում ինչ իմանայր ադամ ի յայտնութենէն այ, կիրքնութեան արարածոց։ Կայր մնացեալ և առնուլ և ևս արտաքին տեսուն, որով ապասաւորութեան հրեշտակի տեսիլս երևելոցն ընդ նմա, կիրզգալն ձայնիւ խօսեալ ընդ նմա. զոր և անկարկի բառն խոնարհեալ, որ նշանակէ զիջումն այ ի տեսիլս և ի նմանութիւս. դարձեալ, զի և յետ յանցանացն զձայն շարժմանցն համարել ոտնաձայն այ, յայտ առնել՝ թէ յայլ անգամ նուիրն օրինակաւ եկեալ էր առնոսա։ Յայսպիսի տեսութենէ այ զլռաւոյն ճառագայթն, զոր գիտութենէ այ և արարածոց՝ յոգի իւր ընդունելոյ ադամ։

Ա. Նդ, կէ՛ղդ տան, (1) ան որոյ ազգէ՛, իմանալոյն էն. թէպէտև յանցանօք նախաստեղծին զրկեալք եղեալ ի վայելչանէ, յարգարշաւ դրախտին, բայց քանզի այ գԹուխենէն կամք կէին՝ զի և մեք վայելեալք ի նոյն զբարձութենէս, մը այսորիկ միջնորդ մեզ խնդրեաց զձաճանչոր աղաչանս, զի հնարհեսցի և մեզ եօ օրինակի աւազակին ժառանգել զարքայ զվայելչութիւն դրախտին։ Օ. այլ և այլ կարծիս յաղագս դրախտին տես ի թիւն 414։

Ա. Նդ, ի հինգ՛դդ տան, (2) Յոբ ի խորհուրդ, կայ վայելչել խորհրդածութենէ ի պատուիրանն տուեալ ադամ. յայտ առնելով թէ ոչ չուտեն ի ծառոյն գիտութենէ՝ էր նշանակ հրաժարական պատուիրանաց, նոյնպէս ազատութենն ուտելոյ յայլոց ծառոց՝ օրինակ էր յանձնառական հրամանաց։ Եւ այսորիկ ասէ շարականն, եօ օրինակի նախաստեղծին ադամայ՝ որ Ձաշակմամբ չնորհեալ պտղոյն զուարճանալը, Ձաշակեցուք և մեք ախորժանօք զպատուիրանս այ. կատ

(1) * Վասն որոյ ազգէ՛ մայր այ մարիամ գիմած են զորգեն, զի շնորհեսցէ սատուգակին ժառանգել վերջանին մեզ ըզերթեալն վայելչութենէ։ ||

(2) * Ա՛յսօր ի խորհուրդ ածեսցուք նախահօրն որ ի պատրոյն ագենայ Ձաշակելով զուարճանալոյր, Ձաշակեսցուք և մեք ըզպատուիրանս այ։ ||

տալ եսցուք զՀաձեայս ոյ իբրև քաղցրահամ պտղոց ձաշակուն։

Ա՛նդ, ի վերջին տան, (1) Այսօր է սէգ, իմաստքն են. ըստ նմանութեան առաջին պատմութեանն անուն դրէ՝ որով զարդարեալ էր ադամ փառաւորապես, թէև մերկ յարտաքին հանդերձից, նդիմնոյս զարդարեացուցեալ և մեք ձոժային օրինօք, գիտութիւք և բարեկարգութիւք ձոժահրաման օրինաց։ Օ այս համարեացուք զարդարանս վայելուչս բանականիս բնութեան, թէպէտև՝ ի մարմնոյ զարդուց աղքատք իցեմք։ Այսոյն՝ զբարեաց գործ գրելի է, և ոչ զբարեացոյց, որպէս դնեն տպագիրքն։

Ա՛նդ, յեօթնեւերդ տան, (2) Ըս բերմ ձեռ. դնի. և ազնիւ ըստ՝ ի չէն ծընեալն ձ. ի տպ. ըզծնեալն։

115. Ի Հարցն, յերկրորդ տան, (3) Այսօր ըզնձան, իմաստքն են։ Որդիք ադամայ հաւատացեալք՝ այսօր ի սկիզբն ձգնողական պահոց ոչ տրտմեցուցանեն զբեսս իւրեանց, այլ մանաւանդ ցնծան ըստ այն. և ի նշանակ ցնծութեան առնեն զգարեկենդան։ Ա՝ան զի որդին այ որ յառաջն ետ նախասահեցիչ զօրէնս պահոց ի դրախտին, ինքն յանձն առնու պահել մարմնով. օրինադիրն կատարէ զօրէնս իւր վն մեր. որով սրբեաց զպահն. և եղոյզ վնա պիտանի նաև անմեղացոյ Թ՝ողԹ Թէ յանցաւորացոյ։ Ա՝ատի իբրև ուրախանալ իբր՝ հրամայեաց՝ ի պահելն օծանել զգլուխ, և լուանալ զերեսս։ (Ա՝ատթ. Զ. 17.)

Ա՛նդ, յերեք տան, (4) Ըս 29 ձեռագր. դնի. ըզձաշակաց պտղոյն քաւէ. ի տպ. և յերկու ձեռ. ձաւել։ Իմաստքն յայտնի են. քո երկրորդն ադամ անձնաշահ լինի վն առաքինոյն ադամայ, ոնց զի քաւես. ցեղ զպարտիս ձաշակման արգելեալ պտղոյն։

Իմաստք

(1) * Ա՝այսօր՝ ի սկիզբն պասուս, ձանին առաքինոյ որով պարձեալ զարդարեաւ՝ ի փառս մարգն առաքինի, զարդարեացուք և մեք ձոժային օրինօք։ ||

(2) * Ըզծնեալ մարիամ արեգական արդարութեան արեւելք. և աղաչեա զանձ ըզծնեալն ձո վասն մեր. զի գթութեացն վերստին գտնել ի դրախտին ժառանգութիւն։ ||

(3) * Ա՝այսօր ըզնձան որդիք ադամայ. քանզի ոք՝ ի սկիզբնն օրինադիր պահոցն՝ ի դրախտին վասն մեր պահել մարմնով յանձն առաւ, աքե։ ||

(4) * Ա՝այսօր երկրորդ ադամ վասն առաքինոյն անձնաշահ լինել, ըզձաշակաց պտղոյն քաւէ ըզպարտիս, աքե։ ||

խմաստք յԵլիշէ տան մեծաց։

Ա՛նդ, ՚ի գործատան, (1) Որ ըստ պահոց, կարգ շարագրութեանն իմանի. ըստ քառասնօրեայ պահոց փրկչին պահ չէ հարմնացեալ եկեղեցին. որպս զի մնայէ ՚ի յատուկ գաւառն երկնաւոր ըստ փեսային յարուցելոյ։

Ա՛նդ, ՚ի լեառ գործատան, (2) Լիայոյ հաստատացեալ, խրախոյս տայ քրիստոնէից ՝ ցնծութեաւք պահել և ոչ տխրութեաւք. որպս զի ձնշմամբ մարմնոյ մեռանելով մահու մերոց ըստ անմահին քոյ, կամ, ոմն զի ըստ մահու անմահին քոյ մեռանելով առ մեղս, յարութեաւք նորա կենդանասցուք առ արդարութեան։

Յողորմեացն, յառաջին տան, (1) Որ պատուին, պարզ տեսութեան է. զառաջին պատուիրանն ոչ պահելով յադամ, մեռաք հոգւով և մարմնով. իսկ զոմ ընդ հեգեր մեզ յօրինակ գործովք զպատուիրան պահոց՝ որ կենայ է ՚ի յոգի և ՚ի մարմին. մեռուցանելով զմեղս, և ՚ի յարուն մարմնոյ պատրաստելով։ Օ՛ սոյն միտս տեսանեմք և ՚ի յաջորդ շարականս։

Ո՛ւր յերկինդն, յԵլիշէ տան, (4) Որ ուրբաթան, շաբաթգրութեանն յարմարելի է. ՚ի տրամեկան չարչարանս խաչի քո քրիստոս՝ չարչարահից լինելով քեզ՝ զոր պահօք եկեղեցի հեթանոսաց։

Ա՛նդ, յԵլիշէ տան (5) ասելն, չի և կենայ հոգ, յարմարելի է. կենայ քոյ, յիւ կենդանարար արքայութեդ՝ հաղորդել արժանացուք։ Այսմ, զպատն հաղորդիլ իմն հաղորդեալ. յիւ ոմն զի քո կենայն շնորհայ հաղորդեալ առաւ, յետոյ արժանասցուք կենդանարար արքայութեդ։

Շաբաթ։

(1)* Որ ըստ պահոց քառասնօրեայ փրկիչն պահելով հարկ նայեալ եկեղեցի. զի մնայէ ՚ի յառաջասս ըստ փեսային յարուցելոյ. բարձր։ ||

(2)* Եկայք հաստատացեալք քրիստոնէից, ընդ անմահին մահու մեռանելով մեղաց. զի յարութեաւք նորա կենդանասցուք արդարութեան. բարձր։ ||

(3)* Որ զառաջինն ոչ պահելով ըզպատուիրանն մեռաք, շնորհեցեր քո օրինակ մեզ պատուիրան պահոց. զի պահելով կենդանասցուք. ողբ։ ||

(4)* Որ աբբամեական չարչարանաց խաչի քո քրիստոս եկեղեցի հեթանոսաց չարչարահից գոլով քեզ սբբութեաւք պահք. փառք յար։ ||

(5)* Տէր մեղ որ մահու քո նըմանիլ մեռեալ եմք մեղաց. զի և կենայ քոյ հաղորդել արժանասցուք կենդանարար արքայութեդ. փառք։ ||

Ճաբաքեան Պահոց ։

116. Ո՛ կարգ շարականաց ասաշխարութիւն ըստ ձայնից՝ ասէն արարիչ տիեզերաց Աւետարան Յովհաննու ։ Ոչ վկայեմուն բանիս՝ այլ զղջական ոգի ասաշխարութիւն առաւելապէս արտայայտէ յօրինուածն . զի անձն սգաւոր՝ փոխանակ ձարտարաբանութիւն կցաւս սրտի և զսրտաւուս աչաց պարտի մատուցանել առաջի նոյ ։ Օրինակ ինչ՝ հնարհալոյն ներբեսի ընծայել վերնոյ ձայնս . յն ակ. բձ. գձ ։

Ի՛ աջմէն Ձայն ։ իշ ։

Յերկիր հարցն , [1] Որ համաձոյն ես հասպիւ , բառն հաձոյ յոբնակի առեալ՝ նշանակէ զբոլոր գոյքս , կամ զարարածս . սոյնպէս դնի և յաւագ օրհնութիւնն ի թիւ 428. և նման այսմ՝ ի կարգն յարութիւն , ի դէ . ներ յերկին . Որ ի վերդ ես , ուր ասի . համաձոյական եղեալոցս արքոյ ։ Ի յսպիս կոչին արարածքս կամ՝ հաւաքական նշանակութիւն ունգ ասացաք , յն համայն կիսբոլոր գոյք , և կամ՝ սեռական նմանակցութիւն բնութեանցն . զի նմ արարածքս յօրինչէ են , պակասելի , էակ, գոյացութիւն , և այլն , յորս նմ արարածք միաբանին . ուստի և համաձոյ ասին առ միմեանս ։

Յերկիր հարցն , յերկիր տան , [2] Որ անապական , երկիր մի մարթէ առնուլ զառն անապական . կամ իբր ածականն գործոնէ , յն անպակասելի զգուութիւն քով պահեցեր . և կամ , քոյով զգուութիւն անապական պահեցեր զյուսացեալսն ի քեզ ։

117. Ի յերկիր հարցն , Երբէնն տանէ՞ն , ի գործատունսն ալէլուիա դնէ շարականն . և յայլ շարականս ևս պահոց , ծաղկազարդին , և աւագշաբաթուն երգի ալէլուիայն . սոյնպէս ի յիշատակս ննջեցելոց , և ի

(1) * Որ համաձոյից ես հասպիւ , ուստի ձեզ հարցըն վերոց ձոյծ , ուստի մեզ անգադար օրհնել զհաւատոյ անուն քո ձոյ ։ ||

(2) * Որ անապական քոյով զգուութիւն պահեցեր զյուսացեալսն ի քեզ սուրբ ըսպանգունսն . փրկեա և ըղձեզ մարդասէր ձոյ ։ ||

'ի պաշտամունս քառասնորդաց անխափան երգի ալէ-
լուիայն՝ ո՛չ միայն յեկեղեցիս հայոց, այլ և յունաց,
ասորւոց, և այլոց արևելեան քրիստոնէից ։ Առ լատի-
նացիս 'ի բազում դարուց հետէ կալաւ սովորութ՝ի, զի
'ի յիշատակս ննջեցելոց ոչ ասեն ալէլու. այլև սկսեալ
յեօթանասնե՛րդ կիւրակէէ, ցի՛ յառաջաւորաց բարե-
կենդանէն մինչև յաւագ շաբաթ օրն լռեն զայն. և 'ի
նոյն շաբաթ օրն 'ի մատուցանել զպատարագ յարու-
թե՝ սկսանին երգել ալէլուիա ։

Միքայէլ կերուլարիոս՝ պատրիարգ յունաց 'ի կոս-
տանդնուպօլիս՝ 'ի մետասանե՛րդ դարուն, բաց յայլ
ամբաստանութ՝եց՝ ստգտանէ զայսպիսի սովորութ՝ի
լատինացւոց ։ Սակայն վայրապար, զի կայ բանաւոր
պատճառ այնմ՝ սովորութ՝ե. իբր զի ալէլուիա է ձայն
ցնծութ՝ե, և առ եբրայեցիս սովորութ՝ի էր յուրախութ՝ե
ժամանակս բարձրաձայնել զայն. նմին իրի պատշաճ
թուեցաւ լատինացւոց՝ 'ի տրտմական աւուրս ննջե-
ցելոց և աղուհացից լռեցուցանել զայն՝ առանց ըստ-
գտանելոյ զսովորութ՝ի արևելեան ազգաց ։ Եղեն
սակաւք ոմանք 'ի լատինացւոց՝ անտեղեակք նախնի
կարգաւորութ՝եց, որք յիւրեանց այժմու սովորութ՝ին
հայելով, օտարացուցիչ ի՛մն համարեցան՝ լսել 'ի բե-
րանոյ արևելեան քրիստոնէից զալէլուն 'ի պաշտա-
մունս ննջեցելոց, կ՛մ 'ի ժամանակս քառասնորդաց ։
Մի յայնցանէ է յովետ պատմիչն, որ խօսելով զսովո-
րութ՝է արևելեայց ոմանց՝ ասէ թէ 'ի հանգիստ մե-
ռելոց ստէպ ալէլու երգեն. մինչև կարծիս տալ, թէ
առաւել խնդան արդեօք ը՛ն մահ վախճանելոյն, քան
թէ սուգ առնուն ։

Յայսպիսեաց կարծողաց՝ և 'ի ժամանակս կիլիկեց-
ւոց մտեալ է առ ոմանս 'ի հայոց այս զգուշաւորութ՝ի.
վասնզի վարդան վարդապետ, 'ի մեկնութ՝ե սղ՛մ. ճժ՛ը.
բերելով զբանս վանական վրդ՝պտին, ասէ՝ թէ 'ի յի-
շատակս ննջեցելոց ալէլու չվայել է ասել ։ Սակայն
ո՛չ այսպ՝ս խորհին հմուտքն 'ի լատինացւոց, որոց չէ՛ ը՛ն
ներկայ սովորութ՝ե դատել, այլ իրաւացի փաստից
քննութ՝ը. վ՛ս զի սոքա քան զա՛մ պատճառս զօրաւոր
համարին՝ հետևել իւրաքանչիւր ազգի՝ իւրում նախ-
նի և օրինաւոր սովորութ՝ե. և միանդամայն գիտեն՝
զի առ լատինս իսկ կիրառութ՝ի ալէլուին այլևայլ

փոփոխութեան ընկալաւ :

118. Ասոմոնոս յոյն պատմիչ, (գիրք Ե. գլ. ԺԲ.) ասէ վասն լատինացւոց՝ թէ միանգամ եւեթ՝ ի տարւոջ ասեն վաճառել, այլ ի զատկի աւուրն : Ապա յայլ ժամ կամ ի համբաւոյ աւետալ գրէ, և կամ թերևս ոմանց լատինաց էր սովորութիւն : Այլ ի հերոնիմոս հնագոյն քան զսոզոմենոս՝ ի գիրսն՝ ընդդէմ վիգիլանտիոսի ասի պահպանուիլ, համար 1. յանդիմանել զնա վասն ասելոյն՝ թէ միայն՝ ի պասքային երգել պարտ է զվաճառն : Ի ժամանակս սէյն օգոստինոսի՝ երևի թէ՝ ի բազում տեղիս երգէին զվաճառն՝ ի հինուընան միայն, այլ՝ ի յիսուն զատկական աւուրս : Այսմ զի՝ ի բացատրութեան սաղմ. ԻԱ. 24. խօսելով՝ ի վէր զատկական ժամանակին՝ ասէ. յայսոսիկ աւուրս ընդ ամ երկիր հնչէ՝ ամէն, և աւետարան : Այլև՝ ի վէր սղմ. ՃԻԸ, ի սկզբան ասէ. սովորութիւն է մեր՝ ի սահմանել ժամանակի հրապարակաւ երգել ասելոյ՝ ըստ նախնի աւանդութեանց եկեղեցւոյ. զի ոչ առանց խորհրդոյ երգեմք՝ ի սահմանել աւուրս :

Այլ նա ինքն, ի Թղթին ԺԵ. առ յանուարիոս, յետ հրճելոյն՝ ի գլ. ԺԵ. ի հինուընան երգել զվաճառն, յաւելու՝ ի գլ. ԺԶ. * Զվաճառն՝ ի հինուընան միայն երգել եկեղեցւոյ՝ ոչ ամ ուրեք պահի. վասն զի յայլ աւուրս պէտս օրինակաւ երգի՝ ի զանազան տեղիս : Ի ժամանակս մեծին գրիգորի, (որ եկաց յամին 590,) ոմանք՝ ի հռովմայեցւոց քրիստոնէին զնմանէ՝ ոչ թէ՝ ի յոյնաց առեալ եմոյծ աւ լատինս զսովորութիւն ասելոյն : Որոց պատասխանի տուեալ՝ զի հայրապետն՝ ի Թղթին կԲ. առ յուլճանոս սիրակուսայ էպիսկոպոս, ասէ թէ՝ ի ժամանակաց անտի առաքելոսի պապուն՝ յեկեղեցին եղելոյն՝ ի հռովմայ էանց սովորութիւնն երգեցողս վաճառելն. վասն ոչ ես մուծի ասէ, և ոչ ընարձակեցի, այլ մանաւանդ ամփոփեցի : Ասէ թէ զինչ էր ամփոփելն, քննիչք իմանան՝ թէ նաև՝ ի քաւառանոլորդաց պահն երգէին զվաճառն, զոր խափանեալ մեծն գրիգոր : Ի նոյն ժամանակս կային և՝ ի սպանիա՝ որք զայն առնէին. և արգելան՝ ի ջրիզ ժողովոյն տոլետոյ՝ յամին 633. որ ասէ՝ ի ժա կանոնին, թէ լուսաք զամանց՝ ի քահանայից սպանիոյ՝ ասելու երգել՝ ի քաւառանոլորդա՝ քայ՝ ի վերջին շաբաթէ զատկին. զոր ար-

գե-

գելումք ասել 'ի քառասնորդս, զի ժամանակ տրրտ-
մութեան է, և զայս հաստատեաց հաւանութիւն ընդ հանուր
եկեղեցւոյ, (ի արևմտեայց.) այլև 'ի կաղանդսն
յունվարի մի՛ երգեսցի ալէլուիա։

Հումբերտոս կարդինալ՝ որ էր դեսպան առաքելա-
կան գահին 'ի կոստանդինուպօլիս՝ առ 'ի խաղաղա-
ցուցանել զհերձուածս միքայէլի կերուլարիոսի, պա-
տասխանի գրելով առ ամբաստանութիւն նորին կերու-
լարիոսի ասէ. զրպարտես զմեզ յասելն՝ թէ միայն 'ի
զատկին երգեմք զալէլուն, այլ յամ աւուրս տարւոյ
ասեմք զայն՝ բաց յինն շաբաթուց, ի սկսեալ յեօ-
թանասներդ կիրակէէ մինչև 'ի զատիկ. յորս զանց
առնել ընկալաք 'ի հարցն մերոց։ (Բարոնիոս. հատ.
ժէ. յամն 1053. և պատասխանիք հումբերտոսի՝ յե-
րեսն 666։)

119. Յայս ամ ծանօթութիւն ո՛չ գտանեմք՝ թէ 'ի
պաշտամունս ննջեցելոց ալէլու չասէին լատինացիք.
մանաւանդ գտանեմք յայլ տեղեաց՝ թէ ասէին։ Օ ի
երանելին հերոնիմոս, (թղթ հզ. յղգս մահուան Ֆա-
պիոլեայ.) պատմելով զթաղումն նր ասէ, թէ հնչէր
յեկեղեցւոջ՝ ալէլուիա։ Այլև 'ի հին արարողութեան
սպանիացւոց, որ ասի՝ մոծարապեան, կայր այս ժա-
մամուտ ննջեցելոց։ Դու ես բաժին իմ տր, ալէ-
լուիա, յերկրին կենդանեաց, ալէլուիա։

Արդ՝ այսպս վարեցան լատինացիք 'ի կիրառութեան ալէ-
լուին, երբեմն ընդ արձակելով, և երբեմն ամփոփելով
ըստ այլև այլ տեղեաց. մինչև ապա հասարակաց սովո-
րութիւն եղև առ նս՝ 'ի յիշատակս ննջեցելոց և յաղու-
հացսն չասել ալէլու վասն նախագրեալ պատճառին։
Իսկ զայլ արևելեան եկեղեցեաց սովորութիւն՝ անխա-
փան երգելոյ յամ ժամանակս՝ ո՛չ բնաւ մերժեցին, կամ
խորհեցան արգելուլ. վ՛ն զի միշտ հաւանեալ են բա-
նին օգոստինոսի, որ 'ի յիշատակեալ թղթին ասէ առ
յանվարիոս 'ի գլ. ժը. Օ արմանամ զի հարցանես
յինէն՝ գրել յաղագս այնպիսի իրաց, որք բազմապի-
սի կատարին յայլև այլ տեղիս. այդ չէ իսկ հարկա-
ւոր. և յայդպիսի իրս զայս պիտանի կանոն արժան է
ունել, զի զորս չեն հակառակ հաւատոյ և վարուց
քարեաց, և ունին ինչ 'ի յորդոր լաւագոյն վարուց,
ո՛րպէս և կարգեալ իցեն՝ ո՛չ միայն չպարտիմք խոտել,

այլև

այլև գովելով վշտեա երթալ :
Յաղագս եղանակի երգելոյ զաւելլուխային՝ տե՛ս դաւ-
ճեալ՚ի թիւն 147 :

120. Ի վեցերորդ հարցն , Նարբէանեալ է՚ի յաւէպեան, ի վերջին գործատան (1) ասելն , զահանայս ածաբանելով, իմանալ , օրհնաբանելով զնա՛ծ :

Ի մանկունքն , յերից տան, (2) Ընդ սերովբէացն սրբեաց համաձայնեալ, պարզելի է . ըստ սրբեացս սերովբէիցն համաձայնեալ . ոչ թէ երեալն , ըստ սերովբէիցն սրբեացս :

Ի համբարձին , ՚ի հինգերորդ տան (3) ասելն , Արեգակն արդարութե՛ , իմանալ . արեգական արդարութե՛ զնա ծագեաց մեզ փրկօղ՚ի լուսոյդ հիւց , յոր արարածոց : Ու հայր ած խօսի շարականս , կոչելով զնա՝ լոյս արարածոց , յոր լուսաւորիչ ասի . և յարմարէ յայն տուն սաղմոսին .

* Արեգակն՚ի տուէ քեզ ամ՛ մեղկից : ||

Ի մանկունքն սքոյն Թէոդորոսի վկնաւորին , յաւա-
ջին տան (4) ասելն , Ու ընտրեցեր՚է սկզբանէ , իմանալի է . որ՚ի յաւիտենից ընտրեցեր՚ի մարդկանէ զայնո-
սիկ , որք քեզ հաճոյ եղեն , կամ զոր պատ զու կամեցար . և զոս և զԹէոդորոս ընտրեցեր , և՚ի ժամանակի իւ-
րում վկնուճորեցար քեզ հաւատով . և արժանի եղև՚ի մարմնական վկնուճորութենէն խաւնիլ՚ի դասս երկնա-
ւոր զօրացդ : (՚ի ձեռ. զօրացն :)

Ընդ , յերկդ և յերրդ տան (5) աստղեաւքն՝ յայտնի են՚ի վկայաբանութենէ սքոյն . զի զահապին վիշապ մի ապան նիզակաւ , յօրինակ աներեւոյթ օձին . ուր և 9 օրինակք դնեն , զերեւեալն գլուխ : Ի յլև զտաճար կը-

ռոյն

(1) * Զոր փառաբանեն զօրք անմարմնոց հրեշտակաց , քահա-
նայք ածաբանելով, ժողովուրդք առաւել բարձրացու : ||

(2) * Ընդ սերովբէացն սրբեաց համաձայնեալ քեզ երգեմք, երեքսրբեան տերութեն խնայեա քաղցրութենէ յարարածըս քո . և վմանկ : ||

(3) * Արեգական արդարութենէ յէից լուսոյդ ծագեաց մեզ փրկիչ, փրկեալ ըզմեզ : ||

(4) * Որ ընտրեցեր խակըզբա-
նէ զհաճոյ եղեալսն՚ի մարդկա-
նէ . որ և վկնուճորեալքեզ Թէո-
դորոս . զոր խառնեցեր՚ի դասս երկնաւոր զօրացդ . աղաչանօք : ||

(5) * Որ յօրինակ աներեւոյթ վիշապ օձին զոր և հոխել հրա-
մայեցեր , արիաբար Թէոդորոս զերկեալն զգեղուխ վիշապին խոր-
տակեաց քոյով զօրութեդ . աղաչ : Որ ըզհօրն արկեալ յերկիր բոր-
բոքեցեր յոգիս սրբոյն Թէոդո-
րոսի . որ և ըզտաճարն լուցեալ ըզկռոցն , և մատոյց զանձն ող-
ջակէզ քեզ պատարագ ընդունել-
լի . աղաչ : ||

فهرس الأعلام المترجم لهم في هذا الجزء على حروف المعجم

الإسكندر الأفروديسي المشائي : له ٤

أبو الحسن بن أبي الحسن بن أبي الحسن بن أبي الحسن ، ٢٠

զցաւս մեր , յր փարատեալ զցաւս , կամ յանձն քո կրելոյ զնոսին ։

Ա՛նդ , յերկդ տան , (1) ըս ձեռագրայ դնելի է , հրաւէրս ընդէր ընդհատեալս . ՚ի տպ . ընդհատեալն ։ Վասն յաւրուածեղ հրաւիրեցեր զմեզ զմահայեղըս ՚ի յարուածեն անդադուլն է . յր յանմահ յարուածեն , որում՝ և յաջորդէ մահ . զի գոյ և յարուածեն մահկանացու , ոյզ զարուն , տաբիթային և այլոց ։

Ա՛նդ , ՚ի հինգերդ տան , (2) ձեռագիրք ընթեռնուն . որով մեռանք յարդարուածն . ՚ի տպագիրս ինչ գոնի , յարդարուածն . յերիս ձեռ . արդարուածեամբ ։ Համաստք տանս են . զդատն Հաշակ պտղոյն ադամայ՝ որով մեռանք առ արդարուածին , յր կորուսանք զայն , զոր քառասնօրեայ պահելովդ՝ փոխեցեր ՚ի քաղցր Հաշակուածն օրինաց քոց ։ Ա՛ն որոյ արբւմեզ ետր զուրախարար սիրոյ քո բաժակ . այսպէս ՚ի բազում ձեռագրս . ՚ի տպ . և ՚ի սակաւ ձեռ . զբաժակին ։

122. ՚Ի հարյն , յերկոդ տան , (3) ասելն՝ ընդ Տիկոն անկեալ նագաւորուածն , իմանի , ըստ թագաւորուածն մահու անկեալ , յր ՚ի նոցըդոյ թագաւորուածն կամ իշխանուածն մահու ։ Նազումորըն քայլգիրս և ընդ նախադրուածին յարեալ՝ ՚ի սեռական հոլով , նշանակէ ՚ի նոցըդոյ ։

Ա՛նդ , յերդ տան , (4) Ոչ զգեցուածն են ։ Ա՛րդն առաջին զարդարեալ էր ՚ի պատկեր ածուածն քո՝ անմահուածեն ընտրեալ . բայց պատուիրանազանցուածըն անկաւ ըստ տրուածն մահու ։ Նակ դու զգուած արարչական սիրոյդ՝ որով ՚ի սկզբան հաստատեցեր զմարդն յանեղծուածն , ոչ ՚ի քայ դարձուցեր յորդւոյ ադամայ . այլ ընտրեցեր նոցա յոյս զառնալոյ ՚ի

(1) * Որ եկիր ՚ի փըրկուածն մարդկան ծննդեամբ կուսին մարիամու . և կենդանարար քո յարուածեն անմահուածն . վասն որոյ ։ ‖

(2) * Որ զգեաւնուածն պըտղոյն Հաշակն որով մեռանք յարդարուածն , պահելով քո քառասնօրեայ փոխեցեր ՚ի քաղցրագոյն օրինաց քոց Հաշակուածն . ալաչելմք արբւմեզ ևս զուրախարարսր սիրոյ քո զբաժակն ։ ‖

(3) * Որ ՚ի պատկեր ածուածն զմարդ քո զարդարեցեր ըստ առաջինն . և ըստ պատուիրանն ոչ պահելով գարձաւ ՚ի հող , ընդ մահու անկեալ թագաւորուածն . օրհնեմք ։ ‖

(4) * Որ կրեցեր զմահ քո ոչ գարձուցեր յորդւոյ ադամայ . այլ հնորհեցեր նոցա զառնալոյ ՚ի կեանս . որով զենովք յանմահուածն զհին վերափոխեցեր . օրհնեմք ըզքեզ ։ ‖

'ի կեանսն կորուսեալ. որով զենովք, որով յուսով, կամ որոյ վասն, յապացոյց այնր յուսոյ փոխեցեր զենովք յանմահութի՞ ։ Անմահութի՞ ոչ իմանի աստ կատարեալն, որով անհնար իցէ մեռանել. (վ՞ո զի 'ի ժամանակս նեռին կայ մնայ ենովքայ մեռանել մարտիրոսութ՞ ընդ եղիայի.) այլ նշանակի անախտական վիճակն՝ յորում կայ այժմ ենովք՝ առանց կերակրոյ և քնոյ, և առանց ծերանալոյ, գերագոյն քան զանախտութի՞ն՝ յոր վայելեաց ադամ 'ի դրախտին ։

Ընդ, 'ի վերջին գործատան (1) ասելն վ՞ո ենովսայ, որ յուսացաւ կոչել զանուն տ՞ն ա՞յ, բացայայտի 'ի մեկնչաց, թէ մասնաւոր պաշտօն ա՞յ սահմանեաց ենովս, որով զաւակք իւր արտաքին կրօնիւք ա՞ծպաշտութ՞ առաւելան՝ քան 'ի ժամանակս այլոց նահապետաց ։ Ոմանք և մեկնեն, սակս գերազանց առաքինութ՞ցն արժանացաւ կոչիլ յանուն ա՞յ. որով զաւակք նորա կոչեցան 'ի մովսիսէ՝ որդիք ա՞յ ։ (Ծննդ. զ՞. 2 ։)

'Ի մեծացուսցէն, յառաջին տան, (2) 26 ձեռագիրք ընթեռնուն, Որ ըզկեանքն անմահարար՝ մահկանացու բնութ՞ս 'ի քեզ կրեցեր. ց՞ մահկանացու մարմնովս կմ մարդկութ՞ս 'ի քեզ կրեցեր զանմահարար կեանքն, զբանն ա՞ծ ։ 'Ի տպ. և յերիս ձեռ. դնի, մահկանացու բնութ՞ս, իբրևթէ կրեցեր զանմահացուցիչն մահկանացու բնութ՞ս. բայց առաջինն է հարազատ ։

Ընդ, յե՞րկդ տան (3) ասելն, Որ զբանն անեղական, իմանի. զանեղ բանն ա՞ծ՝ զէակն, ց՞ զէացուցիչն արարածոց բնութ՞ցն, անճառաբար ծնար ա՞ ։

Յողորմեայն, յառաջին տան, (4) Որ առաքեցար, պարզելի են իմաստքն. 'ի հայրական ծոցոյ առաքեցար ո՞վ ծածկեալ խորհուրդ, մնալով միշտ ընդ հօր. և առեր

(1) * Ընդ ենովսայ նահապետին որ յուսացաւ կոչել զանուն տ՞ն ա՞յ, յուսասցուք և մեք յարութ՞ըն քս՞ի յառնել նովաւ 'ի կեանսըն յաւիտենից. բարձր ։ ||

(2) * Որ ըզկեանքն անմահարար մահկանացու բնութ՞ս 'ի քեզ կրեցեր ո՞բ կոյս մարիամ, որով մեռեալքս որք յադամայ կենդանացաք յուսով յարութ՞. առ նա ։ ||

(3) * Որ ըզբանն անեղական զէակն էից գոյացութ՞ց անճառաբար ծընար մարմին եղեալ 'ի փըրկուի՞ եղականացս. առ նա ։ ||

(4) * Որ առաքեցար 'ի հայրական ծոցոյ ծածկեալ խորհուրդ ընդ հօր յաւիտեան, և առեր մարմին զմեղուցելոյ նախաստեղծին յանապական կուսէն անճառ միութ՞ վասըն մերոյ փըրկութ՞, ողորմեա՛ ։ ||

առեր վմարմին մարդկային՝ ուչ զոր յանմեղութեանն ունէր նախաստեղծն՝ անախտ, և անցաւ, այլ զոր յետ մեղանչելոյն՝ զկրական և զցաւելի. և վայն առեր յանապական կուսէն անձառ ոմբէ, անձառաբար միաւորելով ընծութեդ։

Ա՛որ յերկնից, յերկիր տան, (1) Ա՛ր յաղթեցեր, իմաստքըն պարզելի են։ Ա՛ փորձելն ղքեզ կամակոր օձին սատանայի յանապատի անդ, յաղթեցեր նմա՝ ուչ ածային զօրութեդ՝ յորմէ միշտ յաղթեալն էր, այլ մերով տկար բնութեբ. և այնու ետուր մեզ իշխանութեն կոխել զգլուխ նորա։

Ա՛նդ, յերկիր տան (2) ասելն, փըպատուեալ լսմամբ ուսկանէ, իմանի. պատեամբ քո յաշխարհ վերաբերեցեր զմեզ յաշխարհական ծովէս մեղաց, զոր նշանակեցեր համ օրինակեցեր լցմամբ ուսկանի սըբոյն պետրոսի. յոր սքանչելեօք լցան բազմութիք ձկանց՝ ի նշանակ հաւատացելոց, ոլք քարոզութբ սըբոյն պետրոսի՝ ի ծովէ անհաւատութե և մեղաց ժողովելոց էին յեկեղեցի քոմէ։

(1) * Որ յաղթեցեր մերով բնութեբս՝ ի փորձութե կամակոր օձին. որով ետուր իշխանութե որպոց ոտամբ կոխել զգլուխս չար վիշապին, և զնդ երկնայնոցն երդել զպիտուս՝ ի բարձունս ։ ||

(2) * Որ պատեամբ քո վերաձեր զմեզ յաշխարհական մեղաց ծովէս, որպատուեալ լսմամբ ուսկանի վիմին հաւատոյ զոր՝ ի ծովուն հրաշագործեցեր. երդեմբ քեզ ։ ||

(3) * Եակիցըն հօր լըեալ՝ ի հնոցն, և Թոմասիկըր ըզհուրն՝ ի նոցանէ. և անկէզ պահեալ ըզմանկունսն՝ ի հրոյն ։ ||

123. Յաւելին հարցն, ի գործատուն (3) ասի, Լ՛ուկէոյն հօր ելեալ՝ ի հնոցն. ստոյնպես յայլ տեղիս բազում անգամ ասի, թէ միածինն կիր որդին այ էջ՝ ի հնոց մանկանցն։ Ո՞յս օրինակաւ պարտ է իմանալ, որ զի հրեշտակն ետն իջեալ առ մանկունսն՝ ի բաբելոնի հնոցն՝ լուսաւոր տեսլեամբն ասացաւ՝ ի նաբուգոդոնոսորայ լինել նման որդւոյ այ. և սուրբ վարդապետքն զայս երևումն առին յօրինակ իջմանն որդւոյն այ յաշխարհս առ՝ ի փրկել զմարդիկ՝ ի հրոյ մե-

մեղաց և տանջանաց ։

Այնպէս լսմա զասելն ՚ի հինգերորդ հարցն , ՚ի գործատան , (1) Յհանն ած լոյս ծագեալ ՚ի հնոյն . ուր օրհնելն մանկանց զգալուստ ևիածնին ՝ օրինակաւ նշանակէ զերևումն նր ՚ի դէմս հրեշտակին. և մանկունքն օրհնելով զած՝ զաւաքօղն հրեշտակին , համարէին օրհնել զաւաքումն ևիածնին ։ Այլ և յաջորդ տունն ասէ . * Այլեալ աւուն կենսաբեր հրեշտակն , զհայր ՚ի յերկինըս տայր փառաւորել ։ ‖

՚Ի հինգերորդ յերկինսն ՝ յօրհնութիւն այ հրաւիրին ամ արարածք՝ համեմատ բանից սաղմոսին . բայց այսու որոշմամբ՝ զի յառաջինն տան , (2) հաստարակաբար նշանակին՝ երկնայն զօրութիւնք , հրեշտակք . երէից , ամ տարերք և անկենդան տարրեղինք . և բնաւէից երէից , ամ կենդանիք ։ ՚Ի յերկրդ տան , (3) դնին մարդիկ առհասարակ , և յանուանէ մեծամեծքն՝ իշխանք և պատաւորք ։ Իսկ յերրորդ տան , (4) հաւատացեալքն՝ որոց է բարեբանել զած ՚ի սրբութիւնե նորա , ՚ի նուիրեալ տեղիս ։

՚Ի ստանօր ՚ի մանկունքն ԵՒւրղի , յերկրդ տան , (5) 19 ձեռագիրք դնեն , ՚Ի յարկէ հոս սղբեութիւնք . ուր ՚ի տպ . և յայլ ձեռագ . ոչ գոյ հոս , և աւելորդ ևս է . զի բանքն ոչ են առ ած , այլ առ մանկունս եկեղեցւոյ ։

Կանոնք երեք ԵՒւրբաչէն պաղտասարայ ։ իլ ։

124. ՚Ի կիւրակէից առաւաւտ որդւոյն անառակի խորհրդաբերութեամբ զգարձուածն անառակ մարդ-

(1) * Բանն ած լոյս ծագեալ ՚ի հնոյն , զգալուստ ևիածնին երեքին մանկունքըն ։ ‖

(2) * Ընդ երկնային զօրութեանն օրհնեցէք զնր ամ երկիր և բնաւէիւք երկրի ։ ‖

(3) * Զանուն նր փառաց նր դովեցէք յերկրէ որդիք մարդկան լշխանք և պատաւորք երկրի ։ ‖

(4) * Զայնիւ երգով ցրնծութիւն բարեբանեցէք զած ՚ի սրբութիւնե նորա մանկունք եկեղեցւոյ սրբոյ ։ ‖

(5) * ՚Ի յարկի սրբութիւն և ՚ի տեղւոջ փառաբանութիւն ըզյիշատակ սրբոյն կիւրղի հայրապետին ևօնելով այսօր ընդ վերս անմարմնոց , օրհնեցէք զնր ։ ‖

մարդկութեան առ հայրն երկնաւոր. զոր և ստէպ
եղանակէ շարականս:

Յօրհնութեան, յերկդ տան, (1) տիրական պատկեր իմանի
բանական բնութիւն օրինակեալ 'ի կնիք դրամոյն՝
զոր կորոյս կինն ըն առակին քոնի: Զայն պատկեր
լուսով ճրագի մարմնոյդ գտեր ասէ, և վերառեր
յաղբևաց, յանմաքրութեաց մեղաց:

Անդ, 'ի չրդ տան, (2) Ուրախացի՛ր բարձրելոյն, կար-
գումն բանին պարզելի է. ուրախացի՛ր հովանացելդ
զօրութեամբ բարձրելոյն. կամ, ուրախացի՛ր լինելով
քո հովանացելն:

Անդ, 'ի վեցերդ տան, (3) ըն 26 ձեռագրաց ընթեռ-
նուլ պարտ է. Սուրբըդ սըրբոց էից մաքրութիւն. ցի մաք-
րիչ ամ արարածոց. և ոչ մաքրութեան, ոպ դնի 'ի տպ.
և 'ի սակաւ ձեռ:

Անդ, յեօթներդ տան, (4) Ընդ անառակին, 'ի 5 օրի-
նակս գրի, մեղայ յերկինս. 'ի տպ. և յայլ ձեռագ.
մեղաք:

Անդ, յութերդ տան, (5) Աղբիւր կենաց, պարզելի
է: Դու ես աղբիւր կենսաբուխ ելեալ յերկնաւոր
դրախտէն. և 'ի քէն ոռոգեցաւ ծարաւի բնութիւնս
իմաստութեամբ հոգւոյն սբյ. աղաչեմք ընկալ վասն մեր
աղբիւրս արտասուաց առ 'ի մաքրիլ 'ի մեղաց: Դի-
տելի է աստանօր, ոպ և 'ի չրդ տան, զի 'ի հասարա-
կաց թշուառութեան բնութեան՝ միայն զսբ տիրամայրն
ցուցանէ անկցորդ. մեք կորստականք ըստ դրամին,
աղտեղիք և սովամահք ըն անառակին, հնացեալք
մեղօք, ողբոց և վայի արժանիք: Իսկ տիրամայրն ու-
րախութեան երկնաւորի արժանաւոր իբրև ամ հովա-
նա-

(1) * Գովեմք ըղքեզ բան և
լոյս որ զտիրական քո պատկեր
լուսով ճրագի քո գըտեալ վե-
րականգնեցեր || և:

(2) * Ուրախացի՛ր բարձրելոյն
հովանացեալ զօրութեամբ, և բնա-
կարան սբ հոգւոյն, որով ծընար
զբանն ած. բարեխօս: ||

(3) * Սուրբըդ սըրբոց էից
մաքրութեան. որ ածեր տան քո աւել
'ի մեղաց զաշխարհս մաքրելով.
'ի նմա գըտեալ զպատկեր քո նո-
րոգեցեր, նորոգեա: ||

(4) * Ընդ անառակին որդւոյ
գոչեմք առ հայրըդ գըթած, մե-
ղաք յերկինս և առաջի քո քաւիչ
յանցանաց. ել ընդ առաջ սի-
րով, դըրկեա համբուրիւ, մաք-
րեա ըզմեզ: ||

(5) * Աղբիւր կենաց բըխեալ
յեդեմայ սբ ածածին, որով ար-
բեցաւ երկիր ծարաւուտ հոգ-
ւոյն իմաստիւք. տալ մեզ մաղ-
թեա աղբիւրս արտասուաց մաք-
րել ըզմեզ 'ի մեղաց մերոց: ||

հայեալ, ունօղ զնորոգիչն և զմաքրիչ, արբուցիչ բո-
լոր պատաքել ընուԹեան ։ Ա ան այսորիկ նման միշտ
զկնդուԹի մաղԹեամբ, ոմն՝ և՛ ի մ-ծայուսցէն դար-
ձեալ. իսկ մեզ՝ սուդ և արտասուս ։

Յ՚ն հարցն, յաւուրջին տան, (1) ՚ի բազում ձեռագիրս
դնի, և զբդեաբեալ ֆաոօ եդեալ՚է դբախտին. ՚ի տպ. և
յայլ ձեռ. եդեր ։

Ընդ, յերկիդ տան, (2) ասելն՝ յանմահից կենաց մե-
ռաք, իմանի՝ յանմահական կենաց, որ յանախտ կե-
նաց դրախտին ։

Ընդ, յերդ տան, (3) Որ փոխանակ մահաբե-
դին՝ յորմէ եղեն տրտմագին
անէծքն, ետուր մեզ փայտ կենաց վնասչքո ։

Ընդ, ՚ի գործատան, (4) ասելն՝ ՚՚է ոմն զօծանդակեալ
հոգիս, նշանակէ, զոգիսն պատասպարելս ՚ի տապանի
եկեղեցւոյ՝ փրկեաց ՚ի հեղձմանէ ջուրց մեղաց ։ Յե-
րիս ձեռ, զօժանդակել զհոգիս ։

Յողորմեայն, յերկիդ տան, (5) Որ լուսով ածուԹեքո
վայելչապէս յարմարէ զաւակ կնոջն, որ վաեալ
զձրագ, և աեել ածել տանն՝ եգիտ զդրամն կորու-
սեալ. ձրագ ասէ զմարմինն, կամ զմարդկուԹիւն. յո-
րում ձէԹ է հոգին, և պատրոյգ՝ մարմինն. զայս
ձրագ վաեեաց բանն ած՝ միաւորեալով ընդ նմա. և
խոշորակեաց վարուք՝ իբրև աեել մաքրեաց զաշ-
խարհս, ևն ։

՚ի ՚ելերկնից, յերկիդ տան, (6) Ընդ խընկաբեր
նանդն, իմաստքն են. ընդ անմահ անուշից բուրման
խնկաբեր կանանցն՝ մատուսցուք զխունկս աղօԹից ։

Ընդ՝

(1) * Որ զտիրականըդ կերպա-
բան ըզգեցուցեր ծառային. և
զարդարեալ վտառք եդեր ՚ի
դրախտին. օրհնեալ ։ ||

(2) * Որ ձաշակմամբ սրտիցն
մահու յանմահից կենաց մեռաք.
իսկ զալբատեաւքո վերբատին
վակեալ դբախտին դուռըն բա-
ցաւ. օրհ ։ ||

(3) * Որ փոխանակ մահաբե-
բին որով անէծքըն տրտմագին,
մեզ փայտ կենաց ետուր վնաչ
քո, լուծեր նովաւ ըզկապ մա-
հու. օրհ ։ ||

(4) * Որ ՚ի ծով այս աշխարհի
չինեաց տապան զեկեղեցի, և՛ի
սմա զօժանդակեալ հոգիս փըր-
կեաց՝ ՚ի ջուրց մեղաց. և բարձր ։ ||

(5) * Որ լուսով ածուԹեքո
լուցեր ըզձրագ մարմնոյդ, ածեր
աեել տան քո աշխարհի վասըն
պատկերի քո զոր նորոգեցեր.
ողորմ ։ ||

(6) * Ընդ խընկաբեր եբ կա-
նանցն անմահ բուրմանն անու-
շից խունկս աղօԹից մատուս-
ցուք, մաքրել ։ ||

Լինդ՝ կարէ ևս նշանակել փոխանակ . յո՛ փոխանակ ա-
նուշահոտ օծանելեացն մատուսյո՛ւք մեք զանուշա-
հոտ աղօթս : Լսակ անմահ ասէ զանոյշ խունկսն , վի
անմահութենէ կիմանասպականութենէ օրինակ էին. կամ
եդեալ փոխանակ ասելոյ՝ զմայլեցուցիչ , զուարթա-
րար . ոպ սովորաբար ասեմք , անմահական հոտ :

Լինդ , յերկդ տան , (1) Լինդ ե՞ղաբերեցին արտասո՞ս , պար-
զելի են իմաստքն . ընդ արտասուաց իւղաբեր կա-
նանցն՝ զբարձօղն արտասուաց մարդկան վ.քս պաղա-
պեաց՝ , յո՛ աղաչեացուք արտասուօք մաքրել զմե՛զ՝ ի
մեղաց :

Պահոց , Երեքշդ հայն : Ը :

125 . Յաւաջին ողորմեայն , յերկդ տան (2) ըստ
ձեռագ . ընթերցանութեալ պարտ է . Կանգնեա՛
զանկեալս՝ ի գլորմանէ , զվերաւորեալս ի՛ տապալէ-
ցեալս , զանկեալս , զվերաւորեալս . զի քանզ
աւաւել զեկական պահանջէ յաւաջին դէմն . ոպ և
զկնի ասի , Բժշկեա՛ զիմ զհիւանդութիւնս :
Յերկդ հարցն , ՚ի գործատան , (3) Ո՞ր ՚ե բարձրացա ,
կարգուածն բանին իմանի : Տեսանողին զխոնարհն՝ որ
բնակեալն է՚ի բարձունս երկնից , տա՛ւք փառս միա-
բանութեբ : Ա՛սել կամի . բարձր է՝ ած յիւրում հինգ-
նութենն , ՚ի զօրութեան և՚ի փառս . բայց ո՛չ անտես
առնէ զխոնարհն՝ զնուաստս . ոպ սովոր են մարդիկ
բարձրացեալք արհամարհել զխոնարհագոյնս . այլ մա-
նաւանդ խոնարհաց լինի այցելու և բարեկամ :
Յերկդ ողորմեայն , յերրդ տան , (4) Ա՛նմահական ողո-
մութե՛ն զընորհ , իմանի առ ած . իբրև թէ՝ դու հինգն
զնորհ

(1) * Ընդ իւղաբերից արտա-
սուս զմարդկան բարձօղն ար-
տասուաց պաղատեացուք արտա-
սուօք մաքրել : ||

(2) * Կանգնեա՛ զանկեալս ՚ի
գլորմանէ , զվերաւորեալս ՚ի
թերևնումն , որ բժշկեա՛ ես հի-
ւանդացս բժշկեա՛ զիմ զհիւան-
դութիս : ||

(3) * Ո՞ր ՚ի բարձունըս բնա-
կեալ է ընդխոնարհըս տեսանողին
միաբանութեբ տա՛ւք փառս . և
բարձր : ||

(4) * Ա՛նմահական ողոր-
մութե՛ն զընորհ պարգևեա՛ ինձ յա-
հապին աւուրն ըզթողութե՛ն և
կեցո՛ : ||

ընդրկ ես, ցի լինքնասիրեղ ընդրկող ողորմութիւնն՝ բաւական առ ամենայն կարիս. ուստի կարող պարգևել գթողութիւնն յահագին աւուրն. զոր և այժմըն մաղթեմ։

Եղերդ հարցն, յերկիդ տան, (1) Որ ընծաուայս քո, նման է. զերիս մանկունս ընծաուայս քո՝ որք վտանգեալ կային ի հնոցի անդ, պահեցեր անապական. և այսու ծանուցեր զքեզ նաև հեթանոսաց՝ լինել արարիչ և տէր թէ՛ մանկանցն, և թէ հրոյն բովբոգելոյ. ցուցեր թէ դու ստեղծեր և խնամես նոցա, և դու արձակել զբռնութիւն հրոյն։

Ընդ, ի յետին գործատան, (2) ոմն և յայլ շարականս ասելն՝ հոմանքնական ձայնիւ, նման՝ այնպիսի ձայնիւ կամ երգով որ համապատշաճ է ոյ, արժանաւոր, ածականելոյ։ կիր, ձայնիւ, օրհնութիւնք որ բնաւորական է արարածոց առ ածն։ Սակայն մարթ է և կանգնիլ՝ թէ լոյծ համաւօտեանն բառիս հոմանքնական, ցի միաբանական։

Եղերդ ողորմեացն, յերկիդ տան, (3) ասելն՝ ամ արարածոյ ընդ ընտրեալսն, նման զամենայն արարածս ի հնոցի անդ, պահեցեր անապական. և այսու ծանուցեր զքեզ նաև հեթանոսաց՝ լինել արարիչ և տէր թէ՛ մարդկանէ, ցի բնական արարածք. որոց բնութիւն և կատարելութիւն և ապրմունք իւրաքանչիւր՝ են իբրև լեզուք օրհնաբանիչք արարչին։ Տես վանն այսր՝ի մեկն. հռոմ. ա. 20։ Արթ է դարձեալ՝ ամենայն արարածս նման զայլևայլ ապս մարդկան. (տես՝ի թիւն 69.) և յարմարութիւն բանին լինի։ Հրեշտակք և մարդիկ, և՝ի տոյանէ իւրաքանչիւր ապ յիւրեանց լեզուս զքեզ միայն օրհնեն, դասանելով ածդ ձշմարիտ և փրկիչ։ Ա. յաու մտօք ասի՝ի բկ. ՝ի հինգերորդ տալերկնիցն. * Ա. ամենայն արարածք համբառնալով զձեռս ձեր օրհնեցէ՛ք։ || և լեզուք փոխանակ մարդկային լեզուիւ ասել՝ յայտնի է՝ի գրոց. ոմն Դանիէլ. (գ. 4. 7.) * Ձեզ ասի ապք և ալինք և լեզուք։ || Տես և՝ի հռոմ. ժդ. 11։

(1) * Որ ընծաուայս քո զվերանպէսալս՝ի հնոցին պահեցեր անապական, ընդքեզ ծանուցեր արարիչ և տէր դու, ընդքեզ օրհնեցէք։ ||

(2) * Ջերկրորդապէսալըն յայտ արարածոց համաբնական ձայնիւ բարեբանելով օրհնեցէք։ ||

(3) * Հրեշտակք և մարդիկ և ամ արարածոց լեզուք ընդքեզ միայն օրհնեն փրկիչ. քեզ վայելէ փառք։ ||

Ի՝ երրորդ հարցն, Ի վերջին գործատան (1) ասելն, պանդանել և պայպանէ ածուելն, իմանալ անքննելի՝ ըստ էութենն և ըստ ոլքանութեանէ. և նոյն յայտնի՝ ըստ գոլոյն և ըստ երևմանն յարարածս իւր: Ալոհ ինչ է ած, էիք քան զսոյն գաղտնի. բայց Թէ կ՛ած, էիք քան զայն յայտնի:

126. Յաւաջին հարցն, յաւաջինն տան, (2) յասելն Ուրբէն ոչերոյ օրհնեալ ես ու, զորութիք քահանայական հոլով իմանալ. այ՝ի հարցն մերոյ օրհնեալ ես: Այնպէս է և՝ի ձայնն դէմ. յերկրդ հարցն: Որպէս կամ նախդիրն Թողել է լռելեայն, և կիր ըստ այլոցմ կանոնի՝ փոխանակ բայաւականի դնել սեռական. ոսպ ծննդ. Ի՛ղ. 31. * Ո՛վ մուտ՝ի տուն օրհնեալ ես. ॥ և այ լաս. 26. * Որբև զպերեալս սրոյ. ॥ այ՝ի ես, ՝ի սրոյ: Այնպէս իմաստ. ժէ. 2. * Կապեալք խաւարի, և կաշկանդեալք երկայն գիշերոյ. ॥ այ՝ի խաւարէ, ՝ի գիշերոյ: Կամ ասել, Թէ հ կիրն ընդ զտեղի նախդրի՝ իբրև կց գիւրն. զորմէ տեսցես յետ ոչ բաւմաց ՝ինոր քերականութեան:

Ընդ, ՝ի յետի գործատան, (3) ամ ձեռագիրք դնեն. Ընդ արհուրեալ արտոյն ընդ փեսել հրեշտակին: ՝Ի տպ. արտոյն:

Յերկրդ հարցն, առաջինն տուընն, (4) ՝ի 29 օրինակս դնի. Որ հարցն դեր ած: ՝Ի տպ. և յերիս ձեռ. դերոյ: մի ձեռ. Որ հարցն ես դեր:

Յերկրդ ողորմեայն, երկրդ տուընն (5) գրի ՝ի մի օրինակ. ես դոյն ես ամ մոլորեալ: ՝Ի տպ. և յայլ օրինակս, ես դոյն մոլորեցայ:

Յերկ

(1) * Քահանայք անդադար բարեբանեցէք զանքննելի և զայնի ածութիւնն. և առաւել:

(2) * Հարցն մերոյ օրհնեալ ես ու և փառաւորեալ յաւիտեան: ॥

(3) * Ջարհուրեալ արքայն ընդ տեսիլ հրեշտակին ձայնէր, եկայք արտաքս ծառայքդ իմ. զի և ես ընդ ձեզ օրհնեմ զիմաց գառնն անմահ:

(4) * Որ հարցն մերոյ ած փառաւորեալ յաւիտեան: ॥

(5) * Ճանապարհք քո ուղիղ են, ես միայն մոլորեցայ, գալ ձո զիս և ողորմեա ինձ ած: ॥

Յ՚ԵԼԵՂ Հարցն , յառաջինն տան [1] ասելն , Մանկունքն պերեալք ՚ի մէջ հընոցին ըզքեզ օրհնէին ՚ի մէջ հընոցին ։ Լսակ եթէ առցէ ոք՝ գերեալք՚ի հնոցի անդ , իմանի , իբրև գերւի կապեալք և մատնեալք ՚ի հուր անդր ։

Ընդ , յերկդ տան , [2] Խոստումն աբրահամու և սերոյ նորա , պարզելն է . խոստմամբն կամ ըստ խոստմանն զոր աբրահամու խոստացար , առաքեա զՀրեշտակ քո , և փրկեա զապաւինեալքս՚ի քեզ ։ Այլ յայն բան երից մանկանցն . Մանն աբրահամու սիրելոյ քո ։ Խոստացար նոցա և ասացեր ևս ։

Ի՚յերդ Հարցն , ՚ի գործատան [3] ասելն , Որ ըզայրեցօղ բնութիւն էնու՚ն էոցն ՚ի ցօղ փոխարկելով, և այսմ նման բանք ասացեալք յայլ տեղիս շարականաց , ուր այնպէս նշանակեն՝ թէ հրային բնութիւնն շինօղ բոլորովին , և փոխանակ նր եղև ցօղագին հողմ. ապա թէ ոչ՝ ո՞վ էր որ այրեաց զքաղդէացիսն . այլ նշանակեն՝ թէ ըզայրեցօղ զօրութիւն կամ ազդեցութիւն հրոյն խափանեաց ասծ առ երիս մանկունսն միայն , թողլով զայն առ քաղդէացիսն . զի թէպէտ հրոյ բնութիւնն անկ է ջերմացուցանել , խանձատել և այրել , բայց զայսոսիկ առնէ զուզընթացութիւնքն ասյ , որպէս և ասմ երկրորդ պատճառք շարժողքն և գործակցութիւնք առաջնոյն կատարեն զներգործութիւնս իւրեանց . վասն որոյ՚ի նահանջել ասյ զիւրն շարժողութիւն , ասմ արարօղ կայ ասյ աններգործելն ։ Այսպէս յէգիպտական խաւարին՝ հրոյ և ամէ մի ինչ բռնութիւն կարասց լուսաւորել՝ առ իսրաէլտունն . (իմաստ . ԺԷ . 5 .) և արեգական՝ որ զասմ աշխարհ լուսաւորեր , և որդւոցն իսէլի զտիւ գործեր , առ եգիպտացիս զծանոյ գիշեր տարածաներ ։ (Ելս . 19 . 20 ։ ԺԸ . 1 ։) Ասա այսմ օրինակի՚ի հնոց բաբելոնի՝ զմորիկ բոցոյն արար ասծ առ սբ մանկունսն իբրև հողմ զովացուցիչ , և յայս միտս ասի շիջու-

քեզ . ասծ ։ ||

(1) * Մանկունքըն պերեալք ՚ի մէջ հընոցին ըզքեզ օրհնէին ասծ հարցըն մերոց ։ ||

(2) * Խոստումն աբրահամու զոր խոստացար ասծ , առաքեա և փրկեա զապաւինեալքս ՚ի

(3) * Որ զայրեցօղ բնութիւն բոցոյն ՚ի ցօղ փոխարկելով , ՚ի տոչորմանէ հրոյն զերիս մանկունսն անկեզ պահեալ . և բարձր ։ ||

ջուցանել զՀուրն, կի՛ փոխել զբնութիւնն նր ևս։
Ընդ, ՚ի վերջին գործատան (1) ասելն, Հրաշալի ածա-
նոյն ևս, պարզել և այսպես. Հրաշալի տեսլեամբ չոր-
րորդին և ածանոյն, ըր Հրեշտակին որ ՚ին, զարհու-
րեալ բռնաւորն նաբուգոդոնոսոր, զուարճացոյց զե-
րիս մանկունսն օրՀնաբանս՝ խոստովանելով զՀնա-
րիտն ած, և զնա յազատութիւն և՛ ի գերապետն պատիւ
Հանելով։ Կամ, յարմարելի և ըստ այլ ոճոյ շարակա-
նայ, ըր Հրաշալի ածայնով տեսլեամբ չորրորդին.
ոգի ասէ, արեամբդ քո սրբոյ. աջովդ քո սրբոյ, ևն։
Ի չորրդ ողբոմեային, յերրդ տան, (2) ըստ բազում ձե-
ռագ. դնի. Հէդ յես ըզգլխովնէնդա ևս։ ՚ի տպ. գլխով-
նէնդ ևս։
Ի հինգերորդ Հարցն, յառաջինն տան, (3) Ա՛ռանձանդ ըզ-
ձայնն, իմանալի, զՀայն կամ զերկդ մանկանցն վերապ-
էմք առ քեզ, ևն։
Ընդ, ՚ի գործատան (4) ասելն, պարտգրելով զերիս Տան-
գոնան, իմանալի՝ պատսպարելոյ կամ շրջափակելոյ
զմանկունսն, ևն։
127. Ի ստեղն Հարցն, յերկդ ողբոմեային, յառաջ-
ջին տան (5) ըստ բազում ձեռագ. դնի, Տէր գլուխ դո-
անգամ ևս գալըսթեանն։ ՚ի տպ. գալսթեանդ։ Նա ասելն
աստ, ուսոյց՚ է մեզ պատուհերանացն, իմանալի՝՚ի՛ տէր գրոց։
Ընդ, յառաջին տերյերկնէից, յերկդ տան (6) ՚ի 15
ձեռագիրս ասի. Ստնդրեմ ըզՇուղայ բազում յանգանակ
եմոց։ ՚ի տպ. և յայլ 15 ձեռ. ոչ եմոց։
Ընդ, յերկդ տերյերկնէից, յառաջին տան, (7) ( )զհ-

հունան, բարձր։ ||

(1) * Հրաշալի ածայնոյն տես-
լեամբըն չորրորդին բռնաւոր-
ըն պակուցեալ զօրհնաբանսն
զուարճացոյց. և բարձր։ ||

(2) * Հէդ յես ըզգլխովնէնդ
քո բազումսըրմ և մարդասէր.
քանզի քեզ։ ||

(3) * Ա՛ռանձանդ ըզձայննքեզ
վերապուչեմք, արդար էս յաւէ-
նային սուրբ ածեր ՚ի վերայ մեր
անուն։ ||

(4) * Զանըսկիզբնըքըն բանըն հօր
զէսկն էից, որ ՚ի բարձրն ՚ի
հնոցին ըզհուրն ՚ի ցօղ վոխար-
կեաց, պարապրեալվզերիս մանկ-

(5) * Տէր ըզկուր միւսանգամ
քո գալըստեանդ ըզուայ հերկեայ-
զի ուսայ ՚ի սըրբոց պատուհերաց
նացն եթէ դաս դու՛ի դասեալ
զերկինր։ ||

(6) * Ա՛ռաջի քո անկանիմըք
վերկիչ, խնդրեմք ըզթողութի՛ն
բազում յանցանաց մերոց։ ||

(7) * Օրհնեցէք ըզՏէր ընդ
երկնայինսըն նըմանել պատուց,
նոր ժողովուրդք ասելով, քեզ
հօր տոհմոյնդ մեղ ըզկեանըս
փառք։ ||

նեցէք ըշտ՞ր ընդ երկնայինսըն նըմանեալ դասուց, քերակա-
նական յարմարութի՞ն պարզելի է. օրհնեցէ՛ք զտ՞ր ը՞
երկնայնոցն նմանեալ դասուց. մինչ զի մարթ է կար-
ծել թէ եդեալ իցէ փոխանակ ասելոյ՝ ընդ երկնային-
ցըն, լծորդ գոլով տառիցն ս և ց. կա՛մ զի նոյն է նախ-
դրիւ և վերջահոլով տրականն։

Ընդ, յեր՞դ տան, (1) ասելն՝ Բարեբանեցէք զա՞ծ 'ի
սքանչելիս սըրբութե՞ նորա, իմանի. սքանչելի գործովք
արդարութե՞ և շնորհաց նը՞։ Բայց 'ի 12 օրին. գրի՝ 'ի
սքանչելի սըրբութեան. և իմանի՝ սքանչելի սրբութ՞
նորա. կմ 'ի զարմանահրաշ սրբարանի նը՞, 'ի տաճա-
րին կամ յեկեղեցւոջ։

Այս ստեղի հարցնս երգի յեր՞դ ուրբաթու աղու-
հացից. որում յատուկ մանկունք եդեն՞ է յերկրորդ
ձայն. զի այն է միշտ աւուր ձայնն. իսկ բան ման-
կանցն բովանդակ յերկու ալէլուից ձևացեալ է. և
զայնս կրկնեն 'ի սկսու՛ածն, և 'ի փառս տալն։ Վասն
ալէլուիային տե՛ս զասացեն՞ն 'ի թիւ՛ 117։ Իսկ՝ թէ
որո՞վ կարգաւ երգի այս մանկունք, որ ամենևին կո-
թատ երևի, այսպէս լու՛ե՞ լ եմք զսովորութի՞ն՝ գէթ
ըստ ոմանց գաւառաց և եկեղեցեաց։ Օ երկու ալէ-
լուսն կրկնելով վեցիցս, առնեն վեց տուն. առաջին
չորից տանցն սկսու՛ած առնեն զմի տուն, կամ զկէս
տուն սաղմ. Օրհնեցէք մանկունք, և զյետի երկու
տունս կազմեն փառք հօրիւ՛, այսու օրինակաւ։

Մի դասն ասէ։ * Օրհնեցէք մանկունք զտ՞ր, և
օրհնեցէք զանուն տ՞ն. Ալէլուիա, ալէլուիա։ ||

Միւս դասն պատասխանէ. * Եղիցի անուն տ՞ն օրհ-
նեալ յայսմհետէ մինչև յաւիտեան. Ալէլուիա, ա-
լէլուիա։ ||

Մի դասն երկ՞դէ. * Յարևելից մինչ 'ի մուտս ար-
ևու. Ալէլուիա, ալէլուիա։ ||

Միւսն պատասխանէ. * Բարձր է 'ի վերայ ամենայն
ազգաց տ՞ր, և յերկինս են փառք նորա. Ալէլուիա,
ալէլուիա։ ||

Մի դասն երր՞դէ. * Փառք հօր և որդւոյ, և սբ՞յ հոգ-
ւոյն.

(1) * Բարեբանեցէ՛ք զա՞ծ 'ի սքանչելիս սըրբութե՞ նորա ձայնիւ ցընծուբ՞ ասելով, քեզ հոգ-ւոյդ պարդևողիդ մեզ ըզկեանըս փառք։ ||

ասէ . Ա.լէլուիա , ալէլուիա ։ ‖

Ամէն պատասխանէ . * Ա.յժմ և միշտ և յաւիտեան եանս յաւիտենից ամէն . Ա.լէլուիա , ալէլուիա ։ ‖

Կանոնն չորրորդ Աղէ-քսիէի պղա-հապէց ։ ԼՃ ։

128 . Ա՛ռաքաւ տնտեսին և մեծատանն կալվին յայսմ կիւրակէի խորհրդածուԹիք շարադրեալ կանխեաց . և Ը նորհալին՝ ի չորս դէմս այլաբանէ զառաքտնտեսին ։ Յառաջին տան՝ գերդաստան այ նշանակի երկինն , և՝ ի նմա տնտես՝ հրեշտակք ։ Յերկրդ տան , պգալի աշխարհս , և՝ ի նմա մարդն առաջին՝ տնտես ։ Յերրդ տան , եկեղեցի՝ և տնտես՝ ի նմ վարդապետք և առաջնորդք ։ Ի հինգերրդ տան , մարդկային բնուԹիւնս գերդաստան , և՝ ի նմա տնտես՝ իշխանական միտքն ։ Ո պարտս ձիԹոյն՝ առնու ըստ յանցանաց ընդդէմ մկրտուԹեանն , և վայրկեան յորեննէն՝ ըստ յանցանաց ընդդէմ՝ ըստ հաղորդուԹեան ։ Ո այսպիսի խորհրդածուԹիւնս առնեն և այլ վարդապետք՝ ի սա կնուԹեանն առաքելոցն ։

Ա.րդ՝ յօրհնուԹէ , յառաջին տան [1] ասէ , Թէ կազմեալ էր վերինս իբրև աշխարհ իմանալեացն հրեշտակաց , եղ անդ տնտես պգլխաւորս հրեշտակաց , յորոց բազումք ըստ գլխոյն իւրեանց սահմանելի անհատատարիմ գտան առ մեծատունն ած . և պի ոչ արարին ողորմուԹիւն , այլ գԹեցուցին և սմարդիկ յանհաւատարմուԹիւն իւրեանց , անընդունելի մերժեցան յինէ ։

Յերկրդ տան [2] ասէ , Ճշմարիտ մեծատունն ած՝ի պգալի աշխարհիս դրախտ նոր տնկեալ յաղեղնի , տնտես կարպեայ անդ զսպասս գործել և պահել . որոյ անսասանելի պատուիրանին էր առանց սպասխանուԹեան արտաքսեցաւ ։

Յերրդ

(1) * Որ արարեր զօրուԹիք վերինս իմանալեացն աշխարհս վերին , և՝ ի նմա հաստատեցեր տընտես զպետս հրեղինաց . օրհնեմք զանհասանելի զօրուԹիդ ։ ‖

(2) * Որ տկրաւնա մեծատունդ ստեղծեր երկրորդ աշխարհս զգալի . և՝ ի դրախտ նոր յաղեղնի տընտես եդեալ զմարդն առաջնին . օրհնեմք ։ ‖

Հերձ տան (1) ասէ . վեկեղեցի քո շինեցեր խորհրդեամբ կիր խորհրդաբար իբրև տուն , բարձրագոյն կիր գերազանցագոյն քան զերկինս և զերկիր պգալի . կամ , շինեցեր բարձրագոյն խորհրդով ։ Նա՛է սմա տնտես կարգեցեր զքարոզիչս և զառաջնորդս . որք եթէ ոչ ըստ նոյ կամացն վարին , գտանին պարտապանք ։

Հինգերորդ տան (2) ըն ձեռագրաց ընթերցուլ պարտէ . Որ տիրականս առ՛է քէն կարգեալ պնպես . և ոչ ոմն կայ՛է տապալիրս , և՛է մի ձեռ . պերպանա ։ Համաստքն են . տիրական կիր իշխանական միտքս՝ որ՛է քէն կարգեալ է տնտես՛է բնութե մերում՝ առ՛է խնամել իւրաքանչիւր մասանց և կարողութեց յիւրեանց պէտս , բազում իւիք յանցաւոր գոլով առ քեզ , եմասպուածէ պարտես պերպանայ . ոչ յանցաւոր եղբարցն որք և քեզ պարտապանք էին՝ եթող , ներեայ . ոմն զի և ինքն գտանիցէ առ՛է քէն թողութե ։

Վեցերորդ տան , (3) Որ պատմուճանն , Համաստքն են . պատմուճանն անուղութե՝ զոր զգեցուցեր օծմամբ հոգւոյն՝ է մերկացուք զեղծս ըստ նախահօրն պատրանաց . զգեցո՛ զնոյն վերըստին ոլոր ։

Եօթներորդ տան , (4) Յաճախին կայծակունն , Համաստքն են . յաճախին կայծակունս մարմնոյ և արեան զո՝ որ՛է սրովբէիցն անհպելի կիր անմերձենալի էին , անմատչելի մերձեցեալ մեղաց մերոց ։

(1) * Որ շինեցեր բարձրագոյն զեկեղեցի քո խորհրդեամբ . և՛է սմա կարգեալ տընտես զքաղս բոլս բանին Աչնարհուե . օրհ ։ ||

(2) * Որ տիրականս առ՛է քէն կարգեալ տընտես բնութե մերոյ Համաստութե ըզպարտիս եթող զոյց պարտապանաց . Թող և ըզմեր ըզյանցանս ողորմութերդ քո քո ։ ||

(3) * Որ զպատմուճանն առաջին զոր զգեցուցեր օծմամբ հոգւոյն , մերկացեալ մեղաց ըստ նախահօրն պատրանաց . զգեցո՛ զնոյն վերըստին ոլոր ։ ||

(4) * Յաճախին կայծակունն է՛ սրովբէիցն անհպելին անմատչելի մերձեցեալ դու պարտապան քում խորհրդոյ . ընդհեա՛ զնոյն մաքրութե՛ է՛ թողութե մեղաց մերոց ։ ||

խորհրդոյն : ’ի տպ. խորհրդոյ : ’Ի՝ որ լսելոյդ սեղանոյն յարմարել զսեսիլն եասլեայ . (՟ք . 6 . 7 .) յորում մի ’ի սրովբէից ունելեաք էառ ’ի կայծականց սեղանոյն , և մերձեցոյց ’ի շրթունս մարգարէին առ ’ի մաքրել զնա : Ո՝նմանութիւն խորհրդոյն բացայայտագոյն առանդ՝ նա ինքն շնորհալին յԸնդհանրական թղթի իւրում խօսելով առ քահանայան , ասէ . * Ո՝ր թէ սերովբէն՝ որ յօրինակն՝ ունելեաց կարօտանայր՝ մերձենալոյն ’ի կայծակունան որ ’ի վէր սեղանոյն , մեզ հողեղինացս և մեղաւորաց քանի՞ մաքրութիւն և պղծուելոյն պիտոյ է՝ յաղագս առ Ձնմարտութիւն այնր օրէնսդիրն մերձենալոյ : ||

129. ’Ի՝ հարցն , յերկրորդ տան , (1) Ո՝ր զՔրիստոս , իմաստքն են . զքրիստական օր քո , որ զգենուն առաքրատ պատարագիդ՝ յանկայաւ տեսանել աբրահամ . և ետես զայն ահաւոր , որ ’ի գենման խաչահայ՝ զոր հրամայեաց նմ՝ ած առնել , թէպէտ ’ի կատարմանէն արգել զնա : Ո՝. զգենուն խաչահայ էր օրինակ գենման քոյ ’ի գողգոթայ ’ի վէր խաչին . և յայս միտս առնուն բանիւմ վարդապետք զբանն (եբրայ . ժ՟ . 19 .) յառաքս ընկալաւ աբրահամ զխաչահայկ , որ յօրինակ քոյ . տե՛ս ’ի մեկնութեն :

’Ի՝ մեծացուսցէն , յառաջին տան , (2) Ո՝. ձագուանկ խընկաբեր էէր , իմաստքն են . ոմ ծառ խնկաբեր տնկեալ յայ , հանել յանուշահոտ բուրաստանէն , որ յապտ արդարոյ , կի՛ ինելոքին արքունի բուրաստանէն այ , որ է գաղտնի խորհրդարան կամացն այ . որ ’ի գնացս շնորհայ հոգւոյն տնկեցար անթառամելի գոնարթեամբ , ևն :

Ո՝նդ , յերկրդ տան , (3) Ո՝ անապական բողբոջն , իմանի ասել . զորդին միածին՝ որ էր անապական բոյս ’ի դրախտէն այ հօր տնկեալ յորովայն քո , ըստ մարմնոյն բղխեցեր յարմատոյն յեսսեայ՝ իբրև զեղեցիկ ծաղիկ կու-

(1) * Որ զսերովբէական քո օր զանարատ պատարագիդ զենուն յանկացաւ տեսանել աբրահամ , ետես սահակաւ և ցընծացաւ . ըստ ել : ||

(2) * Ձագուանկ խընկաբեր ծառ յանուշահոտ բուրաստանէն որ ’ի գնացս հոգւոյն վերստին տնկեցար , և զանմահութեանն պարտուն ’ի ժամու եառուր մեզ . վերոյ : ||

(3) * Զանապական բողբոջն յածային դրախտէն յորովայն քո տընկեալ բղխեցեր յարմատոյն յեսսեայ ծաղիկ վայելուչ կուսական ծընդեամբ . վերոյ : ||

Կուսական ծննդեամբ ։

Ընդ, յերկրդ տան, (1) Յարփւոյն լուսոյ, իմաստքն էն. ծագումն յարևէն լուսոյ, այր որվին՝ ի հօրէ, ի քում արգանդի վառեաց զձրագ մարմնոյն՝ իբրև լոյս աշխարհի. որոյ կրնւքն և քարոզութիւնք եդիտ վկայեալ մարդն զպատկեր իւր. և վերստին նորոգեաց զայն յառաջին կերպարանն հոգևոր ընտրհօք ։

Յողորմեայն, առաջին տունն, (2) Ընդ նորհեա՛ ձեզ, պարզելն է. ընտրհեա՛ մեզ զժառժկալութիւն կամ զհամբերութիւն եւ զաղաչարս՝ ընդ օրինակին կամաւոր աղքատացն. ոյք վն և մեք կամաւ զաղքատութիւն կրեալով, լիցուք արժանի աղքայութեդ երկնից եւ նմա ։ Այնէ զաղաչարս ըստ բաղդի դիպաւ աղքատութիւն, համբերութիւն նորա և շատանալն փշրանօք միայն՝ կամակատարն էր. սիրեաց զչքաւորութիւնն՝ զոր ի բերման նէ ընտրել տնտեսեաց նմա ։ Ըե այն արժանացաւ փոխանակ ցամաք հացին զանմահական կերակուրն վայելել յայլ. և փոխանակ անգթութիւնէ մեծատանն՝ որում անտրտունջ տալոյ, ժառանգեաց զպոկն աբրահամու ։

Ընդ, յերկրկնից, յերկոտ տան, (3) վրիպակ է այն՝ որ դնի ի տպագիրս ինչ, ա՛ ՌԾատուն և ղազարոս. այլ լինելոյ է, և ղազարոս. զի ա՛ նախդիրն հայի առ երկու անուանն և ս ։ Համաստքն են. զօրինակ հասարակայ դատաստանին ցուցեր ի մեծատունն և ի ղազարոս, տալով նմ՝ ի հանդերձեալն զհակառակն այնմ՝ զոր աստ ընկալան, փափկակեաց մեծատանն՝ զպատկուճն, և վերաւորեալ անպէտ աղքատին՝ զհանգիստ պոկոյն աբրահամու ։

Ընդ, յերդ տան, (4) Ողով և ռէ, կարգուճն բանին համ

(1) * Յարփւոյն լուսոյ ծագումն ի քեզ վառեաց զձրագ մարմնոյն լոյս աշխարհի. որով պատեալ զպատկերն խրատական, զոր վերստին նորոգեաց յառաջին կերպարանն. վն որոյ բարեխօսեա ։ ||

(2) * Ընտրհեա՛ մեզ ևր ընդ աղքատացդ օրինակին զաղաչարս ժառժկալութիւն. վն կամաւոր աղքատութիւնդ արքայութիւնդ երկնից ընդ նրվին լիցուք արժանի. լուր մեզ ։ ||

(3) * Որ զհամարէն պատասխանին օրինակ նշանակեցեր առ մեծատունն և զազարոս, ներհակաբար տալով զոր աստ ընկալան ։ ||

(4) * Որով և մեք ընդ հրեշտակացն դասուց անբաժանելի եւ երդութեդ համաձայնեալ երդեմք ըզփառս ի բարձունս ։ ||

իմանի : Վկրկեւսվ քո զմեզ ի հրոյ մեղաց , կամ վասն փրկեալդ՝ և մեք ըստ հրեշտակացն գասուց համաձայնեալ, անբաժանելի՝ ընդ երգեմք զփառս ի բարձունս : ի ԱՄՆ . ԵՐԳԸ :

130. Ի յերկն հարցն , յերկիւղ տան (1) բարեբանեմին նշանակի՝ երգեմք , վերադասնեմք յաւսեալն . Ո օրհնեցէք երկիւ մանկանցն ընդ սերովբէսըն բարեբանեմ : Կամ եթէ կամիս , զհայցականն իմա դարձիական , այ օրհնեցուք երկիւ մանկանցն զքեզ բարեբանեմք :

Յերկ ողորմեացն , յերկիւղ տան (2) ասելն , ի դիպ աղաչանս եմ պատուհանս , պարզելի է . ի միտ առ զաղաւսուս աղօթիս իմ, որով կարդամ առ քեզ , ևս :

Յերկ տալերկնիցն , յերկիւղ տան (3) բան բազում ձեռագ . դնի . Լ՝ուր յայնէ աղօնէ ծողովրդեան : ի տապ . ս :

Ի հինգերկ հարցն , յերկիւղ տան , (4) Աղաբեանց յայնէն էգեմ , յապարիսայէ անուանէ զերիս մանկունսն . զի թէպէտ երրորդ էր ի կարգի նոցա , բայց առաջնորդ աղօթիցն նա եղև ի հնոցին՝ ըստ դանիէլի . (գ . 25 .) * Յարեաւ ազարիա և եկաց յաղօթս . ‖ ուր և գլխի . 49 . ասի՝ հրեշտակի ձեռն կացեալ ընդ ազարիանս : Նոյնպէս՝ անանէանդ կոչին յանուանէ անանիայի , որ առաջինն էր յերիսն՝ ըստ դանի . ա . 6 . 11 . 19 :

Ընդ , ի վերջին գործատան , (5) Որ զազգս որդւոց մարդկան նոր անուամբ ինձ կոչեաց վն ազգակցութեան հա-

(1) * Զօրհնեցուքիւն երկից մանկանցն ընդ սերովբէսըն բարեբանեմք . օրհնեաւ ես տէր և փառս : ‖

(2) * Բանից լսից ուննկըն դէր ձեր , և՝ի միտ առ զաղաչանս իմ զառաւօտուս որ կարդամ առ քեզ , և ողոր : ‖

(3) * Լուր ձայնի աղօթից ժո-ղովրդեան քո . և լեր մեր ա-պաւէն պահելով՝ի խաղաղութեէ : ‖

(4) * Ազարիանց ձայնիւն էր գեմբք քեզ Թագաւոր փառաց . օրհ : ‖

(5) * Որ զազգս որդւոց մարդկան՝ի յինէ անուն նորոգեալ . օրհնեցէք բարձր արարէք ընդ-ա-սեալն՝ի քեզ : ‖

الحكم :

(1) ٥ ق. ٢٩. ق. ٥٠ ، ١ سنة . مؤجل : ٢

տուր զի մի սասանեցայց : Խոկ եղանակ ոչ սասանե-
լոյն , այրացո՛ հաստատուն հաւատով . երկիցս յիշատակէ
հաւատքն . աստ իմանի հաւատք դաւանութեանէ յայտ-
նեալ ձշմարտութեանց այն . որ եթէ հաստատուն լիցի՝
արթուն և զօրաւոր , ամրացուցանէ և պնդէ զայս ,
զնէր , և զհաստատս , այր զաներկբայ վստահութեամբ ընդունե-
ալ յայսմ վերայ պիտանիս՝ ևս և աքանչելեօք :

Ա.նդ , ի վերջերդ տան (1) ըստ ձեռագրացն ընթեռնուլ
պարտ է , Ա.ղբերացուացե՛ս ի մեզ զչնորհս քո զոգորմութիւնէ .
և ոչ ոայ ի տպագրեալս ինչ դնի , զոգորմութիւնէ . այր զչնորհս
տղորմութիւնէ քո առատացո՛ ի մեզ . ոայ զի հաւատով
խոստովանեացուք ըզ զերդութիւնդ ձեր :

Պահոց , Ա՛ստ յայն : Լէ :

131. Ա՛ հարցն առաջին , ի վերջին գործատան , (2)
Յարուցեալ ազարեանդ , զպատճառ անուճանս
տե՛ս ի Թիւն 130 : Ականդնեալք առ ի մէջ հնոցին ,
բարձրացաձայն երգէին զքրովբէական օրհնութեանն .
զի քրովբէից է ձայնն , օրհնել են փառք տան ի տեղ-
ւոյնէ իւրմէ : (Նչեկ . ճ . 12 :)
Յառաջին ոայ յերկնից , յերկրորդ առաջին տուն՝ ուր
տպագիրքն դնեն բարբառեցէք , մի ձեռ . գրէ՝ օրհնեցէք .
այլ յերկրդ տան , գովեցէք :
Յերկրդ հարցն , յերրդ տան (3) առեալն , ելանէին ի մէջ հ-
նոցին , յայտ առնէ զզարմանութիւն եղելոյ նշա-
նին . զի զի առ զգայութիւն մարդկան ոչ այնչափ առ-
դ մեռեալոյ ուրուք յառնել , որչափ այն՝ զի հուրն որ
կատաղաբար զշրջակայ քաղդէացիսն լափեր , չմո-
ռանայր բնաւ առ ընկեցեալսն ի նմա ի հնոց անդր ,
այլ մանաւանդ զովայուցանէր զնոսա . զայդ ընթա-
նային անտանօր բարբառուքն առնակէզ և օդ ցօղա-
գին , ոայ թէ մահ և կեանք լծակիցք լինեն :

Կա-

(1) * Ա՛ղբերացուացե՛ս ի մեզ զչնորհս քո զոգորմութիւնէ . որ
ասի ըստ խոստովանեացուք հաւատով ձեր զերդութիւնդ ևս :

(2) * Յարուցեալ ազարեանդ զպատճառ անուճանս տե՛ս ի Թիւն 130 : Ականդնեալք առ ի մէջ հնոցին , զի զի առ զգայութիւն մարդկան ոչ այնչափ առ- դ մեռեալոյ ուրուք յառնել , որչափ այն՝ զի հուրն որ կատաղաբար զշրջակայ քաղդէացիսն լափեր , չմո- ռանայր բնաւ առ ընկեցեալսն ի նմա ի հնոց անդր , այլ մանաւանդ զովայուցանէր զնոսա . զայդ ընթա- նային անտանօր բարբառուքն առնակէզ և օդ ցօղա- գին , ոայ թէ մահ և կեանք լծակիցք լինեն :

(3) * Որ ելեր՛ի մէջ հրնոցին , և փրկիցեր մեծ ընթանչելեօք զերիս մանկունսն . ասի :

Կանոն սբց ՝ Բառասունից սեբաստիոյ ։ ՀԵ ։

132. ❡ Շարական քառասունն Ա՛նգկանցն սեբաս-
տիոյ ոչ գիտեմք հաւաստի՝ այլ եթէ ա-
րարեալ՝ ի պատմութենէ կիրակոսի՝ ընծայի ընդ-
ունն ներսեսի. թէպէտ կապմութեն բանիցն, և յար-
մարուածն եղանակաց ոչ յուցանէ զայն հարթ և դիւր-
ընթաց ոճ, որ սեպհական է ընդհալոյն ։ Այնմիք
՝ի ձառընտիրս վնեղբողական առաստացութեն յաղագս
քառասանցն՝ յորինեալ՝ի Մխիթարու հայոց վարդապե-
տէ. յորմէ երևի աւեալ ինչ ինչ յօրինօղ շարակա-
նիս, փառազարդ հիւսուածովք կազմելով զմեծա-
հանդէս տօնախմբութենն, որով պատուէին զյիշա-
տակ բազմայաղթ վկայիցս քրի ։ Այլք միանգամ տե-
ղեակք են վկայաբանութեն նոցա, ոչ գտանեն զնսե-
մութեն՝ի բանս շարականիս. վասն զսակաւս ինչ առ-
ցուք՝ի բայատրութեն ։

Յօրհնութենն, կերդ տան, (1) ՝Ի Յոհէլ պատճառեան
Տարփոցն, իմաստքն են. ՝ի պաղիլ պատուճանական մարմ-
նոյ նոցա՝ի դժնդակ ցրտութենէ օդոյն, պատճառեցեալ՝ի
լճէն սառուցեալոյ անպանելի փանջանացն. այսպէս գրեն
ձեռագիրք, և իմանալի, տապնապէին յանտանելի տան-
ջանացն լճին սառուցելոյ ։ Ասկ՝ի տպ. գինի բացա-
ւականն, յանպանելի փանջանացն. և ըստ այմ՝է լճէն իմա-
նալ ներդոյական հոլով ։

Ընդ, ՝ի վերջերդ տան, (2) Ընդօր՝է լուծ, հայի՝ի բան
սալմոսին. կե. 12. * Ընդաք մեք ըստ հուր և ըստ ջուր.
որ՝ի նոր քառասնեան իրօք կատարեցաւ. զի անցին
ըստ սաստկասաստուցց ջուր լճին, և ըստ երկնաւուաք
լուսոյն՝ որ ձառագայթել երևեցաւ՝ի լճին ։

(1) * ՝Ի ձուլիլ պատուճանական մարմնոցն՝ի դըժընդակ օդոյն, տապնապէին՝ի լըճին սառուցեալոյ անպանելի փանջանացն. այսպէս գրեն ձեռագիրք, և իմանալի, տապնապէին յանտանելի տանջանացն լճին սառուցելոյ ։ Ասկ՝ի տպ. գինի բացա-
ւականն, յանպանելի փանջանացն. և ըստ այմ՝է լճէն իմա-
նալ ներդոյական հոլով ։

(2) * Ընդօր՝է լուծուն ածային երդոյն անցանէին ընդ ջուր, մաքրեալք որպէս վոսկի փորձե-
լով՝ի հուր. և համբարձեալք՝ի յերկնային զննուճորութենսըն դա-
սելով ըստ անմարմին զբաստութեն-
սըն. որ էս փառաւորեալ՝ի մէջ
սըրբոց քոց ։ ||

Ի՝ հարցն, յերկդ տան, (1) Որք հանդիսացեալք, իմաստքըն էն. որք խրախուսելով կի սրտապնդելով զմեռանս, հանդիսացան ընդ դասս քոյոր եկեղեցւոյն զինուորութեց. և միաբանութեամբ հայելով յերկինս, զքեզ կարդային յօգնութեն ես:

Ընդ, յերդդ տան, (2) Ոք էղեւ՝ն, կրկնակի պարզին իմաստքն: Այն՝ եթէ քան զայլ իմանալով զօրութեք. ոչ իսկ բզկտուն եղիր առատահոս արեան սեցոյն, ի չոքելիս, ոչ յորժամ ձուլեցար կի պաղեցան պատուճանիդ մարմինք նոյ ի ժինդակ սառուցեալ օդոյն: Այլ ամենի ի պաղել կենդանի մարմնոց ի մէջ սառին՝ մորթ մարմնոյն ձարձատի բազումանգամ ի քունութէ սառելն, և արիւնն դեռ ջերմ արտաքս հեղանի: Ոչ, յերկդ, առանց այլոց քոյ յայելով ի յաջորդն այսպէս: Ոչ ի բզկման յօրդահոս արեանն՝ պաղմամբ պատուճանի մարմնոյն ի սառուցեալ օդոյն, դու ոչ վերնայնոյ ճանաչ տեսչութէ արձակելով զձառապայթս, բոլորեցեր նոցա զպատկս երկնայինս. վասն որոյ քեզ անդադար հնչմամբ ընդ դասս հրեշտակայն երգեցողք օրհնութէիս:

Ընդ, ի վերջին գործատան (3) ասելն, նախագուշակ փառքեամբ ես, ցուցանէ զյայտնութէն տեսլեանն՝ որ եղեւ առ եպիսկոպոսն սեբաստիոյ. և նորա երթեալ ի խաղ ինչ գետոյն՝ եպիտ անդ ժողովեալ զայրեալ ասկերս սրբոյ Հատանէին՝ լի ձառապայթարձակ լուսով:

Ի՝ ոչ յերկնէին, յառաջին տան (4) ասելն, փառիւք անձա-

(1) * Որք հանդիսացեալք խրախուսեալով եւ երկնային վինուորութեցն բոլորիցն հոյլան. և միաբանութէ յաղնարկեն իւրեանց զքեզ վերակարդային յօգնութէն, ամենակարօղ վօրոգութէըդ միշտ թագաւոր յաւիտեանց. օրհն: ||

(2) * Իսկ բզկտումն յորդաբուղխ եւ ոչ արեանցն ի ձուլիլ պատուական մարմնոյն ի դըժըն դակ օդոյն. և վերնախնամ տեսչութէ ձառապայթարձակ փայլմամբ բոլորեալ զլուսակերս յանմատոյց լուսոյն. քեզ յաւէժ բար հընչմամբ եւ հոգեղինացըն դասըս վերերգեցուք. օրհ: ||

(3) * Այսօր վերանորոգօղ եւ հոգին ճշմարիտ նախագուշակ տեսլեամբ հօտապետին յայտնեալ զգանձըս հոգևորս. և բազմաճանչ հրաշիւք ի փայլումըն ընշուվնցըն համահաւասարեալ ի հոսանս ջուրցն. և: ||

(4) * Այսօր ցընծան դասք հրեշտակաց, քանզի անուանիք ձեր պրեցան ի դըպրութէ կեանց նոց ով եր քառասունք. ընդ որս և մեք երգեցուք քեզ օրհնութէիւն: ||

ոճանըք չէր գրեցան , ուչ իմանի թէ յայնժամ նորոգ գրեցան անուճանք նոյ՝ի գիրն կենաց ՝այ . (զի՝ի յաւիտենից արդէն գրեալ էին .) այլ նշանակէ՝ թէ իւրեանց նահատակութիւքն ձչգրտեցին զգրիլ անուճան նոցա . և զի յայտնեցաւ հրեշտակաց և մարդկան՝ թէ անուճանք նոցա գրեալ են յերկինս ։

Ընդ , յերկպ տան , (1) Ոչ երջանիկ ճառագայթք , իմաստքըն են . երջանիկ լուսաւորեալք և լուսաւորիչք , ոյք զօրութիւք ճգայնոյն , ՝ի ճգային լուսոյն . կամ իմա , ճգային զօրութիւք կպատրուճն լճկին գաղջացուցիք . և աղօթիւք ձերովք լցուցիք զպակասութիւն չորրորդ տանջանացն (ոմն օրին . փոսէն .) ՝ի քաւանէին . զի փոխանակ միոյն որ չկարացեալ տոկալ՝ եւ՝ի թուէոյ նոցա ուրացութիւք , այլոք՝ի պահապանացն եմուտ՝ի լիճ անդր՝ դաւանելով զքն ։

133. Ի մանկունքն , յաւագին տան , (2) Ուսուցչքն ճակագըն փոնէ՛ս , կապակցութիւն բանին պարչէլի է ։ Ցօնէ՛ լուսատպակ նահատակացս պայծառանալով հաւատացեալքս՝ի պսակօղն քն , ձգնութիւք սոցա մաղթեսցուք զհաշտութիւն անձանց . որ՛ է աչքսպէսյ ծռձոն , ՝ի որք՝ի ծովակին կամ՝ի լճին սերբաստիոյ համբերելով դառն տանջանաց , ՝ի բայ գարձուցին զվտանգ ծովածուփ աշխարհիս , ՝ի զվտանգ ուրացութեան և այլոց աշխարհական մեղայ , որ՝ի վէր կայր սէքն յայնպիսի աւուրպ հասակի , և յայնպիսի գժբնդակ տանջանս ։

Ընդ , յերկպ տան , (3) Ոչ ձայէր երկնաւոպ , իմաստքն են ։ Ի քն յերկնից աւաստապէս ծաւալեալ ձառագայթիւքն ջերմանայր ծովայեղ ջուրն սառնապար լճճէն . (ըստ ձեռագր . լճճին .) հանդերձ լճինն կամ տեղեաւն՝ որ սառիւ պատեալ էր . կամ , բառն սառնապար առեալ իբրև ածական ծովուն , իմանի՝ սառուցեալ

ցեալ

(1) * Ոչ երջանիկ ձառագայթք որք զօրութիւք ճգայնոյն ընկալաղումն լճկին եղկացուցիք . և աղօթիւք ընկալաղումն չորրորդ տասնին լցուցիք ։ ||

(2) * Լուսալըսակացըն տոջնէ՛ս պայծառացեալ հաւատացեալք պըսակողին . որք՝ի սէրբաստիոյ ծովուն զծովածուփ կենցաղոյս լուծն ընկալան . ձգնութեամբ սոցա մաղթեսցուք զհաշտութիւն ։ ||

(3) * Ընձաձիր երկնաւոպ ձառագայթիւք տապանայր ծովըն սառնապատ լճկին . վ՛ն զի պատուական արեանցըն հեղլով կապուտակ ըզծովըն վարդագոյն ներկեր . ձրգնու ։ ||

յեալ ծոցին և լիճն բովանդակ ջերմանայր յերկնային լուսոյն ։ Ա ասդէ պատճառական . եթէ շաղկապ իմասցի իբրև պատճառական , նշանակէ ասել . վ՛ը զի բայ՝ի ջերմուեթէ լուսոյն՝ նաև պատճառական արիւնք նոցա ջերմանջերմ հեղեալ՝ի ջուրսն՝ լուծանէին զպատղուն . և զկապուտագոյն ջուրն կարմրերանգ ներկևէին՝ի գոյն վարդի ։ Ա՝արդ և այլապէս ևս բացատրել զյարմարութիւնն պատճառին . ի այնու երևի լուծուին պաղին , վ՛ը զի՝ի հեղմանէ արեանց նոցա ծոցին բովանդակ ներկանէր՝ի գոյն վարդի . ար է նշանակ՝ թէ՝ի ջուր անդր խառնեալէր արիւնն , և ո՛չ յերես սառին եւթ պաղեալ ։

Ա՛նդ , յերկրորդ տան , (1) Ա՛ռագաւոր երինաւոր , պարզ իմաստքն են ։ Ա՛վ երկնաւոր Թագաւոր ք՛ս , որ զքառասուն Թիւ սքոց նահատակացս լցուցեր զԹուեքն քով , տալով զմին՝ի պահապանացն փոխանակ ուրացեալին . օրհնեա այժմ և զմեզ ողովմեր . զի մի գուցէ ոք՝ի մէնջ բաժանեալ պատրանօք սատանայի , ելանիցէ՝ի կորստական բաղանիս հեշտուԹեց աշխարհի ։

Ա՛ն մանկունքն , իմաստք բանիցն յայտնի են՝ի նախասացելոցն . յաւուրջին տան , (2) ուր տպագիրք ը սակաւ պրէպուայ գնեն՝ ընդ ձըգնու՛ , այլք գրեն՝ ընդ ձըգնու՛ . և զկնի ուր տպագիրք ունին , ամենաղօր Թագաւոր , գրեԹէ ամ օրինակք ընԹեռնուն , ամենօրհնեալ ։ Ա՛նկ յերկդ տան ուր տպագիրք հաճեմատ ձեռագրացս գնեն , ըզգաւնուԹի սաւնամանեացն հաւատով փաղցրացու՛ն , ու օրինակ գնէ՝ եղկացու՛ն ։ Ա՛յց՝ի հինգերդ տան երևի վայելուչ հաճեմատուԹի լճին սեբաստիոյ ը յորդանանու . զի եղև իբրև աւազան մկրտուԹե ջրոյ և արեան վ՛ը քառանկեայ , անդր իջանե-

(1) * Թագաւոր երինաւոր որ ըզԹիւ սրբոյց քոյ բարեպԹուԹեաբ Թը ը լցեր , զմիսեանուԹեամբս մեր օրհնեա զի մի՛ ոք օգտեալ՝ի բանսարկուէն եղեալ արտաքս՝ի կոչականէ բաղանիսն . ձըգնու ։ ||

(2) * Ա՛յսօր մեծապէս սանձայեալ սիոն ընդ յաղԹող սիոն ընդ ձըգնու՛ , ըզգաւնուԹե սրբոյց քառասնից , ըզքաւաստով հանդիսացան . և միաձայնեալք ասէին , օրհնեալ ես ամենաղօր Թագաւոր անուամբ ։ Ա՛յսօր կոչեալք առաջի բազնաւորին յատեանին՝ի սեբաստիոյ . և ըզգաւնուԹիւն սաւնամանեացն հաւատով քաղցրացուցին . և նոցա միաձայնեալք ։ Ա՛յսօր սեբաստիոյ եղև երկրորդ յորդանան լճմամբ որդւոյն ։ և վայելէին անձառ պըսակիքն՝ի վե՛ր սրբոյց քառասնից . և նոցա միաձայնեալք ։ ||

ուխտատեղի հաւատացելոց ։

Կանոն հինգերորդ Աբուքիէէ պղտոհայից ։ Լ ։

134. Այս կիւրակէ զառաք դատաւորին այլաբանեմք յօրինակ քնուԹե մերոյ, յորում զատաւոր իմանի միտքն, այրի՝ հոգին, և ոսոխ՝ մարմինն.

Ի սոյն յարմարուԹի հային քանք շարակնիս ։

Յօրհնուե, յառաջին տան (1) ասելն, անսահման ժամանակաւ աղօԹել միշտ առ Աստ, ընդ որում հին ասաց, յամ ժամ կալ յաղօԹս առանց ձանձրանալոյ. ի յամ ժամ յորժամ և պատահէ. (ղուկ. ԺԸ. 1 ։) Ի հոգւոյ և ճշմ, և քան առաքելն, (ա. կորն. ԺԳ. 15.) և իմանի աղօԹել ձայնիւ, և մտաւորուԹիւբ, ի հասկանալով զբանն ։

Ա՛նդ, յերկդ տան (2) ասելն, բնուԹե մերոյ փնօրինաբար, յայտ առնէ՝ Թէ աղօԹելն քոյ պատշաձի նմա լսի մարդկային բնուԹես, և այն ևս ոչ ի հարկէ կամ առ կարօտուԹե իւրոյ, այլ տնօրինաբար, ի վերջմանէ առ ի տալ մեզ օրինակ, և ի տնաեսելոյն ևս՝ աղօԹիւբ և ևս կատարել զփրկուԹիւն մարդկան. ապա Թէ, ոչ՝ նա որում կրկնի ծուռն ևամ, անկարօտ է աղօԹից ։

Ա՛նդ, ի հինգերորդ տան, (3) Իսկ անէրաս դատաւորն, Թմասաքն են. դատաւոր միտքն մեր ոչ ունելով զերկիւղ, կիւղն ևայ, և ոչ զամօԹ մարդկային, ոչ առնէ դատաստան տան տաւսպեալ հոգւոյն ընդ՛մ մարմնոյն, որ ապրուստամբուԹիւբ զրկէ զհոգին ի բարի ցանկուԹեց նորա. այլինքն ձգէ, զնա ի կատարումն անկարգ յօժարուեց իւրոց. և ի մեղս արկանելով հեռացուցանէ ի սէրոյ փեսային քոյ, որով մնայ այրի ։ Ա՛ս մարդիկ այրի կո-

չի

(1) * Որ պատճառիւբան ձըշ-
մարտուԹե աւանդեցեր եկեղեց-
ւոյ քո.քն, անսահման ժամանակ
կաւ աղօԹել միշտ առ Աստ հոգւով
և մրտօք ։ ||

(2) * Որ ըղբան քո օրինաց
հաստատեցեր գործով մեզ օրի-
նակ, հանելով ըզդիշերն ի գլուխ
յաղօԹան ևայ բնուԹիբ մերով տնօ-
րինաբար, որում կրկնի ծուռն
ևամ ։ ||

(3) * Իսկ անէրաս դատաւո-
րին որ ի քալաք բնուԹե մերոյ,
ոչ ունելով զերկիւղ քո ևբ և ան-
պատկառ իմարդկանէ ոչ առնե-
լով դատ զբրկեալն ։ ||

չի կինն՝ յորժամ մեռանի այր նէր. իսկ մեր Հոգիս այրն ասի առ ՅԾ՝ ոչ այնու զի ինքն կիՅԾ մեռանի, այլ զի սէրն՝ որով միացեալ է ընդ այրըն. ընդ փեսային, պահ կասի կիՅԾ մեռանի մեզոք. որով և փեսային ՅԾ պահա-

սի առ Հոգիս մեր. և այս է այրուելն բարոյական։

Այսպէս միտս յուձէրել տանն (1) աղաչեմք զմայրն անա-ռատ փեսային մերոյ քրի, զի միշտորդեսցէ հաշտել ընդ հեռացեալս ի նմանէ. այսպէս ի բազում ձեռ. ի տալ.

ընդ հեռացեալն։

Ի հարցն, յառաջինն տան, (2) Որ ի սկիզբն է, պարզելի է Որ ի սկզբան օրինակի փրկութեան մերոյ, ՅՐ ի սկզբան եգիպտական ազատութենէ՝ որ օրինակ էր հա-ւատակաց փրկութենէ, երբ եցաք մանկեսն մարգարէին, ՅԾ-յին բոցով վառելով զմորեհնին անկիպելի ՅՀ։ ՅԾ-յին ասի բոցն՝ իբրև յոյն բորբոքել հրաշիւք, և զի

ցուցակ էր ՅՅ փառացն։

Ընդ, յերկիզ տան (3) ՅՀ բազում ձեռագրաց դնի. Որ յօրինակ տ փակագիծն յայնկարծ՝ ի տալ. փակագիծք յայ-կարծս։ Յաւ ասէրն, արեամբ փաշխէն խորհրդոյ, խմանի, արեամբ խորհրդաւոր գառինն, զի նշանակէր զարիւն ՅԾ-յին գառինդ։

Ընդ, յերկն տան, (4) ի նմանութիւն կարիք ծովուն, նշա-նակի՝ ՅՀ նմանուէ կարմիր ծովուն բաժանեցեր զաշ-խարհս՝ որ իբր ծով է ՅՀ։

Ընդ, յերբորդ գործատան, (5) պահք եղիայի այն է՝ որով զքառասուն օր Ճանապարհորդեալ մինչև ի Լեառն

(1) * Մարիամ կոյս անարատ զանապական փեսայդ ազաչեմ, զի Հաշտեացի ընդ այրի եգեալ Հոգիս, և միաւորեալ գաՅեալ սիրով ՅՀ հեռացեալն ի նմանէ։ ||

(2) * Որ ի սկիզբն փրկու-թեան մերոյ օրինակի երեւեցար մարգարէին մանկեսն, ՅԾ-յին վառեալ բոցով ըզմորեհնին անկէ զերծ ի նմանութիւն կուսական ծննդեանն. օրՀնեալ։ ||

(3) * Որ յօրինակ քո գալու-թեանդ յայտարար առաքեցեր զմովսէս՝ ի յեգիպտոս, ազատելով զՀինն ի բռնաւորէ գահերէն խոր-Հըրդոյ, ոմն և դու գառն ՅՀ քո կենդանար արեամբդ ըզնօքս ի՛Հ. օրՀ։ ||

(4) * Որ ի՛նմանութեի՛ կարմիր ծովուն բաժանեցեր խաչիըն ըզ-ծովախարհական, խորասկզբով զնմանալի ըզգուխս վիշապին՝ ի՛վ ջուրց. և առաջնորդեցեր ամ-պով Հոգւոյն ժողովրդեան քո ի՛յերկինս. օրՀ։ ||

(5) * Ա՛յսօր ընդ մեծին և-նիայի սրբեցէք պահաք. զի տես-լեան ՅԾ-յին լուսոյն արժանա-ցուք Հոգւով, ամփոփեցք տեառն ըզքեր։ ||

լեառն քորեբ միով ևեթ նկանակաւ , ընկալաւ անդ յայտնաւթիւն յոյն ։ (՟ի. Կաագ. ԺԹ. 6։) Եվ ըմբռնցաւ ասէ և միւք ըմ պահոց նոր , զի այդ տեառնէն լինիցի ար- ժանի ։

Ա՛նդ , ի վերջին գործառնեան , (1) պահք ձգնաբանք ասի՝ որ լինի ի փառս այդ ի Ձնորհումն մարմնոյդ , և ոչ ի ցոյս մարդկան ըմ կեղծաւորաց ։ Ա՛յսու պահօք ամիսայեկք ասէ , երկուք անեղկիւղ ի փորձութիս ըմ քոյ և վանս քոյ ։ պահեցարվիլ ընդ Թշնամոյն աստա- նայի ։ ոմն զի յաղթեսցուք նովաւ քովք ։ Այնի ըմ քոյ պահէմք , ընդ քոյ և յաղթեմք ։ իսկ առանց քոյ պա- հէլով , յաղթիմք ևՙ ի պահոցն և՛ ի Թշնամոյն ։

Ա՛մեծացուցէն , յերկիդ տան (2) ըմ 21 ձեռագ ։ դնի ։ նահանան ինչեանց ի տէղ երեսիվ ծածկեցեր լոյս ։ ի տալ ։ և յայլ 6 ձեռ ։ յինչեանց ։ ։ ։

պահոց , Ընդդէմ հայն : ԼԷ :

135. Յառաջին հարցն , Ի կեանս գործատան , (1) զհանայս աճաբանելով , տես Ի ԹԻՀՆ 120 :

Յերկիդ հարցն Երկիդ տան (2) ասէին , որ գթին զօգնուրեն յօղուէն օրհնուրենէ , իմանալ՝ զտին օգնուրեան օրհնուրեան իւրեանց՝ որ իբր յօղ զովացոյց վնաս . կամ , զտին օգնուրեան՝ Ի յօղակերպ հողմային՝ որ եղև առնել պտուղ օրհնաբանուրեան իւրեանց :

Ընդ Երկիդ տան , (3) ընդ չորրորդ հրեշտակին , քացատրելն է . Ը չորրորդին որ էր հրեշտակ արի , օրհնաբանելին :

Յերկիդ ողջմէտին , Երկիդ տան (4) ասէին , անգթաբար հայհոյեմ բաղմաճղուրեամբ , նշանակի՝ հայհոյեմ բաղմամեզ գոլով :

Յերկիդ հարցն , Երկիդ տունն , (5) Ը հարցն և ամ յաւելեն , իմանալ . զու ես ած հարցն մերոց , այլև զաբուց ժամանակաց , և ազգաց յիւրաքանչիւր զարս ստեղծիչ և տէր :

Յերկիդ ողջմէտին , յառաջնին տան , (6) ասէին մի՛ հրեշտակաց՝ Թէ փառաւորեն զած հոգեաւոր երգով , և՛ ի յայն հնչման , միաբանելի է այսպես . ինքեանք փառաւորեն հոգեւոր կիր իմանալի օրհնուրիւն , առանց զգալի ձայնիւ , և որում և հոգեղինք են բնուրիւն : Այլոց ի տեսիլս և յերևմունս փառաւորեն նաև ձայնիւ հնչման , որպես բազում անգամ առ մարդարէս յուսյաւ : Ւսամ այսպես . ինքեանք հրեշտակք հոգեւոր ըղձիւք օրհնեն , որ է նոցա փոխանակ զգալի հնչմանց : Ւսակ երիցաւորք (Երկիդ տանն .) յիր մարդկի փառաւորեն նաև ձայնաւոր երգովք , մարմին ունելով յօդաւոր և հառաչանօք սրբոյ խոյ անդադար հոգեմբ բաղմամեզութիւն , քաւեա : ||

(1) * Ճահանայք ճաճաբանելով Ժողովուրդք առաւել բարձր : ||

(2) * Յալեծող զօրութիւն քո քո Ի հուրն ընկէ կեալ պահէին մանկունքն . որք զքոյին զօգնուն յօղութիւն օրհնուրեն : ||

(3) * Ելիցուն ըզբոց հրոյն . զքսպատնալիսն արհամարհեցին ըզբրհնաբանութիւն . ընդ չորրդ հրեշտակին օրհնաբանելին : ||

(4) * Բղխմամբ արտասուաց

(5) * Աստուած հարցն և ամ յաւելանիկ , օրհնել ես յաւ : ||

(6) * Ըզարթուն երկնից հոգեւոր երգով . Ի ձայն հընչման զքեզ փառաւորեն : Երկրաւորս ասակաք բանաւոր հոտի ձայնիւ երգով զքեզ : ||

Ի՛ չրր̄դ ողորմեայն, յառաջին տան, (1) Որ զաղաղակ, պարզելի է։ Դու որ զջերմ աղաչանս քանանացի կը-նոջն առընկալար, (յա̄մ ձեռ. առընկալեալ.) նոյնպէս զիմ ապաշխարութե̄ ձայնս արա՛ արժանի կի՛ հաճելի քեզ՝ ո՞վ ը̄ունօղ մեղուցելոյս։

Ա՛նդ, երր̄դ տունն (2) Որ զառաջնապարգեւի ոչ, պարզելի է. զնշխարս կի՛ զփշրանս առաջին պարգեւի սքանչելեաց՝ զոր որդւոցն ի՛էլի կամէիր շնորհել, ոչ խնայեցեր տալ կնոջն քանանացւոյ. որ յանձն էառ շուն կոչիլ, և զհովիւ՞դ քաջ սիրեաց՝ զոր որդիքն իսրայէլի ատեցին։

Ի՛ չրր̄դ տ̄ր յերկնիցն, յառաջին տան (3) ասելն, ՝ԵՂ երե՝՝ՍԸՐԲԵՆԻԴ, նշանակէ՝ քեզ երր̄դութե̄դ, կի՛ երեք սրբեան տ̄րութե̄դ, ոպ̄ ասի և ՚ի կանոնն Ստեփաննոսի, (թիւ՝ 94։)

Ա՛նդ, յեր̄դ տան, (4) Եւ մե՝ հանդիսակից՝ , պարզելի է. մեք ևս պարակից լինելով ը̄ առաքել̄ս և մարգարէս, այլև փոխադրեալք ՚ի խումբ վերին զօրացն գոչեսցուք ԼԵ̄։ Կամ այսպէս. մեք որք հաւատովք հաղորդք եմք հանդիսի առաքելոց և մարգարէից. փոխադրեալք հոգւով ը̄ վերին զօրսն՝ ասասցո՛ւք փառք ՚ի բարձունս։

Ի՛ հինգեր̄դ հարցն, յառաջին տան (5) ասի, ՃԸՂՄԱՐՏԱՊԷՍ գոհանալ զա̄յ, յորոշումն գոհուե̄ որ բերանով միայն լինիցի, կի՛ թերակատար ՚ի յաջողութե̄ ևեթ՝ այլ ո՛չ ՚ի վիշտս, կամ վ̄ս անձին բարեացն՝ և ո՛չ ընկերաց։ Այլ գոհութի̄ ՃՇմարիտ ա՛յն է, յորժամ՚ի սրտէ ելանէ, առ ա̄ծ իբրև ՚ի ձրի պարգևիչ ա̄մի, նաև յառաքելն զնեզուի̄ս, և վ̄ս ամենեցուն՝ որոց պարգևատու լինի ա̄ծ։

Ի՛ հինգեր̄դ տ̄ր յերկնիցն, յառաջին տան, (6) հոգի՝ հար-

(1) * Որ զաղաղակ կընոջն այլազգւոյ առընկալար փրկիչ մարգասիրապէս, և զիմս ապաշխարութե̄ արա՛ արժանի ըղձայն մեղուցելոյս ընդունօղ։ ||

(2) * Որ զառաջնապարգեւի քո նշխար ոչ խնայեցեր ընձեռել շանըն հովուասիրի. և զիմս։ ||

(3) * Երկնային զօրութե̄ցըն զինուորութի̄քն քեզ երեքսըրբենիդ կան յանդադար փառաբանութե̄։ ||

(4) * Եւ մեք հանդիսակիցք ընդ նոսին, փոխարկեալք ը̄ վերին զօրսըն գոչելով ասասցուք, փառք ՚ի բար։ ||

(5) * Ճըշմարտապէս գոհանամք ըղքէն տ̄ր ա̄ծ հարցըն։ ||

(6) * Օրհնեցէք ըղտ̄ր յերկինս զօրք և ա̄մ հրեշտակք, որ հո-

հարկաւորութիւն, նշանակէ՝ Հոգիը ծառայութիւն կը պահանջէ մեզմէ, իր Հոգիը պահպանելու համար. (Եբրայ. ժա. 14.) յորոշումն սիրոյ՝ որ սիրականն է և երկրպագելի. այսպէս բացատրուի է յաջորդն,

ապաստարիչն ։

Ա՛նդ, յԵրեկդ տան, (1) որ պեաղիր էր բանաւոր, զատանելի էմանչելոցն. իր օրհնեցէք զիր որբ յԵրկիրէ էգ, կէտք, կայտառք, և որս և այլ անասունք. նոյնպէս օրհնեցէք մարդիկ՝ որք տեսակք էք բանաւոր Հօտի։

Ի վերջին ողբերգին, յԵրեկդ տան, (2) Ա՛ղաղակեմ ցաճանաչողն ընչից, իմանի, ազազակեմ Հայնիւ քանատացի հիւղին, ոչ ի յաջորդն ասի, Տպատաբերն Հռաջնամէ կարդամ առքեզ։ Կիմ իմն, վնասն քանանացոյն գոլեմ։

Յեօթնեւերորդ Հարցն, յատաջին տան, (3) Երանեալ ոմեսա ասել էդեալ առ Հարսն, նշանակէ՝ Երջանիկ, որ զուխտապահսն առնէր երանելի, և առ երանութեին քան առաջնորդէր ։

Ա՛նդ, յԵրեկդ տան, (4) Օրը պեսել հերոյն, որարգելի է. Հուբն սեսանելոյ կինւթեան զարարիչդ ի գիւմն Հրեշտակին, պատկառեցաւ. և զիւր այրեցող բնութեին կիմ զղօրութեին առնէր անկիզանող. իր անգործ Թողոյր, կինւթն արգելոյր. իբր գիտելով Թէ ուր երթալի արարիչն, անդ լուսաւորել միայն պարտի՝ և ոչ այրել, ոչ ի մարնեին ։

Յեօթնեւերդ ևր յԵրկինքէն. (5) ուր որոշումն ասի՝ անմարմնոցն արարող լինել ոչ բանիւ, իսկ մարմնաւորացոյ՝ յեօթ, առնէ է յոմոյ գրոց. զորմէ ասացեալ եմք ի Ա ուծ. Ա՛ղաղակ. ձա. 7։ Ա՛ստ ոչ նշանակէ վկրաման կամացն. իսկ յեօն՝ զգաստոզական զօրութիւնն ։

Ա՛ստ

Հոգիդ էք Տարեաւորուէ, սպա աստրիչք ևն ։ ||

(1) * Օրհնեցեք զևր յԵրկրէ կէտք և ևմ կայտառք, որ տեսակ էք բանաւոր Հօտի, փառաւանիչք ևն ։ ||

(2) * Ա՛ղաղակեմ առ քեզ փերկելոյ քանանացոյն ըղձալն, բաղմամեայս ողբովք ։ ||

(3) * Վ ասն երանաւէտ ուխտին առ Հարսն եղելոյ փերկեալ ըղվեզ յատնեական Հերոյն, ըղքեզ օրէ ։ ||

(4) * Ըզր տեսեալ Հերոյն կինք քան զարարողդ, և զայրեցող բնութենեան անկիզանող առնէր. ըղքեզ ։ ||

(5) * Որ անմարմնոցն գաստուց Հասանէ ևս բանիւ. քեզ վայել է օրհնութենէն ևրէ։ Որ մարմնաւորաց ազգի արարող ևս ձեռաք. քեզ ։ ||

Լ՚ո՚ւ ած նայեցեալ, նոյն է ասել՝ բանիւ և ձեռօք ա-
բաքեալ. և վերկոսին միապէս ասէն գիրք, ասաց և
եղէն, հրամայեաց և հաստատեցան. և ինքն՝ ոչ ձեռն
իմ արար զայս ամ՝ Լ՚այլ առ արարածս որոշուին ըզ-
մտաւ ածելիք. զիմանալի առեղծուածս ասել բանիւ,
իբրև հոգեկինս. իսկ զնմանութիւնս՝ ձեռօք, իբրև
արհեստակերտ և յօդաւոր գործս՝ որք առ մեզ ձե-
ռամբ կազմին։

Լ՚ոնոյն աբբայ Պրիգորի լուսաւորչին։ Լ՚ՀՀ։

136. Ի հինգ ելիդ շաբաթի օր աղուհացից ոտն կատա-
րի՝ զօր Տօրն մեծոյ Պրիգորի լուսաւորչի, և
ի՚ն ոտնացուցին՝ ի յիշատակ մնից նմ՚ի խոր վիրաւն.
իսկ ի՚ն յայտնութեաց, (փետրվարի 4, և նոյեմբ. 18)
լինի և յիշատակութի՚ն տարեբաձեաց նմ՚ի, այլև գիւտի
նշխարաց նորա՚ի կոստանդնուպոլիս յառաջս վասն
կայսեր յունաց. զորմէ տես յերկար՚ի պատմագիրսն
Հայոց. ա՚ն. 651։

Լ՚ո՚ի հանդէս բազմայիշատակ ոտնից՝ բանիբուն
վարդապետան Հովհան եղնկացի, որ և պլուզ անուա-
նեալ, աշխատասիրեաց զարուեստս որ շաբականն
Լ՚այոց ղոնթացեալ, և Լ՚երիս ամենայն, համառօտեալ
գնդոյս յիշարձակ գովասանական բանախօսուէն՝ զոր
նա ինքն առնեաբանեաց՚ի լեառն սեպուհ՚ի բազմա-
ժողով ոտնի լուսաւորչին. և կայ տպագրեալ՚ի կա-
տարած Հաձախատարատաւ մատենի լուսաւորչին։ Օ՚ա-
սոսիկ շաբականս ոչ՚ի կարգի ասա գրեն ձեռագիրք
օրինակք հինք, այլ՚ի վերջ գրոցն այլով գրչաւ, կո-
չեցեալ զ՚այոց ղոնթացեան Լ՚ոնոյն լուսաւորչին. յոր շա-
բականս ի՚ կարգի և ի՚ ձայնս Լ՚յելեբենիցին Հայոց՝
երեսուն և վեց տումբ յօրինեալ. և զի այսպիսի շարա-
կանաց առաջին է ժամանակաւ Լ՚ոնոյն հնխիսա-
մեանց՝ ասարեալ՚ի կոմիտասեայ կիմիկոսէ, փոխն այն
զայրուբենական շարականն յօրինեալ յետ այնր՝ առ
վրեացան կոչել Լ՚ոնոյն, ոմն և զ՚բուեալք գերարիցին
կոչեն Լ՚ոնոյն աջածնի։ Ի բացայայտութի՚ն տանց շա-
բականիս ոչ պէտք են մանրամասն քննութեան. զի

յայտ-

յայտնի էն իմաստքն ի պատմութէ վարուց սրբ[illegible]
սատարչին ։

137. Ա[illegible]դ՝ յառաջուստ ասեն (1) օրինակի զեկեղեցին քան ի դրախտ ծաղկաւէտ անկեալ չկայ , յորմէ տուճաւ մեզ տունկ անմահութէն աչեն գրիգոր , յո բերօզ պտղոյ հաւատոց և ծածպաշտուէ , զոր Ադամկեալ անմահութեամբ ի կեանսն յաւիտենից . և այսպիսի պտղովք ելից զաիեզերս ամ. զի ոչ միայն Հայաստանեայց ազգ վայելէցին , այլև վասց և աղուամից և այլոց մերձաւոր ազգաց ։

Յերկդ տան (2) ի բազում ձեռագ. դնի . Տըղայինեալ հայբան ածային աչեն ։ ի տալ , և յայլ ձեռ. աչեն ։

Յերրդ տան (1) աաելն վեց հարսասային հողմոյ՝ ճաաափայինեալ ։ , նշանակի ՝ ջերմացեալ հրով սիրոյ կի զորութէ ածային հոգւոյն . որով Հալեցաւ ամերային սատն կռապաշտուէն ։

Ի չրերդ տան , (4) Ոչխա նորաշէնածք , իմաստքն էն . փոխանակ առաքելոց դրախտին եդեմայ՝ որ ի կողմանս Հայաստանի անկեալ էր , դու ՝ ինձին աշխարհի անկեցար նոր դրախտ գուարձալի քան զառաջինն . այն անկեցաւ անաչխատաւոր հրամանաւ Աստուծոյ՝ քայց դու բազում քրտամբք և տարտարանօք . աբեղայ , ոտոգեցի՝ի վտակաց Տոման չորեքմանեան աւետարանին քարոզութէն բանին ։ որով հրաշալի ծառք ածպաշտուէ ծաղկեցան ՝ի քեզ , և ՝ի ձեռն քո լայլս ։

Ի վեցերդ տան , (1) Օ ջրոյ պրեղինաց , շարագրուածին պարզելի է ։ Օ ջրքն հրեղէն և անմարմնական դասուց որով հալեցաւ տագն կռապաշտութէն հիւսիսային ազանց . և եղեն ծաղկեք ածային գիտութեան ։ ||

(4) * Դրախտ նորաշուարձ անկեալ յաչխարհիս Հայոց , բազմամարգքրատարիքեր գրիգորիոս . աբեղայ ՝ի վտակաց Տոման քաղցրալ Հրճաբիւս բանին , ծաղկաւէտ լըցեալ հրաշագեղ տունկք ։ ||

(5) * Օ ջրոյց հրեղինայ անմարմնական դասուց պարակիք ցընծան ընդ հոգնիւքն բնուս . որ ընծայեաց ան այ գիր գրիգոր բնս . որով Նըէրքին ՝ի փառս ուղղափառ Հաւատոյ մանկունք ։ ||

(1) * Ա[illegible]յսօր զուարճացեալ ցընծայ եկեղեցի , դրախտ ածառատունկ ծաղկեալ . յորմէ տրաւատ մեզ տունկն անմահութէն որ գրիգոր բնս . և պտղով իւրով ելից զքաւիեզերս ամ ։ ||

(2) * Հարուածակ ողկուզաբերք Հրշմարիտ տրիզոն , տիրակիչ Հայբանան ածային աչեն . յորմէ բըղխեաց բաժանի ուրախարար աբրամեցէլոյ աղբիւռ . որով աբբեալ ըղմոյկեցաք յուրախութէն հոգւոյ ։ ||

(3) * Գարնանաբերք հրնչուսին հարաւային հողմոյն Հառագայթեալ հրով ածային հոգւոյն .

սուց պարակիցելով ինդակից լինին Հողեղէն բնութիւն մեզմէ. որ ընծայեաց այդ զրէն զբիզոր. յորմէ ձեռն նաեւ բեալ լինին ի փառս երկնային մանկունք ուղղափառ Հաւատոյ ։

Ոհօ՜ինե՜զդ տան, (1) [տկան բարեյն, խնամարքն են. էական բարեյն, այ այ ինքնի, զու ինքն եղեր պատկեր և նմանութիւն յաւուկ, այնու զի երբեք Հողիս զիմած քաղցր ձայնիւդ կշտանն մոլորեալ դարձուցեր ի փարախն այդ ։

Ոինննե՜զդ տան, (2) ՚ի՜ բնիմ ձեռագրաց գիտի, առաքինական վարուց. բայց յայլ բնիմ ձեռ, և ի տպ. առաքելական ։ Յամառաքն են. Թագ պանծալի եղեր ազգին արշակունեաց, ոչ՝ ի նուիրական քարանց կազմեալ, այլ առաքինական վարուք բազմազան գործոց նահատակուե. որով արժանացար պսակել ոչ զաշխարհական Թագաւորս, այլ զքեզ եկեղեցի ։

Ո՚ տանե՜զդ տան, (1) [տաճանդրէ, խնամարքն են. իբրեւ զաւակ պարգեւե՜ի կենդանի նշխարաց սիրոյ Քրիստոսի Հոյոց առաքելոյն, (առ որդ գերեզմանին տան լեալ յզբեւեմն լուսաւորչին,) ժառանգեցեր զՀոյս նոյն. և եղեր շառաւիղ հնարոյ՝ աղօթիւք սիրոյն Թադէոսի Հայկեաւ ։

Ո՚ ժ՚ տանն (4) ՚ի՜ ձեռագրաց ինչ գիտի. [տաճարաց ծառ ծաղիկ՝ է նբերէն ծաթեալ ։ Ո՚այդ յայլ բազում ձեռ, և ի տպ. ՚է նբերէն ցոյցաբ ։ ՚ի միում, ծաղկեալ ։

Ո՚ ժ՚ տան, (3) [նշանաւոր, առաքեալն ՚ի՜ բանի առաքելոյն, (Կողոս, ա՚. 24.) զդժուարսն ՚է նբերեալսդ, մեկնի. զգ որ.

(1) * Նշական բարեյն կերպարան բարեաց, հակառակ բարի բարեաց ։ Հակառակ ՚է նբերէն ։ քաղցրաձայն ներշնչմամբ զարձուցիչ մոլորեալ հոգոյն, ժողովեալ ՚ի հոտ Ջնորհաւոր հովիւին ։ ||

(2) * Ինձ պարծանաց արժանաւորաց կազմել, առաքելական վարուք որ զբիզորես, յորմէ բինեցար բազմազան սիրովք հանդերձեալ նահատակուե, վասն լուսէ սրբակ հիւսեալ որ եկեր զերեզմն ։ ||

(3) * Ժառանգորդ եղեր հայրենի սեպհական հօրն. վճռեալ թագաւոր որ առաքելոյն. պարգեւական զաւակ կենդանի նշխարաց նորին. շառաւիղ հնոր հոգ առքեմբ հոյոցեալ ։ ||

(4) * Ըստ պատմութեան ծաղիկ ՚էրէն բերի ցուցաբ, բրիւիկ հոգւոյ մերոց որ զբիզորես. քաղաքաւորական պատուոյ ՚է ծանր այդ արեգակաբ. պարարտացեալ պատրաստեալ սրտ զով հաւատոյ մանկանցդ ։ ||

(5) * Խոստովանող քրիստոսի վկայ, բազմաչարչարեալ հաւատ որ զբիզորես, զպակասութիւնս չարչարանաց նոր ՚է մարմնի քոյ կրեցեր, որով չընդոյ ՚է կեղեցի ՚է փառս սրտոյց սեռին ։ ||

զպարծակցութիւն՝ որով մարդիկ կիր քարոզիչք ունին արդիւնացուցանել զարարանս քոյ առ այլս , դու քոյովք տանջանաւք ի մարմնի քումմ լեզիր . որով ոչ իմանի թէ չարչարանքք քոյի յիւրն կողմանէ պակասին, կամ անբուժական են ի կատարումն արդեանց , այլ ի կողմանէ մարդոյ պակասին՝ յորժամ ոչ դիմիցէ զվանհնջեալ գործակցութիւն :

138. Ա Ժէ տան , (1) Ակերպաբան փառաց , իմանի՝ փառաւոր պատկեր կիր նմանութիւն միածնի որդւոյն . զի քո չարչարանաւք եղեր պատճառ հասանելոյ մեզ յոյս բարիս՝ զոր նա իւրովք չարչարանաւք շահեցար վասն մեր : Լրջինաբնաց ասել զԹաթա ոտից՝ նշանակէ արժանի ընդ երկինս քայլելոյ , կիր, որում-կայ միայ ընդ երկինս կոխել՝ի փառաւոր յարութեան : Լսակ զոր ի բևեռացս ոտից սէրն առնու իմաստս , զի բևեռացեալս զմեզ յերկիւղն այ , կիր յայլ տուեալս ի պանալան տանց Քանաց նէր առնու , զի գլուծիէ անդամքն հաստատեալս կեալ , կիր զի լուսացեալ յաղտոյ մեղաց ևն , ոչ այսպէս նշանակէն՝ Թէ դիտաւորութիւն չարչարողացն , կիր չարչարեցելոյն յայսպիսի բարիս Հայեր , կիր զօրութիւն չարչարանաց նէր զայսպիսիս առնէին մեզ , այլ ըստ հետեւութիւն խոստեալ իւրաքանչիւր կրից սէրն պատշաճեցուցանել զիւրաքանչիւր բարիս՝ զոր ասէ Տէրս մեզ՝ ի ձեռն նորա :

Ա Ժէ տան , (2) Հայասանէայց հայր , իմաստքն են . նախ կին քարոզ եղեր Հաւատոյ Հայաստանեայց ոչ միայն բանիւ վարդապետութե , այլև ձգնողական կիր վշտակիր վարուք . և ուր Էասլի զարմանալով ինն գոլն , երբև զի գեղեցիկ են ոտք աւետարանչի ի վերջ լերանց , (ծը . 7 .) ի քեզ գեղեցկացան ոտք քո՝ սկզբնեալ ի կանհնջս սրբոյ Հոգւոյ յարեալ և ոչ սրտիք սրբեալք մարմնոյդ՝ հաստատեալ ըղձալ ի վեր հաւատոյ :

(1) * Ակերպաբան փառաց միածնի որդւոյն , մարքիոս յաղթօղ սուրբ գրիգորիոս . բևեռս երկաթիս քնկալան երինգեանց Թաթք ոտից քոց սուրբ , զի բևեռացես ըզմեզ յերկիւղն այ : ||

(2) * Հայասանէայց հայր հաւատոյ հեղինակ բնաւել . Նշգնողական վարուք սրբ գրիգորիոս՝ ի կանհնջս սրբոյ Հոգւոյ յարեալ նէ սրտիք սրբբանել մարմնոյդ՝ հաստատեալ ըղձալ ի վեր հաւատոյ : ||

օրինակաւ հաստատեցեր զմեզ պնդապէս ի վերին հաստատութեան։

Ի ժէ տան, (1) Ասպէտ նշանակէ գերկաթի կօշիկաձեւ ագանելի՝ հաստատել բևեռօք ի սրունս պատժաւորին։ և ի կախել մարմնոյն՝ խաչատ գծուածոյն իւրումն ծանրութեամբ։ Լաղ՝ ղայապիսի կապիճն յանձն առեր ասէ՝ դառնակսկիծ ցաւօք, բայց ոչ տառապար. այլ կամաւոր ձգնութեամբ ի ծնրադրութեան ազօթից յաձախս պաթաւիերս, մինչև եւ գետին մաշանալ ծնգացք քոց։

Ի ժէ տան, (2) Ձխալէր ասէին զբաժան մարմնոյ սկզբն՝ նշանակէ մա ոչ կրօղ, ի ծառայութիւն ոչ վաստակաւոր ազօթիւք և ծնրադրութ. կիմ հայի ի ժամանակ քահանայութեան, յորժամ զքոյ խորհուրդն բանձեալ կրեր։

Ի քսան տան (1) ասէրն, ձխալին օրինացն բնեռնաբաւչ ողամբն կրեցեր, պարզելի է. կրեցեր զծանրութիւն ազգին՝ ողամբն կիմ ներկամբ՝ որ բեռնաթարձ էր ոճայկին օրհնացն, յր կրօղ կիմ տարօղ։

Ի իճ տան, (4) ՀՀեռաձ, փոխանակ բառին փայլ, նմանեցուցանէ զձեռագիրսն գնեն գէշ, որ գնոյն նշանակէ, և ի նմանեցուցանել կալի գէշաթն։ Լամանաւք տանս են, գիմէ կիմ զտեսակս չարչարանաց քոց հիւսեալք ընդ միմեանս, երբեմն ոսկի յեռեղակամիք պատուականաւոք և մարգարտով. զի չարչարանքդ պատուականաւոք եւ, այլ և դանդանաւորս և գէլս եղկին ոճայեաս բերանոյդ։

Ի իճ տան, (5) Ասպէտն, ըստ 21 ձեռագ. գնի. երեք հընգ

---

(1) * Զայնիճ մարդկանաք ըզկնի. չատակբս քո ասելոյ, լուսաւորիչ հոգւոյ մերոյ Հայր գրիգորիոս. կասկնն երկնեիս ծանուսն և դառնակսկիծ կսկաւանաւ ընկալեալ, զանասանաձեւ ծրծրագրութեամբ նուիրեալ մարմնոյ քո սուրբ։ ||

(2) * Ղէկաք Հաւատոյ ընդ ծով աշխարհս անցեր, վերջակէտ մարմնով՝ ասէ գրիգորիոս. ասել քեալ քարեցան ոճայիքն բարձր անգամից քոց այ. զի զուարճալ անգամն հոգւոյն հաստատական վերջասին։ ||

(3) * Մարքոզական ազ Հասկ. միշ Հայաստանեայց եղեր, արեւելեան Հերսկոյ Հայր գրիգորիոս. ոճայիքն օրինացն բեռնաբարձ ոգամբ կրեցեր ըզծանրութիւնն ազգին. որով բարձեր ի միջ գրեանս մեզաց։ ||

(4) * Հեռաձալ ընդ ոսկւոյ ամկամբք պատուականն մարգարտաւք հիւսեալ զարչարանաց քոց Թիէ այր գրիգորիոս. գեղարդ նոր անուամբ և առաւնոյր չարաչար հնար ասելոյ, գանդանաւանդս և գայլս ոճայեան բերանոյդ։ ||

(5) * Ասպէտն քաղցրալ մեզ, ի վերուստ հնարհէ, երբեք հընգ գոք ասէք ի վիրապին Զրդնեալ։ ոճայիքն ասպետական բժշկեր ի դիւաբեր սատանէն. և լուսաւորալ բանիւ զրգնեմամբ հաստատեցեր ի հաւատս։ ||

գօտ ամօտ . ևս՝ ի բատագիրս արիստակէսայ, երբեմն հընձաւ-
՝ի տալ . և՝ ի սահակ ձեռ , երբեմ ։ Լ՝ինդ գինի՝ ի տպա-
գիրս Համեմատ ձեռագրաց գնի . բնդհներ ընդարձա-
ձեալն . բայց հչիւ պարտ է իմանալ , որ հա-
մառօտել գնի մի ոտիցն , փոխանակ ասելոյ՝ բժշկե-
ցեր . զի առ սքեն խօսին դէմք բանին . որպէս և գինի
ասէ, հասապաքեցեր ՝ի հաւաս ։ Լ՝ինդ այսմ ասի յողոր-
մելոյն , Յաղխեր նովաւ զգլուխ վիշապին , փոխանակ
ասելոյ՝ Յաղխեցեր ։

Լ՝ի ԼԹ տան (1) Լ՝ախալ ախլեանն , իմաստասէր պարզելի
էն ։ Լ՝ախալի տէսլեանն յայտնեցելոյ ՝ի վերուստ՝
մարգարէական հոգւով եդեր տեսանող , յիւ բացման
խորանին , ևն ։

Լ՝ի Շ տան (2) Լ՝ աբբափոյն , ևս 23 ձեռագ . գնի . Լ՝ի ևս
հինեցեր խոտան խորհրդոյ ։ ՝ի տպ. և՝ ի սահակ ձեռ. հինգ
նեցաս ։ Լ՝ուս ՝ի 5 օրինն . տասնամբ պրոնի . յայլում,
պրոնաւոյն ։ Լ՝ինդ գինի ևս 20 ձեռագրաց , պղխեր չա-
տրնի վերոյ ։ ՝ի տպ. և՝ ի սահակ ձեռ . չատրնի ինդաց ։

Լ՝ի ԼՀ տան (3) Լ՝ինաբ չաղշրաթաօս , ՝ի ձեռագ իրս ինչ գնի .
յօրինեալ Մարճոզ և Տաճանէր հոգւոյդ . ՝ի բնիմ ձեռ . և՝ ի
տպ . Տաճանէր հոգւոյն ։ Լ՝ուսքինն Թուի բնարելի . զի
կամի ասել . զոր քաղցրահաճոյ քեզ ծածկին հոգւոյն
յօրինեցար մարմնով և կարողութիւք հոգւոյդ , որք
իբրև զանասնոյն լսելք շարեցեր ՝ի ընարի՝ հնձելն Հայոց
պատկառ ՝ի բոխմանել հոգւոյն սրբ ։

139. Օ՝ շարականն Լ՝երնէ ած , յայտ ած՝ի՝ որ յա-
րուցեալդ , Ձնշուս շարականն գնի, ոտնացոյցն . իսկ ՝ի
ոտն Վիւտի նշխարացն՝ գնի առնել օրհնուի ։ Լ՝ոտ-
վանդակ բանք շարականիս Հայկին ՝ի լեառն սեպուհ ,
յորում Ձգնեցաւ և Հանգեաւ Լ՝ուսաւորիչն մեր ,
գովասանի լսել զոյն լեառն Համեմատելի այլով լե-
ռամբ

(1) * Սոսկալի տեսլեանն ՝ի վերուստ յայտնել , մարգարէա-
կան հոգւով տեսանող էր , քանզի նորոգութիւն վերնական յայ-
տնի և երկնային լուսոյն , նաև նշանակ մարգարէական ընդ հրաշս
բացն ։ ||

(2) * Վարդապետն արեւմտից վկայիցն ասե , մարքեցաւ եր-
կիս ՝ի յաղոց մեզաց . որ և հինեցաւ խորան խորհրդոյ տա-
ճար տերունեան շինել . յորմէ որդիանալ արիւք քաւութեն մե-
զաց ։ ||

(3) * Քաղցրահաճոյ ածական հոգւոյն , յօրինեալ մար-
միով և մտաւոր հոգւոյն , առ որդիանալն ՝ի հոգւոյ փառաւից որդ-
եդրեցէք ընդեղ ՝ի մեզաց մեզոց ։ ||

քանց Հռչակելոյ ի՝ որ գիրս . և զուգանիլ զան՝ կամ գերազանց քան զայլս , և կիմնամտիլ ։

Ձհատաքնին տան , [1] վերջին ըս 20 ձեռ. դնի . որով ցնծան ի փառս վերնոյն սիրելի . յոր ցնծան լերինքն ։ ի տալ . և ի տակաւ ձեռ . ցնծայ , յոր եկեղեցի , կամ լեառն սեպուհ ։

Ձերկիր տան [2] ըստ 16 ձեռ . դնի . Ի՝ որ առաքել խորհն խորհրդով խնդայ հան զարբաշխանքն բարչը տախտ . որ ի տալ . դնի տասիտ . և իմանի պարտականն խնդիր հան նախադրութիւն . յոր ինդայ առաքել քան զարձր մարքն պարտառեան ։ Ձակ յայլ 11 ձեռ . դնի , հան զարբաշխանքն բարչը տախտ ։ Ձառաքելոյն լերինն սեպհոյ քան զմասիս՝ յայսմ երևի , զի ի մասիս Հանգիստ առպանն նոյեան ապրեցուցիչ ի հեղձմանէ մարդկոյ . իսկ ի սեպուհ Հանգիստ արձն գրիգոր՝ ապրեցուցիչ ի հեղձմանէ հոգւոյ . որով Հայաստանեայք փրկեցան ի հեղեղէ կատաղութեան , և փրկին նոր բարեխօսութիւ ի բազում Հոգեաց մեզաց ։

Ձ՝ յերկրի տան , [1] ըս 15 ձեռ . առ . Ձ՝ օրօք հրեղինաց պարբաձել պահ լեառնն հանգիստ ։ ի տալ . և յայլ 9 ձեռ . պահեր ։ Ձհատարն էն . ըս նմանութիւն լերինն կարմիր զոյ՝ յորում էառն եղիսէ մարգարէ , կառն և երիվարս բազմութիւ զօրաց Հրեշտակաց ի պաշտպանութիւն իւր , (՚ի . Թագ . ՚ի . 17 .) նոյնպէս և լեառն սեպհոյ պարփակեալ է կենդանի աղօթիւք սրբոյն գրոյ ։

Ձ՝ վերջերկ տան [4] , Ձ՝ նորնաբաշխ աջոյն յետ , իմանալն էն ։

(1) * Ձերինք առ այսօր ցրնծացիք բնդ մեծապայծառ փառսն սեպուհոյ գերազանց լերինն . քանզի ի նմա բնակեցաւ սուրբըն գրիգորիոս սիրե լուսոյ հայրապետութեայ իր եկեղեցւոյ . որով ցրնծայ ի փառս վերնոյն սիրոյ ։

(2) * Ձր առաքել խորին խորհրդով խընդայ քան զարբաշխանքն բաժնոյ մասիս-քարայի ի նմա Հանգիստ առբըն գրիգորիոս տապանն ապրեցուցիչ ի հոսանաց մեզոց հայաստան աշխարհ . որով վերկինքք միշտ ի Ջուրց հոսանաց ։

(3) * Ձօրօք հրեղինաց պարփակեալ պահեր լեառն հանգստանան սրբոյն գրիգորի սեպ լեառն կարմիրոյ . զորս պարզեպէն կառքն կենդանի մարդապետ աղօթիւք իր լուսաւորչին հրբն հոգեաց . զոր առ ։

(4) * Ձնորհաբաշխ աջոյնն յետ պատուհեցաւ լեառն սեպուհոյ ի սեպ առիւծոյ և աշխարհին . յորմէ բղխեաց ապրեցուցիչ ջուրն լուսոյ ջրոցըս բարեհամն և վճռական յորպաթոգաց հոսանաց . որով ցրնծայ երկիրս ի բերս արմեաց ։

էն . աջով լուսաւորչին՝ իբրև ընդհատաչխ աջովն յեղ
պատուհանեցաւ սեպուհ լեառն՝ ի պիղ անբաւ և անբեմա-
նէ . այսպէս գրեն բազումք ձեռ . և տալ . բայց ուղիղ
գրելն է՝ ի պիղ սանկերայ . յր ըզ նմանութեամբ լերինն սա-
նիրայ և ահեղմանն . այս երկու անուանեալք զնոյն լեառն
նշանակեն , որ կայ յայսկոյս յորդանանու՝ ի սահմա-
նի կիսոյ ցեղին մանասէի : Լ. ըզ՝ ոմն մերձ յայն լեառն
բղխեն ակունք յորդանանու , ընդդէմ՝ ի լեառն սե-
պուհ աջով և ազօթիւք նր լուսաւորչին բղխեցին եր-
կու աղբիւրք . որոց մին կոչեցաւ աղբիւր ոչխարաց , վասն
լուսաւորչայ կոչի միով ջրովն՝ և միւսն կոչեցաւ
բաբիհամ , զի՝ ի դառնութենէն փոխարկեցաւ՝ ի քաղցր :
Լ. յասկն ծանուցանել եպիսկոպոսին՝ ի Ձառի եւրատ :

(երես 295 ։)

140. Յեսթինեղեդ տանն , (1) Ոչ՝ անդեմամբ ոք խոսին ,
խմաստքն էն . կուսական ծննդեամբն ածամանին՝ ցու-
գալ թէ կուսութիւն ձգնեալքն մի՞ւ թէպէտ ոչ ստա-
նան մարմնաւոր որդիս , բայց խորհրդաբար ծնանին
զնոս . մի այսորիկ դատելք եւսպի՝ որք յատաջ անհոգի
արարեալ զկուսութիւն , զամենմեանէ ի խղդրկին յոր-
դորեցան պահել զկուսութիւն , զի լինիցին մեզք քան .
զի ոմն ասի՝ ի Ձառի փոխանին ծնամարիս , * Ոչնմարիտ
կուսութիւն ազգակցեալ ունի առ աստիճանօք կոյսն ։ ||
Լ. յա պայծառ խորհուրդ ցուցաւ՝ ի լեառն սեպուհ ,
ի յայնն մանեալ , յորում աբանչելի օրհոդին ձգնե-
ցաւ կուսութիւն մինչև ցմահ : Լ. տե լսատ 16 ձեռագ .
դնի . յորում ծածկեաց խորհուրդն պայծառ յերկինսն լե-
րինն . յր . յորում յերկինսնմանն լերին ես : տայլ 7 ձեռ ,
ծաղկեաց , կիմ ծաղկեցաւ :

Յուդեդեղ տան , (2) Խորհուրդ խաչելոյն , խմաստքն էն ։
Խորհուրդ խաչելելոյն քոյ , և գերահաստ սեղոյն
գողգոթայ՝ ծածկաւոր սեռսանի՝ ի լեառն սեպուհ :
Վ՚ը զի ոմն անդ խաչն՝ որ էր գործի մեհու , եղև գոր-

(1) * Ծննդեամբ որ կուսին յայրըն բեթղեհեմ յորդորեցան դատաւորքն էսպի՝ ընդ ամենայն ազգս մարդկան վարուք . որով որբ բնիքք միշտ՝ ի յաղոյ մեղաց ։ ||

(2) * Խորհուրդ խաչելոյն գերահաստ սեղոյն գողգոթայ՝ ծածկաւոր՝ ի սմին լերին սեսանի . ցոյն գործի կնոջ սպրդոյն՝ ի կնոջ գործս նորելոյ . ո-րով վերկացե ըղձիզ յաւետ . նիզ մեհեանն ։ ||

ծի կենաց, նոյնպէս ՚ի սեպուհ արքայական գիտն՝ որ էր գործի սպանման կենաց արքային, նուիրեաց ՚ի գործի կենաց։ Իսկ թէ զինչ իմանի այն գիտ, ոմանք ասեն զառիւծ արգասաց. զոր առեալ սպեն գրիգոր՝ առաքեաց, և կանգնեաց ՚ի լեառն սեպուհ։ Այլ ասի ՚ի Ձառի անդ էջմիածնին (երես 295) թէ միւնեւ ցայն ժամանակ պահէալ կայր անդ։ Այսրէն է գարձեալ գիտն արքայական իմանալ. զնա ինքն սպեն գրիգոր, որ գուշով գործի անակաց սպանողն խոսրովայ արքային, էր իբրև գործի սպանման կենաց արքային. որոյ վճռոյ ժամ գիտաց արգասաւ՝ թէ որպէս է նա անակայ, իբրև սնաշապատ հրամայեաց արկանել ՚ի խոր վիրան։ Այդ՝ այսպիսի գործի սպանման համարեալն՝ եղև ձնանարտուէ գործի կենաց արքային արգասաւ, ՚ի մահուանէ մեզայ և անհատատութէ առաջնորդելոյ նմա ՚ի կեանս հաւատոյ և արդարութէն։

Յիւնեզդ տան, (1) յարմարէ գեան տպագնին։ (ժգ. 1.) * Որ ոչ կացցէ ՚ի խորանի քում, կամ ոչ բնակեսցէ ՚ի լեառն սրբ քո։ || Այսու բանիւ ասէ, ծանեալ մարգարէն հոգւոյն սրբ գնորհուրդ սեպհականն փառաց սեպուհոյ լերին. զոր և ձարգասեր մեր խորանին ասէ, և մեր լերին ասէ թէ ոչ բնակիցէ. զոր առեաք ՚ի սպեն գրիգոր կատարեալ. մա ցի նա էր ամրիծն վարդապետ, և սպեն արտիբ ևս, ոչ ՚ի յաջորդն ասի։

Ի տանեզդորդ տան (2) ասէրն, որ Ե պարիբ պեղոյն, իմանի. զօրքն արտվրէից ցանկացան սպեն գրիգորի, և երևեալ կերպարանաւ իջին յերկնից ՚ի տես մարմնով Ձգնողին. ուստի և պատիբ տեղոյն՝ ուր երևեցան, այժմ ևս անուանէն ցուցանի. զի այն տեղի կոչի Ասբոյկս։

141. Ո՞ Հարցն լուսաւորչին, Ալ ՚ի հօրէ առաքեալ, ոմանք մխիթար խորենացւոյ ասէն արարեալ իւր սա բոցն, ըստ որում ՚ի նշանագրութիւնս յօրինողաց շարա-

(1) * Ձխորհուրդ անպուհոյ գաղթն հոգւով, բանիբ Ղաւմա սեպհական փառաց հոգւոյն սրբոյ ձանկացան զօրքս։ որպէս ձանկացան զօրքն արտվրէից ձեր և տարցանէր զխորանն ձոյ և բնակիցէ. զոր և առաք առ առաքեալն գրիգ. զոր և առաքեալ։ ||

(2) * Ձերիծն վարդապետ և պատիբ տեղոյն անուանէրն կոչի։ ||

կանաց դնել՝ զդրիգորին Համարել խորհեցաւորն։ Ա-
կայն տարակուսելի է՝ Թէ արդեօք մի այսր շարակա-
նի իմանան այն, Թէ մի միւս ամբողջ շարականին, Ո-
երջանիկ որ աբ գրիգոր · մանաւանդ զի աստանօր եդեալ
Հարցն և այլ լծորդք իւր՝ զգետին գործոց ոչՆ առա-
ձեալ յինքեանս բերեն, քան զնորհեցաւորն։ (Քրիստոս
ինչ ընծայիւք նեռակսի ընորՀալոց։

Ի Հարցն, ի գործատուն (1) ըստ 23 ձեռագրաց ըն-
Թերնուլ պարտ է. Այսօր ծաղկաւորիցդ հայասանանեայց ա-
ղաչեցաք ձեմարտուն ի ձեռն սրբոյն գրիգորի։ որ ձնմար-
տուէ Հատատոց։ ի տուլ. և յայլ 7 ձեռ. ձնմարտուէ։
Այնդ, ի վերջին գործատուն (2) ուր՝ի տպագիրս գնի,
Այսօր երկնաւոր պաարաբերն Հաստատեցան, ի
Հինգ ձեռագիրս միայն դնի Հաստատ. իսկ յայլ
19 ձեռ. գնի եզական, Հաստատ։ Ոմնագիս ի 14 ձեռա-
գիրս գնի սեռական, Հաստատ։ բայց յայլ 15 ձեռ.
գնի ուղղական, Հաստատ։ և այս Թերի առաւել
ընտրելի, իսկ առաջինն՝ վերադրակաւ կիմ ի տգիտէ
սալդեալ. ոչ Հայելով Թէ բառդ Հաստատ առեալ
լինի երբեմն ի Թանձրացեալն, վերադրակ առելոյ՝
քահանայական դաս, կիմ ժողով. ոչ և յերկին կա-
նան Տգուցեալսեան, ի Հարցն վերջին գործատունն
ասէ. * Այսր քահանայիցն Թէ վերադրակաւ ի քեզ
օծմամբ աբ Տգուցն, բարձր արարիչ զաշխոյն Հոգ-
Հայ. ॥ յր նոր կարգ քահանայից։ Ոչնայս ի կարգն
Հանգստեան, ի ձայն բէ. ասի. * Ոգջոյն ձեզ դասք
քահանայիցն Թէ. ॥ յր քահանայից։ Այսօր այսմ մնաց
և աստ իմանի, այսօր դաս կիմ ժողով քահանայական
կատարող երկնաւոր պատարագին քոյ՝ բարեբանե-
ցէք զաշխոյն Հոգւոյ։ Ոչնայն մնաց ասի ստորև՝ ի
վերջին տան մանկանցն. որով երկնայնոց հաստատեցին գա-
ղղեցէք. յր երկնային քահանայական գաստուց։
Յողջոյնեայն, առաջին տունն (1) ըստ բերմ ձեռագրաց
դնի.

(1) * Ասյսր ժողովուրդք սիրեցէք զաշխոյն Հոգւոյ. բարձր։ ॥
(2) * Ասյսր երկնաւոր պատարագին կատարողք քահանայք ուԹե. ի ձեռն որ քահանայ-
ութե. ի ձեռն սրբոյն գրիգորի։ սորա ողորմա-
ծեզ ասէ։ ॥
(3) * Որ կոչեցեր ըզՀաստատեալսն ի Տարանես քո միաԹ-
նեին, ըմնակ զաւաժան խնամատարութե. ի ձեռն սրբոյն գրիգորի. որ
բարեխոսութե սորա ողորմա-

գնի · Ալ նուէրներ ընծառացելա՛ ի՛ հաբաՒէս · ի՛ տուր · ընծառացելո՛ն ։

Ա՛նդ ,յերկի՛ր տան (1) ըլ բնՇմ՛ձեռագ · Վաթյոցեր վմ-ըրեցա՛ս՛ ի գեղաւիւնե՛ն · ի՛ տուր · վմ-ըրեցելո՛ն ։ Իմատաքն էն · չարչարանաք ընտրեՂ ծառայն՛ն քո՝ որք վերագոյն էին քան զզօրութի՛ն բնութ · զաբձուցեր գմ-ուրեՂ-քս · ցի՛ ի ձեռն տանջանաց նո՛ր ոգւոյմ-ուխ մե՛զ , ուղղեցեր ի մուրուրութի՛ ։

Ա՛յնպես յերկի՛ր տան (2) իմատաքն էն · ի՛ խորին վերասին ջախեցեր նախա զգւոյս վերապին ատամա՛ի · և և ջանեւոյ նո՛ր ի՛ նեղբին գուն՝ զմե՛զ բարձրացուցեր յերկինս ։

Կանոնք վեցերէդ Ալեքսիոսի պաշտպանէ · Լ՛Ե ։

142 · Յայս կիւրակէ կատարի խորհրդածութիւն կրկին գալստեան քոյ յաշխարհ , առաջնոյն՝ խոնարհութի՛ն ի՛ փրկութի՛ն , և երկրորդն՝ փառաւոր ի դատաստան , ըզ որում յառաջագոյն գուշակեցին մարգարէք · և ի՛ սոյն խորհուրդ կարգեալ էն բանք շարականիս ։

Յ՛որ՛ն՛ութի՛ն յերկի՛ր տան , (3) ի՛ պերճեՂալ ամաց , շաբաթ՛ութի՛ն պարգեւի է · ի՛ մերձեՂեալն յերեին սահմանեալ ամաց փրկուե՛ , ըզ , յի՛ վշտանեՂն մեր փրկող՝ ի վախճան ժամանակաց՝ յառաջագոյն ծանուցին մարգարէքն , յայնժամ՛ երևեցար՝ ի մե՛ք մարդկան՝ կենդարարեա՛ ծառայական բնութե՛ան ։ Ա՛յս է բան ամբակումայ · (Ի · 2 ·) ի՛ մերձեՂեալ ամանց յայտնեւոցիս · ի՛ հասանե՛Ը ժամանակին երևեցիս ։ Ա՛սա մի օրին · ղՀեցար զկերպ · ևս , ըզՀասանե՛Ը ժամանակին երևեցիս ։ ‖ Ա՛նդ , ի յերկինս · բար ։ ‖ (3) * Ի՛ մերձեՂեալ ամաց վերջին , զոր առաւոգըն ծանուցին , ըզՀասանե՛Ը մեր փրկութիւն · ասա՛ ի՛ վախճան ժամանակին · երևեցար ի՛ մե՛ք մարդկան զքե՛ զկենդրող ծառայական · ամէն մե՛զ ։ ‖

(1) * Ո՛ր գերագոյն քան ըզբնութի՛ն չարչարանաք քո ընտրեՂ-լոյն գաղտնեացդ ըզմնոցրեալսն ի՛ գիտուե՛ Հրչմարտուե՛ · բար ։ ‖ (2) * Ո՛ր ի վերայն անգրնդոյն գոյին Հաղիւք նուաւ զգեստ վերջապին · ի՛ գբի՛ նեղբնուե՛ն իջ-մանէ նորին բաբձրացուցեր զմեզ

Ա՛նդ , յերէդ տան , (1) Տէ՛ր փերսական իմանալ՝ նմանուԹի՛ւն
աճայլին , որով մարդն Ճոխասցաւ՝ լինել իշխան նիւ-
Թական արարածոց ։

Ա՛նդ , ՚ի էրէդ տան (2) յաւելն՝ կայցե՛ւ յորդո՛ւյ քո միաձ-
նի՛ն , վասնզի Թուի՛ մտեալ յայմ օրինակս նախդիրն
ՙ , փոխանակ դրելոյ՝ որդո՛ւյ իբրև տրական հոլով ըս
պահանջելոյ այլոց անուանց՝ դաժնէ , դԼնորդէ ։ և
պարզ կարգումն իմանալի , կայցե՛ւ միաճնի որդո՛ւյ քո ,
միջնորդի հաշտուԹե՛ն հօր ։ Ա՛ս զի բայք նշանակիչք
աղաչանայ՝ երբեմն զկայցական կամ զբացատական
խնդիրս իբրեանց առնուն ՚ի տրականն , և զնախդիրս
տրականն առնուն նաև ՚ի վերջահոլով ։ Ա՛յսպէս փո-
խանակ ասելոյ՝ աղաչեմ զքե՛զ , դնի՝ առ քե՛զ կամ քե՛զ ։
* Ա՛ւայնոյ քե՛զ մարդասիրի աղաչեմ ։ }աղաչելքո՛ւմ
առ նա՝ լսե՛ցէ քե՛զ , ‖ ևս ։ Սոյնպէս ՚ի շարականս ասէ ,
մաղԹեա՛ առ քա՛ , կի՛ քնի ։ բարեխօսել առնա , կամ
նմա ։ և Ա՛ռակ. ԺԵ. 1 * Ա՛նմահիդ մաղԹեմ ՚ձեզ ։ ‖
Ա՛յլև հայցելական ըստ նախդրիս տրական յարի ՚ի մկ ։
}ակոբայ մծբն ։ * Ա՛ղԹանօք հայցեա՛ առ Ա՛ր ։ ‖ և
յԱ՛յսօր գոՀարձայեալն , ՚ի լե՛ տան ։ * Ա՛ռ ծնեալն
՚ի հօրէ որդին հայցեա՛ ։ ‖ և Ա՛ռ. գանձ Ա՛ծածկին ։
* Ա՛ւայեա՛ վա՛ռ մեր առ ծնեալդ՝ Ի՛քէն ։ ‖ Ա՛պա ըստ այսմ ս-
վարուԹե՛ասա և զս ընԹեռնուլ պարտ է , հայցեա՛ որդո՛ւյ
առ դաժնէ ։ }աղաչս այսր կանոնի քերԹողայ , և զայլ
և զս բազում ինչ զյառաջագոյն քննեալս մեր յոլով
ամօք՝ ունելմք աւանդեալ ՚ի նոյոց ։ Ա՛երականուե ։
՚Ի հինգերորդ տան (3) Ա՛ռ առ աւետեաց , առնու զբան տալ
մտելն ։ (գլ. 12 ։) * }այնժամ ցնծացե՛ն ամ ծառք
անտառի յերեսաց ե՛ն՝ զի գայ ‖ ևս ։ Ա՛ստ նմին բանի
ասէ՝ ցնծամք և մեք ոչք նմանիմք ՚ի ծառս անտառի ,

ընդ

(1) * ՚Ի վեցերորդ աւուր զա-
դամ ստեղծեր ՚ի տիպ քո սիրա-
կան . որ ոչ պահեալ ըզպատուի-
րանն՝ մերկացաւ ըզպատմուճա-
ճանն . իսկ նոր ադամդ ՚ի վեց
գարուն ոյց արարեր կորուսեա-
լըն . տո՛ւր մեզ ։ ‖

(2) * Տաճար լուսոյ անըստ-
ուէրին , և առաւելաստ անճառ
բանին . որ ըզնախնեաց մօրն ե-
այլ բարձեր զանէծսըն տըրտ-
մալն . հայցեա՛ յորդո՛ւյ քո միած-
նի , հօր հաշտուԹե՛ն ընդունել ,
բառնալ ՚ի մէնջ ըզխռովուԹի՛ւն և
տալ զոգւոց խաղաղուԹի՛ն ։ ‖

(3) * Ըստ աւետեաց մարգա-
րէին՝ որ առ վերկեալքս արեամբ
գառնդ , ցրնծամք և մեք ծառք
անտառի ընդ գալուստ աւետա-
նըդ կըրկնակի . հնորհեա՛ մեզ տր
ընդ արդարոցն ընդ առ՚ի քէն
տընկեալ ծառոցն , այժըմ յոր-
սով զուարճանալ , և յերկրորդ
դին ընդ քե՛զ ցընծալ ։ ‖

ը կրկին գալուստ քո , ը առաջինն՝ որ եղև մարդա-
նալովդ , առ որ ասէ սիմէն , պէ գայ . և ը երկիրն՝ որ
լինելոյ՝ի կատարած աշխարհի . առ որ կրկնէ սիմէն .
և գայ նա՝ի դատել պէրճիէ ։

Վ։ վեցերորդ տան (1) զնատեըն քոյ՝ի յիշ և յաւանակ՝
առ էրիէն ապանդ գոլ օրինակ . այ նշանակել վհանդիէըն՝ի
հրէայս վարժեալս՝ի բեռն օրինաց , ոյք էշ . և՝ի հե-
թանոս անընտելս օրինաց , ոյք յաւանակ անկիրթ ։
Յուլթերորդ տան , (2) ը 27 ձեռագրայ դնի . յերիէ էրէ-
նէց հարան ընծայեալ . այ՝ի կիճ՝ի մարդկանէ
ընծայեցար երկնէց հարան . կիճ՝ի մարդկային ազգէ
հարմնայեալ երկնաւորին այ ։ Ա՝ի վերջն , ՚ի 22
ձեռագ . դնի՝ երգել ըզքառա ընդ երկնայնոցն ։ ՚ի տպ.
և յայլ 8 ձեռագ . երգել չէզ փառս . իսկ 6 ձեռագ .
ընդ ըքառընոցն ։ Ա՝ւ առէրն , յորժամ բազմիս լուսոյ
նման՝ առ դիաճնէդ յաջակողման , իմանի . յորժամ նատիս
իբրև թագուհի մեծ առ միածին որդիդ՝ բարձրա-
գոյն քան զամ արարածս . ոյք բերսաբէ նստաւ ընաջ-
մէ որդւոյ իւրոյ սաղոմոնի . (գ. թագ. ը. 19։) Ա՝այր
որդւոյն վեբեդէայ բարեմտութիք հայցէր վ՚ա միոյ
յորդւոցն՝ զի նստցի ընաջմէ քոյ . (Ա՝առթ. ի . 21։)
և ոչ դիտէր թէ այն վսեմական աեղի պահէաւ կայր
մօրն այ , և ոչ այլոմ տալի էր . ըստ տաղմ . խդ . 10 .
* Այսցէ դշխոյ ընաջմէ քումմէ ։ ‖ Վ՚ննեաւ եմք այլ-
աւր . (՚ի մ։կն. եփես . ա . 20 .) զինչ ըստ լեզուի գրոց
յայտ առնէ՝ նստիլ ընաջմէ քոյ կիճ այ . ընդ որ համա-
ռօտ յիշատակութիք անցանելով առաքեալն , նստել
ընաջմէ քոյ՝ նշանակէ զառաւելագոյն հաղորդութիւն
փառաց նորա և իշխանութենէն . որում նուճապ հաղոր-
դեալքն ասին նստիլ ընդ ձախմէ ։ Ա՝այլ քանզի ոչ ոք
յայմ արարածոց՝ իբրև զմայրն այ հաղորդի փառացն
քոյ , նմին իբրև նմա միայնոյ առանձնաբար ընծայի
նստիլ

(1) * Սմին նըման տայ աւե-
ցել , յերկրէ յերկինս հարան ընդ
ծայեալ . յորժամ բազմիս լուսոյ
նըման քո միածնիդ յաջակողման ,
յայնժամ մաղթեա ընդ մեր ըզ-
նոյն , փըրկել ըզմեզ յահել բա-
ցոյն , համադասիլ ընդ արդա-
րոցն , երգել քեզ փառս ընդ
երկնայնոցն ։ ‖

(2) * Ա՝ծածին անհարանա-

նատիլ ընթրիքի քեռի. առ. որով համեմատեալ բովանդակ սքեմն պարբ յահեկան կողմանն քոյ մնածին կալցեալ կիմ նատեալ։ Այս է՝ զոր վարդապետք այլով բանիւ ծանուցանեն, թէ՝ զի տիրամայրն կացուցանել յերկինս զդաս ինքնուրոյն, վերամբարձեալ զան ըզդասս Տաճարին սքեմ միանգամայն։ Այսու իրաւանցն ըստ որում և շարականս յառնէ, երկիւղիւքն ահմ փառս երգեն տիրամօրն՝ կից ընթ ամենայնիւ որդւոյն։ Յակ վկասէ, յորժամ բազմիս յաջակողմանն միածնիդ, յայնժամ մնդթեաւ ընդ ձեր ընծան, նշանակէ՝ փոխանակ մեր, կիմ վճռ մեր Հայկեան վնասն՝ զոր և մեք Հայցեմք, յի փրկել յահագին բոցոյ գժոխոց, և համադասիլ ընթ արդարս։ կիմ, մնդթեաւ վնասն, յի գկալն ընթ աջմէ քոյ ընթ այլոց արդարոց։

143. Ի Հարցն, յերրորդ տան, (1) 23 ձեռագիրըք ընթեռնուն. Որ ընդնաւեայն մաքսաբէնքն եկէք ի լրտեսն խորհրդոյ։ ի տալ. և յայլ 7 ձեռ. եգեալ է, բաւ նախադասեալ մաքսաբէնքն, թերևս վերսպակ համարելով զեզեկն ի հարազատ ձեռագիրս. բայց չէ այնպէս. զի ասէրն ի լրտես խորհրդոյ՝ զորութիւն Հայցական հոլով փակէ, որում յատկացուցիչ է գնախադասեալ մաքսաբէնքն. մի որոյ իմաստքն են. որ եկիր ի լրտեսութեանէ կիմ ի գաստիարել վիրաւորիդ՝ վնասմանէն մարգարէիցն։ Այսմ նմանի է ասացուածն ի մանկունքն վարդանանց՝ եթէ ընդ երթալդ, Հանձնեցէք ի դահապետն գառաջադ պահաբերքն, զոր ինչ ուրեմն տեղւոջ պարզեսցուք։ (Տես 371. և 387.)

Ի նդ, ի գործատունն (2) յատաջ քերել զտեսիլ դատնիլն յատագս ջրոյ գալստեանն. ի գլ. ի. որ առ տեղեան նշանակեր գերևել ջրոյ Յորդանանու թեաց երկրի, և ջրոցդն՝ Յորդանու թեան յուսալ. որ յետ տիրելոյ սըկ երկրին՝ բարձաւ առ մանաքեաց ովքն, ի զօրութենէն այ խորտակել. քայց այլազանութեաբ Հայտ առնէր զծնօղութիւն ամ՝ որում ցերկրի գալստեան քոյ, որ ասի ի տեսլեանն՝ Երբև տրդի մարդոյ եկիր ընդ

(1) * Ուր բան նախադասեալն մաքսաբէնքն եկէք ի լրտեսն խորհրդոյ. զոր անօրինաբար կամաբերեցէք վասն մերոյ փրկուածեան. ըստ ||

(2) * Ուր յայտնեաց Հոգին տեսլեամբ դանիէլի մարգարէին զվերստանգամ գալստեանն քոյ ի վիրաւորիդ. բարձր ||

ընդ ամպս երկինից ։ Իսկ ոճծ ասի հինաւուրց, ի նշանս
կէզ զմանաքենաւոր երկրումն ոչն քան զամ Հակս . և
պատշաճի հաստատակաբար ոչ . ի տեսիլն գտնելի հա-
մարի զՅոյժ ոճծ նշանակէլ, քայց և որգոյ յատկարն .
ոչ և ի Տարօն գալստեան , * Ո հինաւուրցն եկեալ
նոր արբայ ի սիոն ։ ||

Ի մեծատգանգէն (1) ասելն , որ Հրէշտակն էր , ոչ
իմանի զոր սկիզն զոր սկզբանէն երգէն ոչ , այլ նշանա-
կէ՝ այնպիսի ձայնիւ , որով սերովբէք բարեբանեն
զՔրիստ երբև ոճծանայր ։

Ընդ , յերկիր ասն (2) ասելն , որ պանդիտն էինայ ի տէղ
հեղեալ ի յերկնային ծովէն , զքեզ ցուցանել սուձրև կենդայ .
որ լու ոճծուէն մտածէալ , հեգանի ի Տօրէն ոչ՝ նման
նեալ ծովս . իսկ լու մարդկուէն՝ երկնային ծով իմա-
նի զօրութի Հոգւոյն՝ որով կապէցաւ մարմինն յարու-
նական . և ասէլ կամի , եղեր մեզ սուղ անձրևաբեր՝
ոչ յերկրէ ձգելով զշուրն երբև զիւթ ախան ասնան ,
այլ ոչ ի մարմնական գործակցութի , այլ յերկնից
չնոճպոյն զօրութի էն ։ Իսկ լու շարագրութի էն յատկ
անդ , զոր Հոռեցէք , Թարմնատ է զրոն , յատեղեալ վա
չարիոյ եզանակին . և կարգ ելի է այսպս . որ սանձրևն
կենդայ ի քեզ Տիզեալ ի յերկնային ծովէն՝ Հոսեցեր
ի յերկիր ծարաւուտ ։

Ի ոոր յերկնից , յատաջին տան (1) ասելն՝ Դեռևս
ընդ էննաջոյզ յաբեան , առաւել ցուցանել զայն կար-
ծիս վարդապետաց , որք Համարին թէ յետ յառնե-
լոյն քրի՝ յարեան և ընդ ոչեցեալք ոմանք ի սքց , զոր
պատուէ սէրն մատաթէոս . (ի՛. 52. 53.) որով և Հաս-
տատեցան Հաւատոք ընդ Հանուր յարուէնէ ։ Ո ասն զի
եմէ ասիայն քո յառներ ի մեռելոցն էն , ոմանք էր
կարծել ոմանց՝ նման եէ առանձին պարգեւս լինել
յարուէնէ ։

Ընդ ,

զոր Հոսեցեր ի յերկիր ծարա-
ւուտ . որովք ։ ||

(3) * Ներքոյիս տեսլեամբ
յարուէնեան քո ոոր , ոչնչա-
կեցոյ փայլմանբ զարհուրելոյն
դիմօրեք , և մեռելոք ընդ կեն-
դանւոյդ յարեան ի հաւատս հա-
մարէն յարուէնէն ։

(1) * Ըշմարիտ պայծառ քան
զերկինս , որ ի մեզ ծագեցեր
ըղձալոյն մեծ և գերագանց , ա-
րեւ խաւարն անգիտութէն հա-
լածեցաւ . որովքական ձայնիւ
ըղձեզ բարեբանեմք, և Հոգիս որ ։ ||

(2) * Ըշխոհեմն և լուսա-
ւոր , որ զանձրևն կենդաց ի քեզ
հեղեալ ի յերկնային ծովէն ,

Ընդ, ի չքդ տան, (1) Յորժամ եկեղեցի հաբանացեալ հա-
նայ, լայտ առնէ զկատարեալ և զանբաժանելի միա-
ւորութիւնն. վ՚ս զի Թէպետ այժմ ևս միացեալ է սէ-
րով և շնորհօք, բայց առանց տեսութեան փեսային, և
վտանգաւ բաժանմանն ոմանց անդամոցն. բայց ՚ի կա-
տարածին միանայ փառօք, անխորտոց գրկախառնու-
դեմյանդիմանն տեսութեան. և միանդամայն ըս համա-
դամոյ իւրոյ անմեկնելի վայելել յանպատում փառս
երկնաւոր փեսային։

Պահոց, ՚ի չքդ յայն։ ՚ս։

144. Յառաջին հարցն, չքդ տան (2) ասէրն, եթ
հոգին *աղաչէրբէր, իմանալի է ըս նեղբին ազ-
դեցութեն ՚ի սիրտս մանկանցն, որով վստահանային՝
Թէ ոչ Թողու զնա ՚ի ձեռաց. և ասէին ևս առ
բանաւորն. գոյ ՚ս յերկինս՝ որ կարօղ է փրկել
զմեզ, ՚ս։

Ընդ, ՚ի գործատան (3) ասէրն, բաբեբանեցէ* ՚ի վերա
*երովբէից, նշանակէ՝ զնստեալն ՚ի վ՚ր քերովբէից։
Յընդ հարցն, զառաջին տունն (4) տես ՚ի բկ ձայնն.
Թիւ 126։

՚Ի չքդ հարցն չքդ տան, (5) Օ ընանձրացեալ հոտըն,
չքդ դէմն փոխ բանն. և հոտ էդեալ է փոխանակ
գոլորշեաց հրոյ. այ զթանձր հրային գոլորշիս բորբո-
քեալ բոցոյն՝ շիջոյց ՚ս։

Կա-

(1) * Յորժամ եկեղեցի հար-
անացեալ միանայ ընդ փեսայ-
ին, ընդ խնասուն ՚ր կուսա-
նացն արժանացն առագաստին
բզմիզ ընդ նոսին երթիւ ըզփառս
՚ի բարձունս։ ||

(2) * Լբանէր ամպ ցօղագին
և հովանի լինէր նոցա. ՚ր հո-
գին քաջալերէր ասէր, ես ընդ
ձեզ եմ յաւիտեան։

(3) * Ընդ զօրըս հրեշտակաց
վարանական օրհնութեն բարե-
բանեցէք ղ՚Լիւերայ քերովբէից
և բարձր։ ||

(4) * Հարցըն վերոյ օրհնեալ
են ՚ր, ուղիղ են հանապարհըք
քո։ ||

(5) * Զթանձրացեալ հուրըն
չնջոյց զորբոքեալ բոցոյն. ծա-
նուցեալ բըռնաւորին ասէր. և
ես բարեբանեմ ըզքեզ ՚ր։ ||

Կանոն Յարութեան ղազարու · խա։

145։ Ո՛չ ընդունելի է ուղղափառ հաւատոց մեծին Հայոց սրբոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, որ ասէ.

կից լինելովնոյ. և իբրև մարդ՝ անգիտութիւն ձեռնտ
լով հարցանելը զտեղի թաղմանն։ Պատճառք արտաս
ուեալոյն յոտ առ տեղեաւն։ Էին ցաւն ըզ մահ սիրելոյն
զաղաղուս, բնական կարեկցութիւն ընդ սգաւոր քորս
նորա, տեսանելն զլալիսն այլոց մերձակայից՝ որով
աղէտք սրտի գրգռին յարտասուս։ Յայց պատճա
ւաց շարժելով բնական կրից՝ ի գործակատ սրտին
քոյ, ի սկզբանն կամեցաւ ետուն արգելուլ զայն. և
այն ե զայրանալն՝ զոր ասէ աւետարանիչն։ (Յովհ.
ժա. 33. 38։) Այլ ապա Թոյլ ետ կրիցն առնել
զիւրն ներգործութիւն, այն զարտասուհեղն։ զի յուցից
զսէր իւր առ սգաւորսն, և զառաւոր օրինս մարդ
կային կարեկցուե. այլև զի մի յայնչափ արտասուե
զաց միջն՝ ինքն միայն անկարելիր երևեսցի։ Այս
ամ ոմն ասացաք՝ առ տեղեաւն էին պատճառք մաս
նաւորք զիջմանն քոյ. սակայն առ՝ի միտս և ծածկա
պէս՝ այսոքիւք բովանդակ զմարդկային բնութիւն ստու
գել կամիլ։ Ասկ ոմն ածե, միով բարբառով յարու
ցանելոյ զԼազարէն, ոմն գնեկ յայնմ ժամուն.(1) ուր և ա
սէրն, զԱգբենոյ ձայնէն, լսմանի զայդ ըստ ձայնին, կիր ես
կոչն՝ ի ձայնելոյն արտաքս եկին մեռեալն։

146. Ի բա. օրհնուե, յաւուրին տան, (2) Յածային
ձայնէն՝ պարզելի է. ի գոչմանէ ածայինն ձայնին՝ սար
սեցին պահապանք գժոխոց, այր գերեզմանաց, կամ
նեքքին խորոց. այսպիսի պահապանք իմանին զևք՝
իշխանք մահու, և արգելիչք հոգւոց։ Ածային ասի
ձայն քոյ՝ իբրև յածային անձնէն ելեալ, և բերօղ
ածայինն զօրութիւն՝ ի յարուցանել։ Ոչինչ մնաց աթա
ւածոթ ասի յողբերեալն. վն զի արարչական կարողու
թիւն միայն է՝ կոչել՝ի մահուընէ՝ի կեանս, որպես՝ի
հոգոյ՝ի գոյ։

Ասէ, Երդ տան(3) ասէրն, հրամայեաց լուծանել՝ի կեան
քէն յաւխեննէ, ի վէր զաղաղուս իմացեալ, ոչ նշանա
կե

(1) * Եւ ոմն զնծ բարբառով յարուցանել՝ ի մեռելոց զորէ քորեայն. և զուգընթաց ձայնին մեռեալն եկն արտաքս անապա կան։ ||

(2) * Յածայնին ձայնէ գոչմանն ասացելին գողալով կատա պետք գըժոխոյն. և մեռեալն եկն արտաքս անապական։ ||

(3) * Երկեալ՝ի գերեզմանէն եւ բիզապկինդ պատանդրքն մեռելն. հրամայեաց լուծանել՝ի կեանսն յաւխեննէ։ ||

կէ՝ զանմահ կեանս մարմնոյ պարգևեաց զազարու. զի յետոյ դարձեալ մեռաւ նա. այլ խորհրդաբար նշանակէ 'ի հոգևոր կեանս շնորհաց անկորուստ կոչել զնա ։ Իսկ 'ի վերայ այլոց իմացեալ, յայտ առնէ՝ թէ յարութիւն զազարու էր օրինակ և ցոյցք հասարակաց յարութեան մարդկան. ուստի 'ի հրամայել քոյն լուծանել զպատանս զազարու, այնու հրամայեաց օրինակաւ լուծանել զկապանս մահու՝ առ 'ի մտանել 'ի կեանսն յաւիտենից անմահ յարութիւն ։ Պատանօք արտաքս գալն զազարու՝ էր 'ի մեծացուցանել զսքանչելիս յարութեան. իբր զի ոչ միայն կենդանացոյց զնա, այլև կապեալ ոտիւքն և ձեռօք գնացուցանէր. միանգամայն զճշմարտութիւն յարութեան վկայէր. զի մի՛ կարծեսցի՝ այլ ոք առաչօք արտաքս գալ 'ի գերեզմանէն, այլ նոյն՝ զոր ինքեանք պատեցին ։

'Ի տիր յերկնիցն, յառաջին տան (1) ասելն, Աղբիւր անմահութեան, որպէս և յերկրդ տան ասելն, երիզապինդ մեռեալն զգեցաւ զանմահութիւն, ոչ նշանակէ զկատարեալ անմահութիւնն՝ որ արտաքսէ զկարողութիւն մեռանելոյ, այլ զանկատարն՝ զմերժումն մահու սքանչելեօք, ցոյ զյառնելն 'ի մեռելուէ հրաշիւք՝ որ գերագոյն է քան զբնական կենդանութիւն ։ Ուստի բառս անմահութիւն կրկին եղանակաւ նշանակէ. ցոյ անկարութիւն մեռանելոյ, և զերծումն կամ ազատութիւն 'ի տիրեալ մահուանէ. այս պատշաճի ամ կենդանացելոց. իսկ առաջինն՝ փառաւոր յարուցելոց միայն ։ Որպէս և անմեղութիւն ասի մի՝ չունել զմեղս, կամ անմեղանչական գոլ. և միւս՝ արդարանալ, մաքրիլ 'ի մեղաց ։ Անդ, յերկրդ տան, (2) Կանխեալ մարիամանցն, իմանի. կանխեցին առ քոյն մինչչև մտեալ էր նոյն 'ի բեթանիա, ըստ յովհ. ժա. 30. և արտասուալից հառաչմամբ հանդիպելով քոյն, գտին կամ ստացան կենդանացեալ զչորեքօրեայ մեռեալ եղբայրն ։ Զ երկոսին քորս վերակոչէ յանուանէն մարիամու, ըստ յովհ. ժա. 45. վասն զի նա ջերմագոյն էր առ քոյն, և գուցէ երիցագոյն ևս հասակաւ ըստ ցուցանելոյ պատմութեան. զի աւետարանիչն

յա

(1) * Աղբիւր անմահութեան բղխեալ 'ի բեթանիա կենագործեաց ըղղազարոս 'ի թաղմանէ ։ ||

(2) * Կանխեալ մարիամանցն արտասուալից հառաչմամբ գտին կենդանացեալ զչորեքօրեայ զմեռեալն ։ ||

յառաջ կարդէ զնա, ի գէջէ մարեմայ և մարթայի և զկնի իբրև ստորուստ ի վեր Թովելով ասէ, զմարթա և զմարիամ և զշազար։ (անդ. 1. 5։

Կանոնն Կաղանեան ած յեղեմ, խէ։

147. Օ՞ օրհնութիւն կանոնիս՝ Որ վերծինս յանուրս, մեծին խահակայ ասեն. բայց զՀարցն Ոչ ի սրովբէից, ընծայեն ներսեսեան կղայեցոյ. Թերևս այս իցէ պատճառն՝ զի ի հին ձեռագիրս ինչ կայ միւս ևս Հարցն առուրս, արարեալ ոմն Թովի՝ ի սկզբանն ի մեծին խահակայ. որ կամայ խափանեալ իցէ զայջորդել նորոյ Հարցին. բայց վա՛ կիշատակի կամ բացատրելոյ զտեղիս ինչ այսր կանոնի՝ դիցուք վխափանեալ Հարցն։

Յօրհնութիւն, յառաջին տան, (1) որպս և յայլ տունս կանոնիս ատենս կիշատակի անձառ խոնարհութիւն որդւոյն ոչ, որ ի վերոյ քերովբէից ունելով զիւր աթոռ Հանդ ստեան, յանձն էառ նստել ի յաւանակի, Այլ քանզի այնու խոնարհուիլ առաւելապէս յաղթահարեաց զքհնամիս իւր՝ զդևս և զՀրէայս, վա՛ն այն էրկդ տունն (2) ի վեր բերէ, զյաղթողական օրհնութիւնն ձայնս մատուցանել նմ իբրև թագաւորի փառաց ։

Ի՞նդ կիրկ տան, (1) երիցս կրկին ալէլուիայ առ ըն էրբեակ մնածումն. իբրև առ ասէ նախ՝ ոմանք նա ի բարձունս. էրկդ՝ ըն գալստեանն մարդեղով՝ ի փրկել էրգ, օրհնեալ եկեալ անուամբ տեն. էրդ՝ զփառաւք գալուստն ի դատել էրգաթանէ, և օրհնեցաք որ գալոց ես անուամբ տեն։ Ի յայտ ի սկիզբն և ի վերջ էրգոյս ալէլու՝ ընդ նախնի սովորութիւն էրբայելացոց, ոչ յայտ առնել էրդ մակաբայեցին յաստեն.

(1) * Որ վերծինս յանուրս բնդ տղայն օրհնաբանելով. բայց քեռվրկեց. ի վերոյ դրսոիլ։

յառանակի չհանելոյ. բարե բարի նել զ ես եկերդ ի կենդանեաց։

(2) * Ուսաի և մեք գայլեցաք օրհնութիւնդ ընդայն մատուցանելիք քեզ Թագաւոր փառաց

(3) * Ովսաննա ի բարձունս ալէլուիա. բարեբանեալ եկեալ անուամբ տեն ալէլուիա. և օրհնութիւն որ գալոցդ ես անուամբ տեն ալէլուիա։

սէրն . * Յայնմ ժամանակի զոհացան օրհնեցին ունդ օրինաք եկին քահանայիցն , և ամէ ժողովուրդքն . և գլուխ բանից բարբառոյն՝ և վախճան եղին զալելուխա : ‖ (Ղ . 9) Այլ նոյնին օրինակաւ ընթեռնուն՝ զոր ի երիցս երգաբանեալ յերկնաւոր օրհնութիւնն՝ զոր ի սեսիլեան լուսաւ ՝ ծածկելոյն Յովհաննէս : (ԺԲ . 1 . 3 . 4 :) Այս է պատճառ սովորութեանն , յեկեղեցական պաշտամունս կրկին և երեքկին ի կրկ առնուլ զալէլուիան՝ կամ հետ ընդ հետ միանալոց , և միջարկութեանն այլոյ բանի :

Այնպէս յառաջին տան՝ որ յերկնից ։

Այնդ , ի ջնդգ տան , (1) Այսօր զանբծկիչքն , կարգ ունի բանին պարզելի է : Այսօր զանակիզքն բանն ածէ որ յաճոյս փառաց է ընդ հօր , անսաք յերկրի երևեցաւ :

Այնպէս յառաջին տան՝ որ յերկնից ։

Այնդ , ի հինգերդ տան , (2) Այսօր յաւանակ , պարզելի էն իմանալն : Այսօր յաւանակն եզև իբրև քեռվրկ , առնելով զպատասխանութիւն քերովբէից , յոր վերայ նստաւ :

148. Այ մեծացուցչին , յառաջին տան , (3) բանքն հային առ երկրաւորն են՝ այլև առ հոգևորն կիմ յերկերգչին : Ոչ զարթուր ընդ , նշանակի՝ վճռմաչխարհական ցնծութիւն ժողովրդեան . վի սովորութիւն է յաչխարհս ժողով ածել և՝ ի հանդէսս ոչ միայն վմիջոց քաղաքի զարդարել , այլև զատուկսն դրուանս :

Այնդ , յերրորդ տան (4) ասէն՝ ոսոսվք յինքնէօ , եթէ դոյական առցի յինքնին , իմանալի է՝ ոսոսվք ձիեթէնէ . բայց մնացեալ է և առնուլ ածական , ձիեթէնի ոսոսվք : Ուղիղս արուեալն է յայլ առանս զասէն , ոսոսվք արմատքնէօ . յոր ոսոսվք արմատէնեայ , կիրարմատէնի ոսոսվք : Այ պատմութիւն աւետարանչաց՝ յանուանէ յիշատակէ զոսոս արմատէնեայ յովհաննէս . (ԺԲ . 13 .) Ուստ զձիեթէնիս անորոշաբար ծանուցանէն , յասէն ոսոս ի ծառոց . վի մերձ ի լեառն ձիեթէ .

(1) * Այսօր զանբծկիչքն որ սիոնի պայծառացիր երուսաղէմ՝ զարդարեա ընդ քո քաղաքդ ձոյ : ‖

(2) * Այսօր յաւանակ քեռվրկ , և որպէս էր հրեշտակացոց հօր՝ յերկրի երևեալ աւետաւորն : ‖

(3) * Ուրախ լեր յոյժ դուստր սիոնի , ցնծա աղաղակեա դուստր երուսաղէմ՝ ահա թագաւորդ քո գայ առ քեզ արդար և ողջոյնս ունի : ‖

(4) * Ձիեթէնեաք միաբանութ երգեին՝ օրհնութիւն որդւոյ դաւթի օրհնեալ եկեալ անուամբ տեառն : ‖

թեհեաց ընառաջ եղև ժողովուրդն : (Մատթ . իե . 1 . 8 : Մարկ . ժե . 1 . 8 :) Այլ այն զի բանք շարա-
կանին որոշումն դնեն ՚ի բառնալն զոստս , տալով ծե-
ծոց զձիթենիս , և տղայոց զարմանալիս , պատճառս
զայն համարիմք՝ զի ծառ ձիթենւոյ դիւրելանելի դո-
ղով , կարկին և ծերքն հատանել յոստոց նր . ուր ըն
արմանալին բարձրաբուն՝ տղայոց և մանկագունից
հնար է ՚ի վեր սողոսկել և հատանել զոստս կի՛ զան-
բևս : Այլ զի ոստք ձիթենւոյ բազմաձիւղք և թաւք՝
առաւել դիւրատարք են ծերագունից , իսկ տղայոց՝
արմանալին նուրբ՝ թեթևաբեռն է : Վարձեալ ,
զյարմարութիւն իրացն առ իւրաքանչիւր հատակ անկ-
արկէ , ծերութիւն ՚ի ձիթ օրինակեալ , և մանկուն՝
յարմանալի ծագկաւէտ :

Յողբալեացն , յերկրդ տան (1) ասէրն՝ Տա՛ր զոստս ծաղ-
կեալս , զհուգանակ զարդոյական խմաստս եհեղեցա-
կան արարողուէն ՚ի բաշխել և ՚ի տանել զոստս ծա-
ռոց ՚ի տօնի ծագկազարդին . իբրև թէ՝ մի՛ արտաքին
կանաչազարդութիւք ևեթ տօնախմբել , այլ զհատատս
և զսէր և զմտերմածպաշտութիւն իդձս ընծայել Թագա-
ւորին քրիստոսի , որովք առաւել փառաւորի նա , և առա-
ւել հաճի ՚ի համբարձին , յերկրդ տան (2) ասէրն , Ոչ սերովբէականն ծածկաբար , իմանի . զոր սերովբէքն ըստ բնական զօրութեան իւրեանց և ոչ յաներևոյթն կարէին տանել կամ կրել յինքեանս : Յերգեցն զայս համբարձի՝ զոյ առանձին արարողութիւն ինչ՝ սովորեալ գնել ՚ի մաս նաւոր եկեղեցիս Հայաստանեայց : Յետ փառս տա-
լոյն՝ յորժամ՝ինայ վերջին օրհներգական բանն , ( ) Ջրն նեալ նիեալ իւ , բազոր գան գայ ժողովի յատեան՝ միա-
բան երգելով . և յատեն , ( ) Ջրնեալ նիեալ , ամենե-
քին ծունր դնեն . յատեն անուամբ ՚ն , համբուրեն
զերկիր . յատեն օրհնեալ որ գալոդ ես , կանգնին և խա-
չակնքեն զերեսս : Այս գոյս երգ և զարարողութիւն
կրկնեն երիցս , ժողովուրդն ևս միաբան ընդ դասին :

149 .

(1) * Ջբառնացիք և բեր-
կրեաց ժողովուրդ ՚ն . մասն
զոստոս ծագկալոցս հաւատով և
սաս . օրհնեալ որ եկիրզդ Թա-
գաւոր աւետեաց : ||

(2) * Ջոր սերովբէքդն ծած-
կաբար ընդունել ոչ բաւէին , ՚ի
վերայ յատնական նորոյ պատեր
բարեբանեցաւ ՚ի տղայոց . ով-
սանն : ||

149. Ապա խափանեալ Հարցն՝ զոր յիշեցաք , այս-
պիսի է ։
այ. * Որ զերիս մանկունս ՚ի հնոցին ապրեցուցեր ,
,, օրհնեալ յաւիտեան ։
,, Որ ՚ի վեցհարիւրերորդ հանգչիս , տըղայոցն
,, օրհնութիւն ընդ հրեշտակս օրհնաբանեալ, օրհնեալ։
,, Յորմէ դողան զուարթունք երկնից , ազ եկեղեցի
,, ոստովք ձիթենեօք տօնէ քեզ . օրհնեալ ։
,, Լըցոր օրհնեցէք . բարձր պարարիք զըվնաս յաւի-
,, տեան ։
,, Որ յաթոռըս քերովբէից քո նըստիր , այսօր ՚ի նոր յա-
,, ռանակի նըստեալ հաձեցար . բարձր ։
,, Որ ՚ի դասուց երկնաւորաց օրհնաբանի ձայնիւ ,
,, այսօր ՚ի ծերոց և ՚ի տըղայոց փառաւորիլ հաձեցար ,
,, բարձր ։
,, Ընդ նոսին և մեք երգեսցուք , ովսաննա բարձրե-
,, ալն , որ փրկեաց ըզմեզ ՚ի ձեռաց մահու գալըս-
,, տեամբն իւրով . բարձր ։

150. Ո երկիր շարականն գալստեան , (1)Ոսփաւոր գո-
լով, ձեռագիր օրինակք մինպագրեն , Կանոն երկիր ծաղ
կաղարդին . յորմէ երևի՝ թէ ՚ի հին ժամանակս այս էր
կանոն երկիր ծաղկազարդին , որ տօնախմբի ՚ի կիւրա-
կէն յիսնակ՝ որ անմիջապար զկնի համբարձմանն տօ-
նին . և կոչի երկրորդ ծաղկազարդ , վասն յայնմ կիւրակէի
ընթեռնուլոյ երկիր անգամ զլորս աւետարանս գալըս-
տեան ձեր յերկիմ։ Այս կարծիք առաւել հաստատին
այնու , զի ձեռագիրք օրինակք դնեն յատուկ Հարցն ,
և մեծացուցեալ այսր շարականի . և զշարականն Ո գա-
լոստ տ ե , դնեն ողորմեայ . իսկ զմիւսն , Ո յարութիւն
յաւուր , դնեն ձոր յերկնից . ոմն և ՚ի տպագիրս նշանա-
կի . որով լինի ամբողջ կանոն աւուր երկրի ծաղկա-
զարդի ։ Իսկ իբրև յետ այնց ժամանակաց յօրինեցաւ
միւս կանոնն Ա Էծախրաշ այս խորհուրդ , զայն իբրև ըն-
տրելագոյն ՚ի կիրառութիւն հաստատեալ , զառաջինն
զՀարցն և զմեծացուցեալ էր խափանմամբ Թողին , և
զինայեր Շարականս կարգեցին երգել յառաջին ծաղ
կազարդին ։

151. Աբրդ՝ յառաջին տան , (1)Ոսփաւոր գոլով յո-
յշ

(1) Ոսփաւոր գոլովքն յայլ խարհ մըտեր ՚ի քաղաքն երու-
սա-

յաշխարհ, (՚ի տպագիրս ինչ, յաշխարհս.) իմաստքն են։ Դու Թագաւոր գոլով յաշխարհի, հանդիսական եւ կատարութիւն մեր ՚ի քաղաքին եղիր, նստելով ՚ի նոր յատանակի. որով նշանակիւքն կոչել զՀեթանոսս ՚ի հաւատս եւ ՚ի պաշտօն քո։

Օ բայն գոլով մեհենեցաք ոմն կարծի սովորաբար՝ իբրեւ էական, յի լինելոյ քո Թագաւոր. սակայն զայլ նշանակութիւն ևս ցուցանէ. յի եղեալ փոխանակ գոլոյ, ոչ ասա միայն՝ այլև յայլ շարականս. որպէս ՚ի կանոն Յարութիւն զազարու, Լ՚ասոյ գոլով ՚ի բեթանիա. և յառաջին պատկերս փոխման, Պատասխին եւ անկունեին ՚ուն իսկ ինքնին գոլով. յորս յարմարութիւն բանին պահանջէ իմանալ, այսօր գալով քո ՚ի բեթանիա, կամ եկատարեալ անդր, որպէս դնի յայլ տեղիս. նոյնպէս, անկունեին ՚ուն իսկ գալոյ ՚ի փրկուին մեծին. ըստ որում յարէ վկին. * զերիվերոյ տեսեալ զարարիչն երկնի բազում հրեշտակօք։ ‖ Օ՚սոյն յայտ առնէ հին քերականուին ՚ի խօսելն յաղագս լծորդ տուիցս, թէ ո և լծորդք են, և դնէ օրինակ՝ գոլ փոխանակ գոլոյ. որ և յայսոսիկ տեսանի ՚ի սովորութիւն պարսկահայոց, որք ասեն ՚ի ըմբէդ, գոլէդ ես։ ‖ Լ՚այլև ՚ի հին լրնտիր օրինակ գրիգորի արշարունւոյ՝ բան տալմսին, Լ՚ած ՚ի հարեալ եհեսցէ, գրի՝ գոլ ՚ի հարեալ։ Լ՚ու ՚ի մեզն. Պաղտի (92) բանին ՚ուն, գող ոչ գայ, դնի՝ գող ոչ գոյ՝ եթէ ոչ զի սպանցէ։

Լ՚ինդ, լեզուդ տան, (1) Յընծայասու եբ սեռէն, յայտ առնէ զիաւորդ փառաւորութիւնն և ցնծութիւ՝ զոր հրեայքն արարին ըստ գալուստ ՚ուն՝ առանց գիտելոյ իւրեանց. իբր զի այն ՚ամ՚ի կարգաւորութիւն ՚այ նշանակելոյ վանապատելի ցնծութիւնն և զպատուասիրութիւն, զոր ՚ցոր սիոնէ նորս եհեղեցի առնելոյ էր ըստ գալուստ փրկողին յաշխարհ։

Յաղբրմէայն, լեզուդ տան, (2) յատեղն՝ զերկրպագութ անուանելոյդ տամ, ձեռագիրքք դնեն՝ տ։ Ա՚ղաքանս առնէ

աղէմ. ՚ըստեալ ՚ի վերայ հռաքէ. օրհնեին զգալուստ քո փրքզէն ՚որ յաւուրն՝ կոչել զՀեթանոսս ՚ի հաւատս եւ ՚ի պաշտօն քո։ ‖ (1) * Յընծայասու ՚ըբ սեռէն. ըստ որում ՚այ եհեղեցիք. և զերկրպագութ անուանելոյդ տամ՚ զի ՚ուն իսկ ինքնին գոլով՝ ըստ որում եկին ընդ առ քաղաքն երուսաղէմ՝ ՚ի խաղողիւք։ ‖ (2) * Թագաւոր երկնաւոր

նէ մի անշարժութիւն եկեղեցւոյ , և խաղաղութիւն հաստատելոց · ակնարկեալ ոչ թուի՝ զարամանալիս արտասուն՝ որովք էլայ բազմագութիւն թագաւորին քո զկործանումն եղելի յորժամ փառաւոր մնանէր անդր ։ (Կ ոչ . ԺԲ . 41 ։) Կ որ որդ ասէ . մի թողուր ոչ թագաւոր երկնաւոր՝ թէ այնպիսի անդք պատահիցին ձեզ եկեղեցի քո · այլ պահեա անխախտելի յամ փոքունութեց . և կհաստատեալս անուանդ քո խաղաղացո ի վերոյմանց աշխարհի ։

Կ որ երկնից , յաւուրն տան (1) ասէ՝ Կ յոբոնէ յոտոր փալըսեան , նշանակէ՝ ի կիրակէի գալստեան փրկչին ։ Կ անգի փառաւոր մնան քոմ յեղեմ դիպաւ ի միաշաբաթի օրն . զոր այժմ կերթէ ասեմք . և զի յայնմ աւուր միաշաբաթու եղև յառնել քոմ , և ի կիրակէս տալոց միշտ լինի յիշատակ ինչ յարութեն քոմ , սովորութի եղև զնմ կիրակի՝ օր յոբոնէ ասէլ · և զայսմանէ խօսին լատին մատենագիրք՝ անկաթիոս , աուիկերոս , և մ վրոս . յորոց հաւաքեաց գոմինիկոս մագրի , ի բառն Կ ենեմը այսմ գիտի վկայութի ի Կահմանադրութենան առացեալ Կ ոաքելականն . (գիրք . Ը . գլ . իե .) յասելն * Կ յաւուր յարութեն տեր՝ զոր կիրակի ասեմք , եկայք ‖ ևն ։ Կ այնպէս մեծն Կ ևոն . ի թղթ ԺՈ . առ դիոսկորոս աղէքսանդրացի . գլ . ոե . զոր նախ կոչէ օր կէոբաէ , յետոյ ասէ՝ օր յոբոնէ . և երկրորդելով գործեալ՝ թէ ի կիրակէ օր պարտ է կատարել զեկեղեցական ձեռնադրութին , ասէ . (2) * Կ ւսկս զի նոմիրելոցն մի բնաւ տապի օրշ նութի՝ բայց միայն յաւուր յարութեան յարութեն ։‖ Կ ոմին մնաք երկեմք ի հաւքարձի կիրակամուիկ՝ Կ ձ ես տեր զօրութեց , երբէսզոս ցնծոնք ի յոբոնէ երեքեան · յի ի յաւաջընթաց երեկոյիս կիրակէի ։ Կ պա ըզ այսոցիկ յառաջիկայ շարականս ասէլն , ի յոբոնէ յոտոր փալըսեան , նշանակէ . ի կիրակէի գալստեան , կամ՝ ի կիրակէի որ է օր գալստեան փրկչին յերուսաղէմ ։

152. Կ ստանօր առ յիշատակի դիցուք վճռել հարցն

(1) * Ի յոբոնէ յաւուր գալստեան փրկչին տարածանէին մանկունքն զկանդեղս, և անգ դար ձոյնիս օրհնեին , օրհնեալ ։‖

(2) „ Ut his qui consecrandi sunt, nunquam benedictio nisi in die Resurrectionis dominicae tribuatur ".

հարցն և զնծացուցէ այսր կանոնի ։
հց. ք՟ե. * Ի արեբանեալ ես քո թագաւոր , որ եկիր
,, ի փըրկել զարտաքսեալս քո , ապրծ հարցըն մերոց ։
,, Ակսիա լեր յոյժ դուստըր սիոնի , և ցրնծա եղիր մ.
,, քանզի ի քեզ հաձեցաւ բընակիլ ինր ապրծ հարցըն
,, մերոց ։
,, Ի մէնայն հեթանոսըք ցրնծուք տօնեցէք , և առա
,, ւել բարձր արարէք ըզնր ածՙ ։
,, Ի զնր օրհնեցէք , բարձր արարէք ժողովուրդք ըզ
,, նա յաւիտեան ։
,, Որ յաթոռըս քերովբէականս նըստի . և ի զօրա
,, ցրն ը հրեշտակաց անդադար փառաբանի . յաղթա
,, կան օրհնութիւք բարձր ։
,, Ո թագաւորն և զնրծրն ը յաւիտենից զփառաւո
,, բեաւն ի հրեշտակաց , և զաբեբանէնն ի տղայոց ,
,, յաղթական օրհնութիւք բարձր արարէք քահանայք
,, ընձա յաւիտեան ։ ‖
մ. ք՟է. * Աբրահ լեր մայր լուսոյ ածածին . քանզի որ
,, ի քէն մարմնացաւ ապրծ , այսօր ի վերայ յաւետա
,, կի նստել հաձեցաւ . մայր և աղախին քոյ բարե
,, խօսեաս անդադար մեծ անձանց մերոց ։
,, Որ ի հօրէ առաքեցաւ բանն . և յորովայնի քումմ
,, բնակիլ հաձեցաւ . այսօր ծերքն ոստովք արմաւե
,, նեաց ելին ընդառաջ . մայր ։
,, Որ ի յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջե
,, ցաւ . այսօր ի դաստուց երթայելոց բարեբանեցաւ .
,, մայր և ։ ‖

Կանոն վեցերորդ Աբրահամայ , խնդ ։

153 . Ո չարաչանչ աւազ չարաթեան ընծայեն մե
ծին իսահակայ պարթևի . բայց զօրհ
նութիւնն համարին ամենք ներսես հնորհալոյ արա
բեալ . որ հաւաստի է յայտագս ՚ի օրհնութիւն մեծի ուր
բաթեան , Ի յաւր ՚ի խաչելութեան . իսկ յաղագս այլ օրհ
նութիւնցն յանոշանակ յիշատակէ կիրակոս պատմիչ ։
Ի մեծի երկուշաբաթին յիշատակ առնեմք արարչա
գործութեան աշխարհի , իբրև հիման երկրի արարչութեան՝
Ի՝ որ

որ քեզ կատարեցաւ. ոչ և ի ժամակարգութենէ լինին կարգացմունք գրոցն Ծննդոց, ի սկզբանէ արար ամէն ։ ի սոյն խորհուրդ Հայրին բանք շարականին։ Հօրշնութենէն, յառաջին տան (1) Ա՛նէն ի հօրէ ծընեալ, ոչ և յայլ տունս՝ որգեղէն այլ ընծայի արարչութիւն աշխարհի և կազմուի մարդոյն. վա՛ զի ո՛ւր ոչնչ գրոց՝ բանիւք այլ եղև ամ, ասաց և եղեւն. իսկ յիմծայինս՝ որդին ասի բան և իմաստութենէ այլ. վա՛ այն նման ասի և արարչագործելէն. Թէպէտ և երեք անձինք ևս հնազործ էն ի նոյն։ Ա՛նէն որդի ասի՝ ծնեալ ի հօրէ, յոչնչէ արար զամ եղեալքս, զերկնային, այ զհնեաւելին, և զերկրաւոր, զնիւթական էնոյնս, այ զանութիւնս. վասն ամ արարածք տուք փառս արարչին յաւիտեանս. այ որ ի սկզբանէ արար. ոչ ի հէ. յառաջին տան ասի. * Ա՛ր յանէից գոյացուցեր զքո զարարածս իսկզբանէ։ ‖ Ա՛մէն արարչին՝ որ ինքն է ի յաւիտենից, յաւիտենական. կի՛, որ արարողն է յաւիտենից աշխարհի ա՛ւ առաքելոյն. (Եբր. ա. 2.) որով և գյաւիտեանան արար։

Ա՛նդ, յերրորդ տան (2) Հոգի՛ ի հօրէ, իմաստքն էն. լոյսն ճշմարիտ որպէս՝ լուսաւոր զարդարեաց զհաւատ ա՛ւ ընդհանուր հոգւոյն, այլև ա՛ւ անաթառ ձրից մարմնոյն. զորս և ի յաջորդ տան կոչէ՝ անձնաւոր լոյս, և փառս արարչին։ Ա՛յսպիսի զարդուք եդ զնա ի գրախտին՝ լինել երկրագործ կի՛ մշակ անձամ պնդոյն. այ միտս գալար անկոյն. կի՛ որք զանմահական ճաշակ ունէին, և կերոցայն բերելին կեանս անծերանալիս։

Ա՛նդ, ի չորրորդ տան, (1) ասէին՝ զգեցեալ պսակաւոր ծաձկոյն, ի 3 ձեռագ. դնի պսակեին. այ զնմ զկնին արկաս իբրև ծաձկոյն։ Համաստքն լայնակ էն. այ եկայք լսցյուք ասէ՝ զվտանգ կործանման նախահօրն. զի մեր ի նորայն անկումն. և այսօր ողբասցուք, զի յկնեն ևնուել անդ ի փառաց զարդարեցաւ մահ արհոյն երկրագործ. ամբար ։ ‖

(3) * Եկայք որդիք մարդկան այսօր ողբասցուք ըստ ըզբանսն գործ. որ մերկացաւ մեզք ըզփառս արարչին, և զգեցաւ զմեզ զնեղոյն ծաձկոյն փոխանակ անձառ լուսոյն։ ‖

(1) * Ա՛նէն ի հօրէ ծընեալ որդի յանէից գոյացոյց զերկինն և զերկրաւորս էնոնքեան. արարածք ամ ասէ փառս արարչին յաւիտենից։ ‖

(2) * Լոյս ի հօրէ լուսոյ ծաղեալ լուսափայլ զարդարեաց զհաւատ, ի գրաւոխն եդեալ անձառ լուսոյն։ ‖

յարարչէն , տեսանելեաց մերկացեալ յայտմանէ մեղաց , և փոխանակ լուսաւոր անսխտութեան՝ տխուր տեսլեաց ծածկեալ ։

Ա. Նոյ , ի վեցհարիւրերորդ քառասնեամին , (1) Երբ նորոգեցաւ երեսաց երկրի ջուրց , ի նշանակ , կամ՝ ի յուցանել թէ զկնեալն ի մարդոյն՝ որ ի մեղաց՝ բառնալոց ես , չորացուցեր զանպտուղ թզենին , որ մի հնուիցէ ոչ տայր պտուղ . կամ զի թզենւոյ տերեւովն ծածկեաց ադամ զնուքսն մերկութեան , դու չորացուցանելով զայն , յուցեր բառնալ զմերկութիւնն և զխտաւորութիւնն ադամայ ։

154. Ա. Հարցն , յերիզ տան , (2) ասէին՝ հնարհէս բանասեր էիցեդանէ մարդ ի հողոյ , յիշեցուցանել զսահմանս մարդոյ . ցի հնարհէս կիր առնես ի հողոյ զմարդ՝ որ ի կենդանի բանական . և ակնարկէ ի բանն յորոյ . ԼՁ. 14 . * Կամ թէ քո առնէ զհողն կաւ՝ ասեղծեր կենդանի , և խօսուն եդիր զնա յերկրի ։ ||

Ա. Նոյ , ի յետին գործատան , (3) Օ. ի ծանոյց ինչ , ասէրն թէ քո ծանոյց մեզ զնորհուրդ սիր երդումնեն և միոյ ածումնէ , թէպէտ ընհանրապես նշանակի՝ ծանուցանել զայն ի վարդապետութեն նորոյ օրինացս , որ ի հին օրինս ծածկապէս թաքուցեալ կայր , սակայն մանաւանդ ծանոյց զայն քո յաւետարանի բանն՝ զորս յայսմօկ աւուրս ընդեղանումն . ցի ի մատթ . իբ . 32 . 42 . ուր յիշատակեալ զնոյն երից . ը . 6 . Ա. Ծ աբրահամու ևօ , երիցս կրկնումն թէ ած անուանին երկոյն զնոյն երդումնին . այլև բանիւ սաղմոսին , Ա. սայ ձեր ցոր իմ , երկոյն զհայր և զորդի . և զի դաւիթ հոգւովն խօսեցաւ զայս , ծանոյց և զհոգին սբ . տէս և ի ձեր յերկին յաղթող կան (Ա. սա յայտ օրին . և դ ած . ին .) Յողորմութեան , յերիզ տան , (4) Ա. ղբա՛ս այսօր , յարարեալ զանկեալ զգեթած թագաւորն քո , որ պնդեալ յաւ

(1) * Նոր նորոգող բնութեն մերոյ յն , որ ի խորհուրդ հրնուէր մարդոյն զանպտուղն այսօր չորացուցեր զթզենին . և ըստ այդ ի հնացեալ մեզս նորոգեա ի կեանս անմահ ։ ||

(2) * Որ թագաւորդ ես թագաւորաց . և հնարհէս բանասեր կենդանի մարդ ի հողոյ . ըստ ընդ ընդ ընդ

յառաջին տան. և իմաստաբէն էն։ Ալուսթագաւորի, կիւ գնեուիլե զո փախաբելով ցանկալը մարդն զերե-գեանց՝ հոգևորապես, այլև ըլ մարմնոյ. փախաբումն նոր ցուցանելը նաև արտաքին ողբական բանիւք. կամ, ցանկալը ոչ միայն ըլ հոգևոր լարեպաշտուելե, այլև մե մարմնաւոր ապգա կանուեն. որով փախաբումն նոր խաուն էր ի հոգևո-րեն և ի մարմնաւորեն։

Ա՛նդ, յերկդ տան, (1) Ցօսդդ ըզՆինո, լուելեայն յայտ առնէ, թէ արդարև առՀայկական որգուհւոյն զերեզեայ ասպեր՝ զոր ինգրկէն՝ ոչ է իմ տալ, այլ որոց ի Հօ-րէ պատրաստեալ է. սակայն մեք գասանեմք զերեզ Հաւասար ըլ Հօր տուօղ կեանց անմահից. և առանց լուելոյ ազազակաւ թախանձեմք միասին Հայցելով, ոչ թէ միայն ըլաջմէ կալ, և միասուր ըլահէկէ, այլ ամենեցունն մեզ կալ ըլաջմէ։ (11 օրինակ։)

Ի սոյն միտս Հայր կրկնելը շարականիս Յայր տուեալ՝ կալ ըլաջմէ, կամ յաջակողմանն, լուելեայն ի բաց տանելով զահեաին։

Ի Համբարձին, յերկդ տան (2) ասելն, զ յաւէք կեն-դանուելին, իմանալ. ունելով զիիւր կենդանութեին կիւ զպարգև ոչ մեռանելոյ՝ մնՀաբեր պաղով մեռաւ։

Ա՛նդ, ի չերդ տան (3) ասելն, Ալր ըստ պարեաց նախա-հօրն, իմանալ. զմահն՝ որ եր ըլ պարեաց ադամայ, ինքեանք կամաւորելե յանձն առին ևն։

Կանոն Ճեմ Յարեւելաբանին։ Ֆէ։

155. Ա՛ռագ երեքշաբաԹեան պաշտամունքն կար-գելեն յառաւօտ տուն կուսանաց, և քանի քաղցրն, և գալստեան քոյ Քրիստոսելե օգեացն և այծեաց. յայտնութիւն Հոգւոյն և բանը շարականիս։

(1) * Ցօսդդ ըզկնան ան-մահ առ քեզ պաղակեմք և մա-նան Հոգեմբ, շնորհեա և մեզ որ կալ ի յոյսին քումմէ։ ||

(2) * Իակ պատրանաբ բան-արգիւնն ի գրախաէն պատա-անեկալ. ի յաւէժ կենդանու-Թեանըն մնահաւիթ պլաղով մե-ռեալ. մերկացաւ ըզփառս ան-ըսուռեր լուացն։ ||

(3) * Ալր ըստ պարեաց նա-խահօրըն յանձն առին յօժարու-Թեբ ըզմեզ պրաժակ շարաբանաց ը-քեզ որդիքըն զերեզեայ. շնոր-հեա մեզ որ ըզպրաժակ քո փըր-կութեն։ ||

Հոգեհանգիստ տան (1) ասելն , ընդ երկնա-
շունչ հանդերձեալն , պարզելի է . ի պահանջել քում զշունչ քանքարի պատուիրանացդ՝ փոխանակ կրկնաշունչ քանք քարայն՝ արժանացն զմեզ վարձու ուրախանալ քո յերկինս . որ է ասել . տուր մեզ ի կրկին շահեցուցանել զործոյք զպատուիրանս քո , արժանի լինցուք մնանել յուրախութի փառացդ քոց՝ ի վարձս հաւատարիմ ծառայիցն : (28 օրին. ուրախանալ . այլ . հոմ :)

Ի հարցն , յերկիր տան , (2) Ոչ ընտապատճառելն ի չեզ , հայի ի ժամանակ ջրհեղեղին . յորժամ վհատատուցեցեն ի քեզ ասել , յո վնոյեանան անիմաստ պահեցեր . իսկ զարան անդարձս՝ պատժեցեր , փրկեալքդ չըմէ տապալմէ չանգոնեցս . յո զգործոցն և զգործակիցսն ջրովք տապանելով ի խորս անդնդոց . որով ջնջեցուսն յերեսաց երկրի մեր հատակ մնալոյ : Ընդ հակառակն այսմ՝ յերկրորդումն համայնաջինջ կորստեանն մնալոյ կան՝ հատատատեցեր հրով էրչել ի կատարածի աշխարհի . ոչ ասի յերկիր տան (3) :

Ընդ , ի կեանին գործատան , (4) Կոր արարած , լսմաստքին են : Վիրագործութիքն քեի եղեալդ նոր արարած ծնողին , և պատուհասալք ի հրեշտակաց վասն լինելոյ չէր բնութիւնակիցք փրկոլին , բարձր ա րարեք :

Յողորմելոյն , յերկիր տան , (5) Ընդառաջ վառեալ , առհաւատացեալս խոսի . և պարզելի է . անմիմանալի վառել ունելով զլսպտերս հաւատոյ մերոյ ընծայութեան կուսանացն , սպասեցնալք մնանել ի յաւարգասու ներ :

Ընդ յերկիր տան , (6) Փառնացոյց կանխել , լսմաստքն են .

(1) * Հոգեհամ գոտանդ պատուիրանին պահանջեցե՛ի ծառայիցն , ընդ կըլինաշունչ քանքարացն արժանացն ըզմեզ քո ուրախութեի քո յերկինս : ||

(2) * Ոչ ընտապատճառելն ի քեզ պահել , և ըզպարսըն պատժեալ գործակցօք ջրովք տապալմամբ յանգոնեցս . օրհնեալ : ||

(3) * Ոչ հատատատեցեր զգի մարդկան հրով փորձել ի յերկրորդումն , պահեալ անարատ ըզքո փրկեալքս . օրհ : ||

(4) * Կոր արարածք պատուհասք ի հրեշտակաց , զերծեալք ի խաւարէ առ լոյսն . և բարձր : ||

(5) * Ընդառաջ վառեալ լապտերք հաւատոյ ընդ գաս ի մնատուն կուսանացն , մրատնել ի յաւարգասս ընդ երկնաւոր փեսային : ||

(6) * Փառնացոյց կանխելոյ յառաջ քան ըզնոյն ծնանլն բարեբանոյն . զի մի ծառացուս արատացս ըստ հնչման հինգ կուսանացն : ||

ևն. այժմ աշխատասիրեալ կանխեցուք յառաջ քան զլինել բարբառոյ դատաստանին. ոչ միայն զսկսաւոր թիւնն գործոց լցուցուք. զի մի՛ յետոյ ոչ ունելով ժամ գործոյ՝ ինայցեմք արտաքոյ հաւանարանին՝ ըստ պատուիրանի իւրոյ հինգ կուսանացն։

Ա՛ռաջ յերկինկոյն, յերկիր տաս, (1) զի համաքոյ ես, իմա՛նի. որ համանիկ կամ հաղորդ ես խորհրդոց Տեառն. յո՛ խորհրդակից գոլով Տեր քո, յայտնեցեր աշակերտաց քոց զգայարանիս գալստեանդ։ Ա՛նուշադանալ այսու լսելեացն՝ թէ՝ զի կիրճանն ասաց քո, զոր և զժամ գալ տասանանին ոչ գիտէ և ոչ որդի. (Մարկ. ԺԳ. 32։) Ա՛պա թէ ոչ իրրև որդի և դաստուր՝ գիտէր զայն ընդ Տեր։

Ա՛նդ, յերկիր տաս, (2) զի անշնայեց ես արարիչ, ի տալա գիրս ինչ սիրալ դնեի, յանշնայեց։ Չէ այս բան Հայլի նաև ի յաջորդն, յո՛ դու ամ առեղծուածոց արարիչ ես, նաև առնեցուն կենդանութեանն կիմ հոգւոց նոյ առեղծիչ ես։ Ա՛ւակ յառէլն, այսօր յայտնեցեր զիւոր հոգւոյ երդումն, զհանրական առնէ այսօրն յայտ առնէ վիրկայ ժամանակ նորոյ օրինացս. յորում՝ բազ յայտյայտ առնդեաց քո զծանօթութեանն սկզբնէրդումն. որ յառաջն ի հին օրինս Թաքուն էր. իսկ ի բնական օրինս՝ անհնարին անձանաչելի. զի արարածք ցուցանելին զմի արարիչն ամ, այլ ոչ զերդումն անձամբն։ Ա՛ւայց ոչ առասպաք յանցէք կամանի, (154) մանաւանդ բանիս և իմանի այսօրն. յո՛ ի բանս աւետարանին մնաք կոսի, (Ժէ. 26. 36.) զորս յառաւօտեան ժամու բնդ Թեոնուամբ յաւագերեքշաբաթին. զի երիցս ասէրն՝ ամ արբարհամու, ամ իսահակայ, և ամ յակոբայ, նմանապէս հոգւոյն սբ՝ ասէրն դաւիթ, ասաց ամբ ցամբ էմ, յայտ առնելն զիսորհուրդ ոգւոյ երդումն։ Ա՛յլև միւս Թէ ամ՝ ասէրն յուցաւ անդ. (Ղուկ. ԻԹ. 32.) յաստէրն՝ ամբ ամ մէր ամբ մի է,

Ա՛ւ համբարձին. յերկիր տաս, (3) զանձն ասելով բացատրե։

(1) * Որ համադոյ ես խորհրդոցդ Հայրենի, աշակերտաց քոց ծանուցեր ըզխորհուրդ քո գալստեանդ. օրհնեմք։ ||

(2) * Որ ամենայնից ես արարիչ և բառնզիչ կենդանութեան. այսօր ըշխատկեալ խորհուրդ երբորդութեանդ յայտնեցեր եկեղեցւոյ սբոյդ. օրհնեմք։ ||

(3) * Երկնչեմք ի քէն որ զարհուրեալք ի պատասխանէն, զանձն ասելով ենեն ոչ գիտեմ ըզնէ։ ||

տրելի է ի՞ շարադրութենն ։ Օ արհուրիմ՝ի պատասխանէն՝ որով ասես զամէնն , այլ զբանն՝ առնէն ասեմ ձեզ եթէ ոչ գիտեմ զձեզ ։

Այսոքն ինձէ Հոբելեանէն ։ ես ։

156. Ա հագ չորեքշաբաթին կարգեալ է՝ի խորհուրդ մտանութեանէ քոմի՝ի յաւդայէ և՝ի հրեից. և՝ի սոյն հայկն կարդացմունք և երգեցմունք ժամնակարգութեան աւուրս ։

Յօրհնութիւ յառաջ բերի զբազմիլ քոմի՝ի տան սիմոնի բորոտի՝ի բեթանիա , ուր օծաւ՝ի մեզաւոր կնոջէն . (մատթ . իշ. 6 ։ մարկ . իդ. 3 ։) Աւասի յառաջին տան (1) ասէ , թէ գու՝ որ յաթոռս փառաց նստիս ընդ հօր իբրև յատիենակից նմա , այսօր յանձն առեր բազմիլ՝ի տան սիմոնի ընդ հոգեվէրն մարդկան ։

Ընդ , յերկրի տան , (2) 27 ձեռագիրք ընթերանան . Որ դանձառ ածուիքդ օծեալ զոր ծառայական կերպ ։ Այլ 5 ձեռ . դանձառ ածուիքդ . իսկ՝ի տպ . որ անձառ ածուիքդ , ի բաց թողեալ զնախդիրն զ , իբր սխալ կարծելով ։ Ականջս չէ սխալ , այլ ըստ հարազատ օրինակաց պարզի այսպէս ։ Որ զբո ծառայական կերպն՝ յոր ըզմարգկային բնութիդ կիմ զմարմինդ զօծեալն անձառ ածուիքդ , հաձեցար այսօր օծանիլ մարմնական իւղով՝ի մեզաւորաց , յոր՝ի մեզաւոր հնոջէն ։ Աւասի ըստ այսմ ընթերցուածոյ՝ բայն օծեալ կրաւորական է , և ածական՝ կերպին . և բառքն դանձառ ածուիքդ գործիական խնդիր օծեալ լին . և զնոյս հայկական նախդիրն ունին . իսկ բուն հայկական անունն զոր կերպ՝ է խրն. դիր բային հաձեցար ։ Իսկ տպագիրքն բառնալով զնախդիրն զ , նեղգործական առնէն զբայն օծեալ , և նոր խնդիր հայկական՝ զոր ծառայական կերպ ։

Ընդ , յերկրի տան , (3) Որ կենաբար Թաղման , իմաստաբան են.

քո

(1) * Որ յաթոռս փառաց բազմեալ ընդ հօր անբաժանելի՝ բանդ . այսօր բազմիլ ընդ հոգեվէրն յանձն առեր . օրհնեցք զնա՝ և փերեսուք աշխարհ ։ ||

(2) * Որ անձառ ածուիքդ օծեալ զբո ծառայական կերպ . այսօր հաձեցար օծանիլ իւղով՝ի մեզաւորաց . օրհ ։ ||

(3) * Որ կենաբար Թաղման քո դու-

քո կենդանարար Թաղումնդ նշանակ գոլ Ծանուցեր զօծեալսն իւղդ կնոջն , ասելով. * Ա՛րկանել գոբա զիւղդ ի մարմին իմ, առ ի Թաղելոյ զիս նշանաւ կեաց ։ (մատթ. իդ. 12 ։) Ա՛յս եր դիտաւորութիւն օծմանն ի կարգմանէն այ , և ոչ ի կամաց կնոջն , որ առ ի պատուհել միայն զքոյ արար զայն ։ Ա՛սայց ըս այլ դիտաւորութիւնք այ , յայտնեցաւ և յուդային խորհուրդ արծաթսիրութեն , ըզ գաղտնի ախտ և զանց արծաթասիրութիւնն , որով զլարացաւ ըզ հեղումն իւղոյն . յայտնեցաւ և չար մտածութիւն նորա մատնելոյ զքո , առ ի չահել զարծաթն՝ զոր յուսայր առնուլ վաձառմամբ իւղոյն ։

Ա՛նդ , ի չերդ տան , (1) Ըր խորհրդեամբ , ահագին իմն բաղդատութիւնք է այ բարերարութենն՝ առ չարահնար ապերախտութիւնք մարդկան . զի ասել կամի ։ Ա՛յսօր որդիք մարդկան ժողովեալ խորհուրդ առնեն ի մահ մատնել զորդին այ , զնա՝ որ խորհրդակցեալ ընդ հօր և հոգւոյն սէյ արար ի պատկեր իւր զմարդն , ասելով. արասցո՛ք մարդ ըս պատկերի մերում և նմանութեան մերում . այս եղանակ խօսելոյ յայտ առնէ զխորհրդակցութիւնն ձեռային անձանցն ի կազմել զմարդն ։ Ա՛յդ՝ նա այսու օրինակաւ կամեցաւ յոչնչէ գոյացուցանել զմարդն՝ արարած գեղեցիկ պատկերակից իւր , իշխեցող համ նիւթական արարածոց ։ Ւսկ մարդիկ այսօր խորհուրդ առնեն ջնջել զնա յաշխարհէ անարգ մահուամբ՝ իբրև հաղորդակից աւազակաց և նզովելոց ։ Ո՛վ անբնութեան անզգամութե՛ն և չարութե՛ն մարդկային սրտի . ով անհասանելի խորհուրդնե՛ն և համբերութե՛ն որդւոյն այ ։

Տեսանեմք զարձեալ միւս ևս չարեաց հատուցումն ի հինգերորդ տան , (2) Հոգւոյ սէրոյն ալաչէրթ ։ Հուգաս աչակերտ քոյ՝ որ գլխովին սէրն է . կի յուդաս՝ որ ի սիրոյն քոյ ընտրեցաւ յաշակերտութե՛ն , և ոչ յիւրաքո-

դաչակ վիզդին ծանուցեր զօծումն ։ այսօր յուդային յայտնեցաւ խորհուրդ արծաթսիրութե՛ն ։ օրն ։ ||

(1) * Ըր խորհրդեամբ ընդ հօր և հոգւոյն արար ի պատկեր իւր ըզմարդն առաջին ։ այսօր որդիք մարդկան ժողովեալ խորհին մատնել ի մահ զորդին այ ։ ||

(2) * Հուգա սէրոյն աչակերտ փոխանակեաց զսահմանել առ վարդապետին , մատնելով քաՀանայիցն ընդ երեսս արծաթոյ ։ ||

արժանաւորութիւն. կամ յուդաս սիրային աշակերտ՝ գգուեալ և յանձնանձեղ ի քէն, այսպիսի աշակերտ փոխանակեաց կիր հատոյց պատերազմել ու վարդապետին, յր ընդէմ վարդապետին. մատնելով զնա թշնամեաց քահանայիցն փոխանակ երեսուն արծաթոյ. ընտրեաց զանարգ արծաթն քան զանկշռի վարդապետն. առաւել համեցաւ զիւր ախտն և զթշնամին քան զվերն քան: Օ այս ամ անբաժանելի անարգութիւնս յանձն էառ փրկիչն ընդ ձեղաւորացս, ոչ ասէ ի վեց տանն. (1) (ի 19 օրին. ընդ ձեղաւորայ.) յր փոխանակ կիր ինձ մեղաւորացս, առ ի քաւել զմեզ, և օրէնս նախանձ ուղղել, տեսանելով մեր զանձաւ խոնարհութիւն ածորդութիւն:

157. Ի հարցն յաւուրքին տան, (2) Որ խորհրդոյ ես, խմաստքն էն. որ ձորդ ես և ածի խորհրդոյ, յր գիտօղ և կարգաւորիչ գաղտնեաց, զծածուկ խորհուրդս նենգութեան չարին սատանայի յերեսով հեռացոյ ի մէնջ:

Ա՛նդ, յերկրկդ տան, (3) Որ ընծաներն, խմաստքն էն. պէտք էին, կիր զոյգս հաւատոյ և ընտրութեն նախաձորն աբրահամու՝ խորագոյն օրինակաւ ծանուցեր, աւետեաց որդւոյն պատուհերով. զի յամենայն սատանայէ որդի խոստանայն՝ և աբրահամու հաւատոյն այմ, եր մեծ հաւատովք և պատիւ հաւատոց նորա:

Ա՛նդ, յերդ տան, (4) Որ ընթերն ծածկելոց, խմաստքն էն. Ոտ որ զծածկեալս և զգաղտնիս ի յայտնութեն բերես, ոչ և զծածուկ խորհուրդ մատուռեն յոյժ դժուի յայտնեցեր, թէպէ եւտուր զի նա ինքն յուդաս արծաթոյ անարգի մատներ զանհասանելիդ, ծածկանցս բանս դնելով ընդ քահանայապետան:

Ա՛նդ, ի զործատան, (5) Օ՛ չնակեալն ի վերին, խմաստքն էն.

(1) * Որ զնմ աբնօրինաբար կամաւ յանձն առեր փրկիչ ընդ մեզաւորացս. վն անձաւ խոնարհութեանդր զո և մեզ ողորմեայ:||

(2) * Որ խորհրդոյ ես որ ձորդ անմահ, զծածկեալ խորհուրդ չարին ապականել վնեաս. ընդքեզ օրհնեմք:||

(3) * Որ ընծաինոյն աբրահամու զհանդէս խորագոյնս ծանուցեր, աւետեաց որդւոյն պատուհասլ. ընդքեզ:||

(4) * Որ ընթերս ծածկելոց յայտնի գոլ. յուդաս արծաթոյ զանհասանելիդ մատներ. ընդքեզ:||

(5) * Օ՛չնակեալն ի վերին զօրսն ծածկանս խորհուրդ քահանայքն հոլանեալ վաձառէին զնծ. և բարձր:||

ԼԵՆ ։ ԶՅԱԾՈՒԱԿ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ՈՒՆ ԶԱՆՆ՝ ԶԱՒԱԿԵԱԼ Ի ԳՕՐԻ
ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ, ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԷՏՆ ՀԱՂՈՐԴԵԱԼ, ՅԻՒ ԺՈՂՈՎԵԼ ՎԱ-
ՃԱՌԵԼԻՆ ։ ԱՒԱՆ ԱՍԵԼ. ՎԱՅ՝ ՈՐ Ի ԽՈՐՄԻՍ ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ
ԱՇԻՒ ՊԱՀԱՌԵՂ ԷՐ ԼԵ ԱՒՏԱՐԱՅԵՔ ԵՐԿԱՐՊԱՑԵՂ, ՔԱ-
ՀԱՆԱՅՊԷՏՆ ԱՒՕՐԻՆԵՔ Ի ԺՈՂՈՎԻ ԻՐԵՒԱՆՑ Ի ՎԱՃԱՌ ՀԱ-
ՆԵԼԻՆ ԱՒՏԱՐԱՆԱՍԱՒՔ ։

ԺՈՂՈՎԵԱՆՑ, ՅԱՌԱՋԻՆ ԱՆԱՆ, (1) ՇՐ ԲԱՂՈՒՄ ՁԵՌԱՑ.
ԴՆԻ. Ի ՂԵՒՆ ԽՈՐՀԵՑԱՒ Ի ՂԱԲԱՆԵՔ ։ Ի ՄԱՑ. Ի ՂԱԲԱՆԵԱՒ ։
ՅԱՒԱՏԱՔՈՒ ԵՒ. ԶՔԼՆ ՈՉ ՅԱՒ ՅԱՒԱՐԵՒՈՒՆ, ՅԻՒ ԱՒԵՐԶԻԼ
ՅԱՒԱՐԵԱՒՆ, ԿԻ՛ՁԵ ՅԱՒԱՐԵՒՈՒԱՆ, ՈՐ ԽՈՐՀՐԴՈՎ ԼԱ
ԲԱՆԻՒ ՀՐԱՄԱՆԻ ՔՈ ՀԻՒՆԵՑԱՒՔԸ ՁԱՂԱՀԱՐՏ, ՀՂԵՍՔ
ԽՈՐՀԵՑԱՒ Ի ՀԱՒԱՏԱՑԱՒԼ ՀԱՐԱՒ ։

Ա՛ՆՁ ՀԵՂՈՒ ԱՆԱՆ, (2) ՇՐ ԲԱՂՈՒՄ ՁԵՌԱՑ. ԴՆԻ. Ի ՂԵՒՆ
ՈՐ ԽԱՓԱՒՈՒՔ ԽԱՓԱՒՈՒՑԱ ։ Ի ՄԱՑ. ՈՐ ԽԱՓԱՒՈՒ ։ ՀԱՅՑԱ-
ԿԱՆ ԴԷՐԱՆԱՒՆԴ ՂԵՒՆ՝ ՈՉ ՈՒՆԻ ՁԱՅՆ ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ.
ՎԱՒՆ ՈՐՈՅ ԿԱՄ՝ ՀԱՄԱՐԵԼԻ Է ԱՒԱՆԱ ԲԱՅԻՆ ԴԱՒԱ-
ՊԱՐԱՒԱԼ. ԻՐՐԱ ԹԷ՝ ՂԵԶ ՈՐ ԹԱՓԱՒՈՐ ԷԱ ԹԱ-
ԳԱՒՈՐԱՑ՝ Ի ԾԱՌԱՅԷ ԴԱՒԱՊԱՐԱՒԵՑԱՐ, ՇՐ ՈՉՆՉԻ Ի
ԹԻՒՆ 318. ԵՒ ԿԱՄ ԼՈՒԵՑԱՅՆ ԻՄՍՆԱԼ, ՂԵԶ ՏԵՍԱՒ
ԴՈՒՍՏԱՊԱՐԱՒԱԼ ։

Ի՛ ՅԵՐԿՆԻՒՂՅՆ, ՅԻՆԳԿ ԱՆԱՆ (1) ԱՍԵՐԷՆ, Ե ՅԱՈՒՂՈՒՆ
ԴԱՒԱՊԱՐԱՒ, ԻՄԱՆԻՆ ։ Ի ՅԱՕՐ ԲԱՆՆ ԱԾ ՄԱՆՈՒԻ Ի ՄԱՀ
Ի ԲԱՆԱՒՈՐ ՀՕԱԼ ԻՐՄԻ. ԵՒ Ի ԳԼԱՒՈՐԱՑ ԺՈՂՈՎՐԴ-
ԳԵԱՆ ՅԱՆՕՐԻՆԱՅՆ ԳԱՒԱՒՊԱՐԻՒ ։ ԺՈՂՈՎՐԴՆ ԴՆԻ
ԿԱՄ ՎԱՒՆ ՀԱՓՈՂ ԵՂԱՆԱԿԻՆ, ՓՈԽԱՆԱԿ ԴՆԵԼՈՑ՝ ԺՈՂՈ-
ՎՐԴՆԵՆ. ԵՒ ԿԱՄ ԶԻ ՎԵՐԿՈՒ ԲԱՅԱՒԱԿԱՒՆ ԼԱ ԸՆԴ-
ՈՒՆԻՒ. ՈՐՊԷՍ ՅԱՅԼ ԱՒՈՐՆԱՒՆ, Ի ԳՈՒԵ, Ի ԳՈՒՆԿՆԵՆ, ՅԱ-
ԲԵՓՈՒՆԵ, ՅԱԲԵՓՈՒՆԵ ։ ՅՈՒ ԲԱՅԱՒԱԿԱՆ ԵՂԵՍԼ Ի՛ ՓՈ-
ԽԱՆԱԿ ԱԵՈՒԱԿԱՆԻՆ՝ ՀԱՒԱՆԱՁԱՅՆԵԼՈՎ ՅԱՒԱՐԱՁԵՂՆ՝
ՅԱՒԱՐՈՒՈՑ, ՅԱՕՐԻՆԱՑ. ՈՒՍՏԻ ՔԵՐԱԿԱՒԱԿԱՆ ՅԱՐՄԱ-
ԲԱՒՆ ԻՄԱՆԻՆ, ՅԱՒՕՐԻՆԱՑ ԳԼԱՒՈՐԱՑ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԴԱ-
ՍԱՒԱՊԱՐԻ ։

158. Ի՛ ՄԱՆԿՈՒՆՔՆ, ՅԱՒԱՋԻՆ ՍԱՆ (4), Ի՛ՐՔ ԵՒԱՆ-
ԼԵ-

ՅԱՆԵՅԻՆ ԱԹԱՒՈՒ ։ ||

(3) * ԱՅՕՐ ՄԱՆԻ ԲԱՆ Ի ԲԱՆԱՒՈՐ ՀՕԱԼ. Ե ՅԱՒԱՐԱՑ ԴԱ-
ԱՒԱՊԱՐԻՒ ՅԱՒՕՐԻՆԱՑ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՎԱՍՆ ՓՐԿՈՒԹԵԼ ՀԻ ԹԱՒՆ
ԴԱՒԱՊԱՐԻՒՆ ԱԹԱՒՈՒ ։ ||

(4) * ՆՕՐ ԸՍԹԱՆԵԼԻՔ ՊԱՕՐ
Ք f

ելէր , իմաստքն էին . զնոր սքանչելիս տեսանելէք այ-
օր յաշխարհի ի մէջ մարդկան . զի արարածքն իւր-
եանց սպարչին յորմէ զգոյութիւն և զկենսս ընկալան ,
և ի նմանէ պահպանին, զիսորհուրդ սպանուելէ խոր-
հին : Արդարև նոր սքանչելիք , անակնկալ և քնաս
անլուր յաշխարհի . ի կողմանէ մարդկան՝ սքանչելիք
ապէրախտութիւն , անզգամութեան , նախանձու , և
անգթութիւն . իսկ ի կողմանէ նոյ՝ սքանչելիք սիրոյ ,
խոնարհութիւն , համբերութիւն , և անբաս իմաստու-
թիւն , որով զմահ յանձն առ ի տալ կենաս սպանողաց
իւրոց : Այսպէս սքանչելագործ եղեւն՝ մարդկի ի չա-
րիս , և ոճ ի բարիս . առաջինն՝ անբաս արտասուաց
և պատժոց արժանի . և երկրին՝ անբաս սիրոյ և պաշ-
տամանն արժանաւոր :

Վարձէք , այլ սքանչելիք յերկդ տան , (1) Որ բանիւն
երբ ի վեր հրամմանաւ կամաց իւրոց յոչնչէ
գոյացուցանելով զերկինս և զերկիր , յօրինեաց և
հաստատեաց պահէ զնմ. որոյ իւր են ամ գոյակք , և
մեծութիւնք , և վայելչութիւնք . առ որով ամ գանձք
աշխարհի ոչ արժէն իրրև սակաւ մի աւազ . ահա նա
ինքն վաճառի այսօր անարգ գնով երեսուն արծաթ
թոյ : Ոչ ի ցուցանէ սրբասպիղծ վաճառանն . ոչ ամե-
նահրաշ խոնարհութիւն որդւոյն նոյ : Օ այս սքանչե-
լիս յառաջին և ողբալով երգեաց շարականս , յորոյ-
մեալի երկրորդ տանն . * Ի գլուխ որ արարիչդ ես մե-
ծութիւն՝ արծաթոյ վաճառիւին . յանձն առեր զնմ
համբերելով վասն մեր : ||

Վարձեալ , այլ սքանչելիք յերդ տան , (2) Ոչ յոյսս
արդասաւէլ . (գ ձեռագ . արդասաւէլ .) Յուզա որ սի-
բոյն աշակերտ էր և անուճանեցաւ , եղև այժմ ար-
տասուէլի , ողբոյ և յուսահատութիւն որդւոյ : Ո՞ զի
երկնաւոր վարդապետին իւրում յորմէ զանհամե-
մատ պարգևս ընկալեալ էր , խորհի սպանուելոյ խոր-
հուրդ .

տեսանելիքդ յաշխարհի ի մէջ հո-
գւոցն . արարածք արարչին
սպանուէ խորհին զնորհուրդ : ||
(1) * Որ բանիւն իւրով կեր-
կինս և զերկիրըս հաստատեաց
յոչընչէ գոյացուցեալ , վաճառի
այսօր դիւրագին գնդ երեսուն
արծաթոյ : ||
(2) * Ոչ յուսահ արտասուէ-
լի երկնաւոր վարդապետին ըս-
պանուելոյ խորհի զնորհուրդ .
մտանելով անօրինաց զի խաչե-
ցի ի մէջ երկրի : ||

Տուրդ ։ մնանեն յանօրինակ ձեռս՝ գիտելով Թէ ծառ բաւէ են արեան նորա ։ Թէև կարծեր Թէ ապրի ի ձեռաց նոցա , բայց մնանելուին արար զի մեռցի՝ խաչեալ յանդիման ժողովրդոց ի միջոց երկրին ։ Ոչ ցուցանք արծաԹախրուԹեան , որ ետ գողանալ նաև զվարդապետն ։

Ասոնէ Ղեծի ՀինգշաբաԹին ։ խշ։

159 . Ո պատառամուռս աւագ հինգշաբաԹուն՝ ըստ կարգի աւուրն կատարէմք ի յիշատակ լուանալոյ Տեառն զոտս աշակերտացն , և Տաստատելոյ զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ . յայսոսիկ Տոյնի ամենայն բանք շարականին ։

ՅօրՏնուԹէ , յատաջին տան , (1) Ալ երեքօջն երինէց , իմաստն են . մեռանիցեսուր որդին այ Տօր՝ յօրինօղն կամաքաձև երկնից , նմաձև , այ իմով բնուԹեամբ ներգործեաց Տրաշալն իրա՝ի վեր քան զբան . ունելով զմեր ծառայական կերպ՝ առանց կորուսանելոյ զպատուԹիւնն . կամ՝ ծառայապէս խոնարՏելով ի լուա-

Ղերկդ տան , (2) ըստ 28 ձեռ . բնԹերեռուամբ . Լուանն ղաշերեցեալն ի ջուկ զոտս լուանայ ։ ի տպ. և յերիս ձեռ . լուանայր ։ յայլ ՏօԹին ձեռ . Տաւերեցեալն ։ Ամանարն են . քն լուանալ զոտս զմաքրեցելոյն բանին , այ զաշակերտացն՝ որք մաքրեալք էին առ բանին կիր ի բանէն Տաւատոյ և վարդապետուԹեանն . ըստ որում առաց առ նմա յետ լուանալոյն . (Յովհան. ԺԳ . 3 .) * Ոչ ամենքդ սրդէն իսկ՝ զոր էք մաքուր բանիւն՝ զոր խօսեցայ ընդ ձեզ ։ ‖ Ամէն ևԹէ կամիցի ոք՝ բան իմմանալ զանուն ասծ զբն , ըստ այսմ բանին լինի իրք բացատական իմդիր մաՏեցելոյն . այ լուանալ զոտս աշակերտացն մաքրեցելոյն ի բա-

(1) * Վերապագոյն երինից մեր- արքնէնատուոր Տօր որդին ներգոր- ծեալ , երբորդուԹեան գոլ օթեան ։ ‖

(2) * Բանին զմաքրեցելոյն զջուով տաքս լուանալն ։ զի զնատարուԹեն ի Տոգս պղպատրօթեան ։ ‖

ոմն զի այնու զնոսայնմ՝ ի նմա տալոյ ոգեացն . ոչ և ասաց՝ Թէ զարթիք և զուք զինեցարուք զոտս լուծանել ից ։ ‖ Այսու օրինակաւ լինելին քնարական սրբոյ երդուելն (Յով. ԺԴ . 23 .) * Երդեալ ոք սիրէ զնս , զանձն իմ պահեսցէ , և չհայր իմ սիրեսցէ զնա . և առ նա եկեսցուք , և օթևան առնեմ առ նմա ։ ‖

Երդումն տանն , (1) Նաշնէ զմարդն և զբերան ը նորո , ի 5 օրինադրի , զարեանն նոր ։ Ոսկ յաւելուածն , ներչնեցեալ ի նա սրբոյնքէ , յարելի է առ բառն չնշանակէ . այլ զհարկեալ մարդիկ և արեան իւրոյ անուանեաց նորա ուխտ , և յիշատակ մահուան իւր՝ ոչ անհատիր ուժ է իսկ , այլ մերձեցելոց ի նա սրբոյն . զի անարատուքն մնասուցանն և ձաշակօգքն խմանան և փրկչին չայն չիշատակ . այնպիսեաց լինի չիշատակ՝ ոչ սոսկ ցուցական , այլև ներգործական . զի զգաստ մահուանն քոմ ներգործել ի նոսա ։ Ոայս գայ բան սաղմոսին . (ՃԺ . 4 . 5 .) * Ոիշատակ արար սքանչելեաց իւրոց՝ ողորմած գթած է տէր , կերակուր տայ երկիւղածաց իւրոց ։ ‖ Ոիշատակ առնէ արարեալ՝ ոչ անհատիր առնէ ցուն , այլ ուղղոյ ի չհաւատս և ի սրբութի՝ արար . և կերակուր երկիւղածաց՝ այլ ոչ աներկիւղից , որոց ի մահ լինի՝ քան Թէ ի կեանս ։

Ոլ վէց տանն , (2) Ոլ տաէլ , կարգ չարագործելն պարզելի է . որ քաւիչ մահացելոցս ի ձաշակմանէ նախատ չօրն՝ ցուցեալ զայս նոր ուխտ՝ չետ առաջնոյ ուխտին քո , որ ի ձեռն զհնման անքան կենդանութեաց ։

Ոինն տանն (3) Որ ձեռագրեալ ինչ գնի , Ոհոյ սէ-բռվերէ՝՝ ի վերնասանդն բաղեցաք . . . . էբրէյե՛ և չես չահեթ-նէդ հերոյն ։ Ոայլ ձեռ . և տալ ի վերնասանդն , ի հերոյն ։

Ի ժէ տանն , (4) Որ վասն մեր , խմասաքն էն ։ Ոսա ի փրկու-

(1) * Բաշխել զմարդին և զբերանը նոր ուխտ անուանեալ և չիշատակ կոմսւոր մահուանն Քրիստոսի զոր չիշատակեցոյց ի նա սրբրութէ ։ ‖

(2) * Որ քաւիչ զայս նոր ուխտ չուցեցեր չետ առաջնոյ զոյ մահացելոցս ի ձաշակմանէ նախաչօրն . մարդեա՛ ի մէնջ զզիզ խաւարին խոչընդոտից և լուսաւորեա զմեզ ։ ‖

(3) * Որոյ սէնտ քերուբէ՝ ի վերնասանդն բաղեցաք . կենդանի փրկեալ և զնս չահեթնեցեր . փրկեա և զնս չահեթնից ի հերոյն ։ ‖

(4) * Որ վասն մեր չերկիրի երևեալ , զամենայնիսն կատարեցեր սուրբեացն , այսօր կատարեալ ես մարդկան ծնիցն . ողորմի մեզ ։ ‖

փրկութիւնէ մեր երևեսցի մարմնովն ի մէջ իւիք լացուց , զա մհնացն ինչ կատարեցեր որ ըստ օրինացն էին՝ զՏէր մանուս , զաարտղութիւնս , և զկուշտութիւնս . և այսօր տահմանելով քո զխորհուրդ պատարագիդ խաչին , կա տարումն կիր կատարած եղեր տնտիցն մնախնամեայոց՝ որք ստուերք էին նորոյս ։ կամ՝ այսօր եղև խաչա նաւին հրէական տնտից՝ ի հաստատել նորոյս ։

Ա. Ժ ամ (1) ասէրն , այսօր ի ծառայէ կերպարանս եղեալ , ոչ իմանի ըս մարդանալոյն , այլ ըս լուծանալոյն զոտս աշակերտացն , որով ծառայարար զգենուցակ սփածաւ , արկ ջուր ի կոնք , և զիիոյ միոյ լուծանալով զոտս՝ սրբե բեր զենջականս ։ Ա. յս է կերպարան ծառայի , յորոյ մէայն՝ զգեստ ծառայի առացեալ . որով ծայրագոյնս խոնարհէցաւ պատկառէլին սերովբէից ։ Ա սոյն միտս առնուին ոմանք զոտն առաքելոյն . (Փիլիպ . գ . 7 .) * կերպարանս ծառայի առեալ , ի նմանութիւնն մարդկան եղեալ ։ ըս Ա այց ոչ է ըս առաջին տեսու թիւն . և ոսկեբերան ի մեկնութիւնէ անդ չհաւանի ասե լով , լուծանալն զոտս ոչ է կերպարան՝ այլ բնութիւնէ ծա ռայի , այլ գործ ծառայական ։

Ա. Ժ ամ , (2) Ա ըզաւետարանէդն , իմաստքն էն . զբաժ ուէրական կիր՝ զօրինականն սովորութիւնն՝ որով՝ ի հնումն զոտս հիւրոց լուծանային , քո՛ չէմարտապէս կատարեաց , մաքրելով զոտս աշակերտաց ի խաչիս թեաց սատանային ։ Ա ամ . զաւետարանին օրէնս զա ուէրն՝ քո՛ ըս չէմարտութենն կատարեաց այսօր՝ տալով զմարմին և զարիւն իւր . և առ ի մաքրութիւս Ձաշակէ ղնոյն՝ լուծաց զոտս աշակերտաց ։

ւ6ւ. Ա Տարին , յառաջին տան , (1) Ա ըզաւ ի հայրա կան , պարզելն է ։ Ա այսպէս երկնային՝ ոչ զգալի , այլ անմարմին՝ ի բան իւրում ։ Ձօր ծագէր , Հալածեցեր ի մարդկանէ, վհատար մեզաց . և դու կենդանդ յայտնեցեր այսօր աշակերտաց քոց զխորհուրդ ա քոյ-

պատարագ Քրիստոսի՝ օրհ ։ ||

(1) * Յորմէ սաբաեալ սերով քէք ոչ իշխեին նայել , այսօր ի ծառայի կերպարանս եղեալ՝ նա խայտառնան բանն . օրհնեցէք ըզնա ։ ||

(2) * Ամ զաւետարանիդն այ սօր Ձշմարտապէս կատարեաց , լուծանալով զոտս աշակերտացն ի մերոց ։ ||

(3) * Այսպ ի հայրական ծո ցոյ ծագեալ հալած եւով զհատս մեզաց . կենդանդրդ յայտնեցեր այսօր զխորհուրդ ընտրեալ քո աշակերտացն . օրհնէ՛ եկեալդ ի փրկութիւն մեզ . ածէ Հարցըն մերոց ։ ||

քայուեթե քո քաղմապատիկ յայտնուեթիք ևս ։

Ա՛նդ, յերկիդ տան, (1) Ո՛չ օրինեն գաւա, շարագրուեթեն պարզելն է ։ Դու ևս զոր օրինեն գաւք հնեշ տակաց, աշխատեիր ուս աշակերտացն լուսացեր. և զանիծից ծածկոյեին մերկանալով կամ հանելով ի մեջ, զգեստ ծառայի գլխե արկեր ։

Ա՛նդ, ի գործատան, (2) Ոչ անձամբ խոնարհուես, խմաստքն պարզին. որ անձամբ խոնարհմանեն կիմ խոնարհեցուցին ի մաքրել զուտս աշակերտացդ, զգեստս մաղդկան ուղեաց ի յերկինս ։

Ա՛նդ, ի վերջին գործատան, (3) Ոչ բաշխմամբ, կարգանին որոշելն է. որ բաշխմանեն և անուղական ձևս շահմանեն կենդանարար խորհրդոյն հրաւիրեաց ըզմեզ ևս ։

Յողոպմեան, յառաջին տան, (4) Աբիւղդ գլխոյս որպես զեղոց, իմանի. արկողդ գլխե կամ գգեցողդ գլխոյս իբրև հանդերձ անձառելի խոնարհութիե ի խորհրդառորվերնատանն զծառայի գգեստ առեր ևս ։

Ա՛նդ, յերկիդ տան, (5) ըստ բազում ձեռագրաց դնի, բծեղնեա գնացայ եմոյ գնեանդոանեն ի տուր. գնեանդոանեա ։ Յայսմ տան բացայայտի անձառ խոնարհութիե ի որդուոյն ևս, զոր յայլ տուն յիշատակաւ ևեթ դնէ շատ բանական ։ Դու ասէ՝ որում սաղսափմամբ երկրպագեն գեն համօրէն հրեշտակացն գառք, խոնարհեցար ևս երկիր մնացեր առ ի լուանալ գտուս հաղիզեանց, հոգեդիչս ոչ միայն բնութիե ի մնջինոյ գոլով, այլև ըստ աղտից փոշուեն, հոլով ծածկեալս. ևս որ և պետրոս ինքնին սարսափեր հրաժարեր. և լսեր ևս՝ թե տակաւին ոչ իմանաս այժմ որպիս պարտ է. յետոյ իմացաս նա, և առաւել ևս պատկառեցար. իսկ մեք և ոչ

(1) * Ըզոր օրինեն գաւք լուացեր, զառաջ առաքեալքն լըսացեր, զանիծիցն մերկացեալ ի մեջ ծածկոյեի, ըզգեստ ծառայի գտեալ օրհնեալ ։ ||

(2) * Ոչ անձամբ խոնարհութիե ի մաքրութեն ուտից աշակերտացն, ըզմարդկային ազգի զընացս ուղեաց ի յերկինս ։ ըզնս ։ ||

(3) * Ոչ ի բաշխմանե կենդանարար խորհրդոյ անապական ձևս շահմանեն հրաւիրեաց ըզմեզ յերկնից արքայութեն ։ ըզնս ։ ||

(4) * Աբիւղդ ըզլոյս որպէս զօձոց այսօր անձառ խոնարհութիե ի վերնատանեն խորհրդոյ ըզգեստ ծառայի բարձանեալ յանձն առեր ։ օրհնեմք ։ ||

(5) * Ոչ ըստ հրեշտակաց գառք հրեշտակացդ խոնարհեցար ի լուանալ զտուս հոգեդիչս, որ ժըշկել ոտից ըզդարձուցուս նա, խաղօրն բըժըշկեա զհոգւոյ խմի հիմանդութեանս ։ ||

և ոչ այժմ իմմնալ կարեմք զայնպիսի զծայրագոյն խոնարհութիւն. բայց այսչափ ինչ զպատուն ձանալ ելեմք, թէ լուացեր զոտն՝ առ՚ի բժշկել առօք, յո՛ ոտ իւրն սրբեցեալովք զգաթչապարս նախահօրն ադամայ՝ զՓարեաւս՚ի ներկից օձին սատանայի։ Պարզի հո գեւոր լուացմանէն գեղեցկացան ոտք առաքելոց առ՚ի լինել աւետարանիչս խաղաղութեան ընդ ամենայն երկիր։

Ա՛նդ յերկրի տան, (1) Ա՛ր՚է ներփոքրըքս, իմաստքն են. որ առ՚ի աւանդել եկեղեցւոյ զխորհուրդս փրկականս, բաշխեցեր աշակերտաց զմարմին քո, այնու նորոգելով կիր կենդանացուցանելով զմեռեալն՚ի ձաշակմանէն ադամայ. Հաղորդս լինել այսմ խորհրդոյ, կի՛ այսմ նորոգութեան արժանի արա զմեզ մարդասէր։ Ո՛չքի մարգասիրութեանն յանուանէ ողորքելով ինն միշտակէ. վասն զի սքանչելագոյն և իրը ըմմամբ փայլեցաւ այն՚ի շնորհելն հաւատացելոց զմարմին և զարիւն իւր. մինչդեռ սէրն յոյհաննէս առանց յայտնապէս զատութեան ի ներքս ի սիրտ Տեառնն՚ի ներքս ի սիրտ Տեառնն՚ի ներքս ի սիրտ Տեառնն՚

Ի մանկունքն, յառաջին տան, (1) Ի յայսր կանգնեցաւ առաքեալն Տէրբրտուէն, Թերևս հայելով ոք յարտաքին հնչումն ձայնիցն՝ խմնայեցէ այսպէս. այսօր սահմանեցաւ առաքեալ խորհրդոյ սկրտութեան. և ըստ այս տակուսիցի, գիտելով զսովորական կարծիք վարդապետացն՝ ասել Թէ՝ ի սկրտել քեզ սահմանեցաւ խորհուրդ սկրտութեան: Ասկայն փաստին տարակուսանքդ յայլևայլ պատճառաց. նախ՝ ի քննելն Թէ այլ միաք են բանիցն առաքեալ, և Տէրտուէնի, որով և նեղբերն խմնասք շարականիս զայլ ինչ ցուցանեն. զոր տեսցուք զկնի: Երկրդ, Թէ և՝ ի վէր խորհրդականն սկրտութեանն առնուցու ոք զբառադ, ոչ հարկ է այնպէս խմնալ՝ Թէ յայնմ աւուր կիր արարողութեանց լուացման ոտից սահմանեաց քո սկրտութեն խորհուրդ. այլ միայն՝ այնու արարողութեանց օրինակեաց զսկրտութիւնն, կիր՝ ի կիր արկ զխորհրդական լուացումն: Ասկ այս խմասք ոչ հակառակին այնմ Թէ իւրով սկրտեալսին կացոյց քո զսկրտութեն խորհուրդ. մի զի միոյ խորհրդոյ՝ բազում և զանազան օրինակս և կիրառութիս, կիր յիշատակութեան կարօղ էր առանձին քո. ոմն և զջուրն եւէջ՝ ի կողից փրկչին՝ առնուն յօրինակ խորհրդոյ սկրտութեն ոչ միայն վարդապետացն հայոց, այլև յունաց՝ ոսկեբերան, կիւրեղ աղեքսանդրացի, կիւրեղ երզնկացի, և այլոց բազումք: Այլն պէս անյանգիտելն ի՝ էլեանց ըստ ծոլին կարմիր և ըստ յորդանան, բժշկութիքն՝ ի սրբոյ ստեփանոսի առաքելոյն, և՝ ի սեղսիմոն՝ առել են՝ ի վարդապետացն յօրինակ խորհրդոյ սկրտութեն,

Այսպէսն՝ ի բանս վարդապետացն հայոց գտանեմք ուրեք ուրեք ասել, Թէ լուացումն ոտից՝ զոր արար քն, ոչ միայն յօրինակ խնամարհութեն էր, այլև խորհրդոյ սկրտութեն: Ասմանել կամիջաճորեցի, ի գիրս կարգաց եկեղեցւոյ. (եր. 322.) ասէ, Թէ քո՝ ի հինգշաբաթէն մեծի սկիզբն արար խորհրդոյ առաքելոյն՝ լուացմամբ ոտից աշակերտացն: Կգնատիոս վարդապետ. ի մեկն. ղուկայ. եր. 356. ասէ. «Անսպետ զօրինակ խնամարհութեն և զմեծին ծառայել փոքունն՝ հաս

(1) Այսօր կանգնեցաւ առաքեալն Տէրբրտուէն՝ ի Թոզութեն ։ ‖ մեզաց մերոց ։ * Ի

հաստատեաց այսու, սակայն և զմիրտութեան խոր
հուրդն ընդ առնն. . . . . Լ՚ըդ՝ այսր խորհրդածու-
թիւ՝ նորոգել զինս վերստին ծնունդեամբն, ասացեալ ցնդ
յեսու այսորիկ զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ։ ‖
Լ՚սմանն այսմ խօսի և բազմեղ վարդապետ. ի մեկն.
մարկոսի. գլ. ժ։

Աղիսպէս՝ի կարգ ասնաւրճ՚ալին, յաղօթսն և՝ի քա-
րոզսն լինի յիշատակումն ինչ խորհրդոյ սկրտութեան,
թէպէտ և անցաւորաբար, և յաւելմամբ թէ առա-
քել՝ի յուսումն խնամարհութեան և մաքրութեան տուեալ.
որպէս յառաջին աղօթսն, Տէր ամէ՛ն քո ամէ՛ն սքանչե-
լագործ, ըս ձեռագիր օրինակաց ասէ։ * Ո՚ խորհուրդ
սքի աւազանին մանաւանդ սկսեալ՝ի նմանէ, զոմն
միայն լուանալով ծանուցեր։ Լակ զկատարել խնամար-
հութիւդ յայտնապէս ուսուցեր և աւանդեցեր ասե-
լով թէ օրինակ մի ետու ձեզ. . . . Լ՚ուաքեա՛ զԻոգի դո
քո՝ որ եկեղ հանդչիցի՝ի ժողովարանս մեր, և սրբե-
ցե՛ զչուրս զայս. որպէս զի եղիցի սա՝ի քաւութիւն մե-
զաց, և լըլնեցաս ամ՛ բարեաց ձեռնասարհայ. որպէս
զի սուրբ ջրոյցուցեալ զդարշապարս մեր, անխոտան
ընթացուք ‖ ի՛ճ։ Լակ յետ տալոյ զլաղագուտ թիւն,
զատանէ յայտնապէս՝ի խորհրդոյ սկրտութէ՛ն յատեն.
* Լ՚աւեա զաղա և զանօրհնութի՛ն հոգւոց մերոց՝ի
ձեռն ջրոյս այսորիկ. ոմ՝ի յատուցն նոցի զամ՛ անօ-
րհնութի՛ն երկրի. և ոմ՝ զջրոտութի՛ն նեխման սատ-
րոյ՝ի ձեռն յորդանանու. և ոմ՝ զանապան սխտան՝ի
ձեռն յուժման ջուրցն սերովմայ, (փոխանակ ասելոյ՝
պրոթոպլաստէ.) և ոմ՝ զմեզս ամ՛ աշխարհի՝ի ձեռն
աւազանին վերստին ծնունդեանն։ ‖

Ակայն ասելով սոցա՝ թէ լուացումն ոտից էր ընդա-
նեալ օրինակ խորհրդոյ սկրտութէ՛ն, ոչ եթէ ուրա-
նան զբուն սահմանագրութէ՛ն այնր խորհրդոյ չլինել
սկրտութէ՛ն քան. որով ջուրն սրբեցաւ՝ի խորհուրդ
վերստին ծնունդեան. այլ մանաւանդ ամ՛ ուրեք հաս-
տատէն զայդ՝ի խօսէլն յաղագս սկրտութէ՛ան քան.
որպէս և նա ինքն իգնատիոս ասէ՝ի մէկնութէ՛ն անդ.
(երես. 195.) * Ո՚կրտեցաւ, զի սրբեսցէ իւրով
սրբութէ՛ն զջուրսն. և զնոյն տայցէ սրբութէ՛ն անմա-
քրից։ ‖ Լ՚ոչ ոչ զարձեալ յանձանց հնարեցին զայդ
կարծիս, այլ՝ի հնագունից հարցն ունելով. ոմ՝ զնո

յակոբ մծբնայ հայրապետ ՚ի Հնդն ժէ. յաղագս Օ ատեաց յիշատակէ զոսնալոլճայն ասէ. * ՚Ի կրտեսյաւ ինէլ՚ի ծով անդր յայնմ գիշերի գատաց ՚ի փրկութե աւուրն. և փրկիչ մեր լուաց գոտս աշակերտաց ՚ի գիշերին գատաց. և եցոյց նոյ զհորհուրդ խնարհհուն և մրտութե՚ն գկարեաց մահուն իւրոյ, ըստ ասելոյ առաքելոյն. եթէ մրտեցարուք դուք ընդ նմա ՚ի մրտութե՚ն մահու, և կեցէք դուք ընդ նմա զրութեամբ այլ։ ՚Ցէս ստորև զայլ բանս լատին վարդապետաց։

162. ՚Ի գրիգ. Թէև զնան շարականիս խմացուք ոչ միայն յօրինակ մրտութե՚ն ասել զյուշացումն ոտից, այլ բուն իսկ սահմանադրութե՚ն մրտութե՚ն, չունի՞ զի ընդդէմ բողոքել, թէ մնար է այդ, և թերի ՚ի վարդապետութե՚ն հաւատոյ։ ՚Ո՞ վն ոչ միայն յեկեղեցւոյ չև և սահմանել կայ ինչ յաղագս այսր իրոց դրոյ, այլև ոչ ՚ուծաբան վարդապետք միաբան են ՚ի կարծիս իւրեանց. զի ոմանք պնդեն՝ Թէ զհորհուրդ մրտութե՚ն կացոյց քս ՚ի մկրտիլ իւրում ՚ի յորդանան. այլք Թէ ՚ի խօսել իւրում ընդ նիկոդեմոսի և յասել, եթէ ոչ զք ծնցի ՚ի ջրոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութե՚ն նոյ. և այլք՝ Թէ յորժամ յեա յարութե՚ն ասաց առ աշակերտսն, ՚Կրտեցէք զնո յանուն հր և որդւոյ և հգւոյն սրբ։ ՚Ւրդ՝ յայսպիսի ան միաբանութե՚ն կարծեաց՝ ոչ զարմանք են, եթէ այլք ոմանք ասէին՝ ըստ այսմանէ ոտիցն կացոյց քս զհորհուրդ մրտութե՚ն։ Հաւանեալն ՚ի մի կարծիս՝ չունի իրաւունս դատակնիք ածել ՚ի կարծիս այլոց, մինչ և ե եկեղեցւոյ խօսեցեալ զնմն կանոնական բացատրութե՚ն։

Ակայն եթէ բանք իցեն յաղագս սովորական կարծեաց վարդապետացն հայոց ՚ի վերայ այսր խնդրոյ, ոչք անգիտանայ՝ Թէ նոքա հաստաբակաբար յեկեղեցական և յաւանձին գիրս իւրեանց հաստատեն՝ Թէ հորհուրդ մրտութե՚ն սահմանեցաւ ՚ի մկրտիլ քրի ՚ի յորդանան, որով էա ջրոյ զգործն սրբելոյ պնդ։ ՚Ւ.յսորիկ վկայութե՚ք անթիւք են, սկսեալ ՚ի վարդապետութե՚ն անտի ՚ուսուցչին, առ ՚Ւ.գաթանգ. (173. 174. 175.) ասելով, Թէ եկէք ինքն ՚ինձ մկրտիլ ՚ի յովհաննէ, ձեռնարկեալ գրել կտակ յաւետեանս կան,

դան , և իբրև արեամբն հինքէ , ապրէլ ամենեցուն լուսաւոր և կենդանատու մկրտութիւն հրամայեաց երկրածին մարդկան ։ Լ՚ի ջուրն , և սրբիչ և նորս գիչ մանգամայն զջուրսն կացուցանել . . . . դալա բայոյց զարգանդ ծննդական ջուրցն մկրտութեան , սրբել ջուրսն , և մկրտել զՀնութիւ մարդեհած հո գեղէն նեւթոյս . . . իւրոց գարշապարուցն կոխել լով , զջուրսն սրբեաց և սրբիչ արար , ես ։ Լ՚ոդ՝ զայսոսիկ և զայլեա ՚ի վարդապետացն ասացէ՚ բանս՝ ոչ նեբէ համառօտութիւս ՚ի մէջ բերել համարէն. բաւական է լսել զասացեալն ՚ի կանոնն մկրտութե ։ * Ջ ըով կի զու վերջս մեր այսր՝ երևեալ ապրեցուցիչն , և զա լացուցանել զաշխարհս ածային ջրովն ։ Ա՚կրտի քն ։ և սրբին ամ արարածք ։ և տայ մեզ Հոգուտե մեզաց ջրով և Հոգւով վերասրբելով զմեզ ։ Ա՚ստքոլական պարզևեցան ընդրէք ազատնակերով իմամբ որ Հոգ ւոյն ջուրցն սրբութե ։ ‖ Ա՚ղաչեմք յԱ՚ծանելն ։ * Ի փրկութե մերոյ սկզբան , մկրտեցար ՚ի յորդանան . զոր ընդրէցեր նոր աւազան , ՚ի մնքրութիւն մեզաց մարդկան ։ ‖ Օ այս մարթի է սեանանել զարձեալ ՚ի կարգն ջնօրհնեաց՝ յաղօթս , յԱ՚ետերգոյածս , և յերգս ։

Աղնպէս սարգիս մե հինէ ։ (ա ։ յովհան ։ Ձառ ։ Ը ։ էջս ։ 736 ։) ասէ ։ * Ա՚ռ զի մի ոք զնորայն մկրտութե ՚ի լոկ ջուր միայն կարծիցէ՝ ոչ զյովհաննուն , այլ այլ խիճ նորոգ և ածային ։ վասն զի զայն զառա ջինն գաղաբէցոյց ՚ի գետն յորդանան , ուր մկրտեցաւ , և նորոյ մկրտութեա սկիզբն արար ։ ‖ Ա՚չ զնոր գարձեալ ։ (էջ ։ 738 ։) * Ա՚յսոյիկ ասէ վկայեաց հոգին՝ եթէ երինասրդք էն . . . . . ոչ ՚ի յորդանան իջանելովն մեքրագործեաց զջուրս , և սրբարար և սրբութե ամենեցուն պարգևեաց զայն ։ ‖ Ա՚յոյիս օրէ հնակաւ խօսի և Շ նորհալին ՚ի գասանութեանն՝ որ ՚ի Եղեկին առ Ա՚ւետ . * Ա՚կրտեսցաւ ՚ի յովհաննէ , զի զջուրսն սրբեսցէ , և կՀնութիւն մե զայն լնկրզ մեսցէ ՚ի նմա , և կՀոգևորականն տացէ մեզ մկրտութիւն ։ ‖

163 ։ Ա՚ոդ՝ զայս ամ ասացաք , համարեալ թէ իմասցք շարականիս , Ա՚յսօր Հանդիսաւ ասացան Ղրտութե , Հայեցեալ ՚ի խորհուրդ մկրտութե . սակայն զո

վանդակ բանք կանունես, և միտք երդեցողացն ոչ հաստատեն զայդ իմաստս։ Ալ է արժան ասացն լսել, և դիրտուրել, վասվաղակի՝ ի խորհուրդ մկրտութեն դարձուցանել զայս։ որովհետև բառդ ասացն նշանակէ զմր և իսկ լուացարան լայն, կի՛ անօթ ծռ ցատր, յոր արկանի ջուր յարբուծի, կի՛ ի լուանալ, կի՛ առ՛ի կենալ լողակաց։ Այլ ես այսմ նշանակի, նաև զկնքն՝ յոր ջուր արկել՝ քո, լուացք զոտս աշակերտաց, ես որում ասէ, և հնորհալին Ա՛. յօր անձառն։ * Օ որ մաքրեցեր յասացանն, մաքուր ձեռօք զոտս նոցին։ և ուսուցեր խոնարհութեն՝ յաղթօղ լինել չար հնպայարին։ ‖ Այսպէս դիրտուրեան, յայտ լեզուս նշանակի զմր և ի լուացումն՝ թէ՛ խորհրդական իցէ, և թէ անխորհրդական։ որպէս զլուացմունս հրեից ասեմք մկրտիլ, և մկրտութեն։ (դ։ Թագաւ։ Ե։ 14։ Յուդիթ։ ժբ։ 7։ ‖ Առկ։ Է։ 4։ և յայլ տեղս։)

Յայլ ամենայն տունս այսր կանունի՝ ուր ստեպ նոյն իմաստք կրկնին զանազան բանիւ, ոչ տեսանելեաք քնաւ ասել՝ թէ՛ ի խորհուրդ մկրտութեան արար քո զլուացումն ոտից։ այլ՝ թէ զի զխոնարհութեն տայր երեսոցն՝ ի նմա։ կի՛ ի պատրաստել Քրիստոնէին լուացաց։ կի՛ զգաստապես նահապետն բժշկեսցէ։ կամ զի զմարդկան գնացս ուղղեսցէ յերկինս։ կի՛ թէ լուացք զոտս նոյ յօրինակ վասն մեր։ Ա՛. զի եթէ արդարև՛ ի մանկութեան իմմանալ յօրինօղն զխորհուրդ մկրտութեան, անմոռաթ էր լսել զայն յայլ տունսն եւ գլեմ միանգամ։

Լսակ զդիտաւորութեն երդեցողացն ես արդեօք այնպէս մտելի իցէ առ ոգի՛ ի ժամանակէն յորում երգէն զայն։ և ահա ոչ երբեք լսեմք զայս՝ ի հանդիսի մկրտութեն, այլ միայն յոտնալուացին՝ յորժամ առաջնորդն կի՛ վարդապետն լուանայ զոտս ժողովրդեան։ Ա՛. պա յայտ է՝ թէ աւագան մկրտութեն իմանան նոքա զլուացարանն կի՛ կնքոք՝ որ անդ առնեն երեք կայ, յորում ոչ անկնուք երախայքն մկրտին, այլ մկրտեալքն լուանին առ՛ի նշանակ խոնարհութեն և սիրոյ, և մաքրութե՛ի մարմնական ախտից։

Ալ ասն որոյ յայմ ասացեալսցս մնայ իմաստասիրել, թէ հարազատ իմաստք շարականիս են։ Ա՛. յօր կանգնեցաւ կի՛ սահմանեցաւ արարողութե՛ն լուացման ոտից, կամ

կամ օրինադրեցու՛ի քեզ, աւազան լուսանալոյ զոտս միմեանց։ Օ՛սոյն միտս յայտ առնէ անմիջապէս յաջորդն. Ի՛յայր աչքն ձեր լըսաներայր զոտս աշակերտացն, և պատուիրեր զայս, ասելով. ոչ թէ մի այն ասելիք՝ այսօր սահմանեցաւ արարողութի՛ւն լուացմանն ոտից, մի զն ձերն մեր այսօր լուսանալով զոտս աշակերտաց իւրոց, պատուիրեր առնել զայս. ոչ և եկեղեցի առնէ մինչև ցկատարած։ Իսկ վերջին բանն՝ ասելով, Հայի՛ ի յաջորդ առանն, Ի՛ն ոն՛ ի չէնոչ եղբարս ։

164. Յաւելուած առնս՝ ի՛ Թողութի՛ն ձղաց ձերոց, թերևս տարակոյս ումի՛ք առնիցէ, զիարդ լուացուածն ոտից լինիցի՛ ի Թողութի՛ն մեղաց։ Վասն այնորիկ թէ՝ ոչ այլ գործ ածպաշտութեան կատարիւր կայմամ քայց միայն խոնարհութի՛ւն, օգո՛ւ և այնպէս ՛ի Թողութի՛ն մեղաց. զմեաքառորն մի խոնարհութի՛ն գիտեմք առ դարագեալ քան զփարիսեցին։

Վասն որոյ արժան է խորհել, թէ լուացուածն ոտից եթէ մտածեսցի իբրև ՛ի քեզ արարեալ, յայտ է, թէ կարգեալ է ՛ի Թողութի՛ն մեղաց որոց և ասէ գործք նո՛ր տնօրինականք ՛ի մեր փրկուէ և ՛ի Թողուէ արարան։ Իսկ եթէ մտածեսցի իբրև յեկեղեցւոյ ա՛բարեալ ըլ օրինակին քո՛ի՝ ոչ սրբազան արարողութի՛ն պաշտամունք աղօթից և ընծաբերմ՛ածոց, ըլ այսմ՛ և հայի՛ ի Թողութի՛ն ներելո՛ւ մեղաց. մի՛ զի յայմ՛ արարողութի՛ն կատարի խոնարհուէ, սէր, միաբանական հաշտութի՛ն, և յարգուէ ածպաշտամն. և այսոքիկ գոլով՝ներգործութի՛ք առաքինականք, ինքեանն շահին զԹողութի՛ն ներելո՛ւ մեղաց։ Եւ զի է արարողութի՛ն աղօթիւք եկեղեցւոյ սրբէ՛ր, շարժէ զԹողութի՛ն այ՝ հնորհէլ մեզաց Թողութի՛ն այնոցիկ, որք հաւատով և երկիւղածութի՛ւ յայն լուացուածն մատուցին։

Ա՛յսպէս յաղագս օրհնէ՛ն մխիթ՛ոյ աղօթիցն լսատնաձիք, զի լինիցի՛ ի զարմանս փրկաւէտ առնելոցն՝ որք կարդան զմեռն այ խոնարհութի՛ւ, զորս ցանկն յաւատութի՛ն մեղաց իւրեանց, առ՛ի արժանաւորել Թողութի՛ն, ։ Ա՛յլև յօրհնութի՛ն ձիթենեաց ծագկաւորդին աղօթիցն, զի առօղքն՝ ընկալցին անձանց զպաշտպանութի՛ն հոգւոյ և մարմնոյ. և եղիցի ՛ի զարման փրկութե՛ մերոյ, և խորհուրդ հնորհաց քոց ։

Ա՛յայց յոյնք յայտնագոյն և աղօթիցն ՛ի մաշտոցի իւրեանց.

բեառնց · զի ասէն յերգս ոտնալուծային · * Ի մեծա-
մեծ քարիս վայելեալ հաւատացեալքս , մատիցուք
ջերմեռանդն սիրով ի լուացումն ոտից , ուր ի լուա-
նալ զաղտս մաքրիմք , այլ ի սրբութիւն հոգւոյ : ‖ Այս
դարձեալ քաւոզն սարկաւագն · * Որ զի աւազանս ,
(կամ կոնքս) օրհնեսցի , և սրբեսցի զօրութիւբ , ազդե-
ցութիւբ և գալստեամբ հոգւոյն սրբոյ , զնոր ազուես-
ցուք : Ո՛ի եղիցի ի լուացումն ապտից մեզաց մերոց ,
զնոր ազուեսցուք : ‖ Այս քահանայն ազօթէ · * Հայ-
եաց և այժմ յանարժան ծառայքս քո՝ որք վճեռ էր-
թամբ մեծուե այսր զիջման քո . և պարգեւեա լուա-
նալ զդարշութիւն մարմնոյ և զաղտս հոգւոյ՝ շնչափո-
խամբ ջրոյս . շնորհեա զիջումն հոգւոյդ քո սրբոյ · վճռ-
գիս և զմարմինս ամբացո՝ ի նեղոցաւոր օձէն՝ որ առ
գարշապարս դարանի · ոչ զի մաքրեալք , և առ ոտն
կոխեալ զօձս և զկարիճս , և զնմա զօրութիւն թշնամ
ւոյն , քեզ ծառայեացուք խաղաղութիբ : ‖ Կարձեալ ,
յորհնէլն զջուր ոտնալուծային ազօթէ քահանայն ·
* Կոտ շնորհօք քո ծագեա ի վէր ջրոյս այսորիկ , զի
եղիցի յիշատակ լուացմանն՝ որով զտաս աշակերտաց
և առաքելոց քոց լուացեր . յայմ պղծութիէ հոգւոյ
և յայմ անմաքրութիէ սրբեա զներքին և զարտաքին
մարդն . և զմեզ սէս և անարատս կացո առաջի ՚ըր
փառաց քոց : ‖

165. Եծամեծս քան զայսոսիկ ասէն լստինաց-
ւոց վարդապետք յաղագս լուացմանն ոտից՝ թէ այնը
որ ի քնէ արարաւ , և թէ որ յեկեղեցւոյ լինի (1) : Այրա-
նելին ամբրոսիոս (ի գիրս յիշոց խորհրդոյ · գլ· Ը· ·
չմի 32· 33·) * Այլ էր պետրոս , այլ զնեբրեանն լուա-
նալ

(1) S. Ambrosius. Lib. de Mysteriis. Cap. VI. n. 32. 33. „Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatum: quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem. Ideo planta ejus abluitur, ut hereditaria peccata tollantur... Simul cognosce mysterium in ipso humilitatis consistere ministerio." Idem. de Sacramentis. Lib. III. Cap. I. n. 4. 5. „Vide omnem justitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem: *Nisi lavero* etc... Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est et sanctificatio: Nisi lavero tibi pedes, non habebis mecum partem." et n. 7. „Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod dedignamur in obsequio."

նալ պարտ էր . մի ոևիցէ զմնացորդն առաջնոյ ըզ-
մէզս սեղմեան , յորժամ գթեցոյց գնա ածն , և ի
մեղսութեի հրապուրեաց ։ Ա՝ որով լուանին նո՛ գաթ-
շապաքը , զի ժառանգութեն մեղք բարձցին . . . . Ի՞նդ
նմին ծանիր , զի խորհուրդն հաստատեալ կայ ի՛ նմին
իսկ պաշտաման խնամարհութե ։ ‖ Ա՛չ զարձեալ . ի՛ գ-
գիրս յիգս Խորհրդոց , (գլ. ա. հին 4. 5.) ըզգեմա-
նոցիկ ոչք զլուացումն ոչ խորհրդաւոր ինչ համարեին ,
այլ միայն ի՛ նշան խնամարհութե , ասէ . * Ցնա զնա՛
արգարութե՛ , տա՛ գխոնարհութիւն , տա՛ գշնորհս ,
տա՛ գսրբարարութե՛ , եթէ ոչ լուացից ձեզ . . . . Ի՛ա՛ն
է որ խնամարհութենն է , և այլ սրբարարութենն ։ Ա՛չ
զի խորհուրդ է և սրբարարուե՛ , լա՛ր . եթէ ոչ լուա-
ցից զոտս քո , ոչ ունիցիս ըզ իս մասն ։ ‖ և զկնի . հին
7 . * Ա՛ ՚ո որով լուանաս զոտս , զի զօձին Թոյնս լուա-
ցես . օգուտ է և ի խնամարհութե՛ , այլ զի որ գժ-ոճաբ-
խըն՛ի ծառայուե՛ մի՛ ամպհսցուք ի խորհրդեան ։ ‖
Ի՛ա՛ նման է ասացեալսն ի՛ մեր շարականին , թժշ-
կե՛ զհաբշտարս նախահօրն , կամ լուանալ զոտս նո՛
ի պատրաստ բանասրկուին ։

Ա՛զդեցեալ եղիկա նովաւ ի կզակի գայդիոյ , որ եկաց
յեօթնեերորդ դարուն . (ի՛ ձառ ՚ի՛ . ի՛ վ՚ը ընթերցաց
ՀՀն .) ասէ . * Ի՛ըդ՝ որպէս լուանալ սերդ ձեր , այս ՀՀ
ասիոյ լուացումն՝ մաքրութե՛ն է մերոց մեղաց . վ՚ը որով
ոչ վայրապար յայս ի՛ սոյն առաւր՝ որպէս եկեղեցւոյ է
սովորութե՛ , լինի արձակումն ապաշխարութեաց ։ ‖
Ի՛ա՛ռաւել քան զասա խօսի սՀէն բեռնադրոս (1) .
ի՛ բանն յիգս ընթերցաց ՀՀն . ուր ի՛ համարն ՚ը ասէ .

* Ի՛ըդ՝

(1) S. Bernardus. Serm. in Coena Domini. n. 2. „ In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua investire curavit suos, ut invisibilis gratia signo aliquo visibili praestaretur. Ad hoc instituta sunt omnia sacramenta, ad hoc Eucharistiae participatio, ad hoc pedum ablutio," ec. Et num. 4. „ Ut de remissione quotidianorum minime dubitemus, habemus ejus sacramentum, pedum ablutionem... Vis autem nosse, quia pro sacramento illud est, non pro solo exemplo factum? Illud attende quod Petro dictum est. *Si non lavero te, non habebis partem mecum.* Aliquid igitur latet quod necessarium est ad salutem, quando sine eo nec ipse Petrus partem haberet in regno Christi et Dei.... Et unde scimus quia ad diluenda peccata, quae non sunt ad mortem, et a quibus plane cavere non possumus ante mortem, ablutio ista pertineat. Ex eo plane, quod offerenti manus et caput pariter ad abluendum responsum est: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.*

* Ա.ըդ՝ այսպէս մերձենալով նոն ի չարչարանս, եւ
րոլք ընդոհք Հոխայուցանել կամեցաւ պիւրն. զի
անելեւոյն ընդոհք՝ երկուքն իմն նշանաւ պարգեւե-
ցին։ Այս կարգեցան ամ խորհուրդք. յայս՝ հաղորդ
դուքն սեղանոյ. յայս՝ լուացումն ոտից։ || եւ զկնի.
համառ 4։ * Օ ի մի՛ ընդ թողուքն օրըստրէ յանցմանցն
երկբայիցիք, ունիմք զխորհուրդ նոր, զոտիցն լուա-
ցումն..... Կասին զիտէք, թէ առ խորհուրդ է այն,
և ոչ յօրինակ միայն արարեալ. յայն Հայեաց՝ զի պէ-
տրոսի ասացաւ, եթէ ոչ լուացից զքեզ, ոչ ունիցիս
ընդ իս մասն։ Ա.պա կայ ինչ ի նմա, որ կարևոր է առ
փրկութիւն. որովհետև առանց այնր՝ և ինքն պետրոս
չունէր մասն յաքեայսն քան և այլ։ || Ա.չ ատորև բա-
ցայայտելով զասացեալս իւր՝ ի վերայ ներքինն մեղաց,
յաւելու.* Ա.չ ուստի՞ յայտ իցէ՝ կարգիլ լուացմանս
ի սրբութիւն մեղաց՝ որք ոչ առ ի մահ էին, և յորոց խոր-
շիլ չկարեմք լինել յառաջ քան զմահ։ Ա.յսուհետև ասէ՝
զի ի մատուցանել զձեռս և զոտս ի լուա-
ցումն, տուաւ պատասխանի. Ա ոնացեալդ չէ ինչ
պիտոյ՝ բայց զի զոտսն լուանայցէ։ ||
Ա.ըդ՝ այս ամ բանք լսելին վարդապետութ՝ ոչ միայն
հաստատեին զասացեալն շարականին, այլև զիմաստսն
բացայայտեին՝ առողջացուցանել զկասածոտ և զան-
տեղեակ միտս։

Ա.ստ, ի մանկունքս, կիրկ. տան (1). ՀՃԼԵ. դնեն.
և որոշել յաշակերտացդ։

Կանոն Ղեծի Լուբեանան։ խէ։

1166. Ա ռաջին շարականն օրհնութիւն, Ա.յսօր ի կա-
պարան, արարեալ ի սէրն Կերբսեկ հնոր-
հալուդ, ասի իբրև հեռաւակ շարական։ Ամիատոք այնր
առաջին տան (2) էն. այսօր ի կատարման կիմ ի վկայ-

ծածկին ընծրեցաց նոր ուխտի՝ ի մահ խաչին առ ի բառնալ զը-
մեղս

(1) * Մի ոմն ի ձէնջ եղբարք Հշմարտութեանն քո՝ ի վերնատու-
մանեղոց է զիս ի մահ, և որո- նըն խորհրդոյ տարամերժեալ
լէ յատակերտացդ։ || յոյժ գտա ի հոսէն փոքու. ուստի

(2) * Ա.յսօր ի կատարումն և դուռ գտան այդ գիտել կամա-

լիլ ՝ ածային ընթերացն՝ յորում՝ հաստատեցաւ հոր
ասիան Աշմարտութեն՝ ՝ի խորհրդական վերնատանն ,
արտաքս մերժեցաւ մանուիչն յուդաս ՝ի հօրէն փոխա .
(ըս բեմ ձեռ . ՝ի հօրէ .) յր ՝ի ժողովոյ աշակերտացն .
ուատի և զու գառն ՝ոչ կամաւորապես դիմեցեր ՝ի մահ
խաչին առ ՝ի բանալ զմեզ ոչխարհի ։

Ցներկդ տան (1) ասէին , ընկալաւ ընդ հօր , իմանի . զայն
պաղատանս քո՝ զոր մեռ իմ աղօթիկիր մարմնով կամ ըս
մարդկութեն , զիտոյն ըստնեիր ըզ ՝ոչ հօր ըս ածուխեն .
և կամաւորապէս Թոյլ տալով երկիւղն , զօրանայիր
արտաքին միխիթարութ ՝ի հրեշտակաց՝ զու որ զօրա-
ցուցանես զերկնաւորս և զերկրաւորս ։ Լատմաբար
ասէ՝ ՝ի հրեշտակաց զօրանալ , Թէպէտ և աւետարանին
միաւորդնէ՝ երևեցեալ հրեշտակ և զօրացուցանէր .
(1 ՚ուկ.իբ.43.) մեռ զի ըստ գլխաւոր հրեշտակին կային
և այլք պաշտօնակիցք ։

Ի էրեգ տան , (2) Լայօր ըղձէն հաւատոյ , շարագրութեին
պարզելի է , Լյօր մարտ խոսկութեն փոքձողին առ
տանայի շարժեաց կամ դրդուեցոյց զմեզին հաւատոյ
պետրոս , քո Թողացուցանեցլոմդ , առ ՝ի յանդիմանել
զմարդկային տկարութեիս , և մեզ յուսոյ դարձման մե-
զաւորաց . ըս որում և պետրոս դառնապէս լալոյին ՝
առ զԹողութեի . և յետոյ երեք հարցմամբ սիրելոյն
զքո՝ ընկալաւ զժշկութեի երից ուրացութեացն՝ յան-
դիման այլոց աշակերտաց ։

Ի հինգերդ տան , (3) Լյօր ղոր երկնային , պարզելի էն
իմաստքն . այսօր զբանդ ՝ոճ՝ զոր երկնային լուսե-
ղէնքն

ցեալ ըզմարդկային ոչկարուես յանդ նմանելով , և առ յոյս գոր-
ծի մեզաւորաց . որ գառնապէս արտասուէլովն ընկալաւ ՝ի քէն
երեսք հարցմամբ սիրոյն զերից ուրացութեացն ըզրժշկուեի .
ընդ նմին ։ ||

(3) * Լյօր ղոր երկնային լուսեղինացն ահիւ պատուեալ բանդ ՝ոճ , նրանմանեալ գասք երբայեցւոցն զնմանալի լոյսդ՝ի դէղերին ջահիւք և սուսերօք և կնայ ըմբռնել զանմբռնելիդ. ՝ի որոյ երկբոյսդ ըմ անձանաձ լի քո խոնարհութեդ ։ ||

(1) * Լյօր որ ՝ի հրեղէն զօրաց երկնից միտ փառաբանել երկբոյսդ բանդ , ազօթիկր առ հայր մարմնով . ընկալաւ ըզ հօր ըզքո վան իմ պաղատանս . ուատի կամաւ կրեալով զերկիւղ ՝ի հրեշտակաց զօրանայիր զօրացուցիչ երկնաւորաց և երկրաւորաց . ՝ի որ ։ ||

(2) * Լյօր ըզվէմքն հաւատոյ շարժեալ փոքձողին խաբէութեէ մարտ , առ ՝ի քէն Թողացու-

դինքն հրեշտակք ահիւ պատուհէն , զիմանալն զղջայդ՝ խաւարագէաց դասք երբայեցւոց ՚ի գիշերի եկին ըմբռնել զանըմբռնելիգ ։ Վրկիչն մեր ասի անբնբեշնէլի՝ ոչ միայն լը ածուէ , այլև լը մարմնոյն . զի եթէ ինքն ոչ թոյլ տուեալ էր , բնաւ և մերձենալ իսկ առնա ոչ կարէին , թող թէ ըմբռնել , կապել և բռնի վարել ։

Ի վեց տան , (1) Ա՚յսօր ղը սերովբէն , գոյ փոքր խոտոբուն քերականական , և յարմարելի է այսմ ։ Ա՚յսօր առ քէզ՝ յորմէ սերովբէնքն ծածկին զդէմս վասն ահի փառաց ածուէթէ , ՚ի համբոյր մերձենալ որդին կոյսեան յուդաս , նենգուէթէ նշանակ և միջոցդ լինելով մահու անմահիդ , յր քէզ որ անմահդ ես ըստ ածուէթէ ։

Հ՚ինսնի տան , (2) լը քեզմ ձեռագրացդ դնի ։ Ա՚յսօր ընդ փերփոյն անօրինաւորէդ ես ՚ի տպ. և յայլ ձեռ. անօրինաւորէդ ։ յր այսօր ժողովք անմարմնոյն և հրեղինայ զաբ հաւրեալ զարմանային լը գերագոյն գործ խոնարհութէդ , կամ լը ծայրագոյն պիծուէն քո , առաւանելով զանառաւանելիդ յարարածոյ՝ կամաւ մանանէ՝ ՚ի ձեռս մեղաւորաց , յր յեթին չարագործաց ։

167. Յօրհնութէն տան , (3) Ա՚ըծամեծբոնութէդն մոլեալ , ողորմագին ձեռով բայայայան անօրհնութէն յուդայի մանկի ։ Ա՚յս արծաթասիրութէնն այնպես յիմարեցոյց զյուդաս՝ արտաքոյ մտաց հանել զինչ զի գիւր գանձման վարդապետն , գնեծն քան գնամ ուսուցիչս ։ որ բազում անգամ խրատեալ էր զդուշանալ յամէ ագահութէթէ , և բարիս առնել հաւատ թէ հնազաց և չարարարաց , ինքն գնա՚ի ձեռս թշնամեացն հրեից մանանէր՝ փոխանակ երեսուն արծաթի ոչ ։ Ա՚մենքան արծաթի՝ մեծագին թոռնեցաւ նմա քան զերն համօրէն գանձուց աշխարհի ։ զժողով արիւնարբու պահպանել զարմանային , առաջնեղուկ զանառաւանելիդ մանանեալ կամաւ ՚ի ձեռս մեղաւորաց ։ գնոյ ։ ||

(1) * Ա՚յսօր զոր սերովբէքդրն ծածկին զդէմս յահէ փառաց ածուէդ ։ իսկ կորբսեան որդին յուդաս ՚ի համբոյր մերձալ նենգուէթէ նշանակ և առիթ մահու անմահիդ ։ գն որ ։ ||

(2) * Ա՚յսօր ընդ գերագոյն անօրհնաւորդ քո որդի ոչ հոյլք անմարմնոցն հրաբուն սեռիցն

(3) * Ա՚ըծամեծութիւնքն մոլեալ յուդա , գիւր ըմբռնի ըմբռնագոյնն ընդ երեսուն արծաթոյ հերեից մանանէր ։ ||

բու հրէից առաւել մեծարեաց քան զդրօսիագոսն վարդապետան ։ Այլ մնասեաց ինա՝ ոչ յանձանօթս , այլ բացաւ երեսաց՝ զդիեական համբոյրն տալով նմա , համբոյր կամակոր՝ չար քան զխաժանել . ձի համբոյր նենգաւորն է . (յերկրդ տան . [1]) ոՀպսիսի այլանդակութիւն մնաց և սրտի , զհամբոյրն՝ մշտնջենական սիրոյ և հաշտութեան՝ առնուլ առիթ կիր մկնասրդ և նեղդործիչ մտհոգ ։ Օ թաղդ սպա հնար էր չմերկանալ նիւթանձն՝ նէ զնձպային՝ որ հոգին՝ որ փախչի ի նեհոգութենէ բան խնասանոյն . (ա. ե.) զգեցեալ զխոովին զատանայ՝ զգոչիչն խաբէութեց . ոյզ ասէ երկրդ տուն ։ [2]

Ա՛յդ , ի վեց տան , [3] ասէին՝ կշռեցին արծաթն բաղամ , յաւետարանի ոչ է գրեալ յայտնապէս , բայց ի պատգայից գործոյն մանաւանդ՝ թէ կաշառօք որսացան զպիղատոս հրէայքն . ուստի ալ յայտնի են հրէական բարքն՝ կաշառով կու բացուցանել զդատաւորս . և ի մնասուցանել փրկչին առաւել պատճառ այդմ փոյթ տալն՝ նէին առ ի յաղթահարել զյայտնի անմեղութենէ նորա . այլև պիղատոս ի հեթանոսաց գալով՝ չէր հեռի ի կաշառակերք սխտէն ։ Վախեալ նոր զանմեղութենէ նոին և զյաղթարարն մնանչացոյն , այլև ազդ առնել հինոջ նոր մի արդարութեան փրկչին , բաւական կրնս ցուցանել նման հնարս առ ի արդարացուցանել դատաստանական օրինօք զամբաստանութեանն , և պարտաւորել զդատախազն , թէ ոչ արծաթեն խոտորեցուցիչ փակեալ էր զաչս նոր , և թէպէտ ալցուցեալ զձեռսն ։ Այլ թէ առ ի թաքուցանել զյայտութենէ նոին՝ հարկ եղև քահանայիցն դրամ խնուլ զբերանս դիւռուորացս , և առաւել ևս նենգաւորել պիտոյ էր ըսպանել զբերան պիղատոսի , զի մի զանմեղութենէ նոին յայտնեսի վկայեցեալ ։ Այլ ասի՝ զոր առ դիւռուորսն պատմեցան հրաշից գերեզմանին քան ասելին քահանայապետիցն , թէ ի լսել դատաստանին զայդ՝ զուրց անհոգ լերուք , մեք հաձեալ ենս , յայտնի նշան է՝ թէ

(1) * Ընդօրում ևս համբուրեցեալ ասէ՝ ընձա կալպուզ . ոմի համբոյր նենգութեան , որպան և առաքեմ մեռու ։ ||

(2) * Ա՛ն երկուցաս յինքեանէ զնձպային ոբ հոգին . և ըզդեցեալ ըզատանայդ , որպէս հանդերձ արկաւ վերբեաւ ։ ||

(3) * Ծողովել հրէիցն կըռւեցան արծաթ բաղամ . առեալ տացան առ պիղատոս , տանի ի խուչ հան ի խաչ զի հայհոյել ի օրինաց ։ ||

ԹԵ ուրեմն ուսեղ էին այլանդակ հանձէլ զնա. և ինչ հանիցի գառաւոր անիրաւ, քայց եԹէ մանուածիւ անիրաւութեն։

168. Ի հարցն, յառաջինն տան (1) ասելն, ՚ի հողեղէնն ի բնաւէ, իմանի. հողեղէնն բնաւէ մարդկան յանձն առեր գչարչարանս։ (23 օրին. ՚ք գնամ յաւիտեանս։)

Հոգեմտացն, յառաջինն տան (2) ասելն, Լինելաբ ՚ի էջերդնոխն, ուր է ոչ ուղիղ օրինակաց. զի բանին յերկդ դէմն իսօսի, և գնելի է՝ եԹէ, յիր եհեաէն ՚ի փրկուէն ազգի մարդկան՝ յանձն առնու ՚ի ծառայէ մնանիլ։ Համբերի գայամ յանդուգնն մնանուէ և ամ վշտաց՝ որք գՀետ եկին, մի կեցցեանէլոյ զնէզ։ (մի օրին. Հեղոցանէ։)

Ի նդ յերրորդ տան, (3) Լայեալ ՚ի յաՀէն, այսպիսի իմաստք նշանակին։ Լսրկին ադամ քի եկայ յառնին առաջի գատաւորաց անիրաւաց, մի քաւուԹէ պարտեաց առաջինոյն ադամայ. և եր ՚ի նմ պարտիսն այն և՝ զի յառնին ոչ կացէ՛, փոխանակ լուսաԹէ խոստովանելոյ գյանցանս՝ ստուԹէ անմեղադիր առնէր զանձն։ Օ այս պարտիս նմ քաւելով քոմ, ինքն կայր յառնէն մարդկան լուեալ և անմեռնուէ, փոխանակ զի կարօղ եր ինք անմեղազԹին իրաւացուցանել։ Լպա լուռ կայր քո յառնի, զի քաւեսցէ գյանդուգն ատեանսն ահաւոսուԹէ ադամայ։

Լ ուր յերկնից, յառաջին տան, (4) ՈՀ ըսդանելէ, պարզ կարգումն իմանի, ոՀ սքանչելի և ահաւոր տեսիլ։ Լա որ է տեսիլ. զարարիչն երկնի և երկրի տեսաք այսօր ՚ի խաչին. ոՀ արդարև սարսափանաց իրք. մԹե վասն այն ՚ի խաչին, զի է արարիչ. մԹե այն էին նորա յանցանք՝ զի արարչագործեաց զնմ. մի զի ոչ գործեաց նա գայլ յանցանս՝ այլ մի խաչեսցի։ ՈՀգտաւոր աղաղակելն առ հրէայս, զինչ չար առաքար. իսկ նոքա առաւել ևս աղաղակին՝ խաչեացի։

(1)* ԻՀԸ երկինքն անբակերն որգի. ՚ի հողէն ՚ի բնուԹենէ մարդկան գչարչարանքս յանձն առեր. օրհնեաք ըզքեզ որ եկիր յառաջ քան զնմ յաւիտեան։

(2)* Նկեալգ ՚ի փրկուէ ազգի մարդկան. ՚ի ծառայէ յանձն առնու մանիլ ՚ի գատաստան. համբերելով վասն ըզմեզ կեցցեանէլ։

(3)* Լցայեալ ՚ի յաՀէն երկրորդ ադամ վասն առաջինն ադամայ պարտեացըն ԹողուԹեան. Համբ։

(4)* ՈՀ ըսքանչելի և տեսիլ ահաւոր, զարարիչն երկնի և երկրի տեսաք այսօր ՚ի խաչին։

(Ա տաթ. իէ. 23։) Ա՚պա ուրեմն առ այն կամիմն խա-
չել զնա , զի չար ոչ արար , այլ բարի՝ ամ զոր արար ։
Ա՚ի տեսիլ արդարև աքանչելի՝ հայեցեալ յանհաս խոր-
հուրդն այդ , և աշառօր՝ հայեցեալ յանօրհնութիւն
մարդկան ։ Ա՚յնպա սպանանել կամելով զարարիչն , կա-
միմն իմ յանհնութիւն դարձուցանել զամ գոյացեալքս ։
իսկ նա յանձն առնու զմեզ , զի կամի երկիրն նոր և
երկիր՚նոր ստեղծագործել հրաշափառագոյն և քան
զառաջինն ։

Յակ արեգակին իբրև թէ զաշառութիւն տեսանելով՝
և ոչ զբաժնչելութիւնն , խառար վերիսօքն արկանէր ,
ըս երկիգ տան ։ (1) ազգ առնելով համբերին տիեզերաց՝
թէ՝ ի մեռանել արարչին՝ հարկ է դադարել և լուծոյ
որ առաջին է յարարածս ։ նոյնպէս և օրհնքն պա-
տառմամբ վարագուրին գյետին շունչ արձակելին ։
և կերտուած աշխարհն ինաց յանհրևոյթս , ոչ տիե ,
ոչ գիշեր , ոչ օրինք , ոչ պաշտօն ։

169. Ի՚ մանկունքն , յերկիդ տան (2) ասելն , ըս ամ-
նեցուն ակնայտնի համբերեցեալ , յայտ առնէ զանաս-
նելի չափ մարդասիրութիւնն քոյ , որով մի ամ մարդկան՝
յամ ազգէ և յամ կարգէ և յամ ժամանակէ , ուստի
և մի մատնչացն և խաղողայ իւրոյ՝ համբերեցաց , ոչ
միոյ կիր երկուց վշտաց , այլ ակնայտն , յո ամ ազգ վըշ-
տաց , ցաւոց , նախատանաց , զրպարտութիւն , հայհոյ-
ութեանց , այլոցքն հանդերձ ։ և որոց անդգայ արա-
րածք՝ արեգակն , լուսին , վիմք ոչ կարացին համբեր-
բել , ինքն մարդասէրն համբերեցաց նախայօժար կա-
մօք ։ և իւրոյն մեռանելով կոխեաց զմեզ բնութիւն ։

Ի՚ համբարձին , յառաջին տան , (3) Ա՚ղէտ հաւատացեալք ,
իմաստքն էն ։ եկայք ոմ հաւատացեալք քոյ՝ որք զայս
պիսի անկշռելի սէր ոչ լսեք և տեսանէք ։ եկայք խո-
նարհեալք հոգւով և մարմնով անկցուք և երկիր պագ-
ցուք աստուածութեան երրորդութեան ։ վըն զի լոյս ճշմարիտ՝
քանն

(1) * Ցեսեալ ըզսէրն ՚ի խա-
չին խաւարեցաւ արեգակն . և
վարագոյր տաճարին ցերկոյր վե-
րուստ մինչ ՚ի վայր ։ ||

(2) * Ոյր մարդասիրեալ վը-
ամենեցուն ամենայնի համբեր-
ցեր , և ՚ի մահու ըզմահ կոխե-
ցեր ։ երկնաւոր տեր ։ ||

(3) * Եկայք հաւատացեալք
երկրըպագեցուք ՚ուր երրորդու-
թեն ։ լոյսն որ ընդ հոր և յհու-
թե ՚ի քահանայից գաւազար-
տեալ եկեալ ՚ի խաչ էլանեալ անձ-
մահ թագաւորն ։ ||

քանն ՝ոճ, որ յՈճուէն ըլ հօր է միւտ, ՝ի քահանայիցն գատապարտեալ էկն ՝ի խաչ եւ լսանել ըլ անօրէնս։ Եւ զի զայս անհասանելի իմանան ոչ որդին միայն կամեցաւ և արար, այլ կամեալ հօր և հոգւոյն, վա՛ւ այն բանդակ ՝որ երդուէն Հատուցումք ամենախոնարհ երկրպագուԹիս, չունելով այլ ինչ տրիտուր անփոխանորդելի բաղերարուԹենէ նէ։

Աստ յԵրիկդ տան, [1] Օրը երկինք, խնամարքն էն։ Նա՝ զոր բովանդակ երկինք ՝ամ տարածուԹէն ոչ կարէին տոանել յինքեանս, ինքն զիայտ պատճոյն վիայն ՝ի Թիկունս իւր բարձեալ՝ գնայ ՝ի լեառն գողգոԹա։ Աստարագբէլին ՝ոճ այնչափ խոնարհեցաւ, զի ո՛չ միայն խրթև մահատարս գառի, այլև գործի մահն ինքնին տանել բռնադատի, ոչ Թէ պիղծ էր և անպարժան այլոց մերձենալոյ ՝ի նա։

ՅԵրեզ տան, [2] Հնացեալ պետուԹենէ, պատճառ հիացման հրեշտակաց յիւէ միայն զԹագուհին ՝ոն։ բայց ընդ նմին խնամին ՝ամ կիրք նուաստուԹէ և չարչարանաց՝ զոր սգին ՝այ յանձն էառ մարմնոյն վա՛ւ մեր։ այնպէս սէր և խոնարհուԹէ, և համբերուԹէ ՝ոճ որգւոյն ՝ի վեր գոլով քան զՀաստուին ՝ամ մտաց, ապառէ զբռնադակ զարմացական գործուԹէն նէ։ առաւել ապշուԹէ գործէ՝ քան Թէ զարմացումն։ Զի միաբ կարօղ էն արժանապէս զարմանալ ՝ի խորհէնէ, Թէ որ անհան է յէուէնէ, յո՛ անկիր և անմուռ ըլ ոճ մուճն իւրում, վա՛ւ փրկուԹէն անարգ և յանցաւոր արարածոց իւրոց մարմնոյն զմահ ՝ահաւոր կամաւոր հանուԹէ՛ ըլ, և զմահ վշտալի և անարգական։ Զի փոքր հիացումն ՝ի հրեշտակաց, ԵԹէ տեսանիցէն զմարդկի ապերախտս և անկարեկիցս առ այսպիսի բարեգործուԹէն որդւոյն ՝ոյ։

---

(1) * Զոր երկինք ոչ բաւէին երկինք ընդ Թագուհին աստուած ՝ինոր վերկրմանէ. քանզի որ տալ բարեաւ և կենալ ՝ի մեզ անհան է չէուԹէն վասն արարածոց կատարման ՝ի խաչ էլանել։ || (2) * Հնացեալ պետուԹենէ ծոց փրկուէ ըզմահ հաւակեաց անբմահ։ ||

170. Օ հս չակաւոր և զարմանալոր հուրդ երգ չարչարանացն , Կայոյ անձառ , ոչ ոք անգիտանայ լինել յօրինուածն արանձնելի մերոյ՝ աշխարհ Կերասեի կոչեցելոյ · որ արժանապէս զՆոքին ։ ԵՒ անուն ժառանգեալ յայնցանէ՝ որք լուան և զարմացան ի բանս ընդհակայ երեսաց ի մնջութիւն նոր ։ Օ այս վեցմանեայ երգ ՝ ի ԹՈՂՈՒ այգաբնեից յարմաթեաց նա՝ ի Ջորդի գրոցն , զոր յառաջն հիւսեալ էր · և կարգեալ երգել կրնկերգեանն վեց գլուխ առ տարանաց յառաւօտս ժամերգութիւն մեծի ուրբաթն նախ քան զօրհնութիւնն ։

Յառաջնում տան , (1) Կայոյ անձառ , իմնաբան էն ։ Կայոյ ծագումն անձառ լուսոյն քո , առ ի կատարումն կիր ի կատարել զիրկութիւն մեզ՝ խնայեցիր ի վերնատանն՝ ի լսման կիր ի կատարման առաքելական ուսմանդ պատգիրն . և նախ քան զխորհրդական ընթրիսն՝ զնջակ սրբածաւ զգեցօղն զոյս , և իբրև ծառայ առեալ ջուր , զոտս լուանայր աշակերտացն · այսպէս ի տպ. և ի 19 ձեռագ · խակ յայլ 13 · ձեռ. լսանայ ։

Յերկրդ տան , (2) Կանչն հօր , շարագուսիչն պարգեւել է · Պետրոս ոչ նեբրէր բանին հօր՝ որ է լոյս փառաց , մերձիլ յոտս իւր այնմ ձեռաց՝ որոյ գործք են երկինք երկնից ։ ու · որ վէրածեաց զնոսն ի ծովին · այսպէս զնոսն ձեռագիրք , հասեմատ յանգիտն՝ որ աւարտի ի լեռնին · Կակ ի տպ · և յայլ 8 ձեռ · ի ծովին · Կսեղն լեռ ձեռաց քոց գործք են երկինք , իմնաբան է քոյ ծածկին կնաւելեն՝ ի որում միաւորեալ էն այն ձեռք · ոյ թեմասերբ , ձեռք արարողին երկնից ,

Յեր-

(1) * Կայոյ անձառ լուսոյն ծագումն , ի փրկութեան մերում պատրաստեալ , խնամբաբ ի վերնատունն՝ ի առաքելական ուսմանդ լքեալ , նախ քան զընթրեացն խորհրդոյ սրբածաւ զինդակ արկոյն լուսոյ , և ջուր առեալ ծառայական զգեցեալ զոյս , լուանայր զոտս աշակերտացն ։ ||

(2) * Բանին հօր փառաց լուսոյ՝ պետրոս մերձիլ յոտս ոչ նեբրէր , այնմ ձեռաց որոյ են գործք երկնից երկինք և երկիրս որով կուգաց աշք բացան , խուլք և համիքք արձակեցան · որ վերջ ձեռս զինքն ի ծովին , սասեաց աչէցն և լռեցին ։ ||

Յերկրդ տան, (1) Ալեռն ընթրեալ հօտին Քոռա, յայտնապէս խոստովանի զերն պետրոս լինել գլուխ հօտին փոքու, յր առաքելոցն և այլոց հաւատացելոց։ Ալ հրա ժարեալ ընդ յոտիցն լուացմանէ, սաստէր նմա քն ոչ գիտել զկորհուրդն. և յասէն՝ Թէ, ի չլուանալդ չունիս ինձ ընդ իս մասն, դառնայր պետրոս, և հնազանդեալ աղաչէր՝ լուանալ նաև զձեռս և զգլուխն և զձեռս. որով լուեալն և հնարիւք իմն կամէր՝ յանարգ մասնէ ոտիցն վերացուցանել զքն՝ի պատուականագոյնն՝ի գլուխ և՝ի ձեռս. զի երևեսցի՝ ոչ ծառայաբար լուանալ զոտսն, այլ իշխանաբար մաքրել զկողոր անձին։ Ալայց քն ետ պատասխանի ջերմ աշակերտին՝ յայլ միտս շրջելով զգլուխ և զոտս. լուացեալդն ասէ՝ չէ ինչ պիտոյ, բայց զի զոտսն լուանայցէ, լուացեալ լիամասնապէս զգուխն. իբրև Թէ գլուխ քս լուացեալ է, և չունի պէտս ինքն լուանիլ, այլ լուանալ զոտսն։ Ալակ Թէ զինչ ասացուածով իմանայր քն, ըստ սովորականն մեկնուԹեանն նշանակէ՝ գլխաւոր մասն՝ի քեզ հոգիդ՝ մաքրեալ է հաւատովք և շնորհօք՝ի ծառը արատոյ. բայց ունայ՝ զի մաքրեայէ զանմաքուր բերմունս զգայականս, որք օրինակին յոտս՝ իբրև նուաստագոյնք քն ըզհոգի։ (տե՛ս Թիւ. 165.) Ալակայն շնորհալին այլաբանութեամբ առեալ, գլուխ մեկնի զնա ինքն քն, և ոտս՝ զաշակերտսն. ուստի ասէ. գլխոյս, յր ինձ որ գլուխ եմ ձեր, լուացումն չէ պիտոյ, այլ ձեզ ոտիցդ պէտք է մաքրուել, զի կարկինեքդ յօդիւ յիս՝ի գլուխս սրբուԹ։ Ալ 28 ձեռագիրս գնի, յորում՝ի գլուխս սրբուԹ. յր մաքրուԹ, անարատուԹ՝ի տգ. և յայլ երեք ձեռս. սրբուԹ։

171. Ալ ջրդ տան, (2) Ալասուց Տէրոջ, շարագրուԹիւն պարզելի է. դասուց կիմկարգի աշակերտաց իւրոյ եցոյց այսօր յինքեան գործով ըզծայրագոյն խոնարհուԹիւնն՝

(1) * Դըլխոյն ընտրէ հօտին փոքու, սաստէր զկորհուրդն ոչ գիտելոյ. որով դառնայր և հնազանդէր, զոտս և ըզգլուխս մաքրել մաղԹէր. գլխոյս ասէ չէ ինչ պիտոյ՝ լուացումն ջրոյ զի լուացեալ է. ոտիցըդ պէտք էն մաքրուԹէ, յօդիւ՝ի գլուխըս սըրբուԹէ։ ||

(2) * Ալասուց իւրոց աշակերտաց՝ զոր նախ բանիւ վարդապետեաց, այսօր գործով ըզնմարհնուԹեան գոյն՝ եցոյց յինքեան զխոնարհուԹէ. սպասաւորեալ հողեզինաց այն որ անհեան է հրեշտակաց, տարեալ պաշտօն իւր ծառայից՝ այն որ պաշտին՝ի սրովբէից։ ||

թիւնն՝ զոր նախ քանիւ վարդապետեաց ասելով, որ
մի ծն է ի ձէնց, եղելոյն իբրև վկրսեր · վի սպասաւո-
բեաց Հոգելոյն մարգկան լուսաւորմամբ ոտիկ՝ այն որ
անհասանելոյն է հրեղէն հրեշտակաց։ Ա.սա՛ի 6 ձեռ,
սպասաւորել · այլ, սպասաւորել ։

Ա՛ն հինգերդ տան, (1) Ա.ՐՆԷ ՊԲ, ասէրն զկնի, դէմանդ և
դուռ հաճախուածք, նշանակի՝ միանգամ և դուք համա-
քնակից գոլով կամ քնութեանակից, ցուցիչ զնոյն խո-
նարհութեան։ Ա՛ասյց կասկածիմ թէ այս բան յատկացոյն
օրինակս գրեալ իցէ հաճախուածք, և ոչ հաճախուածք ·
ոչ այնպէս մեկնութեան յանգկին, (զի այլ ուրեք ևս
ոչ պահի երբեմն,) այլ առաւել վնա նշանակութեան բա-
ուին · վնա զի նախնիք մեր զայսպիսի բառս՝ի կիր առ-
նուն իբրև թանձրացեալ և ածական · ոչ հաճախուածք յա-
ճախ դնել Ա ամբրծոցային փոխանակ ասելոյ՝ համա-
քուն, կամ ուշոզ զնի էութեան · այնպէս անդանդաւածք ասէ
նարեկացին (մեկն · էրգ · եր · 69 ·) փոխանակ ասե-
լոյ՝ ոչ ուշոզ զցանկութեան։ Ա.յսպէս և առա՝ եթէ
զնիցի, դէմանդ և դուռ հաճախուածք, իմանի՝ դուք հա-
մաքնակիցք միանգամ, յուցիչք առ իրերաս զնոյն խո-
նարհութիւն · որով բարձրացեալն սատանայ կործանեա-
ցի, և ձեր անկեալ քնութեանդ կանգնեսցի ։

Ա՛ն վեց տան, (2) Ո՞ր մարբեցեր յաապանին, զայ գիրն
աւետարանի է, վնա կարգի այսուբերնին եդեալ։ այլ միանգամ
և՝ որ, անուն բայնի՝ մարբեցեր ։ Ա՛ասյց եթէ համարթիւքն
աստանօր և վարել ըս ոճոյն՝ զոր արտաքոյ կանոնի
այլուր՝ի շարականսն տեսանեմք, յո զանուն բայնի՝ի
հայկական հոլով դնել · ոչ կերդող կանոն խայնի, յա-
զգամեայն · * Ա.ւ ըղձափոն լուսոյ ածոյին նշանի քո
Ձնաւագ այթիւք պեսոնիւթ բազմութեանդ ժողովեցն · ॥ և
ի չքէ կանոնին, ի գ օրհնութեանն · Ջնելն անձամբ և
խորհրդոյն՝ զոր յաապանէն ցոյսա։ Ա.յսպէս ընթեռ-
նուն ամ օրինակք վերկու գայս տեղիս ։ Ստասաք տասս

Ա՛ն

(1) * Ջոր մաքրեցիր յատա-
զանին՝ մաքուր ձեռաք զոտս նո-
ցին · և ուսուցեր խոնարհութիւ-
յսղիթով լինել ընդ հրեայսն ·
և վիմ լըսոյ զոհիցն մեզաց՝ ազա-
ղաւոր պրրոյ գընի · և ըզդէ-
նացս ուզեալ զոտին խոնարհու-
թիւն եղիւք յերկինս ։ ॥

Ii

(1) * Եթէ տէրս ասէ ձեզ՝ և
վարգապետս բոլորից՝ զոտս
կերասց և զնաւասյից՝ զոտս
լուսոյ՝ ի Հոգ ապուհ · միանգամ
և գուք հաճախուածքամբ ցուցիք
ընդոյն խոնարհութեան, բարձրա-
ցեալոյն՝ ի կործանումն՝ և անկե-
լոյն բնութեագ կանգնումն ։ ॥

յայսմանի են : Զոր ասէ՝ մնքուր ձեռօք քո սրբեցեր զոտս աշակերտացն յատաղանին կամ՝ ի կնքին . և ուսուցեր այսու՝ յաղթել Հպարտին սատանայի խոնարհութիւն : Լուր՝ լուա՛ և զաղտեղութիւն մեղայ խնդ ա ղաչանօք զնդին առաքեալց . և զգեցար հոգւոյս ուզեա՛ յերկինս խոնարհութիւնդ եկեալ , յր եկիք կամ՝ ձանաչ պարհաւ խոնարհութիւնէ :

Վիտեա՛ ինձ ասատանօք , զի՛ ի վեց տունս յայսոսիկ նկարագրէ Ճ նորհալին զխորհուրդս լուացման ոտից՝ զոր արար քէ , և աւանդեաց աշակերտացն զնոյն առնել : Այլ ոչ ա՛ ինչ բանիւք յայտ առնէ Ճնորհալին՝ թէ՝ ի խորհուրդ մկրտութիւնէ Հայեր այն լուացումն , այլ միայն՝ ի նշանակ խոնարհութեան և մնքրութեան՝ ի Տէն աղաչեց , որով գնացք մեր յերկինս ուղղեսցին, և մնքրուիք միասցուք՝ ի գլուխն մեր քէ :

172. Յութերդ տան , (1) Ընդ բաղաքին , զշտապ-բութեան կրկնակի մնրթ է ընթեռնուլ . առաջինն այս պէս : Ընդ բաղաքին , յր փոխանակ բաղաքին ետ քէ զՀոգ անխմոր , յր զմնրմին իւր որ ևնխուքէ է Հայ անխմոր , յր երկնաւոր , կուսածին , անապական, և Հոգևոր : Ըստ այսմ ընդ երեցուածոյ՝ բառքն էրինաւ , կոասածին , անապական , Հոգևոր , լինին ածականք բառին՝ Հաց . և իմաստքն յայտնի են . զի մնրմինն քոմի՝ որ ի՛ նոր խորհուրդն տուեալ լինի մեզ , ոչ է Հաց կամնիլ՝ ի ցորեկոյ երկրի , այլ՝ի երկնային գօրութէ, կուսութէ ծնեալ , մնքուր և անխառն , և անծախելի, և միանգամայն Հաց Հոգևոր , ոչ ատամամբք ծամբելի իբրև զմնրմինական Հացս , այլ իմնանալի օրհնակաւ Ճաշակեալ առանց ինչ բաժանման իւրոյ : Ճնչ յայս միտս ևմ ուրեք , և յիմ ազգս՝ խորհրդական կիք քահանայագործեալ մնրմինն քոմի կոչի Հաց երկնային և իմնանալի , ուսեալ՝ ի բանիցն ևմն . (յայհան. ը. 32-33.)

* Հայրն իմ տայ ձեզ զՀացն յերկնից զՃշմարիտ . զի Հաց յԱ՛ստ է՝ որ իջանէ յերկնից , և կեանս տայ աշխարհի : ‖ Ճնչ՝ ի տրանջել հրեից՝ թէ զինքդ ասաց՝ ես եմ Հացն իջեալ յերկնից , դարձեալ Հաստատեաց ևնրն .

(50.)

(1) * Ընդ բաղաքին Հաց ան- ընդ ոչխարին արեան ուխանն՝ խրմոր՝ ես ըղմնրմին իւր զերկ- ես մեզ զաբէն իւր ուխտ կըր- նաւոր՝ զկուսածին անսերմնա- կեն , և երկնան գառնագուշեն ւոր՝ զանապական և զՀոգևոր . փոխան ըղվաթս ոճխային . ‖

(50.) * Այս է Հայն՝ որ յերկինից իջեալ է. զի որ ուսուցիչ ոք ի սմանէ, մի մեռանիցի. Եւ եմ Հայն կենդանի՝ որ յերկնից իջեալ ։ ‖ Այս յորժամ հրեայքն մատնեցան Յանձը մտոք առնուին զասացեալն, յանդիմանեաց զնա առ լսել՝ բանքն զոր խօսիմ, Հոգի են և կեանք, ՚ի Հոգւոյ սրբոյն խմանալի են, և ոչ ըստ բըռնամտի մարմնոյ, որ ոչինչ օգտի յայսպիսի խորհուրդս ։

173. Ակն եղանակաւ ընթեռնուլ զասս այսոցիկ ։ Ոմանք բազումքն՝ որ ի Հայս անխոհ, եւ մեզ քան զմարմին իւր՝ զերկնաւորն, զկուսածինն, զանապականն, և զՀոգեւորն ։ Ի սա այսմ՝ ամբառ լինելով ածականք մարմնոյն, յայնմի է կոչելիս զայն՝ նուաճեցեալ, և անապական. ՚ի կուսէ ծնեալ, և Հեռի յապականելոյ ի մահէ և փտութենէ ։ Այլք ի զանազ կոչին տան երկնաւոր, և հոգեւոր, մարմն է տապակուսիլ այնոցիկ՝ որք ոչ աւգեակք են գոց ։ Այլ ասելի է՝ թէ երկնաւոր կոչէ զմարմինն քոյ, ոչ իբրև թէ յերկնից եկեր զմարմինն ըս մտերմութենէ վաչենահնեանց, զոր ամ ուրեք չերբեն վարդապետք, և ասա իսկ կուսածին կոչի ըզԳԱՄ ամիսմ մտերմութ. այլ ասի երկնաւոր նախ՝ իբրև միաւորեալ ըս երկնաւորին, ՚ի ըս ածային բնութենէն. ոչ վս այսր կոչի և ածային և ոչ ունեան մարմին ։ Այրիկ, երկնաւոր ասի ըս կազմութենէն, ըստ որում երկնաւոր զօրութ կէսպատչաւ յարգանդի կուսին ։ Այս երկու միաւ առնուն ու կիսիչք և ածաբանք զան ոն՝ զոր վերոյ յիշեցաք ՚ի յոյհաննէ, այլև զան առաքելոյն. (ա. կորնթ. ԺԵ. 47.) * Առաջին մարդն յերկրէ հողեղէն. իսկ երկիր մարդն որ յերկնից. ‖ զոր լաւինք ընթեռնուն, յերկնէ երկնայինն Այս ինքն ապուճնացին Տառատառ զերկաքանչիւր ու կնուեթես, առ լսել (՚ի բուհանդ. գ. մասն. խնդ. ե. սլր. ՃԵ. առ 1.) * (1) Այդ ասի իջեալ յերկնից կրկնակի. մի՝ բանիւ ածային բնութենէն . . . երկիր, բանիւ մարմնոյն. ոչ զի

(1) D. Thomas. Summ. p. III. quest. V. Art. II. „ Christus dicitur de coelo descendisse dupliciter. Uno modo ratione divinae naturae .... Alio modo ratione corporis; non quia ipsum corpus Christi secundum suam substantiam de coelo descenderit: sed quia virtute coelesti, idest Spiritu sancto, est ejus corpus formatum .... Et hoc etiam modo Hilarius exponit in lib. 10 de Trinitate. „

զի մարմինն քեզ ՚ի գոյացութենէն ելք յերկինից , այլ զի կերպացաւ երկնաւոր զօրութիւ , ՚ի հոգւով սրբով . . . . զոր և այսպէս մեկնէ իլարիոս . գիրք Յ. յաղագս երրորդութեան ։ ‖

Արդ , մարմինն քեզ ասի երկնաւոր բարոյապէս , ՚ի ոչ անախտութենէն , որով առնեսին անհաղորդ էր երկրաւոր և ախտաւոր կրից ։ ՚Ի սոյն միտս երկնաւորս ասեմք զմարդիկ , որք հեռի ՚ի մարմնական ախտից՝ յերկինս ունին զառաքինութեի իւրեանց , ՚ի առաքեալ ։ (փիլիպ. Գ. 20։)

Ազրդ , երկնաւոր ասի ՚ի ներգործութենէն , ՚ի որում իբրև գործի միաւորեալ ածային բանին՝ ներգործէ բազում ընորհս և պարգեւս երկնաւորս ։ Վասն որոյ , ՚ի փառաւորեալ վիճակի իւրում , որով կայ յերկինս՝ ձոխացեալ երկնային փառօք ։ ՚Ի սոյն միտս մեկնեն բազումք զբան առաքելոյն (ա. կորն. ԺԵ. 48.) * Այդ երկնաւորն , նմանապէս և երկնաւորքն ։ ‖

174. Այս այսոցիկ և ՚ի այլ ևս միտս՝ ասի մարմինն քեզ՝ հոգեւոր . յի զի միաւորէ ՚ի ՚ի ածային իմանալի բնութեն , և ՚ի բնակարան հոգւոյն սրբոյ , և հագեցեալ հոգևոր զօրութիւ՝ թէ ՚ի ծնանիլն , և թէ ՚ի լինելն ՚ի խորհրդեամբ հաղորդութենէ . և զի սահմանեալ է ՚ի կապակցութիւն հոգւոց մերոց , և ներգործէ հնարս հոգևորս , և զի ձաշակի ՚ի մէնջ ոչ մարմնական իրիւ զայլ կերակուրս , այլ հոգևոր իմն եղանակաւ ։ Այսպիսի մտօք հոգեւոր կոչէ զմարմինն քեզ՝ ոչ զոր ուրանայ . զի և զայսոսիկ քեզ յարգանպի կոսկն , այլև զմարմնաւոր բժշկութենէ եղեալ աբանչելեօք՝ կուեմք հոգևոր վասն լինելոյն հոգևոր զօրութիւ ։ Ոչ զնմ խորհուրդս եկեղեցւոյ՝ թէպէտ զգալի նիւթք են , հոգևորս ասեմք , զի կարգեալ են յօգուտ հոգւոյ , և ներգործեն գործս հոգևորս ։ Զ մարդիկ առաքինասէրս և հաճոյասէրս ՚ի՝ կուեմք հոգևորս մի լինել լոյն օթևան հոգւոյն սրբ ։ Ոչ յաղագս ՚ի ՚ի մարմնոյն տիրապետս խոսելով առաջնորդն ածաբանից սրբն Թէոփհոս ազուինացի , մեկնէ զսոյն տեղ . յովհան. Ը. 64. * Հոգին է կենդանարար , մարմին ինչ ոչ օգնէ . ։ ուր (ընթերց . ՚ի) առեալ յօգոստինոսէ ասէ . * Այսու է զի մարմինն քեզ իբրև միաւորեալ ՚ի բանին և հոգւոյն , օգտէ բազում . . . . Զ ՚ի թէ ան-

ջատեսցի մտաք յածուելնէ և՝ ի հոգւոյն , չունի այլ զո-
լութիւքան զայլ մարմինս . բայց ՚ի վէր եկիէ հոգւոյն
և ՚ածուելնէ , օգտ բազմաց ։ ‖ Լաւ տարազս Հաշակ-
մանն առեալ յոսկերբանէ՚ ասէ անտանօր . * Ոչն
ասէր տալ զինչն նոյ իրրև կերակուր հոգևոր , իբր մ՚է
եղիէ ՚ի խորհուրդ սեղանոյ չկայ Հնմարիտ մարմին
քոի , այլ զի հոգևոր իմն և ՚ածային եղանակաւ Հա-
շակի ։ ‖ Հերմինիոս (՚ի մէկն . եբեսաց . ԻԱ . 7 .) յայն
բան՝ Օ փրկութիւն արեամբ նորո , ասէ . * Արկնակի
արիւն քոի և մարմին խմանի . կամ հոգեառն այն և
՚ածային՝ զորմէ ինքն ասաց , մարմին իմ Հնմարիտ կե-
րակուր է ։ ‖ Լաւ ոսկերբերան , (՚ի մէկն . եբրայ .
ԼԲ . 11 .) խորան խմանալով զկուսածին մարմինն քոի ,
ցասեէն՝ որ ոչ յայոց արարածոց , մէկիէ . ոչ յայոց
ստեղծեալ իրաց , այլ հոգեառ , չէ ՚ի հոգեայն աչէ կապէ-
ցաս . և զինի . ՚ի 20 տան ասէ զարձեալ , արեան հո-
գեառ՝ չէ ոչ ՚ի մարմնոյ անբանէ հոսեաց , այլ ՚ի մարմնոյ յարքա-
բերեալ ՚ի հոգեայն ։ ‖ Օ այդ բան ՚ի կիր առեալ Աստղիս
(՚ի ա . յովհ . Հաւ ՚ը .) առէպ կրկնէ չերես . 737 . 738 .
739 . ասէլով . * Ոչ մարմնաւոր էր արբութիւնն ,
այլ հոգևոր . նոյնպէս և արիւնն հոգևոր . և ոչ բղխէր
յանասնոց մարմնոց , այլ ՚ի մարմնոյն որ ՚ի հոգւոյն
կազմեցաւ . . . Լաւ զի մի ոք ջուր և արիւն լսելով ,
մարմնական ինչ իրս կարծիցէ , և սոսկ ջուր և արիւն .
նովին իրի ասէ , հոգին է որ վկայէ՚ եմէ հոգևորք են
պարգևքս և երկնաւորք և ՚ածայինք . . . Յետ սեղանոս
ուր պատարագի մէ դասքաւիչ մարմին և արիւնն քոի ,
հոգին է որ կատարէ , և զշգալին ՚ի հոգևորն դաս-
ձուցանէ . . . . Օ ջուն և արիւնն ը հոգւոյն ՚ի Հա-
մար արկանէ , առ ՚ի ցուցանել ը թէ և սոքա երկնայինք
ոմանք եղէն , միանալով ը բանին այ ։ ‖ Լ՚ զարձեալ հոգեառ ասէ զմարմին քոի ՚ի խորհր-
դեան անդ՝ ը տեղակալուելն . վ՚ զի ը տեսակօք
Հացին կայ առանց տարածուելնէ ը բաժանման ը օրի-
նակի հոգեղինաց . կայ անդ առանց ապականուելնէ ,
առանց այլայլուելնէ , առանց տեսուելնէ . որք են Հան-
գամանք հոգեղինաց . կայ անդ Հոխացեալ ձրիւք փա-
ռաւորելնէ մարմնոց , զորոց ասէ առաքեալն . (ա . կորն .
ԺԵ . 44 .) * Յառնէ մարմին հոգևոր ։ ‖ Այլ անդ իր-
րև նշանակիչ արիւնաւոր վէնամանն ՚ի վէր խաչին . որոյ

վասն

մը առանձինն հոգեառ ասի. զի մը այսպիսի նշանա-
կիչ գոլով՝ մանաւանդ, և ջուրն, և վիճակ՝ որ առ-
ցիս յանապատին՝ Թէպէտ և նիւթեղէնք էին, կոչե-
ցան յառաքելոյն՝ հոգեառք (ա. կորն. Ժ. 3. 4) ։ Եթէ
դարձ այսոցիկ բանիւ առաքելոյն՝ զոր ի կորնթացւոց
Թղեցին յիշեցաք մինչև ցայժմ, քաղաքական իշխանաց
խօսեցեալ եմք ի միմեանս մեր Թղեայ. բայց աս-
տանօր համառօտիւք տուեալ յայտարարեմ, ծանու-
ցանել Թէ ոչ վայրապար առանց դրոց վարեցաւ հնու-
թիւնն ի կուռքն զմարմին քոյն՝ երկնաւոր և հոգեւոր ։
Այսպիսի մտաք գիտի ի ժա տան նաև զնախերիսն կո-
չէ հոգեառ, Թէպէտ և մարմնական էր կերակուրն որ
կայր անդ ։

Ակ միայեալ մանն կայս ուԹեղդ տան, ընդ ոչխարին
ես, իմանալի. փոխանակ արեան ոչխարին՝ որ էր արիւն
հնոյ ուխտին, եւս մեզ զարիւն իւր, երկիք ուխտ նոր.
և փոխանակ դառնահամ եղեգին՝ եւս զնձայնին վարս
ձգնուԹեց և ապաշխարուԹեանն ։

175. Ժա տան (1) ասէ՛ն, ուստեղով ընդ վարդա-
պետս յաձախէ զիաբէլուԹէ, ի 9 օրինակս դնի՝ յաճա-
խէ, կամ ցեալ Թերևս համաձայնեալ անցելոյն՝ ծաղ-
նէէ ի մահ ես արծաԹոյ։ Այլոյ այլ օրինակաք սակաւա-
բար գտանեն՝ յաճախէ, որպես փոքր ի յառաջ դնի, ծերկէ
ժպիրհն ես ։

Ժէ տան, (2) ես 16 ձեռագ. գնի. նշանակեալ զի ղե
ծանիկ. ես իսայատառակէ. կիմ ես այլ երկու ձեռ. նշա-
նակէ. յայլ 13 ձեռ. և ի տպ. նշանակեաք. կամ ես այլ
երկու ձեռ. նշանակեաց ։ Ասէ՛ն՝ Թէ Թացեալ պատա-
ռուին նշանակեաց զմտանիչն, իմանալ՝ նշանակել կամ
ծանուցանել առ յովհաննէս միայն. զի նմա ևԹէ
ասաց քո լռելեայն՝ մինչ անկեալ էր զլանջքն, Թէ
նա է մատնիչն, որում տաց զկնացեալ պատառս։ (Յով.
Հանն. Ժ. 26 ։) Ուակ այն՝ զի յետ առնելոյ պատա-
ռոյն

(1) * Ի բնաւորէից ասակերտաց յատգաս մեկնեալ ի նը գտ-
ուանց, զարձեղ մեզաց գտան այ մատնէր ի մահ ընդ արծաԹոյ.
Ի բերԹիքնըն հոգեառ մերձ ի ձը պիրհն և նենգաւորն, ուստեղով
ընդ վարդապետն յաճախէ վասքեուԹէ ։ ||

(2) * Խնամով սիրոյն յիւր սիրելեաց՝ զպարտամուխըն փարատեաց, Թացեալ պատառս տայ յետգալի, Նշանակեալ զդրոյն մատնիչ. զոր առեալ և միրկաց. ձայնային հոգւոյն ընծրհայ. մատնեցաւ. նահատարին ես մատնեցաւ վարդապետին ։ ||

ուղին մի՛ բակացու ասել՝ յաճախին հոգւոյն, ոչ նշանակել
Թէ յայնժամ կորոյս զՀոգին որ, զի վաղու եւս կորու-
սեալ էր զայն. այլ նշանակէ զքանիսին գլխովին՝ ի
խնամոյն ոյ, որով անկասկած էր իշխանութիւն սատանային՝
ոչ միայն առ՝ ի մատնել զքո, այլեւ առ՝ ի խեղդել
զանձն։ Օ այն անկումն՝ ի խնամոյն ոյ ոչ ներգործե-
ցեաց՝ ի նմա պատառուն, որ նշանակ էր սիրոյ, այլ ա-
նարժանութեան եւ յանդգնութեան յուդայի՝ որով զսիրոյն
նշանակ ընկալաւ Հոգւով սատերութեան։

Ա՛ԺԵ տան, (1) Ալեքսանդր, շարագրութիւն պարզելի է.
ի վերնատանէն խորհրդոյ, յո՛ ի խորհրդական վեր-
նատանէն՝ եւ յայնկոյս կեդրոնեան ձորոյն. անդ է-
մուտ՝ ի պարտէզ փոխանակ եդեմական պարտիզին,
որով եմոյծ զադամ յադին դրախտն։

Ա՛ԺՁ տան, (2) Հոգեայր ղբէոզն, զասելն ոմն՝ Հոգիս յօ-
ժար է, բայց մարմինս տկար, մեկնի՝ ի վե՛ր քան. իբր
Թէ՝ իմ Հոգիս յօժար է ի տարաբերել վասն փրկելոյ
պահապարհ. բայց մարմինս տկար գործով հպաժարե։ Այ-
Թէպէտ սովորական խնամոյք ասացուածոյն քան հայ-
ին՝ ի զգուշութե՛ն աշակերտացն. զի մի վստահացեալք
՝ի յօժարութե՛ն կամոյ խրեհանց՝ անփոյթ լիներիկն յա-
ղօթել, բայց ունկնդ եւս յատուկոյց վարգիպատաց առ-
նուն՝ ի քո՛ն։ Կոն երեք ձառք յանուն մեծին աթա-
նասի, յորս ասէ՝ վե՛ր իբր խօսել քան, զի համարձա-
կութիւն տացի սատանայի մատչել իբրև առ մարդ,
որով զչափ առնուցու ՝ածային զօրութե՛ն։ Ընդ հա-
րաձառութե՛ն ձառիցն այնացեալ տարակուսին քննիչք,
բայց յայտնի է՝ հին մասնեռագրի ուրուք գրեալ. մա-
նաւանդ զի նշմարանաք այնպիսի խնացուածոյ երևին
նոցա՝ ի հարաձառ գրութե՛ն մեծին աթանասի, ՝ի ձառ-
ե՛ն երկիմ արիանոսաց, որք՝ ի գէմս քան առարկուած
բերեն զասելս. և՝ որ վրդովեան ոչ մերժէ, այլ համա-
րի՝ ըստ՝ ըստ մարդկային բնութե՛ն խօսիլ վկայեալ։

Յակ

(1) * Կերգրնեան յայնկոյս ձո-
րոյ՝ ի վերնատանն եւ խորհրդոյ,
եմուտ պարտէզ ընդ պարտիզի,
եմոյծ զադամ յադին դրախտին.
մուծցէս և զվէշ որ ընդ նմին,
ուստի հանէր նախ զառաքինին.
զի ժառանգել ըզհոյսերինն որ-
ժանացուք մեք վերըստին։ ||

(2) * Հոգեայր ըզկնիքըն որոյ
մատաք՝ երկիւղ եղէ առանձին
բառ. վերկել զաշխարհս հոգիս
յօժար՝ բայց է բնութ մարմնոյս
տկար. ոչ ոմն ուժգին և զօրա-
ւոր, և ոմն անզօր վճռանդաւոր.
այլ մի և նոյն գոլ միասոր, կերպ
ըզկերպըն կամասոր։ ||

Լսակ ասէրն, ո՛չ ոն ոաքեղ, իմանալ. 'ի քո ո՛չ էր ոնի և ոնի, այլ այլ և այլ անձն, նածային անձն՝ որ ուժեղ և զօրաւոր, և մարդկային անձն՝ տկար, և վաճախաոոր, յոր նեղքոյ անկեալ վտանգաց կիմ վշտաց. այլ դ և նոյն գալ ի ոաոոր. յոր մի և նոյն անձն նածային միաւորեալ և ենթակայացեալ յերկաքանչիւր բնութիւն՝ յնածայինն և՛ի մարդկայինն, կրէր կամաւորապէս զմարդկայինս կիրս ցաւոցն և երկիւղին և արտմութեան.

Յ ժ ոան, (1) Ձայնէ ոաղեր, 'ի վերջն այսոքս ընթացուն ոամ ձեռագիր օրինակք. ո՛չ եմ կամա, այլ ոոյզ ունեցեալ. ըս որում դնի և՛ի տպագիրս ինչ. և իմանի, քո կամքդ տեսցի, յոր դառեսցի, որոշեսցի վկայեալին և զպատշաճն. Լսակ եթէ յայլ տպագիրս էդիր իցէ՝ ասէ, իբրև թէ լինի քո կամքդ, և այն կամաբիւր ուղիղ, ո՛չ հաստատեցաւ՛ի հարազատ օրինակաց. և ո՛չ իսկ յայլ հաւատարիմ գիրս՝ ասէ բայ գտեալ եղև.

176. Յ ժ ոան, (2) Ոգնեալ յերկինէ, իմաստքն են. ընկղմել քո յերկիւղ՝ որ տայր հոգել զքրտունս, ուռանայել կայլակ վիճման, և վիժել կիր իջուցանել վկայական ոլոռնաձև, գնատակերպ, առ՛ի զօրանալ նմին քեզ՝ հրեշտակն յերկնից մերձ եղև. որով զօրինական գիրն կիր զանն ընդդ, զայն որ ասի երկիր օրինաց. (ղ՚ե. 43.) ըս եոթանասնից. * Լսաւ զօրացուցեալն վնաոոամ՝ հրեշտակք այդ. ‖ Լ՚.յոսիսի կիրք եղեն՛ի քո, առ՛ի յուցանել թէ ոածն բան էառ զկատարել քնութեն մարդկութեաս. որով պատշաճ եղև նմի կրել զերկիւղ և զարտմութեն՛ի անօրհնութեն իւրում. Լդեաէն՛ի տպագիրս ինչ, էառ զընութեն ըմարդկութեն, ո՛չ է ըս հարազատ օրինակաց. Օ յիշատակէ բան օրինացն՝ առ քո առնու նաև վարդան վարդապետ՛ի առաս-

թիւն Լ՚նեաոամ ծագկին, այլև՛ի մեկն. սաղմ. և զ-

(1) * Ձայնիս մաղեիր առ- ոանդ հոսման՝ որոնդանաև կայլակ
Թական՝ վն իմ առ հայր իւր էա- վիժման. 'ի զօրանալ հրեշտակ
կան. ծուխքոր գրեիր խոնարհա- մերձենալ. զօրինական գիրքն լե-
կան՝ որում կրկին ծուխր ամ. ցէլ. ոչ կատարեալ էառ զընու-
եթէ փերկիլ մարդկան հնար է՝ թեն ածնն բան ըմարդկութեին.
առանց մահու իմ որ գրեալ, պարտ եր զերկիւղ և զարտմու-
բահակ մահուս յինէն անցցէ. թեն յերբոյրն կրել ասօրհնու-
ոչ իմ կամաս՝ այլ քոյդ առցի: ‖ թեան:

(2) * Ոգնեալ յերկիւղ զքր-

զօրացուցանել իմանայ՝ ոչ՝ ի տկարութիւն արտասրելն գնել, այլ վկայել և խոստովանել՝ թէ քո հզօր է զօ-
րութիւն, և կարօղ ի պատերազմի ։

Ի ժէ տան, (1) Ա՛ստուածոյ խոստ, խմաստքն են. ոմ
ձառագայթ փառացն ոչ հօր, որ ի գիշերին մնասու-
թեան տագնապեցաւ երկիւղիւ. ըս մարդկային բնու-
թեան. փոխանակ այսր գիշերային երկիւղի՝ ծագեա
առ մեզ վերինային լոյսդ, և փարատեա վերկիւղն որ
ի սատանայէ. մնասունք հոգւոյս մեր՝ միտք, կասք,
զգայութիւնք բևեռացնին յերկիւղ քո ։

Ի թ տան, (2) Ա՛երկեալ յոտքս, ասելն, անկան նման սար-
անկնելոցն, նշանակի՝ անկան նման դիւաց վայրանակելոց
յերկինից, որք յատեանն չեն կանգնելոց ի փրկու-
թիւն. Ա՛չ ասի նման նոցա, վասնզի բմբռնօղքն քոյ ի
պատրիկին՝ յետս յետս երթալով, սատակութիւն զալ-
կան զգեանի ի վերայ թիկանց. և այսպիսի անկումն
է չարաչար յոյժ, և դժուարին ի կանգնիլ ։

Ի ին տան, (3) Ը՛նորհեալ վիճն, խմաստքն են. նեղե-
ցեր կիմ թոռղեր վիճին եկեղեցւոյ պէսպիսի, պահե-
լով զնա ի մի փշրեացի. և ի գլխոյնսին կանգնեցեր
զնոսա սրտառուչ արտասուօքն. (՝ի 17 օրինակս դնի,
վասն սըբին արտասուէլոյ ։) Ձեր կանգնեա և զնս
ընդ նմին ի գլխոյնսէ սայթաքողին, յոր գթեցուցչին
չեն սատանայի ։

Ի ին տան, (4) Ա՛ղ կամ, ոլն զարմացական է և ա-
ղաչական. ցո ոչ աքանչելեացս, ոչ աղէտից, ահա-

(1) * Ճառագայթ փառաց էին՝ որ ըստ բնութեանս մարդ-
կային տագնապեցաւ՝ ի գիշերին, աղօթեցեր առ Հայր յերկինս. ծագեա՛ ի մեզ ղլոյսդ երկնային, և փարատեա զերկիւղ չարին. մնասունք հոգւոց մեր և մարմնոյ յերկիւղ քո ոչ բևեռեսցին ։ ||

(2) * Ա՛երկեալ յոտքս որ մատնելոյ՝ հանգերձ դառն փա-
րիսեցւոց, անկան նոքունք սար-
անկնելոյն՝ որք յատեանն չեն կանգնելոց. յոտքս նշնդա-
համբերելով. առիթ մահու նը-
շան տալով. փոխան սերոյ զնա մատնելով. չար ընդ բարւոյ վը-
նաբելով ։ ||

(3) * Ընորհեալ վիճն եկե-
ղեցւոյ՝ զոր պահեցեր ի հոսելոյ-
և կանգնեցեր ի գլխոյնսէ վասն
սրտառուչ արտասուելոյ, կանգ-
նեա և զնս ոչ ընդ նմին ի գլխո-
մանէ սայթաքողին. տալով այսց
յորդ արտասուս և ջուր նրման
ծովու գթոյնս ։ ||

(4) * Ո՛վ կամաւ զանկասէ լինի՝
կասկած ըզնոսա արձակողին, ի
յապարանսն տանէին կոխա-
փայ և անկանին. ծառայն զե-
բեան այն ապաւէր՝ յորմէ սրով-
բէն Թևաւոցէր. Թուք արձա-
կեալ պիղծ բերանով յայն որ
կուրին լոյս ծագեաց Թքովք ։ ||

սասիկ իւրով կամաւն՝ և ԹոյլտուՀութ կապեալ Հրէից զանկապելի զձեռս արձակողին վէ·ց յամ կապանաց, տանէին յապարանս իշխանաց ։

Ա՛ւ ի՛ե տան, (1) Ջար կապանաց, իմաստքն են. ոմն լուծիչ զոր կապեցար ընդ կապելոյն, ցի փոխանակ կապելոյն ազատ. կամ իբրև բայ իմանի, փոխանակ կապելոյ զըմբռնօղն՝ դու կապեցար. արձակեա վիս յինքնակալ ուժ ոխայիւն կապից մեղաց։ Ա՛ու փոխանակ պարտաւորեցելոյն մեղաց՝ ան-

մեղ կայեր՝ի յատենի մարդկան ։

177. Ա՛ի լիզ տան, (2) Պատկառանօք, իմաստքն են ։ Ա՛ու որ պատկառանօքն ազատ, ցի զպատկառանս ներ յանձն առեալ ձաղեցար, այպանեցար, կի ծաղը եղեր վ՛ներ, ջնջեա յինէն զամօթ լըրբ կի անպատկառ մեղացն, որով նոյն մեղք ծածկեցին վէրեաս իմ ։ Ներեցեր չար ծառայիւն՝ ածել չեռօք զեզ ապտակին. այսպէս է՛ի 30 ձեռագ. ցի ածել քեզ զապտակն ։ ՛ի տպ. և յերկու միայն ձեռ. ածեալ ։

Ա՛ի լիթ տան, (3) ըս 28 ձեռ. դնի. Սոսկալին զերծուէբէց. ՛ի տպ. և՛ի 4 ձեռագ. սերծուէբէց ։ Ա՛հաւոյն զատուց հրեշտակայ՝ քաջագոյն և աս քան զսամփսոն՝ ինքեամբ յուս իւր բառնայր զխաչն, և հանէր՛ի տեղին գողգոթայ, յորում ասի եղեալ մարդն առաջին ադամ ։ Ա՛յս աւանդութենէ՝ ՛ի հրէից անցեալ առ նախկին վարդապետս. և ասելն՝ Թէ՛ի գողգոթա եղաւ ադամ, իմանի կամ յետ ելանելոյն՛ի դրախտէն, և կի յետ մահուանն անդ Թաղելը. զի զերկաքանչիւր կարծիս գտանեմք առ նախնիսն ։ Ա՛նաւանդ զի ասեն, Թէ նոյ՛ի լինել ջրհեղեղին զոսկերս ադամայ և

(1) * Ջար կապանաց մարդկան լուծիչ՝ որ կապեցար ընդ կապելոյն, զիս արձակեա յինքնակալ ուժ դժոխային. որ ընդ մեղաց պարտաւորին կացեր անմեղ՛ի յատենին. յորժամ փառաց գաս հայրենին՝ մի՛ գատեսցես զիս ընդոսին ։ ||

(2) * Պատկառանօք հինն ադամայ՝ որ ձաղեցար վասն նորա, ջընջեա զամօթ մեղայ լըրբին՝ որով զերեսս իմ ծածկեցին. որ ներեցեր չար ծառայիւն՝ ածեալ ձեռօք քեզ ապտակին. հայր ուժգնակի զդեմըս չարին, որպէս և զիս եհար ուժգին ։ ||

(3) * Սոսկալին սերծուէբէց բառնայր ինքեամբ զփայտ խաչն, մինչ՛ի տեղն գողգոթային՝ յորում եդեալ մարդն առաջին. եւտուն ըմպել գինի զմըռսեալ և կերակուր լեղեաւ խառնեալ, որով զպղտղոյն դառըն Հաչակ փոխեաց մեզ քաղցր և ախորժակ ։ ||

և զգլուխն հատ ընկր՝ի տապանն. և յետ ելանելոյն
Թաղեայ վինա՝ի գողգոթա. յորմէ և կոչեցաւ գող-
գոթա, այսինքն գանգատի կամ գլխոյ ։

Ի ՀՏան, (1) Ա էրնականդէն, ասեն՝ի վերջն, գմատեանն
ոչ գրեաց, իմանալի. ընդ փայտ խաչին բևեռեցին գմա-
տունս նորա, այ քոնի այ, որ գրեաց՝ի տախտակն
գլորհնս ։

Ի ԼՑ տան, (2) Տարածեալ ձեռք ընդ ձեռաց, իմաստքն
են. տարածեցան ձեռք քոնի՝ փոխանակ ձեռաց եւայի՝
որ ձգեցաւ՝ի ծառն գիտութե. և ոտք քոնի՝ փոխա-
նակ ոտից եւայի ընթացողաց՝ի ծառն. փոխարկեալ
այսու քոնի գփայտ խաչին փոխանակ դառնապտուղ
փայտին, և գկեանս՝ փոխանակ մահու ։ Ի 27 օրի-
նակս, կեանք ընդ մահու գոխարկելով. իսկ այլք եղեալ
են գոխարկելոյ, առ՝ի նմանեցուցանել անցելոյն՝ դա-
րձն պըտղոյ ։

Ի ԼԷ տան, (3) Ռոպէից արեգականն, իմաստքն պարզելի
են. ռոպէից, այ բոլոր տիեզերացդ, կամ՝ի բովանդակ
աշխարհի՝ գտիճն արեգական, այ գլոյս արեւու արար
գիշերանման և խաւարային. որով գմուրճն ստուճե-
ցային էարկ քօղ կամ ծածկոյթ մերկութե իւրոյ. գի
մի տեսցէ գնա անարժան ակն հրէից ։ Ի միջօրէին
նահեմացաւ արեգականն՝ յորում ժամու մեղուցեալ էր
աղամ. իսկ յինանէրդ ժամուն դարձեալ պայծառա-
ցաւ. գի յայնմ ժամու մահուամբ քոնի լուծաւ մահն
աղամայ ։ Այսպիսի յարմարութե խորհրդածեն և
այլ վարդապետք. զորմէ տես գլխի, ի Լդ տան ։

Ի ԼԸ տան, (4) Յօղէր արտօսրէր, վայելուչ ծանրութե-
քոմն

(1) * Վերնականքըն զարմնու-
բեալ տեսին ըզտերըն մերկա-
ցեալ, և ըզհանդերձըն բաժա-
նեալ, ոչ տեսին ըզնշանակըն
հուրց եւայ՝ի միոյն յաւազա-
կաց ։ ||

(3) * Ռոպէից արեգականն
ըզտիւն արար գիշերանման, ըզս-
տուերըն քօղ արկ մերկութե,
գի մի տեսցէ ակն անարժան. ՚ի
մէջօրեայն ներսեմացաւ, յորժամ
ատամ մեղօք մեռաւ. ՚ի յինանէ-
րորդն՝ի լոյս դարձաւ, յորժամ
մահուամբ մահըն լուծաւ ։ ||

(4) * Յօղէր արտօսրըր ցաւա-
գին մայր ՚ն որ կայր մերձ առ

ին ձեւացուցանէ Հնորհալին զանհամեմատ կսկիծ և վշաս Տիրամօրն, զարտաքին նշան ցաւոցն միայն յիշելով՝ իբր զարտասուս. ու՞ ասէ՝ ողբայր, կականէր, հեծեծէր, այլ ցաղէր արտօսր. նշանակելո՛ Թէ որպէս ցօղն առանց ձայնի լռելեայն իջանէ յերկիր, այսպէս ի՛ սէր տիրամայրն իջանէին արտասուք ցաւագինք՝ առանց ողբոց և աղաղակաց։ Օ այնպիսի ազէտաւոր արտասուս բղխէր ի սրտին և յաչացն՝ կաղով առ ի ծուին, և այօք իւրովք տեսանելով զնմա տանջանս անմեղ միածնի իւրոյ, և ականջօք լսելով զաղաղակել նորա Ծարաւի եմ. ոչ Թէ կամելով զոմացուցանել վնաս իւրովք արտասուօք։ Չեսանէր ևս՝ զի փոխանակ լոկոյ ջրոյ մատուցանէն որդւոյ իւրում զքացախ ընդ լեղւոյ, որ ի դրախտին բղխեցուցեալ էր ըզգետս. և յանապատին արբոյց ազգին Իւդայ զարբի ի վիհն։

178. Ի ՆՉ ՀԱՄ, (1) Ի ԽՀԵՆԵՆԵՐԸՐԴ, իմնաքեն էն. ի դրախտին օձն փորձիչ յերկիր ժամու առուր մնտեսաւ եւայ, և պատրուական բանիւք խաբեաց զմիտս նր ուտել անէրկիւղ յարգելոյն պտղոյն։ Ա՛ր ի վեց ժամուն անկաւ ադամ հետանական կամ ողբական բանիւ կնոջ. որ իբր ասէր ցադամ, չէք միասս յուտելն. զի աշա ես կերի ի պտղոյն՝ և ոչ մեռայ։ Ի՛ւդ առ ի քաւել զմեղս նմ, ելն քո յերկիր ժամու ուրբաթ Թուն ի չորեքշաբթու. և՛ ի վեց ժամուն բևեռեցաւ՝ ի խաչն. և ի երեկս՝ յորում ժամու ադամ արտաքսեցաւ՝ ի դրախտէն, ի նմին ժամու քո ընկալաւ զառաքելն՝ ի դրախտն։ Դրախտ իմնուան բաղումք՝ ի Տարց՝ զերեմականն. բայց զայսմանէ ասասցուք յԻ՛ւդասելն, ուր վո ենովքայ և եղիայի ասի լինել՝ ի դրախտին երեմական։ (Թիւ 414։)

Լսակ զոր ասէ հնորհալին, Թէ յերկրէ ժամուուրն փոր ձեցաւ և յանցեաւ եւայ, և՛ ի վեց ժամն անկաւ ադամ,

խալեն, յորժամ լըսէր ըզձայն բառին բարբառելոյ Իւր միածնին. եւուն քաղաք խառնեալ լերկի այնմ որ բըխեաց գեա յանդունդ, և՛ ի վեցն ժամն վերստին ի սոյն ժամու՝ որ ի խաչին, զի քաւեսցէ զմեղս նոցին. և յորժամ ադամն հին, եգ վաստակ զանձն ի մէջ դրախտին։

օձին պիտս նախնւոյ մերն եւայ, ի վեցն անկեալ մորդն առաքնին հետանական բանիւ. նորին. ի սոյն ժամու՝ որ ի խաչին, զի

(1) * Ի ԽՀԵՆԵԼԻՐԸՐԴ ժամու

դամ, խորհրդածութիւնէ է ոմանց՝ի հին վարդապետաց, ոչ գրովք հաստատեալ, այլ՝ի պարագայից յարաշարանաց քոյ առեալ եւ յարմարութենէ. զի որովհետեւ աւետարանական յարչարանքն էգէն գեղք բժշկականք մեզ նախասահմանչին, զոր և ժամն յարչարանացն ցոյց՝ առին նշանակ աւուրն և ժամուց՝ յորում յայսեան նախասահմանք։ Ա. յաչափ ինչ ունիմք գիտել՝ի պատմութենէ ծննդոց, գլ. է. զի՝ի փոքրիկ էապէ յօձէն՝ յառաջ ինքն եկեր յորդեղեալ պաղպէն. և ապա հաւանեցուց զադամ, և՝ի միասին եկեր դարձեալ ընդ նմա. և յետ այնր գգացեալ զմերկութենէ իւրեանց, ծածկեցին գմարմնոյն տերեւօք. և՝ի լսել գձայն գալոյ նոցա եւ երեկս աւուրն, թաքեան ընդ ծառուքն։ Յորմէ երևի թէ յառաջ քան զերեկոյն կերեալ էին՝ի պաղպէն. բայց թէ յորում ժամու, և որչափ յառաջ եկեր էապ քան զադամ, ոչ ունիմք առողջիւ հաստատել։

179. Ա. ւաւելագոյն խնդիր է առ վարդապետս՝ որչափ ժամանակս կացին նախասահմանքն՝ի դրախտին փակիլ։ Ա. մինեանքին միաբան ասեն՝ թէ յետ մեզանէգոյն այլ ոչ յամեցին՝ի դրախտին, այլ վաղվաղակի արտաքսեցան։ Ոմանք նախ քան զմեզանէգոյն՝ ոմանք՝ի Հարց՝ երանոս, կիւրեղ, եպիփան, և այլք հաւանիլն՝ թէ՝ինոյն վեցերորդ աւուրն յորում ստեղծան նախասահմանքն, փոխեցան՝ի դրախտ անդր, մեզան, և արտաքսեցան։ Ա. սոյն կարծիս յօժարին ոմանք յայծաբանից։

Ապա՝ոյլոց դժուարին թուի՝ի նմին աւուր կազմիլ նոյ կառուցիլ այնչափ բազմապատիկ գործոց, զորոց պատմէ մովսէս. յո կազմիլ նախ ադամայ, և ապա բիւրաւոր կենդանեացն յանդիման լինել ադամայ, և միոյ միոյ՝ի նոցանէ դնել անուանս. և ապա կազմիլ եւայի, և ապա երկուցն փոխիլ՝ի դրախտն փակիլն, և առնուլ՝ի նոցանէ ղշրաժան չուտելոյ՝ի ծառոյն գիտութենէ, և վաղվաղակի փոքրիլ յօձէն, և իսկոյն հաւատալ նմա և ուտել, և տալ ձայնակիլ ադամայ յարգելեալ ծառոյն, և՝ի երեկս մերժիլ՝ի դրախտէն։ Ա. յաչափ ժամանակս գործոց բշտասաւ մի ղշեմ միոյ կատարիլ՝ի միում աւուր՝ ցուցանել, թէ նախասահմանքն ոչ վայելեցին՝ի զուարճութենէ առա-

ջին

ջին անմեղ կենցայն, և՝ի վարկութիւնս դրախտին, բայց էթէ զանկաւ ժամն ինչ. որպէս և Համարին եպրեմ և փիլոքսենոս՝ վեց ժամն ասէթէ կացէը նոյ՝ի դրախտին։ Ոմն զի ծանր թուէի՝ յառաջնումն յայնմ անախտ վիճակի նախատեղծիցն այնչափ դիւրախոտ լինել նոցա և դիւրակործան, զի յետ փոքր ժամու նախի ընկնելոյ զգայասէիրութիւն՝ վարդապահի յանցաս նիցէն վնասուած. ուր զի յայժմու ախտաւոր վիճակիս Հաղիւ պատահէ այդպիսի արագ անկումն։

Ոմն այսորիկ այլ վարկապահեաց, մեհինիչք և ոճաւ քանիք ժամնական ինչ դնեն՝ի մէջ առեղծմանն նոյ, և կալչին՝ի դրախտին, և մեղանչելոյն, թէպէտ և անմիաբան կարծեաք։ Ասսերիոս ժամնականադիր Համարի՝ թէ յետ ութ աւուր առեղծմանն նոցա էգան՝ի դրախտին, և՝ի նմին աւուր մեղան և արտաքսեցան։ Քուլեցի մեհինիչ Համարի՝ թէ յերկրի աւուր առեղծմանն իւրեանց մեղան և արտաքսեցան։ Պերերիոս մեհինիչ՝ ութ օր կացեալ ասէ՝ի դրախտին։ Այլք դնեն, զբառասուն օր յամեալ նոցա անդ. որոյ վճռ և քո զբառասունսն պահեաց. և այլք դնեն վասն երեսուն և չորս թուոյ ամանն քոյ։ Օգաբրիա կաթուղիկոս, ի Ձեռ չարչապանաց ներն, ասէ զադամայ առեղծէլ յառաջին աւուր նիսան ամսոյ, և՝ի Հնդեւտասանն արտաքսէլ՝ի դրախտէն։

180. Ոակայն որովհետև չէք Համաստատ Հինն առ՝ի դնելոյ զառմնեալ ինչ աւուրս, վն այսորիկ այլ վարդապետք անօրոշաբար խօսին՝ աւուրս ինչ կացէլ նոցա՝ի վայելս դրախտին։ Եփրաեմէն օգոստինոս ասէ՝ թէ նախատեղծք՝ի ծառոց դրախտին և՝ի ծառոյն կենաց՝ նախ քան զանկանն առէլ էին. որով յետոյ զաւուրս ինչ եղէալ նոցա՝ի դրախտի անդ։ Ոեծն գրիգոր (գիրք ՟ը. տրամախօս, գլ. ՟ա.) ասէ. * Պանդի՝ի դրախտին սովորեալ էր մարդն՝ զմայլիլ բանիւքն նմ, և կալ ընդ հոգւոյ երանելի հրեշտակաց՝ որոյն մաքրութիւնք, և վարմունքն տեսանելն։ ‖ ուր բառդ առնելոյ էր՝ յայսմանէ առնի գյոմեկուսին ինչ՝ի դրախտի անդ. և բովանդակ բանդ Հաստատէ զասացեալն Հնարհալոյն մերոյ՝ի կանոնի քուն բարեկենդանին. * Ոորում ցնծալը զոհարձակեալ անտիրապետութիւն. քանզի զնոճ տեսանէր միշտ խոնարհելով

հեաւ՝ի դրախտին. յորմէ զլուսոյն ձառագայթ տալ
տոքեր՝ի յինքեան ։ ‖ այս է զմայրէն բանիւքն ոչ ։ Եւ
զարձեալ ։ * Ա՛յսօր յօրինակ նախատատիճին տաս-
մայ՝որ՝ի դրախտին փախուցեալ ուրախանայր ընդ
հրեշտակս ։ ‖ Վգնատիոս վարդապետ ,՝ի մէկն. զուկ.
(էրես 234.)՝ի վէր բանի սնատակ սրդուոյն , յետ ու-
բացում աւուրց գնաց յաշխարհ հեաի ևն , ասէ՝ Լեմ
այս յայտ առնել զադամայ՝ ոչ կացեալ ժամանակ ինչ
յաշխոյժսի գրգռոյս վայելուչեմ դրախտին փախուս-
թեն , այլ՝ի սակաւ աւուրս վաղվաղակի կանոց զպատ-
ուիրանսն ։

{Յամառօտելոցս ասացեալ ընդ այսոսիկ , թէ միջին կար-
ծիքն առաւել ընտրելի են . յի՛ ոչ յերկար ժամանակս
ամաց կի՛ ամնոց կացեալ նախաստեղծեայն՝ի դրախ-
տին , և ոչ՝ի միում աւուր ստեղծմանն իւրեանց ժամն
ինչ վայելեալ , և արտաքս անկեալ . այլ զաւուրս ինչ
առեալ զձաշակ երջանիկ այնմ վիճակին . զկնի որոյ
նախանձ բանսարկուին հնարեցաւ՝ի ձեռն օձին զըր-
կել զնոսա՝ի փախուցեալն առ ոյն ։

181. ’Ի լէ տան , (1) վաբէլի բարբառ , իմաստքն էն.
զարբառ կի՛ զձայն անձկալի , գորովական , ողբումն
գին , վա՛ իմ կի՛ փոխանակ իմ առ Տայր գոչէր , էլի
էլի . յի՛ ած իմ , ած իմ , ընդ՝ի թողեր զիս ։ Օ այս բան
ասաց քո առ Տայր՝ի դիմաց համ մարդկան , որք թո-
ղեալ էին յոյր մեզայ իւրեանց . և քո իբրև երաշ-
խաւոր մարդկան յինքն բարձեր զմեղս ամենեցուն ,
յայտնէ ցաւագին սրտիւ զԼաղտանալ իւր՝ի հօրն՝ փո-
խանակ Լաղտանալոյ համ մարդկան ։’Ի այն միաս խօ-
սին և այլք՝ի վարդապետացս ։ {Եւս այսր բանի՝ քո
զբանական հոգի իւր կամաւ աւանդեր՝ի ձեռս հօր .
որով և զհոգիս մարդկան նոյն ընծայեր , յի՛ նոյնպես
կի՛՝ի միասին ընծայիլ ոյ ։ {Այնժամ երկիրք՝ի խորոց
սնտի սասանեալ երերիւր յահաւոր ազէտից մեհեան
քոյն . և վարագոյր տաճարին վերուստ՝ի վայր պատա-
ռեր՝ի նշանակ պատառման հոգոյ կտակին . ապառաժ
վիմք ինքեանին պատառէին . և գերեզմանք բացեալ

(1) * Փաբէլի բարբառ ընդ կիր հիմամբք ասասնեցաւ , և
իմ էլի էլի առ Տայր գոչէր , զոր վարագոյրն ընդ մէջ հերձաւ .
գին կամաւ հօր աւանդեր , զոր վիճք՝ի յինքեանց պատառեցան ,
գիս մարդկան նոյն ընծայեր . եր և գերեզմանք մեռեալ բացան ։ ‖

լինելին առ՝ի յառնել մեռեալ սիջին։ Այսպէս ընդ անսպառ մահ՝ ծծորդելոյն սուգ առին անկենդան ա րարածք յերկինս և յերկրի և յանդունդս. իսկ կեն դանի սիրտք տրեփից խաչողաց՝ քան զապառաժս խրա տանայինն, և քան զմեռեալս անզգայագոյնք երև էին։

Ի լոյ տան, (1) Վարդվ ի ոտանէլեացս, այսպէս դնի՛ի 22 ձեռ. ուր տպ. և ց ձեռ. ՝ի ոտանէլեաց։ Համաստքն են. յայտնափ աքանչելի գործոց, յիւ՝ի խաւարմանէ լուսատարած, ի շարժմանէ երկրի, ՝ի հերձմանէ վի մաց, ՝ի պատառմանէ վարագուրին, ՝ի բացմանէ գե բեզմանաց, իբրև աշխարհալուսս փղոյզք քարոյն, Թէ ՝ած մարմնով՝ կոյր ՝ի մէնջ էառ, մի՛ իմ և մի՛ ոմ մարդկան խաչեցաւ. ուստի մեռուլ մարդկային բնու Թի՛ մեռանի ձչմարտապէս. իսկ ՝ածութի՛ան անմահ խոստովանեալ լինի։ Օ այս բացայայտ որոշումն բա զում ուրեք աւանդէ Ընորհալին ոչ միայն յառա ձին գիրս իւր կի՛ ՝ի Թուղթս, այլև յեկեղեցական երգս, զմարդկօրէն կիրսն ընծայելով քեի՛ ու մարդ կային բնութի՛ն, և ոչ ու ՝ածայնոյն. ոչ և վերագոյն ասաց, զի կատարեալ էառ զնուեթիւն, ՝ածըն բան զմարդկութի՛ն, պարտ էր զերկիւղ և զարհուրանքն, յիւրումն կրել անօրէնութի՛ն։ Այս դարձեալ, Ա՝առա գայիմ փառաց էին, որ ու բնութի՛ս մարդկային տագ նապեցար ՝ի գիշերին ես։ Այս դարձեալ Ա՝րարչա կանն։ * Մոսկալիդ սերովբէից, և աշխարհդ քրով բէից, խոնարհեցար ՝ի բաղչարանս՝ չարչարելի բնու Թի՛ մարդկան։ ‖ Այսպիսի յաձախ բացայայտութի՛ք կամէր Ընորհալին ոչ միայն հաստատել զորոշ ձանա չումն երկուց բնութեանց ՝ի քի՛ս, այլև լուծցուցանել զպուրծ զրպարտութի՛ն յունաց, որք համձաւէին Թէ Հայք ու մեռոց ՝ածաչարչար աղանդաւորաց՝ զնծութի՛ն բանին կի՛ վերադրեն համարին չարչարեալ։ Ա՝ան այսորիկ՝ ի բերանս մանկանց եկեղեցւոյ եդ պայմանի դաւանութի՛ն ՝ձմարտութի՛ն, զի Ընչեսցեն երկոքին ականջք զրպարտողաց։

Ի՝ոհ

(1) * Քարոզի ՝ի աքանչելեացս տակ կողին աղբերքըք եկեվեցի ՝ած մարմնով վան իմ խաչեալ, իւր հաստատ. ջրովքն մաքրի. մերով բնութիքըս մեռանի. ՝ած չարիւնն բմպե. զորդի ընդ հօր անմահ խոստովանի. կըրկնավո- փառաւորէ։ ‖

Լակ յաջորդ մանն այսր տան , Ալբինավաճ էդին աղ-
բեբեբ , յայտնի է քան մնացն. յիր կրկնաբանս աղբեբօք
կողին Հաստատի Եկեղեցին քոի ու գիտաւոր իսոչնը
դոցն . ու ջրուին մաքրի ի միրտաւթե , և զաբևնն ըմ
պե ի՛ նը Հաղորդութե . որովք փառաւորե զՀայր և
զորդի ։ Լակայ ի 30 ձեռագիրս դնի , Ալբինավաճ էդին
աղբեբ կի՛ աղբեբ . զոր մաքրի է այսպէս յարմարել .
կրկնակաճ աղբեբք կողին՝ Հաստատի , յիր Հաստա-
տին Եկեղեցի քոի . որ է ասել , լինին Հաստատուե՛ի
Եկեղեցեաց . միայն յերկու ձեռ . աղբեբբ ։

Ա՛րբին՝ երէ վեցէ Ա՛ռբահուս ցերկին ։

182. Ո՛չորեսին Հարականս Հարչարանաց երգեաց
Նահ ինքն ընորհալին Ա՛երսէս վանն Հորից
գիտաց աւետարանացն , զոր ընդ ուսումբ յետ Ձա-
շու ժամուց աւագուրբաթուն . որոց սկզբնագիրք
կացին , Ա՛երսես է բանս այս ։

Յառաջին տան , (1) Ա՛ռքօղ ինկերաց , խնամարկն էն ։
Ա՛ի նորոգողդ աշխարհի՝ որ մեզ զգեցուցեր զգեստս
Հոր փառս արդարուե՛ , պարգևաց , և երանուե՛ .
իսկ դու արկեր գբեւ , յիր ընկալար ի ձեռն վիճուհորաց
զկարմիր քղամիե՛ վիճուհորական՝ զոր մի անարգանաց
զգեցուցին քեզ ։ Հան յինէն աղաչեմ գբուրձն մե-
ղաց՝ զոմփատեսանն , որ սրեւամբ անօրինութե՛անցս
նեղիկե՛ ի՝ իբրև զորդան կարմիր ու բանին Հապէտ .
(ա՛ . 18 .) և փոխանակ նոր զգեցի զուրսիսալի պատ .
մուճանն անմեղութե՛ սրբեւով՛ի մեզաց ։ Լ՛սո ուր
տապաղիրք դնեն՝ գբուրձ մեղաց ընդբերձոփոխն , 35 ձե-
ռագիրք ասեն՝ ընդբերձոփոխն ։

Ցերկի՛ տան , (2) Ա՛ր ինաւոր Նաֆաւորիբ , ասե՛ն՝ Ե՛ս ի՛մ ան-

(1) * Ա՛որդող տիւ զերաց որ զգեցուցեր մեզ լոյս փառաց . որկար ըզգե՛ի զինուորաց քոոց . մի՛ե կարմիր նախատանաց . մեր կեա յինէն ըզգուրձ մեղաց՝ ըզ-
արբունդոյնն արեամբ ներկած . և ըզգեցո զուրսխալին ըզպատ մուճանն իմ զառաջին ։ ||

(2) * Ա՛ր ինաւոր Նահապետիբ , ասե՛ն՝ Ես ի՛մ ան-
կեալ , ի ծուռ ի՛ճակ խալ առնէին . ծածկեալ ըզդէմս իւր կռնակին , և եղեգամբ Հարկանէին . և զիմ անկեալ մինչ՛ի գետին ի՛ Հնա-
զանդել կամաց չարին , մի՛ Թո-
զուցուս խոցել սուին , այլ կանգնեցոյս զիս վերըստին ։ ||

հնալ, իմանալ. զիմ գլուխս՝ որ անկեալ և խոնարհեալ
է մինչև յերկիր, հնազանդելով կամաց սատանայի,
մի թողուցուս՝ զի սատանայ խաղայիւ սոված, յիր գըր-
խով. այլ հնոյչօք քո կանգնեսցես զիս։ ի սահաս
ձեռս. երկնաւոր Նախաստեղծ ... ըզքո՛նեն։

Ցնծիզդ տան, (1) Նահել Բոլորէդ, իմաստքն են. միան-
դամայն բոլոր մարմնիդ քո ընկալաւ զՀարուածս գա-
նին յետ վճռոյն պիղատոսի, որով յատից մինչև՝ ի
գլուխս ոչ միայ՝ ի քէզ մանկինչ առանց ցաւոց։ Ի՛րդ՝
և զիս որ ամ անդամաքս նեղիմ՝ ի ցաւոց մեղաց,
առողջացո՛ վերստին՝ որպես ընդՀօդ յատաքանին. այսպէս
՝ի բիլ ձեռս։ ի տուր. սատանին։ Ճ նորՀք սահ զձրի
Թողուն մեզայ՝ ի զբ մկրտութէ։ զորմ (Թիւ. 185)
՝Ի չրդիզ տան, (2) Աբբեթէայ, կարգ շարագրուձն պար-
զելի է. փոխանակ սրբացան և բանմնազարգ զգես-
տուն՝ զոր զգեցուցեր ահարոնի, քէզ պատկ՝ ի փշոց
կազմեցին մշակք իէլի՝ քահանայքն և դպիրք։
՝Ի հինգերդ տան (3) ասելն՝ զի քաղցրասցին Ճաշեր,
՝ի 7 օրին. դնի Ճաշակ։ Լսակ ըզքառասնօրեան նոնաառօրին,
իմանի. զգատն խորհուրդս և իզձս Թիւնաւոր օձին
սատանայի, զոր՝ի մասունս հոգւոյս, յիր՝ ի միտս և՝ ի
զգայարանս արկին զձք, մերժեա՝ի բաց հանդերձ սո-
վին, յիր հանդերձ Թիւնաւոր օձինն, և քաղցրասցի
սէր քո՝ի սմին, ՝ի հոգիս։ Այսմ, ըզքառասնօրեի նոնաա-
առին. իմի զԹիւնաւոր գատնուն մեղայ և ապաւա-
նեմ՝ի, զաճախանն եդեալ իբրև սեռակսն յատակա-
ցուցիչ. զորմ սասցեալ եմք՝ի մէնին. եփեսաց. ՟ը.
11. ոմ և յառաջ ասելն պատրոյն գատնափառնին, և՝ի
յաջորդ տան, ծառոյ նահաբերին, երկու քառքս ածա-
կանք

(1) * Բամեր բոլորէդ քո մարմ-
մին՝ յետ վճռոյդ գատաւորին,
սատակ էատ գնարուած գանին
վասն գանից նախաստեղծին.
զիս որ յատից մինչև ցըգլուխս ցա-
ւոք նեղիմ անհնարին, առող-
ջացո՛ գարձեալ կերկին որպես
շնորՀօք աւաղանին։||

(2) * Սբբեթէայ պատճառ
գարգուն՝ զոր զգեցուցեր ահա-
րոնին, փոխան պրակի՝ ի փշոց
էգին մշակք պղտոյն խարեբ-
լեն. ըզմեզ մեղայ հանգիս յի-
նէն՝ զոր յիս էհար իմ Թիւնա-
մին. և ողջացո զհոգիս վի-
րին, զի սպէք մեզացըն ըզնչա-
ցին։||

(3) * Հրաման ընկալ քէզ ըզ-
լեհին և ըզքացաքն՝ ի Ճաթաէին,
արբեր կամաւ զի քաղցրասցին
Ճաշակք սրբոյն գատնագունին.
ըզքառասնօրեայ զԹիւնաւորին զոր
՝ի մասունս հոգւոյս արկին, հեր-
քեա՝ ի բաց հանդերձ սովին,
և քաղցրասցի սէր քո՝ ի սմին։||

կանոք են՝ և ոչ յատկացուցիչ . և զասէրն հանդերձ սովին, մարթի է իմանալ լոկ իբրև գործիական հոլով, և առնուլ ի վէր լեզուին և քացախին . իբր ասէր . զմեռնուլ դառնութեամբ մի զայ հան ինձնէն լեղեաւն և քացախովին՝ զոր արբեր կամիս ։

Ի վեց տանին , (1) ըստ 18 ձեռագ. դնի . Հոեղնեալ ծառոյ համեմբերին , այնմ որ բռնաւս ։ ու ձեռագ. բռնաւել .՝ի տպ. և յայլ 13 ձեռ. այն որ բռնաւս ։ Համատարած են . փոխանակ մահաբեր ծառոյն այնորիկ՝ որ ստեղծեալ քոնաւ՝ի ինչ դրախտին , դու բարձեր վերայ խաչին ։ Ուրեք՝ի յոտսդ , այր՝ի վէր ուղղի , կի իբր ներգոյական՝ի յոտսդ քարձ զՀոգի իմ անկեալ՝ի մեղս , և կրօղ ծանրագոյն բեռին պարտեաց . և հան յերկինս՝ի տեղին աւետեաց և խոստման ։

183. Յօրեն տանն (2) ըստ քոմ ձեռագ . դնի . Ի յոբելեան ձամ երբորդ ։ ի տպ . երբորդին ։ Յամ խաչելութեն նոն էր երրորդ՝ ըստ մարկոսի . (ԺԵ . 25 ։) Ուակ յովհաննէս ասէ , (ԺԹ . 14 .) էր ժամ իբրև վեցերորդ , յորժամ սիզաստոս խօսէր տակաւին առ հրեայս զոր արձակելոյ զքն . զորմէ տես՝ի մէկն . մատթ ։

Հնուի տան (1) ասէրն զի աթոռոցիւնն աւազակին , բաղեր ըզնոսան աքին գրեխքին , և կարծիք հին վարդապետաց . զորմէ տես Ա՝ երարիչն , (՝ի Թիւն 414 ։) Ա՛ս գերեցեկ ասէ՝ Թէ զինդրելին կամ զՀայցուճած աւազակին կատարեցեր ոչ ըստ եղանակին որով խընդրեաց , այլ ըստ հաճոյոյ սրտի նորին . զի աւազակին ազատեաց միայն յիւրէ զինքն անոխակալութ , և այն՝ի գալ քոմի Թագաւորապէս՝ի դատաստան ։ Ուակ քո Հայեցեալ յանմանն մեծութեն հաւատոց նորա , խոստա-

(1) * Սակնեալ ծառոյ մահաբերին այն որ բռնաւս՝ի մէջ դրախտին , փոխան բարձեր զքն փայտ խաչին , ՚ի գողգոթայ հաներ տեղին . զմ առ՝ի մեղս անկեալ զոհի և ծանրագոյն բարձոյ բեռին , բարձ՝ի յոտսդ ըստ ոչխարին , հան՝ի յերկինս յոտքաեալ տեղին ։ ||

(2) * Ի յոբելեան ժամ եբ զորդին բեհեռցոյ որ՝ի խաչին . լուծեր զանցանս նոքաս տեղին , և կապեցեր զերեքիս զմեն . զիս ամբաստ ընդ հովանեաւ կենդանաբար քո հրշանին . և՝ի ծագէն յարեւելից լուսաւորեաւ լուսով նորին ։ ||

(3) * Երառնեալ աւազակին բացեր ըզդուռն պին երկնից . ըստ հաւատոյ սրտիդ նորին կատարեցեր ըզխընդրելին . տուր և ինձ որ ընդ նմին լքեալ ըզնոյն պատասխանին . տոյսդ ընդ հս եղես յադին , ՚ի հայրենիս քո առաջին ։ ||

ամենայ ոչ լոկ յիշել՝ այլ կցորդ իւր ունել յարբայու-
թեն , ոգի և՛ ի խաչելն եղև ընկեր և վկայ անմեղու-
թեն . և այն՝ ոչ՝ ի կատարածի՝ այլ այսօր , յետ սա-
կաւ ժամու , ի խաչէն անցանել՝ ի դրախտն : Զայն-
կայր երջանիկ աւազակն՝ ոչ քնաւ մեկնել՝ ի խաչակից
Թագաւորէն , բայց խնդրել ոչ համարձակեր . Եւ-
թէս փրկիչն զցանկութեն սրտի նորա , Հաճեցաւ և կատա-
րեաց , նման մատուցանելով զերախայրիս փրկագոր-
ծութեն իւրոյ , և վերապրելով յորդիութեն Հօրն երկ-
նաւորի , և մնդրն կուսէ . զի ոգի՝ ի խաչի անդ ոչ առ-
այլ ոք խօսեցաւ քան՝ բայց միայն առ Տէրն իւր և առ
նր կոյսն և առ յովհաննէս , նորայսկս առ աւազակն
և՛ եթէ արար խօսս : Վերջանիկ Համախոսութեն , և
առաւել և՛ ո՞ անբնութեն խորհրդոց ՚ոյ , թէ արչափ հե-
ռի էն՝ ի խորհրդոց մարդկան . վե զի Տրեալք խորա-
մանկելոյն վնասակարութեն աւազակին՝ զի քնաւ վա-
տանուն առնիցեն զքե . իսկ անբան իմաստութեն ՚ոյ
զնոյն ինքն զաւազակն ընկալաւ՝ ի Թոնական ութեն տէ-
բամբրն և յովհաննու սիրելոյն , իբրև երիս վկայս
ՅաճՏուե քոի , և անպարտ չարչարանաց նր , և փրկուե-
ազգի մարդկան . ուստի աւազակունն առաւել և փա-
ռաւորեցաւ քե , քան զոր խայտառակելն կարծելին :
Եկինն տան , (1) [՚Աբեաեղով , խնամոյն այն էն՝ զոր
քայտարեցաք (՚ի Թիւ . 181 :) փոխանակ վնասոյն չար-
ժելոց՝ չարժեա ասէ՝ զիմ անչարժ սիրոս ՚ի բարին .
և փոխանակ պատուհասին վարագուրին՝ պատուհաս
զգիր պարտեաց մեզայս :

Ի՚ձ տան , (2) յասելն՝ մաքրեա յինէն զգործ խաա-
բէն , մարթի է իբրև աճապարն առնուլ , այ զիաւարայնն
գործս . և այ իբր գոյական ՚ի սեռական Հոլով փոխա-
նակ ստանալի . և խմնինն գործք մեզայ սեբմանեք-
ք ՚ի ստատնապէ : Լոկ առ խաւարիլ լուսաւորացն գնէ
զմաքրիլն ՚ի խաւարին գործոց , վասն զի լուսաւորքն
այն .

(1) * Բաբբառելով վերկելին հիմունք երկրի ստատնէին , և վարագոյր հին օրինին վերուստ ՚ի վայր պատառէին . արդ ընդ վինացն որ չարժէին՝ չարժեա զանչարժ սիրոս ՚ի բարին . ընդ պատառել վարագուրին՝ զիմ պատառեա զգիր պարտին : ||

(2) * Ըստ գիական լոյս քոյոր կէաւ խաւարասոյր միջօրէին . և գերկիմանքք բանային , մարմինք սըրբոցն յառնէին . ընդ խաւարել լուսաւորացն մաքրեա յինէն զգործ խաւարին . ընդ մեռելոցն որք յառնէին՝ կանգնեա զինքոք մեռեալ հոգիս : ||

այնպէս խաւարեցան՝ պի և ՚ի լոյս դարձան յետոյ ։ և Նոյն զօրուն էր որ խաւարեցոյց և լուսաւորեաց զնա ։ ապա նովինքն և զնս մնքրեաւ ասէ ՚ի խաւարէ մեզայ , որ եկամուտ է յարկածից սատանայի ։

՚Ի ԺՁ տան , (1) ՚Այր սէրոյ , իմնատքն են ։ դու ինքն եզեր կատարող բանի նոր պատուիրանին սիրոյ , յոր աղօթս առնել մի այսոցիկ՝ որք ւկեն և չարածեն ։ զի և դու աղօթեցեր առ Տէր՝ Թողուլ զնեղն որք ՚ի խայեղն գքեզ գործեն ։

՚Ի ԺՃ տան , (2) Աթսեղն , իմնատքն յայտնի են ։ յոր առակացան կամ զողացան նեբքին խորք անդնդոց՝ ՚ի յատնդեալքս գՀոգիդ ՚ի ձեռս Տօր ։ որ նոսին բանա կան Հոգւովդ իջեր ՚ի նեբքին գԺոխս ։ և կապեալ զզօրութիւն սատանայի՝ որ իշխան և ծնօղ եր մնչու , Տաներ զարգելեալ Հոգիս արդարոց ։ Տան և զնս ՚ի նոսին ՚ի խաւարային բանտէ մեզայ ։

184. ՚Ի ԺՃ տան , (3) ՚Աղբերքն անապական , կարդ շարագրութեանն իմնմի ։ կրկնակի վտակ անապատական աղբերացն՝ յետ անմահացուցիչ մնչու քո՝ երդխեալ ՚ի քէն ՚ի նորոգութիւն կոզածնին եւայի ։ ՚Ի սոտ այսմ անուն բային եղեալ՝ լինի բառն վտակ ։ իսկ աղբերքն՝ յատկացուցիչ վտակին ։ ՚Ասյց մարթի և ևս զաղբերքն առնել անուն բային , և զբառն վտակ ուղղական իմնդիր բային ։ այ ՚Աստպական աղբերացն բղխել ՚ի քէն կրկին վտակ նորոգիչ եւայի ։ ՚Ադդ՝ բայ զբերան իմ՝ մնքրութիւն քո կենդանաբար արեան , ՚ի որմէ մարթի բղխել ՚ի կողդ՝ եր արիւն ։ ՚Այս վերջանին լուծմ յատպանին ջրոյ , ՚ի ու ընդհօդ , այլ արտասանօք ։ այ Թէ ոչ ընդհօդ խորհրդոյ մկրատիւ , գնհ

(1) * ՚Այր սէրոյ պատուիրա- նին՝ գործով լըցոյ եզեր բանին , աղօթելոյն առ Տայր յերկինս Թողուլ բղձեզ որ ՚ի խաչին ։ Քնձ որ Հոգւովս Հաստատեալ երկբրպատիճ քեզ միածին Թնդ ըղձումն Տրամանին , մի յեչեցին մեզդն առաչին ։ ||

(2) * Աթսեղն առնդապա- մեզ ՚ի յատանգելն առ Տայր գՀոգիդ , որ ՚ի գըժօխս իջեր նեբքին՝ ՚ի բանս մահու և ԹաւաբԹն ։ կապեալ վիշտնըն մա- հանն՝ Տաներ գՀոգիսն որ ՚ի բանտին ։ և վնս Տանգեալ ընդ նոսին բանդ մեզայ աղջատը- ջին ։ ||

(3) * Աղբերքն անապական որ յետ մահանն անմահաբար , ըղձեալ ՚ի քէն վտակ կըրկին ՚ի նորոգութեն կոզածնին ։ բայ ըղբերքան իմ յարբուցուցն զո արեան կենդանաբեր ։ լըսա զաբ ձեալ յատպանին՝ Թէ ոչ ընդհօդ այլ արտասանօք ։ ||

նէ արտասուօք ապաշխարութիւնէ , որ է երկիր աւազան կի՛ մկրտութիւն տաժանելի , ոչ ասէն վարդապետք . կի՛ որ ըս հերձուածոյն՝ է երկրորդ տախտակ զինի նա- տարեկութիւն ։ (ի ձիզեն առ գեմարբիագիս ։) Լսե- կու գլխաւոր և գլխաւորս խորհուրդք եկեղեցւոյ՝ մկրտութիւն և ապաշխարութիւն , ըս ինքեան կարգեալ էն ի ջնջումն մեղաց , առաջինն՝ սկզբնա կանին , և երկրորդն՝ նեղգործականին . և մի այսը նմանակցեալ գործոց՝ հաղորդիչն անուանն միանոյց . զի մկրտութիւն երբեմն կոչի ապաշխարութի , ըս այնմ (Հբրայ . ի . 4 . 6 .) * Կանգի անկնար է միանգամ մկրտելոցն ... և կայծանեացին՝ միւսանգամ նորոգել յապաշխարութիւն ։ ‖ Լս ապաշխարութիւնն բազում անգամ կոչի աւազան կամ մկրտութի . առ որ առ- նուն բազում մեկնիչք զանն երբայ . ժ . 22 . * Ա- տիցեմք ձմարիտ սրտիւք , լցուեալ համբ հաւատոց , լուացեալ զսիրտս ի խղճէ չարեաց , և կրեալ զմա- մին ի ջուրն սրբութեան ։ ‖ Լս զայս սովորական կո- չումն իւրով բանիւ կնքեաց ժողովն տրիդենտեան (ի գումար . ժ . գլ . ը .) ասելով * Հրամայէ սուրբ ա- խարութինն՝ տաւժանաւոր իմն մկրտութի կոչեցաւ ի

սքց Հարց ։ ‖

Ա՛պա ըս այսմ սովորութի և Հնոցհալին երկու աւա- զան կի՛ մկրտութի դնելով , ասէ՝ լուա զիս վերստին յաւազանին , թէ ոչ յայնմ որ Հնոցհօքն է , յո խոր- Հրդով մկրտութի , (որովհետև այս ի միայն է և ան կըրկնելի ,) գնեմ յայնմ աւազանի՝ որ արտասուօք ապաշխարութի կազմի . ըս որում ասէմք և՝ ի Թագա- ւորքն պատմ Հինգ շաբաթուն . * Ապաշխարութեան արտասուս աւազան լինի , և լուանայ զամենայն մե- ղաս ։ ‖ Լս ուսուցիչն ասէ՝ ի Հանձնապատուն . (գլ . Թ . երես . 93 :) * Կարձեալ վերստին առնեմք արտասուօք զաւազանին լուացուին՝ ի ձեռն Հաւատա- քիմ և անաւատ խոստովանութե և ապաշխարութե , որ արտասուօք խոտնեալ է . զի գթացեալ Տէր ողոր- մացի , և տացէ զորդեգրութե Հնոցն ։ ‖ Լս գրի- գոր ՆՃաբան . (ի Հնոն լիճ . որ յիշեցս մկրտութեան ՀՃն .) յատաջ բերեալ զայլևայլ նշանակութե մկր- տութե , ասէ . * Կիտեմք Հինգ երիզ ևս (մկրտուի) որ արտասուացն է , այլ տաժանելի ։ ‖ Լս մերս գրի-

գար

գոր նաբեկացի (՝ի բանն ի՜.) զմեղսն ասպաշխարու-
թեն կուէ * Ա կրտուէ հարատած . ‖ ՝ի ագգակից կի՛
էզեայր ։ Ա՛յլև սամուէլ կամիջամտեցի , (՝ի բանն
ե . յիգս քառասնորգաց պահոց) ասէ . * Ա՛յտաս-
ուօք ասպաշխարութիւնն՝ մկրտութեն է , որպէս գիրք
ասէն ։ ‖

185. Ասէ այն ոք Շ նորհալին իմաստաբար զկոր-
հուրդ մկրտուէ կոչեցեալ ընդ որս , թէ ասա , և թէ վե-
րագոյն յերդ տան՝ Ա՛ստուած , յայտնի է այնոցիկ՝ որք
տեղեակ են գրոց ։ Ա՛յնչ կիւրեղ եղելմտեցի բազում
ուրեք սովին մտօք ՝ի կիր առնու ՝ի կոչումն ընծայ .
ոչ ՝ի գլ· ա · համար 4· ասէ . * Յորժամ ընկալեալ
արկեալ էիցէ քո ՝ի քեզ գՀոգին . ‖ ՝ի գմկրտութեն , և
պարձեալ ։ * Օ ի թէ յայնպանէ ոք որ ասա կան , ՝ի
փորձ մտանել հնորհացդ , զանձն իւր խաչել ։ ‖ ՝ի ևթէ
ոք կէզծաւորութեբ մտոյն առ մկրտութեն ։ Այլոյնպս
՝ի գլ· է · հնի ւ · ասէ · * Օ այս ոչ ասեմ թէ յաւա-
ջագոյն մինչև զհնորհսն ընկալեալ է ձեր .... այլ յոր-
ժամ տուէեալ լինիցի ձեզ հնորհքն ։ ‖

Ակնէմ ասել՝ բանդ յայն . (գիրք ա· հրահանգ . գլ·
է·) ասէ յիգս մկրտութեն . * Ա՛տպարծիւնակ անուանի
այս գործ , հնորհք , լուսաւորութեն . . . . . Շ նորհք ,
որով թողեալ լինին պատիւք արժանաւոք մեղացն ։ ‖
Ա՛սա սմին օրինակի խոսի և գրիգոր նիսացան (՝ի ձառ
ի՛ն . յիգս մկրտ .) ասէ ՝ի թիւ արկեալ զայլևայլ ան-
ուանս մկրտութեն ասէ . * Պարգև կոչեմք , հնորհք ,
մկրտութեն . ... Պարգև ասի , զի առեալ լինի որոց
յատաջին ինչ ոչ մատուցին ։ Շ նորհք , զի և պարտա-
ւորաց ։ ‖ Հայսպիսի յաձախ առնելոյ առեալ նոծա-
բանք , ՝ի խօսել յիգս խորհրդոյ մկրտութեն՝ ընդ այլ
անուանս նոր կարգեն և գհնորհսն ։

Ա՛յդ՝ վարդապետք իմաստունք հնորհս կոչելով զկոր-
հուրդ մկրտութեանն՝ դիմաքաժանեն զայն առ խոր-
հուրդն ապաշխարութե . սէս զի թէպետ յերկաքանչիւր
խորհուրդս և նեբգործեն ձրի գերբնական պար-
գեսն ոչ , սակայն ՝ի մկրտութեն առաւել երևի ձրի
թողութի մեզաց , թէ ՝ի կոդմանէ ոչ , և թէ ՝ի կող-
մանէ եկեղեցւոյ ։ Ա այն զի մկրտութեն ՝ի ձմարիտ
զղջացեալս ջնջէ ոչ միայն զմեղս և զյաւիտենական
պատժոյն պարտաւորութե , այլև զժամանակաւոր պա-
տիժն՝

տիժան՝ առանց ինչ վճարողական գործոց մատղոյ . և եկեղեցի յիշումնէին ի միրտութիւն ոչ սահմանի, ի վէր երախայից զնատութիւն ապաշխարութիւն : Այլ այս է նախայիշատակեալ բան ծածկանին, թէ ընորք կոչի , զի և պարտաւորաց տուեալ լինի : Ինդ հակառակն այսմ՝ ի խորհուրդ ապաշխարութիւն պահանջի՝ ի կողմանէ զղջացեալոյն վճարումն գործոց առ՝ ի քաւութիւն ժամանակաւոր պատժոց մեղաց . և եկեղեցին բազում կանոնօք ապաշխարութիւն զնատութիւն արդարութիւն՝ ի կիր առնու՝ ի վէր մեղուցելոց , պահովք և աջնութիւք , և այլովք աշխատութիւք Ճնշելով վնասս զբազում ամիսս և զտարիս : Օ սոյն միտս յայտ առնեն և սամուէլ կամիջաձորեցի՝ ի նախայիշատակեալ բանին յիշգս քառասնորդաց պահոց , ասելով . * Այլ ոչ ապաշխարութիւն և գործով ընկալաւք զայս , (յի զթողութիւն ,) այլ ընորհօք և պարգեւօք . իսկ յորժամ վէրի ընորհացն մեղաք , կարօտացաք երկիր օրինադ . ‖ յի ապաշխարութիւն : Կրկին տարեխս մեկնիչ . (մեկին . յոյդ . Ձառ . ին . երես 810 . ասե վն ապաշխարութեան . * Ինդ միրտութիւնն զըսել ասեմ, թէպէտ և ոչ ձրի թողութեամբ , այլ բազում աշխատութիւք և քրտամբք . ‖

Ձամասացելոցս յայտնի է հատարակ սովբութի վարդապետաց՝ ընորհս ասել զնորհրդական միրտութինն՝ համեմատութիւք առ խորհուրդն ապաշխարուէ : Այլ զի յայտնի և է , թէ ընորհալին յայսմ բանի նովինս մնոք դնէ , և բնաբանն հարկաւ պահանջի զայս յաւելն , լուծ զբնչել յաւպանէն , Ըէ ոչ ընորհօք՝ այլ արասաոօք . իբր զի զբնչել ասելն , և ասպան , ինքնին յուցանեն՝ այլ աւազան լինել ընորհացդ , յի միրտութ , և այլ՝ արտասուաց , յի ապաշխարութիւն : Որպէս վասն եղեալ ոք կասիցի այլոյլել զանս և ասել , լուծ զարձեալ յաւազանին՝ թէ ընորհօք , և թէ արտասուօք , մնալոր իմասատս տայ . զի նշանակ ասել , լուծ վերըս տին աւազանատն՝ թէ միրտութիւն , և թէ ապաշխարութիւն : Այլ ոչ օգակ ասել , թէ այլոյլոցն՝ ընորհօք ոչ իմանայ զմիրտութիւնն , այլ զգ էրբնական ձրի պարգեւ և թողութիւն : Այ զի կասմութիւն բնաբանին ոչ հեռի՝ ի ներքս մտածանել զայդ միտս , մինչև ոչ փոխեսցի բովանդակ ,

186. Ա՛Ի ԺԷ տան, (1) Հանմահիպ ՀԱՒԱՏԱՒԼՈՑ, ԻՄԱՍՏ քըն էն. Ի ՄԵՌԱՒԼՈՑ ԱՒՍՄԱՆԻՒ, ՅՈՐ ՄԱՀՈՒՄԸՆ ՔՈ ՇԻ ՄԱՐԻՒՆՑ՝ ՈՐ ԱՒՍՄԱՆԻՒ ԷՍ ՇԻ ՅԱԾՈՒԼՔԷ, ՉՄԵՌԱԼ ՀՈ-ԳԻՍ ԿԷՆԴԱՆԱՑՈ՛Ն Ի ՄԵՐՉԱՑ։ Ա՛ՍԱՒ ՆԵՐՔԻՆ ԴՈՒՔ ԱՍԵՒՆ՝ ՈՉ ԻՄԱՆԻՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆ, ԶԻ ՉԱՅՆ ԱՒՍՑ ՆԱԽ. ՅԱՅԼ ԻՄԱՆ-ՆԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԳԱՕՂՔ ԿԻՄ ԱՐԳԵԼՔՆԵ ՆԱԽԱՀԱՅՑՆ։

Ա՛Ի ԺԷ ՏԱՆ, (2) Ա՛ԲԵՒ ԵՍ ԱՒՏԵՑ, ԱՍԵՒՆ՝ ԻՆՁ ԼՍԵԼԻ՛ ԱՐԱ ՁԱՅՆ ՅԱՓՍԱՓԼԵՔՆԵՔ ՀՈ ԼՍԵԼՈՒՆ, ՊԱՐԶԵԼԻՆ Է, ՁԱՅՆ ԿՏԱՒՈՒՆ ՅԱՐԲԱՅՄԵԼՔ ԵՒ, ԿԻՄ Ի ԿՏԷՆԼՆ ՅԱՐԲԱՅՄԵԼՔ ԵՒ։ Ա՛ՅՑՑ Ի 7 ՕՐԷՆ. ԱՓՍԱՓԼԵՔԸ. Ի ՄԻ ԱՅԼ. ՅԱԼԿՈՂ-ՄԱՆՔԸ ՀՈ ԼՍԻՒՆ։ Ա՛ՒՍԿ ՎԵՐՔԸՆ, ԸՆՔ ՓՈՂՈՂՑ ԱՆՔ ԱՆՔՐԱՒ-ՆԱՅՆ, ԱՌԵՒԼ Է Ի ԲԱՆԷՆ ԱՌ ԵՔԵՒՑ. (ԺՔ. 23.)

* Ա՛ՒՍԿ ՅԵԿԵՂԵՑԻՍ ԱՆԴՈՒՄԱԿԱՑ ԳՐԵԼՑՑ ՅԵՐԿԻՒՆՍ։ ‖ Ա՛ՆԸՐԱՆԻՒՆ ՄԱՐԹ ԵՐ ԻՄԱՆԱԼ ՀՂՐԵՇՄԱԿԱՑ, ՈՐՔ Ի ԼՍԵԼՆ ԱՌԵՔԾՄԱՆՔ, Ի ՀՆՈՐՀՍ, ԵՒ ՅԵՐԱՆՈՒԼՔԷ ԵՂԵՑ ԷՆ ՔԱՆ ԶՄՈՐՔԻԿ. ՔԱՅՑ Ի ՔՆԱՒԱՆԻՆ ԱՌԱՔԼՈՑՆ ՉԱՌ ՅԻՇԱ-ՄԱԿԻՆ ՆՔԸ ՅԱՍԵՑՆ. * ԵՒ Ի ԲԻՒՐԱՒՈՐ ԵԱՆԱԿԱ ՀՂԵՇ-ՄԱԿԱՑ ։ ‖ ԱՒՍ ՈՐՑ ՄԵԿՆԻՆՔ ՈՄՆՔ՝ ԱՆԸՐԱՆԻՒՆ ՅԵՐ-ԿԻՒՆ՝ ԻՄԱՆԱՆ ՓԱՌԱՀԱՊԱՏԱ ԵՒ ՔԱՅԼ ԱՐԳԱՒԱ ՀԻՆ ՕՐԻ-ՆԱՑ, ՈՐՔ ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՅԵԼԵՑԻՆ Ի ՀՆՈՐՀՍ ԵՒ ՅԵՐԱՆՈՒԼ-ՔԱՆ ՉՄՈՌԱՆԱՆ ՆՈՐ ՕՐԻՆԱՑ ։ Ա՛ՅԼՔ ԻՄԱՆԱՆ ՉԱՌԱ-ՔԵԱԼ ԵՒ ՉԱՇԱԿԵՐՏԱ՝ ՈՐՔ ՆԱԽԿԻՆ ԾՆԱՆ Ի ՀԱՒԱՏԱ ՔՆԻ. ՈՐՈՑ ԵՒ ԱՆՈՒՆԱՆՔ ԳԵՒԱԼ ԼԻՆ ՅԵՐԿԻՒՆՍ՝ ԸՍ ՎԱՅԵԼՈՑ ՏՈՒ։ Ի ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՍ ՈՐՔ ՆԱԽԿԻՆ ՀԱՒԱՏԱՑԱՒ ԻՆՔԱՆՔ ՀԱՒԱՏԱՑԱՒԼԵՑ Ի ՓԱՌԱ ԱՐՔԱՅՍԱ-ԼԵՑ։ Ա՛ՅԼ ՅԱՂԱԳԱ ԱՅՍՈՐԻԿ ՏՒՍ Ի ՄԻՒՌԱԼԵՆ։ Ի ՈՒԿ ԱՍԱՑ Ի ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԵՂԱԾՈՑ ՅՈՐՈՒՆԵԱՆ ՀԱՐՅԱՐԱ-ՏՈՑՑ Ի ՄԻՍ ԱՌՑՈՒՔ ՄԻ ԲԼԲԱՆՈՎ ԱՒԵԼ ԵՂՄՆԱԿԵԼ ՀԱՅՍՈՍԿԻԿ, ԵՒ ՄԻ ՁԻՄԱՍՏՍՆ ԼՍԿ ՆԿԱՏԵԼ, ՅԱՅԼ ՀՈՒԳԱ-ՄՆԱՒԱՐՔ ԼԸ ՈՂՋԱՀԱՅՆ ԵՐԳՈՂԻ ՍՈՑԱ Շ ՀՈՐՀԱԼՈՒՆ՝ ՀԱՂԱՂԱԿ ՍՐՏԻՑ ԲԱՐՁՐԱՑՑՈՒՑՔ ԱՌ ԽԱՒՂԵՑԱՒՆ ՄԸ ՍԲՐՈՑ ՄԵՐ ՓՐԿԻՉՆ ։ Ի՛ՆՉ Է ՈՐ ԿՐԵԱՑ. ԲԱՒՆ ԵՔ ՄՀԱՆՋԵՒԱԿԻՑՆ ՀՕՐ ։ Օ ԻՆՉ ԿՐԵԱՑ.

(1) * Հանմահիպ ՄԵՌԱՒԼՈՑ՝ ՉՄԵՌԵՑ ՀՈԳԻՍ ԿԷՆԴԱՆԱՑՈ՛Ն ԹԱՂՄԱՆՑ Ի ՆՈՐ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆ ՊՀՈՒԹԵԱՆ Ի ԳԻՒՂՆԵՐՆՈՒՆԻՆ ԼՒՍՆԵԼՈՎ Ի ԴՊՐՈՑ ՄԵՂՍՑ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱ. Ի ՍՈՒՐԲ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔՈ ԲՆԱԿԵԼՈՎ ԼՈՒԱՑԱՐԵԱՆ ԵՒ ՂՈՒԱՐ։ ‖

(2) * Այբոս իմաս քեզ պատաս կէ՝ բանդ որ ընդ հօր խոկդա-նէ. որ կամաւոր վասն մարգկան կրեցեր մարմնով զայս ամենայն. ինձ լըսելի արա ըզձայն չարքայ-ութեանդ քո կոչման, ընդ Ժողո-վոյ անդ անգրանացն՝ օրհնել ըզքեզ միշտ յաւիտեան ։ ‖

կրեաց . զայս ամ . ոչ ինաց ազգ ինչ վշտաց՝ զոր ոչ կրիցէ : Այսպէս ինքն կրեաց . վասն մարդկան ապաշնորհաց , անարժանից , թշնամեաց . զի փրկեացէ , և կյորդս արքայական իւրոյ առնիցէ : Ընդէս և ի՞նչ կրեաց . էմաարթ , ինքնայօժար յանձնառութե՛ , անպարտ գոլով և անբծնադատ , ախորժարար ըմպելով զաժանին դառնադառն մնուցեալ՝ ի Տօրէ . և այն՝ մարդով , որով միայն հնար էր նմա կրել . յանմեղ մնալնէն , ի բովանդակ մնալնէն՝ յիւրաքանչիւր անդամն և՝ ի ընդհայարանս . է որում զայդ իմանալի և կրելի հոգւով բանական :

Այլ ահա զայսոսիկ զի լեռնայ Հանգամանս մեծութե՛ չարչարանաց փրկչին՝ արանձնապէս Համառօտեալս՝ ի միակ բանիս՝ ելեալ՝ ի միտ առնուցումք հաւատով , վհատիցուք ոչ հերձանիւքին սիրաք մեր , թմղ թէ աղազակիցէ . ոչ խոստացան եմք քան զվկայն պատառելոյն՝ ի ժամու ձերունեան ցաւոցն : Այլ պա միաշամուռ բռնեսցուք՝ ի սրտէ զաղաղակ , զկսկիծ , զարտասուս . լալ զնոր մեր , լալ և զանձինս մեր՝ որք մեղօք նեխեցաք նման զայն չարչարանս . և առաւել ողբասցուք՝ զի ոչ զազարեմք կրկին մեղօք նորոգել զչարչարանս նորա : Օ այս ամ՝ ի խորհուրդս մտաց մեր բևեռեալ անմոռանալի , է երգոյ չնորհալւոյն լծորդեսցուք զնմանաձայն աղաղակ Այրեկայոյն . (ՀԷ . 4 .) * Ամէն քաղցրութի՛դ և երկայնամիտ բարերարութի՛դ ողորմածի՛դ գթութի՛ , որ մի՛ ապախտանար և անօրինե՛ ծառայիս՝ նորդ բոլորից՝ զայս ամ՝ կամաւորապէս և հաւանողական հաձո՛ւթէ տարեալ , մնրմնդ միաբե՛ի՛ քեզ ընկալար :‖

Լուռէ վեցի Ի աբեղեան Խաղան գն : Խեղ :

187 . Ի չարակամի թագաւոր նոյն մերոյ՝ ոչ մեծուէ բանիցն է՝ որ զբացայայտութե՛ խնդրիցէ , այլ իմաստից խորութե՛ յիւրաքանչիւր տունս պահանջէ զբրոնձումն մտաց . ոչ զի քաղցրացուցէ ձաշակք խորհրդոյն՝ ի քիմս հոգւոյն՝ չարժել զինձս փափաքանց՝ ի սէր փրկչին՝ որ վշ մեր կրեցաւ՝ ի գերեզմանն՝

նի՝ առ ի լուծանել զինքը փակելոյ գրախտին ։
Լ՚ըդ յօրհնուէ , յառաջին տան (1) ասէին՝ Խնգբի պարգեւ , իմանի ։ Ինչ պարգեւատուն ամենեցուն , յորմէ և յոյր ձեռն իջանէն նոր պարգեւք առ աւետարին , ինքն իբրև պարգեւ իւղբերալ լինի ի պիղատոսէ ։ Յովսէփ արեմաթեացի խնդրել զմարմինն , և պիղատոս չնորհէ ։ (Մարկ ։ ժԵ ։ 43 ։ 45 ։) Լ՚ըդ սրբ ամէն պարգեւք կին յովսէփայ՝ լեռնել զնորոնական մարմինն՝ արժանի բազմապատիկ խնդրուածոց ։ բայց պիղատոս սրպէս համաբերը չնորհէ զայն , ուր ընդհակառակն յանիրաւի ետ դնա ի սպանումն , և պարտական էր ի հատուցանել իբրև զնչ իւր ։ բայց եթէ զի առանց կաշառաց ետ զայն , համարեցաւ չնորհս ինն առնել ։ Ա՚ն աբեղն , յի զգեցօղն զլոյս սրպէս հանդերձ , յանձն առնու պատել ի յովսէփայ ։

Լ՚ոդ , ի հինգ տան (2) ասէին , Լ՚ենձոնելոց պետ , նշանակէ , անմահ կենդաց տէօղ ։ կի զանազան անմահութիւ յայտ առնէ , յի զՀոգւոյ , և զմարմնոյ , զչնորհս հաց , և զփառաց ։

Յեօթն տան , (1) Աղաւաձին մարեալ , իմանաքն էն , Ինչ մարմնոյն որ կուսուԹիւ էր ծնեալ , դնի այսօր ի կոյս գերեզմանի ։ յի յայնմ գերեզմանի՝ յորում այլ ոք չէր Թաղեալ ։ զոր աւետարանիչք առեն նոր գերեզմանն ։ և ոչ յառաջին կոյս , նոյնպէս յետոյ ինաց միշտ կոյս ։ զի ոչ ոք Թաղեցաւ անդր ։ և ոչ ի Թաղմանեն կոյս , նոյնպէս ի յորուէն անլոյծ պահեցան կնիքն ։ որոյ եղև տպաւորագոյն օրինակ կուսական արգանդն ։ զի տերամօրն ։ Ա՚ն լուծելն ։ Նա որ Թաղմանեն փաթաթեաց զցաւս դժոխոց՝ զմահու և զգաստապարտուԹեան , կնքեալ լինի մատանեաւ քահանայիցն , զի մի գողացայ ի մարդկանէ ։ և ոչ գՀաւեին Թէ այնու լուծանելոյ էր և քահանայապետին նոցա , յորժամ քո զկնիքն կոփարիչ ի բաց Թաւալեցուցանէր ։

Յուն

(1) * Պարգեւատուն ամենեցուն ի լոյս անմահութեան ։ || (2) * Ընծայեաց տրօղ քո այսօր ի Հող մեռու խնարհեցաւ ։ և բնակեալն ի լոյս անմատոյց Թաղեցաւ մարմնով ի սեռս երկրի ։ || (3) * Կուսածին մարեալ քո այսօր գնի ի կոյս գերեզմանի ։ և լուծիչն երկնոց գԺոխոց մահաւ կնքի քահանայիցն ։ ||

Յուեթ տան , (1) Ա. բնաւրէք , իմմատքն էն . արա-
բիչն ամենեցուն՝ որ բնութիւն ամենահայեցուն է , և
միշտ ամենազգաստ , այսօր ննջիլ մարմնով՝ ի մէջ մե-
ռելոց · ըստ սաղմոսին , իբրև զկիրաւօրս՝ որ ննջեն՝ ի
գերեզմանի : Ոչ պահէն , որ պահպանէ զինել առանց
ննջելոյ , ըստ սաղմոսին . * Ահա ոչ ննջէ , և ոչ ի քուն
երթայ պահապանն Իսրայէլ . ‖ նա ինքն պահպանի մարդ-
ասիրութեամբ՝ ի վերնոյ օրացոյն :

Ձհինն տան (2) ասէին , արտաքոյ օրինակ խոհեալ , նոյնպէս
՝ի չորրորդ տան , խնդրէ օրինակ խոհել , յայսպիսիս որ-
պէսն ոչ նշանակէ՝ թէ իրօք չէր մեռեալ , կամ կար-
ծիւր մեռեալ . այլ նշանակէ զանդադարութիւն առ կենդ-
անութիւն ածային անձինն . իբր ասել , կենդանին
յահաւորից քո որ ըստ ածային անձինն և բնութիւնն
միշտ անմահ է , և միշտ ցնծութիւն է արարածոց , խնդրի
և կիսի արտասուիւն ոմն մեռեալ . ոմն թէ կորուսեալ իցէ
զբնաւ կենդանութիւնն , կիսի գլխովին ցնծութիւն , իբրև
զայլ մեռեալս . և ըստ այսմ օրինակի ոչ է նմանական ,
այլ դիմադրական : Կամ՝ ինձ այսպէս . կենդանին
յահաւորէն , ցնծութիւն արարածոց քո խնդրի և ար-
տասուիւն ոմն մեռեալ ոք , իբրև զմարդ որ մեռեալ է
յաշխարհէ , և եղեալ աշխարհի . և ըստ այսմ օրինակի
յայտաբարութեան է :

188. Ի հարցն , յերկիր տան , (1) Օ որ ոչ բնաւրէք ,
անհամամաքսութեամբ թուոյ գտանի ըստ բային , փոխա-
նակ ասելոյ , Օ որ ոչ տանիցին բնութիւնք արարածոց :
Ոսկ շարագրութիւն պարզելի է այսպէս . ածէ զոր բնու-
թիւնք արարածոց ոչ տանիցին , սահմանեալ դնի ի նոր
գերեզմանի : Յաղագս այսր քերականական ոճոյ ա-
սացաք ի կանոն Ա. Հեռեաց , (Թիւ. 27.) Համառաքեալ
են . ածէ որ անտանելի կիսի անբովանդակելի էր յոմ
արարածոց , միշտ՝ համ ամիռոիեալ եղեալ ի նոր գե-
րեզմանի , նոր ինչ ընդունելով մարդ-

ասի-

(1) * Ուրեմն բնութիւն արա-
բիչն ամենեցուն այսօր ննջէ ի
մէջ մեռելոց . որ պահէն զնէ
անքուն պահպանի ի վերնոյ-
բացն : ‖

(2) * Ձքնծութեամբ արարածոց
քո այսօր արտասուի որպէս մե-
ռեալ ի աշբամարգեցիցն . և

(3) * Օրը ոչ բնութիւնք արա-
բածոց զնոյն տանիւք . մնդամայն
սահմանեալ գրեի ի նոր գերեզ-
մանի . նոր ինչ ընդունելով մարդ-
գովին ըզ : ‖

առնելով թաղմամբն ի նոր գերեզմանի ։ կիճ նորս գերեզմով զնս յատկանուն Թէ մեզաց և մնհոմ ։

Ա՛նդ , յեղեղ տան , (1) Որ անթափ գերվ հասպասել , նշանակի՝ այ անուամբն հաստատէ քարտէս կիճ Թուղթ . փոխն զի ըստ քերԹողաց՝ անփակ ասի գիրգ է . և այս գիր նշանակէ զնձ , իբրև Թէ էն , կիճ ոբէն . և ոչ ասի ի Տարցմունս ինչ վանական վարդապետին , ի մանուածոյ քահանայապետին՝ որով կնքեցին զգերեզմանն փրկչին , քանզդակեալ կայր անուն այ . ուստի այնու կնքելով զգերեզմանն , հաստատեցին զնորն իբրև ԹէղԹ գրեալ անփակ գրոճի , է , յն անուամբ այ . վկայելով այսու՝ Թէ ած է նա ։ Ա՛պա ըն այսմ իմնաստքէն պարզելի են . քն է գրոճ՝ ածային անուամբն իբրև ԹէղԹ հաստատէ կնքի մնտանեաւ քահանայիցն . որով էցոյց անկորուստ պահել զմեզ հաւատով երրորդուԹեգ . զն անուամբն այ կնքելոյն՝ նշանակի գաւանուԹիՀ որ երդուԹենն գրոչիլ . և որ այսպես կրնքեալ է , ոչ կորնչի ։ Այս երես տուես Տարկին պարտ է միա գնել , զն երկիդ գիմնաւ խոսի առ Տայրն ած , և ոչ առ քն , զորմէ երկիդ գիմնաւ խոսի ։

Ամենք այսպէս ևս իմնանս . ՎՀն որ է քաջակ և Տրովսարակ այ առ մարգիկ՝ անփակելի կիՀ անծածկելի գրով կիՀ բանիւք Տաստատեալ , կնքի մնտանեաւ քահանայից Տրէիցն , կարծելով այսու Թաքուցանել զնս ի մարգկանէ ։ Ապայն ընՀակառակն մնաց նոյ կատարեցաւ խորհուրդն այ . զն այնու կնքելով գուցաւ՝ Թէ քն Տաւատով երդուԹենէ փրկելոյ զմարգիկ ի կորատենէ , և պահելոյ զնո կնքով մկրտուԹենէ՝ որ լինի յանուն որ երդուԹենէ ։ Այլ զն կնքէն սովորաբար երեք մնտամբ կալեալ գրոչի ի գլուխ , օրինակէ վերս ածային անձինս ։

Հողմաբեաց , յառաջինն տան (2) ասէին , ի պաբեհի մաՀնին , նշանակէ՝ փոխանակ պարգևի , կիՀ երբևս պարգև խնդրել՝ ի պիղատոսէ ։

Ա՛նդ ,

(1) * Որ անթափ գրով հաստատեալ քարտէզ . կնքի մնտանեաւ անկորուստ պահելով զՄեզ Տաւատով երդուԹեգ . գն վեմք ։ ||

(2) * Որ բաշխող են բարուԹեաց և պարգևատու տարաբաժոց քոց . այսօր Տամեցար խնդրել ի պարգև մասին ի պիղատոսէ . զն և մեզ շնորհեսցես զպարգևս ողորմուԹիՀ քո ։ ||

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (1) Որ չեռուեցէք ես ընդ հօր, իմաստ-
քըն են. որ էակիցդ ես ըստ հօր անքաւականակելի բանդ
ձեզ, մնատանեաւ քահանայիցն ամիսոսիկ կամ փակիլ
յանձն առելոյ իբրև զանձ անգոդանալի։

Ի մանկունքն, յերկրորդ տան (2) ըստ ձեզ ձեռագրոյ
պարտ է ընթեռնուլ, Ո՛ անապատական չծաշեալ տարինդ.
և ոչ ոմն ի տպագիրս գիտի, տարինն. վ՛ը ալ գիմք բա-
նին առ քն են. ոմն յայտ է ի յաջորդ տանէն, Որ տա-
րիէդ ես, ըստ. ուստի և յատաջին տան ասի, պրոնեցանդ
տարին։ Իսկ զմարմինն քրիստ ծաշեալ ասել ըստ սրոց վար-
դապետաց, նշանակի, յորժ միաւորեալ յաշխատութեն
վերստեալ, կիսածայնին եղեալ։

Ա՛ղօթ գովեստ չինանցն։ Ճ։

189. Ո՛վ վեց ձաշու չարականս ունիմք արարեալ ի
վարդապետաց մերոց, երգել ի վեց շաբաթս չինանց
մինչև ի համբարձումն տեն. և ասի ի պատմութեն կիր-
լոսոսի, թէ երկու յարութեն ձաշուն արարեալ է ի
հնորհալոյն։ Եւ վն յատաջ քան վերգելն ասի սաղ-
մոն Վաղճ երեսաղեմ, և այնու սկսանի երգն, վասն
այն կոչեցան գովեստ։ Ի մնելքին կարգեալ են յա-
ռաջին ձայն, և վերջանան ալելուիւ. որով իմանամք,
զի թէպէտ յատուցս քառասնորդաց և երգի ալե-
լուիա, բայց առաւելապէս յատուցս յարութեն յաձախ
ի կիր առնուին նախնիք մեր ի նշանակ մեծագործն
ցնծութեն։

Յառաջին գովեստն, յերրդ տան (3) յասելն, Յարուցեալ
լոյն ի ննեւէ ալելուիա, զօրութե կրկնելի է բայն եր-
գեցէք, որ կայ յերկիզ տան։ Այսպէս յայլ գովեստս՝
ուր գնի ալելուիա առանց բայի, լռելեայն իմանալի է՝
երգեցէք. կիսերգեսցուք, կիսառնելով։

Ի հինգերորդ գովեստն, յերկիզ առնին (4) ձեռա-

Գիրք

(1) * Որ չեռութեդ ես ընդ հօր անպարագրելի բանդ, այսօր մատանեաւ քահանայիցն պա-
տագրիլ ի յանձն առեր անկո-
ղոպահլի գանձ. զի ըստ վերս
կեսցես ի յանցանաց մեզաց մե-
րոց։

(2) * Ջանապահան չծաշ-
ցեալ մարմնիդ պատեալ սուրբ
կրաւաբք, և եդ ի գերեզմանի։

(3) * Յարուցեալդն ի մեռե-
լոց ալելուիա, որ զալաբրնա
լուսաւորեաց ալելուիա։

(4) * Փըրկողն մեր զերեզաց
կենարար յարութեն երգեսցուք
ընդ հրեշտակս օրհնութեն. ալե-
լուիա ալելուիա։

գիրք ընթեռնուն . Վրէժողն փեղէքաց կենաբար յարուքենն երջենացոյ . և ոչ յարուքեն , ոմն գիտի ի տպագիրս . ոմն և յառաջին տան ասի , Հարուցելոյն ի հեռուց ։։ ու եր գեղացոյ . ցի երգեցուք աշխուհա՝ թէ յարուցելոյն , և թէ յարուէ նոր . նման այնմ զոր յառաւօտու երգեն յարուէ ասելք , * Ո յարուցեալն գքեզ օրհնեսցուք , և գյարուէնէն փառաւորեսցուք ։ ||

Աւանդէ սբ. Ո՛ածին ։ ծն ։

190. Ո շարական զատիկ յարութեան տեն Աստո յարեաւ , արարեալ ի սկզբն Ադամեան լամ քրօնացոյ . յորում առանց մեծութեան զնդացու թենէց շարժուն զարթուցանել կամի զոր վարդապետան ըն աշխարհակեցոյց յարութէն փրկչին . և այնմ գիտոյ առնուն որք միանգամ չարչարեցելոյ տեն եղեն վշտաց հիցք ի սուտ . քանզի և ըն լուր յարուէնն նոքա ևեթ լցան խնդութենէ , որք զմահ տեն լային և սգային ։

(Աարկ . ժգ . 10 ։)

Ցօրհնութենէ , յառաջին տան (1) ասելն , հաբան ի յերկրեք եղեղեցէ , իմանի , յերկրաւոր ի մարդկանէ ընտրեալ Տարան երկնաւոր փեսային . զի եկեղեցին յերկրաւոր մարդկանէ կազմի , բայց ընծայի յերկինս ։ Ասկ անմահ փեսայ կոչէ զքէ , տես թիւ 270 ։

Ընդ , երկրորդ տումն (2) ի տպագիրս ինչ ոչ ուղիղ որպէն ըն կետիցն զնելով . Աստո անձամ լցան ի լուսոյ լուսաւորեաց . զմանկանեքս չո լուսաւորեաց ։։ այլ բառն գմանկանեքս տալն է ի բայն լուսաւորեաց , և իմաստքն էն ։ Աստո անձամ լցան քէ որ է ի լուսոյ Տարն , ըզմանկունս քո լուսաւորեաց իւրով Յարուքէն . մեզ լուսաւորեա եղեմ նոր եկեղեցի ։։

Ընդ , յերկրդ տան , (1) Աստո խաւարն , իմաստքն էն . այսօր

(1) Աստո յարեաւ ի մեռելոց փեսայն անմահ և երկնաւոր . քեզ աւետիք խընդութենէ Տարան ի յերկրէ եկեղեցի . օրհնեա ի ձայն ցընծութեան զքէ որ տիւն ։։

(2) Աստո անձամ լցան ի սուտ . և քէ ծագեաց լոյս գեղեցկութեան քո , լուսաւորեա երուսաղէմ , քանզի յարեաւ լոյս քո քէ . օրհնեա ։։

(3) Աստո խաւարն անգէտութեան հալածեցաւ երբեակ լուսով . և քէ ծագեաց լոյս գեղեցկութեան քո , լուսաւորեա երուսաղէմ , քանզի յարեաւ լոյս քո քէ . օրհնեա ։։

այսօր խաւարն հեթանոսական մոլորութէն հալածե-
ցաւ երբեմն լոյսէն , իր հաւատով երկրպագութէն : Ամէն,
հակառակ երբեմն խաւարի՝ իմն վերբերակ լոյս գի-
տուէ , առ խաւարն անհաւատուէ՝ զլոյս ածգիտուէ .
առ խաւար մեռուէ հին օրինաց՝ զպայծառուէն նորոյ
օրինաց . առ խաւարն մահու՝ զլոյս անմահ կենդա-
նութէն : Այն երբեմն խաւար հալածեցաւ յարութէն
քրիստոսի . ուստի յաջորդն՝ Եւ էին ծածկեալ , ի պատմութ ան-
կելոյն , Եան եդեալ փոխանակ ասելոյ՝ վր ին : Ի 22
ձեռագիրս դնի , էին ծածկեալ . իսկ ի տպ . և յայլ
8 ձեռ . ՟Ե : Նոյն ծածկեալ եղեն առակի ներգործական ,
շարագրութէն պարզի . քէզ լոյս գիտութէն ծագեալ
յարուցեալն ի մեռելոց քէ : Նոյն եթէ առակի կրաւո-
րական , իբր ծագեցաւ , պարզի . քեզ լոյս գիտութէն
ծագեցաւ քէ յարուցեալն ի մեռելոց : Յարութէնն
քրիստոսի ընծայի լուսաւորութէն եկեղեցւոյ յիմարգիտուիս
հաւատոյ . վերջ զի յարութէն հաւատարիմ եղեն յաշ-
խարհի ամ՝ վարդապետութէնք նոր , և գործք անօրէ-
նութէն . մեզ առաքեալքն ի քարոզութէնս իւրեանց
և ի թուղթս յանձին գյարուն քրիստոսի առնուն ապացոյց
ի հաստատել զձշմարտութէն հաւատոյն : Տես ի մէկ .
հռոմ . ի . 25 :

Ա՟նդ , ի չէզմ տան (1) ասէն , Ա՟յսօր գաթիկ , իսկն .
այսօր է գաթիկ մեր՝ ոչ գկենսական անբանիկ ըստ տկա-
կանին , այլ գկենսական քրիստոս բանաւոր և անմահ գասէն .
մեզ արասցուք տօն ցնծութ նորոգեալս ի հնոցէ . այսպէս
և ի բշմ ձեռ . իսկ ի տպ . նորոգեալ :

191. Ի հարցն , յառաջինն և յերկիր տան ասէին ,
թէ այսօր աւետիք տուան ադամայ , կամ , ի լսելիս
եւայի հնչէն գտերքն իւրաքանչիւր , յարմարեալ է բա-
նաստեղծական ոճով . իբրև թէ կենդանիքն՝ որք տե-
սին զյարութէնն փրկչին ի գլուխ ելեալ , լինին աւե-
տարանք առ վախճանեալսն : Ա՟յս թէ ոչ գաւետիս
փրկութէնն արդէն ընկալեալ էին հոգիք նախահարցն
յիջանելոյ քրիստոս առ նոսա . և գիտացին նախ քան զկենդ
դանիսն՝ յառնելոյ քրիստոսի յերկրի աւուր : Ա՟նաւանդ թէ
սրբոյն

ծութէ՝ նորոգեալք ի հնութէ
մեզս , առելով քէ յարեաւ ի
մեռելոց : ||

(1) Ա՟յսօր գաթիկ մեր զինչ
ասի քէ . արասցուք տօն ըզն-
քէ . օրհնեա : ||

սիքն յարուցեալքը ընդ քոմ աւետաստուք եղևն առ բա-
զումս ի կենդանեաց ։ (Պատթ . իէ . 52 ։ 53 ։)

Ի մեծացուցանէն , յերկիր տան , (1) Որպէս լեր և էիր
դիեթ , ոմն և յերկրէն , Ինձ և զառաքեացդէր , փոխարէն է-
կեղեցի ընծայեալ սիրէ Տիրամօրն զպաշտօն ինդալից
օրհնուած , փոխանակ մանուհիի զաւդն որովք պա-
տլից եղև ի բարբարոս որդւոյն . իբր ասէր . Ոնք յա-
ռաջն արտմնհաղորդ եղաք մօրդ յաւագնելոյ , այժմ
ի յարութէդ միածնիդ ձայն ցնծութէն ամբարձեալ
աղաղակեմք՝ ուրախ լինել քեզ բերկրալից զմար-
ձուէն . ահա որդիդ անմահացեալ , զոր լացեր մե-
ռեալ . ահա արտաքոյ գերեզմանի , զոր թաղեաս տե-
սեր . ոչ ևս արտաստս ագոյ՝ այլ զինդուէ ցանկամբ
տեսանել ի քեզ ։

Յոկ ասէին , յարութէն ծնաս ի նոյս գերեզմանէն , սոյնպէս
և յայլ տեղիս նոյս կոչել զգերեզմանն , նշանակ՝ նոր
գերեզման , յորում այլ ոք չէր թաղեալ ։ (տես Թիւ
187 ։) Յոկ գյարութէին ասէ՝ վերստին ծնունդ , ըստ
բանի առաքելոյն առ ժողովուրդն Հրէից . (Գործ .
ժէ . 33 .) ուր ի վկայութէն յարուէն քոմ բերի զառ-
մոն . չ . 7 . * Այդի իմ ես զոր ասացուն ի նոր կեանս ,
ուստի և ծնունդ . և գեղեցիկ Հանէմաստուէն պա-
հեցաս ի մէջ առաջին ծնունդեանն քոմ , և ի մէջ եր-
կրորդիս . իբր զի ոմն անդ մեղսն կոյս էր՝ անմրձ ի
մարդոյ , և ծնեաւն անարատ էր , և ոչ խախտեաց
զկնիք կուսութէն ի ծնանելն , նոյնպէս ի վերստին
ծննդեան յարութէնն՝ կոյս էր գերեզմանն , ոչ ունե-
լով զոյլ ոք թաղեալ . և յարութ կեանն անապականու-
եաւ արտաքս , առանց լուծանելոյ զկնիք գերեզմանին ։
Յամենի լերկին աստանօր ուրացօղք մշանջենաւոր կու-
սութէն Յ. ծամբն . զի եթէ քո գտղի թաղմանն իւ-
րոյ՝ յորում իբրև հիւր և ինքաւոր ժամն իբր քառա-
սուն ուներ ապանել , կամեցար պատուել՝ ընտրելով
զնորն , և պահելով զկնիք նր , որպէսի և զքոյն ծնող
իւր՝ յորոյ արգանդի կազմեալ զմարմին իւր ի մաքուր
արե-

(1) * Ուրախ լեր և բերկրեա Թէամբ ծընաս ի կոյս գերեզմա-
մայր և կոյս . քանզի ծընեաւն ի նէն . գեղ բարեբանեալ մեծա-
կուսեդ այսօր վերըստին յարու- յուցանեմք ։

արևնէն , ինձնամեայ բնակութիւբ իբրև ՚ի սեպհական կայանի բազմեցաւ , արժան համարեր մեծարել անուանելի կուսութիւբ ։

Ընդ այնմիգ տան (1) ասէին , Հաբան ՚է յերկիր երկնից , իմանալ , Հարան ՚ի մարդկանէ՝ երկնից նուիրեալ , ոչ խօսեցեալ ։ Իսդա և զուարճացիր ասէ՝ ովՀարան , որ Թէպետ բնութիբ երկրաւոր ես , բայց Հարմարութիբ երկնաւոր էգեր . և պատճառ ինդունն , մի զի երկնայինքն իջեալ տային քեզ զաւետիս յարութիբ միածնի քո ։ Օ այս ոչ այնպէս պարտ է իմանալ , ոչ Թէ նը կայն իբրև զայլ կանայս ՚ի հրեշտակաց իմացաւ նախ զյարութիբն միածնի իւրոյ . մի զի բատ հաստարակ կարծեաց վարգապետացն՝ փրկիչն մեր ել յանդերձ իւ կոյն երևեցաւ նախ մեր իւրում . զի բնաւորական օրէնք սիրոյ և արգարութիբ որում անվրէպ պահպանող եղև ՚ետն մեր , պահանջիչին զերբահայրիս յարութիբն նախ առաջին մատուցանել՝ զոյ կուսին՝ իբրև միակ մեր , իբրև ծայրագոյն սիրելւոյ , իբրև անչափ ցաւագնելոյ ։ Ընդհակառակ գումի և սէր փրկչին առ մայր իւր՝ ոչ Հանդուրժէր զպատճառ աւետաւորութիւն Թողուլ ՚ի հրեշտակս . այլ փութայր ինքնին վճարել բանիբ և տեսութիբ ։ Ա՝ան որդի զաւետիս տային հրեշտակաց՝ իմանալք ել ինդակայութիբն , զոր ցաւ յարութիբ ետն և երևելոյ մեր իւրում՝ մատուցանելին նմա հրեշտակք , իբրև սպասաւորք սիրնոջ իւրեանց , և իբրև պաշտօնեայք յարութիբ փրկչին ։ Յայսմ աւետաւորութիւն մարդկիս յորժամ որդի ուրուք գառնայ ՚ի տար աշխարհէ , և Հանդիպի ծնողի իւրում , այլ բարեկամք և բնտանիք գան յողջոյն ինդակայութիբ ։

1920 Ցողջոյնն այն , (2) Ասոր ըզպատճառ , իմաստքն են . այսօր զոն հրեական պատքարին (որ Թարգմանի՝ անդք .) յորում էին որդիք Իսկ ելգիպտոսէ , և էր պատեբ չարչարանաց , զի գառն վերնեալ ուտէին ՚ի վերջ ոտից փութանակի , անհամ բաղարջով , և գառնահամ եղեղիւ , դու յարութիբ քո փո-

(1) * Ջրնծայ և զուարճացիբ հարան ՚է յերկրէ երկնից . քանզի այսօր երկնայինքն իջեալ տային քեզ զաւետիս յարուն միածնի որդւոյ քո . զքէզ ։ ||

(2) * Ասոր ըզպատճառ չարչարանացն էր իւրեն փոխեցեր ՚ի փրկութիբ հոգւոց զաւիկ աբ յարութիբ քո քն ։ ||

փոխեցեր ասէ՝ լինել զատիկ ի փրկութէն Հոգւոց , և
ոչ լոկ ի մարմնական ազատութէն , ոյր ի՛նչ լուցուց ։

Ղեւոնդ , յերկիր տան , (1) Ղայօր ընդ արեւածն , խմաստքն
են . փոխանակ օրինականաց արեւածին՝ որք լինէին
զենմամբ անբան գառանցն , պարզևեցեր մեզ զիբրե-
կական արիւնդ քո ։

Ղեւոնդ , յերկրդ տան , (2) Ղայօր ընդ անգրանիցն , խմաստ-
քըն են . փոխանակ ազատութէ՛ կիմ ազատելոյն զան-
դրանիկան երբայեցւոց յեգիպտական մահուանէն ,
ազատեցեր զդերեալսն ի սատանայէ՛ ի ծառայութէ՛
մեղաց և մահու . զնա՛ստատուն և զայլ արգասս ազա-
տեցեր ի կապանաց գժոխոց . և զառաքեալսն հաներ ի
մահուանէ . որով գու եղեր առաջին պտուղ կիմ երա-
խայրիք կենաց ննջեցելոց , և անդրանիկ մեռելոց՝ ըս-
նախ յառնելոյն քան զամենեսին յանմահ կեանս , և
ըս գերազանցող փառաց ։ Ղաջին պտուղ ասէրն ,
և անդրանիկ , զնոյն միտս ունին ըս այլևայլ նմանու-
թէ . զորմէ տես ի մեկին . ա . կորն . ժե . 20 ։

Ի՛ սոր յերկինսին , յերկրդ տան , (3) Ղայօր վիճն , խմաստ-
քըն են . այսօր վիճն հաւատոյ պէտ ու , և սիրելիս
յովհաննէս՝ ընդ հակառակ ընթացան՝ ի գերեզմանս յա-
րուցեալոյն ։ Ղայլևայլ խմաստս մտրթի և յարմարել
յայս բան . իբրև թէ՝ ըս հակառակ բանից մնգդադե-
նացոյն ընթանային գառանել զմարմին նո՛ն՝ ի գերեզ-
մանին ։ Կամ , հակառակ ասելոյ կանանցն՝ թէ տե-
սին զքրեշտակս , որք ասէին գքեզ յարուցեալ , տա-
կաւին ընթանային ստուգել ։ Ղայց քանզի այս բան
առեալ է՛ ի Պասքայի Հառէ գրիգորի նշխարանին ,
անտի խնդրելի են խմաստքն . և ունի այսպէս . * Ի՛ եր
պէտու և կիմ յովհաննէս . ի գերեզմանն Ջեպեե-
ոյես , ընդհակառակ ընթանային , զգեղեցիկ հակա-
ռակուին հակառակելով . և կանխաւ ժամանեցեալ
ապագուն՝ փութոյն յաղթեցեալ . մի յառեալ
հայ-

(1) * Ղայօր ընդ արեւածն օրինականն անբան գառանցն զնմանց պարգեւեցեր մեզ գառն ոյ զարիւնդ քո փրկական ։ ||

(2) * Ղայօր ընդ անգրանիցն կացն ազատուէ ազատեցեր զգեղեցկոյն . զորմէ կենաց ննջեցելոց , և անդրանիկ մեռելոց ։ ||

(3) * Ղայօր վիճն հաւատոյ և յովհաննու սիբելւոյ ընդ հակառակս ընթացեալ՝ ի գերեզմանն յարուցելոյն . զոր տեսեալ պատմին՝ քեզ յարեալ՝ ի մեռելոց ։ ||

հայելիս՝ ի գերեզմանն, այլ՝ ի ներքս մտցես։ ‖ Ապա ընկեցակաց ընծանալ՝ խմանի, հակառակ միմեանց, մի քան զմի փութալով գնալ. և յոյնհանիւս ժրագոյն գոլով, յառաջեաց քան զպետրոս։ Օր պետքալ. եթե դերանուանն ոչ՝ իմացուք զգերեզմանն, հայի՝ ի բանն յոյնհանու. թե եւես և չտատաց. զոր բացումք մեկնեն, եւես զգերեզմանն ուշացն, և զկըտաւանն, և չտատաց թե արագաւն չարուցեալ՝ ոչ ներն. և ոչ այնմ երթեալ պատմիչն, թե քեզ չարեաւ՝ ի մեռելոց։ Յոկ եթե ոչ այլ մեկնութե վչտատաւնն յոյնհանու առնուցումք՝ թե չտատաց ոչ պատմելոյ կամ նանց գոլացեալ զմարմին տեն, յայնժամ ոչն ցուցանե զքեզ. և սեռանելն պնա՝ ոչ խմանի չայնժամ սեռալ առ գերեզմանին, այլ թե չետոյ տեսեալ պատմելն ոչ։

Ա՛նդ՝ ի չլրիզ տան (1) ոչ բազում ձեռագ. դնի, ընդ հաղորդն ոչ. ի տալ. ընդ հաղորդելն։ Խմանի ասել, փոխանակ հաշտութե կամ վս հաշտելոյն ոչ ոչ մեզ, մեք ևս արկցուք միմեանց գերկս սիրով՝ ի նշանակ հաշտութե. մի ոմս ունիցեմք առ միմեանս չետ հաշտելոյն ոչ ոչ մեզ։ Ի սա նշանակելոյ տօնացուցին՝ ի չետ տանս հանդուրձն զմիմեանս ժողովուրդքն. զոր և՝ ի ժամագան տեղիս այսպիսի արարողութե կատարեն։ Ընդ տան ոչ չերկնցոյս փառս տան. և ապա բոլոր գան՝ ի մի հաւաքեալ չառեան, միաբան երգեն. Ա՛յսօր և մեզ պատճառելոյ. և՝ ի ժամանելն չայն, դնանց արկցուք գերկս սիրով, հաստատութե զմիմեանս. և զայս կրկնեն երեք անգամ։

Հոգւոց։ Յաւուրն։

193. Ո կարգ չարականաց չարութե ոչ ուն ձայնից՝ բազումք ընծայեն մնվսեսի խորենացւոյ, և այլք՝ բարսղի Ձնն կոչեցելոյ՝ ի մէջն եսթե։

(1) * Ա՛յսօր և մեք զատաւ- մեանց արկցուք գերկս սիրով. ձացելոք պարծառացուք տօ- և միաբան գոչեցուք, քի չա- նիս. ընդ հաղորդելն ոչ մեզ- բեաւ՝ ի մեռելոց։ ‖

եօթնեքեղ դարուն ։ ոչ յիշէ վարդան վիճակս ի ևս սուրհանդակ Յունաստան ծագկին , ասելով ի սկզբանն ։ * Օ ի թէ մեր թագաւորիչն և հոգեշարժ վիճակս մխիթարին խորենացին ասացեալ զծննդեան և գյարուցման երգս շարականաց , և թէ ոմն ծն և հանդիսաւոր ձգնաւորն բարեկ՝ մնականամբ ձեռն կոչեցեալ ։ ... ապա չի պարտ պահաս Հայել ի խորհրդաւոր բանքս յայս ‖ ։ Չէ արդարև ի կազմիլն շարականացս երևի վայելուչ հնութիւն , հանդերձ ձարտարութիւն ի զանազան ձևս բանից փոփոխելով զնոյն իմաստս ։ Թող զվանականն ոճոյ , և զգեղապճոյ ասացուածս՝ որք երևին առաւել ի ձայնսն էչ ։ ֆ ։ ֆ ։ ֆ ։

Ա՛ռաջին ձայն ։ ծ ։

Ա՛ռաջին Հարցն , ՚ի եկէք ՚ի էքէ՛ռնէան , իւր սարօքն , այժմ ոչ երգի ՚ի յինուսն , այլ արտաքոյ յինսոյ ՚ի հատարակ կիւրակիէ ։ մ՚ զի փոխանակ սոցա արարաւ ՚ի լամբրօնացւոցն Ա՛յօր յաքսան ։ Ասկ առաջինքն ՚ի բուն աւուր զատկին ասէին զոյս առաջին Հարց ։ և յերկիք օրն գոլով յիշատակ մեռելոց , գՀանգստեանն Հարցն ասէին ։ ոչ և այժմ առնեմք ։ Ա՛նկ ՚ի յօրինելն յատուկ կանոն մ՚ի աւուր զատկին , առաջին Հարցն ասաց դասարեալ ։

Յերկիք Հարցն , յերկիր տան , (1) Ա՛յօր ողբայ յինոգեան , դիմառնութեամբ ձևով կապկ զանձն , անչափաւոր ինչ երևեցուցանելով զմահ ։ և խնամարն էին ։ Ա՛ՀՆ ողբայ առանձինն զկործանութիւն իշխանութեամբ իւրոյ ։ մ՚ի զոր ըստ պարտեաց ազամայ մեռելոյ էին , յոր անկեալք էին ՚ի ներքինք մահու , կենդանացան զօրութեամբ յարութեանն քրիստ , յուսով յարութեանն կանգնելոցն , ընկալան իրաւունս յառնելոյ ։ Չէ ոչ մահուան ողբալի եղև այս , նոյնպէս ըստ հակառակի՝ հաւատացելոց եղև ցնծութիւն ։ մ՚ի այն ասէ երգդ առնն ։ Ա՛յօր շնչական մանկունս առաքեսցէ ։

Ա՛նդ , ՚ի գործատանն , (2) Ա՛յօր է ղէր աբար ՚ր , առնու

(1) * Ա՛յօր ողբայ յինքեան ըզկործանութիւն իւր մահ ։ քանզի որ յաւգամ մեռելոցն էին՝ կէն՝ դանացան յարուչք քան զայ հարցն մերոց ։ ‖

(2) * Ա՛յօր է զոր աբար ՚ր եկայք ցընծացարք ։ ասեն ցքահոսեցք մինչև յանկիւնքն սեզոնդ ։ քարձր արարիք ըզնա յաւեհաան ։ ‖

նու զջանս սաղմոսին . (ՃԺԷ . 24 . 27 .) զոր վար-
դապետք խոշդեամբ ըն այլաբանութեք իմանան ՚ի
վըր ժամանակի մարդեղութեն և յարութեն քրիս . Յո
Ա՚յս օր , ժամանակ նորոյ օրինաց , կիս յարութե ան՝
է զոր սըբեաց ՚ուր , յօրինեաց և պայծառացոյց . վըր
եկայք ցնծասցուք երդովք օրհնութե . ոտնս ուրա-
խութե կարգեցէք մինչև յանկիւնս սեղանոյ . Յո ոչ
միայն արտաքոյ ՚ի հրապարակս , և կամ ՚ի գաւիթս
տաճարին յուցէք զնշանակս ուրախութե , այլ ՚ի ներքս
՚ի տաճարին և յոմ անկիւնս նը , մինչև յոմ կող-
մանս սեղանոյն ողջակիզաց արարէք վկանդիս ցնծու-
թե , փառապարդ հանդերձանօք և քաղցը երգածայ-
նութե ՚ուրք շուրջ պատելով զսեղանն :

Ա՚նդ , ՚ի վերջին գործատան (1) ասէ ն , երէքըպոփեցէք
պատճանդանի , նշանակէ՝ երկրպագել սըբ խաչին , յո-
րում Հաստատեցան ոտք փրկչին մե ըոյ :

Յերկիր ողջմեաց , յերկիր տան (2) ասէ ն , Ա՚ելք աբա
ինչ , իմանի՝ հոգևորապես ազգել ՚ի սիրտ մեր վշայն
յարութե , զոր աւետաւոր հրեշտակն հնչեցոյց առ
իւղաբեր կանայսն . վի և ՚ի մեզ զարթնուցու անպատ-
մելի խնդութե՝ որ եզև ՚ի նոսա :

Յերկիր ՚ուր յերկինս , յերկիր տան , (3) Պաթրանօք նա-
խաստեղծին , իմանալն զգեղեցկիկ գիմագրութի յայտ առ-
նէն . կարգեալ ՚ի կողմն կրօտաեանն՝ զնախաստեղծն ,
զպատրանս և զարձումն լուսոյն . իսկ առ փրկուե ն՝
զմիածինն , զյարութե նորա , և զանմահութի . և ոչ-
չափ գերազանցեալ էն այսոքիկ քան զառաջինսն ,
նոյնչափ առաւելագոյն փրկութե ն քան զկորուստ , ըն
մնաց առաքելական բանին . * Ա՚յլ ոչ ոք յանցանքն ,
նոյնպէս և շնորհքն : ‖ (Հռոմ . ե . 15 ։) Ա՚նդ կորըս-
տեանն պատճառ եզև նախաստեղծն , որ թէպէտ և
չքնաղ և նախկին գոլով , քայց ստեղծեալ սոսկ՝ հա-
ւատար այլոց ստեղծուածոց . և անկումն՝ պատրանօք
եւայի

(1) * Բարձրացուցէք ըզձեր դռունս ձեր , և բացէք դուռն յաւիտենից , և կերպագիցէք պատուանդանի ոտից նորա , որ է սուրբ ըզդասա- տակին , որ քարոզեացն ըզյա- հնեք մեռու ՚ի ՚ինչ . բարձր : ‖ րութե : ‖

(2) * Լըսեալ արա ինձ ձայն ուրախութե և ցնծութե , և (3) * Պատրանօք նախաստեղ- ծին մերկացաք ՚ի լուսոյն . իսկ յարութե միանգիպ ըզբեցաք զան- մահութե . փառք յարութե քո ձեր : ‖

եւայի պատճառաւ որեալ, եւ ոչ ի ներքին կամակա-
րութիւնէ. իսկ ինձան՝ զկուսին ի լուսաւոր անախտու-
թենէն, որում մարթի էր պատահել պակասութիւն յան-
ցաւոք այլոց։ Նայց ի փրկութենէն՝ միածինն որ հօր
միշտորդ և յանձնառօդ. և փրկագործութեն եղեամակ՝
կրնեք անձին իւրոյ՝ իսկապէս մեռանելով և յառնե-
լով. իսկ կատարուին՝ անմահութենէ յաղակոյ ի հոգի
և ի մարմին. որում չիք հնար եզծանիլ այլեւս պատ-
րաստաց և յանցմամբ։ Յիրաւի է ասել բերկրալից ու-
րախութենէ գոչել, վասն որոյ ասէ որ։

194· Եղիզ հարցն, ի գործատան, (1) Որ յանապա-
կան աւուռ, իմանալի. որ յանշնանալի կամ յանեզծանե-
լի աւուռ իմանալի նատի մարմնացեալ բանին, համբե-
րեաց կամաւոր չարչարանաց և մահու խաչի. վն որոյ
անդադար օրհնեցեալ եւ։

Այ՝ ի վերջին գործատան (2) ասէրն՝ ի գերեզ-
մանն անապական տաճարով, նշանակէ՝ անեզծանելի կիր անե
լուծանելի մարմնով, ըստ բանի սգէտ պետրոսի. (3) Որ
ծոց. ե. 31.) * Այ ոչ մարմին նր տեսց զապականու-
զոր և եհղեաց սգէտ պօղոս. (անդ. ժգ. 35. 36.)

Եղիզ նոր յերկինսն, յառաջին տան, (4) Նոր կանայն,
իմաստքն են. ըստ իւրաքանչիւր կարելոյն կամիլ օրհնու-
թենէ գամք առ քեզ՝ ոչ իբր առ մեռեալ, այլ իբրև առ կենդանի յաւիտեան. ընկալ և զմեր օրհ-
նաբանութիւնս փոխանակ խնկոց նոցա։

Նոր յերկիզ տան, (4) փոխանակ եբ առեսաւոր, իմանի-
փոխանակ որ հրեշտակին՝ որ առեսաւորանեաց նոցա
զպարսպել քո, ողորմեալ քո մեզ հանդիսեսցի յաո-
ւել գիտութենէ, յոր յաւուցուցիչ կիր քաջալերիչ զիտութենէ
յարուցանել քո և մեր. զի զիտելով նմա ըստ օրինաց
կի յաւնելոց եմք ի փառաւոր կեանս, միսիթարեսցին

հո-

առքեզ առաւօտեմբք կենդանիզ յաւիտենից քո, ընկալ և ըզմեր փոխանակ խընկոցն զօրհնաբա-
նութիւնս։

(4) Փոխանակ որ առեսաւ-
ւոր զբարեթնդն զբերութենէ քո մեզ հանդ եսցես յուսով գիտու-
թենէ, միսիթարել ըզհոգիս և լու-
սաւորել։

(1) * Որ յանապական աւուռ, նշանակ բարեբանէն ի հրեշ-
տակաց, կամաւոր չարչարանաց համբեր մարմնոյ թաղման
քանն։ անդադար։

(2) * Եւ ի գերեզման անապական մարմնով, զի նորո-
գեսցէ ըզհնութենէ մերոյ տարերն իւրով։ անգա։

(3) * Ըզդ կանայն իւրաքերս

հոգիք մեր՝ ի վիշտս աշխարհի, և միտք մեր լուսաւո-
րեացին ի հաճոյս կամացդ քոյ։

Ընդ այնմ ասէ Տէր, (1) Ընդ նոսին առնեցից ես, ասէ
Կամ. ոչ միայն ի մեզ միսիթարիչիկք, այլև ես ոչ կա-
նայսն աւետաւոր ձայնիւ քարոզեցողք, կիմ հրատա-
րակեցողք առ այլս զբո աքանչելիսդ յարութեդ և նո-
րոգութեդ մերոյ, որք ի քէն միայն գործեցան։

Ի քրիստոս Տէր իւրեանց, (2) Ոչ անձամբ
էառնէք, իմաստքն էն. որ ես յաճախին անձառելի էու-
թեդ կիմ բնութեդ փառակից ես նմ հօր, յամենն առեր
չարչարելի մարմնովդ մեր։

Ընդ այնմ Տէր ասէ, (1) Ոչ էակիդ ես, իմանալ, որ էացու-
ցիչ և արարիչդ ես ես հօր և ոչ հոգւոյն։ կիմ, որ էա-
կիդ և համագոյ ես ես հօր, խաչեցար ես։

Ի հինգերորդ ողորմելոյն Տէրդ ասէ (4) ասէին, Ա-
օր պանման, իմանալ ի վերայարուցեալ մարմնոյն քոյ, որ
այնպէս զգեցար զանմահութիւն, զի մեռանիլ ոչ ես կա-
րէ՝ ես առաքելոյ, (Հռոմ. զ. 9։) Այս իմաստք յայտ-
նի են ի բովանդակ տանէն. զի ասէ՝ Թէ գանահ և
գանապական մարմինն նոր՝ կանայքն խնդալ կամիին
ոչ վհռելալ. այլ հրեշտակն ձայնեբ նց Թէ զի խնդ-
րեք զկենդանին ընդ մեռեալս։ Ասել եթէ ոչ գայս
բան իմանայիք ի վերայ մեռեալ մարմնոյն քոյ, ոչ Թէ
զմեռեալն կոչել անահ, հակառական միտս իմանալ,
և արժանի լինի նոյն յանդիմանութեն հրեշտակին, Թէ
զի՞ զկենդանին իւրէն մեռեալ իմդրես։

Ի հինգերորդ նոր էերկնիցն Տէրդ ասէ, (3) Ամենալին
մարդնահան ձայնիս, լռելեայն ակնարկէ՝ Թէ փառաւոր
յարութեդ քոյ ցանկալի եղիւ նաև հրեշտակաց հոգե-
ղինաց՝ զմարմնական հանգամանս զգենուլ զկերպա-
րան

(1) * Ընդ նոսին աւետարա-
նուեցիր քարոզեցողք ըզքո միայն
ըզքանգելեդ · որ յարեբարդ ի
մեռելոց ամենայնքո Թագաւոր
անմահ։ ||

(2) * Ոչ անձամբ էուեցիր հօրդ
ես փառակից, չարչարել մարմ-
նով յանձն առեր վասն մեր ·
մշտնջենաւոր օրհնութեամբ ի
հրեշտակաց օրհնեալ ես եր։ ||

(3) * Ոչ էակիդ ես ընդ հօր և
ոչ հոգւոյն, խաչեցար և Թաղե-
ցար կամաւ հօր վասն մեր · մշ-
տնջենի։ ||

(4) Այսօր զանահ և զանա-
պական մարմինդն աւետան կա-
նայքն որպէս մեռեալ խրնդրել
խրնդրէին · այլ հրեշտակին ձայ-
նեալ ասէր, զի խրնդրէք ըզկեն-
դանին ընդ մեռեալս։ ||

(5) * Խմանալին մարդնական
ձայնիս բարբառէր առ նը կա-
նայսն · փոքառեցոյց զսուտ և
զաքրամոլեթէ։ ||

զան երիտասարդի, զՀանդերձ սպիտակ, զիօծաս մարգարեին. լուա Համարեալ նմանել այսորիւք քրիստոս փառաւորելոյ՝ քան անմարմնութեան Հոխանալ։

ԱՆՈՒՆ ԳԼԽԱՒՈՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՂՔԱԼԻՆ ։ ԾՂ ։

195. Ո՛Չ յիշատակ գլխատման յովհաննու միայն՝ այլ եւ մահուանն Քրիստոսի, յոմանց, և լատին նահատակ գՀնն ի 29 օգոստոսի. իբր զի յայն աւուրս ասի յայտնեալ՝ զի գլխոյ նէր. բայց զոճախմբութեանն յատկացին շաբաթ օրն յինանց կարգէն տօնացոյցք մեր. վասն զի ըստ ժամանակագրութեանն աւետարանչին յաւուրս զատկի դիպեալ գլխատումն երանելոյն։

Ա՛յս կանոն ասի արարեալ ի մոլեխտ խորհուրդոյ, առանց յատուկ օրհնութեան. զի օրհնութիւն առնէմք ի կարգէ յարութեան զքրիստոսէ յերկինս բարձրեալ։

Ի՛ Հարցն (1) Աբիդակ ասէն, յարբենոյ Հոսին թեսալ. ն, իմանի տեսութիւն մոգը և Հաւատով. զի բազմ վարդապետք Համարին՝ թէ յողջունել կուսին զեղիսաբեթ, բայցաւ լոյս բանի յովհաննու մանկանն յարգանդի մօրն. և յայտնութիւն այ գիտաց զնորին նման բանին այ յորովայնի կուսին. որում և երկրպագեալ վազվազակի. և այն էր խաղալով ցնծալն զոր ծանոյց մայր նր։ (1 ուկ. ա. 44։) Ա՛յլ ասի՝ թէ յա աւգ քան զծնանելն մարգարեացաւ յովհաննէս, և ետ և մարգարէանալ մօր իւրում, բերանով նր օրհնելով զնորն և զտիրամայրն։ Հայս միտս խօսին ոսկեբերան. (Աստ՝ ի վէր յովհան. մկրտ.) հերմինիոս. (ընդմէջ գուկիբերիանոսի։) օգոստինոս. (Թղթ ՃՁ. առ դարգանոս։) ամբրոսիոս. (գիրք ը՛. ի վէր ղուկայ։) երանոս. (գիրք ՃԼ. գլ. ԺԵ։) տերտուղիանոս. (գիրք յիգս մարմնոյն քրիստ. գլ. ԻՈ։) կիւրեղ եղիսացի. (կոչ. ընծայ. գլ. Ջ։) որոգինէս. (Աստ. է. ի վէր ղուկայ.) և այլք ի լատին վարդապետաց և ի մեհնից։ Այս նոյնն մտօք ասէ շարականս. վնաս՝ որ անտեսանելին էր տեսեալ քո և երկրպագեալ. աղաչեա զքնի հարցն մերոց։ ‖

(1) * Որ ըստ բնականացն անտեսանելին յարգանդի կուսին

էր հրեշտակաց ըստ անհասուն ճաճուղեն, և ըստ մարմ
նառիկ տնտեսութեն, զու յարգանդի կուսին մարմ
նացեալ տեսեր հառատոմբ, և երկրպագեցեր։

Ա՛նդ, ի գործատանն, (1) [յայտնեցեր յորովայնի, զո
րութիւք իմանալի և բառն վճռիչ ծնեալ, որ կայ ի
նախընթաց տանն. կի՛, կաթսեմ չլիչափ, որ կայ ի
վերջին գործատան. և ամբողջանայ այսպէս։ Ծնեա
լով վճռեցեր խայտացեալդ յորովայնի ևս։ կի՛, կատա
րեցիք այսօր զնիշատակ խայտացեալդ յորովայնի հոգ
ւով իւրով, կի՛ հոգւոյն սրբի՛ ի ծննդեան քրի՛ն ոչ բա
նեն, որ ի փրկութի՛ն աշխարհի յայտնեցաւ։ Ա՛յսպէս
ուղղական բառքն եդեալք ի վերջ տանին, որք բանն
իմանին սեռական, և բացայայտիչ պէ. քայց դնին
յուղղական հոլով, համաձայնեալով յարաբերակա
նին՝ որ։

Ա՛նդ, ի վերջին գործատան, (2) Հանապազ բաբեառոյ,
31 օրինակք գրեն ըմբռնելն յովհաննու. և միայն 4
օրին. ըստ տպագրացի՝ և ըմբռնելն։ Իսկ սեռական ան
ուանքն յատկացուցիչ են միմեանց, և պարզելի է
այսպէս. կատարեալ այսօր գնիշատակ յաղթողական
մարտի գլխատմանն ձայնին բարբառոյ յանապատի, և
մկրտչին յովհաննու։ Ուր սեռականն՝ զի սեռականն
տարբ՛ է յատկացուցիչ բառին՝ զնչափ. և գլխատմանն
յատկացուցիչ տարբ՛ն. իսկ այլ սեռականքն են յատ
կացուցիչ գլխատման։ Ուստն յաղթական աստանօր ոչ է
գոյական, այ՛ վարձ յաղթութե՛ն. այլ ածական է, և
նշանակէ՝ յաղթանակող, յաղթողական. որպէս և՛ ի
կարգն մարտիրոսաց, բէ. որ յերկ. Հրաշափառ. ասի
յերկրդ տան. * Յաղթանակ համբերութե՛ն կատարե
ցիք զընծայեցաք ձեզ։ || և զարձեալ՛ ի գՃ. յատաջինն
հարցն. * Յաղթանակ մարտ վկայիցն պատուե
լով. || այ՛ յաղթողական համբերութե՛ն, կի՛ գյաղթա
նակող մարտ։

196. Յողջոյնացն, յատաջինն տան, (3) Կարապետ աբ
[illegible]

(1) * Խայտացեալդ յորովայնի հոգւով՛ ի ծննդեանքն քրի՛ն. որ ի փրկութե՛ն աշխարհի յայտնեցաւ։ բան. զովեցիք ըզքո՛։ ||

(2) * Հանապազաւ բաբեառոյ ձայնի և զմկրտչին յովհաննու զյաղթանակ մարտ ըզգլխատ
[illegible]

(3) * Կարապետ աբգայութե՛ն երկնից ձեզ յովհաննէս մկրտչին, որ եղև աշխարհքարոզ փրկու
թե՛ յաւետեանից, աղօթիւք սուրբ ու՛ր լուր մեզ և աղօթեա։ ||

ձոյս՝ ընկե՛ք , զօրութի՛ք քոյ իմանի . կարապետ արքայութ
երկնից է՝ որ յովհաննէս եւ ։ Այո՛, ես պատճառ յուղղա-
կան հոդով է մեզ համաձայնեցուցանել տարաբերակա-
նին որ . իսկ ու մնայն լինելոց է սեռական , և յատ-
կացուցիչ բառին՝ աղջիկ . իբր ասել . կարապետին
արքայութ երկնից տէրն յովհաննու մկրտչին՝ որ եղև
աշխարհի քարոզ յաւետեսից փրկութե՛ն , աղօթի՛քն
լուր մեզ ։ Ամենայն յայտնի էն , զի տէրն յովհաննէս
քարոզելով առ ժողովուրդն , թէ ապաշխարեցէ՛ք՝ զի
մերձեցե՛ք արքայութե՛ն երկնից , ցի թագաւորութե՛ն
քո՛ի , ժամանակ մեսսիային և նոր օրհնաց , այսու եղև
յառաջընթաց արքայութե՛ան երկնից , և քարոզող
մնաց դպահեհական փրկութե՛ն՝ ի ձեռն ապաշ-
խարութե՛ն և հաւատոց քո՛ի ։

Ա՛նդ ՝ի՛ երկդ տան , (1) Ա՛ր առաքեալն պատճառէ , ցու-
ցանի զերազանցու՛թ յովհաննու քան զամ մարգարէս
ծուեալս . որ ու բազում իրիք իմանի . ցի զի այլքն յետ
ծնանելոյ իւրեանց եղէն մարգարէք , իսկ յովհաննէս՝
յառաջ քան զծնանելն ։ Զայգպէս այլոցն չունիմք
յայտնութի՛ւն՝ թէ յորովայնի մօր լցան Հոգւով-
գոր մի՛ յովհաննու յայտնապէս վկայէ աւետարանն ։
Ի վե՛ր այլոց ոչ եղէն նախագուշակութի՛ք յառաջնոց
մարգարէից . իսկ մի՛ յովհաննու յառաջագոյն գուշա-
կեցեալ եսայի , և մնզաքբիա ։ Ա՛սացյ մեծագոյն առա-
ւելութի՛ւն յովհաննու այն է , զի այլ մարգարէք ի՛ հե-
ռուստ և ընդարձակ ծանուցին զիսորհուրդն քո՛ի . իսկ
յովհաննէս ակնյայտնի՛ւն ետես զքո՛ւ , և քարոզեաց ,
և մկրտեաց զնա ։ Օ այս յերկինս առնու բան շարա-
կանիս՝ ի վերայ բերե՛լով , թէ յայտնեաց զքեզ ՚ած և
մարդ յերկրի երևեալ ։

Ա՛նդ ՝յերկդ տան (2) ասելն , ՚նպատիկ խորհրդոյ , իմանի՛
հատուածիս խորհրդոյն կի՛ դիտաւորութե՛ն այ , որ կա-
մի՛ մկրտուչն յովհաննու պատրաստել զժողովուրդն
՚ի հաւատս քո՛ի , ցի զուարկ . է . յօ . Թէ փարիսեցիք
զիսորհուրդն այ անարգեցին եւ ։ Ա՛մ, կատարող
գաղ-

(1) * Որ առաքեալն ըզմար-
գարէս մեծ ՚ի ծնողացն կանանց.
որ ըզքեզ մեզ յայտնեաց՝ ած և
մարդ յերկրի երևեալ . ասէ ։ ‖
(2) * Զայն բարբառոյ յանա-
պատի և կատարիչ խորհրդոյ ,
զըղնաւեալ այսօր ՚ի հերովդեայ
վերափոխեցա ՚ի դաստ անմար-
նոց . աղօթի՛ւք սորա այր լուր
մեզ և ։ ‖

գաղտնեացն ՚ի՛ , որք ՚ի՛նքն գիրս յառաջագոյն առա-
ցեալ էին : Այս գլխատեալ ասէ ՚ի՛ Հերովդէայ , փոխա-
նակ դնելոյ ՚ի՛ Յովսեպեայ ՚ի՛ Կարեդ մանկանցն ՚ի՛նքեզ
մանկանցն . * ՚ի՛ յաջ տղայքն սանդեալք կոտորեալք
՚ի՛ Տէրտղիայ : ՚ի՛ սակ ասելն Վերթախեցիա ՚ի դաս ան-
մարթից , ոչ իմանի՝ անմիջաբար յետ գլխատմանն Յա-
կոբոյ վերափոխեալ . զի չէ և ևս մահուամբ քան զայլեր
եր գունն երկնից . այլ Թէ յետ սակաւ ժամանակի՝
որ էանց ՚ի գլխատմանէ Տոքս մինչև ՚ի մահ փրկչին .
ուստի բառն այսր ոչ Հայի առ վերափոխիլն , այլ առ
գլխատիլն :

Ասացեալ զայլ խմբատու և ասելիք ասել , որ յատուկ է
ոճոյ շարականաց . իբր զի բազում անգամ ձևացուցա-
նէ զկրօն ինչ էզնեալ յայմ առուր , յորում առնէ զչի-
շատակն կիր գոծոյն . ոչ յաղագս բազում սքոյ ասէ այ-
սօր Հանդուցեալ կիր վերափոխէ՚ , Թէպէտև Հարիւր-
աւոր ամօք յառաջ փոխէ՚ էին : Այնպէս վերջին ասէ՝
այսօր Ծնեալ , մկրտեալ , մեռէ՚ , յարուցեալ , ևն . ոչ
Թէ յայմ առուր արդեամբք լեալ էր : Այս այսմ և
վս բազմաձևոյ փախճանեալ Տաւատոյ՝ որոյ պէս
աղօթէ , ոչ Թէ մարմնիւք նոյ առաջի կայցեն : Այսու
մնոք և աստանօր ասէ , այսօր գլխատեալ , որպս Թէ
այժմ եղեալ իցէ . և զի այժմ սքոյն յովհաննէս արդէն
փոխեալ է ՚ի դասս անմարթից , վս այն զերկոսին և-
ՅՀ զգլխատիլն և զվերափոխիլն յայսօր սահմանէ :
Այսինքն օրինակաւ իմանալի են ասացեալքն ՚ի կանանչ
՚ի՛նքեզ մանկանցն բեԹղեհէմ , Թէ կոտորեցան ՚ի
բեԹղեհէմ , և դասեցան ՚ի դասս վերին զոհարԹունցն .
և Թէ խայտային որ մանկունքն ոչ զգաւառիս ՚ի մէջ
Հօտից . վերձեվեալք իբ զոհարԹունն՝ պսակեցան ՚ի
քրիստոս . և դարձեալ . դիակունք որ մանկանցն անկեալ
՚ի որ բեԹղեհէմ . և Հոգիք նոցա Թռուցեալք ՚ի յեր-
կինս , և դասեալք ընդ զոհարԹունս երկնից : Տես
անդ , ՚ի Թիւն 342 :

197. ՚Ի՛ որ յերկնից , յաւուրն տան , (1) Երկնա-
ղաւոյն կոչի յովհաննէս վս երկնային վարուցն . և քա-

(1) * Երկնաքաղաքացին յով- ըօղ բարբառովն ըզծագումն
հաննէս մեծ ՚ի Տնտնգըս կանանց լուսոյ արեգականն արդարու-
քարոզէր յանապատի ազգարա- Թեան : ||

րոգիւ ապաթաթող բարբառով , այ մեծաձայն գոչմամբ ,
Ա՛նդ , յերկրորդ տան [1] ասէլն , ձգնաբնիկ մարգարէ՝ ու՛ր
այնչափ դիմադրէլ սուտ մարգարէի , որչափ անկատար
մարգարէի , փոխանակ ասելոյ՝ կատարեալ մարգարէ .
վը զի այլ մարգարէից բանք ըստ բերմ մտածին յետ մահ-
ուան նոցա ի գլուխ ելլին . իսկ յոյժ հանգուցուն կատարե-
ցան առ կենդանութ նոր . ուստի ոչ միայն մարգարէա-
նայր , այլև տեսանէր զլուծն մարգարէութն ։ Ա՛յդ
զայլ առաւելութեան՝ զոր ունէր առ այլոսվք մարգա-
րէիւք ։ Ապա , ձգնաբնիկ փոխանակ յատուկ և իսկական
մարգարէի ասէ . զի մի սակս գուշակելոյն առաւել
գնեբկայս՝ քան Թէ զսպագայս՝ համարիցի ոք գնա
անչատուկ կոչմամբ լինել մարգարէ . այլ գնէ ձգնաբնակ
մարգարէ . վը զի գնմ գուշակէր և քարոզէր մարգա-
րէական հոգւով ։

Ապ դարձեալ չեռնադրօղ որդոյն ՚ի , յայ մկրտօղ . գի՛ն
մկրտութեն ձեռն դնի՛ ի վը մկրտելոյն յօրհնէլն և
յընկղմելն ։ Հորդէր ձեռնադրէ . (՚ի 32 օրինն . ձեռնա-
դրեա .) բանայր այլևայլ ձեռնադարձս ածպատրաստե-
առաջի ժողովրդեան իբրև՝ առ՚ի ընտանել նոցա զնա-
գուռնս յաւիտենից . յայ զձեռնադարձ հաւատոց , մկր-
տութե , ապաշխարութեն , առանձնութեն , կուսութեն ,
նախանձաւորութեն , մնարարհրոսութեն ։

Ա՛նդ յերրդ տան , [2] Հանօրէն գենադրեսցեն , ՚ի 11 օրե-
նակս դնի , գենադրեանցն , այ յանօրէն արբմունս գինւոյ ,
կի յանօրէն ինջոյն ։ Ապ ասէլն՝ ՚ի պարգեւ մա-
նէն , նշանակէ՝ փոխանակ պարգեւի զոր խոստանայր
նոքա հերետիկոսք , լինդրելոր վրզ գլուխ մարգարէին , առ
՚ի խաւարեցուցանել զարուսեակին՝ որ յատաջընթաց
եղև արեգական արդարութե քոյ , կամ շիջուցանել
պանդոխտ լապտերն , այ զանմխթանալի հրատն . ոչ ևորև
մեր կրնայ վնաս հրատ վառեալ և լուսաւորեալ հրեից .
(Հովհան . ե . 35 ։) Ապ ասի անաղօտ կիր անմխթանե-
լի . վը զի Թէպետ մարհրմանէ շիջաւ ՚ի կենդաց աշխար-
հի ,

(1) * Ճգնաբնիկ մարգարէ , և ձեռնադրօղ որդւոյն ևայ , յա-
ռաջընթաց կարապետ և պատ-
մող ծագային օրինացն , հորդէր
Ճանապարհ Թագաւորին յաւե-
տեանից ։ ||

(2) * Հանօրէն գենադրեսցեն մոլեգնեալ հերետիկոսք , ՚ի
պարգեւի մանն խրդիրս ըղ-
գլուխ մարգարէին , շիջուցանել
զարեւակեան և զանաղօտ լապ-
տերն ։ ||

հի, այլ վասըն նոր և վկայութիւնն վա՛ր քան՝ անչիջանել ի միացին առ հրեայս. ոչ և ասելին. (Յովհ. ժ. 41. 42.) * Ո՛ր յովհաննէս նշան ինչ ոչ արար, բայց ա՛յժմ զոր ասաց յովհաննէս վա՛ր նոր, ճշմարիտ էր. և բա-
զումք հաւատացին ի նա անդ։

Ա՛նուանէ Ա՛ր կիւրեղեան։ Ծղ։

198. Ո՛ առաջին հիւրակէ զինի զատկական հիւրակէին ըստ յաւուսդ կոչէ զԱ՛ր կիւրեղ. որ ի ձեռագիրս շարակնոցս կոչի և երկին պաշկ. յոր երկիգ զատիկ. զի է ուրեմն օր յարութեան տեառն. յորում փրկիչն մեր կրկին անգամ հանդիսաւ երևեցաւ ժողովոյ առաքելոց, և վերստին հաւատարմացոյց զյարութիւնն իւր։ (Յովհան. ի. 26.) Ո՛ այս հիւրակէ տօնախմբեմք ի յիշատակ նորոգութեան մարդկան ի հնութենէ մեղայ և մահու. և առնեմք իբրև նաւա կատիս քնութենէ մեղոյ։ Ո՛ սոյն խորհրդով յօրինեաց զկանոն աւուրս սքղն Ա՛երսէս լամբրոնացի. որպէս և սկզբնապէսքն օրհնութենն բանիւնէ զանուն նոր։ Յօրհնութե, յաւուրին տան, (1) Ա՛նորոգեալ երկնի, առնու զգան եսայեայ. (խոս. 1.) * Ա՛նորոգեցարուք առ նս կղզիք. ‖ ոգով նշանակին սղգք հեթանոսաց. ուստի հեռաւորն եկեղեցին հեթանոսաց, և բազայայտիւ նորոգել կղզեաց։ Հայջորդն, ի գլխոյ լերանդ, առեալ ի նմանէ պես յեսայեայ. (խոս. 11. 12.) Ամատեն են. ոչ նո-
ցոգեալ առ ՚ած կղզիք, յր եկեղեցիք հեթանոսաց, բարձրագոչ ձայնիւ իբրև ի գլխոյ լերանդ փառաւո-
բեցիք զՏ՚ած. երգովք և ընթերցուածովք և քարոզու-
թիւք հրատարակեցիք զքաջութիւնն քրիստ, որ միայն իւ-
րով զօրութիւն յաղթահարեաց զմահ և զաւազանայ, և փրկեաց զերեսելին ազգի մարդկան։ Ո՛ 10 օրինի.

(գ.ումանն յայնմ։ այլ. հընչմամբ ձայնի։)

Ա՛նդ յերկիգ տան (2) ասելն, ըստ քաջ ՚ն ՚ն ե ր ե ց ւ ո յ ն ի մեկ-

(1) * Ա՛նորոգեալ կղզիք առ ՚ած եկեղեցիք հեթանոսաց՝ ի գլխոյ լերանդ գոչմամբ ձայնի առաք ըստ եսայեայ։ ‖

(2) * Երկնաւոր փառացն հարմանցեալ եկեղեցի ՚ն, զաք-
զ ո-

մեյական է . և սովորաբար յօրինական դրի պարբերեա . յր զարգարիլիք ՝ ի ներքուստ հոգւով , ոսկի-հուռն հանդերձիւ պճնեալ և պատկեալ , որով իմանին զարդք առաքինութեանց և պարգեւք ։

Ա՛նդ , յերեք տան , (1) Թախացեալ որբէս , իմանի . ուրախասցեալ , կիր ուրախանալով որդիքդ սիոնի՝ եկեղեցւոյ ՝ի Քրիստոսէ մեր քո , ասելոցիկք ցնծութիւք վերատակա տիս հոգւոց մերոց , յր զօր ներոգութեանէ հոգւոց , ներ գեալ ՝ի հնութենէ . այսպէս ՝ի բազում ձեռ . իսկ ՝ի տպ . նորոգեալ ։

199. Ա՛նդ , ՝ի հինգ երից տան , (2) Յրեհեցաք , պարզելի է . յարուցեալ երեկեցար հիմնոյ եկեղեցւոյ քո , յր առաքելոց՝ յերեկոյի աւուր յարութեանն , յորժամ Թովմաս չէր ընդ նմա . ուստի հրաժարեր (ի օրին . հրաժարեալ .) չհաւատալով տեառզայն գրեզ . որում այսօր՝ յոմ երից աւուր յարուցեալ քո յուցեր փոխաքողին՝ զվերս մերմնոյդ ։ Եւ հաւատաւն սիրն Թովմայի վկայութեանէ այլոց առաքելոց՝ խանդ էր ՝ի Քրիստոս տառապել , և ՝ի փոխարինոյ տեսանելոյ գրեն ։ Ի կոյսէ Քրիստոսէ յոմանգամ առաքելական գիտին՝ բազական էր ՝ի հաւատարմացուցանել , Թէ ճշմարիտ էր երևումն քոյ՝ և ոչ առաչօք . իսկ Թովմաս ոչ հաւանելով բանից նոցա , ոչ եթէ համարեր սուտ խօսել նոցա , այլ գժ-ուճարին համարեր գյառնեն քոյ . և Թէ խաբեալ են աչք նոցա , զառաչօք երևոյթեն կարծելով ճշմարիտ . բայց այս յառաջ գայր ՝ի յամառութէ , ՝ի Թանձր միտոմէ , և յայլ մարդկային տկարութենց , որք գՀաւատաս յարութեանն քոյ խոհանելին ՝ի միտս նոր . և յայսմ երևս յանցաւոր՝ արժանի յանդիմանութեանն քոյ ։ Ովմանք ՝ի մեհկաց համարին ՝ Թէ Թովմաս ոչ հաւատայր գքեզ լինել ՝ածծ , և իւրով զօրութէ յառնել . մի այն չհաւաներ յարութեան ։ Ակայն զայդ ոչ ունին գոյութիւն , և ոչ ընդունի միաբեղ աղէքսանդրացի . (՝ի մեհկ . յով-

հան-

դարեաց ՝ի ներքոյ ՝ի հանդերձեալ յոսկեհուռն պըսակէ . քանզի ահա գայ առաքեալ փառաց Թագաւորն ։ ||

(1) * Թախացեալ որդիք սիոնի՝ ի Թագաւորէն , ասելոցիկք շնծութիւք վերատակաւոխ հոգւոց մերոց նորոգեալք ՝ի հնութենէ . և ընդ հրեշտակս օրհնեացուք զքեզ փառաց Թագաւորն ։ ||

(2) * Երեկեցաք յարուցեալ եկեղեցւոյ քո հիմանդն . յորմէ Թովմաս հրաժարեաւ ոչ հաւատալ զքեզ տեսողացն . որում ցուցեր այսօր փոխաքողին ընդ վերըս մերմնոյդ ։ ||

հանիտս.) զի արդարև յետ այնչափ ՝ամ՚ագործ եղա-
նայն , և յայտնի դատաստանն պետրոսի՝ գժուարին
էր չհանգչել զկնի Աչխարհաս ՝ամ՝ գնել երկուտասան ա-
ռաքելոցն ։ Այլ առաւել հաւանելի է ասել , թէ ոչ
ըստ կարողութեան յառնելոյ երկիւղիցէր , այլ ըստ ուժգու-
թեան յարութեանն , կասկածելով գուցէ պատրանաւք աչաց
ըմբռնելոյ իւիեն զայլ առաքեալս . ուստի շօշափմամբ
ձեռաց կամէր ստուգել զկիսյարեալն աչաց նոյն ։
Ասայց ի վեր այսր ՝ամի արժան է խոստովանիլ , թէ
գժուարահաւանութեան նորա ունէր պատճառս զաստիկ
արտմութեան և գկասս սրտին , հանդերձ կարօտանօք
տեսանելոյ զվարդապետն . մի զի անձկութեան սրտի ,
և անակնկալ զոյգք յաղագս փափաքելի իրացն ինչ՝
բնաւորեալ են ծնանել զգժուարութիւն ի հաւատալ .
ոյ կակօր լուեալ ի տանեցոցնոյ որդւոց իւրոց՝ թէ
կենդանի է յոսկիփ , և տեսաք զնա , ոչ հաւատացեր
նոյ ։ (Ղննդ . խե . 26։) Աստի և ոչն մեր ոչ վաղվա-
ղակի երևեցաւ Թովմայի առ ի հաւանեցուցանել ,
այլ յաւագեաց գուն օր . զի յայսմ վայրի ի տեսլ
պատմելոյ աշակերտացն ընտելասցին միտք նոր , և ա-
ՃեսցԷ փափաքուին տեսանելոյ գյն . ոյ ասէ ոսկե-
բերան , ի մ՚ հնութեան յոմէ . ը. 41 ։ Ա յս է՝ զոր ասաց
ցաք , թէ չհաւատալ նոր խոսն էր ի թերահաւատու-
թէ , և ի փափաքանալ տեսցն քան ։

Ա ՚ղդ՝ բան շարականիս զայս յետին պատճառ յիշատա-
կէ , թէ փափաքեր Թովմաս տեսանել զվերս փրկչին ,
վասն այն եղոյց նմա . որով և ի հաւատան հաստա-
տեցաւ ։

200. Ա ՚ղդ , ի վերջին տան , (1) Ասթելով Ռոմայի ,
գերեզկանս յառաջ բերել Ա մերձաւորին զընդունելի
կարծիս վարդապետաց յաղագս այսր երևման ։ Ասա-
սելն Թովմայի եղև ի յանկարծ երևելոյն քան դրօքն
փակելովք , ի լսելոյն ի բերանոյ նորա միւսանգամ
զնմ՝ ընդխոնարհանութեան իւր , և ի յանդիմանութեան էն՝
որով թերահաւատ դատեցաւ ի քէ ։ Ա ղաչէր գնոց-
ուձած լիւ ։ Խնդիր է առ վարդապետս , շօշափեաց ար-
դեօք

(1) Ասթելով Թովմայի շօ- նէր՝ որ և ՃԸ դատանելով ըզկա-
շափեր զնոցուած տիպին և ըզ- րուցեալդ . որով առաջ զբանին
բեւեռացն , և գծելով վերացաւ որք ոչ տեսանէ հաւատացաք ։ ||

դէօք Թովմաս ձեռօքն զվէրս նոն, Թէ տեսուիր
Յեսէ շատացաւ ։ Ասմանք ՚ի հին վարդապետաց երկ-
բայեան ըստ այս , ոմն յիշէ օգոստինոս . իսկ եւ Թէոփիլոս
քնաւ ոչ ըստուն զշօշափելն ։ Ասայ իրօք շօշափելն՝ զոր
ասա դնել լսմբօճոացին , և վնոյն Հասատատ ՚ի Ասո-
պինի , ասելով . * Օ խոյսուած կողից Հաւատ նմին
մնացն եւտու շօշափել , ‖ և Հաստատակ կարծիք առաջ-
նոց վարդապետաց և արդի մեկնչաց ։ Ասպէս խո-
սին ոսկեբերան , և օգոստինոս ՚ի մեկն . յովհան . և
դամասկոս ինքն օգոստ. ՚ի բանն ձօ՛ն. տերտուղիա-
նոս . ըստ մ. ըզհմ պլակսեաց . մեծն գրիգոր . Ձատ. իդ. ՚ի
վ ՚ի աւետարանաց . կիւրեղ աղեքսանդրացի . Թէոփի-
լակտոս , և այլք բազումք ։ Օ որ և այլուր ասէ շա-
րականն . յո ՚ի փչ յարուԹե . յերկրդ ողբի . Ար ցՀՈՅՆ

Թովմայի զշօշափեցաւ էրէնէ ։

Ա զօրէ ընդդէմ այսր կարծեաց ասել , Թէ ոՀն մեր
առ այլ առաքեալս եւս ասաց՝ շօշափել զինքն և տես-
նել . (զուկ. իդ. 39.) և սակայն չէ յայտ Թէ շօշափե-
ցին իրօք . մանաւանդ Հերմինիա . (Ձիդէ ըզհմ յով-
Հան. էդիմ:) Համարի՝ ոչ շօշափեալ նոցա ՚ի պատիա-
ռանացն ։ Ա նման է քանզ . զի այլ առաքեալք ոչ
պահանջեցին զշօշափելն , ոմն պահանջեաց Թովմաս .
վասն ՚ի ՀաստատուԹե Հաւատոյ նոր կամէր քո , զի
իրօք շօշափեացէ . ոմն վա՛ այլ առաքելոյ՝ զկերակուրն
էառ առաջի նոցա ։ Ասակայն մտքեմ է Համարել՝ Թէ
առանց շօշափելոյ եւս եկն ՚ի ՀաւանուԹե յայու Թէն,
տեսանելով անպղտոր աչօք զնորն , և լսելով ՚ի նմանէ
զկնի խօսեցեալսն ։ Ասոյն միաս ասէ օգոստինոս . (՚ի
բանն Ձկո՛ն , յղգս ժամանակ .) Թէ Թովմաս զայսոսիկ
մանր Հետաքննեաց , ոչ զի ինքն երկբայէր , վա՛ զի առ
նոր Հաւատս բաւական էր տեսանել զոր յառաջն Ձա-
նաչէր . այլ զի ՚ի բաց տարցի զնա՛մ կարծիս Թերահա-
ւատուԹե՛ շօշափեաց վա՛ մեր ։

201. Օ կինի շօշափելոյն ՚ի վերոյ բերել չարաչանչ
զարձրաձայն դատաւորԹե՛ն , որ և ՚ի ֆատանելով չյա-
րուցեալ : Ասմանք ՚ի վրէպ ետուց Համարեցան՝ Թէ նախ
քան զշօշափելն դատաւեաց . բայց սովորաբար այլք
ասեն , զկնի շօշափելոյն , կա՛ի՝ ի շօշափելն եւ զդատա-
նելն . զայս կարծիս յուցանել և կարգ բանի չարա-
կանիս ։ Ա՛ՀԱ ոդորս մամ ստացի վրէպս նեստորի Հա-

մարդ՝ թէ ոեր և ոեծ գործէն՝ ոչ առ քեզ հայիր, որպես
թէ զնա գայթուցեսն դաւանելով ոեր և ոեծ, այլ էր
աղաղակ զարմացական, որով ի տեսանելն զքեզ յա-
րուցեալ, լի զարմացմամբ փառաւորեաց զնոսա. որպես
յայլ անուինկալ դիպուածս ասեմք, ոմն ոեծ իմ, զի՞նչ
է այս, ևն։ Այլ զայսպիսի խոտորնակ մեկնուի դա-
տապարտեաց հինգերորդ տիեզերական ժողովն, որ ի
եկդն կոստանդնուպոլսոյ, ի համարն ժե։ Ընդդէմ
այգպիսի մտաց շարականս խորհրդով դնէ, ոեր և ոեծ
դաւանել չարեաց։

Հաւելու շարականս, Որով սաւ զքեանն ևն։ Զովմանս
Յես տեսանելոյն զքեզ, հաւատայ թէ յարուցեալ է.
տեսու թէ ասացն, կամ շօշափումն ձեռաց հարեր առ
քեզ իբրև առ մարդ կենդանի. բայց թէ ի մեռելոյն
յարեաւ, և թէ իւրով զօրութէ, այս ոչ ներքոյ ան-
կանի աչաց, այլ է նիւթ հաւատոյ. ուստի ետես զքեզ
կենդանի և ձմարիտ մարմնով ուսոյ. իսկ հաւատաց
յարուցեալ ինքնիշխան զօրութէդ. և զայս հաւատս
գինի տեսանելոյն ընծայեաց։ Այս առ այս ասաց
քեզ, թէ դու տեսանելով հաւատացեր. երանի՛ այնո-
ցիկ՝ որք առանց տեսանելոյ հաւատացեն զիս լինել
ես միայն ոեծ, այլև մարդ ձշմարիտ խոսեալ, մեռեալ,
և յարուցեալ։ Այսմ երանութէն պատձառս ետ թէ-
բահաւատութին Թովմայի. որ և ըստ ասելոյ սբ՛ին օգոս-
տինոսի, և մեծին գրիգորի (՝ի նախաիշ. տեղիս.)
առաւել օգուտս՝ի հաւատս յետնոց՝ քան վկաւասալ
այլոց աշակերտաց. զի դժուարահաւան հետաքննու-
թէն նոքա կարձեաց զպատձառանսն թերահաւատութէն
մարդկան. և ըստ իմաստուն ասացուածի ուրուն, որ
յամէն հաւատաւ՝ փութով հաւատացուցանէ։

Ի հարցն, յառաջին տան, (1) ուր տպագիրքդ գնէն՝
զոր մարքրեցեր յաղագնէն, գրեթէ ամ գրչագիրքդ
գնէն՝ աղագնէն վերբսոին ծնրնդեամբն։

Նոր կերկդ տան (2) ասելն, Որ յարոեցեր ոո, նշա-
նա-

(1) * Որ խոնարհեցար յան-
ձառ փառաց վեռայդ անհաւ և
երկնաւոր՝ ի սեր հարսին քո ե-
կեղեցւոյ. զոր մարքրեցեր յաւա-
զանին վերբսոին ծնընդեամբն. ||
օրհնեմք։ ||

(2) * Որ կենդանարար նոր
յարուցեր քո հորոգեցեր զհնա-
գեալքս մեզք. որով զընծայ
այսօր եկեղեցի ընդ հորոգուսին
բնութէն մերոյ. օրհնեմք։ ||

նակէ զսյնպիսի յարուածէ , որ չէ ևս եղեալ եր ։ զի
թէպէտ յատաջ քան զքէ և ՚ի քէն ընկալան ոմանք
գյարուածէ ՚ի մեռելոց , բայց ոչ յանմահ և ՚ի փառս
ւոր կեանս իբրև զքէնին ։ Վասն եա ՚ի բանս շարակա-
նիս , զի ստէպ ձևով լծորդաց ՚ի կիր առնու զբառքս ,
նոր , նորոգել , նորոգութիւն , կամ ևս յարմարել զանունն՝
անուանն նոր կիսաբաւին ։ զի պահեսցի համեմատութիւն
երգոց եւ աւուրն ։

Ա՚նդ , յերերդ տան , (1) Ա՚յսօր մանկունք առաքեսցի , իմա-
նալն պարտական եկեղեցւոյ , օրք պայծառանան ներ-
քին վայելչութիւք հոգևոր շնորհաց , և արտաքին վայել-
չութիւք եկեղեցական սպասուց ։

202. Ա՚ մեծացուսցին , յերերդ տան , (2) Օ՚ր
խառնաբանք , իմաստքն են ։ բարեբանեսցուք զնոր յո-
դարանդ հրաշալի նորոյ միաւորութեան բանին նմ , և
մարմնոյն կի մարդկութեան ։ Ա՚խորհուրդ մարդեղու-
թեան ասէպ ՚ի կիր առնուն վարդապետքն հայոց զբառս
խառնել , խառնուն , ածախառն , իմմնալով այսու ըզ-
նեերքինն և զբերս միաւորութեան ածելով և մարդկու-
թեան ՚ի մի քն , առանց շփոթմանն և փոփոխուե ։ Ա՚յս
կիրառութիւն ՚ի լուսաւորչէ անտի էառ սիրելին յասել
նը ՚ի վարդապետութեան , (Ա՚գաթանգ . երես 162 ։)
* այնպարհեցաւ և խառնեաց զնծածութիւն եւ մարդկու-
թեես , և զանմեռն եւ մեռաւոս ։ ‖ Ա՚յս զարձեալ ։ (եր ։
220 ։) * Օ՚ր հողեղէն բնութիւս զգեցաւ , և խառ-
նեաց անխառն յածութիւնն ։ ‖ Ա՚նդ ։ (163 , և 278 ։) *
Ա՚ծախառն մարմին ‖ ասէ , յն ընդ ածն միաւորեալ ։
Օ՚նոյն ասէ և ՚ի Յաձախասպասուցն ։ (գլ ։ Ե ։ եր ։
98 ։) * Ա՚յսպէս և ասէն մեր յետ միաւորեան պահոլք
սնդեալ ածախառն մարմնով ։ ‖

Ի սա օրինակի լուսաւորչին համարձակ վարին այսու
բանիւ այլ հետևող վարդապետք հայոց ։ ոչ և սքեա
գրիւդ նարեկացի յաղօթիդ գիրն (բան ։ ղէ ։ 5 ։
ասէ ։ * Ա՚նպատկան խառնուեիթ կերպացեալ վիճեր
՚ի մարմնի , ըստ օրինի հոգւոյ եւ մարմնոյ , և ոսկւոյ
՚ի մարմնի ,

(1) * Ա՚յսօր մանկունք առաքեսցին վայելչութիւք , ասեն ընդ որոյս հրեշտակապետական փերկութիւն մերոյ ։ օրհնեմք ։ ‖

(2) * Օ՚նոր խառնաբանքդ հրաշալի նոր խառնման բանին և մարմնոյն հոգևոր երգով բանեսցուք ։ ‖

հրոյ, և կի յայտնապէս ինակ ասել՝ լուսոյ ըլ օդոյ. ուչ փոխոխեալ, և ուչ անջատեալ։ ‖ Այս ի բան. ծիբ. 4. ձաձախատն մարմին ասէ։ Պարձէր, նախերն (՝իներ բոլ ՀաձաձնԻն) կոչի զնա * Ջնկատաղարեմ մարմնոյ ձաձուձէն խառնուրան։ ‖ Այսորև դարձեալ. * Այսոսկ և դիզդատոր մարմինն միակ՝ խառնեալ ընդ ձձական բնութեան իւր անբակ։ ‖ և զկնի. * Այսամանն խառնեալ էութիւք, միաւորեցաւ անչափելի։ ‖ իսկ թէ զինչ իմանայ՝ եռամանն էութիւք, բացատրէ զկնի. * Այ, հոգւոյ, և մարմնոյ խառնմամբ, ի մի էութեան երիցն հիւսմամբ. ‖ ջր ի մի գոյութեան անձնաւոր երիցն շաղկապելով, ‖ Պարգիս վրդպտ մէկնիչ կաթողիկէացոյ. (՝ի ա. յով. հան. Ձաս. ա.) ասէ. * Այսէմբ եթէ զանխառնելիսն խառնեաց. և թէ ոՀղ խառնեաց, ուչ գիտէմք։ ‖ Կատարեմն առ այս և բանք նեբսեսի Ձոբհալոյ. ոՀղ զոր գրէ ի թղթին ի միջագետս ասորոց. * Կառնէք միացողչ յոլովայնի կուսին զերկական բնութիւնս մեր ըլ անեղն իւրում բնութեն... և եղև նոփա մի և անքաժանելի՝ ուչ փոխոխմամբ և այլայլութ, այլ խառնմամբ և միաւորութ անՁառապէս. ուչ յաղթելով հզօրագոյն ի տկարագունէն, այլ տկարն յաղթեաւ ի հզօրէ Ձատի՝ ըլ ձձաբանին գրիգորի, եթէ խառնեցաւ մարդ կութին ըլ ձձութեն, և եղև մի՝ վերՁադունին յաղթելով. զի եղէց այնբան ձձ, որքան նա՝ մարդ։ ‖ Այս ինքն յիւ Հանրական թղթին, ի դաւանութեն ասէ. * Այաւել ի բնութէ նոր մարմին և Հոգի և միտս, և խառնեաց նոր և անՁառելի միաւորութ ըլ ձձութ իւրում։ ‖ Պարձէր, ի թղթին առ ալեքս փեսայ էմ մանուելի կայսեր, ասէ. * Ավ խոցոյց ըլ ձձութեն իւրում անքնին և անՁառելի խառնմամբ.... Խառնի ըլ մարմնոյ անմարմին բանն, և միաւորեալ ըլ ինքեան զմարդկային բնութիւս՝ ձձացուցանելով զնա խառնմամբն և միաւորութեն։ ‖ և զկնի դարձեալ. * Խակ մարմինն և անմարմինն խառնին և միանան անՁառաբար, և ուչ շփոթին ի միմեանց կի այլայլին, որպէս մարդկայինս Հոգի և մարմին։ ‖ Այս ինքն չնորՀալին ի Ձորդի գլխոյ, յոտանաւորն ոՀղ էրգուելն ասէ. * Այոր այս խառնուածն ըսքանչելի,

լի ։ ՝ած ՝ը մարդ՝ բնութի՛ր խառնի ։ ՝Ա՛յ էութի՛ր փո-
փոխի ։ և ո՛չ ձևով կերպարանի ։ ‖ և գինի ։ * Խոտնի
ընդ մեզ՝ անչփոթաբար ։ և միանայ՝ անձառաբար ։ ‖
Վարձե՛ր յոտանաւորն՝ ՝Ի՛նչ կիտ ։ * Այրն ազամ՝
Հնդին ազամայ՝ որդիացաւ ։ ՝ի կուտէն՝ ՝ած և մարդ՝
նոր խառնեցաւ ։ Երկակին՝ անձառանայ՝ յոյժ միացաւ ։
և բնութի՝ երկաքանչիւր՝ ոչ չիտիճեցաւ ։ ‖ Ամոզումք
զայլ քաղցրմ վկայուիս վարդապետաց ՝յիշելով միայն
զասացեալն Ա՛ռևելք գերաբերին ։ * Ասան բնութի
բանին խառնեալ անշփոթ ՝ի մեր բնութի ։ ‖ և զմիս
բան լամբրծացոյն ՝ի Ասիպին ։ * Ասան Հաղորդե-
ցաւ ը՛ն՝ , խառնուածն անձառ ։ և յատկութի՛ էութեցն
անշփոթ ։ ‖

203. Ա՛պաքէն որք վէր՛ ՝ի վերոյ խուզողութի՛ը և
Հայեցեալ լցեն ՝ի գիրս վարդապետաց եկեղեցւոյ ,
տեսանեն՝ զի կարի հին է և սովորական՝ կիրառութի՛ը
բառին խառնուած ՝ի բանս յաղագս խորհրդոյ մարդե-
ղութե՛ ։ ‖ արդապետք յուսոյ և լուսաւորչից և ա-
սորոց անխոհիր ՝ի կիր առնուն զայն՝ ոչ միայն յառաջ
քան զերևելն աղանդոյն եւտիքեայ , այլև յետ այնր ։
Ա՛յսուհետ անտի գիրգոր ՝ածոյանն , յեՀրկդ Հանի պատ-
քառին (Հառ ի՛բ ։) ասէ ։ * Ա՛յսպէս առեալ մարմնին ,
աստ նոր այն խառնուածն , մի յերկուց , և երկոքին ՝ի
ձեռն միոյն ։ ‖ և զարձե՛ր ։ * Վ՛ինդ և անլուր խառնե-
մնա , ոչ աքանչե՛լի խառնուածոյս ։ ‖ Զանիկ ասեն
առե՛ր այն՝ զոր երգե՛մք ՝ի Ա՛նոհունքն նորին ՝ած և
բանի ։ * Ա՛ր զմիական անօրինութե՛ մարդացելոյն
մե՛ր ուսուցեր մի յերկուց՝ նոր խառնուածն աքանչե-
լի ։ ‖ Ա՛յս ինքն ասէ, զարձեալ յառաջին թղթին առ
կղեդոնիոս ։ (Հառ ծ՛ա ։) * Ա՛ծ որով զմարդն ողջոյն
պահեա՛ , և խառնեա զած՛ութե՛ին ։ Ա՛յսպէս խօսի
և յերկի՛ թղթին ։ այլև ՝ի Հառն ծ՛ունդ ։ և յայսմ ։

(Հառ լը՛ ։ և Հառ ի՛ս ։ յի՛գ և մրտութե՛ ։)

Վ՛րիգոր նիւսացի , (՝ի հրաշանգան ։ գլ ծ՛ա։) * Օ՛վ-
բախառնուածե՛ եղանակ ածոյնդն ը՛ն մարդկայնութե՛ն
նկատեալ չէ՛մք բառական ։ ‖ Ա՛յսպես յայլ գիրս ևս վա-
րի բառիւք՝ վերախառնեալ , հաբախառնուե՛ , ևն ։
Ա՛իւբիոց ապէքսանդրացի , ՝ի գանձուց գիրն ։ գլ ե՛ ։
ասէ ։ * Ա՛՝ի քո՛ ՝ի մարդկուէ՛ և յայ բանէն խառնե՛ ։ ‖
Ա՛յսպես յառաջին թղթին առ միայնակեացս , այլև
՝ի

'ի պարապմանց գիրսն ։ Ա՛յլ յատկաբար յիշեցս այսր բառիւ գրելով 'ի ա՛ գիրսն ընդդէմ նեստորի ասէ. * Օ խառնուածդ այն էգին ոմանք և 'ի Հարց սրբց . այլ քանզի զանգիտէ ասես , մի գուցէ որ չիցէ Թուին լինել Համարիցի , ա՛ օրինակի հեղանիւթից խառնակելոյ յիրեարս , անեղիւզ առնեմ զբեզ. զի ոչ բնաւ այգպէս խմացան . այլ վարեցան Ձայնիւզ՝ զծայրագոյն միաւորու[թ]ի առ միմեանս եկելոցն սա-

տապետել գումն գործել ։ ||

Ա՛տղեալ զայլ և բանս վարդապետացն յաշեաց , կրկն քեմբ վկայելով ժողովոյն յաշեաց 'ի կոստանդնուպօլիս 'ի ժամանակս էմմանուէլի կայսեր , որք զդաւա-

նութի իւրեանց յղեալ առ Վրիգոր կիպրէից Հայոց , ասեն 'ի նմա . * Ի սքանչելի խառնուածն և 'ի յարակ-

ցութի բնութեացն՝ և յանբաժանելի նոյնութեին և յանշփոթն՝ անփոփոխելի միաւն յատկութեանն , || ա՛ , զկնի , * Ա՛նպէտս առ միմեանս ընդանեցան բնութիքն և խառնեցան , այլ զանայլայլութիքն և չէտ այ-

սորիկ ունին ։ ||

204. Ի վարգապետաց լատինացւոց՝ առերեսուվեսնոս (՚ի գիրս յայտգս մարմնոյն քրս. գլ. ԺԸ. [1]) ասէ. * Ա՛նաւէնն (էերբոփիտոս) գմարգ ածախառն , և ոչ բանան զմարդն ։ || սոյնպէս 'ի գիրս ջատագովու[թ]ե. գլ. իա. կոչէ մարգ ածախառն ։

Օգոստինոս (Թղթ. ՃՀԷ. առ վոլուսիանոս . գլ. Ը. [2])

* Օ որդիսկաւ 'ի միութե (մարդկային) անձին՝ հոգի միանայ և մարմնոյ՝ զի մարգ լիցի , սոյնպէս 'ի միութե (ածական) անձին ած միանայ ընդ մարմնոյ՝ զի քրիստի ։ Ա՛պա յայտնի՞ խառնուած է հոգւոյ և մարմնոյ . և յայսմ անձին՝ խառնուած է նոյ և մարգոյ ։ Ի նոյն զի լոգոն էհաւ կայցէ 'ի սովորու[թ]է մարմնոյ , որում էր-

(1) Tertul. de carne Christ. cap. XV. „ Agnoscunt hominem Deo mixtum , et negant hominem . "

(2) S. August. ad Volus. epist. CXXXVII. „ Sicut in unitate personae anima unitur corpori , ut homo sit : ita in unitate personae Deus unitur homini , ut Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animae et corporis ; in hac persona mixtura est Dei et hominis : si tamen recedat auditor a consuetudine corporum , qua solent duo liquores ita commisceri , ut neuter servet integritatem suam ; quanquam et in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis , mixtura est animae et corporis ; persona autem Christi , mixtura est Dei et hominis . "

երկու հեղանիւթք այնպես խառնակիլ բնաւորեցան, մինչ և ոչ միւսն պահել զիւրն ամբողջուն. Թէպտև ի նմին իսկ ի մարմնին՝ լոյս ըլ օգ խառնի անտարակոյս նաբար ։ (այս նման է բանի նարեկացւոյն՝ զոր վերոյ յիշեցաք ։) Այսպս անձն մարդոյ՝ խառնուած է հոգւոյ և մարմնոյ. իսկ անձն քրիստոսի՝ խառնուած այլ և մարդոյ ։ ||

Եւ ենն] և ան՝ որ անհաշտ հակառակամարսն եր սրբոց ծոյն եւտիքեայ, (ի Ճառ. ի. յիշ. ծննդ. քրիստ. [1]) ասէ. * Կնութիս ոչ այնպէս վերառնէ զիւր կատարելութիւն իւրոյ արարչի, մինչև այս բնակիչ իսկ, և այն բնակարան, այլ այնպէս զի բնութիւք ըլ միմեանս խառնեսցին ։ ||

Ոչ իհիլիոս եպիսկոպոս ասիրիկէի՝ ի իշ գարուն. (գիրք ա. ընդ մ եւտիքեայ. [2]) ասէ. * Արմիոյս բնութիւն այնպէս շարախառնութիւք ընդ նոսին ի միոջ յանձն բանին, զի տակաւին ոչ ծանեցաւ բանիւն ։ || և զինչ գարձեալ նոյնպէս իսոսի ։

Պետրոս ոսկիաբան՝ յանդիմանիչ եւտիքեայ, (Ճառ Ասիր. ի վերջ աւետման. [3]) ասէ. * Ոչ այլք զխառնուածն այլ և մարդոյ ի մի մարմին ի վեր քան զբան ։ || Զոր դուք զայլ լսեցին վարդապետս ։

Ասորոց վարդապետաց՝ սբն եփրեմ՝ (ի Ճերդ երգ ծննդ. քրիստ.) ասէ. * Ով մին ի բարձրագունից, և զմիւսն ի խոնարհագունից՝ զնուիրն խառնեաց իւրեւ սպեղանիս. և եղև անձն՝ ած և մարդ ։ || Յանէքն զառաջ խառնուածն ի միր առնու յածոյին անձինս, առեալով անդ. * || Ի ձեռ Հայր և որդի. զի մի ի բնութիւնէ երկուցն. միւս ի միւս ոչ անցանէ, մինչ ընդ միւսումն խառնի ։ || և գարձեալ. * Հաւատիկ մին երեք, և երեքին մի ենն՝ խառնեալք, և ոչ տարբայեալք ։ ||

Ով այսոսիկ մարթի ի տեսանել ի մատեանն կոչեցեալ Քրեմէեան գրատուն, յօրինեալ ի յոխտիպոյ ասսեմ.

(1) S. Leo Mag. in Nativ. III. „Nec sic natura in societatem sui creatoris est assumpta, ut ille habitator, et illa esset habitaculum; sed ita, ut naturae alteri altera misceretur.“

(2) Vigilius contra Eutyc. lib. I. „Carnis naturam ita per susceptionis commixtionem in Verbi transisse personam, ut non tamen fuerit in Verbo consumpta.“

(3) Petrus Chrysol. Serm. CXLII. de Annuneiat. Div. Mariae Virg. „Audistis inaudita ratione in uno corpore, Deum, hominemque misceri.“

մանեալ սիմոնի , և տալագրեալ ի հռոմ հատոր ին . եբէս 80. 107։ Իւր և ասէ մնաւեհագիրն , թէ բառդ՝ խառնուն յանձնեալ ի բանս սրբոյ եփրեմի՝ առհասարակ յաւորոց ի գործ ածի փոխանակ միաւորելոյ . և բերէ ի սոյն վկայութիւնս ի փիլոքսենոսէ ։ Այսպէսն (եբէս 81. 82.) բերէ զբան պատարագամատուցի մանկանի ասորոց , ուր քահանայն յարկանելն զմանն ՝ զբ մարմնոյն ի բաժակ անդր՝ ասէ . * Այսուհետեր ՝ ձեռք զձեռքիդ քո ՝ մերում մարդկութիւն ։ ‖ Այս որ ասե փանոս պատրիարգ նոցա ասէ , թէ բառն խառնել ազատ է , յայմ կասկածանաց . վ՚ի զի ասի զնովք՝ որ ընդ այլում կապակցի , կիմ հաղորդի , կիմ միաւորի . և յուսանէ զծայրագոյն միաւորութիւն բնութեցն ի քր՝ խորհրդով վարեցան այնու ձայնիւ . և մանգամայն առ ի մերժել զկարծիս շփոթ մանն բնութեցն՝ յարէին զայլ բառս , յր նոր , կիմ սուանչէլն ։ Այս վերկոսին զայս ակնարկէ եղիսա կրետացի՝ մեհնիւ գբիգոբի ՝ ճաթանին . որ ի ձառն ծնն , բացատրէ զայս բառ՝ ասէ , խառնուն և առ մէջ իսկ ասի զմիացանէ , որք զատանին՝ և չեն շփոթեալք ըստ միմեանս , ոչ զգոյութեանց , զգաւոյ ։ Այս վկնի զարձեալ ասէ . * Խառնուն յայսմ վայրի՝ (վ՚ի յաւելման բառիցն՝ նոր և սուանչէլէ) ունի զայն՝ զի զշփոթուն զնա՛ ի բաց տանի . բայց չունի զայն՝ զի բաժանիլ կարիցէ ։ ‖

205. Ա ան այսր նմի վերդպեալք հայոց անիսկնաբար վարեցան այսու բառիւ , գիտելով զբնաւոր կիրառութիւն նր , զուղղութ նշանակութեն , և զողջմտութ ասողացն և լսողաց ։ Զ կիրառութիւն ահա ցուցաք ՝ ի վերագոյնդ ։

Զ ուղղութ նշանակութեն , որպէս ի յոյնն և յասորին , նոյնպէս ի հայ լեզու քննութ առանանեմք , զի խառնել և խառնուն ասի բազում անգամ յանշփոթելի իրս , յորս ոչ մնանի խառնակութիւն , կիմ այ-

Ա՚.

այլուեն, կիմ ապականուեն. ըս այսմ ասելովք՝ խոս-
նել զՀոգի ըս մարմնոյ, զմարգելիկ ըս հրեշտակս, զփեղկ
ըս փեղկս, զող ըս սխս. եւն։ (տես ելից. խզ. 3. 5. 6. 9։)
Ոյնպէս խոնարհեաց, և խոնարհէին կոչին ագոյգքն,
ծղինկք, յօդուածք, և այլք նմանք, որով լինի հիւսի,
կապի, ագուցանի՝ առանց բաժանելոյ։ (Ղևտից ին. 4.
5. 10. իը. 32։ Գործոց իե. 40։)

Օ ողջմտութեն լսողացն և ասողաց լաւ ևս քան զմեզ ձնոտուէին առաջին վարդապետք Հայոց. որոց առաջի ասաց կայր դասատուեն ազգին, և գիտէին զնա այնչափ հեռի գնալ կեանքական չխոնարհանել, որչափ հեռի եր եւտիքէս յուղղափառ ձշմարտութենէ։ Ցայժմ ժամանակս՝ յորս բանք եղեն յառնաց ըս Հայոց յաղագս հաւատոյ մարդեղութեան բանին, և յոյնք կամ անգիտաբար, և կիմ թէնամութեր կեանքական կարծիս ձգիլին զձայն միոյ բնութեն՝ զասացեալն ի Հայոց, անհնարինս վայրանային վարդապետք Հայոց. և ի բացայայտելն զդատանութեն ազգին՝ նզովս արձակիլին ոչ միայն կետիքէս և յագնոյ նոցա, այլև յայնոսիկ՝ որք զՀայս գրպարտութեր ազանդակիցս կոչիլին եւտիքականաց։ Ասացուք և ի դէպ համարիմ յիշատակել աստանօր զբանս ինչ ի Թղթոյն՝ զոր յաւուրս զբաբիայ կաթուղիկոսի գրեաց սահակ եպիս. հոգոս տայոց՝ մեուռ մեսկանոճանեէ, ի պատասխան նի Թղթոյն փոտայ պատրիարգին կոստանդնուպոլ-
սոյ. յորում Թէպէտ ինչ ինչ հակառակուեր խոսի, բայց զդատանութեն Հայոց յայս խնդիր՝ ուղիղ բա-
յատրէ. ասելով. * ,,Ա՛րդ՝ մի զի գրեցաք ի քոյդ սրբ-
,,բութեդ առ մեզ, եթէ որք մի ասեն ի քէ բնու-
,,թէն, եւտիքեանք են, և զնորայն ընկալցին զՀա-
,,տուն, աստանօր ոչ ուղիղ դատեցայ։ Ա՛ ասն զի
,,ամբարիշտն այն եւտիքէս՝ մի բնութէն ի քէ ըս փո-
,,փոխմանն ասաց։ Ա՛ս ասպս բացատրելով զմնոր-
,,բութեն եւտիքեայ, յարէ ի նոյն. * Ցեսեր զամ-
,,բարիշտ մտացն չարաչար խորհուրդն, և զդաւաճա-
,,նող խորամանկութենէ, թէ չորպիսի հայհոյութեէ
,,անդունդս գլորեցաւ։ Ա՛րդ՝ զհարդ հատանեալ քո
,,ամենահատար գիտութենդ՝ ի մէզ չարել զայրաթ
,,սի օտարոտի խորհրդ, առ ի չարաշահնջաւել
,,զմէզ. որ ոչ վայել է քո սրբութենդ՝ զմին նզովել

,, և յանձային ընկերեալ յարկացն ի մեզ յարձրուլ.
,, վս որոյ և ասեմք, եթէ որք այդպիսի խորհրդա-
,, ծուքիք ասեն ի քո մի բնաւքիք, կիմ ընդունին զնորա
,, վարդապետութիւն, ընդ նովին նզովիւք փակել ինաս-
,, ցեն յատիտեանս ժամանակաց։ ‖ Ո՛վ կնի այլոց բա-
նից յաղագս բառին Խառնուն խմաստասիրելով, ասէ.
,, * Վարձեալ, ո՛չ փոքր ինչ վհատայ՝ վս որոյ գրե-
,, ցեք ի Թղթի աստ, եթէ յորժամ խառնումն ասիք
,, ցեք ի վերայ քոի երկուց բնութեացն, յայտ է թէ
,, ոչ միոն եկաց միաց յիւրուքեք, այլ լուծեալք ի
,, միմեանց դատարկացան։ ‖ ի մեն բանիս անտեղու-
,, թիւ. զի եթէ յատկանութեանն խառնումն ասեաք
,, ի վերջոյ բնութեացն, ոչ ջուր ընդ գինի խառնեալ,
,, և երկոքին ի միմեանց լուծեալ. և ոչ այլասեռք
,, հրահալքն, ոսկին ասեմ և արծաթն, և ի մի-
,, մեանց ապականեալք, թերևս ի դէպ էր զոր ա-
,, սէիրդ։ Լոկ եթէ արտաքոյ սորին է զոր ասեմք.
,, զի խառնումն բանին ոչ ընդ իւրոյ մասունցն, որպէս
,, լոյս ընդ օդ, կիմ հուր ընդ ոսկի, կամ հոգի ընդ մարմին,
,, անխոխոր և անանջատ գոլով, ուրեմն ի զուր չարա-
,, համբաւեք զմեզ, պահարակելով զձեմարտուէն։ ‖
Ո՛պա յառաջ բերեալ զանս լուսաւորչին, և գրիչ
դորի ձեռաբանին, յորս խառնումն ասեն ի վերջ բնու-
թեանցն քոի, ասէ. * Վարձեալ, խնդրելի է՝ թէ
,, ընդէ՞ր զբ Տարքն երկուս այսմ վարեցան ձայնիւք,
,, երբեմն խառնումն ասելով, և երբեմն միաւորու-
,, թի։ Ո՛չ վս զի խառնումն ոչ ունի բաժանումն, և
,, միաւորութի՛ն ոչ ունի քակտումն, (յո՛ զլուծումն կիմ
,, զեղծումն,) վս այսորիկ երկոքումիքս այսոքիւք վա-
,, րեցան բանիւք։ ‖ Ո՛սել կամի, խառնմամբն կամե-
ցան զբ Տարքն յուցանել զանբաժանութի՛ն բնութեացն
ի քո, իսկ միաւորութի՛ն զանշփոթութի՛ն նոյ. և այս
է համաձայն ասացելոյն կիւրղի, և եղիայի կրետաց.

ՀՈՂ, ՂՈՐս յառաջ բերեալ ի Թիւնս 203. 204։

Յետ այլոց բանից կնքէ զԹուղթն դատաւորեալ ազ-
գին, ասելով. * Ո՛չ ժ առաջի կայ անցանել դուզ-
,, նաքեայ բանիւ առ ի բացայայտել զոր ուսաք ի քէ
,, փրկօղն մեր զբարւոք դաստանութի՛ն. եղիցի եւտի-
,, քիանոսացն յաւէտ բացակայութի՛ն սիրոյ աղան-
,, դին լինել հեռաւորագունդն, որոյ կարծեաք զմեզ

,, չարաշամբաւել։ Խոստովանիմք զորդին նոյ զանձն
,, ձեր . . . . առեալ կատարեալսպէս զվերս բնութիւն՝
,, զհոգի և զմարմին և զիրս. ոչ փոփոխելով զմարդ
,, միոյն յանմարմնութենէ, և ոչ բանն ձեր փոփոխեալ
,, յանփոփոխելի յիւրմէ բնութենէն. այլ միաւորեալ
,, ի մարմնի անշփոթապէս և անբաժանաբար, կրե-
,, լով կամաւորաբար զնմա կիրս մարդկայինս՝ բաց ի
,, մեղաց։ ‖ Լսեալ ինչ ի Թղթոյդ սահակայ եպիս-
կոպոսի մուսա անուանելոյ։

206. Հելորդ համարիմք առ այս ի մէջ բերել զաւագմաժամնականեայ զլուսցարութիւնն՝ որք եղեն ձանազան թղթովք ի մէջ աշխն նեբսէսի հնորհալւոյ, և կայսեր Հռոմոյ մանուէլի ընդ պատրիարգին նոյա. որովք յայտնապէս ծանուցաւ, թէ ոչ յոյնք հնոյ էին ի նեստորի բաժանմանն, նոյնպէս հայք յերուսաղէմ չփոթմանէն. զոր և մանուէլ կայսր վկայեալով ի թղթին՝ զոր գրեաց առ գրիգոր կաթողիկոս՝ յաջորդ հնորհալւոյն, թէ պատրանաւք սա ատանայի արկան զուր կարծիք ի վերայ երկուց ազգացս. և վասն հայոց ասէ. * Խոկ զհայք ի հռոմոյ փութայ (սատանայ) զրպարտութիք բամբասել, թէ ոչ ընդունին խոստովանին, և ոչ ասեն իւրաքանչիւր բնութենէն զպատշաճ յատկու. թիւնն վայէլչական։ Այլ առաւ դարձեալ ամբարիշտն զանձնաւորութիք միաւորութիք ձեր խոստովանութիք բնութենէն՝ մեզ կարծեցոյց չփոթումն առնել. և խորհին այսպէս սխալ և թիւր ի ձեզ գայթակղութիք։ Այլ սակս այսորիկ ի մէնջ հնրէութիւնք կարծեցայք և անուանեցայք դուք, որ հաստատութիք խորհրդոյ յուղղափառութիքն. իք որում և յառաքելոցս լուսաք և գհոգեալք վիպ։ ‖ Օ սոյն վկայեաց և ինքայիլ պատրիարգ ի ժողովական թղթին առ նոյն գրիգոր կաթողիկոս, առէ. * Այլ երբ որ առձեռ իրքն, և այլ էր որ առ մեզ միաբնորին համբառն. յաղագս որոյ առ առաստ որ առ մեզ գրոյս, և յորմէ առ ձեզ և կարօղ ձեռապահակեալ թագաւորն առաքեցաւ առ ի ձեր պատուհականութենէդ, ծանեաք զձեր ուղղափառութիւնդ։ ‖

Ա. Ա այսոսիկ թուղթս պատասխանի գրեալ գրիգորի կաթողկոսի ձայնակցութեամբ ժողովոյն հայոց, ի մի

էրևեսցի յունաց՝ թէ առ այնու ժամանակս, կամ
ի թղթոց յունաց, կիմանաք եւեթ ի հայոց անհաւան
եղեալ յեւտիքական շփոթմանէն, ասեն ի թղթին
առ կայսր. ¶ Այլ փոքր ինչ էրկրորդեմք առ ի
յայտարարութէն ընթացակցութէն Տօմն մեր (Ալեք-
սէսն) անստերիւր շահագոյ. քանզի և ինքն ըստ ե՛րա-
նելոս Տանգուցիէ Հայոյն մեր՝ յայս ձշմարիտ և պատ-
ուական վիճակ վէր չհինալ. եկն և եպիս ղեկեղեցիս
Հայոց՝ անշարժ և առանց արատոյ, ոչ և յայս պարս
ձեզ, ¶ Ըէ եթէ նորոգ եմեալ ի մէզ ուղղափառութէն,
այլ զոր ունէաք նոյն և յայնժեցաւ. ¶ Օ սոյն երկուք
մերձ ի կատարած թղթոյն. * Ոսկ զկնի Տաւատալ-
մութէն դաւանութէն մերոյ՝ ըստ ձակ բանիւ ունի տե-
ղեկանալ թագաւորութէիւն ձեր ի հոգևշունչ բանէ
Տօրդ մերոյ Յովհաննու կաթուղիկոսի. (այսպէս ու-
նին Տայաստատ օրինակք, խմանալով գյոհան խմաս-
տասէր.) զոր կարևոր Տամարեցաք առաքել առաջի
ձեր՝ առ ի գիտել Տաստատութեամբ, թէ ոչ նորոգ
եմեալ ի մէզ ուղղափառութէնս, այլ ի Տարցն առաջ-
նոց իջանել. որում ոչ եգեալ ուշ թէշամիքն, զպարտ-
առն զմէզ յահաւոր և անպատկառ բարբառովք. ¶
Լ՚որդ՝ այսչափ ինչ Տամառօտ յիշատակեցաք առ ի
Տաստատմանցուցանել զանաճառն մեր, թէ վար-
դապետք Հայոց գիտէլով անշուշտ զգաստանութէիւն
ապգին հետ գոլ բնաւ յեւտիքական շփոթմանէ,
աներկիւղ ի կիր առնուին զաւան Խառնոն, կամ
Խառնել ի վէր միաւորութէն բնութէնցն ի քո. վ՚ը զի
Տաստատ էին՝ թէ չկայր վտանգ մոլորել յեւտիքա-
կան միտս. և միանգամայն առ ի բառնալոյ զամ-
թէ, թէ կասկած՝ սովորաբար յատելութէն զաւանն անդրն,
անդրնաբեաք, առանց շնորհման, կամ ձեռնման, և զայլ
նմանատիպ բառս. ¶ Ո՞ զոր միտգիւ ի յեւտիս մեր ժա-
մանակս այնու բանիւ զանշփոթ միաւորութէն իմա-
նան մերազնեայք. ոչ գրեաց և յակոբ պատրիարգ.
(յիւր վէպն Տաւատոյ. երես. 233.) ¶ Նոեմեայս
խառնման՝ նշանակի միութէն անշփոթ բնութէանն
քոյ. ¶ Կա ինքն գարձեալ. (ի մեկն. Տարեկ. եր.
278, և 279) յառաջ բերեալ զվկայութէիս յունաց
յօրս զխառնումն ի կիր առնուն՝ ասէ. * Հայաստա-
նեայցս եկեղեցի ոչ այլով իւիք գետաւորութէ զայս
բառս

բառս առնու՝ ի կիր, եթէ ոչ՝ միաւորութեան դիտմամբ, և ի տեղի միաւորութեան ։ ‖ Օհտոյն ասէ և՝ ի միմիւթէ ներբողի ածածինին՝ ի վերայ բառին Խառնաթան. (Երես. 798.) և առ՝ ի բացայայտել զայն՝ հնագրէ զբառս՝ Խառնաթան ։

207. Ապիկ ոք Թէրևես. մինչ չև էր երևիլ եւ տիբեանն աղանդոյն՝ որ գնեբ չիոնեանն՝ ի բնութիւնս քրիստ, անկասկածելի էր բառդ Խառնաթան. բայց յետ՝ ի վեր երևելոյ այնր աղանդոյ՝ կասկածաւոր համարձակ է ։

Վասնորին և լուծումն տարակուսանացդ. զի եթէ՝ ի բերանոյ եւտիքեանի ուրուք լսելի լինիցի, իրաւացի է կասկածդ. բայց յորժամ ոք ի բերանոյ նզովս կարդայ յեւտիքէս և յաղանդ իւր, և այլով բանիւ աշխարհալուծ գտանի զանչիոնի միաւորութիւն բնութեանց՝ ի քո, ոչ ևս իրաւամբ է կասկածելի ։ Զնոյն այնր աղանդոյ գումարեալ ընդհանրական ժողովք՝ քաղկեդոնին, այլև երկիցն և երիցն կոստանդնուպոլսի, և այլ բազում ազգային կամ գաւառական սիւնհոդոսք՝ որք յեղծումն եւտիքեան աղանդոյ աշխատեցեն, ոչ բնաւ խորհեցան արգելուլ զկիրառումն այնր բառի. և վարդապետք՝ որք յետ այնր բիկ՝ ոչ միայն այլոց լռել էքարոզեցին, այլև ինքեանք ի պահանջել բանին ի գործ ածին ։ Վասնորոյ հնոր հալոյն՝ և յաջորդն նոր բազում անդամ ընթերցան յորում զնոյն բառ. բայց ոչ ոք ինչ կասկած զմտաւ ոչ ածին. այլև ինքեանք ի Թուղթս իւրեանց նոյնին ձայնիւ վարեցան. մի զի գիտէին՝ թէ ոչ յայտնագոյացոյց անտի հնարեալ է այն, այլ ի հարց սրբ յայտ էին ի կիր արեալ, և յատմարաւոր ի բացագանեալ զնիդագոյն միաւորութիւն բնութեանց ի քո ։

Վասն մեծ էր նոյ միօրինակ խորհիլ ի նեստորի բառ ժանմանէն, և յեւտիքի չիոնի մանէն. վայ ոմ զբառն Խառնաթան վարէին՝ ի նշանակ անչիոնութեան բնութեանց, նոյնպես զԽառնաթան վարէին՝ ի ցուցանել զանբաժանութիւն նոյ ։ Այլ գիտէին նոքա, թէ՝ ի բանս հաւատոյ անհնար էր ի բաց տանել զնոմ կասկածանս կարելիս, բայց եթէ յամենայնի լռելով. վասն զի ահա զբառդ Խառնաթն եւտիքէս ինքնին՝ ի կիր առնոյր,

նոյր, և սակայն յայտ է թէ ը̄ն իւրոց մտացն շփոթ-
մամբ իմանայր։ Եւ առ լատինս բառն Unio, որ նշա-
նակէ միաւորութի̄ն, 'ի հին հարց նց̄ առեալ է փոխա-
նակ եզական միութե̄ն. որոյ վ̄ն ոչ 'ի կիր առնուին 'ի
վերայ բնութե̄ց քն̄ի, զի մի՛ շփոթումն կարծեսցի.
որպէս յերկար ցուցանէ քաջ ա̄ծաբանն պետավիոս,
(հատոր ե̄. երես 114.) և սակայն յետ այնր ա̄ծա-
բանք նց̄ զսոյն բառ վարեն հանապազ։

Կասկած շփոթման 'ի ձայնս խառնումն՝ ո՛չ էր ծածկել̄
'ի վարդապետաց եղելոց նախ քան զեւտիքէս. երկո-
քին բազմանշոյլ ջահք եկեղեցւոյ ժամանակակիցք՝
սբ̄ն կիւրեղ յարևելս, և սբ̄ն օգոստինոս յարևմու-
տըս, յառաջագոյն ազդեցին զայդ կասկած. բայց և
ո՛չ մի 'ի նոցանէ ասաց փոխել զբառն կմ խափանել,
այլ միայն ղթիւր իմացումն ն̄ր ուղղել. զի կիւրեղ
ասաց առ նեստոր՝ աներկիւղ կալ 'ի կարծեաց շփոթ-
ման. վասն զի հարքն առ 'ի ցուցանել զծայրագոյն
միաւորութիւնն վարեցան այնու։ Իսկ օգոստինոս
զբօղն զգուշացուցանէ՝ մի՛ ը̄ն օրինակի հեղանիւթից
խառնակումն իմանալ. տե՛ս զբանս նոցա 'ի թիւ՛
203, 204։

Այս ամենայն ասացաւ յաղագս բառին խառնումն 'ի
խրատ զգուշութե̄ այնոցիկ՝ որք առ տգիտութե̄ օրէն
համարին խափանել կմ այլայլել զբառս կմ զբանս
եդեալս 'ի նախնի ողջամիտ վարդապետաց, կարծե-
լով զսխալն ուղղագրել, կմ զկասկածաւորն յապա-
հովացուցանել։ Բայց վ̄ն առաջիկայ տան շարակա-
նիս, Ջնոր խառնարանըդ, ո՛չ էր հարկ երկայնաբանել.
զի բաւական էր միայն յօրինողի ն̄ր սբ̄յն ներսեսի
լամբրօնացւոյ ուղղադաւան նախանձաւորութի̄ն և
զգուշաւորութի̄ն՝ 'ի դադարեցուցանել զա̄մ կաս-
կած՝ նաև առ անգէտս։ Դարձցո՛ւք 'ի կարգ շարա-
կանիս։

208. Յողորմեայն, յառաջին տան, (1) Որ վերըստին
նորոգեցեր, իմաստքն են. որ վերստին մաքրեցեր կամ
ազատեցեր զմեզ քո չարչարանօք և յարութբ̄դ՝ 'ի
հնու-

(1) * Որ վերըստին նորոգե-
ցեր ըզմեզ 'ի հնութէ հինն ադա-
մայ, և զըսկըզբնատըպին գեղեց-
կութի̄ն նկարեցեր նորաստեղ-
ծեալ յոդիս հրաշափառապէս.
աղաչեմք ըզքեզ քն̄ ողորմեա՛։ ||

հնուլթէ մեղաց և մահու, զոր եբեր ի մեզ աղամն առաջին. և պնդբնապէն բեղեցուլթեն, յոր զգեղեցկուլթեն, կամ զվայելուչ նմանուլթեն սկզբնատպին մերոյ կամ գաղափարին, որ է ած, նկարեցեր նոյ արարչուլթէ ի հոգիս մեր աքանչելապոյն քան զառաջինն։ Արդ բանական՝ արարած ի պատկեր և ի նմանուլթեն ած, թէ ըստ բնականին՝ որ է իմացականուլթինն, և թէ մանաւանդ ըստ գերբնականին, որ է հաղորդուլթէ հնարհաց և անմահուլթէ. վասն ած ասի սկզբնատիպ կամ առաջին գաղափար մարդոյն։ Նոյն մեղքն աղամայ կորոյս բնուլթիս գերագանց նմանուլթինն՝ որ ըստ գերբնական հնարհաց. նմին իրի ի նորոգիչն դարձեալ քոյ չարչարանօք, ասի նորոգանաս ստեղծեալ ի նոյն նմանուլթէն, որ և յառաքելոյն կոչի նոր արարած. (գաղատ. գ. 15։) Եւ այն հրաշափառա գոյն քան զառաջինն, ըստ նորին առաքելոյ. (հռոմ. է. 15.) *Այլ ոչ ոպէ յանցանքն, նոյնպէս և շնորհքն. զի եթէ միոյն յանցանօք բազումք մեռան, որչափ ևս առաւել շնորհքն ած և պարգեւք՝ շնորհօք միոյն մարդոյ Յիսուսի առաւելեալ։ ‖ տե՛ս և հմմար 16. 17։

Այլ յայսմ վայրի զբաւն սկզբնատիպ՝ մարթ է և ևս մեկնել, առաջին տիպ կամ կերպարան, ըստ զոր ադամ ունէր յանմեղուլթեն. և ըստ այսմ իմանի, զառաջին անմեղուլթեան կերպարանին գեղեցկուլթէն նկարեցեր վերստին ի յոգիս մեր։

Այնպէս, յերկիր տան, (1) Որ զբարձրապոյն, իմաստքն են. կենդանարար քո յարուլթիդ ծանուցեր այսօր զխորհուրդ բարձրապոյն նաւակատեաց հանդերձելոյն, ըստ բարձրապոյն և մեծահանդէս տօնախմբուլթէ՝ որ ի հանդերձեալսն լինելոյ է յաղագս նորոգուլթեան բնուլթեա ի ձեռն հաստարակաց յարուլթէն։ Յարուցեալ քրիստոս կրկին նորոգուլթիւն մարդկան յայտնեցաւ, ըստ ի մեղաց, և ի մահուընէ, կամ արդարուլթէ և անմահուլթէ։ Նաւակատիս առաջին նորոգուլթեն, ըստ զցնծալոյ հանդէս նոր կատարեալք այժմ յե-

կե-

(1) *Որ զբարձրապոյն նաւակատեաց հանդերձելոյն այսօր ծանուցեր կենդանարար քո յարուլթիդ և աքանչելի քո յարուլթեդ ի մեռելոց. աղաչեմք ընդ երգս ուղղութիւն։ ‖

կեղեցւոջ, օրհնաբանելով զա̅ծ յաղագս արդարա-
ցուցանելոյն զմեզ. զոր և 'ի տ̅ր յերկնիցն յերկ̅ր տան
ասեմք. * Այսօր որդիք սիոնի ծնեալք աւազանին
շնորհօք յորդիս ա̅յ, 'ի նաւակատիս տաճարի բնութ̅ե
մերոյ գովեցէ̅ք զփեսայն ‖ ա̅ : Իսկ զնաւակատիս,
կամ զփառաւոր հանդէս երկրորդ նորոգութ̅ն որ 'ի
մահուանէ, 'ի հանդերձեալսն ունիմք կատարել՝ յոր-
ժամ ընդհանուր յարութ̅ն անմահանայ բնութ̅իս :
Եւ ահա զխորհուրդ այսր նաւակատեաց ծանոյց ք̅ս
իւրով կենարար յարութ̅ն :

Սոյն իմաստք են և յե̅ր̅դ տանն, (1) Ընդ քեզ յարուցեր.
ց̅ 'ի յառնելդ քո՝ յոյս յարութ̅ե ետուր մեր մահկա-
նացու բնութ̅ես. որով նստար, ց̅ այնու զի նստար ընդ
աջմէ հօր իբրև գլուխ ա̅մ հաւատացելոց, և հրաւի-
րեցեր զանդամս քո 'ի նոյն միութ̅ի կմ կցորդութ̅ի
փառաց, ըստ որում ասէր. * Ուր եսն եմ, անդ և
պաշտօնեայն իմ եղիցի : ‖ (Յովհ. ժ̅ը. 26 :) Եւ
առաքեալն (եփես. ը̅. 6.) * Ընդ նմին յարոյց, և ը̅
նմին նստոյց յերկնաւորս 'ի ք̅ս յ̅ս : ‖

'Ի տ̅ր յերկնիցն, յերկ̅ր տան, (2) նմանութ̅ը զնոր
գերեզման փրկչին օրինակէ առագաստի հարսա-
նեաց. յորմէ ք̅ս յարուցել՝ ել արտաքս իբրև փեսայ
զարդարեալ փառօք անմահութ̅ե :

Ընդ, յե̅ր̅դ տան (3) ասելն, զնաւակատիս վերինն երուսա-
ղէմի, իմանի՝ զտօնախմբութ̅ի երկնից կմ արքայութ̅ե.
զի հոգևոր ցնծութ̅իք արարեալք աստ յեկեղեցւոջ՝
միշտ կից ունին զցնծութիւնս երկնից : Եւ դար-
ձեալ, զի 'ի նորոգիլ մարդկան՝ նորոգեցան և եր-
կինք. վասն որոյ ցնծութիւնն հասարակաց է երկ-
նի և երկրի : Զայս ցնծութիւն կատարելով ասէ՝
նորոգեցէ̅ք զպատմուճան հոգւոց ձերոց՝ մաքուր
խոս-

(1) * Ընդ քեզ յարուցեր յու-
սով յանմահութիւն զմահացու
բնութ̅իս, որով նըստար ընդաջ-
մէ հօր գլուխդ եկեղեցւոյ, հրա-
ւիրելով զանդամըս քո 'ի նոյն
միութ̅ի. աղաչ : ‖

(2) * Այսօր որդիք սիոնի
ծընեալք աւազանին շնորհօք յոր-
դիս ա̅յ, 'ի նաւակատիս տաճարի
բնութ̅ե մերոյ գովեցէ̅ք զփեսայն
ելեալ յառագաստէ նոր գերեզ-
մանին. ասելով փառաւորել է : ‖

(3) * Այսօր մանկունք հա-
ւատոյ կատարելով զնաւակատիս
վերինն եղէմի, նորոգեցէ̅ք ըզ-
պատմուճան հոգւոց ձերոց, և
ընդ որդւոց լուսոյ նոր սիոնի
բարեբանեցէ̅ք զք̅ս թագաւորն.
ասելով փառաւորեալ է քո յա-
րութ̅իդ : ‖

Լ Թ

խոստովանութեամբ, և անապական խորհրդոյն ձեռ-
նադրմամբ ։

ՅԱՐՈՒԹԵՒՆ Ա. ՀՈԳՒՈՅ ԾԵՐ ։

209. ՅԱռաջինն հարցն, ի գործատան (1) ասէին, Որ անմահքն մարմնով, պարգեւի՛ ձեզ որ անմահն ի ձեռ ածուիցէ, մնալովք զմահ ձեռակերպ վերկուիցէ մերոյ ։

Ա՛նդ, ի վերջինն գործատան, (2) Որ չարեաց ենթակայքն են, իմաստաքն են. մշանջենաւորս կենդանուիցէ կիր անմահ հուիցէ մարդկան՝ առհասարակեալ կիր ապագոյց հնարհեաց գլարուիցէ ածային մարմնոյն իւրոյ ։

ՅԵրկիր՝ որ կերկնից, կերկիր տան (3) ասէին, Օ՜ջէ երկնից իջեալ էիր, իմանի՝ անեղեւուիցաբար իջեալ և պար առեալ զգերեզմանատն, որպէս և ասէ հեգեղն բարեաւոքն երգել, և ոչ մարմնական և զգալի ձայնիւ ։

Ա՛ստանօր վկայի երկրի որ կերկնիցդն գոյ՛ի շարակնոցս ծանուցումն, թէ Յայս երեւելեաւքն առեծեաց ձեռածինն ոմն է ։ Ա՛ն այսր տուեալ յայտարարութեամբ՛ի կանոնի Ա՛ւետման. թիւ 24 ։

Ի՛ երկիր հարցն, կերկիր տան (4) ասէին, ՛ի ձեռակերպէ՛ն ձեռակերպեալ ձեռածինն ոմն է, նշանակի՝ փրկել՛ի մեռանելոյն մեղաց՝ որք եղեն ի ձեռակերպէ մահաբեր պատճառ ։

Ա՛նդ, ՛ի գործատան, (5) Որ եբաբէ, իմանի՝ քո բանիդ ուրեմն՛ի խաչին, ջնջեաց զանէծսն՝ որով փուշ և տատասկ բուսուցանել ասացեալ երկրի՛ և այն անէծք եղեւ բռնաւորեցին, յոր պատճառաւորեալ՛ի ծառոյն գեհենի ։

(1) * Որ անմահքն մարմնով վասն փրկուիցէ մերոյ ըզմահ ձեռակերպ ։ և ի սմանեաց ըզմահ հուի Թագաւորութեն ։ բարձր ։ ||

(2) * Որ չարեաւ կենդանուիցէ առհասարակեալ գապագոյն ձեռածին մարմնոյն պարգեւեաց մարդկան ։ և և առաւել բար ։ ||

(3) * Ջօրք երկնից իջեալ էին և բանակեալ շուրջ զրգեբեզման

Նաւն, և հոգեզէն բարբառովն երգէին ։ որ օրհնեալ է ։ ||

(4) * Որ երկիր՛ի փրկել ըզնախահայրն ադամ՛ի ձեռակերպ նէ մահաբեր պատճառն ։ օրհնեալ որ ։ ||

(5) * Որ երթալ ըզիջաբեր անէծադրութեանն բռնաւորեցին, բեհեզեղով՛ի վերայ խաչին ։ օրհնեցէք ։ ||

տուեալ ՝ յորմէ զարգելեալ պատուէն ուտելով նախասահմանեցին, ընկալան զայն անհնձս։ Այլ, բռնաբեր մարթի է իմանալ զերկիր՝ բերօղ անկոց. իբրև թէ՝ զանհնձս երկրի երբարձ։

Ի ՀԻՐԻԴ ողբմահայն, հերիդ տան, (1) ըստ բազում ձեռագրաց դնի. Ալենքանուրեան ընդհեղեր նոսելոյն ՝ի խաւարի ։ ՝ի տպ. նոսելոյս ։

Ի ՀԻՐԻԴ ՝ին յերկինից, հերկորդ տան, (2) գաբրիելեան ֆող, իմանի՝ բարբառ աւետեաց յարութեան ՝ին. և գաբրիելեան ասի, վ՛ր զի ՝ին կարծելոյ բազմաց՝հրեշտակն նոտեալ ՝ի վերայ վիմին՝ եր գաբրիել. զի նաև յայլ երեմեանս կի ՝ի յայտնութիս պատշաճէին անօրինութեանն քոյ՝ նա ընտրեցաւ յայլ իբրև յատուկ պաշտօնեայ, ոյզ առ դանիել, առ զաքարիա, և առ ՝ին կոյսն ։ Իսկ զաւետիս յարութե՝ փողոյ անուամբ այլաբանեալ, յաճախ լսի ՝ի բանս շարականաց, նշանակել զայոյնի և շքամարձակ քարոզութե՝ իրացն. որ և հոչակելի եր ընդ ամենայն աշխարհ, յորոշումն գաղտնի յայտնութեանց՝ որք լինին ՝ի ձեռն հրեշտակաց ։

Ի՛ՆԴ, հերիդ տան, (3) ըստ բազում ձեռագրաց դնի, յարուցեալ՝ի մեռելոց ՀՒ. և ըստ այսմ իբրև բայ իմանի. ՅՈ յառնելով՝ի մեռելոց քո, լոյս մեծ ծագեաց եկեղեցոյ ՀՒ ։ Իսկ ՝ի տպ. դնի, յարուցեալն. և ըստ այսմ իբրև ածական ըստնելութե՝ն նշանակի. քո յարուցեալն ՝ի մեռելոց՝ լոյս մեծ ծագեաց ։

Ի՛ ՀԻՆԳԵՐԴ Հարցն, յառաջնին տան, (4) Ի՛ՆԵՂՆԵԼԻՔ ՁԵ, իմաստքն են ։ Ի՛ՆԵՂ բանդ ՁԵ առաքմամբ ՝ի հօրէ՝ իքեր յերկինից առ ստեղծեալքս. և անչառելի ճշնդեամբ մարդացար յարգանդի կուսին դու արեգակն արդարութե՝ն ։

Ի՛ՆԴ,

(1) * Բեհեռեցիք ըմբռնցս մեր ՝ի վերայ խաչին. և համբերեալ մահու իքեր ՝ի գերեզման. կին գանուե՝ն ընդհեղեր նզաւելոցս ՝ի խաւարի. և զօրութ յարեար. ողբայիւ ։ ||

(2) * Զայն ահեղ գաբրիէլ էեան փողոյն այսօր գոչէր աւետարանիչն, աւետիք են աշխարհի. երգին ։ ||

(3) * Լոյս մեծ և ահաւոր այսօր ծագեաց ՁԵ եկեղեցոյ յարուցեալն ՝ի մեռելոց քո. եր գեացուք ։ ||

(4) * Ընդունելիք ՁԵ իքեր յերկինից ՝ի քո զակաւքս. և անչառելի ծագմամբ արնօրինեցար յարդանդի կուսին արեգակն արդարութե՝ն. օրհնեմք զքեզ։ ||

Պնդ, յերկիր տան (1) ասէրն, և ընդ չարաբարքան պաթ-
ձեալ, իմանի. իբր չարագործ աւազակն պատժեալ
վարձեցար ի գենուէն խաչին. բայց ըստ ածու-
թեանդ ոչ հեռացար ի ծոցոյ հօր, այլ ի նեղբին էակ-
ցութենէն։

Պնդ, յերկիր տան (2) ասէրն, խոտաբեղուկ ղեղբուռն, իմա-
նի. ի գլուխ հաներ զցաւագին սաղմոսն գաւթի,
իջանելով ի նեղբին գուբ, այլ ի գերեզմանն. բայց
հայելով ի գժոխս՝ յորժամ հոգւովդ իջեր անդր,
հաներ քաջութիւն զկապեալ արդարան, այլ և զմե-
ռեալսն որք ննջեցին ի գերեզմանս, զոմանս ի նոցա
նե յարուցանելով ընդ քեզ։

Ի հինգերորդ շաբաթկինին, յառաջին տան (3) զասէրն՝
յաղթական օրհներգութիւնս, 27 օրինակք եզական
գրեն, օրհներգութիւն. ու այլ, օրհներգութիւն։

Պնդ, յերկիր տան (4) ասէրն, մաւրեղեր ղաղաեղութիւն
յանցանացն՝ղոր պարբեաց, իմանի. մանրեցեր զաղաե-
ղութիւն յանցանացն կիմ մեզայն, որով պատրեաց կիմ խա-
բեաց Հնոմին առատանայ։ Կամ, մանրեցեր զաղաե-
ղութիւն մեզայն ազատիայ, զոր խաբեաց առատանայ։
Պատ 5 օրինն. զոր պարբեաց, յի յաղթեաց. այլ օրինն.
պարբառեաց։

Ի Հաշտուն, յերրորդ տան, (5) Հարեա աձ, զինորոգիլ
սիրեգործս ոչ միայն հոգևորապէս ունելիք իմանալ
ըստ նորոգութենէ մարդկան յարդարութենէ, այլև մարմ-
նաւորապէս ըստ բովանդակ արարածոցս պայծառու-
թեան. մեռ զի յարութենէ փրկչին կատարեցար ի գար-
նային ժամանակի, յորում երկինք և երկիր նորոգին
ի գոնարհութենէն՝ իբրաքանչիւր ըստ իւրում բնու-
թեան։ Այլ առանձինն նորոգապէս զարդարին հա-

(1) * Ընդհանրեալ ի հօրէ ակիս կանաւ ի մահ խաչին. և
ընդ չարագործսըն պատժեալ ի ծոցոյ հօր ոչ բաժանեցար։ ||

(2) * Ընդհանրեցեալ արօգքն իջեր ի հոգ մահու. կատարեալ
զորութեամբ հոգերգոյին Հգար ի գերեզմանն. այլ անկարելի
էր նեղբնութեան. այլ անկարելի-
լով ի գժոխսըս հաներ ըզկա-
պեալսըն քաջութենէ, և որ նըն-
ջեին ի տապանս. օրհ։ ||

(3) * Երգեցողք քեզ ընդ
հրեշտակս յաղթական օրհներ-
գութենս։ ||

(4) * Որ յուցար մեզ Հանա-
պարհ նորոգման, և մաքրեցեր
զաղաեղութենէ յանցանացըն զոր
պատրեաց Թըշնամին. երգես։ ||

(5) * Հարեա աձ և սիրեգոր-
ծեմ նորոգութեամբ զարդարեցան.
և մանկունքդ հայորդեցան մարմ
նոյ և արեան կենաբարին. ժո
ղովուրդք ըզքո։ ||

հաւատացեալք, հաղորդելով մարմնոյ և արեան կեանարարին։

Յարութիւն, Երկերորդ հայն։ ծշ։

210. Յառաջին ՝ի երկինսին, յառաջին տան, (1) ուր ասի՝ ի զմեղսք ըզնոցաբեալսդ, ի օրհնակ գրե ըզմահացեալսդ։ Համաստաքն յայտնի էն. կաւ նայքն կանխեցին ասէ՝ կրկին օծանել և խնկել զմարմինդ՝ առ՝ի մեծագոյն պատիւ թաղմանն քո. խոստովանելով թէ գու զմեռեալսն մեղք վերածեր ՝ի կեանս։

Ընդ, յերկիր տան, (2) վոխանակ եղբոյն, պարզելի և այսպէս. ընկալ՝ի մէնջ վկատատս ամբիծս փոխանակ իւղոյն՝ զոր բերին կանայքն. և զաղաչանս մեր ընկալ ընդ առաւօտեան կանանցն, յո՛ը ազաչանայ առաւօ տեան կանանցն, կամ փոխանակ խնդրուածոյ կաւ նանցն. որք զողջոյն կենսոյ կիմ յարուԹե՛ քոյի լուման եաւէ ուՆկամքն, յո՛ կանացն ականջօքն, կամ այնու ականջօք՝ որով եւայ լուաւ զբօԹ մահու ։ Ողջոյն կե նաց իմանի՝ կամ ընդհանուր աւետիք յարուԹեանն քոյի, և կամ յատուկ ողջոյնն՝ զոր տուն մատոյց իւղա բեր կանանց՝ ի պատահելն, ասելով Ո՛ղջ էք ։ Նշա յար մարացս ասէ՝ լուՀէք զայն եւայի ունկամքն. նշանա կել Թէ ոչ պատուանք մահու մեին՝ ի քնուԹիս նախ առաջնն ըէ լսելիս եւայի, նոյնպես կարգաւորեաց ած վաւերս անմահուԹե՛ նախ առ կանայս լսելի առ նել. վի լինիցին կենաց քարոզք, որպես յատաջն՝ մա հու եղեն ։

211. Ի կարգի այսը ձայնի գոյ կանոն մակա գրեալ, Ո՛չ հաբեհամատառան կերակրեն. և ունի յատուկ հարցն իւր սարքը, զոր երգեմք յերկրդ կիրակէի յի նանց ։ Ո՛ յօրինող շարականիս չգտանեմք ՝ի գիրս յան

(1) * Ի գերեզման զո կանչ եցին կանայք, զնալս և զմուռ հըս բերին ՝ի պատիւ Թաղման քո, զի զմեղսք ներողեալըս վե րածեր ՝ի կեանս ։ ‖

(2) * Փոխանակ իւղոյն զնալ ատու անբիծս և զաղաչանըս մեր ընդ առաւօտեան կանանցն ընկալ. զոր զողջոյն կենաց լսեան եւայի ունկամքն ։ ‖

յանուանէ ։ Իսկ Թէ զինչ իմանի Ա. Հաւքսանոսեան տօնս, ըստ բառին՝ աշխարհամատուցն նշանակէ զմա տուցն, կամ զեկեղեցի աշխարհի ինչ կամ քաղաքի, որ եցե երբեմն մայր եկեղեցի և կաթողիկէ համարմատեալ այլոց եկեղեցեաց քաղաքին, կամ գաւառին ։ Այլոց յեկեղեցական գիրս մեր առեալ է փոխանակ համա րէն եկեղեցեաց աշխարհի. ուստի յայսմ կիւրակէի կատարի տօն նաւակատեաց համարէն եկեղեցեաց ։

Ա. Յոյժ Թէ ուստի կամ երբ կարգեցաւ տօնս, ի տօնաւ պատճառ գիրս ասի՝ Թէ այս այն տօն է, որ խաչվե ցաց ասի, և կատարի՝ի 14 սեպտ. (զորմէ տե՛ս՝ի կա նոնի նաւակատ. խաչ. Թիւ 312։) Եւ ասէ նոյն տօ նապատճառն, Թէ կոստանդիանոս յետ շինելոյն զե կեղեցիս երկիմի՝ հրամայեաց ումեք օր նաւակատիս առնել։ Այլք քանզի ասէ՝ հայ ամիսք շարժական գո լով՝ յատաջ խաղան, ըստ նմին և այս տօն ըստ պատկերի ամենայն յատաջ խաղայել է. Թէպետ և ըստ բուն ժամա նակին աստանօր կարգեցաւ՝ի նոցանէ տօնս։ Ա. յա պէս ասի անդ, բայց խառնակ բան երևի։ Յետոյ՛ւք զայլ պատճառ՝ի բացատրութիւն Թէ զանիցէ՝ի Հնագիր ձաշոցս ինչ այս տօն նշանակի յատաջին կիրակէ հո ռի ամանցն, որ Համբարձման սեպտեմբերի ։

՚Ի Հարցն, յատաջին տան (1) ասէրն, որ՛է ՅեՒան առաքե լոյն ծանուցեալ մեզ, և նոյնպէս յերկրդ տան, Յա աշա կերտեալ՝է աՀց առաքելոց, յայտ առնէ զատանդութիւն ամանց՝ Թէ առաքեալք կանդնեցին միաբան վմա տուցն մի, կամ զվերնատունն սիոնի օրհնեցին յեկե ղեցի. և այն առացեալ՝ աշխարհամատուցն, ըստ մայր ամ եկեղեցեաց աշխարհի, կամ ժողովարան համ Հա ւատացելոց։ Ա. ռաւել Հաստատուն է աւանդութիւն, Թէ առաքեալք զոր վերնատունն կարգեցին յեկե ղեցի. զոր և կիւրեղ եղէմացի կոչէ եկեղեցի առա քելոց. (Կոչ. ընծայ. ժՁ. 37։) Եզինչ ընդդէմ է կարծել, Թէ՛ի յիշատակ այնր սահմանեցաւ տօնս

աշխարհամատուցան ։

Ա. նդ, յերկրդ տան (2) ասէրն, ուստի՞ ետուսորել ՚ի, յման

(1) * Երկրորպակեմք քեզ քո որ՛ի ձեռն սրբոց առաքելոցն ծանուցար մեզ, որ ոչ ծած Հարցն մերոց ։ ||

(2) * Եւ աշակերտեալք՛ի սրբոց առաքելոցն ուսաք փա ռաւորել ըզքեզ՛ի տաճարի սըր բութեան քո. զոր հիմնեցու ցեր

իմանի. 'ի սէց առաքելոց վարդապետեալք ուսանք՝ զմանաւանդ պաշտօն փառաց քոց ընծայել քեզ՝ ոչ անխտիր չամ տեղիս, այլ 'ի նուիրեալ տաճարի՝ յորում սրբոցն Քէն փայլէ, կիսք քաշխի 'ի մարդիկ։ Եւ զայս տաճար հիմնեցուցեր 'ի վէր վեր հառատոյ, յր 'ի Ձհմարիտ դաւանութենէ հաւատացելոց, որով զնուիրեր տեղիս աղօթից դաւանեն լինել տուն սյ, հրեշտակաց բնակարան, և մարդկան քաւարան։

Ընդ, 'ի գործատան, (1) քայն եկաւորէ, յր գայ, 'ի ձեռագիրս գրի, եկաւորէ. սոյնպէս գրի և յայլ տունս շարականիս։

Ընդ, 'ի վերջին գործատան՝ (2) զաւերէն, փնչել չանէ իշեանս աեղանոյ, բացատրեցաք յառաջին ձայնին, 'ի թիւն 193։

Հողմամեայն, յերկիր տան, (3) 'ի 22 ձեռագիրս դնի, հարանցեալը յայ եկեղեցէ։ յայլ 8 ձեռագ. և 'ի տպագիրս, այ։

212. 'Ի տէր յերկնից, յառաջին տան, (4) Որ՞ արժանաւորեցար, իմանի. որք արժանի եղեք կոչիլ 'ի փառատուիչն քոյ սյ մերոյ. զի այն և պատիճ մեծ՝ մարդկան հողեղինայ լինել պաշտօնակից հրեշտակաց 'ի փառաւորել զնա. վնյ միաբանութիւն եկեալ երգեցէք տեն երգ նոր. երգեցէ՞ք պանան նորա. յր օրհնաբանեցէք կամ գովեցէք զանուն նր։ Կամ, կոչումն Քառապրառնէ, իմանի՝ կոչումն հաւատոյ և դաւանութենէ քոյ. և զկարգումն բանին մարթ է պարզել այսպէս։ Որ ժողովուրդք որք 'ի ընդոյայ սյ արժանի եղայք կոչիլ 'ի հաւատս քոյ, եկայք երգեցէք տեն երգ նոր վ՞ր նորահրաշ լարերաթութենես. երգեցէք պանան նորա, երգեցէք զքրիստոնեան անուն նորա՝ որ կոչեր։

(1) * Ընդ անմարմնական բաղմութենան զքո թագաւորն որ է հաւորի այսօր 'ի նբ եկեղեցի, ամ ազնիք գով։ ||

(2) * Եկայք հաւատացեալք նբ երգութենէն յեկեղեցիս օրհնեցէք գնդ. արարիչ ամենից ստեղծանդ. և առաւել բարձր։ ||

(3) * Խընդամ և զուարճացիր հարանցեալդ սյ եկեղեցի. քանզի ըզքեզ արձն աերանդ ընդ արքեաց և հանճեցաւ բնակիլ 'ի քեզ։ ||

(4) * Որք արժանաւորեցայք 'ի կոչումն փառատուել քոյ սյ մերոյ. եկայք ժողովուրդք երգեցէք տեն երգ նոր. երգեցէք զանուն նորա ձայնիւ ցընծութեամբ յօրհնութենէ 'ի նոր։ ||

չեցեալն է՝ ի վերայ ձեր ։ քերկրալից ձայնիւ բարձրա-
ցուցէք զանուն քո՛ն նոր օրհնութե՛ան ։ Լա՛ւ ասացէ՛ք
միաբան , (յերկի՛ր տան ՚ ։) Օ՛ օրացեալս ՚ի ՚ենէ ։ ՚ն ։ մեք
ժողովուրդքս հաւատացեալք՝ ոչք յուսոյն ՚ի քէզ զօ-
բացաք ընդէմ մեղաց և մահու , և ընդէմ ամենայն
գժնդակութեց աշխարհի , Հնմարիտ խոստովանութե՛ամբ
օրհնեմք զքո՛ր հրեշտակս կենսաբեր անօրինութե՛ան քո , և
դատաստանք զայն ՚ի լուր ՚ամ տիեզերաց ։ փառաւորե-
լով զհա՛մառ և զբանչելի անունդ՝ քո՛ , որ ՚ի վեր ՚ն
քան զնո՛ր անուն ։ ՚ա՛ր ՚ա՛ր ։ տէր ՚ամի ընդ ՚ա՛ծութե՛ան , և ՚որ
սահմանեալ ընդ մարդկութե՛ան ։ և ՚որութե՛ան քո՛ ոչ փա-
կե՛ընդ միջոցաւ , այլ ՚ամ երկիր անձուկ ՚ն քո՛ւմ
՚որութե՛ան ։ և վերոյ անցանե՛ս քան զամենայն երկիր
երևելի և աներևոյթ ։

Ա՛պա յիրաւի դառնայ առ եկեղեցի՝ ուրախ լինել ։
(յերդ տան , ՚) կոչելով զնա հարսն երկնաւոր խորհրդոյն ։
ի՛ հարսն նո՛ւիրեցե՛ք յերկնաւոր խորհուրդն միաւորու-
թե՛ընդ ընդ ՚այ հնորհօք և փառաք ։ կի՛ հարսն եղե՛ք ի ձեռն
երկնաւոր խորհրդոյ մարդեղութե՛ան , և հաւատովքն
առ ՚ած ։ կի՛ հարսն՝ ո՛չ մարմնաւորապէս կի՛ ընդ մարմ
նական օրինակի , այլ հոգևորապէս և խորհրդաբար ։
Ա՛րդ՝ այսպիսի հարմնդ ուրախ լեր ՚ի փառս ամենամե-
ծութե՛ան , որ համագոյ կի՛ համաչափ իշխանութե՛ընդ
զարդարեաց , և պսակե զքեզ ՚ծափամբ լուսով ։ այսպէս
ընդ 14 ձեռ ։ ՚ի տե՛ և յայլ 15 ձեռ ։ լուսոյ ։ Պսակե , ընդ
կի՛ պսակելոյ ե զքեզ պատուով ՚ամ սքնքի խրոմք՝
որք յերկինս են ։ Ա՛սել կամի , թէ բանականք ՚ոք
երկրպագութե՛ան զարդարեաց զքեզ այժմ բանմազան
պարգևօք ։ և յետոյ պսակե յերկինս փառօք՝ լուսոյն
երանելականաւ , հանդերձ ամենայն սքնքի որք ՚ի հրեշ-
տակաց և ՚ի մարդկանէ ։ կամ զնոյն զամենայն սքնք
ածե զքեզ իբրև պսակ փառաց ։ Վարձոյ՛ք ՚ի կարգն
յարութե՛ան ։

213 ։

(1) * Զօրացեալքս ՚ի քէզ քո՛ր ժողովուրդք հաւատացելոյ՝ ծրշ-
մարիտ խոստովանութե՛ընդ օրհնեմք զնոր կենսաբեր
զնոր ՚ծ՛այնն կենսաբեր անօրինութե՛ան քո՛ , փառաւորելով
զհա՛մառ և զբանչելի անուն քո՛ ՚որ ը վեր ՚ի վերայ ՚ամ
երկրի ։ ||

(2) * Ուրախ լեր եկեղեցի՛ ՚որ հարսն երկնաւոր խորհրդոյն ՚ի փառս ամենայնք երևելոյն ։ որ համագոյ իշխանութե՛ընդ իբրով զարդարեաց ծափամբ լուսոյ , պսակ զքեզ ՚ի պատիւ ՚ամ սքնք բովք իբրովք ։ ||

213. Յերկիր հարցն զձ, յառաջին տան (1) ասէլն, յօղոյն օրհնութեանն, նշանակէ՝ փրկեցեր յօղաբեր օրհնութեան. ի մի օրհնելոյն զայն՝ արժանի եղեն գտանել զպահպանութեանն ի հրոյն՝ յօղագին հողմոյն։ տես և թիւ 135։

Ընդ, ի գործատան, (2) Օ անբանիկ բերն զանձնասաւոր, իմաստքն են։ Օրհնեցէք հոգևոր երգով զամենամեծ երկրպագութեան՝ որ չունի բնաւ սկիզբն եղանութեան. այլ ինքն իւրով անեղական բնութեբն գոյացոյց յոչնչէ ի մէջ արարածս։ Ուրեմն կամի ծանուցանել, թէ երկրպագութեանդ պատանեմք մենք ի ներքին յառաջագոյ ունեանցն ևեթ. ապա թէ ոչ՝ առ ապարչագործութեանն՝ ծայրագոյն միութեան է, ներգործելով զամենայն միակ բնութեանն զօրութեբ՝ որ յերեսինն մի է և նոյն։

Ընդ, ի գործատանն, (3) Օ համաձայնական էութեան, իմաստքն են. զբանն ի հօրէ՝ որ համագոյական էութեն է, այր համագոյակից կբ էակից ածութեանն. որ և լոյս մեծ ծագէաց, այր ծագեցաւ, կի ծագեցոյց անձառելի ծագմամբ ծնունդեան ի կուսէն, ևն։

Յերկիր ողորմածն, յառաջին տան, (4) Յառջին պբպոտն, իմանալ. նախաստեղծ պտուղն՝ նախաստեղծ ծառոյն գիտութեբ՝ զնախաստեղծն ադամ մնհայոյց։ Ադամ, առաջին պտուղ ասի՝ այն զոր նախ էառ ադամ; և նոյն ի պտղոյնն մեռաւ։ Յաջորդ մնան ևս 16 ձեռագրաց դնի. էակ որդէդ ինձին եկն. որով առ հայրն ածծ խօսի այս տուն. ի տպ. և յայլ 12 ձեռ. որդին. և ըստ այսմ յերկրդ դէմս անորոշ խօսի։

Յերկիր ող կերկինքն, կերդ տան, (5) օրինակ ի յաւելուածով գրէ. Յուեալ ի հրեշտակէն զաւետս

---

(1) * Աղաւթական բանդ ածծ որ ինքեր ի մէջ հնոցին, փրկեցեր զերս զերիս մանկունսըն ցօղոյն օրհնութեբ. օրհնեալ էս։ ||

(2) * Զանբակիզըրն զամենայնէ զերգութեբն որ նոյն ինքն իւրա նեղ բնութեբն գոյացոյց յոչընչէ զնմանաբարածս. ըզընձա հոգիոց։ ||

(3) * Զհամագոյական էութեբ բանն ի հօրէ՝ որ լոյս մեծ ծագեաց անձառելի ծագմամբ, որ հաստատեաց զերկինս և զիմանալի զօրըս հրեշտակաց. ըզընձ։ ||

(4) * Զառաջին պտուղն առաջնին ծառոյն ըզնախաստեղծըն մահացոյց. իսկ որդին միածին եկն և փրկեաց ըզմեզ։ ||

(5) * Լբեալ ի հրեշտակէն զաւետս յարութեանն, պատմութեն աշակերտացն եթե յարեաւ քն։ ||

առաքէ յարուածելն ։

ՅԵրդ Հարցն , յառաջինն տան [1] ասելն , արարիչ ամ լինելոցն , իմանի՝ արարիչ ամ եղելոց կամ ստեղծելոց ։ Ա երացեալ բառքս՝ լինելոցն , եղելոցն , արարչոցն , երբեմն իբրև Թանձրացեալ նշանակէն՝ եղէ , ստեղծուած , արարած . ըստ այսմ ասի և՝ ի պատարագամատոյցն . * Տէր ամ զօրուածեանց , և արարիչ ամենայնի լինելուածեանց ։ ||

Ա.նդ , յերկիր տան [2] ասելն , ՚ի վերնասրայ բաժանեցաք , իմանի , ՚ի վիճակորայ բաժանէ եղեր ըստ հանդերձ ձեցն ։ Ա.յս երկու տունք ունին առ իրեարս զայսմանբուն իմաստից . իբր ասել ։ Պատ յաւիտենական Թագաւորդ , և տէր ամ եղելոց . որ և պաշտեցեալդ ես՝ ի սերովբէից , և յամ դասուց անմարմնոյն փառաւորել , զոր այդպիսի սիրասրդ պաշարեցար այսօր ՚ի դահճայ , որք մերկացուցին զքեզ իբրև տկար և անպիտանաւոր ըմբռնեալ (ըստ նարեկ . հէ .) և՝ ի զիս նոճորայ ընկալար զայժմանուն հանդերձիդ . որպես Թէ այնոքիկ միայն մնացեալ էին քո ։ Օ այսքան խոնարհութեն անձառելի յանձն առեր ծողմած վերս մերոյ փրկութեն . որում այլ արիստուս ոչ ունիմք՝ բայց օրհնել զքեզ՝ ի քում անհաս մարդասիրութեդ ։

Ա.նդ , յերդ տան , [3] ըստ բազում ձեռագրաց դնի , բաշխեցաս մեզ պարգեաւ անմահութեն ։ ՚ի տպ. պարգեա ։

ՅԵրդն որ յերկնից , յերկիր տան [4] ասելն , Ա՝ ի յոյսահատիս պրծմանէք , իմանի . մի լքանիք , մի անկանիք սաստիկ տրտմութ , այլ ցնծացեք բերկրեալ՝ ի սրտի , ընդունգեաւ աճայնոյն , ցի խնկապատարագք ձեռայնն մնալոյ նդյն , և փափաքողք յարութեն նորա . ըստ բազում ձեռագրաց դնի , յորոնեանն , որ առաւել որոշ առնէ զքանն ։

214. ՚Ի երդ Հարցն , [5] ՚ի գործատան , Որ յանէից գոյացար ։

(1) * Որ Թագաւորդ ես յաւիտեան , որ և արարիչ ամ լինելութեն . օրհնեալ ես որ ստեղծ ։ ||

(2) * Որ սպասաւորելդ ես՝ ի սերովբէից և փառաւորեալ յանմարմնական բանբմութեց . այսօր ՚ի դահճայն մերկացեալ և՝ ի վիճաւորաց բաժանեցար վասն մերոյ փրկութեն . օրհնեալ ։ ||

(3) * Ա.յսօր ըզկենդանարարն մեր որ ըզմահն օրհնացուք . քանզի ՚ի վերոյ նորա բաշխեցաւ մեզ պարգեւ անմահութեն . օրհն ։ ||

(4) * Մի յոյսահատիք սրտօք մուխք , այլ ցնծացեք բերկրեալ լով խընկապատարագք ձեռայնոյն , և փափաքողք յարութեն ։ ||

(5) * Որ յանէից գոյացոյց ա

գոյացոյց, պարզելի է. զգաստացեալք կամ զարթուցեալք ի թմրութենէ քնոյ, օրհնաբանիչ եղեալք արարողին, որ յանկից գոյացոյց զմարդիկ կամ զնե՛ւթ կերպմամբ, յո՛ իւրով կերպարանաւ, կամ ըստ իւրում նմանութենէ։ Կամ եթէ յանկից գոյացուցանելն իմաստի՝ ՚ի երկի՛ր արարչութեան՝ ի հնորհս արգարութենէ, ՚ի այսմ առնելն իւր կերպմամբ՝ նշանակի, իւրով կերպարանալովն իւր մերում բնութենէ՝ վերստին գոյացոյց զնե՛ւթ ՚ի հնորհս։

Ա՚նդ, ՚ի գործատանն, (1) Որ պապակնէ, կարգ չարաչարութենն պարզելի է. զգաստակնիք կի՛ զվճիռ մահու հողայեալ մարդոյն ադամայ՝ երկայն իւրով անհնչեալ ցեալ կի՛ մեռեալ մարմնոյն։

Ա՚նդ, ՚ի վերջին գործատան, (2) Որ գառաջնաձագաքեն, իմանալի. զառաջին ձաշակն արգելել պատղոյն, որ մահեր գառնութե՛ լցոյց զնութենիս, ինքն ձաշակմամբ գառն լերոյն քաղցրացոյց. յո՛ սրբեաց ՚ի մէնջ զմահաւիթ գառնութենէն, զի արժանացուք հաղորդել մարմնոյ և արեան նո՛ն։

Ո՚ւ էրիդ որ յերկինսն, յերիդ տան, (3) ըստ բառգրամ ձեռագ. դնի, ասէ՝ ԵՒ ՅԱՐՈՒԵ ՁԾՈՐԴՈՑՆ ՚ի տալ յարուցե՛։ ՚Ի հինգերդ հարցն, ՚ի գործատան (4) ասէ՛լ, ԽՆԱՂ ԷՐ ՚Ի ՆՄԱ ԱՐԳԵԼԱՑԱՆ, յայտնաւոր իմանի՛ ի վերայ հոգւոցն արգարոց. վ՚ր զի արգարոց միայն պատշաճի՛ առ զաղաւակելն առ նո՛ր, նա՛մ գործք օրհնեցե՛ք։

Ո՚ւ հինգերդ նո՛ր յերկինսն, զասէ՛լն յառաջնին տան, (5) անեղէ՛ս եկն, տե՛ս զկնի ՚ի ձայնն բզկ. թիւ 216։

Ո՚ւ վեցերդ հարցն, յառաջնին տան, (6) Որ ՀԻՄՆԱՍՏՔՆ

բարօրքն իւր կերպմամբ, զգաստացեալք օրհնաբանիչք եղեալք. ՅՈՒ։ ||

(1) * ՈՐ զգաստակնիք մահու եղծոյ իւրով անընչացեալ մարմ նոյն ընդհատոյ՛լ մարդոյն. ՅՈՒ։ ||

(2) * ՈՐ զառաջնաձաշակքն քաղցրացոյց ձաշակմամբ գառը նութե՛ն. զի հաղորդեսցուք մարմ նոյ և արեանըն ՅՈՒ։ ||

(3) * Ա՚յսօր բերկրեցան կա՛ նայք իւրաքե՛ր ամենեսեան յա՛ րութեան ՅՈՒՐԴՈՑՆ. զարձան յառաքեալն ասելով, յարեա՛ ՅՈՒՐԴ։ ||

(4) * Իջանելով ՚ի սուրբն հոգի՛ երկրի, և դողալով սասա՛ նեցան գբժոխք. քանզի որ ՚ի նմա արգելչացն ազատակին առ նո՛ր. ՅՈՒ գործք օրհնեցէ՛ք։ ||

(5) * Աքանչելի կանայքն աներկիւղ եկին ՚ի ուսանե՛լ զյե՛ րեզմանն. զի կատարեալ սէրըն ՅՈՒԺԱՑ զերկիւղն։ ||

(6) * ՈՐ զարգարեալ նորացուցեր զարարածոց գոյացութիւնս համագոյ հօր և հոգւոյն. ըզքե՛զ միշտ օրհնեմք ՅՈՒՐԴ։ ||

խմաստքն են. որ ընդհօք փրկագործութեանն զարդասիրել նորոգեցեր զքնութիս արարածոց. և այս տիրապէս իմանի ի վեր մարդկան. բայց ըստ իրաց ինչ պատշաճի բովանդակ արարածոց աշխարհի. զի նորոգութիւն մարդկան այլ արարածք ևս յիւրեանց կարգի նորոգեցան, և նորոգելոց էն դարձեալ ի կատարածին. և ահագին նորոգութիւն նոցա այս է՝ զի յառաջն ի պատճառն դիմեաց և ի գործն մեղաց առեալ լինէին. իսկ քրիստոնեութիւն ի նիւթ ածսպաշտութեան դարձան։

Ո՛նդ, յերրորդ տան, (1) ի վշտացս, իմաստքն են։ Ո՛ մարդկանացու քնութիս մէջ՝ զպարտաւորն կրկին մահու հոգւոյն և մարմնոյն, վերստին տեղեալ ի կեանս քոյով հրաշափառ յարութեամբդ։ Ա՛ ասն զի յառնելով քո հզօրեզապէս, եւտուր մեզ իրաւունս կենաց անմահից, թէ և առ փոքր մի ժամանակ մեռանիցիմք։ Սովին մնօք ստորև՝ յոյս յարութեան ունիմք։

Կոչի քո։

Ո՛ վեցերդ ողբումն այն, յառաջին տան, (2) ասելն էաբանացն լուծիլ, իմանի. լուծիլ կամ բարձող տանջանացն՝ որք արժանացաս ելիս մեղայ մարդկան։ Ոյամ իմանի՝ ընդհանուր ամ ցաւոց և վշտաց բարձող, ազատիչ։

Ո՛ վեցերդ ահր յերկնիցն, յերրդ տան, (3) ասի՝ զյարութենքն առաքելոյն ըսիոփացեալս պեսպես, յո ստուգեալ, հաւատոյ ի վեր հասանելով։ Ա՛ ասն զի զառաջինն ոչ հաւատացեալ պատմելոյ կանանցն, և երկբայելով ևս, քննեցին զանազան օրինակաւ. ընկալան բազում երևմունս քո. շօշափեցին, և կերան ընդ նմա. և յետ փարատելոյ զամ երկմտութիւնն, ազա քարոզիչն ընդհանուր՝ թէ ձմարտապէս յարեար քո։ Ո՛ ոչ կարէին լուել կամ թաքուցանել զմեռկբայ ձմարտութիւնն՝ զոր հրեայք ծածկել կամէին, և հեթանոսք ուրանային։

Յո-

(1) *Որ զմահացու մեր բնութեան վերապատգծեր կենդանութիւն հրաշափառ քո յարութեդ. ընդ։

(2) *Նկիր ի չարչարանքս չարչարանացըն լուծիչ, եկեռեցար ի խաչին, լուծեր ընկատանըս մեղայ մերոց. քո յոյս յարութեան մերոյ ազօրմեա։ ||

(3) *Ջպարանէրլի և ըղհրաշադործ ըղյարութենէրն քոի առաքեալացն բատուիանց տեսեալ, ընդհանուր քարոզին՝ եթէ յարեար քո։ ||

215. Ի հարցն առաջինն, ի գործատան, [1] որ պատուհանն, պարզելի են խնամատքն. որ փառաւոր խաչելութիւնէ իւրով, հակառակ խաչելութեան այլոց՝ որ անարգական էր, հրաշագործեաց զիրկութիւնն ինքնիշխելոյն ի յաւիտենից, յիւր մեռելոյն ի սկզբանէ աշխարհի: Յայտ առնէ այսու՝ թէ ոչ միայն կենդանեացն փրկութիւն կամ այլոց յատուկ եկեղեցին՝ քանի մահուամբն կատարեցաւ, այլև յառաջագոյն վախճանելոցն արդարոց:

Յառաջինն ներ յերկինսն, յերկիր տան [2] ասելն, որ պահ հաճոյ, պարզելի է. որ քո կամաւոր մահուամբդ ծանուցեր զմահ մահուն, յիւր զընդունումն կամ զարձումն մահու:

Ընդ յերիր տան, [3] Գոչումն ահեղ, կարգումն բանին առ ի չգոյէ միոյ բայի՝ մերին է. ուստի կամ իբր զարմացական խմանալի է, յիւր ոչ գոչումն ահեղ հրեշտակին՝ որ քարոզեր ևս. կամ լուսեղէնացն բայ գնելի է. յիւր գոչումն ահեղ եղև հրեշտակին ևս: և կամ յետինն որն թարմատար համարելի է, և ընդհանուր այսպէս. Գոչումն ահեղ հրեշտակին՝ ի վերին քարոզելոյ առաքելական ևս:

Յերկիր հարցն, յերկիր տան, [4] Ընդունաբ՝ ի հօրէ անձառ դառնէն, նման է ասացելոյն՝ ի թիւ 50. և խմանի. ծնաւ՝ ի հօրէ անժամանակաբար՝ անձառելի միգ ըստ էութեանն ևս հօր. յիւր ծնաւ՝ ի հօրէ՝ անձամբ միոյն այլ գոլով՝ ի նմանէ. բայց ևս բնութեամբ աներևակից միութեան ևս ընդ նմա: Կամ նոյն միգ ևս հօր՝ ի կուսական արգանդ եղեալ կամ ծնաւ մարմնով՝ ի փրկութիւն մեր, կամ՝ ի փրկել զմեզ. կամ, առ բայն երևեալ յարեալն

(1) * Որ պատուհական խաչելութեան հրաշագործեաց ըզիրկութիւն յաւիտենից ընդնիշխելոյն. քաղցրաձայն երգով: ||

(2) * Օրհնեալ է քո յարութեանդ տէր, որ ըզմահ մահու ծանուցեր քոյին կամաւոր մահուամբդ. քո յարութեանդ: ||

(3) * Գոչումն ահեղ հրեշտակին ի վերին որ քարոզեր առ որն կանայսն՝ յարեալ որդւոյ. քո յարութեանդ: ||

(4) * Ծնաւ՝ ի հօրէ անձառ միութեամբ, ի կուսական արգանդ եղեալ մարմնով՝ ի փրկութեան մեզ. օրհնեմք ըզքեզ: ||

լն է ։ ՅԻ , երևեցար մեզ ՚ի փրկութիւն ։ որպէս ՚ի առ
կանոնն մարգարէից , ՚ի որ յերկինսն ասէ ։ * Որ
երևեցաւ մեզ ՚ի փրկութիւն ։ ||

Յերկրորդ որ յերկինսն , յերկինք տան , (1) ՚ի լաւ օրէ
նակ գրի , Ինդ աղաւնոն ։ սոյնպէս յայլ մնաեանս
գրի պէսպէս օրինակաւ , աղաւոյս , արշալոյս ։ աղաւօրէ ,
աղաւօրէ ։ և նշանակի սպահն առաւօտեան՝ յորում լե
նի աշէղ կիմ նայիլ , կիմ յորում լըջանան աչք ։ Կամ որ
ասէ՝ Թէ յայնժամ կանխեն Հանանայն ՚ի գերեզմանն ,
ասէին՝ քո յարեաւ , ոչ իմանի՝ ՚ի գնալն ասէին , այլ
յետ դառնալոյն անտի ։

Յերրորդ ողորմելոյն , յառաջինն տան (2) ասէլն , առեր
մարդին քան մերոյ Քնաւնէ , իմանի ։ առեր զմարմին՝ ոչ
գերեզմային կիմ զօտար , ըս երազեցոյ վաղեհասնեանց ,
այլ ըս մերում քնաւնէ՝ գերեզմանոյ , զմարդ կային մնը
մին ։ Կամ , առեր զմարմին՝ ոչ լոկ ըս ապոգինալեանց ,
այլ ըս մեր քնաւնէ Հոգևոյ՝ մարդկային Հոգւով ։

Ինդ , յերկինք տան (3) ասէլն , գնացոմըն յանկն առեր ,
նոյնպէս յայլ տեղիս՝ գնացոն յանկն առեր , նշանակի՝
կանխանամբ յանձն առեալ , յառաջագոյն տեսանե
լով քրիստ և կարգաւորելով զայն ամ , որք յետ մեռա
նելոյն կատարեցան ՚ի նմա ։

Յերրորդ որ յերկինսն , յերկինք տան (4) ասէլն , ֆռնե
ցոյ՚ս հեռեալ , (3 օրին հեռեալ ։) իմանի , փոխեցաւ
բոլոք ընթանալով , անյապաղ գնալով , պատմել պե
տրոսի , և յովհաննու ասելով ։ Հրեշտակն ոչ ասաց յան
ուանէ՝ պատմել յովհաննու , այլ հասարակաբար՝ ա
սել գաշակերտին և գպետրոս ։ քայց կանացքն որո
շակի առ յովհաննէս և ի խնացան զանն՝ Երբոր առ
երևեալն ՚ի մէջ աշակերտաց ։

՚Ի չերդ հարցն , յերդ տան (5) ասելն , երեխօրեայ ընդ
համք գլարուելն քո ցուցեր , յայտ առնէ զհորհուրդ
անտե-

(1) * Ընդ արշալոյն առաւօ
տու կանխեալ կանացն ՚ի գե
բեզմանն ասելով , քո յարեաւ ՚ի
մեռելոց ։ ||

(2) * Որ էջեր յերկրէն բանդ
ոցէդ , առեր մարմին ըստ մերոյ
բընութեան վասն յանցանաց նա
խասահմանեալ ողորմած մեզ ոչդ ։ ||

(3) * ՚Ի խաչին բևեռեցար կա
մաւորապէս վերկինչ , և զհոգու
մըն յանձն առեր ՚ի զինուորէն
վասն յան ։ ||

(4) * Աչ առեր որ կանայք
փութացարուք հեռեալ պատ
մել լինել պետրոսի և յովհան
նու սկսելոյ ։ յարեաւ վա ։ ||

(5) * Որ երեքօրեայ թաղմամբ
վերկինչ որ գլարուելդ քո ցու
ցեր ։

անառեսութիւն ոչ. զի կամեցաւ [ը միջոց երից աւուրց իբրև ժամն քառասուն մնալ քրիստոսի ի գերեզմանին, յուցանել թէ Աշխարհատպիսի մեռեալ էր, և ոչ լոկ անշշուկ ինչ ըմբռնեալ. զի զի անմարթէ էր պատասխանի ժամանակ տալ անշշուկ[1] ի հաստատել Աշխարհին մեռելութիւն, Աշխարհս յուցանելոյ և յարութիւն՝ ի մահուանէ ի կեանս լեալ փոխումն։

Ի քրիստոսական, յառաջին տան[1] ի 25 ձեռագիրս գրի. անբաժանելի էակ Որդւոյն. յայլ 7 ձեռագրի Որդիէ ոչ տպագր. և իմանալ առել. ոչ բանդ ոչ ած որ Համաձայակիցք էս հոր և որդւոյն, և էակից անբաժանելի ի միութիւն էութեան. կիր, էակից միութիւն, ոչ էակիցք մի ածութիւն։ Կտրատիցեաք ի բաժանութիւն ի բարձրութիւն փառաց, և առեր զմարմին նուաստութեան ի որ կուսէն, յաղագս ազատման անկեալոյն խաւարմանէ սատանայի յանլռածիկ կենաց, ոչ ի կենացն՝ որ չունէր հակառակ իւր զրուծիչ կամ զեղծիչ. որ և ասել, յաղագս զրկեցելոյն յանեղծական կենաց, կիր յանմահ կենդանութիւնն։

216. Ի հինգերորդ հարցն, ի գործատան[2] ասելն, Որ ճոխաբար յօժարութիւն, նշանակէ՝ որ առատատիպ յօժարութիւն, կիր որ իշխանական կամաք եկեալ ի նոր բոգութիւն ազատականեալ մարդոյն, զիսաչի մահ յանձն առնու։

Ի հինգերորդ ողորմածոյն, յառաջին տան[3] ասելն, ի պեղի սպառանիչ լուսոյն, իմանալի ի առեղ սատանայի կիր զիւրն՝ որ իբրև փայլակն ի վայր անկաւ յերկնից, վերադանդնեցեալ զՀողացեալ կիր զազգականեալ քրիստոս։ Ի հինգերորդ ոգի յերկնից, յերկիր տան, Ի գնացաք գայն յարութիւն, իմաստքն են. զրուսափայլուն յարուցեալ քրիստոս. և վերստին նորոգեալ կերպիչ. և վերստին նորոգեալ մեզ. ըստ ողջնացեալոյս մեզ. ըստ ձեզ օրհնեալ։

(1) * Որ համագոյ ես հոր և որդւոյն, անբաժանելի էակ միութեան, խոնարհեցար ի բարձանց և առեր մարմին ի կուսէն յաղագս անկելոյն, յանլռածիկ կենաց բանաբարկութեան խաբեանէ։

(2) * Որ ճոխաբար յօժարութեամբ եկեալ ի նորոգութիւն եղծեալ մարդոյն, և խաչի յանձն առնուլ։

(3) * Որ յաճախ փառաց նորա ոչ բանդ ածէ, խոնարհեցար ի հայրական ծոցոյ, առեր մարմին ի կուսէն, վերականգնելով ի առեղ բռատրանկեալ լուսոյն զՀողացեալ քրիստոս։

(4) * Ընծառապէս յարութեամբ առաքեալով հրեշտակին, նա զբանալոյ ի պատմել զկենատուբ յարութեան։

քնի տեսանելով հրեշտակն՝ մեծաւ խնդութիւ և պարծանաւք ղբրանայր , յիւ խրախուսեր , յորդորիւր բարձրաձայն պատմել կանանցն զկենսաբեր յարութիւնն ։

Ա՛նդ , ի վեցերորդ ՝ուր յերկինքն , յաւուրջն տան , (1) Օ՛պեղբական խնդութենէն , իմնասքն էն ։ Օ՛աւետիս տիեզերական ուրախութենէն՝ որ վա՛ յարութէ փրկչին , լսեալ կանանցն ՝ի հրեշտակէն , աներկիւղ խրն դութիւ ընթանային պատմել աշակերտացն ևս ։ Ա՛ներկիւղ սասէն՝ յուցանէ , ոչ ունել զերկիւղ ՝ի հրէից , և ՝ի պահապանացն զերեզմանին . ոչ ստորև յերկիր տան ասէ , զկարծիս հրեական երկիւղին ՝ի բաց եդեալ . այլև ՝ի քէ . ՝ի հինգերորդ ՝ուր յերկինքն ասի . * Զբանչելի կանայքն աներկիւղ եկին ՝ի տեսանել զերեզմանին . զի կատարեալ սէրն սիրժեաց զերկիւղն ։ ‖ Բայց ոմանքն զերկիւղ ներդործեալ յանկարծ երևմանէ հրեշտակաց , և ՝ի չգտանելոյն զմարմին ՝ուր ՝ի գերեզմանին . ոչ ասի ՝ի դէ . ՝ուր յերկրն . * Ա՛հագին երևումն հրեշտակին զարհուրեցոյց զկանայսն ‖ ևս ։ զարձեալ ՝ի դէ . ՝ուր յերկրն . * Լսակ նոցա զարհուրեալ մի ահագին տեսլեանն ‖ ևս ։ Լ՛ս ըստ այսմ ասի ՝ի մարկ . ժէ . 8 . * Վ՛անգի զահի հարեալ եկին , և ոչ ումեք ինչ ասացին , զի երկնչէին . ‖ յի զարհուրեալ ՝ի տեսլենէ հրեշտակին . և ոչ ումեք ՝ի ձանապարհին կամ առ օտարս ասացին՝ թէ ոչ գտաք զմարմին ՝ուր , կամ զհրեշտակ տեսաք , զի երկնչէին սուտ երևել ևս . բայց միայն մնգդաղենացին աւանձին ծանոյց ումանց առաքելոց ։ Լսակ յորժամ երկիդ անգամ գնալով ՝ի գերեզմանին , իմնացան զնոքն յարուցեալ , ընթանային պատմել աշակերտացն ահիւ և խնդութիւ , (ոմն ասի մատթ . իը . 8 .) այն երկիւղ և՛ս իմանի յերևմանէ հրեշտակաց , զի ոչ երբ գլխովին փարատեալ ՝ի նոցանէ ։

Ա՛նդ , յերկիր տանն , (2) Օ՛ր մահուն , պարզելի էն իմնասքն . յի . ասէին կանայք ցաշակերտան , զոր մեք ՝ի

(1) * Չաւետեարան խընդութենէն աւետիս երանելի կանանցն ուսեալք ՝ի հրեշտակէն , աներկիւղ խնդութիւ և բերկրանաւ ուրախութիւ ընթանային պատմել աշակերտացն ասելով ։ ‖

(2) * Զոր մահուն երկիւղիս ընդ մեռանելոյս համարեալ կարծէաք , դա ինքն իշխանութիւն յարուցեալ զմահս երկոյն վերծանութեն , և կենդանութեն պարգևեաց ամէն մարդկան ։ ‖

ի պատճառս մահուն, կիմ ի տրտմութիւէ մահուանն համարիաք կալ ըստ հասարակ մեռեալս, ըմբռնեալ ի կապանաց մահու, նա ինքն իւրով իշխանութիւէ յառնելով, քակեաց զնորութիւէ մահու. և բովանդակ ազգի մարդկան կենդանութիւէ պարգեւեաց։

Ա՛նդ, յերրորդ տան, (1) Այն է բաց եդեալ, խմաստքն են. ի բաց մերժելով զոր կանանցն զկասկած հրեական երկիւղին, նախաժամանեցին, յոր յառաջ քան զառաքելն կանխեալ ժամանեցին ի պատիւ քրիստոսի իւղովք և խընկօք, օծանել և ինկել վերստին զնորոգեան մարմինն, որ էր պատիւ արքայական և իշխանական։ Այլ ոչ եղև պիտոյ. զի փրկչին իւրով մահուամբ եղեալ կմահ մարդկան, և զանմահութիւէ պարգեւեաց ամենեցուն։

Յարութիւն, Լերրորդ յայն։ ծը։

217 • Յառաջին հարցն, յերկիդ տան, (2) ըստ բեմ ձեռ. դնի. Որ ըզյօղ անապական արեանն։ ի տալ. արեանըդ։

Ա՛նդ, ի գործատան, (3) Որ ի բաբէոնա եկ, իմանի եւ լանեցն ի բարձունս խաչին, և երկնից. որով գերեաց զգերուն, յոր յափշտակեաց զգերի անկեալսն ի ձեռս սատանայի. և բաշխեաց պարգեւս մարդկան ըստ իւրաքանչիւր վիճակի, տալով վախճանեալ սիրոյն գերանուելի, կենդանի մեղաւորաց՝ զթողութիւէ, հրեից՝ զնոր օրէնս, հեթանոսաց՝ գՀաւատս, աշակերտաց՝ զշնորհս հոգւոյն, և բազմաց ննջեցելոց՝ զյարութիւէ։

Այս է բան սաղմոսին. կէ. 19։

Ա՛նդ, ի վերջին գործատան, (4) Այս ի ձեռեալս ապա, առեալ է բան սաղմոսին. ճէ. 6. որ ըստ նուճաստուածմա-

(1) * Աայլ ի բաց եդեալ ըզկերպական երկիւղին ըզկարծիս, նախաժամանեցին ի պատիւ. այնորիկ որ մահուամբն էլոյծ ըզմահ, և զանմահութիւն պարգեւաց ազգի։ ||

(2) * Որ ըզյօղ անապական արեանըդ ցօղեցեր տիեզերաց ի վերոյ խաչին. օրհնեմբք միշտ և փառաւորեմք։ ||

(3) * Որ ի բարձունս եւ դերեաց ըզդերութիւ, և ետ պարգեւս որդւոց մարդկան. օրհնեցեք։ ||

(4) * Այս ի մեռեալս ապատառանց օդնականի, քահանայք օրհնեցեք։ ||

մասին իմացեալ՝ ի վերջ քան, մեկնի. ի մէջ մեռելոց
նա միայն էր ազատ ի պարտեաց մահու՝ անմեղ գո-
լով. և սակայն իբրև չարագործ սպանաւ. և մնաց
առանց օգնականի, լքեալ յամենեցունց, ոչ ունելով
զոք քաւարար։ Ասի՝ թէ փառաւորութեամբ մասին իմա-
ցեալ, մեկնի. նա միայն էր ի մէջ մեռելոց ազատ
յապականութենէ, կի՛, ազատաբար և ինքնիշխանութեամբ
յանձն առաւ զմահ. և առ ի կանգնել ի գերեզմանի
ոչ ուներ պէտս օգնականի. այլ ինքնին իւրով զօրու-
թեամբ կենդանացաւ։

Յառաջին որ յերկնից, յերկրորդ տան, (1) Խաբեա-
պաստառ, սեռական նման ոճ է անցեալութեան ի թիւս
215. Կռնոյն պէղ. յոր կամ լուեալքն քոյ իմանալ,
քարբառ եղև աւետարար հրեշտակին՝ որ գոչէր ցօ.
և կամ թարգմանեալ առնուլ զյաջորդ որն. յոր քարբառ
աւետարար հրեշտակին գոչէր առ երկրանիկ կանայսն։

Յերկնէ հարցն, յերկնէ տան (2) որ ձեռագ. դնի. դո-
ղալով երեքեր ի յարէն փառաց քոյ։ ի տպ. երեքեւր։

Ընդ, յերկրէ տան, (3) Նա պետեալ պետականն, քար-
առնուլեն ձեռս կալեալ կալեալ է բանն. իբր զի արդարև
թէ ուներ զգայութեն արեգական, ի տեսանել զարա-
րիչ իւր ի խաչին՝ ոչ հանդուրժեր չարչարանաց նմին.
և ի նշանակ այսմ՝ խաւարեցոյց զլոյս իւր ի հասա-
րակ աւուր, յինքն ամփոփելով զձառագայթս լու-
սոյն։ Ցես և ի թիւս 168։

Յերկնէ որ յերկնից, յառաջին տան, (4) Ասաւ յարու-
ցեր զէ, կրկնակի մարթի է պարզել. մի՝ լուեալքն էա-
կան բայ յաւելուլ. Ասաւ յարուցեալ է քան, ուստի
ցնծութեամբ տօնեցէք հաւատացեալքդ ի մի ոճծ հայր։
Երկրորդ, զառն յարուցեալ տալ ի թծնեցեալն. յոր այսօր
զյարութեն քան տօնեցէք, փառաւք հաւակեցէք ևս։

Յերկրէ

(1) * Քարբառ աւետաւոր հրեշտակին որ գոչէր առ երկնանիկ կանայսն, զի՛ խընդրեք զկենդանին ընդ մեռեալս. քան զի չարեաւ որ և աւերեաց զդրժոխս։ ||

(2) * Տարածեցեր վամենաքոր բազուկըս քո ի վերայ խաչին. և երկիրըս հիացեալ սասանեցաւ և գոչալով երերիւր ի յա հէ փառաց քոյ. որ ոճծ։ ||

(3) * Եւ սեսեալ արեգակաւ նըն զարարիչդ ի վերայ խաչին, չհանդուրժեալ չարչարանաց անջրպետ խաւարեցոյց զլոյսն ի միջօրեի ի յահէ փառաց։ ||

(4) * Ասաւ յարուցեալ քան տօնեցէք հաւատացեալք ի մի ոճծ հայր ամենակալ։ ||

Յերրորդ հարցն, ի վերջին գործատան (1) յասելն, և մահու խայէ, գործիական հոլով իմանի բառն մահու, և պարզի այսպէս. մահուամբ խաչի զամենայն կիրս մեր համբերեալ, յո համբերութիւն տալեալ, յաղթեաց մահու իշխանութիւն։ Կայն համբերել այլուր ևս երբեմն ի հայցական հոլով առնու զինդիրն. ըստ որմէ (ա ոգք հրից. երես. 310) * Զի զմեզ աշխարհահանացն համբերել, իսկ յանապատս զմիանձանց մեզս ոչ համբերեսցէ։

Յերրորդ որ յերկնից, յերկիր տան, (2) Հրեշտակն առաքեալ էուանի մարիամու, եթէ մարիամ կոյս իմասցուք զնոր տիրամայրն, ոչ է հարկ զաւետեղն առնուլ յաւուր յարութեանն առ գերեզմանին. այլ յիշեցուցանէ միայն զառաջին աւետումնն ծննդեան քոյ. յորում ծանոյց նմա հրեշտակն՝ թէ որ ծնանելոցն է՝ի նմանէ, որդի բարձրելոյն է, ի սկզբանէ յառաջ քան զյաւիտեանս, և թէ թագաւորելոց է անվախձան առ՝ի փրկել ըզմարդիկ ևն։ Կայց թէ արդեօք մարթի է իմանալ զբանս՝ի վերջ աւետեաց յարուցն ետն, կամ թէ արդեօք և յոր կոյսն լոքան՝ի գերեզմանն ետն ըստ այլոց կանանց, տեսցուք՝ի վերջ ձայնն, ի բանն Հրեշտակին ցոյնէ ցծածայր։ (թիւ 236։)

218. Ի չորրորդ հարցն, (3) Որ կանգնեաց նեցան պատարագ էուանի, վայելուչ նմանութիւն՝ի ձևոյ խաչին կալմէ վկայարգածութիւն. իբր զի որ խաչն քառաձև կուսի ձևոյն՝ է իբրև սեղան. և՝ի նմա քն զառն այդ պատարագեցաւ յաղագս քառակողմն աշխարհի. յուցեալ ձևով սեղանոյն՝ թէ վերամաշխարհի փրկութիւն մատչի պատարագ։ Այս յայմ սեղանոյ բառերաց առաքեհոտ հոգի սրբութիւն։

Ընդ, ի վերջին գործատան (4) ասելն, ճղոսաբր պատուղ, նշանակէ մեղսաւորութիւն, մեղսագործ, մեղօք ախորժել և

(1) * Որ բանիւ գոյացոյց զաբրահամ էակից բանն՝ի հօրէ քո. և մահու խաչի զամենայնէն վասն մեր համբերեալ յաղթեաց մահու իշխանութեամբ. եկայք ժող։

(2) * Հրեշտակն աւետէր կուսին մարիամու, սա է խոկացեալ նէ բանն որ յառաջ քան զյաւիտեան որդի. սա է թագաւորն որ խաչահանեաց ըզմահ։

(3) * Որ կանգնեացն ըզքառանկիւն սեղան խաչին, յաղագս քառակողմ աշխարհի պատարագեալ. յորմէ սեղանոյ բուրեալ անուշահոտ հոգի. բարձր։

(4) * Որ փոխանակ մեպատեր մահացու պղծոյն պարգևեաց մեզ

և ձաշակեալ ։ Վոխանակ արգելեալ պտղոյն որ մեղաք ձաշակեցաւ ՚ի նախաստեղծիցն , պարգևեաց մաեն՝ զկերակուր պատուիրանապահութեանն՝ որ է ՀՃմաբիտ արգարութեն . և այնու նորոգեաց զմեզ ՚ի յաւիտեանից յանմահ կեանս ։

՚Ի ՋՐԴ ողորմեայն , յԵրդ տան (1) ասէլն , ախոպհիչք հողեղինացս եղեր , իմանել . զընտանեզարական սխտս կամ զկիրս հողեղինացս ՚ի քեզ ընկալաբ . տես զասացեալն ՚ի Թիւ 59 ։

՚Ի ՀՐԴ ՝որ յԵրկնից , յԵրկիր տան , (2) Աստուածպեան եբ ինանդն , իմաստքն են . առաւօտեան կանայքն դիտելով կամ նկատելով զկիրս վիմասիրը գերեզմանին և զթաղումն մարմնոյ նոն , բերին զկնդակս անուշս առ ՚ի յօծանել զմարմին անպարագիբ էակիս՝ ըստ սովանդակելի էակին . որ է ասել , առ ՚ի օծանել զմարմինն այ կիՀծայիցն ։

՚Ի ՆՊ , յԵրդ տան , (3) Եթե պեսել զՏերովբէն , պարզելի է . տեսանելով զհրեշտակն՝ որ հասարակ անուշմամբ քերովբէ կոչի , պարբողելով . այսպես ընթեռնուլ պարտ է , և ոչ որպես դնի ՚ի տպագիրս հինչ , թոյլ թողելով . որ սխալ է . յոր բարձրաձայն գոչելով առ որբուհին մնբիամ մագդաղենացի ասէր , գարձիր՝ ողջոյն աւետեաց տուբ քողոյն , յոր առաքելոց՝ որք քարոզք էին աւետարանին իբրև զփողս ՀԾայինս . քանզի յարեաւ որ յառաջն , յոր որպէս յառաջն ասաց ։ Ալամ իմն , յարեաւ յառաջ գուշակօղն . որպէս զկնի ասի՝ նախապատրաստեալ ։ ՚Ի քառագիրս արիստակեայ գրի , ողջոյն տուբ քողոյն ։

219. ՚Ի ՀԻՆԳԵՐԴ Հարցն , ՚ի գործատան , (4) Օջը կաթողիկոսն , շարագրուին յարմարելի է . զոր , յոր զգալուստ ՚ի յօծումն կենարար մարմնոյն անպարագիբ էականութեն ։

(1) * Ջարչարանքս յանձն առեր , սիտակիբ հողեղինացս եղեր . վասն մերոյ փրկուե ՚ի գերեզմանի եգար , անկորուստ պահելով զարարածդ բանդ ՀՀՃծ ։

(2) * Աստուածեան եբ կանդնեն գնաելով զվիմափոր գերեզմանն . բերելով զնդակս անուշս զմեզ կերակուր արգարութեն , ՚ի կեանսն յաւիտենից նորոգելով ըզմեզ . բարձր ։

(3) * Եթե սեսեալ ըզերկրեքն վերանդաեր ՚ի վիմին , տարբողելով սքբբուհուդն ասէ զարձիբ ողջոյն տուբ քողոյն . քանզի յարեաւ որ յառաջն ասաց ։

(4) * Ջոր կաթողիկոսն յովհաննէս մարգարէիցն ՚ի գերծութեան աւետարանէբ ըզգալուստ արիգաւանն արգարութե . ըզնա օրհ ։

լուսատ քոյ արեգականն արդարութեանէ ուսեսարանեաց յովհաննէս մաշգաբերիցին կիր Հոգւոյն արդարոց արգելականացն ի դժոխս . լինելով կրկնակի կարասպետ քոյ՝ նախ առ կենդանիսն , և ապա առ վախճանեալսն ։

Ընդ , ի գործատան , (1) Երբոմ ապաւէն , յայտնապէս յուսացին՝ թէ արդարոց Հոգիքն էին՝ որք արգելեալք ի դժոխս կիր ի լիմպոն , սպասէին գալստեան քոյ . մէջ պի նոքա միայն ակնունէին ազատութեան իւրեանց . և բանն պարզելի է . երբոմ , յն գալստեան ՚ձեռոզեցոյն սպասէին արդարքն արգելեալք ի բանդին . որ ինքա- նէր կոչի , յն ի մեզաց ազատիլ գործեալ , մեզօք շինեալ ։ Օ կարգ շարադրութեն է մեզ , այսպէս առցուք , սպասէին ազաթեցուել յուսոյ գալոքեան , ոչ յարմար երևի . պի ոչ լինի սպասել յուսոյ՝ զոր արգէն ունէին , այլ գալստեան քոյ՝ որ ապագայ էր ։ Այլ մարթի է այսպէս յարմարել . սպասէին գալստեանն՝ որ ազատեցուցիչ էր , յն կատարիչ յուսոյ իւրեանց ։ Կամ , զպայն ապահել՝ փոքր մի այլազգ առնուլ . յն կային ինայնին յաղագս ազատեցուցիչ յոյս գալստեան ՚ձեռոզեցոյն ։

Ընդ , ի վերջին գործատան (2) ասէլն , պմարթաբէնն պահապանէն , իմանի , կատարեաց զգուշակութեամբ մարգարէին ։ Այլոյ մարթի է և այ իմանալ , զակնկալուն մարգարէից ։

Ի վեցհետ ՚որ յերկինսն , յերկիր տան (3) ասէլն , յաբեա նախապատրաստողն , իմանի , նախապատրաստողն , որ յաւազ ասաց զինքն՝ թէ յերկիր աւուր յատեանն ։

Ընդ , յերկիր տան , (4) Աչեայ լուսապճեաց , իմաստքն էն . եկայք ով լուսաւորեալք լուսով հաւատոյ , կամ զարգարեալգ երկնային լուսով , օրհնեացուք ՚նոր օրհնութիւն պնոյ ՚ձե նորաբանէ բարեացն որով բար-

(1) * Երբոմ սպասէին արդեւ- նեալքն ՚ի մեզսակէր բանտին ազատեցուցիչ յուսոյ գալստեան ՚ձեռոզեցոյն ՚ի յերկինից . ընծա ։ ||

(2) * Որոյ եկեալ կատարեաց զմարգարէիցն ըզսուրբ , ազերէլով զգուշոքս գբժոխոց և ըզպօրութիւն մահու . ընծա ։ ||

(3) * Ի ձայնէ հրեշտակին զբաւարեալսն սրբասնզգեաց կա- նայքն , և գարձան ինդուէ ետուն աւետիս առաքելոցն , եթէ յաբեա նախապատրաստողին ։ ||

(4) * Եկայք լուսազգեացք յօրհնութիւն նոր օրհնեացուք ըզնոր . քանզի մարդին որ ՚ի մէնջն էառ՝ ՚ի հրեշտակաց երկրպագութեան առնու ՚ի սրովբէից և ՚ի քրովբէից ։ ||

բարձրացոյց զաղջ մարդկան քան զՀրեշտակս ։ Լաւ պի մարդին՝ որ ի վնոյն եաս , յր . մարմինն զոր ի մարդկանէ էաս քո , երկրպագուել առնուս ի հրեշտակաց . զի ես մարմին քեզ ևս , որ երկրպագելի ես համ արարածոց . և զի յերկրպագիլ քեզ՝ ի նմին երկրպագի և մարմինն միաւորեալ բնաւ քանին ։ Արդի ես առնուլ զերկրպագութիւն նաև ըս գերազոյն պատուոյ մարդկութեն . քանզի և սէր կուսին ասի . տես Թիւ 309 ։

Յեռեինեզեղ ևոր յերկինս , յերկիր տան , (1) Այս ինն էնչառաքեր , իմաստքն են . նա ինքն քո իւրով կամաւ իշխանաւոր բարձեալ ի վերայ խաչին իբրև յաթոռ դատաղական , ենթպետ և խաչօդք կարծեին ի փայտ պատուհասի հանել զնա . զոր և տեսանին բազմելոյ ցուցանէր ամ աղգաց՝ լինել Թագաւոր , և ոչ պատժաւոր ։ Ասկ գատաղութիւն նորա , զի այսու կապեաց զատանայ զիշխանն հղաւաքէր , որ զմեզ սէրբ , և տայ սրբել մարդկան . և զդերեալն աստուածային առ ի մահ սկսել յաղատմայ՝ կենդանացոյց յանմահ կեանս ըս հոգւոյ և ըստ մարմնոյ ։ (ի 4 օրիս . ի կեանս անմահս ։)

Ասդ , յերկինդ տան , (2) Այսհայաբեպան օրդին , ահաւոր բազդատութեն կայ ի ծայրագոյն բարձրութեն ի յետին նուաստութեն . յր նա որ յառաջ քան զամ յաւիտեանս որպէ է ևայ , փառակից հօր և որ հոգւոյն , այժմ հաւատաւոր եղեալ այլոց մեռելոց՝ դնի ի գերեզմանն մարմնովք . բայց յուցանէ և զանպատում զօրութիւն , ընտրելով զնոսը գերեզմանն , զի նորոգեացէ զիս զմեզ հնացեալս ևս ։

Ասդ , ի յերկինդ տան , (3) Հոլաթևեան սերովբէն , իմանալ . թևաւորած սերովբէին կամ հրեշտակին բացեալ ուղեղով զթևսն նոտեր ի վերայ վիմին , և հարկանէր զիւր յարուածն զնոսա ։

(1) *Այս ինքն էչխանութիւ բազմացաւ ի վերայ խաչին , կապեաց զիշխանն մեզասէր . զմեզ զբեղուն յագտանայ կենդանութեաց ի կեանս անմահ . օրհնութիւն առաքելին ։ ||

(2) *Նախայաբեպան օրդին փառակից հօր և որ հոգւոյն զբ-

նի ի նոր գերեզմանի , նոր նորոգել զիս ըստ հնացեալս մեզք օրհնութիւն ։ ||

(3) *Հոլաթևեան սերովբէն նրաւեալ ի վերայ վիմին , հարկանէր փող յարուածն ան . պատկուցանել պահպանեցին յահին եղեն ոմ մեռեալ . օրհնութիւն ։ ||

Յարուցէ, Ովսաննա : ծէք :

220. Յաւուրջին հարցն, յաւուրջին տան, (1) Ընդ-
ծառէլ ընտուրէ, լմանի. զու՝ որ անձա-
ռելի ընտուրթէ ես, և քան հօր՝ աւաքեցար ի հայրա-
կան ծոցոյ ես: Ընտուրէ աստանօր եթէ վճռական էու-
թին լմասցուք, ամ ձչմարտուրթը ընծայի բանին այ
նաև ի վերայեաըն. այ ստուգուրթը և տիրապես ասի,
թէ որվին ած է անձառելի ընտուրթէ կամ էուէ. վը
վի յոծ բացարձակքն ունին վծայրապոյն նոյնուրթէ
ը առնչականաց կի ը անձանց. ձր էուրթէ, բարու-
թիւն, կարողուրթիւն, իմաստուրթիւն ես, են ամե-
նևին մի ինչ ընդ հայրուրթեան կամ ընդ հօր, ընդ
որդիուրթեան կի ընդ որդւոյ, ը հոգիուրթեան կի ը
հոգւոյ. վասն այսորիկ յերկուց կողմանց ասին զմի-
ոեանց՝ ոչ միայն ի թանձրացեաըն, այլև ի վերա-
ցեաըն. և ը այսմ ձչմարիտ է ասել, թէ հայր կամ
հայրուրթին է ածուրթէ, կարողուրթէ, ես. կամ ան-
դրադարձեալ, ածուրթին, կարողուրթին է հայր, կի
հայրուրթէ. ոյնպէս իմն զորդւոյ, և վհոգւոյն սրբ:
Ա. պա և աստանօր նուիրն մտօք իմանալի է ասելն զոր-
դի՝ անձառելի ընտուրթէ, եթէ բառիւս առնուցումք
զէուրթին: Այլ ոչ ստիպիմք յայդ. վը զի ընտուրեան
բազումանգամ ասի անորոշ փոխանակ էակի կի իրի.
ուստի և աստ մարթ է իմանալ՝ անձառելի էակ: Այլ
ը կազմուրթէ բանին կամ կոչական անուանքն են, և
կի վօրուրթը էական բայ ունին. այ իմանի, ոմ ան-
ձառելի ընտուրթէ և քան հօր, որ աւաքեցար և աւե՛ր
մարմին ես: Կամ այսպէս, եթէ ած հարցն ոմանց՝ որ
անձառելի ընտուրթէ ես, և քան հօր, աւաքեցար ես:
Ընդ, յերկիդ տան, (2) Անէալք ի էրկուրեն ոչ, պարվե-
լի է. որ էակիրդ մէջ ի փրկուրէն անմահ թագաւոր ես:
Յերկիդ ողջմեայն, յերկիդ տան, (3) Ոչ անէղ ածուրէ,
իմաստքն

(1) * Անձառելի ընտուրթէ և քան հօր աւաքեցար ի հայրական ծոցոյ, և աւեր մարմին ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ:||

(2) * Եկեալ ի փրկուրթէն վեղ թագաւոր անմահ յանձն առեր ըղմահ խաչն, և ի քէր ի դերեզման անապական, եթէ ած:||

(3) * Որ անեղ ածուրէ և անփոփոխելի բընուրէ ի կուսէն ծընեար

իմաստքն էն . որ ունելով զանեղ ածուԹի՛ւն և զանփո-
փոխելի բնուԹիւն , ծնաւ ՚ի կուսէն նախաստեղծին
Ꮒերպատ . ՚ի կերպարանաւ նախաստեղծին ադամայ ,
և՛ ադամային մարմնով . որով եկիր կամաւ ՚ի չարչա-
րանս ։

Ա՛նդ , յերդէ տան (1) ասելն , եղեր ՚ի գերեզմանն անհաւ
բնաւորե՛ , իմանի , անմահդ ած եղեր ՚ի գերեզման . և՛
անմահ ածուքե՛ որ միաւորեալ էր ընդ մարմնոյդ , եղեր
՚ի գերեզման ։

221. Յերդէ հարցն , յերկի՛ տան , (2) Ա՛յսօր բացաւ
ձեզ , նմանաբերուԹի՛ե եկեղեցւոյ աւ դրախտան , և
մարմնոյ և արեան տէն աւ ծառն կենաց . զի որպես ՚ի
դրախտին յետ մեղացն փակեցաւ Ꮓանապարհ ծա-
ւոյն կենաց , զի մի՛ ուտիցէ ՚ի նմանէ ադամ , այս-
պէս յեկեղեցւոջ աւ մեղուցեալ քրիստոնեայս փակի
մուտն եկե՛ղեցւոյ ՚ի ձեւն պաշտօնէիցդ , զի մի՛ մեր-
ձեսցին յածային խորհուրդն ։ Նայդ յորժամ յաւուրս
զատկին լինի արձակուա՛ն ապաշխարողաց , այնուհետև
բացեալ լինի դուռն դրախտին եկեղեցւոյ . որպես զի
հրաւիրեալքն յարքայական սեղանն հաղորդեսցին
Ꮒրոմնեան մարմնոյ և արեան ։

Ա՛նդ , յերդէ տան , (3) մի օրինակ գրէ , տիեզերք ամ
նորաւիետուր ջարդարեցան . յայլս , ջարդարեալ ։

Յերդէ տղտմեայն , յերկի՛ տան (4) ասելն , Որ մահ-
ուամբ քո կենդանի , իմանի , որ կենդանի կի՛ կենդանա-
րար մահուա՛մբդ քո ։ Կամ զբառն կենդանի իմա՛ կոչա-
կան . զի՛ ոմն կենդանի՝ որ մահուամբդ նորոգեցեր ։
Յաջորդն ըզ բզմ ձեռագրայ դնի , և ՌեւելուԹիւնքն յեղ-
կէ ։ ՚ի տպ . ՌեւելուԹիւնդ ։

Ա՛նդ , յերդէ տան (5) ըզ բզմ ձեռագ . դնի . և անմահդ
կան

նայ և արեան այ հարցըն մերոց ։ ||

(3) * Եւ հրաշալի յարուԹիւնքո տիեզերք ամ նորաւիետուր ջարդարեալ , մնտանեն ՚ի յաւուրս գալստեան ընդ փեսայիդ քոյ այ հարցըն ։ ||

(4) * Որ մահուամբ քո կենդանի և մեռելուԹեամբդ յերկիր նորոգեցեր զարձեալ պաշխարհս և զհողացեալ բնուԹիս . քո արծ և մեզ ողորմեա ։ ||

(5) * Որ երեքօրեայ յարուԹքո

քո

նար նախաստեղծին կերպիմամբ , և եկիր կամաւ ՚ի չարչարանս . զքեզ ։ ||

(1) * ՚ի խաչին բևեռեցար կամաւ հօր և որք հոգւոյն . և ի՛ջեր ՚ի գերեզման անմահ բնուԹի՛ւն . և յարեար ՚ի մեռելոց քո . զքեզ ։ ||

(2) * Ա՛յսօր բացաւ մեզ որովբէափակ դուռըն դրախտին հրաւիրելոցս ՚ի կոչումն արքայական սեղանոյն Ꮒրոմնեան մարմ

Ի նմա ձայնին ՝ ի տուլ . և յանմահական ։

Ելիցէ՛ր ՝ երկինքդ , յառաջին տան (1) ասէրն , Ցնծալ եւ խայլեցնացէ՛ն զբաբենոյն հնչեցեալ , ոչ իմանալ՝ թէ լոկ առաքելոցն կիրեւ ողբն հնչէր , այլ ձայնն կիր բարբառն որ էր ըստ առաքելն , հնչելով առ կանայսն և ասելով մի՛ երկնչիք դուք , փարատեր զերկիւղ նոցն ։

Ելիցէ՛ր ՝ երկինքդ տան (2) ասէրն , կանանցն ասելոցն , իմանալ . կանանցն առաքարանէր հրեշտակն , թէ մեռ քեզ յաղթեաց մեռոնման մարդկան , և ծանուցեալ լինել մեռ մեռուն , յոր մեռուցիչ կիր եղծիչ մեռոնն և զոքուլեն նոր , որով աիրէր ի վր մարդկան ։

Ելիցէ՛ր ՝ երկինքդ տան (3) Ըստ ասելոյ ՝ է բերեալ , իմանալ . ի կանայս ածուեզ առաքելոյս , կիր ի քեր ՝ ի գժոխս նեբքինս , յուրանեալով զզօրուն ածուեզ թեանգ , առ արդարան՝ ազատեալ գներ , առ մեռուսորան՝ կրտամբելով գներ , առ աստուածայ և առ գևման՝ խորտակելով զբանուքեն նոյ , որով պատրիկն զմարդիկ , և գրաւեին իր ՝ ետրուքեն մեռոնէ ։

Ելիցէ՛ր ՝ երկինքդ տան (4) իր ձեռագրոյ ընթեռնուլ պարտ է . Ցօնէ այսօր երեսաղեմ հաւաքացելոց բազմութեան պատահական ՝ ի տուլ , ոմն գնեզ յերեսաղեմ , և ոմն՝ բազմութեն ։

Ելիցէ՛ր ՝ երկինքդ տան (5) Ուրան երեսնէր , իմաստքն են . զրուկնք հաւատոց նորոյ սիոնի բացան յարուեզ քո , որով ընտնի զանմահ փեսայդ գչէ ի սիրտ հաւատացելոց , բաշխելով զմարդիկ քո և զարիւն ։

քո և համբարձմանդ երկիր նոր վերածեր զմարդն առ կենաց փայտն և յանմահական ձառայն ։

(1) * Տեսել փայլակնաձև զբաբենոյն ՝ ի վեմն հնչեցեալ առ խնկազդեաց կանայսն փարատեր ցոյց զերկիւղալից սրբոմուեն ։ ||

(2) * Պահապանքդն պակուցեալ աշաբեկ լինէին , և կանանցն ասելոյ ՝ մահ մեզ հուլթեանց ծանուցաւ մահ ։ ||

(3) * Ընաքեցար ՝ ի գժոխս ցուցանելով զզօրուն ածուեզ քալեանցդ ըզգուխս խորդախտզին , խափանեցդ զդատաստանն մահու . զդեկ օրհնեմք ։ ||

(4) * Ցօնէ այսօր երեսաղեմ հաւաքացելոց բազմութեն գնեզ ասելոյս որ եկեզ ցոյց . պատճառ ըզպատ անշարժ յաւիտեան ։ ||

(5) * Բացան դրունքդ հաւատոյ նոր սիոնէի ընդունել զանմահ փեսայդ յաւիտեան . բաշխեզ զմարդիկ քո և զարիւն . պատճառ հեա ։ ||

ՅԱՐՈՒԵՆ , ՈՐԴՈՒԴ ՅԱՅՆ ։ Ճ։

222 ։ Յառաջին հարցն , յերկրդ տան [1] ասէրն , Որ երէքօրեայ թաղմամբ պահեցար կենդանի , եթէ ըստ ձեռնէն իմասցի , յայտնի է բանն . զի ի թաղմանն մարմնոյն՝ ձեռնէն անմեռ կայր և կենդանի . Վասն եթէ ըստ մարգումէն կիրն ըստ մարմնոյն ասցի , ոչ իմանին՝ թէ՝ ի թաղմանն անդ մարմինն կայր կենդանի , այլ թէ՝ յերէքօրեայ թաղմանին ոչ տեսեր զապականուն , այլ պահեցար առ ի կենդանանալ՝ իբրև սերմն պահէառ ի բուսանել ։ Կամ իմա , երէքօրեայ թաղմանէն պահեցար , ցի կանգնեցար կենդանի ։

Յառաջին ողորմելոյն , յերկրդ տան , [2] Որ հաւասար ես հոգւոյն , պարզելի է . որ հաւասար ես որ հոգւոյն , զգերեալսն փրկեցեր ։ Կիմ , որ հաւասարութիւն , ցի գործակցութիւն որ հոգւոյն փրկեցեր ։

Յառաջին որ յերկինսն , յերկրորդ տան , [3] Հրեշտակ խոսեալն ինձ , յայտնի մանկնին ոչ՝ թարմասաւ է , մի՞ եղանակին միոյն եղիր . զի անուն բացին է ինձ . ցի իմացի հրեշտակապետին զպահապանն երկիւղիւ զարհուրեցոյց առ զգանն գերեզմանին ։ Եթէ կամիս , այսպէս ևս մարթ է յարմարել . կամ՝ զորութիւն յաւելուած ինչ իմանալով այսպէս . Որ՝ եւ կիմ արհամարհին էր հրեշտակապետին իմացի , որ զպահապանն զարհուրեցոյց ։ և կիմ զայս տուն յարել է յաջորդին այսպէս . Հրեշտակապետին իմացի՝ որ զպահապանն զարհուրեցոյց , զբանիցէ՞ն որ կանանցն ասէր տապանէր ասելով , յարեաւ քո ։

Յերկիր որ յերկինսն , յառաջին տան , [4] ասէրն զի զբանիցն՝ կանանցն՝ կանխել է Յոհաննէն կենդանոյն , նշանակէ՝ յօծումն և ի դիւապատել զնա՝ որ կենդանի էր

---

(1) * Որ երէքօրեայ թաղմամբ պահեցար կենդանի՝ յարութիւնդ և կենաք . Թագաւոր փառաց քո ։ ||

(2) * Որ հաւասար որ հոգւոյն՝ զգերեալսն փրկեցեր քո յարութիւդ . ողորմեա փրկիչ ։ ||

(3) * Հրեշտակապետին իմացի որ զպահապանն երկիւղիւ զարհուրեցոյց առ գրանդն գերեզմանին . փառք քոյ ։ ||

(4) * Կանանցն կանխելով՝ի Յոհաննէն կենդանեւոյն ասելն զի վճիռ՝ի դատն՝ի քոյ մերժեալ ։ ||

ոչ միայն ընծայութիւն , այլև մարմնոյն այն ինչ կենդանացեալ . ոչ և տեսին զվէմն ի բաց գլանալեցուցեալ։ Այնդ ժամուն տան ,(1) ասի՝ արտասուեցին նոքա յոտից պետրոսի , որ ասատիկ լքեալք և տարակուսեալք մի ոչ գտանէին զմարմին տեառն ի գերեզմանի անդ ։

Այնդ ժամուն տան ,(2) ||՝ այլ խաչելոյն , բացագործութեամբ է , իբրև թե յօրինող չարականիս , կիմ ասէ տուր հրեշտակն առ որ տիրամայրն գործացանէ զգոյն քաջալերութիւն տալով . ոչ մայր խաչելոյն , զի այդպէս լաւ յոտասփոփեալ , այլ անհաւորին թախծեալ , ընկրկեալ ի արտմելի , իբրև թե ոչ ևս տեսանելոց իցես զորդիդ . զի ահա քո մեծաւ փառաք յարեաւ ։ Յաղագս բառիս յոտասփոփեալ , և այլոց նմանեաց տէս ի լուծմանս Ասորեկին . բան ձ . լծ . ։ ուր ցուցաք՝ թէ յայսպիսի բանս նշանակէ զլքումն որ ի սաստիկ արտմելի , յորժամ անկնկալելի բարկն ոչ է ի ձեռս մարդոյ , և բնական կիր սովորական ձանապարհաւ չէ հնար առնալ զայն , թէպէտ և գերբնական կիր անսովոր ձանապարհաւ մարթի լինել ։ Արդարև զի տիրամայրն գիտէր ի բանին քրիստոս թէ յառնելոց է նա ի մեռելոց , և ունէր զայս յարուցեալ ի նէր . բայց այն գիտելի է , թէ ոչ խափանէր զանփարատելն արտմելի նէր ըստ մահ միածնի իւրոյ , զոր մարդկապէս չէր հնար այլ կենդանի առնել ։ || ասն որոյ որոշելի է յայս և յայս , յոտասալն և յոտասալն . կենդանութեան քրիստոսեան յոտասալի էր ըստ ածելոյն զօրուէ , և ոչ յոտասալի՝ ըստ բնական կարգի . ըստ առաչնոյն գոյս ծնանի , ըստ երկրին՝ վանյոտասէ , և ի ծայրագոյն սիրոյն՝ ունէր տիրամայրն , զանմխիթար արտմելի ։ Յակ թէ յոտաւհատիլ նշանակէ զսաստիկ արտմելն , գոյանի է ոչ միայն յայլ տեղեաց , այլև աստ յերկրի տանն՝ ուր մի իւզաբերելոյն ասի , որոմտանէ լոյն յոտասփոփեալ ։ Ասդնակ յերկրէ ձայն ետր յերկնելոյն , զի յոտասփոփեալ որոմտանէ , այլ ցծածելն էնէրեալ ։

223. Երբեմն հայցն , յերկրէ տան (3) ըստ բազում ձեռ-

(1) * Թէպէտև ըղդերձանն փառաք մեծաւ յարեաւ ։ ||
և ունայն տեսանէին , և սըրտ- (3) * Որ ի վեցհետևան սրով
մունք լոյնն յոտասփոփեալ ։ || բէսըդ հանդչիմ , և խնամեմ զո-
(2) * Այլ խաչելոյն զի զարթածըս , ներանաւ խաչելոյ
լաս յոտասփոփեալ . քանզի քո ըղձիզ ապրեցուցես ։ ||

ձեռագրաց գիտի , նշանաւ խալի ոտ ընդ ապերջոտեբ ։ ի տող. նշանաւ խալիւք ընդեղ ապերջոտեաց ։

Յերկիդ ողորմեայն , յերկիդ տան (1) ասելն , Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան ։ Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան , զի ընդ ամենայն ժամ ի վերայ հաւատացելոցս լուսոյն երևելոյդ ի գերեզմանին . որ և արտաքին նշանակ ունիցէ լինել յարուցելոյն . վասն այն ասի ունել ձեռագրացն գիտի , նշանաւ խալի ոտ ընդ ապերջոտեբ ։ ի տող. նշանաւ խալիւք ընդեղ ապերջոտեաց ։

Յերկիդ ողորմեայն , յերկիդ տան (1) ասելն , Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան ։ Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան , զի ընդ ամենայն ժամ ի վերայ հաւատացելոցս լուսոյն երևելոյդ ի գերեզմանին . որ և արտաքին նշանակ ունիցէ լինել յարուցելոյն . վասն այն ասի ՀՀ ձեռագրացն գիտի , նշանաւ խալի ոտ ընդ ապերջոտեբ ։ ի տող. նշանաւ խալիւք ընդեղ ապերջոտեաց ։

Յերկիդ ողորմեայն , յերկիդ տան (1) ասելն , Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան ։ Որ ընձառաքեալ ես ի քեզ մարդկան , զի ընդ ամենայն ժամ ի վերայ հաւատացելոցս լուսոյն երևելոյդ ի գերեզմանին . որ և արտաքին նշանակ ունիցէ լինել յարուցելոյն . վասն այն ասի ՀՀ ձեռագրացն գիտի , նշանաւ խալիւք ընդեղ ապերջոտեաց ։

Ընդ , ի չիշդ տան , Որ յերեսոյն Նովմայէ , յիշատակին երկեակ նեղգործութիւնք մնալոյն քոյ՝ներհակք միմեանց , երկոքին ևս երևեալք ի միում ժամանակի , և ի խնամոյ քոյ կարգեալք ի փրկութիւն ։ Որ նեղգործութիւն՝ որով իրք մնալին ձշմարիտ և քանակաւոր՝ ետ վնաքն չօշափել Թովմայի առ ի հաւատոյ նմին , և այլոց ամենեցուն ։ Այլ միւս՝ որով իրք ի վեր քան զմնալին՝ անց էր փակեալ դրունն , որով հաւատացելոցն ի տարմանոյդ վիճակաւոր յարութիւնն ։

Յերկիդ ներ յերկինէն , յառաջին տան (1) ասելն , Ընդ փն յայնհետէ , իմանալ առանձինն ի վեր վերջին ազգակին՝ որով արձակեաց քո միւր առնհամաբոյր հոգին . զի յետ այնր եղև շարժումն երկրի , վիմայն պատուհանն , և այլքն ամ . (Ա՝ատթ . ին . 50 . 51 . 52 .) Ա ասն որոյ այն ձայն գողայոյդ զարարածս ամ՝ Թէ զերկրաւորս , և Թէ զերկնայինս , ՚ի զլուսաստղոս . որք Թէպէտ յառաջ քան զայս ձայն խաւարէր էին , բայց զինի այնր յուշին զդողումն իւրեանց՝ ՚ի բաց մերկասնալով զնաւորն ։

Ընդ , յերկիդ տան , (4) Այս չահէ զջրառնէ , զքան սաղմոսին՝ որ սովորաբար մեկնի ՚ի վերայ հանդարձմանն Տեառն յերկինս , շարականս յարմարէ յիմաստն ՚ի գժոխս ։ Ի սաստից զօրութենէ քոյ զարհուրեցան ասէ՝ կաթողիկոսք զաւանեալ զքոյ հանդարձմանդ Տեառն , զի զնա պարհասիքն զդատոյ գժոխոց . կիմն դէպ գծոխոցն , ՚ի դիւք պարհասիքն դատոյ գժոխոց . կիմն ՚ի դիւք՝ որք կարգեալ էն տանել ՚ի գժոխս մարդկան ՚ի

(1) * Որ ընձառաքեալես ես ի քեզ մարդկան , զի ընդ ամենայն ժամ ի վերայ հաւատացելոցդ լուսոյն երևելոյդ ի գերեզմանին , որ և արտաքին նշանակ ունիցէ լինել յարուցելոյն ։ ||

(2) * Որ ձեռագրքն Թովմայի չօշափեցաք փրկիչ . առ աշակերտսն մեծաւ դիտիւք փակեալ դրաւքն փակեալ ։ ||

(3) * Ընդ ին յայնհետէ զգ քոյ

(4) * Ես չահէ զջրառնել ասէ , զի վերայ հանդարձմանն Տեառն յերկինս , շարականս յարմարէ յիմաստն ՚ի գժոխս ։ ||

'ի գժոխս ։ և աղաղակէին առ իշխանս գժոխայինս՝ 'ի բաց բառնալ զդրունսն , ՚ի լցանել [1]թողուլ զերբ-
նոսէիսն իւրեանց՝ որով արգելեալ պահէին զհոգիս մարդկան ։

'Ի չրդեղ հարցն , յառաջինն տան [1] ասէրն , Ե զաթամ նա-
բագեցեր 'ի նախասահմանէն բնութենէն , իմանալի . նորոգեցեր 'ի
նախասահմանէ վիճակն իւր անմահութենէ և իւր պայծառու-
հոգևոր պարգևաց , այլ ոչ իւր մեռանիլ և անցաւ հան-
դամանացն՝ յայսմ կենաս ։ Իսկ երեք կամիցիմք իմա-
նալ պարզաբար նորոգեալ իւր առ Հանգամանսդ յա-
ռաջնասահմանէ բնութենէն , ՚ի զմարիտ է և այս իւր բուխն
զոհ նորոգութենէ՝ որ քրիս պարգևեցաւ , այժմ ըստ
հոգւոյ , և 'ի յարութենէն իւր մարմնոյ ևս , որով գերե-
զմանք քան զադամանդն եղիցի քրիս նորոգութենէն ։

[2]Նդ , 'ի գործատան , [2] Որ երբ չեռնէ , իմանալի , որ
էիր յայծոխէ , յո հակից ոչ հոր յերկինս ։ Ապա , զայս
եղանակ բանի՝ որ կայ և 'ի կանոնի որդւոց որոտման ,
Որ են չեռնէ , մարթի է առնուլ իւր յաւիտենական նեղե-
գոյութենէն ոչ , որով ասի լինել ինքն յինքեան , և տե-
ղի ինքեան . վա զի ոճ յատաջ քան զարարածս , և յետ
արարչագործութենէ ևս՝ ոչ յինքեն բովանդակի , այլ
միշտ կայ , և միշտ յինքեան կամ յերեսեան իւրում
կայ ։

224. 'Ի տղրորդ ՚որ յերկնիցն , յառաջին տան [1]
ասէրն , համաթոյական եղելոց արարող , իմանալի , բովանդակ
համագումար արարածոց արարող ։ Ապա իմա , հա-
մարեան և քնուիակից արարածոց արարող . զի ամ
արարածքս միաբանին 'ի սեռի գոյացութենէ , և յայլ
սեռական հանգամանս ինչ ։

[3]Նդ ,յերրորդ տան , [3] Որ չարագոյ , իմաստքն են . ոչ
քաւական համարեցար առ 'ի փրկել զմարդիկ՝ մարդ
եղանիլ , այլև իսկ համբերել ։ [4]Ա յսու զանբաւ
գթու-

(1) * Յորժամ 'ի խաչն բեռ-
ոեցար քո ։ և զադամ նորո-
գեցեր 'ի նախասահմէն բնու-
թենէ ։ ||

(2) * Որ երբ չեռնէ 'ի բար-
ձունս , և 'ի հոգի առաքեցար
յերկինք վասն մեր մեղաւորացս .
յիշեա զմեզ ։ ||

(3) * Որ 'ի վերջ հա քան զե-
միան և զհորհուրդս համագոյա-
կան եղելոցս արարող , 'ի հոգի
առաքեցար վասն մեր և մարմնա-
գոյ 'ի ար 'ի կուսէն ։ ||

(4) * Ել շարագոյ մարգ զգա-
նել ։ ոչ իսկ համբերեցեր մեզ
բեալ , ըղձագումեր յանձն առեր
զերկրաբուծ . և յարուցեալ նո-
րոգեցեր զաչխարհս ։ ||

գԹուԹիւն այ , և զանյագ սէրն քոմ ի դէմ ածէ . Իբր զի չետ առնելոյ բանիւն այ զիարդ կայցուս քնուԹիւն , մի միայն առաջին ներգործուԹիւն՝ որով սիրեաց Նա զնաճ , բաւական եր ի վՀարուժիւն բովանդակ պարտեաց մարդկան . մի միայն խնարՀուրնիր , մի միայն ՀամբերուԹիւն , մի միայն աղօԹք կի Հատուցումն , մի միայն ՀնազանդուԹիւն շատ եր ի փրկանս՝ ոչ միոյ և եԹե աշխարՀի , այլ բիւրուց աշխարՀաց՝ եԹէ կային . և պատճառն քաջայայտ է . Ա՛ն զի անբաւ արժանաւորուԹիւն գործոց անձինն՝ որ եր քո ճաճ , միւսմ և եԹէ գործոյ տալը զանսահմանն արժ ոդուԹիւ ի սրբել զնմ մեղս , և յիշատնել զնմ բարիս ։

Ա՛.ԻՀ սակայն անհասանելի գԹուԹիւն այ Հօր կամեցաւ և սահմանեաց , զի քո ի փրկագործուԹիւրմ մի Հայեսցի ի բաւականաւԹիւն գործոցն , այլ ի բաւականաւԹիւն սիրոյն . մի այնչափ և եԹէ վՀարեսցի , որչափ պահանջէր արդարուԹիւն այ , այլ որչափ պահանջէր սէրն ։ Ա՛յնի իրի և քո փրկիչն ամենայորդոր պատրաստուԹ յանձն առեալ զկամն Հօր , կամեցաւ վՀարել՝ ոչ որչափ պարտիւր , այլ որչափ կարեր ։ Ա՛պա ոչ շատացաւ մարդանալ և եԹէ , և զսովորական գործս ածպաշտուԹ կատարել , այլ զՀայրագործնին յամառեալս բարեաց ի գործելոնն և ի կրելս կամաւոր չօժաւուԹիւ յանձն ընկալաւ . մինչև ի մաՀ խաչ տուչել զանձն Հեղմամբ բովանդակ ածպիսի արեամն Քագեցոյց զանչափուԹիւն սիրոյ իւրոյ առ մարդիկ ։ Օ՛այս երկրպագելի բարեգԹուԹիւն փրկչին մերոյ Յիսուսի առնել շարականս , յորդորել վերդեցօղն՝ ոչ միայն ի շնորՀակալուԹիւն անկշռելի երախտեաց փրկչին , այլև ի ծառայել նմա և ի սրբել սրչափ կարեմբն , առանց Հայելոյ՝ ԹԷ որչափ պարտիմք . մա զի առաւել պարտիմք նմա՝ քան զոր կարեմք ։

Ա՛յ Հինգերորդ Հարցն , յառաջին տան , (1) Ա՛ԹԷնն ոչՓէ , իմաստասէն են . զանեստուոր գուշակուԹիւն մարգարէիցն՝ որ յաղագս տնօրէնուԹեդ քո , սաՀմնոր , ՅՀ ի ժամանակի նոր օրինացս , և մանաւանդ յետ յարուԹեդ՝ գործոցք և բանիւք բացայայտեալ ծանուցեր . ըստ որում

(1) Ա՛ԹԷնն որՓէ այ զա- րէիցն աստուածօր լուսափայլեալ պայծառացուցեր . օրհնեալ ։ ԱետարանուԹիւն սրբոյ մարգա-

որում առ երեսօղն յիմնուսուս՝ սկսեալ ՚ի մոխսեկ
և յամ մարդարէից՝ մեկնիչք զոր ինչ յամ գրոց գրեալ
էր գնամանէ . և յետ այնր երևեալ աշակերտացն՝ երեց
զմիաս նոյն խնամալ զգիրս : (Ա ուկ. խ. 27 . 45 .)

Ա՚նդ , կերկրդ տան , (1) . Լանդի կողնէն վերաբերել , բառն
ինդ խելամուսելն ձևով առեալ փոխանակ եւայի ,
որդ մարդինն ՚ի կողնն ադամայ կազմեցաւ . և յետոյ
յորդորանօքն վերատրեաց զնա յուսել զարգելեալ
պատուէն : Ա՚ս ՚ի բժշկել զվերս ադամայ՝ ընկալար
առ՚ ՚ի քո անապատ կողդ վիսոյումն գեղարդեանն .
և կողահաս անասնական արեամբդ լուսաւորեցեր զե-
կեղեցի փոխանակ եւայի :

Ա՚նդ , ՚ի գործատան (2) ասէին , արեամբ մարմնով դնի ,
նշանակէ՚ արիւնաշաղախ մարմնոյն , կամ , հեղմամբ
արեան մարմնոյն իւրոյ զնի ՚ի գերեզմանի :

Լանդի Համբարձման տեղ : կնա :

225 . Ո՚ղջոյն Համբարձմանն տեղ ասէն արա-
բեալ սկիզն Ա՚ղեքսեսի լամբրծնայցոյ :
Յորհնեալ՚ , յատաջին տան , (1) ՚ի բոլ ձեռագրաց
գնի , գնալ զբնեռագոյն զբոլնէ ՚ի բաբյնոց : ՚ի տալ . պղե-
բոլնէ : Լմնատարն են . նատարուք կերուսաղէմ , մինչև
կերկնից հնորհէսցի ձեզ Հոգին նը , որով զօրանայցէք
յամ վատակս քարոզել աւետարանին , և ՚ի կրել
գնամ վիշաս :

Ա՚նդ , կերկինք տան , (4) Ա՚խաճանել նը առաքելն , յու-
ցանել պատրաստուսեալ նոցա կընդունել Հոգին նը ,
մեկնելով զասացեալն գործոց . (բ . 1) էին ամենե-
քեան

(1) * Քանզի կոչեսն վերա-
ւորեալ բնախաչքն , ՚ի քո յա-
նապատ ՚ի կողդ բնկալար բոխ-
յումն գեղարդեանն , և անա-
պական արեամբդ քո լուսաւո-
բեցեր նը զեկեղեց . օրհնեալ . ||

(2) * Ա՚ստծին որդին ՚ի խա-
չին բեռնեալ , արեամբ մարմ-
նով գնի ՚ի գերեզմանի . նոյ
գործք օրհ . ||

(3) * Համբարձաւ աորն մեր
յերկինս , ասելով աշակերտացն
նորատարաք ՚ի քաղաքիդ երու-
սաղէմ , մինչև զգենուցուք զզօրութի ՚ի
բարձանց . ||

(4) * Ա՚ստաքանել նը առա-
քեալքն միաբորհ և միասրան ,
միաբան նրասէին ՚ի նը վերնա-
տանի , և ակնառնէին գալստեան
նը Հոգւոյն . ||

քին միաբան ՚ի միասին . իբր զի ոչ ՚ի տեզս միայն կային միաժ ողով , այլև կամեք ինքեանց , հպատակութ միաբանց և խաղաղութ ։ այլև գործովք ինքեան յաղօթս , ՚ի պահս ։ Զոր այսպիսիս ինձանէ հոգին ասէ . իսկ առ բաժանեալսն խորհրդովք և սրտիւ և կրօնաւորութ չգիտէ հանգչել նա՝ որ պարզն է և միածին և նուրբ ՚ի խնամս ։ է . 22 ։

Ի՚նդ ,յերկրդ տան , (1) ուր տապակիքդ դնեն , Յանիկաբծակի եհաս ՚ի նմանութիւն ,յիմ օրինակս գրի , ՚ի նմանութիւն ։

Ի հարցն , յառաջինն տան , (2) Օրհնեսցէ պըտակ հաղորդեցո , և բան տաղտնիսին , կիր . 12 . ուր բառն պահ նշանակէ զլռութիւն կիմ զկատարումն տարեցոյն . և խնամտքն են . օրհնեալ է կատարումն տարեկանի տնօրինութեգ քո , յորում զքաղցրութիւնն կիմ զբարութիւն քո առատապէս տեղեր ՚ի մէզ . և պահեցեր զմէզ յերկրի ՚ի պատրաստ առատութի , և ՚ի մեղրութիւն է , ըստ խնամոցն քո հովուելոյ ցորչափ ըստ մէզ կայիր յաշխարհի . իսկ այսօր համարձար փառաց առ Հայր ես ։ Համարձակութիւն իրակն յերկինս՝ էր աւարտուն ամ տնօրինական գործոց իւրոց . և զայն կոչէ՝ պատ քաղցրութիւն նորա ։ Իսկ պահէին յերկրի՝ այն է զոր ասաց ՚ինձն առ Հայր . (Յովհան . ժէ . 12 . 13 .) * Իմինչ եմ յաշխարհի ըստ նմա , ես պահեմ զնոսա յանուն քո՝ որով ետուըն ինձ , և պահեցի ... բայց արդ առ քեզ գամ ։ ‖

Ի՚նդ ,յերկրդ տան , (3) Հնացան վերինն , խնամարն են . զամմացան հրեշտակաց դասակարգութիքն ըստ մարդկային քո կերպոյ , հարցարար նեալքդ զասելոյն՝ ով է սա գնալ յերկրէ արեւմտեան՝ արեւելեան ։

Ի՚նդ ,յերկրդ տան , (4) Յրեքեան հրեշտակ , խնամին վայ լաւ .

(1) * Յանիկաբծակի եհաս ՚ի նմանութիւն ,յիմոյ գրուածոյ . և եկեալ բնակեցաւ ՚ի նր առաքեալն , մինչդեռ գրաւեին ՚ի նր վերնատունն ։ ‖

(2) * Օրհնեսցի պըտակ քաղցրութիւնն քո նր , որ պահեցեր զմեզ յերկրի . այսօր համարձար առ Հայր հրեշտակաց դասուց ։ ‖

(3) * Հնացան վերինքն ընդ մարդկային քո կերպ , հարցարար նեալքդ զասելոյն՝ ով է սա գնալ յերկրէ արեւմտեան՝ օրհնեալ ։ ‖

(4) * Երեքեան հրեշտակք զդաս

բագին հրեշտակը, որք առ զարմացումն վերին հրեշտակաց պատասխանի առնէր ըստ բանի աղջմանին, թէ սա է Աստուած փառաց. և առ բարեպատիս, յիր առ դնապանս երկնից ձայն արձակէին՝ ի վեր առնուլ զդրունս երկնից ըզ առաջ արքային։ Յայսիսկ մարմնական յարացուցիւ ձեւացուցանէն մարգարէք զիմանալի խօսակցուն հրեշտակաց՝ յուշարկառուել իւրեանց զվերկինն մեր յերկինս։ Պա թէ ոչ՝ յերկինս ոչ դրունք գոն, և ոչ դռնապանք. և ոչ հրեշտակքն վերինք նորոգ իմանային յայնժամ, թէ ով իցէ համբարձեալն յերկինս։ Սակ վարդապետք ազնուական խորհրդածուելոյն առնէին ի վեր այնց մարգարէականի բանից. ոչ առնէ և ամբրծնացին ի ձառն համբարձման. որպէս թէ վերին հրեշտակք անգիտասնային՝ ո՞է համբարձեալն, և զիարդ վերանայ, և ի ստորակայ հրեշտակաց հարցանէին ուսանել։ Յայս եղանակաւ խորհրդածէ և սքն ամբրոսիոս քաղցմ ուրեք, ասելով թէ անգիտանային հրեշտակք զայսպիսի ձեռ, և կրկին հարցմամբ առ ի կանալ կամէին։ (Վերք յաղագս Աստուածէ. գլ. ե. համ 39։ գիրք ե. ի վէր ղուկ. համար. 15։ գիրքք ե. յաղագս հաւատոյ. գլ. ու։) Յայլ ի դիմեաբոսեան գիրս յաղագս երկնային քահանայապետ. գլ. է. յօդ. ե. ընդարձակագոյն ևս առեալի այսպիսի մեկնաբանութեան։ Վասկայն առաւել բանաստեղծական զրոյց համարելի է, քան ճշդիւ մեկնութեան բանիւ աղջմանին։

Յնդ, ի գործատունն, (1) Որ եմն ի հաս եաբ, որ է յօրհնութեանն ամբակումայ ըս սաղմոսարանին. և Որ եղ յամպս ըզգեցաս եաբ, ի սղմ. ճգ. յ. յերկոսին ևս իմանին փառքն քան, զորութեանն, իշխանութեանն ի վերանալ յօդս, և յընկեզել կիմ ի յաղեաշարել վիշապնութեան օդոյ զգեա։ Վառք նոր են անընդհմնակաց և արագընթաց զօրութեանն, որով հեղձեալ զօդն ի վեր ամբառնային, և ամպք իբրև պատուհանդան ոտից նր, զիաուս վերընկոյն յուսյանէին. ոչ և ի գալն դարձեալ յերկ

գաւթեան առածն առ բարա- պանցս գթանց երկնից. աաեն հաս- բարձեալ իշխանք ըզերծանցս ձեր ի վեր, և աթոռք արքայ. օրհ։ ||

ընկենեաց վիշապն մահու. օրհ- նեցէք։ Որ եղ յամպս ըզգեցաս եւ, և վերասացաւ առ հայր ի յերկինս. օրհն։ ||

(1) * Որ էըն ի կառս եւ և

յերկնից՝ ի դատաստան՝ լուսաւորանոյզ ունի երևելը
Հոգեբարձեան յերկիր տան , [1] ել ելէր ՚ի բարձրաբերակ ,
իմանի եւանգելին ՚ի խաչ . որ ասի քառաթեւ՝ վասն չորից
կողմանցն կիր ծայրից , և բարձրագիտակ , յոր բարձրա-
հայեաց , յոր եւ ելեալն դիտել կիր հայի յիւր կողմանս
եւս և ՚ի հեռաւորս՝ երբև ՚ի դիտանոցէ ։ Ի սա շարա-
դրութեանն՝ ոմանք զառաջ բարձրաբերակ առնուն իբր
գոյական , պարզելով . որ ելէր ՚ի բարձր դիտարին կիր
պետանոյն քառաթեւին , յոր խաչին ։ Այլոյ լաւ ևս
թուի գոյական համարիլ զառաջինն , և բացատրել .
որ ելէր բարձրացեալ ՚ի բարձրահայեցուց քառաթեւն
կամ ՚ի խաչն . առնելով զնիզ-ի-ելոյն . յոր գրին
ուշադրութիւն կիր զպատեհագոյն փրկութեան աշխարհի . կամ
՚ի խաչն ելէր իբր յերեսփոխ պատեհագոյնի , հեծանելով
՚ի նմա առ ՚ի փրկել զմարդիկ ՚ի բռնութենէ սատա-
նայի ։

226. ՚Ի Ձաշուն , յառաջին տան , [2] Ոյր համբարձան ,
իմաստաքն էն . այսօր համբարձաւ քո յերկինս ածոյին
իշխանութիւն , ՚ի հայկական ՚ի կոտ , յոր հրեշտակաբ՝ որք
ասին կառք ոյ , ըզ որում նոքաբք հրամանն ոյ և գործք
տեսչութեն արագ հասանին յիմ՝ մարմնաւոր արա-
բածս . և զի ՚ի հրեշտակս երևին փառք և մեծութիւն
ոյ , ոյք մարմնական թագաւորացն ՚ի բազմութեն կա-
ռայ ։ [1] այն միտս ի վերն հրեշտակաց մարթի է առ-
նուլ նաև զասացեալսն վերագոյն ՚ի գործատան , [1] ոյ
ելն ՚ի հոս խոս ։

Լաւ գասելն՝ համբարձաւ ածոյին իշխանութիւն , իմա-
նալի նոսա՝ ածոյին իշխանական փառաբ , ածականութիւ
մեծութիւն կիր պետութիւն . մի զի այնպիսի ահեղ փա-
ռաւորութիւն մնանէր յերկինս՝ ոյ մարմնացելոյ ևս եթ
վայելչական էր ։ Այրիկ , իմանի՝ ածոյին գօրութիւն
ելանել . և այս ահա յայտնի է ՚ի վերն քան զ ածուէն .
բայց չէմարտեալ է նաև զմարգկութենէն . մի զի թէ
պետ քո երբև մարդ՝ իւրով գօրութիւն ևս վերամայր

---

(1) * Ոյր ելէր ՚ի բարձրագիտակ ածոյին իշխանութիւն ՚ի հայրա-
տակ քառաթեւին առնելով զնիզ- կան ՚ի կոտս , ազաւաւորելով
ծելութիւն փրկութեան . այսօր համ- ՚ի հրեշտակական գասուցն՝ որք
բարձաբ փառաբ յերկինսս ոյր . նշանագիրն ասելով . համբարձեաբ
ոյոբ ։ ‖ (2) * Ոյր համբարձան այսօր ածոյն թագաւորք փառաց ։ ‖

յերկինս, թէ չտեղւոյն զդաստուրական և զտիրական իշխանութեէն յերկինս և յերկրի, և թէ պարգեւօք թեթեւութեան՝ որով փառաւորեալ մարմինն ինքնին վերասլանայ ի և կամի, բայց քանզի երկոքինն ևս առ այժմ հաղորդեալ էն մարդկութեէն քում, վն այն տակաւին Աշնորհութէ ասի՝ ածային զօրութէ ելս. նեղ յերկինս։

Ա՛նդ, յերկինք տան, (1) Հիւսան վերնական, նկարագրի դարձեալ զարմացական խորհրդաբանութէ և զօրացուցիչ հրեշտակաց ի միանան. որոց թէպետ ծանուցեալ էր յայնժամ, թէ ոչ ի համբարձեալն, և վնարդ կիւրն մս համբառնայ, բայց տակաւին զարմանային ի տեսանելն զկատարումն. վասն զի այն ի քնութէ մեծամեծ իրաց՝ միշտ ի խորհելն կի ի տեսանելն զարմանս բերել։ Ասոի և հրեշտակք հիանային տեսանելով ի համբարձման քրիստոսի զնուաստացեալն և զմարդկայինս միանգամայն. և հիացումն ձգ առաջել քան զգոչիւն ձայնի ազաղակելոյ՝ թէ ոչ ի սա թագաւոր փառաց, որ ոչ ևս թ կոչումն ի. և սա կայն գայ ելանել մարմնով, յն մարմին ունելով մարդկային, և զզօրութէ ոչ անկնելի։ Ա՛յլ զի անհասանելի էր գաղտնութէն և մեծութէն խորհրդոյն, զարմացման իւրեանց ի վերայ բերելին զօրինութէն, երգ նոր եղանակելով, և դասանելով զինս թագաւոր փառաց, փրկիչ աշխարհի ։, որպէս յարէ երրորդ տունն (2)։

227. Ի համբարձին յառաքին տան, (1) Որք պնդեցէք, ոմն և յերկիք տան, Օ հին մարգն, քանզի առեալ էն ի թղթոյն հռոմ. ը. 5. 6. զորոյ մանր քննութէ թողեալ ի մեկնութէ այսր թղթոյ, համառօտ խնամատարքն էն։ Որք հաղորդք եղաք նմանութէ մահու քո, ի ձեռն մկրտութէ մեռանելով մեզաց, և թաղելով զկեանս

(1) * Հիւսան վերնական իշխանութէքն, և սոսկալի ձայնիւ ազաղակէին առ միմեանս, ոչ ի սա թագաւոր փառաց, եկեալ մարթիով և պատշելի զօրութէ. համբարձեալ։ ||

(2) * Երգահանակէին վերնական սեռութէքըն հրաշալի ձայնիւ, երգէին երգ նոր ասելով. սա թագաւոր փառաց, փրկիչ աշխարհի և ազատիչ ազգի մարդկան. համբար։ ||

(3) * Որք աշնկակիցք եղեալ նմանութէն մահու քո որգ ես այժմ. արժանաւորեա զմեզ կատարեալ հանգստեան քոյ, զի երթեցցեն եկեալք ընդ սքրեցոյն ընդ երգս հոգեւոր։ ||

զկեանս մեղաց, այժմանի՛ արա զմեզ՝ զի կերպարա-
նակից լեցուք քեզ փառաց Թագաւորիդ, Հաղորդ լե-
նելով քո յարուԹեանդ, ասա կենօք արդարուԹեան, և
՚ի Հանդերձեալսն փառաւք անմահուԹեան։ ¶ Երջ այսր
տան՝ որ ՚ի տապագիրս դնի, Եկեղեցիս սրբոցն ընծա-
ձեռագրաց գրելի է, Եկեղեցիք սրբոյ ը վերգրես։

Ո՚Նդ, յերկիր տան, (1) Ո՚Հին մարդըն, իմաստքն են.
զմեզս մեր կի՛ զնուԹիս ապականեալ մեղօք՝ խաչա-
կից սպարեր քեզ, բեւեռելով ընդ խաչափայտին, յո՛
մահուամբ քո մեռուցանելով զայն. և զնայեցոց մե-
ղաց, յո՛ զաստակուԹ կի՛ զՔոյնս մեղաց, որք են ախտք
և ցանկուԹիք, չիջուցեր, տկարացուցեր, Թուլացու-
ցեր, զի մի՛ վերստին արծարծեալ վառեսցի, և հար-
կանիցէ զՀոգին։ Արա՛, խոյանոց մեղաց՝ է նենգուԹի
սատանայի և չարուԹի՛ նորա, որով մեղքն Հեղանին ՚ի
մեզ իբրև Թոյնք. զայն չարուԹի՛ սատանայի տկարա-
ցուցեր առ մեզ։ Ո՚.զատեցեր զմեզ ՚ի մեղաց և ՚ի պար-
տեաց կենսարար խաչիդ յորում՝ յո՛ ծաղաբ, յո՛ սնդգալոյնս
բեւեռեցար, կի՛ Հոտմամբ արեանդ կեցուցար ՚ի նմա.
և կայլակք արեանդ արբուցին զսիեզերս ՚ի խորՀուրդ
նո՛ ՀաղորդուԹե։

Ո՚Նդ, յերրորդ տան, (2) ¶ ասբե գբնո-ՆԵԸԸ-ԵՒ, իմաստքն
են. ովս, կի՛ ՚ի ձեռն գՀնուե քո՝ զոր ցուցեր յայծմային
մարդեղուԹեդ, Հաւատասրեցեր կի՛ մանկակից սրա-
բեր զմեզ մարմնոյ և արեան քո ՚ի նո՛ խորհրդին։
Ո՚.ահ կամի. այն գՀուԹիւն՝ որով շարժ եցար մարդ-
եգանիլ ածային զօրուԹի՛, նոյն շարժ եաց մանուա-
բել մեզ զմարմին և զարիւն քո ՚ի կերակուր. առաջ-
նաիւք դու Հաղորդեցար ըՀ մեզ առ ՚ի լմնել մարդ. Եր-
կրորդիւն մեք Հաղորդեցաք ըՀ քեզ առ ՚ի լմնել ածՀ
նորՀօք և խորհրդական միուԹի՛։ Ո՚.ուաջինն էր իրա-
կան մարդեղուԹի՛ քո. երկիր է բարոյական ածեղեղ-

նու-

(1) * Ո՚Հին մարդն խաչակից արեան, պատարագաբեր Հօր՝ ի քեզ սրաբեր, և ըզնայեցոց մե- Հոտ անուշից ըզմարմնիդ առ՝ ի զաղն չիջուցեր. ազատեցեր ըզ- մէնջ, և Համրաձայ լուսափայլ մեզ կենսաբար փայտիւն յորում՝ ամպոջ. յայտնեցար Հրեանոցից ճաճաք, և չինեք արեան քո ար- և պետութենէ, որք Հիացեալ բուցին ըզաբեգբս. քեզ երգ։ ‖ Հարցանէին ենէ այս ով է որ

(2) * Վասն գբնութենէդ քո գինեալ գայ յԵդովմայ. և յկե- ածային մարգեղութենէդ Հաս- զերոյ քո ուսան ըզյաղմապա- աբեանդ ըզմեզ մարմնոյ քո և տիկ վճնասուածոգս. քեզ երգ։ ‖

նուէրի մէջ . մանաւանդ թէ իբրև կրկին մարդեղու-
թիւն քո , զի և յայսմ միաւորիս խորհրդաբար ըլ բա-
զում մարդկան՝ որք ձաշակին զքեզ : Ո՛չ միայն
նոքին անբաւ գթութիւն քո վճարեցան երկոքին և .
և նոյն ածային ցօրութիւն՝ որ ապար զառաջինն , միշտ
առնէ զերկիս : Ահա յարմարեա այսպէս . ի պատ-
ճառս գթութիւն քո՝ որով կատարեցեր զծածկին մարդ-
դեղութիւնդ , յորդորեցար մատակից առնել զմեզ
մարմնոյ քո և արեան . առաջինն եղև պատճառ երկ-
րորդիս . ի կորդիւքն քո ըլ մեզ մարդեղութիւն՝ եղև
պատճառ , զի և զմեզ քեզ կցորդս ապասցես անապա-
կան խորհրդոյն :

Յաւելու շարականն , Պաաբբաաեդ հօր , ի պատա-
րագ մատիդ կամ պատարագելովդ հօր զմարմինդ՝ որ
առ ի մէնջ ընկալեալ է : Ո՛չատուցմանէ մարմնոյ քո
հօր ոչ ի հատ անուշից , կիմ ի հաձոյս ոչ , զոր ի վէր
խոչին կատարեցեր , և նորին յիշատակ հաստատե-
ցեր զպատարագն խորհրդական , կամեցար՝ զի մեք
մանակից լինիցիմք մարմնոյդ և արեան քո . որով հա-
ձեցար միշտ անմահ կեանք ի մէնջ լինել , աներեւոյթ
ներկայութիւն . որովհետև ըլ երևելի տեսութիւնէ մար-
մնոյ այսր հանճարաձայ լուսափայլ ամպոջ . յայտնե-
լով զիւրաւ և զվճռութիւն քո իշխանութեանդ և պետու-
թեանդ՝ որք յերկինս էն . որք հնազանդ հարցանէին ըլ
քանին էսայեայ , այս ո՞վ է՝ որ գիմեալ գայ յԵդով-
մայ , ի յերկրէ կամ ի հեթանոսական ժողովրդոյ ,
որոց օրինակք էին եդովմայեցիքք :

228. Ասէ Տէրն , չէիեղեցոյ ես ասան ըն , ըլ անցե-
ղայ քանին առեալ է ի թղեայն եդիտացց . (գ . 10 .)
* Ո՛վ յայտնեացի արդ իշխանութիւնդ և պետութիւնդ՝
որ յերկինս էն , ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ
իմաստութիւն ոյ . և ոչ , գերագոյն դասակարգութիւնք
հրեշտակաց , (ըլ որով իմանին նաև վայրագ ոյն հրեշ-
տակք ,) ի ձեռն եկեղեցւոյ , ոչ ի ձեռն զանազան
հանգամանաց՝ որովք ի սկզբանէ պատրաստեցաւ ե-
կեղեցի , հիմնեցաւ , և կազմեցաւ , և աձեցաւ գա-
լըստեանէն քոէ , և քարոզուըն առաքելոց , ծանեան
որոշաբար զբազմապատիկ իմաստութիւնն ոյ , յար-
դեանց իւրոցն գիտացեալք բազում ինչ ի վէր խոր-
հրդոյ մարդեղութեանդ , և քարոզութեանն աւետարանին
և

և կրմանն հեթանոսաց, զորս յառաջն ոչ գիտէին այն-
պէս ըստ ճակ և պայծառ։ Ա. յոյն իմաստն զբան առա-
քելոյն՝ վարդապետք և մեկնիչք սովորաբար ուսան
ասել ն, ՚ի ձեռն եկեղեցւոյ կի յեկեղեցւոյ ուսան,
այլ նշանակէ՝ թէ յառաքելոց սկսեալ կի յայլ քարոզեալ
իբր աշակերտաբար ուսան հրեշտակք. (վ՚որ ի՞նչ կար-
գի նախանձմունք են՝ ՚ի հրեշտակաց իմանալ գի-
տելն են այ առ մարդիկ, ոչ առ մարդարէսն.) այլ
նշանակէ՝ թէ յայնմ ամի զոր առնէր ած ՚ի յառաջա-
դիմելն եկեղեցւոյ, առ ղեկացան հրեշտակք բազ-
մապատիկ խորհրդոց իմաստուն են այ ՚ի սոյն միտս
Ա. պետկայն ՚ի գործիական հոլովով բացատրէ զայս,
յասէն ՚ի ներքոյ Ա. ճառն. * Ա. ասոր պետութեց
անմահից վերից վերնոյ բնակութեն՝ եկեղեցեաս
յայս խորհուրդ խորին յառնէան։

Յաղագս իմաստից առաքելական բանիս յիշատակե-
ցաք ՚ի մեկնութեն զայլևայլ աստցուածս առաքին վար-
դապետաց, ՚ի կարծել ոմանց ի՞ յառաքնատցէութեն
ասա. (՚ի թիւն 2225.) թէ հրեշտակք անգիտանային
յառաջ և զկնի զխորհուրդ մարդանալոյ բանին այ,
համ գյառնէրն և զհամբառնալն թէ ոմք ոք իցէ ն։
Ա. յոցերկ ձայնակից գասանի և կիսբև ազգքանդրա-
յի՝ յառաջ բերեալ ՚ի ձառընտիրս մեր, ՚ի մեկնուէն
երբայեցւոց, յասէն՝ եսայիաս ցուցանէ մեզ թէ չէ-
ին տեղեակք զոր հրեշտակքն խորհրդոյ փրկուէն. զի
հարցանէին՝ ոմք է սա որ գայ յերդումից. իբ յերկրէ ...
վերին զօրութեց հրեշտակաց յայնմի կամեցաւ ցու-
ցանել զմարմնով իւրով գկարգ տեսութեն .... զի և
նոքա հաւատացեն թէ որ բնութիւ ած է, եղև որ-
պէս մարդոյ։ Ա. յլև յերեմիան կոյ ձառագրութեն
առեալ ՚ի մեկնութեց սաղմոսոց. որ ասէ. * ՚ի ոք
զարմացոյ ըստ այս, յորժամ լուիցէ զանեբևոյթ զօ-
րութեն հրեշտակաց՝ թէ անգիտացան զայսպիսի իրս
մեր խորհրդոյս. միայն ածային բնութեն է յառաջ
գիտել. զի նա միայն է առնեղագէտ. քանզի և ոչ ար-
ժանի այսպիսի մեծի գիտութեն (եղեն) յառաջագոյն
հրեշտակք. քանզի հրեշտակք և հրեշտակապետք մնա-
նեալ ինչ իւրայ կարէն հասու լինել, զոր ած ցուցա-
նէ նոցա և յայտնէ՝ որպես մարգարէիցն. և բազում ան-
գամ՝ ՚ի ձեռն մարդկան իմանան նոքա, ոչ և մարդիկ
՚ի

ի ձեռն հրեշտակաց. և զայս ցուցանէ ՚ձերնակալն պա-
ղոս. զի յայսմանէ այժմ իշխանութեանց և պետու-
թեանց ՚ի նոյն զբնութենէ այսոցիկ տեսս ՚ի բուն
մեկնութենէն:

229. ՚Ի վերջերդ հարցն ջորջերդ ձայնին, յառաջին տան, (1) Ոչափառնն դաձնէ որքան չ՚ի չերկինէ, մեծուն կայ ՚ի կարգի շարագրութենէն. մինչ զի թերևս իմանայցիք, թէ ծագումն միածնին մարմնացաւ ՚ի սըգ կուսէն. որ ամենևին տգիտական լիներ և անիմաստ. և զայնպիսի միտս անմարթ է ընծայել յորինողին շարականին, կիր երգեցողացն: Այսոր պարզելի է մեծութենն, երկու մնան կիր հատուած բանի պատանեալ ՚ի միմեանց. առաջին մնան, Ոչափառն դաձնէ որքան չ՚ի չերկինէ՝ անսկիզբն անեղ: Այսկ երկիզն, մարմնացաւ ՚ի սըբբոյ կուսէն աշխարհիս համար:

Այնմ զբսան չերկինէ՝ իմասցուք երկնաւոր, կիր երկնային եղանակաւ, ըզ այսմ բառն Ծագումն՝ կարէ նշանակել զծածային ծնունդ միածնին. և իմաստք առաջին մասին կազմին այսպէս. երկնաւոր Ծագումն կիր ծնունդ միածին որդւոյդ՝ անսկիզբն է և անեղ: Այսկ երկիզ, զբսան չերկինէ իմանամք չերկնային զբութենէ, ըզ այսմ Ծագումն չժամանակաւոր ծնունդ կիր զկնոջումն միածնին նշանակէ. և իմաստքն լինին. կնոջումն կամ եկաւորութենէ միածնի քո՝ չերկինէ է՝ ոչ հայր անսկիզբն և անեղ: Այսա երկուց մնացս և՝ոմանք զարմացական ձևով իմանան առանց էական բայի. իբր ասել. Ոչ երկնաւոր և անսկիզբն Ծագման միածնի քո. կիր, ոչ եկաւորութենէ միածնի քո չերկինէ՝ հայր անսկիզբն և անեղ:

Այսոցիկ մնաց չհետ յարի երկիզ մնան, ըզ զարմացականին այսպէս. Ոչ վիճիզդ աքանչելի է երկնաւոր և անսկիզբն ծնունդ միածնի քո, որ ՚ի ժամանակի մարմնացաւ ՚ի սըգ կուսէն կամաւոր կնջմամբ: Կամ այսպէս. ոչ քանի՞ աքանչելի է կնջումն միածնի քո չերկինէ, որով մարմնացաւ ՚ի սըգ կուսէն ևն:

Ամենասէր առանց զարմացման՝ էական բայիւ ընդ հեռ-

(1) *Ծագումն միածնի որդ- ւոյ քո չերկինէ անսկիզբն ա- նեղ. մարմնացաւ ՚ի սըբբոյ կու- սէն արդարիւնաբար. օրհնեալ ՚ե ՚ընդ հարցըն մերոց:

թեռնլով, երկիր մանն յարմարի ըլլ առաջնոյն պէս. երկնաւոր Ծագումն կամ Ծնունդ միածնի քո՝ անսկիզբն է և անեղ. բայց ի ժամանակի վասն մեր մարմնացար ի սըզ կուսէն. որով յաւիտենական որդի կոյս հօրդ՝ եղև ժամանակեան որդի կոյս մօրն։ Կամ այսպէս. իջումն միածնի որդւոյ քո յերկնից է՝ ոչ հայր անսկիզբն և անեղ. որ մարմնացար ի սըզ կուսէն ես։ Կ՚ասես նշանակի, Թէ որդին միածին մարմնացար ի կուսէն, բայց ոչ քնական զօրութիւք. և ոչ գլխովին ի նմանէ սկիզբն էառ, այլ ըլլ ածային անձինն գովով ի յաւիտենից, երկնաւոր զօրութիւք մարմնացար ի կուսական արգանդին։

Կ՚սէդ, երկիր տան, (1) Որ վա՜ յանգանայն, առ՚ի յարմանել զչարագործութիւնն՝ կամ բայ ինչ իմմնալի է զօրութիւք, այ Որ վասն յանցանաց ադամայ նախաստեղծին եղև, կիմ եկայ ի վէր խաչին, և վնասուցին բանսայր ես։ Ա՜ւ կամ զգեբրանուհին ոչ՝ առնուլ իբր սեռական, այ զորոյ զկողաշոյս աղբիւրն՝ վա՜ յանգանայ ադամայ բանսայր վնասուցին ի վերայ խաչին։

Կ՚սէդ, ի գործատանն, (2) Կ՚յսօր խոցեալն, խմաստքն էն. խոցեալն կամ վիրաւորեալն ի տիգաւոր վնասուցին՝ իւրով քաղցրաձաշակ մարմնովն քաղցրացոյց զդառնութիւն առաջնոյն ձաշակացն, այ զդառնութիւնն մեղաց և ախտից՝ որք գործեցան ի ձաշակմանէն ադամայ և եւայի։ Վասն՚ի բանիս, վի խոցմամբ կողին՝ եղ արիւն ի ձաշակութիւն որ խորհրդոյն. և սա կայն ի վէր բերել շարականս՝ Թէ Հաւեղ մարմնոյն քաղցրացոյց, Նշանակեալ այսու՝ Թէ խորհրդական արիւնն քոյ ոչ է առանց մարմնոյն, որպէս և ոչ մարմինն առանց արեան։

Կ՚սէդ, գարձէլ՚ի գործատանն, (3) Կ՚յսօր ամպ լռեսոյ, յայտ առնէ՝ Թէ՚ի փառաց յարութիւնն քոյ, և՚ի լռեսափայլ երևմանէ հրեշտակաց՝ ամպ լուսաւոր սիրեցեալ Որդւոյ քոյ Հաւեղ։

(1) * Որ վասն յանգանայն ադամայ նախաստեղծին՝ ի վերայ խաչին վնասուցին գեղարդեամբն բանսայր ըզկողահոս աղբիւրն օրհնեալ ։ ||

(2) * Կ՚յսօր խոցեալն՝ ի սէգողէն հաւեղ մարմնովքն քաղցրացոյց ըզդառնութիւն ըզմեղաց նուիրեալ ։ ամ գործք ։ ||

(3) * Կ՚յսօր ամպ լուսոյ սիրեցեալ՚ի հրալից վիմին ։ պատահաւքն պահուցեալ՚ի հրակիզ մանէ լուսոյն ։ ամ ։ ||

նաձև գործեցաւ՝ ի վերայ գերեզմանին, և հրաւիրել ձառագայթիւք լոյսոյ զվէմն փորեալ. և յայնպիսի կիզանող աւուրձէ լուսոյն՝ պահապանքն ըմբռնեցան երկիւղիւ յանդգնելոյն։

Լսէ՛ ի վերջին գործատան, (1) * Այսօր հերձեա, յուզանել լոյսն հրաւիրել՝ որ զպահապանսն զարհուրեցոյց, զգաստից կանայսն ազդեաց կիր հրաստարակեաց զաւետիս՝ ի հրաշալի յարուածն Տեառն։

230. Ի վեցերորդ ողբումսայն, կերկէ տան (2) ասեն, Որ էիցս էակ, իմանալ. որ էացուցիչ կիր գոյացուցիչ ես էիցս, փառակից Հօր և արարչակից Հոգւոյն. խոնարհեալով ի մեր բնութիւն, վերստաւեր կիր ըզձ միաւորեալ բարձրացուցեր զնոսայսոսա մնալոյնն։ Ի՞ստ ամենայն օրինակաց գրեն՝ վերստաւեր տարն։ ոմ այլ վերստաւեալ։

Ընդ, կերկէ տան, (3) ըստ 30 ձեռագրացն ընթերնուալ պարտ է, Որ զվաղուեան աւուր գառնուրէ լերուցն ելոյն։ ի տպ. և յերիս ձեռ. գառնուրնէ։ Ի՝առն վաղուեան, ածանցի՛ ի բառէն վաղ, կիր վաղու, յոր նախկին կիր հին. և իմաստքն են։ Որ զձնշակ վաղուհեան աւուրն, յոր գառաջին հնոյ ժամանակին ադամոյ, կիր զայնր նախ հին աւուրն՝ յորում էկեր յարգելեալ պաղոյն, դու քաղցրացուցեր գառնութիւն լերուցն՝ զոր արբեր ի խաչին. ուր և աւազակն տէր գաւանեցաւ զքեզ։ Ամանք առնուն ի բառէն վաղիւ. և համարելով թէ այս հարցն Հոգեառն դածնէ, ըստ հին կարգին անկանելոր յօր համբարձման, յոր ի հինգ շաբաթի, վաղուեան օր իմանան զուրբաթն. իբրև թէ՝ զվաղուի ուրբաթ աւուր ձնշակն՝ որ եղև գառնութիւն լերուցն, քաղցրացուցեր քով համբերութիւն։

Ի վեցերորդ ՚ռր կերկնիցն, կերկ տան, (4) * Վա՞ անմահ Թագաւորն, իմաստքն են. քո որ ըստ ածութիւնն ես անմահ

(1) * Այսօր հրաձև փայլակ նայցայտ լոյսն ազդեաց ըզգաստից ի հրաշազարդ ը յարուածն Տեառն։ ամ։ ||

(2) * Որ էիցս էակ փառակից ընդ Հօր և արարչակից Հոգւոյն, խոնարհեալ ի մերըս վերստաւեր զմարմին, ըզքեզ աղաչեմք ողոր։ ||

(3) * Որ զվաղուեան աւուր գառնութիւն լերուցն քաղցրացուցեր ըզձնշակն, գաւանեալ ըզքեզ ՚ռր աւազակին. և ակ։ ||

(4) * Վա՞ անմահ Թագաւորն հետազոտեալ ի գերժոխս, կապեաց վիշխանքն մեզսաւոր. ըզմահու գերեզմանն յայտնեալ կեդրոնեաց ի կենան անմահ։ փառաւորեալ։ ||

մահ թագաւոր , յեւս մահու մարմնոյն՝ հոգեւոյն մարդկայնաւ յորմէ անբաժանելի էր ածութիւն , հեռաւորեալ՝ ի ծըծոխս , յոր ձանապարհորդեաց՝ի դժոխս , կիր էջ՝ի խնդիր և՝ի քննութիւն դժոխայնոց . անդ կաց պեաց զսատանայ որ հրապուրեր՝ ի մեղս . և զգեաց բեալն՝ի մահ չարչարս , յոր վէմ պարտեացն ադամայ , կիր զնամ մեռեալն արդարս սկսեալ յադամայ , կենդանացոյց յանմահ կեանս երանութիւն , և փառաւորեաց՝ի հայրն ։

Յեօթնեերդ ողորմեայն , յառաջին տան (1) ասելն , պաղատագնալ օրհնաբանիչ , այսպէս յարելի և ըստ անցեալոյն . քեզ՝ որ անժամանակ ածդ ես , և միշտ ընդ հօր օրհնաբանես յանմահից հրեշտակաց զոհիւ և զգիշեր , մեք այժմ զգաստացեալք՝ի քնոյ՝ օրհնաբանեցուսցուք զնէից լինիմք ։

Ընդ , ՚ի էրերդ տան , (2) Որ ընդ մեռեալըս , խմաստըն էն . ըստ պարտաւորն կիր ըստ ապականելի մեռեալսն հաղորդեալ , վճաղուծին ընկալաբ բովանդակելի մարմնոյզ . բայց իշխանութիւն յարուցեալ կերդ աւուր , աւետարանութիւն հրեշտակացն քարոզեցաբ յաղկերպեալ կանանցն . այսպէս ըստ 30 ձեռագ ։ Լսակ՚ի տպ. աղաղերպեալ . ի ձեռ . յաղկերպեալ կանայսն ։

Յեօթնեերդ որ յերկնեից , յառաջին տան , (3) Օ՜ անաճառելի յարութիւն , հայցական անունս հայի առ բայն գոլէր . ըստ զանճառելի յարութիւն ոմն գոլեր հրեշտակն , հրաշանալով կիր զարմանալով ըստ ։ Արթ է և հաղորդել խնդիր բանին հրաշացնել . ի այսպիսի ոճով վարի և բայն՝ պաճանալ . որպէս ի վերս հարց . (ժԹ . 388 .) Է զփոփոխել նոցա զարմանամ . ‖ և վկիսի , (ի . 410 .) Յիրաւի զարմանաս զայդ ։ ‖ և դարձեալ . (ի . 410 .) Օ՜ այն և զարմացեալ էին վասն նորա ծերա-

կոյսն ։ ‖

(1) Ընժամանակ ասէ զանեղծանելի , անաւարտ սըովբէից , որ միշտ ընդ հօր օրհնաբանիս՝ի յանըմահից , ըզդասատացեալք օրհնաբանիչք եւ զնաք . որդի եղ ողորմ ։ ‖

(2) * Որ ընդ մեռեալըս հաւմաբէլով վճաղուծին ընկալաբ բովանդակելի մարմնով . յարուցեալ կերդ աւուր հրեշտակն գոլեր առ կանայսն ասելով . յարուցեալ է ՚արն՝ ի գերեզմանէն ։ ‖

(3) * Օ՜անճառելի յարութիւնըն հրաշացեալ հրեշտակըն գոլեր ցար աչակերտեալ կանանցն . որ դի եղ ։ ‖

Ողոքական Երիցուդ Ծաղկազարդին : կք :

231. Ո պատճառ անուճան երկիր ծաղկազարդին ասացաք ՚ի բացատրութեան շարականի գալստեան, (Ահաբեալ գոլով զ՚ո յաշխարհ. (Թիւ 150.) իբրպղ ՚ի կիրակէին՝ որ անմիջապար զկնի տճոի համբարձման, լինին կարգացմունք ջորից աւետարանաց գալստեան նոն յերկիր. որով կատարի երկիր անգամ տճոնախմբութեան պատուոր մնից նոն յերկիր, յորինակ մեծահանդէս մնից նորա յերկինս յուզարկաւորութեամբ հրեշտակաց :

Բայց ՚ի տճոնապատճառ գիրս նշանակի և այլ խորհուրդ այսր տճոի՝ աւանդութիւք ծանուցեալ յազգի մերում, թէ լուսաւորիչն մեր ՚ի խոր վիրապին կալով, բազում մխիթարութիւն ընդունէր այցելութիւք հրեշտակաց. իսկ ՚ի միում աւուր յամի ցկնոքա. և յերևել նոցա էհարց լուսաւորիչն զպատճառ յամելոյն : Պատասխանի ետուն, թէ մեք ՚ի դասուց իշխանութեացն եմք. և յայսմ կիրակէի տճո եր մերոյ դասուն յերկինս : Պ՚ե զի քո ՚ի համբառնալ իւրում՝ արար ցնծութիւն ի բաւականչիւր դասուց հրեշտակաց՝ կարգաւ ըստ կանեալ ՚ի վայրագունից. և ՚ի չորդ օրն երևե ուրախութիւն չորդ դասուն, յո իշխանութեաց. և յայսմ ժամանակէ ամի ամի լինի դասքն կատարեն զայս տճո : Օ այս աւանդութիւն բացատրէ շարականս յորհնութեան անդ : Բայց քանզի ՚ի տճոնապատճառ ասի, թէ քո ՚ն ՚ի համբառնալ իւրում մի մի օր զտէղի եաւ միւրաքանչիւր դասու հրեշտակաց, ամբաստանող հայոց ՚ի ժամանակս միխիթարայ կաթուղիկոսին հետևեցոյց, թէ հայք համարին՝ յետ ինն աւուր համբարձմանն նստեալ քո ընդաջմէ հօր : Օ այդպիսի կարծիս նանրացոյց միխիթար կաթուղիկոս, ասելով թէ այդ ոչ է աւանդութիւն լուսաւորչին, այլ մանաւանդ ուրուք, որ զՏոգևոր ուրախակցութիւնն հրեշտակաց այնու եղանակաւ ձևացոյց :

Յօրինող այսր կանոնի համարի լինել Գրիգոր վկայասէր, ոմն դնի ՚ի սկիզբն շարականոցին, առանց որոշելոյ՝

լոյ՝ որդի մագիստրոսին իսկ , թէ եղբայրը Հնորհալ-
ւոյն ։ Այլոց որում և համարեսցի , տարակոյս ինն ար-
կանել հին շարակնոց ինչ . վասն զի զայս կանոն ոչ՝ ի
կարգի ատ գրէ , այլ զկնի յայլոսմաեզաօջ՝ իբրև ընդ
շարականս յետոյ յօրինեալս . ուր զշարականն արա-
բեալս ի Հնորհալւոյն՝ յիւրեանց կարգին դնէ ։

Որդ՝ յերկիր տան օրհնութենն , (1) Գանչէ ի յեկեղեցի , իմաստուն են . ի վերեւն , յոր ի վերանալն քոյր երկ-
նաւորին ընդ ամպս ելանէ , որ և ի յերկրի էր ըստ մարդ-
կութեան , ընդ իւրաքանչիւր դասուց երկնայնոց առնելին
տօն ուրախութենէ , սկսեալ ի վայրագոյն դասէն հրեշ-
տակաց , և աւարտեալ մինչև ի դասն ամենայնոց ։ Յետ
դասս հրեշտակաց՝ առաջին և գերագոյն դնէ զա-
թոռան՝ թէ ասա , և թէ ի որ յերկնիցն ասեալ ,
Գահանայապետ առաջին՝ հանիւթեա անախ բնաւրեք , յոր ա-
թոռք ։ Յոմէն կարգաւ լիշէ և Հնորհալին ի կանոնն
Հրեշտակաց , ի որ յերկնիցն . * Նմանզ արքային
անարուեստ ամենայն , բազմազեղ քերովբէք , սրբա-
զան ձայնիւ սրովբէք ։ ‖ Այլև ի ներբողական ձառի
հրեշտակաց նոյնպէս դասակարգէ , ամենայն , քերու-
բէք , սերովբէք ։ Ուր զայս առնուն վարպապետք
հայոց ի դիոնեսիոսի գրոցն յաղագս երկնային քա-
հանայապետութեանց . ոչ ակնարկէ Հնորհալին ի յիշա-
տակեալ ձառի . թէպէտ ի բացատրելն զիւրաքան-
չիւրոց անուանցն՝ ի սերովբէից սկսանի , և տանի յա-
թոռան , ոչ և Բարչականն նախ զքերովբէս դնէ ,
ապա զսերովբէս , ապա զամենայն ։ Յորոց յայտ է՝ թէ
ոչ միօրինակ հաստատուն պահէն զկարգ նոցա ։

Որդ՝ բան շարականիս ասել կամի , թէ ի համբառ-
նալ փրկչին երկինս՝ հրեշտակք ընդ իննեակ դասուց
իւրեանց տօն ցնծութենէ կատարելին աւուր աւուր .
ուստի յաւուր համբարձման վայրագոյն դաս հրեշ-
տակաց՝ իբրև սպասաւորաց տնօրինութենէցն ետն յեր-
կրի՝ սկսան առնել զտօնն . յերկիր աւուր՝ վերոյ նոցա
հրեշտակապետացն դաս , յերդ աւուր պետութենէցն ,
ի չորրորդումն՝ իշխանութենէցն . և այսպէս հետ գնեալ
մինչև

(1) * Քանզի ի յեկեղեցի վերին բանաւորք , ի հրեշտակացն ընկալեալ մինչ ի յաթոռսն կաթողիկէ երկնաւորին որ ի յերկրի , ըստ դասուց երկնայնոցն տօնէին ուրախութենէ ։

մինչև յիննեերդ դաս աշխոյժ։ Այլ զի այս կիրակէ երկիք ծաղկազարդին՝ է չէրդ օր Համբարձման, վասն այն ասէ շարականս՝ ի յաջորդ տան, թէ՝ ի չէրդ դասէ դոլով պաշտպանն լուսաւորչին, փութայր՝ ի տօնակատարութիւն դասուն իւրոյ. որպէս և յառաջնում տան ասի՝ ի դիմաց հրեշտակին, եթէ տաճ մեծ է այսօր խմբ դասուն՝ որ ի յերկինս։

232. Այդ, չէրդ տան [1] ասէրն, ի չորրորդ դասէ պաշտպան եղեալ լուսաւորչին, իմանի՝ ի դասէ իշխանութեանց։ Այլոց պաշտպան՝ ոչ է Հարկ իմանալ զմեզ նաւար պահապան հրեշտակին՝ որ ի ծննդենէ կարգէր ի խնամակալութեն լուսաւորչին իբրև առանձին մարդոյ, այլ առաւել իմանալի է հրեշտակն կարգեալ ի խնամն լուսաւորչին՝ իբրև առաջնորդի և վարդապետի բովանդակ հայաստանեայց. և ըստ մեծութեն այսր պաշտաման՝ հաւանեալ է ի վերնագունից դասուց ունել իւր օգնական և խնամակալ։ Ի ծաւանք իսկ միաբան ընդունին, թէ առաջնորդք եկեղեցեաց, իշխանք, թագաւորք, բայ յատուկ հրեշտակ հսկիչ՝ ունին յայ և զայլ հրեշտակ խնամածու և առաջնորդ՝ ի գործս եկեղեցական կամ աշխարհական անտեսութեանն։

Այդ, ի չէրդ տան, [2] Այս հանդէս մեծ այս խորհուրդ, իմաստքն են. այս մեծ խորհուրդ անօրինութեն քոյ ի մարմնանալոյն մինչև ի համբարձումն յերկինս, կատարեցաւ ի փրկութեն բանաւորաց առ հասարակ, այր հրեշտակաց և մարդկան, առ ի յարմարութեն կի առ ի միաբանութեն երկոցունց սեռիցն կի ապգաց ի միասին, այր ոմն զի հրեշտակք և մարդիկ միասցին ի մի ժողով յերկինս։ Զայս միտս ասէ՝ զնորհուրդ տնօրինութեն քոյ եղէր ի փրկութեն նաև հրեշտակաց. այր զի պակասութեն հրեշտակական դասուցն՝ որ իբրև կորուստ համարիւր նոցա, լրանայցէ փրկութեամբ մարդկան, ըստ բանի առաքելոյն (Եփես. ա. 10.)

* Ի՛ոռ

(1) * Իսկ ի չորրորդէն դասէ պաշտպան եղեալ լուսաւորչին՝ ի դասուն իւր փութացեալ ուրախութեամբ տօնակատարել զոր հարցմամբ ի նմանէ տեղեկանայր մարմնով հրեշտակն։

(2) * Եւ քանզի մեծ այս խորհուրդ ի փրկութեն բանաւորաց հրեշտակաց և մարդկան առհասարակ կատարեալ, երկոցունց սեռիցն ի միասին յարմարութեն։

* Յովհաննակաբ զնամ քահս , որ ինչ յերկինս՝ և որ ինչ յերկրի ի նմին ։ ‖ Ա՛ որդ ի փրկութիւն հրեշտակաց ասէին՝ ոչ իմանի այնպես , ոմն վն մարդկան , յր առ ի ազատել զնա ի մեղաց և ի դատապարտութենէ . զի այդպիսի ոչ եղեն ի բարի հրեշտակս ։

Իմանաք ի սբց հարց և յաճախանից՝ ըզ այլ ինչ մնաց ընդնին ասել , թէ փրկագործութենին քոյ եղև նաև ի փրկութիւն հրեշտակաց՝ կամ շահելով վասն նոցա զպատահական փառս , կի իւրով անօրինութեամբ հանելով զնա ի տգիտութենէ բազում խորհրդոց մարդեղութենէ , և կամ շահելով և վասն նոցա զեկական ընորհս և զփառս ։ Յայս բերէն զՏերտուխմանի ասա յեան . (ի գլ· ա· եփես· 23·[1]) * Զկնք ոք առանց մեղաց , և նոքին իսկ աստեղք ոչ էն յոր առաջի նց· և ամ արարածք երկնչին ի գալստենէ արարչին ։ Ա՛ որդ և խոչ փրկչին ասի մաքրեալ ոչ միայն զորս յերկրի , այլև զորս յերկինս էին ։ ‖ Ա՛յնապէս խոսի ի գլ· է· 16· այլ և ի գլ· է· 10· ասէ , խաչն քոյ եղեալ յօգուտ երկնային զօրութենց , և յայտնեալ զիաորհուրդն՝ զոր յառաջ անգիտացին ։ Ա՛ստձէ , զնծին գրիգորի ասելն (ի ա Թագաւ· գլուք ա· գլ· է· համար 6·[2]) * Ա՛յլ ո՞ ոք իշխեսցէ հաստատել զայս յաղագս մարդկան , որ և ոչ վն հրեշտակաց անգամ յայտնի է . . . Ա՛պա եթէ հրեշտակք ևս հաստին սրբեալք որդւոյն , և ս առաւել զմարդկանէ համարձակ է՝ թէ առանց նորա զորբարարութենէն ընորհս չկարեն գտանել ։ ‖ Ա՛յլով օրինակաւ իմն խոսի և սբն բեռնարդոս զայսպիսիս յասէն (Ձառ իբ· ի վէր Լուկաց · համար 6·[3]) * Ա՛ր կանգնեաց զանկեալ

(1) S. Hieronimus. Comment. Ephes. I. 23. „ Absque peccato nullus sit, et sidera ipsa non sint munda coram Deo, omnisque creatura paveat Creatoris adventum. Unde et crux Salvatoris non solum ea quae in terra, sed etiam ea quae in coelis erant, purgasse perhibetur. ”

(2) S. Gregorius Mag. I. Reg. Lib. I. cap. III. n. 6. „ Sed quis hoc asserere audeat de hominibus, quod de Angelis nequaquam constat... Si ergo etiam Angeli sanctificati creduntur in Filio, multo magis de hominibus creditur, quia extra eum sanctificationis gratiam invenire non possunt ”.

(3) S. Bernardus. super Cantic. Hom. XXII. n. 6. „ Qui erexit hominem lapsum, dedit stanti Angelo ne laberetur, sic illum da captivitate eruens, sicut hunc a captivitate defendens. Et hac ratione aeque utrique redemptio, solvens illum, et servans istum. ”

կեալ մարդն, եւ հաստատուն հրեշտակին չանկանել. այսպէս ազատեաց զնա ի գերութենէ, որպէս պահեաց զսա ի գերութենէ. եւ զի այսորիկ միօրինակ եղեւ երկոցունց եւ փրկութենէ, ազատեալ զնա, եւ պահեալ զսա։ ‖ Ի վերայ այսր խնդրոյ, եւ ի վերայ բանից վարդապետացն հակաճառելն ընդ միմեանս ճոճաբանք. զոր ոչ է տեղւոյս յերկար բացայայտել. այլ այնչափ միայն յիշեցեալ՝ յուցանել թէ այսպիսի եղանակք բանից գտանին նաեւ առ այլ վարդապետս։

233. Ընդ, ի հինգերորդ տան, (1) Թէ զի չարթնալ նա խանձոտ, յայտ առնէ զմիհնութենէ ոմանց վարդապետացն, որք յատակի անառակ որդւոյն՝ երից որդի իմաստան զհրեշտակս, որպէս իմանալով նաեւ սաղմոս մեկնիչ, եւ այլք. թէպէտ Ամբրոսեացին ի ձառն անառակին ոչ հաւանի, այլ եւ այլոց վարդապետաց իմանայ զհրեայս։ Որդ՝ ի վերայ հրեշտակաց առնել զանուն երից որդւոյն, նախանձ առնելն կիր բարկութենին ոչ տիրապէս նշանակէ զսար որոմնութենին կիր զգժկամակութենէ եւ դարձուին անառակ մարդկութեան. օտար ի պղպիսի մտածութենէ ի բարի հրեշտակաց, որք են բարիք բարեգործեալք ի բարերարէն՝ անկիրթք չգտեալ, եւ բանի Ալարեկացեալն (Ձա. 1։) Օ՛ երեք ընդ ապաշխարութենին միոյ մեզաւորի՝ ուրախանալ հրեշտակաց ասէ ոչին, (Ղուկ. Ժե. 7. 10.) զիա՞րդ ընդ հասարակաց փրկութենէ մարդկան՝ զսարել նոցա խորհեսցի ոք։ Այս նախանձ կիր բարկութենէ ի հրեշտակս՝ առաւելորէ զմեծ զարմացուին նոցն եւ գթութենին ասէ ի փրկել զմարդիկ զենմամբ միածնի որդւոյն. զոր պիսի գթութենէ ոչ էր ցուցեալ առ հրեշտակս։ Եւ զի այնպիսի զարմացուին բնաւորեալ է ծնանել ի տակաւ մարդիկ զնախանձ կիր զայրացուին, այնու անուանեմք կոչել. եւ արդարեւ եթէ հրեշտակք չէին անախտականք, դժուարին էր նոցն ազատ ինալ ի նախանձոյ։

Կիտեմ զի ոմանք ի վարդապետաց յայսմ առակի եդին

(1) * Եւ զի չարթնալ նախանձոտ կին, հրամայէ հայրն վերին ուրախանալ ի միասին։ ‖ Ձու երիցագոյն զառակին ի գիտ մըրթալ և կորուսեալ անառակ

եղիցի ախտաւոր կիրս ինչ՝ ի բարի հրեշտակս , որպէս և իգնատիոս վարդապետ՝ ի մէկ . զուկաս , առեալ զայսպիսի կարծիս յառաջնոց ոմանց , որպէս՝ ի կիւբղ եղեմացւոյ , ևն ։ Այլ այդ ըստ ողջախոհ քննութեանն չէ բնաւ ընդունելի եղև , և յեսոյ խոպան խոփանեցաւ . վասն զի որ և իցէ թեթև արատ չկարէ միաբանիլ ընդ երանաւէտ վիճակին , յորում հաստատեալ են բարի հրեշտակք ։

Ընդ , ՚ի վերջերդ տան , (1) Ասա որոյ և ՚ես , իբրև հեռանալոյն ինչ նախատացելոյն . յո՞ որովհետև խորհուրդ անօրինութեանն քոյ եղև՝ ի հասարակաց օգուտ հրեշտակաց և մարդկան , և մնալոցն մարդկութիւնս խառնեցաւ՝ ի միաբանութիւն դասուց հրեշտակաց , որով հայրն երկնաւոր հրամայէ ինդալ՝ ի միասին , վ՚ո՞ւ այսորիկ և մեք խմբակից լինելով ըստ հրեշտակս , օրհնեսցուք զհասարակաց կիր զանեցուն փրկօղն , յո՞ զհրեշտակաց և զմարդկան . որ եւարձ՝ ի միջոյ երկուցս վհատութեան կամ զհնամութեան , և հաստատեաց զխաղաղութիւն , կամ հաշտեցոյց զմեզ ընդ միմեանս ։

234. Ընդ , յեօթն տան , (2) ՚ի 26 օրինակս գրի , Յաւսոր ըստնայ եկեղեցի երիքաւորաց և երիցանոց ։ Ոչ օրինակք ինչ գրեն , երիցաւորաց և երիցանոց , թերևս երկնաւորս իմանալով զբուռն զերկնից բնակիչս զիմանալի գոյակս . իսկ երկնայինս՝ զմարմնաւոր մարդիկ որք արտաքոյ բնութեանս գրեցան յերկինս ։ Այլ ինդա յաւ ջորդն ըստ 20 ձեռագ . դնի , հանդէպ ճիճնեալն՝ ի ճիճանց ըսպ նախահօրըն յանցանաց փաւորէ վերբան ։ ՚ի տալ . ճիճնեալ . ևն այլ ձեռ . ճիճնեալ . . . փաւորէ ։ Ամաստըն են . այսօր եկեղեցի հրեշտակաց և մարդկան ցնծայ՝ ի միասին . վ՚ո՞ւ զի երկրաւոր եկեղեցիս , կի՚ազգս մարդկան մեկնեալն և բաժանեալն յերկինաւոր եկեղեցւոյն վանն մեղացն ադամայ՝ միաւորի զարձեալ ըստ նմա արարչական կամ կի՚ ածայինն խոնարհութեանն քոյ ։

Ընդ ,

(1) * Վասն որոյ և մեք հանդիսացեալք ընդ նոսին , երգեսցուք օրհնութիւն հասարակաց փըրկչին . որ եւարձ զվհատութիւնն և հաստատեաց զխաղաղութիւն ։ ||

(2) * Այսօր ըստնայ եկեղեցի երկնաւորաց և երկրայնոց . քանզի մեկնեալք՝ ի միմեանց ըստ նախահօրըն յանցանաց միաւորի վերըստին արարչական խոնարհութեամն ։ ||

Ընդ յուխ տան, (1) Ընդ յօր չէին համայնից, իմանի. այսօր զարարիչն ամենեցուն՝ իմանալեաց հրեշտակաց և զգալի մարմնաւորաց՝ օրհնեցէք որդիք մարդկան, որք կանգնեցայք երկիր արարչութեամն, յո փրկագործութիւք քով։

Ընդ, ի տան տան, (2) ըստ 27 ձեռագ. դնի, Ու է Լբոնէն Բոլորի պնօրինական մեծ խորհրդոյն։ ի տոյ. և յայլ 5 ձեռ. Բոլորէց։ Այսպէս առաջինն լմնարեալ է, իբր ածան խորհրդոյն. և իմաստքն են. քո ի լսման, յո ի կատարման բոլոր տնօրինական մեծ խորհրդոյն, յո խորհրդոյ մարդեղութեան և փրկագործութեան, առեցեալ ի մէնջ մարմնոյն առ հայր վերջմարդաձաւ փառաւք։ Կամ, է Լբոնէ, իմն առ ի լրացուցանել կամ բովանդակել զնոմ խորհուրդ տնօրինութեանն համ. բարձաւ յերկինս. մի զի համբարձումն քոյ եղև վերջին կնիք ամ գործոց մարմնաւոր տնօրինութեանն. որպէս և մարկոս և ղուկաս ի համբարձումին յերկինս դադարեցուցանեն զպատմութիւն գործոց փրկչին. և առաքեալն (ա. տիմոթ. գ. 16.) սկսեալ ի մարմնով երևելոյն՝ դադարէ ի վերանալն փառաւք։

Ընդ, ի ժե տան, (3) Ոչ որ պեսպէս ամվասածնէն, պարզելի է շարագրութիւն. զոր, յո ըէ որ՝ ըէ համբարձումն նոն տեսեալ եսայեայ ի հիացման զվերինսն հրեշտակս. որք բարբառէին առ միմեանս՝ թէ այս ոմ է որ դիմէ գայ յերկրէ, հանդերձիւ որ կարմրացեալ եր ի սիգախոց կողին, հանդերձիւ զարիւն։ Կամ, կարմրացեալ արեամբ բղխեցելոյ ի սիգախոց կողինն։

Ընդ, ի ժե տան (4) ասէին՝ յորմէ օրհնուիցէ, իմանի. ուստի, զո որով օրհնուիցէ մատուցին քեզ ի մէնջ ի փրկելոցս արեամբ նոր։ Լինի հրեշտակք ի լսելն թէ նոքա ի հիացման զվերինսն, բարբառիլ առ միմեանս թէ այս ով է եկեալ յերկրէ, կարմրացեալ հանդերձիւ ի սիգախոց բղխելոյ կողինն։ ||

(1) * Ընդ յօր չէին համայնից իմանալեաց և զգալեաց, որ և բղմարդն ի պատկեր իւր առեղծ զանհնեալն ի պատրանաց. օրհնեցէք որդիք մարդկան կանգնեցայք երկրորդ արարչութեանն։ ||

(2) * Որ ի լբոնէն բոլորից տնօրինական մեծ խորհրդոյն առեցեալ առ ի մէնջ փառաք առ հայր վերջմարդաձ. օրհնեցէք։ ||

(3) * Ջոր տեսեալ ամվասածնէն

(4) * Ուստի լըսելոյ ի նմանէ զաբժանհայս պատասխանին, եթէ զգերեալ ազգ մարդկան ի գերոցէն արեամբ գնեցի. յորմէ օրհնութիւք նըմա ի փըրկելոցս արեամբ նորա։ ||

թէ զգերէէ ազգ մարդկան փրկանաւք արեանս ազատեցի, երգս յաղթութէ նոճագէին նմա, որչափ ա ռաւել ևս փրկելոցս արժան է բարձրացուցանել օրհնութէիս անվուելիս։

235. Ի հարցն, յառաջինն տան, (1) Աւյսօր արարէիք արարածոյ՝ որ, առ ի յարմարել զկարգ շարագրութէին, կամ զբառնուն որ՝ իբր Թարմնատար համարելի է, և կապմի բանն այսպէս. Աւյսօր արարիչդ արարածոց նորահրաշ արարչութէեամբ զարդարեցեր զեկեղեցի, զքեզ բարեբանեմք ։ Աւյս կամ զբառն՝ արարիչդ առնուլ պարտ է ի հայցական հոլով իբրև բացայայտիչ դերանուանն զքեզ. Թէպէտ և ուղղական եդեալ է՝ համաձայնութէ յարարեալականին որ. և կազմի այսպէս. Աւյսօր զքեզ զարարիչդ արարածոց՝ որ նորահրաշ արարչութէեամբ զարդարեցեր զեկեղեցի, բառ բեբանեմք ։

Այնպէս երկիր տուն, (2) Աւյսօր կենդանիդ յաւիտենից զմեզ մեռեալ բնութէիս բարձրացուցեր ։ կամ, այսօր զքեզ կենդանիդ յաւիտենից՝ որ զմի զոք մեռեալ բնութէիս բարձրացուցեր, բառբեբանեմք ։

Աստ, յերկիր տան, (3) ըստ ձեռագրացս պարտ է ընթերցուլ. Աւյսօր որ պարարգբեալս, և ոչ պարարգբեալս, ոմն զնի ի տպագիրս ինչ ։ Ամաստին են. այսօր զքեզ՝ որ զմերժեալքս կամ վշեռացեալքս միա յանցանացդ, գերազոյն քան զառաջինն փառան ընդ քեզ յաթոռ հոր քո հանդուցեր համարձմամբդ, բարեբանեմք ։

Ի մեծացուցչին, յերկիր տան (4) ասելն, Աւմդ ընթե, իմանի. նմանեալ թէթէև ամպոյ լուսաւորելոյ յաբեգահնէ, որ անընդունակ ևիր երկրաւոր խոնաւութեան, այլ միարնական ախտից և ցանկութէից. այլ կրելով յերկինից զգօդն կենաց զքո, ցօղեցեր ի ցամաքեալ բնութէիս ցօղը. օրհնութէ։

(1) * Աւյսօր արարիչդ արարածոց՝ որ նորահրաշ արարչութէեամբ զարդարեցեր զեկեղեցի, ըզքեզ բարեբանեմք ։ ||

(2) * Աւյսօր կենդանիդ յաւիտենից՝ որ ըզմեզ մեռեալ բնութէիս բարձրացուցեր փառաք յերկինս· ըզքեզ ։ ||

(3) * Աւյսօր որ պարարգբեալս ըստ յանցանացն զերազոյն զառաջինն ընդ քեզ յաթոռ հոր հանդուցեր· ըզքեզ ։ ||

(4) * Ամպ թէթև լուսաւորելոյ անընդունակ խոնաւութէ, որ ըզցօղն կենաց ի ցամաքեալ բնութէիս ցօղեր· օրհնութէ ։ ||

Յաղթեաց , յառաջին տան , (1) Ի բանէ , իմաստքն են . դու բանդ ոյ հօր՝ բանիւ հրամանի քո արարչա գործեցեր զիմանալի հրեշտակդ յառաջնում աւուրս յաւելն , եղիցի լոյս ։ Նոյնպէս արարեր զնա ի սպասա ծորութիւն փառաց քոց , այլև հօր և հոգւոյն , որք էակից են և փառակից քեզ . նոյ աղօթիւքն ողորմեա մեզ մարդկան՝ որք զկնի հրեշտակաց եմք երկիր քան զաւուրսն՝ ժամանակաւ և կատարելութիւն ։

Նոյնդ , յերկիր տան , (2) Ի անձառ , յայտ առնել զկարգ հրեշտակական լուսաւորութեանցն . յոր զի ոճ պարզ գեաղ գիտութիւն և յայտնութիւն ընդ ինքնին անմիջա բար զառաջինան ի հրեշտակաց , և ի ձեռն առաջնոցն զիմնարհադոյնսն հետ գՀեռե ։

Նոյնդ , յերրորդ տան , (3) Իրաւ ե ղեւ , յայտ առնել զնոսա գործութիւն հրեշտակաց առ մարդիկ . զի ոճ ըստ վարական նախախնամութիւն իւրում ոչ անմիջաբար ինքնին լուսաւորել զմարդիկ , այլ միջնորդութիւնամբ հրեշտակաց . վասն որոյ ասէ , մեք պակասեալքս յամենատառ շնորհէ գիտութիւն , յայտնութիւն , մարգարէութեան , վարդապետութիւն ։ , ի ձեռն հրեշտակաց ձոխանամբ , կիմ առատաբար վայելեմք ի վերք քան զարժանաւորութիւն մեր ։ Ասաի ընդ նոսին միաբանելով ցնծութիւն կատարեմք գպիշատակ հաստարակաց փրկութիւն . վայելելով յաճապին պարգեւդ՝ զոր առանց նա խանձու շնորհես նաև անպարծանիկ ։

Ի ներ յերկնիցն բերել զկարգ ինուածոց հրեշտակաց , յաճողոյն սկսանելով . զորմէ ասացեալ թիւ . 231 ։ Նոյնդ յառաջին տան , (4) ըստ ձեռագ . գնի , Ի հանդէպ առաջին ։ ի տպ . առաջնէ ։ Ուր ի վերջ տանս ասէն՝ բարեխօս լերուք առ ներ հանդիսաւէից յեր ծոնողացս ։

(1) * Ուր բանիւ բանդդ հօր գոյացուցեր զիմանալիսդ , ի պարտոն փառաց քոց և էակից փառակցացդ . ողորմեա մեզմէ նոք սոցա երկիր բանաւորացս ։ ||

(2) * Ուր անձառ պարգեւք քո զառաջինսն լընուս , և ի ձեռն նոցա որ ի խոնարհ քան զընուսս . ողոր ։ ||

(3) * Ուրով և մեք վերջա ցեալքս յամենատառ քո շնորհէ հնարանամբք նոքօք գերծուեցուք քան զարժանն . ողոր ։ ||

(4) * Քաջանպատեսէք առաքինիք հանդիսատ անսխալ ըմնուել անձն , բազմաչեայ քերովբէք և վեցթեւեան սերովբէք . բարեխօս լերուք առ ներ հանդիսակից ձեր ծոնողացս ։ ||

Ընդ, յերկիր տան, (1) ըստ ձեռագ. դնեն, Տերութիւնը քո վերին ... յահանայապետս երկրորդ։ ի տպ. վերինս, երկրորդ։

Ընդ, ի բերդ տան, (2) ըստ 24 ձեռագ. դնեն, ի հաջ հովուին յայտնուելն։ ի տպ. և յայլ երկու ձեռ. յայտնութիւն։ Ամենայն յայտնի էն. Ապը, այր հրեշտակք ի սկզբան փրկութեան մերոյ՝ ի ծննդեան քրի, առ ի յայտնել զքաջ հովիւն, կի՛ ի յայտնել քաջ հովուին, երգակից լինելով հովուացն անդստն հօտից՝ օրհնելին զաստ. ըստ որս համաձայնել երգեմք զիտաս ի բարձունս։

Յարութիւն, Ալ երկ յայն։ կէ։

236. Յառաջին ողջոյնն տան, յերկնից տան, (3) բաց զուսմ ձեռագիրքը դնեն, պատճառեան աբեմայէդ որ աբեոյ։ ի տպ. հով սբեով։

Յերկին հարցն, ի գործատան (4) բացառ ձեռագիրքը դնեն. և հետևեալ աբեանն էսրով։ ըստ այլ ձեռ. և տպ. աբեամբն էսրով։

Յերկին ողջոյնն, յառաջին տան (5) ասելն, Որ չիներպարքոս մահացու բնութիւնն, իմանի՝ զկերպարանս կամ զիրական նմանութիւն մարդկան յանձն առեր, և նոսա եկիր կատար՝ ի խաչ։

Յերկին որ յերկնից, յառաջին տան, (6) բառն առեր առեր։ Յերկին որ յերկնից, յառաջին տան, (6) բառն առեր պատ. համարելն և ածական հրեշտակին. այր ևք յերկնից սբերով։

(1) * Տերութիւնը վերինք և զօրութիւնք հզօրին, էշխանութիւնք վերհասցնք և քահանայապետք երկրորդք։ բաբելիա։

(2) * Որք ի սկզբան փրկութեան ի քաջ հովուին յայտնութեան անբան հօտիցն հովուացք երգալ կչեալ երգէին։ ընդ նոսին հաստատեալ երգեմք և մեք ընփառս ի բարձունս։

(3) * Փառաբ փրկողիդ և միածնիդ անմահի։ փրկեա՛ զմարդ ժողովուրդս քո զոր քառատար պատուական արեամբդ քով սբերով։

(4) * Որ չարչարանաբ խաչին փրկեաց զանձս. և հետամուտ արեամբն էսրով զնոցունեն մեզ չընորհեաց։ բարձր։

(5) * Որ ըզկերպարանքս մարդկան յանձն առեր ուրծ բանգ հակից հօր, և եկիր կատար՝ ի խաչ։

(6) * Այդ հրեշտակն յերկնից առեաւոր երջանիկ և որ կաղանցն քարոզեր ասելով. և մեզ վերբանին ըլոյսն ծագեր՝ ի յաշխարհ։

աւետաւոր Հրեշտակն , և քարոզէր երջանիկ և ՚ի
կանանցն ասելով , Թէ ձեզ վերստին ծագեցաւ լոյս
աշխարհի . յո՛ լոյս քո որ նախ երևեցաւ յաշխարհի
մարմնաւորութիւն , և ապա մնչհնամբն ծածկեցաւ ,
այժմ ձեզ հաւատացելոցդ միւսանգամ ծագեցաւ
յարութիւն : Զնչ ասէ՝ յորշորումն այլոց անհաւանից ,
և հաստարակ ժողովրդականաց . վի ոչ ոմք յառաջն ա-
մենեցուն յայտնեցաւ քո կենդանութիւն . զո որում
խոսել և պետրոս առ կուռնելեանն . * Օնա ոճծ
յարոյց կենդ աւուր , և ետ նմա յայտին լինել՝ ոչ
ամ ժողովրդեանն , այլ մեզ վկայից : (գործ . ժ .
40 . 41 :) Այսմ , մարթ է վերստին ծագումն իմանալ
Համեմատութիւ յառաջնասեղծ լուսոյ աշխարհի :
Օ այս բան տեսանելմ ասացէ և ՚ի բձ . է . ՝որ կերկ-
* Այս վերստին լոյս ծագեաց յաշխարհս : ||
Յերդ Տարցն , ՚ի գործատունան ասի որդին ոճծ ՝
հրեշտակաց անպէսանելէ , դրովբէից անխոնարէ . ՚ի վէր այսո
ցիկ բառից տէս զասացեալն ՚ի Թիւ 29 . 40 :
Յերդ ՝որ կերկիցն , կերկդ տան (1) ասելն , Հրեշտա-
կին Յայնմ ցնծայր կոյսն ոբ , զո արտաքին ձայնին երևի
նշանակել , Թէ ոբ կոյս ոճծամայրն եկեալ էակ՝ ՚ի գե-
րեզման փրկչին , և լուծեալ ՚ի հրեշտակին զաւետիս
յարութեն , գնալ առ աշակերտսն և պատմել : Այլոց
չունիմք Հաստատել՝ Թէ այդ էակն միոք յօրինողի
շարականիս . վ՚ո զի Թերևս նա զայլ ոք կուսան իմա-
նայ : Ա՛ռ նախնի վարդապետս յունաց և լատինաց-
ւոց կարծիք էին , զոր և այժմ քննիչք ընդունին ,
Թէ մագդաղենացին մարիամ ոչ է այն մեղաւոր կի՛
պոռնիկ կինն յիշատակեալ յաւետարանչաց , այլ՝ այլ
ոք կին բարեպաշտօն . որ քոի զօրութիւն ազատել ՚ի
բռնութէ էոթն դիւաց , անմահնելի յարեցաւ ՚ի սէրն
քոի . և քանզի յաւետարանի ոչ ուրեք յուցանի ու-
նել նո՛ զոյդն կի՛ զայր , վ՚ո այսորիկ համարի լինել
կոյս : Ա՛պա զսա Թուի իմանալ շարականիս՝ յասելն
Թէ հրեշտակին ձայնիւ ցնծայր կոյսն ոբ , և ընթա-
նալով առ աշակերտսն պատմէր նոցա . որք ըստ պատմու-
Թե աւետարանին՝ տիրապէս պատշաճին մագդաղե-
նաւ

(1) * Հրեշտակին ձայնիւ ցընծայր կոյսն ոբ , և ընթացեալ առ աշակերտսն պատմէր : ||

նայելոյն . (Կարկ . ԺՀ . 9 ։ Յովհան . ԺԲ . 2 . 18 ։) զի նա էր յառաջագիւն յիւզաբեր կանայս . և վասն այլ ընկերաց նոր ցուցանէն աւետարանիչք լինել առաքեալ նացեալ ։ Ի նդ հակառակն՝ յաղագս ածմանդ կուսին ոչինչ յիշատակութիւն առնեն ի պատմել յարութեան քո . նովին իրի անմարթ է կարծել , թէ յո բիւոզ շարականիս զայն գործ՝ զոր աւետարանիչք պատմեն վանագաղէնացոյն , ընծայիցէ տիրամօր կուսին , զորմէ նոքա ինչ ոչ պատմեն ։

Այլոց համարեալ ևս՝ թէ շարականս զոր ածածինն իմանալ , լինի այդ առանձին կարծիք ոմանց՝ առեալ ի բանից ինչ աւետարանին . զոր օրինակ յասելոյն (Մատթ . ԻԵ . 61 .) * Ի նդ էր մարիամ մագ դաղենացի , և միւս մարիամն ‖ ևն ։ կամ յասելոյն զուսկայ , (ԻԳ . 1 . 10 .) այլ ևս կանայք եկին ընդ մագդաղենացոյն , և պատմէլոյն ։ Ի յա պէս համարեցան Կղիմոս Աղեքսանդրացի , (Տես յարու թեան .) Մակեբեան , (Մեկն . Մատթ . Ճառ ՃԲ .) և Յովհաննէս Թեսաղոնիկեայ Եպիսկոպոս , զասելն Մա բիամ յակոբայ՝ իմանալով ի վերայ ածածնին . և Թէ նա ինքն ևս երթեալ էր ընդ այլ իւզաբեր կանայս ։ Չէ ընդ այժմ կարծեաց նաև Ա ամբրոսեացին (ի Ճառն վերա փոխման ,) յարմարէ վասն աւետաւոր հրեշտակին առ նոր կոյսն , դնելով Թէ մարիամ որ կայր առ գե ղեզմանին , և էառն զերկուս հրեշտակս , լեալ իսկ նոր տիրամայրն ։

Մակայն անհաստատ է այդ կարծիք . նախ՝ զի յիշա տակէ տեղիք աւետարանչաց խօսին զոտար կանանց . միւս մարիամ ասելն , և մարիամ յակոբայ՝ զոր նախ յիշատակէ էր ի 56 տան , իմանի՝ մարիամ կղէոպ պայ , մայր յակոբայ փոքրկան . և զի անվիճելի սովո րութիւն է աւետարանչաց ի յիշատակելն զոք տե ղամայրն՝ միշտ մակադրական անուամբ նշանակել , մայրն իւր , մայր նոր ևն ։ Արդի , եթէ զոր ածամայրն էրթեալ էր ընդ այլոց կանանց ի գերեզմանն , անհնար էր առաքելոյ չհաւատալ յանից նոքա , և համարել շաղփաղփութիւն (Ղուկ . ԻԴ . 11 ։) Արդ , զոր ածա մայրն չունէր պատճառս գնալոյ ի գերեզման փրկչին առ ի օծանել զմարմին նո՛ր , կի՛ առ ի լալ անդ , գիտե լով հաւաստի՝ Թէ յառնելոյ է որդի նր . և գուցէ յայնմ

յայնմ ժամու՝ յորում կանայքն ելին ի Ճանապարհ, յարուցեալ իսկ եր քո, և երևեալ մեր իւրում ի միւթաւրեթիւն։

237. Ի ԷՐԲԴ հարցն, յառաջին տան (1) ասէրն, Որ յառաջ քան զարև, պարզելի է. դու՝ որոյ անուն քո է յառաջ քան զարև, ի յերկրի երևեցար մարմնով ևօ։ Իսկ յառաջ քան զարև լինել անուան բանին ոչ, այլ ի յաւիտենից, որ առեալ է ի սաղմոսէն Ցաւ. 17, պէտքն մեկնի. աստանօր մարթի է իմանալ զանուանն բէրէ. վի բանն ոճ ի յաւիտենից ունելով զորդիութեիւն, ի յաւիտենից պատշաճէր նմա անուն որդւոյ. Թէպէտ և ըստ կոչմանն ի ժամանակի յայտնեցաւ հրեշտակաց և մարդկան։

Ա.ՆԴ, ՅԵՐԿՐԴ տան, (2) Ամաւորապէս անչընչացաւ, իմանի. կամաւ քով և յօժարաբար մեռար, և զկոչ Հոգիդ քո մարդկային աւանդեցեր ի ծոց հօր, այլ ի գիրկս ոչ հօր իբրև սիրալիր որդի։ Ամէն, ըստ գաղանի խորհրդոց և կարգադրութեի հօր աւանդեցեր ևօ։

Ա.ՆԴ, ՅԵՐԲԴ տան, (3) Ար ընչրաչալէ անուանէդ, ի կիր առնու զանն երեմիայի մարգարէի յորդան. Ե. 20. Հոգի երեսաց մերոց ևօ քո. յուցանել թէ քան մարդարէին ոչ այնպէս յերկրաւոր օծեալ որ հայի ի սեղեկիաս կամ յայլ թագաւոր, քան թէ սիրագոյն յերկնաւոր օծեալն ի մեսիա. զորով պատեցան հրբէայք չարութեի առ ի ապականել. և սակայն նա այն եր՝ որոյ հոմանեաւ կեալ ունելին հրէայք ի մէջ եկեղեցւոյ հեթանոսաց։

Ա.ՆԴ, ի գործատանն, (4) Որ ՀԻՄՆԷն, վայելչապէս նշանակի զօրութի յարուցելոյն քոմէ առ երկաքանչիւր դիմամարտս ներգործութիս. զի եւանէ և մնանէ առանց ունելոյ անցս. հնքնեալ կայր կախարիչ գերեզմանին, և քո պատաքոյ նորա գտանի. փակեալ էին դրունք տանն, և քո ի ներքոս ի տանն երևի։ Ուր քո է,

(1) * Որ յառաջ քան զարև անուն քո՝ ի յերկրի երևեցար, և ընդ մարդկան չբրջեցար։ ՝ալծ։

(2) * Կամաւորապէս անչընչացար, և ի ծոց հօր աւանդեցեր զոգի սուրբ հոգիդ։ ՝ալծ։

(3) * Եւ ընչրաչալի անուանդ քո մարգարէն վերագոչեաց, հոգի երեսաց ը մերոց ՝ալծ քո։ ՝ալծ։

(4) * Որ վեմովն կընքեալով յարեաւ, և գրաքն փակելով եմեսա առ այակերտան. միաբանելի օրհնեցեք։

է, անդ ամմ ինչ դիւրանցանելի է. և ըստ ասելոյ Տառ
լեկացուցն. (բան. ծէ. ւ.) որ ինձ անանցն է, քեզ
հպատուր է։

Ի չբերդ ողբմելոյն, յառաջին տան (1) ասէին, հովո
նացեալ ոչ հոգւոյն, իմանալ՝ հովանանալով ոչ հոգ
ւոյն ի վերայ սրբոյ կուսին, բանզ մնալիացար ի
նմանէ։

Ընդ, յերկրդ տան, (2) Լինէր ի չբլուրանս, իմաստքն
են. եկիր ի չարչարիլ լուծիդ կիր բարձողդ չարչա
րանաց մերոց։ ոչ՞ որ, ըստ գձեռս արարողիչ երկնից
տարածեցեր ի խաչին։

Ի հինգերորդ հարցն, յառաջին տան, (3) Ընծայիչքն
բանդ, իմաստքն են. զքեզ զանակիզեն բանզ ած՝ որ
յանպատում աճող ներումեն և մեծումեն հանդիպիս
միշտ ածումեիքն, տեսաք հաւատովք բարձրացեալ ի
խաչին ըստ մարմնոյ։ Յանբաւ բարձրումեն տեսաք զք
քեզ ի յեսին նուաստումեն խոնարհէր, վն փրկու
մեն արարածոց քոց։ Օ՜ քեզ որ յիւրմեն ածումեն
անքննելի ես և անշօշափելի, ապտակիք անարգ սպա
տաւորն. և ի խաչի անդ զանարատ գկող քո խոցէր
գինուորն՝ յետ արձակելոյ զոգիդ։ (յերկրդ տան, ։)
Ել շարժեցան զօրք երկնից ի վրէժխնդրութեի այն
քան անարգանաց. տեսանելով զի տէրդ տէրանց
լռութեամբ տանիս զամենայն վատն արարածոց քոց
փրկումեն։

Ընդ, ի գործատանն, (5) Օ՜ Ընտաւորըն Հոխայ, իմանի
ասել. Օ՜ Թագաւորն քո, զՀիմարիտ մեսիան ակնկա
լեալ ի հրեից, որ փոխանակ ընդունելի լինելոյ առ նո
խաչեցար ի մէջ անօրէնն աւազակաց, մեք հաւատա
ցեալքս առաւել բարձր արասցուք։ Ալ ի հայեացուք
ի

(1) * Ի քեզ յերկնից միածին անուն կոչելոյդ ի հօրէ. հովանաւ
ցեալ ոչ հոգւոյն, բանզի մարմ
նացար ի կուսէն։ ||

(2) * Եկիր ի չարչարանս չար
չարանացն լուծիդ. ձեռք որ
զերկինս արարեն տարածեցեր ի
խաչին։ ||

(3) * Ընծայիչքըն բանզ որ
յանճառ ածոյ նըստես, զքեզ
ակնկալ վասըն մեր. առաւել
բարձր։ ||

Ծոց քոց փրկումեն. տրծ։ ||

(4) * Օ՜ քեզ որ անքննելոյդ ես
յիւրմեան բնութեանդ ապտա
կահարեալ. և գինուորըն գեղոյ
գեամբըն խոցեալ զանարատ
ըզկող քո ի խաչին։ ||

(5) * Օ՜ թագաւորըն մեսիայ
և ըղխաչեալդ ի մէջ ի յանօրէ
նաց, և ըզյերկին դառնումեն Ձա

ի հրեից անզգամութիւն, և մի յընկերակցութիւն աւազակաց, այլ ի սէրն որով յանձն առ փրկիչն զայս ամ. այլ ի համբերութիւն նը, ի զօրութիւնն, ի տնտեսութիւն խորհրդոցն ՚ի, ի փառան զոր զգեցաւ յետ անարգութեան։ Ի սէրն աստանօր, ըզկաւելեալն ի ձգ ի յանօրինակս։ Ի հինգ երիզ ՚ի յերկնիցն, յառաջին տան (1) ասելն, ի յահեղ բաբառոյ ձեռ կաթողիկէն, իմանալ, յահաւոր բարբառոյ հրեշտակին՝ որ իբր կարապետ և յառաջընթաց էր ի քարոզել գալստութիւն նորա։ Ի վեցերորդ հարցն, յերկրորդ տան, (2) Ասաւ սերովբէնն, պարզելի է. յորմէ, ՚ի յարփիսհրաշ փառաց քոց ՚ի խնամարհ ունելին զգեստն իւրեանց, ՚ի տեսլեան եսայեայ՝ երկու թևաքն ծածկելով զերեսս իւրեանց. իսկ յուգաս անամօթաբար մերձենալ ՚ի համբոյր, նշանակ տալով և միջնորդ մտանութեան։

Ի նոր, յերրորդ տան (3) ասելն, բաչխոր ՚ի խաչ, նշանակ է. նստեալդ ՚ի բարձունս երկնից՝ բարձրացուցեալ կամ բարձեալ եղեր ՚ի խաչ։

Ի նոր, ՚ի վերջին գործատան, (4) Այս է նա, պարզելի է. սա այն է՝ որում ՚ի լեառն Թաբոր ՚ի հովանաւորել լուսեղէն ամպոյն ձայն եղև ՚ի։ Ի սէր կամի. ո՞ հաւատայեալք. մի ընդ խաչն գայթակղիք. մի վհատաւ լուծն երկնից տեսեալ, և զծողանալն չար լուծել, կարծիցէք թէ այլ ոք է որ խաչեցաւն, կի թէ անտես և անվկայ թողաւ չար։ Ի. յիշ սա նոյն ինքն է՝ որում ամպ լուսեղէն հովանացաւ ՚ի Թաբոր, և հայրական ձայնիւ գաւանեցաւ որդի Հաձելի. վա որդի այնպէս բարձր արարիք զնա ՚ի լեառն անարգանաց ՚ի գողգոթա, որպէս և ՚ի Թաբորական փառաւորութեանն։

(1) * Յարուցեալ է որն ՚ի գերեզմանէն ահելպակերպ փայլմամբ, պատառեցան վէմք և երկիր սասանեցաւ ՚ի յահէդ բարբառոյ մեծ կաթողիկէն։ ||

(2) * Ասաւ սերովբէքն ՚ի խոնարհ ունելով ըզդէմս յարփեհրաշ փառաց քոց քո. իսկ յուգայի լըրբութիւ մերձեալ ՚ի համբոյր նըշանակ և առիթ մատնութեան. ըզքէզ բարեբան ։ ||

(3) * Որ ՚ի բարձրութեան երկնից էիր խակակից հօր և որ հոգւոյն, և ՚ի գաւազ երբայեցւոց գերելոց և փարեխեցւոց բարձար ՚ի խաչ վասն մեր ։ ||

(4) * Այս է նա որ ՚ի հովանաւորէ և ՚ի լուսեղէն ամպոյն ձայն եղև, դա է որդի իմ սիրելի. բարձր ։ ||

ՀՅեօթնեղդ ՝որ յերկինքն , յերկիր տան , (1) Ա. յօր ա
նուշահոտ բոյրմամբ , պարզելի է . այսօր անուշահոտ
նիւթովք , յր իւղօք և խնկովք ընծայեալն ՝ոք կա
նայքն ՝ի գերեզմանն . և տեսին ՝զի հրեշտակն արե
գակնակերպ փայլմամբ գոչեր եւ ։

ՀՅութեղդ ՝որ յերկինքն , յերկիր տան (2) ասէին , թէ
քարոզ հրեշտակապետին ՝որ գոչէր առ նոսա , յր առ
պետրոս և յովհաննէս , ոչ իմանի անմիջապար առ նո
գոչել . զի ոչ հանդիպեցան ՝ն՝ք տեսութեէ հրեշտա
կաց . այլ միջնորդութեէ կանանցն , առ որս և ասաց
հրեշտակն , երթայք ասացէք ցաշակերտս ՝ն՝ և ցպե
տրոս . ուստի քարոզութեէ հրեշտակին ոչ այնչափ վե
կանանց էր , որչափ վե աշակերտաց ։

Ա. Ձաշուն , յառաջին տան , (3) ըս բազում ձեռագ .
գնի , Ա՛ր անբաւեէ յաղիօղ ջրոսութեամբէ ։ ի տպ . ջրոս
ռնեամբ ։

Լանուէ Պէնագիտոսէն ։ կիզ ։

238. Պենատիտոսէ , կամ պենատիտոսէ ՝ի յոյն
լեզուէ ՝ի մերս թարգմանի՝ յիսնեղեակ ,
յր յիսնեղդ աւուր սկսեալ ՝ի զատիկն ։ Ա՛ւ զի յայնմ յիս
նեղդ աւուր եղև իջումն հոգւոյն սրբ ՝ի գաւազ առա
քեալց , վասն այն պենտեկոստէ անուանեալ ՝իմանի գա
լուստ հոգւոյն սրբ ։

Ա՛ հարցմանեաս ինչ ասացեալ Ա՛ անական վարդապե
տին՝ գոյ խնդիր , թէ հոգւոյն գալստեան ուեթօրեք
ընդէր ոչ առնեմք , ոչ զայլ ազգս ։ Ա՛ւ պատասխա
նի դնի , թէ վասն զի մի ՝ի ընեէրցուածոց , և մի շա
բաթին ։

Ա.յս

(1) *Ա.յսօր անուշահոտ բուրմամբ ընծայեալն ՝ոք կանայքն , առաքեալ ըշխերչանն արեգակնակերպ փայլմամբ ՝ի վերայ վիմին գոչէր առ լով . փառք քեզ ։ ||

(2) * Ընթացեալ պետրոս և յովհաննէս ՝ն՝ք գերեզմանն , և հանդիպեալ վարչականէն և ՝ոք կրաւոյն . այլ քարոզ հրեշտակապետին որ գոչէր առ նոսա , որք զհաւէտ լեալն ի քն ընդ բեաւ քո անբամ Թագաւորն ։ ||

(3) * Ա՛ր անբաւեէ յաղիօղ ջրոսութեէ Թագաւոր և երկնի և երկրի քո ՝ոք . օրհնաբանեմք ըզքեզ ։ ||

Ա. Այս քան ոչ համեմատի ժամանակաց վանականն վար-
դապետին, որ լեռոյ քան զնեբրսէս չնորհալի երևե-
ցաւ. իսկ չնորհալին եղև առաջինն՝ որ սահմանեաց
ուխտ օր կատարել զօծն գալստեան Հոգւոյն, յաւե-
լեալ զպատկերս չորից աւուրց, և զյատուկ կարդաց-
մունս ընթերցուածոց և աւետարանաց ի ժամեր-
գութիւն։ Ա՝ն որոյ նախայիշատակեալ հարցումն այ-
լում ումեք հնագունի ընծայելի է. որով խմանամք
հաւաստի՝ թէ ի սկզբան միօրեայ տօնին հայք ՀՈ-
գեգալուստն՝ ի կիրակին. իսկ այլ աւուրք նոյն շա-
բաթու՝ պահոց էին. ոչ կան ցայսօր կարգադրմունք
պահոց ի պատարագին։

Ա. Այս սովորութիւն էր յառաջին դարս՝ նաև այլոց
քրիստոնէից, զի ՀՈգեգալուստն մի օր տօնախըմ-
բէին, և զյաջորդ աւուրսն պահովք անցուցանէին։
Ա կայ այսմ մեծն Լեռն, (ի Հնտ պենտեկոստ.)
թէ յայն աւուրս ծոմապահք եղանակաց էն՝ առանց
տօնից։ Լե ժողովն տուրուխեի յամին 567. ի կան.
ԺԲ. ասէ թէ զկնի յիսներեկին՝ բոլոր շաբաթն խրա-
տիւ պահեսցի։ Ա. Լրև խիզորոս հիսպալեցի. (կիրք
սր. գլ. կե.) ասէ՝ զկնի պենտեկոստէին պահել, ի
կատարումն քանին քոմ՝ թէ յորժամ բարձցի ի նո-
ցանէ փեսայն, ապա պահեսցեն։ Ա. ս լատինացիս
յուձերբեդ դարուն գոյ ի՛շատակ՝ ուխտիւք կա-
տարել զպենտեկոստէն, ըստ որում ի՛շէ բեզա
ասաբել զպենտեկոստէն, ըստ որում ի՛շէ բեզա

Ա. Ա՝տիցուք ի՛ բացայայտութեի շա-
րականացն։

239. Ո՝ կանոն առաջնոյ աւուրն ասէն արարեալ
մովսեսի խորենացւոյ, և օրինակ ինչ ընծայէ յոհան-
նու մանդակունոյ։

Ե՝օրհնութեի, յառաջին տան, (1) Ա՝ռաքելոյ ազաւնոյ,
խմասարքն էն։ Ո՝գին՝ զբ, որ յարուցեալ օրինակեցաւ,
իջանելով մեծաձայն հնչմամբ ի յերկնից, ըստ նմա-
նութեի պայծառատիպիլ լուսոյ հրաշինեաց անկիպելի զա-
ղիերս։ այսպէս պարտ է ընթեռնուլ զձեռագրս.

(1) * Ա՝ռաքելոյ ազաւնոյ իջա- փայլմամն հրաշինեաց անկիպելի
նելով մեծաձայն հնչմամբ ի յերկնից, ըստ նմա-
բարձանց, ի նմանութեի լուսոյ ի սուրբ վերնատան։ ||

ի՛ անկիղելէ, և ո՛չ ոք դնի ի տակ. ընկիղելէ. զի առատ մակրայ է, և նշանակէ՝ առանց կիզելոյ կամ այրելոյ հրով զինեաց և ամրացոյց զաշակերտան՝ մինչ դեռ նստէին ի՛ նոր վերնատանն։

Ընդ յերկիր տան, (1) Ընդ Նախնեաց աղաւնի, իմաստքն են։ Հոգին նոր է իմանալի աղաւնի ի՛ ջաղցրութենէն, հեզութենէն, և խնամելոյն զորդիս եկեղեցւոյ իբրև զձագս. ինքն անբննելի է յարարածոց, բայց զիւրս ամ գաղտնեացն ոչ քննէ և իմանայ։ ընդ, ի՛ զգէ տուեալն խորոց ոչ առեալ ի՛ հօրէն, ընդ որում իմանի առեալ և ի՛ յորդւոյն, պատմէ զահաւոր զգալուստն քոյ։ Օ որ և առաքեալքն քարոզեցին համագոյակից կամ էակից հօր և որդւոյն։ կամ իմա իբրև մակրայ փոխանակ ասելոյ՝ ընդհանուր. ի՛ քարոզեցին առհասարակ յընդհանուր տիեզերս։ Ա՛յս տուն երեւի կազմեալ ի բանէն քոյ. (Յովհան. ժէ. 13. 14.) * Եէ եթէ յանձնէ ինչ խօսիցի, այլ զոր լսիցէ՝ խօսիցի, և զգալոցն պատմեացէ ձեզ։ Ա՛յս զիս փառաւորեացէ. զի յիմմէ առնուցու և պատմեացէ ձեզ։ || Յաղագս այսր բանի ետն խօսիմք ի՛ թիւ 246։

Ընդ, ի՛ չլսէդ տան, (2) Անդրանաբար ասէ, է, մանաւանդ կոչումն հոգւոյն սկզբ եդեալ ի՛ հանգանակին ի՛ որ ժո ղովոյն կոստանդնուպօլսի, որ ընդդէմ հոգեմարտիցն ասաց, հաւատամք ի՛ հոգին որ ներ և կենդանարար։ Ասկ յարբսաբբ առեալ է ի՛ բանէ իմաստութեան. (ա. 6.) * Օ իմարդասէր հոգին իմաստութիւն || ևն. և զկնի (է. 23.) ըստ այլ անուանս դնի և մարդասէրն։ Պատճառ կոչմանս յայտնի է, զի հոգին որ բարութիւնս գալով, ախտաժէտ կալ ընդ մարդկան՝ իբրև զաղտնի մարդըմտաել, և հնարհազարդել զնոսա պարգեւօք իւրովք։

Ա՛ստ այսորիկ զաշակերտան՝ որք միաբանական սիրոյ ժողովեալ էին ի՛ նոր վերնատանն, եւին լուսաւորել

(1) * Ընդ Նախնեաց աղաւնի, անքննելի որ քննէ զսիրտս ոչ. զոր առեալ ի՛ հօրէ պատմէ զահաւոր և ըզգալուստն գալոցն. զոր քարոզեցին համագոյական։ ||

(2) * Կենդանարար որ մարդասէր հոգի, ըզժողովեալսըն միաբանական սիրով լուսաւորեցեր հրեղինեաք լեզուաք. փո որդի և մեք այսօր ասենիք ըզգալուստ քո նոր։ ||

բել հրեղէն լեզուօք։ Ո՞ի նմանութի՛ն հրոյն նշանակեր լուսաւորել զիտս նոյ. իսկ ձևով լեզուացն օրինակեր զմանչնչութի՛ն նո՛ի ի մի մարմին. զո՛ր զի մարդկային ընկերութի՛ն շարակապի լեզուօք։ Լուսով հաւատացեալքն, և մանաւանդ առաքեալք բազմաձայն լեզուօքն՛ի մի ժողովեին ցրուհէ ազգս մարդկան, ոչ ասի՛ ի հինգերորդ տան։

Ա՛նդ, ի վեց տանն, (1) Հոգեւորական ընծ ճրագարանաց, բանն ակրտութի՛ւն կամ զատաբերացն յայտ առնէ, որով ակրտեցան՛ ի հոգին ըզ, և կամ զխորհրդական ակրտութի՛ւն ջրոյ, որով հոգին ըզ՛ի ձեւն առաքելոց զարդարեաց զՀաւատացեալս զգեստուք հնոցհոյ։

Ա՛ն հետևակ շարականն, յառաջին տան, (2) Երերդեորդոյն անբաժանելի, եթէ բայն ծափեալ առցի իբր ներ գործական, իմաստքն են։ Ա՛նբաժանելի երկուքն և երկնային զօրութի՛ն նորա զկայս ածգիտութի՛ն ծագեաց յաշխարհ։ Իսկ իբր կրաւորական առեալ ըզբայն, իմանի. երկուքն անբաժանելի և երկնային զօրութի՛ն նո՛ր ծագեցաւ լոյս ընծ աշխարհ. յո՛ հաւատաք և ծանօթութի՛ն երկուքն պայծառացաւ. վասն զի յայտնութե՛ն հոգւոյն սկզբ ցուցաւ երկրական թիւն ածային անձանց։

Ա՛նդ, յերրորդ տան, (3) Ալ՛ի Խորհուրդս, պարզելի են իմաստքն. հոգին՝ զո՛ր այսօր ընծ իջանելն կի՛ իջմանէն յառաքեալսն՝ ծանուցաւ մարգարէին՛ի խորհուրդս փրկականս, յո՛ փրկական խորհրդով։ Ազգաւ՛ն քանք մարգարէից՛ի խորհուրդ գալստեան հոգւոյն. բայց աստանօր յիշատակեալն թուի սազմոսին. կ՛ե. ուր՛ի 14 և՛ի 15 տան յայտնապէս վկայէ հոգւոյն անարարիկ. * Ալևք աղաւնոյ արծաթապատ, և թիկունդ նմանի՛ ջո նորա՛ի գոյն ոսկւոյ։ Ա՛ գումարել երկնաւորին զթափաւորս՛ի վերայ նո՛ր, ձիւնասպիկ՛ի սազմոն։ || Ա՛նդ՛ի վեր և՛ի վայր ներդործութի՛ւնք հնոցհոյ

(1) * Հոգեւորական նը սկսեր ծագեալ յաշխարհ. նըմա հանդուրժէ զարգարեցեր նոքք ըզ- ցուք զօրհնութի՛ն երգով։ ||
սխեվեբս՛ի զդեստս լուսա- (3) * Ալ՛ի խորհուրդս փրկականս այսօր ընդ իջանել յաֆթայլս և նորափեսուրս. վե։ || ռաքեալսըն ծանուցաւ մարգարէին. նըմա։ ||
(2) Երերորդութի՛ն անբաժանելն և զօրութի՛ն երկնային լոյս

հայ հոգւոյն յեկեղեցւոջ՝ զանազան բանիւք նշանակին ։

240. Ի հարցն , յերկդ տան , (1) Օ՛ն էրեւումըն հոգեաւն , իմաստքն են . զմարմնաւորս և զչգալի երեւումն հոգւոյն ի ձեռն հողմոյ և հրեղէն լեզուաց՝ ոմանեւքն այսօր . բայց ոչ յայս միայն գործարեւք , իբրև թէ լոկ ազդանիւն ինչ իւրէ ածային զօրութեան . այլ վերթ Քեզնէ , ո՛ի վէր բերելով , կամ միանգամայն խոստովանիւք զնա ածէ՝ նորոգօղ աւետեանցն , և կենդանարար ։

Ի՛նդ , ի վերջին գործատան (2) ասէրն , առ բանն ընթրումէ , իմանի . զՀոգին ածէ զեկեալս այսօր հրեղէն լեզուօք՝ առ՛ի ընտրեալ ըզան կիր զպարգեւս ընտրութեանէ լեզուաց և վարդապետութեանէ , օրհնեցեալք են ։ Կամ , զեկեալն հրեղէն լեզուօք՝ որք նշանակին ըզանն ընտրութեանէ կիր ձանաչման լեզուաց մարդկան ։ Ի՛ղձ հոգ և լոյս՝ բնութեանէ ընտրոզականք են . ուստի՝ լեզուքն հրեղէնք յայս առնելին , թէ առաքելոց տուեալ լինին պարգեւք ընտրելոյ կնոցս ազգաց , այլև ընտրելոյ վարդապետութեանս՝ որն ձշմարիտ էին , և որն սուտ ։

Ի՛ մեծացուցանէն , յերդ տան (3) ասէրն՝ ձշմարիտ գալըստեամբ հոգւոյն սրբ , թերեւս կարծեացի թէ բառն ձշմարիտ յարելի է առ հոգին , իբրև թէ գալստեամբ հոգւոյն ձշմարտի ։ Ասկայն ըստ կարգի առ գալուստն հայի . և դիմագրութեանէ առ օրինական գալուստ կամ իջումն հոգւոյն սրբ եղեալ՝ ի նախնումն ։ Զայս ոչ ոքին արարչութեանն առացեալ չրջել հոգւոյն սրբ ի վէր քուրց . և այն ստուերագրեր վկայումն հոգւոյն սրբ ի ձեռն քոյ ։ Ի՛ յիւր յօրէնս և ի մարգարէս եղև ըստ մանաւանդ տուչուն հոգւոյն սրբ . բայց իբրև առհասարակ և օրինակ բուն վերնոյն ընդհանուր , որ յառաքեցն և ի նոսա եկեղեցիս ։ Ո՛ որպ ընդ առաքեցոյն համամատեալ , այս ասի ձշմարիտ գալուստ ամ[illegible]

(1) * Օ՛ն էրեւումըն հոգւոյն առնէմք , վերաբերեալ ածէ խոստովանիւք՝ նորոգօղ և կենդանարար ։ օրհնեալ յաւիտեան ։ ||

(2) * Ը՛նկեալըն ածէ հրեղինաք լեզուաք առ բանն ընթրուելի , օրհնեցեալք ։ ||

(3) * Ա՛յսօր ըզառաքեցեալսն առածք Հրշմարիտ գալըստեամբ հոգւոյն սրբոյ ։ մեծացուցանէլով ։ ||

Թէ և անպահաս տեղոյն Թէ, իբրև գետոց յորդումն առ չիթս անձրևաց. ըստ որում և ասէր՝ գետոց բղխեալ յորովայնէ հաւատացելոց իւրոց. մինչ զի առ սովաւք մի առաջին ժամանակին ասել աւետարանչին, Թէ չև եր հոգի, քանզի յն չև եր փառաւորեալ։

(Յով. է. 38. 39.)

Յոյսլսմև այն, յառաջին տան, (1) Որ յանդ ես, իմանի. դու որ էուԹիւն յանի ներկայ ես՝ ոմ ածուԹիւն նշանաւ կաս ձայնի հնչման իմոյ երկինից ես։ Յայտ առնել կաի, Թէ ոչ նորոգ իմոյ երկնից երկիր, որպս Թէ յառաջն ոչ էիր երկրի, որ ածուԹիւն առ ուրեք ես. այլ միայն նոր օրինակաւ եղեր երկրի հնչմամբ հոգւոյ ես։

Ա՛նդ, յերդ տան, (2) Որ անբաժանել ես, իմանի. դու որ ես ածային էուԹիւն անբաժանել ես, ես բաշխման պարգևացդ բաժանել՝ի լերուս զանազանս, որք են նշանակք բաժանման լերուցդ և այլոց պարգևաց քոց, հանդերձ յառաքեալսն։

Ո՛ւոր յերկինից, յերկրդ տան, (1) Որ գիտես, հայի՝ի բան սաղմոսին, (Ազ. 3.) * Ձայն ջրոյ նա՝ի վէր Թնդաց հողմոց, ‖ ձի յարագուԹիւն հողմոց։ Ձայդ ակնարկէ և՝ի բանն ծնունդս. (ա. 2.) * Հոգի ոս ջրոյն՝ի վէր ջրոց։ ‖ ուր մեկնիչք ես ձառին իմանան զհոգմուժգին, և առ՝ի միտս՝ զհոգին ոչ, որ՝ի ձեռն հոգմոյն և ջրոց ծնունդագործելոյ զնաքանչելութիւնս, և օրինակաւ՝ զհաւատացեալս ոչ առազանին։ Ասդ ասէ՝ Թէ դու որ յառաջն հոգմոյ օրինակաւ ցուցանէիր զազգմունս քո, այսօր ոչ միայն հոգմովդ յայտնեցար, այլև զօրագոյն նշանակաւ հրոյ բաժանել՝լ լերուս՝ հանդերձ յառաքեալն. առնելով զնա արագընթացս իբրև հոգմ, և ներգործականս իբրև հուր. և այնպէս հուր և մրրիկ առնէն զձայն քո։ (Ազգ. Ձխէ. 8.)

(Ձ)ներդ որ յերկինից, յառաջին տան (4) ասելն, (Ա)ողվեալ

(1) * Որ յանձնային ես ածուԹիւն, և՝ի ձայն հնչման իմոյ յերկինից որ հոգի. ոտրակաս մեզ։‖

(2) * Որ անբաժանել ես յանձուԹիւն, և՝ի հրեղէն լեզուս բաժանել՝ հանդերձ յառաքեալսըն որ հոգի. ոտրս։‖

(3) * Որ գընաս՝ի վերայ Թևոց հոգմոց, այսօր՝ի հրեղէն լեզուս բաժանել՝ հանդերձ յառաքեալսըն որ հոգի. օրհնեալ։‖

(4) * Ա(ողվեալ ընտրելոց մեռոտասանիցն, սպասել մինչեւ ա. ւետարանչն հօր հաւատով՝ի վերնասանն։‖

վեալ ընթերցող ներսանէնցն , ոչ նշանակէ՝ Թէ մեռանիս առաքեալք միայն կային՝ ի վերնատանն . այլ անոճամբ նոցա իբրեւ գլխաւորաց՝ փակէ զայլ հաւատացեալս ։

241. Ա՛ստուն այսր կանոնի , Որ՝ է հարցաքննել՝ է յաղէքէն , Թուի յայլմէ ումեքէ յօրինեալ , սակս կարի տարբերութեան յօրինուածոյն , և եղանակի ձայնին . զոր ոմանք համարին՝ ի հնոցհալոյն յաւելեալ՝ ի վերջոյ ։

Հաւատջնուամ տան (1) բառն , հարցաքննի՝ որպս՝ ի տալ գրելոյ շարականոցս , նմոյնպս՝ ի բաղումս ձեռագիրս գրի առանց չէ գոյն՝ ի միջի . և քանզի այս հանարի բառ դեալ՝ ի բառէն հայր , որ սովորաբար յայլ բարդութիս ոչ կորուսանէ զառաւել ։ , որպս հայրապետ , հայրապետ եւ . մի այսորիկ ոմանց Թուեցաւ երբեմն՝ Թէ վերիպակաւ սպրդեալ է հոյ գերն , այլ գրելոյ է՝ յաբաղթ , յո մշտապարծ . և այնպէս իսկ մեծաւ՝ ի տալ գերս ուրեք ։ Վասկայն լաւ և եր խնամով քննել՝ է հաւատարիմ օրինակս առ՝ ի գտանել զառոյգն կամ զերկայեալն ։ Այլ եւ այսմ աւալուրջ եղեալ մերոյ յորինեալ աւելի քան զերեսուն , գտանեմք միաբան հոյեւ գրեալ , և ոչ յեղ։ Ա՛յ եթէ արժան էր կասկածել եւ վերիպակ ինչ գրչայ , առաւել համարելի է՝ Թէ վերիպակ առանց յի տառին՝ ի միջի գրելով . և պատ եր նոյ գրել հայրապետ . ոմ կայ ուրեք՝ ի հին շարակ նոցս գրչագիրս և տպագիրս . և յայլ մեաեանս իսկ վարդապետաց գտանեմք եղեալ հայրապետ աղբեր . որպէս գէորգայ վերապոլին . ՝ի մ հին. եապ. ժ։ խոս ։ Անպէտ առանց յիոյ եւ գրել հարցաքննի՝ ոչ է արձակաբար եւ վերիպակ համարելի . մ զի նոյնպս կարծեմ և բառս հարցաքննի , իբրեւ Թէ՝ ի հարցն կի հարցն ազատ . որ՝ ի գիրս խոսրովու . էր. 106. եւ ձեռ. գրի հայրապետ

Ա՛ռդ՝ իմաստաք առաջնին տանս էն . հոգին ըզ՝ որ՝ ի հայրապաշարժ աղաչելն յառաջ գայ՝ ի յաւիտենից անհատաբար՝ ի յորդոյ սիրապես , յո խոկական , ձգմամբ տա

(1) * Որ՝ ի հարցաքննի՝ ի յայլ բերն յառաջ բերեալ անձնաւորաբար՝ ի յորդոյ սիրապես ըզ հոգին . այսր՝ ի յերկրէն տա

մին հերձեալ՝ ի դասս առաքելոցն . ըզնա լցուցեալ երկրպագելով ։ ըզնա օրհնեսցուք երկրպագելով ։ ||

տապէս , այսօր 'ի յերկնից աստուածք հողմոյ հեղաւ 'ի դասս առաքելոց , լինելով լեցուցիչ բոլորից , այ բոլոր հաւատացեալոց լեցուցիչ պարգեւաք , և բոլոր ա բարածոց՝ բնական խնամարկութիւն . և յայս օրինակ՝ հնչմամբ հողմոյն եղից գնամ առնն՝ յորում նստեին , տաճն ցնծալ զեկեղեցի , և զսիեվերս :

242. Առն անհապաղ կրկնակի նշանակի , այ մի՝ անսպառաւաբար կիր առանց սպառելոյ , դադարելոյ ևբ. երկրորդ՝ անբաժանաբար , առանց բաժանելոյ կամ զատանելոյ : Ա՛րդ՝ ոմանք առ՛ի խոյս տալ՝ ի վարդա պետութիւն բղխման հոգւոյն նաև յորդւոյ , զնոյն իմանալ աստ ըստ երկրորդին , այ առանց բաժանե լոյ . որպէս զի յաջորդ բառն՝ ի յորդոյ՝ լինի խնդիր նորա , այլ ոչ բային յառաջ եղնէաւ , և տայցէ զայս միտս , յառաջ բղխեալ՝ ի հօրէ՝ առանց բաժանելոյ՝ ի յորդւոյ : Ոմանք զսա՝ զի թէև բառն՝ ի յորդոյ յարեսցի յանհատաբարն առ՛ի նշա նակել՝ առանց բաժանման՝ ի յորդւոյ , տակաւին բա ւական է ասել՝ հայրաշարժ աղբիւր առ՛ի ցուցանել զբղխումն և յորդւոյ : Այրկէ , եթէ անհապաղ նշանա կեր աստ անբաժանաբար , պիտեր և զՀայր յիշել . ոչ յերրորդ տանն յերկուցն և ասէ անբաժանելի , անան ջրդեան՝ ի հօրէ և յորդւոյ . մանաւանդ թէ առաւելա պէս զանբաժանութիւն՝ ի հօրէ՝ փոյթ եր՛ի մէջ բերել . զի մի ասելովն՝ յառաջ բղխել՝ ի հօրէ , կարծիք լինին բաժանման երկուցն՝ ի միմեանց : Այրորդ , զանհապա ճարն աստ իմանալ առանց սպառելոյ կի՛ դադարելոյ՝ վկայէ նոյն իսկ շարակնոցն , որ յեօթնեերորդ կանոնին յօրհնութիւնն զսոյն քան կրկնելով դնէ . Ո՛ հայրաշարժ աղբիւրդ անհապաղելոյ հո սեալ , կիմ մշտահոս վտակ :

Ա՛ռն փրաղէս , զոր առաջագոյն նշանակել աստ՝ իսկա պէս , Ձ՛մարտանաց , կարէ յարել կամ առն յառաջ եղնէալ , և իմանի՝ իսկապէս և նեղբին անձնաւորա կան ծագմամբ յառաջ եկեալ , և ոչ անյատուկ եղա նակաւ՝ որով արարածոց ասի յառաջ գալ՝ այլ արտա քին արարչութիւն . և կամ յարի առ բառն՝ ած հոգին . և յայնժամ իմանի , Ձ՛մարիամ՝ իսկական հոգի , այ գոյացական և անձնաւոր , և ոչ պատահական զօրու թիւն ինչ , ազգումն , կիր պարգև , ոչ հոգեմարտք ու

սուցանէին . կամ Ձմմարտապէս Հոգի ասի՝ յորոշումն արարածական Հոգւոց , որք բաղդատեալք առ Ճծայինն Հոգին՝ պիտակաբար կոչին Հոգի , այնու զի Ճծայինն ինքնին էուԹիւ ունի զկենդանուԹիւն , իսկ արարածականքն՝ ստացմամբ յայլ ։ Այլ եԹէ կամիցի ոք զբերպէսն մեկնել՝ տիրաբար , իշխանաբար , ըստ այսմ իմանի՝ տիրական ոք Հոգին , և ոչ ծառայական՝ ըստ ասելոյ Հոգեմատոյ . կամ յարելով՝ ի յառաջ բերեալն , նշանակի՝ յառաջեկեալ՝ ի հայրաշարժ աղբերէն՝ իշխանաբար ընդ նմա , և ոչ իբրև ծառայ . նման այնմ որ՝ ի Հարցն Հինգերորդ աւուր խօսեալով զառնելոյն յառաքեալսն՝ ասի . Այր երոյթ վերնաբէկ առաւելոյ ոչ արբոյ գինոփէր ոք , տերեկից գոլով . յր այնպէս եռուր առաքելոյն գՀոգիդ քո , զի միանգամայն տիրակից է քեզ , և ոչ ծառայ՝ կիր պարզևական ազդումն ինչ ։

243. Ասոյց այժմ բացայայտել զառանն հայրաշարժ աղբիւր ։ Որք միանգամ տեղեակ էն քերականական ուսմանց , և բարդուԹեան բառից , ինքնին իմանան՝ զի հարաշարժ կամ հայրաշարժ նշանակի՝ շարժեալ՝ ի հօրէ , յր յառաջացեալ կամ ելեալ՝ ի հօրէ . որպէս յաւետն՝ հոգեշարժ , հողմաշարժ ևն , նշանակի՝ շարժեալ՝ ի Հոգւոյ , ի հողմոյ ։ Այսպա ասելն , հայրաշարժ աղբիւր , նշանակի՝ աղբիւր շարժեալ կիր յառաջացեալ՝ ի հօրէ ։ Արդ՝ այս ոչ կարէ պատշաճիլ հօր ևս . զի անտեղի է ասել զՀայր՝ աղբիւր շարժեալ՝ ի հօրէ , ոյր ԹԷ ինքն յինքենէ ելեալ էր ։ Արեւին պատշաճի միայն՝ կամ որդւոյն ևս , և կամ Հոգւոյն սըկ ։ Ոչ ասա ոչ կարէ ասիլ զՀոգւոյն սըկ . վ՚ն զի շարականն առ՝ զՀոգին ըզ յառաջ բղխեալ՝ ի հայրաշարժ աղբերէն ։ Այսպա հարկաւ ասել իմանալ զորդին ած՝ հայրաշարժ աղբիւր . և այնպես ասելն՝ ԹԷ Հոգին ըզ յառաջ բղխի՝ ի հայրաշարժ աղբերէն , չայս առնի՝ ԹԷ յառաջ բղխի՝ ի յորդւոյ , բայց այնպէս՝ զի՝ ի հօրէ շարժեալ բղխի որդին . ուստի՝ ի բանիս ամբողջ դաւանուԹիւն ցուցանի՝ ԹԷ Հոգին ըզ բղխի՝ ի հօրէ և յորդւոյ ։ Այլ և Հնար խոյս տալ չայսմ մեկնուԹիւն՝ առանց երևեցուցանելոյ ոչ միայն ածաբանուԹէ , այլ և քերականուԹէ՝

՚ի չայսոնի իրս ։

244. Ցուցաք չայսավայր զՀարազատուԹիւն մեկնուԹեանս՝ ի բուն նշանակուԹէ բառին հայրաշարժ . բայց

դիւրին էր ցուցանել զայն և 'ի բառէն աղբիւր . վասն
զի ըստ սովորութե սկզբ վարդապետաց՝ յորժամ ածային
անձինք համեմատին առ միմեանս ըստ ելմանցն , որպէս
օրինակի յաղբիւր՝ բղխիչ հոգւոյն սրբ իբրև գետոց
կիմ վտակի : Այդ սբն աթանաս , ('ի գիրսն յիշեցա մերդ-
կային առեալ բնութե .) 'ի վէր բանի ասդմսին , 'ի
քէն է ձեր աղբիւր կենդանդ , այլև 'ի վերայ բանին քոյ ,
Վասն յորովայնէ նր բղխեսցեն ից , յաւելու ասել .
* Այանզի ծանուցեալ էր դաւիթ , թէ առ հօր՝ որպէս
է աղբիւր հոգւոյն սբ : Եւ ածաբանն գրիգոր , 'ի
բանն յաղագս հոգւոյն սբ , ոմն 'ի վախճանն ասէ .
* Այ'կն իմն, և աղբիւր, և գետ վմոսա ածի .... թերե
ևս արդեօք միւսին հայր , և միւսումն որդի , և միւս-
սումն հոգին ձեռ յարմարագոյնք ինչ իցեն : Օյս
նմանաբանութե ընկալան և վարդապետք հայոց , զո-
րոց զբանն թողեալ այլում տեղոյ , բաւական լինի
յայժմուս ասացեալն մնալեսի քերթողին կամ ստե-
փաննոսի , 'ի մեկնութե Այերականին . * Հոգին ձեռ
քերեալ գիծ՝ յերկաքանչիւրոց եզերաբր ըստ պատձա-
ոաւս . քանզի բղխէ 'ի հօրէ իբրև յականէ , անհատա-
բար դադարէ յաղբեր , և յորոգոյ ելանէ խոհականաս
գոյն գետ : Ցնս դարձեալ վն այսր 'ի ձառն յաղագս
բղխման հոգւոյն . 'ի թիւ ժէ :

Այպա ըստ այսոցիկ բանից՝ ասեմն 'ի շարականիս՝ զՀո-
գին սբ յատաջ բղխել 'ի հայրաշարժ աղբերէն , յայտ-
նապէս նշանակէ , բղխեալ 'ի յորոգոյ , որ է աղբիւր
յառաջաշարժ եալ 'ի հօրէ : Յայնմհետ ոչ ձևացու-
ցանէ միւս բան եօթնեբորդ կանոնին՝ վասն կոչելոյ
զՀոգին սբ . * 'ի հայրաշարժ աղբերէն անհատաոհոսըդ
վտակ : Ի հաստատիլ մեկնութե այնու հետև բառն 'ի յորոգոյ՝
որ կայ առընթեր բաւին անհատաբար , առանց խղձի
ոմն կարծեմ , լինի բացայայտիչ բառիցն 'ի հայրաշարժ
աղբերէն , իբր ասել . որ 'ի հայրաշարժ 'ի յաղբերէն՝
այ 'ի յորոգոյ յառաջ բղխել անհատաբար . և ըստ այսմ
կինչ միտս և կամիցի ոք առնուլ զանհատաբարն , այ
թէ անսպառաբար իմասցի , և թէ անբաժանաբար ,
ոչ փոփոխին գվնասոր իմաստք բանին . վի իմանի՝
յառաջ բղխեալ 'ի յորոգոյ՝ առանց սպառելոյ , կամ
առանց զատանելոյ : Եւ զայս բառ յայն տակս յաւե-

լու ,

լու , զի մի՝ ծածկին բղխուն կարծեսցի իբրև զղխ-
մունս նուիրեալսնաց , որք դադարեն բազում անգամ
և բաժանին ի բղխող սկզբնէն ։ Կատարցի՛ւք ի կարգ
մեկնութեանս ։

245· Երկրդ տան Ձաշուիս , (1) Որ չանբսիկիբն է՝ ի
գիշ , ի սկզբան քայ ինչ իմանալի է . այ որ է յանկըս-
կիզբն և ի միշտագոյ էէն արարչակից որ Հոգին , նոյ-
նագոյ բնութեաբ ածութեան՝ և անորոշելի զանազանու-
թեաբ ի յորդոյ , այսօր հրով , այ հրոյ նմանութեաբ քա-
ժանեաց զանազան լեզուս քարոզողաց աւետարանին.
և ի լոյս հաւատոյ վերաբերեաց զաշգս մարդկան
բաշխմամբ պէսպէս շնորհաց ։ Կայ էն իմաստաբ բո-
վանդակ տանս ։

Երէկ զասէբն , յանսիկիբն է՝ ի գիշ՝ ի չէբն , իմաստաբ
ի վեր այ հօր , որ առաւել հաւանելի է , նշանակէ՝
յանսկիզբն հօրէ յառաջ բղխեալ . և ըստ այսմ բառն
յորդոյ յարի առ բառն բաժանմամբ , որ աստ նշանակէ՝
զանազանութեաբ . և իմաստբն ձևանան՝ թէ այնպէս
յառաջ գայ ի հօրէ , որ զնոյն բնութեաբ և զանորոշե-
լի զանազանութիւն պահէ ընդ որդոյ ։ Կակ երէկ
անսկիզբն և միշտ էն՝ զորդի իմաստաբ , կայենժամ հե-
տեբ բառն ի յորդոյ՝ լինի նոբ բացայայտիչ , որպէս
յանսկեալ տան ։

Կ.յլ ասիցէ ոք . զնոյն կարգ բանի նշմարեմբ յայսմ
տան և յառաջնում . զի նախ դնէ զառաջածօղ բա-
կիզբն հոգւոյն , և ապա զբառն՝ ի յորդոյ դնէ մերձ
բառին բաժանմամբ ։ Կապա ոչ այս երկրդ տան յառա-
ջածօղ սկիզբն իմացաբ զհայր , և զբառն ի յորդոյ յա-
րեցաբ ի բառն բաժանմամբ , նոյնպէս իմանալ արժան
է և յառաջնում տան ։

Պատասխանեմբ . ոչ է բաւական նոյնութեաբ կարգին
առ ի զնոյն իմանալ զբերելոյ . այլ պահանջի և նոյ-
նութեաբ բառից ։ Կառաբն՝ անսկիզբն է և դիշ էն առ յոր-
բայր զհայր ասե նշանակէն ի շարականս . ոչ՝ ի կանոն
որդւոյ որոտման . * Որ էն կիւթեաբ որդի միշտ էէն . ‖
այ ի միշտ էէն ։ Կա կիւրիղ կանոն վարդապետին , յո-

(1) * Որ յանբսկիզբն է՝ ի միշտ էէն , ի հայրէն նոյնագոյ բնութեաբ անորիչ , չակից այր Հոգին , այսօր հրով ընդնա ։ ‖

դղրմեաց։ * Որ յանսկիզբն էէն անյեղապէս ծնեալ։ ‖ Ա՛ր այսօրիկ յերկիդ տանս ի հօրէ մեկնեցաք ։ Ասայ յառաջնում տան ասելն հայրաշարժք աղբեր , ո՛չ ուրեք զհօրէ գտանի առացեալ ։

Յերկրդ տան ձաշուիս, (1) Որ ի վերայ լերանցն , իմաստքն են . որ ի սկզբան արարչութեն շնօրհելով ի վէր ջրոց զբոլորն , արարչագործեաց վտարմանաւոր արարածս , հոգին ոչ անդաժանելին ի հօրէ և յորդւոյ՝ և իշխանակից նոցա . այսօր հոգևորապէս վերստին ծնաւ զամէն մարդկան , բղխեալ յերկինս գշուր կենդանի իմաստութեն և մաքրութեն մեղաց՝ աւազանաւն միրոտութեն . որպս զկնի ասի ի հարցն երջիկ կանմեին , ի վերջին գործատան ։ Օ քանի վերջանեաց , ու օրինակ գալ վերածնել . ու այլ փոխանակ չէոյ ննգանաց՝ դնել ընդ ննգանաս ։

Հոփոյփալոսեան , երկիր աստր ։ կէ ։

Ո

246 . կանոն երկդ աւուրն ներսեսի հնորհալւոյ արարեալ վկայէ ոչ միայն աւանդութեն ազգին , այլև ընտանի ոճ կամմենն , որդ և անուանն արձանագրեցեալ կայ ի վեց տունս օրհնութեն . նոր համարին և կանոնք երջիկ , երջիկ , և հինգերորդ աւուր ։

Յառաջին տան օրհնութեն (2) ասելն , Ա՛ստղ յորդոյ անձառաբար , առեալ է ի բանէն քոյ (Յովհան. ժ. 14.) * Ա՛յս զնս փառաւորեցեր . վի յիմիկ անտի առնուցու և պատմեցեր ձեզ ։ Ասկ հնորհալին դնելով առօղ յորդոյ , դաղարեցուցանել զնոմ վէճ , զոր յոյնք՝ և ըն նոցանէ ոմանք ի հայոց յարուցանէն ի վէր այսր բանի . ասելով թեն ոչ գնեն չնչեն առնուցու , այլ

(1) * Որ ի վերայ ջուրցն գոլով գոյացոյց զարարածս , անանձնական ի հօրէ և յորդւոյ իշխանակից սր հոգին . այսօր վերածնաւն զաղգս ամենայն , ջրոյ և հնոգւոյն բղխեալ կերատաղէմ . բզրնա ։

(2) * Նոյն և նման հօր և որդւոյ, հոգի անեղ և համագոյ, բղխումն հօր անբընաբար , առօղ յորդւոյ անձառաբար . ի վերնատունն այսօր կիջէր , զհոգի հնորհաց քոց սրբուցեր . սրբեր և մեզ ողորմութիք ի քահանայ իմաստութեն ։

չինի անառ . և ու՞նկն ոմանք յիմիկ հօրէն առնուցու , և ոմանք՝ Թէ յիմիկ գիտուԹիւ առնուցու . առ որ բեբեն և զանս ոսկեբերանին ի ու՞նկնէ այնը բանի ։ Ա՛ապ խաղաղամիտ էրջանիկ վարդապետն մեր՝ առանց Հայհոյել յայդպիսի վիճմանս , զգառն չինի ու՞նկ Նէ յորդւոյ , ոչ միայն ի շարականիս , այլև ի Հայոց դէն յասելն , * Ա՛ռնու յորդոյ Հմնարտասան ։ ‖ և գարձէլ յատանասնոյն Ա՛իշտ եիդ . * Ա՛ւ հօրէ բղխումն Հոգւոյդ ոչ քննեցան , և Հոմանն յորդոյ առումն ոչ պատմեցան ։ ‖ ի տպեալ օրինակս դնի՝ որպես ։ Ա՛յս զայս ոչ յանձնի այսպէս խնդրատ շարադրելն , այլ ուսեալ ի հօրէն Հաւատոց մերոց ի՝ նոյ Ա՛ուսաւորչէն , որ ասէ ի վարդապետուէն . (Ա՛գաԹան. երես. 292.) * Ո՞ւնկն առնու և պատմեացէ՛ ձէզ ։ ‖ Ա՛բերեմն լուսաւորիչն զառն չինի՝ խնամայր յիմնկն , յո՞ յորդոյ ։ Ոմանք խորհին խնամով՝ ու՞նկն կամ յորդոյ , զի մի սոիպեսցին շնուել զպղխուն Հոգւոյն սըբ ի յորդոյ ։ Ոակայն ոչ զերծանին անտի՝ նաև ու՞նկնելոյն՝ յիմնկ գիտուԹենէ . վասն զի գիտուԹիւն որդոյ , և էուԹիւն նորա , և անձնաւորուԹիւն , ոչ և այլ ոճայինն կատարելուԹիւք՝ իրօք մի և նոյն էն . վասն այսորիկ առնուն ի գիտուԹենէ որդւոյն՝ ի առնուել յորդոյ ։ Ա՛ւ զի Հոգին որ գոլոլած անփոփոխելի , ոչ այլազգ կարէ առնուլ զինի յորդոյ , բայց եԹէ յաւիտենական և անձնաւորական էմմանէն ի յորդոյ . վըշ առնուն ի յորդոյ՝ ի նեըքս փակէ զէմանէն ի յորդոյ ։ Ա՛յլազգ միայն ասել աստանօր բառական Համարեսցի . զի ժամ առցուք ի տեսուԹէն այլոց բառնից պարապել ։

Օ՞ այն ևԹէ կարևոր դատիմք ազգ առնել , զի բանն քրիստոսական յիմնկ անտի կի՛ չինէն առնուցու , ի՝ նեըքս փակէ և զառնուն ի Հօրէ ։ Ա՛ւ զի անդէն ի վէր բերէ ձէն . * Օ՞ւմ ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է . վ՞ն այնորիկ ասացի ձէզ՝ Թէ յիմնկ անտի առնուցու և պատմեացէ ձէզ ։ ‖

Ա՛րդ եԹէ վասն այն՝ զի ամենից Հօր՝ է որդւոյ , ասէ զառնուն յիւրմէ , ուրեմն և առաւել իմնկի առնուլ նաև ի Հօրէ ։ Ա՛յս ըստ այսմ մտաց Թուի եզեալ յառաջինն կանոնին , յօրհնուԹենն . զգր առէլ ի հօրէ , պարզ պզտոյր և զիւսոպեմամ գալստեան ։ Ա՛զանայի լսել ի կար-

կարծողաց ումանց, թէ հոգին որ միևնոյն առնու՝ ի հօրէ, կամ որովիւ հնամապարհաւ առնու. եթէ ասիցեն՝ ելմամբ առնուլ զնմա, ոչ է իսկ ինչ մարիտ, ասա նոցա. պէս իմասցին և զառաւմն յորդանան. իսկ եթէ համա բիցին՝ այլով օրհնական առնուլ ի հօրէ՝ և ոչ ելմամբ, զանուրս խորհին և խօսին. կամ եթէ ասիցեն՝ այլ ազգ ի հօրէ առնուլ, և այլազգ ի յորդանոյ, հարկ է զի բազմախոսք ասիցեն և զառաւ հոգին, կամ կիսա կատար։ Այսպէս ի բանս շարականին։

247. Յօրհնութենէն յերկիր տան, (1) Այն սահեցօղ, իմաստքն են. ոմ ստեղծօղ էիցս արարածոց՝ որ ի սկզբան աշխարհի չորեքին ի վէր ջրոց արարչական զօրութիւնդ, զոր նոքա ինքն ի ջուրս աւազանին սկզբուն թեր՝ ըստ հնոյն մեզ էակիցն քոյ քոմի, իբրև ազաւնի սիրով գգուես զմարդիկ, և ծնանիս վերստա ածա կերպս հնոյնօք որդեգրութեան։ Օ բայն գբժոնս՝ ձեռագիրք ինչ գրեն՝ գերգէս։

Այնդ, յերկիր տան, (2) Թէոան վերնոցն, իմաստքն են. ոմ վարդապետդ կիրուսեցիդ վերնոց հրեշտակաց, և երկրաւոր զգալեացս մարդկան. որ ի հովանոց մարգարէս առնես, ոչ զամին, և ի ձկնորսաց՝ առաքեալս, ոչ զպետրոս և զյովհաննէս. զմաքաւորս առնես աւետարանիչս, ոչ զնաթանայէլս. և զայլս։

Ծօղան առնես քաղցրոյն բանի քո, ոչ զլզօղոս։

Այնդ, ի չորրորդ տան (3) ասէին, որ առ ի չէն պրպեցան, ըստ բանին քոյ (Ղուկ. ա. 5.) նշանակէ՝ առաւուտ էցան հնոյնօք և պարգևօք, ոչ սկրտեալն և ընկղմեալն ի ջուր՝ յիմ կողմանց պատի ջրով։

Այնդ, ի հինգ տան, (4) Այնր յերկիր, առնու զամանն ոսն (Յովհան. ժ. 8.) և իմաստքն են. եակիր յերկիր ոսծա

(1) * Էիցս ստեղծօղ արարածոց որ չորեքին ի վերայ ջրոց, նոյն և ի ջուրս աւազանին ի հնոյնէ մեզ քոմի էակցին, զբ գուես սերով ազաւնակերպ, զմարդիկ ծնանիս ածակերպ։ արբ։ ||

(2) * Թաբուն վերնոյն իմա նալեաց, և ըստ որում ըզդալեաց, որ մարգարէս ասէ ի հովուաց, և առաքեալս ի ձկնորսաց. աւետաւոր ըզմաքաւ

տրս, քարող բանի քոմի վեհալ ծօղս. արբ։ ||

(3) * Արաւսիւելի հոլմոյ նը ման՝ սահեցեալ սասեակ հրեշ մամբ, երեսցար ի վերնասանն հոգիդ գասուն երկոտասան. որք առ ի քէն մկրքեսցան, որպէս զսկի հրով մաքրեցան. մաքրեա ի մէնջ ըզմեզ մեզաց, և ըզգեցո ըզլոյս փառաց։ ||

(4) * Էիկիր յերկիր ածաբար, դասեալ զաշխարհս իշխանաբար,

ընդ

ընդ արդարութիւնն և ընդ մեզաց ։
և ընդ չարին դաւաստանաց ։
բայեր ըղգանդ անհնութեան ։
պարգեւս եառեր որդւոց մարդկան ։ մաքեաբ ։ ||

առաքեաց ։ յինքըն զանդամս իւր
քո յօգուտ ։ զի կենդանի իւր զոր
չինեաց ։ եօթըն սեամբ քո հաս-
տատեաց ։ արեամբ ։ նման եղ զա-
ռաքեալսն ։ եօթնեակ շնորհօք
քո զարգարեաց ։ մաքեաբ ։ ||

(4) * Ակն ։ ի սիրոյ զհերդ ա-

ձաձակերպ նշանօք՝ հնչմամբ հողմոյ և հրոյ նմանու-
թիւ , որպէս ։ի լեառն սինկական , առ ։ի դատել զաշ-
խարհն մարդկիկ իշխանաբար , ընդ արբարոնիչ , յի վասն
արդարութիւն քոյ և անմեղութիւն , զոր մարդկիկ իբր
մեղապարտ անարդեցին և դատեցին ։ և սակայն նա
առ Հայր գնալով յերկինս՝ ցուցանէ արդար ։ և ընդ մե-
ղաց , յի մեզաց անհատուցութիւն՝ որով յետս կացին
։ի քոյ ։ և ընդ չարին դաւաստանեաց , յի մեզ դատաստանաց
կիր դատապարտութիւն սատանայի և հետևողաց նորա ։
որով մերկացաւ սատանայ ։ի բնութիւն իւրմէ , և յա-
ռաքեալսն եղեն նորին կամարարք ։ի հալածել զքէն և զհա-
ւատս նորա ։

Ակն ։ի համառօտ բացայայտութիւն բանիցն քոյ ։ և
հոգին սքր կատարեաց զայսոսիկ դատողական ներ-
գործութիւնս ։ի ձեռն զանազան սքանչելեաց , տա-
րածմամբ աւետարանին , ցրմամբ հրէական ազգին ,
և կործանմամբ երկրի նոյ ։ որոյք ցուցաւ աշխարհի՝
թէ արդար էր քէն , և հրէայք անօրինեցան ։ի հալա-
ծելն զնա և յանհատանանալն ։ և թէ սատանայ ամ
իւր զօրութիւնք չկարաց խափանել ։ի յառաջադիմութիւն
աւետարանին ։

248. Նդ , ։ի վեց տան , (4) Ակն ։ի սիրոյ , առնու
զքէր անուանն հասարակաբար , ըստ որում բովանդակ
ածութիւնն պատշաճի ։ ոչ ասէ քարոզն սիրոյ ։ (ա ։
յովհան ։ ի ։ 8 ։) * Ճ սէր է ։ || զոր և Ա ուսաւորիչն
ասէ ։ի յաճախապատուհի , երես ։ 5 ։ * Ակն ։ի կենդա-
նի ։ երանութիւնք լցեալ ։ || Յայսմ կոչի ածՙ թէ ըստ
սիրոյն որով սիրէ զնէրն , և թէ ըստ սիրոյն՝ որով սիրէ
զաւարածՙ մանաւանդ զանձնական ։ Պա ըստ այսմ
երից անձանց և ընծայէ հնոցհաղին ասելով ։ Ակն
որպէս՝ որ է ։ի սիրոյ հօրէ , զսէրգ զհոգիդ առաքեաց ։
և յինքն յօդեաց կիր միայոյգ զանդամս իւր զհաւատա-
կեալս ։ի ձեռն քո ։ մի զի սէրն ունի զգօրութիւն միա-

զուարճն և չարչարանօք , եօթն սեամբ պարգևաց
քոց հաստատեաց ։

Աչերն հասարակաբար առեալ իբրև շարժուն ախորժական առ բարին՝ միօրինակ պատշաճի երից ծածկին անձանց , ոմն ասացեալ ։ Այլ քանզի յայծ մտածի սէրն նաև իբրև վերաբերեալ ի կարգ ծածկին էլմնց , ըստ այսմ ոչ պատշաճի երից անձանցն միապէս . այլ մտաբեալ իբրև ներգործութեի որով հայրը և որդի սիրելով զմիմեանս յառաջածէն զՀոգին ըս , սէրն պատշաճի միայն հօր և որդւոյն . և մտածեալ իբրև եղը յառաջածեալ ի փոխադարձ սիրելութէ անտի , պատշաճի միայն Հոգւոյն սրբ ։ Ասարկ է յաճախականն քննութէն որոշել զայսոսիկ , եթէ ոչ կասկիցիք խառնակել զանաչութիւն ածկին էլմնց . վասն այսորիկ ածաբանիք երբեակ որոշութիւն մտածեն յածկին սէրն . զհասարակ սէրն կոչեն էական , զյառաջածիչ սէրն՝ ծնողական , զյառաջածեալ սէրն՝ անշնաւորական . և այս է յատուկ Հոգւոյն սրբ , որ է իբրև շաղկապ հօր և որդւոյ ։

Ապա խառնակ և վայրապար խօսին ոմանք , որք ուրանալով զայս յատուկ կոչումն Հոգւոյն սրբ , պատճառեն՝ թէ բովանդակ ածութիւն և երեք անձինք ևս կոչին սէր ի գիր ։ Այդու շփոթեն նոքա զկաման սէրն՝ ըստ ծանօթականին և ըստ անձնաւորականին . ոչ խորհելով թէ նոյն բան ըստ այլևայլ մտածուէ պատշաճի , կիսոչ պատշաճի միութիւն և միաւորութիւն ։ Ուղղ ուրասցին և զայս՝ թէ հոգի կիսհոգի սէ ոչ է յատուկ կոչումն երից անձինն , պատճառելով թէ երեք անձինք ևս են և կոչին հոգի ըս . ըստ այսմ * Հոգի է ածն . ‖ և թէ ըս է սէր ածն ևս ։ Ուրասցին զարձեալ , թէ անուանս բան ոչ է յատուկ որդւոյն , որովհետև բովանդակ ածութէին կոչի բան ըստ ասելոյ Ցուսաւորչին . (Ագաթանգ . եր . 131 .) * Ծ ասիւ Լոյս է , ասիւ աես է , ասիւ բան է , ‖ Ուս այսոսիկ չունին այլազգ պատասխանել , բայց զնշանակութէնն որոշելով . ըստ նմին Հոգին իմացեալ իբրև նշանակիչ անմարմնութէ , հասարակ է երից անձանց . բայց իբրև նշանակիչ կենդանական փչման ի ներքս յածն՝ յատուկ է երից անձինն ։ Այնպէս բան իմացեալ իբրև ճանաչութիւն մտաց կիսյայտնութէն խորհրդոյ , հասարակ է ածու-

թէ . իսկ իբրեւ երեւեցուցիչ եղը ուծացին խմացմանն՝ յատուկ է որդւոյն ։ Այլ եւ այսու օրինակաւ մնացեալ ոչ ինչ ասէն ըստ նախագրեալ պարագրութեան , զգալ զեսցի հակառակութիւն մնալ , և խոստակութիւն բանից ։

249. Ի հարցն , յերկրորդ տան , (1) Որ կապաբեալ , խմասքն են . Հոգի՛ այլ , որ կատարեալ են անձնատրութեամբ , յո՛ ձմրեսիս անձնատո՛ւր՝ և ոչ պատասխանի ինչ ըստ բարբանջելոյ հոգւոյ մարթիս , յերեկ կապրելոց դ՝ և նոյն բնութեան . (7 օրիս . բնութեամբ .) յո՛ յերկիր ուծացին կատարելոց մի ես և դու , հաւասար ըստ այլ երկուց , ունելով զնոյն բնութի . որով , յո՛ վասն որոյ ընդ հոր և ըստ որդւոյ համապատուական երկրպագիս յարարածոց ։ Այսու անկարգի զանգայացութեանն արարեալ յառաջին ժողովոյն կոստանդնուպօլսի՝ ի հանգանակն , յո՛ * Որ ըստ հոր և ըստ որդւոյ՝ ի միասին երկրպագի և փառաւորի ։ Այրիս կատարեալս ասել զուծացին անձնիս՝ ածականաբար առնու զգաստն կապրելոց . յո՛ երիս ունօղս նոյն կատարելոյ ։ Ասէ եւ՝ գոյականաբար առեալ , յո՛ երեք անձինք՝ յորս էսէ երբեակ կատարելութի , ըստ այսմ ոչ ասին երեք կատարեալք , այլ երեքին՝ մի կատարեալ ։

Այ՛նդ , յերկրդ տան , (2) Որ համապատիւ , նոյն խմասքք են այլեւայլ բառիւք . յո՛ ուծաբանիք եկեղեցւոյ՝ առաքելոյն և վարդապետիւք ի Հնոյս եւ ի դասատնուէս՝ խոստովանեցան զՀոգի՛ սբ Տեառնէ և որդւոյ . յոր և , յո՛ ի Տեառնոյ և յանդաժանելի երկրպագի մկրտիւք դաւանեալ ։ Ասէ , յոր իբրեւ գործական Տօլով՝ կարէ յարաբերել զՀոգին՝ զի որով Հոգւով մկրտիւք , և դաւանիմք զՏեառնոյ և զանդաժանելի երկրպագիս ։

Այ՛նդ , ի վերջին գործատան , (3) Որ համեմատութի , խմասին , նոր քահանայք , կի դասք քահանայից նորոյ օրի-

(1) * Որ կատարեալ անձնատրութեամբ յերկրէ կատարելոց մի և նոյն բնութի . որով ընդ հոր և ընդ որդւոյ միւս երկրպագիս յարարածոց հոգի ես՝ օրհնելիք ըղձիկ ։ ||

(2) * Որ համապատիւ հոր և որդւոյ քարոզչին ըղձիկ ասե-

աբանէն եկեղեցւոյ . յոր մկրտիւք և դաւանիմք հաւանագոյ երբոր բանիցն անբաժանելի . օրհնելիք ։ ||

(3) * Նոր քահանայութի վերապատուեալ ի քրիստ ծնդեան որ հոգւոյն . բարձր ։ ||

օրինացս՝ վերապատուհասեալք ի քեզ օծմամբ՝ որ Հոգւոյն , որոյ օրինակ է օծումն մեռոնին ։

Յողորմելոյն , յառաջինն տան , (1) առաքիւն Հոգւոյն՝ի հօրէ աղաչանօք փնօրինաբար , իմանալի է , աղաչանօք քոյ էակցի քոյ , որով ըստ մարդկային մնօրէնութենէն աղաչեաց վհայր , զի զքեզ տացէ միսիթարիչ՝ որ առաքելոցն , ըստ իւր իսկ ասելոյն ։ (յովհան ։ ԺԴ ։ 16։) Ա.յս աղաչանք քոյ առ հայր՝ լուսեւոյն իմանի եղիցի և առ Հոգին՝ որ ուսոյ և ամբրօնացոյն՝ի Աստիսին՝ ձեւացուցանել զաղաչողականն քոյ առ՝ որ Հոգին ։ Ա՝արեւ է և՝ի շարականիս իմանալ զայս աղաչանս առ նոյն իսկ Հոգին , զի լինիցի միսիթարիչ ևս ։ Լինի որ կամիցի աստ զաղաչանս քոյ իմանալ ըստ ածուէնն արաբեաւ , յայս միտս բառն փնօրինաբար նշանակի՝ զիմամբ կամ ըստ զիմանն խոսեալով ։ իսկ թէ կամք և հաճութիւն որդւոյն՝ զի իջցէ Հոգին՝ որ յառաքեալս , կոչի աղաչանք անյատակաբար և ըստ մարդկան խոսելով ։

Ա.նդ , յերդ տան , (2) զասէն՝ յայգւոյն եդենայ , մի օրինակ գրէ , եդովնայ ։ քայց վրիպակ է ։

250. Ա՝ՒՐ յերկնիցն կամի Ճ՝ նորհալին ցուցանել , թէ յամ բանաւոր սահմանաւորութեամբ Հոգւոյն սկզբ բաշխեցան և բաշխին պարգեւքն նմա ։ Աստի յառաջինն տան (3) սկսեալ՝ի հրեշտակաց՝ ասէ , նախ՝ի սկզբանն յերկնոյին զօրսն առատացուցեր զպարգեւն խմաստութեանդ հաւատովքն , և ապա յերանութեան՝ առ՝ի լինել փառաւորեցեալ ։

Յերկրորդ տան (4) յիշատակէ զընդհանրացուցումն յառաջին մարգն , և՝ի հին օրէնս , Ուր պէրսաբանն ։ Յզպատակեր ածութենէն ստեղծանելով բանական Հոգւոյն ,

(1) * Ուր առաքեցար՝ի հօրէ Հոգիդ անէղ և համագոյ աղաչանօք անօրինաբար քոյմ էակցին լինել միսիթարիչ որ առաքելոց՝ աղաչեմք ըզքեզ ողորմեա ։ ||

(2) * Ուր արբուցեր երկնաւոր գինեաւն խմաստութեան զՀոգիս արբոյց քոց առաքելոց՝ որք արքունի արբամեցելոց որդւոց ադամայ ըզրաժան ուրախարար յայգւոյն եդեմայ՝ աղաչ ։ ||

(3) * Ուր յերկնային զօրս անմարմնոցն նախ հեղեր առատապէս Հոգիդ Ղուսարիա զածոյին և զգեբսագոյն քո խմաստութենէդ , լինել փառաբանիչ որ երդուեդ՝ ընդ նոսին փառս ։ ||

(4) * Ուր զկերպարանն ածոյին ստեղծեալ երդուեցեդ խորհրդակցութ՝ զարգարեցեր փչմամբ շնորհաց քոց կենդանարար , և ընդ ծնեալսն առ՝ի նմանէ խոսեցար օրինօք և մարգարէիւք՝ ընդ նոսին ։ ||

ւոյն , խորհրդակցութիւն երկրորդեալ , ասելով ,
Ա.րասցուք մարդ ի պատկեր մեր ըստ մե՛ր
վարդապետաց՝ և խօսակցութիւն երից անձանց ի մի-
մեանս , և ունի զեղանակ ինչ խորհրդակցուե ։ Ա.յս-
պէս ստեղծանելով զպատկերակիցն իւր , զարդարե-
ցեր զնա փչմամբ Հնորհաց քոց ։ Ա.յսու յայտ առնէ՝
թէ փչելն իւր յերեսս մարդոյն՝ որ ի Հաւին նշանա-
կի զստեղծուածն բանական հոգւոյն , խորհրդեամբ
ցուցանէ զտպաւորութիւնն սրբարար Հնորհաց , որ և
զերբնական ունակութիւն ։ Ալակ յետ կորուստանե-
լոյ առաջին մարդոյն զՀնորհս հոգւոյն , տակաւին ի
ծնեալսն՝ի նմանէ խօսեցաւ ասէ՝ օրինաքն և մարգա-
րէիւք . զի ամ կարգաւորութիւն հին օրինաց , և յայտ
նութիւք մարգարէից՝ ի հոգւոյն տուչէն յաջողեցան ։
Յերկրորդ տան (1) բովանդակի զՀնորհաբաշխութիւնն նոր
օրինաց ասելով , թէ յերկինք արարչութիւն որ ի ձեռն
մարգամարելոյ բանին ին , յետ յարութիւնն Հակոբ քոյ
քոյ , մտեալ նո՛ր ի վերնատունն՝ Հնորհելով զբեզ մե-
տասանիցն՝ ի առաջին փչմանն որ յոդաց , ասաց նոյ ,
առէք Հոգի՛նդ ։ Ալի օրէն . գրե՛ էջեր , վերխակաս . զի
ոչ առ քո՛ է բանն ։ Ալետասանիցն ասե՛ Հնորհե՛ յայն-
ժամ զՀոգին փչմամբ . զի Թէպէտ այն անգամ Թով-
մաս ոչ էր անդ , այլ տասունքն միայն , բայց բովան-
դակ խումբն առաքելական զանուն մետասանից ու-
նէր ի առաջիկայ Թուղոյն . ոմն ի նախկին Թուղոյն՝
երկոտասանիք ևս կոչէին , Թէև յուդայի տեղին դեռ
Թափուր կայր ։ (Յովհան . ի . 22 . 23 . 24 . 25 ։)
Ղարձեալ , զի Հաւանելի է՝ Թէ Թովմաս ի բացակայ
գոլով մարտնով ևեթ , ոչ անմասն գտաւ ի Հնորհաց
Հոգւոյն ։ Ա.յս բան Հ նորհալուդն , ոմն և այլ բանք
ասացեալք ի Հին որդին , և ի ժամագրքին , և յայլ
գիրս վարդապետաց մերոց , յանդիմանեն զմանս՝ և
ցուցանեն յօտար Հոգւոյ խօսել , զի ասեն՝ Թէ քո
փչմամբդ ոչ ետ առաքելոց զնոյն ինքն Հոգին նո՛ , այլ
միայն զպարգև ինչ Հոգւոյն , ոմն Թէ ընդ պարգևին
ոչ առնեալ լինի և Հոգին ։ Ալայց ահա վարդապետք

քո.

(1) * Որ երկրորդ լինի ու-
Թեա յետ յարուն քում Հակոբն,
մբառալ ի վերնատունն զբազն
փակեալսդ, Հնորհելով զատ առա-
ջին փչմանն զբեզ ի մետասա-
նիցն . առաքելոցն ասաց առէք
Հոգի նը . ընդ նոսին ։ ||

բովանդակ եկեղեցեաւ աղքին վկայէն՝ թէ փչելոյին
ետ քո առաքելոց ընչքն վկենդանացուցիչ Հոգին նը ։
Լոկ եթէ ասիցէ ոք , ընդ՞նչ Հարկ էր ասա յաւուր
պենտեկոստէին գալ Հոգւոյն՝ եթէ արդարև փրչե-
մանէն առնէաւ էր , զպատասխանին ՚ի նոցունց վար-
դապետացն խնդրեսցէ . և լուիցէ թէ վ՚ը ընդ տուչ-
նէ Հոգւոյն ոչ միապիսի է , այլ բազմապիսի . ըն ահա
առաքեալքն յառաջ քան զընդունիլ քեզ գոլով ար-
դարք , ունէին ապաքէն զՀոգին նը ըստ արդարոյ Հոգ-
Հայ . յետ յարուԹենն վերստին ընկալան զնոյն ըստ ի-
խանուԹէ կապելոյ և արձակելոյ , և ըստ տեղեկուԹէ
բանից նը գրոց ։ Լոկ զկնի Համբարձմանն ընկալան
զնոյն Հոգի առատուԹէ՝ ամ Հոգեհայ և պարգևաց ։
ՀաղորդուԹէ պարգևաց Հոգւոյն՝ չափով է առ մար-
դիկ , և ըստ ընդունելուց չափոյ և եղանակի՝ ասեմք
այլևայլ օրինակաւ առնել Հոգւոյն սըն ։ Հայցամ
ոչ այլ ինչ Հարկ ինդրելի է , բայց միայն կամք բաշ-
խողին ։

Հոգւոյ գալստեան , երրորդ աւուր ։ կշ ։

251 . Յօրինուէ , յառաջին տան (1) ամ ձեռագիրք
ընԹերցուն , Ա յսօր երկնայինքն ուրախացան
ընդ երկրաւորացս նորոգմանն . այ՛ի վ՚ը նորոգմանն երկրա-
ւորացս . ոմն և յերկինէ տան ասի . ընծայ ընդ հօր հաղարեէ ,
այ՛ի վ՚ը հաշտուէ հօր ։ Ա լատի վերնատեակաւ եղեալ ի
՚ի տապիերս , ընդ երկրաւորացս նորոգումն . և պարտ
է գիտել Հատարակաբար , զի այսպիսի չէզոք բայք ,
այ՛ ցնծալ , զսքմանալ , զայրանալ , նախանձել , նայ-
եել եւն , բազում անգամ՚ի նախադրուԹիւն ընդ յարեն
ունին զսեռական կի զարեական անուն . և յայնժամ
ընդ նշանակի՚ն ՚ի վերայ ։
Ա՚նդ յերկինէ տան (2) ըստ ձեռագ . ընԹերցուելի է , ՚ի
տարդ .

(1) * Ա յսօր երկնայինքն ու-
րախացան ընդ երկրաւորացս նո-
րոգումն . քանզի նորոգօղն էից
Հոգին էջ ՚ի սը վերնատունն .
որով նորոգեցան գասք առաքե-
լոցն ։ ||

(2) * Ա յսօր Հոգանելեաւ
բնաւԹիս ըընծայ ընդ հօր հաշ-
տուԹեն . քանզի որ է բարձ գնո-
դին ՚ի մարդկանէ մարմին եղե-
ալ ,

մարդկանէ մարմին եղելոց. և ո՛չ զմարմին, ո՞պ դնի 'ի տպ։ Իմաստքն են. այսօր հողեղէն բնութիւն մեր ցնծայ 'ի վ՞ր հաշտուե՞ հօր ը՞ մարդկան. վ՞ս զի որ առ նոյիւ՞ եբարձ զհոգին ս՞բ 'ի մարդոց մարմին եղելոց, ց՞ դարձելոց 'ի մարմին վ՞ս անասնական ցանկուե՞ցն, այսօր վերստին պարգևէ զնոյն հոգին։ Բանն ծննդոց. (գ՞. 3.) ը՞ ճառին 'ի վերայ հոգւոյն մարդոյ առեալ է 'ի մեկնչաց, կ՞ի 'ի վ՞ր ոգւոյ ցասմանն ա՞յ։ Իսկ յարմարութ՞ բ 'ի հոգին ս՞բ առնու նաև երանելին օգոստինոս։ (Յ՞զգս ք՞զքին ա՞յ, գիրք ժ՞ե. գլ. ի՞գ։)

Ա՞նդ, յեր՞ր տան (1) ասելն՝ մանկունք եկեղեցւոյ երգեն ընդ սրովբէսն զերեքսրբենին, եթէ համարիցի սեռականն բառին երեքսրբեան, զօրու՞ բ իմանի՝ երգեն զօրհնու՞ի երեքսրբեան երգոյն։ Բայց մարթ է առնուլ և ուղղական անուն՝ ածանցեալ մասնկամբն ենի. ո՞պ հայրենի, քաղցրաւենի և՞ ։

Ա՞նդ, 'ի չր՞ր տան, (2) Որ զմիաբանեալսն աշտարակին (յ՞ամ օրինակս, յաշտարակին,) իմաստքն են. որ զմիաբանե՞լսն 'ի շինութիւն աշտարակին բաբելոնի՝ քակեաց 'ի միմեանց՝ բաժանմամբ կ՞ի խառնակութ՞ բ լեզու՞աց ն՞ց, որով զխօսս միմեանց չիմանային, կ՞ի այլ ը՞ այլոյ հասկանային. նոյնն այսօր զբաժանեալ և զայլևայլ լեզուս ազգաց միացոյց 'ի ս՞բ առաքե՞լսն. որով ա՞մ ազգք ցրու՞եալք 'ի բազմապատիր կրօնս՝ ժողովեսցին 'ի մի կրօն ճշմարիտ ա՞ծպաշտութ՞ ։ Խառնակութ՞ ի լեզու՞աց՝ զոր գրէ մովսէս, (Ծ՞ննդ. ժ՞ա.) խառնակեաց և զլեզուս մեկնչաց, ոմանց այսպէս իմանալով, և ոմանց այնպէս։ Աստանօր շատ լիցի յիշեցուցանել միայն զբազմաց կարծիսն, թէ այն խառնակումն եղև՝ թէ այլայլելով ա՞յ զերևակայութ՞ ի մարդկանն՝ որով զառաջին լեզու՞ի ձայնսն այլ ընդ այլոյ հասկանային, և թէ տպաւորելով յերևակայու՞ ի ն՞ց նորանոր ձայնս, որով զմիմեանց խօսս ոչ հասկանային։

Այս

լոց, դարձեալ վերստին ըզնոյն պարգևէ։ ||

(1) * Այսօր մանկունք եկեղեցւոյ տօնեն ցընծութ՞ բ զգալուստ ս՞բ հոգւոյն. որով զարդարեցան 'ի զգեստս լուսափայլս և նորափետուրս. երգեն ընդ սրովբէսն զերեքսրբենին։ ||

(2) * Որ զմիաբանեալսն աշտարակին բաժանմամբ լեզու՞ացն քակեաց. այսօր ըզբաժանեալ լեզուս ազգաց միաբանեաց դարձեալ 'ի ս՞բ վերնատանն. ա՞մ հոգիք։ ||

Ա.յս հետքը ոչ բաւական էին ի քակել ոչ միայն զաշտարակն և զաշտարակաշինսն , այլև զամբարտաւանութիւն նոցա ի վերնոյ . զի փոխանակ յերկինս ելանելոյ՝ ցիրեցան եղեն ընդ երկիր :

Ապա յաղագս ընդհատելոյ՝ որ հաւատացելոց տրէաւ լինելոյն հոգւոյն , դարձեալ անդրադառնանք ի առ մեծիկս . ոմանց ասել՝ թէ առաքելոցն յիւրեանց քնիկ լեզուս խօսեին , և լսողքն յիւրաքանչիւր բարբառս հասկանային : Ապա այլոց ասել , թէ նոքին առաքեալքն և այլ հաւատացեալք խօսեին յօտար լեզուս . այս կարծիք առաւել ընտրելի էն , և տիրապես յայտ իմանի պարզև լեզուախօսութ . ոչ և գրիգոր ծաձաբան (ի նառն պենտեկոս . ձև խէ .) յիշելով զերկու կարծիսն՝ ընտրէ զերկրորդն . բայց ոչինչ ընդեմ է՝ թէ յաւուր պենտեկոստէին յաւետնախօսել առաքելոց առ հրեայս՝ ըստ առաջնին եղանակին և հաստատեցաւ այս ընդ , նոյ լեզուաց լեզու խօսելով , և լսողացն յիւրեանց լեզու հասկանալով . զի յայնժամ բաւական էր և այս եղանակ ի զարմացուցանել զամբոխն , և ձգել զնա ի լուր քարոզութեն : Ապա յայս միայն հաստատել զլեզուաց պարգև՝ ոչ միաբանի ընդ գլուխ , որք ասեն՝ թէ հոգին որ տալոյ նոյ բարբառել յայլեայլ լեզուս . և զի զայս ընդ ազգէր նոցա հոգին ոչ միայն յորժամ առ այլազգս խօսեին , այլ առ համալեզուս ևս . ոչ յայտ է գործոց ը . 4 . ժ . 46 . ժԲ . 6 :

252. Ի հարցն , յառաջին տան , (1) Որ բոլորէ ես պատճառ , խնդրեցաք բացայայտել էն : Զի հայր անծին և անակնդէն , որ էս պատճառ բոլորից էից , յիր բոլոր էակաց՝ թէ անստեղծից , և թէ ստեղծականաց : Ա.յլ զի մի երևեսցի՝ միօրինակ ամենեցուն լինել պատճառ , առնել որոշումն , անպատճառից , և որոց պատճառաւ : Ա.կնարկէ այսու զայլևայլ նշանակութեն բառին պատճառ . իբր զի մի՝ նշանակէ արտադրօղ զայլ ինչ զանպատճառել բնաւ թէ . որ ի միջ բերէ ժամանակ սկսման գոյութեն , և զկախումն առ արտադրիչ

ժամանակ ծննդեամն , և հոգւոյ բոլոմանն անբընաբար . օրհնեալ ներ : ||

(1) * Որ բոլորից ես պատճառ էից անպատճառից և որոց պատճառաւ հայր անծին և անբոլորն . որգոյ պատճառ անսկիզբն .

սկիզբն . ըստ այսմ՛ոչ պատշաճի ՝ծածկին անձանց լինել պատճառաւորը , այլ միայն ստեղծուածոց . մնկ զերկու անձինսն՝ զորդի և զՀոգին կոչէ անպատճառ , որ է ասել՝ անսկիզբն . իսկ զայլ արարածս կոչէ՝ որք պատճառաւ են , յոր պատճառեալք ։

Նշխարտրդ , պաՀաճա նշանակէ՝ արտադրօղ սկիզբն այլոյ ըստանրապէս , առանց դնելոյ զյատկանութիւնն բնութեան , առանց կախմանն և սկսմանն դոյութեան . և ըստ այսմ՛զՀայր կոչէ պատճառ որդւոյ և Հոգւոյն . և սոքա ասին պատճառաւորք , կի՛ ըստ յունաց՝ պատճառեղեալք ։ Ա՛ծաբանք լատինացւոց սկսեալ՛ի սէրն Ա՛ստուծմէ ապուխնացւոյ՝ որոշաբար խօսին զայսմանէ՛ի Ձուս յաղագս սէրն երդուելոյ . վկայեալով նմա՛վաւ դապեաք յունաց , որպէս և այլոց արևելեանց , զայն իմանան բառիւն պաՀաճա յածայինս , զոր ինչ իմանան լատինք բառիւն սկիզբն . և մեք յաղագս այսր խօսեցաք Հանուօտ՛ի լուծմունս նարեկին . (իե. լծ. 23։)

Ա՛ւետրդ է վերստին ասել զայն ինչ՝ որ յայտնի է առ ծածաբանս , և նշ անկանի գիտել ։ Յայսմ տան ուր օրինակք դնեն սուտրաբար , և Հոփոյ Բղինան , 2 օրինն . գրեն Հոփոյն Բղնամբ ։

Ա՛նդ , յերկիր տան (1) ասէրն , որ զՀոգին Բերկրեալ Հոչն , բայն Բերկրեալ իբր անցողական նշանակէ , յոր բերկրեցուցեալ . որ գոյ և յայլ գիրս , ոմն՛ի մեկն . ժամակարգութեն խոսրովու . (երես. 301.) ասի . * Ա՛ւր ինքեան փառաւորութեն բերկրէ զիւրաքանչիւրսն . ‖ յոր բերկրեցուցանէ . այլև՛ի Ձուս ինչ խոչի՝ Էպիփանու ասացեալ , դնի . * Ա՛ղ խոչ բերկրօղ ։ ‖ յոր բերկրեցուցիչ ։ Ա՛պա և ասա իմանի . ՛ի Հայրական ծոցոյ իջեր աւետաբեր գաբրիէլի , որ զՀոգի կուսին բերկրեցոյց ասէլոյին , ուրախ լեր բերկրեալգ (2) ։

Ա՛նդ , ՛ի գործատան , (2) Ա՛յսօր Հաճախակիցքն , ասէրն ՛ի վերջն , մկրտեաց ՛է Հուրն անկիղէլի , նշանակի՛ ՛ի Հուրն անկիզանօղ . յոր մկրտեաց զառաքեալսն Հրեղէն

(1) * Որ կամաւ Հօր և Որդւոյ անբաժանելի բանդ ՝ծրծ ՛ի Հոգւոյն անբաժանելի բանդ ՝ծրծ ՛ի Հայրական ծոցոյ իջեր աւետաբեր գաբրիէլի՝ որ զՀոգին բերկրեալ կուսին . յորմէ ծընաւ մարմնով անձառաբար ՛ի Հոգւոյն սրբոյ . օրհնեալ ։ ‖

(2) * Ա՛յսօր Հաճախակիցքն Հօր և որդւոյ Հոգին Հրաժեալ ծագմամբ իջեալ ՛ի վերնատուն՝ զնն մկրտեաց ըզդասս առաքելոցն ՛ի Հուրն անկիզելի . ըստր ։ ‖

զնոյն լեզուիւքն՝ որք ոչ այրեին, այլ լուսաւորեին, և զնեռգործութիւնս մկրտութեանն առնեին՝ ի հոգիս նոցա, շնորհելով զպարգև լեզուացս և զայլ շնորհս։

Ընդ՝ ի յետ գործատան (1) ասէին՝ Բզկնել անհնարեան ջուր, կարէ նշանակել իւր ներգործական. յո հոգին որ բղխեցոյց զջուր խմանալի խմաստութիւնն ։ Աւս իւր կրաւորական. յո ինքն հոգին բղխեցաւ, վերայ իւրև ջուր ։

253. Յորմէական, յատաջինն տան (2) ի մէջ բերի բանն եսայեայ. (ԺԱ. 1.) * Աւս բղխեսցէ գաւազան յարմատոյն յեսսեայ ։ և ապա ի թիւմ արկա նին եօթնարփեան շնորհք հոգւոյն սրբ. որք հանգեան ի վերայ քրի որում մարդ ծնեալ ի տանկն դաւթի։ Որոշումն այսց շնորհաց թողումք տեղեկանալ յայլ գրոց։

Ընդ, յերկիր տան, (3) Որ պճոշակեալքն էս, խմանի. զբանն գուշակեալ յայտնութիւնք քով կեսայեայ՝ կատարեաց ածեալն ի էն մարմով, ուր բառն մարմով կամ յարելի է ի բայն ելէ, յո լցոյց, կատարեաց մարմնոյն, կի ի մարդեղութիւնն։ և կի յարելի է յածեալն. յո կատարեաց քո, որ մարմնոյն կամ ի մարդանալն ածաւ ի քէն, թէ ըստ թագաւորական և քահանայական իշխանութիւնն, և թէ ըստ միաւորելոյ մարդկութիւնն յանձն բանին։ Ցէս գտանայեալս մեր ի լուծմանն նարեկին. (հէ. լծ. 38։) Իսկ բանն՝ զոր գործով եղիցք, էր այն. * Յո գի ձեռն ի վէր իմ, վէ որոյ և ած իսկ գիս. ‖ (Եսայ. կա. 1.) զոր և ի անօրէնութիւնէ մարդեղութիւնն խոնարհութիւնէ իւրմէ ընդերցող՝ զընդերցաւ զանն մարգարէին՝ որ վէ իւր առացեալ։ Խոնարհութիւնէ ընդեռնուն՝

պաշտութիւնէ. ապաւէնք շնորհեա և մեզ ողորմութիւնէ ի քոյ պարգեաց ։‖

(3) * Որ զդուշակեալքն քո եսայեաւ էլից օձէալն ի քէն մարմնով. առ հոգի ձեռն ի վերայ իմ. զոր ի անօրէնութիւնէն խոնարհութեամբ ընդերցեալ զանն իւր զանն մարգարէին. ապաւէնք ։‖

(1) * Ասյօր արարչակիցքն հօր և որդւոյ հոգին բղխեալ անհնարեան ջուրս կենդանի յէ բուսաւէմ համաստուէ և մաքրութէ մեզայ. ըզնոր ։‖

(2) * Որ ի վերայ բղխեալ գաւազանին յեսսեայ հանգեաւ եօթնարփեան շնորհօք հոգի նոյ և խորհրդոյ, հոգի հեզութէ և զօրութէ, հոգի իմաստութէ և գիտութէ, հոգի երկիւղի, ձեզ

նուէն՝ իմանալ ոչ ասացաք , զի թէ եղեւնուլ իբրև լոկ զնա-
թերցող կամ մեկնիչ բանի ընթերցուածոյն , առանց
յայտնելոյ լսողացն՝ թէ վասն ի՞նչ է գրեալ . այլ իբրև
զայնմ ուսուցեալ վարդապետէն նոյ ։ (Ղուկ.
ը . 18 ։)

Այնուհետեւ տան, (1) Որ ունի՝ տացի նմա, եթէ զառաքինին առ-
նին կամ որդւոյն ի հօրէ և ի հոգւոյն յաշխարհ իմա-
ցուք ի վերայ քան զի ըստ մարդկութեն , ըստ այսմ նշանակի,
զառաքինին առ ի քարոզել յաշխարհին . ոչ ի նախայն-
շատակեալ տեղւոջ եւայեայ ասի . * Աւետարանել
աղքատաց առաքեաց զիս ։ ‖ Ո՞ր ոք քո իբրև մարդ՝
նեղքդ անկանիցէ հրամանի և կարգաւորուն ոչ միայն
հօր նոյ , այլև հոգւոյն սըղ ։ Այսպէս եթէ իմանայուք ի
վերս բանին կամ քոյի ըստ ուծութեն , ոչ իմանան ունկնք
ի վարդապետեայ , ըստ այսմ առաքինին յաշխարհ նշանա-
կի զմարդանալն , կամ զեկաւորութի բանին առ ի
զմարդին զգենուլ ։

Այլոյ յայս միտս ոչ միօրինակ իմանի առաքիլ նորա ի
հօրէ , և ի հոգւոյն . վասն զի ի հօրէ առաքի յատկա-
բար իբրև անձն եղեալ ի նմանէ . իսկ ի հոգւոյն սըղ
առաքի անյատկանաւն ըստ հաճութեն և ըստ գործակցու-
թեն . ըստ այսմ ի վերս անձին բանին մեկնէ սըղն օգոս-
տինոս զառաջիկայ բանն եւայ . (խը . 16 .) * Ոչ որ
առաքեաց զիս , և հոգի նոր ։ ‖ (գիրք ը . յհգս երդու-
թե . գլ . է ։) Այս մտօք որդին ուծ ասի առա-
քիլ ոչ միայն ի հոգւոյն սըղ , այլև ի կինաբենէ . զոր
և որոշաբար ծանոյց մեծասանէզդ Ժողովն տոլետոյ
ի սպանիա , յամին 676 , բացայայտելով զայսպիսի
ասացուածս ոմանց վարդապետաց , ասէ * Հաւատալ
արժան է՝ զի որդի ոչ միայն առ ի հօրէ՝ այլև ի հոգ-
ւոյն սըղ առաքեցաւ , ըստ նախասէն մարգարէին , և
արդ որ որ առաքեաց զիս , և հոգի նոր .... յանձնէ
իւրմէ և ս իմանի առաքիլ . վասն զի անբաժանելի ձա-
նաչին ոչ միայն կամք՝ այլև գործ բովանդակ երրոր-
դութե ։ ‖ Այնմանօրինակ բանք գտանին և առ վար-
դապետս հայոց . ոմն Ղուսաւորչին ասէրն . Գա-
թանգ .

(1) * Որ զառաքումն առ ի հօրէ և ի հոգւոյդ բանին յաշխարհ մարգարէիւքն ծանուցեր . զոր ի գիմաց մարգացեալն բառ բառիւք առ մարգութեա , որ առաքեաց զիս և հոգի նորա . ապաշէք ։ ‖

(Թանգ. երես 294.) * Այն կատարեալ ինքն հոգին ինչ, որ առաքեցաւ ի հօրէ և յորդւոյ. վի ոչ որդին առաքեցաւ և եկն հարցն և հոգւոյն, սոյնպէս և հոգին առաքեցաւ հարցն և որդւոյն. վի երևեսցի միամտական միաբուռնն զօրութիւն։

Ա. զդ՝ եթէ այսու երկիր մնօք առնումք զառաքումն որդւոյն յաչխարհ՝ ի հօրէ և՝ ի հոգւոյն, նոյն իմանալի ըստ սահմանին՝ ի հարցն երկիր կանոնին, Այր կամաւ հօր և ոչ հոգւոյն անեզակից բանդ ասծ՝ ի հայրական ծո-ցոյ իջեալ ևս։ Ակամայն ոչ ասացաք, կարի՛ ընդարձակ և անչափուկ է՝ առնուլ զառաքումն ըստ հաճութեան և ըստ գործակցութեան եղեալ. ապա թէ ոչ՝ մարթ էր և զՀօրն ասել՝ թէ առաքի՝ ի յորդւոյ և՝ ի հոգւոյն. իբր զի զոր ինչ գործէ հայր, ի նոյն կամակից և գործակից են որդի և հոգի. և սակայն ոչ ուրեք տեսանեմք այդպիսի ինչ ասացեալ։ Այլ զոր առաւել ընտրելի է՝ զառաքումն որդւոյ՝ ի հոգւոյն՝ իմանալ ըստ մարդկութեանն, ըստ որում չիամ գործս տնօրինութեանն վարեր քո՝ ի հոգւոյն սրբոյ։

Ա. պա գալով՝ ի բան շարականիս, զոյս առաքումն քո՛ի՝ ծանուցեր ասէ մարգարէիւն եսայեաւ, որ՝ ի գիմաց կո՛ի՝ ի բերանոյ մարդացելոյն քո՛ի խօսեր առ ապգա մարդկան, թէ ահր ահր առաքեաց զիս ևս։ Այնքանին հնորհալին ծանուցանի՝ զառաքումն քո՛ի աստանօր ըստ մարդկութեանն իմանալ ասելովն, ՚ի բժմոյ մարդացելոյն բարբառեր մարգարէն. յո՛ ի բերանոյ որդւոյն իբրև արդէն մարդացեալ, և ոչ թէ մարդանալոց։

Ի. ահր յերկնից, յերրորդ տան (1) ըստ 24 ձեռագր. դնի. Ա. պատնօր վերնատունս. և իմաստքն են. ոմ՛ որդիք սիոնի նորոյ՝ ահա աստանօր է վերնատունս, յո՛ եկեղեցիկ՝ յոր էջ հոգին՝ ի բաշխել զպարգևս իւր, երբ գեցէք ձայնիւ վերնոցն հրեշտակաց ևս։ ՚ի տէ. վերնատուն. յայլ 4 ձեռ. վերնատունն։ մի ձեռ. ասպնօր՝ ՚ի վերնատունս։

Հոգ-

(1) * Աստանօր վերնատուն ձայնիւ վերնոցն. փառաւորեալ սիոնի որդիք նորոյ երգեցէք է գալստեան հոգւոյն սրբոյ։

Հոգեւոյ գալստեան , երրորդ առաւ : կէ :

254 . Յորհնութիւնք , յերկիղ տան (1) յասելն , վեճ նաթել զրոյս յաջամայ արտեղելոց , յետին բառս յարելն ի՛ բայն առաւելեալ . յո փոխանակ ծոցածին բանին կիք քեզ՝ առաքեցաւ արտուելոյն առաքելոց հոգին Ձշմարտութիւնք , առ՛ի մխիթարել զորս են յաղամայ , յո զաղաւեանս : Ասկ եթէ կամիցիմք յարել առ բայն՝ վճռնաթել , այլապէս ի շարագրութիւնն , յո մխիթարել զորտմեալսն՝ որք են յաղամայ : Ա հրպէնել ընդորեալ զրոյս . (ի 4 օրինն . հրպէնեալ .) յո իբրև հրով զինաւորել կիք ամրացուցանել զդրոյս առաքելոց : Ա յժ թէ յինչ միտս իմանի՝ առաքեալ հոգւոյն փոխանակ միածնին , տե՛ս ի հարցն եօթնեերդ աւուր :

(թիւ 259 :)

Ա՛նդ , յերերդ տան , (2) Ա՛յսօր պրօմեան , խմաստքն են . այսօր յաւուրց և խաւարային երկունք ծննդեան եւայլ բարձան , բժշկեցան . որ գիշերային կիք խաւարային ասի վճռ պատկառելի ցանկութիւնն , և վճռ մեղայն՝ յորում ծնանին որդիքն : Ա՛չ բարձան այն երկունք , վճռ զի հոգին՝ զծնեալսն ըստ մնորինոյ ի մահ և յապականութիւն լուծանին՝ ծնանի ըստ հոգւոյն յորդիս լուսոյ ի ձեռն սրբարար մկրտութիւնն :

Ա՛նդ , ի հինգերորդ տան (3) ըստ ամ ձեռագ . գնի . որով կենդանածնեալք ի ջուրս : ի տպ . ի ջուրց : Ամասքն են . զու արարչակից գոլով հօր և որդւոյ , որով կենդանածնեցան ի ջուրս օդային և ջրային արարածք , յո թռչունք և ձկունք ըստ բանին (ծննդ . ա . 20 .) * Հանցին ջուրք զերազունս հնչող կենդանեաց , և թռչունս թևաւ

(1) * Որ փոխանակ ծոցածին բանին որ ել յերկինս , առաքեցաւ աւետիքըն հօր ի բարձանց հոգին Ճշմարտութեան , մխիթարել զորս յաջամայ արտուեցելոց , և հրպէնել զնարեալ զդրոյս առաքելոց . վասն որոյ և ասէ : ||

(2) * Ա՛յսօր արբառական և գիշերային լուծան երկունք ծննդեան նահատակն . քանզի ըստնեալսըն մարձուով ի մահ և յապականութիւն ծնանի հոգին յորդիս լուսոյ հօրն երկնաւորի . վն որոյ : ||

(3) * Որ արարչակից ես հօր և որդւոյ , որով կենդանածնեալք ի ջուրց արարածք . այսօր որ գիս ես ծնանիս ի ջուրց . հոգի ես ողորմած : ||

թեւաւորս . ‖ այսօր ոչ ձկուննս կիթեղուննս , այլ որդիս այ ծնանիս ի ջուրց մկրտութիւնէ ։

Ի հարցն , յերկիւղ տան [1] յասելն , յորմէ հոգիք ճառագայեն , դէրանուննն յորդ կարէ յուսանել զորդին որ անմիջաբար նահ քան զայն . զի նման է առասպելոյն ի Յիւ որդին , ի խոստովանիլն * Ամէն լոյս ի ջուրըս ծագելով , և ձառագայթ ներգ ործելով ։ Այր և կայր՝ յորմէ որդի , հոգին ծառայ ձառագայթի ։ ‖

Ընդ յերկիւղ տան [2] ըն բիրմ ձեռագ . գնի . անեղանիւ սբ հոգի ։ ի տպ . հոգի ։

Ի սոր յերկնիցն , յերկիւղ տան , [1] Չեռանօղն յառաջ նըշանակէը , կարէ յարմարիլ ի բազում մեղագրականս բանս . բայց առաւել ի յովէլեայն . (՟ե . 28 .) * Յառաւօտս յետինս ասէ՝ ՀԷղից յոգւոյ իմմէ ի վէր ամ մարմնոյ ‖ ՟ե . զոր և սքէտրոս յիշեցոյց յառաջինն առաքեսասուելն իւրում առ ժողովրդեան . (գործ . ՟ե . 16 ։) Ասատի և շարականս ասէ ի յաղոցդ տան . Ա էնըն հաստոյ գմայլել անմահական բանիսան այսօր բանէն ծաւալեաց ։

Ընդ , ի հինգերորդ տան , [4] յ օրինակք գրեն , երբեակ և մի աճապարեք ։

Հոգւոյ գալստեան , հինգերորդ առաք ։ կը ։

255 . Յօրհնութիւնէ յերից տունս յասելն ի վերջն , զոր գաղտաբար * , դէրանուննն զոր՝ թաւմատար է . զի բայն ունի զիւր հայցական խնդիրն ի սկիզբն իւրաքանչիւր տան ։ Աղեաց յառաջին տան ։ [3]

Օ ան .

(1) * Որ ես պատճառ որդւոյ ծննդեամբ հոյը յառաջ քանզյուսանել տալ հոգիդ հնաւանդական անորիշ բաժանմամբ . ըղթրկ ։ ‖

(2) * Որ հակիդ ես հօր որդի լոյս ի լուսոյ ծագումն անհաս . անեղանիւ սբ հոգի հօր և որդւոյ հաւասար . ըղթրկ ։ ‖

(3) * Տէառնդն յառաջ նըշանակէը զառաքեալսն վերստին խմասուիլ ի մեզ հնդեալ ի հոգւոյն ։ ‖

(4) * Վասն որոյ և մեք երբեակ և մի աճապարեն երգեմք ըզփառս ։ ‖

(5) * Ըմբռնակրզոնաբար բըզխոսումն ի հօրէ սկզբին հընչաբերս որ հնչեմբս ձայնի եղ ի վերնասուն այսօր նըշման սասանի հոգմոյ . զոր փառաւորեմք հոգեւոր երգով ։ ‖

Օ անսկիզբնաբար էիշատեն ի հօրէ .... փառաւորեմ ևն։

Ա՛նդ, ի չորեքշտան (1) ևս ամէնեւս գնին վախճանեաց։

ի տպ. պրես. մի ձեռ. օր։

Ա՛նդ, ի հինգ տան, (2) Այսօր բղխեաց, իմաստքն էն. այսօր ջուր կենդանի ածային իմաստութեէ բղխեալ յերուսաղէմ. յորմէ առաքեալք լցան իբրև ածային գետք. և ընթացեալք ընդ ամ աշխարհ, սրբուհին մարդկան զբարեպաշտութիւն չորից աւետարանաց՝ իբրև զքառավտակ աղբիւրն եդեմական դրախտին։

Ա՛նդ, ի վեց տան, (1) Այսօր յոյով, իմաստքն էն. յօդով հնարէաց՝ որ յանմոյց հոգւոյն սէյ յօդելցաւ, զանարթեացան բոլոք եկեղեցիս, յիւ մեռեալ մանկունք, կամ նորահաստատ մարդիկ. պարարտացան զործովք արդարութեէ գաշտքն, յիւ հաւատացեալքն՝ որք կան ի միջակային վիճակ կենաց աշխարհի. ի՛ բաց խնամ նին՝ բնակեալ կողմանք աշխարհի։ Իւ գեղեցկացան անապատք, յիւ ընտրեալք խոտակոն կենաց՝ մանրուք ալջախոհութեէ. կի անասպատային վայրք զարդարեցան կոնտակոն վարուք։

Ի՛ հարկն, յառաջին տան (4) առեն, առաքեցեր վՀոգիդ ի՛ ֆառս գՀաճնի որքան ես, խնամի՝ մնամասոր իմն օրինակաւ լինել՝ ի փառս քոյ։ ըս առելոյն (յովհան. ժԷ. 14.) * Ա՛ստ պես փառաւորեցի։ ‖ Օ՛ի թէպէտ գալստեամբ հոգւոյն սէյ եղեն փառք բովանդակ որ եՀդուն, բայց առանձնաբար քոնի ասի, իբրև մնաւն նոր հաւատեցաւ ըս աշխարհ, վաստակք գործոց նորա արքիւնացան՝ ի մարդիկ. քարոզութեէ նոր, արդարութեէն, և օրհնքն հաւատարիմ եղեն առ առնելոսն։ Այս ամ յաջողեցան՝ ի նեբգործութեէ հոգւոյն սէյ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան (1) զսկիզբն չ օրիս. գլուն, Հոգի սէյ կա... լեաւ յանկող հոգւոյն զոտք թացան բոյք եկեղեցիս. պատրաստացան գաղք արդարութ, և գեղեցկացան անապատք մանրք կոտակոն եՀ. փառս։ ‖

(4) * Ընդհանրիզ ած և ևզեւցս էակ, որ առաքեցեր յաշխարհ քոյ զանեզակից քո զՀոգիդ ի փառս մեծի որդւոյ քո. օրհնեալ ես որ։ ‖

(5) * Հոգիդ սէյ անեզ էաւել, կատարեալ անձնաւորութէ և կատ...

(1) * Ընդհանրիզ գաղք զշնծան գաղք առաքելոցն գալըստեամբ հոգւոյն սէյ։ զորս մեծիմեծ գործս բանական բանիւն մարմնացեալ էդեղ դնդ նոսա։ փառս։ ‖

(2) * Ընդհանրիզ բղխեաց յառաջ կենդանի յերուսաղէմ յորմէ լցան գետք ածային։ և ընթացեալք արբուցին ամենքեան զդ քառավտակ աղբիւրն եդեմեայ։ փառս։ ‖

(3) * Ընդհանրիզ յոյով իմնաքարով։ ‖

... կատարել՝ անխտրութիւն։ Իսկ ասելն զՀոգին՝ որ կոչ-
բոշ եղելոյն, նոյն է ըստ ասելոյն լրման ալեաբէթ. զոր բա-
ցատրեցաք (Թիւ. 18։) Պատճէն կատարելութիւք արա-
րածոց՝ բնականք և գերբնականք հերձուածին՝ ի բո-
վանդակ՝ որ եղծուածէն, բայց առանձին իւն ընծային
Հոգւոյն սրբ վն համեմատեաց ինչ. նախ՝ զի ինքն Հո-
գին յերեզուէ անդ է եղբ և լրումն ածային եղմանց.
վն սրն և լրումն իրաց բերէ. ստուերական նմանութեն
ինչ ըստ նմա։ Երկիր. զի կատարելութեն իրաց՝ է բա-
րութեն նց. և անդրադարձին՝ ի միմեանս բարին և
կատարեալն. և ոմ կատարելութ նց յայդոլի՝ ի խնա-
մոց ածային բարուե։ Ըստ բարութեն յածՙ առան-
ձին իւն սեռականն համարի Հոգւոյն սրբ. սորին վն
կատարելութեք արարածոց՝ ի Հոգին՝ որ առանձինն
տարեալ լինին։

Ընդ, ՚ի գործառանն, (1) Ընծաւթ երկնային, պարգե-
ւի է. վերկոչին Հուբն զՀոգին՝ որ, զոր էարկ քն յեր-
կիր՝ ի մարդիկ, որ և այսօր մկրտեալ՝ ի վերնատունն
ջնջ առաքելոյն, գովեցեալ եօ։ Ականն քոյ (ղուկ.
ԺՇ. 49.) * Հուր եկի արկանել յերկիր, ‖ ասվերա-
բար խնամի՝ ի վՇ ածային սիրոյն. որ և ի Հաւատով
խոստովանիլն ասի. * Օ հուր սիրոյ քո՝ զոր արկեր
յերկիր, բորբոքեա յանձն իմ։ ‖ և ընտրեալին աստ
առնու՝ ի Հոգին՝ որ, որ է սէր Հօր և որդւոյ։

Ընդ, ՚ի վերջին գործառան (1) ըստ բազում ձեռա-
գրաց գնի. որ խօսեցան ըզկին և նոր օրէնս. ՚ի տալ-
գիրս՝ ընծ։

Ի՝ նոր յերկինից, յառաջին տան (4) ասելն, յորմէ լը-
ցան, պարգեւի է. յայլբերէ գիտելիՇ Հոգւոյն սրբ
լցան մարդիկ աշխարհի՝ ոտոգամամբ գնացից գՏառն,
այ արբուցմամբ առաքելոցն՝ որք գնացին ընդ ամ երե-
կիր։ Այսՙ, արբուցմամբ յորդախառնաց վտակաց պար-
գեւացն։ (յայմ օրինակս, առոգմամբ։)

Ընդ,
առաւղ առրիւն խմասից, որ
խօսեցան ըզկին և զնոր օրէնս
այ. ամ Հոգիք։ ‖
(3) * Այսօր արբուք գխառ-
նեալ բանին յերկիր բանաւոր, օր
մկրտեալ՝ ի նը վերնատանն,
յորմէ լցան ոմանք գնացիք
գտառն ոտոգամամբ։ ‖
առաւղ բոլորից, ընդ հօր և ընդ
որդւոյ միաւորեալ բնութ. սրՇ
նեալ։ ‖
(1) * Ըզհնուրն երկնային զար-
կեալ բանին յերկիր բանաւոր, օր
մկրտեալ՝ այսօր զառաքեալսն
՚ի նը վերնատանն. ամ Հոգիք։ ‖
(2) * Ըզնոյն ՚ի հօրէ զառա-

Ա՛նդ , յերկիր տան , (1) ուր տպագիրը ըստ ձեռագրաց դնիմն , օծմամբ հոգւոյն Նորոփեալ , մի օրինակ գրի՝ ղարբաբեալ ։

Հոփոյ փալտեան , վէցերդ տոմս ։ կիմ ։

256 . Ո այս կանոն և գլաջորդն ոչ համարին հնոց հալածիչ նեռեսեան ։ իսկ թէ ՛ այլ ոք իցէ յօրինեալ , օրինակ ինչ գնէ՝ նեռեսեան յամրծոնացեալ ։ Ոչ օրհնութիւն , բաժակ անհոգութեան կիմ կենդանարար ասել զիոք հոգին , զայլ ըզգեմ ծաղրական ամբաստանութիւն հրեից՝ որք զառաքեալսն քաղցեալիցս լինել ասէին և արբեալս՝ ասկս յանկարծ համարձակելոյ նոցա ի ժողովեան աներկիւղ քարոզութիւն և այլաստարագ լեզուիւք ։ (Գործ. ը. 13 ։) Ո այն նախատինս ի ձեմարանս ելեալ ի շրջէն վարդապետաց , թէ արդարև արբեալ էին առաքեալք՝ ոչ ի թմբեցուցիչ գինւոյ , այլ ի հոգւոյն սրբոյ որով ընկալան զարիութիւն սրտի , վճռմարձակութիւն բանից , զոյլախօսութիւն լեզուաց ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (2) ի 5 օրինակս գրի , Ա՛ռաստանգս ծառայեալ ի մեզ հոգւոյն կենդանի . յայլս , հոգին ։

Ի հարցն , յառաջին տան (3) ասէին , է վերնատունն խորհրդոյ խոնարհելոյ , իմանի . իջեալ ի խորհրդական վերնատունն . և ասի խորհրդական , զի անդ կատարեցան բազում խորհուրդք ի քոնէ և յառաքելոց . և զի էր օրինակ երևելոյ ըզհանրական եկեղեցւոյ ։

Ա՛նդ , յերկիր տան (4) ասէին , ի հրեղէն ի՛նդ խոնարհեալ , իմանի , ի հրեղէն քերովբէիցն իջեալ յերկիր ։

տես գլխի . թիւ 258 . 259 ։

Ա՛նդ , ի գործատան , (5) Այր անձամբ խոնարհութիւն , բառն հա-

(1) * Ա՛յսօր իբրեզայ նոր ահեղ օրհասիւք իւրովք զոր ծըներ , օծմամբ հոգւոյն նորոգեալ յորգիս լուսոյ և առնիչ կեան ։ ||

(2) * Ա՛ռաստանգս ծառայեալ ի մեզ հոգին կենդանի . քանզի արբեալք առաքեալքն , և արբուցին սրեղբայց օրհնէ ես ։ ||

(3) * Ա՛ծամաձեւի բըղխուն ի հօրէ հոգիք ճշմարիտ . այսօր ի վերնատունն խորհրդոյ հոնարհէ հանդերձ յառաքեալսն ասէ ։ ||

(4) * Ա՛ծբընձնելի խորոդ ես քընձնոյ ընդ հօր միասոր . այսօր ի հրեղէն քերովբէ հանդերձ յառաքեալսն . ասէ ։ ||

(5) * Այր անձամբ խոնարհութիւն հան-

խոնարհութեան ոչ նշանակէ յատկապէս , ըստ որում եւ առա-
քինութեան յանձնառող արհամարհանաց և նուաստու-
թեան . վի այդ ոչ պատշաճի ուժական մեծախելութեան .
այլ անյատկապէս իմանի ծայրագոյն վիճակին հոգւոյն
սիրոյ առ ի հանգչել յառաքեալս , կամ յայլ մարդիկ ,
անգամ մեծութենն ոչ խորշելով ի նուաստութենէ մարդ-
կան . որ ի մեզ լինէր գործ անհամեմատ խոնարհու-
թեան : Այսպէս անձնառելի վիճակաւք հանգչելով յառա-
քեղեան , պանծալի և լուսափայլ պսակաւ զարդարեաց
զնա , ըստ բազմապան պարգեւացն , և իւրով իսկ փառա-
տրութեան արար զնա ընդունելս ։

Այդ , ի վերջին գործառնան (1) ասէրն՝ թէ հոգին որ
յայտնեաց առաքելոյ՝ և նորօք աշխարհի՝ զանձնառե-
լի խոնարհութիւնն , իմանի յայտնել ոչ միայն լու-
սաւորելով զնոսա ի ծանօթանալ այսր խորհրդոյ ,
այլև յարգեանոյ իւրոյն խորհրդագործ առնել զնա
և տեղեակ . զի զյառաքելոցդ գիտելին զծածուածն
հօր և որդւոյ . իսկ յիմանալ հոգւոյն՝ յայտնական զօ-
րութենէն՝ որ զնա այլ յայլմէ արար , արդեամբք գի-
տացին և զնոքա ծածուածնէն . և այնպէս բովանդակ ոճ
երկրորդ խորհրդոյ ծանուցեալ ։

257. Յաղագս այն , յասացին (2) Ոմն ի հայրա-
կան խոհեցն յառաջ բերեալ , եթէ խոհեմ բանիւն իմաս-
նալոյ զհանճարեղ կամ զքաջ , ոչ հասարակաբար հա-
մարեալ է , իմաստքն են . յհանճարեղն հօր յառաջ բերե-
լեալ . և ըստ այսմ նոյն է ըստ սովորական ոճոյ առա-
քինի վարդապետացն յուշեալ և լուսնացւոց , որք առ ի
յուցանել թէ յառաջագոյութեն որդւոյ և հոգւոյն
ոչ է արտաքին և հաղորդական իրրև զստեղծուածոց ,
այլ ներքին և գոյացական , ասէին զորդի յհանճարեղ
հօրէն ծնեալ , և զհոգին՝ յհանճարեղ բղխեալ : Հայտ
է այս ի նիկիական հանգանակին , ուր ըստ հարքն յհա-
սեալն , ծնեալ և ոչ արարեալ , ընդ հօրէն իրրև միա-
նոյն ։

(1) * Որ զանձառելի խոր-
հուրդ երկրորդութենէն յայտնեաց
նոցա · խնամոյն ոչ միայն լու-
սաւորելով զնոսա · բարձր ։ ||

(2) * Որ ի հայրական խոհե-
մութենէն յառաջ բերեալ ասէրնբ
լուսոյ և հանճարեղութեան լու-
սաւորն զնաւորացուցեալ լըցեր
զառաքեալսն · ազատանօք սուրբ
հոգւովն ։ ||

նուելոյ , այսինքն՝ յետ Ե. հոգ : Ա. յայտնս խոսեցաւ սքնի կիւրեղ բազում ուրեք . ոմն ի գիրքն պարապմանց . (երես. 202.) * Ա. սեմք զնա յետ Լ. ին ոյ և հոգ անչառաբար ծնեալ : ‖ և զարձեալ . (երես . 325 .) * Ոչ հոգ էուելոյն ծագեցելոյ բանին : ‖ Ո սոյն է տեսանել և ի գիրս օգոստինոսի յայնմանկի , և այլոց վարդապետաց , զորս Թողուաք ի համառօտութիւն . շատ համարեալ լինել միայն զԱ. ին ի հանգանակն՝ սքնի Ա. Թանասի ասացեալ . զոր և լատինք ի կիր առնուն ի ժամակարգութիւնն իւրեանց . ուր ասի մի որդոյն միածնի . * Ա. ն է՝ ի գոյացութ հոգ նախ քան զյառիտեանս ծնեալ : ‖ Հաղագս այսպիսի սովորութ վարդապետաց խոսելով ի ժողովն փլորենցայի ասացին ինչպես ժէ. (1) * Ի վարդապետք կամեցեալ սնդել ընդեմ արիոսի և մակեդոնի .... ի կիր առին զայս օրինակ խոսելոյ , Թէ որդին է յէուելոյ հոգ , և հոգին է յէուելոյ և ի գոյացութ հոգ և որդւոյ : ‖ Այսպիսի զնմանաս այսպիսի ոճով պէտ՞ց օրինակաւ պարզաբանեն ուծաբանք : Ա. գուիմացին (մնաց ու . խնդ . լ. թ . պր . է . առ 1.) առնուս վկ. Լ. ին ի Թանձրացեալ նշանակութ . յր էուելոյ հոգ կիր հայրական՝ իմանայ էն հայր . որով նշանակի՝ յոյ հօրէ ծնեալ կիր բղխել : Ա. յոմ նման այլք իմանան ի նոյնական միտս . յր պէ յոյծ հայր՝ էուելոյն և անձն մի ինչ գոլով , ասէն՝ ծնեալ յէուելոյ հօր՝ նշանակի ծնեալ ի հօրէ : Այսպէս մեկնեն՝ Թէ այսու յայտ առնեն վարդապետք զսկիզբն որով ծննդեան կամ բղխման . մի զի անձն է սկիզբն ու , յր ծնօղն կիր բղխօղն , բայց ի ձեռն էուելոյն՝ որ է զանակատարեալ անձնաւորութ յն : Ա. յատ հանառօտ ասէ՝ շատ լինել , առ՝ ի գիտել միայն՝ Թէ այս է հասարակաց սովորութ վարդապետաց՝ ծանուցեալ և բացայայտեալ՝ ի հին և՝ ի նոր ՚ծ բանից :

Այլոց յաղագս առաջիկայ բանիս ոչ պէտք են այսպիսի մեկնութ , եթէ բաւական խոհեմն զայլ ինչ իմանայ՝ զոր ի սմանորիկ ասացաք ի սկզբանն , Թէ հասա

(1) Concil. Floren. Collat. XVI. „ Doctores sancti volentes instare contra Arium , et contra Macedonium .... usi sunt hoc modo loquendi , quod Filius esset de essentia Patris , et quod Spiritus esset de essentia , et substantia Patris , et Filii ".

բակաբար հանարեալ ի նշանակել՝ էութեի, բնութեի, կամ գիտութեի։ Վասնզի մինչ քննեալ ի գիրս մեր գտանեմք, զի խոտնի առեալ ի երբեմն փոխանակ անձնաւորութեի կիմ անձին. ոչ համառօտիւ ծանուցաք ի լուծմունս նորա ելից. (Հե. լծ. 20։) և որ մնան և այսր բառի բերել զայդպիսի նշանակութեի. զի խ նշանակէ՝ բունն, յատուկն իրին. ուստի ի հինն քերականութեի դնի փոխանակ յատուկ անուանն և անհատի՝ ասելով. * Ինչ է, որ զինքեան գոյացութեին ցուցանէ, որպիսի, Աբէղ. ‖ ուր Աստուածն յաւելու. * Մնայն անուն՝ որ զինքեան գոյացութեին՝ որ առաջի կայ, յատուկ ցուցանէ, այնպիսին իսկ կոչի. ցի առյդ իր, ոչ տիգբան. զի ոչ առ կարէ հատանիլ յայլ ոմն ըստ ինմանի բաժանին կամ ծնանին ... անհատքն սոցունց իսկ անուանին։ ‖ Եւ զի անձնաւորութեի կամ էնթակայութեի է և՛ յատկագոյնն յիւրաքանչիւր իրս, զի այնորիկ խոտնի նշանակել նաև զանձնաւորութեին կամ զանձն. ըստ այսմ ասի՝ ի ‹ձայնախտատուն. (գլ. է. երես 39.) * Ինչ է կայրն՝ միածնի որդւոյ, և բղխումն (ցի բղխող) Հոգւոյն սրբ, պատճառ նոցունց իսկութեին՝ ի նոյն բնութեի։ ‖ Եւ սաթգիս մեկնիչ, (ոյ. պետր. Ճառ. թ.) ասէ. * Ոչ անեաւ յայտնութեին Հօր՝ զիսկութեի որդւոյն գոլ՝ ի բնութեի Հօր։ ‖

Այս ըստ այսմ նշանակութեի զասէ շարականիս, ի հայրական խոտնին յառաջ բերեալ, ունիմք խմնալ՝ ի հայրական անձնէն, կամ յանձնէ Հօր։ Այս մեկնութեիւն առաւել ընտանի է, և ազատ ի դժուաբութեանց։

258. Ընդ յերկինս տան, (1) որ ղեռն ոչ յայտնացեալ վկայէ շարականս՝ թէ էութիւնն ածային տեսանի՝ ի հրեշտակաց. յորմէ գոյ խմնալ՝ զի յորժամ այլուր ասի անտես հրեշտակաց, զայլ միտս բերել. ոչ բաց յատրեցաք. (Թիւ. 40։) Այս խմատքն են. դու որ զածային էութիդ երևեցուցեր հրեշտակաց ի հիւծացումն նց, նոյն ինքնին այսօր խմնալի լուսով խմնատուիչ զմարձութիդ լցեր զառաքեալսն։

Ընդ,

(1) * Որ զէութէդ քո հրեղէն ինքն խմնալի ածային լուսովն նաց հիացմամբ ցուցեր, նոյն զուարճացուցիչ լցեր զառա։ ‖

Ա՛նդ ,երկիր տան , (1) Որ ղեւաբհամաճ խաւարն , իմմստ քրն էն . ի սկզբան արարածոյ երկրիս՝ մինչ տակաւին չէր ստեղծեալ լոյսն , և ջուրն պատէր ունէր զդունտ հողոյ , խաւարն ծածկէր զերախտակ ջուրն և ընդ նմին զջուրս երկիր . դու յայնժամ ստեղծանելով զլոյսն՝ փարատեցեր զխաւարն . նոյնպէս այսօր ծնդայնն լուսով փարատելով զարտմտութիւն առաքելոց՝ զնշար-

Ձայուցեր զնոսա ։

Ա՛ւեր ,երկնիցն ,յառաջնում տան , (2) Որ ի հրաշալ , պարզելի է . որ նստիս ի վերայ հրացայտ սաւառնա-թևիցդ , (7 օրին . սաւառնականէին .) յր ի վր հրեշ-տակաց՝ որք հրեղէնն կամ հրաբուղխ ասին մի անօթ լուսեղէն և արագաւուր , և սաւառնականք , յր թռու-ցեալք թևօք , որով նշանակի մշտաշարժութիւն նո-ցա ։ Որ ըրջ տանցս ի 9 օրին . գրի , օրհնեալ ես դու հոգի ։

Ա՛նդ ,երկիր տան , (3) Որ ի հրեղէն , իմմանի , ի հրեշ-տակային լեզուից , յր յիմմանալի խօսից հրեշտակաց սրբաբանիս երեքսրբեան օրհնութիւն ։

Հոփոյ փալսեան , եօննեքդ սաւառ ։ Կ ։

259. Յ օրհնութիւն , յառաջնին տան , (4) դէմք բա-նին առ հոգին դու հայկն . և զասելն ի հայբաղրթ աղբերէն , մեհենէ ի Թիւ 241 ։

Լայդ ,երկիր տան , (5) առ հայդ ած փոխին դէմք բա-նին ասելուին , այսօր ի՛նդ վերնատունն եհեսալ Ջնմա-բիտ ած հոգին , հրաշալի օրինակաւ պայծառացոյց զա-

(1) * Որ զաչխարհամած խա-ւարն խնդրեցան ի լոյս փոխե-ցեր , այսօր հրաշալի ածայնն լուսաղեն զուարճացուցեալ ։ ||

(2) * Որ ի հրացայտ սաւառ-նեհենէդ վերայնոյս , այսօր ի դասս հոգեզնաց անպատմե-լի սիրով հեղեալ ի յերկինից . օրհնեալ ես դու հոգի ած ։ ||

(3) * Որ ի հրեղէն լեզուացն եւաւհեւաեակ սրբերանիս , այ-սօր ի յրբեթումբս հոգեվիճակն հրաժորոմն հեղեալ ի յերկինից . օրհնեալ ես ։ ||

(4) * Ի հայբաղրթ սպրեկէն անհամահասոյթ վըտակ , կենդա-նարար դու հոգի օրհնեալ ես լոյս ճրչմարիտ ։ ||

(5) * Ա՛նսոյ ի սուրբ վերնա-տունն եհեսալ ած ճրչմարիտ , հրաշալագործեաց գառաքեալսն ի լոյս փառաց քոյ հոգի ։ ||

զառաքեալսն լուսով փառաց քոյ։

Ա՛նդ, ի՛ երբ տան (1) ասէին՝ զուարճացէ՛ք առաքելոյն երիերդոցէն, ի՛ ա՛յս օրիս. դո՛ւն՝ երիերդոցէնէ։ Այսուամենայնիւ հայեին ի բանն դուք. (իբ. 51. 52.) Թէ յետ վերանալոյ փրկչին յերկինս՝ առաքեալք երկրպագեցին նմա դարձան յերկի՛մ ուրախութի՛ւ մեծա։

Ա՛նդ, ի հինգշաբթի տան, (2) օրհնելով ըզՏայր զառաքջոզ Հոգւոյն, ի ձեռագ. դնի, օրհնէին։

Ա՛ւ հարցն, յերկոտ տան, (1) ուր տպագիրքը դնէին. և ըշնրեղէն լեզուս բաժանեալ, 33 ձեռագիրքը ունին՝ ըշնրեղէն. և այս ի՛ հարազատ, խմանալով զմարդկային լեզուս կամ բարբառս՝ որք մնալենոյ գործարանեալ յօդուածոյն, դիմաբաժանել առ խմանալն խօսս հրեշտակաց՝ հրեղէն կուգեցեալ յանցելումն տան, որը բաւանեալ օրհնիս ի հրեղէն լեզուսն։ և զերկուսն միանգամայն դնել երկի՛ տունն ՚որ յերկինցդ անցեալ կանոնին։ (Թիւ. 258։)

Ա՛նդ, ի գործատան, (4) փոխան միածնին, ի 17 ձեռագրի՛ ֆոխանակ։ Ա՛սէլն՝ փոխանակ միածնին կամ քան իմանալ Հոգւոյն սո՛ղ, այլ և այլ խմաստս ունի։ Այսու՝ Թէ Հոգին ՚որ ես ի՛ քէն առաքեալսն առ՚ի հնուալ զկատարելութի՛ւնեցն և խոստմանցն՝ զոր ասացաւ քե՛զ. ոմն ես ինքն ասեր՝ Թէ Հոգին միածնիս ուսուսցէ և յիշեցուսցէ ձեզ զնմա՛ ասացեալսն իմ. և Թէ՝ բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, բայց ո՛չ կարէք հանդարտել այժմիկ. այլ՚ի գալ Հոգւոյն՝ առաջնորդեսցէ ձեզ ամե։ (Յովհան. ժ՚ղ. 26. ժ՚ղ. 12. 13։) Այրնի՛ր, իմանի՛ր եկել՚ փոխանակ որդւոյն, այ՚ի փոխարէն վաստակոց նո՛ր. զի քո իւրովք չարչարանօք շահեցար մե՛զ հաւատացելոց զտուչութի՛ւն Հոգւոյն սո՛ղ։ Այրնի՛ր, իմանի՛ր եկեալ՚ի հատուցումն փոխանակ քոյ, զոր

(1) * Ի համբառնալ բանին յերկինս և ի նշանել ընդաշմի՛ հօր, զուարճացեալ առաքելոցն երիերդոցէն. օրհնելով ըզՏայր զառաջօզ բանին։ ||

(2) * Համահաւաքեալ գումն դեռ սերտոցն ի վերնատունն խորհրդոյ, համարձամբ ասաց սպասէին Հոգւոյն. օրհնելով ըզՏայր։ ||

(3) * Ա՛յսօր մարգարէական ձեռագրաց ի՛ջեալ՚ի սուրբ վերնատունն, և ըզրեղէն լեզուս բաժանեալ, հանգչելով՚ի նոսա, անհատանելիք ոճե։ ||

(4) * Օ՛գնեմարիս որ Հոգին որ փոխան միածնին ի՛ջեալ՚ի հօրէ, որ հրաշազարգեաց ըզսիրտ զառաքեալսն. բառնր։ ||

զոր մարդկութեան ընծայեաց երկինք, և երկինք՝ ի փոխարէն ընծայեցին մեզ զՀոգին որ ։ Օ այս իմաստս գեղեցկապէս ընդարձակէ Ի ամբրծացին՝ ի Աթխլին, ասելով հետևեալ ։ * Ի՛վ մեծի տուրևառուԹեան չահի երկնայնոցն և երկրայնոցս. զի առքս ետուն մարդին, և՛ ի նոցանէ առին զՀոգին ։ Ջունս ադամայ ընծայեաց զքո, և առնուն նոյ հատոյց սմա փոխարէն զխիԹարիչ որ Հոգին ։ Ա՛արդիկ ետուն զմարդն՝ այլ, և ՚ած ետ գնա՝ մարդկութեա ։ Ա՛յս է տուրևառուԹեան՝ այլ արդարութեն քարոզ ։ ‖

Ջորիդ, առանձին իմն ասի եկեղ փոխանակ քոի՝ առ ՚ի ընուլ զաեղն նո՛ր յերկրի՝ ի տէսչուԹեն և յառաջնորդուԹե եկեղեցւոյ, և՛ի խնամել զիւրաքանչիւր հաւատացեալս ։ Ա՛ինչ յաչխարհի էր փրկիչն, ինքն պահէր և առաջնորդէր առնեցուն, ոչ և ասէր իսկ ՚ի խօսելն առ հայր ։ (Յովհան. ԺԷ. 11.) Ասկ՚ի մեհնիչն յաչխարհ՝ խոստացաւ փոխանակ իւր առաքել զՀոգին որ. և այն՝ այնպիսի կարգաւորուԹե ձաձայնի իմաստուԹեն, մինչև ասէր իսկ՝ Թէ լաւ է ձեզ՝ եԹէ ես երԹայ. զի եԹէ ոչ երԹայց, մխիԹարիչն ոչ եկեսցէ առ ձեզ ։ (Յովհան. ԺԶ. 7.)

Ա՛յսմ կարգաւորուԹե բազում են պատճառք գաղտնիք, զորս մասամբ ինչ նշմարեն վարդապետք և մեհնիչք, և ոչ է տեղւոյս յերկարել ՚ի սոյն. այլ ասասցուք կարճառօտ, Թէ քան զոն մերոյ Ցն մարմնոյ երևելաբար նեթկայ լինել առ աշակերտս՝ խոտանէր մեզ մարդկային տկարութեն ունել առ քո զոյն մեծարանս և գերկիւղածուԹե, որ վայելչական էր ած այնին փառաւորութե նորա. զի սուրբքն ոչ ՚ի մեծամեծ իրս՝ մեղմով ծածկէ զմեծուԹիսն իրացն, և զընտանութե ծնանի. որ ոչ փոքր արգել լինէր հեզման ընդհակ Հոգւոյն։ Լաւ դարձէ, հետևանաբ քոի ՚ի մարմնական տեսութե հաւատացելոց՝ բովանդակ գՀաւատս նո՛ր և զոյս և զսէր՝ յերկինս վերաբերեր, հաստատելով յերկրի. որ առաւել յարմարս գործէր զաշակերտսն յընտունելութե երկնային ընդհակ Հոգւոյն։ Ջամենն քոի յերկրի՝ այնպէս կարծեցուցաներ, Թէ չև եւս կատարէ՚էն գործք փրկուԹե աշխարհի. ոչ երևէին յայտնապէս արդիւնք չարչարանաց նորա. և

և զմա պարգևաց բանխմունս անձամբ մատակարա-
բելովին՝ ոչ պայծառանայր առ հաստատացէս ածուածն
հոգւոյն, և խորհուրդ եղծանել Լ. Յոսբիկ, և այլ
ևս պատճառք ծածկեալք ի միմիոյ շարժելոյն զաքան-
չելի խնամատարութիւնն այդ, սահմանել զի նախ վերա-
րդին, և ապա իջանիցէ հոգին. զի ծանիցէ աշ-
խարհ, թէ բովանդակ զոր կ՚երդումն պատուղ ի
խնամն փրկութիւն մարդկան։

Ա՛նգ՝ ի հարցն, ի վերջին գործատան, (1) Օ՛ երկնային
ծառանն, խմամալի է. զոմանք երկնային ծառայոյն
կիր հոմանիմ ընդհանուր հեղեալ կիր իջեալ ի զոր վեր-
նատուն, որ և ածային զարդուք սպառազինեաց
զառաքեալսն, բարձր արարիք։

Հողմոյմեայն, յառաջին տուն, (2) Հոգիք ձկնաբիծ՝ որ
գնածային ընդհանարքն, (3 օրին. ընդհանարքն.) խմատարն
էն. Հոգիդ ձկնաբիծ ողորմեա մեզ, որ կատարեցեր
գնածային պատգամն քո, կամ զատածն մարգարէա-
կան ասացէ՚ի գազաթայ (սիմ. լե. 9.) * Լ՚յրեսցին
նորա՝ի պարարտութէ տան քո. և զուղիս փափկու-
թէ քո տացես ըմպել նոցա. ‖ յո զատատութէն պարգ-
եաց հոգևորաց, որք էն իբրև բղխմունք տանն այդ՝
երկնից։

Վ՚ասր երկնիցն, յառաջին տան, (1) Որ՝ է ՌՀԸ, պարզ-
ելի է. Հոգիդ որ վերամատեալ՝ի յարագաշարժ և
յանմարմին Հաւս սրտովեիցդ, որ միշտ Հաստցէ կան,
և Հաւ ցայտեցուցանէն ևն։ Լ՚այ ամ բառք նմանու-
թէ յայտ առնեն զանաշխատ և զմշտաշարժ արա-
գութէն հրեշտակաց՝ի կատարել զամ Հրամանս ածա-
յին կամաց, որք առնեն զբան նորա՝ի լսել ձայնի
պատգամաց նոր լսատ սաղմոսին։ Լ՚ս անուանքն՝ ան-
նեսն, սաստանեալ և հրայարք՝ էն ածականք պատշա-
ձեալք սերովբէից, յո սերովբէիցդ անհնութէից, սա-
ստանելոց և Հրացայտից. որպէս և յանցեալ կատա-

(1) * Օ՛ երկնային ծառանն հեղեալ՝ի որ վերնատունն. որ ածաշարժ հրաղնեաց ըմբռ զա-ռաքեալսն. բարձր։ ‖

(2) * Հոգիդ ձկնաբիծ որ զնածային ընդհանարքն քո զա-ռածն գաւթեան լըցեր. որ բուցանելով աշակերտացն ըզպա-րատուէն քո՝ի որ վերնատունն. որ ողորմեա։ ‖

(3) * Որ՝ի Թեզս Թեսես ան-նիւթ սատանալ և հրացայտըդ սերովբէից վերանըստեալ աես-չութէն խնամս զարթուցոս. հո-գիդ որ օրհնեալ ես յարարածոց քոց։ ‖

նի ՝ որ յերկինից , որ ՝ ի հրայոյտ սահմանելոյդ վերայ
նըսխս ։

260. Այս վերջին կանոն հոգևոդգալստեան ունի յատուկ համբարձի , Հոփին որ էր գլխ . իսկ յայլ կա նոնս բաց յատկացոյն՝ չիք , զի զօրհնուելի յաջորդ աւուր առնելոյ համբարձի ։ Այ տպագիր շարակոցս , աստ ՝ի լուանցան գնի , գ , և հբ . բայց ՝ի ձեռագիրս՝ ոմն գնի միայն գ . ոմն , հբ . և ոմն , ձկ ։ Յակայն սոքօրա բար համբարձի ասելոյն զայս . զի մանկունք ոչ ասէ յուխտիս հոգևոդգալստեան . իսկ ոտնաձոյլք ինչ գնեն նաև Ձաշու շարականն ։

Որք միանգամ տեղեակ են Ձատրից առաջին վարդա պետաց , գիտեն՝ զի առաջիկայ շարականս բովանդակ առեալ է ՝ի Ձատէ Կրիդորի ՁծաբանինՁ որ յատուկ պէտական ասացեալ , և գտանի ՝ի Հայ Ձատրնտիրս , իսկ՝ ՝ի յունականն՝ ըստ կարգի է Ձատ իջ ։ Ոչ ելիս մանկ ձևացուցեալ այս շարական փոքր ինչ այլայլուելՁ կարգի բանիցն կամ բառից , առիւողջ պահելով զիմաստան ։ Ջեսաբ և առ յոյնս ՝ի ժամակարգութեՁ պէտեհ կոսաէին նոքին օրինակաւ ՝ի նոյն Ձատէ երգ ձևացուցեալ ՝ի չորրորդ ձայնն . յորում գրեմեք նոյնչափ էն բանքն՝ որչափ՝ ՝ի Հայսմն , բայց առաւել փոփոխելՁ կարգի ասացուածոցն ։

Երգ ՝ յատաջին տան , (1) Հոփին որ էր գլխ , ցուցանէ միանգամեաւոր գոյութիւն հոգևոյն սրբոյ ։ Էր , զի ոչ սկիզբն կաս գոյոյ . է , և եղեալ , զի ոչ քնաս պակասեցաւ և պակասեցի ՝ի գոյոյդ ։ Այորս բացատրելՁ է յաջորդն , ոչ սխալ , և ոչ դադարեալ ՝ի գոյոյ ։ Ջայս միաս իմանալով զասն սխալ , յՁ ՁսկսմանՁ ժամանակի և գոյութեՁ , ՝ի բաց տան ՝ի հոգևոյն սրբոյ . բայց ըստ որում ցուցանէ զսկիզբն ելոյթելՁեան , ըստ այսմ սկսեալ ասեն վարդապետք յունաց և Հայոց . որպէս և նա ինքն ՁծաբանինՁ բացայայտէ ՝ի Ձատն սկզբունՁ , խօսելով զորդւոյ . * Որդին՝ որդի , և ոչ անսկիզբն . քանզի ՝ի հօրէ ։ Այս ելեալ ՝ի ժամանակէ առցես զսկիզբն

(1) * Հոգին որ էր միշտ և է և եղեցի , ոչ ըստքան և ոչ դադարեալ . այլ միշտ ընդ հօր և ընդ որդւոյ կարգեալ և թըլեալ , և միշտ օրհնեալ է ՝ի յաւիտեան ։ ||

զակիզն, և անակիզն. մի զի արարիչ ժամանակաց։ ||
սոյնպէս խօսի և Յ[illegible]ոդրան. քան զ՚[illegible]յլ դիւր ընդ հօր. ||
յո այնպէս անակիզն ի հոգին ըս, զի միշտ ՚ի յաւիտե-
նից ընդ հօր և ընդ որդւոյ կարգեալ ի իբրև անե-
ղակից և հաճագոյ, և [illegible]ուեալ ՚ի մի [illegible]իւ երրոր-
դութեան։

261. Երկիր տան, (1) [illegible]ր գիւր. այս՚ի ձառի ճաճա-
նային կերտիչ զատանի ՚ի յայորդին՝ ընդունող. զի
ճաճաբանն յետ ասելոյն ոչ սկսեալ է, և ոչ դադա-
րեալ, յաճ փոքր ինչ ՚ի ցուցանել [illegible]ե ճաճային կա-
տարելութեանն ոչ վայել է սկսանել լեզ։ [illegible]ր առա
վելապահն առնու զնախկին ասացեալն գնելով, [illegible]ր՝ եր
գիւր, յո էր կամ գոյր միշտ։ [illegible]ույց շարականս յա-
րե զայն բայ ՚ի յայորդն, իբրև [illegible]ե միշտ ընդու-
նող էր։

[illegible]նդունող, ՚ի ձառի ճաճաբանին ասի, ընդունող՝ և ոչ
ընդունական, և այս ըս հայ [illegible]արգմանութե. բայց
ըստ յունին ասի, [illegible]ունելի և ոչ [illegible]ունող. յո [illegible]ունե-
լի յարարածոց՝ որք կարօտք էն նորին պահպանու-
[illegible]եան, այլ ոչ ընդունող [illegible]ե ՚ի նոյանէ՝ անկարօտ
գոլով։ [illegible]արթ է ըստ այմ՚ իմանալ և զհայ բնա-
բանին. յո ընդունող զանձնեաքին ՚ի [illegible]ամն իւր և
՚ի հնորհս. այլ ոչ ընդունական՝ յո ընկալուլ ՚ի նո-
ցանէ։

[illegible]ւբեղ. ՚ի ձառին, սրբող՝ և ոչ սրբեալ։ [illegible]մինայն
սրբարարութիւն ներգործի ՚ի հոգւոյն սրբ ՚ի հրեշ-
տակս և ՚ի մարդիկ. բայց [illegible]ուքն ոչ յուժքե առնու
զսրբութե, [illegible]ութե զոր գոլով։

[illegible]ցոյչ. ՚ի ձառին, լցուցիչ՝ և ոչ լցեալ։ [illegible]ոգի սին
[illegible]նու զանձերս անչափութեն և զօրութե. այլ ոչ
[illegible]նանի չիմքե։ [illegible]ծացոյչ. ՚ի ձառին, ճաճացուցիչ՝ և
ոչ ճաճացեալ. յո [illegible]նորհօք յորդիութե ոչ վերառնու,
հաղորդակիցս [illegible]նուե ոչ առնե[illegible]լով զմարդիկ. այլ ոչ
[illegible]ւքն լրեի ճաճ, [illegible]ւցս ճաճ գոլով։

262. Երրեդ տան, (2) [illegible]ղաղթե. յո միշտ չիմքեհան
շարժուն՝ կենդանի գոլով անամահապես. բայց և [illegible]ն-
նա-

(1) * Էր միշտ ընդունող որբ
բող և լըցուցիչ, ճաճացուցիչ. և
միշտ ընդ հօր։ ||

(2) * [illegible]ղաղթե [illegible]ւքնա-
շարժ, [illegible]ւքնչնչան [illegible]ւքնաղոր ա-
մենաղոր. վասն զի չընչե ուր
կամ, որքան պատրէ. յորժամ
և որքան. և միշտ։ ||

նալոցք , յր կինքենէ և ոչ յայլմէ շարժեալ , որպէս արարածական հոգիքն ։ Քնթնիշեան ։ յր անձինքեան , բացարձակ ոեր հանդիպ և գործոց իւրոց ։ ||ոչ այսպէս են բանաւոր արարածք ։ որք ընդ ակեպտ անձինքեանք են՝ բայց ըստ ոեմ կախեալք ։ տիրեն կամաց իւրեանց , այլ ոչ միտս գործոցն ։ |Անձնապէս ։ ինքնին և յիւրմէ ունի զօրութիւն գործելոյ՝ անկարօտ օգնականի , և ա նարգել՝ի ներհակէ ։ անձնապէս ։ ասի կարօղ ոմծարար , և առնել զոր կամի ։

Ոմ ան պէ ըընդէ ։ |՝Այս բան՝ի ձառէ անդ յայլսւս կարգի եդեալ է յառաջագոյն , իսկ շարականս յայս տեղի փոխադրել՝ իբրև ցոյցք ասացելոց կատարելոցն ։ |՝Ձեռագիրս առհասարակ գիր , վասն պէ ընդէ ոար ։ ձ , յորդան անուանքէն գրի՝ յորդան , և երկիցն՝ որդան ։ որ համեմատ ևս ի յանձնականին ։ և իմաստքն են ։ Նա գիր զի կենդանական ազգմանէ ներգործել իշխանս բար ուր կամի , յր յորում աեղւոջ , յորում ազգի , յորում գաւառի ։ ներգործել՝ի վերնատանն՝ և՝ի հրապարակի , յերուսաղէմ և՝ի պարսս , ՝ի հայն և՝ի հոռոմն ։ յորդան անուանքէ , յր յորդան անձինս , յորս կամի ազդել ։ ՝ի սակաւս , կամ՝ի բազումս , յայս որ և յայն ոք ։ յերկուց ազգացոյց , կամ ընկողմանեալոց՝ զմին առնու զոր կամի , և զմիւսն թողու ։ յորդամ , յորում ժամանակի կամի , վաղ կամ անագան , ՝ի մանկութիւնէ , կամ յերիտասարդութենէ , կամ՝ի ծերութենէն ։ և որդան , որով չափով կամի , յորոց պարգեւաց և շնորհ ։

Ոմդ՝՝ի բանիս զյորս պարագայս գործոց , յր ուր , և որոց , և երբ , և արդեամբ , ընծայեալով բանականակ հանձինս հոգւոյն սկզբ , ինքնին զՀետ գայ՝ թէ՝ Հարկ է նմա լինել միտաշարժ , ինքնաշարժ , ինքնագործ , անձնիշխան , ամենագործ ։ որով Հետև ամենայն զոր կամի՝ առնէ , և որպէս կամի , և որչափ կամի , և որոց կամի , և երբ կամի ։

263. ՝Ի չբնդ տան , (1) |Ասէն չնորհեան , իմանալի ։ ինքն միշտ կայ կինքեան մի և նոյն , այլև միշտ նոյն է ընդ հօր

(1) * Ինքն կինքեան , նոյն ըստ ոչ ժամանակ , անայլայլելի միշտ ընդ որում գասեցաւ , անե- լի անփոփոխելի ։ և միշտ ։ ||

հօր և որդւոյ · ոչ յինքեան նորոգի , և ոչ ՚ի Թուա-
կցացն այլոյլի · անէնաւոյն ասաց , զի անմարմին է · ան-
ժամանակ , զի անսկիզբն է և անվախճան · անայլայլելի ,
ազատ յինչ և իցէ այլայլութենէ կրից · անփոխելի ,
հեռի և անմանն յամէ փոփոխութիւն ի բնութենէ , կամաց ,
և դիպուածոց · Այլ պատճառ այսոցիկ , վասն զի է ան-
բաժանելի բնութի՝ ունօղ ասի , և գերազոյն ասի · ոչ պա-
կասի ինչ նմա՝ զի ընտիրցի · և ոչ գերազոյն ոք քան
զնա , զի բառնալ ինչ կամ ընդմմանալ նմա կարիցէ ։

263. Ի հինգերորդ տան , (1) Լուծանց որդանութենէ , ևս , ՚ի բաց
տանի՚ի հոգւոյն սքոյ զամէ մարմնական պատահմունս ·
իբրև զի հոգին գլխովին անմահ է և անմարմին ·
ուստի ոչ ունի զբանակութենէ , ոչ զխիթակսն որպէս
սութենէ , ոչ զգոյն՝ որով լինի տեսանելի , ոչ զկերմունք
թենէ կամ զթանձրութենէ ևս , որովք լինիցի շօշափելի ։
Ի վեց տան , (2) Տէր առաքէլ , ՚ի ձառի ածաբանին կե-
տիւ զառաքեալն , ասէ , քո իշխեցող ամէն , հրամանատար ·
առաքէլ , որպէս և ՚ի գործս առաքելոց ասի ·
(ԺՀ · 2 ·) * Որոշեցէք ինձ զբառնաբաս և զսօղոս ՚ի
գործ՝ յոր կոչեցեալ է իմ զդոսա ։ և 4 · * Իսկ նորա
առաքեալք ՚ի հոգւոյն սքոյ ևս ։ Յաճար առնէ · ըստ
այսմ (ա · կորն · ը · 16 ·) * Ոչ գիտէք՝ եթէ տաճար
էք այլ · և հոգի այլ բնակէ ՚ի ձեզ ։ առնուրդ ,
՚ի ձանապարհս այլ , ՚ի քարոզութիւն աւետարանին , ՚ի
տեսլութենէ ժողովրդեան · ըստ այսմ (Գործ · կԸ ·
14 ·) * Ոչ հոգի ՚ի ձեզ , և առաջնորդեաց նոցա ։
և ձերն անաց (յովհան · ԺԸ · 13 ·) * Ուրացաջնորդեսցէ
ձեզ այմ Աշխարհութիւնն ։

264. Յեօթներորդ տան , (1) Լիեան , և հենդանաբար ·
ըստ յինքեան հոգի է կենդանի է , և այլոց ամենեցուն
կենդանատու՝ ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ ։ Բայ խմանա-
լի փարատիչ խաւարի տգիտութենէ · և արարիչ լուսոյ
խմանալեաց և զգալեաց ։ Ասէն բաւ էուենէն , և այ-
լոց բարութենէն հոսիչ · ողջ , հակառակ խաւարութեան
օձին ·

(1) * Ուրանց որքանութենան , առանց որպիսութենէ , առանց տե-
սութենէ , անշօշափելի · և միշտ ։ ||
(2) * Տէր առաքիչ որպիչ , տա-
ղաւ առնէ ինքն ինքեան , առաջ-
նորդէ , ըզբացատրեն , որպէս և
կամի բաժանէ ըզընորհս · և միշտ ։ ||
(3) * Կենդանի և կենդանարար ,
լոյս և գոյացուցիչ լուսոյ · ինքեն
բարի ազբիւր բարութենէ · հոգի
ուղիչ առաջնորդական և միշտ ։ ||

օձին ։ ըստ այնմ (Խնամստ ։ ա֊ն ։ 5 ։) * Օ ի՛նչ Հոգին իմաստութեամբ փախիցէ՛ ի նենգութենէ ։ ‖ և զի՛ է արդա֊ րութեան և չէմարտութեան ։ առաջնորդական ։ յո՛ իշխանա֊ կան , յորոյ֊ումն հրեշտակային Հոգւոց՝ որք ծառայա֊ կանք են ։ ‖ Յայրբիկ առեալ են ի բանէ սատմանն (Ա֊իրէ ։ 10 ։) * Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ հնձ֊ կերիւր ուղիղ ։ ‖

Ջ֊նեմեցեալ տան (1) սահէն , որով հայր ձանաչէ , իմանի ։ Հոգւոյն կամ՛ ի Հոգւոյն սիրոյ բռնկանդակապէս ձա֊ նաչի հայր ։ և նովին Հոգւով որպէ֊ ի֊առաքեալն ։ յո՛ փառք որդւոյն էրևի ի՛ Հոգին ։ ըստ այնմ (յով֊ հան ։ ժ֊ի ։ 14 ։) * Նա զիս փառաւորեսցէ ‖ ևն ։ Նա֊ևէ կամի , Հոգին ։ ըզ բռնկանդակ որպէս պարտն է՝ ձանաւ֊ չէ զխորհուրդ ։ ։ ։

ինդիրս՝ որ յայտագս հոգւոյն սքեյ. և մանաւանդ յայ-
տագս բղխմանն՝ի յորդւոյ՝ ըս բերելոյ բանին համա-
ռօտիւ և եթէ անյաք, ոչ անդիտացեալք պիրաւոյն
փափաքումն բաղմաց՝ որք յօժարին լսել զընդարձա-
կագոյն բացայայտութեն և վճաստատութիւնն այսր
ինդրոյ: Վակայն խորհեալք զընթացս մեկնութեցն
ամենազօրապէս յառաջ վարել առանց ընդմիջելոյ. և
ապա առանձին ձառիւ զվարդապետութէն բղխմանն
՝ի յորդւոյ հաստատաբանել, ոչ միայն ի բր ցանկա-
ցեալ՝ի բազմաց, այլև պիտանի և անհատուց առաջի-
կայ գործոցս: Վ ան զի լսելոյ ոմանց՝ի բանս շարա-
կանաց, ելանել կայ ի բղխել՝ի հօրէ, առանց լսելոյ յայտ-
նապէս զի յորդւոյն, մարթ եր այլևայլ երկպայու-
թիս հակառակս գմնաւ ածել. ոգ թէ կամ վարդա-
պետք հայոց ոչ ձանաչէին զայս ձշմարտութէն, և կամ
եթէ ձանաչէին՝ հարկ էր նոցա միշտ նովին բացատրու-
թէն խօսել առանց զանց առնելոյ: Օ երկաքանչիւր
երկպայութիս ջանասցուք փարատել Ա՛ի՛ի մանա-
ւոր ձառի, զոր՝ի կատարած գրոցս արձանացուցա-
նել յանձն առաք:

Վարդապետութիւն Յովհաննու Սկոտէ: Կիս:

265. Յաղագս ծննդեան Յովհաննու կարասե-
ցին ասացաք ինչ՝ի կանոնի ծննդեան
Ա՛ծածնին: (Թիւ 1.2:) Հնութէն այսր տօնի յայտնի
է՝ի բազում ձառից նախնի վարդապետաց, որպէս
օգոստինոսի և այլոց. մինչ զի յառաջին դար եկե-
ղեցւոյ վերածէն զայն քննիչք: Խորհրդով շարժե-
ցաւ եկեղեցի՝ի տօնախմբել զծնունդ երանեալ
մկրտչին, և ոչ զայլոց սքեյ, նախ՝ զի միայն զծնունդ
Յովհաննու գիտեմք յայտնապէս ելեալ առանց ըսկզ-
բնական մեղաց. իսկ զայլս՝ի սքեյ ոչ գիտեմք ծնեալս
առանց մեղաց. ՝ի բաց առեալ միշտ զծնունդ Տե-
մօրն: Երկրդ, զի ծնունդ սքեյն Յովհաննու ունի զան-
միջական կապակցութէն ըս խորհրդոյ մարդեղութէն,
և ըս նորոյ օրինացս. վ՛ զի նա էր կատարեալ յառաջ-
ընթաց քան, և կատարած հին օրինացն. վասն որոյ
երևիլ

երևիլ նը յաշխարհի աւետիք մեծ էր ազգի մարդկան , յոսով մերձաւոր գալստեան Թագաւորին քոն ՚ի բերել զաւետարան հնարհաց . և զոր ասեր հրեշտակապետն գաբրիէլ առ զաքարիա , Թէ բազումք ՚ի ծննդեան նը խնդասցեն , (զուկ . ա . 14 .) արժանապէս յանձին կալաւ նոցա եհեղեցի ։ Զոր՝ զօրհնութեն կանանիս ծննդեան , Զբնփանն արքարեն , որ և կոչի Նչենի յովհաննու կաթապէպ , առեն արարէ գրիգորի սկևռացոյ , որ պայծառացաւ զինի սըրն նեբսախ լամբրօնացոյն , և յօրինեաց ևս ՚ի վերայ նը գոլիատ նեբզողական ։ Ոսկ զՏարոյն ՀՃ , իւր սարօք՝ առեն արարեալ հնարհալոյն նեբսեախ ։ Վոյ տաղ ինչ յովհաննու մկրտչին՝ արարէ ՚ի նեբսիսկ . յորմէ բազում բառք մուծեալ են յայս շարականս ։

Յառաջին տան օրհնութեն , (1) սրբն յովհաննէս օրինակի յարուսեաւին առաւօտու , որ յառաջէ քան զծագումն արեգականն , որպէս և նա քան զծնունդ քրիստոսի առ . արուսեակդ առաւօտեալ , յի վաղ քաջ կանխեալ քան զծագումն արեգականն արդարուե ։ Ոյլև յառաջընթաց Ճանապարհի , յի անօրինութեն սրգոյն ՚ոյ . կամ , Ճանապարհի մարգեղութեն սրգոյն ՚ոյ եղեր կարապետ ։

Յերկիր տան , (2) Խաչելոյն անձառ , իմանի . անձառ գաղտնեացն ՚ոյ աւետաւոր եղեր իմաստութեն կամ յայտնութեն՝ զոր ՚ի հոգւոյն սրբ ընկալար ։ Օ ի սրբն յովհաննէս առաւել քան զամ մարգարէս հաղորդ եղև յայտնութեն խորհրդոցն ՚ոյ ։ Յորովայնի մաքրեցար ՚ի մեղաց ադամայ այցելութեն կուսին , առ ՚ի լինել տաճար ՚ոյ ևն ։

266 . Ի էջդ տան , (3) Ոտապէս կոչել զՀրեշտակն գաբրիէլ երկնից զօրացն , տէս ՚ի կանոն Զաւետաց (Թիւ . 31 ։) Կամ ասէն՝ յորժամ մտաներ ՚ի սբեռուէն սբեռցն խընկարկեղց , իմանի . յորժամ մտաներ վանս խըն-

(1) * Զբնփանն արքարեն Թէ ծագման արուսեակդ առաւօտեալ , նախընթաց ճանապարհի սրգոյն ՚ոյ անօրինութեն նը յովհաննէս . առ քո բառնե ։ ||

(2) * Խաչձրէլոյն անձառ խոց աւետաւոր իմաստութ հոգւոյն . ՚ի յորովայնէ մաքրեալ տաճար ՚ոյ և բնակարան նը երրորդ դութեն . առ քո ։ ||

(3) * Ոտապէտն երկնից զօրացն երևեալ քահանայապետին, յորժամ մտաներ ՚ի սբերուեն սբերոցն խընկարկեղց ըստ օրինացն ՚ի տաճարն . առ քո ։ ||

քննարկէլոյ։ Ասոյ ՚ի 36 օրինակս գրէ, եբնկարկէլով. և այս է ուղիղ։ Արբուքն սքոյ կամ սրբուքենց՝ կոչէ երկիր կամ ներքսապոյն խորան տաճարին, ուր ըստ առաքելոյն (Հբրայ. Թ.) կայր քուրվառն ոսկի, և տապանակն ուխտի՝ յորում սափորն ոսկի, և գաւազանն ահարոնի և քարեղէն տախտակքն, և՚ի վերայ նր երկու քերովբէքն հովանայեալք. յայս խորան ոչ քնաւ մտանէին քահանայք, այլ միայն քահանայապետն միանգամ՚ի տարւոջ։ Այր քան զայն էր առաջին խորանն կոչեցեալ՝ որ, ուր կայր ԵօթՆաջահեան աշտանակն, սեղան ուսաջաւոր հացին, և սեղան խնկոց եդեալ՚ի հիւսիսակողմն տաճարին։ Յայս խորան քահանայքն կարէաւ մտանէին յամ ժամ պաշտամանցն, վինձակաւ ընտրեալ հիւրաքանչիւր շաբաթու. և որում հասանէր կարգն, զշաբաթն ողջոյն մնայր՚ի տաճարին. և յամ օր ը առաւօտն և ը երեկս խունկ արկանէր յառաջին խորանի անդ։

(Ղևտ. Ը. 1. 9։)

Ասէ՝ ասէ շարականս, թէ քահանայն զպաքարիա մտաներ՚ի սրբուքի սքոյն խնկարկել. վասն զի բազում՚ի նախնեացն համարեցան զզաքարիաս լինել քահանայապետ. զի ասեն՝ քահանայապետին միայն օրէնն լինել՝ մտանել՚ի տաճարն, և արկանել խունկ. զոր և մինչեւ ցուցանէ լինել պաշտօն ահարոնի. (Ղևտ. Ը. 7.) և առաքեալն ասէ՝ թէ քուրվառն ոսկի կայր՚ի սրբուքն սրբուքենցն, ուր քահանայապետն ևեթ մտանէր։ Ուր դարձեալ, համարեցան բազումք, թէ այս խնկարկուքեն զաքարիայ եղեւ՚ի մօնի քաւուքեն։ Ոմն կարծիս եղեւ օգոստինոս, (Ճառ խթ. ՚ի վեր յովհան.) բեղմ քահանայն, Թէոփիլակտոս յոյն, և զանազան հինք մեկնիչք զուկասու՝՚ի յունաց և՚ի լատինացւոյ. և սակաւք ոմանք՚ի յեթին մեկնչաց։ Այս կարծիք անցեն՚ի յունաց առ վարդապետս հայոց. ոմն տեսանի՚ի մեկնուքեն իգնատիոսի վարդապետի, այլև՚ի թուղթս շնորհալւոյն գրեալս առ ալէքս, և առ մանուէլ կայսր։

Սակայն՚ի պատմուքեն աւետարանին չիք ապացոյց ինչ՚ի հաստատուքիւն այդր կարծեաց, մանաւանդ հակառակն տեսանի։ Աւետարանիչն զուկաս ոչ միինչ նշան կամ պարագայ յայտ առնէ, առ՚ի համարել զզա-

զզաքարիա լինել քահանայապետ։ Զի ունել նորա
զկին 'ի դստերաց ահարոնի՝ զոր իդնատիոս մեկնիչ
համարի նշանակ քահանայապետութեան, (երես 16.)
անբաւական է 'ի ցոյցս բանիդ. վ՞ս զի արդարև հրա-
մայեալ էր յօրինաց՝ քահանային մեծի կին առնուլ
յահարոնեան ազգէ, բայց և քահանայիցն երկրոր-
դաց ոչ էր արգելեալ։ Եւ ո՛չ դարձեալ ցուցանէ զու-
կաս՝ թէ խնկարկութի՞ զաքարիայ լեալ իցէ 'ի տօնի
քաւութեան, կամ թէ 'ի ներքս 'ի սրբութիւն սբ՞ցն
մտեալ իցէ առ 'ի խնկել։ Այլ մանաւանդ ասէ՝ թէ
հրեշտակ տ՞ն երևեցաւ կացեալ ը՞ւաջմէ սեղանոյ խըն-
կոցն. իսկ այն սեղան ոչ էր զետեղեալ 'ի սրբութեան
սբ՞ց, այլ յառաջին խորանին, ո՞ր վերագոյն ասա-
ցաք։ Եթէ բուրվառն ոսկի կայր արդարև 'ի սրբու-
թեան սբ՞ցն՝ առ 'ի խնկել անդ քահանայապետին միան-
գամ 'ի տարւոջ, բայց այդմ ո՛չ գայ զհետ՝ թէ բաց
յայնմանէ չկայր այլ բուրվառ կմ բուրանոց առ 'ի
խնկել արտաքոյ սրբութեան։ Վ՞ս այսր ա՞մի այժմու
մեկնիչք և վարդապետք ո՛չ ընդունին զառաջին կար-
ծիսն, այլ ասեն՝ թէ պատմեալ խնկարկութի՞ն էր շա-
բաթական պաշտօն քահանայից յառաջին խորանին.
և չէ յայտնի՝ յորո՛ւմ ժամանակի կմ 'ի տօնի դիպաւ
այս քահանային զաքարիայ։ Կասաւպոնիոս համարի
հանդիպեալ 'ի 21 յուլիսի մինչև 'ի 28։ Յոյնք զտօն
յղութեան յովհաննու կարապետին առնեն 'ի 23 սեպ-
տեմբերի. որ և 'ի բազում հին վկայաբանութի՞ս լա-
տինացւոց դնի կա՛մ 'ի 22, կմ 'ի 23, կմ 'ի 24 նորին
ամսոյ։ Ներսէս շնորհալի զաւետումն զաքարիայ հաշ-
ո՛ւէ 'ի 25 սեպտ. իսկ զյղութի՞ կարապետին դնէ 'ի
հոկտեմբերի 9։ Այլ մատենագիր ոմն թոէնար ա-
նուն՝ զերևումն հրեշտակին առ զաքարիա՝ համարի
լեալ յաւուր շաբաթու 'ի 31 օգոստոսի։ 'Ի վերայ
այսպիսի անմիաբան դրութեան կնքէ կալմէթ մեկնիչ,
թէ այս միայն հաւաստի է՝ զի չունիմք ստոյգ ինչ
յաղագս այսր խնդրոյ։

267. 'Ի հինգ ե՞րդ տան (1) ասելն, հրեշտակն երևե-
ցաւ

(1) * Եւ տեսեալ զանհիւթա-
կանն 'ի ձև մարմնոյ յաջմէ սեղա-
նոյն, պակուցեալ յերկիւղ մա-
հու սասանելով, և հաստատիւր
բանիւ հրեշտակին. առ քս։ ||

յառ յաջէ սեղանոյն, յոր սեղանոյ խնկոցն՝ որ կայր ՚ի հիւսիսակողմն տաճարին, յուսյանէ՝ թէ հրեշտակն կայր ՚ի հարաւակողմն տաճարին. և զի ոմանց բա
ւնեաց՝ յայնմ կողմանն կին մուտքն ՚ի սրբութիւն սքց, ցՀետ գայ թէ հրեշտակն ձևացուցանէր իբրև ՚ի սրբութեանց անտի ելանել և գալ առ զաքարիա։
Որոյ տեսեալ զնա յանկարծ միայնակ ՚ի խորանի անդ, զարհուրեցաւ. թէպէտ և ՚ի նշանացն գիտաց՝ թէ հրեշտակ ՚ներն է. և զի ըստջիկ սեղանոյն կայն՝ բարւոյ իրիք աւետեաց գուշակ էր։ Ա՚պա խրախոյս ետ նմա հրեշտակն՝ մի երկնչել. և հաստատեաց զնա ՚ի սա սանմանել երկիւղին, ասելով զպատճառ երևմանն, թէ լսելի եղեն աղօթք քո։
Ինդիր առնեն մեկնիչք՝ զոր աղօթս ասէր հրեշտակն։ Ա՚թէ խնամանաք զաղօթս ընծայելոյ ՚ի տեղ զատակ, այդ կարի՛ անագան էր՝ ասեն ոմանք. զի արդէն ամուլ էր կին նորա, և երկոքին անցեալ զատարդ զատակագործութենէ. վասն որոյ չէ հաւանելի ասեն՝ տակաւին որդի հայցել յայ։ Ա՚յլ խնամանն զաղօթս որ վո գալստեան մեսիային, և փրկութեն իւրոյ։ Ա՚յս երիցէ կարծիք ընծայելի են՝ առանց մերժելոյ զառաջինն. զի չէ հարկ խնամալ զաղօթս՝ զոր ՚ի կեանն ծերութեն մատուցեալ լցել, այլ զոր ամօք բազմօք յառաջ խնդրեալ էր. և ՚ձ յանպատեաց տալ զցանկալին՝ ոչ միայն ծնողացն, այլև բովանդակ ազգին։
Ա՚վեց տանն, (1) Ո՚ զգերափոյն *ան ըզբնութենէ, խմաստքն են. սոսկացեալ հիանալոյ զաքարիա, լսելով զերազնակ ծննդեան քո՝ զերազոյն քան զկարգ բնութենէ. զի ամուլքն կնոջն, և ծերութեն երկոցունց խափանիչք եին ծննդեան զատակին. և նոյնք եղեն և խափանիչք հաւատոյ սքց ծերոյն՝ առ ՚ի հաւանել աւետաւոր բանից հրեշտակին. ոչ եթէ ըզ զօրութենէն այ թերահաւատեաց առ ՚ի ծննդական առնել զմուքն, զոր քաջ գիտէր առ այլ ամուլս բազում անգամ ներգործեալ. այլ ըզ անակնկալ նորութենէ իրացն, և ընդ

(1) * Ո՚գերափոյն քան ըզ- զաքարիաս, և համրացեալ պատ-
բնութենէ լըսեալ զերազնակ ծննդեան քո՝ զերազոյն քան զկարգ բնութենէ. զի ամուլքն կնոջն, և ծերութեն երկոցունց խափանիչք եին ծննդեան զատակին. և նոյնք եղեն և խափանիչք հաւատոյ սքց ծերոյն՝ առ ՚ի հաւանել աւետաւոր բանից հրեշտակին. ոչ եթէ ըզ զօրութենէն այ թերահաւատեաց առ ՚ի ծննդական առնել զմուքն, զոր քաջ գիտէր առ այլ ամուլս բազում անգամ ներգործեալ. այլ ըզ անակնկալ նորութենէ իրացն, և ընդ

ընդ յանկարծ երեւումն հրեշտակին շփոթեալ վարա-
ներ , և նշան ինչ հաւանութեան կամէր ի հրեշտակէն ։
Ի խրատ դժուարահաւանութեան՝ կապեաց հրեշտակն
զլեզուս նորա . որ ի վերին երեսս կարծիւը պատիժ
լինել , բայց արդեամբք՝ նշան էր այն չհաւատութեան
աւետեացն . ամենայն արար զլեզուս նոր առ ի ծնունդ
խօսից , զի ցոյցէ բանալ զամենայնդ եղիսաբե-
թի առ ի ծնունդ զաւակի . և զլռութիւն նոր եհ վկայ
և քարոզ՝ առ ի հռչակել զսեսիլն , և զաւետաւոր
ծնունդ զաւակին . զոր զաքարիա ոչ կարէր այնպէս
հաւատարիմ առնել բանիւք իւրովք , որչափ լռու-
թեամբն արար ։

268. Յուլի տանն , (1) Ընդ ձմեռանել , ոյք և լինին
բորբն , [illegible] եղբօրէ , յատաջ բերի այն վարդա-
պետութիւն , զոր ի բազում վարդապետաց ցուցաք ի
կանոնի գլխատման սրբոյ մկրտչին . (Թիւ . 195 .) Ո՞ր
ի հասանել ողջունի սրբ կուսին առ եղիսաբեթ՝ լցաւ
մանուկն հոգւով սրբով . և ծանեաւ հաւատովք զբա-
ժղայեալ ի կուսական արգանդին , որում երկրպա-
գեաց , և բերանաւ մօրն օրհնութիւն բարբառեցաւ ։
Լինի յառաջին հանդիպել սրբ կուսին՝ այնպիսի
ընորհաց արժանացաւ երանելի մանուկն , ո՞ գիտէ՝
զինչ պարգեւք առատացան ի նմա՝ երեքամեայ քնա-
կութեանն տիրամօրն ի տան անդ ։

Ի տան տան , (2) Ջառանգաւոր հին օրինացն , իմաստքն
են . զոր ժառանգեցեր կի կատարեցեր զարդարու-
թիւն հին օրինացն մինչեւ ընդ այլոց մարգարէից .
և միանգամայն եղեր յատաջագնաց հետեւողացն ի
նեղ Ճանապարհ նոր օրինացս՝ ըստ սրբ առաքելոցն ։

Ի ժեռ տան , (3) Հրեշտակական վարուք , յերկրս օրինակ
գրի ,

(1) * Ընդ ժամանել ձայնի ողջունին մարիամու առ եղիսաբեթ , խայտացեր ձայնդ ընդ առաջ բանին նորա , յորովայնէ տէր լսոյն երկրպագելով . առ քս ։ Ջառանգաւորըն բոլորից պարագ ծածկեալ յարգանդի կուսին . զոր ծառայդ հաւատարիմ տէր աւետ հոգւովըն սրբբով , և բերանով մեր քո օրհնաբանիցէ . առ քս ։ ||

(2) * Ջառանգաւոր հին օրինացն արդարութիւն ընդ մարգարէիցն , և նախաշաւիղ հետեւողացն անձուկ Ճանապարհին նոր օրինացս ընդ առաքելոցն . առ քս ։ ||

(3) * Ի յանապատի հրեշտակական վարուք բնակեցար ըստ եղելոյն , կերակրելով մարմն և մեղր վայրենի հին և նոր պատ ուիրանաց օրինակաւ . առ քս ։ ||

գրի , հրեշտակիբօն վարեաւ : Լսակ ասելն , ի երակիբեւվ մա
բաս , իմանալի , ուսեալով զնորան և զմեղը վայրկենի ,
յօրինակ հինն և նոր պատուհիրանաց : Ի բազում գա
ւառս ասիոյ և սիրիկայ յաղել և չորացուցել զմա
բաս , առնելն պաշար տան ի կերակուր աղքատաց .
և յարմարապէս առեալ լինի յօրինակ հինն օրինաց :
Լսակ մեղը վայրի ոմանք իմանան զմեղրն գործեալ ի
վայրի մեղուաց . այլք իմանան զգազանէ՝ որ ի պաղես
տին և յայլ գաւառս ինչանէ ի վերայ տերևոց ծա
ռոց : Լսւ քանզի այս միևնոյն նոր է՝ առաւել ախորժե
լի լինի , վասն այն յօրինակ նոր օրինաց ըստ պատշա
ճի առեալ է :

Ի ժէ տան , (1) ասելն՝ անմահբանի սիաճոյն , նշանակէ՝
անգործ կամ բրդոտ մորթով ուղտու ծածկեալ , ըս
նամանութեն մաշկեղէնն հանդերձին աղամայ , որ էր
խոշոր և անարգ ի նշանակ ապաշխարութեն :

Ի ժէ տան , (2) Լսորհրդով մայրապետիս , իմաստքն են.
ջրիւք առաքինութեաք , խոհականութեաք և մաքրու
թեաք և արիութեաք և արդարութեաք սկզբնեցեր զմեզ
սրտի քո . որոյ օրինակ էր գօտին մաշկեղէնն՝ ածեալ
ընդ մէջս մարմնոյդ . և զի ի մեռեալ մորթոյ կազ
մեալ է մաշկեղէնն գօտին , նշանակէ ևս զմեռեալու
թիւն ախտից :

Ի ժէ տան , (3) Ծննդեան հոգւոյն սէր , պարզևէին էն
իմաստքն . այր , ի քէն եղև սկիզբն և օրինակ ծնանե
ղոյ հոգւոյն սէր խորհրդական միրտութեն զորդիսն
ադամայ յորդիս աբ , ի յորդանան միրտելով քո զժո
ղովուրդն յապաշխարութեն :

Ի ժէ տան , (4) ըստ նմ ձեռագրացս գիրն , զսա եսայեայ
մարգարէ : Ի տալ մարգէլէյն : Իմաստքն , ըստ բանիցն
եսայեայ .

(1) * Լուսաստղածաւ չնորհօք հոգւոյն զարդարեալ ըստ նեբքին մարգոյն . իսկ արտաքուստ անմաքրական սոեւովքն ծածկեալ ըստ արիարգոյն զգեստու նա խաճօրն . առ քո ։ ||

(2) * Խորհրդով մաքրագործ նիւ արգարապէս արիացեալ , ի յօրինակ մեռելութեն գօտի մաշկեղէնն ընդ մէջ ածեալ քո երևեցար . առ քո ։ ||

(3) * Ծննդնդեան հոգւոյն սրբոյդ զորս յաւանդ յորդիս նոյ , ի քէն ըսկիզբն և օրինակ եղեալ ի յորդանան մկրտութեն յա պաշխարութեն . առ քո ։ ||

(4) * Կարապետ Թագաւորին երկնաւորի առաքեցար , պատրաստել ըզհանապարհս նորա յդիս մարգկան ըստ եսայեայ քա րոզիչն . առ քո ։ ||

Եսայեայ՝ քարոզելով քո , եղեր կարապետ Թագա
ւորին երկնաւորի ես ։

269. Ի ԺԲ տան , (1) Հուր կիպանօղ , իմաստքն պար-
զելի են . զառաջին գալուստն քոի յաշխարհ՝ գուշա-
կեցեր կամ ծանուցեր լինել հուր այրեցօղ զմեզս
մարդկան , ասելով . նա մկրտեսցէ զձեզ Հոգւով սրբով
և հրով ։ Ոմն զխորհուրդ միաւանգամ գալստեան նո
ա՛ւ գաւառէ՝ գուշակեցեր երբև ընտրօղական հեծա
նոցաւ սրբել կիմ մաքրել զկալ աշխարհի , առ՛ի այ-
րել զարդն զմեռաւորս անշէջ հրով , և զցորեանն
զարդարս ժողովել՝ի շտեմարանս աքեայս ։

Ի ԺԲ տան (2) երբ ըստ ամ ձեռագրացդ ընթեռնուել
պարտ է . Ո Եպսկան հանդայուքն ... ձշմարիտ հանդայու-
ընքն . և ոչ ոմն գնի՛ ի տոմ . հանդայուքն ։ Իմաստքն
են . զեպսկան քահանայուքն՝ որ յաշխարհն սկսաւ ,
՛ի քեզ եղև կատարումն կիմ վերջ . զի հին քահանայու-
թեքն տեւեցայ մինչև՛ի ժամանակս յայհանդնու մկրտչի ,
և այնուհետեւ խափանեցաւ ։ Ոսկ ձշմարիտ նոր քա-
հանայուքեն՝ որ ՛ի քոե սկսաւ , ՛ի քեզն եղև սկիզբն
հաստատուքեն . այ՛ ՛ի քեզն բացաւ ձանապարհն մոա-
նելոյ ՛ի քահանայուքեն քոի , քարոզելով յառաջա-
դոյն զքեզ , մկրտելով զնա , վկայելով զգալստեանն նո ,
և յորդորելով զժողովուրդն յընդունելուքեն քոի ։

Ի ԺԲ տան , (3) ըստ ամ ձեռագրացդ ընթեռնուել պարտ
է , առ՛ի չերկիր ծագման՛ի կոասէն ։ ՛ի տպագ . ծագմանէն ։
Իմաստքն են . յօրէնսն մովսէսի՝ երբև ձրագ էիր լու-
սաւորելով զհրեայս ՛ի ստուերի անդ օրինացն ։ Այ-
եղեր յառաջընթաց իմանալի արեգական քոի ծագ-
մանն առ՛ի չերկիր ՛ի սէյ կուսէն ։

Ի քսան տանն (4) ասելն՝ ընդ հողեղէն բնաւեչ , իմանի ,
հա-

(1) * Հուր կիպանօղ զմեզս մարդկան զուշակեցեր զառաջին գալստեան ձեր. իսկ զաւետողական հեծանոցաւ մաքրել ըզկալ աշխարհի՝ ըզմիաւանդամ գալըս առեան խորհուրդ . առ քո ։ ||

(2) * Ոկեսական քահանայուքեանն չհաղորդի՛ ի քեզ կատարուածն , և ձշմարիտ քահանայուքեն որ ՛ի քոե՝ ՛ի քեզն ըսկիզբն հաստատուքեն . առ քո ։ ||

(3) * Ճրագ օրինացդն մովսէսի լուսաւորեալ առեականն յառաջընթաց առ՛ի չերկիր ծագմանէն ՛ի կուսէն . առ քո ։ ||

(4) * Մըկըրտեալ ըզրոլոբիոց ձեռն առ քեզ հկել հրաժարեալք , սեանեալով զպերապետաւ լցս ձեռնադեանն ընդ հողեղէն բնութեքեսս պարտականեալ . առ քո ։ ||

հաւատովք տեսանելով զլոյս ճաճանչին պարունակեալ կիճակեալ՝ի ներքոյ հողեղէն բնութեանս ։

Ի՛ւր է տան, (1) Նոր հեղեսս, իմաստքն են. զոր ես նոր եղիս՝ քարոզող առաջին գալստեանս քովն՝ի փրկել, ըստ նմանութեան հնոյն եղիայի՝ որ քարոզ լինելոց է երկրի գալստեան՝ի դատել ։

Ի՛ւր է տան, (2) Որ ըմբռցս, ի մէջ բերի խորհրդական իմացուածք բանին յայտնութեամբ ի մէջ բերի, ոչ եմ արժանի լուծանել զկորացս կօշկայ նորա, այլ զկապս կօշկայ ։ Այս է ձառին նշանակ՝ թէ չեմ արժանի ծառայ լինել քովն. զի լուծանել կիմ բառնալ զկօշիկս՝ զործ ծառայի է ։ Իսկ խորհրդեամբ՝ կօշիկ իմանան վարդապետք զմարդկութիւնն քովն, ոյր գլուխ՝ զՅաճուէնն. և զասելն՝ չեմ արժանի լուծանել զկորացս, իմանան՝ չեմ կարող նաև զփոքրագոյն խորհուրդ մարդեղութեան հաւատալով գիտել և բացայայտել ։ Զրդասէր շարականս, թէ դու որ անկարող խոստովանիմիր զքեզ լուծանել զպաղանի խորհուրդ անօրինութեանքեզ, արժանի եղեր տեսանել՝ի յորդանան զմանձնասորութիւն հաւանագոյ երկրութիւնդ, այր զոյզնշումն երից հաւատոյ անձանցն. զի հայր յայտնեցաւ ձայնիւ՝ի յերկնից, որդին՝ի մարմնի, հոգին որ՝ի կերպ աղաւնոյ ։

Ի՛ւր է տան, (3) Զար իշխանքն խաւարի, (՝ի բշխ ձեռ. խաւարին.) իմաստքն յայտնի են. այր սատանայ իշխան խաւարի ստութիւն և մեղայ հալածեցաւ զբռնի յորդանանու յաշխարհական ծովէ մեղայ, կիր՝ի մարդկանէ որք մեղօք ծովացեալ եկեն. զի քո միրաեղն՝ի յորդանան՝ խորտակեաց զգլուխս վիշապ օձին ։

270. Ի՛ւր է տան, (4) Պարապլուխ մարդապետին, զոյ. յանի գերազանցութիւն սքանչելի յայտնութեան քան զմոսէս. զի

(1) * Նոր հեղեսս նախ գալստեանս քարոզ ըստ հնոյն որ՝ի յերկրորդին, արժանի եղեր լըսել հայրական ձայնին ըզմիածնէնն զոր ոչ իմ սիրելի. առ քո ։ ||

(2) * Որ ըմբռցս անճառելի անօրինութիւնքն քովն ոչ լուծանէք. զճառագոյ երկութիւնն անձնասորուշ աւետանել՝ի յորդանան արժանի եղեր. առ քո ։ ||

(3) * Զար իշխանքն խաւարի յաշխարհական մեղայ ծովէս հալածեցաւ ջրովքն յորդանանու, մինչդեռաւքն՝ի բէն ըզդլուխ վիշապին՝ի նմա խորտակեաց. առ քո ։ ||

(4) * Պարապլուխ մարգարէին օրինագրէր գլուխն օրի. նակին. իսկ գու ըզնմանիս օձերաւն ըզքո անուանեցեր գլուխ ոչ և բարձոլ մեղայ. առ ։ ||

զի նա պատգամէ կիր գաստակեր գոլով մարգարէից, ահա՛ մանաւանդ զօրինս զատկական գառինն՝ որ օրինակ էր քոյ. իսկ դու ասէ՝ զնոյն ինքն զքո՛ տալով եւ անօ՛անեցեր լինել գառն նոյ բազմօղ մեղաց ։

Ա՛ւ ի՛ տան, (1) ՅՈՎՀ. Տա՛ր ասէ զմկրտութիւնն յովհաննու՝ ոչ նշանակէ թէ իւրով զօրութի՛ւ սրբեր ի՛ մեղաց, որ սեպհական է միայն քրիստոսի. այլ զի յայտնասցէ զօրութիւնն պատրաստեր ժողովրդին, որով լինէր նո՛ր մաքրութի՛ւն մեղաց. և զի բազում՛ վարդապետութի՛ւ և խրատիւք՝ զոր առնէր աշա՛կերտ յովհաննէս ի՛ մկրտելն, մաքրէր զՀրէայս ի տգիտութի՛ւ և յանտիպ հոգւոյ. ոմ՛ն և ասէ՝ շարակնա՛ս, թէ՝ զնո՛ր մաքրութի՛ւ եղեր կիր եռուս մկրտելոյն ի՛ քէն՝ յոբեռանէ եմասիոյ, յո՛ր արբմամբ կիր արբուցմամբ խմնաստութի՛ւ։ Ա՛յսպատամ բայն կամ անհանդիպ եղեր յերկիւղ՝ սպառնալով զՀատուածն տապարին, և խնարհցայն կիր հնազանդեցեր եղեր ի՛ խրատ խմնաստութի՛ւ ։

Ա՛ւ ի՛ տան, (2) Աէրոյ անձամ, պարզելի է. ի՛ դիմաց կիր ի կողմանէ սիրոյ փեսային քոյ՝ որ երկնաւոր է և անմահ, առաքեցար փեսաէր և հրաւիրօղ առ հարսն որզւոյ թագաւորին, յո՛ր առ եկեղեցին։ Աէրոյ էեսայ, և անձամ կոչի քո՛նաև ի՛ կարգն ննջեցելոց, ի՛ ըմ. առ ի՛ յորոշումն երկրաւոր փեսայից՝ որք մահկանացու են, և ամուսնութի՛ւն միաւորին ընդ հարսին։ Ուստ քո՛ սիրով միայն կապի ընդ հաւատացեալն. և անմահ է՝ ոչ միայն ինքն, այլև միաւորութի՛ւն իւր ընդ եկեղեցւոյ, և ևս ընդ իւրաքանչիւր հաւատացելոյ՝ եթէ ինքեանք ոչ լուծանիցեն մեզք. ուստի անձամ էեսայ իմանի՝ մշտնջենաւոր. զոր նաթանկայնն (ի՛ ներք. Կուսին) կոչէ՝ անժամանակական ։

Ա՛ւ Ը տան (3) ասէրն, Ե՛ ըղձայ փեղերայն, պարզելի է. զըմսաւորութի՛ւն գիշերային ձրագն, յո՛ր բանի վարդապետութի՛ւդ, աւանդեցեր համապայծառ արեգականն,

յո՛ր

(1) * Զոր մաքրութի՛ւն քէն մկրտելոյն յարբունն խմասից, ապրստամբեցան յերկիւղ հատմամբ տապարին, և խնարհցան ի՛ խրատ խմնաստութի՛ւն. առ քո՛ ։ ||

(2) * Աէրոյ անձամ և երկնաւոր նը փեսային եկեղեցւոյ փեսաէր և հրաւիրակ առաքեցեր հոր հարսին որզւոյ թագաւորին. առ քո՛ ։ ||

(3) * Վարդապետին աւիւղեաց աւանդեցեր զքո աշակերտեսն, և ըղձայս գիշերային ձրագի քո բանի համապայծառ արեգականն աւետարանի. առ քո՛ ։ ||

յիւ աւետարանին, ըստ ասելոյն. * Ոչ մա պատառ է առնել, և ինձ մեզմանալ։ ‖ (Յովհ. ԺԳ. 30.)

Ի լեր տան, (1) Ոտից լուանալ արբեցուն, (2 օրինաց. արբեցուն.) պարզելի են իմաստքն. առնեւլով կինջոյս կիմ վերահասութեն արբեցութեն յաւուր ծննդեան հեթոմոյի՝ որ մահաբեր կամ մարդասպան եղև, զբեզ զատարակիդ անապատի՝ որ խայտալով յարդանդի մոր ծնաթ, կաքաւելով ի մահ ինդրեաց անօրէնն գուստրն։

Ի լեր տան, (2) Ջընծուելն աւետաբերք, յաւուրք բերին սուրբ վարդապետուն Հարցոյ, որք ասեն՝ թէ աբեն յովհաննէս յետ մարտիրոսական մահուան՝ իջևէնդուսիլ առ արդարոն արգելականս ի լիմպոնն, կատարեաց և անդ զպաշտօն յաւուրընթաց կարապետի, աւետաւորելովնդ զգալուստ մեսիային յաշխարհ, և զմօտակայ գալուստ նորա ի բանտ անդր առ ի հանել զնոսա ի փառս։ Այս զասելն, էարապետ երկին էզման ան ի սարբեն կողն, մարթ է իմանալ և այսպէս, կրկին իջմանն, յո մարմնոյն ի գերեզման, և հոգւովն ի դըժոխս։ Երկուց ևս կարապետ եղև աբեն յովհաննէս. զի յաւուրք քան զիրկինն զմահ ձաշակեալ, մարմնով յաւուրցն ի գերեզման, և հոգւով ի դժոխս։

Ի լեր տան, (3) յայտ առնել շարականս զվայելել աբէյ մկրտչին ի փառս արքայութեն. զի թէպէտ մարմնով ծածկեալ ամիսոիեցաբ ասէ՝ ի գերեզմանին, բայց հոգւով վերահասեցաբ յարքայութենն երկնից ըստ քան, յորժամ էջ առ արդարոն ի դժոխս, և հանեալ փոխեաց զնոսա յերկինս։

271. Ի լեր տան, (4) Փոխոյնբ մեղ յօգնուել, զնոր կատարած գալստեանական երգոցս. այն է՝ լինել արժանի երագահաս բարեխօսութեն Աբգարոն, ի կարգ աբ-

(1) * Բառեալ խընձոյս արբեցութեն յաւուր ծննդեան մահաբերին, զբեզ որ խայտալով ծընաթ ուռլով խընդրեաց ի մահ գուստր հերովդեսիադայ։ առ. քն։ ‖

(2) * Ջընծուելն աւետաբերք եղեր հոգւոյն որք ի դժոխս, կարապետ կըրկին իջման ան ի սարբեն կողն ելելի, որով լուծան երկունքը մահու։ առ. քն։ ‖

(3) * Իմաստական մարմնով յերկրի յաշակերտաց քոց պատածածկեալ։ և աննիւթական հոգւով ընդ քեզ յարքայութենն երկնից վերահասեցար։ առ. քն։ ‖

(4) * Փութացիր մեզ յօգնութեն առ ի վերստին ջընջեալ, առաքեալ և մարգարէ և կարապետ և մկրտիչ որ ևս։ առ. քն։ ‖

արկէք զայլևայլ անուանսն նոր վկայարդեամբք ։ և յառաջնումն զբուն պատուկ անուանն Յովհաննէս , ըստ եբրայականին նշանակեալ՝ ովքն ետն ընորհ , և ոչ ոմն եգեալ կայ ուրեք՝ հնազանդութիւն ։ Այլ յառաջնմէ առ իւրացոյս կոչումն այսր անուանն , ըստ որումէ տեսանել՝ի յիշատակարանս մանաւանդ ցոյն՝ի կիր արկէք՝ի քահանայական կեղն առ որդիսն յովարիմ , և առ այլս . (Ը. Ն.զր . Ժ. 6 ։ Ա՝ակաբ . ը . 1 . 2 ։) Ա.ւլ վն անսովոր էր յայգ ատուհմին զաքարեայ , տարակուսանս բերելն տոհմակիցք նորա՝ի լսելն յերանուելոյն եղիսաբեթ՝ կոչել զմանուկն Յովհաննէս . մինչև համրացեալն զաքարիաս ոչ լիւրմէ ինչ նորոգ անուանադրել կամեցաւ , այլ իւր գրիչ հոգւոյն սրբոյ ձեռօքն դրոշմէր՝ Յովհաննէս է անուն պորա , կանխաւ առ յայ մնատեսադրէր լիւրումն գպրութ . վն իւր տուրք ։ և ոչ քնութեբ , պատշաճապէս և զանուն յանձինն կրեսցէ՝ ։

Լսակ այլ անուանք մեծին Յովհաննու՝ ի պաշտամանցն վերակոչէցան . յորս առաջինն՝ մասնաւորապէս ի Հօրէն նախ անուանեալ ըստ աւետեացն գաբրիէլի , եկեսցէ հոգւով եղիայի , պատրաստել ետն ժողովուրդ կազմեալ . յորմէ և հայրն առ այնինչ ծնեալն մանուկ համարձակ վերաձայնէր , և դու մանուկ՝ մարգարէ բարձրելոյն կոչեսցիս , և երթիցես առաջի տեն ։ (Ղ ուկ. ա. 15. 16. 17. 76 ։) Ո՛ղնի սոցին գայ Ա՝ետէրէ՝անուն՝ ի մարդկանէ վերադրէլ ի մկրտելոյ անտի զժողովուրդն ։ (Ա՝ատթ . ը . 1 ։) Ա՛պա որոշումն անուանցդ ըստ կոչմանն կարգի , նախ յովհաննէս առ յոյ անուանադրեալ . ապա մարգարէ և կարապետ և առաքեալ՝ի հօրէն առաձայնեալ ըստ յառաջընթացութեանն առ քս . և յետոյ մկրտիչ՝ ըստ մատակարարութեանն առ ժողովուրդ հրեից . որոշեալ այսու յայլոյ համանուանց յովհաննէս կոչեցելոյ ։ Ա՝ակայն ըստ արդեանցն կշռելոյ , բոլոր անուանքդ զոյգ էն ժամանակաւ և զօրութբ . վն վկ հնորհք ոյ արարչին վնա մարգարէ անդէն յարգանդի մօրն . և յառաջընթաց կարապետ եղև քրի՝ի ծնանելն , ՝ի կեանն յանապատի , ՝ի մկրտելն և ՝ի քարոզել ։ ՝Ի մկրտելն կարապետեբ և առաքելանայր . առ ՝ի կարապետել տայր վկրտուէ եկեղցին առ նա . վն յայտնի

նի արասցէ զքե՛, և ՚ի խորհուրդս նոր ձգեսցէ զամե-
նեսին . մինչդեռ երկու անուանեաք՝ Աիքիէլ և Կաթաթէռ ,
ձայնիւ և եւթ զանազանեալ , ապ ևն ըստ զօրութեան , թէ-
պէտ և երկրորդիս պաշտօն առելի ինն ձգեցաւ զինի
մահուն և առ արդարն ննջեցեալս :

Ի լեզուան , (1) ըստ բերմ՛ձեռագրիս . գնի . Տայ՛ պաղպանա՝
երգեաբանիս և ծօնողաց ընդունել զաւետեաց՛ : ՚ի տալ . և յայլ
ձեռ . պաղպանա , ծօնողացս : Ասմունքն են . զու քա-
հանայիդ ինքնանուէրը , յոր ոք զանձնդ պատարագեցեր՝
և ոչ զանբանս , առ քահանայապետն քո պաղատանս
մատո , զի չնորհեսցէ զքաւութիւն ինձ երգողիս կիմ
յօրինողիս զշարականս , այլև ծօնողացն ամենեցուն .
ըստ որս առաւել և անուանակոչաց քոց պաղատուիլ ,
և ինձ դոյզն աշխատասրիս ՚ի բացայայտութիւն ներ-
բողական օրհնութեանս :

272. Ի հարյն , յերիցդ տան , (2) Որ բոցեղէն , բաղ-
դատութիւն այսպէս խմնալի է . բոցեղէնն քրովէէքն
կիմ հրեշտակք ոչ իշխեին ըստ տեսլեան էզեկիէլի՝ հայ-
եալ ՚ի փառս ածութեդ , այլ ՚ի նշանակ պատկառա-
նաց ծածկելին զգեստս իւրեանց : Ասկ սքեն յօրհնո-
նեա մկրտիչ՝ հողեղէն գոլով բնութիւք , և ձանձրանալով
զքեզ ձշմարիտ սրդի ՚ոյ , արժանացաւ և յանձն էառ
մկրտել զքեզ մարմնով , ձեռն դնել ՚ի վր քո . որով
ոչ միայն հայեցաւ ՚ի քեզ , մերձեցաւ և շօշափեաց ,
այլև իշխանական ինչ պաշտօն վարեաց ՚ի վերայ քո :
Ա. յս որչափ մեծացուցանէ զգերազանցութիւնն սքեն
մկրտչին , նորընչաւ և առաւելագոյն ևս պայծառացու-
ցանէ զծայրագոյն խոնարհութիւն որդւոյն ՚ոյ . զի ոչ
միայն ըստ ձեռամբ ծառային իւրոյ նոճաստացաւ ՚որ-
քոլորից , այլև իբրև մեղսապարտ զմնքրութիւն ջրոյ ըն-
կալաւ սքեն սքոյ . ոչ և ասի յողբմելոյն , յերկիր տան .
ըստ որ զարհուրեցաւ և ինքն յօվհանէս , և հրաժարեր
՚ի մկրտելոյ , մինչև ՚ի հնազանդութիւն յանձն էառ :
Այլոյ ևս այնր փութացաւ քարոզել զնա գառն ՚ոյ՝
բար-

(1) * Քահանայապետին քոմ բերեցն ոչ իշխեին հայել ՚ի փառս ՈՒ ածութեդ , աս հողանիւթեայ գո-
որ ՚ի խաչին պատարագեցեր , քա- լով բնութ , մերկերտեաց ըզքեզ
հանայդ ինքնանուէր մատո զզա- մարմնով ՚ի ջուրսըն յորդանա-
զատանս՝ երգաբանիս և ծօնո- նու . պաշտանօք սորա կեցո զինեզ
ղացս շնորհել զքաւութիւն : ||

(2) * Որ բոցեղէն հոյզք քրով- ՈՒր ածէ : ||

բարձօղ մեղաց աշխարհի . ալ բժշկեսցէ ի մեռոց տե-
ղոյդ զկարծիս յանցաւորութեանէ ։

Ընդ, ի գործատան, (1) Որ սբբեռնէց, վայելուչ բաղ-
դատութեանէ կայ ընդ յովհաննէս և ընդ քո ըն ծննդեան եր-
կուցն ։ Ահա սկսեալ սկզբնաւորութեանէ պատճառ,
որ և մարմնոյն ի կոյս մօրէ ծնեալ, մանրութեանէ ջրոյ
հայցեր ի յովհաննէ ծնելոյ յամուլ մօրէ ։ Ընդսմա
գերագոյն է կուսածինն՝ որ մի միայն գոյաւ, քան
զամենածինն՝ որ բազմոց այլոց պատշաճի . և սակայն
բարձրն ի նոհաստատագունէն ինդրէ մանրիլ չորքանա-
նաւ . ձեռ . չորքանանաւ . և երկոքինս ևս են գործիա-
կան հոլով. կամ պյետինն մարթի է առնուլ ներգոյա-
կան՝ ի չորգանանաւ . բայց ըն նշանակութեանէն իմանի ,
մանրիլ ջրով կիր ի ջուրն չորգանանաւ ։

Ըստանօր ի ձայնքաղ շարակնոցն , և յոմանս փոքր
շարակնոցս երևի մեծացուսյ ինչ՝ որ սկսանի . Որ է
յամենեքեան վեցերորդէ ևօ . բայց ոչ է այն ի նախնեայ յօ-
րինէ , այլ ի յետնոց . վասն որոյ ոչ երևի ի հարազատ
ձեռագիրս ։

Յողորմեացն , յերկրպ տան (2) ասէրն , զոր գերաբոյն ար-
դարոց , յուցանէ՝ թէ ասացեալն քեռի (մատթ . ժ ։ ։
11 .) * Ոչ չարուցեալ ի ծնունդս կանանց մեծ քան
զյովհաննէս , ‖ առեալ լինի համեմատութեամբ արա-
դարոց , ոմն թէ, ի մէջ համ արդարոց ծնեալոց՝ ոչ կայ
մեծագոյն քան զյովհաննէս ։ Այլոց դուկաս ամփոփ
զբազդատութեանն առ մանրգարէս միայն , դնեալով . (է.
28 .) * Մեծ ի ծնունդս կանանց մանրգարէ քան
զյովհաննէս ոչ ոք է ։ ‖ Այսակ եթէ կամիցիմք և առ-
նուլ ընդհանրապէս առ համ արդարս , իմանի բազդա-
տել առ արդարս հին օրինաց , և ոչ որք եղեն ի նոր
օրինս . ուստի բազումք զյաջորդ բանն , * բայց փո-
քրիկն յարքայութեանէ երկնից մեծ է քան զնա , ‖ մե-
ղեալ , փոքր առաքեալն կիր քարոզչին ի նոր եկեղե-
ցոջ , կամ փոքր հաւատացեալն մեծ է քան զյովհան-
նէս ,

(1) * Որ սբբեռնէց որ կուսա-
ծին որդին ի յամենեքեան հայ-
ցեր մանրիլ չորքանանաւ . ըստ
օրէ ։ ‖

(2) * Որ յամենեքեան վրկայ-
էցար գաւան սոյ բարձօղ մեղաց .
զոր գերագոյն արդարոց ծանու-
ցեր մեծ ի ծնունդս կանանց ,
և հրաւ օրինաց . որ և ի գերմոս
ընծերկական գալուստըն քո քա-
րոզեաց . սորին մաղթա ։ ‖

նէս , ոչ ըս սրբուԹԵ , այլ ըս պաշտամանն և ըս վիճա
կի նոր օրինացս : Ի վըր այսոցիկ բանից տեն՝ բաղում
այլ իմաստս նշանակէն վարդապետք . որ չէ տեղւոյս :
Ի տըր յերկինից , յերկրդ տան (1) ասէն , ||: առաքելոցն
է ակնէն , ոչ նշանակէ ԹԷ յովհաննէս եղև հիմնա
դիր , սահմանիչ կամ ժողովոյ առաքելական իմնէն ,
որ քան միայն է . այլ իմնի առաջինն առաքելոց ,
զի նախ քան զամենեսին սկսաւ քարոզել ըզբո , որ է
պաշտօն առաքելական . կամ , զի ինքն պատրաստեաց
զաշակերտս իւր յառաքելուԹիւն քոի : Ապա մարգարէից
ըստ ոճս , իմնի եզր կամ աւարտ մարգարէից հին օրի
նաց . ըս այմ . * Օրէնք և մարգարէք մինչև ց յով
հաննէս :|| (Ա՝ատԹ. ԺԱ. 13:) Այսմ իմն , կատարօղ
գուշակուԹեց մարգարէից : Ի սոյն միտս իմնի ասա
ցեալն ի մանկունքն , յերկրդ տան . Աթոռքոն օրինաց , և
նախաւիպքն ընդհակ :

Ի ձաշուն , յառաջին տան (2) ասէն , զոր պարբապետ ,
պարզելի է . այսօր ցնծայ եկեղեցի հոգևոր հարսա
նեօք . զոր , ըր զեկեղեցին պատրաստեաց յովհաննէս
ձայնն բարբառոյ՝ լինել հարսն մաքուր փեսային քոի :

Այլ կանոնն Յովհաննու Դրպնին : Տէր :

273 . Օ այս կանոն՝ զոր ասեն արարեալ մովսեսի
խորհեսացւոյ , կիսըն այլ օրինակի՝ յոհան
նու մանուկունոյ , երգեմք ի տօնի նշխարաց սըբ կա
թողիկէ . և բանքն ըստ առաւելագոյն մասին նոյն
են ընդ անցելոց շարականաց . մըն որոյ սակաւ ինչ միայ
բացատրել աստանօր :

Յօրհնուէն ձեզ , յերկիր տան (3) ասէն , ըզբանին ըզՅոյն ,
պարզելի է . պատուէրացուք զձայնն բանին նոյ . որ յորս
վայ-

(1) * Ասյսօր ցընծան դասք առաքելոցն , ուրախութիւնով զվարս շառակ մեծի մեկըրտչին . որ ա
ռաքելոցն է սկիզբն և մարգա
րէից լըրումն . ընդունին և մեք :||
(2) * Ասյսօր ցընծայ եկեղե
ցի ի հոգևոր հարսանիս , զոր պատրաստեաց ձայն բարբառոյ հարսըն մաքուր փեսային :||
(3) * Ըզմիածնին կարապետ և ըզբանին ըզձայն . որ յորովայնէ ըզքո յառաջ գուշակեաց . յօրհնուԹիւս հոգև :||

վայել, յո՛ր միոյ յորովայնի մեր կայը, զքո յառաջագոյն ծանոյց։ Ո՛չ ոքին յորովայնի կուսին ծածկել, քան եր՝ ոչ միայն ըզ ածուէն իբրև՛ի հօրէ ծնեալ, այլև ըզ մարդ-կուէն իբրև՛ի կուսէն յղացեալ, անբեւեռեալ և թա-քուն յայլ մարդկանէ։ Ո՛անզի բան ասեմք վերբերին ծնունդն՝ որ չեւեւս՛ի յայտ եկեալ խոսիւք. ուստի քո յորջորջ կայը յորգանդի կուսին անծանօթ յայլոց, բան եր։ Ասկ յոմէհասնիս բերանով եղիսաբեթի յայտ-նելով զքո յղացեալ յարգանդի կուսին, եղև ձայն կի՛ խօսք այնր բանին։ Ո՛յս է և ասացեալն երկրորդ տան հարցին, ՚ի յորովայնէ յառաջ գուշակեաց պանճառ ո՛ր պարբերեցաւ ՚ի հարցն, ՚ի վերջ տան [1] զասելն, Ձոր վեցհևհան սրով-բէին, բացատրեցաք ՚ի հարցն անցեալ կանոնին. (Թիւ 272։) Այս ասի արթնասլիս ձեռնադրեալ զքո, յո՛ր ար-ժանի եղեալ իբրև՛ի պաշտամանէ ձեռն դնել, և ըզ հրամանի կամացն ՚ի. զոր և քո ասեր. այսպէս վայ-ել է մեզ ընուլ զամ արդարութիւն։

Լանոէն սբ՛ն Վրէիտոր լուսաւորչին։ ՀՃ։

274. Ո՛ Շարականն՝ որ լուսաւորչին, Ոձ երջանիկ որ նաբ գրիգոր, սերբուհեցին պաշտօնեայ, կի՛ ըստ այլ օրինակի՝ յոհաննու մանդա-կունոյ։

Ձօրհնութիւն ըձ, յառաջին տան [2] ասելն, սբ՛ն ոեբո՛ենն պաշտօնեայ, առեալ է յառաքելոյն. (Եբրայ. ը. 2.) ուր վասն քո՛ի ասէ զայս սբ՛ն պօղոս, և շարականս յարմարէ ՚ի Լուսաւորիչն՝ իբր հաղորդեալ պաշտա-մանն քո՛ի։ Ա՛բեռնէ՛ աստ եդեալ է փոխանակ սրբա-րանի տաճարին, ուր քահանայապետն մտանէր կա-տարել զպաշտամունսն. ուստի ասէրն՝ սրբուհեցին պաշտօնեայ՝ նշանակէ քահանայապետ, որ կայուցէ է

(1) * Ձոր վեցհևհան սրով-բէին ոչ իմանեին հայրէ՛ի փառս քո քո. սա արժանապէս ձեռ-նադրեալ ըզքէզ ՚ի յորձանսն յորգանուս. սուաս ըզքէզ միշտ օրհնեմք ամէն։

(2) * Ոձ երջանիկ որ նբ գրիգոր, սերբուհեցին պաշտօնեայ և առաջնորդ բանասէր հօսի։

է՛ի կատարել զգերագոյն գործակալութիւնս եկե-
ղեցւոյ ։

Ընդ , յերկիր տան [1] առնէր , աղաչող զնո՛ ոչխաս-
բացս , իմանալ . ունելիք զբեզ աղաչող վասն ուխտա-
բացս քո , յո՛ զոր եկուղացս յուխտ նչխալաց կամ եկե-
ղեցւոյ քո , զո՛ աղօթականացս քոց ։

Չօրհնութիւնն ՚ի , յառաջին տան , [2] Աբեղա ճըղմա-
ըէ , իմաստուն էն . առաջին անկող և արմատացուիչ
ձաձալին օրինաց ՚ի հայաստանեայս , և հաստատիչ
հաւատոյն քոյ ։ Օ՛ի թէպէտ նախկին քարոզք հա-
ւատոյ եղեն առ հայս զոր առաքեալքն Թադէոս և
բարդուղիմէոս , բայց ոչ ձգեաց արմատս յերկար ժա-
մանակ ՚ի բռնանդակ ազգին . վասն զոր լուսաւորիչն նո-
րոգապէս սերմանեաց անտառօր զՀաւատս իւր յան-
գործ երկիրն ։

՚ի հարցն , յերկիր տան , [3] Որ եռաւոր համբերութի՛ն , կարգ-
շարագրութեն պարզելի է . որ եռաւոր սէրն գրիգորի
զհամբերութեն անտանելի չարչարանացն , յո՛ զոր ըու-
համբերեալ անտանելի տանջանացն ։ Եւ նորին ֆոտ-
ֆոլոնի՛ն , մի օրին . համբերութի՛ն ։

Ընդ , ՚ի գործատանն , [4] Աբդ եկայք , զբաղն որպէ-
սզի՛ն եւթն առ ձեզ իմասցուք , շարագրութեն պար-
զելի է այսպէս ։ Աբդ եկայք հաւատացեալք և կոչե-
ցեալք յորդիգրութի՛ն նոյ ՚ի սէրն գրիգորի . և ըո այսմ
նման լինի ոճիւն՝ որով այսպիսի անցեալ բանից խնդիրն
դնի ՚ի սեռական հոլով . որպէս ՚ի նաթանէլն . (Ը . ւ .)
* Վաթեալ որսողին , ՚ի յո՛ յոլսողին . և գարձեալ .
(Ե . յ .) * Հղորմեալք բարեբարիդ , և զօրացեալք
առնականիդ ի՛ն ։ ՚ի՛ ի բարեբարիդ , յառնականիդ ։
Եւթէ եթէ արբենո՛ի իմասցուք առ սո՛ն գրիգոր , իբ-
րև թէ կոչեցեալք յորդիութի՛ն սո՛ն գրիգորի , գրե՛ք
յորդիս նո՛ր , այս կայտ առնէ զգերազանց պատի՛ւ լու-
սաւորչին . ո՛ի հաւատարէ զնա նահապետին աբրահա-
մու ,

(1) * Ըզբեզ ունելիք բարե-
խօս առ յո՛ միաժինն , և աղաչող
վասն քո ուխտաւորացս ։ ||
(2) * Աբրահամ ձմեռնեայ եաժա-
ին օրինացն , և հաստատուի՛չն
հաւատոյ ազգի մերոյ հայ որ
գրիգոր . ՚ի մանկտարական աղօթս
քո հայցեա վասն մեր ՚ի քէն ։ ||
(3) * Որ եռաւոր համբերութեն
անտանելի չարչարանաց սրբոյն
գրիգորի . և նորին ժուժկալու-
թեն լուսաւորչին ըզհայաս-
տան աշխարհս . ըզքեզ ։ ||
(4) * Աբդ եկայք հաւատաս-
ցեալք և կոչեցեալք յորդիգրութե
սրբոյն գրիգորի . օրհնեցէք ։ ||

մու , որ հայր ասի հաւատոց , և հաւատացեալքն ասին որդիք նմա ։

Ի մանկունքն , յառաջինն տան (1) ասէրն , որ յառաջէ- պարելի է . որ քոյով յառաջագիտ իմաստու- թիւն և հանճար զիրկուելի հայաստանեայց ի սկզբ- բանէ սահմանելով , մեզ լուսաւորիչ հնարէիցեր ի պարթեւական մեզապարտ ազգէն . որ մեզապարտ և յանցաւոր էր՝ ոչ միայն մեռ կռապաշտութիւն և այլոց մեզաց , այլև յատուկ մեռ սպանութիւն արքային խոսրո- վու՝ Տօրն սրդատոյ՝ ի նենգաւոր ձեռացն անակայ . որ էր յանցանք քրիստական ։

Ի՛նդ , յետին տան (2) ասէրն՝ երեւ հընձեօ , ի 16 օրի- նակս գրի , երեւ հնձօ ։ Ի՛ւր զկնի իւր ձեռագ . գնի , ի՛ ձեռ նաւոր վեհնոց բնակեր դժոխային տանջանաց ի խոր վիրապին ։

Ի Ձաշուն , յերկիզ տան (3) իւր 23 ձեռագ . գնի . հա- պարիս գանձին մեր հաւատով ձգնաբարեալ ։ ի տպ . և յայլ 6 ձեռ . ձգնաբարեալ ։

Ի Համբարձին , յառաջինն տան , (4) Որ իւրեքեար յոբդե գործէ , ոչ պարզապար իմանալ որդեգրելի հնարէիցեր՝ զոր ասէ՝ մկրտելոք որդիանան ոչ , այլ բաղդատելի հակադրեալ ծայրին , իբր ասել . զոլով քո որդի ան- հաւատ և ամբարիշտ հօր անակայ , և որք ինացեալ ի նմանէ , անակնկալ գեռելի ոչ կոչեցար յորդիութեան հօրն երկնաւորի . փոխանակ անօրէն հօրն՝ սէրն սէրց եղև քեզ հայր գթամանիչ և ակնեցուիչ յաճապաշտու- թեան . մինչև արժանացար լինել եւս վկայ քոյ ։ Օ սոյն միտս խորհրդածել մեծին խոսրով . (մեկն . ժամ . եր . 229 .)

(1) * Հրաշափառ ոճրծ և միշտ բարեխնամող . որ յատկացեալ բղխիկուելի հայաստանեայց ըս- կիզբնաւորեալ , ի պարթեւական մեզապարտ ազգէն լուսաւորիչ մեզ հնարէիցեր . ի պարթեւական ազգէն լուսաւորիչ մեզ հնարէիցեր . վս որոյ բարե- խոսելի սորա ։ ||

(2) * Հրաշալի զարմացմամբ ելանելոյն որ գրիգոր զանունեալ լի բղաբղաքանս ի յանձն էառ , և երիւք հընձեօք ամօք ի մէջ նա- հատուցեալ բնակիւր անդրնդա- յին տանջանաց ի վերայն . վս որոյ ։ ||

(3) * Հովիւ բարի և առաջ- նորդ կենացըն յաւիտենից որ գրիգոր , հաստատեաւ գան- ձիրնս մեր հաւատով ձրգնարար- թեամբ ի վերայ հնման որ եկե- ղեցւոյ ։ ||

(4) * Որ կռնեցար յորդեգրու- թեան հարն երկնաւորի ով երանե- լի որ որ գրիգոր . և եղեր վե- կայ հրաշալեաւ քոյ ոչ սերոյ . վա- սըն ժողովրդեան քո հայոցեաւ ի ահառնել ըղքաւութեան ։ ||

229 ·) մովսեսի համեմատեալ զլուսատուիչն, նայ. պէս զերծեալ ի կոտորածէ ազգայնոցն, ընդ աջումն ոչ՝ ոչ նա գտաեբլն փարատումի, իբրև որդի մնացեալ չոչ, ոչ մովսէս յորդեգիրս գտաեբլն։ Ո՞յս յայտ առնեն բանք խոսրովայ յաեբլն · * Այսե զմեզն լուսաբիւր ընտրեալ (չոչ) մովսիսապար, և պահեալ պատշաճեցուցանէր իւրում ժամանակին .... և թէ ումեք յանդգնութիւն բանս ոչ թուէսցի, և որդեգրական անուամբ ևս առաւել գերազանգեցեալ զքաղաքն։ Այլ ոչ այսպէս միայն՝ ասէ շարականս, այլ ոչ դէս միայն որդեացալ չոչ, և վկայեցեր, այլև քով համբերութիւդ յանհնարին տանջանսն՝ ստացար չոչ քեզ ժողովուրդ սեպհական զազգս հայաստանեայց · զորս ծննդեամբ աւազանին որդեացուցեր չոչ · և լուսաւորեալով ածգիտութիւն՝ արժանացուցեր ժառանգել ըզկեանս յաւիտենից՝ վկայական մնչուամբ բազմաց, կիր այլով ձանապարհաւ ածգպարտութիւն։ Այս վասն այսր ասի ալաչելմբ զքեզ՝ հայցել սակս ժողովրդեան քո զթողութիւն մեզաց։

Կանոնէ Ղեբեայ և Մատանց լուսաւորչին։ Կէ։

275 · Այս կանոն, Ղր պէտս եձայնն, ասէն արաբանց օրհնութիւն։ Ղրեալ սիրէն ներսէսի լամբրօնացւոյն, առ հնուամբ, Ղրմաթ ձգնաբնի։

Ի հարցն, յառաջինն տուն (1) ասէրն, հիւսիսային ազանց, իմանալի, ոչ միայն հայաստանեայց, այլև վրաց և աղուանից · որոց ամենեցունն լոյս ածգիտութիւն ծագեցաւ առաքելականման վարդապետութեանն։

Ի գործատան, (2) Ղր գերազոյն հնոյ օրինաց, իմաստքն էն. զնորոգ ընտրեալ զքն, որ գերագոյն քան զքահանայ-

(1) * Ղր բղեայ ածգային քո գիտութիւն հիւսիսական ազանց ծագեցեր · և ի խաւարէ կուպաստութիւն վերածեր ըզմեզ ի ձեռն ձեր լուսաւորչին · օրհնեմք ըզքեզ։ ||

(2) * Ղր գերագոյն հնոյ օրէնաց քահանայութիւն գնորս զարդեաց, եկեղեցիք հիմնացոց ընծորոգող բնութեամբ քո օրհնեցիք։ ||

նայութեի հնոյ օրինաց՝ զնոր քահանայութեիս զարդա-
րեաց , օրհնեցիք ևն ։ Կատարած օրինակաւ նոր քահա-
նայութիս գերազանցիկ քան զհինն ։ բայց գլխաւոր
այն է՝ զի առաջինն ոչինչ սրբութիւն ներքին կատարէր
՚ի մտաց ժողովրդեան ։ իսկ նորս՝ ի կատարիչ և պաշտօ-
նեայ ամ սրբութիւն ՚ի մկրտէն , ՚ի պատարագէն , ՚ի
յարքակէն , և յայլ խորհուրդս ։

Ընդ , ՚ի վերջին գործատան (1) յասէն , ՚ե յիշատակի հա-
հանայապետացս ձեոնոյ , յոգևոյական իմանալի ՚ե բառն
ձեոնոյ , յիր քահանայապետացս ՚ծծամչոյ , կիմ հոգևոր
քահանայապետացս ։ իբր զի ածականս ձեոնոյ՝ հոլո-
վիւ՝ և ոչ թուով համաձայնեալ ՚ե հասարակ գոյակա-
նին՝ հանանայապետացս , որ ՚ե անսովոր համաձայնու-
թիւն ՚ի կիր արկեալ երբեմն , ոչ և Վարգսի (եր ։ 244 ։)
ասէն՝ երբեմն բարուեացս ։ Իսկ եթէ կամիցիմք
առնուլ էգական , պարտ ՚ե զօրուլ իմանալ զայլ բաս-
խին գոյական , յոր քահանայապետացս ձեոնոյ կար-
գին ։ Իսկ զքեզ ասել՝ քահանայապետ ևն կարգին մեզ
քիսեզէկի , ՚ի բազում միտս տեսեալ լինի , զոր Թո-
ղումք տեղեկանալ ՚ի մեկնուածէ Թղթոյն առ Եբրայ-
եցիս , շատ համարեալ զինն աեԹի յիշել աստանօր ։
յոր զի ոչ մեզ քիսեզէկի զքահանայութիւնն ոչ ևն կար-
գի ծննդեան ՚ի նախնեաց իւրոց ժառանգութեամբ
ունէր՝ իբրև զահարոնեան քահանայն , այլ անմիջա-
բար յայլ ընտրութենէն , նոյնպէս քո զՔրիստոս քա-
հանայութիւնն ոչ յազգէ իւրմէ ժառանգութեամբ
ընկալաւ , այլ յայլ անմիջաբար , որ սաաց բերանով
դաւԹի , դու էս քահանայ յաւիտեան ևն կարգին մեր
քիսեզէկի ։

Ի մանկունքն , յառաջին տան , (2) Ի ձեռին հաստատ ,
յայտնի են միաք բանին ։ զի յաբիստակէս կրեսը
որպէս լուսաւորչին՝ փոխանակ նորա գնալով ՚ի յոր ժո-
ղովն նիկիոյ , երբեր ՚ի հայս զշաւանդէն սրբոյ հարցն ,
յոր զՔրիստոս ՚ի գիտուէ եկեղեցեաց ։

(1) * Ո քահանայապետացն Հրէից մարթի ըստ կարգին մեր քիսեզէկի , ՚ի յետագայսն քահանայապետացս ձեոնոյ քահանայք գոլով երթով օրհնեցէք ։ ||

(2) * Ի ձեռին հաստատ հարցն սրբոյ գաւանութեն ծագեցաւ քն ընդհանուր լոյս հայոց առեալ զբ զբաւակէս ։ անթափ գար բաբեխօսեսա ։ ||

Ընդ , յերկիդ տան , (1) սքեն Վրթանէս՝ անդրանիկ որդի լուսաւորչին , որ զկնի արքեպիսկոպոսի ընտրեցաւ յաթոռ Հայրապետուրէ , յերրորդ կոչի՝ շաւաւիղ քահանայապետութեան ՚ի հօրէն լուսաւորչէն . զի էր նորա աւագին ծնունդ ըստ մարմնոյ . որ թէպէտ յաւագն աւմուռնացեալ էր ՚ի կարգ աշխարհի , բայց զարքունական քրիստոնէական վարուց անարատ պահե- լով , արժանացաւ հայրապետական աստիճանին : Իսկ եթէ հայր լուսոյ՝ առնուցումք ըզ սուրբ ծնունդ այլ կրոց վկայն երկնաւոր զիածծ , իմաստքն լինին . շաւաւիղ բարի դու բոլեսցար ոչ այնչափ՚ի սքեն գրիգորէ՝ քան Թէ ՚ի բուն յերկնաւոր հօրէն :

Ընդ , յերջդ տան , (2) սքեն Յուսիկ որդի վրթանայ՝ յերրաւ կոչի՝ հօրն մեծի հաստանման , ջր լուսաւորչին՝ հաւուն իւրոյ . զի ըստ նմանութեան նր քաջութեանն ընդեմ եկաց ամբարիշտ գործոյն տիրանայ աղքային , խոր- տակեալ զդիւանման պատկեր յուլխանոսի , զոր կա- մեր տիրան կանգնել յեկեղեցւոջ . որոյ վն զվկայա- կան մահ ընկալաւ երանելին յուսիկ :

Ընդ ,՚ի չրջդ տան , (3) երանելին Վրիգորիս՝ եղբայր յուսկայ՝ գոլի առանձինն ըստ կուսական մաքրութեանն . զի ՚ի Թարմ հասակի կոչեցեալ յեպիսկոպոսութիւնն աղուհանից , յանձն էառ մտադիւր՝ առանց խնդրելոյ իւր ժառանգ ամուսնութեանն . և ՚ի վէր կուսական պատ- կին ընկալաւ և զմարտիրոսականն , տպանեալ յատ- կարշտաց բարեբարոսական մահուամբ :

Ընդ ,՚ի հինգ տան , (4) ըստ որդիս լուսաւորչին դասի երանելին Վանիէլ աստրի , որ աշակերտութեքն հո- գևոր որդի էր լուսաւորչին . և վանական անբիծ վա- րուց ձգնութեքն՝ հաղորդ երկնային հրեշտակաց . որ և յանդիմանելով զթագաւորն տիրան՝ ընկալաւ զվը- կայական վախճան :

(1) * Բանաւոր հօտի քոյ ընտրեաց հովիւ քաջ , ՚ի հօրէն լու- սոյ բըղխեալ շաւաւիղ բարի որ վրթանէս . անդադար : ||

(2) * Գոլեալդ ՚ի վկայս հո- ըըն մեծի համանման , քաջութեք զանօրինաց խորտակեալ զպատ- կեր որ ոսկւոյ . անդա : ||

(3) * Գաստակեալ անմարմնոց

մաքուր կուսութեք , ձըշմարիտ քա- հանայապետ վկայ քոյ որ գրի- գորիս . անդա : ||

(4) * Երկնայնոցն ՚ի յերկրի հաղորդ ձըղնութեք , յանդիմա- նելով ըզթագաւորըն կատարե- ցոր վն անուանըն ոն ոբ դա- նիէլ . անդադար : ||

ئاڵۆز : ژمارەیەکی ئاڵۆز بریتییە لە ژمارەیەکی ڕاستەقینە و ژمارەیەکی خەیاڵی، بەشی ڕاستەقینەی ئاڵۆزەکە پێی دەوترێت بەشی ڕاستەقینە، بەشی خەیاڵیشی پێی دەوترێت بەشی خەیاڵی.

ئاڵۆزی : ژمارەیەکی ئاڵۆز بریتییە لە ژمارەیەکی ڕاستەقینە و ژمارەیەکی خەیاڵی.

ئاڵۆزی هاوبەش : ژمارەی ئاڵۆزی z ی هاوبەشی ژمارەی ئاڵۆزی z ـە، کە بە $\bar{z}$ دەنووسرێت.

ئاڵۆزی هاوبەش : ژمارەی ئاڵۆزی z ی هاوبەشی ژمارەی ئاڵۆزی z ـە، کە بە $\bar{z}$ دەنووسرێت.

ئاڵۆزی هاوبەشی ژمارەیەکی ئاڵۆز : ژمارەی ئاڵۆزی هاوبەشی ژمارەی ئاڵۆزی z ـە، کە بە $\bar{z}$ دەنووسرێت.

ئاڵۆزی یەکە : ژمارەیەکی ئاڵۆزە کە بڕی ڕەهەندەکەی یەک ب

ոց ։ Իսկ եթէ յօրինակս յոմնոց ՚ի կարդ հայրապե-
տաց ժողովոյն ոչ երևի անուն նոր , այդ ո՛չ խափանէ
զգտանիլ նոր ՚ի ժողովն անդ , կամ գէթ ՚ի կոստան-
դնուպօլիս . զի լոկ անյիշատակուէն անուճանն ՚ի քա-
ղում այլ պատճառաց կարէ լինել ։ Նայց հայելով ՚ի
ժամանակագրական քննութիւս , ըստ մերոց պատմուեց
հաւաստի է՝ զի յառաջ քան զարձակիլ ժողովոյն ՚ի
կոստանդնուպօլիս գտաւ երանելին ներսէս . և զե
խոստովանողական արժանաւորութեն համալրիմք մե-
ծապէս պատուհեալ ՚ի հայրապետաց անտի ։ Ա՛նա-
ւանդ զի յառաջնմէ ծանուցեալ էր նա բազում իշխա-
նաց և եպիսկոպոսաց ՚ի կոստանդնուպօլիս և ՚ի կե-
սարիա ։ Ա՛ստ 6 օր . Ար երջանիկ ։ այլ 2 . պաւանել ։

՚Ի հարցն , յառաջինն տան , (1) ուր սովորաբար դնէր ,
արի և քաջ հովուապետ , 2 օրինակք գրեն՝ հօրապետքն ։
Ա՛նդ , յերկիդ տան , (2) ասելն , Ար յարմատոյն աբրահա-
մ՚ , յայտ առնէ զպարթևական ազգն , զորմէ ասի՝
սերեալ ՚ի քետուրական ծննդոցն աբրահամու ։ Նո
ասէ շարականս , թէ ըստ մարմնական սերնդեան ՚ի քե-
տուրական ծննդոց էր . բայց ծաղիկ հաւատոյ վերա-
բուսեալ , եղև ՚ի հարսպատ արդւոյ աբրահամու ՚ի
սաւայէ ազատէ . զի որդիք հաւատոցն՝ համարին որ-
դիք սաւայի ։

Ա՛նդ , յերդ տան , (3) իբր յայմ օրինակս գրի , զան-
մարմնական վարուք մատրեալն . ՚ի տպ . և ՚ի սակաւ ձեռ .
մատրեալ ։

՚Ի որ յերկնից , յերդ տան , (4) ՚ի 7 օրինակս գնի ,
ըստ հաշտուեն սիրոյ ոչ հօրապետքն . յայլս , հայրապետքն ։
Ա՛նդ մի օրինակ գրէ մատրենից վկնուհորական գաւառն ։

՚Ի

(1) * Ա յսօր տօնէ եկեղեցի ընդհանրական սրբոյն ներսեսի , հայոցս առանձնոյց լուսաւորչի , առ և քաջ հովուապետի ընտրեալ ՚ի դլուխ հօտին քրիստոսի . աղաչանօք տրա ։ ||

(2) * Որ յարմատոյն աբրահամու վերաբուսեալ ծաղիկ հաւատոյ , որ ներսէս սիւն հայաստանեայց , շառաւիղ անմահ տնկոյն սրտառուղ լուսոյ որ լուսաւորչին ։ աղաչանօք տր կեցո ։ ||

(3) * Որ օրհնիս ՚ի հրեշտակաց անլռելի ձայնիւ հրճշմամբ , շնորհեցեր մեզ դալ կենաց ջանմարմնական վարուք մաքրեալ ընդունելութիւն նըշխար սրբոյն ներսեսի . աղաչ ։ ||

(4) * Ա յսօր մեծատուէս վառոք ջրնծայ թագաւորական գազանն ընդ հաշտութիւն սիրոյ որ հայրապետին . քանզի եհաս ՚ի յօդնութիւն օրինադրօղն Քրիստոսէ . մարտակից գլխաւորական դասուն որ ներսէս . բարեխօս ։ ||

'ի մանկունքն , յաւաջլին տան (1) ասէլն , արքանաւոր օձման , յայտ առնէ զերկնաւոր երևումն 'ի ժամ ձեռնադրուե սքն 'ի կեսարիա . յորում հոգին ՝ի աղաւնակերպ երևմամբ հանգեաւ 'ի գլուխ երանելոյն ։

'ի Ձաշուն , յերկիդ տան (2) ասելն , Թէ 'ի բաշխելն զերկական մարմնին և զարիւնն ՝ն՝ երևեցաւ սիւն հրեղէն 'ի յերկնից , առեալ է 'ի պատմութիւն բուզանդայ և մեսրոպայ երից . տե՛ս 'ի վարս Աբգ . հատ . ՚գ . երես . 377 ։

Կանոնք սբց Նոեփսէհանց ։ ՀՂ ։

277 . 'Ի գրչագիր շարակնոցս անուիջապար գկնի շարականց Նոգւոյ գալստեան գրի կանոն Նովիսիմեանց՝ ըստ կարգի տօնից , և ապա կանոն լուսաւորչին , և այլոցն ։

Ո՞յր կանոնի զօրհնութիւն և զՀարցն՝ ասեն արաբեալ կոմիտասայ կաթողիկոսի 'ի սկիզբն Ե դարուն . ոմն յիշէ և Կիրակոս պատմիչ . 'ի գլ . ը ։ Վկանգի 'ի կատուցանել զտաճար սրբուհւոյն Հռիփսիմեայ՝ եգիտ գտապան մաքուր ընկալարաց նր՝ կնքեալ 'ի լուսաւորչէն և 'ի մեծին սահակայ . յոր յաւելել և զիւր կնիք , ամիսոփեալ վերստին . և 'ի յիշատակ հոգևոր մեծագործութիւնն Թէոդոս արձանացոյց զայբուբենական օրհնութիւնս , Նչխեն նբ-երեսալըս սերոյն ։ ։ , սքանչելի արուեստիւ և վսեմութեբ պատշաճեալ . յորում Թէպէտ չիք այնչափ մեծութիւն բանից , քայց վայելչութիւն իմաստից յոյժ տունս զարմացուցանէ զքննօղս ։ Այս Թուի Թէ յոյժ այբուբենական շարականս՝ սա է սուաջինն . զի զի այլքն յանուն սբ կոչին . զտրօփինակ . Նչխեն Լուսաւորչին , ըր Նչխեն ։ յսօր զուճարձայեաւն ։ Նչխեն Յովհաննու , ըր Նչխեն երեգականն արդարութիւնն ։ Եւլն ։

(1) * Որ ընարեցար յայ հովիւ բանաւոր հօտի ոմ երանելի սուրբ նբ ներսէս , արժանաւոր օծման նբ հոգւոյն աղաւնակերպ իջմամբ սրպէս յորդանան . վասն ժողովրդ ։ ||

(2) * Քահանայապետ ընտրել արժանապէս շնորհօք հոգւոյն բաշխեցեր զիւր մարմին և զարիւնն ան . յորում հրեղէն սիւն 'ի յերկնից իջեալ . բարեխօսեա ։ ||

Լ՚ոդ՝ յառաջին տան , (1) Լ՚ընչ՚ ներ՚ելոյ , խնամոյքն
ես . ոչ անձինք կի՚հոգիք նուիրեալք սիրոյն քո՛ի իբ-
րև փեսայի՛՝ ի ձեռն կուսութե՛ն և հրաժարական վա-
րուց . որով եղայք երկնաւոր նահատակք , յերկինս
հաստատեալ զառաքինութի՛ն ձեր . ի՛ պարծանս ձեր ,
կի՛ փառաց ձերոյվ բարձրացնէ՛ մայր սիոնի եկեղեցի՛
տանի որդւովք իւրովք ։

Յերկի՛ն տան , (2) Լ՚աբեառ՛ երկնաւորըդ՛ , խնամի . ձայնք
հրե՛շտակաց , օրհնութի՛նդ առ ո՛ած , կի՛ յայտնուիք
երկնաւորը առհասարակ տարածեցան յերկրի՛ . մ՚ի՛ զի
հոտ անուշութե՛ն եղայք դուք ՛ի ՛ա , ո՛ր առ քո՛ բուրե-
ցայք ՛ի հաձոյս նո՛ր . կամ , քո՛ի անուշահոտուի՛ եղայք
առ մարդիկ ։ ողջակէզ բանաւոր՛ ։ Լ՚ստանօր գեղեցկա-
պէս յարմարե՛ ՛ի ՛որ հուիսիսեանն զօրէնս ուխտա-
ւորին սահմանեալ՛ ՛ի կատարել աւուրց ուխտաւորու-
թե՛ան նո՛ր . զի հրամայի մատուցանել գառն մի ողջա-
կէզ , և սրով մի մ՚ո մեղայ , և խոյ՛ ՛ի զո՛հ փրկութե՛ն ։
(Լ՚ևս ։ ՚ը՛ ։ 13 ։ 14 ։) Լ՚ոդ ասե՛ շարականս , թե՛ ՛ի
լուսոյն ուխտաւորական կենաց ձերոց վկայօրէն մահ-
ուամբ , կատարեցիք զսուրբ զայս օրէնս՝ ո՛չ յանբանից ,
այլ դուք ինքնին լինելով միանգամայն գառն ողջա-
կէզ , և խոյ փրկութե՛ն , և սրով մ՚ո մեղայ մարդկան ։
՚ի հոգւոյս պատարագիդ ձերում՛ չի՛ք խոտիր ո՛չ արուէն
և ո՛չ էգի ։

Յերկրի՛ տան , (3) Գ՚եղեցկութի՛ք՛ , յոյնական եղեալ է ,
և բայ նո՛ր է զգական , յինաբերոյց , վ՚ո յարմարուե՛ եղա-
նակին ։ Լ՚ամաստքն են . մարմնաւոր գեղեցկութի՛ն ձեր
չիմարեցոյց զթագաւորս և զժողովուրդս հեթանո-
սաց ։ Լ՚ոկ հոգևոր սքանչելի՛ն ՚ոճաստուր գեղեցկութի՛ն
ձեր փափաքելի եղև հրե՛շտակաց . և յորժամ մար-
դիկն տան ուրախութի՛ն առնեին ՚ը տեսութի՛ն ձեր ,
հրե՛շտակք տանակից լինեին ՚ը հոգևոր ձեր գեղեց-
կու-

(1) * Անձինք նուիրեալք ոմ-
բոյն քո՛ի , երկնաւոր նահատակք
և կուսանք խնամասուն՝ ՛ի պար-
ծանս ձեր բարձրացեալ տանի
մայր սիոն դրսեռքո՛ն իւրովք ։ ||
(2) * Բարբառք երկնաւորըդ
ընդ՚ն զերկիր . քանզի հոտ անու-
շից ըուրեցայք ՛ի քո՛ . ողջակէզք
բանաւորք և զոհք փրկութե՛ն ,
և որոյք անարատք ընծայեալք
ես ։ ||
(3) * Գեղեցկութի՛ք մար-
միոյդ ըղթագաւորն , և պա-
կեան հեթանոսք . ՛ի գէղ ըսքան-
չելի ՚ոճաստուր կուսանացն տուր
վայելել զբարեխունքն ՚ը մարդ-
կան տանն ։ ||

կուԹիւն , որով անմարմնոյն եկիք հանդուգնաւիսկ ։
Ի ջրեղ տան , [1] ըստ ձեռագրացս պնեալն է . Դարձեալ վերոյին արարչագործ զօրուԹէ . և ոչ զօրուԹէ , ըստ . (մի օրէն . արարչական ։) Իմաստքն էն . ահա դարձեալ երևի արարչագործ զօրուԹին , ոյք և՛ի սկզբան . դարձեալ զարդարի ածաւուն ին եղեմ . կամ եղեմ դրախտն զարդարի ածային մնակագործուԹէ . վ՛ր պի ծառն կեանց քո մնկեցաւ՛է դրախտին եկեղեցւոյ , բերելով մեզ պտուղ փրկուԹէ զերանելին Հովիսիմ ։ Կի զարձէը, ծառ կեանց մարԹ է խմանալ զոր կոյս Ի ծամպրն՝ մնկեալ քարոզուԹէ Հաւատոց քոի՛ի դրախտին յեր կրին հայաստանեայց . նո՛ր պտուղ էր երանելին Հովիսիմ , ՛ի մանկուԹէ նուիրեալ Տիրամօր . և խմանի ասել , ԹԷ մայրն ոչ խնամարկեաց՝ զի պտուղ իւր Հովիսիմ պարգևեսցի հայաստանեայց , ապ առնել լով՛ի տեսլեան՝ զի երԹիցէն յայն երկիր ։
Ի հինգ տան , [2] Երկունք , խմանի . մնհաղեը երկունքն բերեալք յանիծիցն ոչ՝ լուծան , փարատեցան . ցաւք ծնանելն եւայի զորդիս յանցանաց՝ մնռացեՀելոց այժմ. և ադամ վերստին առաջին ածային փառաքն Ձոխանայ . վասն զի փոխանակ եւային՝ որ մայր էղև ախտաւոր ծննդեան , երևեցան դատերք նո՛ր անախտ կոյսք և մարտիրոսք՝ երկոքունք ընծայեալք ոչ ։ (մի օրէն . ընծայեալք չ՛ ։) Ի սեր կամի . ոչ ևս երևեցան սոքա ախտաւոր երկանց ծնունդք , այլ անախտական զաւակք՝ իբրև յատաջին անմեղուԹեան ադամայ ծնեալք . և է՛Թէ ադամ պատրաստ օձին կորոյս զկողածին իւր վերայ՝ զատաջին կոյս , ահա փոխանակ ընկալաւ զզատմագոյնն՝ կուսանս ածանուէրս , ոյք զզլուխ պատրող օձին մանր փշրեցին ։
278· Ի վեց տան , [3] Օ օրէ՛ Հրեշտակաց , խմանի . Հրեշտակային վինուՀուԹիք խառնեալ ընդ մարդկան ու-

(1) * Դարձեալ վերըստին արարչագործ զօրուԹի՛ . և դարձեալ եղեմ ածաւուն զարդարի . քանզի ծառն կենաց ոչն կեցաւ՛ի դրախտին , բերելով մեզ պտուղ փրկուԹիւն Հովիսիմ ։ ||

(2) * Երկունքք մահաբերք անիծիցն լուծան , և ադամ վերըստին ածակերպ Հոխանայ . փոխանակ եւայի զբաւերքն նորա , մարտիրոսաք և կուսանաք ընծայեալք ։ ||

(3) * Զօրքք հրեշտակաց ընդ մարդկան ոմնեցին , և կանայք ՛ի յերկինըս զբեցան վինաւորք , կու-

ուրախացան . և փոխանակ նոցա կանայք երկրաւորք գրեցան յերկնային զինուորութեն . որք կուսութեքն իբրև զինով պատերազմեալք ընդէմ մեղաց և մահու , յաղթեցին . և եղեն խաչակից կուսացն արարչին քոյ՝ իբրև զօրապետի նուրեանց :

Յեօթն տան , (1) Ի՛ զարմացուն , իբրև նկարիչ ոմն բանաստեղծօրէն սքանչելագրէ զհիանալի տեսարան պատերազմին : Արդարև զարմանալիք են ասել՝ զբազում զարմանալիսն քան զմտածութեն և զբան ոչ մարդկան միայն՝ այլև հրեշտակաց : Զանազն ինչքն էն ահ իբրով ամեն նաեղօր կարողութէ հասեալ յօգնականութեն , կիմ որ հզօրն է կարողութէ՝ յերկնից յերկիր խոնարհեալ , կայր՝ ի տեսանել զուարճութէ զհանդէս մարտին , զոր մատաղ կուսանք սակաւաւորք՝ օտարապզիք՝ մղէին ընդդէմ բուռն թագաւորաց , ընդդէմ հեթանոսական գնդից բազմութէ , ընդդէմ բանակացն զժոխայնոց , ընդդէմ մարմնոյ և արեան . ոչ թողուին անհամար բազմութէ թշնամեացն գրաւել զսիկար ամրոց մարմնոյ իւրեանց , և զպանձն կուսութէ որ ՚ի նմա՝ յաւարի առնուլ . այլ զթշնամիսն առ հասարակ զինուք և մեքենայիւք նց ՚ի վատթարութէ դարձուցեալ , անմահ յաղթանակաւ արձան քաջութէ կանգնեցին յերկինս և յերկրի : Եւ ոչ ոք աքաղաղացի ըստ տեսլեաս , կիմ բանիւ արձանացուցանել ոչ բաւական էր : Զհանգուցեալ զքաջանչացուն այսպիսի պատերազմի ընդարձակէ ՚ի յաջորդ տունն :

Հինգ տանն , (2) Ի՛նձէրըզ դադար , իմաստքն էն : Որքա էն ընկերք յօդեալք ՚ի ոի դաս , միամիտք առ աշխարհական վարս՝ ըստ ազատնոյ բարեմիտք , անմեղք և անշնասք . բայց ՚ի հոգևոր պատերազմի հաւատոյ քաջութեամբ նահատակեալք , անբաժանելիք հոգւով : Ընտանութէ ընդ ապեալ , (2 օրին . ընդ ացան .) զի՛ մեալք ՚ի Քրիստ պատերազմին . հաւատով կինեալք՝ կա-

կուսութէ ընդ մահու պատերազ- զգհանդէս կուսանացն : ||
մեալք յաղթեցին , խաչակից լե- (2) * Ընկերք միամիտ մարք-
նեալ կուսացն արարչին : || նական կենցաղոյս , նահատակք հաւատոյն և հոգւով միացեալք . միաբան ընթացեալք ՚ի տեղի Քրիստոս , վկայեցան հաւատով և կացին յանդիման : ||

(1) * Ի՛ զարմացուն և ՚ի վեր քան զբնական խոնարհեալ տեսանէր նից հրեշտակաց և մարդկան . քանզի էին աշխ աւելագոյն քան զնոսա զօրութէն խոնարհեալ տեսանէր

կայքին անելիկիւղալաբար ընդէմ հոգևոր և մարմնական թշնամեաց :

Յինն տան , (1) Թուրլայան կորովիք , իմանի , Թուրլայան , տկարացան կորովի կիմ ուժեղ նետօղք հաստատ ձիգ աղեղանց են :

Ի ժէ տան , (2) ըս ամ ձեռագ . դնի , Խորհուրդ հոգևոր յղութենէն յայտնէր : Ի տպ . Խորհուրդ հոգևոր յայտնէր : Օ գեղեցիկ խորհրդածութի՛ն Ի յայտ բերի՛ Ի բազմայոյզ փութոյ հեթանոսաց , որով Ի խնդիր մեռանին զհետ մտեալ էին : Ա. յն փոյթ ապգայ՝ որով յարևմուտս թագաւորք Ի ձեռաց միմեանց խլել ջանային զէքնաղ կոյս , առանց գիտելոյ իւրեանց՝ Ի կամացն ամ յայտներ զխորհուրդ հոգևոր յղութենէն , որով հանդերձեալ էին հեթանոսք ծնանել Ի կոյս եկեղեցւոյ . յուցանէր՝ թէ երկունք փրկութե՛ աշխարհի հասեալ էն :

Ի՛ այսր ապագոյց , զի ահա Ծնընան կուսանք (3) , մարմնով կոյսք՝ զբազում ապգս հայոյ , վրաց , աղուանից . և մատաղահասակ մարք ծնանի ըզհրապարակս , ոչ զժողովս ծերոց . և ծնեալքն Ի նոցանէ՝ մնուցան և աճեցին Ի մաքուր գերիս ծնողացն՝ յաղօթս և Ի պահս . և հաւատովք զարգացան Ի քս : Ի. յսոյիկ նման բիւր բանս ասէ և մուխս քերթողահայր , Ի նեղբոյլ սրբոյն Հռիփսիմեայ :

Ի՛ այսր ժե տան (4) ասելն՝ վաճառականք առաք , իմանի . իբր զվաճառականս ընթացեալ յերկիր հեռաւոր , առնուլք և ձրի ետուն զմարգարիտն հաւատոյ՝ որ անյայտ էր ազգացն այնոցիկ . եւ ոչ զանձինս իբրև առհաւատչեայ կիմ հատուցումն բազմաց փրկութե՛ . որով եղեն իբրև զին փրկանաց անծանօթ աշխարհին :

(1) * Թուրլայան կորովիք հաստաձիգ աղեղանց , և տըկար կանայքն վաւելեան զնոսա . Թադաւորքն պերճասցեալ զօրութի՛ և փառօք Ի մանուկ Ի կուսէն պարտեալ ամաչէր : ||

(2) * Խորհուրդ հոգևոր յղութենէն յայտնիւր , և երկունք փրկութեան աշխարհի ձեռնըք փրկութեան աշխարհի ձեռնըք վերուստ ըզպարգև փըրկուե : ||

(3) * Ծընան կուսանք ազգըս բազումս , և մարըք մանկունք ըզհրապարակս ծերոց . Ի գերըկըս աղօթից և պահոց աճեցին հաւատովք զարգացեալք Ի քն : ||

(4) * Կանայք պատուականք քաղաքաւ և ազգաւ , վաճառականք առաք անյայտ մարգարտին . եդին զանձինըս պրաւականըս բազմաց , և եղեն փըրկանըս անծանօթ աշխարհին : ||

հին ։ (ալ ձեռ . աշխարհիս կամ աշխարհի ։)

279. Ի ժէ տան , [1] Հռիփսիմէ մեծ խորհուրդ , յանուանէ սրբուհւոյն կազմի խորհրդածուի ։ Ի տա գրեցոյն Յ[Գաթանգեղոս (երես 72 .) անուանդ հռիփսիմէ առեալ ի յունականէն ռէիդօ , ընկենում . որպ էս նեղութիւն իգական ռէիսնի , նշանակի՝ ընկեցեալ . և ըստ այսմ ասէր երկնաւոր ձայնն . * Ո՝անաւանդ դու հռիփսիմ՝ ըս անուան քումդ արդարև ընկեցեալ եղեր գայիանեաւդ , և քոյով սիրելեօքդ ի մանուանէ նէ ի կեանս ։ Ո՝այլ ամենք համարին կրճատութիւն առեալ ի յունականէն եաֆրօսինի , իբրև թէ բարեխոհութիւն , քաջախորհուրդ . և թերևս յայս հայեցեալ յօրինող շարականիս ասաց՝ մեծ խորհուրդ ։

Ի դր ըս իմաստից ցուցանէ՝ մեծ ինչ իրաց նշանակիչ և պատկեր լինել սրբուհւոյն հռիփսիմեայ ։ Ո՝ւ որպ իրիք արդեօք , բայց եթէ սրբուհւոյն ածածնին , և ոչ եկեղեցւոյ ։ Օ՝ի զոր օրինակ երկնաւոր թագաւորն ած հաճեալ ըս գեղեցկութիւն կուսին մարիամու , և ըս վայելչուն եկեղեցւոյ , ընկալաւ զնո իւր ի հարսնութիւն . ըս սաղմոսին . (խդ . 11 .) * Լ՝սր զուստր և տես , խոնարհեցո զականկն քո . մոռա զժողովուրդ քո և զտուն հօր քո . զի ցանկացաւ թագաւոր գեղչքո ։ Ո՝ւ ոչ կոյս մարիամ անարատ պահելով զկուսութիւնն , եղև մայր ծնօղ միածին որդւոյն այլ , և ոչ եկեղեցին կուսութիւնք ծնաւ և ծնանի մկրտուչն զաւազուրս որդիս այ հնորհօք ։ Ո՝ստ օրինակի սոցա և չքնաղ դաշեղ օրիորդն հռիփսիմէ՝ թէև խնդրէ՞ի բազում թագաւորաց երկրաւորաց , արհամարհեաց զնո , և զտուն հօր և զժողովուրդ իւր . և ընտրեաց հարսնանալ միայն երկնաւոր թագաւորին՝ ցանկացեալ ի գեղ հոգւոյ նորա . և անապական կուսութիւնն ծնաւ զազգն հայոց յորդիս այ ։ Ո՝յսպիսի մեծի խորհրդոյ խորհրդակիր եղև կուսանն հռիփսիմէ . որ և արդէն ի մանկութենէ նուիրեալ էր սրբուհւոյ ածածնին . և արժանացաւ լինել և պատկերակից նորա առ աղգս հայոց , և տիպ եկեղեցւոյ ։

Օ՝այս

(1) * Հռիփսիմէ մեծ խորհուրդ եղեր օրինակ սրբուհւոյ և անուն ցանկալի , ընդունէ կուսանաց , վարդապետուհի և արեալ ի յերկրի և դասեալ ընդ երանեց արդարոց ։

Օ այս նմանակցութիւն նոր առ նոր տիրամոյրն՝ յայտնանէ մանկտս քերթօղ (՝ի յիշատակել նոբրօղ հոփոխմ.) ասելով. * Արկինչիր (հին օձն սատանայ) տեսանելով յաղթահարեալ զինքն ՝ի մարիամայ սկզբ կուսէն , թէ՝ նորին դաստերըն հոփոխմեաւ և ՝ի քոլորն լուծանելոյ է ՝ի տիրապետութենէն ։ ‖ և զկնի . * ‖ կայեալ այսու կուսիւ , որ՝ի մարիամայն էր լուսոյն՝ նկարեալ կերպ . ‖ այ որ ըս լուսաւոր կերպարանն մարիամայ ածածկի նկարեալ էր՝ ըս կուսութենն , ըս ածայինն հարսնութենն , և ըս ծնանելոյն զորդիս այ հնոյհօք . որովք լուծանելոյ էր բռնութի և մոլորութի օձին սատանայի ։

Այս անուն ցանկալի . անուն նոր ցանկալի հրեշտակաց և մարդկան . զի ամ ոք յորդւոց նոր ոչ զուարթանայ ՝ի լսել զանուն այսպիսւոյ մօր ։ Այս գարձեալ , ըս մարիամ և անուն նոր ցանկալի եղև առ հեթանոս՝ ՝ի հնչել համբաւոյ գեղեցկութե նոր ։ Այս և այ , ոյզ անուն կուսին մարիամա իբրև ցանկալի հաւատացելոց՝ յաձախ ՝ի կիր առնէ զնոսին գաստերաց քրիստոնէից , նոյնպես անուն հոփոխմեալ ստեպ կոչի առ գաստերս հայոց ։ Ինորբեալ ՝է յերկրէ , ըս մարմնական մեծատունութենն և ըս հոգևորին , աշխարհաւ և գեղով և սրբութի ընտրական ։ Այս գասեալ ընդ հրեշտակս , իբրև հարսն գրշխոյ երկնից ազբային ։ Այղեր օրինակ . ոչ միայն կուսականն մանրութի և արեամբ ծնաւ զինքն ասէ՝ յորդիս այ , այլև եղեր օրինակ և գաղափար սրբութե կուսանաց , և խրատիչ կամ ուսուցին վարդապետութե արանց արդարոց . քանզի օրինակաւ կանայք ՝ի սէր մանրութեան յորդորեցան , և արք՝ ՝ի գործս արդարութեան և արիութե ։

280. ՝Ի ժէ տան , (1) Ձեզ նմանել , բայցայայսի՝ թէ զինքդ եղէն նոքա օրինակք արանց և կանանց . ուր ասէրն , գնացեալ սրբուիք եւ սիրոյն ֆէի , այսպէս դնի և ՝ի ձեռագիր օրինակս , այ մի անուն գործիական , և միւսն՝ արական . եթէ չկայ մուեալ վերնակ ինչ յօրինական , պարտ է համարիլ՝ թէ յօրինօղն կամաւ եղեալ

(1) * Ձեզ նմանիլ կարօտին բոլ մեզ հանապարհ հորդեցիք եղանիլ ամ մարդոյ առ ած ։ ‖ ամ հոգի , միայնալոք սրբուք և սիրոյն քրի . զի մանուամբ ձե-

գեալ է . գիտելով զի վերկաբանչիւր հոլովս ընդունի զայն գործել . յո միացեալք ընդ սրբութեանն և ընդ սիրոյն քոմ , կի՛ի սրբութենն և՛ի սիրն քոմ :

Ա՝ն ժը տան , (1) Ա՝ նկավարըք՝ ձաթարք , գեղեցիկ նմանեցուցանէ զնախիմաստնա՝ նաւու , և նաւավարն՝ անձեռոյ ընդ ծով աշխարհս : Ա՝նաւքառ՝ի չնորհայ հոգւոյն եղայք քաջ վերկավարք կի՛ նաւավարք հոգևոր իմաստութենէ . մարմնին ձեր իբրև նաւ՝ թեթևասբեռն՝ զատարկացեալ՝ի մարմնական գիջութենէ ախտից՝ի ձեռն կուսութե , և՝ի ծանրաբեռն վաճառից երկրաւորաց՝ի ձեռն աղքատութենէ . իսկ հոգի ձեր կի՛ միտք իբրև առագաստ լցեալ երկնային հողմով : Ա՝յսպիսի թեթև մարմնով և երկնաթռիչ հոգւով սլացարք , և ընդ երկայն ասպարէզս կի՛ ձգնապարհս ծովանման կեանցաղոյս , ընդ բազմադիմի վտանգս և փորձուածս անչնաս նաւելով , հասեք առ քո՛ի նաւահանգիստ երկնային քաղաքին :

Ա՝ն իա՛ տան , (2) Հանդաստանըս հոգեառս , նմանեցուցանէ զկենսախիսխանան երկրագործ մշակաց , այլ՝ի հող և՛ի գետին գործելով , այլ՝ի հոգեկան անդաստանս աղօթիւք և պահօք , որովք վաստակեին յիմ ժամանակ՝ առանց խտրելոյ զարու և զգիշեր . յոյս նոցա ոչ վիրակը՝ի պատահարաց ոմանց . փորձուածք և տանջանքն նոցա առաւելագոյնք եղեն քան վերկրաւոր մշակաց . բայց ամի անվհեր տանելով , եղեն ժառանգորդք անթառամ պսակին : (ի՛ օրին . պսակն :)

Ա՝ն իբ՛ տան , (3) Ա՝խահեղի յօրինեցին , իմաստքն էն . զառագաստ կի՛ զՀարմնական կուսուե՝ առաւել փաքելի արարին քան զառագաստ ամուսնութենէ . վըզի արեամբ և հրով վարդարեցին զկուսական առագաստն . յանձն առին զհատուածն սուսերաց , և զայրեցուածն ջահիլ՝ առ՝ի պահել անարատ զայն առագաստ .

(1) * Ղեկավարըք Հարտարք հոգևոր հմտութե , թեթևասբեռն մարմնով և մտօք սրբացեալ . ընդ երկայն ասպարէզս ծովածուփ կենցաղոյս անվընաս նաւեցիք և հասեք առ քո՛ : ||

(2) * Հանդաստանըս հոգեառս պահօք վաստակեալըք յոյսով զնմ ժամանակս . ժողովեալք փորձուեք և պէսպէս լըկանաց , և եղեալք ժառանգորդք անթառամ պսակին : ||

(3) * Ա՝խահանձէլի յօրինեցին զառագաստ կուսութե , նոր նոյոգեալ արեամբ և հրով . մատնեցին զանձինըս սուսերաց և ջահիլ . և անչէջ լապտերօքըն հետեւեալք մտին յառագաստն : ||

գաստ . ոչ ոք մի՛ ամուսնութիւնէ յանձն էառ զայնչափ վիշտս , որչափ նորա մի՛ կուսութիւն ։ Այո՛, զառագաստ կուսութիւնէ որ ինքնին ցանկալի էր , սոքա առաւել փափաքելի արարին , նորոգ զարգարելով մարմնոյսոյն արեամբ և այրեցմամբ ։ Այս անչէջ լապտերօքն , ոչ միայն անշէջանելի լուսով հաւատոյն , այլև նուիրեալ մշտաբորբոք ջահիւքն՝ որովք այրեցան մարմինք նոցա , հեռեւելով յերկինս՝ յառագաստ կուսութիւնն մտին յառագաստն արքայութիւն ։ Այմա՛ն բանիւք ասէ և մեծէս քերթօղ . * Վայ մնասի՛ դնծութիւն՛ի յառագաստ արեան , տեսեալ զնո՛ր իւր դնծութիւն եկիր՛ի նորա՛ առագաստ՝ի գիշերուն խաչին . Հրով և արեամբ հարտնանայ այնմ՛ որ՛ի հուր ածումն մաքրեաց զնա . և արեամբն իւրով ծիրանաներկեալ , խաչագգեաց լուսով պսակեալ ընթեան հարտնայոյց ։ ||

Այ՛ լեր տան , (1) Շ՛ինուածք երկնաւոր , եմմատքն են ։ Որքա՛ զոր կուսանքս՝ որք մարմնով երկրաւորք կին , հոգւոյն կազմութիւնն եղեն շինուածք երկնայինք , զորս ձեռ հաստատեալ յերկրի՛ի մէջ եկեղեցւոյ ։ Այս աբեյնոչ լուսեղենս . իբրեւնոյ յատակ մնաբրութիւնն եղեն քարինք լուսաւորք՝ Թադիանոսիկք , մինչև՛ի յերկինս բարձրացեալք ։ Այսել կամի . սկիզբն հոգևոր շինուե նոյ յերկինից էր՝ ձեռային զօրութիւն . իսկ կատարումն սրբութիւն նոյ մինչև յերկինս փայլեաց , և պայծառաւ գոյոյ զարքայութիւնն ։

Այ՛ լեր տան , (2) Ջառնէ ոչ՛ ի նա , եմմատքն են ։ Այ՛ սաւ կաւոր կուսանաք աւետարանին Թոմայ տան գոլով , կիսով չափ , յոր հինդն անպիտան և յիմարք գտան ։ Այակ որ հոխիսիմեանքն աւելի գոլով քան զերեսուն , ոչ ոք՛ի նոցանէ արատաւոր գտաւ կիք յիմար . ոչ ոք իւրով անմտութիւնն արար նախատինս Ժողովին Քրեանց . այլ ամենեքին միով քաջութիւն խմնատանցան . ուստի և առհասարակ ցնծան յառագաստն արքայութեան ։

Այ՛

(1) * Շինուածք երկնաւորք՝ի յերկրի հաստատեալք , և արձանք լուսեղինք՝ի յերկինսս կանդնեալք . ինքեանք էլեն և այլոց ցուցին ըղնամագաբերս ցանկալի վերինն երուսաղէմի ։ ||

(2) * Ջունի՛ ոք՛ի նոսա աչնուն չարութիւն , և ոչ նախատինս նոցա յիմար կոչէրոյ . քանզի միով սրինութիւն հոգւով արուէ միաբանքաջացան , առհասարակ ընծացանն ։ ||

Յ. ԻԶ տան, [1] Պարակեցաղը* չաշտէն, խմաստքն էն. Ի մի պար կամ խումբ միանալով երջանիկ կուսանացն քաջազօր և ամուր սիրտ ունել, ի յերկրէ ի յերկինս դիմեալ գնացին՝ իբրև փախուցեալք յաշխարհէ. ոչ քակեցան ի միմեանց, ոչ Թողին զմիաբանութիւն իւրեանց. ինքեանք այսու օրինակաւ էղեն յերկինս, և մեզ ուսուցին ։

281. Յ. ԻԶ տան, [2] Հաճէս յոլվա, խմաստքն էն. բազմապատիկ ձանապարհս ցուցին որդւոց մարդկան առ ի վերանալ յաշխարհէ, այր զձանապարհ ազքատութիւնէ, խոնարհութիւնէ, արհամարհութիւնէ աշխարհի, կուսութիւնէ, ժուժկալութիւնէ, վշտամբերութիւնէ, ողոթաւորութիւնէ, օտարութիւնէ վտ ոչ, սիրոյ առ ընկերս, անյագ սիրոյ և ապաւինութիւնէ առ ոձ, արիութիւնէ ի դժուարինս, ժրութիւնէ ի գործս, միաբանական խաղաղութիւնէ, և ի պատկ ոմի՝ տևողութիւնէ ի ձնմարիտ վարս յանձնառութիւնէ մնհռման ։ Օ այս ամ և զայլևս ոճծպատուիրէ մասուննս աքանչելացս ցուցանել պատմութիւն վարուց նոր. որովք ինքեանք հրեշտակացան, և ի նոյն վերջ հրաւիրեցին ։

Յ. ԻԹ տան [3] ԸՀ 27 ձեռագ. դնի. Սոյա են հաբինոք ԱԲԳ հերացեալ ի յերկրէ ։ ի տպ. և ի 5 ձեռ. հինեցեալ ։ Լուսաստքն էն. այս ոճծանուէր կուսանք նահատակիեք և Թաղեալք ի հայաստան երկրի, են քարինք սրբազանք՝ արիեալք ի հին եկեղեցւոյ, առաջին քարինք հիման շինուճածոյ եկեղեցւոյ. զոր կանխաւ գուշակեաց զաքարեան ասելով. (Ե. 16.) * Քարինք սիք Թաւալին յերկրի նր։ ‖ Յ. նոյն նիւԹոյ հոգևոր քանց հետ գհետ շինեցաւ եկեղեցի հայաստանեայց՝ լուսաւորչին, և իւր գաւակօք, և այլովք ոճծապաշտ ժողովրդովք. մինչև բարձրացեալ աւարտեցաւ փառօք

(1) * Պարակեցաղը քաջազէն բըռնուի՝ ի յերկրէ ի յերկինս նրս տարագիծ գնացին փախուստեայք. ինքեանք եղեն և մեզ ուսուցին, բաղում ներուԹիւն մնուս նեղ յայն հանգիստ ։ ‖

(2) * Հաճէս յոլվա առաքեալ նուէ յայտնեցին որդւոց մարդկան վերանալ յաշխարհէ. անքաւերիւր հոգևորական վարուք եղանէլ՝ ի բանակս երկնաւորս անմարմին հրեշտակացն ։ ‖

(3) * Սոքա են քարինքը սիք հինեցեալք ի յերկրէ, զոր կանխաւ ուսուցեալ գուշակեաց մարգարէն. ի նոյն ի նիւԹոյ շինեցաւ կաԹուղիկէ եկեղեցի. բարձրացեալ վառօք ի պայծառն խաչին ։ ‖

ռաք ’ի պարծանս խաչին քոյ ։

’Ի Շ տան , (1) Ա տաքն ձեր , կապակցուեալ գոյ ընդ անցեալ տան . իբր ասել . մի ձերոյ ձգնուեալ որով եղայք քարինք հիման , այնչափ ’ի վեր բարձրացաւ եկեղեցի , մինչև մօտ ’ի յերկինս հասեալ , հրեշտակք յերկնից յերկիր գնացն , և մնալոյին յերկինս խառնեցան ’ի գօրս այլ , ըստ տեսլեանն որ առաջնոյն ։

’Ի ԼՁ տան , (2) Տօնեսցուք բանաստեղծք , (ի օրին . ըստ ծուրբ . այլ . ըստ պատուրբ ։) խմաստքն են . արասցուք տան ուրախութեամբ ձշմարիտ սրտիւ ձածպաշտութեամբ , հոգևորապես , և ոչ աշխարհօրէն ունայն վայելմամբք . ևի հաստատուն հաւատով , և ոչ կեղծաւորութեամբ . ’ի հնձանս նոյ , ’ի տեղւոջ ձգնութեան և նահատակութեան և հանգստեանն նոյ . ոյք ևի արբեցայեմբք հոգևոր բաժակաբ քրիստոնէական ջերմութեամբ ։ Պանգի ’ի տեղւոջ բնակութեամբ և նշխարաց իւրեանց՝ ջերմեռանդն ուխտաւորաց բաշխեն զբժշկութիւն հոգւոց և մարմնոց ևոյն ։

’Ի ԼՁ տան , (3) Թաբուենոյն հրամանաւ , խմաստքն են . ոչ վայրապար կամ ըստ պատահածոյ անկան նոքա յայս աշխարհ , այլ առանձին հրամանաւ երկնաւոր վարդապետին քոյ , և գաղտնի ազդմամբ նորա ’ի հետաւոր կողմանց արևմտից դիմեալ հասին յարևելս . ոյք ևի լուսով հրեշտակային կուսական վարուցն փարատեցեն զխաւար մոլորութեանց ։ Օ քսոյն փաթաթելն՝ հասմարիմ եղեալ փոխանակ ասելոյ փաթաթելն ։ ’Ի 6 օրիհնակս գրի , ևի լուսով հրեշտակիքն վարուք . այլ օրինն վարոց . այլ . հոռոմերէնէ ։ Ա այեւլէչ խմաստս բերէ ասէն՝ յարևմտից յարևելս հասեալ լուսաւորեցին , իբր հակառակս իմն զգալի լուսոյն՝ որ յարևելից յարևմուտս ընթանայ . և ևի ծագումն լուսոյ ձածպատուեն

(1) * Վասն ձեր երանեալ հաստատակք զօրաց հրեշտակաց անմարմին զբաւթենոց ’ի յերկնից ’ի յերկիր գնացք ’ի յերկիր հեզան . և մարդկի խառնեցան ’ի դուռնդս ևին ուրախացք քոյ այ ։ ||

(2) * Տօնեսցուք բանաստեղծք ’ի հրնձանին նոցունց , ևի արբեալք լիցուք անմահական բաժակաւն . քանզի բաշխեն ըզբժշկութիւն հոգւոց և մարմնոց , և զպարգեւս երկնաւորս սիրոյ նոցա խրենց ։ ||

(3) * Թաբուենոյն հրամանաւ անեւթէն ազդմամբ յարևմտից յարևելս եկեալ հասին . ևի լուսով հրեշտակական վարուք կուսեւ փաթաթեցին ըզխաւար դեւսպաշտ մոլորութեանց ։ ||

թէ՝ ի սկզբան առեւտրականին՝ յարեւելից ծաւալեցաւ յարեւմուտս , ըստ հրամանական պատուիրանին առ առաքեալս , քարոզել յամենայն ազգս եւ ամենայն սկսեալ յերուսաղէմ ։ (Ղուկ . իէ . 47 .) Եւ ահա շարադրեալ կանոն ասէ , թէ նոյն վարդապետին քո այժմ հրամայեաց՝ վի՛ ոք հակիսիմանալ յարեւմտից լինիցին լուսաւորուք արեւելեայց ։ Ապա արդարապէս ի վե՛ր բերէ՝ (1) ցծնունդէ սրտից , և ոչ վերիվերոյ անպտուղ կատարելոյ ճշմարտակ նոցա . ոչ վի փրկութէ նոյ հաղորդ լինիցիմք , ոչ հաւատոյն եղբայր կոչիցիք ։

Ի լոյ տան , (2) Խոճեալք մաղեցան , ակնարկէ՝ թէ աստանօր կատարեցաւ դարձեալ առաքելոյ առացածն , զտկարս աշխարհիս ընտրեաց ած՝ վի յամօթ արասցէ զիմաստս ։ (ա. կորն . ա . 27 .) Ոմն վի յուսացեալքն ի մեծութէ և ի յիշխանութէ թնդաւորք , աշխարհակալք իւծեալք թուլացեալք մարեցան ասէ՝ առաջի զօրութէ տկար կանանց . և սորա՝ ոչ սուակակաք կիր նոճաստոք , այլ աղնուագգիք , փափկասունք , առագաստաբնակք՝ զօրացեալք յաղթեցին հզօրաց աշխարհի ։ Իբրև էոքվատ ոսկեղենք , (ոմ ձեռ . երկնաւոր .) բորբոքեցան հրով հոգւոյն սրբ , ոչ միայն ի հոգիս իւրեանց՝ այլև ի մարմինս այրմամբ լսելոցդ . և ի քո և վե՛ր քոյ բոլանդակ լուսաւորչեստ եղեն , արժանացեալք ըստ լուսեղէն հրեշտակս դասակցիլ ։

Ի լե տան , (3) Փառաց ի փառս , խմասքն են . մեծապէս , կիր գերագոյն փառօք բարձրացեալ պարծին ի պատիւ և ի փառս երեսունևհինգ երանելի կուսանաց ։ Զոմն ինձ՝ լուսեղէնն բաղդատութէ առնել երեսունևհինգ թուոյ նշ լսդ երեսունևվից տանց օրհնութէս , ցուցեալ թէ գովասանական բանքս ոչ հասանեն ի չափ արժանաւորութէն նշ . զի զինչ և ասի.

(1) * Ցծնունդէ ոտնեացս զսլիչատակս նոցունց . զի և նոցին հաղորդեացուք փրկութէ . քընդրեալով յարարչէն զսրտագիս երկիսատս և զդասին ընդ նոսին ի յարքսն լուսեղէն ։ ||

(2) * Խոճեալքդ մաղեցան յուսացեալք ի մեծութէ , և կանայք վհատնիք գերազանցեալք յաղթեցին . բուրվառ ոսկեղինք հրով հոգւոյն վառեցան , ջահապետեալք ի քո և դասեալք ընդ հրեշտակս ։ ||

(3) * Փառաց ի փառս բարձրացեալ պարծին ի պատիւ և ի փառս երեսուն և հնգետանցն . որք անհնառամ պսակս կեցան յանվախճան յաւիտեան ։ ||

ասիցեմք վ՚ն նոցա , ոմն ի՛ երեսուն և վեց դրամք բո-
վանդակի . և նո՛ր միշտ ինան առաւելեալքան զպարա-
ուն բանից մերոց ։ Ա՛պա ՚ի սոյն միտս հայի ասելն ,
փառաց ՚ի փառս բարձրացեալ պարծին երեսուն և
եօթանաքն . իբրև թէ նոքա պարծելով առնեն առ մեզ ,
Թուականս բանիւք ձերովք ո՛չ լնուա՛ չափել կարէք ըզ-
մեր փառաւորութիւն . վ՚ն հուսկ յետոյ ՚ի վեցն հասեալ
դադարէք , ո՛ր ՚ի մարդկային բանէդեն գովեստս . իսկ
մեր՛ս Թի՛ յեօթնեդեղն կատարի , ո՛ր յանմահ փառս
երկնից . որպէս և յարէ շաբաթական , Թէ անթառամ
պահեցան յանձրևման յաւիտեան ։ (՚ի 14 օրին .
յաւիտեանն . յայլ երից , յաւիտեանս ։) Վ՚նդ այս անկա-
րուածն մեզ՚ի չափել զբան արժանաւոր գերազանցու-
Թե՛ նո՛ր՝ ո՛չ ցաւիմք ամենևին , այլ ինդամբ , և զպար-
ծանս նո՛ր՝ ի վերայ մեր՝ մե՛զ համարիմք պարծանս . և
լռեմք առ այժմ՝ մինչև արժանի եղելոք փառակցե՛
նո՛ր , համաձայնութե՛ օրհնեացդ զհատարակաց փա-
ռաւորին ամե՛ն ։

Ա՛ռ այս յարմարապէս կնքէ յետի լո՛ տունն . (1) Վ՚ևդ
որ ըզնծո՛ւթ ես . (՚ի ձեռ. ըզնծո՛ւթ ։) Ա՛ռարեալնայն
երգեցմունք մեր առ սո՛ս՝ Թերի են ասէ՝ և տակա-
զո՛ւարձալիք առ նոսա . այլ կատարեալ ցնծութի՛ն և
ուրախութի՛ն նո՛ր դու ես քո՛ ամե՛ն մեր . վ՚ղ մաղթեմք՝
զի քաղցրասղին քեզ՚ի հաճոյս ո՛չ մեր՛ս երգաբանու-
Թիւնք , այլ նոցա աղաչանքն վ՚ն մեր . որով ներ՛սին
գտանել կարիցեմք մեզոց բազո՛մ յանցանաց ։ Օ՛ի
արդարև խոստովանիմք , Թէ որդիք եղեալք այսպի-
սի սրբամաքուր ծնողաց , ո՛չ արժանի սրբու՛Թե նոցա
դնացաք մինչև յայժմ ։

282. Ա՛ստանօր ՚ի փոքր շաբաթոցս դնի համբար-
ձի , Ա՛նպիրէն քանն ամ , արարեալ լո՛ կարգի այբուբե-
նից , չորք գիր առ մի տուն՝ բաց յատաչին և՛ ի վերջին
տանէ , գերդեկիկ և վսեմական բանիւք և իմաստիւք ։
Յօրինօղ սորա սահեն գյովհան մանդակունի կաթո-
ղիկոս , Թէպէտ և զպատճառ յօրինմանն անգիտա-
նամք ասե՛լ հաւաստի . վասն զի անորոշաբար առ ամ
մար-

(1) * Քեզ որ ցընծութիւդ ես պատճառք սրբոցն , շնորհելով
քո՛ զքե՛ և ուրախութի՛ն համ. զիմոգութի՛ն մեր բազո՛մ յանցա-
դարոց , քաղցրասղին վասն մեր նոցն ։ ||

մարտիրոսս՝ ի դէպ ելանէն բանքն . ՚ի կարծիս լինիմք գուցէ արարեալ իցէ ՚ի պատճառս նահատակութեանն սրբոյ Վարդանայ և Վահանայ ։

Լոյս յառաջին տան , (1) Ընդհանրական բանն , յարմարութեամբ ՚ի մէջ առնու զնշանակութիւն Լոյսին զորմէ սկսանի այս տուն . զի իբրև առաջին յայտութենոյն՝ նշանակէ զնոսկ անսկիզբն և սկիզբն այլոց ամի . վասն այսորիկ ՚ի կիր առնու զատան՝ անսկիզբն , և ած ։ Համառօտ են . անսկիզբն ած բանն ոչ չատասցաւ համբերել մտածման վասն մեր , որով եթարձ ՚ի մէնջ զվճիռ անիծիչն Ադամայ , այլև հաձեցաւ գերազանց մաքրութեամբ գրել կիր ընդունել զմարդիկ՝ իւր վկայս և խոստացաւ ՚ի ձեռն կամաւոր մահուան իւրոյ զայ ։

Ձերկիր տան , (2) Վկայմամբ գոլով , խնամարկու են . ՚որ մարտիրոսքն հակառակ կալով կիր մարանչելով ըզ հեթանոսական պաշտամունս , երևեցան կիր յուցան երջանիկ ախոյանք անպարտելիք , կիր դէմ ըզդեմ պատերազմեցեալք անպարտելիք . վասն զի զնոցն առհետ տեսբաբար , յիր ձշմարտապէս , խոհական սիրեցին . սէրն այ երև նոյ սուր և վհասն և զրուց առ ի չարեն , և ոչ չարեն . որով հետեւոյ էզեալք որդւոյն այ , ժառանգեցին յերկինս զնոյն փառսդ և չարեն ։

Ձերկրի տանն , (3) Ընդհանրական վճռով , խնամարկու են . առ ոտն կոխեալ զայսմանեալս մտհու , ըզդէմ ՚ի զայ կռապաշտութեան և սիրոյ աշխարհի վառեցան՝ բորբոքեցան բաջութ ։ Ասուեցան , յիր Հարուածեցան ցատկոյ գանութ ՚ի վեր քան զտանել չուեն մարմնոյ . Համբերեցին փորձանաց բանտից , պրկոցաց , կապանաց շղթայից , ՚ի մարտնչել ըզ գազանս , ըզ սուր և ըզ հուր միայնակ անձամբ զօրացան ։ Վարձեալ , (՚ի

(1) * Ընդհանրական բանն ած որ վասն մեր համբեր մտհու , բառնալով ըզդատաւորիչ անէծքն առ ՚ի մէնջ , զբռնացեալ մարդկութիւն զմարդիկ վերադրեաց խաչակից իւր և վճռեալ կամաւոր մահուամբն իւրեանց ։

(2) * Վհմամարտ գոլով սրբոցն ընդ կռապարիչս պատահմանն , երջանիկ հակառամարտք յայտնեցան անպարտելիք . զի զած բոլորից տիրաբար սիրեցին . հակցին հօր հետաւեալ տառապանց ըզմեզ պարծանաց ։

(3) * Ընդհանրական մտհու խրոխտաբեր ընդդէմ մեռացն վառեցան . Թեպետ ցերկուս գահից գերիվերոյ քան ըզնուիս . ժուժկալեալք ՚ի փորձ բանտից զբռնացեալ և կապանաց , ՚ի մերձ մուտքս գազանաց սրոյ և հրոյ մեզ նահատակեալք ։

չրիդ տան . (1)) լկանօք ապդի ապդի տանջանաց , և քեբանօք մաքիանոյն՝ զվտակս արեան հոսեցին . և յայս ամի խիստ ձգնութեան մատնեալք , խորհրդոյ ոչ խոտորեցան . այլ ոչ միայն նոյ խոտորեցան ի ճշմարտութենէ , և ոչ թեպետ բռնութեամբ էարտոյ , և ոչ կամաւ նոյ և յօժարութեան փոխեցան ի յանձնառութենէ վըտանգ . ոչ թողին զամենայնսիւրեր ժուժ կալեալք իւրեանց ։ Ծաղկեաց հնձընդեաց . (14 ձեռ. Ծաղկիչքն.) մաքիանոսը ծաղկիկ անթառամելիք ունալով , միացան յանմիաբան ծաղկիկս յոյժ . քաջալերէ կառավարելոցք կիր վախճանականաց , ղեկավարն մաթեան խոպանեցին . այլ զգիր պարտաւորութենէ՝ որ կայր ի ձեռս չարին սատանայի , յափշտակեցին ի նմանէ , կիր ունայնացուցին . իբր զի ոմանք ի սըբ մարտիրոսաց յատաջագոյն պարտաւորք էին ի մեղ ինչ , այլ ի գոսպարտութենէ , կիր յուլացուցեալ , կիր ի մաքիանական անմաքրութենս , կիր յանիրաւութենս , ։։ . բայց քաջութիւբ մեր ճշմարտութենէ հաւատոյ մեռանելով , մանքերցան յոյժ . որով ունայնացուցին՝ և իրբև թէ պատառեցին զգիր յանցանացն՝ զոր սատանայ պատրաստեալ ունէր առ ի ամբաստանել զնոցանէ յատկութիւն ։

283. Ի հինգ տան , (2) Հոգով հոգւոյն , իմաստքն են . հրով ջերմանալ կիր եռանդեան հոգւոյն սըբ իբրև զինով վառեալ , զվալածիչս իւրեանց տկարացուցին . ընծայեցան զենմամբ սրոյ ի բանաւոր պատարագ ։։ ղանդաբամբ , կամ ջահիւք լուսոյն կենաց փարատեցին զիրաւս մեղաց . բայց յոյժ օրինակս գրի ղանդաբամբ , յի վառմամբ , փայլմամբ ։ Ճախաբեր , յօժարաբար կամ ի ծառայութեան գնացին ընդ լուսաշաւիղ Ճանապարհն երկնից ։

Ի վէց տան , (3) Երթեցին , իմանի . զմնհաւաբեր որոգայթս

ձռնէցան զենմամբ սրոյ ի բանաւոր ողջակիզութեան . զանձարամբ լուսոյ կենաց վկաւոր մեղաց փարատեցին . ճախաբեր հետևեցան լուսաշաւիղ ընդ պղտութեան ։։

(3) * Երթեցին կործանեցին զմնհաւոհս ըզմկենացան , յաղթեցին կարաց մաքենոյ և հեշտալի գըրգռանաց . ճաւարակեալքն հըմաւբար ընդ զահե-

գայթս սատանայի և զտանջողացն՝ մերժ եկեալ կործա-
նեսցին , յաղթեալ կարեաց կամ կրից մնալոյ են : Ա-
մենաբար իմանալ է նաև Հանդերձեալ կեա-
պատրաստեան , այր է հեթանոսական ամբարիշտ կրօնից՝
որք ստապատիր մոլորութիւք հեղհեղիկն զաշխարհ . և
ինքեանք չնորհաազարդ պայծառութիւք առանց աղտե-
ղանալոյ ի տղմալից հեղեղայ անտի՝ ժամանեցին ի
յերկնային նաւահանգիստս :

Յովհ տան , (1) Առաջել է ներ , խմաստքն են . զա-
տեալք , մեհենեալք ի մարմնական ախտաւոր կրից ,
ի քաւարձանացան , այր պնդեցան , յօդեցան , Պատրաս-
տեցին իւրեանց էարբարանօքն՝ զայրեցմունս հրեղէն
գետոյն վը էրթեխէն , այր վը էարբարողացն՝ որ ի
էարիս ուրացութիւնէ հրապուրեին և գրգռեին , կամ
հնարեին զանազան օրինակս վը մոլորեցուցանելոյ :
Ը քոյն կենաց գեռահեռաց : Արկնակի մարթի է առնուլ
զայս , այր իբր ներգործական , և իմանի . զջուրն կե-
նաց գետաբար հոսելով բղխեցին յարբուցումն մեզ
քրիստոնէից . և իբր էզգաբան , այր ջրոյն կենաց հե-
տևեալով իբրև գետոյ՝ բղխեցին ես : Ասայ առաջին
միաքն առաւել յարմնոր էն . իբր ասել . անհաւատ
տանջողացն պատրաստեցին զայրուցումն հրեղէն գե-
տոյն , իսկ մեզ զջուրն կենաց գետոյնէն հոսեալ բղխե-
ցին յարբուցին :

Յովհ տան , (2) Ասի գործեալ , իմաստքն են . ձանա-
պարհորդեցին ի լուսաւոր յայծակեբտ խորանս երկ-
նից , զարդարեալ սրբափայլ զգեստուք ջնորհաց՝ ըս
զարդու նոր սիմնիս եկեղեցւոյ , այր հոգևոր զարդուք
որք պատշաճին նորս եկեղեցւոյ : Ա երաժել վկայե-
յանձին բարձեալ մարտիրոսութիւք , կիմ ստացեալ մար-
տիրոսական արեամբ զմնարգարիտն հաւատոյ . փա-

(1) Որոչեալք ի կրից կո-
րեաց և ի քէն արձանացեալք , չե-
քաղար էարբարանօք զարին մուր-
հական կապեցեալն . պատրաս-
տեալք էարգելութիւնն զրէրէն
գետոյն ըղխելմունս . ջրոյն կե-
նաց գետահեռեալք բըղխեցին
մեզ յարբուցումն :

(2) Ասի գործեալ ի լու-
սաձեմ յայծակեբտ ի խորանս ,
սրբրափայլ զգեստուք պըշնեալք
ըստ զարդու նոր սիմնի . վերա-
ձեալ վկայարէն ըղմարգարիտըն
հաւատոյ , սեռնացեալք անձամ
լուսոյն վերասլացան ի կենաց
անմահ :

փաքելով անձառ լուսոյն, ի վեր Թռեան յանմահ կեանս։ (15 Յեր. ։ անմահս ։)

Չկինն տան, (1) Թաբռնեաղն հրալեղաց, իմանի. հրաշալի վարդապետացն՝ որք վշտօք ուսուցին զքարոզութեն հաւատոյ, աշակերտեսցուք և մեք. յօդեալ խառնեսցին մեր արտասուքն ընդ ցօղոյ արեան նահատակացն. յի եթէ նոքա զարիւնս հեղին վասն նոյ, մեք գնե արտասուս հեղցուք. կիրճ անհնարին արիւնահոս տանջանաս նոյ մորմոքելով արտասուեսցուք ։ (2) Ելէք հոգւոյ, յի խորհուրդք և իղձք սրտից մերոց՝ որք էն իբրև թեզք հոգւոյ, հիւսեսցին խառնեսցին ընդ հնաոյն պահելոցն, յի ել գեղեցիկ և վայելչահիւս խորհրդոյ պահելոց նահատակաց. կիրճ հիւսեսցին ել հիւսեալ զարդս և պահս նահատակացն. և փայլեսցին գործք բարեաց մեր՝ ել գործս լուսաթռիչ մարթիրոսացն։ Խոմանդակ բանիւս ասել կամի. աշակերտաբար նմանեսցուք այսպիսի սքանչելի վարդապետաց, հաւատովք, ապաշխարութեբ կիրճ ձգնութեբ, ծածկաբար խորհրդովք, և առաքինական գործովք։

Այլոյ ևս արդեամբք կատարեսցի այս նմանակցութեն, (3) Ռէն պահոցն մատուսցուք կիսծաւյ զաղօթատունէբ մաղթանս երանեալ նահատակացն. ոյզ կի հաձելէք խնդարհեալ ընկալցի վնոյս վտ մեր. և թողութեն հնորհեսցէ մեր բազում յանցանացն։

Ի հարցն, ի վերջին գործատան (1) ասէբն՝ թէ հեզմամբ արեան սքց հնախսխմեանց նորոգեաց զաչեբ պեալն, ոչ իմանի վտ ժամանակի նահատակութեն նշղի յայնժամ չեւնս աշակերտեալ հեին հայք ի ձեռն սքնի գրիչն։ և ոչ նորոգուհն մարթ էր ասել. այլ իմանի յետ նահատակութեն նշ և յետ չնուելեն վերկայարանացն՝ միշտ բարեխօսելէք արեան նշ նորոգել

(1) * Թաբռնեաղցն հրալեղաց նահատակացն մատուսցուք ի չկնծաւյսն։ զի հաձելի են նոքա ընկալցի վասն մեր։ Թողուլ ընդհնոյգ մեր բազում յանցանացն։ ||

(2) * Ելէք սրտակողն զաղօթանուէր ըղձալեացս զի բանիլ զբացուք և մեք աչակերտեալք։ յօդեսցին մեր արտասուք ընդ ցօղ արեան նահատակացն։ հիւսեսցին թելքք հոգւոց ընդ հիւսից պսակելոցն։ փայլեսցին գործքք բարեաց ընդ լուսաթռիչ մարթիրոսան։ ||

(3) * Այլոց վարդապետն հեզմամբ արեանցն նորոգեսցէ աչակերտեսցին ի ձեռն սքրչին գրիչ։ օրհնեցիք ընկալ։ ||

գէլ ՚ին զաշակերտեալս Յ ուսատորչին ։

Յողորմեալն ,երջիդ տան (1) ասէին , ընկալ և զմեզ յորդեդրութիւն , նշանակէ՝ ի փառս երանուեւ , որ պատշաճի որդեդրութեն ՚ին . կիմ յերկնային որդեդրութեին , զրեւոյ զմեզ ի զաղութեն կենաց ։ (8 ձեռ. ՚ի զորս ։)

Ո՚ ՚ին յերկինքն , յերջիդ տան , (2) Յառաքեան ղբաստատութս , խմանի . զատերզք վերինն եղեմի որ կուսանքն՝ փայլեն ՚ի զասս հրեշտակաց՝ առաւել քան թէ լուսաւորքն արեգակն և լուսին ՚ի միջ այլ աստեղաց ։ Ո՚ զ ի բազում ընտրեալք ՚ի մարդկանէ՝ առաւելութեն փառաց յերկինս քան զլաստս ստորին և վերին հրեշտակաց ։

Կանէ Յապանակին գն ։ ՀՃ ։

284. Վարգ չարականաց այնոյ յարմարեալ է , զի կշարականս սէց՝ ոյց տօն Հանդիսի ՚ի միջոցին որ ՚ի հոգեգալստեան մինչև ՚ի վարդավառ , դնեն զնոյն չարականաց Հոգւոյդ գալստեան . որոց յաջորդեն չարականք վարդավառին ։ Ո՚չ զի ՚ի չաւեթ աւուր որ նախ քան զնիրակէ վարդավառին , կատարի տօն Ո՚կեղեցւոյ , այսմ ևս յատուկ չարական յօրինեալ է , և կարգեալ աստանօր ։ Ո՚չ թէ յիՆչ պատճառս՝ այս տօն կոչի Յապանակէ , գտանեմք ՚ի յիշատակարանս , զի յեկեղեցւոջ եղեմի սկսանել երբ սուրբ մեծ նահատակն մինասեան . ըստ որում և ՚ի հնագոյր ձաշոց մի տեսանեմք նշանակեալ ՚ի յուլիսի ՃՀ , Ցօն տաղանակին որ ՚ի կարիա Թարիւ՝ Ո՚րդ՝ զայն տօն՝ ի խորհուրդ եկեղեցւոյ փոխադրեցին վարդապետք Հայոց . վ՚ զի տաղանակն և խորան վկայութեան արտաքուստ ՚ի մնվսիսէ՝ տիպք էին նորոյ եկեղեցւոյս . և ըստ նոցին յարմարութեան կազ-

(1) * Ձողովածոյս Հայեցեմք բաբեխօսութիւ սրբոյց Հաւիսէ մեռանցն ընկալ և զմեզ փրկիչ յորդեդրութեն ՚ի գլարուե կենաց ։ ||

(2) * Ո՚առաքեալ քան զլուսատուս ՚ի միջ աստեղաց փայլեն՝ ՚ի զասս հրեշտակաց գլաստերք վերինն երուսաղէմի ։ ||

կալմեալ են բանք շարականիս . զորոյ գլօրինօդն ոչ գտաք յանուանէ . բայց տեսանի ի Նարտարագու-
նից որ լինել ։ Յօրինակ ինչ ընծայի յոհաննու մանր
դակունդ ։

Յօրհնութիւն , յատաջին տան [1] առ՝ որ եհեղեցի խո-
սելով ասէ . Պղնձի հաղագ այ . այր ոմն քաղաք այ , և տա-
ճար անապական , ուստի և յայլ զարդարեալ և լուսաւո-
րեալ . զքեզ անվերջանալի փառաւք շնորհաց պսակեաց
զոր հոգին . վասն որոյ հաւատացեալք որդիք քո միշտ
ուրախանան ։

Ընդ , յերկիր տան , [2] Ի չեզ ծագիլ , իմանալի . ի քեզ
ծագեցաւ արեգական արդարութիւն ։ Արկ-
նակի առնուլ մարթի ի զբաղ հաճոյս . այր փոխանակ
ուծային անձանց , և փոխանակ ի հանուրս արարածոց ։
Բաւ առաջնոյն իմանի . յիմայնին անձանց՝ որք հա-
մագոյք են յիմանութիւն , այր լուսաւորիչդ ։ Լինի ա-
րեգական արդարութիւն իմանալի զքո , ի համագոյին՝
յայր առնել զՀայր և զՀոգին զոր . իբր ասել . արե-
գական արդարութիւն քո ծագեցաւ ի քեզ հանուիթ
ծոր և հոգւոյն սրբոյ ։ Կամ յայնմանէ այսպէս , ի քեզ
ծագեցաւ արեգական արդարութիւն քո , որ է ի համա-
գոյին այ , այր մեր յիմայնին անձանց ։ Կակ եթէ արե-
գական արդարութիւն իմասցուք ի հանուրս զայս ձշմար-
տութիւն հաւատոյ , յայնժամ ի համաֆոյէնն վերին ան-
ձինս ևս նշանակէ . այր ի որ երկրպագութիւն ծագեցաւ
ի քեզ արեգականէդ պայծառութիւնն ձշմարիտ
հաւատոյ ։

Ընտ երկինքն՝ համաֆոյ իմացիր զհանուրս արարածս՝
որք համաքաւունք են միմեանց , ըստ որում այլուր ևս
ասի՝ համագոյից հաստիչ , կամ համագոյական եղեր
լոցս արարող , (Թիւ 224. 428.) իմաստքն լինին ։ Ի
հանդիպն արարածոցս՝ ի քեզ միայն ծագեաց արդա-
րութիւն արեգական . կամ՝ քեզ միայն ի համագոյութիւն
արա

(1) * Պղնձի քաղաք այ և տա- մագոյիցն այ արդարութիւն արե-
ճար անապական , ուստի և լու- գական , որ լուսաւորեալ փառա-
սաւորեալ անթառամ փառս, տեաց ի քէն ընկալաւքն անդէ
քոյ արդարութեան զոր հոգին . և տութիւն , և հաստատեաց ընդէ
յաւէժ ուրախանան միշտ հաւա- մանեսս զո ի վերայ հիման առա-
տացեալք ։ || քելոց և մարգարէից ։ ||

(2) * Ի քեզ ծագիլ ի հա-

արարածոց ոչ ծագեցաւ՝ չէմարիտ արեգակին հաւատոց։ Ողորմութիւն դնի այսու՛ ի զգալի արեգակինէ, որ բովանդակ արարածոց հաղորդէ զծագումն լուսոյն։ Այլ արդարութիւնէ արեգակին՝ քեզ միայն ծագէ ասէ՝ ոչ եկեղեցի. մինչ դի արտաքոյ քան զքեզ՝ խաւար է անգիտութիւնէ և մոլորութիւնէ։

Ընդ, յերրորդ տան, (1)՝ ի հեղ կանգնեալ, իմաստքն են. կանգնեցաւ՛ ի քեզ սեղան սրբութեան պատարագին քոյ, և բղխեաց անապական աղբիւր արեանն քոյ, և աւազանին միրուխնէ. որ առաստ վտակօք հնորհաց ողողանէ միշտ զտիեզերս, գեղեցկապէս բուսուցանելով զզողջոյս անուշաբերս՝ զգործս զանազան առաքինութեանէ։

285. Ընդ, ի չորրորդ տան, (2)՝ ի վերայ վիմի հաստատ, ասէ՛ն զեկեղեցի քոյի շինեալ՛ ի վերայ հաստատութեան հաւատոյ՝ ոչ ընդիմանայ միւս բանին, որով ասէ՝ թէ՝ շինեալ՛ ի վէր վիմին պետրոսի. այլ մանաւանդ զիմաստս փակէն երկոքին ասացուածքս։ Վասն զի՝ հաւատք՝ յորոյ վէր շինի եկեղեցի, յի ժողով հաւատացելոց, ոչ կարէ լինել վերացեալ ինչ յիմքեան՝ առանց ենթակայի ուրուք, այլ գոյացեալ յենթակայ ոք, յի՛ դաւանող և յուսացանող, պարսիսն և գլխաւորաքար սքէն պետրոս։ Նոյնպէս ասէն շինել զեկեղեցի՛ ի վերայ սքէն պետրոսի, ոչ իմանի՛ ի վէր նենթական անձին պետրոսի, այլ՛ ի վէր դաւանութէ և վարդապետութէն նորա. կիմ որ նոյն է, ի վէր պետրոսի՝ իբրև դաւանողի և վարդապետի հաւատոց. վասն այսորիկ որ ընդունի զվին, ոչ կարէ մերժել զմիւսն՝ բայց եթէ՝ ի տգիտութէ։

Ոչ այս է պատճառն՝ զի բազում՝ որ վարդապետք, որք զաւազակեալն քոյ առ պետրոս, * ի վէր այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, ‖ իմանան շինեալ՛ ի վերայ վիմին պետրոսի, այլուր ասեն շինեալ՛ ի վէր դաւանութեան հա

(1) * ի քեզ կանգնեալ սեղան սրբութեան և բղխեալ աղբիւր անապական, որ յորդառատ վտակօք արբուցանէ յաւէտ զտիեզերքս դէզեցկապէս բղխեալ զզողջոյս անուշից. և յաւէտ ուրախ։ ‖

(2) * ի վերայ վիմի հաւատոյ հիման առաքելոց և մարգարէից շինեցեր զբազ որ զեկեղեցի. և՛ ի սմա միաձայնեալ ելեն մարդիկ ընդ հրեշտակս, փառաւորելով զքեզ։ ‖

հաւատոյ ։ Յերկար լինելոյ յառաջ քերել զգանս լա
տին և յոյն վարդապետաց , (ոյ Իլարիոսի , ՚ի ՚ը. գիրք
յաղագս երրդութե ։ Ի. մբրոսիոսի . ՚ի ՚ը գիրք ՚ի վ՚ը
թ . գ՚. ղուկասու ։ Ասկեբերանին . Ճառ ծե . ՚ի մեկին.
մատթ ։ Ալիւրղի ազէքս . ՚ի ՚ը . գիրք յաղագս երրդու.
թե , և այլոց բազմաց ։) Ճ ատ լինի յիշատակել մի
այն զգան երանելւոյն Թովմայի ագուինացւոյ .[1] (՚ի
մատն ՚ը . ՚ը . խնդ . Ճ՚ղ . սղ. ՚ղ .) ուր ասէ . * Այսինքն
՚ի ժամանակի ընդհակ հաւատք եկեղե.
ցւոյ հիմնին ՚ի յայտնութե՚ն երեսաւ առաքեալս յա
ղագս միութե և երրդութե , ըստ այնմ մատթ . ժ՚ղ .
՚ի վ՚ը այդր վիմի , ՚ը խոստովանութեան քո , շինեցից
զեկեղեցի իմ ։ ‖ Ի. յամ նման յաղօթս ինչ արարեալ
՚ի յուբքանոսէ ուխերոդէ՚ որ և կոչ ՚ի ժամագիրքն
հռովմէական , ասէ .[2] * Ճ ընորհեա ազգիս ամե
նակալ ՚ած , մի՛ իւիք խոտորելե՚ք խախտիլ մե՚զ զորս ՚ի
վե՚ին առաքելական խոստովանութե՚ ամրացուցեր ։ ‖
Ո՚ սոյն աղօթս տեսանելիք ՚ի տախտակն՝
որ շուրջանակի եդեալ կան առ գերեզմանաւ սրբ ա
ռաքելապետին Պետրոսի ՚ի հռոմ ՚ի հոյակապ եկե
ղեցւոջ նորա . զոր և հաւատացեալքն ջերմեռանդն

Ծնրադրութե՚ աղօթեն անտանօր ։

286. Այեսցուք ՚ի բանս վարդապետացն հայոց ,
որք ուրեք ասեն ՚՚ի վ՚ը պետրոսի շինել զեկեղեցի , և
այլուրեք՝ ՚ի վերայ հաւատոյ ։ Այրգիս մեկնիչ . (՚ի
ՙա . պետր . Ճառ ՙա . երես . 242 .) ասէ . * Իսկ այն որ
գլուխ և առաջնորդ էր այսր ընորհայ , և ՚ի վ՚ը նորա
շինեցաւ եկեղեցի , ծանուցեալ վարդապետին պարզ
գևաւթն , մանաւանդ թե Ճաշակէ՚ իսկ զբաղցրութե՚
ընորհացն ՚ի փչմանէ հոգւոյն , ՚ի դիմաց եկեղեցւոյն
իբրու բերան առնեցուն սկսանի օրհնել զ՚ած ։ ‖ Ի.
դարձեալ անդ (Ճառ ժ՚ա . եր. 473 .) * Ո՚ւմին իրի և
սա ընկալեալ զարձրագոյն աստիճան պատուի երկ
ցու .

(1) D. Thomas 2. 2. Quaest. CLXXIV. Art. VI. „ Ita etiam in tempore gratiae super revelatione facta Apostolis de fide Unitatis et Trinitatis fundatur tota fides Ecclesiae, secundum illud Math. XVI. *Super hanc petram*, scilicet confessionis tuae, *aedificabo Ecclesiam meam.*"

(2) „ Praesta quaesumus Omnipotens Deus, ut nullis nos permittas perturbationibus concuti, quos in appostolicae confessionis petra solidasti. Per Dominum etc. "

յուլեն, և գլխաւոր ոչ միայն ժողովրդեան կարգել, այլև գաստիս առաքելոց, և հինից հաւատոյ բոլորից ցունց հաւատացեալոց, և ի վէր նորա շինել զեկեղեցի ‖ ՚ի ‖ ։ Այլպիսիս ասէ և այլուր. իսկ ԹԷ յԻնչ միաս իմանի՝ չինել ՚ի վերայ պետրոսի, բացայայտէ՝ ՚ի գաւանութեէ հաւատոյ, ասելով. (Ձառ. ժԸ. եր. 507.) * Ի.գրեմ ո՞ Հայր պատուական, գլուխ և առաջնորդ և առաքեալ և վերակացու նոր ուխտիս՝ և ժողովրդեանս. զհասարակաց լուսաւիչն եկեղեցւոյս յանձն արասցես ՚ի քանին. ի՞ անդրդուելի հաստատութեամբ կայցէն ՚ի վերայ հիմանն գաւանութեան և խոստովանութեան, ‖

Գ նորհալին ՚ի ներսէս յընդհանրական Թղթին ասէ. * Արդեսն ՚ի գաւանութեէն պետրոսի՝ եդ ոչ զվէմ հինի իմանալի՝ եկեղեցւոյ իւրում, և զինքն՝ ոչ զշնորհս ‖ զոր այլուր ասէ ՚ի վերայ սքէն պետրոսի. որ պես Ի.յոսէ անձառն. * Գ նորհեալ վիճին եկեղեցւոյ ‖ ։

Ի ամբրոսիոսին ներսէս ասէ (Ի.տեառնաբան. եր. 27.) * Հանդերձեալ եմք չինել զիմանալի տաճարն ՚ի նմա, որ հինիեցաւ ՚ի վերայ պետրոսի ։ ‖ Ա.ռ գարձեալ. (՚ի Ձառ. ։ յաղագս եկեղեցական վիճակի.) * Արկարդ եա քան զքեզ ուսաք ոչի պետրոս. գլուխ յետ գլխոյն դու նասար աշակերտացս. վիմ հաստատութեէ բնաւիցայ՝ զքեզ արկ ՚ի հինն տաճարիս ։ ‖ Ակ այլուր ՚ի վերայ հաւատոյ ասէ զայս. ոչ (՚ի մէկն. սաղմոս. կ.) ՚ի բանն, ՚ի վիմէ բարձր արարեր զնս. * Ա.յմ անուանի զհաւատս ընդհանուր քոյ, ՚ի վերայ որոյ չինին եկեղեցւոյ մանկունք, ըստ ասացելոյն ՚ի ՚ես, առ պետրոս ։ ‖ և ՚ի սղմ. ձե. Հիմունք նր ՚ի լեռան ։ ‖ , ասէ. * Ա.ռաւանութեէն նորա, որ խոստովանեցաւ զնա՝ քո որդի այ կենդանւոյ. և ՚ի վէր այս գաւանութեէս և յուսոյս իւրաքանչիւրոք դնի պանձն իւր և զգործս՝ ոչ զբարկնս չինուածոյ. ‖

Ա.յլ այլուր զերկաքանչիւր ասացուածս բացայայտեալ նոյնացուցանէ, ասելով ՚ի մէկնութէն պատարագի. * Ա.ռ ՚ըստ առ պետրոս, ՚ի վերայ քո չինեցից զիմ եկեղեցի, ուղիղ դաւանութէն հետեւեցուցանել զքրիստոնէից ժողովրդս նշանակեալ. ‖ Ա.յս այսմ բացայայտեն և յովհան եփեսացին (՚ի մէկն.

մատ. ԺՀ. 24.) * Դու ես վէմ հանդերձ զաւանու-
թիւդ, և՛ ի վէմ այդը վիմի չինեսցից զեկեղեցի իմ։ ||
Հոդիէ զայլ բազում բանս վարդապետացս առ խոր-
հելոյ յերկարութիւն, ոչբնաւցնաք աղօթիւք եկեղեց-
ւոյ, որ՛ի մաշառոյին՛ի կանոնն Ա իմ օրհնելոյ, ասէ.
* Տէր ած որ զանուն գվաստոցի սիրոյ առաքելոյն պետ-
րոսի՛ անուանեցեր վիմ, և՛ ի վէմ նմ չինեցեր զընդ-
հանուր կաթողիկէ եկեղեցի։ || Յայսքան հաւաստիք
բանական են՛ի բացայայտութիւն և՛ ի միաձայնութիւն
երկուց ողջամիտ ասացուածոցս. զի մի լինցի ոմանց
տգիտաբար հակառակիլ միոյն, կի՛ միւսոյն, Վարձ-
ցուք՛ի բանս օրհնութեանն։

286. Յղդ, ՚ի հինգ տան, (1) Տեղի ապաւինի, զորու-
թիւն իմանի անցեալ բայն, այր չինեցեր զեկեղեցի՛ տե-
ղի ապաւինի ևն. կամ իմն, սակ ի տեղի ապաւինի։
Այլ թէպէտ բովանդակ բանքն յարմարին՛ի բանս-
կան և՛ ի կենդանի եկեղեցի, այր՛ ի ժողով հաւատա-
ցելոց, բայց ոչինչ ընդհմ ի առնուել յանշունչ եկե-
ղեցի կամ՛ ի տաճարս. քանզի ի՛ և այն տեղի ապա-
ւինելոյ ցաւագնոտաց և փորձանաւորաց, ժողովա-
բան բանաւոր ոչխարաց ևն. որ և զարգարեալ ի (2
օրին։ զարգարեալ) առաւելուին և մարքարէից։ Իբր զի ոչ
միայն լսելի լինին՛ի նմա կարդայմունք առաքելա-
կանք և մարգարէականք, այլև բազում ուրեք յոյմն
եկեղեցւոյ շուքջանակի, կամ առտ և անդ նկարեալ
կան պատկերք առաքելոց և մարգարէից։

Յողովեցայն, յերկիր տան, (2) ուր տապակիքն դնեն,
և քեզ ճաշոցին աղօթեմ, իբր յայտ օրինակս գրի, ճա-
շոցին. այր քեզ մատուցանեն աղօթս հաւատացեալք
յեկեղեցւոյ՛ի նոր եկեղեցի։ ի՛ օրին։ ճաշոցանին։
Ո՛ւ տէր յերկինից, յառաջին տան, (1) Լայօր աշխարհքն
դատաստանի, ի բան առակայն, (ՂԸ. 31.) * Յորժամ
գաւազանացեալ էր զոհերս բովանդակեալ ||

(1) * Տեղի ապաւինի և ժողո-
վարան բանաւոր հօտի, բընակա-
բան հրեշտակաց, դաւանդիպետ
արգարոց և մեծատոհմ քահա-
նան. զարգարեալ առաքելովք և
մարգարէիւք ։ ||

(2) * Օրհնեցուք տարմ-
սիւք քեզ վայելչ ած օրհնութիւն

՚ի սիոնէ. և քեզ մատուցին աղ
ղոթիւք յերկիր։ ||

(3) * Ընտրեալ ած՛ի ծնունդս զաւ-
արհանայ նոր հաստատեալ զեկե-
կիր. պարբերս սուրբք փառաբա-
նեն զբարեմեծոց. և մեք ձայնիւ
օրհնութիւն զարգարեսցուք զբ
զօտեան ։ ||

իմաստքն էն. այսօր՝ ի տօնախմբութիւնէ եկեղեցւոյ ՅԾ ինքն զուարճանայ՝ ի հաստատուելն գնոր երկիր կամ աշխարհ, յր զեկեղեցի. պարբե. առ բէ. սրբազան դասք զուարթնոց կամ հրեշտակաց փառաբանեն զՅԾ. (ի օրին. ֆառաառբէն.) ուստի և մեք ձայնիւ օրհնութեան զաղաղակեսցուք կի հնչակաւ

ՅԱՔ ՓԱՍՏ ՈՐ ՏՕՆԱ ։

Ա՛նդ, վերկրորդ տան, (1) Ա՛յսօր Ե մբ, իմաստքն էն. ՅԾ ծնդամբ և մեք ի տօնիս աշխարհալուսք կի տիւզրուս գոչ հնչմամբ ուրախութեան։ Ա՛յս որ տօնս մեծասէս փայլմամբ կամ պայծառութեան երևելի եղև յաշխարհի. վասն այսորիկ առնայն ուրեք գոհութեանք ընթանան առ ՅԾ. օրհնութիւնք ՅՅ յառնայն տեղիս լսելի լինին. և պատմեն, հրաստարակեն անդադար զկենդանի բանն ՅՅ, զվարդապետութեանն հաստատ, զՅնմարութեանն եկեղեցւոյ։ Ապա, հաստատեցաքն անդադար քարոզեն նոմ ուրեք զկենդանի բանն զՅՅ։

Ա՛նդ, վերկրդ տան (2) ասէրլ, ահա տեսանէր զծննդեան, իմանի. ահա՝ ի միջի քոմ տեսանեմք հաստատ այսօր զծննդեան զՅՅ, առ քեզ բնակելով լոյսն հեթանոսաց, ըր իւրոմ անստւտ խոստմանն. * Ասէ ինձն երկու կի երեք ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ ես ի միջ նոցա։ ‖ (Մատ. ԺՀ. 20.) և գարձեալ. * Այս ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ի կատարած աշխարհի։ ‖ (անդ. ԻԸ. 20։) Ասրի ի գարձնէլ փոլվ իմանալ գալով, ըստ ասացելոյն ի Թիւ. 151, և զի մնաստան յարմարել. ահա տեսանեմք զծննդեան զՅՅ, զի գայ առ քեզ լոյսն հեթանոսաց. և ըր այսմ լուսի նման մարգարէական բանիւն. խնդա զի ահա Ես առաւր գայ առ քեզ. ըստ որում ասի և ի Հ կան.

ԽԱՉԻՆ ։

287. Ի՛ մանկունքն, յառաջինն տան, (3) ըստ ոմ ձե-

(1) * Ա՛յսօր և մեք ցընծամք տօնիս շնհանուր հրճմամբ. մեծութիւն փայլմամբ երևեցաւ յայ. խարհ. առ ՅՅ գոհութիւնք ընթանան. պատմեն անդադար զքան կենդանի։ ‖

(2) * Խընդա և զուարճացիր երկնչեցի կոյս որ և Տարան երկնաւոր փեսային, ահա տեսանեմք զծննդեան ըզքո, գովով առ քեզ լոյսն հեթանոսաց։ ‖

(3) Ի՛ր խնդրանք իմաստութիւնք հաստատուեցաք զերկնչեցի Տօր իմաստութիւն. զոր նախանձաբար տեսանեմք նշանակաց մուսեա խորանաւն երկնաչխարհայն ի սէ. նայ լերինն, լուսաւորելով փառաւքն ՅՅ։ ‖

ձեռագրը. դնի, զոր նախանձիւր սեռս[1]ը նզնախիւալ մոլ-
սէս ։ ի տպ. նզնախիւաց ։ Ամաստքն են. ոմ[2] իմաստուԹիւն
հօր քո, ի սկզբանէ իմաստուԹիւք քով Հաստատեցեր
զերկիրս. զոր և յատաջագոյն տեսուԹիւք կիր նմա-
նուԹիւն նշանակեալ եցոյց մովսէս երկնամման խո-
րհուրդն, զոր շինեաց ի սինա լերինն. որ և այն խո-
րան լուսաւորեցաւ ամպով փառացն ՅՀՍՈՒՆ, և
և կազմուԹիւն նորա, և լուսաւորուԹիւնն՝ տիպք
էին մերս եկեղեցւոյ ։

Ա՛նդ, յերկիր տան, (1) Ա՛ր ըղնորհուրդ, իմաստքն էն.
զիորհուրդ անապատ և անեղծանելի տնօրինուԹե-
կամ մարդեղուԹե քո՛ ի նոր կոչումն՝ ձեւացուցանէր,
կիր նշանակեր տապանակին կտակարանաց բանիդ ՅՀՍ.
որ էր փառաց անեղիդ տեղի Հանդուտեան ։ Ա՛տմի-
սական տապանակին ոՀներ յինքեան զքարեղէնս տաս-
տակս օրինաց ՅՀՍ, և զմանանայն ոսկի սափորով. և՛ զ-
վերայ տապանակին իմանելին փառքն ՅՀՍ, որով Հա-
մարիւք աՀաւասիկ ՅՀՍ։ Ա՛պացոյց էր այն աչ[3] կո-
սին մարիամու, յորում բնակեցաւ իմմանուէլ վերին
քն՝ տուՀոմն օրինաց, նմանեալ՝ ի մանանայ յերկինէ
իջեալ. և ինքն քն, այլ և բովանդակ որ երկրագու-
Թիւնն իւրովք շնորՀօք և փառաք Հանգեաւ՝ ի նոր
կոյտ. վասն որոյ տապանակին աղօտաբար ցուցանէր
զայն ամենայն՝ որ՝ ի նոր տիրամայրն ՁմարտուԹ[4]ն կա-
տարեցաւն ։

Ա՛նդ, յերկիր տան, (2) Ա՛ր՝ ի ՀԷնաս, առ՝ ի պարզել զշա-
գարեա՛ին՝ պիտոյ է զայն օրինաՀիցեր յատաջին մա-
սին առնուլ իբր չէզոքական, փոխանակ ասելոյ՝ օրի-
նակ եաւբ ։ Ո՛ակ յերկիր մտին՝ ուր զօրուԹ[5]ն փախի,
առնուլ իբր նեղգործական ըստ սովորական նշանակու-
Թեան իւրոյ, և իմանի այսպէս ։ Ձետս դարձմանէն
յորդանանու՝ ի ժամանակս յեսուայ՝ ի ձեռն տապա-
նակին՝ օրինակ եաւբ վերագարձի քնուԹե մերոյ՝ ի
կեանս ։

(1) * Ա՛ր ըղնորհուրդ անապատ բնուԹե՛ս գարձմանէն յորդանա-
կան անօրինուԹե՛դ քո՛ ի սբբերդ նու. օրինակեցեր. և ըղբերձա-
հաւատն տպաւորելով տապա- ԹեՀ մահու և զԺողով կործան-
նակն ձեռքին ուխտի կտակարա- մանէն երկիրովի տապանակաւ խո-
նաց բանիդ ՅՀՍ. փառաց անեղիդ չին հրաշագործեալ նոր ԹԼի.
անեղ Հանդստեան ։ ‖ օրինուԹե՛ն քեզ ՅՀՍ երգեացն
(2) * Ա՛ր՝ ի ՀԷնաս վերագարձի մանուանց ։ ‖

կեանս : Ե պ ըռնուրիւ մանուկ , յր զկործանուածն բռնու-
թիւ մահու և դժոխոց՝ օրինակեցեր կիր նշանակեցեր
կործանմանմէն երիքսիի . առապանաց խալէն , ի ձեռն
խաչին՝ որոյ օրինակ էր տապանակն կործանիչ երիք-
քսիի , հրաշագործելով նորոյս խրատիւք , սքանչելիս
փրկութեան և ազատութեան գործելով նոր եկե-
ղեցւոյ ,

Լանդ Ա պրեավարն , առաջին առաք : հիւ :

288 . Տան Ա արդասաւորն՝ որ առ մեզ կատարի
յեսայեանէ որդի կիւրակէի գիտի պետուկոս-
տիկն , և յայտնութիւս դնի ի վերն օգոստոսի , ի
յուդայ և ի լատինացւոց կոչի՝ Ա. յլակերպութիւն ,
կամ Ա. յլակերպութիւն ասեն . զոր և մանկտ քերթող
Թարգմանէ՝ Պայծառակերպութիւն . և ասէ Լա՝ թէ
յոյնք կոչեն նաև Պասկայ տօն ; Յայտնի է պայ-
ծառն անուանակոչելոյ՝ Ա. յլակերպութիւն կամ պայ-
ծառակերպութիւն . իբր զի փրկիչն մեր յայտ առուր
ի խոնարհ տեսլենէ մարմնոյ իւրոյ փոխեցաւ յայլ
կերպարան փառաց ամենալոյս պայծառութիւն դի-
մացն և հանդերձից ,

Ուսկ առ մեզ ասացաւ Ա պրեավ , որում ըս յայտնա-
ւորաց (օգոստ . 6 .) և յայլ տօնապատճառ գրոց ա-
ւանդի այս պատճառ , թէ ի ժամանակս հինգերորդ
տարեթ տօն կատարիւր անաշխատ կամ ամրոդիտեաց
յամենեսեան նահատարդի , և ընծայէին նմա պտուղս
վարդից՝ ծաղկաշարդ վայելչութիւն ժողովրդոց : Օր
առատպէլին , թէ հերաս գողացաւ զտապանակ զար-
դուց ամրոդիտեայ , և զհանդերձան արկաւ զիւրն .
յորմէ բզկեաց երկիր ամենազան ծաղիկս՝ վարդ ,
մանուշակ , շուշան : Ասէ՝ ըս այլոց , գոյս ունի յաւիտա-
կեցաւ ի առիթողէ միջէ , և ի փրկիչն՝ մարմին նորա
վիրաւորեցաւ ի մեցատաց . և յարէնէ նէ բուսան
ծաղիկք : Ա. րդ՝ զայնպիսի առատպէտական տօնս փո-
խադրելով վարդատեսաց ի տօնախմբութիւն այլա-
կերպութեն քոյ , Ա պրեավ անուանեցին , պատշա-
ճապէս յարմարելով ի խորհուրդ առուրն . յորում
փրկիչն

փրկիչն մեր՝ որ յառաջն ի խնայարչ կերպարանս կայր իբրև վարդ ի կոկոնի, պայծառացեալ վառեցաւ լուսով իբրև վարդ բոցափայլ ։ Ահա մնձևս քերթող ի նեբրոզական ձևսի ածախ՝ ոչ լիշէ զայդպիսի պատճառս ։ այլ ասէ միայն՝ թէ այժմ բռնադատակ երկիր ծագիաձեաւ, և բնութիս մեր առաքինութեանն լուսաւորեալ վարդիւք և շուշանաբոյս ոսկեվարսեաւ վայելչանան գլուխք ։ ըստ այսմ լիրաւի վարդաման գաս ձայնել եկեղեցի ։ Չհաւելու և զայլ խորհրդածութիս, զաստն վարդաման փոխադրելով ի Աստուած, և ի Աստուածն, որք արտաքոյ էն բանից մերոց ։

289. Ահա յորում ժամանակի, և յորոց սահմանէ նեցաւ ասն այլակերպութեան լեկեզեցւոջ, մնձևս քերթող ի ձևսին, և այլք ի ասնասպատճառ գիրս Համարին՝ ի սէց առաքելոյն սահմանել։ Այսմ կարծեաց Հին ասին՝ ոչ ինձ թուի, ի բանից սէնն պետրոսի (Բ. Թղթ. ա. 15.) * Եւ փութամ ձեզիմ միշտ զձեզ յորդորել, զի և լետ իմոյ ելանելոյ յաշխարհէս՝ առնիցէք զիշատակս այսոցիկ ։ ‖ և ապա զերծուրդ այլակերպութենն քոի ի վէր ածէ. յորմէ պատճառս ասին ոմանք ասել՝ թէ առաքեալն օրինաւորէ անվրէպ ամի ամի կատարել զիշատակ այլակերպութենէ ասն. ոչ իմանայ և սարգիս մեկնիչ. (ձևս է. երես. 536.)

Ասկայն ի մատենագիրս այլոց ազգաց ոչ երևի ճաշ նօթութեն այդպիսի հնութեն. և հաղիւ յումէրորդ գարու գտանեն զիշատակ այսր ասնի. իբր զի ի գործս երկիր ժողովոյն Նիկիոյ՝ որ գումարեցաւ յամին 787. ընդ իմ պատկերամարտից, լիշատակեալ ի ձևսի ինչ վանդիսոն ուրումն կիպրացւոց եպիսկոպի՝ ի վերայ ասնի այլակերպութենէ ասն։ Այդ և յովհաննու զամասկացւոյ ձևս ի նոյն խորհուրդ։ Իգնատիոսոս եպիսկոպս սպանիոյ յամին 845, լիշէ զայս ասն իբրև զմի յերևելի ասնախմբութենէց տաբոյ. և բարնաբոս ասէ գտեալ զայն ասն ի վկայաբանութենէ ինչ յամին 850։ Յոսիկ անտեղեակ գոլով պոդոն սին երեց յամին 1152, Համարէր զայս ասն իբրև նորոգ հնաբեալ ի միանձանց ոմանց, ոչ և այլք ոմանք կարծեցին սահմանեալ ի կալիստոսէ, երկրորդ յամին 1456, կամ

կմ 57. որ ոչ եթէ նորոգ կարգեաց, այլ 'ի յիշատակ յաղթութեան եղելոյ 'ի հունկարիա ըդէմ թուրքաց՝ առաւել հանդիսացոյց զտօնս յատուկ ժամակարգութիւն, և շնորհելով զայն ներողութիւն՝ որք շնորհեալ են 'ի տօնի մարմնոյ և արեան տն։ Այսչափ ծանօթութիւնք հաստատեն զայս մի ինչ, թէ տօնախմբութիւն այլակերպութեան անագան մտեալ է առ լատինացիս, և փոքր փոքր տարածեալ 'ի զանազան եկեղեցիս նոցա։

Ի գրոց հայոց՝ զհնագոյն յիշատակս գտանեմք այսր տօնի. զի 'ի կանոնական գիրս մեծին սահակայ՝ երկիցս յիշատակի տօն վարդավառին. այս է՝ 'ի հինգերորդ դարուն։ Եւ դարձեալ, գրէ վարդան պատմիչ՝ յաւուրս ներսէսի շինողի կաթուղիկոսի իբր յամին 645, թէ արար նա մեծ ժողով տօնի վարդավառին։ Ոչ ասէ, կարգեաց զտօնն, այլ թէ մեծաժողով կատարեաց. ուրեմն կայր ևս յառաջ քան զնա. և թէ և նա ինքն կարգեալ էր զտօնն, տակաւին ունիմք ասել՝ թէ 'ի կէսն եօթներդ դարուն կատարեցաւ այն տօն յազգի մերում։ Այսմ ինքնաբան վկայ ունիմք զգերապանծ ճառ այսր տօնի՝ յօրինեալ 'ի մովսիսէ քերթողէ. որով թէ իմացուք զմեծն մովսէս խորենացի, ահա յիշատակ այսր տօնի վերանայ 'ի հինգերորդ դարն. իսկ եթէ առցուք զմիւս մովսէս յաւուրս խորայելի կաթուղիկոսի՝ վարդապետ ստեփաննոսի սիւնեցւոյ, գայ դարձեալ ժամանակն յեօթներդ դար, ամօք ինչ զկնի նախագրեալ հանդիսաւոր տօնախմբութեան ներսեսի շինողի. որ և առաւել համեմատ գայ հանգամանաց ժամանակին, և բանից ոմանց յիշատակելոց 'ի ճառի անդ։

290. Յաղագս աւուր տօնիս այս՝ զվեցն օգոստոսի նշանակէն յայսմաւուրք յունաց, լատինացւոց, և հայոց. և 'ի նմին իսկ աւուր ամսոյն կատարեն յոյնք և լատինք զտօնախմբութիւն՝ յոր օր և դիպի։ Բայց յազգի մերում՝ միշտ 'ի կիւրակէ օր կատարել՝ գտանեմք 'ի յիշատակեալ ճառի անդ մովսեսի, զի ասէ. * Օր ծագման մեծի փառացն ոյ . . . . օր ոբ միաշաբաթուն՝ պսակեալ լուսով տերունական յարութեամբն, յորում և էջք հոգւոյն սրբյ 'ի վերնատունն։ ||

Ի

Ի յետին դարս լսանինայիք ոչ այնչափ մեծահանդէս տօնախմբին գայլակերպութիւն ետն . բայց յառաջին ժամանակս Թուի թէ առաւել հանդիսիւ կատարիւր ի նոցանէ . և ըստ վկայելոյ երանելւոյն Իլդեփնսոսի՝ զոր ի վերոյ յիշեցաք , էր ի յերևելի տօնախմբութեաց տարւոյն՝ գէթ ի սպանիա ։ Այսր տօնի օրհնեալն վնոյ խաղողն , որպս մեք ի վերափոխման օրհնեմք . ի որ բաժակ պատարագին ի կիր առնուին վնոյ գինի , և ի չգտանիլ նորոյ գինւոյ՝ ձմրեխն խաղող ի բաժակին , և զայն նուիրապծէին ։ Այսր սովորութիւն բերեն ունենք զհորհրդական պատճառս , թէ այլակերպութիւն ետն էր օրինակ նորոյ Թագաւորութեան նորա ի հանդերձեալն , զորմէ ասացեալ ինքն (Մատթ . իզ . 29 .) * Մինչ ցօրն ցայն՝ յորժամ արբից զպա ընդ ձեզ նոր յարքայութեան հօր իմոյ ։ ||

Ցդինք աւելի ինն ցուցանեն ի տօնախմբութեան աւուրս . զի ի վեցն օգոստոսի կատարելով , յորում ժամանակի էն նորա ի պահն վերափոխման՝ առանց ուսեալոյ զձուկն , ի նմին աւուր այլակերպութիւն ուսեալ ետն ձուկն . և միւս աւուրքն յառաջ նախատօնակ առնեն այլակերպութիւն ։ Այսմ տօնի առնեն նաև յոյնք օրհնութիւն խաղողոյ . Թէպտ յեկեղեցւոջ կոս տանդնուպոլսոյ լինիլ այն ի 15 օգոստոսի . յորմէ աւելաւել է և մերոյ ազգի սովորութիւն՝ ի վերափոխման օրհնել ։

Ա.յժ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կարգաւորութիւն հրաշափառագոյն հանդիսիւ պայծառացոյց զտօն վարդավառին , կարգելով զայն ի ի հինգ տօնից տաղաւարաց , շաբաթական պահովք , և նախատօնակաւ , և բազմապատիկ պաշտամանիք , և երեքօրեայ տօնախմբութիւք ։ Յիսկս ինն Թուի՝ Թէ բազմապայծառ հանդիսաւորութիւնս կամեցաւ մեծարել զայն տնօրէնն քրիստոս , փոխանակ լուսեղէն՝ որով ծածկեալ ինաց մինչ ի յառնել նր , ըստ որում ինքն պատուիրեաց երից աշակերտաց՝ մի ումեք յայտնել ։ Այդ զի ինքնին իրացն փառաւորութիւն , և խոր հուրդ հանդերձելոյն Թագաւորութեան՝ որում այս առհասարակ էր , այլև ամենայնին զուարթագեղ ևզանակաւն բարեզուարձութիւնն՝ զկոգի և զմարմին

տօ

տօնասիրացն զարթուցանեն 'ի մեծացուցանել ըզ-
փառս տօնիս ։

291. Այլ գիտել արժան է, զի 'ի հին ժամանակս
միօրեայ կատարէին հայք զայս տօն, ՚ի՜ 'ի կիւրակէի
միայն, իսկ յերկուշաբաթի և յերեքշ՚բ՜թի տօն ս՚բ՜ց
կարգ՚ել էր. ո՚պ՜ երևի և 'ի ձեռագիր տօնացոյցս ինչ ։
Վ՚ս այսորիկ 'ի հնոց անտի յօրինեալ կայր շարական
առաջնոյ աւուրն և եթ. իսկ զայլ երկու շարականսն՝
ներսեսի շնորհալւոյն ասեն արարեալ. յորմէ ունիմք
ասել՝ թէ գուցէ նա ինքն շնորհալին՝ կամ այլ ոք 'ի
կաթուղիկոսաց մերձաւոր նմին ժամանակաւ՝ սահ-
մանեաց երեքօրեայ կատարել զտօնս ։ Եւ յետ այնր
և ս տակաւին ո՛չ միաբան վարէին յ՚ամ տեղիս. այլ
ոմանք զվարդավառի առնէին տօն, և ոմանք զս՚բ՜ց,
որպէս յիշատակեալ տօնացոյցք նշանակեն. մինչև
ապա միաբան սովորութիւն հաստատեցաւ՝ ամենե-
ցուն երեքօրեայ ցնծութեամբ հանդիսացուցանել
զպատիւ՛ տօնիս ։

Այսչափ ինչ տեղեկութի՜ արարեալ յաղագս տօնի
վարդավառին, դարձուսցո՛ւք զբանս 'ի կանոն առաջ-
նոյ աւուրն. որոյ վասն արժանի յիշելոյ է պատմու-
թիւն վարդանայ, զի ասէ՝ թէ 'ի մեծաժողով տօնա-
խմբութ՚ե վարդավառին՝ զոր արար ներսէս շինօղ
կաթուղիկոս, ութ հարցն յայտնեցան, (որով կա՛մ
զբոլոր կանոնն իմանայ, և կ՚մ զհարցն միայն իւր սա-
րօք.) և 'ի լինել հակառակութ՚ե՝ իւրաքանչիւր զիւրն
կամելով երգել, կաթողիկոսն յանձն արար բարսղի
վարդապետի ճոն կոչեցելոյ՝ ընտրել յայնցանէ զոր
պատշաճ՚ն դատի. և այն է շարականն՝ որ այժմ պաշ-
տի յեկեղեցի մեր՝ ասէ վարդան. որ և վ՚ս այսր պատ-
ճառի կոչեցաւ ասէ՝ ճոնընտիր ։

Այս պատմութիւն տկարացուցանէ զասացեալն 'ի
սկիզբն շարակնոցին, թէ մովսեսի խորենացւոյ իցէ
արարեալ զառաջին պատկեր վարդավառին. կամ,
որ յայլ օրինակ ասի՝ յոհաննու մանդակունոյ. այլ
հաւանելի է՝ բազում ամօք զկնի՝ այլոյ ուրումն վար-
դապետի յօրինեալ. կամ մանաւանդ հայելով 'ի զա-
նազանութի՜ շարականաց առաջնոյ պատկերիս, ցու-
ցանին այլ և այլ յօրինօղք ։ Մ՚ատիցո՛ւք 'ի տեսութի՜
բանիցն ։

292. Յօրհնութեան, յառաջին տան, (1) Որ 'ի լերինն այլակերպեալ, իմաստքն են. որ այլակերպելով 'ի լերինն ըն մարմնոյ կերպարանաց, ցուցեր զածային զօրութիւն քո. զի այն այլափոխութիւն փառաց՝ ոչ էր բնաւորական մարմնոյն քոմի, այլ գերբնական. վասն որոյ փառաւորեմք զքեզ՝ որ ըն ածութեանդ լոյս ես իմանալի։

Անդ, յերդ տան (2) ասելն, 'ի Թմրութիւն հրաշեցն, պարզելի է. զարհուրեցուցեր զաշակերտս քո՝ թմրութիւն կամ հիացմամբ հրաշալի իրացն՝ որք լինէին յայնժամ. 'ի սէր, ցոյ առ 'ի զարթուցանել զնս 'ի սէր և 'ի փափաքումն ածային փառաց քոց։

Անդ, 'ի չրդ տան (3) ասելն, Երևի երբեմն հրաշալի տեսլեամբ պայծառացեալ, ոչ այնպս իմանի՝ թէ այլ անգամ ևս երևեալ իցէ այսպիսի պայծառակերպութեամբ. այլ ցուցանէ միայն՝ թէ ոչ միշտ երևեցոյց զպայծառութիւն այնպիսի, թէպէտ և կարօղ էր՝ եթէ կամէր. այլ հաճեցաւ երևել երբեմն ևեթ, ցոյ միանգամ։

Անդ, 'ի հինգ տան, (4) Եւ զերրեակ, պարզելի են իմաստքն։ Առաքեալքն տեսանելով զանտանելի լոյս երրեակ միութեանն կամ ածութեան, 'ի սաստիկ երկիւղէն կենդանւոյն մեռան, ցոյ եղեն իբրև մեռեալք. ոչ եթէ անզգայութիւն, զի տեսին զամ, և իմացան զբանսն՝ որք խօսեալ եղեն յայնժամ. այլ սաստիկ տագնապաւ երկիւղին՝ որ զմահ կարէր բերել։ Իսկ զլոյս պայծառութեան՝ կոչել կամ ընծայել երրեակ ածութեանն, իմանի՝ իբրև զգալի ցոյցք և նշանակ ածութեան. վն զի յամ մարմնաւորքս չիք քան զլոյսն անօսր, ազդողական, և զարթուցիչ զգայութեանց, որով և յարմարագոյն առ 'ի լինել զգալի նշան ինչ ածութեան. վն այսորիկ ած յամ երևմունս իւր զլուսոյ փայլումն առնոյր գործի արտաքին՝ յայտնիչ փառաց

(1) * Որ 'ի լերինն այլակերպեալ ցուցեր զածային քո զօրութիւդ. զքեզ փառաւորեմք իմանալի լոյս։ ||

(2) * Որ ահագին տեսլեամբ զարհուրեցուցեր զքո զաշակերտսն, 'ի թըմրութիւն հրաշիցն 'ի սէր ածային փառաց քոց. զքեզ փառաւորեմք։ ||

(3) * Երևի երբեմն աշակերտացըն հրաշալի տեսլեամբ, պայծառացեալ 'ի թաբօր լերինն։ ||

(4) * Եւ զերրեակ միութեան զանտանելի ըզլոյսն տեսանելով կենդանւոյն մահացան։ ||

ռաց իւրոց : Այս միտս ինձ ուր ուրեք ի բանս շա-
րականաց , կի յայլ գիրս՝ լայս և պայծառութեի այլա-
կերպութեի քոյ՝ կոչի լայս ածութեի , կի ածութեան
երևումն ես . քանզի և սիրն պետրոս (Ա . Թղթ . ա .
16 . 17 .) զայնպիսի երևումն կոչէ՝ մեծութեի քոյ , և
մեծվայելչութեի փառաց . ոչք են անուանք պատշա-
ձեալք ածութեի :

293 . Ի հարցն , յառաջինն տան , (1) Ջանձառելի
խորհուրդ , սոյնպէս և յայլ շարականս վարդավառին
ասեպ ասի , Թէ յայլակերպութեան քոյ ի Թաբոր՝
յայտնեցար խորհուրդ նոր երկրորդութեի . և այն՝ պէս
պէս օրինակաւ : Այսո՝ որոշ նշանակօք իւրաքանչիւր
անձանց երկրորդութեին . զի հայր ածն յուսյա ձայնիւն ,
Այս է որդի իմ սիրելի . որդին ածն յուսյա ի մարմնի
փառաւքն և վկայութիք հոր . հոգին նոր յուսյա ի նմա
նուէիք լուսեղէն ամպոյն : Այս եղանակ ծանուցա-
նէ երկրորդ պատկեր վարդավառին , ի մանկունքն :
Երկրորդ յարմարական նմանութիք յայտնեցար նոր
երկրորդութին յերիս երբեակս Թուոց . վասն զի երեք
էին փառաւորեալքն , Տէր , Մովսէս , Եղիա . երեք
էին աշակերտքն՝ առաջեալք փառաց նոյ . երեք և տապա-
ստարքն՝ զորս խոստանայր պետրոս առնել : Այս
խորհրդածութեի ըստ յետին մասին տեսանես յերկրորդ
պատկերի օրհնութեանն , և զթովանդակն ընթեռ-
նուիք ի Ճառս վարդավառին , յասելն . * Նոր հաւա-
րատեան մեծ հայրական խորոյն , փակողն և բացօղ
վերին արքունեացն՝ լուսոյն առագաստել խորհրդոյ ,
զերկրորդութեին պակուցեալ վերածայնեալ եռակի տա-
ղաւարքն վխորհուրդ . . . . Նոր երկրորդութեին զո-
րոց գերբակայ փառացն քոցածագումն : Ա՛ն զի հոգին
հովանացաւ լուսեղէն ամպով . ածն հայր փառաք որո-
տաց . և քանն մարմնացեալ զհրաբուն փառացն էա-
կան Ճառագայթ անդամոր փայլէցոյց ի կենդանա-
րար տնօրինեցելոյ մարմնոյն : ‖

Նոր , յերկրդ տան (2) ասէլն , Ա յայն ի յերինէց հայրա-
կան՝ սոյնպէս յայլ տունս յաւելուլն զբանն հայրական՝
յայտ

(1) * Ջանձառելի խորհուրդ նոր երկրդութեդ այսօր ի լերինն երևեցուցեր աշակերտաց քոց եր . ածի : ‖

(2) * Հովանացեալ ի վերայ լուսեղէն ամպոյն , և ձայն ի յերկնից հայրական որ ասէ՝ գա է որդի իմ սիրելի . ածի : ‖

յայտ առնէ թէ՝ ի դիմաց հօր այ ասացեալ լինիցէ , զա է որդի իմ։ Ա ան ի թէպէտ այն ձայն իբրև յո- դաւոր հնչումն օդոյ՝ ազդէիր էր ի բոլոր երկրաքնէն , բայց իբրև բան նշանակիչ և յայտնիչ մտաց՝ յատաջ գայր ի դիմաց հօր այ միայն . վասն այսորիկ ասէ՝ ձայն հայրական ։

Ի. Մեծացուսցէն , յերկիր տան , (1) Ի. մանաւանդ լուսոյն, իմաստքն են . զասք առաքելոյն զարհուրեցան՝ի լու- սոյ այլակերպութենն , որ էր ըստմանեալ լոյս , ան- կատար և նուազ . բայց դու ոչ մարիամ կոյս՝ առանց ինչ զարհուրելոյ կրեցեր բովանդակապէս զհուր ած- ութենն . նոքա տեսին միայն , իսկ դու՝ի ներքս ի քեզ կրեցեր . նոցայն անկատար երևումն , և քոյդ բոլորին ընդունելութենէ . և սակայն նոքա զարհուրին՝ առանց գիտելոյ զոր խօսէին . իսկ դու ևս քան զևս իմաստնացար առ՝ի խելամուտ լինել ամի ։ Ի. Յա- քան մեծ անջրպետութիւն կայ՝ի մէջ ածածկին և առաքելոյ ։

Ի. Ընդ , յերիցդ տան (2) ասէրն , գերագոյն տէր հոգւոյն , ևս , պարզելի է . ՚ի վերայ առաքելոյն հովանացաւ ամին լուսեղէն . իսկ քեզ գերագոյն քան զնոսա՝ հոգւոյն սէր և բարձրելոյն հօր զօրութենէն հովանաւո- րեցաւ ։ Կամ այլապէս ևս , զբաւն գերագոյն առցէս ածական հոգւոյն կիր զօրութենէն . այլև զբաւն հոգ- ւոյն սէր իմն սեռական անուն՝ բայիւն հովանաւորեալ . յի գերագոյն հոգւոյն սրբոյ , և գերազանց զօրու- թեան բարձրելոյն հօր հովանի լինելով՝ի վերայ քո ևս ։

294. Յողողմածայն , յառաջինն տան (3) ասէրն , ձեռ- ջոցեր ըզմէ բնութենէ , եթէ առցի՝ի վէր ածածկին բնու- թեանն , մեհենելի է . առաջի աշակերտացդ զքո ածծ- ածկին բնութենէդ յուսցեր լինել անստանելի գոյացու- թիւ . յի յուսցեր թէ ևս գոյացութենն կամ ևս էութենն

(1) * Ի. մանաւանդ լուսոյն զարհուրեցան զասք առաքելոցն. այլ՝ի քեզ բովանդակ կրեցեր ըզհուր ածութենէնդն մարիամ մայրդ և կոյս . օրհնութիւ ըզքեզ մեծացուցանեմք ։ ||

(2) * Առաքելոցդն հովանա- ցեալ ամպ լուսեղէն , գերագոյն քեզ հոգւոյն սրբոյ և զօրութեամբ բարձրելոյն հովանաւորեալ ու ածածկեն . օրհ ։ ||

(3) * Ի. Թաւբօր՝ի լերինն ձեռ- յուսցեր զքօ բնութենէդ անստա- նելի . գոյացութիւ . ընդ սրս և մեք ցընծութիւ երկեմբք քեզ , տոքորմած մեզ մարդասէր ։ ||

անտանելի է առ մարդկին . զի եթէ թերաբաց լուսա-
ւորութենն տանել ոչ կարացին աշակերտքն , զիա՞րդ
բոլմանդակ էական լուսոյն հանդարտել ոք կարիցէ :
Ապա եթէ առցի ՚ի վերայ մարդկային բնութենն կամ
մարմնոյն , որ առաւել հաւանելի է , իմանալ այսպէս .
զքո մարդկութենդ կամ զմարմնիդ՝ որ նուաստութե-
կերպարանօք երևեր ՚ի մէջ մարդկան , առաջի աշա-
կերտաց երևելոցդ անհնազանդելի գոյացութիւ-
լուսոյն , կամ լուսահրաշ փառաւք՝ որում ոչ կարէին
համբերել առաքեալքն : Որով եղեալ միանգամայն՝
թէ յայնպէս զիմանն ծածկեաց զնաբական փառս
մարմնոյն . ապա թէ ոչ՝ ոմ մերձենալ կի՞ վարիւ ընդ
նմա յանձն առնոյր . և եթէ պետրոս տաղտապաշին
նուաճեցն կարծելը միշտ կալ ընդ նմա համարձակ , ոչ
գիտեր զինչ խօսեր՝ ասէ առետրանիչն : Ո՞ որոյ ,
Ներկէ տան (1) ասելն , բաբեառէն ընկերոջդ , նշա-
նակէ՝ ՚ի հիացմանէն խօսելին զգաղտնի խմաստս ա-
ռանց իմանալոյ իւրեանց . ուր ՚ի կողմանի խօսողին՝
անգիտութենէ էր . քանզի ՚ի կողմանի խօսեցեալ բանիցն
գայր խորհուրդ . այլ զի նշանակեր զնորհուրդ աք. եր-
րորդութենն . և բարոյապէս յայտ առնէր պատրաս-
տել զանձինս մեր իբրև տաղտապս առ ՚ի բնակե-
յուցանել զնա : Յայտ առնէր դարձեալ , թէ ամե-
նայն պաշտամունք մեր և յարդութիւն ընծայեալք
Քրիստոս և աբեղ նորա՝ առ նոքա արժանաւորութենն հաս-
մատեալ այնպէս էն , որպէս աղքատին տաղտապաւք՝
առ փառազգեաց իշխանաւորս :

Ներ յերկնից , յառաջին տան (2) ասելն , ընդհեա՛
մեզ արժանաւորել գոհ ածային պեղեանդ , յայտ առ-
նէ զգաւանութենէ և զայս աեսանելոյ յերկինս զնա-
ային փառան որպէս և էն : Ո՞ան այսորիկ եօթնեքրդ
ժողովն ասայ՝ պարբերալ ՚ի միխեթարայ կաթուղիկոսէ
յամին 1342 , ընդեմ բազում մոլորութեանց ստութե
ընծայելոց ազգին հայոց , առ այն զոր հակառա
կորդն ասէր՝ թէ հայք ոչ ընդունին զգերմանդիման
տեսութենն այ յերկինս , ընդեմ բերէ զայս տուն շա-
բաւ

(1) * Ակերտօք հիացեալ բարեառէն ընկերդս ՚ի տագնապել սըտից իւրեանց : ընդ որս և մեք : ||

(2) * Քո ածէ մեր ընդհեա մեզ ընդ պետրոսի և ընդ որդ-
ոցըն զերկեզեայ արժանաւորել քում ածային տեսլեանդ : ||

բականին առ՛ի ցուցանել՝ Թէ մեք յայնմապէս զա-
ւանեմք զայն Աշմարտութիւն ։

Ընդ ,Երկրդ տան , (1) Ա՛ման որոյ և Դէտ , իմաստքն էն .
որով հետև հայցեցաք՛ի քէն՝ ամբառնալ զմէզ՛ի վեր
քան զԼաթաօրական լեառն՝ յիմմանալի խորհուրդ երկնից ,
վասն որոյ և մեք զայս քակտելի մարմնոյս մեր՝ մաք-
րութիւք և Աչնողական գործովք յարմարեսցո՛ւք քեզ
իբրև Հոգևոր տաղաւար՝ առ՛ի գալ բնակիլ՛ի մեզ ոգի
միայն մարդասէր և փրկիչ ։ Ա՛սա փոխանակ բայնի
յարմարեսցո՛ւք , ի օրինակ գրե՛ յօրինեսցո՛ւք ։ Օ՛ստն ասէ
և մովսէս քերթօղ՛ի կատարած Աւուրն . * Օ՛ղու-
ծանելի մարմնոյս տաղաւար՝ մաքրութեան առնե-
լով խորան ։ ||

Ի՛երկիք ՝որ յերկինքն , յերկիք տան (2) ասէն , Ա՛յսօր
ըստ բանի , մեհնաբանք զմիտս աւետարանչացն յասել
նոցա , * Ա՛յս խօսեին զերկնէն նորա զոր կատարելոց էր
յերուսաղէմ. ‖ (զուկ . Ի . 31 .) ուր էր քառիւն
մեհնիչք իմմանան սովորաբար զբարբարանս և զմտա՛
որով մարդ ելանել յաշխարհէ . զի այնպէս նշանակէ
յունականն էւօպօս , այ՛ երթումն , Հրաժարումն , փո-
խումն ։ Ա՛յլք ոմանք՛ի մեհնչաց այլազգաբար իմա-
գան , ոմն՝ մեհնեալ զերանեէն՛ի Հօրէ և զգաճն յաշ-
խարհ , ոմն՝ զերանեէն յերկինս , և այլ ոմն զերանեէն
քեզ՛ի դատաստան՝ առնուլ վրէժ՛ի Թշնամեաց իւ-
րոց ։ Ա՛ստ չարաչանս ըս Հայրազատ մեհնութենն առ-
եալ ասէ , Թէ մովսէս և էլիա երևեցան առ քեզ ,
(3 օրինն . երեեցաւ .) վկայելով բանիւք իւրեանց՝ Թէ
մահ՝ զոր Հանդերձեալ էս յանձն առնուլ յերկիր ,
է փրկական վճռ՛ամ աշխարհի . և ոչ եԹէ իբրև յան-
ցաւոր օրինաց մեռանիս , ոգի Համարելին և ասելին
մատնիչքն և դատախազք ։

Ընդ ,Երրդ տան , (3) ըստ բանին ձեռագ . դնի ,
Աբբեաւ ՝որ պղեղացեալ էո ծառայէցս պէտրան ։ ի տպ . էոց
ծառայէցս պէտրանս ։ Օ՛չաջորդ բանն , և ընդհէ՛ պե-
տա-

(1) * Վասն որոյ և մեք ըզքակ-
տելիս մեր յարմարեսցուք քեզ
Հոգևորական տաղաւար , որպէս
միայնոյ մարգասիրի և փրկչի ։ ||
(2) * Ա՛յսօր ըզիբրևական գո-
վան աշխարհն ըզմահ վճռեալ

քեզ երևեցան մովսէս և եղիա ։ ||
(3) * Աբբեաւ ՝որ պղեղացեալ
քոց ծառայից ըզպղատրանս , և
ընդհէ՛ տեսանել ըզքեզ և ըզ-
սէր ըզհոգևրական ըզձայնն , եԹէ
դա է որպէ իմ սիրելի ։ ||

ասանէ ըլլէլ, վերոյիշատակեալ ժողովին սակայ լսելէ ընդդէմ պրպարտուԹենն՝ Թէ հայք ոչ ընունին զտեսուԹիւնն այլ յերկինս։

295. Ստանօր՝ի շարականոցս դնի շարականն, Ո՛վ ընծայեն ընդ առաջ քո ամբ. և՝ի լուսանցսն նշանակի՝ դ, ոպ Թէ առ սաղմոսն (՚)իշխեցէք մանկունք՝ երգել էին։ Նայց վերնապակ Թուի. զի՝ի կիրակէս չէին սովորուԹիւն մանկունք շարական երգել. և ըստ տօնացուցին այժմ երգեն վայս զկնի անդաստանին. Թէպետ տօնացոյցք ինչ դնեն ասել յառաջ քան զընԹերցուածս անդաստանին՝ փոխանակ շարականին Ով՝ է լերինն այլակերպեալ։

Ընդ՝ յառաջին տան, (1) իմաստքն են։ Երինք ամ ընծայեն ընդ առաջ քո ամբ, որ երևեցար այսօր՝ի Թաբոր լերին հրաշափառ տեսլեամբ առ՝ի ցուցանել զփառս այ հօր, կամ առ՝ի փառաւորել զհայր. Դառնագամ գոչակէլով զգալոսպն, այ գուշակելով կիսճառնուցանելով զմիւսանգամ զերկրորդ գալուստն. զի այս լուսապայծառ երևումն էր նշանակ և առհաւատչեայ հանդերձեալ ԹագաւորուԹեն, յորում երևեցայ և հայրական փառօք իբրև դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց։ Ասկ զյաջորդ մասն՝ հասմամատ տապագրաց դնեն ձեռագիրք այսպս. * Ո՛վ ամն որոյ ամբ ընծային լուսոյն զարդարեալ ըզքեզ՝ հրաշալի ձայնիւ ընդ երկնայինն երկրածինքս ըզքեզ ը բարեբանեմք ըզԹաբոր լերինն։ ‖ Ո՛ր վ՚ն եղանակի երգոյն մՀԹուԹիւնն ունի կազմուած բանին, և կրկնեալ է դերանունն ըզնէ. և պարզելի է այսպէս. զքեզ զարդարեալդ ամբ ընծային լուսով՝ բարեբանեմք հրաշալի ձայնիւ երկրածինքս ընդ երկնայինն՝ի Թաբոր լերին։ Նայց գրեալ է ըզնաբ, ՚ի սխալմանէ գրչաց՝ ոպ կարծեմ. զի Թուի Թէ յառաջն վանն յարմարուԹեն եղանակին եղեալ էր, ը նաբ. և յետոյ գրօղքն արարեալ են ըզնաբ։

Ընդ, յերկիր տան, (2) Ընդ՝ պեպեալ, պարզելի է. զքեզ հրաշալի ձայնիւ ընդ երկնայինն երկրածինքս ըզքեզ ը բարեբանեմք ըզԹաբոր լերինն։ ‖

(1) * Լերինըք ընծայեն առաջի քո տէր. որ երևեցար՝ի վառս այ հօր, զիւսանգամ գուշակելով զգալոսան. վանն որոյ ամբ ընծային լուսոյն զարդարեալ ըզ-

(2) * Ընդ տեսեալ սոսկալի զանասական լուսոյն ծաւալումն յայ-

ղոր , ՝ի վճաւալուծին սոսկալի և անսպասական լուսոյն տեսեալ առաքելոց և մարգարէից՝ յայլակերպիլն քո քն , պակուցեալ վարհուրեցան ։ Ո՝չ արհուրիլն առաւելապէս վասն առաքելոց ասէ . քայց ըս լսիք պատշաճ է և մարգարէից՝ ըստ երկեղական մեծարանացն՝ որով կային և խօսակցէին ընդ փառաւորեալ էրկչին ։

296. Ի կարգի շարականացս կայ ձայնս շարական առ ըբ ՝ի ծածկինն , Ա-բահաղէր պսակ կոչեց . յորոյ վէր քացայայտուիլն ունի արարեալ Ա անական վարդապետն՝ այր բանիբուն յերեքտասան դարուն՝ ՝ի խնդրոյ պետրոսի ուրուանն . որ և նշանակ է՝ թէ զայս ձայնս շուն մի ոք ՝ի հնագունից վարդապետաց յօրինեալ է ։ Ոչ լինէ՝ի քանից վանականին յիշեացո՛ք ՝ի քացայայտել մեր ։

Ա-բահաղէր պսակ կոչեց ։ (1) Ա. յլուր կոչի պարծանք կուսուիլն մարդկան , զոր և քացատրեցաք ՝ի դ կան . ծննդեան . (թիւ 59 ։) Ա. ւս աստ ասէ վանական վարդապետն , թէ ոմանք ՝ի մարդկանէ զանգամն միայն ունին կոյս . և ոմանք զոմանս ՝ի զգայուԹեանց , և ոմանք զբոլոր մարդն երևեցին , ՝ի զոր զգայուԹիւնն և զանգամն ։ Ո՝այց ՝ըզ տիրամայրն ունի զնեղբին և զարտաքին կուսուԹի , ՝ի զհոգւոյն և զմարմնոյն . որ և՝ ՝ի հօրէ յայց գաւեալ է , կոյս գոլ՝ և զորդի ունել իբրև զհայրն ՝ըծ ։

Պատճառ ուրախուԹեան տիրամօրն , վասն զի այսօր որդին քո յայլակերպիլ իւրում ըզհայրենին փայլեաց ըզփառս . փայլեցոյց՝ ձառագայԹեաց զհայրենի փառսն , ՝ի զոյն հրաշալի՝ որ էր նշանակ և ցոյց փառացն զոր ՝ի հօրէ ունէր , կամ փառացն՝ որ և հօր էր ։ Ա. ր տաքին լուսաւորուԹիւն մարմնոյն քոմ ծագէր՝ Թէ ՝ի փառաց ՝ըծուԹենն , և Թէ ՝ի փառաց երանուԹեան հոգւոյ նոր . և երկոքին ևս յայ հօրէ յառաջ գային , և զնա ևս ըզ որդւոյն փառաւորէին ։ Ո՝ւմ յաւէժ յանձն արա զանձնա մեր ։ Ա՝ՀՒՇ և հանապազ որդւոյ քում յանձն

սից տիրամայր , այսօր որդին քո ըզհայրենին փայլեաց ըզփառս . ընդ ձինըս մեր ։ ||

յայլակերպիլըն քո քն որդւոյ ՝ձյ առաքելոց և մարգարէիցն պա կուցեալ վարհուրեցան . վասն որոյ ։ ||

(1) * Ա-բահաւացիր պըսակ կու

յանձն արա զմեզ. զի տկար և սղալոտ եմք մարդիկ. և թէ սակաւ ինչ անտես առնես, կորնչել ունիմք, ասէ վանականն։ Պատշաճապէս զբարեխօսեէն ի վերայ բերէ շարականս. վասնզի մայրն յուբախութեան խնդրէ ընդ փառս որդւոյն՝ առաւել զիւրաշարժ լինել ի գութ ողորմելեացդ։

Երկիր տան, (1) Լսեմ մովսէս և հեղիսս սպասեն, իմաստնի. սպառաւորէն պատկառանօք, յամենի զըսպարտաս նացն հրեից, որք զնորն հակառակ մովսէսի համբառնէին. իսկ այժմ ձնմարտատեսն և ծածանումն մովսէս՝ յաջմէ նը կայր ահիւ և դողութիւ, տախտակն մանանադրոյմ ի ձեռին, ասէ վանականն. և աղերսէր զկատարումն փրկագործ անօրինութենն։ Ոդմ պէս եղիսս հրաբերման՝ մնչկապզկիկ թաւարծին՝ տեսեալ զհինաւուրցն ի մանկութիւ, ի միտ առնոյր ասէ վանական, զչինուածն ջրահրոյն՝ զոր արկ զսեղան նոսին, ի խորհուրդ առաքելոցն։

Յանուն նորա ընծան։ Ո՛ւ շարականոցս կիտ եղեալ կայ ի միջի, յանուն նորա. ընծան. ոմն թէ բառքն յանուն նորա յարեալ իցեն առ բայն՝ ապասէն։ Վասկայն եթէ չիցէ վրիպակ գրչաց, համարելի է՝ այնպէս եղեալ վասն որոշման եղանակին. ապա թէ ոչ՝ միտք բանին պա հանջեն յարիլ ի բայն՝ ընծան. ոմն դնէ և վանականն. մանաւանդ թէ և սաղմոսն՝ ուստի է բանս, * Լսեմ զբօր և հերմոն յանուն քո ընծասցեն. ‖ այ՛ի զօրութիւն և՛ի փառս քո վարդապետացն, պայծառասցին, որ համարի ընծայութիւն նոցա։

Երկրիդ տան, (2) Լսայեաս ըղձէր, երրորդ վկայ փառաւորութիւնն քեզ ածի եսայի մարգարէ. որ ի հեռաստանէ, եւս ասէ՝ զկոյսդ ամպ թեւթեւացեալ չյամ մարմնական կրից ծանրութիւն։ Իսկ այսօր հայր յաղթող զքո որդին ըզ մարդկային ծնունդեանն՝ դաւանեցաւ որդի իւր լինել ըզ ածային ծնունդեանն. որպէս թէ ասէր. ի քէն ի թեթեւ ամպոյդ ծանեաք զքէզ որդի քո, և՛ի լուսաւոր ամպոյն ծանեաք զնոյն լինել որդի այ հօր. և եսայի վկայէլոյն՝ թէ որ նստեալ ի

(1) * Նըմա մովսէս և հեղիսս սպասեն. յանուն նորա ընծան Թաբոր և հերմոն. նըմա յաւիժ ։‖

(2) * Լսայեաս ըղձէր թեթեւ ամպ եւս ասէ, և ընդոյր յամպոյն զքո զորդին իւր դաւանեցաւ. նըմա յաւ ։‖

ի վերայ Թէթև ամպոյ՝ եկեսցէ, ծանոյց ցի քէն ծնանիլն, և զառ ի հօրէ դաւանիլն ի ձեռն ամ պոյ ։

297. Ա Համբարձին, յառաջին տան (1) ասէրն, յոյժ էր ի խառաց ոգ, խորհրդով եղեալ է առ ի նշանա կել, Թէ ոչ զժամանակ փառս ածուԹենն՝ կամ նաև մարդկուԹենն եցոյց քն յայլակերպիլ իւրում, այլ զնման ինչ միայն՝ որչափ կարելին տանել տկար աչք աշակերտացն ։ Այլ և այն ընդունելոց պայծառուԹի բառական էր ի յայտնել զնիժամուԹի բովանդակ փառաց նր, իբր ի մանկ զաղջն խմնաստասիւելով. և վկայել՝ Թէ որդի ոյ է նա, Թագաւոր ամի, որ կենդանեաց և մեռելոց ։ Ա Ջ այսորիկ ի վէր բերել, օրհնեմք զքեզ ի ֆառքս հօր, ցի առ ի փառաւորել զՀայր ածծ, որ քոյին փառաւորուԹեամբ յայտնեաց զնածայնին փառս իւր ։

Ա Նդ, յերկիր տան, (2) Ա յսօր յայտնեցար, խմեստքն էն. այսօր արտաքին երևմամբ փառաց յայտնեցար երից առաքելոցն՝ լինել որդի ոյ և որ փառաց. ոզք յաւ ադ նեզբին յայտնուԹիք միայն և հաւատով ծանեւան զքեզ ի ձեռն դաւանուԹեն պետրոսի. տեսուԹիւն աչաց նոցա հաւատարմացոյց զդիտուԹիք հաւատոյն ։ Ա՛չ միայն որդի ոյ յայտնեցար, այլև որ օրինացն և մարգարէից, և փրկիչ ակնկալեալ յիւղէ, ի խոսեղն ը քեզ մնվսեսի և եղիայի՝ վ՛ն եղեց չարչարանաց քոց յերկիր. զի մեծարանքն՝ որով պատկառաբար կային ընդ քեզ, և բանքն զորս խոսէին, ցուցանէին առաքելոցն՝ Թէ հրամանատար էս նոցա, և ակնկալուԹիք ժողովրդոց ։

Ա Նդ, յերրդ տան (3) ասէրն, վասն ոս հնչեաց, յայտառանի՝ Թէ ձայնն հայրական այնպէս առանձնաբար յատկացաւ, զի նշանակեսցէ վ՛ն քո միայն խոսել, և ոչ վասն մնվսեսի կամ եղիայի. զի ասաց, դո է, և

---

(1) * Ա յսօր ի լերինն Թաբոր ցուցեր ընտրելոց քոց ի փառաց քոց որդի ոյ, օրհնեմք զքեզ ի ֆառքս հօր, որ էս որ կենդանեացդ և մեռելոց ։ ||

(2) * Ա յսօր յայտնեցար առաքելոցն ի խոսելն մնվսեսի և եղիայի վասն ելիցըն քոց յերկիր. օրհնեմք ։ ||

(3) * Ա յսօր և բարբառ ի վերուստ յայր հօրէ վասն քո հընչեաց յառաքեալն, ասէ դա է իմ որդի, ղընկալարուք. օրհնեմք ։ ||

ոչ գոքա էն. ուստի ընդ լինել բարբառոյն՝ յո միայն գտաւ անդ, և ոչ մարգարէքն, որպէս ասեն աւետարանիչք։

298. Ստանաւօր՚ի վերջ կանոնիս արասցուք խրատ դիրս ինչ յաղագս հանդամանաց սլլակերպութեան նոցա։ Յառաջ յաղագս ժամանակին, արդեօք՚ի գիշերի եղև, թէ՚ի ցերեկի։ Վարգիս մեկնիչ. (ձ. պետր. եր. 539.) համարի լեալ՚ի տուէ։ Այլք առաւել հաւանելի է՚ն պատմութեանն աւետարանին՝ համարիլ՚ի գիշերի կատարել. զի սքեն զուկաս (ճ. 28. 29.) ասէ՝ թէ եղ՚ի լեառն կալ յաղօթս. և յաղօթելն այլակերպեցաւ. և գիտեմք զի սովորութիւն էր նմա՝ ի գիշերի առանձնանալ յաղօթս. (ղուկ. ճ. 12։) Յաւ զարձեալ ասէ՝ (37) թէ՚ի վաղիւն միոչ իջանելն՚ի լեռնէ անտի, ընդառաջ եղև նմա ժողովուրդն ից. որ ցուցանէ՝ թէ զգիշերն ողջոյն եկաց քո՚ի լերինն անդ, կէս մի յաղօթս, և կէս մի՚ի խօսել ընդ մարգարէիցն, և՚ի յաջորդ առաւօտուն էջ՚ի լեռնէն։ Օ սոյն ցուցանէ և քնով ծանրանալն աշակերտաց։

Երկիք. յորում լերին եղև այլակերպութիւն նոցա. զի աւետարանիչք յանուանէ ոչ ասեն ինչ։ Ուստի ասացեալ է՚ն սմա վարդապետաց համարի՚ի թաբոր լերին, նպաստ առեալ զբան սաղմոսին. * Թաբոր և հերմոն յանուն քո ցնծասցեն։ Այլք յերին մեկնիչք յերկբայս արկանեն զայս, իբր ոչ յարմար պատմութեանն աւետարանին. զորմէ ոչ է այժմ ասել յերկար։

Երրորդ. զիարդ երևեցան մովսէս և եղիա։ Ոմանք՚ի հնոց համարեցան՝ թէ սոքա ոչ անձամբ և իրօք եկին՚ի թաբոր հոգւով կամ՝ մարմնով, այլ նմանութեամբ նոցա առաջօք երևութացաւ անդ։ Այլք ևս ասացին, թէ հրեշտակք էին նոքա կերպարանեալք՚ի մովսէս և յեղիա։ Այլք երկու կարծիք ևս անընդունելի էն, իբր անհամաձայն քնաւորական իմաստից աւետարանին։ Այլ որոյ այլ մեկնիչք և վարդապետք ընդունին, թէ ձշմարտութիւն ինքեանք մովսէս և եղիա էին երևեալքն. զի արդէն կենդանի գոլով եղիա՚, ի տեղւոյն ուր կայցի՝ ածաւ՚ի թաբոր սպասաւորութիւն հրեշտակաց, և ոչ հրեղէն կառօք և երիվարօք, որպես ոմանք կարծեցին։

Իսկ զի՞ մովսէսի ոմանք ընդ ագռինացւոյն (ձ. մանս. խնդ.

խնդ. խե. պր. գ.) համարին ո՛չ իւրով մարմնով երևէ, այլ օդեղէն ձևով կերպարանաց, ոպ հրեշտակք երևին։ Իսկ այլք համարին՝ իւրով մարմնովն յարուցէ. ոպ դնէ հերոնիմոս (մեկն. մատթ. գլ. ժէ.) յասելն, մովսէս'ի դժոխոց յարեաւ։ Եւ մերս մովսէս քերթող ասէ'ի ճառի վարդավառին, * ցնծացէ յարութ՝ի եկէ ողջունէր նորահրաշ կերպիւ։ ‖ Բայց ը՝ յետին կարծեացս պարտ է դնել, թէ յետ երևմանն մերկացաւ դարձէ զմարմինն, առժամանակեայ յարութ՝ի ը՝ունելով. և ո՛չ ը՝ ուրուն կարծելոյ՝ յարեաւ առանց դարձէ մեռանելոյ. վասն զի անմահ յարուցելոց անդրանիկ՝ քս է ը՝ առաքելոյն։

(ա՝. Կորն. ժե. 20։ Կողոսաց. ա՝. 15։)

Չորրորդ. զիա՞րդ և ի՞ւ ծանեան առաքեալք զմովսէս և զեղիա։ Ոմանք ասեն՝'ի նշանացն որով գիրք յայտ առնէին զնոսա. ց՝ զի մովսէս ունէր զօրինաց տախտակսն, և եղիա մաշկաձև հանդերձիւ, և այր թաւ. զայս յիշէ և վանական վարդապետն։ Այլք ասեն, ծանուցեալ'ի զրուցատրութ՝էն՝ որով իւրաքանչիւր զիւրեանց պատշաճեալսն խօսէին։ Այլք, թէ առաքեալք'ի պատմութ՝ենէ նախնեաց ունէին ստացեալ զկերպարան ինչ անձանց նց՝, և այնու որոշել կարացին զերկոսին։ Իսկ ը՝ այլոց՝ յայտնութ՝էն ա՝յ ազդեցաւ'ի միտս առաքելոց, թէ երևեալքն են մովսէս և եղիա։ Մարթ է ասել և, թէ'ի խօսել քս՝ի և նոցա ընդ միմեանս՝ յանուանէ կոչեցին զիրեարս։

Այս ա՝մ եղանակք բաւական էին ճանաչելոյ առաքելոց զմարդարէսն. սակայն առաւել կարևոր և բաւական է յայտնութ՝ին ա՝յ, որով հաւաստագոյն ևս ճանաչել կարող է մարդ զմարդ, քան զաչօք յառաջագոյն ծանօթն լինել. վասն զի այսու օրինակաւ ճանաչելոց են ամենայն արդարք զմիմեանս'ի փառաւոր յարութեանն։

Ականջ երկրորդ առաւ Աղբատասէրն։ Տէր։

299. Արդեօք յիշեցաք ի յառաջագոյնսն առաջնոյ կանոնին, (291.) զերկիր և զերկոդ պատկեր վարդապետին ասեն արարեալ Աստուածն Հայրոյ։

Յօրհնութիւն, յառաջին տան, (1) Ողորմելոյն Ֆառոյ, իմաստքն էն. ով Հառագայթ կիս ծագումն փառացն հօր որդիդ միածին, որ զանբովանդակելի լոյս ածութիւդ պարագրելով կիս փակելով մարմնոյն, այսօր ի Յաբեսի փառաց պայծառութիւնն փայլեցուցեր։ Ամէն, զքառն պարտիս ասել իմն իբրև ընդունելութիւն՝ ածական լուսոյն, յոր կոյսդ ածութիւդ զարարագրեալն մարմնով այսօր փայլեցուցեր։

Ընդ, յերկիր տան, (2) Ոչ անպէս, քառն անպէս կարէ լինել ածական սրովէէից, յոր որ աներևոյթ և հոգեղէն սրովէէիցն անհասանելի ես և՝ ի վեր քան զքան։ Ամէն, առ ձեզ իմանալ զանպէսն, յոր որ անտեսանելի ես սրովէէիցն, անհասանելի և անչառելի յիմարս բաժոյ։ Ով լինիք միտս ասի ձեզ՝ անտես սրովէէից կիս հրեշտակաց, տես՝ ի Թիւն 40։

Ընդ, յերկիր տան, (3) Ոչ հրեղինացն, իմաստքն էն. որ հրեղէն հրեշտակաց անմերձենալի ես հուր ածութեանդ, ի հոգեղէնս խոնարհելոյդ արեգակնային, կամ երկնային։

Ընդ, ի երկիր տան, (4) Ոչ գերագոյն, իմաստքն էն. գերագոյն քան զահմանն մարմնոյ՝ պայծառացոյց փառաջ անախտութիւնէ և անապականութիւնէ զաւանն առաջին.

(1) * Ճառագայթ փառաց հօր որդիդ միածին, որ զանբովանդակելի լոյս ածութիւդ զարարագրեալ այսօր ի Թաբոր փառաջ փայլեցեր։ ||

(2) * Որ անտես սրովէէիցն անհաս ի վեր քան զքան, ծառայի կերպիւ պարագածեալ զանձրեալ անքաւուէր, այսօր ի Թաբոր։ ||

(3) * Որ հրեղինացն անմերձենալի հուր ածութիւդ, ի հոգեղէնս խոնարհեալ լոյսդ արփիանն այսօր։ ||

(4) * Որ գերագոյն փառաջ պայծառացոյց զաւանն առաջին, որ Ադամայ պղտոյն մերկացեալ ըզպատառ անպատուելոյ։ այսօր ընծայեալ զանձրեալ անքաւութեանդ։ ||

ՀԱՐՑ ՈՐՊԷՍ ԶՕՐԱՑԱՒ ՍՈՒՐԲՔ ԳՈ-
ՀԱՐԱՆՔԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑ ՀԱՅՈՑ ՅԱՂԹԱՀԱՐ
ՍԻՐՈՅ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ։

Ա՛նդ, ի գործատան, (1) Ալ ընտանեաց խորհուրդ գո-
հանալոյ ի սրբոյ հուշն դա-
խաւսողին. յորմէ և եղ բանն, Այսօրեայ հիւրդ՝ ի տե-
սիլ գքեզ ։

Ա՛նդ, հիւղդ տան, (2) Այսօր անթերեան չեղե՞, իմաստքն
էն. այսօր ՚ի՞նչ հայր՝ որ չը էուլէնն անտեսանելի է՝ ի
մարմնական աչաց, ի բարձանց երկնից երևեցաւ ձայ-
նիւն. վասն զի ուր խօսի ոք, անդ հասարակ լինել և
երևել. և ձայնն է օդեղէն պատկեր՝ երևեցուցիչ
խօսողին. յորմէ և եղ բանն, Այսօրեայ հիւրդ՝ ի տե-
սիլ գքեզ ։

(1) Ալ ընտանեաց յիշատակ առնէին զայս օր իբր սկիզբն դա-
րուն. ընդ որ և Ներսէս Շնորհալի ասէ. Ալ զքեզ ընտանեաց
հուշդ գոյացուցանեմ։ (2) Ալ զմեռանիդամ խոր-
հուրդ գոյացուցանեմ։ Ալ անթերեան յիշոյ մը-
նալոյ ծագմանէ արփիական լուսոյն. ընդ որ։

(1) Ալ ընտանեաց յիշատակ առնէին զայս օր իբր սկիզբն դա-
րուն. ընդ որ և Ներսէս Շնորհալի ասէ. Ալ զքեզ ընտանեաց
հուշդ գոյացուցանեմ։ (2) Ալ անթերեան յիշոյ մը-
նալոյ ծագմանէ արփիական լուսոյն. ընդ որ։

Ա՛նդ, ի գործատան, (1) Ալ ընտանեաց խորհուրդ գո-
հանալոյ ի սրբոյ հուշն դա-
խաւսողին. յորմէ և եղ բանն, Այսօրեայ հիւրդ՝ ի տե-
սիլ գքեզ ։

Ա՛նդ, հիւղդ տան, (2) Այսօր անթերեան չեղե՞, իմաստքն
էն. այսօր ՚ի՞նչ հայր՝ որ չը էուլէնն անտեսանելի է՝ ի
մարմնական աչաց, ի բարձանց երկնից երևեցաւ ձայ-
նիւն. վասն զի ուր խօսի ոք, անդ հասարակ լինել և
երևել. և ձայնն է օդեղէն պատկեր՝ երևեցուցիչ
խօսողին. յորմէ և եղ բանն, Այսօրեայ հիւրդ՝ ի տե-
սիլ գքեզ ։

(1) Ալ ընտանեաց յիշատակ առնէին զայս օր իբր սկիզբն դա-
րուն. ընդ որ և Ներսէս Շնորհալի ասէ. Ալ զքեզ ընտանեաց
հուշդ գոյացուցանեմ։ (2) Ալ անթերեան յիշոյ մը-
նալոյ ծագմանէ արփիական լուսոյն. ընդ որ։

Ա՛նդ, հիւղդ տան, (1

ԼԸՓԵԱՆՆ, կարդումն պարզելի է. յր որ զկորհուրդ միաբանդամ գալստեան իւրոյ եղոյց արեգակնային պայծառութեամբն։

Յողորմելոյն, յառաջինն տան, (1) Որ զձառագայթս ; պարզելի են լմնաստքն. զձառագայթս ածային փառաց քոց յուսեը այսօր մարգարէիցն՝ մնվնէսի և Եղիայի. որոյ յանկայնն, յր որում յանկայնին՝ զի տեսանիցեն զանաեսդ սերովբէից ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան (2) ՚ր ձեռագ. դնի. որպէ եւ գաւառնէր ։ ՚ի տպ. գաւանիւբ ։ Համաստքն են. այսօր Հայր ածդ յամպոյն վկայելով զգաւանիլն պետրոսի զքեզ որդի իմ, ինքն ևս որդի իւր գաւանեաց զքեզ. և արդեամբք յուսյաւ ձշմարտութիւն բանին քոյ ու պետրոս, թէ ոչ մարմին և արիւն յայտնեաց քեզ, այլ Հայր իմ որ յերկինս է ։

Ա՛նդ, յերրդ տան (3) բառքն՝ ՚է նորոգել զպիեզբս, յաբելի են ՚ի բառն գալսպեան. յր ընդհանուր մեզ տեսանել զքեզ Հայրական փառօք ՚ի միաբանդամ գալստեանդ աւ ՚ի նորոգել զպիեզբս ։

Ո՛ւր յերկինքն, յառաջինն տան (4) ասելն, էջ ՚ից, նշանակէ՝ լեառն Թաբոր եղև տեղի իջմանն ՚ից, և դուռն երկնից ՚ի նմա կի՛անդ հաստատեալ է. որպես յակոբ ասէր վ՚ր բեթէլայ՝ ուր զտեսիլ սանդղոյն էր տես. (Ծննդ. իբ. 17.) * Ո՛չ է սա՝ եթէ ոչ տուն ՚ից, և սա է դուռն երկնից ։ Եթէ այն լոկ վ՚ր տեսլեանն այսպէս կոչեցաւ, ոլչափ և առաւել լեառն Թաբոր՝ ուր ը ծագմանն փառաց ՚ածուելն՝ բանակը հրեշտակաց վերեալ էին ։ Այս յիրաւի ասի՝ բարձրացեը գեղեցկացն քան զսկիսա լեառն. վ՚ր զի անդ ամէնևմանքը և ՚ածախոստութիւնք ՚ի ձեռն հրեշտակաց կատարեցան ՚ի դէմս ՚ից ։ (Գործոց. է. 38 ։ Եբրայ. բ. 2 ։) Ասկ աս-

(1) * Որ ղձառագայթս ածային յուսեը այսօր մարգարէիցն, որոյ յանկայնին տեսանել զանաեսդ սերովբէից. լոյսդ անձառելի ողորմութ ։ ||

(2) * Որ ղգաւանուն պետրոսի զքեզ որդի հօր ՚ից, Հայր ՚էյամպոյն վկայեալ այսօր որդի իւր գաւանիւբ. լոյսդ ։ ||

(3) * Շնորհեա ՚որ և մեզ մեզ տեսորացս ՚ի միաբանդամ գալստեանն տեսանել զքեզ Հայրական փառօք ՚ի նորոգել զպիեզբս, լոյսդ ։ ||

(4) * Ցբնծոյ այսօր փառօք միածնին լեառն Թաբոր հանդերձ հերմնիս, բարձրացեը զքեզ բարձոն սինայ, և էջ ՚ից դուռն երկնից ՚ի նմա ։ ||

աստանօր իրօրէն ինքն որդին Ա՝ի մարմնի փայլատա-
կեալ, և բովանդակ Ա՝ի երիզուէին իւրական փառօքն
յայտնեալ ։

Ա՝նդ, յերկրդ տան, (1) լերինք այ, իմանին լերինք մե-
ծամեծք՝ յորս երևի ահաւորութիւն այ, կիր յորս պո-
րութիւք և սքանչելիք ածայինք կատարեցան. կիր յորս
երբեմն նահապետք պաշտեցին զնա ։ Ւտակ յաւելեա-
կան լերինս՝ ի՝ Ա՝ի գիրս՝ ըստ Ձաւին նշանակեն զհաստա-
տուն լերինս եղեալ՝ի սկզբանէ աշխարհի. և առ՝ի
միտս՝ յայտ առնեն զհրեշտակս զնութք բարձուցս և
անշարժս ։ Ւստի իմաստքն են. այսօր դասք առա-
քելոց և մարգարէից պարակից լինին յաւիտենական
լերանցն հրեշտակաց՝ տեսանել զփառս այ, և օրհնել
զնա ։ Ա՝յսորիկ տան իբր բացատրութիւն է առաջին
տուն ստեղի մանկանցն որ՝ի Ջ կանոնին. * Ա՝ լերինք
ամայսօր ցնծան ըստ ելանել քո ՝ի Թաբօր, յորում
պարեն ընդ երկնայնոցն՝ դասք առաքելոց և մարգա-
րէից ։ ||

Ա՝նդ, յերրորդ տան, (2) լեառն վերին սիոն, նշանակէ
զալքայութիւնն երկնից, որ է տեղի հաստատելոյ աթ-
դար հոգւոց ըստ անմահ ալքային ։ Ա՝ւ իմաստքն են.
այսօր ցնծան երկինք՝ տեսանելով վերհնաւոր փե-
սայն զքո՝ զարդարեալ լուսով հայրական փառացն ։

Ա՝ոնէն ԵՐԲՈ ԱՒՈՒՐ Ա՝ Ա՝ԲԴԱՎԱՌԻՆ ։ Ճ։

3ՕՐՀՆՈՒԹԻՆ, յառաջին տան, (3) Ա՝յսօր որ էն, իմաստքն են. նա՝ որ է՝ի յերկինս բան և ծնունդ հօր, այսօր յայտնեաց աշակերտացն զնոր հուրդն ծածկեալ յհիւ արարածոց, յոր զնորհուրդ ածութիւնն. զծառայի կերպարանն՝ զմարդկութիւնն կիր

(1) * Ջընծան այսօր լերինք այ, արարչին եղեալք ընդառաջ, պարակցին յաւիտենական լերանցն դասք առաքելոց և մարգարէից ։ ||

(2) * Ջընծայ այսօր լեառն վերին սիոն, հարսնարան անմահ արքային, տեսանելով զերկնաւոր փեսայն զքո՝ զարդարեալ լուսով հայրական փառօք ։ ||

(3) * Ա՝յսօր որ էն՝ի յերկինս բան և ծնունդ հօր միածին, ըզծածկեալն՝ի յհիւ հուրդ յայտնեաց աշակերտացն, ծառայի ըզկերպարանն ծածկեալ ածութիւն ։ ||

կամ զմարմինն ծածկելով ածուքէն, ջր փառաքն որ էր ցոյցք ածուքենն : Վրկիչն մեր ի մարդանալ իւրում, ի փառաց ի նուաստութէն այլակերպեցաւ, զբնուքէն ածային ծածկելով ծառայական կերպիւ մարդկայնով. ոպ ասի զկնի յերկիդ տան : Ասկ այսօր ընդ հակառակն՝ ի նուաստութէ ի փառս այլակերպեցաւ. զի զծառայական բնութէնն ծածկեաց ածային փառօք. զի ամ գայթակղեացին յետոյ աշակերտքն՝ տեսանելով զնա այլակերպեալ յանարգանս ի լեառն գողգոթա :

Ընդ, յերկիդ տան (1) ըս 28 ձեռագ. դնի. որ ըզբնութէնն ածային կերպիւ ծածկէալ ծառայական : ի տպ. և յերկիս ձեռ. ծածկեաց :

Ընդ, յերկիդ տան (2) ըս 21 ձեռ". դնի. որոմ զնիզ մարդ բեսպես լինել պաճար երկրորդութէնն : ի տպ. և յայլ 9 ձեռ. երկրորդութէնէ. յայլ հինգ ձեռ. մարգեսպես : Ի յայլորդ երիս տունս օրհնութէնէ՝ ամենևին նոյն իմաստք են, որ ինչ յառաջին տունսն :

Ի հարցն, յերկիդ տան, (3) Ընդ այսօր բզնիեալն, պարզի. այսօր գառազանն բզնիեալ մարմնով յարմատոյն յեսսեայ՝ ի տանէն դաւթի, ծաղկեցաւ լուսով ի նմա : Ի տունկս՝ ծաղիկն է պայծառութէն բուսոյ. և ի մարդն՝ պայծառութէնն է ծաղիկ երեսաց. որով վրկիչն իւրով վարդ վառեցաւ :

Ընդ, յերկիդ տան (4) ասելն, Ընդ այսօր անմահութէնէ հոտ, յայտնապէս է գրեալ յաւետարանս. բայց ոչինչ ընդդեմ է՝ թէ ի փայլման լուսոյն և յիջանել ամպոյն բուրեալ էին և հոտ անուշութէ. զի յերկնային երևմունս պզտալիս՝ բազումանգամ պատուի և անուշութէ հոտոց : Ընպիսի հոտ քաղցրութէ բուրելով ի թաբոր, թմրեցուցեալ ասէ՝ հիացոյց, յապշութէ էարկ զգաստն

(1) * Ընդ այսօր հընչեաց յառաջին քերթն հայրապետական բարբառիւ ինից, ասէ զա է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ. որ ըզբնութէնն ածային կերպիւ ծածկեաց ծառայական : ||

(2) * Ընդ այսօր վիմին հաւատոյ յայտնեալ վկայութէնն երդուեն, երբակի յօրինմամբ տաղաւարաց ըն խորհըրդոյ. որոմ ըզվէզ մաքրեացես լինել տաճար երրորդ դութէդ : ||

(3) * Ընդ այսօր բզնիեալն մարմնով նով յարմատոյն յեսսեայ գառազան, ծաղկեցաւ լուսով ի թաբոր լերինն. ասէ : ||

(4) * Ընդ այսօր անմահութէ հոտ անոյշ բուրեաց ի թաբոր. թմրեցոյց զգաստս առաքելոցն. ասէ : ||

ղէպան առաքելոյ , թէ՞պէտ առանց բառնալոյ վնասուց
ղէպայութիւն ։

Յորդորմեայն , յառաջին տան , (1) Ու յանբսկիզքն , իմաստքն են . որ յանսկիզբն ՚ի հօրէ առանց փոփոխելոյ ծնեալ էին , և սրովբէական թևօքն ծածկեալ ըստ տեսլեան եզեկիէլի . յորմէ սերովբէքն երկու թևօք ծածկելով զդէմս իւրեանց , այնու ծածկէին յինքեանց նաև զծածուածն , նշանակեալ թէ անմատչելի է յարարածոց ։ Ընդ՝ յծածուածն այսպէս ծածկեալ գոլով , և յետոյ մարմնով ևս պատելով , այսօր վնասն ծածկեալ վառս ծածուածեանդ ցուցեր աշակերտաց քոց ևս ։

Ընդ , յերկիդ տան , (2) Ու ըսպասէրական , պարզելի է . որ սպասէրական զանցաւոր օրէնս մովսիսական գրոց խօսէր ՚ի սինեական լերին բերանով հրեշտակին . այսօր վնասն ինքն զմովսէս ՚ի մեռելոց , և զեղիա ՚ի կենդանեաց ածեր ՚ի տեսանել անմիջաբար զփառս քո ։

Ընդ , յերկրդ տան (3) ասելն , խօսէին զէլէյն , իմանի . որք խօսէին զխորհուրդ եղելոյն քոյ՝ որ լինելոց էր յերուսաղէմ . ՚ի զխորհուրդ փրկագործ չարչարանացն և մահուն , զոր կրելոց էր քո ՚ի նոր յերկնէից , յերրորդ տան (4) ասելն , վկայեալ էական բանիդ , իմանի . վկայեաց էակից և անճնաւոր բանիդ՝ միացեալ ընդ կուսածին մարմնոյդ , թէ դա է իմ որդի ընդ որ հաճեցայ . որում ասել կամի , որդի իւր կոչեաց ՚ի զոկ իբրև իւրմէ ծնեալ միջանջենաւորակից բան , այլև իբրև ծնեալ ՚ի կուսէն . կի՞ որ նոյն է , որդի իւր լինել վըկայեաց թէ՛ իբրև աճ , և թէ իբրև մարդ . զի ՚ի կար-

ծելի

(1) * Որ յանբսկիզբն էէն անյելապէս ծընեալ , և սրովբէական կանըն ծածկէիր թևօք . այսօր ըզսպասարգրեալն մարմնով ցուցեր զծածուածէ քո ըզփառս աշակերտաց քոյ ՝ որ . քո ամենապայծառ ծաու ծագմամբդ ողորմեաց մեզ աըծ ։ ||

(2) * Որ զբսասուբերական օրէնս մովսիսական տառէյն ՚ի սինեական կանըն խօսէիր լերին . այսօր ըզմովսէս և զէղիաս ածեալ ՚ի մեռելոց և կենդանեաց ՚ի տեսիլ փառաց քոց . քո ամենա ։ ||

(3) * Որ ըօրինակ մեծի գաղտեան քո ՚ի Թաբօրականըն ծանուցեր լերին . քանզի տեսին դասք առաքելոցն ըզնախահարան եկեալ փառօք , խօսէին զէլէյն յերկէմ զխորհուրդ . քո ամե ։ ||

(4) * Ա յսօր հայր յամպոյն վըկայէէ էական բանիդ միացեալ ընդ կուսածին մարմնոյդ , ասէ դա է իմ որդի ընդ որ հաճեցայ . օրհնեմք ։ ||

ծիլի ըմ մարդկունէն այլ որդի չնորհէք՝ ըմ ալանդոյն
նեստորի ։

Այնդ, ի չրիդ տան (1) ըմ բազում ձեռադիր դնի. ձա-
ռացեր ծափմամբ փառաց տոց ըմ բրչությունեն ։ ի տպ. չբ-
չությունեք ։ Այստ առաջնոյն իմանի. գծագուծն արդա-
րոց արեգականակերպ չարքությունեն երկնից՝ ծանու-
ցեր այսօր ծագմամբ փառաց քոց ։ Այակ ըստ երկնին՝
իմանալ մարթի է նաև՝ ի վերայ այլակերպութիւնէ քոյ՝
որ և արքայութիւնէ ասացաւ՝ ի նոր, (մատթ. ԺՇ. 28.)
իբրև ցոյցք և առհաստեայ հանդերձեալ արքայու-
թեանն ։

Այ սահմանէ մանկունքն այսր կանոնի, Եբենտ ասէին,
չգտանեմք առնել ինչ՝ ի բացատրել. զի իմաստք բա-
նիցն նոյն են՝ զորս յանցեալսդ բացայայտեցաք ։

Վանէի Ճ. դպրոցին ։ ձա ։

302. Ճ ողակաթ ասի տեղին՝ ուր ըմ տեսլեան սկիզն
գրիգորի լուսաւորչին երևեցաւ շող լու-
սոյ ծագեալ և զերկիր ներկից. ուր և շինեցաւ տա-
ձար, և սահմանեցաւ տօն նաւակատեաց նմ ։ Այս
տօն է, զոր հնագիր ձայոյ ինչ նշանակէ՝ ի քաղցցի.
ձ. գնեցոյ՝ Գետնի բերէ ։

Օ շաբաթական այսր տօնի ասեն արարեալ Վահակայ
կիճիկի՝ ի ձորափորոյ՝ գեօղնեցի դարուն. յորում
քանքն յարմարէը են ըմ տեսլեան լուսաւորչին. բայց
օրինակ ինչ համարի յոհաննու մանդակունոյ ։

Յօրհնութիւնէ, յաւաջնին տան (2) ասէը, պըսակեալ զերկ
խաչեն, հայի՝ ի բանս տեսլեան՝ յորում երևեցան
միևնոյն լուսեղինքն յօրինակ էակեղեցոյ, և՝ ի վերայ
սեանցն խաչք լուսեղինք, նշանակեալ թէ՝ զբ էակե-
ղեցին յերկրի աստ խաչիւն քրի պսակելոյ է, ըմ խա-
չակիր կենացն քրի նմանելոյ։ Այամ, զի էակեղեցի չար-
չա-

(1) * Այսօր ըղծագուծն արդ- ցի, քանզի քն արքայն երկնից
դարոց արեգականակերպ փայլ- այսօր պըսակեալ ըղչեղ խաչիւն
մամբ, ծանուցեր ծագմամբ փա- իւրով. և զարգարեաց զամուրըս
ռաց քոց ըր չարքայութ. օրհ։ || զո պաճուճէլի փառաբն իւրով։ ||

(2) * Մարթի էր ըզ էակե-

չարանօք և մահաբեր ամբ քոյ հարուածս նմա , և երկեսցի Թագուհի . ուստի որպէս քոյ արքային պարծանք և խաչն նոյնպէս եկեղեցւոյ ։ Ա՛ւ զայսօրդին , զարդարեցաք պաշտօն , իսկ ես տեսանեմն յորում աեղիք եկեղեցեայ զարդարեցան փառաւք իմովն միածնին . և խորհրդեամբ նշանակեր զհոգեղէն զարդարանս պարգեւաց և ածգիտութեանն , որովք զօրութիք եկեղեցւոյ հաստատին և պայծառանան ի հանդէս ածպաշտութեան ։

Ա՛նդ , յերէցէ տան , (1) Ա՛նդ դասս երգնաւոր , պարզելի է . ընդ դասս երկնաւոր զօրացն՝ որք յերկնից զնան յերկիր , վերառեալ զանդադար փառաւորութիւս ՚ոյ , տնօրէնք քեզ , յր տան ցնծութիւն կատարելք քեզ , աւետելով . ուրախ լեր անարատ Տարսն քոյ , անբծնելի քո խորհրդով . յր այնու խորհրդով՝ որ յայսմ տեսեալ յերկինից մեզ քո . կամ , խորհրդոյն՝ որով Տարսնացար որդւոյն ՚ոյ , և իբրև Թագուհի պատկիս յերկինս ։

Ա՛ հինգերդ տան , (2) Ա՛սաւ հրեշտակացն , մեծութիւն բերէ քոյն՝ ասելով . վկայեա դնելոյն՝ դասք հրեշտակաց յերկնէ իջեալ յերկինից երգեն ասելով , ոչ բացատրի՝ զինչ ասեն . այլ անգէն յարէ , հրաշալի ձայնիւն եւ զանահակելով , երգեն զօրհնութիւն երեքսրբեան ։ Ա՛ն որոյ յարելի է ի յաջորդ տունն . յր դասք հրեշտակաց վայրիվերոյ երգեն ասելով առ եկեղեցի , (1) Ա՛բարեր լեր բերկրեցայ Տարսնացեր՝ զոր եկեղեցի , Ա՛յսդա յիմ սրտի ՚ոյ եկեղեցի՝ զր . և զմանկունս քո պայծառացոյ , զուարթացոյ յօրհնաբանութիւն այնմ՝ որ ծագեաց ի քեզ զարդ լուսոյ ածգիտութիւն ։

Ա՛ հարցն , յերկրդ տան (4) ասեն զեկեղեցի , վերջին բռասաղէմ , իմացեալ լինի Տաւատացեալ առ հրեշտակն երբեսաղէմն , որ աստրին ի և երկրաւոր ։ Ա՛ստ այլ մնաց

(1) * Ա՛նդ դասս երկնաւոր զօրացն վերառեալ զանդադար փառաւորութիւն . ուրախ լեր Տարսն անարատ աւետելով երբեն զքոյ խորհրդով ։ ||

(2) * Դասք հրեշտակացն վայրիվերոյ երկինից երգեն ասելով , հրաշալի ձայնիւն եւանելով երգեն զերբս օրհնութիւն երբեսակ սքբութեաց ձայնիւ ։ ||

(3) * Ա՛բարեր լեր բերկրեցաց Տարսնացեալ զբեկեղեցի , պայծառացոյ զմանկունսքս քո յօրհնաբանութիւն Թագուհին զոյգ լուսոյ ի քեզ մեզ եկեղեցի ։ ||

(4) * Ա՛բարեր լեր զբնիսոյ գուշ ասէր սնոյն , և ցնծայ վերնդ է բուսաղէմ . քանզի քո արքայն երկինից գայ առ քեզ . ալ ալէ ։ ||

մտաց՝ նաև արքայութիւն երկնից կոչի վերջին եղեմ, յր համեմատութիւն առ երկրաւոր կիր զնմանէ եկեղեցիս ։

Ողորմեա՛ծ, յատաջինն տան (1) առ քո խօսել՝ յերկրորդ տան առ ժողովուրդն փոխին դէպ բանին . յր թէ՝ նա ինքն քո , որ հաստատեաց զեկեղեցի՛ ի վէր առաքելական վիմի հաւատոյն , կանգնեաց՝ ի սմա սեզան սրբութե՛ , և՝ ի նմանէ բաշխել մեզ զմարմին իւր և զարիւն ։

Ասկ յերկրորդ տան (2) ասէրն , թէ հոգին ևրջ կիր իջանել աղաւնաձեւ երևմամբ՝ ի վէր մարմնոյ և աբեւան ձեռ , խնդրեն կամ հոգևապանս յանեւրևոյն թ , յորժամ՝ ի զբ պատարագին աղօթեմք իջանել հոգւոյն սրբ՝ ի վէր ընծայիցն , և կամ զգալի երևմամբ . ոմն պատմի՝ ի վարս սրբ՝ն բարեղ , այլև՝ ի վարս Հարտանց և յայլ տեղիս՝ եղեալ երբեմն երևոյթ այնպիսի ։

Ի՝ մանկունքն , յատաջինն տան (3) ասէրն , յայնժ հնդէնչին , պարզելի է . ձայնս հնչեցին սանդարամետք՝ յր խորք անդնդոց յորժամ միածինն էջ և ոսկի ուռամբ բաղխեաց գյատակ երկրի՝ ըստ տեսլեան ոսաւորչին ։

Լուծք ի երեսփոխան ճաճանչին ։ ձբ ։

303. Վերափոխումն ճամբր կուսին յերկինս հոգւով և մարմնով յոյնք կոչեն դիպած , յր փոխումն , անցումն ։ կիր դէնդես , յր հնդումն , հանգիստ ։ առինք կոչեն առաքեցէս , յր վերառումն կիր վերացումն ։ Պատմեն երջանիկ փոխման կուսին , զոր յարուցեալ և մարմնով յերկինս փոխառ դրեալ ըստնին այժմ առ եկեղեցիք քրիստոնէից , ուր նիքն ի գրուածոց ինչ դիտեն ստոյգ արիստապատգայ առ տիտոս , այլև նիկոդեմոսի , յորս ասի՝ թէ ի մեր ձեռնալ

(1) * Որ հաստատեցեր բանիւ զեկեղեցի քո քո ի վերայ առաքելական վիմի , երդէ՛ ի սմա զերգբա հոգևորս ։ ||

(2) * Իջեալ հոգւոյն սրբոյ աղաւնակերպ երևմամբ ի վերայ մարմնոյ և աբեւանըն տեն , ի բեմ ժողովոյն հոգւոց մերոց ։ ||

(3) * Երբ միածինն ի հօրէ , և լոյս փառաց ընդ նրմա , ձայնք հընչեցին սանդարամետք անդընդոց ։ ||

ձեռնալ անձկալի կենաց տիրամօր ի վախճան անդր, որում ինքն կարօտանօք ապասէր, առաքեալք և այլ աշակերտք յապրեցուցեն զնա ժողովելոք յերդիմ, առաջնակաց գան յերուսաղէմ և զրուցատրեն նմա. և ի ժամ վախճանին տեսին զմեծութիւն գլոր բազմութիւն երկնային զօրաց վայելիցեալ յերկինս յօդարկաւորեալ մօր իւրոյ. զորոյ զմեծութիւնալ մարմնին բարձեալ հաստատեցելոց բազմութիւն արանց և կանանց, հանդուցին փառօք ի ձորն գեթսեմանի. և զաւուրս երիս առ նմա գերեզմանին ձայնակցութիւն հրեշտակաց օրհնէին զնա և զմեծամայրն։ Որ յառաքելոց պահասէր ի ժողովոյ անտի, որ ոչ հայ պատմիչն ասի լինել բարգուղիմէոս, և ըստ յունաց՝ Թովմաս. որոյ անագան հասեալ յերդիմ, և զգրկումն ի յերկին օրհնութիւն տիրամօրն ապաշաւել, ցանկացաւ գոնէ տեսութիւն վախճանիլ մարմնոյն միւթիւարել զկարօտանս սրտին. իսկ սէրգ առաքելոց կամեցեալ ընդ ապիտ քուսն եղբօր իւրեանց, բայլն՝ այլ գոնի զգերեզմանն ունայն յայտնացոյց մարմնոյն։ Որ սոյն պատմութիւն ձեռագիրն ևս ընդ շարականացս, և ըստ ձագդոյն կարգին ևս Ղ. Ինձիկեան ածածկի՝ Ղ. ԲԵՒԷ ԳԵՐԷԶԷՆ, զոր ի յերկինս զարս ասաւ կիրակոս վրդպտ։

304. Յաղագս ոտնի վերափոխման՝ թէ երբ սահմանեցաւ յեկեղեցւոջ, չունիմք յիշատակ հաստատից յառաջին դարուց։ Սմանք համարեցան՝ յառաքելոց անտի առեալ սկիզբն. հինն ունելով, ոտն կարծեմ, ի պատմութիւնէ անտի նիկոդեմոսի ասացեալ յաղագս ննջման կուսին. ուր՝ ի բերանոյ ածամարն ասի առ յովհաննէս, թէ զոր ննջման իմոյ արասջիք ի փառս անուան ոտն այն իմոյ։ Որ զինի խօսելոյ սէնն պետրոսի առ տիրամայրն ասի. Ծնեալոյ դիւրատակ նորոյ ննջման և փոխման քո, որպա կարգաւորի ի մէջ եկեղեցեաց քոյի։ Որ դարձեալ, սէնն պօղոս խօսելով անդ առ ժողով աշակերտացն ասէ. Պարտ է մեզ զոտն վերափոխման նոր կատարել յաղագս ննջման. և ի տեղւոջ հանգստեան արբունչին նորոգել եկեղեցի, և անուանել ածածկին. ոտն զի անունն իսկ եբեւեցուսցէ զխորհուրդս զօրութեան։ Յայսպիսի բանից առել և զաբարիա կիղկոս ի Հառի ննջմանն ասէ, թէ առաքեալքն կարգել արձանացուցին զնոր

նէր յօգուտս ամենայ տանն և հինգն ։

Ականջս լսէին զբարեբեր չիք ստոյգ վկայութիւնք այսոցիկ ։ Եթէ ձեռք ինչ փոխման լանուն անձնասիրութեան , հերձուածողք զննողաց անհարազատք դատեալ էին ։ Ուր լատինացիս՝ գրիգոր տուբուշեցի՝ որ եկաց մերձ ի կատարած վեցերորդ դարուն , ասի լինել առաջինն որ եմոյծ ի գաղղիա զայս ուսուն ։ Արդ ես ։ Հայրապետս հռոմայեցի ի յեօթն դարուն՝ յիշէ զսոսին փոխման ։ Ի հրամանագիրս մեծին կարլոսի , և ի կանոնն ՂԲ ժողովոյն մագունտիոյ երեւելի առ նորա ժամանակաւ յամին 813 , գոյ յիշատակ սոսին վերափոխման ։ Չեւ այնը քահանայապետն լևոն չորրորդ որ եկաց յամին 847 , սահմանեաց ուրբաթիւք կատարել ։ Վասն զի յաչխատ սոսին սքանչելեօք պատկերի տիրամօրն աղաւեցաւ ժողովուրդն հռոմայեցի ի մահաշունչ օձէ՝ բուսնեալ մերձ ի տաճար սրբուհիոյն լուսիայի ։

Ուրոյնս զսկզբնաւորութիւն այսր տոնի ունիք դնեն ի ժամանակս յուստինիանոսի առաջնոյ՝ որ Թագաւորեաց յամին 527 . և այլք ի ժամանակս մերկայ կայսեր՝ որ եկաց ի հռոմ ՏԲ ամաւ յամին 582 ։ Այլոյ չեւ այնը անդրէաս կրետացի՝ որ եկաց իբր ի վերջ եօթներորդ դարուն , վկայէ՝ ի սակաւ եկեղեցիս կատարել զայն ։ Ուր մինչեւ ցսոսին պատերազմ եղեալ ի նախորդն սոփրոնիոսի , ի Ձառի փոխման ասէ՝ Թէ յառաջ քան զնոսա ժամանակ ոչ լիներ տոն հանդիսաւոր . զի ոչ ոք յառաջնոց վկայից խօսեցեալ էր ինչ . մինչև ապա յերկուսասներորդ դարուն հաստատեցաւ ի բոլոր ազգ սահմանս կայսերութեանն հիւս մանուելի կոմնենոսի ։ Ուր յայնց ժամանակաց միաբան սուղբութիւնք հանդիսացաւ այս տօնախմբութեանն յարևելս և յարևմուտս . ոմն երևի ի ՃՀԴ Թղթոյ երանելոյն բենեդիկտոսի աբբայի՝ գրեալ առ կանոնիկոսս լոգդունի , որ պատճառացաւ յերկուասան դարուն՝ ամենևին ժամանակակից և համանման ընորհալոյն մերոյ ներսեսի ։ Ոմանք և լատինք սահմանեցին ի 15 օգոստոսի կատարել զայս տօն՝ յոր օր և բերկ ամին ։ Այլք ի հին վկայաբանութեանց լատինացւոց , և ի գրիգորէ տուբուշեցւոյ երևի , զի յառաջն ի 18 յունվարի առնէին գհին զտօն ննջման սրբ կուսին ։

305. Ասէ՝ ի յիշատակարանաց հայոց գտանելոյն՝ ի կանոնս մեծին սահակայ յիշատակ տօնի ՅԾածնին. այլև զՅուդայ մնաւեսի խորհեցուցոյ դրել Հառ սահակ արծրունի նախարար, յորում յիշատակէ զպատմութիւնս փոխման կուսին, և զպատուիրել տալոյ ամանդն բերելոյ՝ ի հայս ձեռամբ բարեպաշտիս առաքելոյն։ Եւ զի իշխանն սահակ հրաւիրեր զայր դասապետն գնալ առ նա, այսմ պատասխանէ՝ թէ չիա բեմ գալ, մինչև խաթաբեցի ծն խոհեհոյն։ Ուր թէզնա չասէ որոշակի՝ ուր տեղ էին, բայց իբր ինքնին իմանի՝ լինել տօնի փոխմանն. մի զի այս էր յատուկ և հանդիսաւոր յայմ տօնս ՅԾածնին։ Յորմէ երևի՝ թէ՝ ի հինգերորդ դարուն կայր ի հայս տօն վերափոխման. և հաստատի ևս ասացեալն՝ ի սկիզբն շարականոցին, թէ զառաջին պատկեր փոխման արար մնաւեսն խորհեցաւ. Թէպէտ օրինակ ինչ ընծայէ յՀամնուս մանդակունոյ։ Այլ յետ այնր առաւել մեծացեալ եղև այս տօնախմբութիւն, մանաւանդ՝ ի ժԵ. դարուն՝ ի ժամանակս Հնորհալւոյն, յորում ժամանակի նաև յերկերողիցեցոյ սահմանեցան տօնախմբութեանն ընդհանուր պայծառութիւն, ոմն վերագոյն ինչ եցոյց. զի Հայք ոչ յայլ պաշտամունս եկեղեցւոյ, նոյնիսկ և առաւել ևս՝ ի մեծարանս սրբուհւոյ ՅԾածնին ոչ բնաւ կամեցան ստորև ինալ քան զայլ ազգս։

Եւ զի առաւել ագոյն մեծափառութիւն պատուէացեն զՀանդիսարութիւն և փոխման տիրամօրն, կարգեցին յաւուր կիւրակէի կատարել զայն՝ ի յիշատակի յարութիւն ՅԾծոզուոյն. և այնպէս կատարիւր յառաջ քան ժամանակս Հնորհալւոյն, ոչ յայտ է՝ ի գլխաւորել ինդրոցն՝ զոր յոյնք պահանջէին՝ ի Հայոց մի միաբանութիւն՝ ի ժամանակս Հնորհալւոյն. զի՝ ի չորեքին ասեն՝ ել Հոգւոյն առնել Հնաև զծնունդն. որոց պատասխանի արար Հնորհալին՝ ի վերջին թղթին առ մանուել կայսր, եթէ ասէ՝ Հնար լինի բանադատել վերկրորդ բնութիւն՝ զՀայեաւ առանց սովորութեան ազգիս, ընկալցուք յայժմուս, և այն՝ յաղագս ՅԾածային սիրոյն Հայոցդուրեան։ Ահա յաջորդ Հնորհալւոյն Կիրիմոր տղայ՝ յառաջին թղթին առ մանուել աղաչեաց թէ՝ Թ ևացուցանել՝ ի խնդրոց անոնց. զի զի ասէ՝ զոմանս յետս նահանջէ՝ ի խաղաղու-

թէ, առ որս հնազեալ է սովորութիւն։ Այլ ըստ
յեղեալ երկուց կամ ոչ կոստացս՝ լուեցին այնուհետև
յոյնք յառաջարկութէ այնց գլխոց. որպէս երևի ի
թղթոցն զոր գրեցին մանուէլ կայսր, և պատրիարքն
մեքայէլ առ գրիգոր կիղիկս։ Կայցէ ետ իբր երեսուն
ամաց՝ զաքարէ Հայ իշխան ի կողմանս վրաց՝ խրխդ-
րեաց տալ Հրամանն, զի զոծս փոխմանն կարիցեն առ-
նել ի 15 օգոստոսի՝ ի սահմանի Ռուսաէնս իւրոց.
որում էտ Հաւանուէն երկիր ժողովն սասի՝ յամին 1204·
ի չրդի կանոնին. Թէպէտ և ոչ տեւեաց ի սովորու-
թէ ապին։

Ա. Այսպէս ինչ ծանօթս առնէաք յաղագս ծոցի փոխ-
մանն Ա. Ծածկին, մնասիցուք ի տեսուէնի առաջին կա-
նոնին· զորմէ ի դէպ Համարիմ ծանուցանել, Թէ
բազումք բառք և ոձք բանից շարականս նմանն են շա-
րագրութեցն, որք կան ի պատմուէնս ննջմանն կոս-
սին, մնձաւանդ ի գիտնեսիոսի առ տիտոս։

3օ· Ց Ծ օրհնութէ, յառաջին տան (1) ասէն, զա-
հապետսս պայծառացեալ, իսմանի· զոր կուսանքն լու-
սաւոր կիսպայծառ զգեստուք զարդարեալք վառէին
զլապտերս իւրեանց, ըստ պատմուէ փոխմանն կուսին։
Ա. Նդ չեկեղց տան (2) ըստ ամէնառագր. դնի, սպասէին և
սինաննէին ան էսկ ենանն փոլվ։ ի տպ. փոլց։ Համաստան
յայտնի են. յո զմարմին սիրամօրն Հանգուցանելոյ
մօտ գերեզմանին, սպասէին՝ Թէ ինքնին քն ձրն
անդր լինելոց է, կիմ գալոց է. և ահա տեսին ի բար-
ձանց երկեալ վճրն բազմելն Քրիստոսի։ Օ այսո-
սիկ մարթ է իմանալ՝ Թէ երևելի տեսլեամբ, և Թէ
աներևոյթաբար. զի ամենեին Հաւատալի էր՝ Թէ
փրկիչն մեր գայ իմանալ յաւանդումն ամենամաքուր
Հոգւոյ մօր իւրոյ անչափ սիրելւոյ՝ առ ի յուզարկա-
ւորել զնա փառօք յերկինս. որպս ինքն մայրն էկայ
առընթեր խաչին՝ յաւանդման Հոգւոյ միածնին իւ-
րոյ,

(1) * Ա յսօր ժողովեալ սըբ-
րոցն ի միասին երանելի առա-
քեալքն և ըզ կուսանքն Հան-
գեստուք պայծառացեալք լու-
ցանէին ըզլապտերս իւրեանց.
և միաձայնեալ ասէին օրհնէ՛ եա
ամենօրհնեալդ ի Հանգոյս։ ||

(2) * Ա յսօր գնէլով ըզ-
կոյսն առ գրանն գերեզմանին,
սպասէին և անդունէին ան իակ
ինքնին գոլոյ. գերիվերոյ աե-
սեալ զաթարիշն եկեալ բազում
հրեշտակաք. և Հոգա միա· ||

կի.

ըոյ , և՛ ի Թագման իւրածէն մնալինցին ։ Ի.Յիսկի անպատմելի կակծանաց սրտի մեր իւրոյ զոր Տաուա-
ցուէն մխիթարութէ ոչ առնէր սրտին սիրելւոյ ։

Ի.Նդ յԵրիզդ տան , (1) Ի.յասը պեհնալ առաւել ըլ անեծ-
ըհոյի տեսուէ պարտ է առնուլ զանձն . վի ոչ մնալոյ նոյ աչօք տեսին առաքեալք զԵուէն սրիկ կուսին տա-
պեղէն կառոք յերկինս . այլ Տոգւոյ տեսողութէ խոս-
նային վկերանալ նմի ի բարձունս երկնից ։

Ի.Նդ , ի Յրիզդ տան (2) յասելն զերկինս՝ Եօննասեղեան
Խորհուս , իմանին կայքն երևելի երկնից , յորս են խո-
րանք եօթն մյորական աստեղաց ։ Ի.սա այսմ յար-
քայութէ երկնից եօթն պարգևք Տոգւոյն սրբ՝ Տա-
մարին իբր եօթն աստեղք . և՛ ի սոյն միտս առնուն
բազումք յառաջին վարդապետաց զասելն (Յայտն .
ա. 4.) * Ի.Ջ յեօթն գորութէից Տոգւոյն . ‖ այ՛ ի Տոգ-
ւոյն սրբ՝ որոյ են եօթն գորութէք պարգևաց . թէ-
պէտ այլ մեկնիչք իմանան այսու զեօթն առաջնակայ
հրեշտակս , զորս մարթ է անուանել աստեղայ կոչել
ոմն անուամբ զանխպարագ նշանակին՝ ի յայտն . է. 1 .

Ամենք եօննասեղեան խորանս իմացան զեօթն դասս
հրեշտակաց . իբրև թէ ոք կոյսն ուղեկից իւր ունե-
լով վերկու դասս սերովբէից և քերովբէից , ըլ նոսա
եմնատ անցանել ըլ եօթն դասս այլոց հրեշտակաց ։
Ակապն ըլ սերովբէից և քրովբէից՝ այլ հրեշտակք ևս
իմանին ուղեկից եղել՝ սրբ կուսին , ոմն և յայլ առնս
շարադանացս ստէպ ասի ։ Ի.ուսէն Տարագատ իմնասք
տեղւոյս Տամարելի է առաջինն . այ՛ ի Յասը մնեը
ոմ՝ զոր կոյս՝ ընկերակցութէ հրեշտակաց ըլ ամ՝ խո-
րանս երկնային եօթն լուսատուացն . որ է ասել՝ ի
վերոյ քան զերևելի երկինս . և այսու միտք առեալ
է ևաև յայլ շարադանս . որմն ի կարգն ննջեցելոց .
դէ . յեօթնատեղեան լուսեղէն խորանս՝ ուր ժո-
ղովք սրբոց են ։ Ւսկ եթէ կամիցի ոք իմանալ ի վե-
րոյ քան զերևելի երկինս . և այսու միտք առեալ
է ևաև յայլ շարադանս . որմն ի կարգն ննջեցելոց .
դէ . յեօթնատեղեան լուսեղէն խորանս՝ ուր ժո-
ղովք սրբոց են ։ Ւսկ եթէ կամիցի ոք իմանալ ի վե-

(1) * Ի.Յասը տեսեալ ըղնը
կոյսն Թաուցեալ յօգս , և ամ-
պէղէն կառոքն ի վեր Համբար-
ձել յերկինս . մրաանելով յերկ
նային խորանն ընդ իմասուն
կուսանան . և նոցա միս ։ ‖

(2) * Ի.Յասը ընդ բազմաչեայ
քրովբէսն և ընդ վեցթևեան
սրովբէսն մրաանելով յեօթնատ
տեղեան խորանն . տեսանելով
զանազան ամոսոցն զոր պատ-
րաստալ է քեզ տերունդդ .
երգեցեք և մեք աստելով օրհնել
ես ։ ‖

պատուց հրեշտակաց , ոչ է հարկ զատ առնուլ զսե-
բուհեաս և զբերուհէս . մի ոք առ հին վարդապետս
որք նախ քան զՀրատարակումն դիտեաթոսեան գրոց,
ոչ է սահմանեալ ի՛նձեակ դասակարգութի՛ւն հրեշտա-
կաց . յորս երանոս (գիրք ՟ը . հերձ . գլ . ծդ .) եօթն
միայն Թուէ . այ հրեշտակք , հրեշտակապետք , ա-
Թոռք , իշխանութի՛ւնք , պետութի՛ւնք , ՟ուրութի՛ւնք , զո-
րութի՛ւնք . զայս յիշէ և անդրէաս կեսարացի՛ ի մէկն .
յայտնութե՛ն . գլ . ծդ . որ՟ոյս և դաւիթ անյաղթ , ՟ի
Ի՛ատձրացուցիչքն ասէ . Ի՛ւրեմնպարեան դասիւք հրեշ-
տակաց սպասաւորեալ . և ընդարձակագոյն յառաջ
բերէ պետավրոս ՟ածարան զայլևայլ կարծիս վարդա-
պետացն առաջնոց : (գիրք ՟ը . յղկա ՟ հրեշտակաց . գլ-
՟ու . ՟ը .)

Ձաւելու չարականն , պատանի՛ն աբեռան . այ
մտեր յեօթնաստեղեան խորանս երկնից , և տեսեր
անդ զզանազան աՀոռսն՝ զորս պատրաստեալ էր ՟ուս
քեզ պրոնոյդ . այ տիրուհւոյդ . զի ոչ մտեր յերկինս
իբրև աղախին , այլ իբրև մայր արքային երկնից , իբ-
րև Հարսն ազգակից ամենայնի էրիդրուեէ . վայ երևե-
ցար անդ իբրև տիրուհի , և Թագուհի ՟ամ՝ պարսա-
ծոց : Ի՛յդպիսի ՟ածամարդ ոչ մի աբեռա պատրաստէ-
էր , ոյ այլոց սէց , այլ զանազան և բազմապատիկ ,
այ անբաւ աստիճանիք փառաց էրանուեէ՝ Համեմատ
անկրնելի մեծութեան ՟ածամայրութե՛ն , Համեմատ
բազմապէզ լինելե՛ն ընդհակ , Համեմատ բազմաշա-
ռաւորեէ վաստակոց առաքինութե՛ . որովք գե-
բահրեալ առաւելութի՛ւն ՟ի քեզ գնաւորեցեր զամեն-
ապն արժանաւորութե՛ն , ընդհակ , և վաստակոյ՝ որք
յայլ սէս մանաւանդաբար չափեցան . վայ ՟ի միակ
քումՀ անբմբռնելի գերազանցութե՛ բոլմնդակէցեր

զնոմ երկնային աբեռանցն գահակալութիւն :

Այսմ, զանազան աբեռա իմն ըստ որոշման դասուց սէցն
որ յերկինս . իբր զի ամենայնի Տիրամայրն գերագոյն
եղանակաւ Հաղորդ գոլով կատարելութե՛ զանազան
վիճակի սէց , ունէր պատրաստեէ իւրաքանչիւր կար-
գի առանձին իւր աբեռա գերագահ . առ նախահարսն՝
իբրև ահկակալութե՛ նց ամենեցուն . ՟ը մարգարէսն՝
իբրև գաղտնեացն ՟ոյ նախադիտող . առ առաքեալս
իբրև վարդապետուհի նց . առ մարտիրոսս՝ իբրև ա-
մե-

մեծապիշտ տանջեալ . առ կուսանս՝ իբր նախագիծ օրինակ . առ ամենանացեալս՝ տիպ ժուժկալական և անուշտական կենաց . առ Ձդնատուրս՝ իբր հրաժարեալ յիւր աշխարհական վայելմանց . ըստ Թագուհուս՝ իբր Ձմխորհս Թագաւորաց . առ հրեշտակս՝ իբրև զիսոյ դասուց նոյ ։ Յակ զերիվերոյ քան զայսոսիկ՝ սեպհականն նմին աճեցուս բարձրանալ հոգւով քով՝ իբրև Ի. Ճառագ. Ոչ ահա զայն ասէ մեծաոուս տեսեր զոր ասէ , և ազ դեսանիք ժառանգեցեր . իսկ մեք աղօտաբար և ի Ձնմանէ երով դասանեմք . և ըստ համարին ժողովս երկնաւորաց և երկրաւորաց երգեմք լուսբերան գոչմամբ, օրհնեալ ես ամենօրհնեալդ ով միայն ի կամայս , այլ ի բանսեղակ հոյլս արարածոց ։

307. Ասդ , ի հինգերորդ տան (1) և ի հետևեալսն զեմք բանին Հայկն առ քս , ոչ յայտնապէս երևի ի վերջինն տան . ուստի յայտ հինգերորդ տան փոխհրանէն լինի զիսոյ . զի նախ յերկրդ դէմն ասէ , փոխադրեաց բանն ածծ՝ յերկայինսն դասելով ըստ . և ապա փոխէ յերկրդ դէմն ասելով . մի որով հրաշալիս ձայնիւ ծեղ երգէ եհեղեցի , ըստ քեզ բանիդ ոչ ։ Յակ ասէրն զոր տիրասացն՝ ապաքէն յանդգնաց նախածն , իմանի փաստիւ յանցանաց եւայի , կամ ազատուղ ի յանցանաց ևիր . և զայս արար ՝ ծնանելով զերկիրն ։ Կամ , յանցանք իմն զպատուհաս նիր , ըստ զերկուսին , զորոմանք Թէին , գնուաձիէն ի նեղքոյ բանսելն առն . յորոց ազգան մնաց կոյս ածածայրն . յոր ըստ պատգամի յարի՝ հոգւոյ և մարմնոյ . կի , կուսանէց՝ իմն կուսանաց մայր , ըստ առաջին յարացոյց , ուսուցից և ինամակալ կուսանց Թէ Ձդնոցաց մն ոչ . ասես մն այսր ի Թիւն 79 ։

Ասդ , ի վեց տան (2) ասելն , Թէ սերտանցն սրբոց հին աւանդեաց զսրբասանելալ հոգին ի յեան հրեշտակաց իւրեանց գասուցն , ոչ իմանի աւանդել ի ձեռս հրեշտակաց իւրեանց գասուցն , այլ ինքնին զսրբոցն հոգիս ։ ||

(1) * Ի յայսր զազատիչն յանձնաց նախածնէն ըզհաւատեցեալս մեզն փրկագործաց բանն ասէ , յերկրայինն դասելով յածածնէ կոյս խորանն և յանպատուհ՝ ի կեանս . մն որով հրաշալական ձայնիւ քեզ երգէ եհեղեցի ոչ ըզնոր զսրբոցն զօրհնաբանելն ։ ||

(2) * Ի յայսր սերտանցն սրբոց հին աւանդեալ զսրբոցն հոգին ի յեան հրեշտակաց դասուցն . որպէս զի սրբոցն հոգիս ։ ||

իբրև պահապանաց՝ առ ի պահել, այլ իբրև սպասաւորաց՝ առ ի բառնալ և հանել յերկինս. և է այս ետանաւ իսկից՝ առ ի նշանակել զծառայական մեծարանս հրեշտակաց առ Աստուածն իբրև առ թագուհի իւրեանց։ Ո. Այս բացայայտաբար ասէ պատմելովն դիմեալսոսի. * Ա. Եանգեաց զանձնաքո Հոգին ի ձեռս նոր. և այնպէս պատգամաւորեալ առ ի հրեշտակական դասուց, վերացաւ որպս փայլակն գերարփի ի փառս վերինն էդիմի։ Ա. Ըստ այսմ յառելոյս շարականս, որպէս ճեբէրէլ ճայեալ, ոյր, որպէս լուսաւորագոյն քան զարև, կիր քան զերկինս փայլատակեալ. կիր ոգի հրեղէն ըստ նմանութեան հրեշտակաց. որով ահեղ դասուց հրեղինացն նմանեցաւ. և նմանելովն՝ գերազանցեաց քան զհրեշտակս. վը զի նոքա բնութեան են լուսաւոր. իսկ մնքուր Հոգի սերաքինն գոլով մնքոյ կային, բնութեան ստորև էր քան զհրեշտակս ըստ յատակ պարզութեան. վըր նմանեալով նոր յաղթեաց առաւելութեան բնութեն նոյ։ Ա. զարձեալ, ի միայն Հոգի սերաքինն՝ փայլատմանն նմանեցաւ բովանդակ դասուց հրեղինաց. որով և յաղթեաց պայծառատեսութեամբ։

Ա. Նոր, յեսայեայ ասէ (1) բառըն՝ ճեբէրէլ ճայոլենացաք, կրկնակի նշանակեն, ոյր յերկելի՝ կամ ի մնքութեան զգայութեց մերոց, և կիր յերկելի զգայի իրացս, ոյր ի նիւթականացս։ Ա. յարին սորա կամ առ բայն ասէ. ճեբէլ, ոյր ժողովեալ կիր զատուցեալ զմնքրական մերմինն յերկելի զգայութեց ասի։ Կամ, առ բառն ճեբէրէլ ոյր բացակայ են յերկելի զգայութեց։ Ա. Ըստ կիր, առ յաջորդ բառն՝ անձնաքոյն, ոյր առնել զնա հաղորդ փառացն՝ որք անչառելի են յերկելի զգայութեց։

Ա. Նոր, յսեայ ասէ, (2) Ա. յսոյ յոլասպատաբ, իմաստքն են. այսօր ի Հանդիսի հրաշափառ փոխման մեր քո յերկինս՝ լցեալ մեր մեծայոյս խնդութեամբ, անլռելի հնչ-

(1) * Ա. յսոյ վերամբարձեալ ընդ մեզ զերկնային մարմինն ունասեալ, ահեղ փոթորկեալ ի տակի գերազոյիցն յերկելի ըղձալիցն անձնաւորեցաւ առնել հաղորդս զմեզ որոյ։

(2) * Ա. յսոյ յոլասպատաբ խրճդութեամբ և յաւելմատաբ հնչմամբ նորագործ քեզ հոգեզինս ընդ հրաւառն սեռից, ասահարձ բեղով գնչառատակ կուսի ազատեալ և մեզ քո։ Վն որոյ։

Ընչմամբ երգոց եղանակեմբ քեզ օրհնութիւնս մեք
Հոգելիդն մարդիկ ընդ անմարմինոյն . զի տեսանելով
զմարմնաւորն քրտվել այսպան փառաւորէշ, յոյս առ-
նուն և մերոյ փառաւորութե յերկինս՝ պատրաստեալ
ի քումմէ առատ բարերարութենէ ։

308. Ի հարցն , յառաջին տան , (1) Որ ընտրեալդ , կարգ չարագրութենէն այսպէս իմանալի է . այսօր վար խոստեղծին ծնունդն՝ որ գյանցանս երկանց նախա-մարն երթալ , առ ի մէնջ ի վերին զօրսն փոխելեր ևս։ Ի նդ յերկեդ տան (2) ևս բերմեձեռագրս . գնի . Որ յան-նայնէ ես լեցուցել . ի տոյ . ամենայն ։ Ւսակ ասէրն , պա-գեօտ հանգոյցեր , իմանի՝ գերագոյն քան զենութիւնն , կամ ընորհիւ բարերարութե հանդուցեր յանպատում կենաս ։

Ի նդ , ի գործատան (3) ասէրն , ըստ իր արբեր գինոյ ևս. սոյնպէս ի գործատան երկդ կանոնին , Ի նդ օրօրոյն գաճենի գմայն անընդհատ մարեամ գովելով ևս , յայտարար բուեն ի մեծի գերազանցութե ի վեր քան զամ մե-ծարանս այլոց սքէ . որով Հանդուպատեաքար ևս որգ-ոյն այ փառաւորի ասծամայրն ։ Օ ի թեպետ այսու ոչ գիտաէ եկեղեցի ընծայել նման զպաշտօն ասծամայե-լուե , բայց գիտէ ընծայել զպաշտօն՝ վայել էական ասծամայր , որպիսի ոչ ումեք ի ստեղծուածոց ։ Այլ կա-մի Հաւատալ գնա ևս , բայց և ոչ միամ ումեք , կի Համարէն արարածոց . մեր անբան արժանեաց ասծա-մայրութեն փառաւորել գնա՝ որչափ կարող է . և եթէ երբեմն իւրեք ասծամանն փառաւորել , արգարանայ՝ եթէ զի չգտանէ այլագդ զարժանի փառս չափել նմ՝ մանաւանդ զի տեսանէ՝ զի և ասծ ինքեսին ասծակերպ բարձրացոյց գնա , ոչ նախանձեալ ինչ ևս փառս իւր . զի ոչ Համարի այլուամ տալ զփառս , այլ ինքեան , իբ-րև գտեր և Հարսին իւրում , իբրև մեր ասծոգդոյ ։ Ի նչհամար էն բանք վարդապետաց , որովք գասծա-վայել

(1) * Որ ընտրեալդ գասծամօրըն գասն գոյացաս երկանց երթայ , և զորդեգրեալ գոհիանդ մարմնով Ծրնաւ . այլ սոր առ ի մէնջ ի վերին զօրսն փոխելեր գնաիսաստեղծին ծը-նունդն . զոր միշտ ուներիք բա-րեխօս առեղ ևս ասեն ։ ||

(2) * Որ ամենայնի ես լեցու-ցիչ բարեխնամ ևս Հոգի . այսօր պարգեւք Հանդուցեր յանպա-տում ի կեանս ընկալութեանց ընծայրդն . զոր միշտ ։ ||

(3) * Օրհնեցիք բարձր արա-րիչ ընծրնող անտանելի բանին ընդիլ կոյսն ։ ||

վայել անուանս և գովեստս ընծայեն ինձ ամենքն. այսու ևս եթե զանազանեալ, զի այլ բնութիւն պատշաճին, և ինձ ամենքն՝ հնարհոք։

Ա՛նդ, ի գործատունն, (1) Ալ ի կոապետն, խմաստքն են. որ ի կուսական դասուց, և ի սրբ Ճգնաւորաց կամ մարտիրոսաց փառաբանին. ուստի և մեք հաստատեալ քս յօժարելով ձայնակից լինել նոյ, ամենայն ոճով մեծարեմք զիմեսն քո՝ առ ի ցուցանել միայն զմեր յօժարութիւն, այլ ոչ եթէ քեզ յատկածք ինչ առնել փառաց. որ առաւել քան զոր կարեմք միշտ բարձրացեալ ես փառօք։

Ա՛նդ, ի վերջին գործատուն, (2) Ո՛ բարեբանեալ, զբոլոր հրկիզելն է բայն վերապատմէ. և յարմարի այսոյս. զարբանեալդ միշտ ի վերին զօրացն հրեշտակաց, և զվերափոխեցդ դասուք առաքելոց և մարգարէից՝ ընդ նոսին և մեք հաստատեալքս վերապատուհեմք, այլև վերապատուհեմք զքոյին հանգստեան ոտնս։ Ո՛ասէին, զվերափոխեալ ի դաս առաքելոց, եթէ ասացուք վասն ժամանակի փոխման կամ սին յերկինս, յայնժամ զքառն ի դաս՝ իմանալ պարտ է՝ դաստաք, ոչ և եդաք. այլ զվերափոխեալդ յերկինս դասակցեալ թէ առաքելոց և մարգարէից. վի առաքեալք յերկիր՝ և մարգարէք յերկնից յաւգարկեալքդ եղեն հրաշափառ փոխման նմին։ Իսկ եթէ ասացուք վա այժմ ժամանակիս՝ յորում դասք առաքելոց յերկինս են, ըստ այսմ իմանի ասել, զհանգուցեալդ ի դասս առաքելոց և մարգարէից. և այս յայտ առնէ՝ թէ՝ նոր կոյս յառաքելական և ի մարգարէական դասուց չուրջ պաշտպանեալ ի իրեն ի ամենայն նոցա։

Ալ երկին այսր տան ըստ 28 ձեռագ. դնի, վերապատուհեմք զքոյին ընծայեալ ոտնս. զի վերապատուհեմք զքոյին հանգստեան ոտնս, որ առաւել քան զոր կարեմք միշտ բարձրացեալ ես փառօք։

Ա՛նդ, ի տպ, և ի 4 ձեռ. ընծայէ։

309.

(1) Ալ ի կուսական դասուց, և ի սրբոց Ճգնաւորաց և ի մարգարէից. ընդ որս ուստի և մեք հաստատեալքս վերապատուհեմք զքոյին ընծայեալ զհանգստեան ոտնս. որ առաւել քան զոր կարեմք միշտ բարձրացեալ ես փառօք։

(2) Ո՛ բարեբանեալդ անդամ

309. Ա մե՛ծացուսցկին , յատաջին տան , (1) Խոր-
նայբէ , իմնատքն են ։ իբր խորանաձև և կամարները-
մեան տե՛ղ ոյ յօրինեցար ո՛վ ննժածին կոյս ։ որով զան-
հատանելի բանին ննժ առանց սերման կրեցեր յորո-
վեցին քեզ ։ Ակ բառն ընտաբարեն ոչ նշանակէ ատա՝
ը բնական կարգի , կի բնական զօրութ ը ։ զի այդմ
ոչ նեղէ յաջորդ բառն՝ անեբնութ ։ այլ նշանակէ՝ իս
կանգս , Հիմնարատնգս իբրև յատուկ և բնական ծնունդ
քո կրեցեր յորովեցին քեզ , և ոչ անցողապես իբրև
ը խաղովակ , ոնյ վաղենտիներեան ազանդաւորքն հա-
մարէին ։ Ակ , բնաւորապես , ը իբրպես իւրով ննժ-
այնին բնութ ը կրեցեր զանձն ննժ , և ոչ պատահա-
բար և ընդհակառ , ոնյ այլ արդարք կրեն զնժ ։

Ա՛նդ , յերկիդ տան , (2) Դառն էրկնէ , իմնատքն են ։
ով դառն էրկնից , զանձնառելի անապատին ծագումն ,
ը զանձն ննժ՝ որ ի՛ հօրէ առաքեցաւ առ ի՛ մնդումնառել
յարգանդի քեզ , ի՛ գերկիս քո բարձել կրեցեր , գեհ-
ենեանեալ նման գկնւսական կաշէն քո ։ Ա՛սել կամի ,
ոչ միայն յարգանդի քեզ կրեցեր զանձն ննժ մարմ-
նով , այլև ի գերկոյդ գգուշեցեր , և քով կամաւդ
մնուցեր ։

Ա՛նդ , յերկիդ տան , (3) Տնդրեխնալ չէիր , իմնատքն էին.
այսօր որդիդ քո աեղափոխաց գքեզ վերնական քե-
րովբէական կառաք , որ սպասաւորեալդ ես և երկրը-
պադէ՛ի սրովբէից և յիւր գօրաց հրեշտակաց՝ իբրև
մայր ոյ , և երկնաւոր արքայուհի ։ Կամ՝ եթէ ոչ
կամիս զառն ինդրեխնալ իբրև զատ բայ առնուլ ,
յարմարեա՛ այսպէս ։ գքեզ գտեզափոխեալդ քերով-
բէական կառաք , զպատասպարեալդ և գերկրպագեալդ
ի՛ հրեշտակաց՝ անդադար երգով միշտ մեծացուցա-
նեմք ։

Յողջմտացն , յատաջին տան , (4) Որ ոանիս էլ նահանջէ ,
լռե-

(1) * Խորանայարկ կամարա-
ձեան յօրինեցաք զր կոյս ննժած-
ծին ։ զանհատանելի զբանն ննժած
բնաւորապես անեբնութեամբ կրե-
ցեր ի քում որովայնի ։ անդա-
դար երգով ըզքեզ ը միշտ մեծ ։ ||
(2) * Դառն էրկնից ըզծա-
գումն անոնատելի անապատական որ
ի՛ հօրէ առաքեցաւ , ի գերկրս
քո բարձեալ կրեցեր , գեհենե-
ցանեալ նմանութեան զօրաց ։ անդա-
դար երգով մարմնացելոյդ ի քէն
ըզկուսական քո որ ըզկաշին ։ ||
(3) * Ընդրեխնալ ըզքեզ ի
վերնական ի կառս քերովբէա-
կանս ննժանեալ , սպասաւորեալդ
ի սերովբէից և երկրպագեալդ
ի հրեշտակաց , անդադար
մարմնացելոյդ ի քէն
ըզկուսական քո որ ըզկաշին ։ ||
(4) * Որ ոանիս էլ նահանջէ
մա-

լուեալսյն անհարկի պատճառս փառասէր յարուցեալ Տիրամօղն . իբրզի քրմի նմն սեպհական ընտրեալ և իշխանութեամբ կենդանութեան համ մարդոյ . եթէ ոք անառակութեան ինչ թոյլ եղեալ ի մտին առաջանալ մի մերձենայցէ առ մայր իւր , զայր է նա փոքր ինչ կեցոյց իշխանաբար ի բաց հալածեաց զայն . մի զի առաւել սիրտ ի բարեխնամ ոչին՝ առ կենդանս ի կիր առնուլ զիւր իշխանութեան՝ քան թէ ի մահ , մանաւանդ առ ամենափափաքելի մայր իւր :

Ա՝ որ յերկնից յատուկ օրհնութեանն կազմի առնել նմանօք երկրեան , որ հաճելագոյն իւրեանց փառաց Ձեռնագործանել զամենօրհնեալ ածամայրն ի փոխանակ նոր . որով ոչ բանիւ երջանիկ նաւթեացն * Լսէին զառաքեալն թէ փառացն տարօղ ‖ երևելագոյն երկինս , Լսատ յաղաղնումատան (1) յուցանել՝ թէ ած Հայր զիւր կատարեալ հնարիւեաց որ ածամօրն , առնելով , հանդուցեալ ի հրեշտակս փառս , ի քերովբէից ։ և ահա զսոյն ասաց վերագոյն վանս ածածնին , առ զափոխեալ ի կառս քերովբէից ։

Հնչեիզ տան , (2) Ա՝ արփաբաստեալ , ամանք խմացան յաւղագս գունդ երևեաց տիրամօրն . իբր զի ասի՝ թէ՝ ի գոյն յորևնոյ էր՝ նման մարգարտի ։ Լայց լաւ և ի փոխաբերմամբ խմանալ ի վէր Թագաւորական զարդուց և նշանաց , ոչք կազմին ի մարգարտաց և ի ծիբանոյ . և խմանի ասել . ոչ Թագուհի երկնային՝ զարգարեալ մարգարտաք , և զգեցեալ զծիբանիս , հրաշափառագոյն պայծառացեալ ըստ նմանութեան ածողուցոյդ . զքէզ որդիդ քո վերափոխեալ դասեաց յանեպատում ի կեանս ։ Ա՝ արգարիւք ի զբ կոյսն էն ած անմարդական մեծութեին՝ և հնորհք պատշաճեցաք նմին . իսկ ծիբանի՝ ածակերտ կատարելութիւք և փառաք . որովք հրաշալի յօրինեաց զնա ածորդին իւր , ոչ թէ զիւր

(1) * Աղբսկիրքն ած անհասանելի բնութեի և հանգուցեալ ի հրեշտակն կառս . վն որոյ գովելով աստք , օրհնեալ ես հայր աղբսկիրքն ածն ։ ‖

(2) * Ա՝ արգարաստեալ և ծիբանազգեաց հրաշափառագոյն կոյս . զոր առեալ որդոյ վերափոխեալ դասեաց յանպատում ի կեանս . վան որոյ գովելով աստք , օրհնեալ ես որդիդ մեր ածն ։ ‖

մահու և կենաց քո Թագաւոր փառաց . ողորմա ։ ‖

զիւր զեղագ արքայական դնել՝ ի գլուխ մօր իւրոյ ։ Յերկրդ տան , (1) Պետասանէլն հոգւոյն , իմաստքն են ։ Ոմ անհասանելի զօրութեամբ հոգւոյն սիրէ . կամ , անհասանելի է զօրութիւն հոգւոյն սիրոյ , որով համապատասխանացեալ փառեցաւ զկուսական անձամբն , յո գիմարիամն , ի վերափոխելն զնա յամենից լոյսն երկնից , ի բուն վայելուչն անեղ լուսոյ յաճառն ։ Կամ , համատարած լոյս մարդկ է առնուլ զնախնեաց հոգին՝ որ . որ բոլորովին փառեցաւ զանձամբն կուսին՝ երբեմն հոգևոր հարսին իւրոյ , առնելով զնա հոգի , կամ յիւր հոգեգինութեամբն միացուցանելով ։ Օ՛ եթէ որ մեզ ձեռնտոյ ի նոր , մի հոգի է՝ ու առաքելոյ , զոր նշ լինիցի այսմ որ գլխաւորն պատեալ իցէ ի հոգւոյն սիրոյ , բայց եթէ համակ հոգիանալ , և բոլորագակատ զզօրութիւն հոգւոյն սիրոյ իւրացուցանել . մինչ զի հոգին նոր մարմնանալ , և մնալ բնաւ հոգւովն գործեսցէ զնա , և կարօղ լինի նաև Պետասանէլն մնալ են աստուածքս , մինչև առակ ինչ կարծել . վերոյ ընտրելի ևս է փոխանակ քննելոյ բարեբանելով ասել , օրհնեալ ես հոգիդ Աստուածդ բիա Պ։

ԼԱՆԸՆ ԵՐԿՐ ՈՐՈՐ Ի ԷՐՓԱԼԻՍԱՆ ՁՔ ։

310. Յառաջագանի առաջին կանոնին յիշեցաք , թէ ոճն վերափոխման առաւել հանդիսաւոր եղև առ ժամանակաւք շնորհալոյն ներսէսի . որ և սահմանեաց՝ ինչորհեալ կատարել զայն ոճն , որպէս ծանուցանէն ոճոգրեալքն ։ յորմէ և հետանելի է ասել ցեալն ի սկիզբն շարականին՝ թէ երկրորդ և երրորդ պատկերք փոխման իցեն յօրինուածոյ նորին ներսէսի շնորհալոյ , ոմն յիշէ զայս նաև կիրակոս պատմիչ ։ Յօրհնութեան , յառաջին տան , (1) Պայոց պանծահնէլն , խմաստքն

(1) * Պետասանէլն հոգւոյն զօրութեան , որով փառեալ հանապատաւ լոյսն բնականան անձամբն . վերափոխելով յանպատմելի և յանհասանելի և յանանց լոյսն . զի որոյ բարեբանելով ասեմք. օրհնեալ ես հոգիդ Հրեշտակաց ։ ||

(2) * Պայոց պանծահնէլն ծնդեան քո՝ որ ընտրեալ նոր հերգոյ ի հոգանելի գոյացեցդ փոխագրեցեր ի էմերկինս ։ ||

իմաստքն են . այսօր զսպաստաւորն խորհրդոյ անձա-
ռելի ծննդեան քո ու՝ ի հողեղէն գոյացութենէդ կի՛
ի մարմնականացս փոխադրեցեր ի յերկինս :

Ընդ, յերկիւղ տան (1) ասելն, էարչդրա՛ցեր ի սրբայնոյս,
պարզելի է . բարձրացուցեր ի ստորին երկրաւորայս՝
ի կայանս գերակայիցն երկնաւորաց , կամ հրեշտա-
կաց : Արդ է և սքսաւն ի սրբայնոյս՝ առնել խընդ-
իր գերակայէն . զի բարձրացուցեր ի կայանս գերա-
կայիցն զի բայականացն ի ստորայնոյս աստի :

Ընդ , ի հինգերորդ տան , (2) ուր վերջ տանցն դնի ստ-
վերաբար , ի լոյսն անբասիրեր , մի օրինակ գրէ , անմա-
պոյս :

Ընդ, ի վեց տան , (3) ի՝ պեսիլ հրաշէից , իմանի . ի տե-
սութիւն , կամ յերևումն հրաշալի փառացս միածնին՝
զուարճացան դասք առաքելոց ևս :

Ի հարցն , յառաջին տան (4) ասելն , դարչդրա՛ցեր ի գառ-
նաջին , իմանի . զբարձօղն անիծաբերն ցաւոցն եւայի՝
դարձուցեր այսօր յառաջին փառս անմահութենէ՝ զոր
նախաստեղծք կորուսին մեղօք :

Ընդ , յերկիզ տան , (5) Որ չի՛ ծոցոյ հօր , պարզելի է .
որ զծագօղն լուսոյդ ծագեցեալ ի ծոցոյ հօր՝ այսօր
փոխեցեր ևս :

Ի մեծացուսցէն , յերկիզ տան , (6) Տէրն անտանելի բա-
նին , և երկիր վայրապիակ յորում լոյսն ածանիցի . և
արևելք առեալ ի բեպականն արդարուէ . անդադար
ձայնիւ :

(1) * Այսօր զանտանելի բանին ըստ բարձօղն զբերովբէին հողեղէն բարձրացուցեր ի ստորայնոց գերակայիցն կայանս : ||

(2) * Բանն անմարմին որ ի քէն մարմնացաւ, և ի դերկիրս քո բարձեալ կրեցաւ մարիամ, այսօր եկեալ բազմութիւն զօրաց հրեշտա կայքն վերացոյց ըզքեզ հրաշ կերպ կառօք ի լոյսն անբասիրեր : ||

(3) * Ի տեսիլ հրաշից փառաց միածնին զուարճացան դասք առաքելոցն . և ընդ վերին զըզարթունսըն համաձայնեալքնոր օրհնութիւն քեզ եղանակէին օրհնեալդ ի կանայս : ||

(4) * Որ զմիածնի որդւոյ քո զբնակարան գնահատմօրն երկանց բարձօղն այսօր դարձուցեր ի փառս առաջին . ըզքեզ : ||

(5) * Որ չի՛ ծոցոյ հօր լուսոյդ ըզծագօղն որ մարմնով ծընաւ ըզքեզ, այսօր փոխեցեր ի կեանս անպատում . ըզքեզ : ||

(6) * Տէրն անտանելի բանին, և երկիր վայրապիակ յորում լոյսն ածանիցի . և արևելք առեալ բեպականն արդարուէ . անդադար ձայնիւ : ||

երկիր իցէ՝ յորում լայն ազանիցի : ||

Ընդ ,Լերդ տան , (1) Ոչ կապարուն , իմաստքն են . զքեզ՝ որ եղեր կատարումն մարգարէից քոյով կուսական ծննդեամբդ , որով լուծան օրէնք բնուն , հրաբուն սեռքն հրեշտակք փոխադրեցին՝ի լուսեղէն խորանն : Ոչ՝ զի տիրամայրն ասել՝ կատարումն , այ կատարիչ մարգարէից , իմանի՝ կատարիչ մարգարէական գուշակութեց՝ ծնանելով զքեզ , որով լցան նմա մարգարէութիքն : Ի կանոնն յովակիմայ և աննայի կոչի

Ա՛արգաբէից հանդէսարան . տե՛ս Թիւ 14 :

Յողորմեայն , յառաջինն տան , (2) Որ անմարմին բնութիք , իմաստքն են . որ անմարմին ճոխութիւդ միացար կիս մարմնոյ յարգանդի կուսին , անյեղաշպես գոլով , այ անփոփոխանալս մնալով յերկաքանչիւր բնութիս . այսօր յանտրտում՝ի կեանս փոխեցեր զնոյդ՝ որ ուրախութիւն է երկնի և երկրի : Յայս երիս տունս բացայայտի հատուցումն որդիական՝ որով քո արար փոխարէնս ծնողական վաստակոյ կուսին . զի փոխանակ մարմնական կենաց՝զոր ծնանելովդ ետ քեզ, նա և չափեաց զանտրտում կեանս երանութիւն . փոխանակ իսանձարրապատ հանգստեանն՝ի մսուր՝ հանգոյց զնա՝ի լուսեղէն խորանս . փոխանակ՝ի գիրկան բառնալոյ՝ վերացոյց յաթոռ փառաց :

Յանուն Երեք տառուր Ի Էրափոհան : Ամէն :

311. Յօրհնութիք , յառաջինն տան (3) ասելն , պայծառացեալ էմասպուրնէ , իմանի՝ առանձինն լինն լուսաւորութիք տեղեկացեալք խորհրդոցն այ՝ի փո-

(1) * Զքեզ կատարումն մարգարէից կուսականդ ծննդեամբ որով բնութեցս քահանեցան օրէնք, հրաբուն սեռէնդ փոխադրեալ՝ի լուսաշէմ խորանն . անպատճառ : ||

(2) * Որ անմարմին բնութիք ճոխութիք քո՝ որ միացար մարմնով յարգանդն կուսին անյեղապէս գոլով . այսօր փոխեցեր զուրա-

խութիդ երկինն և երկրի յանտրտում՝ի կեանս . աղաչանօք մեր քո ողորմեա մեզ որդի այ : ||

(3) * Այսօր հրաշափառ կոչեցմամբ հոգւոյն ժողովեալ սրբոց առաքելոցն և խմաստուն աբ կուսանացն , պայծառացեալք խմաստութիք՝ի յերկնային փոխուման ճամբորն . և համաձայնեալք անմարմնոցն օրհնէին : ||

փոխիլ ՚ի ծածանիլն յերկինս . ոմն և պատմէին ասել՝ Թէ առաքեալքն սիք , և յոտէթէոս խմաստուն՝ խօսեցան բանս խորինս :

Ա՚նդ ՚ի եղեկդ տան , (1) Ա՚յսօր պէսպէս հրաւիրով , պարզելի էն խմաստքն : Ա՚յսօր տեսին առաքեալք վայրկենաւ յերկինից զորդին միածին հրակերպ դասուք և հրաշալի փառօք՝ յատանդուն գերապայծառ մարքսը հոգւոյ աւետման ծնողին իւրոյ :

Ա՚նդ ՚ի երրորդ տան , (2) Ա՚յսօր ըզբնակերան , խմաստքն էն. այսօր վերնական հրաբուն կիր հրեղէն սեռք հրեշտակ կաց՝ զընակարան հոգւոյն սրբ զտիրանալոյն փոխադրելոյն յերկինս , որով եմուտ նա ՚ի վերինն եղեմ , յաներեսական առագաստ փառաց՝ յանմահանելն եղեակեցս , յոր յայն առագաստ՝ որ անմոռանալի է պարտաճոցս , յոր ոչ ոք ՚ի մարդկանէ կարէ մտանել իւրով զօրութ : Ա՚յլ , յոր ոչ ոք ՚ի բանաւոր պարտաճոց՝ ՚ի մարդկանէ և ՚ի հրեշտակաց կարէ հասանել , յոր յայն բարձրութեն ամենայնի փառաց՝ յոր ժամանեաց տիրամայրն , ընդ երբորդութեն , յոր մերձ յաթոռ երրորդութեանն . այնչափ հպարտ եղեալ ՚ի փառս ՚ըզ երրորդութեն՝ որչափ հնար էր յոյ վերանալ գնա յիւր փառակցուն : Ի սա այսմ ասէ և նարեկացին (՚ի ներքոյ ծածանելն .) *Լրբոր դութեն անտես թաքնութեն՝ խորհրդակից սիրոյ կուչեցար : ‖ և դարձեալ (՚ի գանձն ծածանելի .) *Լրբոր դութեն փառացն տարօղ : ‖

Ա՚նդ , ՚ի չորեքտան , (1) Ո՚ր բազում ձեռագ . դնի . յանպատում վերածոյն բնութենէ : ՚ի տալ. բնութենէն . յոր փոխադրեաց յիմմանալի և յանճառելի բարիսն երկինից , որք բնութ կարի՛ ալլազանք էն ՚ի մարմնականացս : Ո՚յսմ տան , և ՚ի հետևեալսն՝ դէմք բանին առ քն էն , կամ առ պական յանմքառանելին եղակացս ընդ երրորդէն . և համա : ‖

(1) Ա՚յսօր տեսեալ հրաւիրով դասուք վայրկենաւ յերկնից զորդին միածին արփվառեալ հրաշալի փառօք , գերապայծառ մարքեալ հոգւոյն յատանդուն աւետման ծնողին իւրոյ . և համաձայնեալ : ‖

(2) * Ա՚յսօր ըզբնակարան հոգւոյն սրբոյ վերնական հրաբուն սեռիսըն փոխադրեալ յերկինս , մտանելով ՚ի վերինն երբորդ աւուրն ՚ի յառաջատան անա-

(3) * Ա՚յսօր ըզբնախառնեցն երկանց բարձրոյն կուսական ծընդեամբ զանհարմանալի մայրն՝ միածինն ՚ի քէալ փառաք փոխադրեաց յիմմանալի և յանպատում գերագոյն բնութենն . վասն որոյ սրտվրէական ձայնիւ զէպ երգեմք սրբոյ ըզբնէն փառաբանութենէս :

առ ՝ ուսած ։ ուսած ՝ ի վերջն ասի , սրովբէական ձայնիւ քեզ էզդեւմք ոՀ սՂդ պՂց զնիշտ կիմ զանգատար փառաւոնեցնես ։

Ա՛նդ , ՝ի հինգ տան , (1) Ա՛յսօր ընՀողեզին , պարզեզի է . այսօր գՀողեզին բնութիւնն տեսանելով սուկասան դասք հրեղինաց . զի տեսանէին զմարմին ի հրեղէն կառաք վերաբերեալ յամմարինց ՝ի յերկինսն խոնարհանն ։

Ի՛ հարցն , յառաջին տան , (2) ՈՀր ընդտասինիք , պարզելի է կարգումն բանին ։ Ապա , այ կուսիւն մարիա մաՀ , որ զղատապարտութեն անիծից երկանցն եւայի եղոյծ ծնունդեամբ միածնի քոյ , գաբձուցեր այսօր յառաջին փառս անմահութեան զնախատաեղծն ադամ՝ անմահ փառօք վերացուցանելով զքէ կոյսն , ՝ի նմա զբոլոր բնութեն ադամեան բարեբաղդութիւնք յայն վեՀակ երանեական՝ որ պահեալ էր ադամայ և ծնունդոց նո՛ , եՀել կոյսը մեայր յիւրումն անմեղութեն ։

Ա՛նդ , յերկրդ տան , (3) Ո՛ր բազում ձեռագ . դնի . Օ՛ր մտերեցեր ՝ի բնաիոնեն . այ վե բնակութեն ։ ՝ի տպ . ՝ի բնակոնեն ։

Ո՛ մեծացուսցէն , յառաջին տան , (4) Ա՛ճաճին գերագոյն , իմաստքն են . ոՀ ՀաՀածինն , զոր այսպէս խոսան և ադասատ գերագոյն քան զերկինս . վե ոՀ լոյսն ծագեՀ ՝ի Հօրէ որդին՝ որ անատանելին է բոլոր բնութեց արարածոց , ուսած և երկնից , պարագրեցաւ մարմնով յորովայնի քոյմ . որով յիրաւի գերագոյն քան զերկինս գտաւ ։

Ա՛նդ , յերկրդ տան , (5) Ո՛ւռուքն փակեալ ասի ՝ զի տիրաս մայրն

(1) * Ա՛յսօր ընՀողեզին բնութեն տեսեալ հրեղինացն սուսկասալ գասք , մարմին հրանիւթ կառաք յանմարմնոց վերաբերել ՝ի յերկինսն և յանմոտոյց լուսեզին խոսան . վե որպ ։

(2) * ՈՀր ընդտասինիք երբ կանց անեին նախաճրն է լոյծ միածնի որգւոյ քո ծնընդեամբ կոյսն մարիամ , այսօր յառաջին յանպատում փառսըն գարձուցեր սուսա ընդնախատաեղծն , զոր միջո ուՀիմբք բաբելեաս առքեզ ՝որ ՝ասջ ։

(3) * Զոր մտբերեցեր ՝ի բնակութեքսում էակեին հոգիք չըշմարիտ , և լըցեր անՀատելի էօՀնարիսան շնորՀք , այսօր գերագոյն հրեղինացն գասեցեր ընդՀողեզին բնութեն . զոր ։

(4) * Ա՛ճաճին գերագոյն երկնից գոյացար խոսան և առագասատքանզի ծագեալ լոյսն ՝ի Հօրէ բնութեց էից անատանելին պարագեցաւ ՝ի քում որովայնի . Հոգևոր երգով ։

(5) * Ո՛ւռուքն փակեալ զքէզ եզեկիէլ յառաջագոյն ծանոյց կոյս

մայրն իւր տեսլեան եկեհեղելի, այնու պի առ մերձաւո-
րութեն առն մարդոյ ամենահին փակեալ ինաց մնանիլ-
նաւոր կուսութեէ. է որ եմուտ բանն անմարմին՝ որ
անտես սանելին էր յաղագաց. և էլ անտի մարմնով՝
անխախտելի պահելով զկուսութեն նր։ Կայ իմանալ
գնա գուն փակեալ նաև իւ անքննելի մեծութէ ընդ-
հանն և փառաց, որովք բարձրացաւ. պի ըստ ասելոյ
Աղբեկացւոյն (՚ի ներբ. ածած.) * Ընձառուէ ան-
հասականաւ վեհագոյն ամենեցուն փակեալ գտանել.
և ոչ զօրեն երկնայինք զաղալչին անհաս անօրինու-
թեն զանքննին ծնօղ վերաքարոզել։ Վակայն է այլ
մնաց պարտիք խոստովանել գնա գուն բացեալ,
է մայրենի գԹուէն և իսնամոյ՝ որով համ կարօտեալք
կարեն համարձակ մատչել առ նա յամ ժամ առանց
դառնալոյ ունայնաձեռն. պի եԹէ յոք ասէր վ՚ս իւր,
(ղմ. 32.) * Կուսն իմ բաց եր համ եկելոյ, ։ պի ընչ
խորհիցի ոք վ՚ս տիրամօրն, որոյ գԹուէնն ընու վեր-
կինս և վերկիր։

Վանէն Վաստակեաց սբ Խաչէն։ ձե։

312. Վաստակաւք ասին տօնախմբութէքն արա-
բեալք ՚ի շինութէ տաճարաց, կամ պյլոց
երևելի կերտուածոց. զոր յոյնք կոչեն Ենկենիա, այ
նորոգումն կիսնովիրուին։ Ընդ՝ այս նաստակաւքը որ
ասի պեղ Վաչէն, ՚ի սկզբան սահմանել էր առ յոյնս
՚ի տօնախմբութիւն եկեղեցւոյ. ուստի և առ մեզ ՚ի
շարականոյս ինչ գնի, Վաստակեաց եկեղեցոյ։ Վանգի
իբրև աշխատութէ երանելւոյն հեղինեայ գշնորհն յայտ-
նեցան գերեզմանին ՚ներուն՚ան և ոչ խաչն, ետ շի-
նել զեկեղեցի յարութէ ՚ի ձգ գողգոթայ. և կայսե-
րական հրամանաւ ժողովեցան յեղիմէնկոսնոյ մեր-
ձակայ տեղեաց. և մեծահանդէս տօնախմբութէ կա-
տարեցին վնաւակատիս եկեղեցւոյն. զոր և որոշա-
բար

կոյս անարատ, ընդ որ եմուտ խոսեալն Աստուծ կուսութէդ. անտես յչից, բանն անմարմին հոգեւոր։ ‖ որ ՚ի հօրէ, և էլ մարմնով ած-

քար պատմէ առաքեալսս. (գլուք ՃԻ. գլ. ԻԶ.) և յաւելու՝ Թէ յայնմ ժամանակի հանդիսաւոր ոտն կատարէ Եկեղեցին Եղիպտի ամի ամի, ի նմին աւուրս ամս տուեալ նահատակել, և զԹէ օր Տաւնիս ողբմանէ ժողովել. որ առ Հինսն յերևելի ոտնս միայն լինէր։ Օ այս պատճառ ոտնիս դնեն յայսմաւուրսդ յունասց ի 14 սեպտեմբերի. և ընդհակառակն ներբսս սիրէ նոքա պէս ի Թղթին ի միջագիսս ասացոյց. (Հմր Ճ.) բերելով նաև ի պատմութեցն Եւսեբեայ, Թէ կարգեցան ոտնք նահատակաց ի պատճառս շինուածոց Եկեղեցեաց յայլ տեղիս ևս. որպէս և ի ծուր փիւնիկեցւոց Եկեղեցի շինէր ի պողին Եպիփան ի նահատակսս նոր առեալ ասելով զԹէ արար նա ինքն Եւսեբի։

Այլ քանզի յայսմաւուրսդ Հայոց զոտն նահատակաց դնեն ի 13 սեպտ. և քննիչք Եկեղեցական արարողութեց առ լատինս նոյնպէս ասեն՝ Թէ յերեքտասանն նոցն սմանոյ կատարիւր այն ոտն, քննելի է Թէ ընդէր յայսմաւուրսդ յունաց և Հռովմայեցւոց ասեն լինել ի չորեքտասանն։ Այս տեսանեմք զպատճառն՝ զի յունացն ի նմին աւուր պատմ. զնահատակսս Եկեղեցւոյ գողգոթային, և զվերացումն խաչին, որպէս առնէ և մեր յայսմաւուրքն. և Թերևս ի սկզբան վերկաքանչիւր ոտնս ի միում աւուր ի չորեքտասանն սեպտեմբերի առնէին. և յետոյ բաժանեցին, զնահատակաց նոցա ի 13 ամսոյն կատարելով, և զվերացմանն ի 14։

313. Պատճառք ոտնի վերացմանն խաչին՝ յոմանց կարծի լինել երևումն նշանի խաչին եղեալ առ մեծն Կոստանդիանոս ի պատերազմի ընդ գեղց. զոր և նա զօշակ արարեալ զօրաց իւրոց, յաղթեաց Թշնամեաց. ի կիրակասկ այսր կարգեցաւ ասեն ոտն խաչվերացին։ Այլք ասեն սահմանեալ ի կիրակասկ գիւտի պատուական խաչին Քրիստոսի Թագուհւոյն։ Օ Եղիպտոսին ևս կիրակն յայսմաւուրսդ յունաց ի 14 սեպտ. և յաւելուն ասել, Թէ ի դնել զպատուական խաչն ի նորաշէն Եկեղեցւոջ որ ի գողգոթա, ժողովուրդն փափագանօք ինդրեաց տեսանել զայն. վասն հայրապետն բարձրացոյց ի տես ամենեցուն. որք տեսեալ զնշանն կենսարար՝ երկիրպագին ջերմեռանդն հաւատով. և յայնմ հետէ ոտնդրեցին եղև ի ոտնի

հաս

նաւակատեացն 'ի 13 սեպտ. վերացուցանել 'ի տեսիլ ժողովրդեան, ոպ կայ գրեալ և 'ի վարս մարիամու եգիպտացւոյն: Բայց այլ երկու անգամ ևս 'ի տարւոջ ցուցանէին զածընկալ նշանն, ցի 'ի նբ շաբաթուն և 'ի զատկին. ոպ պաւլինոս եպկպս նողայի՝ որ եղև 'ի չրրդ դարուն, գրէ 'ի թ թղթին առ սևերոս սուլպիկիոս, թէ եպկպսն ամի ամի ցուցանէ զայն ժողովրդեան 'ի զատկի յարութեան:

Յայսմաւուրք հայոց (14 սեպտ.) յաւելուն և զայս պատճառ վերացման խաչին, թէ բարեպաշտ կայսրն հերակլ նուաճելով զխոսրով արքայ պարսից, ը այլ դաշինս հաշտութեան պահանջեաց 'ի նմանէ զնբ խաչն՝ զոր խոսրով գերեալ էր 'ի ձեռաց փոկասու կայսեր. զոր և յետս դարձոյց խոսրով. և առեալ զայն հերակլի՝ ինքնին տարաւ եդ 'ի տեղւոջն՝ ուր էր յառաջ: Այսմ միաբանին և մատենագիրք ոմանք 'ի լատինացւոց ասելով, թէ յայսմ պատճառէ առաւել հռչակելի եղև տօն վերացման խաչին:

Յամ գրելոցս ունիմք տեսանել, թէ առ յոյնս 'ի տօնի նաւակատեաց լինէր յիշատակ ոչ միայն եկեղեցւոյ, այլև սբյ խաչին միանգամայն. և թէ այն տօնախմբութիւն ձգիւր մինչև յութ օր ը պատմելոյն սոզոմենոսի: Ապա վ՝ այնր պատճառի և առ մեզ 'ի կանոնի նաւակատեաց լինին բանք զեկեղեցւոյ և զսբյ խաչէն միանգամայն. և յութօրէսն ևս մերթ եկեղեցւոյ, և մերթ խաչի տօն կատարեմք: Բայց զօր տօնախմբութեացս ոչ կամեցան առաջինք մեր անշարժ հաստատել 'ի 13 և 'ի 14 սեպտ. այլ ըստ հանրական սովորութեան՝ որով զերևելի տօնս տրունականս 'ի կիւրակէ օր սահմանեալ կատարէին, նոյնպս զտօն խաչվերացին զետեղեցին 'ի կիւրակէն՝ որ հանդիպի երբեմն 'ի 14 սեպտ, և երբեմն յառաջ կամ զկնի քան զայն. և զնախընթաց շաբաթ օրն կարգեցին տօն նաւակատեաց խաչին: 'Ի հին ճաշոց ինչ գրեալ 'ի թուին չծա. (1302.) դնէ զնաւակատեացն 'ի 14 սեպտ. և 'ի յաջորդ աւուր զխաչվերացն: Իսկ այլ ճաշոց հնագոյն, գրեալ 'ի թուին ոհթ. (1230) զնաւակատեացն 'ի շաբաթ օր դնէ, և 'ի յաջորդ կիրակէն զխաչվերացին: Սակայն երկդ ժողովն սսայ, յամին 1204, ը խնդրոյ զաքարէ իշխանին՝ շնորհեաց

Ո՛վ ի՛ չէդ կանոնին, զի ի՛ կողմնոս վրայ կատարիցին զնաչվերացն ի 14 սեպտ։

314. Ո՛վ շարականս նաւակատեաց, և զուարթութիւն խաչին ասեն արտրեալ սահակայ կաթողիկոսի ի ձո. բահորոյ յեօթնեղեգ դարուն, որ գնաց ընդէմ տաճ. կաց. բայ յոմանց շարականաց, զորոյ յիւրմանց կար.

գլ քննեսցուք։

Լ՛ոդ՛ի կանոնիս նաւակատեաց Թէպէտ և տօնն կատարի ի պատճառս չինուելոյ նիւթական եկեղեցւոյ կիմ տաճարի, սակայն քանզի Հային առաւել յիմանալի կիմ ի բարոյական եկեղեցին, յոր առ ժողով հաւատացելոց. և որ ինչ պատշաճի միւսին, ընծայի և միւսոյն փոխոխակի։

Չօրհնուածէ, յերկիր տան, (1) Որ ընդհեղեր, պարզելի է. որ չնորհեցեր և չնորհես ողորմածէն յեկեղեցւոյ՝ ի բնակարանին հրեշտակաց՝ և ի քաւարանիս մարդկան. տուր և դու սմա վանշարժ խաղաղութիւն քո։ Լ՛այս բան պատշաճի թէ գգալի եկեղեցւոյ, և թէ իմանալւոյն. յոր տաճարի, և հաւատացելոց։

Ի հարցն, յաւուրին տան, (2) Ի նորարար նաւակատիսն, յաւուրջ բերի պատճառ տօնիս. իբր զի ի մեծահոչակ նաւակատիս եկեղեցւոյ յարութէ կիմ գողգոթայիցն զոր շինեաց հեղինէ, պայծառ հանդիսիւ ցուցաւ ժողովեան ածընկալ՝ զբ խաչն նորոգ գտեալ յայր ժամ։ Լ՛ւ որպէս յայնմ տանի հրաշակերտ եկեղեցին այն երևեցաւ բազմագին զարդուքն և զբ խաչտեայ տիւ պահեալ և պահակալ, նոյնպես ժողով հաւատացելոյն ցուցաւ իբրև դշխոյ կիմ թագուհի՝ հոգևոր պարգևօք իբրև ոսկեհանդերձ զարդարեալ, և զբ բուեր փառաց սքղ խաչին իբրև պահակալ թագաւոր։

բեալ։ Ո՛վ այս ասէ հարցնս յերկիր տան։ (3)

Լ՛ոդ, յերդ տան, (4) Ըս բազում ձեռագ. գնի. Լ՛այս նորածնեալս ձգտուի ։ ի տալ. նորածնեալ։ Հմերևս հայի

(1) * Որ ընդհեղեր զորմուածէն ի բնակարանիս հրեշտակաց և մարդկան քաւարան. տուր սմա վանշարժ քո։ || (2) * Ի նորարար նաւակատեան որ յերուսաղէմ պայծառացաւ զձեաց վայելչութիւն ցուցաւ խաչքո տեր։ || (3) * Կայ գրչիոյ ընդալմէ որ եկեղեցի, յոսկեհուռն պատեալ և մարգարէից նշանաւ խաչի քո։ || (4) * Լ՛ւ նորածնեալք մկրտութիւն որ աւազանին պատ ած նեմք ուրախութիւն ընշանաւ խաչքո տեր։ ||

հայի բանս ի տուրուվձին՝ զոր վերադրէն յիշեցաք ի տաղմէնոսէ, թէ ի տօնի հաւատարոյ և խաչվերաբ
ցին առնելին հանդիսաւոր մկրտութէ։

Ընդ, ի գործատան, (1) ։ Բանդն չէ է, իմնաստքն են. որովհետև քոի է հարմանգեալ զբ եկեղեցի հաւատոյ և մկրտութէն, նա ինքն երկնաւոր փեսային պսակեաց զնոր հարսնն կենարար խաչիւն. և ետ նմ զգրութէ խաչին յայ և յահեակ թռչել, ըմ յարևելս և յարևմուտս ընթանալ քարոզելէ, և ժառանգել ի հաւատս զժողովրդս հեթանոսաց։ Այս այ է բան եսայ. ծիբ. յ։

Ընդ, ի յետի գործատան, (2) Այ՛ս ժողովրդէ, բան ցայսմանի թէ սրպիսի պիտոյ է ածահաճոյ երկրպագութէն առ բա խաչն, ըմ ոչ արտաքին սոսի ըս մանկոյ մեծարանաց, այլև սրտիւ և գործովք. ուստի ասէ։ Այսպէս ըս ժողովրդք դատաստոք քոի. եսայք եղ կրպագեսցուք սէղ նշանիս խաչին՝ որ այժմ ծածկելն է, և ոչ ևս անարգանաց գործի։ Այսպէ երկրպագելս մեր լեցի բևեռեալ գոլով մեր ի սմս ըս նմին քոի, զի և ըս նմին քոի թաղաւորիցեմք. իսկ բևեռելն իմա նի՝ կամաւոր համբերութէ վշտաց ծառայել ոյ մինչև ի վախճան. քանզի և ի խաչն բևեռեալն ոչ իջանէ անան՝ բայց յետ մեռանելոյն։ Օ՜ սոյն անկարելի, և յառաջաստացեալն՝ թէ քո երկնաւոր փեսային հարսնացոյց և պսակեաց զեկեղեցի խաչիւ իւրով. զի ոչ հարմնուէին այն մնանջնեալ ի և անլուծանելի, նոյնպէս և խաչին կցորդութէն անլուծանելի է այժմ ըս վշտակրութէն, և ասպ ըս փառակցութէն։

Յողջմէայն, յառաջնն տան, (3) ։ Խոքանի տոմ սըբեւրութէ, նոյնպէս ի ձոր յերկինից, ։ Խ պաճաքի սըբեւրութէ ֆառաց, յառեղուն զնի՝՝ ։ ամ, ի կրկնուն մը եղանամ կին յարմարութէ. և կարգ բանին պարզելի է. ։ խոքանի քոմ սրբեւ զոր ըստրեցեր գալատեամբդ

(1) * Ընդդի քոի է հարանամ ցեալ որ եկեղեցի, երկնաւոր փեսային պսակեալ ըզամ խա չիւն. և յոչ և յահեակ Թռուցեալ ըզկենարարս ժառանգել լոյ. բարձր ։||

(2) * Եկայք ժողովուրդք քոնան երկրպագեսցուք ածոյ նին որ ոչ նշանիս. բևեռեալք ընդ նմին՝ ի սմս, և ընդ նմին Թա գաւորեսցուք. բարձր ։||

(3) * Ի խոքանի քոմ սրբեւ Թեան զոր ընտրեցեր գալա տեամբդ քո քո, ի սմս միամտ նեալ ապահովք ըզքեզ լսեր ձոյ նի ազաչանաց ։||

քո, մեք միաձայնեալ ազաչեմք ըզ։ Խոկ խնամոք քո
լոր ամենայն ի ներքս փակեն զաղդատութիւն առ մայ-
սեսական խորանն և առ տաճարն Հին. զոսս փառքն
ոչ լուսաւորը ամենեքին ի բնակութիւն և ի տե-
ղի պաշտամանդ. քայց ոչ ևս՝ ածապաշտից Համարձա-
կելի եր մտանել։ Խոկ վնասս եկեղեցի ընտրելոցն
ասէ, և լուսաւորեցեր ոչ զգալի ամենից ի մեզ,
քոյով գալստեամբ յերկինից, և ընկճածագ լուսոյդ
միայնմամբ. և ի սմա ևս ազգաց հատուցումն անար-
գելոցաց տայ միաձայնիլ՝ և աղաչանս քեզ մատուցա-
նել, Հաղորդիլ ամենեցուն միասն սեզանոյ և պա-
տարագի։

Ա՛նդ, յերկինդ տան, (1) ըստ 28 ձեռագ. գնեն, Ա՛յսօր և
հրեշտակք ուրախանան ընդ պայծառութիւն։ ի տպ. ընդ
պայծառութիւն։ այլ 6 ձեռ. առ երկնեղէն, իբր կոչական.
այ՛ ոմ՞ զգ եկեղեցի, այսօր ինդան և զուարճանան ոչ
միայն մարդիկ հաւատացեալք, այլև հրեշտակք երկ-
նից ընդ պայծառութիւն քո։

Ի՛ որ յերկինից, յերկինդ տան, (2) համանայնպէս և վէմ
իմանի զայ Վարդապետ լուսաւորիչն. որոյ քարոզութիւն
ընդ երկաց ած վնորհուրդս ածգիտութեան ազգին
հայոց, և հաստատեաց վհիմունս եկեղեցւոյ ի հայ-
ոստան աշխարհի։

Ա՛ստղն Երիզոյզ առաք, Խաչէ։ ձՂ։

315. Ո՛րինակք շարակնոցաց զայս կանոն սոփո-
րաբար միակագրեն Ա՛ստղն Երիզոյզ առաք, Հայ-
էցեալ ի կանոն Ա՛ստուածածոյ խաչին։ Ա՛ստղ ըստ կարգի
տօնին առաքեալ աւուր ի կանոնս. զի երգն ի կիւրա-
կէ Խաչվերացին. վ՛ս որոյ ի գլուխ գրոս ինչ գնեն, Ա՛ս-
նաչ առաքեալ առաք։ Ա՛ստղ ես վ՛ս կիրակէի խաչվերաց
ցին յատուկ արարեալ ըզոյ այս կանոն, տարակոյս ինն
բերել այն՝ զի չունի յատուկ մեծացուցիչ. ուր յայտ

(1) * Ա՛յսօր և հրեշտակք ուրախանան ընդ պայծառութիւն քո և վեհապետ ամենայն քո և վերկայ։ որոյն աղաչանք։ ||
(2) * Ո՛ր ըստ որ հրեշտակք ածգիտութեան՝ շնորհք ցեր մեզ, ի հեռն քահանայապետ ամենայն քո և վերկայ։ որոյն աղաչանք։ ||

շարականս տօնից կիւրակէից տեսանէք մէջ յօրինեալ մեծացուցէ, սեպհական իւրաքանչիւր. ոմն Վ արա-գայ խաչին, Վիւտի խաչին, կիւրակէից քառանուագայ, Ծաղկազարդին, Ծատկին, Հոգեգալստեան, և այլոց։

Ա.ւդ յօրհնութիւնէ, յատաջինն տան, (1) նոյնպէս յայլ տեղիս շարականաց՝ անաչառ ասել զլաջուկս քոյ, ոչ նշանակէ լոկ մաքուր, զոր ե՛ւ, այլ ցուցանէ և՛ անապատ, անմեղ գլխովին, բարեխնամող. որ ոչ միայն չար ինչ ոչ արար, այլ մնացուածդ բարիս առ անաչառ ժանս առատացոյց հոգեկանս և մարմնականս։ Ա.հա զայնպիսի բարեգործական բազուկս քո՛ի խաչին տուբանեցեր ասէ կամաւորութիւնէ. և անօրէնն խաչողքն ոչ զանգիտեցին բևեռել անամեծաբար։

Ա.նդ, յերկրորդ տան, (2) Որ վշնաբարեխոյց, իմմանի. զտարածեէ բազուկս կիր զինեա խաչի քո՝ որով զաշխարհ կեցուցեր, ետուր մեզ գաւազան զօրութեան համ հզօր առ՛ի հարկանել նուաճ զթշնամին տանոյ։

Ի՛ հարցն, յերկիղ տան, (3) Քանզի անմահացաւ, իմաստքըն պարզելի էն։ Ա.յնու եղև մեզ փայտ կենացդ՝ որ խաչն, զի անմահ կենդանութիւնէ ընկալաք նուաճ՛է ճաշակմանէ մահաբէրս պղծոյն, յո՛ի մահաբեր ճաշակմանէ արգելեալ պտղոյն։ Ի՛ մահուճանէն զոր ձնշակումն մահաբեր պտղոյն ներգործեաց՛ի մեզ, կենդանասցաք զօրութիւնէ՝ որ խաչին։ Որ խոփնեցաւ, որ քառակերպ խաչն կանգնեցաւ՛է գԱդամին, յո՛ի միջոց երկրիս յերեքեմ. գիտելով ընդ հարս, դէպ՛ի հարաւակողմն հայելով։ Ա.մէն, որ իբրև պատճառական առեալ, յո՛ որ զի, այնու զի, այսպէս պարզի կարգումն բանին. անմահացաք փայտիէն կենացդ՝ի մահուճանէ արգելիչ պղծոյն, այնու զի քառակերպ խաչն կանգնեցաւ՛ի մէջ երկրիս ե՛։ Ա.յս առեալ է՛ի բանէն առ յոլ ասացեալ.

(1) * Որ զանարատ բազուկդ քո՛ի խաչին տարածեցեր քո՛ որ ձեռ. և նըշան յաղթութեան եւաւր մեզ. սուտ ըզկեանքս մեր պահեա։ ||

(2) * Որ զաշխարհակեցոյց բազկատարածութեամբ խաչի քո՛ քո՛ որ ձեռ գաւազան զօրութեան եւաւր մեզ. սուտ։ ||

(3) * Քանզի անմահացաք կեանգնեցաւ՛ի մահուճանէ մահաբեր պղծոյն. որ կանգնեցաւ քառակերպն՛ի միջակին գիտեալ ընդ հարս. ձեռ ։ ||

ցեալ. (ՂԹ. 26.) * Լսեմ ի քումէ իմմառուէ եւ կաց բազէ տարածել զթեւս, առաւած զիտել ըզ Տարա. ‖ զոր վարդապետք ի խաչելութեան քոյ այլազանեն. իբրեւ զի բազէ թեւատարած՝ նկարագրէ զձեւ խաչի. եւ նայեւկայնէն ի մեհենութէ Հիւդայեան բացայտել, անդրջի՝ նշանակել զկամս գալն ի խաչ եւ ոչ բռնութէ. որպէս եւ յետայետ ասի՝ կալ անմուռունչ առաջի կարելի, ոչ բանալով զբերանն. իսկ ըստ Տաթա՝ նշանակէ սաստել ի դժոխականն, զի արձակեսցէն զաղատելոցդ։

3160. Յողորմեայն, յառաջին տան, (1) վայ ինձ, իմանի. ով փայտ կիմ ծառ կենայ՝ որ փոխանակ մեղ հալեր պտղոյ ծառոյն գիտութէ՝ զքո զպտուղն կեղեւ բերեր մեզ. պաշտպանէ պահեա զժողովս հաւատացելոց։

Ընդ, յերկիր տան, (2) Ո՛Հ քոյոյ, իմանալն էն. ի ձեռն քո բացաւ Տանապարհ ծառոյն կենաց յարգելմանէն՝ որով սրովքէք փակեալ պահէին։ Ծառն կենաց ի մէջ դրախտին՝ օրինակ էր փառաց արքայութեան, որով երանեալք կեան ի միջնորհնեաւոս. Տանապարհ արքայութէ փակեցաւ մեզոք ադամայ. որով հրեշտակք թիհամարեալ էր մարդկան, ոչ թողուին մերձենալ ի կեանս։ Իսկ սէգլ խաչիւն քաւելով մեղայն ադամայ, բարձաւ խոչոտութէ հրեշտակաց, եւ համարձակելի եղեւ մարդկան մտանել ի կեանս երկնից։

Ընդ, յերրորդ տան, (3) Ո՛Հ ապաքեցաւ, իմանի. քեւ ազատեալ եղեւ նախահայրն ադամ ի Տաղտկանէ, յոր ի միասուց կիմ ի մեղայ Տանակմանն արգելէր պտղոյն։

Ո՛ւոր յերկնիցն, յառաջին տան, (4) Ընծանեալ ֆայթ, իմանի ծառն գիտութէ, որ ի գործոյ անտի էաւ զանուն, եւ ոչ եթէ ի քեզ ունէր զորութէն բանալոյ զմիտս

(1) * Փայտ կենաց որ փոխանակ մահացու պտղոյն զքոյ պտղոյ պարեբերէք. պարբսպեալ պահեա զհաւատացելոց։ ‖

(2) * Քո բացաւ մեզ Տանապարհ ծառոյն կենաց ի սրովբէական պահպանութէն. պարբսպեալ։ ‖

(3) * Քեւ ազատեցաւ նախահայրն ի Տաղտկանէ պտղոյն. եւ քեզ երկրպագին ամ հաւատացեալք. պարբսպեալ։ ‖

(4) * Ընծանեալ փայտ զի տուեցեան ի կենացէն Տանեալ պտղոյ. որով յանգեաւ մայրն երայ, եւ պարտեաց ընծայ խաղալն։ ‖

զիտս, կիր գիտութեիս ծնանելոյ ի Ճաշակօղն։ Ա՛յն ծառ Ճաշակմանէ պտղոյ իւրոյ Հանէը աւտաքսեաց զմէկ՝ի կենաց անմեղութեէ. որով յանցեաւ մայրն եւայ՝ նախ ինքն Ճաշակելով. և պարքեաց զնախահայրն. ՅԻ խաբեաց, այսպէս ըստ 22 ձեռ։ իսկ՝ի տղ. և յայլ 8 ձեռ. պարտեաց, ՅԻ յաղթեաց։

Յաղագս ծառոյն գիտութեէ բարւոյ և չարի՝ ոմանք՝ի մնջմնասիրաց ասացին, թէ այնու իմանի կատարումն ամուսնութեէ՝ զոր առ ժամանակ մի արգելեալ էր նա նախատեղծիցն, և նոքա ոչ անասացին։ Ա՛տաց յածին և այս մեկնութեէ։ Յոմանէսոյս և այլ հնդեայք ընդունելով թէ էր ծառ նիւթական, համարեին ուսնել նմա զօրութեէն արգելոյ զնիւթ, և խմասանացուցեալ նեղոյ. և ոմանք՝ի նոցանէ առասպելէին, թէ նախասահեղծք արարան տղայք հասակաւ, և Ճաշակեալք՝ի ծառոյ անտի՝ խմասանացան յընտրութիւն բարւոյ և չարի։ Ցայսոյ մնայ և այս կարծիք. զի եթէ նախ քան զՃաշակելն տղայ էին նոքա, ուր պատուէրն առ անդեաց նա չուտել անտի. զի հրամանն զընտրութեէն բանի պահանջէ։

Ա՛թէ համարիցի ոք՝ թէ յայն ծառ կայր զօրութիւն մաքրելոյ զևեալատահսն՝ առ՝ի կալ լինելոյ յուսմունս, չէ այդ մերժելի. քայց գնել՝ի նմա զօրութեէ ինչ առ՝ի ծնանել զգիտութեէն ընդհանրական բարւոյ և չարի, օտար է ամենևին յողջամիտ փիլիսոփայութեէ, թէպզ թէ յաճախանութեէ։ Ա՛ն որոյ միայ ասել ընդ սքոյ վարպետին և մեկնչոյ, թէ անուճամբ միայն այնպէս կոչեցաւ. և այն կամ ըստ կատակս, ՛ի խոստանանել օձակերպ սատանային, որ ասէր՝ Ճաշակմամբ պտղոյ նը՛ն ածաբար գիտել զբարի և զչար. կիր՛ի գիտէածոյ իրացն. վը՛ն զի Ճաշակելով գիտացին՛ի փորձոյ զբարին հնազանդութեէ, և զչարն անհնազանդութեէ, զբարին՝ յորմէ զրկեցան, և զչարն՝ յոր մատնեցան։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, [1] բառն անչգացեալ՝ կարէ նշանակել կրկնակի, ՅԻ նեղ, և ցանկացեալ. զի երկոքինն առ յար-

(1) * Եռուր մեզ նըշան յաղթող ՅԻ նը՛ր զնաց քո. զի նովաւ մըրկացուք ընդ նեղ դուռն անձկացեալ Ճանապարհին. որում ցանկալին երկրածինք որդիք մարդկան։ ||

յարմար էն ձանապարհին ապբայութէ , որ չեա մե-
ղայն՝ ի նեղ դարձաւ , և սակայն ցանկալի էր հաւա-
տացելոց . ոչ զկնի յարէ շարականս . որոմ ցանկային
էբէրածէն որբէկ մարբիան . այսպէս ըստ 26 ձեռ ։ ի տպ ։
էբէրածէնո . յերկու այլ ձեռ . էբէրածէնոս ։

Լանուէ էբրէդ աւոտր , խալէ ։ ձէ ։

317 . Յօրհնութէ , ի էբրէդ տան , (1) ի սրտանձա-
նելն ապաստ , իմաստքն էն . յանհնազան-
դելն կամ՝ ի չանսալն ապամայ հրամանին ոյ խաբ-
մամբ՝ ի ձեռն ծառոյն գիտութէ , պատրանաբն որ
յօձէն նիւթեցաւ՝ ձաշակեաց յարգելեալ պտղոյն .
որով արտաքսեցաւ՝ ի դրախտէն . և և-զև նմա վչրա-
քնաւիլ մայրաչաւէն երուսաղէմ . յր օտարաբնակ լինել կի
պանդխտանալ՝ ի տեղւոջն , ուր յետոյ չինեցաւ երու-
սաղէմ քաղաքն ։ Իսօսի ըստ կալծեաց այնոսիկ՝ որք
վերոմեական դրախտն դնեն՝ ի պալեստինն . ուստի և
զասել գրոց՝ թէ բնակեցոյց ոճ զադամ յանդիմման
դրախտին , ի նոյն յարմարեն՝ թէ մերձ ի կողմնամ
եղեմի բնակեցաւ ադամ . անդ աձեցաւ որդւովք , և
անդ մեռեալ թաղեցաւ ի գողգոթա ։ Այլ ի լինել
ջրհեղեղին ասեն՝ ամիսուեաց նոյ ի տապանն զոս-
կերս ադամայ . և չետ ցածնալց ջուրցն՝ դարձել հան-
գոյց վնջ ի գողգոթա . և՝ ի գլխոյն ադամայ յայս ա-
նուն կոչեցաւ . որ թարգմանի՝ գաղաւնի ։ Այս զոյգք
առել են չերբայական աւանդութէց ։

Այնդ , ի հինգերորդում տան , (2) Այլեւէլ ի դրախտին ,
իմաստքն էն . արևելեան կողմնեք ի դրախտին քու-
սուցին գիտցար խաչին . որ չետ ժամանակաց եկեալ
կատարիւր ի տեղւոջն գողգոթայ ։ Այս և սկիզբն աս-

(1) * ի սուտնգանէլն ադա-
մայ ի կենագործ ի դրախտին
խաբանէ պատրանաբք փայտին ծա-
ռոյն գիտութէ , օձոյմբ պատ-
րանաբրն ձաշակեալ ի պտղոյն ,
և եղև վայրաբնակիլ մայրաքա-
ղաքն եդեմ ։ ||

(2) * Այբևելեք ի դրախտին ըն-
ծայեցին ըստիպտ խաչին , և ե-
կեալ կատարիւր ի տեղւոջ կա-
ռավբման , բարձրանալոյ ի դիոն
տարրեցէն վայտակերտըն , որ
բառաթեանն պահպանի անձանց
մերոց ։ ||

առեալ է յեբրայական աւանդութեաց. զի ասեն թէ սէթ հրամանաւ հրեշտակի առեալ զսերմն ծառոյն գիտութեան, էարկ 'ի բերան ադամայ թաղելոյ. ուր աճեաց և եղև ծառ։ Բուն այնր ծառոյ կայր ասեն՝ մինչև 'ի ժամանակս քս̄ի, զոր առեալ զինուորքն կամ հրէայք՝ կազմեցին խաչ, և 'ի նմ բևեռեցին զփրկիչն, որ քաւելոց էր զյանցանս ծառոյն գիտութեան։ Բայց դաւիթ անյաղթ 'ի բարձրացուցէք ճառի խաչին՝ ո՛չ այսպ̄ս խօսի, այլ ասէ. * Համաբնակից է այնր տընկոյ՝ որով մահ, թէպէտ և ո՛չ ը̄ սեռի. ‖ ուր և շնորհալին 'ի մեկնելն ասէ՝ թէ ազգաւ ոչ ունին կցորդութիւն փայտ գիտութեան, և խաչս։

Եւ յարէ շարականս, թէ այն տարրեղէն, ց̄ նիւթեղէն փայտակերտն եկեալ բարձրանայր կմ կանգնիւր 'ի դիտին, ց̄ 'ի դիտանոցն գողգոթա, 'ի ծայրն գողգոթայ լերին, ուստի լինի դիտել յայլ կողմանս։ Եւ թէպ̄տ ը̄ նիւթոյն փայտակերտ էր, բայց կախմամբ փրկչին 'ի նմա՝ եղև ո̄բ քառաթև պահապան անձանց մերոց։

Ընդ, 'ի վեց տան, (1) Բանն անեղ, իմաստքն են. բանն ա̄ծ՝ անեղն և համագոյակիցն, որ էր ը̄ հօր և ը̄ ո̄բ հոգւոյն, երևեալ մարմնովն 'ի յերկրի՝ այնու պայծառացան ամենայն արարածք. բայց առանձին իմն զմեզ զմարդիկ վերագրեաց 'ի շնորհս որդէգրութեան ա̄յ կարողութ̄ բ հզօրին հօր. կմ հզօր զօրութ̄ բն ընկալաւ զմեզ յորդէգրութ̄ին ա̄յ։

318. 'Ի հարցն, և 'ի յաջորդ շարականս այսր կանոնի լինի յիշատակ երևման ո̄բ խաչին յեղ̄էմ. որ եղև 'ի թագաւորութեան կոստանդայ որդւոյ մեծին կոստանդիանոսի, և 'ի հայրապետութեան սբ̄յն կիւրղի եղ̄էմացւոյն։ Զոր նա ինքն ո̄բ հայրապետն գրեաց առ կոստանդ, պատմելով թէ յաւուր պենտէկոստէին յերր̄դ ժամու ցոլացաւ յերկնից ճառագայթարձակ լոյս խաչանման 'ի վերայ եկեղեցւոյն որ 'ի գողգոթա. և անտի տարածեալ ձգեցաւ մինչև 'ի լեառն ձիթենեաց. զոր ակներև տեսեալ ա̄մ բազմուն

(1) * Բանն անեղ համագոյ որ ընդ հօր և ո̄բ հոգւոյն. երևեալ 'ի յերկրի պայծառացան արարածք. հզօրին կարողութ̄ բ և ըզմեզ վերագրեաց յորդէգրութեան շընորհս։ ‖

մուծ քաղաքին , դիմացին առհասարակ յեհելեցին ։ և քաղաքէ 'ի հրեից այսու նշանաւ եկին 'ի հաւատս ։ Յայսմաւուրքը յունուար և հոյոյ դնէն զսուն երեւմանս 'ի մայիսի 7 ։ Ա. լատինս չիք յատուկ տօնախմբու- թիւն երեւման խաչի . և առ մեզ յատուկ տօն կատարի 'ի հինգ երիցք կիրակինս յինուանց , երգեալով զառաջիկայ հարցնս իւր սաղմոս ։ Ասէ յուդէացւոյն խաչելեցացին առ- նել և գյիշատակ երեւմանն՝ կամ զի յատաջին չեւ էր սահմանեալ յատուկ տօն երեւման , և կամ կրկին յիշա- տակ կամելով առնել այնմ երկնահրաշ երեւման ։

Ա.երդ՝ ըս պատմութիւն կազմիլ են բանք շարականիս . ուստի 'ի հարցն , յատաջին տան , (1) Ա.յսօր ընդ ամէնս , խմանի . այսօր լուսաւոր ամպօք երեւեցաւ նշան ոզ խաչին յօդս՝ բոցաձաճանչ փայլմամբ ։ պեսոդոն ըն- բայեալ . յն տեսողքն՝ որք 'ի բացի կային , տեսեալ զսքանչելի երեւումն՝ ընթացան 'ի ներքս 'ի քաղաքն , և պատմին ոչ տեսողացն վկայնն ածային երեւիլ ։

Ա.նդ , յերիզդ տան (2) յասելն , Մինչ հասոպտուին ընկա- ընալ , իմաստքն են . զիաչն փրկական ընդունելով հինիք հաստատուն կիմանջելի 'ի վէմ մեր . կիմ , հինիք , զբաշմ ամրութիւն և սինդուխն հաւատոց ընծնելով 'ի հոգիս մեր ։ Ա.սի թէ յայնմ լուսափառ երեւման՝ երեւեցան և խաչք լուսաւորք 'ի վերոյ զգեստուց ժո- ղովրդեան , այլև հրեից ևս . որք նմա փութով քա- նային 'ի բաց թօթափել յանձանց վերեւոյթ խաչին , և ոչ կարացին բնաւ ։

Ա.նդ , 'ի վերջին գործատան , (3) Ա.յսօր 'է աբ , պարգե- լն է . 'ի զգ գողգոթա տեսիլ ահաւոր յոլացեալ երեւեր ժողովոյ բազմութեան ։

Յաղագմեայն , յերկիզ տան , (4) ըս 22 ձեռագ . դնի , Ա.ռ բաղմութեն ժողովոյն պեսոնէին ։ 'ի տպ . և 'ի 4 ձեռ . Բաշ-

(1) * Ա.յսօր ընդ ամէնս լու- սաւորս երեւեալ նշան յուդէա- կան խաչին բոցանեք փայլմամբ , տեսողացն ընծայեալք 'ի քաղա- քըն պատմին ըզնշան քո այր ։ ||

(2) * Ա.յսուհետ յաւելցի մեզ այր խաչըն փրկչական , զի յայ- նեցուցէ նոցա անօրէնն Թըշ- նամոյն , հինիք հաստատութեամբ ընկալեալք 'ի յանձինս մեր ըզ- նշան ։ ||

(3) * Ա.յսօր 'ի այր գողգոթա յոլացեալ երեւիւր տեսիլ ահա- լոր ժողովոյն . քահանայք ևս գով ։ ||

(4) * Երբ բաղմութիւն ժողովոյն տեսանէին այսօր այր ըզխաչըն լուսոյ ճառագայթիւք զարդա- րեալ ։ ||

բաղմութիւն. յայլ 4 ձեռս. բաղմութիւն: Այդեաւն՝ ի ձեռս գիրս մեկնելն է, ի բազմութիւն ժողովոյն սեռականին զոր խաչն լուսեղէն ի՞: Իսկ եթէ կամիցես անուն բայի առնուլ զսուն բաղմութիւն, պարտ է համարել արտաքոյ կանոնաց ի սեռական հոլով եդեալ. զի կայ և յայլ գիրս այսպիսի խոտորումն. զորմէ՝ ի նոր Վարդապետութեան ասասցի:

Ընդ, ՚ի ջրիդ տան, (1) ամ ձեռագիրքդ համաձայն տպագրացդ գնեն. Այս ըղձափոխմանն լուսոյ ... պեսանիկ բազմութիւն ծողովոյն. և ամ այսմ անուն բային լինի հայցական. և եթէ ոչ կայցէ վերնագիր գրչաց, պարտ է ասել՝ թէ յօրինողն հայեցեալ յապատուհան երաժըշտութեան, զանց արար զկանոնաւ քերականութեան. զի այդպիսի զանցառութեան երևի և յերկիր տան Վրթութիւն սըգ շարականին, Տեսիլ անձառելի խորհրդոյն՝ զոր յառաջագոյն յոյսս. փոխանակ ասելոյ, որ յառաջագոյն յոյսս:

Ընդ, ՚ի հինգ տան, (2) Ընդհայտն գործութիւն, խմաստքն են. ոմ ամենայնիւ գործութիւն խաչի քո, որ յոյսս՝ ի յօգնութիւն մեզ ընդդէմ սատանայի. պատերազմելով ընդ նմա գործութիւն քով, որ միշտ բնակիր ՚ի խաչին: Ի հերկրութեան բացայայտին զանազան անուանքըզ աքանչելի ազգմանըզ սըգ խաչին քոյ, կոչելով յառաջնում տանն՝ գառապան Տէրն՝ խշմանական, առաջնորդական, պաշտպանական հաւատացելոց, և խորտակիչ անհաւատից: Երկրիդ տան՝ ընդ յաղթողական ընդդէմ սատանայի, հատու քան զամ զինս. զի սրեալ է արեամբ որդւոյն ամ: Երկնի տան՝ անուս ապրեանիան քոյ թագաւորին, աթոռ վարդապետական յուսոյ. յանել զամ ձգմարտութեան հաւատոյ. դատողական յընտրել զարդարս և զմեղաւորս. աթոռ անարգանաց և փառաց միանգամայն: Երկնի տան՝ ընդ նեղն ըզբ. բառնել, յորում պատարագաւն քոյ ամ սրբութիւնք ի՞ջանեն առ հաւատացեալս: Ի հինգերորդ տան՝ կարապէս փառաւոր գալստեան քոյ ի պահել զձգմարիտ հաւատոցեալս:

Ա

(1) * Եւ ըղձափոխմանն լուսոյ ձեռագիրն նշանակ քոյ Հաւատացեալ թիւք սեռականիւք բազմութիւն ժողովոյն: ||

(2) * Ընդհայտն գործութիւն խաչի քո քի, որ յոյսս՝ ի յօգնութիւն ընդդէմ թըշնամոյն սատերազմել գործութիւ քով: ||

Ականջ լսէրուդ աստուած, Հայեղեցոյ. ձէր.

319. Յօրհնութիւն, յառաջին տան, (1) Խաչըն կենդանար, պարզելի է. կենդարար խաչիըն որ եղև մեզ գործի փրկութիւն, ամենեքեան զքեզ բարեբանեմք. Ամէն, զգերանուն ոչ՝ համարեալ իբր թարմատար, ըստ որում և յայլ բանս շարականացդ, բացատրի. Խաչն կենդարար եղև մեզ հաւատացելոցս գործի փրկութեան. ուստի սովաւ բարեբանեմք զքեզ։

Ընդ, յերկիր տան, (2) Որ ի հօրէ, խնամատարն էն. որ խաչն ի հօրէն լուսոյ, կի՛ յայց Ճառագայթեցաւ ի յերկիր. և տուաւ գաւազան զօրութիւն ։

Ի կանանիս դնի իբրև երկիր օրհնութի գերասանց շարականն, Աբեռ՚ն աբէ, յորում ակզբնագիրք տանցն կապին զանուանս Աբեխանոս. և ի նա ստեփաննոս ապաբանցն՝ եւակոս մանաց յինեալ դարուն. առ որ յղեաց Աբգարեկացին զպատմութի ապարանից խաչին, և զՃառն. ոնց վկայի Ընաքել եւակոս սիւնեաց, և ստեփաննոս քահանայ յոտանաւորսն՝ որ վե յօրինողաց շարականացն. և յարմարի և այլոց հանդամանաց ժամանակին. զի յայնմ դարու զօրաւոր պաշտպանեան աղանդաւորք՝ արհամարհօղք խաչի, եկեղեցւոյ և ամ՝ որքանն պաշտամանց. ընդդէմ որոց վարդապետք ժամանակին զինեցան բազում օրինակաւ։

Ընդ՝ յառաջին տան, (3) Աբեռ՚ն աբէ, խնամատարն էն. զքո՛ խաչ քո՛ որ հնարհեցեր եկեղեցւոյ՝ լինել սրբութի սըց. քանզի հեղոսխոյ ցգհամբ, յր բևեռօք ձգեցուլ կի՛ տարածեցուլ՚ի սմն զանարատ ձեռն քո, հաստ մնաց

(1) * Խաչըն կենդարար որ եղև ըմեզ փըրկութիւն. սովաւ ամենեքեան զքեզ բարեբանեմք։

(2) * Որ՚ի հօրէ լուսոյ լոյս Ճառագայթեցաւ՚ի յերկիրի, և գաւազան զօրութիւն հաւատացելոցս սովաւ։

(3) * Սըրբութիւն սըրբոց հնարհեցեր եկեղեցւոյ որ ըղեաչ քո որ. քանզի հեղոսխոյ ձգմամբ անարատ ձեռն քո՛ի սմն հաստատեալ. առ քեզ գհամբրին սեաբս բանական կենդանեաց. աղաչեմք զքեզ որ պահպանեա։

մահաւաքեցեր առ քեզ զնոմ աղգս մարդկան. ժողովեցեր առ քեզ յամէն աղգաց երկրի՝ ի հրեից և ի հեթանոսաց, ի մեծամեծաց և ի փոքունց, յարանց և ի կանանց. ըստ առացելոյն՝ * Յորժամ բարձրացայց յերկրէ, զամենեսեան ձգեցից առ իս։ ‖ (Յովհան. ժբ. 32։) Ա. յսոլհաւմ մեծի փրկարարութեանդ գործն լինել նեղով խաչն, որբեցաւ ինքն մարմնովն քոյ յանապատ գոլեն անտի, և եղև գործի նմա սրբութեանդ եկեղեցւոյ՝ ի պաշտամունս, ի խորհրդածութեանս, ի սքանչելագործութեանս, և յայլ նմա գործս հաւատացելոց։

Ա. Ընդ յերկիր տան, (1) Տեսել անձառելի, խնամարկն էնս. լուսաւորիլ՝ զոր նշան խաչին՝ է տեսիլ, յոր երևումն կիր յայսմանութեանն անձառելի խորհրդոյն, ըստ որ յառաջագոյն ցուցաւ՝ ի կենաց ծառն՝ ի մէջ դրախտին. քանզի զայն ծառ կիր զնանապարհ նորա շուրջանակի պարսունակեր, կիր յոմանց պահպաներ սերովբէին հրեղէն՝ հրափայլ սրով. որ նշանակի՝ թէ զոր խաչն քոյ այնպէս ակնածելի և պատուելի լինելոց է՝ ի հրեշտակաց, և անմատչելի անհաւատից և ատելոցդ խաչին։ Ոտքձել, քանզի պեսէ կարէ նշանակել ասա՝ օրինակ կիր նմանութեան, եթէ զդերանունն ըստ՝ համարկեսիմք թարմանաւոր. և պարզի բանին այսպէս. օրինակ անձառելի խորհրդոյ լուսածին՝ զոր նշանին յառաջագոյն ցուցաւ, յոր՝ ի ծառն կենաց դրախտին։

Ա. Ընդ յերդիզ տան, (2) Երինաչափ ցուցաւ, խնամարկն էնս. զոր խաչն ցուցաւ կամ երևեցաւ երբև խնամալի սանդուխք մինչև յերկինս բարձրացել. որով ձանապարհ առնեն որդիք մարդկան՝ ի դուռն կենաց, յոր յարքայութեն երկնից. քանզի խորհրդաւոր ցուցաւ տեսիլ սանդխոցն յակոբայ նահապետին, յորում եղեն իջանել և ելանել հրեշտակաց։ Ա. յն տեսիլ նշանակէր՝ թէ՝ ի ձեռն զոր խաչին հրեշտակք իջանեն զոր ելանեն զոր

լոց եւն յընկերութեն մարդկան, ՚ի հաշտութիւն եւ ՚ի պահպանութեն. իսկ մարդիկ ելանելոց են ՚ի գաս-

կացութեն հրեշտակաց։

Ա՛նդ, ՚ի չըդ տան, (1) փայտ կենաց, առնել և յատա-
կաց. (ՀԵ. 18.) * փայտ կենաց և ամենեցուն՝ որք պատսպարին ՚ի նա։ || Ա՛յտու մըտք խաչն յատակագիծն անուանեցաց սողոմոն. մը զի քո արարիչն արարածոց բարձրացաւ ՚ի սմա. և ՚ի կողէ նըր հոսեր կաթիլք ա-նապական արեանն ջնջելոյին զմեղս կողածնին եւայի. որով փայտն դատապարտութեն եղև փայտ կենաց։

Ա՛նդ, ՚ի հինգերորդ տան, (2) Ա՛ռաքեսրդ յուդա, իմաստ-քըն են. որ խաչն յուդաս առաքեսրդ Ժողովրդեան ՚ի՛ն՝ սիւնաձև փայլմամբ. զի սիւն անկայն՝ որ ա-ռաքեսրդեր ՚ի՛ն յայոց, եր օրինակ խաչին։ Այնպէս օրինակ եր գաւազանն մովսեսի. որ հերձանելով կիմ պատառելով զերկնայինէ Ժողովուրդն ջուրց ծովուն, փոխեայց ՚ի կարծրութեն վիմի, յոր երբեք վէմ պնդա-ցոյց։ Ա՛յսպէս որ խաչն զծովանման Ժողովս հեթա-նոսաց փոխարկեաց ՚ի վէմս հաստատունս, որով-ք շինեցաւ եկեղեցի քրիստ։

Ա՛նդ, ՚ի վեցերորդ տան, (3) Ա՛ներփոթեալ հրաշս, իմաստ-քըն են. մովսէս արար հրաշս խաչաձև համբարձ-մամբ ձեռացն կիմ բազկացն, որով տարածել կայր ընդէմ ամաղեկայ յատուածոյ մինչև կերեկոյ. (ելից. ԺԷ. 11. 12.) զի այնու յաղթելով ամաղեկացոց, նշանակեաց՝ թէ որ խաչն յաղթելոց է բերկրալ կիմ սատանայի։ Ա՛ռ ՅՈՒԼԻՈՒՍ ՅՈՒԼԻՈՍ։ Ա՛յսու ակնար-կէ զօձն պղնձի, որ եր ձուլէլ, կամ՝ ձուլմամբ ձեւա-ցուցեալ. և նոյնպէս մովսէս ենեաբրեալ էրեզէր, ՚ի յաղ-թել կամ՝ տկարացուցէլ զերկոյս խածանող օձիցն, ապրեցուցանելո կիմ ազատեր վնասլեթէլ Ժողովրդին։

(1) * փայտ կենաց ըզսա հոգ-ւոյին վերապրեաց զերանգիսաշ խաչատունն. քանզի պարարչէն ա-բարածոց բարձրացաւ ՚ի սմա. և կողայոս չեթէք անապական ար-եանն ըզկողածնին ջընջեաց ըզ-մեզս. պարտիզ։ ||

(2) * Ա՛ռաքեսրդ յուդաս սիւ-նաձեսիլ փայլմամբ Ժողովրդ-գեանն եէլէ, գաւազանաստա-հերձմամբ ըզկենացեալ ըզկու-տակումն ջուրցն ՚ի կարծրու-թեն փոխարկեալ վիմի. ազ։ ||

(3) * Ա՛ներփոթեալ հրաշս խաչանիշ համբարձմամբ ձեռա-ցըն մովսէսի ընդդէմ ամաղեկայ, ՚ի մարտի պարտեր ըզպեչեսթ. և ձուլագործին ձուլիւք ենեթա-գրեալ կորչեր. պարշ։ ||

(Ա.Տիմոթ. ի։ 8։) Ա. Յսոյն քո կանգնելով զմեզ խաչն, ազատեմք զՀաւատացեալս ի Թունիկ սատանայի։

Ա.Նդ, լեօթնեղբդ տան, (1) Նշանաւ խաչէ ես, խմասաքն են. նշանաւ զի խաչին զարհուրեաց հալածեցաւ խաւարն կռապաշտութեան՝ որ զաշխարհ աւհատակ կլեալ էր, որպէս գաւազանաւ Մովսէսի հալածեցաւ եգիպտական խաւարն։ Այլ զի զմարդն մեղուցեալ յանցանաւք փայտին կենաց՝ խաչակից քեզ առնելով ի մարմնի քում, պահեցեր զնա առնենայաղէ նշանաւդ. և մարդիկ՝ որք յառաջ զնշանս կռոցն կրէին յանձինս, լեռոյ զնշան խաչիդ տանին պարծանաւք ի գլուխս և յանձինս իւրեանց։ Ա.սէր, ի՞ղեռաչեալ յանգոնօք փայտին կենաց, ոչ նշանակէ՝ թէ ադամ մեղաւ Հաշակմամբ ծառոյն կենաց. զի նա ի ծառոյն գիտութեն Հաշակեաց ընդէմ հրամանին այլ։ Ա.յլ խմանի՝ մեղուցեր յանցմամբ առ փայտն կենաց. այլ ուսեալ ի ծառոյն գիտութեն՝ յանցաւոր եղև առ փայտն կենաց, անարգելով զայն, կիմ զուրկ մնալով ի Հաշակմանէ նըշ։ Կամ, կենացն յարելի է առ ի ղեռաչելն. այլ մեղաւ առ կեանս անախտութեն յանցանաւք փայտին գիտութե. և ըստ այսմ շարք բանին պարզի. խաչակից առնելով պահեցեր զմարդն յանցանաւք փայտին մեղուցեր կենացն, այլ առ կեանսն։

3 2 0 Ա.Նդ, յաւթ տան, (2) Ոչ ի վերջնոցն, ըստ ումանց բազմադակ բանքն խմացեր լինին ի վեր՝ զի խաչն չին. ուստի զառանն՝ ընթ պէտք եղեալ Հաստատել, մեկնեն՝ զնոր կարծրացեր կիմ խոտացեալ Հաստատել՝ զի խաչն լուծանել, այլ արձակելով սխալ ըստ աշխարհ զնոր Հաստատացն՝ որ այժմ ամիսիսկեր կայ։ Ասակայն ոչ ատուգեցաւ յայլ գրոց՝ թէ բառն կարծեցեալ նշանակիցէ՝ կարծրացեալ կիմ խոտացեալ. և ոչ իսկ Հարկ է այդպէս մեկնել զբառդ, թէև ի վեր զի խաչին խմասցն այդ բան. այլ մարթի և մեկնել Համարեալ Հաստատ,

(1) * Նշանաւ խաչի քո որ հալածեցար աչխարհակուլ խաւարն. քանզի զմեղուցեալ զմարդն յանցանաւք փայտին կենացդ ամենայաղէ որ նըշանաձեր. աղաչ։ ||

(2) * Որ ի վերջնոյսն առաւ Համառօտ լուծանել ժողովեալ զնոր ըզկարծեցեալ Հաստատն. և ահեղահրաշ Հառագայթիւք ցոլանայ լերկինէ գերարաչ նըշանն. և հեծեալ կոչին ամ Քոհք անհաւատից. աղաչեմք։ ||

ցի եկամուտ կիմ ստացական լուսաւորութեի. վասն զի Հառագայթ սքի խաչին ոչ է նման քաւորական, ոչ արևուն և այլոց լուսաւորաց, այլ հնարմամբ տուեալ, ուստի և համարեալ նման։

Ասայց Թողեալ զայս, առաջին մնան տանս ոչ իմանալի ի վերայ սքի խաչին, այլ ի վէր արևու. վասն զի այս բան, ոչ և այլ բազում բանք շարականիս, առեալ են ի բարձրացուցիչք Հառեալ գաւթի անյաղթին. ուր ի վերայ լուսաւորաց դնի այս բան. և բոլոր տունն շարականիս նոյնի կարգաւ տեառանի անտանօր յասելն. * Հառագայթարձակ յարևելից լուսածագեացիս, խոստաւ զլուսաւորացն լուծցուցանել զխաւարեցեալ ճառ, ճանչ, զանտանելութիւն փառաց յայնժամ ի քեզ տեսանել զլոյսն, առ ի յանդիմանութեի անհաւատից, և ի պարծանս հաւատացելոց, ի զատապարտութեի անսրբոց, և բարեգործացն ի գովեսի։ ‖ Ուր զսուտս կարծեցեալ՝ մեկնեալով հնարհալոյն ներսէսի ասէ. * Կարծեցեալ ոչ իք պարչութեն տաճմանի ասէ, որ և Հնամարիտ լուսաւորք էն յաչխարհի՝ կալգեալ Թագաւոր ժամուց. այլ Համեմատեալ նշանի լուսոյն՝ կարծեցեալ ասին այլքն լուսաւորք՝ յաղագս սքանչելի երևմանն։ ‖ Այլին նշանակութեի ի կիր առնու և յայնման խնամոտասէր. յաղագս կարգաց եկեղ. գլ. իբ. * Այս խաւար յանդիմանէր զկարծեալ Հնամանէ լուսաւորացն. որ ի պարզամիտ պարարածոյն՝ ասաւ ոճածք յօրինեին։ ‖

Աբդ՝ ըստ այսմ մնաց ասէ և շարականս, թէ արեգակն ի վերջին Համառօտ աւուր դատաստանին՝ լոճանէ, յո Թողու կիմ զադարեցուցանել՝ կինքն Հաւաքելով զիւր կարծեցեալ և անկատար Հնամանսն. և փոխանակ լուսաւորութեե նոր ցոլանոյ լերկնից գեղարհարոյ նշան խաչին ահեղ և զարմանալի Հառագայթիւք. և լերևեալ նոր Հեծեն և ողջան նմա ժողովք անհաւատից։ Այս յայսոսիկ պահէ զկարգ ներուն կան բանին. զի ասէ (‖ տաեծ. իբ. 29. 30.) Աբեգակն խաւարեսցի, և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. և ապա երևեսցի նշան որդւոյ մարդոյ լերկինս, և յայնժամ կոծեսցին նմա ազգք։ Ասկ զոր գատաստան նին կոչէ Համաօթ, ոչ նո տեսողութեե լուսոյն, զի ըստ այդմ օր մեծ ասի և աներեւոյթ, որում այլ գիշեր ոչ

փո-

سلسله‌ی آبگیرهای جلگه‌ی ساحلی را تشکیل می‌دهند که بیشتر آن‌ها خشک و بی‌آب است. این آبگیرها در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. بعضی از آن‌ها شور و بعضی شیرین است. در اطراف آبگیرها نیزارهای انبوه دیده می‌شود.

(۱) تالاب انزلی در شمال ایران، در کنار دریای خزر قرار دارد. این تالاب پر از آب شیرین است و محل زندگی پرندگان مهاجر زمستانی و بومی است. در اطراف آن نیزارهای انبوه دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

(۲) تالاب گمیشان در شمال شرقی ایران، نزدیک مرز ترکمنستان قرار دارد. این تالاب شور است و آب آن از رودخانه‌ی اترک تأمین می‌شود. در اطراف آن نیزارهای وسیع دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۲۰ کیلومتر مربع است.

(۳) تالاب هامون صابری در جنوب شرقی ایران، نزدیک مرز پاکستان قرار دارد. این تالاب در فصل بارندگی پر از آب می‌شود و در تابستان بیشتر آن خشک می‌شود. در اطراف آن نیزارهای وسیع دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

۱۱

(۱) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند. این تالاب‌ها در تابستان بیشتر خشک می‌شوند و فقط در بعضی از آن‌ها آب شور باقی می‌ماند. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۲) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۳) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

۱۲

۱۰ ـ آبگیرهای شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۱) تالاب انزلی در شمال ایران، نزدیک مرز ترکمنستان قرار دارد. این تالاب پر از آب شیرین است و محل زندگی پرندگان مهاجر زمستانی و بومی است. در اطراف آن نیزارهای انبوه دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

(۲) تالاب گمیشان در شمال شرقی ایران، نزدیک مرز ترکمنستان قرار دارد. این تالاب شور است و آب آن از رودخانه‌ی اترک تأمین می‌شود. در اطراف آن نیزارهای وسیع دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۲۰ کیلومتر مربع است.

(۳) تالاب هامون صابری در جنوب شرقی ایران، نزدیک مرز پاکستان قرار دارد. این تالاب در فصل بارندگی پر از آب می‌شود و در تابستان بیشتر آن خشک می‌شود. در اطراف آن نیزارهای انبوه دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

۱۳

(۱) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۲) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۳) * تالاب‌های شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

۱۴

۱۰ ـ آبگیرهای شور و لب‌شور جلگه‌ی ساحلی جنوب دریای مازندران، مانند تالاب انزلی، گمیشان، هامون صابری و بختگان، در فصل بارندگی پر از آب می‌شوند و در تابستان بیشتر آن‌ها خشک می‌شود. در اطراف این تالاب‌ها نیزارهای انبوه دیده می‌شود. این نیزارها محل زندگی پرندگان مهاجر و بومی هستند.

(۱) تالاب انزلی در شمال ایران، نزدیک مرز ترکمنستان قرار دارد. این تالاب پر از آب شیرین است و محل زندگی پرندگان مهاجر زمستانی و بومی است. در اطراف آن نیزارهای انبوه دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

(۲) تالاب گمیشان در شمال شرقی ایران، نزدیک مرز ترکمنستان قرار دارد. این تالاب شور است و آب آن از رودخانه‌ی اترک تأمین می‌شود. در اطراف آن نیزارهای وسیع دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۲۰ کیلومتر مربع است.

(۳) تالاب هامون صابری در جنوب شرقی ایران، نزدیک مرز پاکستان قرار دارد. این تالاب در فصل بارندگی پر از آب می‌شود و در تابستان بیشتر آن خشک می‌شود. در اطراف آن نیزارهای انبوه دیده می‌شود. مساحت آن در حدود ۱۵۰ کیلومتر مربع است.

تعريف الإيلاء في الشريعة الإسلامية وبيان أركانه وشروطه

الإيلاء لغة : الحلف مطلقا . وشرعا : (١) * حلف زوج يصح طلاقه بالغ أو ما يقوم مقامه بالله تعالى أو بصفة من صفاته كقوله والله لا أطؤك أكثر من أربعة أشهر فإن وطئها فيما دونها حنث وكفر ولزمه حكم الحنث ، وإن مضت أربعة أشهر قبل الوطء بانت بتطليقة بائنة ولا يقع بمضيها طلاق عند أبي حنيفة ومالك وأحمد ، وقال الشافعي : يقع بمضيها طلقة رجعية ، وقال ابن عباس وابن مسعود وزيد بن ثابت رضي الله عنهم : إن وطئ في المدة وهو مولٍ وإلا وقع بمضيها طلقة بائنة ، وقال سعيد بن المسيب وعطاء وطاوس ومجاهد والزهري وربيعة وأبان بن عثمان وعمر بن عبد العزيز وأبو بكر بن عبد الرحمن وسليمان بن يسار والحسن البصري وعكرمة وابن أبي ليلى وإسحاق وأبو ثور وداود : يقع بمضيها طلقة رجعية ، وقال مالك : إن كان الإيلاء مطلقا أو وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو كما قال الجماعة ، وإن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وقال ابن أبي ليلى : إن وقته بأقل من أربعة أشهر فليس بإيلاء ، وإن وقته بأربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال الثوري : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال الأوزاعي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال الليث : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال الشافعي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال أحمد : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال إسحاق : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال أبو ثور : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال داود : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن المنذر : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن حزم : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن قدامة : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن رشد : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن عبد البر : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن العربي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال القرطبي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال ابن كثير : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال الشوكاني : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال صديق حسن خان : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد الرحمن المباركفوري : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال أحمد شاكر : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال محمد عبد الرزاق حمزة : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد العزيز بن باز : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال محمد بن صالح العثيمين : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد الله بن عبد الرحمن الجبرين : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال صالح بن فوزان الفوزان : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد العزيز بن عبد الله بن باز : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد الله بن جبرين : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال صالح بن عبد الله بن حميد : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد الرحمن بن ناصر السعدي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال محمد الأمين الشنقيطي : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد الله بن عبد الرحمن الجبرين : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال صالح بن فوزان الفوزان : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال عبد العزيز بن عبد الله بن باز : إن وقته بأربعة أشهر فأقل فليس بإيلاء ، وإن وقته بأكثر من أربعة أشهر فهو إيلاء ، وقال محمد بن صالح العثيمين

Ընդ , յերկիր տան , (1) Իբր ընծաիս , խմաստքն էն . որ ընծայեցեր մեզ ոմն կենաց տուօղ՝ զկենդանագիր կիր զգատակեր ծառայական կերպիդ , յո մարդկային կերպարանացդ երևեցուցիչ . որ յինքեան բերել կիցանդիման առնել զբեզ զկերպարեցդ ամենեցուն ի փառս եղբօրդուԹեդ : (մի օրին . ըզբոլորից ըղՆերեՒՏՈՆ։) Ընկարկե բանս ի փրկչական պատկերն՝ զոր վերոյ յիշատակեցաք ի պատմուԹիւն վարդանայ ։

322. Ընդ , յերկիր տան , (2) Այդ՝ զերդէ , բազումք այլևայլ իմաստս խորհին ։ Ոմանք համարեալով Թէ գերիգորի մագիստրոսի իցէ շարականս , ասեն՝ նորին մագիստրոսի աղաչել վՀ որդւոյ իւրոյ վահրամայ . իբրև Թէ կեցո՛ զորդի իմ , զոր պատուէրեր ի գահիցն Հռոմայ ։ Ընդ Թէ զպատուէրէն ի Հռոմայ՝ առցուք ի վՀ որդւոյն , իբրև զի մեծարեցաւնա ի կայսերէն կոստանդնուպօլսի՝ կարգեալ յիշխանուԹէ Հօր իւրոյ , կամ զի յետ այնր լինելով կաԹուղիկոս , ընկալաւ ԹուղԹ սերոյ ի հայրապետէն Հռոմայ ի Գերիգորէ եօԹնեերդէ , ըստ այսմ ոչ յարմարի ժամանակն . վասն զի որդի մագիստրոսին ընկալաւ զերկաքանչիւր իշխանուԹիւնս զկնի մահուՀան Հօր իւրոյ . ուստի հայրն չկարէր յիշել զայն ի շարականիս ։ ԵԹէ զպատուէրէն ի Հռոմայ առցուք ի վՀ Հօրն , յո ի վՀ նորին իսկ մագիստրոսի , իբրև Թէ կեցո՛ զորդի ծառայիս քո , զոր , յո զիս ծառայս քո պատուէրեր ի գահիցն Հռոմայ , ըստ այսմ գահ Հռոմայ Հարկ է իմանալ զկայսերական իշխանուԹիւն կոստանդնուպօլսի՝ որ կոչեցաւ նոր Հռոմ . վՀ զի գերիգոր զմագիստրոսուԹիւն պատիՀ ընկալաւ ի կայսերէնն յունաց ։ Այս ինքն լամբրծնային յերկոսին նախայիշատակեալ ԹուղԹս՝ անուամբ Հռոմայ իմանայ զկոստանդնուպօլիս , ուր ի կայսերական աԹոռոյ պատուէրեցան Թագաւորք և իշխանք հայոց ։

Ականջ քանզի ընդ նախ ասացեալսն՝ շարականս երևի յառաջ քան զգերիգոր մագիստրոս արարեալ , ոչ յարմանաւ

(1) * Որ ընծայես մեզ կենաց տուօղ զկենդանագիր քո ծառայական կերպի , բերելով ըզբոլորից ընդ ըզՆերեՒՏՈՆ ։ ||

(2) * Կեցո՛ զորդի ծառայի քո զոր ի Հռոմայ գահիցն վերապատուէրեր . ուր և գին ըզկենդանին Հաւատոյ հնման նը եկեղեցւոյ ։ ||

մարի առնուլ 'ի վ՚ր նր՚, կամ 'ի վ՚ր որդւոյ նր՚։ Իսկ եթէ ը՚ն պատմութ՚ե վարդանայ՝ զոր և յիշէ ստեփաննոս ասողիկ, (գիրք բ՚. գլ. դ՚.) ընծայեսցուք զշարականս աշոտոյ իշխանին, մարթ է ասել զնա պատուհ՚ել 'ի գահիցն հռովմայ, զի ընկալեալ ունէր 'ի կայսերէ զպատիւ պատրկութ՚ե։

Այլոց ոմանց ո՛չ 'ի դէպ երևի անուհ՚ամբ հռովմայ իմանալ զկոստանդնուպօլիս, կամ յիշատակել 'ի հոգևոր երգսն զմեծարանս աշխարհական իշխանութ՚ե. վ՚ն որոյ յայլ միտս առեալ զբանս, որդի իմանան զկաթողիկոս հայոց, և ծառայ իմանան զն՚բ հայրն մեր Լուսաւորիչն. իբր ասել. կեցո՛ զքահանայապետն մ՚ր՝ զորդի ծառայի քո գրիգորի լուսաւորչին. զոր, ն՚ր զլուսաւորիչն 'ի գահից հռովմայ վերապատուհ՚եցեր, յորժամ ը՚ն տրդատայ արքայի գնաց 'ի հռովմ առ սբ՚ն սեղբեստրոս հայրապետ։ Ուր եդին ըշվէմըն. ն՚ր անդ 'ի հռովմ հաստատեցաւ վէմն հաւատոյ, աթոռ իշխանութ՚ե պետրոսի առաքելոյ, որ և է հիմն եկեղեցւոյ. ն՚ր, թէ՛ ն՚բն պետրոս, և թէ իշխանութ՚ի նորա հիմն է ը՚հանուր եկեղեցւոյ։

Սակայն այս մեկնութ՚ի ևս ո՛չ երևի յատուկ ըստ ճառին. այլ տիրապ՚ս իմանալի է աստանօր որդի աշոտոյ իշխանին։ Վասն զի ը՚ն պատմութ՚ե վարդանայ՝ զոր և լռելեայն ակ՚նարկէ ասողիկ, զփրկչական պատկերն՝ յորոյ անուն շինեաց աշոտ իշխան զտաճարն, որդի նորին աշոտոյ բերեալ էր յարևմտից, ն՚ր 'ի յունաց. ուստի 'ի նա յարմարի ասելն. կեցո՛ զորդի ծառայիս քո աշոտոյ, զոր, ն՚ր թէ՛ զիս զծառայս, և թէ զորդի իմ վերապատուհ՚եցեր 'ի հռովմայ գահիցն. ն՚ր յաթոռոյ կայսեր յունաց. ոպ՚ իմանայ նաև լամբրօնացին։ Եւ այս մեկնութ՚ի ոչ խափանէ՝ զյաջորդ բանն, ուր եդին զվէմն հաւատոյ, առնուլ 'ի վ՚ր աթոռոյ սբ՚յն պետրոսի. վ՚ն զի վարդապետք մեր ո՛չ ուրեք զաթոռն կոստանդնուպօլսի՝ ինքնին և վ՚ն իւր համարեցան հիմն եկեղեցւոյ, այլ միայն զառաքելական աթոռն մեծին հռովմայ։ Այլ վ՚ն այն 'ի վերայ բերէ զայս բան, զի վարդապետք հայոց զաթոռն յունաց մտածեն իբրև մի ինչ ը՚ն հռովմէական աթոռոյն, կամ իբրև շառաւիղ ինչ ն՚ր ձգել՚ 'ի հռովմայ 'ի կոստանդնուպօլիս. վ՚նկ զյատկութ՚ի հռովմայ աթոռոյն ընծայեն աթոռոյն

յումեայ՝ ոչ իբրև նմա սեպհական, այլ զի երևեցու-
ցանէ զբուն հռովմէական աթոռն։ Ո այսպիսի հա-
մարումն յայտնապէս տեսանեմք ի թղթի յովսեփայ
կաթուղիկոսի և ամ հայոց առ Թէոդոս կայսր.
(Լղխշ. եր. 70.) ուր իբր աթոռոյն կոստանդնու-
պօլսի ընծայէն զայն, զի | ոսաւորիչն մեր հաւատոյն
ընկալեալ յեպիսկոպոսէն հռովմայ՝ լուսաւորեաց զա-
բևեբս ևն։

Ա՛նդ, ի ջրէդ տան, (1) Որ ըզվերջինըս, իմաստքն են.
որ զվերջին տաճարս, յո՛ զնոր եկեղեցիս հրաշափա-
ռագոյն զարդարեցեր քան զհին եկեղեցին։ ✻ լաւ
բնակեցուբէ, յո՛ քոյով բնակելովդ ի սմա՝ ոչ միայն ար-
տաքուստ պայծառացուցեր ըստ սողոմոնեան տաճա-
բին, այլ ի ներքուստ ի հիմանդ անտի փայլեցուցեր
զպանծալի փառս տանս այսորիկ՝ վերջնոյս քան զա-
ռաջնոյն. յո՛ զփառս նոր եկեղեցւոյս քան զհնոյն
պանծալի ևս երևեցուցեր՝ այսու զի անդ անուն քո
կոչեցեալ եր ի վը տանն և ժողովրդեան, իսկ ասա
դու ինքնդ բնակիս ի միջի մերում։

323. Ի՛ ներկինիցն, ներկիդ տան, (2) Որ ինչնագոյ,
իմաստքն են. ամ արարածք օրհնեցէք զնած կիր զքո,
որ ինքնագործ կամ ձշմարիտ հրաւիրակեաց
զեկեղեցին ի վը հիման՝ զոր առաքելոցն. և ընորհեաց
ի սմա զքաւութիւն մեղաց, որով մարդիկ արժանի լի-
նին վերադասիլ ընդ հրեշտակս։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (3) Որ ամենակարող, իմաստքն են.
որ զամենակարող զօրութիւն իւր անձառելի օրինակաւ
ծագեցուց առ մարդիկ, ուժգնին առատաձեռնութիւն
վարեցար առ ազգս մարդկան. և պարգևեաց զանա-
զան ընորհս՝ իբրև պայծառ զգեստս և զարդս. և զո-
ղորեաց ի գլուխս հաւատացելոց զպսակս յերկնային

(1) * Որ ըզվերջինըս զայս հրաշազարդեցեր, քեզ չափ բնակ-
ցութիւնը հիմնափայլեցեր, ըզ-
պանծալի և ըզփայլեալ ըզփա-
ռըս տանս այս վերջինըս քան ըզ-
առաջինն։ ||

(2) * Որ ինքնագոյ հրաչիւքն
հիմեցոյց ի վերայ հիման որ
առաքելոցն. և ընորհեաց քաւու-
թիւն ի սմա, որգւոյ մարդկան
վերադասիլ ընդ վերին զուար-
թանսն. ըզնա ամ արարածք։ ||

(3) * Որ ամենակարող զօրու-
թեամն իւրով անձառելի ծագ-
մամբն ձշմարիտ առատաձեռնեաց
ազգի մարդկան. և պարգևեաց
ընորհս անապական ըզգեստսըս
պայծառս զարդս. և բոլորեալ
պսակըս յանմատոյց լուսոյն.
ըզնա ամ։ ||

ըստոյն ։ Ա՛յն որ ի տպագիրս գնի , պայծառութս ջերմ ,
ու ձեռագրացս ընթեռնուլի է , պայծառ ը ջերմ ։

Ի մանկունքն , յառաջին տան [1] ասէին , չահանայապէտ յաւիտենից , իմանալ՝ քո ներն մեր ։ Ասայ յերիզդ տան [2] իմանի կաթողիկոսն , կամ եպիսկոպոս քաղաքին՝ ուր շինեալ էր եկեղեցին . ուստի և ասէ . այսօր յօրհնութիւն տաճարիս՝ քահանայապետն մեր Հնմարիտ ու կարգին քոյ՝ և ոչ ու կարգին ահարոնի , որ մեծարեալ է ու ծայրին և եկեղեցական օրինաց , կանդնէ կամ հաստատ՝ ի տաճարիս զքառանկիւն սեղան պատարագին ի ձև խաչին . և արժանապէս պատարագելով ի նմա , բաշխէ ամենեսեան զմարմին և զարիւն տեառն . վասն որոյ մնքրուք հոգւով և մարմնով մերձենալով ահաւասիկ հնդ ոմնոր ժողովուրդք . և խնդրեցէք ի քեզ՝ երկայն կենաց շնորհել մեզ զաւագնորդն մեր ։

Ա՛նոյն վեհերի տուր , Ա՛րէղեցւոյ ։ Շ ։

324 · Յօրհնութիւն , յառաջին տան , [3] Ա՛նպատմելի է կամ , իմաստասէր են . ոմ՛ն՝ որ քառաթև խաչ , որ էս անպատմելի կամք յաղթական , յոր բազմեցաք քո . և անչնչելի խորհրդոյն ընդունաքան ։ Ա՛նչնչելի խորհուրդ մարթի իմանալ զնա ինքն զքո . իբր զի նա խաչն երարձ ինքն զքո , որ լսատ գրոյ ասի՝ խորհուրդ ծածկեալ յազգից և յաւիտեանց ։ Ա՛մէն , իմանի խորհուրդ փրկագործութիւնն աչխարհի . որ է արդարև անչնչելի մնայ , թէ զնմանէ խաչն՝ գործի մնհու և անարգութիւն , եղև գործի կենաց և պարծանաց ։

(1) * Ա՛նյսօր ուրախացեալ յղնծան երկինք բազմութիւնք ի նաւակատեաց որ եկեղեցւոյ . քանզի շնորհեցաւ մեզ քահանայապետ յաւիտենից՝ ի շաւաւորել զկամեալսն որ զեկեղեցի . փառք գաղտաւեան քո տէր ։ ||

(2) * Ա՛յսօր քահանայապետ Հնմարիտ ձեռնին օրինօքն պատուական կանգնեալ զքառանկիւն սեղան խաչին , արժանապէս պատարագեալ բաշխեալ զմարմին և զարիւնն տեառն . մաքրագործ մերձենալով փրկչաբար նոր ժողովրդեան . և հայցեցէք ի քեզ զի շնորհեցցէ ըզսա մեզ ընդ երկայն աւուրս ։ ||

(3) * Ա՛նպատմելին կամք անչնչելի խորհրդոյն ընդունաքան ոմ՛ն որ քառաթև՝ ի սուրբ նշանէն խորհրդոյ ծածկեալ յազգաց յազգս , ի սուրբ խաչին Քրիստոսի , զոր ոչ ոք կարէ զանազանել զանձինն ի մարքարտէս մերձենալով փրկչաբար նոր ժողովրդեան . և հայցեցէք ի քեզ զի շնորհեցցէ ըզսա մեզ ընդ երկայն աւուրս ։ ||

նայց ։ Վարձեալ , իմանի խորհուրդ անձառելի խնամ մոց այ առ մարդիկ . զի՝ զբ խաչն քառաթև ձևովն յայտ առնի, զարձրութեի և զխորութեի, զլայնութեի և զեր կայնութեի սիրոյն այ ՚ի փրկել զմարդիկ ։

Լբ յարե շաբաթոս . ՚ի սահմանից ից , յր ՚ի սրովբէից՝ որք զԼևան տարածեալ ունին , և միշտ Թուրցեալ աներևութաբար աշխ և պատկառանօք պատուհեալ էս ։ Հայի բանս ՚ի տեսչէն Եսայեայ (Ի. 1. 2.) յորում երևեցան վերելևեան սրովբէքն , և երկու թևօք ծածկէին զդէմն իւրեանց , երկուքն՝ զոտս իւրեանց , և երկուքն թռուցեալք ։ Լյսու օրինակաւ բերեին զքառակողմ նմանուեի խաչին . և ծածկելոյին զդէմն իւրեանց՝ յուցանելին զպատկառանան առաքանչելի զօրուեի այլ խաչին ։

Լնդ ,Յերկիր տան , (1) Լնչաղեալ նշան , իմաստքն են . ով զբ քառաթև , որ էս անչաղեալ նշան քեզ , կամ փրկուեի հաւատացելոց . և ընդնարան անպարտաւելի զօրուեի ընդեմ դիւաց և ամ փորձանաց . ով կարգեցեալ ՚ի պատկառանս այլ հրեշտակաց , նոյնպես յահ և յերկիւղ ապստամբ դիւացն երևեցեալ . որք ՚ի քէն սարսեալ դողան , և յանդունդս ժխոսոց ՚սուզեալ կորնչին ։

Լնդ ,Յերկիր տան , (2) Ցառաջագոյն պնեալ , իմաստքն են . մարգարէն զաբարիս յառաջագոյն ետես զքեզ իբրև աշտանակ ոսկի ևօձն Ճրագօք լուսաւորեալ և պայծառացեալ յերկրի՝ առ ՚ի լուսաւորել զեկեղեցի ։ Լևօձն Թիւ Ճրագացն նշանակ զբազմապատիկ պայծառաւեիւն խաչին , իբր ևօձնպատիկ առաւելեալ քան զարեգական ։ Լս ՚ե վ ֆ պաթեալ , յր աննիւեի գոյն , կիճ անմարմին բանն Ճշ գոյացեալն կիճ գոյացեալով մերով նիւեական բնուեիւն՝ տարածեցաւ ՚ի վերայ քո . որ ե ասել , բանն անմարմին՝ մերով մարդկայինն

(1) * Լնչաղեալն նշան , անպարտելի զօրուեին ընդունայ- բան ով զբ քառաթև . ՚ի յահաբ- կուեի ապստամբեցն երևեցայր , որք ՚ի քէն ահիւ սարսեալ դողան , և անընդհատ կորնչին . քէզ երկրը ։ ||

(2) * Ցառաջագոյն ասեալ ըզքեզ մարգարէն զաբարիս , զի տանակ ոսկի ևօձնաջահեան լուսով պայծառացեալ յերկրի ով զբ քառաթև , և ՚ի վերայ քո տարածեալ աննիւեի գոյն գոյացեալ ՚ի մէր բնուեիս , և աղբերաչոս կոչիւ մարդեաց զաղեուեի ապրի մարդկան . քէզ երկրը ։ ||

հային քնուԼքը տարածեցաւ՝ի վէր քո իբրև՝ի վէր աշտանակի . յորում ծածուԼքին եր իբրև լոյս անօսք , և մնարդուԼքինն իբրև ձեԼ և պատրոյգ ձրագին ։ Այսպէս տարածեաւ՝ի վերայ քո , աղբերահոս կողիճ մանրուԼքեաց զաղտեղուԼքէ ազգի մարդկան ։

Ընդ , ՚ի չորրդ տան , (1) Ընդ երեսունն չո , խմաստքն հային ՚ի պատմուԼքի գիւտի սքոյ խաչին . յորժամ՝ի թագաւեաւ տէրունի յայսմանեցաւ խաչափայտն քոյ ընդ խաչիկ առաքելոց , գունդք զօրաց բանսարկուՀին ձաղանչելով ԹԼ որն լցեր խաչն քոյ , յահՀ նոր կորեան . իսկ հաւատացեալքն ձանաչելով յարուԼքէ պատանէին , զուարձացան Հոգւով ։

325. Ընդ , ՚ի հինգերորդ տան , (2) ՚Ի չերիրն երկիրս , խմաստքն են . ովՀոր քառաԼե , զոր ՚ի չերկրի երկինք ես հաւատացելոց՝ իբրև սանդուղք երանելոյ յերկինս , և իբրև բանալի դրան արքայուԼքէ երկնից . կամ , երկինք ասի՝ ըստ որում պայծառացեալ երկնային լուսով , և տէղի զուարձուԼքէ հաւատացելոց ։ Այլև ՚ի չերկինս մեզ անբաբառ բարեխօս . վի ձեռով քո զքո խաչելեաւն երևեցուցանելով , և կրկելով ՚ի քեզ զզօրուԼքն քոյ , առանց լչկումն շարժես զԹուԼթիւնն սոյ ՚ի խնամել վհատացեալս ։ Այս միանգամ մայն յահաւոր և ՚ի հրաւորբոյք փայլմանն քոյ կարապետ լինելոց ես , և յառաջագոյն քարոզող գալստեան նոր ՚ի դատաստան ։

Ընդ , ՚ի վեց տան , (3) Յորժամ յաԼեԼից , բանքն հային առ ոչ խաչն ոչ լոկ իբրև առ գործի փրկագործուԼե , այլ իբրև առ կրօղ և երևեցուցիչ քոյն . զի ուր խաչ , անդ և խոչեմքն իմանի . ուստի իբրև առ քո խօսեԼով առե . յորժամ՝ի կատարած աշխարհի ծագիս յաԼեԼ ։

(1) * Ընդ երեսունն քո ՚ի Թաղմանէ ովՀոր քառաԼե , ՚ի յահՀ քումմէ կորեան գունդքդ զօրաց բանսարկուԼեն և ընդ յանՀԼ պատանեացն զբարձացան հաւատացեալք . բեզ երկրը ։ ||

(2) * ՚Ի չերկրի երկինք , և՚ի չերկինսս մեզ անբաբառ բարեխօս , ովՀոր քառաԼե , ՚ի յահՀ և ՚ի հրացայտ փայլմանէն կարապետ գոլով , և նախագուշակ գալըստեան որդւոյն ոյ . բեզ ։ ||

(3) * Յորժամ յարևելից փայլիս , անձնու լուսով լուսաւորես զհատատացեալսն . և գատապարտեալ զաղգն հրեից անհաւատութեան ՚ի քառաԼե , և զիս լուսաւորեա ըզխաւարեալսս մեզ . և գասակարգեա ՚ի գասս մատենագրիդ յանձնատ երկնից արքայուԼեդ . զի անգադար օրհնաբանիս . և քո են փառք յաւիտեանս ամէն ։ ||

բևեռից կողմանէ, և անպատմելի լուսով լուսաւորես զՀաւատացեալսն, և դատապարտես զանհաւատսն, յայնժամ լուսաւորեա՛ և զիս զխաւարեալս միղոք. և դասակարգեա՛ ի Թիւն Խոքենագրուէ կի՛ զպրուէն արդարոց՝ յանձառ արքայուէնդ, կի՛ յերկնային Թագաւորուէնդ՝ որով գալոց ես. ոմի՛ զիս անդադար օրհնաբանեսցիս. և եղիցին քեզ փառք յաւիտեանս։

Չարչն այսր կանոնի՝ զտապանակին իւր սարօքն դնէն տօնացոյցք և շարակնոցք։ (Թիւ 284։) Ի Նշանն առ՝ զի եկեղեցին են դէմք բանիցն. ուստի յառաջնումն ասէ, Թէ դասք հրեշտակաց ցնծան՝ զի հաստատեցար յերկրի լուսեղէն և երկնանման խոքան. ուրախ լեր վէմ կի՛ արձան սրբացան, որ Հովանի և ապաստան ես Հաւատացելոց։

Ընդ այնմիկ տան, (2) Ջուարճացիք հարան, խմաստքն են. զոճարձացիքս Հարսն մաքուր, ծածկելով զքեզ քօղով վայելչապէս. զարդարեալքիս փառաւոր զարդուք, և ել ընդառաջ երկնաւոր փեսային քոյ. ուրախ լեր ամուլ բազմածին ըստ քանին եռայեակ. (Ծիր. 1.) ցի եկեղեցի հեթանոսաց՝ որ յառաջ ամուլ էիր առ Ծնունդ Հաւատացելոց, և այժմ եղեր բազմածին, ըստ ամենայն աննայի մօր սամուէլի։ (ա՛. Թագ. ը. 5. 21։)

Ընդ այնմիկ տան, (3) Ապաստան նորոգեցաւ, խմաստքն են. աստանօր ի տաճարիս, կամ այժմ ի նոր եկեղեցւոջ Հաստատեցաւ մեզ աւազան խորհրդական մկրտուէնէ. յարբանեակ մօր, ցի առ ի լինել արգանդ մօր եկեղեցւոյ, յղանալով Հոգւովն սրբով և ծնանելով զՀաւատացեալս ի քէն։ Ընդ որ ի տալ դնի՝ պնաապաղեալս, ուղղելի և ըստ ձեռ. պնաապաղեալս։ Ուրախ լեր անմայր յառաջնում, ցի որ յառաջն էիր ոչ մայր, կի՛ անդ

(1) * Ասյսօր ցընծան դասք հրեշտակաց ընդ Հաստատել քո՛ի յերկրի սի՛ լուսեղէն խորան երկնաման եկեղեցի նը. ուրախ լեր վէմ պատուական Հովանի մեր և յոյս։ ||

(2) * Ջուարճացիք հարան ա նաբատ ըսքօղարկեալ վայելչապէս. զարդաբեալ հանդերձ փառք և եկ ընդառաջ երկնաւոր փեսային. ուրախ լեր ամուլ բազմածին, ահա փեսայն գայ առ քեզ։ ||

(3) * Աստանօր նորոգեցաւ մեզ աւազան մկրտուէնէ, յարբանդն մեր Հոգւովն յղացեալ ծնանելով զՀաւատացեալքս ի քէն. ուրախ լեր անմայր յառաջնումն աՀա որդին գայ առ քեզ։ ||

անզատակ և անորդի . ահա որդին միածին գայ առ քեզ . որով լինիս մայր անբաւ որդւոց ։ Կամ, անմայր իմա՛ի վե՛ր որդւոյն , այսպէս կարգելով զբանն . Լա՛ւ լեր՝ ահա անմայրն յառաջնումն որդին գայ առ քեզ . յո՛ր որդին որ անմայր է յառաջնումն ծնեաւ , ըստ որում ասի և յայլ շարականս . տե՛ս Թիւ 17 . 28 ։

Ի ԱՆՈՆԷ ԵՕԼԻՆԵՔՊ ԱՌՈՒ , Ի ՅՈՎԼԻՆ ։ ՂՈ ։

326 . Յօրհնութե՛ն , յառաջին տան , (1) Ընդ ապականս եբ ընկալաւ , իմաստքն են . օրհնեսցո՛ւք զանապական և միջ խաչն . որ եղև առաջնորդ աւազակին և մնանել՛ի դրախտն . կի՛ն նոյն խաչն քո՛ եղև առի՛թ փրկութե՛ն աւազակին՝՛ի տեսանելն զքո՛ կախեալ՛ի նմա . և մե՛զ յօրինեսցայ կի՛ պատրաստեացս Ճանապարհ փրկութե՛ն . վն աւազակն՛ի ձեռն խաչին փրկեալ լինելով , ձեւացոյց կի՛ նշանակեաց մե՛զ՝ խաչ չեւ մնանել՝ը դուռն ածատեղծ դրախտին ։

Ընդ , յերկի՛ տան , (2) Լանալի արքայութե՛ն , իմաստքն են . եթ խաչն տո՛ւեալ եղև հաղածին մարդոյն ազատմա՛ն՝ բանալի առ՛ի բանալ զփակեալ դուռն արքայութե՛ն , որում օրինակ էր դրախտն ։ ոսապէ , յո՛ւ՛ի դրախտէն առաջին Ճաշակմամբ արգելե՛ալ պտղոյն արտաքս անկաւ , է յաւէժ կենդանութե՛ն , յորժամ՛ի յաւէժ կեան կի՛ յանմահ կենդանութե՛ն էր ։ Խաչն կրնակիւ եղև բանալի արքայութե՛ն . նախ՝՛ի քո՛ , լինելով նմա գործի փրկելոյ զմարդիկ . երկի՛՝ի մե՛զ . զի եղոյց թե՛ խաչի՛ վշտաց լինելոց եմք ընտնօղ փրկագործութե՛ն քո՛ ։

Ընդ , յերկրդ տան , (3) Վաւաշանայիւ երեսաւ , իմաստքն

(1) * Ընդ ապական՝ որ ընկաւն օրհնեսցո՛ւք , որ եղև առաջնորդ աւազակին , և յօրինեսց մե՛զ Ճանապարհ . որ ձեւացոյց մե՛զ սովաւ մնանել ընդ դուռն անդ պաշին գրեհտին ան ։ ||

(2) * Բանալի արքայութեան տրւաւ հաղածին մարդոյն , ուստի յառաջին Ճաշակմանէն արտաքս անկեալ՝՛ի յաւէժ կենդանութե՛ն . որ ձեւացոյց ։ ||

(3) * Վաւաշանայիւ երեսեալ , եղիպտական ազգին , յուցանելով զոգորութե՛ն սըրբոյ խաչին , յաիբրտահարելով զդաւազանսըն դիւթական . որ ձեա ։ ||

քըն էն . ՝ի խաչն երևեցաւ եգիպտացւոց նմանուԹ֊
մովսիսեան գաւազանին , որ յուսանելը զջրուԹիւն սկզ֊
խաչին , յափշտակելովն զգաւազանս կախարդաց ե֊
գիպտոսի : Ա. յայնմ ՝ի խաչն յաղԹահարեաց զնոմ զօ֊
րուԹիւն և զհպարտուԹիւն դիւցազ֊
նաց :

Ա֊նդ , ՝ի ջրոյդ տան , (1) Արբոյ ըզխաչ֊ինն , խմաստ֊
քըն էն . ՝ի խաչն է դրօշմ կամ կնիք ՝ի վէր զդայարա֊
նաց մերոց , որ օրինակեցաւ արեամբն սրսկելով ՝ի
վէր սեմոյ դրանցն իւ֊րեցւոց . զի որպէս այն արիւն
անվնաս պահեաց զժողովուրդն յանդրանկաստան սա֊
տակմանէ եգիպտացւոց , այսպէս նշան խաչին դրոշ֊
մեալ ՝ի դէմս և չամ անդամս հաւատացելոյ՝ պահ֊
պանէ չամ փորձանաց հոգեկանաց և մարմնականաց :

Ա֊նդ , ՝ի հինգ տան , (2) Արբեալ աղեսանըման , խմաստ֊
քըն էն . ՝ի լեառն սինա՝ ՝ի տեղւոջն ուր եառ մով֊
սէս զփառսն ՝ի , չետ անցանելոյ տէրեանն՝ ըստ ոտիւք
՝ի երևեցաւ շափիղայ ակն պատուհական ՝ի ձև աղիւ֊
սոյ քառակուսի . (Ելք . իբ . 10) որ նշանակեր զնո֊
խաչն ՝ի լեառն գողգոԹա , յորոյ վէր եկաց որդին ՝ի :
Հերչանելով , այսու բանիւ նշանակի միւս ևս օրինակ
խաչին , ՝ի սինամայ լոյս իւ֊րեցւոց , իբր ասել . ան֊
մեկնելի լոյն սինամայ ամպով հերձաներ զծուխ կաղ֊
միր , և առաջնորդեր ժողովրդեան ՝ի ել ըստ ցամաք և
ըստ անապատն : Ա. յսպէս ՝ի խաչն պատառելով զծուխ
մեղաց , անցուցանել զհաւատացեալս յերկիրն աւե֊
տեաց՝ յարքայուԹիւն երկնից :

327. Ի հարցն , յերկիր տան , (3) Աւսօր ընդ գիտուԹիւն ,
պարզելի է . այսօր զվերկական քո նշանդ փոխանակե֊
լով ըստ փայտին գիտուԹիւն՝ որով մեռաւ նախահայրն ,
ընդ հեծելիս մեզ զայն փայտ կենաց :

Ա֊նդ , յերկիր տան , (4) Աւսօր ըզձանապարհ , պարզելի
է .

(1) * Դրոշմ ըզխաչ֊ինն օրի֊
նակեալ ՝ի վերայ սեմոյ դրանց
Ծոցա , անեղբիւր պահելով ըզժո֊
ղովրդն յանդրանկածախ սա֊
տակմանէն . որ ձև : ||

(2) * Երևեալ աղեսանըման
անդն պատուհական ՝ի ձև խաչին .
հերձանելով ըզծուխն կարմիր ,
առաջնորդելով ժողովրդեանն
սեամբ ամպոյ ը լոյն անմեկնե֊
լի . որ : ||

(3) * Աւսօր ընդ գիտուԹիւն
փայտին մահու որով նախահայ֊
րըն մահացաւ , ըզվերկականդ
քո նշանն փոխանակեալ կենաց
փայտ մեզ հնարհեցեր . օրհնէ : ||

(4) * Աւսօր ըզձանապարհ
ծառոյն կենաց , զոր և քրով֊
բէից պարտականաւ պահէին ըզ֊
դուրսն , սակաւ ըզբոցիդն
ասե֊

է. այսօր խոսիմն բառնալով զթօղեղէն սուրն, բացեր որդւոց աղամայ զՀանապարհ ծառոյն կենաց, զոր քերովբէքն շրջապատեալ պահէին ։

Յողորմելոյն, յառաջին տան, (1) Ալ հառաչե, խմաստքն էն է. ով լուսափայլ քառաձև, գերազանց կամ պանծալի նէ, յո նշան, հաստատիչ կենացն ամենեցուն ։ Ա. Յոպիսի զօրութիւն ընծայել ես, վասն զի միշտ բազկատարած առ քեզ կայ էն, յո քեզ ոճծ. միշտ հաւատոյ աչօք տեսանելովք կախեալ և տարածեալ ի քեզ զքեզ զոր ոչ տեսանեմք կախեալ և տարածեալ ի քեզ արարեալ Հիմնադրոսի Հինաւորի ։

Ընդ, յերկրդ տան, (2) Ողորմ ընդհոյեցիր, խմաստքն էն է. դու ով խալ ոճծրնկալ՝ գթոյմ ես ի վէր զդալա բանաց մերոց, և հնիք ի գէմն ամենեցուն, յորժամ խոստակիբեմք զերեսս յամ գործս մեր ։ Դու և յոճծայնեան, յո յամ ոճծայնին խորհուրդս եկեղեցւոյ կատարիս. զի յամ եկեղեցական մատակարարութիւնս օրհնեմք նշանաւ խաչի ։ Յորմէ արեգակնայինն Ճառագայթք փայլեն ի պայծառութիւն Հաւատացելոց ։

Ի ներ յերկնիցն, յառաջին տան, (3) Ալ պահապան, խմաստքն էն է. ով պահապան մեր խոչ ոգւ, որ ծագեցար կիմ շառաւիղեցար յերեմական դրախտին, ըստ որում յառաջացեալ ի ծառոյն գիտութիւն, ոչ ասաց յաւ յերկրդ կանոնին ։ (Թիւ 317 ։)

Ընդ, յերկիր տան, (4) Դու ֆիկեղ, խմանի. դու փակեալ դրախտին արքայութիւն բացող եղեր, և առաջնորդ աւազակին ի նոյն դրախտն. որ զթոյգեղէն սուրն քերովբէից ի քոց տարաւ՝ Հրամանաւ անեղին ոչ, յո քեզ տան, (5) Քե ցընծան, խմաստքն էն է. քո լոյս

գեցար յերեմայ, Նըշան յաղթութեան ընդդէմ անեղութեան Թըշնամւոյն ։

(1) * Ալ հառաչեմ լուսածին գերապանծ Նէ կառուցող կենացն ամենից. միշտ բազկատարած առ քեզ էն ։

(2) * Ողորմ ընդհոյեցիրան և կնիք ի գէմն ամենից. դու և յոճծայնիսըն կատարես խորհուրդ յորմէ արեգակնայինքփայլեն Ճառագայթք ։

(3) * Ալ պահապան որ ծագեցար յերեմական դրախտին ։

(4) * Դու փակեղոյ դրախտն բացող և առաջնորդ աւազակին. որ զթոյգեղէն սուրըն կապատաց անեղին Հրամանաւ ։

(5) * Քե ցընծան ըստորոյինըս ես ի միասնդամ քո գալստեան. և յաւիժ ը զուարճանան գասք անմարմնոցն առ հեղս ։

լուսովք ցնծան և զոհարձանան նմա ստորայինքս կիճ երկրաւորքս յերկրորդ երևման քո յերկինս ի գալըս տեառն քոյ . և միւտ զոհարձանան դասք հրեշտակացն առ էնցս , յո մերձ առ մեզ էքս , որ է ասել , խնդակցին ընդ մեզ մարդկան : Աստ 4 օրինակք գրեն , դասք անխարխոյ :

Լանդն ուրեք առուր , Լսելի : ղբ :

328 . Յորհնութեն , յերկրորդ տան , (1) Ա պըսպ , խնամարն էն : Այր խաչն է պսակ յօրինել և պայծառացեալ յայծապարզև լիմանալի լուսոյն , և եդեալ ի գլուխ մարդոյն մեղուցելոյ . գեղեցիկ գունով ներկեալ , յո արեամբն և ջրով՝ բղխեցելով ի կողէդ , յոր վնասումն տիգի ընկալար ի զինաւորէն : Այստ առնէ բանս , Թէ խաչն որչափ յառաջն ամօթալի էր , և ըստ արտաքին տեսակին անարգ , նոյնչափ յետ քահանայութեն ամբարձաւ ի փառս , իբրև որ ըստ ուխքն ի գլուխ վերառեալ : Լմնալին աներևոյթ գեղեցկութեք զարդարեցաւ իբրև պսակ գեղապատչոյ՝ ոչ յակասց նուիրականաց , այլ քահանայական արեամբ և ջրով . և մարդն մեղուցեալ փոխանակ գատապարտութեն՝ սուրբ միայն պսակի Թագաւորասէս , ի կրել զայն սրտիւ և քահանայ վերացաւ կոչմամբ :

Լնդ , յերրորդ տան , (2) Որ զանդունդըս , բացայայտի ներգործութեն մովսիսեան գաւազանին յարմարութեք աչի խաչին . ոմ յեօթնեերդ կանոնին , (Թիւ. 326 .) յո նը խաչիւս՝ ոմ գաւազանաւն մովսէսի , բաժանեցեր զանդունդս ծովուն մեղաց . և զբնաւորն սատանայ ըստ նմանութեն փարաւոնի՝ ծածկեցեր ի խորս՝ ոչ ջրոց ,

(1) * Այ պրսակ զարդարեալ ի շնորհաց խնամալի լուսոյն , և եդեալ ի գլուխ մեղուցելոյն , վայելուչ երանգօք ներկեալ ա-րեամբ և ջրով ի սիգախոց կո-ղէդ որ ի վնասուէն ընկալար . աղաչեմք ըզքէզ որ պահպանեա ըզմեզ : ||

(2) * Որ զանդունդըս մեղաց ծովուն սուաւ բաժանեցեր , և ըզբնաւորըն ծածկեցեր խորըն յաւիտենական հրով . հաներ ըզժողովուրդըս քո ի բնակուխս երկնից անկեալ զօրացն . աղաչեմք ըզքեզ : ||

ջրոց , այլ յաւիտենական հրոյն . և զժողովուրդ քո հաներ յերկնային բնակութենէս անկեալ զօրացոյն հրեշտակաց . ոչ վհէլացիս բնակեցուցեր յերկիրս այլազգեաց ։ Ի տալ . հաներ զժողովուրդս ⁂ , ի բերմ ձեռագ. դնի . զժողովուրդըն ⁂ ։

Ընդ , ի չրդգ տան , (1) Զողոբաբչ նպաստակ . իմաստքն պարզելի են . մովսէս զօձն պղնձի ձեւացուցանելը կիճ կանգնելը իւրեան բանակին ձողաբարձ նպատակ , ըստ նպատակի կիճ հայեցարան բարձրացեալ ի վեր ձողոյ . որ օրինակ եր քառաթեւ նը խաչին ։ Ապրեցուցանել այնու վերաւորեալսն ի թունից խածանող սողնոց ։

ըս բաղում ձեռագրը . վերաւորեալն ։

Ընդ , ի հինգ տան , (2) ըս բերմ ձեռագրը . դառել վերըն նաին խալէ ⁂ ։ ի տալ . խալէ ⁂ ։ Իմաստքն յայտնի են . և երևի խօսել զինչանաւոր պատկերս ինչ նը ձածանչին , զոր ի բարեխօսութենէ մատուցանելոյ ասէ՝ առաջի անօրհնակալ ներումն գը . ոչ վի յորժամ գաս ի դատել զնշանին սատանայ խաչիւ քո , ներեսցես յանցանաց մերոց բարեխօսութեամբ քո և կուսի ետ ։ Ո՞վ կինի օրհնութեես գոյ շարական , Ո՞յոր երեսուն ետ . յորոյ երբիս տունս , այլև ի հարցն լինի յիշատակութիւն լուսաւոր երևման խաչին յերուսաղէմ, զորմէ խօսեցաք յերրդ կանոնին ։ (թիւ 318 ։)

Ի հարցն , յերրդ տան , (3) Ո՞ր բոցաճաճանչ , իմաստքն են . զը խաչն բոցայնման փայլմամբ ի ցերեկի երևելով , յաղթեր արեգակնային ճառագայթիցն . զոր տեսեր ժողովրդեանն՝ յերկիւղին բնակքն քաղաքացիք , և եկքն օտարք ընթացան ի քաւարանն՝ յերկղեցին յաղօթս ։

Ի մանկունքն , յառաջին տան , (4) Պարտնակեալ պահէին ,

(1) * Զողաբարձ նպատակ օրինակալ քառաթեւ նը խաչին ձեւացուցանելը մովսէս իւրեան բանակին զօձն պղնձէ , ապրեցուցանել զվերաւորեալսն ի խածանող սողնոց թունից . ապա ։ ‖

(2) * Ջկենդանադիր անաբատ ծընողի քո արկանելոյ առաքի անօրհնակալ ներումն գը . յորժամ գաս փառօք հօր գաս եւ ըղձընտաւին խաչի քոյ . ընդ եւ յանցանաց մերոց բարեխօսութեամբ քո և կուսի . ապա ։ ‖

(3) * Ո՞ր բոցաճաճանչ փայլմամբ արեգակնայինքն յաղթեր ճառագայթից . և ի յահէն ըստ նակք և եկքը հեռուստք ի քաւարանն ի մաղթանս . վի որոյ ըղձեզ ։ ‖

(4) * Պարտնակեալ պահէին յանեղծելին դրախտին ըղնանաւ պարտն ծառոյն կենաց քրովբեականն հղկեցքն բոցակէզն սրովբէ իւք . այսօր արտափայլեալ ցոյց

հեղեն , իմաստքն էն ։ Ի լրումն հեական բազմութիւնքն հանդերձ բոցեղէն սրովբեականք շրջապատեալ պահէին զճանապարհ ծառոյն կենաց յածաղկէն դրախտին ։ Իսկ այժմ փոխանակ այնր ծառոյ՝ դու ինքն ինձ խաչ՝ որ յայսմանէալ յուսայր յերկրի փայտ կենաց և փրկութեան՝ զարդարեալ ածային փառաք ։ Վայ զքեզ օրհնեն ։ Ծառ ։ որ Ադամեայ իմաստք բանիս են ։ Եդեմական ծառն՝ որ նպաստաւոր եր մարինոյ կենաց ևեթ ։ փակեցաւ ի մարդկանէ ։ իսկ փայտ խաչին՝ հոգեկան կենաց առեալ՝ ամենեցուն տուաւ մասնէլի ։ անդ հրեշտակացն պահապանութիւն կարգեալ առ ի պատիժ մարդկան , բայց առ խաչիւս շուրջ կան հրեշտակք առ ի մեծարանս ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (1) Աբեղեայ ծառոյն , իմաստքն էն ։ ի պատարագ էն՝ զոր սկսաւ յանել կայէր աբրահամ , ծառն սաբեկայ ՝ի վե՛ր իւր կախեալ ուներ զնոյ մի՝ առ ի ողջակիզել փոխանակ խաւհակայ ։ (2) Հնուղք ։ խբ ։ 13 ։) Ա՛յն ծառ օրինակ եր քո՝ որ՝ խաչ ։ ի նմա կախեալ եր միայն ։ իսկ ի վերայ քո արդեամբք զենաւ անարատ գառն ցայ քո ։ առ ի հաւատեցուցանել զՀայր՝ բառնալով զմեղս մարդկան ։ Ա՛ստ ուր առվօրաբար գրի՝ Խոյ յաղջակեաց ՝ի 5 օրին ։ յաղջակեաց ։

Ա՛նդ , յերկրէ տան , (2) Պարծանաց պօղոսեան , իմանի ։ պարծանքն պօղոսի առաքելոյ գառնակեր զքեզ ածայ՝ ին բանին՝ յո՛ քեզ , տեղւոյ և զենարան , սեղան զնո՛ մանն ։ առելով (գաղատ. ՚ի. 14.) * Ա՛յլ ինձ քան լինել պարծել՝ բայց միայն ՚ի խաչն տեա մերոյ յիսի քրի ։ ‖ Ա՛ստ յերբեմն ՚ի քեզ պարծեր առաքեալն ։ վա՛ պի քեզ փրկեցաք ՚ի թունաւոր յանեւրևոյնի օձէն՝ ՚ի սատա նայէ ։

ցայ յերկրի ածաղարդ փայտ կենաց և փրկութեան ։ զքեզ օրհնեն ազանկուածք որ եկեղեցւոյ ։ ‖

(1) * Աբեղեայ ծառոյն վերաբերեալ խոյ յաղջակեաց փոխանակ խաւհակայ ։ այլ ՚ի վերայ քո զենաւ գառն անարատ ՚ի հայաւութեն հօր և ՚ի բառնալ զմեղս մեր ։ զքեզ ։ ‖

(2) * Պարծանքք պօղոսեան , գառնակեալ զքեզ ածային բանին տեղի և զենարան ։ քանզի քո սպրեցաք ՚ի խաչանցն և յանմարմին գազանէն ։ և ՚ի վերայ քո հեղէ չերեք անապական պատանեաց զկոզոդանէն չընկէաց զմեղս ։ ‖

նայէ ։ և ՚ի վերայ քո հեղեալ կաթիլք անապական արեանն քոյ , ընդ ելին զմեզս կողածնին եւայի ։ Այժ , պաթճառ պողոսեան , մնալով և առնուլ իբր կոչական ։ Յի ով պաթճառդ պողոսի ՚ի դասանել ՚ն զքեզ տեղի ծածկելին բանին ։

Լոռեն Ի աբաթայ խաչին ։ ղՀ ։

330 ։ Յայտնութիւն սքի խաչին որ ՚ի լեառն վարագայ՝ եղև յեօթնեւեղդ դարուն ՚ի Հայրապետուէ նեբսէսի շինողի ։ որ և կարգեաց զտարեւոր տօնախմբութիւն ՚ի մեհեկի քահանն ։ զոր այժմ կատարեմք յերրորդ կիրակիի զկնի խաչվերացին ։ Ո կատարեալ պատմութիւն խաչին վարագայ ունիս ասեսցես՝ ել ՚ի պատմագրութիւնէ Հայոց ։ (Տատ ։ էջ ։ երես ։ 355 ։) Իսկ զկնանն աւուրս Համարին արարեալ սահակայ կաթուղիկոսի ձորափորեցւոյ՝ ոչ և զայլ շարականս խաչին ։

Ցօրհնութիւն , ՚ի չրդդ տան , (1) Խաչ որ եղեցէ , խնամարկն են ։ որ խաչ քո եղեցի մեզ Հաւատացեալոցս աւդն կիր զօրէն ապաւինեալոյ բոցանման փայլմամբ իւրով ։ որ խորտակեաց զթշնամին սատանայ , և երարձ զվնաս անիծից և գատապարտութենէ մերոյ՝ անուճանեալն փայտ կենաց , առ ՚ի տալ զիրկութիւն տիեզերաց ։ Նոճանեալ ասէրն ոչ նշանակէ կոչմամբ միայն լինել փայտ կենաց և ոչ արդեամբք ։ այլ թէ խաչն որ բնութիւն էր փայտ մնչոյ , ՚ի գործոցն անուճանեցաւ փայտ կենաց ։ Ի՚նդ ։ ՚ի հինգ տան , (2) Ի երեսուն չընծան , խնամարկն են ։ վերընծայեալ զօրհնութիւնս՝ ցնծան երկինք , և ուրախանայ երկիրս՝ ընդ յայտնելն սքի խաչին ։ Ամենք վերասելիմանն՝ բարձրանալով կիր վերանալով ցրիւ ծան երկինք ։ Լեռնիկոյն , առէ՚ի զառիչն՝ ոչ ։

(1) * Խաչ քո եղիցի մեզ ապաւէն բոցանիշ փայլմամբն իւրով ։ խորտակեաց զթշնամին , և երդ տապանիկք անուճանեալ փայտն կենաց ՚ի վերուստ աւետ ։

(2) * Վերասելոյ ցընծան երկինք , և երկիրս ուրախանայ ընդ յայտնել սրբոյ խաչին սեռական նմանեալ քառաթեւին , որ զամենս հրս լուսաւորեալ արեգականն կենաց Հառագայթիւք ։

յր յատակ , պայծառ , և պէս , յր քար ազնիւ , մ-կնի՝ նման պայծառ ական , կիմ ըս ձևոյ պայծառ քարի . ոչ շափիւղայ քարն քառակուսի՝ երևեալ ի ներքոյ ոտից նոն ի լեառն սինէական՝ յորիսակ ոչ խաչին . ոսկ լեօնիևէդ կանոնին . (Թիւ . 326 :) Ա.ՀԼ քանզի բառն պէս , բնական ունելով զդիրդ նոս , ոչ կորուսանի՝ ի բարդութեէ , այլ ընդունի համարին՝ Թէ պէսպէսիցն է կրճատեալն բառին՝ սեռականանձև . յր ուղղոյ զնէ ըՀանուր , որպիսի է քառակուսի ձևն՝ որ յիմ կողմն հայի , և համմատի չորից կողմանց աշխարհի . Ա.յսմ նման ասացաք վս բառին հմաբնական . Թիւ 125 :

Ա՝ հարցն , յառաջին տան , (1) Որ ըլլայ , խնամտքն էն . զգեցեր այսօր ի վր հրաշալի փայտին ի լեառն վարագայ :

Ա՝նդ , ի վերջին գործատան , (2) ըս բերի ձեռագ . դնի . Ա՝նէայ էրէնայ : ի տպ . էրէնայ :

331. Ա՝ մեծացուսցին , յերկիր տան , (1) Ա՝էրովբէէն գերբածոյն , խնամտքն են . զոր ես աՀոռ եմն , յր ոյ , գերբագոյն քան զքերովբէէն , և ծառ կենաց ես : Ա՝նդ ,յերկիր տան , (4) Ա՝Ն բացաս , խնամտքն են . քովմիջորդութեէ , կիմ քո ծնանելովդ զքո բացաս ձանապարհ դրախտին արքայութեէ , որ օրինակաս փակեալ երկնեմական դրախտին պահպանութէ հրեշտակաց . և ի ձեռն քո տոՀաս մեզ փայտն անմահութեան զոր խաչն . վս զի ծնանելովդ զքո իբր մեռանելոյ ի փրկութեէ աշխարհի , այսու պատրաստեցեր նմա զնաչն իբրև գործի կենաց անմահից : Ո՝ր և այսօր յերկինսին պայծառացոյց զնեռաւն ի նմա քո , որ միշտ անմահ է ըս ձոՀութեէն , և ըս փառաւոր յարութեէն : Ա՝մէն

(1) * Որ ըլլայ անձառելի ձոՀութեէդ քո քո ի վերայ խաչին ծագեցեր այսօր ի լեառն վարագայ . օրհն : ||

(2) * Նկայք փերկեալք կէ նաբար խաչիւն , քեի փերկչին մերոյ ի սմա երկրպագեալով , ըզքո : ||

(3) * Քերովբէից գերագոյն էին ձոՀութ , և ծառ կենաց անմահական պրպղոյն . տապանակ կասկի բանին և սափոր ոսկի երկնային մանանային . հոգևոր : ||

(4) * Ընդ բացաս պրովբէաք վակ դուռն դրախտի , և քեզ պրւաս մեզ փայտն անմահութեէ . զոր ՚ինձս զնեռաւն անմահ այսօր յերկինց լուսաւորեաց . հոգևոր : ||

տեւ աստանօր՝ զի գգոխասնուելն ընծայեալս սէր խաչին, յր լինել աճուռ քոյ, ծառ կենաց, բացօղ դրան դրախտին, շաբաթնոյս զնոսին վերադարձել ի որ ձեծամանչն. Համարելով զնա իբրև այլ իմն խաչ, ոչ կուէ սէր եղիսեան. (*) ի ներքոյ Ա. ծած.) * Վանդ ասեմ զոս երկին և աճուռ, միանգամայն և խաչ։ ||

Այլ իբրեւ այս. վը զի երկոքին ևս եղեն գործի փր կութեան աշխարհի. այսու և եթէ զանազանեալ, զի որ խաչն եղև գործի անկենդան, իսկ տիրամայրն՝ գործի կենդանի. զոս արարաւ միայն գործի կենաց, իսկ սա արար զինքն գործի. Վ ոչ այսր նմանուած գործոց՝ տուիրուած եղև յերկնէական ազօթս, և բազում տրեք ի շաբաթնա՝ վերկուսն ևս բարեխոսութեի միանդամայն հայցել ասելով. վը սրբոյ հոգի անապատ մեր և կուսի, և վը խաչի քո պատուականի ||

Ղազարեանն, յատաջին տան, (1) Վերջ, պարզելի են իմաստքն. քեզ քոյ՝ որ շնորհեցեր կամ ողիկ և կենդեցոյ զպատուական որ նշան խաչին, մնուցեալ նմանք զօրհներգութեի ||

Ալնդ, յերկիր տան, (2) Այ հայ, իմաստքն են. որ խաչ՝ քո հրամանաւ և անտեսութեի, այլև զօրութեի որ հոգւոյն՝ ի գասուց հրեշտակաց վերադարձել և թռուցեալ, գայ բնակիլ ի լեառն վարագայ։ Այսր քանս ի յայտնութեի սէր խաչափայտին՝ որ ի տեղւոյ անտի ուր ծածկեալն էր, ինքնին վերերևեալ լուսաւ փայլութեի հանգեաւ ի վի սեղանոյն։ Տես ի պատմագիրսն. Հատ. ի. եր. 355։

Վ. որ յերկինսն, յատաջին տան, (3) Հրաշափառ տեսութեի, իմաստքն են. սքանչելի իմն տեսիլ երևի ի որ եկեղեցւոյ. իբր զի գործարանն մնհու խաչն՝ մնհոմանեքի ի նմա՝ լինի առիթ կիր պատճառ կենաց. և մնայցուկն նախատեղծին՝ յր փայտն, մնհոմանի քոյ լինի տուօղ յարութեի առնեցուն։ Լուդարև զարմանալ

(1) * Քեզ քոյ կամողիկ եկեղեցւոյ շնորհող գյաղթական ընդդառաւական զնծերնիս որ նը չանս՝ մատուցանելիք զօրհներգութեն միտ ի բարձունս։ ||

(2) * Այ կամաւ քոյ և թեւօք առնդազօր որ հոգւոյն և գասուք հրեշտակաց թռուցեալ եկաւօրի ի լեառն վարագայ բընակիլ ի կենդանի շնորհող գյաղթական նմա։ ||

(3) * Հրաշափառ տեսութեի ի կամողիկ եկեղեցւոջ տեսանել, զործարան մնհու մնհոմանեքի առիթ գոլ կենաց, և մնհոցուցիչ նախատեղծին մնհոմանեքի գոլ շնորհող յարութեի ։ ||

նաւել ինն, զի նեբրհակաւ նեբրհակին կատարի։

Լ՝նդ, յերկիր տան, (1) Պարբեր բերթողն, խմաստքն են. գերազանց պարգև տումէ լինի այսօր հաւատա ցելոց. զի մահացուն, յն՝ որ խաչն, ի կենաց անտես ի քէզ առնու այսօր ինքեան զօրս վերելեաւս, վերամբարձօղս, կիմ վերնաթոռիչս, կիմ հեծեալս, յո զօրս հրեշտակաց. և նորօք թռուցեալ վերագային քնակել ի տեղւոջն սրբում, յն՝ ի խորան եկեղեցւոյ։ Այսպէս է այս ի պատմուճէն խաչին վարագայ. զի նշան որ խաչին կիմ խաչափայտն՝ որ ծածկէլ կայր ի վարագ, լուսաւոր պայծառութիւնէ ամպարձեալ ի հրեշտակաց՝ եկն եդեալ ի մերձակայ եկեղեցին, և հանգեալ ի վէր սեղանոյն. առ որ խուռն ընթացեալ յամ կողմանց հաւատացեալք, յնծալոյ տօնախմբութիւնէ երկիր պագանէին սքոյ խաչին, փառաւորելով զաւօղն այնպիսի պարգևաց. ոգի և շարականս յերդիդ տանն (2) յորդորական բանիւ յայտ առնէ։

Լ՝ռնէն Վ՝ահան եբ խաչին։ զ՝։

332. Լ՝ յառաջաբան խօսեալ յաղագս Լ՝յտակատեաց սքոյ խաչին՝ (Թիւ 312.) ասացեալ բազում ինչ ի վէր զանազան տօնախմբութենչ Լ՝յտին. և աստուածօր համառօտիւ ևեթ ծանուցանէ մէ, Թէ յորմէ միտչև ցայժմ ոչ առնէին յատուկ տօն գիւտի խաչին, այլ միայն զյիշատակ նոր դնեն յայսմանէ մարն ի 14 սեպտ. ի տօնի խաչվերացին։ Լ՝ւսկ վ՝ս հռոմէացւոցն՝ բոլշնդեանք Հաւանական Համարին, Թէ հեղինէ առաքեալ կիմ ըէ իւր բերեալ ի հռոմ զմասն ինչ խաչին, և զետեղեալ յեկեղեցւոջ, անդ եղև սկիզբն տօնախմբելոյ զնայգիւան, և անտի տարածեաւ

(1) * Պարգև գերագոյն պարգեաւ աշխարհի, և մահացուն՝ ի կենաց առնու իւր երկերպագեսցուք ընդ երկերպագեսցուք ընդ երկերպագեսցուք ընդ

ծեցաւ յիտալիա ։ Յիշատակ այսր առնախմբութեանդ գոյ ի խորշոմարանի մեծին գրիգորի ։ Ասացեալ այլք քննիչք ասեն՝ թէ յուլիոսէ դարուն սահմանեցաւ առ Հռովմայեցիսս յատուկ ոմն խաչդիւտին ի մայիսի 3 · ոչ և յայսմանուրս մեր գիր ի մայիսի 17 · բայց զոմանս կատարելոյ յեօթնեդիդ կիրակիէ զկնի խաչվերացին ։ Արդ է ինդիր առնել, սրդեօք առաջնորդք Հայոց յինքեանց սահմանեցին յատուկ ոմանել զնաչգիւան, թէ յայլոց եկեղեցեաց ընկալան ։ Նմանի է ի յունաց ասել առեալ, զի նոքա չունին՝ ոչ առացաք ։ Այլև ոչ ի հռովմայեցւոց · մի զի առաջիկայ չարաչանս ի հնոց անտի յօրինեալ է, որպս և կազմեցին ցուցանել · և եթէ համարիցիմք սահմանեալ զնոսա կամ ոչ, որպս կարծի սովորաբար, ՀՀետ գայ թէ յեօթնեդիդ դարուն պարտեալ էր · յորում ժամանակի հռովմայեցիքն չեւևս սահմանեալ էին զայս ոմն ։ Այս ինայ ասել, թէ կամ յանձանց սահմանեցին զոմանս, և կամ թերևս յեկեղեցւոջ երուսաղէմի կայր սովորութիւն, յորմէ ընկալան և Հայք ։

Նմանք չարաչանիս կարծեալ են ըստ սովորական պատմութեանէ գիտի խաչին · իբր զի Թագուհին Հեղինէ ժողովեալ զիրեայս երուսաղէմ, Հարցանէր ի նոցանէ զտեղին՝ ուր Թագուցեալ էին զնաչն տիրոջական · և իբրև ոչ կամէին յայտնել ինչ, ի սպառնալ Թագուհւոյն յայտնեաց մի ոմն ի նոցանէ՝ յուդա անուն · և ըստ բանից նորին փորեալ զտեղին, գտան երեք խաչս · առ որս մերձեցուցեալ զպատանի մի մեռեալ, ի հպիլ նոցա խաչին քոի կենդանացեալ կանգնեցաւ ։ Այլ պատմիչք, Թէոդորէտոս, սոկրատ, սոզոմինոս, և Տաւթիւնոս ասեն՝ զամենին ոմն մերձ ի մահ կիր մեռեալ ածին անդր, և նոքա կենդանանալոյն ծանուցան խաչն փրկչական ։ Ասի ի բոլանդակ կանոնիս արժան է ի միտ առնուլ զմեծաշատ փափաքումն երանելւոյն Հեղինէայ · որ աշխարհակալ Թագուհի գոլով, Թողոյր զայր զաբեանին՝ առ ի խնդիր քննել խաչին, զերս փառազոյն համարեալով զայն՝ քան զՔագաւորական նշանն · առաւել ընտրեաց՝ զի խաչն քոի տիրեսցէ աշխարհի, քան Թէ ինքն կի որդի իւր · մանաւանդ ցանկացաւ՝ զի խաչիւն առանապէտ վնոյ Թագաւորեալ

333. Յօրհնութիե՛ , յառաջին տան , (1) Հրաշալիքդ և ընծեղ , իմաստութիւն է . փայտ խաչի քո քեզ , որպ կերպ ոճածն կիձեն հրաշալի է , կիմ որ հրաշագործ է և զօրաւոր , ի յերկրի երևեցաւ մեզ գաւազան զօրութիե . վը որպ եկայք ժողովուրդք ևս ։ Ի ձեռին յայտ առնել բանս զդիմադրութիե առ Թագաւորական գաւազան դիմոյն , որ երկրաւոր դողով տկար էր և անցաւկան , կարօտեալ ուժոյ այլոց՝ զի տիրել կարիցէ ։ Այլ այդ ևս խաչն իւրեև գաւազան ոճծակերտ՝ ինքնին և զօրեղ , վանիչ բռնութիե նաև դժոխոց , Թող Թէ մարդկան . և իբրև այսպիսւ ի խնդիր եղև այժմ ոճծաձեր Թագուհին ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (2) Օ՛ր հրեիցն , պարզելի է , Ա՛նԹաբէլի գանձն՝ զոր հրեայք առ ատելոյե ծածկեցին ևս երկրաւ , փափագմամբ հեղինեայ Թագուհ ւոյն յայտնեցաւ փայտ կենաց ։

Ա՛նդ , ի քրիզ տան , (3) Ա՛նճառելի երևոմն , իմանել տեսիլ ինչ կամ ազգութիւն եղեալ առ դժոխոյն՝ խնդիր առնել խաչին քոյ . ոչ և ի Հարցն ասի , ազգմամբ ՚ջ հոգւոյն ցուցաւ պատուհական փայտ խաչին ։ Ա՛մէն պիսի ազգմամբ շարժեալ , եկն յատեան , նստաւ գերեզմանաւդ , և խնդիր առնէր ի հրեից ։

Ա՛նդ , յեօԹն տան , (4) Ո՛ր ընծանիցն , իմաստութիւն է . զպատճառն մարդու նախնւոյն ազգմայ՝ մեզ փայտ կեանաց արարեր . և նոսա՛ եւաւը յաղԹութիւն մահ կանացու բնութեան մերում . վասն որոյ ի սմա , ՚ջ ի սուրբ խաչիս՝ քեզ բանիդ ՚ջ երկիրպագանեմք ։ Հայտ առնել բանս , Թէ երկրպագութիե և այլ պատուականք՝ որք ընծային սկիզ խաչին , էն ոճծային . վը զի ոչ ՚ի խաչ անդր զհայ առնուն , այլ վերաբերին ՚ի քո ոճծ՝ որ ՚ի նմա բևեռեցար , և միշտ նոսա՛ յոյսի մեզ ։

Ա՛նդ ,

(1) * Հրաշակերտ և զօրեզ փայտ խաչի քո քեզ գաւազան զօրութիե ՚ի յերկրի երևեալ . եկայք ժողովուրդք երկրպագէսցուք ։

(2) * Ջօրը հրեիցն ծածկեալ զանԹաբէլի ըզգանձն , փափաքմամբ Թագուհւոյն փայտ կենաց յայտնեցաւ . եկայք ։

(3) * Ա՛նճառելի երևումն է բևեռեալ դժոխոյին , Ղրաւելով յաւեի լերկրաւոր մահու պատուհական փայտ խաչին , յոր երկրպագեսցուք ։

(4) * Ո՛ր ընծանւոյն աւելի մահու փայտ կենաց շնորհեցեր , և եւաւը յաղԹութիե մահացու բնեւթեւս . ՚ի սմա բանիդ հօր երկրպագեսցուք ։

Ա՛նդ, յուն տան, (1) Որ գանձատ, խնամատքն էն · ըզբարձօղն անձատ լուսոյդ ծածկելով հրեխյն, դու ին քըն՝ ի յերկիրն՝ ուր թագնէլ էր այն, ծագ եցեր ի նմա զերկնային լուսատուրեն։

Ի՛ Հարցն, յատաջին տան, (2) ի վերջն 27 ձեռագիրըք գնեն · ըզր բարչեալ մարինով յինչեան գնչի ին · ուր տպաւ գիրք գնեն, որ բարչեալ · Այակ ի՛ հետաւելիցուն՝ նաև նոյն ձեռագիրըք համաձայն տպագրաց ընթեռնուն, որ բարչեալ · Այլց այլ հինգ ձեռ · յերիս տունս և ընթեռնուն, զըր բարչեալ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան (1) ասէրն, ի պեղատչէն սբեռանեան, իմանի · ի նոր տեղւոջն՝ ուր թագնէալ էր խաչն կենաց բաւ, բազբեաց յանկարծ անտեսանելի ինկոց, և ցնծացաւ երուսաղէմ։

Ա՛նդ, երկու գործատուներն, Ա՛յսօր նչան, և Ա՛յսօր ընդբեմ, առեալ էն ի կարգէ յարութեն · բն · յերկրդ հարցն։

334· Ի՛ մեծացուցչէն, յատաջին տան (4) ասէրն, ինդբերք պիրկեան, իմանի · երանելի դշխոյն ցանկայր և կամէր զքրիստեան ծանօթանալ ի մեծի փայլման տեսբեհուեն քոյ · յր ցանկայր՝ զի պայծառասցի յաշխարհի խորհուրդ մարգեղութեան քոյ · և քարոզիչ հրեից՝ թէ զինչ նշանակէր մարեհնին վառեալ, որ ոչ այրէր · ի տուփ · այրէր։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (1) Այս խոչանիկեալ, իմանի · ասպատնալոք նե զերկոյս զհրէայս, խոսքավանէրք յուդա հրեայն · ի տուփ · խոսքավանէրք · և եկեալ դշխոյն ի գողգոթա

(1) * Որ գանձատ լուսոյդ բարձօղն ծածկելով հրեխյն, ի յերկրիրն ծածկեր զերկնային ճառագայթ · ի տուփ։ ||

(2) * Որ փոփաբելի անէզ մամբ եկեալ ի քաղաքն երուսաղէմ ձեռագիր գըշխոյն, իրնդրեր ըզմայա խաչին որ բարձել մարմ նով յերկրեան զնչէ հարցըն մեծ բոց։ ||

(3) * Ուսաբ բուրելով իրն կոց անուշահոտութիւն ի տեղւոջն որբրուել · ցրնծացաւ երուսաղէմ ընդ յոյսին սբրբոյ խաչին ի տեղւոջն գողգոթայ, որ բարձել։ ||

(4) * Երանելի ձեռագիր Որ գըշխոյն եկեալ ի քաղաքն երուսաղէմ ինդբերք ըզմբրկեան ծնողացն մեծի փայլմանն · և քարոզիչ նոցա զինչեանն վառեալ որ ոչ այրեր · մեծացուցանէ լով ըզնրանէ ըզն ի կուսէն։ ||

(5) * Երբ խոչանիկեալ ըզմայսա տբրեհնի, խոսքավանէրք յուդա · եկեալ ի տեղին գողգոթա հաւատով · և քարոզէր նոցա ըզդուն ընդ որ եմատ բանն ՋըՀ · մեծացուս։ ||

լի հաւատով, քարոզէր Հրեից զգուռն չարչարանաց
և խաչի՝ ըստ որ է անց բանն ՚ի ձեռ ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (1) Այս համեմատեալ, խնդրեր ՚ի նէ յայտնել
զիմաստաբերն առնելոյն զոր խաչն • և ՚ի յայտնել
խաչին գոչէր հաւատով, եկայք երկրպագեսցուք, ըստ ։
Վ՚ար յերկնից, յերրորդ տան (2) ասէրն զոր խաչն,
Ելանէ ՚ի հասապոյ, խնդրի, գվերատոր Հին և արմատ
քարոզուԹէ հաւատոյն քոյ • մի զի ՚ի խաչելուԹ՚ին
քոյ առ՚ի փրկել զաշխարհ բռնադատիկն խորհուրդք
տեսրիՀնուԹէ նմ • ուստի և առաքեալն ասէր • (ըստ
կորնթ • ՚ի • 2 •) * Օ՚ի ոչ էԹէ ՚ի մտի եդի գիտել
ինչ ՚ի ձեզ՝ բայց միայն գյո քո, և զնոյն ՚ի խաչ էլէզ։
Ա՛չ զարձեալ, ՚ի յայտնել խաչափայտին քոյ՝ անբաս
արդիւնելիք գործելոյն և գործին • որով անՀաւան
հրեայք և չԹիանոսք եկին ՚ի հաւատս քոյ ։ Վ՚ո որոյ
ոչ վերլուսաւոր Ջանացաւ ստամնայ անյայտ առնել զայն
՚ի մարդկանէ • և ՚ի յայտնելն գողացեալ կործանե-
ցաւ յանդուսդս երկրի ։
Հ՚այս ՚ձեր յերկինից ձեռագիր օրինակք ինչ յաւելուն
զայլ հինգ տունս, բովանդակելով մինչև ՚ի գերն ժ •
որոց երեքն երևին նաև ՚ի ձայնբաղ չարաչնոցս, ՚ի
քաղցՀածս օրհնուԹ՚ենաւգ շաբաԹ աւուրն • և են
սորա ։
* Օ՚րըք երկինից զարհուրեցան ընդ կտնաւոր քո չար-
,, չարանս • ՚ի խաչին բևեռեցար, գեղարդեամբըն
,, խոցեցար • աղաչեմք ՚ձեզ ։
,, Լ՚ուսան ՚ձեռուԹ՚ենէ յերկինից խոնարհուԹ՚ըն •
,, զի զմեզ ցեաւ մարդոյն զանցանսըն բևեռեաց ՚ի
,, խաչափայտն • աղաչեմք ։
,, Ա՚նդ Թաղումն քո յերկրի՝ երկիրս երկինք անուա-
,, նեցաւ • նախահայրըն մեր ադամ վերըստին նորո-
,, գեցաւ • աղաչ ։
,, Ա՚ղաւաւրն արարածոց բազկատարած կայր ՚ի խա-
,, չին

(1) * Եւ համարձեալ ըզ-
ձայնըն յուգայի խընդրելով ՚ի
ձէ ըղանձալըն ամենեցուն որ
ըզիւրն • և հաւատով գոչէր ե-
կայք երկրպագեսցուք ձեռայն
որ ըզանձն • ասէ ։ ||

(2) * Դ՚ասն որ հաւատոյ և
փայտ կենաց մարգկան յայտնել •
զոր տեսեալ պատն պրդեոյ կոր-
ծանեցաւ անկանգնելի • ապա-
հէմք սուաբ փրկիչ ։ ||

,, չին , մի՛ ադամայ նախատուդծին Ձաշակմանն որ՛ի
,, դրախտին . ադաչ ։
,, Հաամէն տիւ՛ եղև գիշեր , ձորն՛ի խաչին բևեռե-
,, ցաւ . գեղազդեամբըն խոցեցաւ , ՛ի հող մնդհու խո-
,, նարհեցաւ . ադաչ ։ ‖

Ճառընտիր Ուրբաթին ։ ղե ։

335 . **O** շարական մարգարէից՝ զօրհնութիւն ա-
մէն ։ Ալ ընծայն զօրութենէդ տո , այլև զհարցն այ-
լոց չերկնային պնոաւորութենդ , ասեն արարեալ մովսէսի
խորհնացոյց . Թէպէտ օրինակ ինչ համարի ընորհալ-
ացոյն ներբսէսի ։ Իսկ զհարցն չէ , Ալ ընդ հողեղէն բնաւո-
ձբոյ , ասեն արարեալ նորին ներբսէսի ։

{Զօրհնութիւն , յառաջին տուն [1] ասէին , բաշխելով էլ-
համաբոյ , հայի ՛ի բան առաքելոյն . (ա . կորնթ . ժ-
ա .) * Օ այս ամ յայոդոյ մի և նոյն հոգի . և բաժանե-
իւրաքանչիւր ոմի և կամի ։ ‖ Այս կատարց իւրոց բաշ-
խելն զպարգևս մարգարէութե՛ միումն զայս ինչ յայտ-
նելով , և միւսումն զայլ , յայտնի ցոյցք են իշխանութե՛
հոգւոյն սրբ . և ածայնին զօրութենէն նոր երևիլ ՛ի տալն
և յառգելութիւն զպարգևս իւր ։

Ի՛նդ , յերկիւղ տան , [2] Ալ մարելեցէք , յայտ առնել թէ-
ած ըս սովորական նախախնամութէ իւրոյ՝ նոցա շնոր-
հէր զպարգևս մարգարէուե՛ , որք հոգւով մարելեցէք
եին , և շնորհօք հաձոյացեալք ըս ։ Ա՛ր զի թէպէտ
պարզաբար խօսելով , մարթի և լինել յումէք պարգևի
մարգարէութէ՛ առանց արդարացուցիչ շնորհաց , ոմի
և առաքեալն ասէ , եթէ ունիցիմ զմարգարէութիւն
առանց սիրոյ . (ա . կորնթ . ժ-գ . ։) սակայն ըս
նախախնամութէն սովորական կարգ է՝ շնորհել զայն
պարգև իւրոց արժանաւորաց , մանաւանդ յորժամ
կա-

(1) * Որ զածային զօրութենդ
քո ծանուցեր հոգեդ Ձշմարիտ ,
բաշխելով իւրաքանչիւր ըստ-
դեբս քո տեսանողաց մարգա-
րէիցն խնկագրատե . բարեխօսու-
թեամբ ։ ‖

(2) * Որ մարգեցեր բնակա-
բան ածուութենդ քո ՚ի ըստեղ-
գաբէան , և աղբերաբար հեղեր
յանձինըս նոցա գանազանական և
ընդհնային շնորհս քոյ բազ-
խուսն . բարե ։ ‖

կամէր ընտրել զոք ի մարգարէ իւր իբրև յատուկ պաշտամունք : Ա՛ւ այսորիկ տեսանեմք զնա առաջին մարգարէն՝ ոչ միայն արդարս լինել , այլև գերազանցեալս ի սրբութեան և յընտանութեան նմա . որք ոչ միայն մարգարէութեն եղեն արդարք , այլ միանգամ արդարութեն ընտրեցան մարգարէք : Այսպս ըստ այսմ մնայ ասել զանանիա . որ հնարաւոր մարդեաւ յօրինեցեր բնականապէս ծնուեղ քո զնոր մարգարէն առաջինոյ . և առատացեր հեզեր ի նմա զշնորհս երկնային հնարաւոր մարգարէութեան , խոստանալ , հանձարոյ , աքսիլեւագործութեան , և այլոց :

Այնդ , յիշեղ տան [1] ասէրն , անձառելեացն ապաքէնից , որպէս զի անձառելի ապագայ իրաց կիր հանգամանս նոցա անօրինութեան էակցին քոյ բանին նոյ՝ արարեր զմարգարէսն պատմողս հնարաւորութեան : Այրկուս գերազանցութիս յիշէ հանգամանսդ մարգեղութեան որպէս . զի անձառելիք էին մեծութեն և գաղտնութեն , և զի առապագայք՝ լինելոցք տակաւին՝ սահմանեալք ի կամս նոյ : Այլ սակայն յայտնութեն հոգւոյն նոյ հնարհեաց մարգարէից , զի զանձառսն պատմեսցեն իբրև յայտնիս , և զապառնիսն իբրև այն ինչ եղեալս :

Այնդ , ի հինգ տան , [2] Որ խոնարհեցար , իմաստքն էն . ձիշ որպէս նոյ՝ որ յանպատում փառաց ծածուծեղ խոնարհեցար ի նուաստ բնութիս մեր . և անձառ խորհրդոյ անօրինութեդ եկիր ի կատարել զնախաձայն քարոզութիս մարգարէից :

Այնդ , ի վեց տան [3] ասէրն , վերծածեր ընդ ինձ զնոթեղ արդարոյ , յայտնապէս ցուցանէ՝ ինձ քեզ փրկիչ մեր յիջանելն ի դժոխս՝ զհոգիս մարգարէից՝ ոմն և զայլոց արդարոց վերածեաց [4] իւր յանստուերէ լոյս արքայութեն . և ոչ եթող սպասել մինչ ի հասարակաց յարութեն . ոմն զի հոգիք՝ որք քան զմարմինսն առաջին էն

(1) * Որ յայտնեցեր ընծայեղ զանձառելեացն ապաքէնից պատմողս հնարաւորութեան զոր ասացեր ի նոյ . բարե : ||

(2) * Որ խոնարհեցար յանպատում փառաց որգի նոյ , և եկիր ի կատարումն մարգարէից քարոզութեանդ անձառ խորհրդոյ . բարե : ||

(3) * Որ լուծեր կնոջատ մահուամբ քո զերկանեալս մահու , իջանելով ի դժոխոյս վերածեր ընդ քեզ զհոգիս արդարոց մարգարէիցն ի լոյսն անշրջապատ . բարե : ||

եւն՝ ի վաստակս բարեգործութեանն , լեզուին առաջինութ
ի վայելումն փառաց ։ Օ այս ասէ եւ երկիւղ մանկունքն
մարգարէից , յերկիւղ տան ։ Որ չմահ բերէ առեալ , մահ
առաքն ըզմահ խոնեցեր ։ արքայութիւնդ տերանց մարգարէիցն չան
ջատաբեր չո հանիւնս ։

336. Ի հարցն , յառաջինն տան , (1) Որ ընդ հողեղէն ,
իմաստքն են ։ Ըզ հողեղէն մարմնոյ մերոյ խառնեցեր
կիր չարդկասեցեր զաստեական հոգի , որով ունիցի կա
րողութիւն ըզունելոյ զհոգեւոր շնորհս ի ջրոյ ի վե
րուստ , կամ գերբնական ։ Ա՛յս կարողութիւն կոչի
յաճախութիւն՝ հնազանդական ։ Եւ ըզունակութիւն ինչ
որով արարածք յարմար են կրելոյ յոյն գնեբգործու
թիւնս գերազանցեալս քան զկարգ բնութիւնն ։
Ա՛յլ քանզի առ հնորհատարգն նեբգործութիւնս ոչ
միայն արարածք ունին զըզունակութիւն , այլ միայն բա
նաւորքն՝ հրեշտակք և մարդիկ , վասն այն ասէ շարա
կանս , Թէ ըզ մարմնոյ մերոյ խառնեցեր զաստեական
հոգի , զի կարիցէ մարդս ըզունակ լինել վերնական
շնորհացն ։

Ա՛նդ , յերկրորդ տան , (2) ըզ 25 ձեռագրացդ դնի ։ Որ
ընդունելքդ մոտաւ հոգեաց յիւրոյնէն ։ յոր մարքաւ հոգւոց կիր
անձանց՝ որք եւն յարգին խորհրդեւն ։ Ի տալ ։ և յայլ
6 ձեռ ։ խոբայնէն ։

Ա՛նդ , յերրորդ տան , (3) Որ ընծեղ , իմաստքն են ։ որք
զլինելն մարդ , կիր զմարդանալն անձն ի միջ՝ յառա
ջագոյն երբեմն արգելն եղեալ աստանելին ։ վերս զի յա
ռաջնորդական միտս նոցա , յոր միշտնական մնասին
մնացց , կամ ի վերին բան իմացողութիւնն տալոյ ուրէք
հոգեկ քո՞ր զկերպարան կիր զերանական մարգեղութիւն՝
գերազոյն քան զմիտս և զասն մեր ։ Ձայսոսիկ ի ձեռ
առ մարգարէս կրկնակի լինելին ։ մի՝ տալոյ ուրէ լոյս
յերևակայական զօրութիւն նոյ զկատարելոյ իրացն ։ և

այլ

(1) * Որ ընդ հողեղէն բնութ
մերոյ խառնեցեր զաստեական հո
գին ։ ունել զօրութիւն ընդունե
լոյ զերանական և զհոգեւոր ըզ
նորոյն իջեալ ի վերուստ ։ օր
հնեալ ։ որ ։ ||

(2) * Որ նորհեցեր մարքաւ
հոգւոց իւրոյ զհոգի մարգարէու
թեան , որով ծանուցեր յառաջա
գոյն զանձանեալ խորհուրդ քոյ
մարգեղութեանդ ։ օրհնեալ ։ ||

(3) * Որ ընծեղ դոյիր լինել
լուսոյ երբեմն զկերպ աստանելին ,
յառաջնորդական միտս նոյ ար
պատուրեալ հոգիդ ըզկերպարան
երկին գերագոյն հրաշելոյ ի վեր
քան ըզբան ։ օրհ ։ ||

այսու օրինակաւ երևեցին նոցա զանապան առաքելք և զգալի ծանօթութիք յանուրջս կիմ յարթնութեան ։ Արդիք , անսիկնաբար յիմանալի միտս նիմ ազդելով առանց երևակայութեան . և զայս ևզանակ յայտ առնել շատ բանական՝ ի յայտնել այ մարգարէից զիարդ հոգւոյդ մարդեղութեան քանին ։

Յողոպրմեայն , յատաջին տան (1) ասէրն , նոր օրինօք պնեբին Լսեր , իմանի . կատարմամբ և տուչութեամբ նոր օրինացն լսեր զայն՝ որ սկսաս եր ի գիրս հին օրինացն և մարգարէից . այ բացայայտեցեր զայն՝ որ մեզին եր յօրինս և ի մարգարէս . արդեամբք կատարեցեր՝ զոր նոքա նշանակէին , կիմ լինելոց գուշակէին . զգեբագոյն հրամանս և խրատս ի վէր յաւելեր՝ որք էին վախճան նիմ ։ Ա՛ստ այսոցիկ մնաց քո կոչի՝ կատարած օրինացդ . զորոյ ընդարձակ իմաստս տեսցես ի մեզին .

Հռոմ. ժ . 4 ։

Ա՛նդ , Հերիդ տան , (2) ըս 18 ձեռագ . դիր . Որ պիտա պաճարիս ։ ի տպ . և յայլ 8 ձեռ . պաճարն ։ Իմաստքն են . տեսանօղքն կիմ մարգարէք իմաստուեք Հոգւոյն սրբոյ ծանուցին զիտուս նորոյ տաճարիս կամ եկեղեցւոյս , զոր շինեցեր յօրինօղդ արարածոց ի վէր վիմին Հաւատոյ , լինել բարձրագոյն քան զհին տաճարն կիմ եկեղեցին , և գերազանցեալ վայելչութեք ։ Ա՛յս և բան անգեալ . (ըս . 10 .) * Ա՛ստ եղեցին փաճք տանդ այդորիկ՝ վերջինն քան զառաջինն ։ ||

Ի՛ մանկունքն Հերիդ տան (3) ասէրն , գովելով զիւրս ըս , իմանի՝ գովելով զքեզ , որ ե գլուխ անկեան , յաղմարիչ կիմ միացուցիչ երկուց օրմոց , այ հին և նոր ժողովոյդ տան ։

Ա՛նդ , Հերիդ տան , (4) ըս քիմ ձեռագր . դիր . որ ե յա-

(1) * Որ աւետաւոր քումդ գալըստեանդ առաքեցեր յաշխարհ ըզքեզ մարգարէն . և ի կենդ խոնարհութիք նոր օրինօք զիներին լըցեր ի գիրս օրինացդ և մարգարէից . բարեխօսութիք առցես ։ ||

(2) * Որ ըզխառըս տաճարին զոր շինեցեր շինօղդ երկ ի վերջայ վիմին , բարձրագոյն քան զառաջինն և գերազագոյ վայելչութիք տեսանօղքըն ծանուցին իմաստիք հոգւոյն . բարեխօս ։ ||

(3) * Ա՛նյսոր նոր իկլ կոչեցեալ մարգարէիքըն առ ամե , առնա ըզամ ըզամութիք ըզսուն հոգւոյդ իկլին առաջնոյ . գովելով ըզդլուխ անկեան երկուց օրմոց յաղմարելութիք ։ ||

(4) * Ա՛նյսոր ի գլուխըս լիբանց տուն նյ հաստատեալ , որ և յաւէտ տոգիս յանգոյց հոգւոյն ծնողաբար տաստատնս ամէն բնաք . բարեբանեա զաղրեբըզն կե-

յաւէտ առաքիս ։ ի տէր . առաքիս ։ Իմաստքն են . ոմ[1]
տուն այր՝ եկեղեցի , հաստատակաց ի վէր գլխոց լե-
ռանց , այր ի բարձրութեան երկնից՝ հեռի ի կործանմա-
նէ . որ և մշտ ուղղանիս յանկոց հոգւոյն՝ ի մոր-
գարէից և յառաքելոց՝ ածաբուղխ պատգամաւք և վար-
դապետութեամբ իրաւ անձրեւօք . բարեբանեա զՏիրն
որ զաղբիւրն կենաց ես ։

337· Յերկիր Տիրոջն մարգարէից , յերկրէ տան (1)
աստեղն , վերաբերեցեալ ըստ երկնաւորն ես , ոչ այնչափ իմանալի
փոխիւն հոգւոյ՝ ի վայելուչն երկնային փառաց , այլ
առաւել յարիչանիւն մտաց յերկնային խորհուրդս .
իբր ասէ . պարգեւօք յայտնութեան գաղտնի խորհրդոց ,
կամ իմաստութեամբ , մարգարէութեամբ վերացուցեր զմի-
բելիսն զո զմարգարէս յերկնային խորանս . կամ որ
նոյն է , երկնային խորհրդոց քոց խորհրդագուշած
պարերը զնո ըստ հրեշտակս ։ Ի սոյն միտս ասէ ի կան-
որդւոյ որոտման , ի ձոր յերկիր . * ի ցեղ ընդրկօք
հոգւոյն սրբ , և բարձրացեալ ի վէր խորանաց երկի-
նից ։

Հոգեբանական , յերկրէ տան (2) ըստ յօ ձեռագրացն ընդ-
հեռնուլ պարտ է . Ուր պաճաբ նմանութիւն ցոյնն պա-
փաք ոչ ետուին ։ ի տէր . և յերկիր ձեռ . նմանութիւնք ։
Իմաստքն են . որք օրինակաւ տառիւրն նշանակեցին
զարգանդ սրբ կուսին . ասէ լով , Հանկարծակի եկիր
ցե ի տաճար իւր ձոր . կամ , Ուր է տաճար քո սքանչելի
արդարութիւն ։

Ի ձեռուն , յառաջին տան , (1) Ոսոփայն անձառ ,
իմաստքն են . ոմ Տառապայն անձառ լուսոյ , և ան-
քննելի ձերութիւն . յառաջագոյն հրաշագործս պայծա-
ռացուցեր , կամ յայտնեցեր զանապուն մարգարէից .
և ապա իջեր ի տօրինս յերկիր ածական անօրէնութիւն ։
Յայտ առաջին տան առ քս են դէմք բանին . իսկ ի յա-

կենաց զարբուցանողըն Տարա-
տէաց ։ ||

(1) * Ուր պարգեւք ձր հոգ-
ւոյդ վերաբերեցեր զպերճեալ-
սըն քո յերկնային խորանան .
հարկըն ։ ||

(2) * Ուրք տառապեալ նմանեալ
յոյցըն զարգանդ ձր կուսին ,
ուստի տրեալ եղեւ մեզ հաց կեա-

նաց անմահութեան . զոր օրհնեն
անգադար երկնային զինուորու-
թիւնքն ։ ||

(3) * Ձառապայթ անձառ լու-
սոյ անքննելի ձերութեանդ , յառաջա-
գոյն հրաշագործս զանազանեցեր
մարգարէիցն . կամ անեղով ի տառ
բինս ածական անօրէնութիւն ։ ||

յաջորդ երկու տունս յերկրդ դէնին փոխին ։

Ա՛նդ , յերկի՛ր տան , (1) Որ՝ ըշտաճար , խնամարքն էն ։ զտաճար Հաւատոյ , յո՛ զԼեկեղեցի հիմնեցուցին զօրու- թի՛ւ կի՛ զանազան պարգեւաց նը Հոգւոյն ։ յոր եկին և եմուտ բանն ած եօթնատիւեան լուսաւորուի՛ , լցու- ցանելով զԱերքին նո՛ ։

Ա՛նդ , յերկի՛ր տան , (2) ասէլն՝ նը Տարոնէցին , խնամի ։ զերեւեալն յաչխարհի Ձմմարիտ մարգեզուն թի՛ , քարո- զեցին մե՛զ Հրաւիրօղքն՝ մարգարէք և առաքեալք լի- նել Հանդերձ յոր և Հոգւոյն ևն ։

Ա՛ մանկունքն , յերկի՛ր տան (3) ասէլն , ապաքոր կապա- րեցեր , խնամի ։ յառաջագոյն էառուր մարգարէից քա- ջայայտել զիջմուն քո յաչխարհ ։ իսկ այժմ եկեալ կատարեցեր զգուշակուի՛ն նո՛ ։

Ա՛նդէն սէց Ա՛ստբէմանէաց ։ գլ՛ ։

338 ։ Ո՛չ շարական սէց Թարգմանչաց Ա՛շհակայ և Մ՛ Ա՛ղեսրոպայ , և աշակերտաց նո՛ , ասէն սարքեալ մեծին վարգանայ վրի՛պոյն ։ Հ՛ոգւոյնուի՛ն Հաստատակատար զսէց Թարգմանչացն խօսի բանիւնս ո- բոյ ։ իսկ ի՛ Տարոյն և յայլս որ գինի՝ առ սէն մե- ռոյ եզակնաւոր ։

Հ՛ոգւոյնուի՛ եան , յառաջին տան , (4) Որ՝ զարդարեցին , խնամի ։ որք պայծառացուցին զնիմաստս անեղին նո՛ , յո՛ գնածայնին խնամուի՛ն , կի՛ զգիտուի՛ն զբ գլոց , պնօրինաբեր , յո՛ ի՛ տնօրինէդ կի՛ ի՛ նորհէդն ու , ի՛ մանաւոր խնամոյն ու ։ կի՛ , կարգաւորաբար և ըն- կա-

(1) * Որք ըշտաճար Հաւատոյ հիմնեցուցին նորհօք նը Հոգ- ւոյն , յոր եմուտ բանն նորն եօթ- նատիւեան նաւագոյժիւք ։ լցու- նելով ։ ||

(2) * Երբեմնացաւ յաչխարհի Ձմմարիտ մարգեզուն թի՛ զոր քա- րոզեցին մե՛զ Հրաւիրօղքն Հա- մաքոյ Հօր և Հոգւոյն , լուսաւո- րելով զլոյսե ձեռոյին ածո- րինուի՛ն ։ ||

(3) * Որոց նաւար խնամու- թի՛ բացայայտել զիջումին քո յաչ- խարհ , ասասնօր կատարեցեր զմարգարէիցն զլաւ սուի՛ն ։ սո- զոր չնորհի՛ս ։ ||

(4) * Որք զարդարեցին ամե- նիմաստ գիմաստս անեղին , հաս- տատելով յերկրի զզոյր կենդա- նի Հովուել զիՀան նոր ի՛ն ։ ը- զով քաղցրուի՛ն Հընչմամբ զձե օրհնեացուք ։ ||

կանոնաց զարգարեցին զքրտութիւն . կի՛, երբև անօրինէք և անառակք ոչ զարգարեցին ։ Յայտ իմն և յեհովեհզդ տան զասէլն , վերհուզդ ածգիտութիւն

անօրինաբար յայնմանէ ֆանաացին ։

Լսակ ի յայջորդն ասէլն , Հաստատեալով յերկրի զիւր ֆիւղ ինդանի , նշանակէ՝ զիւր նշանագրաց , որովք վարդապետութիւնք և իմաստք բանից՝ անմոռաց և կենդանի դանի ինան առ հետաւորս և առ յետագայս . կամ , որովք խօսեցեալ իմաստքն կենդանի պահին առ ընթերցողս ։ Ոչ այս միտս ասէ՛ք , թէ մարգարէք և առաքեալք կենդանի կան ի միջի մերում , այլ այս է թէ ի ձեռն գրոց իւրեանց ։ Վարձեալ , գիր կենդանի մարթի է առասնօր յայն միտս առնուլ , որով օրինք մովսէսի առացան ի սինի առեփանոսէ՝ պատգամէ կենդանիք . (Վարձոց . ի. 38 .) յո որք պահողացն տան զկեանս և զերջանկութիւն ։ Յայտ և նշանագրաց ուսումն պայծառացուցանելով զքրտութիւն ածպաշտութեան , օգուտ ի կեանս և ի փրկութիւն բազմից՝ մի՛ զի թէպէտ գրագիտութիւն ոչ է հարկաւոր իւրաքանչիւր մարդոյ առանձին ի փրկութիւն , բայց հարկաւոր է ժողովոյ կամ ազգի՝ լինել ոմանց գրագիտաց յատաջնորդութիւն այլոց ։ Ո այս բազդատութեան նշանագրաց ըստ մասնաւորեան պատգամին ինքնին յօրինողաց ։

Նօղ շաբաթանիս ծանուցանեմ ի մանկունեան ։

Լնդ , յերկիր տան (1) ըստ 20 ձեռագրաց դնի . Որ՛ս ընդ հրաւոր ինդանիեան ֆառաց ։ ի տոգ . և յայլ 12 ձեռագրս . ինդանի ։ Լսատաջնոյն՝ եթէ չկայցէ վերնակ գրչի , պարտ է համարել ի պատմական հոլով , յո որք զփառաց երկրաւոր մեծութիւն՝ կոչեցին կի՛ ասացին լինել խաւար . և բան այսմ՝ նախդիրն նշանակի՝ վասն , կամ ի վե՛ր . իբր ասել . ի վե՛ր փառաց երկրաւոր մեծութիւն , կամ վա՛ր փառացն ասացին և համարեցան լինել խաւար ։ Այս ըստ երկաբանելոյ ընթերցուածոյ իմաստքն են . որք զմեծութիւն երկրաւոր փառաց կամ պայծառութիւն՝ խաւար համարեցան . և ասպատիճելով միայն ի յոյն քան , արժանի եղեն անձնատ բանին յաջքայ-

(1) * Որք զերկրաւոր մեծութիւն փառաց խաւար կոչեցին , ասպատիճելով ի յոյն անմահ փե-

ասլին անձնատ բանին արժանի եղեն . երգով ։ ||

ուԼԵ երկնից , կամ բանի ՝ ածային իմաստուԼեան ։ Ա. յայնս մեծն իսահակ արհամարհԵԼ զՀայրԵնի պայմանս զաստուԼե պարԵԼապնդ , ընարեաց զԼկԵԼԵցական անփառուԼեն . և սբՏ մեսրոպ ԼբԵԼ զարքունի գոր-

ծակալուԼե , առանձնացաւ յանապատ ։

Ա.նդ , յԵրիցի տան , (1) ՚ի թՐմ ձեռագրաց դիմ , էնն անեղն ։ ՚ի տոմ . և յայլ ձեռ . անեղն ։ Իմաստքն էն . որք զբարուԼե իմաստուԼենն Հոր , յո անեղ ԷՏն քոմ , զաՀոս կամ զԼկԵԼԵցի սբՏն զԵրիցորն լուսաւորչին ամ լուացչին ԹարգմանուԼե՛ նշանագրաց ։ յո գոստան գրով գրԵալն ԹարգմանեԼով ՚ի Հայ նշանագիրս ։ կամ ՚ի կՏնաբանուԼով զգրԵալսն օտար նշանագրօք ։

Ա.նդ , ՚ի Հինգ տան , (2) Ոչ նախաաւրաց , իմաստքն էն . որք յուսկին կամ յօրինեցիկն զպայծառ երգս Հոգեւոս ՚ի պատՒՏ սբՏ , գերագոյն քան զգոմաստանայսն և զյաղԹողական երգս Թագաւորաց ասԷց ։ Յայտ առնԼ բանս՝ բազում երգս ոտանի պարԵալ սբՏ Թարգմանչացն , և աշակԵրտաց նոցՒ ։

Ա.նդ , ՚ի վեց տան , (3) Ոչ խորհրդեամբ , վայԵլուչ նմանաբերուԼե՛ն գնի . իբր ասԷ . յո խորհրդոյ կամ յո նմանուԼե՛ն Ջնմարիտ լուսոյն ՚ես , յո բանին ՚ես կամ արդուկն միածնի , նկարագրեցաւ կամ կԵրպարագրեցաւ գԼր կՏն գանաի ՚ի մարդս արգանդի մեծին մեսրոպայ . ոչ և ՚ի մարդս արգանդի կուսին կերպացաւ բանին ածմարմնացԼ՛ն՝ իբրև գԼր կՏնդանի . գԼ ոչ գԼրն փակ կինքեան և երևեցուցանԼ զձայնն և զԼմնաստս բանին , այսպէս մարմնին յարուՏեան կինքն կերՔ զՀոգին բանական և զածուԼե՛ն անմարմին ։ Ո՛այս միաս յո մեսրն բացայայտ ազդԷ սբՏ յԵրիցէ տան . տե՛ս ՚ի վեր ։

Ա.նդ , յեսԹեր տան , (4) ՚ի ձեռ . ընԼԵՏաւ , գձայՏ կՏաԼ խորհուրդ ածգիտուԼե՛ յայնԼԵալ ՚ի ծնողացն ։

(1) * Որք զբաւՐ Հոր խոստաւաՏեցին զանեղ սբբոյն գԼրգոր ԹարգմանուՐ՛ ՆշանագրուԼե՛ն ։ երգ ։ ||

(2) * Որք Թագաւորաց ազգ ՚ես և ազանց գԼրագոյն յուցին արքՒԱրքայ զԼրգոս Հոգեւորն զաստուց վԵրն սեռի՛ն անմաՀոյ լուսոյն ԼրկբոպագԼս յուր ։ ||

(3) * Որ խորՀրդեամբ Ջրմարիտ լուսոյ փառաց անեղին Նկարագրեցաւ մեզ գԼր կՏնդանի՛ յաբդանդ մարսւր մեծին մեսրոպայ ։ ||

(4) * Որք զձայՏ կՏաԼ խորՀուրդ ածգիտուԼե՛ն արՀաբարնաբաս յայտնԼալ ՏաՏուցԼն Հանգիսի՛ գոյն սբբոյն մեծին մեսրոպայ ։ ||

տայ. և յայլ ձեռս. Ջանասցին. որ յարմար ևս է. զի յայսոսիկ առնեն չէիցեն գէմն կազմել են քանզի։

Ա՛նդ, յուխտ տան, (1) Որ յորինակ, իմիաստն են. ըստ օրէնաւին Հմմարիա սիրոյ առաքելոյն՝ որով էառաջել տուն Թային լուսաւորել զաշխարհ, այնպէս և՛ ի ձեզ ազբերաբար բնակեցաւ Հոգին Ջուրջայ սիրոյ և իմաստութեան. որ տայր զանազան բղխումն՝ ի վարդապետել, յաշակերտել, ի Թարգմանել զնաճարին գիրս, և առաքելաբար լուսաւորել զՀայաստանեայսն։

Ա՛նդ, յինն տան, (2) բազում ձեռագիրք դնեն, լուսաւորչօ փանդ Խորփոյ։ ի տպ. և յայլ ձեռագիրս, փանդն։

339. Յազագսէ տան, յերկիղ տան, (1) Որ գանմարին, պարզելի է. որ զգբաւորական իմաստութեին՝ զպատրաստական անմարմին բանի Ջուրհեցեր մեզ՝ յայտնելով առ մեզ ամբ։ Օ գբաւոր իմաստն կի զգպրաթեին կոչէ հոգւոյն, ոչ միայն զի ի Հոգւոյն սկզ յաջողեցաւ, այլ մնաւանդ զի նախ ի գործ եգաւ յնաճարնէն գիրս, Հայերէն բառիւք և նշանագրօք կազմել լով զայնս. ուստի ասէին՝ գպատրական իմաստ Հոգւոյն՝ իմանի, գրուածք ոճոյ նէ մտաւորից՝ որք պարտուականէն յերեքեան զանմարմինն քանն կի գիտաս, ոչ մարմինն զՀոգի։

Ի՛ նոր յերկինսն, յերկիր տան (4) ասէին, ի սէն հոգեոյն է պահել, յայտնապէս վկայէ՝ այժ մէն գայէլել սկզ վարդապետին ի գատս արքայութեան։

Ի՛ մանկանէն, յատաջին տան, (5) Ցմանել մոգեսէ, իմիաստն են. զոր ոչ եքանել փարդապետ մեզրոյ, նմանեցաք մոգեսի մորգարէին. զի ըստ օրինակի նոր առումն։

(1) * Որ յորինակ Ջըշմարիտ սիրոյ նր առաքելոյն պրեբաս. ի ձեզ էացաւ Հոգի շնորհացոյց։ բզկիսան անքապատ. անմատոյց։ ||

(2) * Որ երկոքումիք նր լուսաւորչը տունն Թորգոմոյ հաս, տասակեցեր զեկեղեցիս Հայաստան. նէ ալ, զայս իմաստից ի մեզ ծագ. գէլով. մնզնմանոք ասցս քն։ ||

(3) * Որ զանմարմին պարուհակող բանի զգրաւորական զիմաստ Հոգւոյն Ջնորհեցեր որգ-ւոց Թորգոմոյ, յայտնեալ տեղէմիս. ի ձեզն նր վարգապետն։ ապաչնորհ սորա։ ||

(4) * Վասաւորելով զնդ անմարմնական բանիս Թեան, ի, ի սրբոյն Հոգւոյն է պատակել. ի ձեզն սորին բաբեխ։ ||

(5) * Ցմանելով մանկան որ վարգապետ, բերելով զդերս օրէնսդող ի Հայաստան աշխարհս. որով լուսաւորեցան ազգ որգւոց Թորգոմոյ։ ||

առանձնացեալ յանապատի, և հոգ յանձին կալեալ
վն գրաւորական իմաստութեանէ ազգիս մերոյ, մեծ բա-
զում աշխատութեաց ի գանազան տեղիս՝ յաղօթս առ
Աստ եղեալ սպասաւոն. յորոյ յայտնութենէն ընկալեալ
զպարգև գրականութեանէ, Թարգմանեցեր զգիր օրի-
նացն Աստ. կիր զարհեստ գրչութենէն յօրինեցեր, և իբր
Աստուածարգև տախտակս օրինադ բերեր զգին ի Հայաս-
տան աշխարհ. որով լուսաւորեցան զանազան ազգ
Թորգոմայ։

Ա՛նդ յերկիր տան, (1) Ա՛նանչ նա, բացայայտի նմա
նուիրեալ սիրոյն մեծապայծառ մանկտիս. իբր զի մանկտի ի
հովուութենէն կոչեցեալ՝ արժանի եղև կալ յաստիճա-
նութեան սրբականն լերինն ի փառաբանել զնոյն ընդ
հրեշտակս, և ի հայցել վն ազգին երկրի զլուսաւո-
րութիւնն օրինադ. ուստի ընկալեալ յոյզ զգայուցական
կենդանաւորս գրեալս մատամբ Աստուծոյ ի տախտակսն,
աստանդեաց երկեւեան ժողովրդոցն։ Ա՛սէին՝ պապա-
կեննաթս, որ առեալ ի բանից սրբոյն ստեփաննոսի.
(գործ. է. 38.) ըստ բազմոց նշանակի՝ պատգամս
կիր օրինադ՝ որ պահողացն տայ կեանս։ Ա՛յլք ըստ այլոց
առաւել ըստ գրոյն նշանակի՝ օրինադ կենդանի ձայնիս
նոյ աստանդեալ ի սրբականն լերինս, և ոչ լոկ գրով,
կիմ երբեքիս յայտնութենէ ի միտս մտանեսի։

Ա՛նդ յերկիր տան, (2) Ա՛ռէր աղաչեմ, երբեմն հեռաւորեալ
ես ասացելոցն. յո որովհետեւ մանկտարար ընդհէնցար
մեզ առաջնորդ, մեք այն աղաչեմբ զքո քաղցրութենդ
կիմ Աստուածային գթութենդ, բարեխօսեա առ Հայրն
երկնաւոր վն ոտնաղաց քոց. զի սոյն յայնժամ քո մեզ
նորոգութեամբ լուսաւորեցան մանկտունք եկեղեցւոյ՝
հայոց, վտաց, և ազուանից, այսպէս և այժմ յա-
տամբ քո բարեխօսելոյն պահել զնոյն լուսաւորութիւն։

(1) * Քանզի նա արժանաւո-
րեցաւ կալ ի սրբական փառա-
քանութենն. և ընկալեալ պատ-
գամսն կենդանիս տայր եկեղե-
ցանկին. որով լուսաւորեցան
ազգ որգւոց յակոբեայ։ ||

(2) * Ա՛ղօթ աղաչեմբ ըզքոյին
հեզութենդ որ վարգապետ. բա-
րեխօսեա առ Հայր ի յերկինքս
վասն քո ոտնաղացս. քանզի քեզ
լուսաւորեցան մանկտունքդ նր
եկեղեցւոյ։ ||

Լոնդնի աբէն Յակոբեան մեքենայ հայրապետի ։ պէ ։

340 ։ Ո՛չ շարականն սիրէն Յակոբեայ առեղծ արարեալ նեբսեսի կլայեցւոյ ։ այլ առեփանոս քահանայ յոտանաւորս իւր ընծայել յովհաննու եզբեն կացուց ։ և ի շարականս ինչ երևի գրեալ ի կատարած ծին ըէ շարականս յետին դարուց ։ Ասկայն խմաստքն և կազմուածքն վայելուչք են՝ ոչ օտար ի նախնեացն արուեստաւորութենէ ։ և ի հնագիր Հառըսեփ ինչ ակնարկութիւն ինն տեսանի , յետ պատմչէն Թէ կայսրն կոստանդիանոս եառ զՀրեշտակ՝ որք սպասաւորէին սիրէն Յակոբայ , բերեալ ի վէ ։ * Ա՛հա Չմմարտութեն պատմութեն Հանապազ առնչեան Հրեշտակին՝ Չմմարտեցւոյս , և Հաւատացուս բան երբեմն ։ ‖ որ զակնարկութիւն ունի ի գործառնէն Հարցին ։

Յօրինուածն գլուագիրք տանցն կապին զառաս Յակոբայ ։ և առաջին տունն սկսանի Յաղթող , յարմարեալ ի նշանակութեն անուանին Յակոբ , որ կարթող լսի , և Հնարիւք յաղթող ։

Ա՛նդ յառաջին տան (1) առէլն , բարչող Խալին պարծանայ ըս նմանեցուածէն պօղոսի , ոչ լոկ գառնուածէ , այլ Ճգնողականն Հանդերձիւ պատերազմելով ըէ գեա և ընդ սիտս մարմնոյ ։

Ա՛նդ ,երկրորդ տան , (2) Ա՛ռաքեաց ըբ հոգեաց , բանայայեալ Համանմանուածէ սիրէն յակոբայ առ յովհաննէս մկրտիչ ։ զի ոչ նա յանապատէ կոչէցաւ ի քարոզութէն , (Պ ուկ ։ Ճ ։ շ ։) նոյնպէս ՚ոբն յակոբ յանապատականն կենաց ազդմանէն ոչ Հրաւիրեցաւ ի վարդապետութէն և յառաքելութական պատուի ։

Ա՛նդ ,երրորդ տան , (1) Աւրջ եղէր , պարզելի ի ։ կանբօղ

տիւ մեծութէն Դրանն մեծին յովհաննու ։ երկակիզուի ընդ վերջոյն ։ ընդ ։ ‖

(3) * Կարօղ եղէր զորութէն զարմանագործ Դրանին ։ Դրանն մեծին պետրոսի հովիւ շնորհէր յոյն ընտրեալ Հաւին քրիս ։ ընդ ։ ‖

(1) * Յաղթող և որ հայրապետական պատուոյ ։

(2) * Ի առաքեալսն որ հոգւոյն յանապատէ կոչեցաւ առէր պա-

րօղ եղեր առ յոյն զօրութիւք զարմանալի նշանաց ևս։

Այդ, ի չրիդ տան, (1) Ալեքսեացն, խնամարկն էին. ուրախացան հրեշտակք ի վերջ մեծի ձգնութեան քո. որով ի մարմնի կամելոցար նման անմարմնոց, յիւ անգուն, անկերակուր, հեռացեալ յաշխարհայիոց, անդադար յօրհնութիւնս նոյ։

Ո՛վ հարցն, յերկրիդ տան, (2) Աբգանահան մահապարտիս, նշանակի յաւուրկ պաշտպանուն սիրոյ յակօքայ ընդ ժամանակին յաւուրն։ Ով որում և առ կենդանութիւնն դասերեցոյց զոյն աղօթիւք • վ՛ որոյ զովելի սովորութիւն է՝ ի վանդատուր ժամանակս այնր սիսոն աղօթել առ ՚ծ զոյս տուն շարականիս։

Այդ, ի վերջին գործատան, (3) Ալ ի հրանիւթէն ևս, հայի ի պատմութենն՝ որ ասէ թէ կայսրն կոստանդիանոս եռեւս շուրջ վերջ հայրապետուն զօրս հրեշտակաց • յորմէ զարհուրեալ երկիրպագանէր նմա։ Այսմ հայի ի միւս պատմութենն՝ թէ՝ ի պաշարել շատ հոյ պարսից աղբայի զմծբնին քաղաք, սիրն յակօք եղ եկաց ի վերջ պարսկին հայրապետական զգեստուք • և երևեցաւ շահոյն շուրջ պատեալ ի զօրաց հրեշտակաց • ըստ որ զարհուրեալ, ի բաց գնաց ի քաղաքէն։

Ո՛վ ՚ծոյ յերկնից, յատաջին տան (4) ասէրն, Այ՛մոլեր հաւատոյ, նշանակի՝ ձգօղ կիսլծօղ հաւատոյ, առաջնորդ կիսլ վարդապետ հաւատոց • և հոգիս փոքրնիկ ի ձեռն ևս աղբիւր և անխոնջ յընթացս • կիսլ ուղիղ ընթացօղ ի հաւատս և ի վարս։

Այդ, յերրորդ տան, (5) Հոգանիւթ բարուական, իմանի, ի մարմնոյ՝ և ոչ ի բուսոյ կազմեալ բարուական, յիւ շահաւէտ օրհնոյ, որ պատրաստեցեր զիմանալի խաղող առաքինութեան և վարդապետուն։ Այսբէ ևս ծնօղ ևս ի ձեռն քո մեծի ձգնութեան • որ ի մարմնի կամելոցար նման անմարմնոց • զի ընդ ամենայն ժամ ի ձեռն զբաղեզ։

(1) * Ուրախացան զօրք երկնից ի ծնունդ քո մեծի ձգնութեան • որ ի մարմնի կամելոցար նման անմարմնոց • զի ընդ ամենայն ժամ ի ձեռն զբաղեզ։

(2) * Զարմանահրաշ մարդասիրութեան քոյ Տէր, որ ի ստամանէ քուսէ հրաւիրեցեր զսուրբսն ի ձգնութիւն և ի պատերազմ հոգևոր, զի ընդ ամենայն ժամ ի ձեռն զբաղեզ։

(3) * Որ ի հրանիւթէդ ամենասուրբ ընդ ամենայն ժամ ի ձեռն զբաղեզ։

(4) * Այմոլեր հաւատոյ և պարծանք որ եկեղեցւոյ, և հոգիս քաջերեցոյ երկիւղ հաւատոյ, յատաջական ուղղութեան, որ երանելի որ հայրապետ։

(5) * Հոգանիւթ բարուական և բաբելեայ առ որ վարսն մեր • բաբելացող բանին կենաց, և պարծանք եկեղեցւոյ յատաջել։

ՅԻ ՕՐՀՆԱԲԱՆՈՂ , ՄԵԾԱՑԱՏՅԱՆՈՂ ԲԱՆԻՆ ՅԱՂ ԿԻՔ ՔՈՒ՝ ԱՂՈԹԻԼՔ և ՔԱՐՈՉԱԼԵՔ ։

Ի ՄԱՆԿՈՒՆՔՆ , Ի ՀՐԴԵ ԱՄՆ [1] ԼԸ ԲՐՀՆԱՁԱՒԱԳ ։ ԴՆԻՒ ։ ԵՐԻՊՈՓՅՈՆ ՅՈ ՆՂԱԲԱՑ ։ Ի ՄԱՐ ։ ՀՈՑ ։ ՈՒԿ ԵՐԿԻՐՄԱԳԵՑԵՆ՝ ՈՐ ԱՈՂ ԱՍԱՑ , ԱՅԼԼ ՅԱՌԱՋԻՆ ԱՄՆ ՈՂՈՐՄԻՆԱՅԻՆ , ԽՄԱ-ՆԻ ԼՍԿ ՅՈՐԳԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐՄԱԳՈՒԹԵՂ , և ՈՉ ՆԱԽՍԱՓԱՏԱ-ԿԱՆ ։ ՀԱՅՍՄՍԿ ԲԱՒՈՒ ՅՈՒՑԱՆԻՔ ՈՀՈՒԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆ՝ ՈՐ ԿԱՏԱՐԻՒԲ ՀԿՀԿԵՑՈՂ ԿԻՔ Ի ՄԱՆԱՐԻՆ ԿԱՌՈՒՑԵ-ԼՈՑ ՅԱՆՈՒՆ ՍՀՀՆ ՅԱԿՈՒՄՍՅ ՀՐՈՀՇՈՒՆԻՍ ։ ՈՐ ԿԱՅՔ ՆՀՐ-ԿՂՀ ԿԻՔ ԿՈՂ ՄՆՈՒՆ ՆՈՒՄ , ՇՈ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ։

Ի ՆՀՂՈՒՆ , ՅԱՌԱՋԻՆ ՄԱՆ [2] ԱՍԵՒՆ , ԿՈՒԶՍՔՐ ՅԱՌԱ-ՔԵԼԱԿԱՆ ԱՆԻՈՒ ԲՈՒՆԻՀ , ՆՀԱՆԱԿԻՀ՝ ԱՊՂՈՒՄՆՔ և ՀՐԱ-ՄԱՆԱԾ ՅՍՂ ԿՈՒԶՍՔՐ ՅԱԼՈՒ ԵՒՊԻԿՈՊՈՍՈՒՀ ։ և ԲԱՐ-ՁՐԱՑՈՒՑԵԼ ՀՀՔՉԼԲ ՍԲՈՒՒՀ , ՅԻ ՀՂԱԱՒ ԿԻՔ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՁՆՅԱԲԱՒՆԲ , ՅԻ ՀՆՄԱԲԱԵՒՈՎ և ՀԱՍԱՏԱՏԵ-ԼՈՎ ՀՂԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՆ ՀԱԵԱՏՈՒ՝ ՄՆՈՒՄՍ ԿԻՔ ԿՈՒՈ-ԲԱԿԱՆ ՏԱՊԱՆԻՆ ՆՈՂՒ ։ ՀԱՅՍՆԻՀ Ի ԱՏԱՑԿԼՆ Ի ՊԱՏ-ՄԱԼԵՔ ՎԱԲՈՒՑ ՍՀՂՒ ։ ԲԲՐ ՀՒ ԱՊԱՒՆԱԶԱՒՈՐՔ ՈՆՆՔ ԱՒ ՆՀՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԵ ՍՈՒՍ ՀԱՆԵՂԻՆ ՀՂԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՋԼՀԿ-ՂԵ-ՂԻՆ , և ՀՂՂՅ ԲԱՒՈՒ ԳԲՈՑ ։ և ՍՀՂՒ ՅԱԿՈՐ ԱՈ՛Ի ԲԱՂՅԱՍ-ՌԱԿԵԼ ԴՈՒԲԱՑՕՂՆՆ՝ ՅԱՆԿԱՑԱՍ ԵՐՆԵԼ՝ Ի ԼԵԱՈՒՆ ՄԱՍ-ՍԻՍ , ՈՒԲ ՀԱՆԳԵՍԱ ՏՍՊԱՆԻՆ ։ ԱՅԼ ՅՈՏ ՀԱՒ ՀԱՄԱՐԵ-ՑԱՍ ՏՍԼ ՍՀՀՆ Ի ՁԵՍՈՒՆ ՀԲԵՇԱՒԱԿԻ ԿԱՄՈՒՐԱԿ ՄԻ ՀՀ ՓԱՅԱԿՅ ՏՍՊԱՆԻՆ ։ ՈՐՈՎ ՍՐԱՐ ՆԱՍ ԲՀՆ ԱՔԱՆՉԵԼՈՒՍ Հ՝ ՀԱՍԱՏԱՏԵ՝ ԹԵ ԱՅՆ ԵՐ ՍՍՈՒԱԳԱԳԵ Ի ՓԱՅԱԿՅ ՆՈՅ-ԵԱՆ ՏՍՊԱՆԻՆ ։

Ա՛ՆԴ , ՅԵՐԿԻՀ ՍՍՈՒ , [1] ԱՒ ԱՐԴԱԲՈՒՆՔ , ԽՄԱՍՏՔՆ ԿՆՈ ։ ԱՐ ԱՐԴԱՐԵԼՆ ՎԱՐԵՔ ԱՈՒԱՔԲՈՒՆՔ , և ՓԱՅԼՄՍՄՔ ԼՍԱՅՈՅ ՎԱՐԳԱՊԵՏՈՒԹԻՆ՝ ԼԸ ՆՄՆՈՒՆԵԼՆ ՆՈՂ ԱԲԵԳԱ-ԿԱՆ , ՅԻ ՔՈՒ , ՎՈՒԵՑԱՐ ԱՓՅԴՈՒՍԱԳՈՅՆ ՔՍՈ ԶԱԲԵ-ԳԱՆՆ՝ ԶՈՐՈՒԹԻՆ ՆՀՍՈՒՍՅ ։ ՅԱՈՆԵԼ Ի ՀՂԱՂ , ՅԻ ՀԶԱՇԻՒՔ ՅՈՒՈՒՆԵԼՈՎ ՊԱՍՏՈՒՆԵՈՅՆ ։ Ա՛ՍԵԼ ԿԱՍԻ , ԹԵ ԵՐԻՒՔ ԻՐՕՔ ԱՓՅԴՈՒՍ ՔՍՈ ՆՐՁ ՀՀՔՉ ։

(1) * Ի ՍՍՈՒՍՐԻ ՔՈՒՄ ՍՐԲ-ԲՈՒԹԻՆ ԵՐԻՐՊԱԳԵՑԻՆ ՔՍՅ ՆՐՁ-ԽՍՐԱՅ · ՓՈՍՍՈՐԵՑԻՆ ՉՐՔ ՅԻ-ՅՍՈՒՍԻՀ ԿՍՈՒՍՐՄՍՆ ՔՍՅ ՀՆՄՔՐԵ-ՍԵՍՆ · ՍՍ ՔՈՒ ԲԱՐԵԻՕՍՍ ։ ||

(2) * ՈՐ ՅՈՆՍՍՍՍՍՀ ԿՈՒԶՍՔՐ ՅԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱՆԻՈՒ ԲՍՆԻՀ · ՆՐՁ ՅՍՂՍ · ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՑԵԼ ՉԼԻՂԻՒԼ ՍՐԲՈՒԹԻՆ ՍՍՈՒՍՐՄՍՆ ՔՍՅ ՀՆՄՔՐԵՍԵՍՆ · ՍՍ ՔՈՒ ԲԱՐԵԻՕՍՍ ։ ||

(3) * ՈՐ ԱՐԴԱԲՈՒԹԵՆ և ԼՍՍՈՅ ՔՍ ՓԱՅԼՄՍՆ ՆՈՐ ԱՐԵԳԱ-ԿԱՆ , ՊԱՅՆԱՍ ՔՍՆ ԶԱՐՓԻՆ ՎԱ-ՌԵԼ ՉՐՈՒԲՐՁ ՅԱՌՆԵԼ Ի ՀՂԱՂ ՊԱՏՄՈՒԹԻՆ ։ ||

հրեշտակային վարուք սրբութիւն, լուսով վարդապետութիւն, և սքանչելագործ զօրութիւն, մինչև յարութեան ևս զնոսա։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (1) Որ գայոյ, իմանի. սրբութիւն սրտի և մարմնոյ միացեալ յանապատս լոյսն յայծ՝ իբրև զանմարմին հրեշտակս. որով զարմացուցեր զվերին զօրսն. զի նորա հոգի գոլով՝ բնութիւն ունին վանքրութիւն. իսկ՝ի քեզ յախտաւոր մարմինդ տեսանելին զանմարմինական մաքրութիւն։ * Ոյն միտս ասի և՝ի մանկունքն սէգն Նիկողայոսի. * Հիացան անմարմինք տեսանելով զերանելին Նիկողայոս. որ՝ի մարմնի վարս ստացեալ անհամեմատ մարմնաւորաց։ ||

ԼԱՒԱԾ Ա՛ՆԴ ԱՌԱՆՑՆ ԲԷՌԼԷՀԵՄ. ՂԷ.

341. Ո՛տն անմեղ մանկանցն՝ որք փոխանակ նոր յածին փրկչին մերոյ կատարեցան յանօրէն արքային Հերովդէ՝ի բեթղեհէմ, ՚ի Հին ժամանակաց անտի կատարեան նմա ելեղեցիք քրիստոնէից։ Ա՛րդ ասելոք առաջին զարուց՝ երանեաս, որք գինէս, կիսզրիանոս, և որք յետ այնր յիշատակեն և նեբրոզեն զնա իբրև Աչմարիտ մարտիրոսս՝ մեռեալ ոչ միայն փոխանակ քրիստ, այլև վա՛ քրիստ. այլ վա վկայութեանն գալստեանն քրիստ յաչխարհ։ Հռովմայեցիք կատարեն զտօնախմբութեանն անմեղ մանկանցն՚ի 28 դեկտեմբեր. և յոյնք՚ի 29 նորին ամսոյ։ Հայսմաւուրք Հայոց գիշատակ նոյ գնեն՚ի 8 յունվարի, և՚ի 11 մայիսի. բայց զտօնախմբութիւնն կարգէ տօնացոյցն յերկիցն շաբաթն զկնի Հոգւոյ գալստեան։

Հ՚արեան տօնիս վայելուչ է և արուեստաւոր. և ո՛չ գտանեմք յանուանէ՝ այլ իւր արարեալ. ոմանք նեբսեսի ջնորհալոյ ընծայել պատշաճ Համարին. և այնպէս նշանակեալ կայ յօրինակ ինչ։ Հատուկ օրհնութիւն ոչ ունի, այլ՚ի կարգէ մարտիրոսաց ասի։

(1) * Որ միացեալ սրբութիւն մարմին. զարմացուցեր զլոյսդ՚ի լոյսն մեծաւոր որպէս ասեն. վերինս, հիացուցեր զաբաբանս։ ||

Ի՝ Տարցն , յառաջին տան , (1) Ա. յոթ անդեղ , իմաստքն էն . ար մանկուանքն ի տղայական հասակի վազանց չարչարանօք եղէն վկայք մարդեղութեանդ քո . կի՛ որպա յողորմեացն ասի , Չէմարիտ վկայք ծննդեան քո յաշխարհ ։

Ա. Նդ , յերկիր տան (2) ասէրն , Նահապետքն ի պաթերազմի , իմանի . քաջութեամբ զիմեալք ի պատերազմ , յանձն առին զաշխարհս Համբերելով փառս քո ։ Ա. Ռակ զայլ բանս՝ որք առեալ էն յառաքեալսն և յԵրեմիայէ , տե՛ս ի մեկնութեանդ մատթէոսի ։

Ո՛ղորմեացն , յերդ տան (3) ասէրն , Բերէրեցաս և հառաջել , ոչ ընդդիմանալ բանին երեմիայ , (լե՛ . 15 .) * Հառաքել լայր զորդիս իւր . և ոչ կամէր միխթարել ։ այլ երկոքեան ևս Չէմարիտ էն . վա՛ զի երբև նահանջել մանկանցն կատարէլոց՝ ըստ բնական գթոյն յերեսաց էր նոցա լալ անմխիթար . բայց Տէրն լալով՝ի դիտաւորութենէ կատարման նոցա վա՛ քոյ , արդարև ցնծացաւ հառաքել առաքելոցն մարտիրոսս քոյին ընծայելով յերեսս ծննդոց . զոր և իմացաւ հառաքել ի լիմպոսի Տարցն , տեսանելով զի Թոռունք իւր ժողովին առ ինքն՝ երբև գառինք առ մայր իւրեանց . և՝ի սաստիկ ցնծութենէն պատրաստ էր գոմ՛իակ վաւակս իւր պատարագել ըստ . լաւ Համարելով զի ազգ իւր կորնչի յերկրէ , քան Թէ մեռանիցի նորածին փրկչէն ։

Վ՛ ա՛ր յերկնիցն , յառաջին տան (4) ասէրն , վերաբերել ածնէն , իմանի . ե՛ դաս հրեշտակաց վերացուցեալ զձայնս , ածեա՛ք գխրատակ սրոց մանկանց , որք դաւեցան ընդ հրեշտակս ես , զորմէ առասպելք ի վերջ կանուխս ։

Ա. Նդ , ի՛ հինգ տան , (5) Խոյսային ես մանկունքն , իմանի . երևելին խոյսալ կի՛ ցնծալ իբրև զգաւնս ի մէջ ոչ-

(1) * Ա. յոթ անդեղ ար մանկունքն հոգին ի տղայական հասակի նա խափանման չարչարանք վերկայք եղէն քո մարդեղութեդ . ար ։ ‖ (2) * Վերաբերյալ ի մերկ , նորաբերելոյ ի հասակի , նահատակելոյք ի պատերազմի , և ընկալան զպարտաւորութիւն քո համբերելով . ար արդ ։ ‖ (3) * Ծառկեցաւ բերելն Հիմ հեղմամբ արեան ար սրբոյցն . զի զվարդագոյն արիւնս իւրեանց փո-

րեր կրեցաւ և հառաքել անուշ հոտ պատարագաբեր . բարե ։ ‖ (4) * Ա. յոթ ընդ դաս հոգեղինաց երկնաւոր զօրացն վերաբեալ ածնոցքդ գխրատակս սրբոց մանկանցն . որք կոտրեցան ի բերդիէ , և դաւեցան ի դաս վերին զբարձեցան ։ ‖ (5) * Խոյսային ես մանկունքն զի զվարդագոյն արիւնս իւրեանց փո-

ոչխարաց · զի զանազան արիւն իւրեանց փոխանակեցին
ընդ արեան քոյ, կի՛ հեղին զարիւն իւրեանց փոխանակ
արեան քոյ նորածնելոյ · ||՝ Երեխեաւ · ի ձեռագ ·
վերծիեալ · ||՝ոյնպէս ՛ի մանկունքն ըս ձեռագր · դնի ,
Խոռոչեալ , փսխեալ ։

Ո՛նդ , ՛ի վեց տաւր , (1) ||՝ոչ օրէնն գործին , իմասաքն են ։
||Որդին միածինն՝ որ ըս մարդկեաթեն իբրև մանուկ դե-
ռաբոյս՝ Հայածական փախուցեալ կայր յեգիպտոս ՛ի
ցասմանէն հերովդէ , իբրև ետ անմահանալ ՛ի վերայ
ածէր զպատուհաս անողորմ մանկասպանութեանն նմ ,
չարաչար մահուամբ խորտակելով գնա գործաղակի ·
զի ոմանք ասեն՝ յետ ամաոց ինչ առաւակեալ · այլ բա-
զումք պատմեն՝ զհինգ կի՛ զվեց աւուրս ևեթ կեցեալ
զհին Հարուածոյ մանկանցն ։ Ո՝ անօրէն մանկակո-
տորն այնպէս երկարձ՛ի կենաց մանուէին յո · իսկ զան-
մեղ ազատյոց Հոգիսն ԵՒնաբերեաց , յր կացոյց կի՛ զեռե-
զեաց ՛ի գործն աբրահամու · որով մարթի ՛ի իմանալ
զգանաս նահապարցն , կի՛ զարքայութենէն երկնից · զի
զերկոսին ևս գործ աբրահամու կոչեն վարդապետք ։
||՝ մանկունքն յայտնի են իմասաք բանիցն · զի յառա-
ջին տաւր (2) ասէ՝ Թէ երջանիկ մանկունքն իբրև ըզ-
հզօր նահատակս մատնեցին զինքեանս ՛ի մահ փոխա-
նակ քոյ · ուստի մարմինք նոյ կարմրացեալ արեամբ
իւրեանց՝ անկեալ կային ՛ի բեթ զէհէմ , իբրև զկար-
միր ծաղիկս նռան՝ որք ՛ի կարկաղ Հարեալ Թօթա-
փին յերկիր ։ (զայս ասէ երկիր տուեն ։) ||՝ոակ Հոգիք
նոցա իբրև զերասան ձագուց ագաւնեաց Թռեան յերե-
կինս , և դասեցան ըս Հրեշտակս ։ (զայս ասէ երկինք
տուեն ։) ||՝չ կարի յարմարութիւ յօրինեալ է այս առ
ազգսն՝ (՛Ո՛րչափ մանկունք գնան · ոչ Թէ նորին
անմեղ մանկունք զիւրեանց քաջութենէն պատմեալ ,
որպէս քաջ նահատակք եաուն
զանձինս իւրեանց ՛ի մահ փոխա-
նակ որդւոյն նոյ · նշ գիակունք
որ մանկանցն որպէս ըզմարկ
նշանակեաց Հարեալ ՛ի կարկաղ ,
և անկեալ ՛ի սուրբ բեթզէհէմ ·
նշ Հոգիք որ մանկանցն որպէս
զերան ազաւնեաց Թռուցեալք
՛ի յերկինս · և գասեալք ընդ
զբաթենս երկնից ։||

(1) * Իսկ օրդին միածին ան-
ժամանակ ոչ ըզվեցին չարա-
չար մահու ածեալ ՛ի վերայ չե-
ղուկէք · և զանձինքս ոչ ետ
կամն ևՀնագրեաց ՛ի գործ ար-
քասմոս ։||

(2) * Երանելի ոչ մանկունքն
փոխագրեցին փըրկչին արեան ·
վերծանելոք ընդ զբաթենան
պատակեցան ՛ի քէն ։||

օրհնեն զՔրիստոս՝ որ պատճէայ զնոսա անակնկալ պար-
գեւօք ։

342. Ա՛նայ աստուածոյ երկու լինչ խնդիրս քոյցա-
տրել՝ ի վէր բանից շարականիս ։ Ա՛. ասջինն՝ զի ասէ քա-
զում անգամ, Թէ հոգիք նոյ գասէցան ընդ հրեշտակս ։
և Թէ վերձեմէ ընդ գոնաբնակսն՝ պատճէան ի քեզ ։
և Թէ մարմինք նոյ յերկիր անկանէ, իսկ հոգիքն յեր-
կինս Թռուցեալ ևն ։ Ա՛. յայնիսի բանիք յուցանեն՝ Թէ
վաղվաղակի զկնի հատուածոյն վայելէցին ի փառս
երանութեան ։ և ասկայն յայնժամ դուն արբայու-
թեան
չեւեաս բացեալ էր մեհեծամեն քրիստ-
ոնէից ։

Ի լուծումն խնդրոյս այլոյս ևս խօսեցաք ։ (ի կանոն
գ հիսատասն տաղին. մկրտ ։ Թիւ 196 ։) առ որ ասէմք
գարձեալ՝ Թէ չիք յայդմ ընդիմանալն ։ նախ՝ զի յա-
րաժ շուտական և ի ներքոգական բանս՝ տարբերութիւն կ
բազում անդամ ընդ օրինի բանաստեղծութեանն զգ տրծ
եղեալս յայլեայլ ժամանակս հատուածել ի մի ներ-
կայ ժամանակ ։ զոր օրինակ ։ գծնունդ քոյ, կիմ ըզ-
յայտնութիւնն, կիմ զմիրտութիւնն, կիմ զայլակերպու-
թիւնն, կիմ զմահն և գյարութիւնն՝ որք ի միմեանց հեռի
ևն ժամանակաւ ։ այլև քան զմեզ հայեարաւոր ասջք
յառաջ կատարեալ ։ տակաւին ի յիշատակին այնոցիկ
ձեւացուցանեմք՝ ոչ Թէ այսօր և այժ մ եղեալ իցեն ։
ուստի և ասեմք ։ քեզ ծնանի այսօր ։ կիմ երկրպագի ի
մոգուց ։ կիմ մկրտի ի յորդանան ևն ։ Այնպէս ի յե-
շատակի սջից՝ որք հարեւթասոր և հազարաւոր ասջք
յառաջ վախճանեալ էն ։ ասեմք ։ այսօր նահատա-
կին ։ կիմ փոխին ։ կիմ մեռանէն յերկինս ևն ։ Ա՛ սա այսմ
և ի հարցն անմեղ մանկանցս ասեմք ։ Ա՛. յսօր անմեղ
ջք մանկունքն ի տղայական հասակի վկայք եղեն քո
մարդեղութեանդ ։ կիմ յսօր տղայք
ասդեայք կատարեալք ի հեթանոս ևն ։ Ա՛. զոր՝ քան-
զի յայսմ ժամանակի ոճախմբութեանն հոգիք մեռ-
կանցն դասեալ էն ընդ հրեշտակս, և պատկեալ ի քէ,
մինչ զայս ընդ անցեալսն միացուցանեն բանք շարակա-
նիս, իբրև ի միում ժամանակի կատարեալք, Թէ-
պէտ և կատարումն նոյ իբր երեսունևերեք ամնւս յա-
ռաջ կատարեցան քան զպատկերն ի քեզ ։

Ա՛րդեօ, զայսպիսի եղանակ բանիւ ի կիր առնու շարա-
կանս՝ ըստ ասացուածիս իրացն, և ըստ մեկնաւորութեանն
փա-

փառացն առնահատակութիւնէ մանկանցն : Այլ կա-
միմ , թէ յետ մարտիրոսական մահուանն երջանիկ
մանկանցն՝ անվրկով ի վէր կայր նոցն ըստնել յոյգ զրսակ
փառացն . ոչ ունելին անցանել յայլ ինչ վիճակ՝ բայց
եթէ երանութիւնէ և դասակցութիւնէ ընդ Հրեշտակս . մինչ
զի թէ հասարակաց պարտիքն ազատիլ ոչ արգելուա-
ին , իսկոյն յետ մահուն յերկինս թռչելն երանելի
հոգիքն զօրութիւնէ մարտիրոսութիւն : Այս ըստ ատե-
գութենն , և ըստ արժանեացն ունելոյ մանկանցն զի-
բաւունս առ պատկն երկնային , ասէ Հարտկանն՝ թէ
արդէն գասեցան յայնժամ ընդ Հրեշտակս և պատկե-
ցան ի քոյ :

343· Այլ երկրորդ խնդիրն շարժի առ այն բանս շարա-
կանիս , յորս ասի՝ թէ պէտ քան համբերելոյն չարչարա-
նացն . ետուն զանձինս ի մահ փոխանակ որդւոյն իւր .
և թէ խայտային՝ փոխագրելով զարիւնս իւրեանց ընդ
արեան փրկչին : Այդ՝ մինչ այսքիկ նշանակիցէ
զլնտրութիւնէ բանի և զկամաւորութիւնէ եղելոյ
ի նոսա տալոյն . կամ, իցէ արժան զնել զայդ ի մանր-
կունսն :

Ոմանք յիմաբանից և ի բարեմիտ քննողաց՝ տեսա-
նելով զի համարին եկեղեցիք ձանաչելն և մեծարելն
զոք մանկունսն իբրև Հնմարիտ մարտիրոսս , և յայտնի
կողմանէ ուսանելով թէ առ Հնմարիտ մարտիրոսսն
պահանջի ընտրութիւն կամաց , Հնարս խորհեցան
ասել , թէ ի ժամ կոտորածի մանկանցն եբաց ած
զմիտս նոցն , և ծանեան յոյզ սակս մեռանելոյն . և նոյնիսկ
ձանաչմամբ յանձն առին կամաւորապես զչարչարանս
և զմահ :

Ոմանք այլոց ածաբանից թէեթև թռիչն այդ կար-
ծիք , իբր վայրապար ասացեալ առանց հիման ինչ ի
նոր գրոց , կի յաւանդութէ վարդապետաց : Այս-
քին կարօղ էր ած բանալ զմիտս տղայոցն առ ի ձանա-
չել զպատձառս մահուն իւրեանց և յանձն առնուլ կա-
մաւ . ոչ ի գալստեան քրիստոսադիմ եբաց զնե-
զուս տղայոց՝ օրհնել զած . բայց թէ արար արդեօք
զայդ առ մանկունս բեթղեհէմի , չունիմք ասացոյցս
ի գրոց , կի՛ ի վարդապետաց : Զայն իսկ՝ որք ի կա-
մացն ոչ ունին զորոշումն , Հարցանելի է առաւել
աւանդութէ գրոց կամ վարդապետաց , քան թէ լուկ
ածա-

ձեռագրական պատճառաբանութեա՛ն ։

Այս ըլ այսմանապէս կանոնի քննելով, տեսանելիք զի առանց թէ եկեղեցւոց և ամ փարդապետաց ուսուցանել, թէ անոնց մանկունք բեթզեհէմի եղեւն չէմարտապէս մարտիրոսք, հեղգով զարիւն իւրեանց՝ առանց գիտելոյ զպատճառն ։ Ի հաստատակաց առանձին պարգևէք՝ զի միրտութի՛ւն աբեան այսպէս զօրեսցի՛ ի փրկութի՛ն ազգիդ, ոչ զօրէ միրտութի՛ւն ջրոյ ։ Այս ոչ խորհրդական միրտութի՛ն ջրոյ՝ որ բարեյաջողական նմանութի՛ն մեղաց քոց, օգտ՝ ի փրկութիւն ազգիդ՝ առանց բանաւոր ձանաչման և ընտրութի՛ն նոյ ։ սոյնպէս կասկածաւ ասէ՝ զի և միրտութի՛ն աբեան, յո՛ մեռանելն մա՛ւ, որ ի իրական նմանութի՛ն մեղաց քոց, զօրեսցէ՛ ի փրկել և՛ ի պահել զնո՛ս առանց ձանաչման և ընտրութի՛ն նոյ ։ Լոկ զնոսրագոյնն յանձանաչութենէն պահանջէ՝ ասէ՝ ի չարիաշուսկաց՝ ոչ՝ ի միրտութի՛ն ջրոյ, նոյնպէս և աբեան ։

Օ այսոսիկ ուսուցանէն ձեռագրաբար ընդ երանելոյն Թէոփիլի ագռինացւոյ ։ (՝ի բովանդակ ։ մեռն ըզ։ ըզ֊ թեղէմ ։ Ձնէ ։ այր ։ ա ։) Այս յաւելուն՝ թէ՝ զօրինակի մանկանցն բեթզեհէմի՝ այլոց ազգաց և չնորհէ՝ ասէ զպատկ մարտիրոսութի՛ն, եթէ պատճառիկ մեռանել նոյ բռնական մահուամբ մա՛ւ չէմարտուէ՛ այդ, թէ՛ և զատակ անհաւատ ծնողաց իցէն ։

Այդ՝ դառնալով առ բանս շարականին, ասեմք թէ համբերելն մա՛ քոյ, տալ զանձն փոխանակ քոյ, խոստան մա՛ հեղգոյ զարիւնս՝ Նահատակական լեզու ձակութի՛ն խնդալի էն, և ո՛չ ըստ ի նշանակէ ։ Յի՛ ի՝ զի յուցանէն զդիտաւորութի՛ն կրիցն, և ո՛չ ըզկրողացն ։ Յայտ առնեն թէ կոտրած նոյ և հեղուն աբեան՝ ի վի՛ ածաւ՝ ի պատճառս ծնունդեան քոյ ։ զոր կամելով հերովդէս բառնալ յաշխարհէ, փոխանակ նո՛ զայլոց ազգաց արիւնս հեղաղ առանց յանցանաց ։ ուսաի մահ նոյ մարտիրոսական էր, յի՛ մա՛ւ ։ կամք ազանողաց էր՝ բառնալ այնու զբնորածին ։ և եթէ մեռաղ ազգքն ունէին զընտրութի՛ն քանի, ոչ պակաս սէր՝ ի նոս յանձնառութի՛ն կամաց ։ և այսպէս այն կիրք նոյ էին մարտիրոսական և արժանի խոստման ։ Այս յայս միաս ասէ շարականն, թէ փոխանակ քոյ եռաւն

զանձինս ից. ոչ ասեմ վմ խոչին աբբահամու, թէ մատուցաւ ողջակէզ փոխանակ իսահակայ. իբր զի ըստ արդեանց գործոյն զնոսա փոխանակ իսահակայ, թէ պէտ և ինքն ինչ ոչ իմանայր։

Լուծէ սբց Հրեշտակապետաց վկայէն ։ ղէ ։

344. Օ՜ Հաւրական սբց Հրեշտակապետաց վկայէն արարեալ ներբանի շնորհալոյ յառաջ քան զկաթողիկոսութիւն. վմ զի նա ինքն զինի ըստ ձակ ներբողական ձևոին հրեշտակաց՝ յաւելեալ զոմանսոսոր մնդեմնս հարիւր տուն ըստ հարիւր ոչխարաց, իբր յիշատակարան յարէ ի նոյն։ * Օ անձին բարեացն՝ ծընօղ բանիցս, մի մոռանայք ածօղաք վերհիցս։ Օ ներբանս եղբայր՝ հայրապետիս, որոյ անուն՝ ձոր գրիգորիս։ Յորմէ խնդրոյ՝ զիջեալ ընդիս, յաղմայեցաւ՝ շնորհած ձևոիս, և եղանակ շարականիս, առ՝ի պատիճ մեծի ածելիս։ Ոմանք անուանեալս շարականս՝ իմացան զնոյն իսկ ոտանաւոր մնդեմանն։ Վասկայն առաջինն ընտրելի թուի. և ոչ գոտանեամբ այլոբ՝ ներբանս կոչել զոչ չափաբերական քանս։

Լ՜ԻՐ յօրհնութիւն, յառաջին ասն (1) ասելն, Որ յանհից ասեղծեր զպաշտօնեայս քո՝ ի հուր հնեղոյ, և քան աղմսին (Ա՜ղ. 4.) զոր առաքեաւն (երբայ. ա. 7.) գնել բոց հրոյ. և երկոքին ևս նշանակեն՝ թէ հրեշտակք արարան իբրև հուր կիր բոց կիզանող. ոչ բան քնութիւն՝ ոչ թէ իրօք և յատկապես հրեղինք էին կիր բոցեղինք, այլ նմանութիւն և ըստ գործոց. զի անօսք են և թեթևաշարժ և թափանցիկ, և առնեղադոյ իբրև զբոց. բայց և անեբևոյթ և անբմբռնելի իբրև զՀոգի թաքուն։ Օ այս ըստարձակ ևս բացայայտ չնորհալին՝ ի նմանի հրեշտակաց ասելով. * Հոյժ հանգիպ ,, տանման հուրս այս զգայական՝ համեմատի հրոյ ,, խմա

(1) * Որ յանհից ասեղծեր սին օրհնեմք ըստեղ և մեք հոգեղինքս։ ||

,, իմացականի ձեռնէտ . զի բան որում նիւթական
,, հուր չիայի է , և ընդ ամ անցանել , և է յատկութիւնս
,, թաքնաբար և անծանօթ . մի զի ինքն իւ ինքեան
,, ոչ գոլով նիւթոյ առընթեր յոյս ցուցցէ զիւր ներ-
,, գործութիւն , անըմբռնելի է և անտեսանելի , ան-
,, խառն , անապականելի , վերամնաց , սրբութեաց ,
,, միտաւարժ . յատկենսին մերձ է անեղեւութեանէս ,
,, անփոյթ եղեալ , ոչ գոլ (ինձեցեալ . (յո կարծեն
,, թէ ոչ գոյ ։) Ոակ ընդհատմամբ իւիք յանկարծակի
,, երեւեալ , և գտձեալ անըմբռնեալս ի բաց փա-
,, խուցեալ . և այլ որքան իցէ բան յաղագս հրոյ բա-
,, ցայայտիչ բնութեան ։ Այրին աղագաւ և երկնայնոյն
,, տեսութիւք երեւմանց ի հրոյ յոլոփակի ձեւացեալ եղեն
,, կերպարանս ։ ‖

Ա՛նդ , յերկիր տան , (1) Ալ բանիւ , իմանալի . որ բանիւ հրամանի՝ առանց այլ արարողութեան՝ որ պատուի ի առեւ զմանն մարդոյն , գոյացուցեր միանգամայն զինն գաստ հրեշտակաց , որք անշուշտ ծնոյ առաւել լաւն քան զառաջնադակ բազմութիւն մարդկան ։ Այսու երեւի անբաւ գործութիւն հրամանին ոյ ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (2) Ալ արարեր , իմանալին էն . ոչ հոգիդ ոչ , որ արարեր զՀրեշտակս քո՝ յոգիս իմս նաւիս , յո ամենևին իմացականս՝ անհաղորդս նիւթոյ , յորոշումն մարդկային հոգւոյ , որ թէպէտ անմարմին է՝ բայց հաղորդի ընդ մարմնոյ իրրև նորա համանման ։

345· Ա՛ Հարցն , յառաջին տան , (1) Ա՛նբիծքն Հայր , իմանալին էն . ոչ Հայր անսկիզբն , որ էսոգ առաջին լոյս , յո անեղ լոյս՝ որ էին ծագեալ յայլմէ , այլ ամ լոյսք՝ թէ ածայինքն , և թէ հրեշտակայինք ի քէն ծագեալ էն . որ և յառաջին լուսոյդ՝ երիցն լոյս ներգործեալ գործեցեալ զխմանալեաց էդային . յո զիմանալի կիմ գՀոգեղէնսդ , կիմ զգոյացութիւնս Հոգեղինաց ։

Ա՛նդ , յերկիր տան (4) ասէլն , որ բանեղծեալ ի չոգիս կա-

(1) * Ալ բանիւ գոյացուցեր զինձնական գաստս հրեշտակաց բանդ իսկզբանէ . ընդ նոսին գոլեմք ։ ‖
(2) * Ալ արարեր յոգիս իմս . նայի ընդհատական քո Հոգի ոյ . ընդ նոսին բարեբանեմք ընդքեզ ։ ‖
(3) * Ա՛նբասկիզբնն Հայր առաջին լոյս անճառելի . որ ի լուսոյ լոյս ներգործեալ միմանեալեաց գոյական . ընդեզ պրն ։ ‖
(4) * Ի Հարէ բղխեալն փառակից որդւոյ Հոգիդ անեղ . որ

ասէաւ, իմանալ. ստեղծելը զգաստ հոգեղինաց ՚ի կատարեալ հոգիս, յո ամենևին անմահութիւնս, կիմ բռնանդակ անսխալականս. ըս որում ոչ են հաղորդելի ըս մարմնոյ. այլ զնակութեն հոգւոյ ամբողջ ունին. և այս է կատարելութեն ըս բնութեն ։ Ասացեալ, իմանալն կատարեալ ըս ձրիկ բնութեն և հնարչաց. զի ըս կարողութեն և գիտութեն, այլև ըս գերբնական պարգեւաց՝ եղեն միանգամայն կատարեալ յիւրաքանչիւր աստիճանի, և ոչ փոքր փոքր ածմամբ հասին ՚ի կատարելութեն, ոչ լինի առ հոգիս մարդկան ։

Ասդ, յերիս գործառնեաս յիշատակին ինն դասք հրեշտակաց՝ սկսեալ ՚ի վերագոյնից առ վերագոյնս այսու կարգաւ, Հրեշտակք, Հրեշտակապետք, Պետութեք, Իշխանութեք, Օդութեք, Տէրութեք, Աթոռովք, Քերովբէք, Լիմառք։ Յայնմ կարգաւ դնին և ՚ի ներքինից, սկսեալ ՚ի վերուստ ՚ի խոնարհ։ Յաղագս այսր գաստուրութեն որպէսպար խոսեցաւ ՚ի կանոն երկիր ծաղկազարդին ։ (Թիւ 231։)

Յողորմելոյն, յառաջին տան (1) ասէ՛ն, որով զերկնային, իմանալ. որով, յո հրեշտակք զերկնային ՀՈՐՀՈՒ քո հեղեր յորդիս ազամայ. և նշանակին ՀՈՐՀՔ մարգարէութեն, զանազան յայտնութեց, օրինադրութեն, և այլք, որք սպասաւորութեն հրեշտակաց մեռ տակարարին առ մարդիկ ։

Ասդ, յերկրէ տան, (2) Լրեալ հողեղինաց, իմաստքն էն. մարմնաւորացս երևելոյն բազում անգամ մեռնելականքն ՚ի յեռ մարթոյ, յո երևութեն կիմ արտաքին կերպարանաւ մարմնոյ, և ոչ չմարիտ բնութեն մարմնոյ. որք և ծանուցին մարգարէից զխորհուրդ մարդեղութեն քո, զանազան երևմամբք կիմ նմանութեամբք օրինակելով զայն ։

Ասդ, յերկրդ տան (3) ասէ՛ն, թէ գաբրիէլ և միքայէլ առաւ

բսան գնդէր ՚ի յոգիս կատարեալ զհրեղինացն դաս. ըստ կ։ ||

(1) * Որ ՚ի հրեղէն զրոյց երկնից փառաբանիս ՀՈՐՀ, որով զերկնային անապական ՀՈՐՀՈՒ ըզՀՈՐՀՆ հեղեր յորդիս ազամոյ. ազաչեմք ։ ||

(2) * Երևելով հողեղինացս անչհետանալոյն ՚ի ձև մարմնոյ, որք և ծանուցին մարգարէից ըզխորհուրդ քոյ գաղտնեացդ բազմապատիկ տեսլեամբ օրինակելով. ազաչ։ ||

(3) * Ընծաւէլն անօրինութեն քոյ ասէաւրերք առաքեցան գաբրիէլ և միքայէլ, անմարմնական գոյացքն լուսոյ երկրիս ազատաւորելով. ազաչ։ ||

առաքեցան աւետարերք և սպասաւորք անօրինութեանց , յայտնի է յաւետարանէն ՚ի վէր գաբրիէլի . իսկ յառագաս միքայէլի չունիմք յանուանէ յաւետարանի . բայց քանզի ՚ի յայտնութիւն (Ժ . 13 . 21 .) ասաց հրեշտակն գաբրիէլ միքայէլ իշխանն ձեր օգնական էր ինձ , յայտնեալ համարիմք լինել , թէ զոր միշտ գործակից էն միմեանց , և յանուանէն ցոյն ՚ի նմա իմացեալ լինի և միւսն ։ Այլ ասէ , սոքա ևս մարմնական գասուց սպասաւորին փրկչին մերոյ յայլևայլ անօրինական գործս ։ Զոր յայտ առնեմ վճռատրակ կարծիս բազմաց՝ որ վերկոսին զՀրեշտակսն Հաւարին ՚ի վերագոյն գասէ ։

Այլ յերկնից , յերկիր տան , (1) ըստ 25 ձեռագրաց , ոչ ևս ՚ի տապտեաւն ոսկանայ դնի , երիցքրէն գասուց (կիմ գասէ) չհանանայպէտ ։ ՚ի 4 ձեռագիրս , գասուն , կիմ գասս ։ յայլ ձեռ . գասուց ։ Հայելով յհմասաս բառնին , ուղիղ Համարելի է դնել գասս . իսկ գրելն գասուց ՚ի վերայմանէ Թուխ մնեալ , որ և գիւրաւ կարէր սպրդիլ . մի զի ՚ի բառն գասս զոն երեք խաչք այս պէս , գասո՝՝՝ս . որով իւն գիրն մերձենայ և կրկ ՚ի յաջորդ բառն չհանանայպէտ . և լինի ընդհերձեալ , գասս չհանանայպէտ ։

Այնդ , յերկրի տան (2) եդեալն , երիցքրէ չերկինս գասս նայպէտ , սոյնպէս ընդհերձեալ լինի ՚ի 26 ձեռագիրս . և ոչ ոչ ոմանք համարին գրել , երիցքրէ ՚ի չերկինս . թէ պէտ կայ այդոյ յայլ չորս ձեռագիրս . մարթի է պարզել զայն , երիցքրէ գասուն որ չերկինս՝ քահանայապետք ։

346. Ի մանկունքն , յերկիր տան , (3) ասէրն ըզհրեշտակս , Ցեսաւոյ անախն , իմանի . աւետասողք այ դէմյանդիմման կիմ երանական Հանապետմն , որ մեզ անտես և մարմնոյ աչօք . կիմ , որ մեզ և ձեզ անտեսանելի

(1) * Բաթձրլոյն փասաց բաթձոզ պրուեթիք , անյայնիեվի զորուեթիք . վն Հադոյն իշխանու-թիք . երկրորդն գասուք քահանայապետ . բաթեթաս ։ ||

(2) * Դէ բադոյն էին պէտուեթիւնք վերին . հրեշտակապետք երկնաւորք , հրեշտակաց զինուորք բուեթիք , երրորդ չերկինս քահանայապետք . ձեզ Համանայնէ երգիմ ըզփառս ՚ի բարձունս ։ ||

(3) * Ցեսաւոյք անախն , խորհրդածաբ խորոյն այ . որք իքնալք ընդ միածնին սպասաւորել անօրէնութենէն , ի ծննդեանն աւետաւորք հովուացն , և կապեալք իւրաքեանց կենացքարոյք ընկենդանւոյն . բաթե ։ ||

նեալ է քնական զօրութիւնէ մտայ . կամ, որ միգ և ձեզ անտես է բովանդակ հասցուէք : Կամ՝ ի կանուն ձգեալ գալոյին , (Թիւ 40։) Խորհրդածեալ , յո խորհրդա կանք կամ տեղեակք խորոց գաղտնեացն այդ . կամ, խոր հրդաբերք , յայտնիչք գաղտնեացն այդ առ մարդիկ : Ոչք ևս միածնին լինելոյ յերկինս , պաշտօնեայք եմք դարձոց տնօրինութեանն ընդ , ի ծննդեանն աւետարեր լինելով առ հովիւսն . և առ իւրաքեր կանայսն կենաց տարած կենդանեացն . յո կենդանի քարոզք գկենդանացն գլեամ . կամ, քարոզողք կենաց կամ յարութ գլեամ կենդանոյ . կամ է թէ կենդանեացն իմմեամս սեռականն յատ կացուցիչ , պարզելի է . քարոզողք գկենդան կենդանեացն , յո քրիստոսէ լոյ : Կամ դարձեալ , քարոզողք գկենդանս կենդանացն , ըստ ոմանց շարականին , Որ ընդ նայեալն մարքարէիցն եւիր ի լրումն խորհրդոյ . առ ի Թիւն 143։

Ա.նդ , յերեք տան (1) ասելն , գկնարք մահու և յարու թե , իմանի . պարտաւանեալք այդ ի պատուհասելն մահ ուամբ , և ի յարուցանելն զմեռեալս : Կամ, միջնորդ և ձեռնտու մարդկան՝ Թէ ի մահուան սերոյ , և Թէ ի յարութեն : Կամ, զի իբրև յօդ ի միջոյն կան՝ շնուռնոյզ երկուց ծայրից՝ մահու և յարութե . զի մե ռեալ արքարոց Հոգիք առ Հրեշտակս ժողովին . նոյն պէս մարդկինք յարուցելոց արքարոց առ նոս ժողովին : Ասէ է թէ ասելն (ի օրին . փերնել ի Դասել .) Ա.յս երանելի Հրեշտակապետք կոչին մեծք Հաւատա տուելք առ սպասաւոր Հրեշտակս . բայց Թէ յորմէ քահանայապետութե իցեն , Հաւաստեաւ գիտաս ցուք յորժամ արժանի լինիցիմք դասակցութե նոյ . իսկ ըստ այժմու արքի՝ իշատ գիտութե համարին քա զուզք , Թէ իցեն ի գասէ Հրեշտակապետաց : Ասկայն մեծք ասին՝ ոչ միայն առ սեորին Հրեշտակս , այլև առ բնաւանի ծանօթութե մարդկան . զոր զի ի հին և ի նոր կտակարանս յանուանեալ նշանակին սոքա իբրև մատակարարք մեծաւոր գործոցն այդ : Ա.յսպէս արե գակին և լուսնի կոչին ի գրոց (Ծննդ . ա . 16.) լու սա

(1) * Պահպանեալ ասխարհ , Թէ , միայեալ և գաբրիէլ մեծք բանակաց են շուրջ զերկիրս . որք կոչ ի միտ առաքի ամենայն ծովք , բարեկամք ազգի մարդ- էրրորդութեան . բարեխօս ։ կան , միջնորդք մահու և յարու-

առաջը մեծամեծք , առ առաջին այսց չափելով յերեսելի լուսոյն , թէպէտ և ոչ էն մեծք քան զնա առաջս ։ Այլ յաջորդ ժամուն , որ կայ դէպ առաջի , իմն. միշտ կալ յանդիման՝ որ երկրպագելն իրեն ընթեռնայց պաշտօնեայք , առ՝ի կատարել զկան հրամանն նոր՝ի լսել ձայնի պատգամացն նոր ։

Ա. Ձնշուն , յերկիւղ տան , (1) ըստ 25 ձեռագրաց դնի . Այլոյ հանձայնեալ որպես սկիզբն երրորդաց՝ի տպ. և յայլ 7 ձեռ . երբեմնագ ։ Այ. ասելիքնն յարմարագոյն են և . զի երկրային սիրն առաջարար իմանի սիրոն եղիւն . որոյ որդիք ասին հրեշտակն ժողովրդեան . իսկ նոր եկեղեցի հեթանոսաց ասին որդիք վերին սիրոյն , յոր երկնային գառաւոն , կիմ արքայութիւն . մի որոյ խնամարն են . այսօր հանձայնեալ յօրհնութիւնս այդ նոր եկեղեցւոյս՝ որդիք վերնոյն սիրոնի , զոմարձանան առնիւ անդրանիկ որդւոց նոյն վերին սիրոնի , յոր առաջին հրեշտակաց՝ որք են անդրանիկ կամ երկրորդիք երկնից , իսկ մեք մարդիկ հատատացեալք կրսեր որդիք ։

Ա. Նոյ , յերկիր տան , (2) բայն երեսառեալ նշանակել իբրև պարզ բայ՝ փոխանակ առելոյ՝ երեսելով . և նոր խնդիր և յայտորդն՝ զերս հոգևորս ։ Այ. լի՛ վերնոյն ըստ ձեռագրաց ընթեռնուին զ և . ուր՝ի տպ. առանց նախդրի դնի՝ անձամ . վասն որոյ խնամարն պարզելի էն ։ Այ. յայսր դասք անմարմնոյ երգելով զերս հոգևորս՝ պարծն ըստ մարդկան յառաջատես անմահ փեսային քոյ , յոր յերկերցոյ կիմ յերկինս ։ Ա՝արեի և ևս զբառսն՝ զերս հոգևորս , խնամով իբրև գործիական , և յարել՝ի յաջորդ բայն՝ երեսառելով . յոր հոգևոր երգովք յառաջատես անմահ փեսային՝ և որբատաց ձայնիւ փառաւորելով զնա . Այ. եմ և կամիս , յարել՝ի բայն պարծն . յոր դասք անմարմնոյ երգովք յառաջատես անմահ փեսային ։ Այ. երկու բառ համարելով զառելն՝ երեսառել , յարմարի այսպէս . այսօր դասք անմարմնոյ երգս առեալ պարծն ընդ մարդկան զերս հոգևորս յառաջատես անմահ փեսային յառաջատես , որբ. բատաց ձայնիւ փառաւորելով զնա ։

(1) * Այսօր համաձայնեալք զերս հոգևորս ընդ որդիք սիոնի երկրայոյ . ոմանք զառաջինն որդւոց անդրանիկ կոչ վերին սիոնի ։ ||

(2) * Այսօր դասք անմարմնոյ ըստքո ։ ||

անմարմնոցն առնուն զերգս՝ ոչ զգալիս, այլ զերգս
հոգևորս, և պարեն յառագաստի ՚ի։

Լոռեի սբց Հայրապետաց։ Ը։

347· Ո՛ՀՐ սբական սբց հայրապետաց՝ ասեն արա-
րել մամլեսի խորհնաց՝ ոյ՚ի յիշատակի
երից տիեզերական ժողովոց՝ որք եղեալ էին միաւե՚ի
ժամանակ խորհնացն, յն ժողովոյն նիկիոյ ընդդէմ
արիոսի, կոստանդնուպօլսոյ՝ ընդդէմ մակեդոնի, և
եփեսոսի ընդդէմ նեստորի։ Խոկ վա ժողովոյն քաղկե-
դոնի չառնէ բնաւ յիշատակութիւն՝ վա զի յայնմ ժա-
մանակի ինքն՚ի խոր ծերութիւն ըմբռնեալ՝ կայր ՚ի
լուռթիւն, առանց գիտելոյ ստուգիւ՝ զինչ անցք ան-
ցանէին ՚ի մէջ յունաց և ասորոց։ Խայց օրինակ ինչ
նեղեսի շնորհալւոյ ընծայել զայս չարաբան։

ՀՈՐՀՆՈՒԹԻՒՆ, յԵրկին տան, (1) Այսօր ըբեանն խնչբանէ,
խնասոքն էն. այսօր զբանն ասե՚ որ էր՚ի սկզբանէ,
զբ Հայրապետք նիկիոյ քաջուկեցին լինել անձառ
ծնունդ՚ի Հօրէ՝ յառաջ քան կյաւիտեանս, և միան-
դամայն ընդ Հօր արարիչ ամ յաւիտեանց, յն անցեալ
ժամանակաց կամ դարուց։

Այնդ, յԵրկրդ տան, (2) Այսօր ընդգէն, պարզելն է. այ-
սօր զբ Հայրապետք կոստանդնուպօլսոյ ժողովոյն
դաւանեցին զՀոգին Աչնարուսիւթիւն լինել ծագումն՚ի
Հօրէ բղխեալ անհատապար, յն առանց նոմազրելոյ կիճ
հատանելոյ, և ընդ նմին Հօր միշտ յաւիտենականից, և
փառակից որդւոյ։ Ամենեք աստանօր ևս կամին գտա-
նել զբղխումն նաև յորդւոյ. և՚ի չգտանելն բողոք
բառնան՝ թէ ահա ժողովն կոստանդնուպօլսոյ՚ի Հօրէ
ասաց։ Ամայն դոքա այդպիսիք ոչ գիտեն՝ ուր կամ
երբ պարտ է խնդրել զաս՚ի յորդւոյ բղխումն. վա զի
՚ի ժո

(1) *Ա. Այսօր բղբանն խնբղբաս
նե քարոզեցին զբ Հայրապետքն,
յառաջ քան դաւանեանս՚ի Հօ-
րէ ծընունդ անձառ, ասարիչ
գործով յաւիտեանց ընդ Հօր, և
նոյ Հոգւոյն։ ||

(2) *Ա. Այսօր զՀոգին Աչնարու-
սիւթիւն դաւանեցին զբ Հայրա-
պետքն, Ծագումն առ՚ի Հօրէ յա-
ռաջ բղխեալ անհատապար, ընդ
նմին յաւիտ մըշտաբնենաւոր փա-
ռակից որդւոյ։ ||

՚ի ժողովն կոստանդնուպոլսոյ ոչ էր խնդիրն՝ Թէ հր գին որ բղխի նաև յորդւոյ · այլ փոխանայլ էր նոցա ցուցանել և ապացուցանել ընդդէմ հոգեմարտից, Թէ բղխի ՚ի հօրէ · զոր և ուրանային հոգեմարտք՝ զի մի ասիպատացին խոստովանել զնծռումն ՚ի հոգւոյն սրբ · զի այսորիկ որ հայրապետքն ՚ի հանդանակի անդ և յայլ բանս՝ զառ՚ի հօրէ բղխումն յիշեալ հարկ համարեցան յայտնել , առանց մերձենալոյ ՚ի բղխումն յորդւոյ , զոր հոգեմարտքն ոչ ուրանային , այլ ՚ի կիր առնուին և խոտորնակ մտօք , ցի զի ասէին՝ ելանել ՚ի յորդւոյ միայն իբրև արարած նոր։ ՚Ի յայսմիկ յայտնի տեսանին ՚ի գիրս գրիգորի ՇՇծաբանին , և բարսղի և այլոց վարդապետաց՝ որք էին ՚ի ժամանակս ժողովոյն։ ՚Ի դ՝ յօրինօղ հարականիս ոչ եՒԹէ նոր բացայայտութի՛ հաւատոյ կազմէ աստուածօր , այլ զսահմանն նեալսն ՚ի ժողովոյն՝ պատմողաբար ՚ի մէջ բերէ · ուստի ոչ կարէք սասպռոնեալքն ասել , Թէ գտանեցին զՀոգին որ բղխեալ ՚ի հօրէ՝ նաև յորդւոյ · զի ոչ այդ է՝ զոր սահմանել կամէր ժողովն ։

348. ՚Ի հարցն , յերջիկ ասեն , (1) Որ եմանէլ , խօսել զհաւատն դաւանութեա՛ն սէից վարդապետաց · զի յորժամ՝ ասի՝ վարդապետք եկեղեցւոյ , կի գտնի մեծագոյն և լուսաւոր մանն՝ օրինաւոր քննութե՛ն ուսուցանեն ինչ իբրև վարդապետութե՛ն հաւատոյ , յայտնի ասէն լցեալք ՇՇծային լուսաւորութե՛ն ՚ի հնորհաց Հոգւոյն սրբ։ ՚Ի պա եՒԹէ ոչ՝ իւրաքանչիւր առանձինն՝ ՚ի սեպհական վարդապետութե՛ն ինչ կարէ խօսել առանց լուսաւորութե՛ն Հոգւոյն , և սխալել ։

՚Ի նդ , ՚ի գործատանն , (2) Որ պանծացանէ , պարզելի է · զանհաւատութի՛ն անօրինութե՛ն կի մարդեղութե՛ան բանին՝ այ ներգործել կի կատարել յաշխարհի՝ ծանուցին որ Հայրապետքն՝ անհաս լինել յարարածոց , ցի զի ՚ի հրեշտակաց՝ և Թէ ՚ի մարդկանէ ։ Ւսամ , ծանուցին զայն խորհուրդ , միանգամ անհաս էր յայլոց արարածոց ։

(1) * Որ ներգործէ զանհաս բանին յաչխարհ , ծանուցին տեղեացեալ զայն ըստ ինքեան՝ անհաս գոլով արարածոց · օրհնեցեք ։

(2) * Որ զանհասանելի անօրինութե՛ն · օրհ ։

Հողմոմեայն , յերկիր տան , (1) Որ անբեղանելի , սպառ գելի է . որը զիւրեքեր զբ երրորդութենն՝ անքաժան նելի լինել քարոզելոյն առ Հաւատարակ առ աներևոյթն ուղղափառ դաւանութեամբն՝ զոր բացայայտեցին ի Հանգանակին ։

Վ. որ յերկնից , յառաջին տան , (2) Ըս բազում ձեռագր. գիտի , որ ձեզայն առաքեալս առ ընկերակս ընդոհատ բալեհառն ։ ի տպ. որ զձեզայնն ։

Ա.նդ , յերկիր տան , (3) Որ բանիւ , իմաստիւն էն . որը մարգապետութեբ և գործք քարոզելոյն զանձառելի անօրէնութեբ քոի . և իմանալի լուսով ուղղափառ Հաւատով զարդարելոյն զաշխարհ գերելոցիկ շնորհօք երկնաւոր կամ ՚ձեռաւոր պարգևացն , որովք յինքեանս ձոխացեալ էին , և որովք լցին զուզաւորդսն ժողովրդոյն ։

Ա.նդ , յերկիր տան , (4) Ըս ամ ձեռագր. ընդ եռանդի է . Որ անյեսաւոր պէսութեբ ի հօգն . . . գասանեցին . Իր որը զիւրեքեր կիր զիսկութեբ հոգւոյն սիր զանեանցին լինել անձնասոր կիր գոյացական , և ոչ պատճառական ինչ զօրութեբ , որպէս Հայհոյեին հոգեմարտքն ։ ի տպ . որը զանյեսաւոր ։ Ա.յլև դաւանեցին գնա՝ մի և նոյն բնութեբ Հաւասար Հօր և որդւոյ , աեռ բիչ բանիվ մեծ բնութեբ Հաւասար Հօր և որդւոյ , աեռ բիչ բանիվ անձինն , և Համազոյ միութեբ կամ նոյնութեամբ բնութեանն ։

Վ. Ձաշուն , յառաջին տան , (5) ըստ 27 ձեռագ . ընդ Հեռնելի է . փոխանակելով գիչերապահն ՚ի տուր .

(1) * Որը անբաժանելի բզմիութեբ երգնեութեանդ ընդհանուր քարոզեցին ուղղափառ դաւանութեբ . աղօթեիր ։ ||

(2) * Հանդիսացեալք ընդ երկնայնոցն այսօր ասենիք ըզսէր ջառատ նր Հոլովակուացն , որք զնձայնին առաքեալս առբնեալ լեալք շնորհաց բաշխումն , ընդ Հանուր ծառալեցին յեկեղեցիս արգասից . օրհնեցիք ըզնր ընդ անմարմնոցն գաս ։ ||

(3) * Որը բանիւ զանձառելի անօրէնութեբ բանին Հօր քարոզեցին , և լուսով իմանալեաւ զոր գաբեցին ըզսխիզբս . ՚ի շնորՀաս պանծալիս երկնաւէր պարգեացն . օրհնեցիք ։ ||

(4) * Որք զանձնասոր զէութեբ բերսիեցէյն ՚ի օրէ Հոգւոյն որը բոյ գաւանեցին , և նոյնագոյ բնութեբ Հօր և որդւոյ Հաւասար բեալ , անորիչ բաժանմամբ , Համագոյ միութեբ . օրհ ։ ||

(5) * Ա.յսօր երկնայնոցն ընդ մեզ ածանցբսիբ լսով դնչատակ նր Հայրապետացն , որք լուսաւորեցին զՀաւատոյ մանկունս , և ընդ Հրեշտակացն գաս վերակացեցան ։ ||

տալ. և ՚ի 4 ձեռ. հայրապետացն. բայց ՚ի յաջորդ երկուս առնեն՝ տպագիրքն և ս համաձայն ձեռագրաց դնեն,

վարդապետացն ։

Ընդ յիսկիէ ասաց, (1) ՚ի ձեռագր. ընթեռնուլ պարտ է. որ էինասէից ոգին էնորոց յայանեցին վկաբանէրդ. յիր որք գնորհուրդս խորին իմանային առաքելոցն և մարգարէից յայանեցին մեզ ։ ՚ի տիսն ոսկանայ սխալ եղեալ է, էնասաէից ։

349. ՚Ի մանկունըն, յատաջին տան, (2) ԱՀ հրաշ խրիմացան. ելն. ոմ հրաշալի հայրապետիք կամ առաջնորդք եկեղեցւոյ, մինչ յայնժամ ՚ի պատերազմի ընդդէմ հեթանոսացոց. որք հատաբեցայք ՚ի գուժմըն նիկիայ, յիր ՚ի նիկիոյ ժողովն, գասք երջանկ նիկ եպիսկոպոսաց կամ վիրակացուաց եպեքանէդ, յիր միաբանից ՚ի մի հատատս. որք միաբերնիք յեկեղեցւոյ զսպականիք, որոմն հերձուածոց՝ աստուածէլով զՏեառն գանահն. և սահմանեցիք գիրս կանոնաց վէս ամենայն աղգաց քրիստոնէից ։ Ա այնչափս հատուտատ զգեբազանցութիւնս նիկիական ժողովոյն, որովք առաւել քան զայլ սիրեցրական ժողովս. վէս զի ՚ի նմա հատաբեալ գտան հայրապետք յիսմ աղգաց. որք ըլ մեծագոյն մասին էին աղք գերարհամբաւք սրբութիւնք, վարդապետութիւնք, և սքանչելագործութիւնք. և ամենեքին համախոհք էին ՚ի գաւանութիւնն ուղղափառ հատատոյ. ուստի և կանոնական սահմանք նորա տաբածեցան յընդունելութիւնք և ՚ի պահպանութիւնք ամենայն եկեղեցեաց ։

Ընդ յիսկիէ ասաց, (3) Տեսէ նս, բազայսչափ սահմանն հատատոյ՝ զոր արար ժողովն նիկիոյ. և յորինող շաբականիս ձևացուցանէ զինքն իբրև ներկայ յայնմ ժո-

(1) * Ա յսոր առաքելոց և մարգարէիցն գործ ածականիք գոլով գբաւէր վերին սխոլ, ՚ի չէ հատատ ՚ի որ վարդապետացն, որք գիմաստիցն ոգոյն գնորոց յայտնեցին գինն վերոհասէրդ ։ ||

(2) * Ա՛վ հրաշալի նախահաւրք միշտ յաղթող ՚ի մարտ, որք գաւմաբերցայք ՚ի նիկիոյ գումարք. գասք երջանկիկ գիտաղաչեալ եպաբանից, որք մարգիք սպականիք, սահմանեցիք առաջս կանոնականս հաստատացեալ սպաղոյ ։ ||

(3) * Տեսէ նս յայնմ առեղի, բան ծագեալ ՚ի հօրէ գաւանի ծրնունդ և ոչ արարած, մինչա հաստատեալիկ ընդ հօր և հոգւոյն, և յաւասարչ բանիք հերքեալ գնեբաւածս, նղովեցին զարիոս և զաղանդն իւր պիղծ ։ ||

ժողովի՝ ասէ. տեսի էս մտաց աչօք յաշխատ ժողովի, ալ բանն ոճ ծագեէ՛ ի հօրէ՝ գալանէ՛ լինի ծնունդ քնական հօր, և ոչ արարած. միշտ ի սկզբանէ՝ և յետ մարդանալոյն ևս Հաստգոյակից ընդ հօր և ընդ հոգւոյն, յր ունող գնոյն ու բնութի՛ն նո՛ւ։ Յայսիսկ և այլ ևս լուսաւոր բանիւք հերքելով զմոլորութիւնն, նզովիցին զարիոս և զնւք սիրդ ազանդն։

Ն՛ոդ, յերկր տան, (1) Ա՛րմատ անիծէց, իմաստքն են. զկնի արիոսի՝ իբրև անիծեէ արմատ վերստին բուսաւ մակեդոն հայհոյիչն. որ իբր գայլ ապականիչ դիմէ խեղդել կի սպանանէր զնաւորսն յոչխարաց, յր զիագաւորս և զիշխանս, և զառաջնորդս եկեղեցեաց. զորս և՛ ի բարձրութի՛ աճուռոյն կի՛ ի բարձրութի՛ հաւատոյ ի վայր ի մոլորութի՛ ցնդեցուել, խաւարասէրք կի՛ շղթայեալ արկանէր ի վիշտ դժոխոց։ Ա՛ման որոյ՝ զի Հայրապետք ժամանակին ձայնիւ և գրովք նզովեցին զմակեդոն՝ որոյ լեզուն Հայհոյեաց զՀոգին՝ զի՝ Ա՛յլոց այսոր ոչ կարացեալ նոցա խափանել զառաջաւորն ազանդոյն, Հարի էղև ժողով գումարել. որպէս և ասէ.

Ն՛ոդ, ի չորրորդ տան, (2) Ա՛սա՝ ի չեզանալ հանդիսին, յր՝ ի հաւաքիլ վերստին Հանդիսի ժողովոյն ի կոստանդնուպօլիս, հերքեցին զայր ազանդս արիոսի, ապողէն նարի, և այլոց, բայց առաւելապէս զմակեդոնին. և ընդէմ նմա գանեցին զայր Հոգին՝ եւլէ՛ ի հօրէ, էակից և փառակից որդւոյ. և կենդանարար բոլոր ազգաց յերկինս և յերկրի։ Ա՛յսպիսի բայայայտութի՛ նզովիցին զմակեդոն ևս։

350. Ն՛ոդ, ի հինգ տան, (3) Ա՛ռնէր Խաչքանայ, յաւաղ բերի սահմանն ժողովոյն եփեսոսի ընդէմ ազանդին

(1) * Արմատ անիծից կերկին բնաբուղեալ մակեդոն հայհոյիչ, գայլ ապականիչ յարձակել հոգւոյ հօրէ էակից որդւոյ, և կենդանարար բոլոր ազգաց յերկինս և յերկրի։ Նզովեցին զմակեդոն։

(2) * Եչեա՛ ի չեզանալ հանդիսին հերքեցին զայր հերձուածն, և դատեցին զոր Հոգին եւլէ՛ ի հօրէ, և ոչ արարած. միշտ ի սկզբանէ՝ և յետ մարդանալոյն ևս Հաստգոյակից ընդ հօր և ընդ Հոգւոյն, յր ունող գնոյն ու բնութի՛ն նո՛ւ։ Յայսիսկ և այլ ևս լուսաւոր բանիւք հերքելով զմոլորութիւնն, նզովիցին զարիոս և զնւք սիրդ ազանդն։

(3) * Ի՛առնէր Խանձրանայ՝ ի մարդիկ, մարդիանայ անուանիցին, միացեալ բնութի՛ ի յերկուց, սխահարեալ՝ ի վերոյ քառամեայ խաչին, և վերառեալ՝ ի Թաղեա՛ն անապական. նզովեցին զնեստոր և զաղանդն նւր սիրդ։

դէմն նեստորի . որ ասէր՝ Թէ բանն ածի բարոյապէս միայն միաւորեցաւ ընդ մարդկային բնութիւնէ , ոչ հարկաւորապէս եւ ոչ ի վերայ ածեալ բանին , այլ ինքն իրականապէս եւ գոյացապէս . ընդդէմ որոյ ասէ հարքն առնուին զսոյն գրիւռոսի ածեալ բանին , ասելով . Կամն ածի Յանձրացաւ ի մարմնի , ոչ ընդ մարմնոյ ի ներքս եւս միաւորեցաւ . եւ այսու մարմնացաւ անմարմին բանն ։

Ա Խոյեալ բնաւրէք ընդէդ ։ Ամենք անտեղեակ գոլով ոմոյ վարդապետութ , զառն բնաւրէն առին աստ փոխանակ էուԹէ . եւ իմացան՝ մի եղեալ էուԹէք , կամ մի էուԹէ եղեալ ի ներկուց էուԹենց ։ Սակայն Թէ եւ այլուստեք ոչ ուսանիմն զայսպիսի ածմունս Թէ այդր նշանակուԹէ , կարօղ էին իմանալ զայն ի կազմուԹենէ անտի բանին . մ՛զի յայտնի է՝ զի բառն ընդէդ հարկաւ նշանակէ՝ ի ներկուց էուԹենէ , յո յիմծուԹէ եւ ի մարդկուԹէ . ուստի եԹէ նաեւ բառն բնաւրէք նշանակ կէր՝ էուԹէք , յայնժամ տայր զայս միտս , միացեալ էուԹեամբ ի ներկուց էուԹենէ . որ ստար է յամենայն իմացուածոյ ։

Ա այն որոյ պարտ է գիտել , զի բնաւրէք աստանօր նշանակէ՝ իրապէս , գոյացապէս , իսկական եւ անձնաւորական գոյուԹէք . եւ այս այն է՝ որ ի շարականն փոխմանն ասացաւ , բնաւորեալ . տե՛ս ի Թիւն 309 ։ Ի սոյն միտս ի կիր առնուս սիրն կիւրեղ աղեքսանդրացի իբրև յատուկ կնիք ուղղափառուԹեան ընդդէմ մոլար ձայնիցն նեստորի , որ ասէր՝ Հնարաւոր է , յաւարկուԹէք եւ ։ Օ ի նեստոր ասէր , բանն ածի Հնարաւոր եւ մերձաւորուԹէք միացաւ եւ մարդկուԹեան , որպէս եւ այլոց արդարոց ։ Ընդդէմ նմին կիւրեղ ասէր , ոչ այդպէս , այլ բնուԹէք միացաւ ։ Ի ն գիրք պարապմանց այս ոչխար բանիւ . որպս ի Թղթին առ նեստոր (էջս . 464 .) ասէ . * Ի խոյեալ ի մարմնի բնուԹէք Հոգեւոյ , բանաւորուԹէք խոստովանիմք զբանն ։ Եւ զկնի . (465 .) * Ի ընդ ոմի եւ ի սքան բնակիլ ասէ , ըստ նմին Հաւասար է ի նմա ասելոյն զբնակելն , այլ միանալ բնուԹէք ։ Ասյնպէս խօսի եւ զկնի բազում անգամ . (466 . 471 . 472 . եւ) Հնարաւոր առնէր շարաբանս իբրև ընդդէմ նեստորի , նմին մտաց ասէ , միացեալ բնուԹէք ի ներկուց , յո միաւորեալ իրական եւ ճշմարիտ բնութ գոյուԹէք , կի՛ անձնաւորապէս ի ներկուց բնութ-

թեամբ՝ յաճախելոյն և ի մարդկայնոյն . որ է ուզգա-
փառ Աշմարտութիւնն՝ սահմանել ի ժողովոյն եփես-
սի , և հաստատեալ ի ժողովոյն քաղկեդոնի :
Այսմ Աշգրիա միաւորեալ գՀետ գայ յաւելուածն ,
ախոռիբէալ՝ ի վերայ՝ հաւասիս խալեն . այր բանին ածի երթա-
պէս կիր անձնապէս միաւորեալն ի մարմնի՝ հարցարե-
ցաւ և մեռաւ՝ ի վէր խաչին , այսպէս ի թէ ըս մահկանա-
ցու բնութենն . և վերստին եղև կիր յարեաւ՝ ի թաղ-
մանէն առանց տապալանքի : Այսոյս գաստանելով
զանօրինութենն քոյ , նզովեցին զնեստոր և զաղանդ
նէր սիզձ . և այն նզովք կան՝ ի գլուխ նէր և հետևո-
զաց՝ յաւիտեանս ժամանակաց :

351. Ոչ ևս խոհեսցի ոք , թէ բառն բնութեամբ
յուղիղ միտս առէ՝ ի կիւրղէ և՝ ի շարականէն , կամ
ըն առ տգիտս ոչ ուղիղ իմաստս ծնանել : Այդպարև
մարթի է տգիտաց թէր իմանալ՝ ոչ զայս բառ միայն,
այլ զբազումս և այլս ազգմանութենէ առասպելս՝ ի ձե
գիրս , և՝ ի բանս վարդապետաց . և եթէ զկիրառու-
թեն բառիս պրժան էր չափել ըստ իմացողութենէ տգի-
տաց , պարտ էր բազում ինչ խոտանել , կիր ըստ բանս
օրէ փոփոխել , և նորանորս հնարել : Զգիւտք գրոց
կիր թէրիչք բառիս՝ ոչ միայն ի միում ազգի , կամ
ի միում ժամանակի գտանին , այլ յամ՝ ազգս և՝ ի
զարս գտան , և գտանիցին միշտ . զի և առ ժամանակս
կաս սիրն կիւրղի գտան ոմանք , որք գասէին՝ բնութ-
միաւորեալ՝ ի թիւր միտս ձգէին , իբրև թէ զչփո-
թումն բնութենանց նշանակիցէ . որոց պատասխանի
տուէ՝ եթէ վարդապետն՝ ասէ՝ ի բացայայտութենէ էրիտ
նզովից , թէ բնութ ասէ՝ նշանակէ Աշմարտապէս :
* Այլոց են՝ որք զայսոսիկ ասէն յարակցեալ միայն ըս
առժանաւորութենէ կիր իշխանութենէ , և ոչ ըս բնական՝
այս է՝ ըս Աշմարիտ միաւորութենէ . քանզի այսպէս և
ածգային գիրք ասեն ուրեք . (եփես . ը . ֆ .) Ա՝ որ
քնութ զրգիք բարկութենէ , զնութենէն անուն առէ
փոխանակ Աշմարտի : ‖ Օ այս մեկնութենէ սիրն կիւրղի
հաստատեալ հայ թարգմանութենս . զի ուր յոյնն և լա-
տինն գնեն՝ քնութենէ , մերս գնէ՝ արդարև , այր Աշմար-
տիւ , կիր իսկապէս . տես՝ ի մեկնութեանն : Այդ որ
վարդապետն՝ գեղ ողջացուցիչ մտաց տգիտաց եգիտ
զայսպայտեղն , և ոչ գխոտխոտեբէս . գիտելով զի փո-
խեբէ

թեղն ոչ բառնայ զոգիսաւթեն լռազոց , այլ առաւել մնուցանել ի մեռս ։

Ա. կատարած բացայայտաւթեն կանոնի Հայրապետաց՝ քանագատիմ յիշեցուցանել և յանդիմանել զանգգիտութիւն մերոյ ազգիս , որ յայս գրանելաբաւեան շարակաց արդոց Հայրապետաց յանելաւ և վերիս տուեալ նզովից ընդէմ սմին ժողովոյն քաղկեդոնի , և հակառակ տուեալին մեծ Հայրապետին երանելոյն Լեւոնի ։ Համարելով թէ նորա ըստ մեռաց նեռատրի ա տացին երկուս բնութիւնս՝ ի քն բաժանութեան , և ոչ իսկ կան միաւորութիւն ։ Ա՝նհարազատութեն երից ատնց՝ ոչ միայն ի կազմելն քանիցն երևի , զոլով սոցա իրրև երկաթ և խեղն անդրգելի առ ոսկերչին յօրինուածած հնգից ատնց Ա՝վհրայալոյն , այլև ի բուն յօրինուածն կանոնիս ։ զի եթէ զնորընտրեցեալն մանկտս հատմնրիցիքն , և եթէ զնորհալին ներսէս , անմոռնի էր նոցա կոչել զանմոռիսն բանս անհաթեա և Հնամունջ նագիրս , ոգիսաւթեն լցեալս ։ Ա՝ ատն որով յօրինուածն այնց երից ատնց՝ զոր չէ միայն կոնծեցին մեծատյուսեան և գանագնաւելն իւր , կարծելով թէ գոպանն զուսոյ զանն ժողով և զմեծ Հայրապետն՝ զգերազանցեալսն յայլոց ազգաց քրիստոնէից , ինքն իւրով իշխանութեն չէ նզովիւք կարկել արկանել ։ Ա՝ զայսո՝ ասի՝ որք միանգամ ի վարդապետաց Հայոց սեղեակք եղէն այսմ , ոչ միայն խոին զանգնելս առ այն տուեալս նզովից , այլև ջանացան խոխանել զայնս ի ընդեաց ժողովգեան ։ և ոսկան վարդապետ՝ ի տալ գրել գշարակնոցն ՝՝ ի բաց ձգելոյ զայնպիսի անպատ ժան բանս ։ Եկեղ այլք ոմանք՝ զի խոհեմ յորմէ Հոգ ուց չարժեալք , վերստին ի տիզ մտնելն ։ Ա՝նկայն անպատասխանի ոգեխուեն է , եթէ ոք չէ չարեալ բաւ զի վկայութեց յաղագս ուղղափառութեն սկզբ ժողովոյն և Հայրապետին՝ ասկաւեն առաջին սուտ համբառոյն կամիցի ծառայ լինել ։

Ա՝ՆԽՈՒՆ Չ՝ԱՐԱՀԱՆ ՊԱՏՄԱՆ Ա՝ՐԵՒՈ ։

Ա՛ստիրոտաց՝ ըստ առաւելագոյն մասին ասէն արտ-
րեալ Պէտրոսի գետադարձի՝ որ եկաց կաթուղիկոս՝ի
մեռեալսն ընդ. Այլոց օրինակ ինչ ընդոյժ
ջնորհալոյն ներսեսի զմանկունք Հակոբեանին,
բարսղի, եփրեմի, գրիգորի ձեռաբանին, եւստաաւի
սեանց, երկուց բիւրուց, ոսկեանց, և ատովմեանց։
Ասկա տեղիս ունիմք բացայայտել յայսոսիկ։ զի
քանզի յայնի էն՝ի վարուց իւրաքանչիւր Ա՛ջց։

Ը. պատմ. Ա՛ջոյ Լփենաթոսի։

352. Յառաջին տան, [1] Ա՛ր հրաւիրեցէք, խմաստքն
էն. որ զնախասահմանեալսն՝ի սկզբանէ աշխարհ
կի՛ի յաւիտենից՝ հրաւիրեցէք յանարատ հարսանիս
եկեղեցւոյ. և ը այլոց բազմելոցն կի՛ կոչնականաց
յառաջաստի անդ՝ կոչեցեր յուրախութի՛ն նաև զնա-
նատիս, որ անուանեցաւ ածազգեաց. յո՛ ածականիր,
կամ քնայակիր։

Ա՛երկի՛ տան, [2] ասէ՛ն՝ բառնալ՝ի գերկս ի՛ը, հայի՛ի
պատմութի՛ն վարուց սրբոյն իգնատիոսի. զի ասէն թէ
սա էր մանուկն՝ զոր տէրն մեր ընկալաւ՝ի գիրկս իւր
ը պատմէլոյ աւետարանին։ Ա՛ւստի ասէ շարականա,
թէ դու գոլով Թագաւոր փառաց Հանգուցեր յա-
Թռուս քրովբէից, Հաձեցար անձնա՛ խոնարհութի՛ը
բառնալ՝ի գիրկս քո զմանուկն յորդւոց առաքեալ։

Ա՛երկի՛ տան, [3] Ա՛ր ը՛ձ՛ֆան՛, յայտ առնէ զ՛ժանակ
նահատակութի՛ն սրբոյն. իբր զի բորբոքեալ սիրոյն Ա՛յ,
յօժարութի՛ը դիմեաց պատառիլ՝ի գազանից. և իբ-
րև յորեան մանրեցան ժանեօք գազանաց, առ՝ի լի-
նել Հաց ՚ը՛ի սեղան նոցա։

Ը. պատմ. Յովհաննու ասիբեբանին։

353. Յառաջին տան և յայլսն, ասէ՛լ՝ի վերջոյ,
Ա՛ղ-

(1) * Ա՛ր հրաւիրեցէք զխառա-
ջագոյն ընթերցանն խնկբղանիկ
աշխարհ՝ի հարսանիսն անապա-
կան, կոչելով յուրախութի՛ն ընդ
բազմելոցն յառաջաստին զնած-
ազգեացն. աղաչանօք սորա կեցո
ըզՄիշ Հառաջ Թագաւոր։ ||

(2) * Ա՛ր ի՛ կառըս քերովբէա-
կանըս վերանըստեալ Հանդիսիր
որդի ՚ի՛ն, Հաձեցար խոնարհու-
թի՛ը բառնալ՝ի գիրկըս յորդւոց
առաքեալ։ աղաչ։ ||

(3) * Ա՛ր ըզրաժան անմա-
հութի՛ն սիրոյ քոյ արբեալ էրա-
նելին խղճահարս, որպա՛ս յորեան
ձեռայինի գազանաց մանրեալ ժա-
նեօք Հաց ՚ը՛ զքառս ՚ի՛ն։ աղաչ։ ||

Ա՝աղթե՛ք երկոցին ընդ աղաւթիւն մեզ առ
Աստուած՝ զի փրկիցէ զմեզ ի փրկողէն զԱդա-
մայ. տե՛ս
Ծին. 142 ։

Հերձի տան, (1) Այլ անապատ, խնամատար էն. որ կո-
չեցաւ բերան ոսկի՝ քարոզով անապատի բանին նո-
յոյն վարդապետութիւն զղխեաց աղբիւր կենաց,
ուռոյանեալով տառապակ բնխամբ զբանդագակ աշխարհս
ընդ ուսմունքիդ եղե՛ւմնական աղբերն՝ որ ի չորս առաջս
բաժանէր ընդ ամայսդ յամ երկիր ։ Ա՝առաւել, լսեա
ոմանց խնամոյ մեկնութիւն չորից աւետարանացդ, որովք
իբրև քառեակ վտակօք արբոյց զամ հաւատացեալս ։
Ապա՛յն եթէ խնամոյն զամբոզջ մեկնութիւն չորից ա-
ւետարանաց, ոչ յոլովքեր. զի ոսկեբերան ամբողջ
մեկնեաց միայն զԱ՝ստուածս և զՔ՝ոլհանեաս. իսկ
զմարկոս ոչ բնաւ մեկնեաց. և զուկաս մեկնութիւն՝ որ յանուն ոսկեբերանին համարեալ, ոչ է նո՛ր
Ապա՛յ եթէ խնամոյն մեկնութիւն ի վե՛ր զանազան տե-
ղեաց չորից աւետարանչաց, ոչ է մերժ ելիր ։
Ապա՛յն ե՛ այլ մնաց՝ տառապակ խնամոյն է՝ ի վե՛ր քա-
ռեակ կողմանց աշխարհի՝ յորս ծառայեցաւ վարդա-
պետութիւն ոսկեբերանին. կի՛ ե՛ չորից լեզուաց՝ յորս
գտանին գիրք նո՛ր. ե՛ի լատին, յասորի, ի՛ հայ, և ի՛
յունաց ։ Հայս չորեքին լեզուս ձառակեն ամ եկեղե-
ցիք քո զվարդապետութիւն ոսկեբերանին. և քարո-
զատու վարդապետք մինչև ցայսօր վնա Հայոյին իւ-
րեանց հայր և պարագլուխ ։ Հրամանէին թագաւո-
ր ազուիանաց այնչափ զուարթանայր յրնդերգուած
Ձառից ոսկեբերանին, մինչև ասէ՝ սակաւ սովոր էր ։
առաւել ընտրեա՛մ առանալ զգրուածս ոսկեբերանին
՝ի վե՛ր մատենից ասէ՛ստուածայ՝ քան զիարիզեանն
յատեանս հոյակապ մեկրաբաղաք ։ ոչ գրեն ժամա-
նակակից պատմիչք ի բոլոյնդեան յատենսն, ի
7 մարտի ։

Հերձի տան, (1) Այլ յանձառէն, քաջայայտ վկայու-

(1) * Որ անապատական բանին մեզոց մերոց ։ ‖ (2) * Որ յանձառէնն մերձեալ յոյն հուպ երթեւեկն, ուր է քարոզ կոչեցաւ բերան ոսկի. յորմէ աղբիւր կենաց հոսեալ. արբուցանէր քաղաքացիսդ բանիւք իւր վարդապետ. այսօր խնամոյ գնդհանուր մեկնիչս. մատենից վերայ ։ ‖

թէ՝ վայելչութեղ այժմեան հոգւոյն արդարոց յերա-
նելի տեսութեան նոց. և հայել քանս ի յայտնութեան
եղեալ առ եսիսկզն գհկիսոնոսայ, տես ի վարս Աբգ.
հատ. Ը. եր. 419։

Ճ. Աբեղան Աբէյն Լաբսղէ։

354. Յառաջին տան, (1) Ի ռասաւոյծառ խոսախոտ,
պարգելի է. լուսաւոր և պայծառ վարդապետութիք
համաճաշակ եղև լոյս եղելոց աշխարհի. ըստ ի միա-
սին լուսաւորիչ եղև. ըստ առաքելոց կիր այլոց վարդա-
պետաց՝ որք բանիւ իւրեանց լոյս եղեն աշխարհի։

Յերկիր տան, (2) Վաղար ղինոհոյաց, (3 ձեռ. ղինոհոր-
եաղ.) իմանին վանականք, կիր միանձունք՝ զորս երա-
նելին բարսեղ ժողովեաց, և կանոնօք ամփոփեցեալ
ի հոգևոր պատերազմի ընդդէմ անբարոյիկ թշնա-
մեաց։

Ճ. Աբեղան Գրիգորի ՁԾաբանին։

355. Յերկիր տան, (3) ի վերջին 28 ձեռագիրք ըմ-
բռնեաւնան, յորոնցընէ ենեղնցոյց խոսովանիլ դուրբ. յո
գՀամագոյ քնութիւն երդումնեան ուսուցեր խոսաց
վանեալ առնեանին ու՝ ի տոյ. և յերկու ձեռ. դուրբ։
Յերկիր տան, (4) ասելն, ռասաւոյծ ի չբղնոյ, իմանի.
ուսուցեր զիրկական մարդեղութեան քոյ դաւանել
ու դէմ, կիր ու քո յերկուց քնութեաց աբանչելի խառն
մանի։ Յաղագս բառին խառնեան տես ի մեծացուա-
ցեր նոր կիրակիին. (Թիւ 202։)

Ճ. Աբեղան Աբէյն Ալէքոյոյ։

356. Յերկիր տան, (5) Աբրահայեր մոյր սիոնի, իմաստ
քրին

(1) * Լուսաւորչեան իմաս-
տիւք լոյս եղելոց աշխարհի հա-
մանգաղ գոլով. լուսաւորեաց
զեկեղեցի ձեռայեն քանիւ երա-
նելին բասիլիոս. մայրենազբ ա-
րա խրնդրեացուք զԱստուածէ մէ
զայ։ ||

(2) * Քնազոր զինուորաց հա-
մարբարոզ ի հոգևոր պատերազ
մի. սիրն հաստատուն. Թէ, և առաքնորդ մարգեան ի
կէանս երանելին բասիլիոս.
մայրենազբ։ ||

(3) * Որ զհամագոյ բքնութիւն
միասնական երդումնեան յոյսանէ
ցեր եկեղեցւոյ խոսովանիլ մի
ութիւն. ոչ ասր որ գրիգոր բա
բեիոս։ ||

(4) * Որ գիրկական անօրէ
նութիւն մարգացեալցն վասն մեր
ուսուցեր մի յերկուց նոր խառ
նուին բաքանչելի. ոչ ասր։ ||

(5) * Աբրահայեր մոյր սիոնի,
և զարգարեալ զքո զառագաստ
ան

քրն էն. ի տնտեսութեէ մեծին Նիկողայոսի ցնծա և զուարճացիր ոգի մայր եկեղեցի. և զտատաստ քո զտաճարս և զժողովարանս հաստատեցելոց զարգա բեա՛ հրաշալի պայծառութեէ ի հանդիս յաղթանաւ կայ։ Ա՛ զի անմոռանալի բեւեռապէս տատանեալի յաղթող ոչ անմոռանալին հրեշտակապետ ոք, այլ՝ մարդիմով, մարդաշուայր գոլով երանելին Նիկողայոս։ Ինչանակութեէ ասուածային առնու զպարմանսն. զի Նիհղայոս ի յաղթութեէ առէ՛ և առ յոյնս, իբրև յաղթող ժողովրդեան, կի յաղթութեէ զուարճացեէ։

Այդ չէիր տան, [1] Ա՛ռ ընծայ ճղճղանչեա, ամիսոր կութեէ թեռնի առնել յարատևաշատ օգնականութեէնն սիրոյն Նիկողայոսի, յորժամ երեւիս կոստանդիանոսի կայսեր և եպարքոսի Տոմա, ապրեցոյց ի բանտէ զկամ պետսն։ Այնպէս այժմ Հայկեցիք ասէ՝ մեք մեզու ցեալքս, ի ազատ զյանցանս մեր աղաչանօք Նիկոզայոսի։

Շաբաթն սիրոյ։

357. Յառաջին տան, [2] ասէրն, ի ճշմարիտ ասող ես, յայտ առնէ զնոցա սէրն, որք հեթանոս էին. յորոց ինքն բուսաւ իբրև ծաղիկ վարդից։ Ըստ բազում ձեռագրաց դնի. պանուղահոտութէ ետն բուրել կենաց՝ կենաց ճշմարտին, ի տուր. պանուղահոտութէնէ . . . ճշմարտին յայտնի էն. յոր զանազանութէ վարուց և քարոզութէն բուսեցեր փրկչոյդն կի Հաւատացելոց, ածելով զնա՛ ի կենաց Հաւատոյ՝ ի կեանս առաքինութեան և երկնաւոր արքայութէն։

Ցերկիր տան, [3] ըստ 22 ձեռագրի. դնի, յորում ոճոց ծա-

(1) * Ա՛ղաչանօք մեզուցեալքս Հայկեցիք ի բէն ամենայնէ երթոր դեմն, զի ներեցցէ մեզոց մեր աղաչանօք Նիկոլայոսի. ազ թիւք։ ||

(2) * Որ համանման մեծին եղիայի և յովհաննու մկրտչին յանապատի բնակելոցդ հրեշտակական վարուք ոչգնեալ՝ ի փշոյ ծաղկի վարդից. զաւետաւորելոցդ քոյ բուրեալ կենաց՝ ի կեանս փրկչոյդ. ով երանելի որ ճիրեմ առ քոյ բարեխոսեա վասն քո ուղղացս։ ||

(3) * Որ ցերկնային փառացդ հոգւոյն արբեր ըզհնարս շնորհաց, որպէս՝ ի վերնասանեն գոյք առաքելոցդ՝ ի հրեշտէն լեզուացն, զոր ուսուսուցեր մարդուսակեալ ծառուելոցիդ յարուսին ոգւոց ծառեալոց։ ով երան։ ||

Ճարտէից ։ ի տալ. և յայլ 9 ձեռ. Ճարտէից ։

Ընդ որ տան , (1) Որ ամենառատ ակնարկէ յերկայն՝ զոր տեսին ծնօղք եփեսի , զի ի բերանոյ նոր բանանէր շառաւիղ որթոյ . ուստի ասէ՝ Թէ իմանալի Ծառոյն կեանց որթոյն ողկոյզն , որ է քաղցր և զօրաւոր վարդապետութիւնն , պտղաբերեցաւ ի քէն ի կերակուր զորդիս եկեղեցւոյ , խոսելով Ճառս , և մեկնելով սկիզն և զնոր կտակարանս ։

Ընդ պրեան սէյ Աստուածախոսին ։

358. Այս շարական յօրինէ ի ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի նահատակութ հնգեցունց մարտիրոսացս . որպէս տեսանել ի համեմատելով ընդ վկայաբանութեան նոցա ։

Ուստի յառաջին տան , (2) ասէ վասն սէյն Աստուածատեսն , Թէ վառէր նախ հրով սիրոյն քոյ՝ արհամարհեաց իմանութեամբ զսէր երկնաւորացս ամի . և ընծայեաց զանձն ողջակէզ կամաւոր , ինքնակամ յայտնեալով զիւր քրիստոնէութեամբ , և յետ բազում տանջանաց՝ հրով կենդանատարածեալ ։

Ընդ երկիր տան , (3) յաղագս սէյ քահանային ( ) քանզի տիսոյ երգէ , Թէ ալքայութեամբն յուսով բորբոքէր , ոչ շատ համալրեցաւ զուժակ խորհրդոյ պատարագին մատուցանել և ձաշակել , այլ զուժակ արիւնաւոր մարտիրոսութեամբն ընդ քոյ յանձն էառ . զի և արեամբ իւրով մկրտիցի , որպէս ինքն զաստուած մկրտեալ էր ջրով ։

Ընդ ընդ տան , (4) ասէ վասն սէյն Աւգինէոսի՝ հնձանէայ [illegible]

(1) * Որ ձծաստուձի իմանալի Ծառոյն կենաց ողկոյզն ի քէն պտղաբերեցաւ . որով կերակրէք քեզդէ և կերակուր միշտ ըզմանկունս եկեղեցւոյ , ալքայութեամբն երկնից զբարիս և զաստուածային նոր կտակարանաց . ով երան ։ ||

(2) * Որ ըզհնոյ սիրոյ քոյ քո բորբոքեցեր յոգիս ալքայուց . որով վառեալ իմաստութեամբ երանելին Եւստաթիոս , ընծայեաց զանձն ողջակէզ քեզ կամաւոր . բարեխօսութեամբ սորա ։ ||

(3) * Որ զալքայութեամբ քոյ քո տարածեցեր ըզսէրս յաշխարհի . որոմ անհնացեալ փոփոխեաց հոգւով երանելին օգոստինոս , ըզյաւժարն արեան արբեալ ուրախութեամբ քեզ մկրբեալով . բարե ։ ||

(4) * Որ ըզսէրս փառաց քոյ քո ծաւալեցեր ընդ տիեզերս , որով զաստաեր հաւատոյ լուսեղէն երանելին եւգինէոս , հնձանեալ լուսաւորեալ քեզ ի կերկինս արեամբ մանր . բարեխօսութեամբ սոցա շնորհեա մեզ ածողացս ընդ քաւութեամբ ։ ||

լասալաւթիւն , իմանալ . հետեւեցաւ քեզ՝ ի յերկինս լուսաւոր ճանապարհաւ , արեամբ մահու , արիւնաւոր կիր բանաւոր մնդհուամբ . որոյ չկարէր գնալ յերկիր . բայց արիւնն հասեալ՝ եղև նմա սանդուխք էրանելոյ յերկինս ։

Ա՝. ՀՐԵՇ տան , (1) ակնարկէ զխաչն կախել զպարանոցէ աչեր Ա՝վրեատեսի , որով վիրաւորէ յաղեցեալ մեղ հու , և խաչակից քոմ եղիս ։

Ա՝. ՀԻՆԳ տան , (2) տաճկ՝ վա աչեր Ա՝արգաթիոսի , ՚ի մարդն անմարմնաբար լաւլուրեցաւ , իմանալ . ՚ի մարմնի խաւրեաւ իբրև անմարմին լաւլարեցաւ . որպէս թէ ոչ զդացեր ցաւս՝ այնպէս քաջութեամբ արհամարհէր զառանձնս և զտանջօղս ։

Ը՝ԱՐԱՆ ԵՐԻՍԱՑ Ա՝ՒԲԱՑ ։

359. ԵՐԿԻՂ տան , (1) Ա՝յսօր բանաւոր ոգիքդ եղեն , և ՚ի կամիցեմք պարզել ՚ի սովորական կտակաց քոց անանցանել , պարտ է զտան բարեհաճել՝ առնուլ իբր զպատիժ բայ ՚ի սեռական անուանն . այլ . Ա՝յսօր բանաւոր ոգիքդ բիւրաւոր գաւակունց բորբոքել կիր այրել ՚ի վէր կայծակունց բոցոյն , երթալեն զերկնից ՚ի երից մանկանցն ։ Որպէսզի սովորաբար յորնանան գրեն , զօրնուրեն ։ Ա՝ոք ՚ի ՚ի կամիցեմք ՚ի անաւաղոր ոձոյ առնուլ , որով երբեմն նաև սահմանական եւանակի յանկինս ժամանակն տուէ ՚ի լճին սեռական անուն , յայնժամ բառն բարեհաճ ՚ինոյ յիւր տեղին իբրև ՚ի ՚ի ՚ի ածական բառոյն . իսկ ոգիքդ՝ լճին անուն բայիւն երթեին . այլ այսօր բանաւոր ոգիքդ կիւցան երթալեն զօրնուրեն ՚ի երից մանկանց ՚ի վերայ կայծակունց բոցոյն բորբոքելոյ ։ Ա՝յժմ պարսկաստան ոձոյ ՚ի երեւս ապացոյց լճին եղեալ ՚ի ՚ի . կան . խալ . յերկինք տան ոգորմ . Ա՝ս բանաւորեն ծաղոյն պետանեին ։

(տե՛ս

(1) * Ա՝ՐՐ ՀՐՇան խաչն քոյ քո ետ ընծաեցիր երկինք բանաւոր , զոր ընկալեալ պըղտոցեցաւոյ զաւորըդ քո ։ ||

(2) * Ա՝յսօր բանաւոր ոգիքդ կիզոյց գաւակունց բիւրաւորաց ՚ի վերայ կայծականց բորբոքեալ բոցոյն , երից մանկանցն երգեին զօրնուրեն ՚ի փառաւորեալ ղմեզ ։ ||

(3) * Ա՝ՐՐ ՀՐՇան խաչն քոյ քո ետ ընծաեցիր երկինք բանաւոր , զոր ընկալեալ պըղտոցեցաւոյ զաւորըդ քո ։ ||

(1) * Ա՝ՐՐ ՀՐՇան խաչն քոյ քո ետ ընծաեցիր երկինք բանաւոր , զոր ընկալեալ պըղտոցեցաւոյ զաւորըդ քո ։ ||

(տես թիւ 318։) Արթի է այլազգ ևս կարդալ այս պէս. այսօր ի վէր բանասոր ողջակիզաց բարբառեալ կայծականց բռնգին, նը զօրհնութի՛ն երից մանկանցն երդմին։ Իսկ դիտաւորութի՛ն բանիս ասել կասի. նոքա երեք մանկունքն առանց այրելոյ կալով ի հնոցին իբրև ի ցօղագին տեղւոջ, երգէին օրհնութի՛ն ՚ի կայծականցն՝ զնոյն օրհնութի՛ն մատուցանէին բիւրաւորականին։

Ը աբեղան Աթեփաննոսի ասելոյ։

360. Յերկիր տան, (1) Ասէն սթեփաննոսի, պարզելի է. սքեմն տեփանոս ուխտեցին մեծ նահատակն՝ այսօր նմանեցաւ կատարելապէս նախավկային տեփանոսի. վասն զի յառաջ քանուն նորա ՚ի քերթուածն ունէր, այսօր յանձին երկոցդ և զնոյն հանդէս նահատակու-թեն։ (4 ձեռ. զանոնանոյնպէս։)

Երկիր տան (2) յատելն, Լերկ տասնդ և երից, իմանին՝ երեսուն և չորք նահատակք ըլ սքեմն տեփանոսի։

Լինդ բատ ամ ձեռագ. գնի, պարփեալ նոցա ՚ի տալ. պարփեալ։

Երկիր շարականն, Ասպետս և վքիս, յերկիր տան, (3) ուր տպագիրքդ ըլ ձեռագրացդ գնեն՝ այսօր էնդիքն հաւատացեալք, ի օրինակ գրե, այսօր չընծան գիր։

Ը աբեղան Ա՝նոան օրհնելոյ։

361. Յառաջին տան, (4) Ա՛ր յառաջապէս յօրէնս, խմացաքն են. ոմ՛ն Հայր երկնաւոր, որ յառաջագոյն յօրէնս մանկանի ետուր զզօրութի՛ն իւղոյն սրբելոյն յօծանն օծելոյ, յո՛ւր առ՚ի օծանել նոսիա զսրբազան օծա-

(1) * Սրբոյն ստեփաննոսի մեծ նահատակին այսօր նշմանեալ նա խավկային, զանուանակրութի՛ն յիշեցան բերեալ և զնանդես մարտին։ պրակեցաւ նշմանեալ նըմին։ ||

(2) * Երից տասանց և չորից ընթերցոյ ՚ի սո՛ր նահատակի՛ն ՚ի փորձ տանջանաց, և ընկալան ՚ի քո՛ւն գլխատնական մարտին։ պար. գնեալ նոցա զանվախճան բըղ-ճեանն։ ||

(3) * Ջգնդութի՛ն եկեղեցւոյ ընթերցար ՚ի հոգւոյն, և լուսաւորի՛չ զորգ ես Թորգոմոյ։ ալ սոր բերիքին հաւատացեալք, և տանէն ըզՄղթութի՛ւն ըզ գնա-գէս։ ապաչեա։ ||

(4) * Ո՛ր յառաջագոյն յօրինակ գտանի քո Տայր երկնաւոր, եւտւր զօրութի՛ն ՚ի յիւղ սրբութի՛ւն յօծանն օծելոյ։ Հնդ և յիւղս յայս ընկոյսին քո ըշնորհս։ ||

նեալսն՝ զքահանայապետս, զԹագաւորս, զմարգարէս, զսուրբս, զնեղեալս, և զամէն կարգս խոստմանն. և զայս ա-
րարեալ չըլինայ դիջնէ ոտ. իւղն այն օրինական, և զօ-
րութեան նշի եր օրինակ միամտի քո, որպես բացայայտի
յերկինէ տան։ Այդ՝ հնդ և յայս իւղ մեռանիս զընդրէն
երկնային զօրութեան։

Երկինէ տան, (1) Այլ խոնարհեցաւ ի հնդ, խնամարքն եմ։
ոչ օծեալդ այլ քէր, անուն քո՝ իւղ թափեալ է եր-
գոյն սաղմոսին. որ խոնարհեցար ի մեզ, խառնեալով
կիր միաւորելով զածումիդ է մեզ. որով օծեալ ըզ-
մարդկային բնութիւնն՝ ընկալար ի քեզ. հնդ և յիւղս
յայս ։ Այլ ասել կամի. անուն քո կուգեցաւ իւղ թա-
փեալ. վասն զի զածումէն քո իբրև իւղ թափեցեր
յերկինից, և նոսիա օծեր զմարդկային բնութիւնն՝
միաւորէլ է նմա. և այսու խոնարհեցար և խառնե-
ցար յամենեսին ի մեզ՝ առ'ի օծանել զմեզ քահանայս
և Թագաւորս այլ մերոյ։ Չէ ասա այսր նմի օրինակ
եր իւղն օրինական։

Երկրէդ տան, (2) Այլ ի վերնատունն ըե, խնամարքն եմ։
որ ի որ վերնատանն իջեր յառաքեալն՝ օծաւն օծե-
լոյ, այ իբրև օծանօղ այլ օծելոյ ի հինն և ի նորս.
կիր իբրև կոչական խոս, այ ոչ հոգիդ որ օծիչ օծե-
լոյ։ Չէ այսու իշխանէն օծանելով զառաքեալն, ի
ձեռն նոցա մկրտութեն վերստին առեղծեր կիր ծնաւ
վհոգէ վնքա՝ յորմէս այլ։

Ի չքնէ տան, (3) Այլ աբդարես առաջ, խնամարքն եմ։ ի
ձեռն իւղոյ մեռանիս զարդարեալ վհարմանացէ եկեղ-
ցեդ զի հոգևորական հանդերձիւք շնորհայ և պարե-
գեայ։

Ի՝եղէդ ի՞ասէ, ի վերայ նորածնելոցն։

Այս շարականն որոյ խնամարք նման են առաջ-
նոյն, է միւս ևս օրհնութեի մեռանի, ապաբեալ որպես
եւ։

(1) * Այր խոնարհեցար ի մեզ իւղ թափեալ անուն օծեալդ այլ, խառնեալով զածումիդ՝ օծեալ ըզմարդկային առեր բնութեդ. հնդ և յիւղս։ ||

(2) * Այր ի վերնատունն որ եկեղեցիս յառաքեալսն օծաւն օծելոյ. և օծմամբս այսու վերստին բաւանդեր նորոք վհոգէվնա որ դես այլ. հնդ։ ||

(3) * Այր զաբդարես սուրբ ի հանդերձս լուսափայլս և գեղեցկացեալս զհարմանացեալ եկեղեցիդ քո. մանկունքդ սորա ընդ հրեշտակս օրհնեն զքեզ։ ||

թաւի՛ վասն երգելոյ ի՛ հանդիսասէր միրուելէան, որ ի՛ նախնի ժամանակս կատարիւը յաւագ շաբաթի օրն։

Յառաջին տան [1] ասէրն, հէղ ղբրբեբբոնէ, իմանի. հէղ վերսին յայս նուիրեալ կամ օրհնեալ իւղս զնորս որդեգրուելէ քո. յո պարգեւեա զի իւղս այս օգաւեսցէ միրաելոյն և օծելոյն սուրբ առ ի շնանել զնորս որդեգրուելէ, կամ զառաջին հնորհն՝ որ տուէր լինի միրուելէ, և կամ զերկիք հաստատիչ հնորհն՝ որ տուէեալ լինի դմոցին։

Յերկիք տան [2] ասէրն, օծեալ հոն ղնէնբբ, իմանի, օծեալ իւղովն ուրախութէ՝ որ է հոգին նը, գերա գոյն քան զայլ օծելն մարգարէս և թագաւորս. որք ըս օծմանն ասին ընկերք քոյ. բայց ըս եղանակի և ըս չափու օծմանն՝ կարի անհամասարք են նմա։ ղբր հնղէ, յո զհոգիդ նը՝ որով իւր իւղով օծար, հէղեր ի դասս առաքելոց՝ առ ի օծանել և զնոսա։

Յերրորդ տան, [3] Հոգէդ ձշմարիտ, իմաստքն նոյն են՝ որ ինչ յերրորդ տան ասացէ. օծմամբ մեռանիս ասէ՝ ծնանիս զմեզ ոյ որդիս ի ձեռն հնոր հի ին։

Ի չորրորդ տան [4] ասէրն՝ արբեա ղնէնծայս, իմանի. սրբեա զխորհրդական նուիրս մեռանիս. որպէս զի ի վերայ ծնելոցն սուրբ՝ երգեսցին քեզ միշտ փառք։

Հ աբեան Հանդերձի պատարագին։

363. Օ Հրաշակերտ երգն զգեստաւորութէ պա տարագի՛ Խորհուրդ նոքին, զարթ խաչատուր վարդապետ տարհնացի, որպէս յուսանելն և սկզբնագիրք տանցն, ի սկիզբն երեքտասան դարուն. յորում ժա մանակի՛ ի խնդրոյ զազարէ մեծ իշխանին նորոգե ցան։

(1) * Հայր ամենակալ որ ա ռաքեցեր զմիածին որդի՛ ի փրկու թէն մարդկան, հէղեր և զհոգ ւոյդ պարգեւս, հէղ զորդեգրու թէն քոյոցնորհս յեւզս յայս քեզ նըւիրեալ։ ||

(2) * Որդի՛ որ իւղ Թափեալ անուն, օծեալ քան զընկերս ու րախութէն իւղով. զոր հէղեր ի դասս առաքելոցն հէղդորդէդ։ ||

(3) * Հոգիդ Հշմարիտ, օծ ումն օծելոյդ, որ և ծնանիս օծ մամբս այսու ըզմեզ նորոգես. հէղ։ ||

(4) * Երբեակ միութէն, մ ձնուէթէ, քեզ վերադրելիք ընդ աերովբէսըն որ որ որ. սրբեա զընծայս խորհրդոյ ի վերծնե լոցըն սուրբ երգել յաւէժ քեզ փառս։ ||

ցան խափանեալ կարգք սրբ պատարագին ի զգեստս
և ի պաշտօնեայս ։

Ա պատճառս այնը բարեկարգութեն երգեաց և խա
չատեր վարդապետ զատաջինայ շաբաթին, վայելուչ
խնամութբ ցուցանելով ի նմա՝ թէ ոչ ոք ի սահ
ճանելն կերկինս հանդերձ հրեշտակօք, և զդլխանն
ըն ճախատանգինցն, ոչ անպարտս կացմեաց զնոսա՝
այլ ըն իւրաքանչիւր պատշաճ պարտս նոցինձն ի կա
ցուցանելն զեկեղեցի՝ որ ի երկինս յերկրի, և զիարտ
անձնատուր, կամկատ պայծառացեալ փայլեալ
գեղազարդել զնախապատն, և զպաշտամանեան որ ի
նմա, և ոչ անհարթ ազեղութեն աղօտացուցանել
զիարտ նորա. ոչ ախմարքն սովորել էին վա տա
բուելեան սեղանոյն, և աղբատութեն ժամանակին ։
Ա՛ռատանդ զի յերկինք նորոգուն չարչարանօքն քո՛
զարդարեցաւ մարդն անկողոպտելի զգեստուք հո
գևորօք, որոց ապայդյգք են արատաբին զգեստուցն
զարդք ։

Օ այսոսիկ ակնարկիկ յատանջին երիս տունս. իսկ ի
ինոցեալսն՝ խորհրդաժուեթիւն առնէ. հոգևոր նշա
նակութեն ըստ պատշաճի իւրաքանչիւր եկեղեցա
կան զգեստուց ։

ՅԳ. Ա՛ՐԴ՝ յատանջուտ տան, (1) խորհուրդ խորին, իմաստքն են. ոմ ինչ քեզ, որ ես խորին խորհուրդ կամ իմաստութեն, անհասանելի և անսկիզբն կիմանաժ ամենակ. որ զարդարեցեր զեղանցած փառաք զկերին պետութեդ, յոր զդասս հրեշտկոց, ի յատուկատուր անմահացոյց լուսոյն, յերկինս ։

Ընկերիկ տան, (2) Ընձեռաձրաչ զօրութեբ, իմաստքն են. անձնատ և հրաշալի զօրութբ պարեր զաղամ ի պատկեր արարածոց, յոր ինմինութեն ինդ, կիմ իրրև պատկեր քո՝ սիրօղ և իշխան այլոց. և նաեւ ի, յոր պանծալի փառաք անսխալութեն և անմահութեն զգեստուցն բեցեալ զնա ի զրախան եդեմական՝ ի տեղոյ բերկրա-

(1) խորհուրդ խորին անհաս անբաւելին, որ զարգարեցեր զին զեղանցեալ փառաք զգեստ պատկերացդ։ ։ (2) Ընձեռաձրաչ զօրութբ տեղի բերկրանաց ։ ։

բանաց կամ զոհարձուածոյ ։

Ի յերկիւղ տան , (1) Ի՝ նչիւաճին բաժակ , խորհրդածէ առ պատմուչճան կիմ առ շահիկ պատարագին , խօսեցուիլ առ հոգին որ է բաժակ անձրևածին , յոր ցօղիչ հարշաց , և հեռաւոր , հոսիչ հրոյ սիրոյն . Էէ՛ի մեզ ասէ՝ ընդ պատմուչճանին կիմ ընդ շահիկին՝ զերկնայինն խնամատուիլ քո ։

Ի հինգերորդ տան , (2) խորհրդածէ առ գօտի պատարագին , ասելով Թէ՝ ոչ դու ինր զորբուիլն փառաց ընծ մէջ քո ածեր , պատեա և զմէջս մեռոյ Ջմիսոյ տուիլ , որպ նշանակ է գօտին ։

Ի վեց տան , (3) խորհրդածէ առ բազպատս քահանային ։ Ի՝ դու ասէ՝ զարարչական բազուկս քո տարածեցեր ի խաչին յանդիմման աստեղաց . Հաստատեա՛ ընծ օրինա կին բազպատաց նաև զքազուկս մեր կարողութիւ հոգևոյդ , ոչ զի արժանի լիցուք Համբարձմանդ ձեռաց միջնորդել առ քեզ վերժողովրդեան ։

Ջեօթներորդ տան , (4) Ի՝ խաղաղ նաւ է՛ ընծ , խորհրդածէ առ Թագն կիմ առ սաղտարտ պատարագին . և իմա նի . դրուիլ Թագին ի գլուխ՝ պատեացեա զմիտս մեր , այլև զգայարանս խաչանշան ուրարաւ՝ (քաւ զուտ ձեռ . ռաբբմանէ .) որ պատէ զկուրծս , ընծ օրինակին աշարոնի , որ տանէր ի կուրծն զպահանջն վկայուիլ Թէ ծաղկեալ ոսկեհեալ , յոր ուրարանն՝ որ ծաղկիլ է ոսկեհեալիւ , առ ի լինել զարդ խորանին այդ ։

Ջուտ տան , (5) Ի՝ ախ բաղբէդ , երկու բառքն կամ գնդին նշանակեն , և կիմ գոյական առնէլ բանին , ի բառնին երամ , դաս , գունդ , ժողով . երբև Թէ բոլորից դասուց էակաց . և իմանի . բոլորեցուցանց Ջմիսրատուցս ընծ ես սէր .

(1) * Ընծրևածին բաժակ հրաշ հոգուն , որ հեռաւորացան ի նր վերնատանն , հեղ և ի մեզ հոգիդ նր ընծ ընդ պատմուչճանին զգօ վերնատուիլ ։ ||

(2) * Ցան քամ վայել է սրբ բանիլ , որ ընդհարձ ընկերչ չուիլ , սրբուիլ փառաց ընդ մէջ քո ածեալ . պատեա զմէջս մեր Ջէլմատուիլ ։ ||

(3) * Ոյ զարարչագործ բազուկս քո տարածեցեր ընդդէմ աստեղաց . հաստատեա զբազուկս մեր կարողութիւ , հաստատմամբ ձեռաց առ քեզ միջնորդել ։ ||

(4) * Խաղաղ Թագ ի գլուխ պատեացես զմիտս և զդպրոցս բանս խաչանիշ ուրարաւն զոր ահարոնի , ծաղկեալ ոսկեհեալ ի զարդ խորանին ։ ||

(5) * Բանից բոլորից տիրացիս ընծ պետական , նախարարապատ սիրով զմեզ զգեստաւորեցեր , զոյժ սր խորհրդոյդ լինել սպասաւոր ։ ||

պետական , յի տիրող , իշխեցող · որ և զմեզ նախրապետաւ սիրոյ , յի չուրջառաւն յամէ կողմանց պատեալով զգետաւորեցեր · և այնպէս զաւրանդակ անդամն քահանային՝ գլխոյն և բազկօք և մարմնով չքեզաւորեցեր ածականբով զարդուք · ոչ զի լինիցի սպասաւորք քո՛ զի խորհրդոյ պատարագին ։

Ճ աբահան խնկարկութեան պատարագի ։

365. Ճ ապականն խնկարկութեան ՚ի յայս յաթէ , չէ յայտ՝ յումմէ իցէ սարկէ՛ · ոչ ունի որոշ բաժանումն տանց , և ոչ մեծ ինչ մեծութեի՛ · այլ զբանս ինչ պարզելով անցցուք ։

Յայս տուն՝ որ է տաճար նոն , և տեղի մատուցման ուխտից՝ ժողովելութե՛ք խորհրդածութեի՛ կատարման աղօթից սրբ պատարագիս՝ անդր խնկոք խառնել պարտ առնուն՛ ՚ի վերին սրահս խորանիս · և ապա զայնմ՝ ընկալ ուղղութե՛ք , յի ՚ի Տանդրոյ քո զաղօթս մեր , իբրև զՏուռ կամ զծուխ անուշահոտ խնկոց , առաքից և կինամնոց · և զմատուցօղքս պահեա սրբութե՛ն ։

Վերկին մասին , ՚ի գերագոյն տան ընդրկին , ասէ՛ն՝ խառնակ մատուցանե՛մք առաջի քո՝ որ չբնաւ քոյ Տնօրէն պատեղբոյ , պարզելի է , օրինակաւ ՚ի Տնոյն զաքարիայի մատուցանե՛մք · յի ոչ զաքարիաս քահանայ մատուցանէր զիտունկան՝ որ օրինակ էր աղօթից նո՛ր , ՚ի ասէլոյ Հրեշտակին՝ լսելի եղեն աղօթք քո , այսպէս և մեք մատուցանե՛մք զիտունկս յօրինակ աղօթից մերոց · մի որոյ ընկալ ՚ի միտ զխնկով նուիրել՝ մաղձանս ։

Վերջորդ մասին , Խնդա՛ յոյժ , ասէ՛ն , ո՛ն օծեալն աՀ , խնամի · զի քո՛ ածՀ կնո՛ն չնչե՛ն , յի ածին յայլ , միշտ առանց ծախելոյ կի՛ նուազելոյ ՚ի միջի քում՝ պատարագ մատուցանի , յօրինակս ինչ գրի , Տնո՛ն չնչե՛ն , բայց ոչ է Տաղաւար ՚ի Հաշտութե՛ն Հօր , և ՚ի քաւութե՛ն մերոց մեղաց բաշխի , զմարմին և զարիւն իւր՝ զոր ՚ի կատարման՝ որ խորհրդոյ տնօրինութե՛ն իւրոյ ՚ի տաճարիս՝ ընդունի պՀողոսի կանգնողի սորա ։ Ո՛. յայնս ընթերցուածս Տաղաւարս օրինակք , և ոչ ոչ գնի ՚ի տպընդունել , կի՛ յայլ ձեռս ընդունե՛ ։

Ճարտան եօթն Խոտաճարակաց։

366. Ո պատմութի՛ սըց եօթն խոտաճարակաց, ոյք և զանտանըն և զկրօնիգեայ տէս՛ ի վարս Սըց։ Ըն որում կիւրատակէ և շարականս՝ արա բեալ յովհաննու պըտղ կամ եղինկացի կոչեցեալ՝ ի ժէ դարու. և սկզբնագիրըք տանցն կատին, Յովհանէ սի է երէ. ուստի՛ ի հին շարակնոցս ոչ կայ գրեալ՝ ի կարգի աստ, այլ՛ ի վերջ շարակնոցին նոը գրով նշա նակեալ, և բազում տարբերութի՛ք այլայլեալ կէս մի յանհմուտ գրողաց, և կէս՝ ի հանդիպից։

Յառաջին տան, (1) ըն լաւ օրինակաց գրի, Յառաջ վերջին քահանայէ՛։ ի տուլ. յառաջս։

Յերկրդ տան (2) ասելն, նման խաչ մանուշակ, պարզելի է. սըկը գրիւրը նմանն որդւոյն ոյ՝ որ մեհուամէ խա չի փրկեաց զմարդիկ, ինքն ևս չարչարանաք իւր զմարմնոյն կոչեաց զազգս Հայոց՝ ի նոյն Հարանիս կի՛ ի խորհրդեան. և՛ ի չանեալ նոցա՝ եա կամ առաքեաց զհաստատդին Հայուհածս։

Ի չորրդ տան, (1) Ծնեալ Հերոյ, փոխանակ օչին առ եգեալ է Հեղինեան, ոյք զի այլ գիր առնեան իւրոյ ձեռնադրեալ։ Ի մնասաքն պարզելի էն. օծեալ զմեր Հայ բազեան՝ զգրիգոր լուսաւորիչն զեռնդեալ աքե սիսկոպոսին կեսարու կապադովկացւոց, որ կոչեցաւ առաջին Հայք, անսի բերին մեզ մարգարէտ անդէն զնշանաւոր յովհաննու կարապետին։ Ի լաւ օրինակս դնի,

(1) * Ճաւուրս վերջին ժա մանակի հինեաց իւր առն զհեզ զեցի. Հօրդւր զրենաց երկնաւորի Համառաւելն բան և որպ. եա ըզմարդին իւր ի զեղի. զհեն արեանն ի հառնելն. արդին Հրա շեց ներգործող առաք օրհնու Թի յանհնդիսի։ ||

(2) * Հաւատարիմ և խոնա տան գրիգորիոս անուն արեանն, Նման խաչի մահուամբ որդւոյն չարչարանաք իւր որ մարդոյն, զազգըս Հայոց կոչեաց ի նոյն, զամս և զհարուածս եա խրա տարոյն. միայն բանին Հօր խոնա անոյ առաք օրհնութի՛ Հրա բուն։ ||

(3) * Օծեալ մերոյ Հայրապե տին գրիգորիոս լուսաւորչին, զանդի պատրաստին ի կեսա րիոյ Հայք առաջին. մեզ մարգա րէտ բերին անդին զնշանաւոր սըր բոյ կարապետին. այսպէս Հրաւիր ներգործողին առաք օրհնութիւն ազգ Հայոցն։ ||

դնի , ձեզ մարգարէս բերէ՛ք։ ի տալ. բերին ։

Վ. Հինգ տան , (1) Լեզուն առաջերը , իմիտարն էն ։ ըստ օրինակի փրկական աւետ գալստեան քոյն ի յորդանան՝ ուր յառաջընթաց եղև նմա յովհաննէս , առաքեալ եւ նոյն աւետեաւն յովհաննէս ծագէցաւ ի հայաստան աշխարհ յառաջ քան զմիքայել Թագաւորն ։ որ և՛ ի ծագել իւրում՝ ի ձեռն նշխարացն՝ հա-

լածեաց զդատնդա դիւաց ։

Վ. վեց տան (2) առեալ , շնորհօք աջոյ , իմանի ։ շուրջս նակի ամպապատեալ զաշխարհն զօրութիւ աջոյ կամ բազկի սքանչելագործ յովհաննէս ։

Հ. եօթ տան , (3) յայլ օրինակս դնի , ի գիշերան այսոց երեքից ։ ի տալ. յայսոց երեսց ։ Վ. Նոր առնէ , ի գիշերիցէ առնէ յոհան , նշանակէ՝ ի կեսաւրիայ , որ Համեմատութիւ առ մեծն Հայոց ասի միջերկրեայ ։

Հ. վինն տան , (4) Վ. ինն լուսոյ , պարզելի է . զուր պարգեւեցեալ կենդանի գանձք գրիգորի , քարոզողին Ձմմարտութեանն միածնի էակաւ լուսոյն ։ Հայլ օրինակս գրի ։ պարնաշխինըն փրկիչն ։ ի տալ ։ պարնեաշխինն ։ Վ. Հրեշտակս յայսոց երկոցունց ։ Վ. Հրեշտակք ընդ մեզ գան ։ Հ. Հրեշտակ ընդ մեզ գան ։ ||

(2) * Ի ձեռն առեալ լուսոյ ։ ըստ ձեռն ։ նոյն և նշխարն հոգեւոր ։ աստուածային շնորհք աջոյ զրաւեալ ։ ըստ որում ասացեալ է՝ զի ոչ ոք ոչ ունի զիշխանութիւն ի վերայ մեր բառնալոյն ։ || (3) * Ի մէջ երիցն առնէն յուսոյ ։ Վ. Ի մէջ երիցն առնէն յուսոյ ։ Հ. Ի մէջ երիցն առնէն յուսոյ ։ || (4) * Ինն լուսոյ հոր միածնի Ձմմարտութեանէն քարոզի , պարգեւեցեալ գանձ կենդանի ։ նոյն և նշխարքն հոգեւոր աճառոգիի ։ որով մարդկութիւն վերստին ոչնացեալ ։ յանցանք հոգւոյն մեր քառնացին ։ || (5) * Լուսեղէնաւոր երկնից կամարք աստուածային շնորհաւք մարդկան կամարք աստուածային շնորհաւք մարդկան հոգեւոր լուսոյ տա-

տաւորեալ , տանեալ հոգւոյ տնաւր պատ-

րաստ , վարժիչ կարգաց կրօնաւորական , ուսուցիչ ուղղափառ հաւատոց , ծագիկք բուսոյ բանաւոր հոգւոց , բերքք հնձանի դեղք հիւանդ հոգւոց , ի գիշերային չարաչար ժամանակի վանից փրկեցեք ի փորձանաց ։ || (6) Ի ձեռն լուսոյ հոր միածնի Ձմմարտութեանէն քարոզի , պարգեւեցեալ գանձ կենդանի ։ նոյն և նշխարքն հոգեւոր աճառոգիի ։ որով մարդկութիւն վերստին ոչնացեալ ։ յանցանք հոգւոյն մեր քառնացին ։ || (5) * Լուսեղէնաւոր երկնից կամարք աստուածային շնորհաւք մարդկան հոգեւոր լուսոյ տա-

մարգարէ՝ աւետեաւ ըր վէյսէ ։ ի տալ. նշխարն ։ ասա-

Վ. Հանգոյն տան , (1) Լուսաստուած աշխարհի , և կա-

նաչեալ ։

Վ. տասն տան , (1) Լուսնաստեղեան երկնից , իմիտարի , եօթն

տարիչք կամայն ՚ի ։

Վ. Ժա տան, (1) յայլ օրինակս գրի. գուա՞ մոռնեցեք ա-
ղէբս հայցման, քի աղէբատօաք Հայկազեանց ։ ի տա-
ղէբս հայցմամբ ։

Վ. Ժբ տան, (2) յայլ օրինակս գրի. յորդոր ածիս ձեր չէ-
շատակ, արեան սրբոցդ հեղման վառէ, առ ՚ի քեզ ։ պա-
պարտ ։ ի տալ. արեան սրբոյ հեղման վառէ, առ ՚ի քեզ ։

Լատ յայլուս օրինակի գրի. յառաջ ածիս ձեր չէշա-
պակ . . . ընդէ պահել ։ Ա՞սելն՝ յորդոր ածիս, պարզի.
յորդորական ոճիս ձեր յիշատակին լեզի առ ՚ի քեզ պա-
տարագ . կի՛ ՚ի ներզոյական Հոյով առէ՛, քի ՚ի յորդո-
րական ոճիս ձեր յիշատակի՛ վառակ հեղման արեան
սրբոցդ լեզին առ ՚ի քեզ պատարագ ։

Վ. Արքեպ. սէր Ասուածոյ ։

Յ67. Յառաջին տան, (3) Ասուածասէրք պեղէքացեալ,
(՚ի ձեռ. պեղէքացեալ.) իմանալոյն են. արդարև. Ձնմար-
տանդս տեղեկացեալ էին երանելի սուքիասանքն, կի՛
մէք տեղեկացեալ իմանամք ՚ի Հարցանելէն զմարգա-
րէն դաւիթ, Թէ ոմ է լեալ ՚ի լեառն նոր, կի՛ ոմ կաց-
ցէ (՚ի ձեռ. կեցցէ) ՚ի տեղւոջն սրբոյ Թեան ։ Ա՞սէ կամի. ՚ի սուքիասանսն Հաւատով տեսանելեմք
զՁնմարտութի՛ն պատասխանւոյ այնր Հարցմանն. զի յա-
րի՛ մարգարէն, նա է լեառն նոր, որ պր է ձե-
ռաք լեռ. և զի սուքիասանքն էին սրբք և անբիծք, վա-
յն է լեառն սուրբ. ուր անսպատական վա-
րուք Ձգնեալ լոյ, արարիչն զայն՝ լեառն նոր ։

Դ. Երկիք տան, (4) Ա՞ստ պեսաց, իմանի. ահա լեառն նոր
ասաց

տարեցոյց, յորդոր ածիս ձեր յիշատակ արեան սրբոյդ հեղման վառակ, առ ՚ի քեզ պատա-
րագ պահել ըզմեզ միշտ անվը-
տանգ ։ ||

(1) * Բամեալ զօրացքն պարս-
կական՝ մարտիւ ընդ զօրըս Հոյ-
ոռոմոց, գուք մաղթեցէք ազերս
Հայոցմիջ՝ աղաչելով զՅիսուս քան,
զան յովհաննու Ձայնի գոլման՝
կարապետին սրբոյ Հայոցման,
պահել զերկիրս այս անսասան՝
զամէն արեանդ ձեր հեղման ։ ||

(2) * Գոչեմք առ ձեզ ՚ի նա-
հատակք Հոգանելեմեայմարմնով
հրեշտակք, մարտիրոսք սիրք և
վկայք՝ որք սրոյ մահուամբ կա-

(3) * Ասուածասէրք տեղեկա-
ցեալք Հարցանելով ըզմարգարէն,
ով է լեառն տեառն, կամ
ով կացցէ ՚ի տեղւոջն սրբոյ Թեան ։ ||

(4) * Ա՞նա տեսաք ըզսուրբ
եւ բնակա-
րան վերինային որոց առեալ զո-
գոմանեմն յոյ վերկէն իւր-
եանց ։ ||

ասացէ՛ք ի դաւթայ՝ եթէ ազուհատ կիր զառկատեւո
լեսան՝ գիտակ, յր բարձր գիտանոց և բնակարան վկայ
լեցն, որք գտին զողորմութիւն յՅն, զօրացեալք ՅՀոգ.
Հօք Նորա յայտնեսին Ձգնութիւն։

(1) Ընդ որ տան, ընդ որ ձեռ. գնի, գնելով չօգաբառնել
առ սպասիչն։ ի տալ. առ սպասիչսն։

(2) Ո՛չ որդիք տան, զոյն և չինան խակ պետանեցիկ, ոմանք
զառան խակ առնուն իբր գոյական, յր խակութիւն կամ
Ձգնարտութիւն. և համարին Հայկական անուն, իբր
ասել. վնոյն զառն Ձգնարտութիւն պրօբատիկ առ
զանին տեսանելոյ ասատանօր։ Ոակայն խակ բառն ունի
զայդ նշանակութիւն՝ յորժամ միայնակ ածի, և ոչ ի
յարին լը դերանունան՝ որպես ասա. զի յայնժամ լինի
սատակացուիչ մանկիկ ևւեթ. որպէս ես խակ, դու խակ,
նա խակ ևն։ Այլ ոչ Հարկ ինչ ևս ստիպել այդպէս իմա
նալ ասատանօր. այլ լը սովորական ոձոյ՝ Հայկական
անունն զօրութիւն դնի, յր վնոյն զառն խակ զպրօբատ
տիկ առազանինն տեսանելոյ, իմա վներգործութիւն
նորա, կամ զգալմնալիս այնր առազանի. յորոյ ի
պատճառ դնելին բազմութիւնք ախտաժետաց, սպասե
լով Քրիստոս յՕրիս. (6 օրիս. յՕրիսմեց). այսպէս և ի
տեղւոջ Հանգստեան սուքիասանց բվկեսաց աղաչիւ
բժշկութիւն առնելոյ։

(3) Այս Հայի և ի վերջ տան ասելն, Ասատանօր նորագե
ցաւ. յր յայտ տեղւոջ իբրև թէ վերատին տոնաւ
առազանն սեղոմեալ, ուր բժշկի կատարելի ոչ միայն
մարմնոց, այլև Հոգւոց յորժամ վասն զբանչելի բր
ժշկութեացն բազումք յանհատից դառնան ի լոյս
Հաւատոյ։

Ը՛րթան Վ՛ահանայ գողընթացոյ։

368. Այս շարական առաւելապէս փայլէ ոչ միայն
վայելուչ երաժշտութեի, այլև զօրութեի բանաստեղ
ծու

(1) * Որք բարձին ըղհաւա
խութեանց, խաչելեցին հաշակե
ցան. դիմելով յաժարութեի առ
ատատիչսն որպէս զաւետիս ի
մեզ գալոյց ։

(2) * Ոչ՛ն և զինքն խակ տե
սանելի պրօբատիկ առազանին
յորքս գտնին բազմութիւնք ախտա
ժետաց, ապնուանելով զբրստին
ջուրցըն յուսման ։

(3) * Ասատանօր նորագեցաւ
մեզ առազանն սեղոմեալ, ի բա
նալ զաչս սրբոցդ առ ի մեզ ել
զախտս Հոգւոց և մարմնոց ։

ծական ոճոյ. և ասի անդիր առանդուածք, թէ քոյր երանեալ հաշատակին երգեէր իսկ պայս։

Յառաջին տան, (1) Օ՜ պարանալի է ինչ, իմաստքն են. հնչմունք յատկին ողոց իբ անպարտ պետունին քո՝ առաւել պարմանալի և զուարճալի են ինձ քան պահս երգս և ձայնս երաժշտական նուագացոյ կիր բա հաշիւ տալիցեմ։ Այսր, հնչմունք և հառաչանք ողոց պատշաճաբուածք քո՝ որովք սգալիր զանցեալ ժամանակին այլազգուածք, և ձգնեիր ի պահս և ի խիստ վարս, առաւել ախորժելի են ինձ քան զարուեստա-
կան ձայնս երաժշտից։

Յերկիր տան, (2) Ա՜ռաւել յորդորէ, իմաստքն են. այս ձգնողական ապաշխարուածք քո, կիր այս զուարճուածք սրտիս՝ առաւելացոյց յորգորել, զարթուցանել զմեզ սնոյն հոգւոյ խոյ, յր զմիտս, զկամս, զգործարան ձայնիս, զյօդաւորուն լեզուիս, առ ի յօրինել քեզ երգս՝ ոչ ողբականս կիր ցաւագինս, այլ հոգևոր ուրախութիք լցեալ, յորդորականս կիր քաջալերիչս այլոց, և նեբլբողեանս, յր գովասանականս քեզ։

Յերկնի տան, (3) Օ՜ արհուրեցուցանէ զս ձգնուածիդ, իմաստքն են. քո ձգնողական խստամբերութիքդ զարհուրեցուցանէ զմեզ մարմնոյս. զի հրաժարեալ ի մեծութիք, յիշխանութիք, յագդէ ի՝ ի՝ կոյրեւ նեաց, առանձնացար յանապատս և ի վանորայս, ողբով և պահօք, սքնութիք և աղքատութիք նուագեցուցեր զաշուանական մարմնիդ. հալածական տառապեցար զանն բազում ի քաղաքէ ի քաղաք։ Օ՜ այս ամ յորժամ գմտաւ ածեմ, զարհուրիմ ի մարմին և յոսկերս իմ։ Ոչ դու ոչ միայն համբերուցե տարաբ, այլև առաւել գոբ. յր գեր ի վերոյ եղեալ յաղթեցեր. ոչ և շատացար այնքանեօք, այլ կամաւորացոյ հետուր զքեզ ի ձեռս թշնամոյն. զի պահեցցի քո ձգնուածիդ չարչարանօք մարմնոյդ և հեղմամբ արեանդ

(1) * Ջարմանալի է ինձ քան զ ուրիս երաժշտականաց ձայնս ողոց քոց հնչմունք, ոմ երանելի որ զ վանի, ծանայ քեզ։ ||

(2) * Ա՜ռաւել յորդորէ այս ըզհոգւոյս զ մասունս, յորինել քեզ երգս ոչ զ ողբական, այլ հոգևոր և ուրախարար, յոր դորականս և նեբլբողեանս. ոմ երանելի որ զ վանի, ծանայ քեզ։ ||

(3) * Ջարհուրեցուցանէ զս ձգնուածիդ ըզմարմնոյս ըզնուածիդ. իսկ դու առաւել գտար. ոմ երանելի որ զ վանի սիրոյ քեզ։ ||

Եանդ վասն քեզ, զոր անչափ սիրեցեր։

Ի չքնդ տան, [1] Ա.բրահամեան ըղձասցին, իմանալ. արտա-
քին իմաստասիրաց և բանասաւղծից իմաստութիւնքն,
կիմ մտացածին կիւտքն, այլև սահղծել մտոի պա-
ճուճանք բանից նոցա՝ են՝ ի պատրուհմն, խաբեա-
կանք են և մոլորեցուցիչք։ Ասկ ոչդ սիրեցոյց, ցի քո
սիրելոյդ բանքն՝ ճաշարեէ են, լցեալ ճաշակին հնոր-
հօք, և ոգեշահ՝ ի սիրոս լսողաց։ (2 օրինակ. ոգեշունչ։)

Ի հինգ տան, [2] Լոկես ըղձալ, յայտնի են իմաստքն.
զի իբրև զանհերհիւղ նահատակ դիմեաց յատեան հա-
գարացոց, և վկայական արեամբն կատարեաց զընթա-
ցաց ձգնութիւն իւրոյ. և վերացաւ՝ ի գաստ հրեշտա-
կաց, առնլով յոյ ընչհանութիւն էրկնից, որ յերկրի
աստ միւսմ գաւառի ևէթ, ցի գողցնեաց՝ իշխե-
ցօղ էր։

Ճ ա բ ա հ ա ն Կ ի բ ա ն ո ս, և Յ ո ա ղ ի կ ո ս։

369. Յառաջին տան, [3] Յաբմաթոց բաբեաց, պալ-
զելի են իմաստքն. ի բարի արմատոց քրիստոնեայ
ծնողաց՝ գեղեցիկ շառաւիղ և ծաղիկ հաւատոյ վե-
թաբուսեցեալ ոչ էրանելի մանկիկդ կիւրակոս. ծնօղք
քո պտղաբերեցին զքեզ վայելչացեալ գեղեցկութիւ-
և զարդ եկեղեցւոյ։ Օ ի ոչ՝ ի տան՝ տղայքն զարդ
են և զօհարձութիւն ծնողաց, այլ այն եկեղեցւոյ զարդ
են սքեքն ընտրեալք՝ ի տղայոց։

Էրկրորդ տան, [4] Ա.պահօք մօր, իմանի. ահա սե՛ռս
նեռի զտղայ որդի բարեպաշտ մօրն՝ էդէն նահատակ
երիհասոյ Հանդիսադրին կիմ զօրագլխին քեզ. քաջ
պա-

(1) * Ա.բրահամեան ըղձասցին, սահղծել բանիք անոսկացն՝ ի պա-
արտաքին. կան քոյդ սիրոյնոյ ձաշարեալ և ոգեշահ. ոչ երա-
նելի որ ը վհան ընտրեալ յա-
զատաց։ ||

(2) * Լոկես ըղձալ նահատակ պատրաստեալ՝ ի պատերազմ, կատարեցեր զընթացքս քո արիա-
բար յաղթացքն Հարուածոյդ, զա-
սաւորեալ ընդ անմարմնականան-
ոչ էրանելի որ վհան, գողթե-
նեացն էրեսեցօղ։ ||

(3) * Յաբմաթոց բաբեաց քաղցրը շառաւիղ վերաբուսեալ ծաղիկ հաւատոյ, գեղ վայելչու-
թիւ, զարդ եկեղեցւոյ պրոսա-
բերեալ ըղձեզ ոչ՝ որ կիրակոս. պտղկողն ըղձեզ՝ քեզ բարեխո-
սեա վասն անձանց մերոց։ ||

(4) * Ա.ստաւած մօր բարեպաշ-
տի որդի, և երկիւղած Հանդիս
սադրի նահատակ. քաջ ըսպառա-
զէն վրնաւորեալ Հոգւով, տղայ
դոլով մարմնով. մարտ ընդ անօ-
րէնն եդեալ պրոսեչար ոչ՝
որ կիրակոս. պտղկողն ըղձեզ։ ||

պատեբապմծոյ՝ զինէք Հոգւոյն՝ի ձեռն հնոտիայ, Թէ-
պէտ մաբմնոյն մնասաղ տղայ. այսպէս մաբմնէլոյ
ընդ անօրէնսն՝ պատկեցար ոմն երանելի մանուկ կիբ-
բակոս ։

Յերրորդ տան, (1) Յօդ ֆաղցբուածէ, պաբզելի է. յան-
դասանս կամ յերկրի ձերում յօդս քաղցբ տաբածէ-
ցաւ, յոբժամ վանս քոյ աբիւնք ձեբ հեղան ։ (յօ-
բինակս ինչ. աբեաբդ ձեբ հեղաս ։)

Յերկիր չաբական աչեցս այսոցիկ, զոբոյ սկզբնագիբք
կազմեաց վեբդ, յաւաջիկ տան, (2) Ի աբդեամբ վաեաել,
իմասաբեաց էն. իբբև զվաբդագոյն վաեաել ծաղիկ՝ի
նոբատաբունկ դբախտի՝ այնպէս լուսափայլ երևեցար
ոմն երանեալ կիբակոս ։

Յերկիր տան, (3) Ընդունէ, հայի՝ի քաղցբ խոստովա-
նութեամբ երջանիկ մանկանն, զոբ իբբև քաղցբախոս ա-
զատնի ստեպ կյիշ անուշն անուշիկ լեզուիսն Յեսուի
վեբ յատենի դատաւորին. Ը որ զպյուսցեալ անօբէն
նիւս, ընկեց ընդ գեհենի զմնտաղ տղայն. և՛ի պա-
տաւանել գլխոյն՝ մաբմին նոբա ներկաւ վտակաբ աբ-
եանն, և իբբև զքաղցբ ոսկւոյ փայլեր հբագոյն
աբեամբն ։

Յերրորդ տան, (4) Խաեատոյ վաբդապետին, երկոքինս
բառքն զնոյն նշանակին. յի վաբդապետին քան հա-
մեղ ողկոյզ եղեր ձմիեր աբեամբ քով. և պատկեցար
ի քեզ Ը այլ մանաւորոսս, Թէև ոչ ունկերբ զընտբու-
Թիւն բանի. որպէս և մանկունքն բեհղեհէմի եղէն
մաբտիբոսք աբեան՝ և ոչ մտաց ։

Ճ աբական աչեց Լիկեանց ։

37ո. Յառաջին տան, (1) Ոբ աբծանաւոբեցայբ, և
մնասցն

(1) * Յօդ քաղցբուածէ ծաւալ
ևցաւ յանդասանսըս ձեր, յոբ-
ժամ պատուական աբիւնքդ ձեր
հեղան յերկրի. երկայնկեան ու-
բախացան ըզձեզ յինչբեանս ըն-
գունելով, մայբ ոբգւով բեբկ-
բեալ այսօբ ոմն ՚ձբ յուսիսս,
առեղծողն ըզձեզ քեզ բաբեխո-
սեցէք վո անձանց մեբոց ։ ||

(2) * Վարդագոյն վաեաել ծա-
ղիկ՝ի նոբատունկ բուբաստանի,
լուսալաբգիբ երևեցար ոմն եբա-
նելի մանուկ կիբակոս. վասն
նեբ ՚ձբ կիբակոս. վասն մեբ բա-
բեխոսեա քեզ փըբկչին մեբոյ ։ ||

(3) * Ընդունի քաղցբաբարբառ
հեզաբանեալ ըղձբ յՅ. վբաս-
կահաս աբեամբ ներկեալ ոսկե-
բողոքի գեղաբոտիկ. վասն
մեբ ։ ||

(4) * Խաբունոյ վաբդապե-
տին հաւիկ ոսկոյզ աբեամբ հրյլ
լեալ. պատակեցար՝ի քեզ ընդ
երջանկի մաբտիբոսացն. վասն
հո

մասունքն էն . որը եկեալք ի հայաստան վճռ քաղաքական ինչ պատճառաց , ի խնամոց նոյ արժանի եղեալք աշակերտիլ առաքելոյն Թադէոսի . և ձեռամբն մնաք բողոքական հրով հնոցիցդ և սիրոյ՝ եղեալք ասկի փորձեալ յառաձգական խուզս ձեր՝ իբրև ի բնականսն հրեշտակաց ։

Յերկին տան , (1) Ալ՛ անհրաժեշտ , յայտ առնէ զքարոզել նոցա ի դուռն Թադէոսեցւոյն սահմնական . ուր դարձուցին ի հաւատս զսուբհասանան , և մկրտեցին զնոսա յահմնս եփրատայ ։ Ի՛նդ որ զայրացեալ որդի Թագաւորին արտաւազդ , հրապուրեր զսահմնական ուրանալ զՀաւատս . և՛ ի չանսալ նոյ ետ վաղվաղակի սպանանել զամենեսին . զայս գիտէ երկրի տունն (2) ։

Շ՛աբանն սբ Ա՛ռքանաց ։

371։ Երկրորդին շարականք սրբ Ա՛ռքանանց մնաք ինքրոսաց , ստեղնի՝ Ի՛բեաղէլ , և միւսն՝ Ա՛ղբարշ պատկառ , գ-եղեցկիկք են և բազմիմաստ՝ արժանի խնամս տուեալ յօրինողին , յր նեբսեսի հնոցհաւոյ . որպէս և յերկրորդին սկզբնաւորիլք տանցն յուսոյսնէն յանուանէ , Ի՛բեաղէլ երգ ։

Յառաջեսուս տան (1) ստեղծոյին , Ի՛բեաղէլ աա հակառնան , իմաստքն էն . ոմ արիացեալք , քաջացեալք ընդդիմ թշնամեաց ձեր և քոյ , առ ի զվնասէ խաբէութենէ նոցա առնուլ քաջութիւնք . հանճարեղք կիր խորագէտք եղեալք ի հատուցումն դատաստանաց կամ պատրանաց , չմբռնելոցն ։ Ի՛սյս բառս կրկնակի նկատեէ է . յր կամ առ դատանս յարի իբրև յատկացուցիչ , և ըստ այսմ պարզելի է . հանճարեղք ի հատուցս

(1) * Ուրք անհրաժեշտ դատ նեռելեանք քարոզեցեք ըզքն ի դուռնըս Թադուհեցին, մկրտեցեք լով ըզքաջ նահատական ի յա կուռնս եփրատայ ի ծագմանցրգ վայէլըսեթես . ով էրա ։ || հմուտ իրաց պատերազմի , կամ ի խորհրդականս ազգի , կամ ի հանճարեղս ի գործս արուեստից , կամ ի քաջս ի պատերազմի , կամ ի հարկանել զհարկանողս , կամ ի հալածել զհալածիչս , կամ ի հանել զկորուսեալս , կամ ի գտանել զկորուսեալս , կամ ի կերակրել զանկարողս , կամ ի հագուցանել զմերկս , կամ ի հիւրասիրել զհիւրս , կամ ի պահել զանմեղս , կամ ի ծածկել զամօթս , կամ ի մխիթարել զտրտմեալս , կամ ի ցնծացուցանել զտրտմեալս , կամ ի հանդարտեցուցանել զբարկացեալս , կամ ի հաշտեցուցանել զթշնամիս , կամ ի սիրեցուցանել զանսիրելիս , կամ ի պատուել զանպատիւս , կամ ի պատուհասել զանարգողս , կամ ի հանդիսանալ ի տեղիս ամենայն ազգաց

ցանել զպատրաստս ամենաշտացն : Այլ կամ յարի առ քառն չփմամբ , ունելով զերուեքն զայլ հայցուկան առնուն . և ըստ այսմ պարզելի է , հանձարեալք եղեալք ի հատուցումն խաբէութեանն , արդարապէս չափելով ճիվ վնասելով զդործս ամենաշտացն : Ամատաք տանս հայկին յայն խաբէութեէ , որով յաղեբտ արքայ և ա տազանին պարսից պատճառանօք պատերազմի ընդ այլ թշնամիս՝ կոչեցին ի դուռն գնահարս հայոց . և ի գալ ժողովել նոյ յայսահեղին զգաս , ստիպեալ գնոսա յերեսացութեէ : Այսմ խաբէութեէ զիսխարէն հատուցին նահարարքն , արտաքին երեսօք յուցանելով կատարել զկամն պարսից , բայց ի սրտի խորհելով ժամ ազատութեէ գտանել առ ի ընդհմանալ քա

ջութեէ , որպէս և արարին իսկ :

(1) Երկիդ տան , (1) Փոխանակելոյ գնաձայնութեան , իմաստքն են . փոխանակելիք գունայնութեէս կենցաղոյս՝ փոխանակ ճշմարիտ յուսոյ անմահ կենացն . ՚ի բաց թողեք գնուռս աշխարհի՝ զփառս , զիշխանութիւն , զհմտութեէս , զտունս , զընտանիս , և գկեանս ձեր՝ առ ի ստանալ զճշմարիտ ակնկալութեէ հանդերձեալ կենացն : Այս այսու առիք գկատարումն փափաքանացդ ձերոց , որ էք արեամբ ձերով մաքրիլ յաղտոյ մեղաց արտաքին ուրացութեէ : Ո՞ գի թէպէտ առաջս միայն ձեացան խոնարհիլ ՚ի կամն պարսից՝ և ոչ սրտիւ , բայց գիտեին թէ այն ևս յանցանք մեծ էն ընդդէմ խոստովանութեէ ճշմարիտ հատատոյ . վասն այսորիկ զտիւ և զգիշեր տանջեալք ՚ի խղճէ , փափաքէին առ

եամբ իւրեանց լուծանիլ գկէզտ ուրացութեէն :

(2) Երկրդ տան , (2) Հայցեցեք ելեաղտութեէ , պարզելի է . ոչ ճշմարիտ վկայք՝ զոր երդուեցէք , հայցեցէք ՚ի նմանէ գկատաղութեէն զոր նեղեցոյս ՚ի բռնութեէ անօրինաց . ոչ գի ուրախութեէ կատարեսցուք գկատաղութեէն հոգեւոր մարտի ձերոյ . զի գառաւել ընդհմանհատուածոյ . պատերազմեցայք՝ քան ընդհմանհատուածոյ . որով

(1) * Փոխանակելոյք գունայնութեէն ըմբռ ճշմարիտ յուսոյ անմահութեէն . փափաքանաց ձերոց առիք ընկատարումն , մաքրիլ արեամբ յաղտոյ մեղաց տըղմոյ . զբա ||

(2) * Հայցեցեք գկատաղութեէ ճշմարիտ վճկաք զոր երդուեցեք գնութեէն , նեղչոցս յանօրինաց բռնութեէ . գի ցրնծասցուք յաղթանակաւ մարտի ձերոյ . զբանք արդեք պարակելաք ||

որով եղայք արդյ և պանծալի նահատակք՝ պահակեալք ի քրիստ ։

372. Երկրորդ շարականն Աղօթարար, կազմէ Հնորհալին խորհրդածութիւն անուանց նահատակեալ հայրապետացն. վասն յատուկ ումանց (1) զերանելի զօրավարսն Աբդուռնայ արդեան յիշատակի, կոչելով զնա նորահրաշ պահակաւոր. զի ոչ երբէք զայլ պահակաւորս սպանեալ նենգով պահեցաւ, այլ մեռանելոյին. քանզի էր ի մեռուցանելն զքրիստոս, քանզի եղև ի մեռանելն ի Թշնամեաց։ Աբեղայ զինով հոգւոյն՝ հաւատոյն և քարոզութեանն ածական բանից՝ ընդէմ մահու և սատանայի։ Վարդան անուանէն խորհրդածի ոչ միայն վարդագոյն արեամբ պսակելն զեկեղեցի, այլև որպէս ինձ թուի, վանել զթշնամին. զի յատուցանն զգառն վարդ՝ ինայ մանեակին ան. զոր յարեալ յառաջին վերդ երկն, լինի վան՝ արմատ վանելոյն։ Խոշանդակ բանիւն յայտ առնէ հնորհալին, թէ երանելին վարդան երբեմն զօրագլուխ ոչ միայն մարմնական բանակի՝ այլև մարտիրոսաց հաւատոյ, ինքն պսակեցաւ, և այլոց պսակման եղև առաջնորդ. որով յիերաւի պսակեաց զեկեղեցի։

Յերկրորդ տան, (2) Արքունաւոր Թագաւորին, յիշատակի Խոսրովու խոռխոռունի. որ զինով երկնաւոր Թագաւորին յաղթեաց հոգևոր պատերազմին, ըստ անուանն լինելոյ խորհրդական, ձածային խնամատարէն խոհեմութեամբ. խաչելոյն քրիստոսի վկայելով, պսակեցաւ արեամբ իւրով։

Յերկրորդ տան, (3) Թենաքան լուսով, յիշատակի Աբրտակ պաղտնի, որոյ անունն ի պարսից բառէն արա, կամ արբ, նշանակէ՝ կարմիր, հրագոյն. ուստի առեալ զայս-

(1) * Աղօթարար արբակաւոր և զօրագլուխ առաքելեաց, վանեցար զինու հոգւոյն արեւբար ընդդէմ մահու. Վարդան քաջ նահատակ որ վանեցեր ըզմըշնամին. վարդագոյն արեամբդ քո պսակեցեր զեկեղեցի ։ ||

(2) * Երկնաւոր Թագաւորին զինու յաղթեալ պատերազմին, խոհական խնամատարէն խոհեմութեամբ անձնատուիր. խոսրէն խոսրովական և ծանուցեալ անուն բարի, խաչելոյն վերկայ եղեալ հեղմամբ արեան պսակեցաւ ։ ||

(3) * Թենական լուսով լըցեալ արեացեալըն քաջին Աբրտակ, Թագաւորեալ ի կարմրուն բոսորագոյն բըսխեալ արբուբն. զերկրականն բմկեալ դրաժակ և մրկըրտեալ արեամբն իւրով. գասակցեալ ընդ անմարմինոցն, երկրաւորեանն երջանիկ ընկաւառ ։ ||

պյարմարուԹե՛ասէ, ԹԷ ըենական, ՚ի ՝ուծային լուսոյն լեալ և հրաւիրել երեւեցաւ քաջն արտակ, Թագաւորել՚ի կարմրուԹիւն բոստրային, ՚ի հրապոյն էղեւեալ աղբե՛ր. Թուի ԹԷ սեռական պարտի լինել, աղբեր. ՚ի ԹաԹաւեալ՚ի կարմիր գոյն արեանն հոսեցեալ: Կամ, իմա՛ նախդիւԹ տրական, ՚ի բոստրային բղխեալ աղբիւրն. որ լինի բացայայտիչ բառին ՚է կոմրուԹե՛ն:

՚Ի ջրէդ տան, (1) (ոմն և կինն տան) ըե 27 ձեռագրացն, ՚է յերկնաւոր հանդեսատրէն. յայլ 5 ձեռ. հանդեսատրէն. այսպէս՚ի բացատրական հոլով առեալ, իմանալ, պՀՆեալ կիՀ պատկե՛ր՚ի յերկնաւոր առաջնորդէ հանդիսին, ՚ի քե՛ն: Ոսկ ըե ձեռագրաց՚ի ներգոյական հոլով առեալ, յայնժամ հանդեսատրէը մեկնելի է՝ դէրք, ՚ի տեղի հանդիսի, ասպարէզ նահատակուե. և իմանի, պՀՆեալ կիՀ պատկեալ յերկնաւոր ասպարիսին: ՚Ի ջրէդ տանս յիշատակի ՚ոմեակ դիմաքեան. որ սրբափայլ զգեստուք մկրտուԹե՛ և այլ հոգեւոր պատրաստուԹե՛ց զարդարե՛լ, և հաւատով երթորդուե՛ն ամրացե՛լ, հերքեաց զամուրս, ՚ի զՀՆարս կիՀ զկեսաբէուԹե՛ս բանսարկուե՛ն: Ունու զյարմարուԹե՛՚ի հմայեակ բառէն, որ և ուամկօրէն հմայեակ ասի, և տՀ. համայիլ: Ասե՝ ԹԷ այս հմայեակ ո՛չ եԹԷ դիւական ինչ նշանօք կախարդեալէր, այլ անուՀամբ ըե երէդուԹե՛ն կինքեալ, հօր ՚ից նուիրեալ, որդւոյն խաչակից եղեալ, հոգւովն զօրացեալ. ուստի զկախարդական Հնարս և ազգմունս ստատնայի տկարացուցանելով, յաղԹեաց պատերազմին ե՛ք:

373. ՚Ի հինգ տան, (2) Ասկան բարե՛ն, յիշատակի Տաճատ զնԹուն՛. որ դիտելով կիՀ հայելով՚ի բուն էական բարին յաճ, վառեցաւ բորբոքեցաւ ընդ մարդեղացաւ. և հրաժարեալ յերկրէ՝ եւ յերկինս՚ի պարս հրեշտակաց. ըե անուՀան իւրոյ տաճար եղեալ երրորդ

(1) * Սրբափայլ զգեստուք պՀՆեալ՚ի յերկնաւոր հանդիսատրէն, երդուԹե՛ն զօրացեալ ելանե՛լ զամուրս բանսարկուե՛ն. Հմայեակ հօր ընծայեալ, որդւոյ դրօմով չարչարակից, հոգւովն յաղԹե՛լ պատերազմին և չարաչեր Թագաւորին: ||

(2) * Էական բարեւոյն դիտմամբ ընդդէմ մեղայցն վառեցաւ. տարապնաց ելնե՛լ յերկինս պարակցե՛լ ընդանմարմնոցն. Տաճատ զարմանալի տաճար եղեալ երդուԹեանն, երուսնեան ՚ի խորհրդոյն տուն և տե՛ղի արժանացեալ: ||

զուլթէն , այլ և եթէ խորհրդոյ սեղանոյն արժանաւոր տեղի . յոր առնէքին հալորդեցան յատաջ քան զպատերազմն ։

Ի վեց տան , (1) Ապոքալիպսիս յիշատակի Ա. ահան գնուելի . որ ըստ խորհրդոյ անուանն իւրոյ՝ յանձն առեալ վկայեան հաւատոյ և զգրաչս յուսոյ՝ տաղաւարտիւք խաչին յաղթեաց նենգուլթեց չարին ։ Նոր Կանկոնք նահատակեալ . իբր վկայ հաստակաւ դեռ առոյգ էր ։

Յեօթն տան , (2) Ի հոտ անոյշ , յիշատակի Ա. բսէն ընձայեալ . որ ըստ անուանն իւրեւ անարատ Թուչուն մատոյց զանձն ողջակէզ ՚ի հոտ անուշից . զի արսէն նշանակէ արագիլ . (ոյ լէյլէք Թուչուն ։) Ի ստ մովսիսական օրինաց՝ անրբ էր այս Թուչուն , անուտելի և անպատարագելի . (Ղևտ. ԺԱ. 18։ Բ. օրէնք. ԺԴ. 15.) այլ բանականս այս՝ արսէն մատոյց ասէ՝ զանձն պատարագ անուշահոտ հաճոյական ՚ի Աստուծոյ ։ Եւ զի արագիլն զնուլթէք արդար ասի՝ վասն գարմանելոյն զծերացեալ ծնօղն , ըստ նմին օրինակի և երանելիս արսէն՝ արդարուլթէք բարի գործոց վայելեալ էր , և իմաստուլթէ ՚ի հնորհաց հոգւոյն սքեղ ։

Յուլթ տան , (3) Լրիւոտոմէտ հարպպոտ , յիշատակի Գաբրիէլին սրտմանձաեան երկու եղբարլքն , որ յատուածէաց քան զամենեսին յատենին յապկերտի , ընկալեալ զվճիռ մահու . բայց յետոյ թողեալ յաշխարհութիւն , գատաւ ՚ի մեծ պատերազմին ընդ վարդանանց . և վեց առաջին վկայուեն ասի գլուխ մարտիրոսաց . բայց քան զի ՚ի կարգ նախարարաց ՚ի վերջ դնվի անուն նորա , ասի և սա առաջ մարտիրոսաց ։ Տես վայելցանէ ՚ի պատմուլթեն ։

Յինն

(1) * Ստացեալ ըղհաւատոյ վահան , յուսոյն զրահիւք ծածկեալ , զվերինականըն ստանալոյ ՚ի գլուխ եդեալ զնըշան խաչին . վահան վեհ երևեալ նոր մանկուլթէ նահատակեալ , խաչելոյն վկայ եղեալ պըսակեցաւ արեամբն նորով ։ ||

(2) * Ի հոտ անոյշ ողջակիզեալ մատուցանէր զինքըն նըւէր , բանաւոր պատարագաւըն ծայելով հոր ՚ի յերկինս . Ար-

ևնըն ցանկալի արդարուլթէըն ճոխացեալ , իմաստուէ պայծառացեալ յեօթնարփեան հնորհաց հոգւոյն ։ ||

(3) * Երկոքումբք հարազատօք ընտրելոլոյն նահատակօք յատաջեալ յամենեցունց գլուխ և աւարտ մարտիրոսաց . նախաշաւիղ գոլով բարեաց յատաջադէմն գարեգին , ընկալեալ զբրաբիոնըն յալթանակ նահատակացն ։ ||

ՀԱՅՆ տան , (1) Պատիւն խառն , խմանի . միագումար բազմութիւն նահատակելոցն ի վարդանանց յոտաջ կիսի զինի՝ ի հազար երեսուն և վեց անձանց . որք արիաբար պատերազմեալ նահատակեցան , հեղուալ զարիւնս իւրեանց ի նորոգութիւն եկեղեցւոյ : Ի յիշատակեալ շնորհալին յանուանէ զԱՒԵՐԱՆԻՆ՝ որ էր ի կարգի նախարարացն . ի երեւս ոչ կամ լոյս աւելուլ զայլ տուն մի , այլ ի տան տունս բռնութեան՝ ի բանակն ։

Ի տանն տան , (2) ՎԱՀՈՒՆԻՔ ՀԱՒԱՏԱՐԱՒԻՔ , խմասանա պէս յայտ առնէ շնորհալին , թէ յետ մեծայուսանելոյ զայաղթանակ վկայիցն՝ ոչ այլ ինչ մնայ մեզ , բայց շնորհակալու կամաք լիաբերան գոհանալ և փառաւորել զամենեսեան Երրդութեին , շուրջ զմեզ պարառեալ տեսանելով զազգս իւրեանց՝ ի հաւատ ի գոհանալ՝ ոչ միայն մեզ շնորհացն եղելոց առ նոսա , որով զօրացեալ յաղթեցին սատանայի և արբանեակաց նորա , այլև առաւել մեզ շնորհացն՝ որք եղեն յազգս և յեկեղեցիս հայաստանեայց՝ ի ձեռն արիական նահատակութեանն նոցա : Ի զի նոցին ձգնութիւք պահեցաւ յայնժամ զբիստոնէութիւն յազգի մերում . և հեղումն արեանն նոցա միշտ բղխէ յերկինս առ Տէր՝ բարեխօսելով ի պահպանութիւն հաւատոյ և եկեղեցւոյ : Ի զի յիւրաքանչիւրեան նոցա ընծայէ շնորհալին զայժառաւութիւնն եկեղեցեացն հայաստանեայց . և ոչ միայն շնորհալին, այլ ամ հայրապետք և առաջնորդք հայոց ի ժամանակի, անտի նահատակութենէ սրբոյ Ի արգանանց՝ բռնութեամբ ազգաւ Ծաւեանց և Ամատունեաց վտն Ոշմարիտ և կերազանց մարտիրոսաց . և խոստովանին զնա իբրև երկիր լուսաւորութեան պատճառս ի հաստատութիւն հաւատոյ քոյ յազգի մերում . և իբր այսպիսի պատուհեալ եղեն միշտ յայնցանէ՝ որք միանգամ տեղեակք եղեն պատմութեանն սքանչելի նահատակացն նոցա ։

374 •

(1) * Պատկան խառնէ հազարաց և երեսնից թէ ընդ վեցից , որք ընդ նոսին նահատակեալք պրիաբար պատերազմեալ և հեղին զարիւնս իւրեանց՝ ի նոր բողոքումն եկեղեցւոյ , ընդ նոսին պըսակեալ՝ ի երկինսաւոր հանգիստ ։ ||

(2) * Գոհանալ փառաւորել Երրդութեան պրսակելոցս զմեզ մեծաւ առաքինութեամբ . եկեղեցիք հայաստանեայց պայծառացեալ զարգաբերան , ուսեալ միշտ բարեխօս լինել մեզ ։ ||

374. Սակայն՝ ի ժէ դարուն էզմէն ոմանք անծա-
նօթաք գոքծոյն անցելոց , որք էրկեայսմէն խորհե-
ցան՝ ի վէր ձգմարիտ մարտիրոսուէն սէրզ Ա սրգսանոց ։
կարծելով թէ իբրև ըս աշխարհի զօրախռքը և վին-
ուօրք անկան նոքա՝ ի քաղաքական պատերազմի ։ Ապա
մեցան սոքա ցուցանել՝ թէ գիտեն ինչ ասի ։ բայց ցու-
ցին գիտել ասկաս ։ և թէ երկմտել նոցա անգիտու-
թէ էր ծնունդ՝ և ոչ բանատր պատճառաց իրիք ։ այս
լեցի յայտնի նշանակ ։ զի վնասն էրկեայսմէն խորհե-
ցան դոքա՝ ի վէր սրց Ա ևանդանց ։ այլև՝ ի վէր սրյն
Յակոբայ մծբնայ Հայրապետին ։ Ա ահա զինչ էրկ
բայէլոյ պատճառ կայցէ ըզ ձգմարիտ մարտիրոսուէն
զևանդանց , որք ոչ էթէ՝ ի պատերգամի անկան ,
այլ յետ բազմամեայ կառավարուց և քանտից և գնդապան
տանջանաց անդրդուէլի դատաստանէ կալեալ գՀա-
ւատս քրիս , որով կատարեցան ամենեքին՝ ի պարսից ։
Ա՛ն այլ պատճառս մարթի ասել , բայց զի անտե-
զնակք էին վկայաբանուէն նոյ ։ ասես թէ ոչ յանդգը-
նուէն մեծ էր՝ յերկեայս արկանել գմարտիրոսուէն
նոյ ։ Այլեպէս զի՞նչ պատճառս ունէին էրկեայսանս
խռաել՝ ի վէր սրյն Յակոբայ , որ յամ ազգաց քրիստո-
նէից ծանուցեալ է և հրաշագիս պատուհաս , բայց
զի ոչ գիտէին՝ թէ զանդ սրյ Հայրապետին՝ զոր
այլ ազգք նախէն , կի՛ նախկին կոչէին , Հայք ծ՛բին ա-
սէն ։ ուստի և տարակուսէին՝ թէ արդեօք Հայրա-
պետան մծբնայ էցէ՞ Հայրապետն նախապէս , թէ այլ ոք
յանոր ։ Վասն զի ինքնին տարաշէին այսպիսիք ըզ
էրկմտուէն իւրեանց՝ ի տէղեկանալն վկայաբանուէ
զևանդանց , և պատմուէն սրյն յակոբայ մծբնայ
ասէին ։ Ա՛պա վնասն տարաշա կրել ունէին՝ ի լսել վկա
տարէ՛ պատմուէն սրց վարդանանց ։ ոչ այժմ ամե-
նեցուն ծանուցեալ է Հանդիպ տահատակուէն նոցա
Ա՛չ բիտ պատմագրուէն էղէչէի վերպատին , և զոտզա
բայ փարատեցուն ։ մինչ զի ոչ զոք կարծեմ այժմ այս-
պիսի էրկեայսուէն Հիւանդանալ ։

375. Ա՛սիցէ ոք թէ բէս ։ պատճառ այդր էրկեայ-
սուէն չայլ ինչ գլխոց առեալ է ։ վն զի՝ ի պայմանն
պահպանչէաց առ ձգմարիտ մարտիրոսուէն՝ կարևոր
է և այս , զի յանձնառուէն մեհաւաբեր տանջանաց վն
ոչ՝ լինիցի կամաւոր ։ Ա՛յդ՝ թէպէտ ձգնուէն և պա-

առեալ վարդմանից էր վ՚ոչ ի պաշտպանել զՀաստատ և զեկեղեցի, քայլ մանկնի ոչ էր տիրապետ հաստոր . զի դիմամարտութիւն կամիչին մանաւանդ պաշտպանել զկեանս իւրեանց ։

Սակայն այդ պատճառ՝ նախ ոչ արդարանայ ի վերայ Համարէն Ա արգմանցն յիշատակելոց . որք միահատ մուռ գոլով Հայոց երեսուն և վեց, ինոյնպէս երկերիւք ութսուն և Հինգն ևեթ ՚ի եղիշ, կիբ 276 ըստ փարպ . անկան ՚ի պատերազմին . իսկ բազմագոյնքն խաբէութեբ պատից ըմբռնեալք, կոտորեցան սրով վ՚ոչ Հաւատոյ ։ Տես եղիշ . եր. 120. և զաղաղ փարպ. եր. 124։

Բայց երկդ՝ թէև ամենեքին նոքա անկեալ լինին պատերազմաւ, տակաւին պատճառադրուիդ ոչ արդարանայ առ նմա ։ Վասն զի գիտեմ, զի ոմանք յիմծաբանից յետին դարուց, (զորս և յիշէ լուկիոս փերրարի ՚ի բառն Ա՚պոլլոնարէ,) տարակուսին վ՚ոչ այսր պատճառի յատուկ մարտիրոսս ասել զմեռեալսն ՚ի պատերազմի Հաւատոյ ։ Սակայն գիտեմ զայն ՚ի ճշմարտութեան՝ որք ըստ Հակառակն Հնդիմարիտ մարտիրոսս ընդունին զայնպիսի մեռեալս . յորոց ի ոչ միայն սիլվեստր և սիլվեսար քաջ ճշմարտեանքն , այլև իշխանն ճշմարտից երանելին Թեոփիլոս ագռիկոլայի . ասելով (1) (՚ի Կոռնդակ . լուսին . խնդ . ղէ . պր . Ջ . առ . 11 .) * Այրեին վ՚ոչ յորժամ ոք մահ յանձն առնու վ՚ոչ Հաստատակաց բարւոյ՝ որ ոչ կարէ Հաստ քան , ոչ չարի զպատակ . Այլ եթէ այն կարէ Հաստ քան , չարի արդարև զպատակ , և լինի մարտիրոս . զորօրինակ եթէ պաշտպանէսցէ Հաստատակաց ՚ի յարձակմանէ Թշնամեաց՝ որք զՔրիստ Հաւատս կործանել Հնարին , և յայնմ պաշտպանութեան մահու անկանիցի ։ ‖

Սակ առ դիմադրութեան Հակառակաբար կարծողացն՝ կամեցեալ Համառօտիւ պատասխանի առնել, ասեմք թէ մահ պատերազմողացն վ՚ոչ Հաւատոյ՝ ի Հնմարտապէս

(1) D. Thomas, Supl. Quaest. 96, Art. 6. ad 11. „ Et ideo cum quis propter bonum commune non relatum ad Christum mortem sustinet, aureolam non meretur. Sed si hoc referatur ad Christum, aureolam meretur, et martyr erit; utpote si Rempublicam defendat ab hostium impugnatione, qui fidem Christi corrumpere moliuntur, et in tali defensione mortem sustineat. ”

պէս կամաւոր՝ գՀԹ՚ի պատճառի իւրում։ Վ ասն զի կարօղ էին ոգբա պահել զկենաս իւրեանց ՝ կամ ու-րանալով զՀաւատս , և կամ խոյս տալով յայլ երկիր ։ տակայն ոչ միայն զայդ չարարին , այլ՝ի յայտնի վը-տանգս մահու արկին զանձինս իւրեանց , դիմելով՚ի վէմ ահաւոր Թշնամեացս ,յորոց մեռանել ունէին՝ քան մեռուցանել ։ Խակ այն որ մարտիւ ընդդէմ կային Թշնամեացն , ոչ էր՚ի պաշտպանել զկենաս իւրեանց, այլ զՀաւատս քրիս , զնուաճպաշտուն և զանշարժուԹի եկեղեցւոյ ։ Վ. յս ամ յայտնի տեսանի՚ի բանս և՚ի խրախուսանս սքոյ վարդանանց ։

376. Վ Ոդդ խնաքանչն դՀՀել Հակառակ խորհրդ-քին, ԹԷ Ջնմարիտ մարտիրոսուԹիւն է նմանուԹիւն մահուն քան ։ խակ քո ոչ ըՀդէմ դարձաւ սպանողաց իւրոց, այլ իբրև որոջ առաջի կարՀի՝ այնպէս անմատնչ յանձն էառ զմահ ։

Պատասխանեմք ։ առ՚ի լինել Ջնմարիտ մարտիրոսուԹի՚ բաւական է նմանել մահուն քրի ըստ գլխաւոր պարագային , որ է մեռանել վՀ ՋնմարտուԹեն ոչ կիր վՀ արդարուԹէ ։ և ոչ է Հարկ պահանջել զնմանու-ԹիՀ ամ՚ մանր պարագայից ։ ապա ԹԷ ոչ՝ նաև բանիւ լսելով ջատագովել զանմեղուԹի՚ զոր ել լինելոց էր Ջնմարիտ մարտիրոսուԹիւն ։ իբրզի քո բանիւ անգամ ոչ ըՀդէմ գարձաւ չարախօսացդ իւրոց ։ ՎասՀ եԹԷ որ փախուցեալ՚ի ձեռաց անՀաւատից , և ակամայ՚ի ձեռս անկեալ՝նոյ մեռանել յանձն առնոյր վՀ Հաւա-տոյ , ԹԷբև պարտ էր Համարել՚ի մարտիրոսուԹիւն ։ իբր զի քո ոչ փախեար՚ի խնդրոցդն , այլ Հրաւիրն գնաց ըՀառաջ նոյ ։ Վ.տողուԹ յերկար յուցանել զմեծ անՀանգստուԹի՚ ձեռնարկուԹեանդ ։ իբր զի քո անդիմադարձ մեռանելոյն ունէր պաշտպանել զՀՀմարտու-ԹիւնՀ նոյ , և գործել զարհարի փրկուԹի ։ վս այսո-րիկ պարՀել զանեարս՚ի մարտնչելոյ ընդ Թշնամին ։ Խակ հակառակաբն՝ զորոց է խնդիրս , մարտնչելով ու-նին պաշտպանել զՀաւատն նոյ ։ և ոչ վերագոյն ա-ստացաբ , այնպիսիբք ոչ գիտեն պահպանել զկենաս մարմնոյ , այլ մանաւանդ զՀաւատն՝ վտանգաւ կե-նաց իւրեանց ։

377. Վ Ոդդէմ բերեն հակառակողք՝ ՚ի գործոց է. կեղեցւոյ՝ , որ չէ սովոր ասէն՝ զմեռեալն ՚ի պատե-

բազմունս ընդ անհաւատից՝ կորգել՛ի մարտիրոս ։
Ի ժամանակս խաչակրաց անհամար քրիստոնեից
անկան՛ի ձեռնադան պատերազմունս ։ Վոհաս կայսր
կամեցաւ զմեռեալսն՛ի մարտս բարբարոսաց՝ յիշա-
տակել ընդ մարտիրոս ։ բայց ընդդէմ կային նմա պա-
տրիարքն կոստանդնուպոլսոյ և այլ եպիսկոպք յունաց ։
Ոչնդրն ջանացաւ յետոյ նաև նիկիփորոս կայսր ,
բայց արգելաւ յեպիսկոպաց յունաց ։

Ա՛ռ այսոսիկ պատասխանեմք նախ ։ զդատաստան
կիր զկարծիս եկեղեցւոյ պարտ է լսել առաւելապէս
՛ի վարդապետէ՛ն ՛ի մեզ , քան՛ի գործոց միմեանց ։ մի՛
զի լոկ գործոց կիր սովորութեա՛ բազում պատճառք
կարեն լինել , ոմն և՛ի յիշատակելոյ օրինակաց է տե-
սանել ։ Ոչնիք եկեղեցւոյ էն՛ի հինսն և՛ի նորս՝
ոչ ամենեցո՛ զոր և իցէ մեռեալ կորգել՛ի թիւ մար-
տիրոսաց կիր սո՛ց , այլ զգուշալոր քննութե՛ տեղեկա-
նալով նախ վարուց նո՛ց , և հաւաստի պատմութե՛ , և
դիտաւորութե՛ նո՛ց յիւրաքանչիւր գործառնութիւնս ։
Ա՛յլ քանզի անհնար է բարեյաղթ առնել զայսոսիկս
քննութե՛ ՛ի վե՛ր քաղաքացի՛ խառնիճաղանջ մեռելոց
՛ի մարտս ընդդէմ անհաւատից , նմին երի՛ն սովոր
զպատիս ընդ մարտիրոսս անուանել ։ Ա՛հաւասիկ
կարգ խաչակրացն , և այլ զանազան եղելութիւնք
սահմանեալք յայմ ժամանակի , ՛ի դիտաւորութե՛ն
եկեղեցւոյ կարգեալ էին ՛ի պաշտպանութե՛ քրիստի-
հաւատոյ , և ՛ի մերժումն անհաւատից ։ Վոհայն մե-
թէ աչն էր դիտաւորուն և փոյթ առ զինուորելոցն
և պատերազմողաց յայն մարտս . այլ բազմաց հոգ-
ւովսկսեալ , մնալով վախճանեցին . պատերազմն հա-
ւատոյ փոխեցաւ ՛ի քաղաքական . քրիստոնեայք ընդ
քրիստոնեայս կռուի՛ին մե՛ տրեղոյ դաւառաց . հո-
գևոր եղելութիւնք ՛ի բազում անպարժան անկար-
գութիւնս խոտորեցան . զօրականք և զօրավարք բա-
զումք՝ ՛ի խառնակ վարս և յանխիղճ զբկողուի՛ս մնա-
բերեցին . մինչև ապա վերին ողջախոհութի՛ն ոմ՛ն,
կորուսին զամ՛ զոր բազում ամաք և անհամար արիւն
հեղութի՛ք ստացե՛ էին ։ Ո՛ այս ամ՛ողջապէս վկայեն
պատմութի՛ք այնց ժամանակաց , և բազում սուրհո-
գոք գումարեալք յաղագս անցելոցն անդրէ՛ց ։ Ա՛պա
զինքդ կարօղ եր եկեղեցի զմեռելն յայսոսիկ մար-
տս

տըս՝ մարտիրոսական յիշատակաւ պատուհել անկատած ։

Ա. Յս պատճառ էր, զի առաջնորդք յուշասց անհաւան եղեն ընդ կամն կայսերացն փոխասու և նեկեփորոսի. վն զի կամեցեալ սոցա պատուհասիրել զկարգն ոչնչութեան, և խրատոյս արկանել առնեցուն ի սէր զնեռոլորուն, խորհեին անխիտիր զմահ մուռնէն ի մարտս ընդ պարսից՝ առ մարտիրոսս վերագրել։ Ա. յամանբնտրօղ առաջարկուն յիրաւի ընդեմ գործման առաջնորդք յուշաց յառաջ քերելով զնի ի կանոնաց սկզբն բարզի՝ գրելոց ի Թղթէն առ առիթլոքիոս եպիսկոպս, յորում ապաշխարութեն սահմանեալ զմ սպանողացն ի պատերազմի՝ զերիս ամն ի բաց կալ ի հաղորդութենէ խորհրդոյն ։ Ասով երբ ասել կամէին եպիսկոպսունքն, թէ սկզբ բարեգ ապաշխարութեն դնեալ այնոցիկ՝ որք ի պատերազմի սպանանւն գործել էին. և գործ գնորդ վնասուեցան յայնպիսի մարտս՝ դասակարգել կամիք ընդ մարտիրոսս ։ Օ այսոսիկ յառաջերեալ բարձրիս յամին 610. Հնի ը. և յամին 964. Հնի լե ։

Ա. պա քաջայայտ է յատացելոյս, զի չիշատակեցին եկեղեցւոյ ընդ մարտիրոսս զնա ուեալս ի մարտս ընդ անհաւատից՝ յայլ ինչ պատճառս խնդրելի է, և ոչ յայնմանէ՝ երբև թէ չհամարիցի զոմանս յայնպիսեսց ժառանգել զպատկէն մարտիրոսական. ոչ կարեն քնաւ ջատագովք հակառակ կարծեաց՝ ի մէջ ածել զայսմանէ քանս ինչ վարդապետաց, կիմ զպայայտութենէ եկեղեցւոյ, որովք ցուցցի թէ այնպիսիսք արտաքոյ են վճռակի մարտիրոսաց. և այսմ հակառակ՝ գտանեմք ոչ փոքր ապացոյցս ի վարդապետաց և յեկեղեցւոյ առ ի հաստատել՝ թէ մարթի է այնպիսեաց արժանանալ մարտիրոսութեան. որպէս զնի տես-

ցուք ։

378. Ա սկ աստուածր երկրորդ պատասխանի տակիք, թէ յառաջերեալ օրինակքդ ոչ գնոյնին չարմարին ի խնդիր մեր. այլ զգուշութէ որոշել պարտ է զերկուս զայս, այ պատերազմ հաւատոյ, և պատերազմ ընդ անհաւատս ։ Պատերազմ հաւատոյ է՝ յորժամ անհաւատքն քանուելթէ զնուոյ ջանան ընդարձակել զանհաւատութիւն իւրեանց, և խափանել զհաւատս քոյ՝ ոչ ի մնամուտ անձինս ոմանս, այլ ընդհանուր յաղգ ինչ կիմ կեկեղեցի ։

յն . որոց ոչ այլազգ մարթ իցէ խափան արկանել՝ բայց միայն դիմամարտութիւք զինուց : Այդ՝ վա՛ս այսպիսի պատերազմի ի խնդիրս մեր . և՛ ի սոյն միտս ա՛ռեալք ես ագուինացւոյն և ես այլոց ՃԾաբանիկ , թէ մեռեալքն յայսպիսի մարտի՝ կարեն շահել զՀնմարիտ մարտիրոսութիւն , յորժամ ունիցին զայլ պայմանս , ո՛ր իցեն՛ ի՛ հնորհս ոչ ձնմարիտ պատրաստութիւք , և ուղիղ կամաք պաշտպանելոյ զՀաւատս յանձն առնուցուն զմահ : Իսկ պատերազմ՛ն անհաւատս է՝ յորժամ պատահ մարտնչել ընդ անհաւատ տերութեն իւրեք , կամ առ՛ի հալածել և տկարացուցանել զնա , կամ կորզել ի՛ նմանէ գյափշտակեալ գաւառս , և կի՛մ այլոց քաղաքական պատճառաց , և ոչ մի՛ յայսմանի և առձեռն բռնակալութեն նոյ ընդեմ հաւատոյ :

Այդ՝ մեր խնդիրս ոչ է վասն այսպիսի պատերազմի . իսկ պատերազմն՛քն՝ զորս փոխաս և նիկեփորոս կայսերք մղեցին ընդ պաբսից կամ ընդ սարակինոսացս , յայսմ կարգի էին . վասն այսորիկ վայրապար խնդրեին նոքա զմեռեալս իւրեանց կարգել ի՛ միջատակ մարտիրոսաց : Այ՛պաքէն և՛ ի հայոց բազում այլ պատերազմունք մղեցան ընդ պաբսից և ընդ այլոց անհաւատ ազգաց . և ոչ ընթեռնումք՝ ի ստոյգ պատմութիւնս՝ թէ առաջնորդք ժամանակացն այնոցիկ կամեցեալ իցեն ընդ մարտիրոսս յիշատակել զմեռեալսն՝ ի պատերազմիզացն յայնցանէ : Այ՛սեմ՝ ի՛ ստոյգ պատմութեն . զի մի՛ թէպէտ կայ՛ի պատմութեն բուզանդայ . (գիրք Ը . գլ . ժԸ . երես 41 .) թէ սո՛ր վիճանէս հրամայեաց մի՛ անկելոցն՝ ի պատերազմի ես պաբսից՝ առ յամ ոճս առաքել , բայց այս յանոստուգիս է :

Իսկ վինոհորութեքն և պատերազմունք չարժէին՝ ի ժամանակս խաչակրաց մի՛ ազատութե՛ սո՛չ էրկրին՝ խառն էին յերկուց տեսակացս պատերազմի . վի ըստ սկսմանն , և՛ ի դիտաւորութ՛ առաջնորդաց եկեղեցւոյ կարգեալ էին՝ ի պաշտպանել զՀաւատս և զքրիստոնէութի՛ յաքսէլս , և խափանել զանարգել զՃարտարութիւն անհաւատութե՛ , նո՛ա՛ձեռով զբռնութե՛ն անհաւատից . և՛ ի դոյն բազմայորդիս թուղթք և շնորհաբաշխութե՛ք տո՛ւեալ եղէն : Այ՛ց՝ ի դիտաւորութե՛ դիմելոյն յայն մարտս՝ ձևացաւ առ փոքր փոքր պա-

պատերազմ ընդ անհաւատս, և կամ քաղաքական մրցութիւն։

Ոմանք ընդդէմ բերեն՝ ի տերտողիանոսէ (գիրք դ. ընդդէմ Մարկիոնի. հմմտ. 39.) ասել թէ ոչխարացք քոխ չէ պարժան ընդդէմ գիւնաւորիլ, այլ հեզութիւն անձնամատոյց լինել։ Ասկայն թողեալ ասել՝ թէ ոչ՝ ի բերան նոյ տերտողիանոսի վերին հայցելի է այսմ խնդրոյ, նաև յառաջբերեալ բան նոր արտաքոյ առաջարկութեան է. այլ առ անբան նախանձառութիւն մարկիոնի՝ առ որ և խօսէրն, հարկանի բանդ։ Ոմն զի նա օրէն համարեր քրիստոնէին բռնութիւ առ անհաւատս խիզախել, և պատերազմ գործել ընդ նոր, կարծելով պաշտպանել այսու վճառաս քոխ։ Ասկ տերտուղիա նոս՝ ի դէմն ածելով զոմն զաքարիայ (թ. 16.) թէ փրկեսցէ՞ որ իբրև զոչխարս զժողովուրդ իւր, ասէ. ոչխարք ասին հաւատացեալք ոչ սրք՝ ի մարտ պինելք, և նովին կատարումն պատերազմելք անկանին, այլ սրբք յիւրեանց բնութենէ և՝ ի հեզութենէ անձնամատոյց անկանին, քան վրէժ խնդրելով։

380. Յառաջ բերեն ոմանք զբրինակ սրբց մարտիրոսացց Մաւրիտիոսեանց, որք ոչ կամեցան պատերազմաւ ընդիմանալ հալածչաց իւրեանց. այլ՝ ի բաց ընկենեալ զդէնս՝ նահատակեցան։ Յառելումն զոր՝ ի պատմութիւն Մարգոսի զօրավարին. զի յորժամ զինուորքն հաւատացեալք յորդոր լինէին նմա չերթալ՝ ի կռիւ շաւշոյ պաղտից արքային, այլ ընդդէմ կալ պատերազմաւ, նա եւս պատասխանի. ոչ օրէն է զայդ առնել։ Մայն Մաւրտոմեան նահատակքն յաւուրս յաղթութեան կամելով նախ զէն առնուլ ընդդէմ բռնաւորացն, տեսեալ զերկնաւոր պահս լուսոյ, զինչնկեցք եղէն։ Ո՞ այսոսիկ մարթի է տեսանել յիւրաքանչիւր վկայաբանութիւն։

Ասկայն թէ յոլովագոյնս ևս քան զայիշատակեցեալ՝ ի դէմն ածիցէ ոք, ոչ շահի ինչ ասելն կարծիս։ Ի տուղիչ տրամաբանութեան ոչ բնաւ արդարանայ հեռաւումն՝ ի բացատութիւ ներգործութեան առ բացատութիւն կարողութիւ, ասել՝ թէ ոչ արար, ապա ուրեմն ոչ կարէր։ Վտքա յիշատակէ մարտիրոսքդ ոչ կամեցան արդարև զէն ամբառնալ. բայց չէ ուղիղ զհետ բերել՝ թէ չկարէին դիմամարտիլ առանց հետաւմար-

մարտիրոսութեան. վասն քաղցեալ ինչ կարողանայ մարդ, այլ ո՛չ կամի, և ո՛չ առնէ զայն պատճառացն։ Այլ համարեալ և, թէ մարտիրոսքդ չիշատակէիք ոչ օրէն կարծէին մարտիւ պաշտպան լինել հաւատոց, միթէ արժա՞ն էր զկարծիս աշխարհիկ արանց զնուաճական կարգի նախանձաւորն դնել քան զվարդապետն զոր բռնադատակ ազգի միոյ և եկեղեցւոյ հայոց. զորմէ ասելոց եմք ի կարգիդ։

Այլ սակայն ուղղակի լուծանելով զդիմադրութիդ, անմնամութեի բազումք կայ օրինակացդ առ մեր խընդիրս։ Արտիրոսքն չիշատակէիք ոչ ունելին պաշտպանել՝ բայց զնուրեանց անձանց քրիստոնէութեի. առ որ չէր հարկ զինուք չափ ընդդէմ կանգնել։ Բայց զայդ արդանդանք և նմանիք նոյ ոչ անձանց առանձին նա, խնդաւորք լինէին, այլ համօրէն ազգի և եկեղեցւոյ հաւատոցն վերաժխդիրք. որումէ պարտապանք իսկ եմք՝ ըթէ գլխաւորք և հրամանատարք ազգին։ Եւ անդիտանային զայդ արդանդանքն և որ առնոքօք վարդապետք հայոց, թէ զարգիս չկամէցան զայն առնուլ ընդդէմ չարչոյ. և սակայն ինքեանք խրախուսէին և զինուորելին ընդդէմ չարկելոյն։ Զայսմ հակառակ զտումարանք քաջ գիտեին զվարդանանցն միախորհ հաւանութեի՝ի մարտնչել վասն հաւատոյ, և սակայն ինքեանք ընկէցին զդէնս ընդ երկիր։ Զայսպիսի այլ և այլ ընտրութիք յայտնապէս ցուցանեն զանձատնութիւն առաջնոյ պատճառացն. իբրզի ոմանց առանձնական պատճառք կային, իսկ այլոցն՝ հաւատոյ կայ և կարևորք։ Զպաքէն նոցունց իսկ վարդանանց ոչ պահասեցին առանձին բռնադատութիք յատեանս հարցափորձի և չայլ տեղիս. այլ ո՛չ ուրեք տեսանեմք սուր վերացուցեալ նոյ ընդդէմ բռնացելոցն, թէպէտ և ոմանք՝ի նոցանէ անպարտելիք և բազմազունդք կային՝ եթէ կամէին։

380. Այլ արդ՝ թէ արդարև մեռեալքն՝ի պատերազմանն մի պաշտպանութեի հաւատոյ էր օրինակին՝ զոր մեք դնեմք, ո՛չ զլինն՝ի մարտիրոսական պսակէ, ժամէ արդ տեսանել՝ի գործոյ և՝ի վարդապետութէ եկեղեցւոյ։ Եւ երկրորդեմք զվկայութէ երանելոցն Թովմայի ագռաւնացւոյ՝ զոր վերագոյն (թիւ 375։) եդաք. որ և չայտաբար զմեր խնդիրն հաստատէ։

Ի հարաւային վիճակաբանութեան սիջ մարտիրոսացն Ղազրեի զօրավարին և քանեմի նոցին, (որ կայ ի հին Ճառընտիրս մեր Թարգմանեալ ի յունականէն,) ընթեռնուն՝ Թէ յորժամ առեին զնա վիշապքն զդունդս զօրացն յարձակեցոյց առ ի սպանանել կամ ըմբռնել զինքեանս վասն քրիստոնէութեան, խրախոյս առնէաք մեզ՝ ի դիմի հարան պատերազմիս. մինչև տակաւին պարարեցան ի Հնամարտաց անտի ի միջոցս հովտաց, և այնպէս կոտորեցան առ հասարակ։ Օ մանր բանսարկութիւն այսորիկ առնչեցաւ ի լինելոյ վիճակաբանութեանն. Իսկ՝ ահա սոքա ըստ Ճշմարիտ մարտիրոսս պատուհէրեն յամէ եկեղեցեաց քրիստոնէից, ի 19 օգոստոսի։

Արեւելեան եպիսկոպոսաց ժողովոյ յաղագս ին՝ ՅՁԹ. ի նախանձ վառեալ հաւատոյ ընդդէմ կռապաշտից բնակելոց ի մերձակայ կողմանս, ժողովեաց առ իւր զզօրականս, և յարձակեաւ ի վրայ հեթանոսաց՝ կամ ըզ կոտծանել զամ հեթանոս նոցա։ Օ այն տեսեալ կռապաշտիցն, թուաբ արարեալ դիմեցին ի վրայ քրիստոնէից, և արարին փախստականս։ Ասէ պատմիչն, Թէ եպիսկոպոսն գոլով այր ծանրամարմնին և դանդաղ, չհասցաց փախչել. և հասեալ ի վրայ նորա հեթանոսաց՝ սպանին անդէն։ Եւնէր եպիսկոպոսն զորպես, որք վիճաժ առնուլ կամէին եղեալ մանուկն հօր իւրեանց, խուովեալ ին յուզին. որոյ մի եղև ժողով եպիսկոպոսաց. և արգել զորպիսն մանկեզայ՝ ի վրէժ խնդրուէ, ասելով Թէ առաւել խնդալ պարտ է նմա. զի հայր իւրեանց արժանի եղև մեռանել վասն նոյ։ (1) Գրեալ կայ այս՝ ի հաւաքմունս ժողովոց դամիկիոսի մանսեայ. (Հատոր. Գ. երես 687.) Ի՛նչ առաւել ընծերցոյն զայս գործոյ. զի սիրելոյն գրգռուին եղև յերկրպագ անտի, և մանչ նոր դիպաւ իւրք յահաւասիկ՝ անկարօղ գոլով ի փախչել. այլ ի վրէ այսր ասի ասէ ժողովն՝ Թէ մի՛ այ մեռանել արժանի եղև. որ զմանրիտրոսական մահ հնամանաւ։ Օ՛ի՛նչ ապա ունելը ասել ժո-

(1) „ Verum Provinciae synodus id prohibuit, aequum esse non censens eam ulcisci mortem, ob quam gratias Deo agere oportet, tum ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos, quippe qui dignus habitus esset, qui pro Deo moreretur. " *Mansi. Tom.* III. *pag.* 687.

ժողովին, եթէ նոքին կռապաշտքն դիմէին ի բառնալ զքրիստոնէութիւն, և եպիսկոպն ընդդէմ դարձեալ նոցա զմահ ըլուներ վը պաշտպանութիւն եկեղեցւոյ։

Լևոն յղեաց հայրապետ Հռովմայ՝ որ կալաւ զաթոռն յամին 847, յորդորական խօսս արարեալ առ զօրս գաղղիացւոց ընդդէմ յարձակմանց սարակինոսաց, ասէ. (1) * Թ. բայց եղեալ գնաք երիւղ և զդողումն, արիաբար ձգնեցարուք ընդդէմ թշնամեացս սըբ հաւատոյ, և հակառակորդաց ամգաւառաց։ Կամիմք զի գիտիցէ ձեր ամենեցուն սէրն, թէ որ միանգամ (զոր ոչ ցանկալով ասեմք,) ի մէջ մտանէ պատերազմին, անվնաս տային նմա երկնային թագաւորութիւն։ Ո՞ր զի ծանեաւ ամենակալն՝ զի որ ոք ի ձեզնէ մեռանիցի, մեռանի վը Ջնմարտուէ հաւատոյ, և փրկութէ հայրենեաց, և պաշտպանութէ քրիստոնէից հանին իրի ընկալցի՝ ինմանէ զնախատացէ յաղթանակն։ ‖ Ա. յս բան տեսանի ի վերոյիշէ հաւաքմանս ժողովոյ. (Հատոր ԺԲ. երես 888։)

Ա. յսոցիկ համաձայնս խօսի և երանելին Յովհաննէս կաթիսորանեցի, առ զնուիրել քրիստոնեայս ասելով. (2) * ‖ Ո՞վ քանի երջանիկ էն՝ որք յայսմ մարտի քան մեռանիցին. զի մեռանէքմ վը հաւատոյ՝ վարձք չակի ի հրեշտակաց է սըբ մարտիրոսացն պսակեցին։ ‖

381. Երկոքին այս բանք էն իբր համառօտութիւն յառաքելական յորդորանացն՝ որովք հայրապետք և վարդապետք հայոց քաջալերէին զվարդանանսն ի նահատակութէ հաւատոյ, ցուցանելով նոցն թէ մարտիրոսական վիճակ առաջի կայ նոյ։ Ա. ծաւանքն որք զհակառակ կարծիս ունին, ծանօթ գոլով երկուց յառաջ բերէ վկայութեցս, խոստովանին՝ թէ այս սէր

(1) „ Omni timore ac tremore deposito contra inimicorum sanctae fidei, et adversarios omnium regionum viriliter agere studete ...: Omnium vestrum nosse volumus caritatem, quoniam quisquis (quod non optantes dicimus) in hoc belli certamine fideliter mortuus, regna illa caelestia minime negabuntur. Novit enim Omnipotens, si quilibet vestrum morietur, quod pro veritate Fidei, et salvatione Patriae, ac defensione Christianorum mortuus est; ideo ab eo praetitulatum premium consequetur." *Manri. Tom.* XIV. *pag.* 888.

(2) „ O quam felices qui in hac pugna Christi moriuntur! quia statim ab Angelis cum sanctis Martyribus, qui pro fide mortui sunt, coronabuntur." *Apud Wadingum. ann.* 1456.

պիսի մեռանիցէ վա՛ հաւատոյ՝ ստանան առ քո՛ւր զառաքելոյն ձեռն իւրն փառս յորժամ՛ի հնարէս գոյցին։

Զդ և շա՛տ է մեզ առաջ ժա՛մ. զի մեզ միայն հարցանել ցնոսա, թէ զի՛նչ իմանան առանձին փառաբանութիւն՝ որ՛ առ ի՛նձակ վերածեն զայն, արդեօք առ կուսականն, առ խոստովանողականն, առ մարտիրոսական կա՞ն։ Եթէ կամիցին տերունա՛ն խոստանալ, պարտին առ մարտիրոսական վիճակն առաւել հայելոյ համարիլ, քան առ այլոսն։ Զ՛պա ուրեմն ի՛նքեանք և ձանաչեն յաշխարհի մարդոյ զմարտիրոսական ի՛նչ վարձս. և վայրապար լինի վիճակ՛ի վե՛ր ձայիցէ՝ արդեօք յատուկ մարտիրոսութի՛ւն է, թէ անյատուկ։

Զ՛ասցի, մեզ շա՛տ է այդ պատասխանի. վասն զի՛ չէ նմանեցս շատ է առ յատաջ՛ադեմել վկայութի՛ւն. որք յայսմանապէս առանց այլաբանութե՛ան ասեն, թէ այնպիսի մեռանիցէ՝ վա՛ չէմարտութի՛ւն հաւատոյ մեռանին. ուստի անվրէպ ի՛նքեանն զերկնային թագաւորութի՛ւն. և թէ իսկոյն՛ի հրեշտակաց տարեալ պսակին ի՛ջոց մարտիրոսաց։ Զ՛որ՝ անվրէպ վա՛ այնպիսի մահուա՛ն ի՛նքեանք զփառս, կի՛ իսկոյն ի՛ մեռանելն պսակիլ ի՛ մարտիրոս, ի՛ն յատուկ պատուութի՛ւնք չէմարիտ մարտիրոսութե՛, ոչ ի՛նքեանն ամ՛ ե՛ծաբանք։ Զ՛պա ուրեմն է՛թէ այնպիսի մահուա՛ն պատշաճի յատկութի՛ւն մարտիրոսութե՛, պատշաճի նաև իսկութի՛ւն նո՛ր. և այնպէս մահ այնպիսեաց՝ է չէմարիտ մարտիրոսական, և մեռեալքն՝ չէմարիտ մարտիրոսք։

Զո՛ որոյ է՛ղբակացուցանեմք յատացէ՛ղծս, թէ միա՛քան դատաստան երից վարդապե՛տացն ե՛ղէ՛ղոյ յայլե՛ այլ դարս, չի՛ լե՛ւոնի հայրապե՛տին յիննե՛ղոյ դարուն, Թէոփիլի ազո՛ւիւնացւոյ իշխանին ե՛ծաբանութե՛ն յե՛ր՛քեցեան դարուն, և յովհաննու կոստիանդնուցւոյ որքափա՛յլ քարոզչին՝ի տ՛ղեացեան դարուն, է՛ յայսնի ապացոյց աւանդութե՛ան՝ որ կայ՛ի լատինական եկեղեցւո՛ջ համաձայն ժողովոյն անտիոքայ, թէ մեռանե՛ն՝ի պատերազմի վա՛ չէմարտութե՛ն հաւատոյ՝ արժանի է պսակի մարտիրոսութե՛ն։ Ա՛սկ յետ նոցու ե՛ծաբանք ոմանք չարժե՛ցին զվկայեալ երկբայութե՛ն, վա՛ զի առաւել քան զարժանն միա՛ եղին դպրեցականն քննութե՛ն. ուր յայսպիսի խնդիրս նախադաւելի է աւանդութե՛ն հարց. ապա թէ ոչ՝ լուի դպրեցա-

կան տրամաբանութիւն վարելով, հարկ լինէր նաև զանազան մեղ մանկունս քեթողիկոսի ի բաց հանել ի Թուղայ մնաթորոսաց, իբր զի կարևորագոյնն պահասէր ինձ, յոր բանաւոր կամք յանձնառուն մնայուման վճռ ոչ. այլ սահման յաւանդութեանէ հարց ընունելով զնոյն ձևնպիսի մնաթորոսութիւնն, ուղիղ տրամաբանեալ այնուհետև ձեռաբանութեանն գպրոցական. ոչ վերագոյնդ առաջոյսք. Թիւ 343։

382. Այլ զինչ ունիցին ասել, եթե յայսոսիկ յաւելուածսն զհամաձայնութիւնն բանադրական եկեղեցւոյն հայոց՝ կաթողիկոսք, եպիսկոպոսք, և վարդապետք, ամենեքին նոքա աքք պայծառացեալք գիտութիւնք քնականաւ և ձեռայնով, և սրբութիւնք ևս երևելիք յոլովք ինոցանէ։ Եթե ի հայաստան պատահաքք յայնմ ժամանակի, յոմ աթոռս եկեղեցեաց ոչ այլ ինչ լսելի լիներ մեզ, բայց միայն քարոզել թե ահա ժամանակ և պատճառ կատարեաց մնաթորոսութեան. և յոմ տունս և ի հրապարակս ի բերանոյ ժողովրդոց արտաց և կանանց՝ անդադար հնչէր խրախոյս քաջալերութեան, պատերազմել ընդ քակտիչս հաւատոյ, զի արժանասցուք մնաթորոսական յաղթանակին։ Այս միաբան բարբառ եր յայնժամ առաջնորդաց, և առաջնորդելոց, մի վարդապետութեան, մի խորհրդ, մի յոյս ամենեցուն. ով կարող է այնչափ համարձակել, մինչև ասիցէ թե ամենեքին նոքա ի տգիտութեան շրջելին, և անգիտաբար ունելին զայն կարծիս։ Անաւանդ զի սա այն եկեղեցի էր, և բաղուկք ի վարդապետաց ժամանակին նոքին իսկ եկին, զորոց զվկայուն սահմանք վկան ի մէջ առնոյր տիեզերական ժողովն կոստանդնուպօլսոյ երկիր, և հայրապետն Հռոմայեցի ի հաստատութեան վճռոյ իւրեանց ընդ մ գրոյն Թէոդորոսի. (տես ի պատմագրութ. հատ. ը. երես 265.)

Մնանելին հաւանեալ եմ, զի եթե այս միաբորհրդ վարդապետութիւն եկեղեցւոյն հայոց հաստեալ էր ի ծանօթութեան լատին ձեռագրանից ոմանց՝ որք վկայականք կարծիս ունելին, վաղվաղակի փոխելին զմիտս իւրեանց։ Ո՞չ զի եթե վկայուն և դատաստան ոմանց յոյն եպիսկոպոսաց՝ որք ի ժամանակս փոկասու և Նիկեփորոսի՝ արգոյ Թուէնեայ առաջի ձեռագրանից այնոցիկ, ոչ ևս առաւել մեծ համարելին զդատաստան

բո.

բովանդակ եկեղեցւոյ Հայաստանեայց ։

Ա. Յաչսի ինչ խօսեցեալ ի բայայայտութի՛ն առաջաբ
կեալ խնդրոյս մ՚ի տեղեկութի՛ն կարծս մնայց , վէր-
ջապէս առնուագ զասացեալն ի սկզբան , թէ երկայ-
ութի՛ն ամանց ընդ Ձմարիտ մնջոխրատուն սքեց Վ ար-
դանանց՝ յառաջ գալը պարզաբար ի տգիտութէ վկայա
բանութի՛ն նոյ ։ Օ ինչ և կամիցի ոք խորհել մ՚ի այլոց
նահատակելոց ի պատերազմի հաւատոյ , տակաւին
ի վէր սքեց Վարդանանց բաւադատ խոստովանել ,
թէ նոքա եղեն առաւել քան զնախորեալս , եկատելով
զկիրըն նահատակութի՛ն նոյ , զմշտն , և զկատարած.
բան որում մնորամանն նկարագրեն զայն երանելին
Ղազար ժամանակակից և իբր ականատես , և զկնի նո՛ր

Վ ազար փարպեցի ։

383. Ա՛նդ ։ Ձմարիտ քրիստոսասէրքն տեսա-
նելին՝ զի Տէր կրակապաշտութե՛ն անդորմ՚ձարակեր
յաշխարհին , փոխելով զկեղեցիս ի կրակատունս ,
և զքրիստոնեայսն ի մոխրապաշտս ։ ոչ ուստեք օգ-
նութե կայր ։ ոչ աղաչանք , ոչ հարկատո՛ւութիք , ոչ քաղ-
ցասպատիկ վաստակք ծառայութե՛ն զկնոջ ցանկին զոռ-
հաւոր պարծիկս ։ Օ ի՞նչ այլ մնայր նոյ հնարս խոր-
հել ի պաշտպանութե՛ն որ եկեղեցւոյ , բայց եթէ ի
մահ դնել զանձինս , և ըստ կարի արգելուլ պատերազ-
մաւ զձարակութի՛ն չարութեանն ։ Ա՛խտ եդին ի սոյն
բազմապատիկ երկմտանէ սքեց աւետարանին խոսքսոյս
բարձեալ ի մի ժողովեցան ։ և զտեղի բանակի նոյ ել
տեսանել երբև շարժական եկեղեցի՝ որ աւազանաւ ,
տեղանով , աւետարանօք , խաչիւք , և նշխարօք սքեց ,
և ի նմա գասակարգեալ հատերին եկեղեցական քա-
հանայապետութե՛ն սկսեալ ի կաթողիկոսէ մինչև ի
սարգմանասոյ ։ Օ ժողովեալսն էր տեսանել խռմբա՝
ոչ վինուորաց , քան թէ կրօնաւորաց պատրաստեալց
ի մահ , պատրաստ ի՛ն հնմանել զաղօթս , ի սաղ-
մոսերգութի՛ս , ի կարդացմանս և ի վարդապետու-
թե՛ն ածային բանից , ի մկրտութե՛ն , և ի հաղորդու-
թե՛ն որ խորհրդոյն ։

Ա՛ԽՏ ։ Ա. Յսկսեսաւ պատրաստութե՛ն հոգի մարտիրո-
սութե՛ն եռայր ի սրտի ամենեցունն նոցա . կարօտեին
աւուրն և ժամուն՝ յորում արքեւայեին արեամբ ոչ
ասարաց , այլ իւրեանց անձանց՝ առ ի Թափել զայն

վ

վը ՝ ա յ ։ վ ի ն ս ո ՝ ի ձ ե ռ ի ն ն շ ո ւ ե լ ո ւ յ , և ա ն ո ւ ն ն ք ո ՝ ի բ ե ւ
բ ա ն ի ՝ յ ա ր ձ ա կ ե ց ա ն ՝ ի վ ը դ ի ւ ա հ ա ս ո ւ մ ը ժ ո ղ ո վ ո յ պ ա ր ա
կ ա ց , ի ր ը վ ե ա ռ ա ք ե լ ո յ ն ե ր ա ն ո ւ ն ա ղ ա ղ ա կ ե լ ո ւ յ ։ (Ը ։
կ ո ր ն ։ Ժ ։ 3 ։ 4 ։ 5 ։) Թ ե ր և ս հ ա մ ա ր ի տ ի մ ք * յ ա ն դ գ ն ե լ ՝ ի
վ ը ո ւ մ ն ա ց ՝ ո ր կ ա ր ծ ե ն զ մ ի ն ջ , ե թ ե ը ն մ ա ր մ ի ո ւ ց գ ն ա ց
ց ե մ ք ։ Օ ի թ ե պ ե տ և մ ա ր մ ի ո ւ մ գ ն ա մ ք , ա լ ո չ ե թ ե
ը ն մ ա ր մ ի ո ւ ց վ ն տ ո ւ ո ր ի մ ք ։ վ ի վ ն ս վ ն տ ո ւ ո ր ե թ ե մ ե ր ո ւ յ
ն ի ն մ ա ր մ ի ո ւ ս ո ւ ո ր , ա լ ւ ո ր ա ո ւ ր յ ն ի , ա ո ւ ՝ ի ք ա կ ե լ ո յ զ ա
մ ո ւ ս ո ւ ս ։ վ ի ո ր հ ո ւ ո ւ ց ք ա կ ե մ ք , և ը ն ա ւ բ ա ս ի ր ե թ ի ւ ն
հ ա պ ա ո ւ ա ց ե ա լ ՝ ի վ ը գ ի ա ո ւ ե թ ի ն ն ա յ ։ և ե ր ե մ ք զ ն ա ւ
մ ի ա ո ւ ՝ ի հ ն ա գ ա ն դ ո ւ ե թ ի ն ք ո ի ։ ‖ Ա յ ո վ ի ն կ ա ւ ա ծ ք , և զ ա
ե ա ո ւ ե ք ա ն կ ա ն ՝ ի պ ա տ ե ր ա զ մ ի ն ա ղ ե ր ա ն ե լ ի վ ի ց ք ն ՝
ի ր ը վ և ա ո ւ ե շ հ ո ւ ո ւ պ ա տ ո ւ ո ր ա գ ք ն ա յ ՝ ն ո ւ ի ր ե ւ ե լ ք ն չ ա յ ն
չ ա փ ձ ե ռ ը ք ա ն ո ե ր ի ն ա ց , ք ա ն թ ե զ ո ր ք ա ն ե ա լ ք ա շ ա
ն ա յ ի ց , և ը ո վ ա ն դ ա կ ե կ ե ղ ե ց ւ ո յ ն հ ա յ ո ց ։

Լ ա ւ ա ց ա ծ ։ Ի ո ւ կ կ ա տ ա ր ա ծ ն ո ւ հ ա տ ո ւ ա կ ո ւ ե թ ի ն ն ՝ զ ի ն ք
ա պ ի շ ե ց ա ւ ա մ ն թ ո վ ը ն ո ւ ա գ ե ՝ է ր հ ա պ ա շ տ ո ւ ե թ ի ն ն . է ր ը ա ւ
՝ ի զ օ ր ը է ն ։ ա ն ձ ի ն ք ը ա ճ ա պ ա շ ա տ ի ց զ օ ր ւ ց ա ն և ք ա գ ն ա ր ա ւ
ց ե ւ ց ի ն վ ը դ ջ ի ւ ր ե կ ե ղ ե ց ւ ո յ ս ե ր ։ Լ ր ե լ ի ն ի ո ւ կ վ ի պ ք ն
ե ր և ե ւ ե ց ւ ո յ ց ի ն վ ը դ ի ւ ա պ ի ն փ ա ո ւ ս ի ր ե թ ե ա ն ց տ ե ւ ե ա մ ք
ա ո ւ ն ո ր ա շ ա ւ ա տ մ ն զ ա պ ե ա ն , ն ր ա ւ ի ր ե ւ ե լ ո վ վ ի ւ ո ւ ՝ և զ ք ը
վ ե ւ ո ղ ե ա ն ա ւ ե լ ի ն ե լ ի ն ք ե ա ն ց պ ո ւ ա կ ա վ ի ց յ ա ք ը ց ա յ ո ւ ե ն
ն ց ։ Օ լ ն ո ե ր ա կ ի ց ն ա խ ն ա ւ ա ք ը ն՝ ո ր ք կ ե ն դ ա ն ի ն ա ա ւ
ց ի ն ի ՝ պ ա տ ե ր ա զ վ ե ն , ք ա զ ե ւ ե ր ե ա ւ ք օ ր ի ն ա կ ա ւ ա ւ ն ա ւ
հ ա տ ո ւ ա կ ե ւ ց ի ն՝ յ ա ն ձ ն ա ւ ն հ ա մ ե ւ ե ւ ո ւ ե ք զ ա զ ա վ ի ա ե ա յ
կ ա զ ա ն ս , և զ օ ա ւ ա ր ե ւ ե թ ե և զ ա ղ ք ա ւ ո ւ ե թ ե ։ կ ա ն ա յ ք
ն ց ն ա ւ ա ե ւ ք ա ն զ ա ր ը ա ր ի ա ց ա ն ՝ ի ք ա ր ձ ր ա ց ւ ց ա ն ե ւ ե ւ
գ ն ճ վ ա շ ո ւ ո ւ ե թ ե ւ ե ա ւ ա ո ւ ք հ ա ն ի ց ի ց ա ո ւ ք ն ւ ե թ ե ։ և
ա ն ո ւ ց ն ն ե ւ ո վ զ ա ւ ա կ ս հ ա ւ ա ո ւ ց ՝ փ ո խ ո ո ն ա կ վ ա խ ձ ա
ն ե ւ ո ւ ց ն յ ա ո ւ ց ի ն ժ ա ո ւ ա ն դ ս ա ր ի ո ւ ե թ ե և ն ա խ ա ն ձ ո ւ
՝ ի պ ա շ տ պ ն ե ւ ե վ հ ա ւ ա ո ւ ձ ն մ ա ր ո ւ ո ւ ե թ ե ։ մ ի ն չ և ա ս պ ս
՝ ի ձ ե ռ ն ա ն պ ա տ ե ւ ի ն ձ գ ա ն ց Ա ա հ ձ ն ա յ մ ն ի կ ո ն ե վ ի ն
լ ո ւ ե ց ի ա ե ւ ո ւ ե թ ե պ ա ր ս ի ց ։ և չ ն մ ա ր ձ ա կ թ ե գ ա ւ ա ե ւ
ր ե ա յ ք ր ի ս ո ն ե ւ ո ւ ե թ ե յ ա շ խ ա ր հ ի ն հ ա յ ո ց ։ Ա չ ա ն գ
ա ց ն ա յ ս ա յ ս է ր պ ա ո ւ ղ վ ա ա ո ւ ե ւ ո ւ ց՝ զ ր ը ի ն ղ ք ե ի ն է ր ա ն ե
լ ի վ ա ր դ ա ն ա ք ն , և ա յ լ մ ե ե ի ն ՝ ի ձ ե ռ ի ն գ ի ա ի ն չ
կ է ն ց ա ղ ղ ց ո ւ ։

384. Ա ն ր գ ե ւ օ ք , կ ա մ է ր ք ե յ ա յ լ ա գ ա ւ ք ր ի ս ո ն ե ւ ո ւ ե թ ի ց է ր ե ւ ե ւ ե ց ա ն ա յ ս ո ւ ի ս պ ա տ ճ ա ռ ք հ ա ա տ ա ւ ո ւ ե թ ե ,
ա յ ս ո ւ ի ս զ ի ն ո ե ր ո ւ ե ւ , ա յ ս ո ւ ի ս ն ո ր ո գ ո ւ ա ն ն ձ ճ ա պ ա շ
ա ո ւ ե

տուԼԵ ։ Ա՛Ձաբանք՝ որք՝ ի հեռուստ երկուձանաք խոսին, գիտեմ զի եԹէ՝ ի միջի լեալ էին յայնժամ, բէ՛ բանաբայեալ վարդապետէին քեռաւորացն զանհնարուԼԵԼ վկայական յաղԹանակին. և ԹԷ՝ հնար էր՝ իւրեանց ձեռօք կապէին՝ ի գլուխս նոյ զպատկին մարմրոտական. հիացեալք ԸԸ բոլորապտուղ նոմԼ բազմծուԼԵԼնէ, և ցանկալով իսկ լինել մանակից այնպիսի երջանիկ մահու ։ Ա՛ԼԼ ես՝ ի վերջ բանիցս չհարեմ Թաքուցանել զոր՝ ի յիմն աղդեալ կիրս. զի գոչումն վկայական արեան երանելի վարդանանցն քաղցր հնչեցեալ՝ ի մտացս լսելիս, զարԹուցանէ զաչխոյժակ կամայ իմոյ երգել անլռելի ընդ մերումս շաղհաԼող՝ Կոռնելիէ ֆառապրեՐԼէ առհնաձայ երիցուԼԵԼն. որ ընդ Ա արդանանն՝ ի մարմնական զհաՐուԼԵԼ փոխեաց՝ ի զինաւորս արքայուԼԵԼ իւրոյ. և նոքօք վերսին ամբացոյց զՀիմնակս՝ զոր եկեղեցւոյ՝ ի հայաստան աշխարհի ։

Ա՝ի զք յաւելցուս ինչ և վայրապար կարծիցէ ասացեալ զայսքան հաւաստաբանուԹիս յաղագս սրոց Ա արգանանց. այլ զի Ասկեբեռնին հաւանեալ եմ խրատու, և օրինակին հետևօղ՝ ինձմէ ինչ խնդիրս ։ Ա՝ զի զի խոսեալ նորա ձառ յատուկ՝ ի նախատօնակի սրոց Ա՝ակաբայեցւոյն՝ Լ՛ուսաւորչու և Լ՛օԹին եղբարց, կարևոր է ասել՝ ի սերկևեան աւուր ուղղէ զտիար եղբարս. քանզի բաղումք՝ ի սրբազանաց ոչ պատշաճ կարծիս ունին զսրբոց զայսցանէ, և ոչ ԸԸ կարգ մարմրոսաց ԹուէԼն, ասեԼով ԹԷ՝ ոչ վճռքի հեղին զարիւն, այլ վճռ օրինաց և օրինական գրոց, և վճռ խոհեմոյ ։ Ա՛ղէ զայնպիսեացն մտածուԼԵԼս ուղղեայցուք. զի անպատեհ իմն է նոցա՝ զոմն կատարել, և զոմնախմբուԼԵԼն պատճառս անդիտանալ. և զի միանգամայն՝ ի հասարակաց ցնծուԼԵԼ անդեայաւէսցին, այլ յատակ մտոք զառաքինին զայնոսիկ ընդգրկէսցեն, և անպղտոր աչօք զնո տեսանիցեն ։ Լ՛ս ասպ ինքն զանձն. ես ոչ միայն չհրաժարեմ ընդայլ մարտիրոսս զուգաԹուԼԵԼ նմա, այլ պայծառագոյն քան զնո ասեմ։ (Հաս. ժ՛ք. եր. 396։)

Կանոն սբց Ա Լաւոդիկիոյ : ԺԸ :

385. Ո՛վ վկայաբանութիւն սբց Ա Լաւոդիկիոյ մատենագրոսացն՝ ունիս ընթերնուլ ի պատմագրութիւնս : Իսկ զառաջիկայ շարադրութս ասեն պարբերել ընդ նեղբսեսի չհորհալոյ . բայց միայն ԺՀ շարադրանն Պաւստոսի այսօր , ընծայի Սարկաւագ վարդապետին , ոմն ևս յիշատակիւ կիրակոս պատմիչ :

Յօրինութիւն , կիրիղ տան , (1) Որ մատրութիւն , հայի՛ ի պատմութիւն սբց վարդանանց . զի ես գրէցայ երկիւղ վերջացին , ի ժողովիլ բանակին Հայոց՝ ուղղչին աւազան , և զհաւս միրտեալն ի զօրաց անտի՝ միրտեցին . և մատուցեալ զնա խորհուրդ պատարագին , հաղորդեցին զարժանաւորսն , որովք կինոհորեցան ասէ . ուստի և ասէ . որ զկինոհորեալսն անոհնանդ քո՛ ի ձեռն ձեր միրտութիւն և վրկական հաղորդութիւն՝ պայծառացոյցէ արեամբ իւրեանց , յաղթօղ պատերազմաւ պահակեցեր յերկնային փառսն :

Ընդ , ի հինգերորդ տան , (2) Սահակայ և յովսեփայ սբց հայրապետացն , (2 օրինն . հօրապետացն . այլ , վարդապետացն .) պարզելի և շարագրութիւն . յո՛ հրամանաւ սահակայ եղիկսոսի աշտունեաց , և յովսեփայ կաթուղիկոսին՝ զևոնդ երէցն որ և վարդապետ էր , քարոզեաց առ՛ի լուսաւորել զաներկիւղ և զքաջ սպասաւորէնսն՝ զվարդանանս :

Ընդ , ի վեց տան , (3) Որ ընդերկայնելն , հայի՛ ի տեսիլ սբյն գրիգորի . յորում՝ սպիտակազգեստ գառինքն երևելին փոխել ի սեւութիւն այծից ևն . ուստի ասէ . զմերկացեալսն յանձառ լուսոյ հատատոց , և զսևացեալսն տխուր գունով այծից ի ձեռն ուրացութեան զա-

(1) * Որ մատրութիւն աւազանին և փրկական հաղորդութիւն պայծառացեալ արեամբն իւրեանց յաղթօղ մարտիս պատեալ կեցեք . օրհնեմք զքեզ չ զորս անհաբրնականացն հոգիդ ծնար մարթիս : ||

(2) * Սահակայ և յովսեփայ հայրապետացն վեհագեհ որ վարդապետն հրամանաւ լուսաւորիչ զարիական քաջ ըսպառազինեան . խրնայեա՛ ի մեզ : ||

(3) * Որ ընդերկայնելն յանձառ լուսոյն , ընդսացեալսն ի գոյն այծեաց որոչելով ի որ չոքեն ընտրեալ ըղջոյսն հաւաքեցեք . խընայ : ||

զատանել լով՚ի՝ զոր հօտէն քրիստոնէից , ընտրեցեալ և առ քեզ ժողովեցեր զքո ՀՀմնորհս ոչխարան , զհաս տատուն կացեալսն ՚ի հաւատս ։

Ո՛ հարցն , յատաջինն տան , (1) Որ անթափար , պարզեալ ես շարագրութեան . Օ քեզ՝ որ անդադար փառաբանիս յանմանութիւնդ , մէք քաջնախաչքս հանդերձ լուսածորնուդ վաւակօք , յո՛ ժողովրդովք , բարեբանեմք ։

Ո՛նդ , երկնից տան , (2) Որ՚է շառաւիղդ , իմանի . զաւագ կօք՝ զբարոշեալ քոց , յո՛ հայրապետացն՝ գրիգորի , նեբսեսի , սահակայ ։ պահակ յուցեր զՀայս ։

Հողմնկեայն , յերիցդ տան , (3) Պաբլեական թեսաղոնի , իմանի մեծն իսահակ պարթև , որ յատաջագոյն ապդմանէ հայոցուն ընկալեալ յոյ , եւտես պահակը զաւ դաբեալ զՀոգևոր որդիս սրբոյն գրիգորի ։

Ո՛ւր յերկինից , յատաջինն տան , (4) Երբինային հրաւէ բոյս , իմանի . ՚ի ձեռն առաքելոյ՝ որք էին հրաւիրուած երկնից արքային , կուչցան՝ զի զևանդեանքն ՚ի սկզբանէ . բանին կենդանի պատմեալ ։ որք զգաստացան՝ զեղբարս պարսից հանդերձ գործակցօք իւրով՝ ընկզմեցին ամենեսին ։ և նմանութեամբ փարատեցին . և իբրև զորդիսն իշելի երգեցն կայսերական օրհնութիւնս տայ ։

Ո՛նդ , յերդից տան , (5) Հաւատոյ զինուո՛ , իմանի . մանկունեան զօրավարն՝ զան Որ արդեամ՝ հաւատոյ զինուո՛ զգեստաւորեցաւ յաշխարհօքեն պատերազմին . յո՛ յաշխարհային կամ՚ի մարմնական պատերազմին ոչ այնչափ մարմնական զինուո՛ ամրացաւ , որչափ հոգևոր զինուո՛ հաւատոյ՝ իբրև ախոյեան եկեղեցւոյ . որով եղև ժառանգորդ անձնաւ բարեացն ։ Կամ՝ աշխարհն ,

(1) * Որ անդադար փառաբանիս յանմարմնութիւնդ , քահանայք որ լուսածնունդ զաւակք ըզքեզ բարեբանեմք սեզծ ։ ||

(2) * Որ՚ ՚ի շառաւիղ քոց սըբոյց քարոզացն պըսակեալ յոյսիցէր զՀայոցսոյն աշխարհս . ըզքեզ ։ ||

(3) * Պարթևական տեսանողն , յատաջագոյն ազգեցութեանէ զՀաւատոյ որդիս սրբոյն գրիգորի պըսակադրեալ տեսեալ . մաղթանօք սոցա խրնայեա ՚ի մեզ պարգևատու բարեաց , և ողորմեա քո արաքածոց ։ ||

(4) * Երկնային հրաւիրակք կոչեցեալք խնդրպարտէ , փրկիչն բանին պատմեալ և պարծանք հայոցասանեալց , գաւակ գեալք ընդ զօրս անմարմնական նացն ։ ||

(5) * Հաւատոյ զինուո՛ վառեալ մանկունեան զօրավարին , յաշխարհօքեն պատերազմին ա խոյեանն եկեղեցւոյ , անձառիցն եղև ժառանգորդ բարեաց ։ ||

բէն , եթէ կամիս՝ իմ համաշխարհական , կամ աշխարհաժողով պատերազմ . զի յումանդակ աշխարհ հայոց ի նոյն միաբանեալ էր : Այսպէս և բառն աշխարհական նշանակէ՝ համաշխարհական . ոմն և ի կարգն ննջեցեալոց , ի վառ ձայն հարցն ասեմք . ի հաստատմամ նորոգմանն , և յաշխարհական ասէնին . այր ի տէր զերազոյն ասեն զնին քոյ :

386. Մանկունքն , ի չորրորդ տան , (1) ըստ քահ. ամ ձեռագր. գնի . ծաւալեալ լոյս գիտութեան . ի տպ . ալոյս :

Նդ , ի վեցտան (2) ասէն , յովնէթ ընթրեալ , յայտ առնէ զերանելին յովսէփ կաթողիկոս , որ յատաջեաց քան զայլսն ի նահատակութիւն հատմամբ գլխոյն . ասի ընթրեալ աշակերտացն , այր ի մէջ աշակերտաց Թադեմանչացն երևելի և ընտիր . որոյ վէմ և սքեմն մեծարուին ի վանձանիլ իւրում՝ զկաթողիկոսութիւնն ի նա յանձն արար , դէտ քահանայ գոլով :

Նդ , յուխ տան , (3) Ահա լուսով , խոսի զնչին սահակայ եպիսկոպոսէ ուշտունեաց . որ բազմապատիկ վարդապետութիւնք ծանուցանելով զզուսաւոր ուսոն կիմ զնանապարհ հաւատոյ , փաղատեաց վհատարն մեզ գիտութիւն կրակապատութիւն : ի 16 օրին . գրի սահակ նոր հայբապետ : Ասէն հաղորդ գոլով սրոմկեական եպեսքոն երկնից , (ի օրին . բառոյն .) և վերբերէլ , այր ունօղ կիմ կրօղ վարուց բարեաց , եղև վանից կիմ հալածիչ պաշտօնեից չարին , այր քրմաց և ծառայողաց կրա կինն . զորս գանիւք և հարուածովք հալածեաց յերկրէն աշտունեաց : Այսոյ օրինակաւ ցանկացեալ անձնաւ լուսոյն , Թադեաւ ի կնանս անձինս . այսպէս ըս 19 ձեռագ . ի տպ . և յայլ 8 ձեռ . անձինս :

Նդ ,

(1) * Լուսաւորչին ամենեցուն վանդիկ նր վարդապետն հանան մեծ խորհրդով խրատել զցոյց զաղկերտեան . ծաւալ լեալ զլոյս գիտուն յոգիս սրանց կատարելոց , կամաւոր յօժարու թիւ կատարեցան սիրով վերկ չին : ||

(2) * Մերկերտեալք սրե անձին խրենից սրբին զաժակ մանու վերինէն , յատաջեալ յամենեցունց յովսէփ ընթրեալ աշակերտացն . նորահրաշ սիրով լցեալ և նահատակ բարի ցուցաւ . չի նեցաւ տանջար փառաց սըրբուն անմահ բանին : ||

(3) * Ահա լուսոյ մեզ ծանուցեալ զանգիտութիւն խաւարն երկոյն սահակ նր հօտապետ սրով բեական բարեացն հաղորդ . վերբերէլ վարուց բարեաց , վանից չարին պաշտօնեից . տաքիպացիէ անձնաւ լուսոյն վերաբերացաւ . ի կեանս անմահ : ||

Ընդ, ՚ի հինն տան, (1) լսատ ձեռագրաց պարտ է ընթեռնուլ. հեռևեսցուք, ետեսցուք, քայլեսցուք։ Լաւ իմասքն. Զնմանիս վարդապետաց մերոց՝ եկայք նմանեսցուք. միասցուք յարմարելոյ ՚ի միաբնին մարմնոյն քում, յր անբաժանելի միասցուք ՚ի մարմին եկեղեցւոյ. ոհ զի փայլեսիմք կամ պայծառանայեմք բարի գործով յերկինսին առաքաստին։

Ընդ ՚ի լեռն տան, (2) զվերջն գրէ օրինակ մի, Թողութիւն ընդհեղով։

Ո՛ն ձնշուն, յառաջին տան, (3) Պայծառացան այսօր, իմասքն էն. այսօր ՚ար եկեղեցիք հայաստանեայց պայծառացան ՚ի ձեռն կենդանի լուսաւորչայ՝ որոց գնմանեսանց. որք Թէպէտ արուկ վախճանեցան, բայց միշտ կենդանի էն ՚ի ձեռն կենդանի գործոց իւրեանց, որովք ծաւալեցին զանստուեր լոյս ՚ուծգիտութեան. հայեցի ալաչ, յր զլոյս՝ տեսանելի կիր երևելի ալտց սիրողացն զիր. պայծառիսի լոյս ծաւալեցին՝ զոր ՚ուծաստեղքն տեսանեն, և ՚ոչ մարմնասերքն կիր աչիարհասերքն։

Ընդ, յերկիր տան (4) ասելն, նախակրթեալ ևս, իմանեմ, կարգեալք յիմ յառաջնորդ կամ ՚ի վարդապետ այնոսիկ՝ որք փափաքեին վերին կիր երկնային յարկին, և անպատում բարեացն պատրաստելոց։ Լրդ՝ սոքա որք յորդորիչք էին առաջնորդելոցն գիմել յերկինս նայելն բարիս, այսօր ինքեանք փութացան երանել ՚ի նոյն բարիս։

Ընդ, ՚ի չրդդ տան, (5) Ախթաբէրդայ, պարզևելի էն իմասքն.

(1) * Բարունեաքն Հրչմոր- ակց եկայք և մեք հետևեսցուք, շընծուեք կատարեսցուք ըսկ- շտակ հպրատակեսցին. հետե- ցուք յարմարեսքեր ՚ի միաբնին մարմնոյ փերկին. փայլեսցուք գործով բարեաց ՚ի յերկինսին առաքաստին։ ||

(2) * Քնի Թագաւորին սրով- բեական ձայնիւ հրճչմամբ էր- գեսցուք վերջս օրհնութեի փերջ. կեալք սրեամբն Հոգով սրբով. ղի ջերմուքի խոնարհեալ ընկալցի զաղաչանս. Թողութեի չնոր- հեացն մեր բազում յանցանացն։ ||

(3) * Պայծառացան այսօր որ եկեղեցիք լուսաւորչքի կինդա- նեօք, որք ՚ի գործոց խաւարնց ծաւալեցին ըղլոյն անպատեր հայելի աչաց ըլոր սիրոցաց։ ||

(4) * Քահանայք պատուական օծմամբ որ հոգւոյն, նախակրթ- գեօք յառաջնորդսն փափագու- զաց վերնոյ յարկին և անպատում պատրաստակալ բարեացն. այսօր փութացան երանել ՚ի նոյն։ ||

(5) * Ախթարչացաց և անարք- բաց մատուցան ձեռաք նրւիրա- կան պատարագ ընծայից Թագա- ւորին երկնաւորի, որ հրատեր-

իմաստքն . ձեռօք ամբարիշտ և անիծք պարսից՝ մա-
տուցան սրբազան պատարագ երկնատուր Թագաւորին
քրիստ , որ արեամբ իւրով հրաւիրեաց լինել կոյրդ սե-
գաղոյ խաչին՝ սիրոյացն ինքեան կամեցաւ մնոք . յո-
որ Հեղգալ զարիւն իւր և մնոյն պարգեւելով մեզ , հրա-
խրեաց՝ զի Ճշմարիտ և կատարեալ սիրօքք իւր Հա-
զորդ լիցին սեղանոյ խաչին : Կատն պնեհեան , սոյնպէս
դնի յիմ ձեռագիրս . որ խնդիր գոլով բանին սերո-
զաց , դնելի էր կամ պնեհեան , և կամ պնեհեն : Կայց զի
ասէին սերոզաց պնեհեան , նշանակի՝ սիրոզաց զինքն , Թէր-
ևս մ՚ն այսորիկ յօրինուցն եդեալ է գՀայկական նախ-
դիրն ղ , նման բանին՝ ի Թիւն 143 . կամ , պնեհեան է-
դեալ է իբրև սեռական յատկացուցիչ՝ զօրութիւ ու-
նելով զայլ Հայկական անուն . ոչ Թէ ասել , սիրո-
զաց զինքեանն , այ զինամուսնութիւն ինքեան : Երկու
օրինակս գրի , պնեհեանս սիրոզաց . բայց վերնակ է կիր
ի՚ Հաձոյիկ :

Կնդ , ի վեց տան (1) ասելն , Կնանդրկեցք ի չէն վար-
ծողաց , իմանի . անմեհենելոյ ի վարժելոցն ի քէն ,
որ ոչ Հեռանաս յաշակերտելոց քոց . և այսելու կիր
խնդրող ես մեղաւորաց՝ որսացելոցն ի սատանայէ ի
խաւարային կամն նոր : Կամ , վարձող իմացեալ՝ վար-
ժիչ , մարթի և պարգեւ . անմեհենելի ի վարժոզաց կիր
ի վարդապետաց կարգելոց ի քէն :

Կ՝ Համբարձին , յառաջին տան , (2) Կրթեմ չեզ , ի-
մաստուցն էն . Երգեմք ձեզ զերգս Հոգևորս իբրև ըզ-
Հրեշտակական ձայնս . կիր Երգեմք ձեզ զայն ձայնս
Հրեշտակաց՝ որովք նորա գոլցին զձեզ . յաւէտ , Երգս
անդադարս , վայելչականս , և Թաբիմս , ըզձականս ,
կիր Հարատևս , ընտանիս՝ իբրև Համընդհիք և աշա-
կերտք :

Կնդ , ի Հինգ տան , (3) Որ խելաւերըն , իմանի . որ
յո-

խընայեա ի մեզ : ||

(2) * Կրթեմք ձեզ Երգս ըզ-
Հրեշտակական ըզձայնս , յաւէտ
և վայելուչս , մշտեբիմս և ներ-
բաղեանս . ուստ որ զևոնդեանք : ||

(3) * Որ խելաւերըն յանիշու-
Թիւ պարտեաս ընդ մեծ մարթ-
ուժսն սբերաց Հրգնաւորացն ,
ընդ որ զևոնդեանս : ||

Հաց աբեամբն իւրով լինել կը-
ցորդ խաչին սեղանոյ , կամակոր
մշտաբ զինքեան սերոզաց : ||

(1) * Որ խոստացար լինել
ընդ մեզ մինչ ի կատարած անան-
ձրդրկեդ ի քէն վարժոզաց , և
այլեւս մեզաւորաց որսացելոց
ի բռնաւարկուէն ի խաւարային
նորա կամ . քաւցրուեցիր զո որ

յոխորտայր , կիմ ճեծամնծս սպատնայր , պարտեցաւ
'ի յաղթութեի . ամենէցեալ ապէչցաւ ըլ քաջ պատե-
բազմին ՝ զոր ձգնաւորացն քեի . ոզք վիճաբանութեի՛ք
պատանձեցուցին վիշխանս պարծիլ . և յանձնառուի՛ք
ամ վշտաց և տանջանաց ուշադիրացուցին զզօրութիս
նդ . այլև բազմացան սքանչելիօք 'ի կենդանութեի և
յետ մահու զարմացուցին վիճդաւոր միտս պարծիլ ։
Ա.յսպէս երանելի վանդեանք 'ի մարտ մնեալ ըլ
երկեւղի և աներևոյթ թշնամիս , յաղթահարեցին վնո
մահոճամբ իւրեանց , արդեամբք ձչմարտելով՝ զոր
բանիւ ասէին 'ի թղթի իւրեանց , 'ի քէն տանջանք ,
և՛ 'ի մէնջ յանձնառուեի . սուր քո , և պարանոց մեր ։
Ամէն կամաք տանելով ամ մնհատիթ չարչարանաց ,
հեղմամբ պատուական արեան իւրեանց հոտ անոյշ
բուրեցին յերկինս՝ 'ի տաճկաս աշ . և հոգիք նդ ամքար-
ձան 'ի կամաւս սրովբէից՝ քարեխօսել վբ քրիստեան
ժողովրդոց իւրեանց ։

387 . Ո եօթնեակ խորհրդական և զուտանաւոր
երգս արարչութեան հաւատոյ գիտեմք
արարեալ երանելոյդ հեղսեան կլայեցւոյ , յոր վհոր
հուրդ իւրաքանչիւր աւուր զանազան յարմարութի՛ք 'ի
մէջ բերի ։

Ձհաւաքին երգն Ա.րտասեղեակ , (որդ սկզբնագիրք
տանց՝ Ներսես կազմեն ,) յիշատակի արարչութ առաքնոյ
աւուրն , որ ասի՝ միաշաբաթ . յորում արարան երկ-
կինք և երկիր , և լոյս . և յարմարի այս 'ի խորհուրդ
յարութեն քի՛ , որ 'ի միաշաբաթէ առաւօտուն լոյս
ծագեցաւ աշխարհի , և կազմեաց զերկերգն՝ երկիր
նոր , և երկինն նոր ։

Ա՛ն որոյ յառաջին տանն (1) ասէ . բանն ինձ , կիմ հրա-
մանն ինծոյին նորաստեղծեաց յոչնչէ 'ի սկզբան աշ-
խար-

(1) *Ա.րտասեղծել բանն յա- և զզգալի տարերց քաւսէց հա-
նէից հակառակ զերկինս երկ- կառակաց միաբանից . որով յա-
նից , և զերկնային զբոս անմար- ւէս փառաբանի երգումեան ան-
ձուց խնամալեացըն զբաբթնոց , ձառէլ ։ ||

խարհի զերկինս երկնից , յո զլուսնդակ ընդաձակուե երկնից . և ի նմա ստեղծեաց զերկնային զօրս կամ զզաղմունձիս իմանալի հրեշտակաց անմարմնոց ։ Այ- ընդալ տալերց . ասա կամ կրկնելի և Հայկականն զօրս , յո ստեղծ զզաղմունձի չորից տարերաց . և կի համա- րիլ սեռական եդեալ զՀայկական խնդիրն , փոխանակ ասելոյ՝ նորատեղծեալ զդալի տարերս չորս . որք հա- կառակ են միմեանց , բայց և միաբանք ։ Այ զի զրա- կունձքը հակառակ են միմեանց , հուր ջրոյ , և օդ հողոյ . սակայն զօրունձն այ հաշտեալ ընդ իրեարս , կազմեն զնոր բաղադրեալս ։ Այսպիսի սքանչելա- հրաշ արարչունձի միշտ փառաւանի երկրպագիս ան- ձառելի . մի զի փայլեալ ցուցանի կարողունձի հօր , իմաստունձի որդւոյ , բարունձի Հոգւոյն սրբ . ցուցա- նի Թէ կարաց այծ գործել վերծամածս , գիտաց յօրի- նել զգետեղիկս , կառեցաւ պարգևել զպիտանիս ։ Ի վերծունձ արարածոց յայտնի կարողունձին այ , ի գե- րեգկունձէ՝ իմաստունձին , ի սիրատունձին՝ բարու- ձին . և առ այսպիսի սեռունձի ոչ այլ ինչ ունիմ առ- նել բանասուր արարածք՝ բայց զարմանալ և միշտ փա- ռաբանել զարարիչն ։ Այ դարձեալ , փառք սքի եր- րորդունձէ նշանակին յերիս սեռս արարածոց՝ զորս յիշեաց , յո յերկինս , որ իբր առաջին ի կարգին՝ օրի- նակ է հօր . յանմանդին հրեշտակս , որք իբր հոգիք՝ օրինակ են Հոգւոյն սքի . և ի զգալի տարերս , որք օրինակք են որդւոյ միանձնացելոյ ։

Երկինք տան , (1) Աբեթաբերէն , իմաստքն են . միա- ձունն ածունձին՝ որ երկոցն ոչ և մի ոչն անուանիլ օրհ- նի , և ինքն է անեղ լոյս ազարչական կամ ազարօղ , ասաց կամ Հրամայեաց զի եղիցի լոյս զգալի . զոր և ծագեցոյց յառաջին աւուր աշխարհի , որ կոչեցաւ ի Հրեից՝ միաշաբաթի , և ի քրիստոնէից՝ կիւրակէ ։

Երկիր տան , (2) Աբեռաձօրէն , յայտ առնէ զհորհրդա- ծու-

(1) * Երբեքորբեան մի ոչոչ- թիւն , միով բնունձիւ ածունձի , լոյսն որ անեղ ազարչական ասաց լինել լոյս եղական . զոր և ծա- գեաց յօրն առաջին միաշաբաթի կիւրակէին . որով յաւէտ ։ ||

(2) * Բաբունձօրէն բացատրես- ցուք , զծածկեալ խորհուրդսն ծանիցուք . զի լոյսն անեռս խա- նձալի մարդու հոգւոց տեսանե- լի . ի սոյն ծագեաց միաշաբաթի մեզ յարունձիե նը ձառագայթ . եկայք ։ ||

ծուռ թե ուղիղ, և ասէ. վարդապետաբար կիմ տեղիք կաթար և խնամառուպէս բացատրելով ծանիցին ըզգաղտնի խորհուրդն. զի իմանալի լոյսն քո՝ որ այսպիսոյ անտեսանելի է, և մերձաւոր հոգւոց տեսանելի, ՚ի սոյն միաշաւաթեայ ծագեսցայ մեզ զնաւագացեալ յարուցեալ. կիմ ինքն ծագեցաւ մեզ լոյս կենդանուած՝ յառնելով ՚ի մեռելոց։

՚Ի չրիզ տան, (1) Աբբէդ սերով, խմամի. դու էական սէրդ կիմ գթութիւդ ՚ի քո սիրոյդ շարժեալ խոնարհեցար յերկիր. կիմ լոկ ՚ի գթութիւդ՝ և ոչ ՚ի պարտեաց ինչ խոնարհեցար ես։

Նշխարդ սուրբ արեգնոյն ։

388. Յերկրորդ աւուր աչխարհի, զոր երկուշաբաթի ասեմք, արար ՚ած զաւազանումն ջուրց, կէս մի թողեալ ՚ի վերայ հողոյ, և կէս մի վերացուցեալ ՚ի յերկինս. և վկայտատուն թիւնն եղ ՚ի միջի իբրև խտղոց երկուց ջուցս։ Նատիւն հասպատուն այլևայլ ինչ իմանան մեկնիչք. զի ոմանք առնուն փոխանակ օդոյն՝ որ բաժանէ զվերին ջուսն անձրևայինս ՚ի ներքքին ջուց։ Իսկ ոմանք իմանան զառն աստեղալից երկինս, և ՚ի վերոյ քան զայն՝ կամար ջրեղէն։ Իսկ այլք՝ զերկոսին ևս իմանան անուանմբ հաստատուած. զայսցանէ որոշակի խօսել անկ է ՚ի մեկնութիւն ծնրիւդոց։ Նստանօր շատ է միայն ասել, թէ հին վարդապետք՝ բարսեղ, ոսկեբերան, օգոստինոս և այլք սոքօրաքար՝ հաստատութիւն իմանան զառն երկինս աստեղաց. և զջուրսն ամբարձեալս ՚ի վերոյ քան զհաստատութիւն՝ համարին իբրև մածուճած ինչ կարգեալ յիւղ ՚ի մեղմացուցանել զջերմութիւն լուսատուից։ Նստ այսմ կարծեաց ձևացուցանէ առաջնիկայ երգս. և՝ զի երկուշաբաթի օրն կարգեալ է ՚ի պատիւ հրեշտակաց, առ նոսա դարձուցանէ զառանն, ասելով յառաջին տան (1) ։ Հրամանն արարչական բանիւն՝ յերկրորդ աւուր

(1) * Աբբդ սերով խոնարհեցաւ, ՚ի փրկութիւն մեր մարմնացաւ. նովին մարմնովքն խաչեցաւ, ՚ի դերեզման մահու եջաց, այսօր յարեաւ ննջեցեալք, ՚ի հրեշտակաց գալստեցաւ. և ընկալաւ ՚ի Հօրն զաջ կողմն ։

(2) * Նշխարական բանիւն հրամանն ՚ի յերկրորդումն աւուր սկզբան, ըզջուրսն ՚ի ջուրցըն բաժանեաց, հաստատութիւն պատրաստեաց, որով զաչխարհս հաստատեաց ։

առուր սկզբան աշխարհի՝ զջուրսն վերինս բաժանեաց ի ջուրց ներքինոց , և հաստատութիւն պարփակաց . որով զատորին աշխարհս զնահապան Հոգեղինաց՝ բաժանեաց կիր զատոյց ի վերին աշխարհէ հրեղինացն հրեշտակաց ։

ՀԵՐԿՐԴ տան , (1) Ասպանէնայ հոյլ , և ի յաջորգսն ի կարգ արկանէ զդասս հրեշտակաց , ըստ որում կարծեաց վարդապետաւոյ դնել յաստուածութիւն նոցա , այլ քերովբէք , սերովբէք , աԹոռք ևն . զորմէ խօսեցեալ եմք ի կան . երկրդ ծաղկիզդ ։ (ԹԻՒ 231 ։) Այս ասէին երեսփրէան սրովբէք , նշանակել՝ երգօղք վերինք աստն ։

ՀԵՐԻՐԴ տան (2) ասէին , անփոփոխ դէպ պատուիրէ , իմանալ , այսպիսի հաստատութիւնք որք ոչ փոփոխիք լինկալեալ հաստատ է՝ իբրև զմարդկային տեսակս . այլ միշտ կայք սիրողականք , առնելոյն կարգեալք ի փառատրութիւն արարչին ։

Ի ՀԻՆԳ տան (3) ըստ ամ ձեռագրն դնի . Կատ անմարմնական պետութիւնք . ի տուր . անմարմնոցդ ։

Ի ՀԻՆԳ տան , (4) փոխանակ օրինաւոր՝ ի 5 օրինակս գրի օրինաւորեալ . և զկնի ըստ ամ ձեռագրացդ դնի . Կաղապատքն առաջին գիտեն ... յայն կամ յայնս ։ ի տուր . Կաղապատքն ասացեալ են . ձայնք մտածմանց կամ խնդրուածոց երկնաւոր դասուց հրեշտակաց՝ զոր մեր մատուցանեն նոքա , քաղցրասցին , հաճոյասցին քեզ գթած , ըստ ։

Ի ՎԵՑ տան , (5) Ողորմեցի և պրկութիւն , շարագրութիւնն պարզ .

(3) * Կատ անմարմնոցդ պետութիւնք , հրեշտակապետութիւնք բարձրութիւնք , հոգիք երկնից և սպասաւորք հրեշտակաց զնաւորութիւնն . մտածեցեալ զնոսա ի ձեռն մարդկան երկրաւոր բանց վասն մարդկան երկրաւոր բանց . ընդ ։ ||

(4) * Երկնաւորաց դասուց վերնոց օրհնաբանից զոց զբաղթնոց , քաղցրասցի առ քեզ գթած որ վասն մեր ձայն մտածեցեալ . զոր և ասացեալ մեզ պատճառ յայսքանէ՝ մինչ ի վախճան . ընդ ։ ||

(5) * Ողորմեցի և պրկութիւն , իշխանութիւնք և պետութիւնք , և ամ անուանէ՛ց որք ի յերկինս պատ-

զեղինաց անձրևպետեաց ի հրեղինաց . ընդ նոսին որգիք լուսոյ տուք օրհնուն երբեակ լուսոյն ։ ||

(1) * Բազմաչեայ հոյլ քերովբէից , երեքսըրբեանդ սրովբէից , աԹոռք անեղ ՅԱԴԱՒԹԵՔն համագոյ երկուԹեն , բարեխօս լերուք առ որ վասն մանկանց եկեղեցւոյ . ընդ նոսին որգիք լուսոյ ։ ||

(2) * Դէպ արգոյն իշխանութիւնք , և անփոփոխ միշտ պատուիրէ , անյապաղելի որ զորութիւնք ի յաբարչին փառատրութեն . ապաւէնդ զքեզ զորն ողորմած անաես չառնել զգործս ձեռաց . ընդ նոսին ։

պարզեալ է. ՝ի պատճառանաւք գործութեանց և հրութեանց, և համանմանելոց որք են յերկինս, ընկալ զնա ի քո ուրախութիւն մեծ յաւուր մահուս մերոյ, և հաստատացոյ յարութիւնդ։ Օ՜ի արժանի լիցուք եւ նմին օրհնել հոգւով, ՝ի սրտիւ ճշմարտութեան. կամ, օրհնել եւ հոգւոյն սիրով և եւ հօր գքեզ։

Յերրորդ աւուր արարչութեան։

389. Յերրորդ աւուր աշխարհի, զոր երեքշաբաթի ասեմք, գաւազդ ՝ած զժողով ջուրցն՝ որ ծածկեալ ուներ վերեւս հողոյ, և երեւեցաւ ցամաքն. և ՝ի հրամանէն ՝ի բղխեաց երկիր զբոյս և զծառս։ Օ՜այս յարմարէ շնորհալին յերրորդ դար աշխարհի՝ որ անցանի ՝ի դադարելոյ ջրհեղեղին. քանզի և յայնժամ ժողովեցան ջուրքն. և երեւաք երկրի դարձեալ եւտուն գարգիանս իւրեանց։ Նարոյապէս նշանակէ այս զվերծանն երեւումն գաւազդ արգարոյ՝ զնոի առաջ ջրեալ եւ հանդարտական ապականութեանէ մնալոյ կան, յորժամ յարեալ ՝ած զնահապետս և զմնացեալս։ Նայ զի երեքշաբաթի օրն կարդեալ է ՝ի պատիւ մկրտարելոյ, վասն այն շնորհալին դարձուցանէ զբանն առ սէնն Յովհաննէս մկրտիչ՝ երբեմն առ մեծագործն ՝ի դասս մարգարէից։

Զդ՝ եւ այսմ երգիւ յառաջին տան, (1) Նախան բանն. ՝ի բանն ՝ած էակից եւ հօր և արարչակից՝ Յերրորդ աւուր աշխարհի զաւազդ ջրոյն ՝ի ցամաքէն. և ցամաքն ՝ի բերրորդ աւուր երկիր բանջարս և ծառս։ Նակ ՝ի Յերրորդ դարուն՝ որ զնոի զրհեղեղին, վերստին ցամաքեցոյց զնոյ։ Ոչ՝ ՝ի սպասել ընդ հօր փառաւորել։

Ղևոդեան։

Յեր-

պարզաւանաք, ընկալ քո ուրաքեալ ՝ած զնոյն և զառնկեր բղխեցոյց։ խութիւն մեծ յաւ մահուս և յաքակ ՝ի յերրորդ գաւուն գարթուեան։ ընդ նոսին օրհնել հոգւով ընդ հօր փառաւորել։ ||

ձեալ զջուրսն հեղեղ ցամաքեցոյց։ ընդ տապագնաւ իւր տարեցոյց։ ընկենդանեաց սեռս ամենայն։ աւուր օրհնութեան անձնաւորեալ։ հօր և որդւոյ և ՝ի հոգ եղոյն։ ||

(1) * Նշանն բանն որ ընդ հօրաւարչակից և համազօր։ յերբորդ աւուր զջուրսն զաւազդ։

K k k k

Յերկիր տան, (1) Ընդ ծառոց, իմանալ. ընդ երկրաւոր զգալի ծառս տնկեաց ած զիմանալի կամ զբանաւոր տունկս. զի զՀԵՂԻՆ ընդհանրական մեզաց և ապականեալ յածուցանելով, բազմացոյց զգաստս արդարոց յաբրահամէ մինչև ի մովսէս, և յետ այնր՝ բազմութիւն ածասպաշտից և մարգարէից. յորոց էր և Յովհաննէս մկրտիչ, միջնորդ ի մէջ մովսիսական օրենաց, և հնորհալ աւետարանին։ (տե՛ս թիւ 78. 272։)

Յերկիր տան (2) ըստ 25 ձեռագրաց՝ համաձայն սահմանին դնի. խնդրեա՛ դնել ելս ի սրտի, և ոչ՝ ի սրտէ, որպէս երգեն ոմանք, և կայ միայն ի 5 ձեռ. ։ասացեալն էնս. խնդրեա՛ ի հեռ վրա՝ դնել ելս ի սրտի մերում, յիւ փափաքս կամ յօժարութիւնս ելանելոյ ի տրտմելից հոսանս աշխարհի՝ ի տեղին ուխտեալ և խոստացեալ ի հեռ որդւոց մարդկան. ոյն և ասէր, և ես ուխտեմ ձեզ՝ որպէս և հայրը իմ ուխտեաց ինձ զարքայութիւն։

(Ղուկ. իբ. 29։)

Ի վեց տան, (1) ։ասացեալք, իմաստքն են. արժանաւոր սակաւ լուսաւորն երկնից, յիւ նեղ և անձուկ հանապարհին հողեղէն հրեշտակին յովհաննու. սակ զի հետևողք լինելով կամ ՀԵՂԻՆ երթալոյ նմա ի վերին օթևանս հօր քո, երկնացուք ընդ երջանկաց քեզ երփս փառաց. ըստ բնմ՛ձեռագրէ։

Ղ՝որորդ աւուր արարչութեան։

390. Ի չորրորդ աւուր արարչութեան, զոր չըբերաբանի ասեմք, արար ած զլուսաւորսն, յիւ զասուեղս և զմնորդակս՝ զարև, զլուսին և զաչյս. զորս կարգեաց յերեսս երկնից՝ լուսաւորել վերկիր, և որոշել զժամանակս։ Ասկ թէ զինչդ, և ուստի՞, և երբ արար

(1) * Ընդ ծառոց երկրի զգալեաց արտնկեաց և զառնկս իմանալեաց. ՀԵՂԻՆ մեզացն ցածուցեալ, զգաստ արդարոց բազմացուցեալ, յորոց և մեծն ի Ծնունդս կանանց, միջնորդ հնորհ հայ և օրինաց. ատւք։

(2) * Ի սահմանսորին երկնից զինուոր, արքայութեն աւետաւոր. խընդրեա՛ դնել ելս ի սրտի առ ի հովանս սքրամանեան, յոյսխաեալ տեղին ՀՈՐՈՒ հանել. յուխտեալ տեղին ՀՈՐՈՒ հանել ի խոստացեալն որդւոց մարդկան, տուք։

(3) * Լուսատուքն յերկինս էլեն հոգևնիւթեայ ՀՐԵՇՏԱԿԻՆ, արժանացո՛ զնորին նեղ և անձուկ հանապարհին. զի հետևող գոլով նորին հօր քո վերին օթևանին. և երգնացուք ընդ երջանկաց որդւոց լուսոյ քեզ երգս փառաց։

արար ՚ձեզ զլուսաւորս երկնից, անսիսթան կարծիք են վարդապետաց։ Օ՚ի որք համարին զլուսաւորսն այլ գոյացութիւնս զանազանեալս ՚ի տարերաց, սակս թէ արարան նոքա ստեղծմամբ յինչէ յառաջնում աւուր. իսկ ՚ի չորրորդումն կարգեցան ՚ի զանազան շարժմունս և յայգեցութիւնս իւրեանց։ Այլոց որք համարին համաբոյնս ՚ի տարերաց, մնասականդ հրեղէնս, սակս թէ ՚ի հրեղէն լուսոյ անտի կազմեցան ՚ի չորդ աւուր. և ՚ի սոյն կարծիս բազայտերն բազում առաքին հարք, և ՚ի նոցանէ վարդապետք Հայոց՝ եղիշէ. ՚ի մեծն. Ծիւնդոց վարդապետ, և այլք, որպս և հնորհալին ասասանօր։ Ա՚պա ՚ի այսմ կարծեաց ասի, թէ ՚ձ արար յառաջնում աւուր զերկս պարզ և յրբատակ, իբրև ըստ ինչ առանց թանձր նիւթոյ. և ՚ի չորդ աւուր զայն լոյս թանձրացոյց ՚ի մարմին արևուս և լուսնի, և այլոց լուսաւորաց։

Օ՚ չորդ օր արարչութեն յայտնարէ, հնորհալին ՚ի չորդ դար աշխարհի՝ զոր համարէ յարքասդ, որում աւետասեսք պարգևեցաւ խոսակ։ Ա՚յս զի չորեքշաբաթին կարգէ է ՚ի պատիճ՝ որ ՚ձ ծածանին, յաւետասոր ծը-ղնդենէն խոսակայ տանի զրանն յաւետօք ծը-նունդ կուսին. քանզի և աւանդութիւնք ասի թէ աւետումն հրեշտակին առ մարիամ՝ եղև ՚ի չորեքշաբաթի օրն։

Ա՚պա յառաջնում տան (1) ասէ, Լսեաքն անձայ, յիր խոսային՝ որ չունի ինչ գոյութիւն, այլ ՚ի միայն պակասութիւն լուսոյ. որ և ասի սկզբնաւն, յիր յառաջին օրն ՚ի սկզբան սնդ երևէ՚ յառաջ քան զստեղծումն լուսոյ. այլ խաւար ասէ, Հալածեցաւ խսկոյն յառաջին օրն ՚ի ստեղծմանէ լուսոյն։ Լոկ լոյսն այն պայծառ, (՚ի տպագիրս ինչ սխալմամբ դնի, անպայծառ.) ՚ի չորդ աւուր Հալածեցաւ կի՚ ժողովեցաւ ՚ի բոլորակն արեգական. լուսինն ևս նմանապէս լուսոյ կազմեցաւ. և աստեղաց պարզ յօրինեցան. այսպէս դնի ՚ի ձեռագ. և ոչ ոսկ ՚ի տպ. պարս։

Օ՚երս

(1) * Խաւարն անգոյ և սկզբնաւոյ պակասեալ, որոյ օրինի ստեղծեալ, և աստեղայ պարզ քննական Հալածեցաւ յօրն առաջին, ծագն էից ՚ի բանաւոր պատճառ. չորդին յարեգական նիւթ Հալածեցաւ. լոյսն այն պայծառ յոր չորդ աւուր. լուսինն ՚ի սիպ լուսոյ։

Հերկիջ տան, (1) Ընծիւեալ խորհուրդքդ, իմանալի. այն խորհուրդ՝ որ ծածկեալ եր յաթարաճ ջրիդ աւուր, յայտնեցար ի ջրիդ գարուն իսահակաւ, որ օրինակ եր քոյ. քանզի ի չորդ օր շաբաթին (2) ըստ օրինակին աւետեացն որ վե՛ր ծնունդեան իսահակայ, եկն դարձեալ հրեշտակն գաբրիէլ. և էտ զաւետիս առ՚աջ կոյս, Թէ անեղ լոյսն ածային՝ որ անբռնադատելի է յարաբառոց, ի քէն մարմնով պարուսակելոյ է. ըստ որում ի սկզբան լոյս անօսր՝ հաւաքեցաւ և Թանձրացաւ ի մարմին արեգական ։

Հերկիդ տան, (2) Աւետին նախնոյ, պարգեւելի են իմաստքըն. արտասկան անհնձք եւայի մօրն՝ բաւական քո՛ զծնունդեամբ ոմ՛ն ձմարիտ կոյսդ մարիամ. զի առանց ցաւոց ծնաւ զմանկիդ, և զկաւսութիւն քո ոչ կորուսեր. իսկ եւայ Թէպէտ առաջին կոյս եր, բայց կորոյս զկաւսութիւնն և զանցաւութիւն ։ Ա՛ստ մի օրին. յորմէ ադամըն հին պապէն ։

Ի ջրիդ տան, (3) ըստ ձեռագ. ընթեռնուլ պարտ է, պնդի աւետեաց, և ոչ ոմ՛ի տուչ։ և պարզելի է. ինդրեաւ զձայն աւետեաց միածնի քո լինել մեզ լսելի, եթէ եկայք ։

Ի վերջ տան, (4) Ոչ նեղաւոր, իմաստքն են. ոմ՛ զեկաւոր կամ՝ նուաստեաւ Հարտասի և Տմուտ, որ անցեր ըստ հինգերեայ կիր ըստ աշխարհս՝ անկնա, առանց տպատորելոյ զՀետս ոտից, առանց միտելոյ ի ջուրսն. ըստ որում գնաց ի վե՛ր ջրոց առանց ի խորս կոխելոյ. և նշանակեր այս վկայել քեզ ի հինգերեայ առանց յարելոյ ի յոր ։

(1) * Ծածկեալ խորհուրդքդն ծանուցաւ չորրորդ գարուն խաւհակաւ. ի չորրորդ օր գարձեալ հրեշտահն եւ աւետեաքն կուսական, Թէ լոյսն որ ոչ բոլան դաւեի, ի քէն մարմնով պարուսակելոյ է. յոր օրհնեցաւ ազգ երկրաքինք, ուսք օրհնուԹի ալա՛ղ կուսին ։ ||

(2) * Կուսին նախնոյ մօրն եւայէ՝ յորմէ ադամըն հին պալաթ, բաւական անհնչքըն սրբումանկան քո ըստ ծնունդեամբ կոյս մարիամ. ապաւեւ զքո միածինն Թողուալ ըզմեզս ոգւոց նոցին. յոր ։ ||

(3) * Հարան ընծայեալ յերկրկրէ յերկինս, յոր համառաւանջ առ քեզ գնդիս. յոր լըսելոյ քո զաւետիս խընդրեաւ լինել մեզ լսելիս, ձայն աւետեաց քոյ միածնին եթէ եկայք օրհնեալք հօր իմ. յոր ։ ||

(4) * Ղեկաւար Հարտասացսպեա անցեր ընդ Տուլ կենցաղս անդեւս, վերաբերեաւ ընդ սենսրսսի զմեզ ի յաչեաց մեղաց ծուլիս, պատասխոյ գերբաւնն ի անապական քաւսէ ծընողի. յոր ։ ||

ի լուծանելն իրս մարմնական ։ Ընդ հակառակին պետրոս գնալով ի վեր ծովուն՝ ընկղմէր ի նշանակ մարմնական տկարութեանն ։ զոր և վերադրեաց տէրն ։ Այնպէս և զմեզ վերաբերեաւ ասել՝ ի յաչեաց ծովուն մեղաց , զգաստասցուք գեբեթոնէն ։ (այսպէս ըստ ձեռ. ։ ի տպ. գեբեթոնէն ։) խնդրուճածովք անապատական ծնողն քո , որ գերագոյն է քան զամ սգս , և վերագոյն քան զծով աշխարհի ։

Հինգերորդ առաւր արարչութեան։

391 ։ Ի հինգերորդ առաւր արարչութեան , զոր հինգշաբաթի կոչեմք , հրամայեաց ած ջոց ծովս հանել զհոգևոս և զթռչունս ։ Այս օրինակեցաւ ի հինգերորդ գաւ աշխարհի՝ որ հայի ի ժամանակին մնալոցն ։ զի և առնուաս ի լայնից իբրև ի միտեալ ծնան ի ծուխ կարմիր ։ Եւ զի հինգշաբաթին կարգեալ է ի պատիւ սգոյ առաքելոց , յարմա. բապէս առ նմ գործս սգոյն ։ իբր զի բազում առաքելեալք ի ծուխ կուեցան բանիւ քոյ , և սկզբնաւորս ազգացն ըստ ամենայնի ։

Այս ոգոյ ասէ յառաջինն ասեն , (1) Ձաւոպայթեալ բանն , յոր բանն ած ձառագայթեալ ի ծովի՝ հրամայեաց յաւուրն հինգերորդի բղխել , յոր բղխեալ ի ջրոց սեռ կոպառաց ։ (այսպէս ի ձեռ. ։ ի տպ. սեռս ։) յոր բղխել զանազան տեսակաց ձկանց և գեհնոց ծովու , այլև թռչնոց օդականաց՝ թռչնոց ։ Այս այսմ օրինակի ի հինգ գաւուն առ մովսէսէ պիտեցան , կիմ միրուեցաւ յամին և ի ծուխ հինն ինչ ։ Ասէն գերեն կարի նշանակել եզական և յատկական ։ զի և անունն ինչ՝ ըստ ձայնին եզական է , և ըստ նշանակութեանն հաւաքական ։

Ելոյծ տուն , (2) Առաքեաս օրինակ , յայտ առնել զմարմնոյն թէ խորհրդոյն ։ զի գործեալքն ի հինգերորդ առուր և ի գաւուս աշխարհի՝ պարզապար օրինակին առ՝

(1) * Ձառագայթեալ բանն նին ։ ‖

(2) * Առաքեաս օրինակի առաքելոցն քոյ , որք ի ծովին տիեզերական ի յերկնայինսն կոչեցան ։ անդրն ընդ ծով աշխարհական , և ի հոգին մկրբուեան ։ ասացուք ։ ‖

սէ՝ առաքելոցն քոյ . որք ի տիբերիական ծովէն կոչեցան ի յերկնային գաւառսն , կի՛ յերկնաւոր գործս . անցին անվհատ ընդ ծով աշխարհի , և ակրտեցան հոգւով սրբով ։

Յերիզդ տան , (1) Յոսեփեանցն , պարզելի է . հայրն փառաց ոճծ առաքեաց զձեզ հրաւիրատուք կի՛ հրաւիրօղք յաղագս յանդգնաւականն կի՛ յանհպատ ուրախութենէն , և յանդուգնական հարսանեան երկնից ։

Ի հինգ տան , (2) Ընծայ էիցես , իմաստքն են . չհնազդեսցեմ ի յոյժ արարածոց ի յոյնէ , նոյն ինքնա՛ կի՛ նոյնպէս չինեցեր զկերպեցի վիճակ կենդանի ի վէր վիմին քանի , յոր հաւատոյ . աղաչեմք՝ ընդ առաքելոցն որք են հիմունք սիոնի , յօդեա և զմեզ ի նոյն եկեղեցի ։ Ծանիցէ , զի ի վերջ այսոցիկ հինգ տանց ըստ բազում ձեռագրաց դնի , պապիս և ֆառս ։ ի տուլ . ֆառս ։

Ի վեց տան , (3) ըստ բազում ձեռագրաց դնի , զգիպս մարդեղեան առաքեալն ։ ի տուլ . առաքեանն ։ Այնպէս ի վերջն 22 ձեռագիրքն դնեն , պողբէբէլ ի ֆառս ֆռ ։ այլ 6 ձեռագիրք պողբէբէն . և իմանի ի ստորագասական երանակ . յոր որպէս զի բանաւոր երկիրս քո՝ մարդն , կի՛ եկեղեցի պտղաբերիցէ ի փառս քո ։ ի տուլ . պողբէբէցէ . որ սխալ է , և ըստ հանգոյց եղեալ ։

Ա. ԷՅԵՐԴՈՐԴ ԱՒՈՒՐ ԱՐԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ։

392 . Ի վեցերորդ աւուր արարչութեան՝ զոր ուրբաթ կոչեմք , գլխաւոր գործ ոչ եղև կազմութեան ադամայ և եւային , զորս արար ի պատկեր իւր , և եդ ի դրախտին փափկութեան . բայց նոքա ձախակերութեամբ յարդելեալ պտղոյն , կորուսին զանմահութիւնն ։ Ու՛ ի վերկել վնո՛ ի մեղայ և ի մնհոճանի՝ առաքեաց ոճծ

(1) * Յոսեփեանցն անգրա՛ նական ի հարանեան անապա՛ կան , զձեզ առաքեաց հայրն փա՛ ռաց հրաւիրատուք սրբոմնակա՛ նոյ . որ հարանեացն այն հայ՛ ցեցիք ընդ ձեզ լինել մեզ պա՛ տակից . տացուք ։ ||

(2) * Ընծայ էիցես հանդիպիլ սրբոյ՛ ի յանդգնից , նոյն չէ նէցեր զկերպեցի վիճակ ի վերոյ վիմին քանի . ընդ եդեալ հիմունս ի նոր սիոն ըղմեզ յօդեա՛ չինմանէ՛ ի նոյն . տացուք ։ ||

(3) * Ուրախացաւ գնացիք գեաոց գազաք ի գէն չինեալ յո՛ յորմէ վըտակք շնորհաց հոսեն , զոգիս մարգկան ոռոգանեն , ար՛ բո և մեզ ի ջրոյն կենաց հայց՛ մամբ հոգւոյն մատուռակաց . զի բանաւոր երկիրըս քո պըտ՛ ղաբերի ի փառըս քո ։ ||

ձեռ հայր զմիածին որդին. որ նմանեալ մեզ մարմնով մեզոյ, յարբասանօքն նորատեղեաց զմարդ՛ի նմա նուաճին ոյժ. և զայս արար՝ ի վեցերորդ աւուր շաբաթուն, ի յութերասներորդ. և անտի սկիզբն էառ վեցերորդ դար աշխարհի՝ ՝ի քեզ մինչև ՝ի կատարած։

Ա՛ստ յառաջին տան, (1) Ձհանդուրժեալ, խնամատարն էն. բնութիւնք բարին ոճ՝ որ յիւրմէ շարժի ՝ի հաղորդել այլոց զիւր բարին, ոչ հանդուրժելով ինքն միայնակ վայելել զանձնաւոր բարին երանութեանէ, ստեղծ ՝ի վեցերորդ աւուր ըստ առաւօտն զմարդն ադամ ըստ իւրում պատկերին, բանաւոր և անձնիշխան, և ընդունակ երանութեանէ. և յերրորդ ժամ աւուրն արար զկողածինն Եւայ ՝ի յօգնութիւն ազգին. զորս յետոյ եդ ՝ի դրախտին՝ վայելել յիմ պաղոց, բայ ՝ի պտղոյ ծառոյն գիտութեանէ։ ՝Ի բիշմ ձեռագիրս գնի. այլ սխեղծեալ մարդ չիւր պատկերին, ՝ի վեցերորդն առաւօտին ՝ի տալ. զմարդ, ՝ի վեցերորդ։

Յերկիր տան, (2) Պատանչեալ առ դատողին, պատանձիլն ոչ նշանակէ՝ թէ լռեալ ինաց առանց խօսելոյ ինչ. այլ նշանակէ լռեալ ՝ի բանաւոր պատասխանելոյ, ոչ ունելով փաստ ինչ իրաւացի. այլ փոխանակ մեղայի՝ յուսոյ և անհրաւ պատճառանաս տայր՝ զկինն դնելով պատճառ խաբմանն իւրոյ, որպես և կինն պատճառէր զղջաւանանօղ օձին. վը որոյ երկոքինն ևս պարտաւորեցան ըստ մահուամբ և անիծիւք։

Յերրորդ տան, (3) ասէրն, որդին գթած զգեցաւ զմարդ մին ՝ի մեղաց, նշանակէ զմարդին կրաւոր և մահկանացու, որ ՝ի մեզայ ադամայ յառաջ եկին. ուստի քո ընունելով զմահկանացուհիւն ադամեան մարմնոյն, եցոյց

(1) * Ձհանդուրժեալ բնութեամբ բարւոյն ունել միայն զանձնաւ բարին. այլ սաեղծեալ զմարդ յիւր պատկերին ՝ի վեցերորդ առաւօտին. և ՝ի յերրորդ ժամ զկողածինն ՝ի յօգնութիւն եա հոլածնին. զորս ՝ի դրախտն եդ վայելել, բայց ՝ի պտղոյն մահու արգել։ ||

(2) * Պատանձեալ առ դատողին յետ յանցանաց ադամին հին. զկինն պատճառ եդեալ խաբմանն, և կինն զօձն դատաւոն. որով երկիրս այս անիծաւ, փուշ և տատասկ ՝ի սմա բուսաւ. վըճիռ մահու մարդոյն տրաւ, դառնալ ՝ի հող ուստի սաեղծաւ։ ||

(3) * Զբնիկ փութայր հայրըն փառաց ըզգիր պարտեցեալներ յանցանաց. որով զգեցաւ որդին զբնաւ ՝ի վեց դարուն զմարմին մեզաց. հօր հաշուելիք ՝ի մահ խաչին երկրն կամաւ ՝ի յութերասներորդ. դառնն վճռաւ ՝ի հին զատկինն փոխան գառանցն օրինակին։ ||

էցոյցկինքեան զնշանակին մեղայ՝ առանց ունելոյ ըղմեղս . և ըս այսմ առաքեալն ասէ , ’ի նմանութիւն մերոյ մեղայ ։ (Հռոմ. ը. 3 ։)

’Ի չորրորդ տան , (1) Ահիւ լուսոյ , իմաստքն էն . լուսաւոր ձանապարհաւ հրամանին հոր , և օրինաց արդարութեանն՝ բարձրանալով քո ’ի խաչին մարմնով , բարձրացուցեր զմարդկիկ յերկինս ։ Ո՜ղի կամք հոր պատճառ փրկութեան քոյ՝ մեռանելով փրկել զմարդիկ . և արդարութիւն պահանջէր՝ զի քո իւր երաշխաւոր մարդկան՝ զարդար վճարումն արասցէ մեղայ մարդկան ։ Այս զերկուսն ևս կատարեաց քո մեռանելովդ ’ի խաչին . և իրաւամբք շահեցաւ՝ զի մարդիկ որք պարտապան էին դժոխոց , բարձրասցին յերկինս ։ Յայսմ փրկագործութեն եղոյց զծայրագոյն արդարութիւն , զանապատում խնարհութեն , և զանհասանելի գթութեն . զորս և առնումք միջնորդս հաշտուե առ’ի Թողուլ զմեզս մեր ։

’Ի հինգ տան , (2) Սոսկալիդ սերովբէից , իմանալի . դու որ ըս ածուելոյ սոսկալի էիր սերովբէից և քերովբէից , չարչարելի ընտրեցեր մարդկան խնարհչեցար ’ի չարչարանս , մեռուցանելով զմեզս , և զմինու մահու քոյ նալով ։ Այս թէպէտ մարդկային բնութէ կրեցեր զայս ամ , այլ տակաւին սոսկացան սերովբէք ըս անպարտ թշնամանս քո , ըս սէր քո , ըս հնազանդութեն քո , և ըս ամ խորհուրդս անօրինութեն քո ։ Ո՜ղի որդի իբրև ածծ , և իբրև մարդ՝ միշտ սոսկալի մնայեր ամ երկինս աւորայ ։

’Ի վեց տան , (3) ասէրն , զի հաճոյիւն խաչապճեցեր , իմանալի . զմեզ որք այժմ հաւատով երկրպագեմք խաչի քո , ’ի միասանդամ գալստեանդ լուսաւորեա լուսով նո

(1) * Ահիւ լուսոյ պատուիրանին արդարութեն ձանապարհին , բարձրանալով քո ’ի խաչին բարձրացուցեր զմեզ ’ի յերկինս . քո անպատում խոնարհութիւդ և համաւոր խաչելութիւդ , հաշտեաց ընդ մեզ որ գթութեն և Թող ըզմեզս որք մեք ։

(2) * Սոսկալիդ սերովբէից և ահաւորիդ քրովբէից , խոնարհեցար ’ի չարչարանս չարչարելի բնութէ մարդկան . ’ի խաչին զմեզս ըսպաներ և զդատաւորիդ մահու լուծեր . հաշտ ։

(3) * Վէճադոյն բնութէդ ելից և արարչիդ բոլորից , յորժամ ծագես զխաչիդ նշան ’ի գալստեան քո միւսանգամ , զերկրը պագուս այժմ հաւատով լուսաւորեա նորին լուսով . զի համաձայն խաչազգեցիկն ըղքեզ օրհնեմք յաւիտենից ։ ||

նորին . ոչ միայն համաձայն կրօնից կիմ հետևողաց խա-
չի քո՝ օրհնեսցուք զքեզ. յաւիտեան յերկինս ։ Ամէն
օրհնեմք՝ նշանակի, ասա օրհնեցեմք ։

Յօթներորդ աւուր արարչութիւն ։

393 . Յեօթներորդ աւուր արարչութեան , զոր
շաբաթ ասեմք ըստ եբրայեցւոց , դադարումն է զոր-
ծոյն այլ , և կատարումն կամաց նորա՝ ի հրաշակերտել
զաշխարհս համ զարդուք ։ Այն օրինակ էր հանգըս-
տեան արդարոց յեօթներորդ դարու աշխարհի , որ
տևէ՝ ի յաւիտեան . ըստ որում և քո՝ ի շաբաթու օրն
հանգեաւ՝ ի գործոցն , և հանգոյց վինջեցեալ ար-
դարս փառօք ։ Ա՞ն այսորիկ շաբաթ օրն կարգեալ է
՝ի պատիւ համ սքոյ , և առանձինն՝ մնարտիրոսաց , այլև
՝ի յիշատակ հաստատեալ ննջեցելոց . որպս և երջա
առնու ասել ։

Պատարիկն տան , (1) Տէրն յէա սիեղծման , իմաստքն են .
ձեծ յէտ կատարելոյ զտեղծումն արարածոց՝ յեօթ-
նեներդ աւուր հանգեաւ՝ ի նորատեսակ գործոց , և ոչ
թէ յաշխատութէ՛ գործելոյ . վա պի նա ինքն է հան-
գուցիչ համ աշխատելոց . և կամք նորէ գործ ելելոց ,
յո կամիլնէր ևթէ առնել զերեալն ։ Ասէ հանգըս-
տեամբ շաբաթուն էտ մեզ յոյս հաստատուն , թէ
ատ՝ ի կենաս ունիմք գործել զձեռնոյս այ , և անդ՝ ի
հանգերձեալն հանգչել ըստ այ՝ ի փառս ։ Այս տեղի
ըս 19 ձեռագ . գնի , ըն ասա գործել զգործ այ . ՝ի տալ .
և յայլ 8 ձեռ . զգործս ։ Հոյնպէս յայնորդն ՝ի 22 ձեռ.
գրի , անդբ՝ հանգչել ընդ այ ։ Յայլ 4 ձեռ . և ՝ի տալ .
անդբն . մի ձեռ . անդ է ։ Առաջինն առաւել հարազատ
թուի , յո անդբ փոխանակ ասելոյ՝ անգին ։

Երկիր տան , (2) Աբեռնաբար , իմանի . իմաստնասիրս
կիմ խորհրդաբար ասանիմք , և խրատիմք յօրինակի
փըրկ

(1) * Տէրն յէա սահմանն արարածոց հանգեաւ յեօթն օրն ՝ի գործոց . այն որ հանգիստ աշխատելոյ , և կամքն գործ է և զլոյց . ուստի և մեզ յոյս հաստատուն է ստ հանգստեամբն շաբաթուն , թէ ատ գործել ըզգործս այ , անդ հանգչել ընդ այ ։ ||

(2) * Բաբռնաբար վարդապետիմք , յօրինակ սեաուրն խրատիմք . որ՝ ի յերկրորդ արարչութէն յէա կատարման անօրէնութէն , յեօթներորդ օր հանգըստեան ինքեալ մարմնով՝ ի գերեզման , զկապեալ հոգիսըն վերադեաց , զանանց հանգիստըն պատրաստաց ։ ||

փրկչին մերոյ · որ յերկիր արարչութեե , յո՛ւ փրկա-
գործութեե մարդկան՝ յետ կատարելոյ զգործս տես-
ընդնութեե իւրոյ , ի՛ շաբաթ օրն մարմնովին ելլ և հան-
գեաւ ի գերեզմանի · իսկ հոգւովն իջեալ ի բանտ
արդարոց , զկապեալ հոգիս նոցա վերածեաց ի փառս ·
և զանանց հանգիստն պարգեաց , յո՛ յարիներաց և
կալմանց լեր վասն փոխադրեալ արդարոց , և թէ
վե՞ր կենդանեաց , ըստ իւր իսկ ասելոյն · * Ներթամ և
պատրաստեմ ձեզ տեղի ։ ‖ (Յովհ· ժդ· 2 ։)

Յերրդ տան , (1) ըստ նմա ձեռագրացս ևս գնի · Յոդր որ
ի՛ յոյդ կողջ եւ ։

Ի չորրդ տան , (2) Ախտածեալ զբնութիւնս , պարզելն է ·
յանցանաց կիմ մեղաց ազատիլ լուծանելով զնութեե
մեր ունօղ կենցաղ , զարձոյց ի հող մահու եւ ։

Ի վեց տան (3) ասելն , յարուցէք յորդոց , խմանի · ի
մարդկանէ որք միանգամ յարեցան ի քեզ հաւատով ,
յարուցեր հոգւով ի հնորհս՝ յուսով անմահ յարու-
մարմնոյն · յարի կիմ կենդանացո՛ և զմեզ այժմ գոր-
ծովք արդարութեե · իսկ վննջեցեալսն յարուցցես ի
հանդիստ փառաց ի ձեռն ողորմութեե քո · զի նոքա
չեն կարօղ այլևս բարի գործովք իւրեանց հաշտիլ
ընդ քեզ առ ի թողութիւն պարտեաց ։

Ներբ՚ Ղազար ձաղում ։ ՃԿ ։

394· Ռաջին Ճաշուի երգն , (4) Օրհնեմ ըզքեզ ,
յասելն , էից էակ , խմանի · արարածոց էա-
ցու-

(1) * Ցօղդ որ ի՛ քոյդ կողջ
ցօղեալ բըժըշկեացե ըզհանգու-
ցեալսն , ըզոչ ի՛ հոգմահու նոցին
և բուսուցես յօրըն վերջին · կեն-
դանարար ձայնիւըդ քո կոչեա
զնոսա ի կեանըս քո · և գասէցես
ընդ ըզարթնոցն ։ ‖

(2) * Խիւծեալ ըզնութիւնս կե-
նաց ուռնօղ գարձոյց յանցանաւքն ի
մահու հող · իսկ անմահիդ մե-
ռելութիւն շնորհեաց գարձեալ
զանմահութիւն · զորս են ընդ քեզ
թաղեալ մահուամբ աւազանին
մկնքրութեամբ , յարի՛ ընդ քեզ
քոյին փառաք արեգական նըման
լուսով ։ ‖

(3) * Ք՚ո անպատում իմնաք
հուն թիւդ որ թաղեցար մեռելու-
թիւ , և յարուցեր յորդոց մարդ-
կան որք հաւատով՝ ի քեզ անկան ,
յարի և զմեզ արդարութեամբ և
զննջեցեալն ողորմութիւ · զի կեն-
դանեացես բերանով տացին քեզ
փառք և գօր հոգւով ։ ‖

(4) * Օրհնեմք զքեզ հայր անչ-
ըս-

ցուցիչ՝ի յոյնէ . աւեր ձեռօք քո , յր զօրութեամբդ
զնեալ՝ի հողոյ , և փչմամբ յերեսս նորա արարեր
զմարդն ի պատկեր քո բանական հոգւովն ։ Գլուխն
ոսկի , յր հոգին կամ միտքն խոնարհեցաւ մարմնոյն
և զպայուծեանցն , կատարելով զՀաճոյս նորա ընդ-
դէմ պատուիրանի քո ։

Երկիր ձաշուի երգն , յաւաջին տան (1) յաւելն , կա-
ենալ ջէջ , պարկելի է . լոյս արեւուն և լուսնի խաւա-
րելով՝ի կէս աւուրն , ծանոյց Թէ արարչական լոյսն
ձած խաւարեցոյց զաշեղծէ լոյսն . և այնպէս արև և
լուսին խաւարեալք՝ զբեզ զկախեալդ մերկ՝ի խաչին
ծածկեին սոսկելուաւ խրխանց իրրև քօղով ։ Զա-
չեմբ , Հալածեա՝ի միջ զծանրութենէ կիմ զթռուլութեն
միջօրեայ դիւին ։

Լնդ , յերկիր տան , (2) ըս 26 ձեռագրոյ դնի . Զանձ-
բուեն՝ Տարտ այսուհն չարէ՝ որ յայս ժամս . և իմանի . Ձանձ-
բուելի հոգևորայ՝ որ է մարտ կիմ փորձուելի սատա-
նայի , և առաւելապէս մարտնչի ընդ մեզ՝ի միջօրեայ
ժամուս , ղողեալ , յր անհետացեալ կիմ չքացեալ հեր-
քեացի՝ի հոգւոց մերոց ըստ՝ի տպ. և՝ի 4 ձեռ . Զանձ-
բուեն Տարտ ։

Յերդն երդի Ձաշուին , յաւաջին տան , (3) ուր՝ի տպ.
ասի , երբեք ժամս խաւարելոյ , ըստ 27 ձեռագրոյ դնի ,
երբեք ժամս (կիմ ժամս) խաւարելոյ ։ Իմաստքն էն . չար
չարակից եղև քեզ տիշն կիմ միջօրէին՝ խաւարեալ զե-
րիս ժամն , յր՝ի վեցերորդ ժամէն մինչև յինեներորդն .
յորում ժամու վերստին պայծառացաւ՝ի տիզ կիմ՝ի
նշաւ

սուն չարի որ յայսմ ժամու պա-
տերազմի , ղողեալ յոգւոց մեր
հերքեացի՝ զո նրշանաւ սրբոյդ
խաչի . Ձբեմարտուեն զո Ձառա-
գայթ զառ՝ի յերկինից անկեալ
փայլակին մերժեալ՝ի մինչ Հալա-
ծեացէ , և վախ լուսով զո վա-
ռեացէ ։ ||

(3) * Զարչարակից քեզ տիւ
լուսոյ երբեք ժամու խաւարե-
լոյ , պայծառացել յինեներորդն
՝ի տիւ լրման մահու սուրբին .
Ջահդ լուսոյ մեծապայծառ ա-
ռաքեցեր զհոգի առ Հայր .
առիւծ կրցորդ քեզ՝ի յերկինս
ըղձել ուղեամ հոգւով քոյին ։ ||

ըսկիզբն , էից Հակ՝ի յանդոյնէ ,
բարեր ձեռօք նիւթ՝ի հողոյ և
ըստեղծեր մարդ՝ի պատկեր քո .
դլուխն ոսկի խոնարհեցաւ , զի
զպատուիրանքո մոռացաւ , դար-
ձեալ աւեմբ իր անառակին Թէ
Հայր մեղայ քեզ՝ի յերկինս ։ ||

(1) * Խաւարեցաւ լոյսն ա-
րեւուն՝ի վեցերորդ ժամուրքա-
Թուն , ծանոյց Թէ լոյսն արար-
չական նրանմանոյդ զլոյսն եղա-
կան , կամեցէ ըղքեզ մերկ՝ի խա-
չին քօղով սոսկաբարբն ծած-
կէին . Հերքեաւ՝ի մինչ ըղծան-
բուեն ըղբնդ դևսն միջօրէին ։ ||

(2) * Զանձրուեն մարտ այ-

նշանակ բարձման ստուերագ մահու ։ Այլ դու մեծապայծառ ջահդ լուսոյ՝ յայնմ իննեերդ ժամու աւանդեցեր ոչնոգիդ առ Հայր ։ ահաւասիկ կացուք , յո՛ աղաչեմք զքեզ՝ ուղիղ ճանապարհաւ՝ի միասին ել քեզ առաջնորդեա մեզ յերկինս հոգւովդ քով ։

Երք Խաղաղական ծամուն ։

395· Յառաջին երգ խաղաղականին է՝ Այսօ՛ր օրով , որոյ սկզբնագիրք կապմէն՝ Այնոսիկ երգ , լինին մաղթանք վասն պահպանութեան՝ի գիշերային փորձանաց ։

Յառաջին տան (1) ասեցին , երկիւղ պարզելի է , փրկեա զմեզ՝ի զանազան փորձանաց գիշացն ընդոստ՝ի խաւարի ևն ։

Ի լսելդ տան , (2) Ոսկերբեդ ոչ , իմաստքն են ։ ոչ երկրպագութեդ առնեմք , կիմ սրբիչդ ոտ սքոյ , մաքրեա զմեզ՝ի բնակութենէ քեզ ։ և շնորհեա ել արդարոյց և հրեշտակաց՝ որք են մնակունք և որդիք երկնային առագաստիդ , հանգչել ել քեզ անմեղութե՛ի յանկողնի մերում , կիմ հանգչել ընդ քեզ յանկողնի փառաց ։ Լոկ երեխ մեզ և անմաքրութե՛ արտաքոյ իցեմք այդմ բնակակցութեան արդարոց , կատարեա զանձինդ զինդրուածդ բարեհամին՝ զիոկս երից նախանշացն , յո՛ զսպդութե՛ հաւատոյ , յուսոյ և սիրոյ . կիմ զերկնաներդ գործութե՛ն ապաշխարութե՛ , զղջումն սրտի , զխոստովանութե՛ բերանոյ , և զձգնութե՛ գործոց ։

Յօթնեերդ տան , (3) Ոչ՛ եղ նայէ՛ , պարզելի է՝ի քեզ նայիմք հաւատով՝ ոչ լոյդ անմատոյց՝ ծածկեալ՝ի զգայական լուսոյ , յո՛ աներեւոյթ՝ի զգալի լուսոյ ։ Մանաւ մեկնեն , ՝ի քեզ նայիմք՝ի ծածկիւլ զգալի լուսոյս ,

(1)* Այսօ՛ր սերով հայրդ գերեցաւ՝ի քո սահմանէ գործոցն ձեռաց . և ըզբանակս հրեշտակաց տուր պահապան մեզ տակ թոց . փրկեա զանձինս՝ի փորձանաց՝ի խաւարի շրջօգ գիւցազն՝ի տունջեան և գիշերի տացուք քեզ փառս անլռելի ։ ||

(2)* Սուրբդ սրբոց երբորգութեամբ՝ի քո սահմանէ գործոցդ , ընդեղ մաքրեա քեզ բնակութե՛ն . շնորհեա ընդ մանկանցն առագաստի հանգչել ընդ քեզ՝ի յանկողնի . տուր ըզհայցուածդ բարեկամին՝ ըզիոկս երից նախանշին՝ զի՝ի տունջ ։ ||

(3)* Ի քեզ նայիմք լոյդ անմատոյց՝ի զգայական ծածկեալ լուսոյ . որ վասն մեր եղար՝ի դպիւ , և հրամայեցեր՝ի տապանի . ա մեզ նընջեա արձուն բնութե՛ն , հեռեալ զարին ներգործութե՛ն՝ զի՝ի տունջ ։ ||

սոյս, կիմ յերեկոյանալս։ Ա՛յլք ևս մեկնեն, ՚ի քեզ նայիմք ոմ՛ լոյս՝ որ անմատոյց ես ՚ի զգայական ծածկելի կամ անցաւոր լուսոյ։

Ձինեն տան, (1) ՚ի 14 օրինակս գրի՝ մեզ յօգնութիւն նայեա՛ց յայլս, նայեալ կիմ նայել։ Օ՛ կիսի ըս ամ ձեռագրսայ գնի։ օ՛նե՛ա տա մեզ խաղաղարար, և ննջեցսո՛ց անխռով վաճառ, պ ընդ առաւօտս ի՛։ ՚ի տպ։ պ ննջեցսո՛ց, և ընդ առաւօտս։

՚Ի տանն տան, (2) Գաղման փողոն, պարզելի է։ արա՛ արժանի այնպէս լսել զգրչութիւն գաբրիէլեան փողոյն, պ լեցուք արժանի նաև աջակողմեան գասին օդեաց կիմ ոչխարաց։ Օ՛ կիսի ըս բազում ձեռագ։ գնի, անչէջ վառեալ լոյս լապտերաց։ ՚ի տպ։ պ լոյս։

Կանոն Համօրէն Մարտիրոսաց։

Օ՛ շաբաթական սքեմ Մարտիրոսաց ըս ուղ ձայնիւ՝ ասէն արարեալ պետրոսի գետադարձի, որ եկաց կաթուղիկոս յամի տեր. 1019։

Ա՛ռաջին հայն։ Ձ՚ի։

396. ՚ի հարցն, (3) յառաջինն և յերկրորդ տունն՝ ասէլն, Ի՛նչէպ արդար, կիմ ըղձել ոք՚ ՚ի հնոցն, զորութեամբ պահանջէ զնեղոցն ծածկական բայ, և խնդրելի է այն յերրորդ տան, յո՛ բաքեհանէ։ ուստի այս բառ իմն նալի է յերիս տունսն։ Թէպէտ օրինակ մի յերրորդ տանն

(1) * Բամեալքս ըզքեզ ՚որ ա՛ դաշեմք, մեզ յօգնութեի նայեալ հայցեմք։ պահպանեա՛ եկելի անձանց մերոց լեր հովանի։ օ՛նեա՛ առ մեզ խաղաղարար, զի նրին չեսցուք անհանգստութեամբ օրհնել ըզքեզ ընդ հօր հոգւով։ ||

(2) * Գաղման փողոյն գաբրիէլ լի որ՚ ի վերջնումն գիչերի լսել արա՛ զմեզ արժանի, և աջակողմեան օդեաց դասի։ անչէջ վառեալ զլոյս լապտերաց ըստ խնամուն հինդ կուսանաց։ զի ըս փեսայիդ ՚էյատապատս հարսունք հոգւով մտցուք ՚ի փառս։ ||

(3) * Ըզքեզ արդար և ուզիղ դատաւոր ՚ի մէջ սրբոցդ քոց բանեցեալ։ հարցըն մերոց աջդ օրհնեալ ես յաւիտեան։ Ըզքեզ որ ՚ի հնոյն լինիր ապաւէն, խո՛ նարհեալ ՚ի գունդս մարարեա՛ սաց գովես։ հարցըն մերոց։ Ըզքեզ որ ահաւոր Թագաւոր յաւիտենից այսօր ընդ գասս վերս կայից քոց բարեբանեմք։ հարցըն։ ||

مسلمات ملی ۲۰۰۹ء : ۱۸۰ مسلم ملی

ոգւ երրորդութեան ։

Ո՛ւ էորդի ՚ուրյերկնից , յերկիր տան , (1) կարծրատոյն
պանջանօք , իմանի . խստադոյն տանջանօք կորուսին
քովանդակ զոյժ մարմնոյ իւրեանց , ՚ի մարմնով աւե-
նևին մաշեցան . քայց հոգւովք էապարչակ գայլմամբ , աւե-
նապայծառ փայլեալք երգեն նը ։ Ա՛արթ է իմանալ
դարձեալ . խստամբեր տանջանաց տանելով , տկարա-
ցուցին քոլորովին զմարմնաւոր կօրութիւն տանջո-
ղացն . և ինքեանք պայծառացեալ գիմօք օրհնեն հոգ-
ւով զայծ նը ։

Ո՛ւ մանկունքն սարգսի , առաջինն տուին , (2) Ո՛ ընտ-
ղեն ՚ին , իմանի . զինուորն քոի սքեն սարգիս՝ յոյժ հօրէ
նորհապարդեալ , ՚ի դրախտէն եկեղեցւոյ քուսաւ և
տուաւ մեզ շատաւիղ բարեբեր . զի եղև զկն յուսոյ ,
և վահան հաւատոյ քրիստոնէից ։ Տե՛ս ՚ի քուն շարա-
կան Սարգսի . թիւ 113 ։

Ո՛նդ , յերկիր տան , (3) Ասկ երանելի , իմանի . երանելի
վկայն միշտ ՚ի բարիսն և՛ ի հաստատուքեն զօրանայր
՚ի նը հոգւոյն . վը զի տեսանէր հաւատով՝ թէ առ-
նու յոյժ զօղորմուքեն կիմ կձրի նորհս երանուքեցն
երկնից ։

Ո՛նդ , յերդ տան , (4) 20 ձեռագիրք դնեն , Ո՛սպ արա-
ջէ՛ ՚ի տպ . և յայլ 8 ձեռ . ա՛պէ արաջէ , ՚ի հռչակե-
ցէք , տօնեցէք զհիշատակ սքեն սարգսի . որ իւրով
արիական նահատակուքեն և բարեխօսուքեն լինի
մեզ դուռն երկնից , և ձանապարհ արքայուքեան ։
Բայց ընթերցեալ , ասպ արասջիք , նշանակի՝ աստ ՚ի
տաճարի սքեն կատարեցէք զտօն հիշատակի նորա . և
ը այսմ դուռն երկնից մարթ է իմանալ զեկեղեցին ։

Յերկիր մանկունքն , յերդ տան (5) ասելն , ա՛ծուցէն

գո

(1) * Կարծրատոյն տանջանօք
լուծին ըզկար մարմնոյ . և բա
ցարձակ վայելմամբ հոգւոյն եր
պէն ասելով . ոգ եա ՚ար ։ ||

(2) * Զինաւորըն քոի ՚ի հօրէ
առեալ սարգեա , յայծաւունկ ՚ի
դրախտէն ծագեցաւ մեզ շատա
վիղ . որ է զէն յուսոյ , վահան
հաւատոյ ։ ||

(3) * Իսկ երանելի վկայն քոի
զօրանայր ՚ի նը հոգւոյն . զի զե
րանուքեանցն առնոյր ըզշնորհա
ղորմուքեն . որ է զէն ։ ||

(4) * Ասղ արասջիք ըզայիշա
տակ սրբոյն սարգսի զօրավո
րին . որ է դուռն երկնից և ճա
նապարհ արքայուքեան . և մեզ
զէն ։ ||

(5) * Մ՛երկրաբալք ընդ քոի
հեղմամբ արեանն ՚ի մահ , ճծու
թեանըն գոլով հրաշակերտք , չի
նեալք ՚ի վայելչուքեն նը արքայ
ուքեն ։ ||

գոլով հրաշալի կերտուածք ՚ի , իմանալ . լինելով հրաշալի կերտուածք ՚ի , շինեալք ՚ի զարդ գեղեցկութենէ երկնից . զի ՚ի զօրութենէն եւ իմաստութենէն տեսանելապէս փայլեն ՚ի տուրբ մարտիրոսս , քան ՚ի քովանդակ զարդս երկնից :

397. {} Երկիր հարցն , (1) ՚ի վերջին գործատան , Ընդ հասատար , պարզելն է . վասն կամաւոր չարչարանացն որոց վկայքն համբերեցին ընդարձակ թագաւորն ըզքե՛ : Ամէն , ընդ իմանալով փոխանակ , մեկնի . փոխանակ բազմապատիկ յօժարակամ չարչարանաց վկայիցն՝ դուք քահանայք մատուցէք գոնէ օրհնութիւնս քո . զի եթէ ՚ի համբերութենէ նոցա թերի եմք , մի՛ գոնէ ՚ի բարեբանութենէ պղերգասցուք :

՚Ի երրորդ աւր յերկնից , յաւուրջին տան , (2) Յաղթօղ նահատակ , ասելն , պէտնութենէ լուծելն պատանջանաց , իմանալի . զսաստկութենէ տանջանաց կրելոյն , յանձն առեալ զանտանելի վերս . կիր , զոյժ և զգօրութենէ տանջանաց առնայնացուցին , արհամարհելոյն , համբերութ յանձն առնլով զանհնարին վերս : Յերից օրինակս գրի , զանտանելի ըղձարան :

Ընդ , յերկիր տան , (3) Լոյս փառաց , իմանալի . լոյս աճ՚ ային ՚ի միտս և ՚ի հոգիս՝ մարտիրոսաց աւետարանիս պէղեալ էր . և բազում անգամ նաև զգալի պայծառութիւն պատէր զդէմս և զմարմինս նոցա :

Ընդ , յերրորդ տան (4) ասելն , ննջեցեալ վայելեցէք , իմա-

(1) * Ընդ կամաւոր չարչարացն սրբոց վկայիցն քահանայք և ժողովուրդք բարեբանեցէք զանմահ Թագաւորն ըզքե . և բարձր : ||

(2) * Յաղթօղ նահատակքն քո ոգք քոյ թագաւորեն ընդ Քրիստոսի , և ըզբռնութիւնն լուծին ըզտանջանաց . զի զանտանելի ըղվերսն ՚ի յանձն առին : ||

(3) * Լոյս փառաց փարեր ըզնոքօք , և հրեշտակք ՚ի երկինս ուրախանան . զի կարապետք եղեն տիեզերաց , և լուսաւորք մեղաւորաց : ||

(4) * Դադաք անմարմնոցն առաքեսցեն և ասեն , փութացարուք ընկեր կոչմանըն քո , և խընկալեցէք վայելչեցէք յաւիտենից ՚ի յայրքոյութենն : ||

ہے۔ خواجہ ، لیاقت علی نے تحریک پاکستان کے دوران مسلم لیگ کے ایک سرگرم کارکن کی حیثیت سے کام کیا۔ ۱۹۴۷ء میں وہ مشرقی پاکستان کے وزیر خزانہ رہے۔ ۱۹۵۸ء میں وہ سفارت پر فائز ہوئے اور ۱۹۶۱ء میں ریٹائر ہو کر کراچی میں مقیم ہیں۔

ڈاکٹر : (۱) ڈاکٹر عبدالرحمٰن ، ڈاکٹر عبدالستار ، ڈاکٹر عبدالغفور ، ڈاکٹر عبدالحمید ، ڈاکٹر عبدالحق ، ڈاکٹر عبدالقادر ، ڈاکٹر عبدالوحید ، ڈاکٹر عبدالرشید ، ڈاکٹر عبدالمجید ، ڈاکٹر عبدالکریم ، ڈاکٹر عبدالرزاق ، ڈاکٹر عبدالعزیز ، ڈاکٹر عبدالغنی ، ڈاکٹر عبدالشکور ، ڈاکٹر عبدالصمد ، ڈاکٹر عبدالباقی ، ڈاکٹر عبدالرحیم ، ڈاکٹر عبدالکبیر ، ڈاکٹر عبدالحکیم ، ڈاکٹر عبدالرحمٰن ، ڈاکٹر عبدالستار ، ڈاکٹر عبدالغفور ، ڈاکٹر عبدالحمید ، ڈاکٹر عبدالحق ، ڈاکٹر عبدالقادر ، ڈاکٹر عبدالوحید ، ڈاکٹر عبدالرشید ، ڈاکٹر عبدالمجید ، ڈاکٹر عبدالکریم ، ڈاکٹر عبدالرزاق ، ڈاکٹر عبدالعزیز ، ڈاکٹر عبدالغنی ، ڈاکٹر عبدالشکور ، ڈاکٹر عبدالصمد ، ڈاکٹر عبدالباقی ، ڈاکٹر عبدالرحیم ، ڈاکٹر عبدالکبیر ، ڈاکٹر عبدالحکیم

ڈاکٹر : ڈاکٹر عبدالرحمٰن ، ڈاکٹر عبدالستار ، ڈاکٹر عبدالغفور ، ڈاکٹر عبدالحمید ، ڈاکٹر عبدالحق ، ڈاکٹر عبدالقادر ، ڈاکٹر عبدالوحید ، ڈاکٹر عبدالرشید ، ڈاکٹر عبدالمجید ، ڈاکٹر عبدالکریم ، ڈاکٹر عبدالرزاق ، ڈاکٹر عبدالعزیز ، ڈاکٹر عبدالغنی ، ڈاکٹر عبدالشکور ، ڈاکٹر عبدالصمد ، ڈاکٹر عبدالباقی ، ڈاکٹر عبدالرحیم ، ڈاکٹر عبدالکبیر ، ڈاکٹر عبدالحکیم

ڈاکٹر : (۱)

հասանել քո՞ ի մասըն ժառանգութե՞ն. յայլս, հասանել
մասին:

Յերկդ՞ տր յերկնիցն, յերկդ՞ տան, (1) Որք ըզմահս իւր-
եանց, իմանի. զյանձնառութի՞ կմ զյիշատակ մահա-
բեր տանջանաց իւրեանց կանգնեցին յեկեղեցւոջ
իբրև ամուր աշտարակ. յոր հայեցեալ և մեք զօրա-
նամք, և 'ի նոցա օգնականութի՞ն ապաւինիմք ԵՁ:

Յերր՞դ տր յերկնիցն, յերկդ՞ տան, (2) ըստ ձեռագր.
դնի. Զորս ընտրեցեր յա՞մ ազգաց երկրէ: 'ի տպ. երկրի:

'Ի ճաշուն, յերկդ՞ տան, (3) Մեծապէս պատերազմեալք,
իմանի. սաստիկ կմ հզօրեղապէս պատերազմելով 'ի
փորձս արիական քաջութեան, կմ մարտիւ՞ ա՞ծպաշ-
տութեան, պսակեցան ԵՁ:

'Ի մանկունքն, յառաջին տան, (4) Փառաւորեալըդ փա-
ռօք, պարզելի է. ո՞վ երր՞դութի՞ ո՞բ՝ փառաւորեա՛լդ
փառօք մեծութե՞ քո, արժանի՛ արա զծնեալքս աւա-
զանաւն՝ փառաց երկնային ժառանգութե՞դ:

Ընդ, յերկդ՞ տան (5) զասելն, Արեամբ նահատակացն
բերկրեալ, մարթ է առնուլ առ ա՞ծ, և առ հաւատա-
ցել՞ս. ցր՞ դու տ՞ր որ արեամբ մարտիրոսացն բերկրիս
և զուարճանաս վ՞ն անպարտելի արիութե՞ նց՞, սոցին
բարեխօսութ՞ բ արժանի՛ արա ԵՁ: Կամ. մեք հաւա-
տացեալքս զուարճանալով արեամբ մարտիրոսացն,
աղաչեմք՝ սոցին բարեխօսութ՞ բ ԵՁ:

Ա-ագ կողմն: ՃԷ:

399. Յառաջին տ՞ր յերկնիցն, յերր՞դ տան, (6) ը՞ն
բազում ձեռագ. դնի, փառաւորեմք անդադար երգով օրհ-
նութ՞ բ: 'ի տպ. օրհնութ՞ ե:

Յերկդ՞ հարցն, յերկդ՞ տան՝ (7) ասելն, սոսկապէս համ-
բե-

(1) * Որք ըզմահս իւրեանց կանգնեցին յերկրի աշտարակ հը զօր, յոր ապաւինեալքս ամենեքեան եկայք հաւատացեալք: ||

(3) * Զորս ընտրեցեր յա՞մ ազգաց երկրի լուսաւորել զոգիս մարդկան. աղօթիւք սըրբոց մար: ||

(3) * Մեծապէս պատերազմել՞ք զառաքինութե՞ ըզհանդէս, պըսակեցան 'ի քո՞է ընդ վերին զըւարթունսն: ||

(4) * Փառաւորեալըդ փառօք եր՞դութի՞ ո՞բ, փառաց արժանի արա ըզծնել՞ըս աւազանաւն երկնային քո ժառանգութե՞դ: ||

(5) * Արեամբ նահատակացն բերկրեալ, սոցին բարեխօսութ՞ բ փառաց արժանի: ||

(6) * Սոքօք միշտ աղաչեմք և փառաւորեմք անդադար երգով օրհնութե՞ ո՞բ զեր՞դութի՞դ համագոյ: ||

(7) * Որք վասըն քո ըզկեանս իւր-

ջեցի՛ն վ, իմանալ. այնպես համբերելով որ՝ի մեզ գտա-
նումն բերել. զարհուրելի օրինակաւ տանելով վըճ-
տայն և ցաւոց ։ Կամ, որք զկեանս իւրեանց վասն քո
սիրոյդ տոսկ համբերելով փոխանակեցին.՝ի համբե-
րութե՛ իւրեանց ո՛չ զայլ նպատակ ունէին՝ բայց զքեզ
տոսկ, զքո սէրդ միայն ։

Ընդ, յերկիր տան, (1) ըստ բազում ձեռագ. դնի. Ա-
պե՛ և զի՛ հաւատացեալքս ծողովեալքս ։ ՚ի տպ. ծողովեալ ։
Յերկի՛ր ոտ յերկինից, յատաջին տան, (2) Ա՛վ երանեալ,
իմաստքն են. ո՛վ երջանիկ վիճակք, որք արժանի եղէք
դատակից լինել հրեշտակաց՝ի ձեռն մարմնոյ և ար-
եան ձերոյ, զորս ոչ նուիրեցիք չարչարանօք. ՚ի այն
մարմին և արիւն՝ որք յայլս լինին գործի սատանայի,
և աւերածք կորստեան, առ ձեզ եղեն նուիրածք փրկու-
թե՛ ։ Կամ, որք դատակից եղայք հրեշտակաց ո՛չ միայն
հոգւով, այլև մարմնով և արեամբ, զորս բռնաւորքն
կարծէին ապականել ։

՚Ի հինգերորդ ոտ յերկինից, յերկի՛ր տան (3) ասելն, Ընդ-
պանել չարչարանացն եղե՛ք վիճակ՝ ճշմարտութե՛ն, ոչնպես դնի
և՝ի ձեռագիրս, և իմանալ. եղայք վիճակք անտանելը
չարչարանաց և մահուան ճշմարտութե՛ն, ոչ քո՛ւի ։ Կամ,
եղայք ճշմարիտ և անսուտ վիճակք չարչարանաց նո՛ն.
զի արդեամբք կրկին վնասոն երևեցուցիք, և ո՛չ միայն
քարոզութե՛ ։

Ընդ, յերկիր տան, (4) ։ Յաղթանակ համբերութե՛ն, իմանալ.
յաղթողական համբերութե՛ն կատարեցիք վընթացս
նահատակութե՛ն ձերոյ ։

՚Ի մանկունքն, (5) զվերջ երից տանց անմիաբան գրեն
օրինակք. զի ոմանք ըստ տպագրացս յերկու առաջին
տունս

իւրեանց փոխանակեցին տոսկա-
ցա ։ ‖

(1) * Ուստի և մեք հաւատա-
ցեալքս ժողովեալք՝ի միւիաւոր
արբուցն հայցեմք. ապաչանօք ։ ‖

(2) * Ով երանեալ որ վիճակք
որք արժանի եղէք մարմնով և
արեամբ դատակից լինել վըճար-
Թնոց երկնից ։ ‖

(3) * Անտանելի չարչարա-
նացն եղէք վիճակք ճշմարտու-
Թե. և իսչականց եղէք որդւոյն
այ, ըզբաժակ մահու արբէք ու-
րախութե՛ ։ ‖

(4) * Յաղթանակ համբերու-
Թեամբ կատարեցիք վընթացըս
ձեր, և փոխեցայք յերկրայնոցս
՚ի յերկինս, ընկալայք՝ի քե՛ն ըզ-
սրբսակս անապական. ով որ վը-
կայք ։ ‖

(5) * ՚Ի փառըս պարծեացին
մանկունք սկսեցեալք՝ի նե՛ն, որք
արժանի եղեն առնուլ զՀայրա-
կան ըզպըսակին ։ ‖

տունս դնեն, ընկերական պատին, և յերրորդն, ի հօրէ։ Այլք յերիս տունս եւս գրեն, ընկերական. և այլք՝ ի միջինն դնեն ի հօրէ։ Ուստի հայրական տալ զպատկին, իմանի՝ պատ պատրաստեալ և յօրինեալ յոյ հօրէ. կամ այն պատկ երանուելեան՝ որով հայրն փառաւորեալ է։

Երրորդ յայն։ Ձէ։

400. Յառաջին հարցն, յառաջին տան, (1) ըստ քաղմագոյն ձեռագրաց դնի. Որ ըղձանքանս չանօրէն նոց վասն չո յանցն առին։ ի տպ. և՝ ի սակաւ ձեռագ. անօրինաց։

Ընդ յերկրորդ տան, (2) Որ ի ըղձախ, իմանի. որք ղժնդակ մահս տանելով կիւ համբերելով, քաջութիւն հանդիսացան ի մարտի հաւատոյ։

Ընդ, ի գործատան, (3) Ո՛չ յաղնանակ մաթ, իմանի. ղյաղթողական մարտ վկայիցն տանելով ։

Յառաջին ողբոմեացն, յառաջին տան, (4) Որ ի մաբ՝ ձի, պարզելի է. որք ի մարմնի կիւ մարմնաւորք գոլով, զանմարմին հրեշտակաց հոգեւոր արիութիւնն ունելով պատերազմեցան ։ զի ոչ հրեշտակք քաջասքաջ լեդիմ կային սատանայի, նոյնպէս մարտիրոսք արիաբար լեղիմացան բռնաւորաց, որք արբանեակք էին սատանայի։

Ընդ, յերեք տան, (5) ի 15 օրինակս գրի, Որք ի զօքայ էրինաւորաց. և իմանի. որք օգնականութիւն երկնաւոր զօրաց հրեշտակաց վիճաւորեցան ի մարդկանէ քեզ երկնաւոր Թագաւորիդ։ Ասա՛, որք իբրև ի դաս ակ երկնաւոր զօրաց վիճաւորեցան քեզ, Թէպէտ և մարմնով տակաւք էին։ Այլ օրինակս, երեքաւորաց։ յիր որք

(1) * Որք ըղճանքանս անօրէնս նոց վասն չո յանցն առին այսօր ու վերայք ըղճգնաւորեցս ասցս բարեխոս քեզ ունիմք, կեցո ըղմեզ ու ասէ ։ ||

(2) * Որք և ըղմեզնէս գըժգնդակս բերելով արիաբար հանգիսացաւք ի մարտի. ըղՏէրնաւորեցիր ։ ||

(3) * Ձաղթանակ մարտ վճակոյիցն պատուելով այսօր ընդ ըզօս անմարմնոցն ։ ապաւէն բա-

բերանելով ։ ||

(4) * Որք ի մարմնի զանմարմնականացն բերելով արութիւն հաւատոյ պատերազմեցան ընդդէմ Թըշնամոյն քո Տրնաւորիս վերայքն. բարեխոսութիւն ասցս քեզ ։ ||

(5) * Որք ի զօրաց երկրաւոր քաց զինաւորեալ քեզ երկնաւոր Թագաւորիդ, դասակարգեցան ընդ հրեշտակս, էրկրկինս քո Տրնաւորիս վերայք ։ ||

որք յերկրաւոր զինուորութենէն գրեցան յերկնային
զինուորութիւն։

Յառաջին ներ յերկինից, յերկիզ տան, (1) Անմարմինք՝ ի
մաքին, իմաստուն են. որ մարտիրոսք՝ ի մարմնի եր-
կանց երևեցան իբրև անմարմինք, գերազոյն լինե-
լով քան զանձնատուր սրոյ և հրոյ. և զպատուական
մահս իւրեանց ընծայեցին քեզ իբրև բանաւոր կամ
հոգևոր պատարագս։

Յերկիզ հարցին, յառաջին տան, (2) ըստ բազում ձե-
ռագ. գիրն, ընդհեղեր ես աբաթոցս։ ի տպ. աբաթոց։

Ընդ, ի վերջին գրծատան, (3) ասէրն, համաբնական
յանխնձն, իմանի. միաբանական ձայնիւ. զի երևի կրկ-
նաւորն բառին, համաբանական։ (տես Թիւ. 125։)

Յերկրորդ ոզբմեաւն, յերկիզ տան, (4) ի 12 օրինակս
գրի, Հրեշտակք յերինէ փախաբեին. յայլս, երինէ։ Այս
գիրն են, ի օրինակ գրէ, երկն՝ է նմանաբ երկնից։ Ասասա-
քին են. այնչափ հրաշալի և հանդիս արիւնաւոր պա-
տերազմի մարտիրոսացն, մինչ զի ոչ այնչափ մարդիկ՝
քան Թէ հրեշտակք յերկնից անտի փախաբէն կալ՝ ի
աւետիս ննահատակութեանց. կամ, ցանկան զնոյն
հանդիս կատարմանն նոցա կրել։ Ասան զի Թէպետև
մեռանիցին մարտիրոսք ազգի ազգի տանջանօք, բայց
ի մեռանել անդ կենդանացան երջանիկ անմահու-
Թիւն. և կախարտանաց անտի և ի գերարանաց բարձրա-
ցան երթին ի կամարն երկնից, և ի միջոյ տանջողաց
խառնեցան ի գունդս զոհարժանաց։

Յերկիզ ներ յերկինից, յերկիզ տան, (1) յոր ամ ձեռագ.
գիրն, գեխանաք աբեանըն ասն յեր աբեանը հեղաս յերէրէ։
ի տպ. յեր աբեանը հեղան։

Ի մանկունքն, յերկիզ տան, (6) Այսօր ընդհեղեան, պարզ
գիր։

(1) * Անմարմինք՝ ի մարմնի ցուցան զերկնավերջ սրոյ և հրոյ մահուամբ. զպատուական մահս իւրեանց ընծայեցին քեզ քո բանաւոր զինուորք։ ||

(2) * Ոյր զանձամբ քո զբարերարութիւնդ շնորհեցեր քո արարածոց բարեգութ ողորմած. զքեզ բարի։ ||

(3) * Քաջանայք և պատրաստեալք հնազանդ ձայնիւն ըստ օրէ։ ||

(4) * Հրեշտակք երկնից փախուցին հանդերձ կատարման առ ցայս. որք՝ ի մահուան իւրեանց կենդանացան երթին ի կամարն երկնից, խառնեցան ի գունդս զօրաւորաց. ասցա բարեխոս։ ||

(5) * Փոխանակ արանցն ասացան ձեր արիւնքդ հեղան յերկրի. և հոս անդր բուրեցաւ յաչխարհ. յարժանաւոր ասելն Թէ։ ||

(6) * Այսօր շնորհեցան մեզ

զեալ է. հնարէիցան մեզ քարոզօղք և վկայք ՚ծծգի-
տութիւն, ածելով զմեզ մարգիկ ՚ի խաւարէ կառապաշ-
տութեան և անհաւատութեան՚՝ ի լոյս Աշմարիտ հաւատոյ:
Զեռագիրքն ևս դնեն յանձնոռնէիան. և դոլով յատկա-
գոյնիչ բառին ՚ի խաւարի, նախադիրն կրկնէիլ է: Կամ
պաշտութիւնն կոչի և ՚ի անհաւատութիւն, մի՞ զի է ուրացու-
թիւն Աշմարտին ՝՝ և դաւանութիւն ոչ աստուածոց:
Ի հնամեայնեալ ընդ նոսին: ի տպ. ընդ նոցին:

Ա՛ստ յայն: Ա՛ղբ:

(2) Յառաջին ՝՝ երկինսին, երկրդ. տան, ա-
սելն, ՚ի չերիւղ պակիչան ՝՝, իմանի. մինչ դեռ չերկիրն
կային ՝՝ մարտիրոսքն, բազում անգամ պակիչան
երկնային լուսով:
Յերրդ ՝՝ երկինսին, չերրդ տան, (3) է բազում ձե-
ռագ. դնի. Այս պատճառ անապական ընկալան: ի տպ. անա-
պականս:
Ի հինգերրդ ՝՝ երկինսին, ձևացուցանէ զբանն իբրև
չաւուր դատաստանի մնացեալ գՀանդիսն սքի մարտի-
րոսաց. ուստի յառաջին տան (4) ասէ, այսօր դասք
սքի մարտիրոսաց ցնծան ՚ի առաջ քո: Այլ չերկրորդ
և չերրդ տան. ձայն քոյ չերկինսից ՚ի վերուստ վկայե-
լով ասէ, եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ. և լցեալ զաեղն
անկելոցն դիտաց՝ արբանեկաց ապստամբ Թշնամւոյն
սատանայի, որ չերկինսից ՚ի վայր անկաւ:
Ի վեցերրդ ՝՝ երկինսին, չերկրդ տան, (5) Կանգնէ հեղ-
համ աբեան ձեռագիրքն, փոխանակ
ասելոյ, արեան չերոյ: Հեղմամբ մարտիրոսական ար-
եան ձերոյ աւաւել պայծառացան եկեղեցիք ազգաց
հա-

քարոզք և վկայք ՚ի խաւարէ կառապաշտութենէ և յանհաւատութենէ, ածել ՚ի լոյս զճշմարիտ ծանօթութիւն: ||

(1) * Համառօտեալ ընդ նո-
ցին այսօր և մեք ասեմք ըստ նմա-
տակ սքերոց վկայից: ||

(2) * Այսօր Հրեղէնազգեաց սքերոց դասքն ՚ի չերկրի պրսաւ կեցան երկնային ձեռնէն փա-
ռաքն: ||

(3) * Երկ. ըզպրսակս անապա-

կանս ընկալան ՚ի քէն քո. և գա-
սաւորեցան ՚ի դասս վերին զը-
ւարթնոցն. բարեխս: ||

(4) * Այսօր մարտիրոսաց
դասքն ցընծացեալ չերկրին ՚ի
առաջ ՚ին քումդ ոգւոյն ՚ին: ||

(5) * Քանզի հեղմամբ արեան
ձերով պայծառացան որ եկեղե-
ցիք. և զբաւուերսմած խաւար
կառապաշտութեանցն բարձիք.
ըզձեզ: ||

հաւատով և բազմութիւն, ընկակառակն տանջողաց՝ որք նոճազեցուցանել ջանային. այլ մանաւանդ զոր զքեանձր խաւար կատարչութեանն փարատեցիք։ (՚ի 14 ձեռ. կոտպաղոսութիւնքն։)

Ընդ. կիրիդ տան, (1) ըստ բազում ձեռ. և ընդ ըսոխո անապական առքերելով ՚ի տպ. անապական։

Ղորդոդ ֆայն ։ ձի ։

402. Յառաջին հարցն. ՚ի գործատան (2) սի օրինակ գրի. և դասակցեալք վերին ղբաբննոյն. յայլս, ղբաղն։

Յառաջին ողորմեացն, կիրիդ տան. (3) երեք օրինակք գրեն. Ասք և ըզխաչս իւրեանց բարձին ըզնէս զո. յայլս, ըզնէ։

Ընդ, կիրիդ տան, (4) Ասք խակապէս, իմաստաքն էն. որք ձնմարտապէս կամ գործով շինչային զզօրութիւն սատանայի, որ է փայլակն վայրանակէ կիրկինից. և ինքեանք հրեշտակք եղեալ, ՚ի տեղի սատանայի և հրեշտակաց նոր կարգ եցան կիրկինս։

Յառաջին ՚որ կիրկինից, կիրիդ տան (5) ասէին, Տաճար էն ոբ հոգւոյն, կարէ զատաբար հայիլ առ ոբ մարմնոյս, յր. երանելի վկայքն տաճար էն ոբ հոգւոյն, և կենդանի ոսկերք նոյ բժիշկ էն հիւանդաց։ Ասրէ ևս հայիլ առ ոսկերսն. յր կենդանի ոսկերք նոյ տաճար էն ոբ հոգւոյն, և բժշկականք հիւանդաց։

Երկիդ ողորմեացն, յառաջին տան, (6) Օչեղ սերղոյ, պարզելի էն իմաստքն. արժանի արա պատուհելոյ զնիշատակս սիրոյդ զքեզ՝ նմ սրդի նոյ։

Կիրիդ

(1) * Երկնային զբաղն ինձեալ ՚ի պատիւ պատարագի մահուան ձերոյ. և ըզպբսակս անապատ կանս առ բերելով ՚ի հօրէ լուսոյ. ըզձեղ ուսնիցէք ։ ||

(2) * Ի վերնական զօրութիւն քուումն պատեբզմեալք յաղեցին Թըշնամւոյն, և դասակցեալք վերին զօրացն օրհնեն ըզքեզ ։ ||

(3) * Ասք և ըզխաչս իւրեանց բարձին ըզնէն քո, և անմահ նեալն սիրով ընդ քեզ խաչակցեան. սոքօք աղաչեմք ։ ||

(4) * Ասք խակապէս չնչուցին ըզսատրանակէ փայլակն, և հրեշտակացեալք ՚ի գասս նորուն վերակարգեցան. սոքօք աղաչեմք ։ ||

(5) * Տաճար էն ոբ հոգւոյն կենդանի ոսկերք քոջ հիւանդաց բժիշկք. աղաչեսցուք ըզՔր ։ ||

(6) * Ըզքեզ սիրոյդ օրդի նոյ պատուհելոյ ընդիշատակս արժանի արա, և աղօթիւք սոցա ողորմեա մեզ ։ ||

Յերջիկ հարցն, յերկիղ տան [1] զասելն. Որ՛է սկիզբն նէ ևս, տես՛ ի կանոն առաքելոց, թիւ 106։

Յերջիկ ողորմացն, յերկիղ տան [2] ասելն, ևոսոցն՛է պաղատելոնէ, իմանալ, ՚ի պաշտամանէ կուռց դարձուցին զաշխարհս անուճամբ քով, կիմ դարձուցին՛ի հաւատս անուճան քո։

Յերջիկ ՚որ յերկնիցն, յաւաքչին տան, [3] Որ՛ պատ՛էօ, իմանալ, որք պարտաւորս վճռքին յանձն առեալ համբերելիք ևս։

Ի՛ջջիկ ՚որ յերկնիցն, յերկիղ տան, [4] մարմնով և արեամբ, իմաստքն են. տակաւ մարմնով և արեամբ իւրեանց մարտեան ընդդէմ ամբարիշտ տանջողական վիճուց. Թէպէտ և ինքեան վիրաւորելոյն մարմնով, բայց՛ի մահ խոցելոյն զբեզնիսն սատանայ. և շահելոյն յաւիտենական պարծանս։

Ի՛ Ձաշուն, յերկիղ տան [5] ըս 16 ձեռագրաց դնի. ապաթէն պակասէրս՛է դէպապաշտ մոլորուածն։ ՚ի տպ. և յայլ 10 ձեռ. մոլորուածէց։ Ի՛ սէրն, ՚ի կռապաշտ մոլորուածն, իմանալ. մինչդեռ աշխարհ կիմ մարդիկ համբերէն կայրին ՚ի մոլորութիւնէ կռոց, ազատեցին զնոսա արեամբ իւրեանց՝ իբրև վկայք ուղիղ պաշտօնէութեան, և քարեխօսք առ Աստ։

Ա՛ջջ յայն։ Ձիւս։

4ՕՅ. Յաւաքչին ՚որ յերկնիցն, յերկիղ տան [6] ըստ 26 ձեռագ. դնի. և ապաթէն պակասէ՛է դէն որ։ ՚ի տպ. և յերիս ձեռագ. պակասէն։ Այս ասելն՝ պակասէն պատճառի, ոչ իմանալ ըստ վայելման հոգւոյն, որպէս թէ այժմ չեւս ընկալեալ զկատարումն փառաց հոգւոյն՝ սպասէն լինել. ապա թէ ոչ՝ յայսմ կանոնի և յայլ տե-

(1) * Որք իսկզբանէ պատուական եղեն՛ի սէր բազմից հօրն, և ըստ նկերս հրաւիրեցին յորդորել զքոյս։ սոցին ապա ։||

(2) * Որք յանուն քո ՚որ զարձուցին զաշխարհս կռոցն՛ի պաշտօնէութիւն. ալօթիւք ։||

(3) * Որք զառ՛ի քո գալոյս բանիս յանձն առեալ համբերեցիք ով ՚ն՚ստաբէք հայրապետք, և որ ժանիկ եղէք վերկայինն առնուլ պըսակ ։||

(4) * Մարմնով և արեամբ մարտեան ընդդէմ վիշտ. վիրաւորեալք՛ի մարմնի վիրաւորեցին՛ի մահ ըղթելիսր, և ստացան պարծանքդ յաւիտենական։||

(5) * Նոյ հեղմամբ որ արեանն իւրեանց ազատեցին ըզմեղեալս՛ի գիշապաշտ մոլորութենէց. և եղեն յաղթօղք՛ի պատերազմի ։||

(6) * Կամաւ մատուցին զանձինս իւրեանց քեզ պատարագ արեամբն իւրեանց, և անհնչեցին պըսակիլ՛ի քէն որ ։||

տեղիս երդեմք, թէ ընկալան զպատկս անապական։
Ա. Յլ ցուցանէ միայն զանհնալութիւն կատարելՀայ-
թանակին՝ ի փառաւոր յարութենէն։
Յերկիր հարցն, յերկիր տան, (1) Որ՝ ի մարմնի, պար-
զելի էն խմաստքն. որք՝ ի մարմնոյս իւրեանց, կամ
մարմնաւորք գոլով, անմարմնաբար երևեցան դերա-
դոյն քան զնուիլն մարդոյ. զի արհամարհելոյն ըզ-
դժնդակ տանջանս և զմահ, ոչ՝ թէ անմարմինք էին
և անցաւք։
Ա. Նդ, ի գործատան, (2) Որ ֆառացն, պարզելի է. որ
արժանի արար զնոր վկայն լինել աւետող կիմ վայելողՀ
փառացն իւրոց, և երգակից հրեշտակաց։
Յեօթնեկնդ որ յերկինսն, (որ ըստ ոմանց ձեռ. դնի
համբաւէ.) յառաջին տան, (3) Լուեղէնն սերոց, իմաստ-
քըն էն. անձինք, կիմ հոգիք մարտիրոսացն՝ սիրօրդ
եղեալք՝ արժանաւորք եղեն ընկալեալ լինելոյ՝ և
յառագաստն լուսոյ։
Ա. Նդ, յերկիր տան, (4) առաջին ծագ ասէլն՝ կամ զգաս-
մայ մեզըն յուցանէ, որոյ բոց եղև կատարչաւելն,
և կիմ յայտ առնէ զնոյն իսկ մեզս կատարչաւելն՝ որ
յառաջն իրրև զբոց տարածեալ էր յաշխարհ։ Օ այս
բոց արեամբն իւրեանց շնջուցին զոր մարտիրոսքն. և
զմարդիկ՝ ի բազմաստուածութէ հրաւիրելոցն յօրհնա-
բանել միոյն որ Աստուածոյ։
Յայս որ յերկինսէ ձեռագիրքդ լինչ յաւելուն զգորգոդ
տուն այսպիսի. * Ատանէն արժանաւորքն, և տե-
սանէն ըզքո. և նորոգին՝ ի փառս ծածկին տեսու-
թեան։ ‖ (այլ օրինակ. պետրոսէն։)
Ա. մանկունքն, յառաջին տան (5) ասելն, առաքե-
ցելոցն ըստ օրհնութեանն, յայտ առնէ՝ թէ սկիզբն իմաստու-
թեան։

(1) * Որք՝ ի մարմնի անմարմ նացան գերբնելոյ քան ըզբնու- թիւս, արհամարհելով անարգե- լին ըզայր տանջանս և ըզմահ. և եղեն վկայք քո կամաւոր մահ ուանն. որ աքե ։ ‖

(2) * Որ փառացն խոյոց աե- սող որ զվկայն արժանի արար, և երգակից անանձինական զո- ցան. օրհնեցեք ։ ‖

(3) * Երորգութիւնքն սիրոյ անձինք յաղթող վկայիցն, որ ժանաւորք ընդունելոյ՝ ի յառա- գաստն լուսոյ ։ ‖

(4) * Ջի զառաջին մեզացն ըզբոց արեամբն իւրեանց շնջու- ցին. և ըզտեսիլըս հրաւիրեցին յօրհնաբանել ։ ‖

(5) * Որք եկեալեք՝ ի պատ ուել զնիշատակ որ վկայիցն, ասացուք ընկերն ըզգօնութեան, պատրաստեալ առ քո որ փառք ։ ‖

մարդոյ է Ձանապէրել զպատճառն ՚ամ բարեաց , և յայնմ ջնա փառաւորել . ուստի ասել կամի , ՚ի կատարել մեր զիշատակ սքոյ մարտիրոսաց , և ՚ի մեծացուցանել կի՛ ՚ի գովել զՀանդէս քաջուԼեն նոյ , միշտ պարտիմք առ Ձած վերացուցանել զփառատրուԼեն ։

Լանուէ համօրէն ՚ինՂեՂեԼոց ։

Օ կարգ հանգստեան շարականաց ըս ուԼ Ձայնիւ՝ առեն արարեալ պետրոսի գետադարձի , ոմն և գմնոր տիրոսացն ։ Ալակաւս ինչ ունիմք բացատրել ՚ի նմա ։

Ա՛ռաջին հայն ։ Ձ ։

4՝04. Յողորմեայն , ՚ԼերկիՂ տան , (1) ըս քաղցրամ Ձեռ . դնի . Որ ընդհօդ սէ հոգւոյն լռասաւորեցեր ։ ՚ի տպ. հոգ ։ ոյդ ։

Ո՛ւռ ՚ամ ՚Լերկնից քՂմանգամ ասէրն , ՚է ձողովս անդրանկաց ՚ամ , մեկնեալ է ՚ի Լորոգօրն . (Թիւ 18։)

Յերկնի ՚ամ ՚Լերկնից , ՚ԼերկիՂ տան , (2) Հաշտեաց ՚է չեռն սէ մարմոյ , յայտ առնէ կամ զիջ Հաղորդն՝ զոր ՚ի ժամ վախճանին իւրոց Թոշակ ընկալան ՚նՂեցեալքն , և կիՂ զիջ պատարագ մարմնոյ և արեան ՚ամ , զոր վասն ՚նՂեցելոց միշտ մատուցանէ եկեղեցի ։ Ալ ԼրՂ այսր տան ըս քաղցրամ Ձեռագ . դնի . դասէլ յաՂախողՂանքն տո ։ ՚ի տպ. տոմ ։

Ո՛ւ զիՂնդ ՚ամ Լերկնից , ԼերկիՂ տան , (3) Որ անէարՂեր ՚ԼեԼ , պարզելի է . որ ըս ՚ամՂեՂ անչարչարեՂիդ էս , եկիր մարմնով ՚ի չարչարանս ևՀ ։

Ա՛նդ , ՚ի չրՂդ տան (4) ասէրն , անմահութՂեդ էաՂօղ , Նշանակէ՝ անմահ կենդանդ տուօղ ։ Ալամ , կրկին անմա հութՂեդ պարգեւօղ , այ հոգւոյ և մարմնոյ ։ Ալամ , իւ րաւ

(1) * Որ ընդհօդ ՚ամ հոգւոյդ լռասաւորեցեր , յիշատակի իւ րեանդ զհոգիս նոցա ընկալ մարդասէր ըս մեծի ։ ||

(2) * Հաշտեաց ՚է Ձեռըն ՚ամ մարմնոյ և արեան քո ՚ամ . և պարգեւեա նոցա դասիլ յաՂա կողմանըն քոմ ։ ||

(3) * Որ անչարչարեԼիդ մարմ նով եկիր կամաւ ՚է չարչարանս , և ՚ի խաչին բեւեռեցար , հեգեր պարիւնդ ՚ի վերկուղ . այսր ։ ||

(4) * Որ հրաւիրեցեր յանմա հութՂեդ զաղգըս մարդկան անմա հութՂեդ բաՂաքն , աղաչանօք ՚ամ ՚ամ ՚ամ ՚ամ ՚ամ ։ ||

բաբանչիւրոց զիւր անմահութիւն մատակարարող, յիշ
արդարոց և մեղաւորաց ։

Ա՛ստուչին կողն ։ Ձի՛ն ։

405. Ի՛ հարցն, յերկի՛ն տան (1) ասելն, վերածեր ընդ-
ընդեալն, իմանալ, հաներ զմեռեալսն ի գերեզմանաց
անշնչանալով կիմ մեռանելով քո ի խաչին ։

Ընդ, ի գոթծատան, (2) Ար ահագին, իմաստքն ևս.
որ սոսկալի դողութիւք և սասանմամբ զարհուրեցու-
ցանէ զարարածս՝ ոչ միայն զժամուորս, այլև զանդրդ-
գայս՝ ի գալստեան իւրում. և բարձրագոչ ձայնիւ
գաբրիէլեան փողոյն ի մի վայր ժողովել զմեռեալս
ամ սկսեալ յադամայ ։

Յերկրդ ամր յերկնից, զառաջին տունն (3) այսպէս ընդ-
լեզուացն ամ ձեռագիրքք · Յորժամ յերկնից գոլ ձողն,
ապեցուսէ առնելով պէսպէսից ի գործառանն ահաւոր · յո-
ւզղ առնելով կիծանուցանելով ամ մարդկան գալ ի
դատաստան ։ Լսակ ի տպագիրս փոխեալ է, գոլ ձողն
ապեցուսէ · յառնելով պէսպէսից ի գործառանն ։ Յաղագս
այսր փողոյ երբեմն ասի հրեշտակացն, և այլ երբեմն
սրովբէից · զի յառնալ ի գիրս ՚ երովբէ, սերովբէ, նշա-
նակէն հասարակաբար զհրեշտակս ։

Ա՛ստուչին կողն, յերկի՛ն տան, (4) Յորժամ ձառագայթք ։ իմաստքն
են · յորժամ ձառագայթք ամծայնի փառաց քոց, կիմ
փայլմունք լուսոյն՝ որ նշանակիչ է ամծութեաց, ծա-
գին յարևելից · և դալոցն ։ որ նշանակիչ է ամծութեաց, ծա-
գին յարևելից · և դալոցն՝ ի հրեշտակացն, յոր
կիմ գիրք զարմանալեացն բացեալ լինին, և յայտնին
ամենեցուն ։

Ա՛ստուչին կողն ։ Ձի՛ն ։

406. Ի՛ հարցն, յերկի՛ն տան, (5) Ար յահաւոր, իմաստքն
են ։

(1) * Որ լուծեր ըզմահ և վ-
րածեր ընդ՚ընդ՚ելեալսն ի գերե-
ւոց անշնչութիւնն զո ի վերս
չին, և էլմանելով քո ի գերեզ-
ման Թագաւոր անմահ · օրհ ։ ||

(2) * Ար ահագին գոլմամբ
զարհուրեցուցանէ զարարածս ի
գալստեան իւրոյ, և քաջահրձ
չող ձայնիւ փողոյն համահաւա-
քէ ընդ՚ընդ՚ելեան որ յադամայ ։ ||

(3) * Յորժամ յերկինէ գոլ
փողն ապեցուսէ զմեռեալսն ի
Թուցանել ընդ՚ընդ՚ելեան ի
բար-

(4) * Յորժամ ձառագայթք
ամծութեղդ փայլին ի յարևելից,
և գալոցդ հրաշէցն բանին,
յայնմ աւուր ։ ||

(5) * Որ յահաւոր և յանպա-
տասց գալստեան քոյ որ զար-
փան ապդեցութեան յառնելով
սիւներայ ի գառաստանն աշա-
ւոր, յայնմ աւուր ահեղին յե
շեալ որ ։ ||

էն . յահաւոր գալստեան քո՝ որով ըս ամպս երկնից գալոց ես , յարուցանես զմեռեալն ձայնիւ փողոյն , ըս։ Յողորմելոյն , յառաջնին տան , (1) ըստ 19 ձեռագրաց այլև՝ ի տիսղն ոսկանայ գնի , ի գոգ հայրապետին աբբահամու ։ Ի սակ յայլ տպագիրս , և՝ ի 13 ձեռ. նահապետին ։ Զոգ աբրահամու՝ ըս սովորուն վարդապետաց նշանակի զՀանգիստն արքայութեան , առեալ զնմանութենէն յառակի մեծատանն , յորում ասաց քն , Թէ մեծատունն եւս զլազարոս հանգուցեալ՝ի գոգն աբրահամու ։

Ա. Տոպ կողն : Ձիե :

407. Ի հարցն , ի վերջին գործատան (2) ասէրն , զաբրահամ պանդխտեալն , իմանալի . յարուցանել և նորոգել զնոջեցեալն՝ ըս այնոսիկ որք կենդանի մնացեալ էն յարմաժամ։

Յողորմելոյն , յերկիր տան (3) ասէրն , զառաջինն առեր զանցանան , իմանալի . զառաջինն մեղս ադամայ՝ (ըս որով փակին մեզք այլ մարդկան ,) առեալ բարձեր մերով քնութեամբ՝ ի վերս խաչին , ըս ասացելոյն (ա. պետր. բ. 24.) Որ զմեր մեղս իւրով մարմնովն վերացոյց՝ի խաչափայտն ։ ||

Յերկիր նոր յերկնիցն , յառաջնին տան , (4) ընդ բայիւն դասատրեցե իմանալի զօրութեամբ ընդ սբօ ոգ. և այսպէս կարգեալ է . յիշեա՝ նոր զՀոգիս ննջեցելոցն , և դասատրեա՝ ըս սբօ զո՝ի յառուբն այցելութեամբ , յոր յառուբ դատաստանի՝ յորժամ ինդիր առնես սիրելեացդ քոց ։

Ի չորրորդ նոր յերկնիցն , յերկիր տան (5) յասէրն , ընդ որ ընդ դասեալսն խօրհէ , զօրութեամբ կրկնելի է ընդ՝ն . յոր կարգեա

քարբառ փողոյն . յայնժամ երանելիա կոչեմն ընդ ննջեցեալսն մեր ընկալ և հանդ՝ն ընդ սբօք ։ ||

(1) * Որ կոչեցեր առ քեզ նոր ընդ ընկերս , ընկալ ընդ ընդ ննջեցեալսն՝ի գոգ հաւատից աբրահամու , ողորմած ։ ||

(2) * Ի գոչել հնչական փողոյն զարթուցանէ ննջեցեալսն հանդերձ կենդանեաք · բարձր ։ ||

(3) * Որ ինքն յերկնից վասն մեր , զառաջինն առեր զանցանան ադամայ , մերով բնութեամբ ձեռաք · հանդ՝ն ։ ||

(4) * Ի գոչել նոր յառաջնոյն զոր քաղցրութեամբ հնամեա զգոն զարթուցանէ ընդ սբօք զոր ննջեցեալսն ընդ սբօք քո , և դասատրեա՝ի յառուբն այցելութեամբ ։ ||

(5) * Որ հրաւիրեցեր ես կոչեցելոց , ընդ աջմէ դասեալսն կարգեա և ընդ նոյնիսկ ննջեցեալսն , և պարգեւեա մեզ փառս տալ անուանիդ ։ ||

գեա՛ զմեր ննջեցեալսն ընդ դասս լուսոյն լեառնմէ քումմէ ։
Ի հինգերորդ ՝ որ յերկնից , յառաջինն տան (1) ասէրն ,
Եւ պողնջէն բնութիւն , իմանի . քո՛ի գալ իւրում՛ի դա-
տաստան , զմեր հոգեղէն եւ զապականեալ բնութիւնն
կի՛ զմարմինն նորոգելոց է եւ առնելոց իբրև հրեշտէն ,
յո՛ լուսաւոր եւ պայծառ ։ Կամ , նորոգելոց է հրով ,
մաքրելով յա՛մ ապականութէ ։ Կա՛ս այսու Ճանապարհ
արդարոց , յո՛ շահիցն կի՛ անցցի՝ ընդ որ արդարքն ելա-
նեն յերկինս , լինին բովանդակ լուսաւորք , ոչ՝ ասի
յերկի՛ տան . եւ ամպովք ընթանան խառնիլ՝ի բիւ-
բաւոր բանակս հրեշտակաց ։
Օ մինի այսոցիկ շարականաց՝ գոն սաղմոսք , եւ երգք
ննջեցելոց՝ որք ասին՝ի կարգի քահանայապետին , ՝ի
բեւեռանդ վախճանելոյն տալով ողջոյն հրաժարական
առ եկեղեցին , առ քահանայս , եւ առ ժողովուրդն ։
Կա՛ս պատմի՝ի վարս մեծին Կերսեսի հայրապետին ,
Թէ յելս երջանիկ կենաց իւրոց եւ տանել զինքն յե-
կեղեցի , և ինքնին կատարեաց զայսպիսի հրաժարա-
կան աղօթս . զոր յիշէ մեսրոպ երէց , ոչ և չնորհա-
լին ՝ի վիպասանութէն ասէ , * Հրաժարական երգ-
ցոցին եւ աղօթից , ամենեցուն ողջոյն տուէալ ։ ||
Ի շարականն , Հա՛ա ոանելով , առաջին տունն (2) խօ-
սի առ ննջեցեալն . և իմաստքն են . ոչ դու հոգի խա-
զաղացեալ կի՛ հրաժարէ՛ի խռովութենէս աշխարհի ,
ունելով զՀաւատս հաստատուն՝ Երէց առ արարիչն քո ,
Հայցելով՛ի նմանէ՝ տա՛ծ իմ հանգի՛ զիս ՝ի փառս քո ։
Յերկի՛ տան առ քե՛ դարձուցանէ զանձն , ազատելով
պահել և հանդուցանել զվախճանեալն՝ մե՛ ձչմարիտ
հաւատոյ նորա ։
Կակ յերէից տան վերստին առնննջեցեալն խօսի , յոր-
դոր քաջալերուէ տալով նմա՝ գնալ աներկեայ յու-
սով

(1) * Դալոց է մեծ ինքն փա-
ռով և փառօք հօր , և ըզհոգեղէն
բնութեիս հրեշէն նորոգէ ։ Լու-
սաւոր են Ճանապարհք արդա-
րոց , և ՝ի բիւրաւոր բանակս
հրեշտակաց ամպովք ընթանան։||

(2) * Հաւատս ունելով հոգի
խաղաղութէն , երէց առ արարիչն
ասէլով , ձե՛ իմ հանգի՛ ։ Ար
հաւատս հոգի յո՛ , ըզոս պահեա
զի քոյ խաչի և յարութենէդ հա-
ւատոց Թագաւոր երկնաւոր ,
հանգի՛ զհոգի սորա յերէլով սո-
քա զՀաւատս ։ Ի քաղաք սեա-
ռն զօրութենէց և ՝ի քաղաք թա-
գաւորին մեծի . ուր ժողով
սրբոցն են ՝ի խաղաղութէեան ,
գնացես յուսով և հանգիցես ընդ
հրեշտակաց գասս , տեսանել
ըզայսըն յաւիտենից ։ ||

սով՝ ի քաղաքն ՚ի յԵրկինս , ՚ի ժողովս սքեղ փառաւո-
րելոց , և հանդիսելով ըզ դասս հրեշտակաց՝ տեսանել
զլայն յատեանիկս գլուխ : Եւ այս է յայտնի խոստովա-
նութիւն Եկեղեցւոյն Հայոց , թէ սքեղն վայելէն այժմ
՚ի փառս երկնից , տեսանելով պայծառութիւնս գլուխ :
՚Ի շարականն Աթոռապետէն որոմանք , որոյ սկզբնագիրքն
կազմէն Աթբէս , յառաջին տան (1) ուր ասպագիրքն
գնեն , յաբեռացանէ ընդհեռուն , 10 ձեռ. գնեն , յաբեռա-
նէ զննէցեալն . այլ 4 օրիկ . զբերեռացանէ : Եւ Յերկրդ
տան ասէրն , ահա եհաս ՚ձեր էքբոնէն , ՚ի 12 ձեռ. գնի .
՚ձեղ էքբոնէ . այլ , ձեր , կամ ՚ձեղ . այլ , էքբոնօղն :
՚Ձերդ տան , [1]ոմանք սքբեռ , իմանալի՝ որոտումն կամ
դղրդմունք սաստից յաբեռցէ՚ի գերեզմանեաց , ընդհա-
նուրք ըզառաջ քան ևն : [2]Այլք ՚ի 8 ձեռ. գրի . ընդհանուր
առաջի , և պեռանէն : [3]Ի յերրորդ տան յասէրն՝ գաղտնիք
գործոյն յայտնին ՚ի մեծ հրապարակին , և դողալովքն-
դանան , այլ նշանակ թէ գործքն ընդհանան , այլ գոր-
ծողքն ամենեցունք ինքեանն ՚ի խղճէ մեռանն վարեալք
ընդհանան յանվախճան տանջանս :

Երրորդ յայն : Ձմեղ .

408. Յառաջին ՚ձեր Յերկինսն . յառաջին տան , (1) ա-
սէրն՝ ոչ հողացեալ , քառասուն ոչ փոխանակ ժամանակին
եգիտէ . այլ ՚ի ձայնել զոհարձնոյն հնչմամբ հրաշա-
լի փողոյ՝ յորժամ հոգացեալ կամ փառալ մարմինք
մարդկան նորոգին , յայնմ ահեղ ժամուն ընդ-
ջեցեալս մեր :
Ընդ , Յերկրդ տան , (3) ասէրն՝ Թագաւորըդ Թագաւ-
որացս փառաւորոյ պեռանէ , ՚ի բազմ ձեռ. գրի պեռանէս :
Յերկրդ ՚ձեր Յերկրս . յառաջին տան . (4) ըս բազմ ձեռագ-
գնեն .

(1) * Սաթափէնն որոմանք և աշակին զօրութիւն գալոց է փերկնէն յաշխարհս յարուցանել ըզմեռեալսն : Ահեղ և մեծ բան բաւով հրեշտակապետն գոչէ . արիք սուկ մի նրնիկք , ահա եհաս ձեր փերկնէն : Նոտանէն սըբ-
տիւք յարուցեալ , և ընդհանուր առաջի . և սեռանեանք ըզփերկնէն հեռաւ փառաք ՚ի յաշխարհս : Գաղտնի գործոցն ծածուկք յայտնին ՚ի մեծ հրապարակն . և դողալով ընդհանան ՚ի յանվախ-
ման ՚ի ատնջանս : || (2) * ՚Ի ձայն մեծի զոհարձ-
նոյն և ՚ի հընչումն հրաշալի փո-
ղոյն , ուր հոգացեալ մարմինքն մարդկան նորոգին , յայնմ ահեղն ահեղին յիշ : || (3) * Յորժամ նրշան տուռ-
նէան հառագայթիւք փայլէ , և թագաւորըդ թագաւորաց փա-
ռաք սեռանի . յայնմ ա : || (4) * Որ երկայնամիտք ես որ

գնի . հանգո՛ չիոգի ×ո ծառայից . յայլ ձեռ . ծառայէ ։ ի տպ. չիոգիս ×ոց ծառայից ։

Ի հինգերորդ ՝որ յերկին , յերկոդ տան , (1) ի բազում ձեռագրս . գնի . Ղաղիւբ անբասպատ յորմէ ինքն ընծոյեցի ։ ի տպ. ղընծոյեմ ։ Ոտկ տիեզերական հնոյհք իմանին պարգեւք կիր բարիք հնոյհելոյ ՝ամ արարածոց ՝ը իւրաքանչիւր ընտանեաց . որք բովանդակ ՝ի զօրութիւն հոգւոյն սրբոյ բաշխին ։

Ի վեցերորդ ՝որ յերկնիսին , յերկոդ տան (2) ասէրն , նորա գին տալեր , իսկ միայն ՝ի վէր մնալոյ մարդկան, այլ ՝ի վէր բոլոր տարերաց , ՝ր ջրոյ , հողոյ ՝ը . զի և այսոքիկ մեզ բերին յայնժամ յօտար խառնուածոց , և նորոգին յիւրեանց յատակութիւն ։

Ա՛ստ յայն : Ձեռ. Է.

409. Ի հարցն , յերրորդ տան (1) ասէրն , յաչխարհական աթենն , իսկ , ՝ի տիեզերական կամ յաշխատասիրութ ղոյ առեւտուն ։ Յայնժամ թոզուելիւն հնոյհեա ասէ՝ մեր ՝նջեցելոյն , գոլով դու առօղ ՝ամ անմահութիւն բանաւորաց , և պարգեւիչ կենդանութ համայն հնոյ կենդանեաց ։

Ի նդ , ի վերջին գործատան , (4) ՈՐ ըշխողացեալ , իմանի . որ ՝ի հող դարձեր ապ մարդկան նորոգ ՝ածին զոյութիւն ։

Յողջոմեայն , Յանախ բնական ծոցոյ հօր , սկզբնապիրք տանոյն կալմեն՝ Յաճ . և կարծի արարեալ յակոբայ կլայեցւոյ կիմիկոսի ։ Ամաստքն քաղցրայար էն , և կազմութիւն վայելուչ և հոգեշարժ ։

Յերկիր ՝որ յերկնիսին , յաւաջին տան (3) ՝ը բազում ձեռ.

(1) * Ղաղիւբ անբասպատ յորմէ բաշխի տիեզերական չընծոյ . բարեբանեմ զղեզիզ որ նորոգ զոգ եւ ղընծոյեցեալ հոգիդ ՝ձըզ մարթաւ ։ ||

(2) * Նորոգին տարերք երկրէ եւ ի ձայնէ հրնչման փողոյն որ գոչէ զկենդանութիւն առ արիք եւ զմեռեալս ՝որ կենդանասցէ ի մեռելոց ։ || փաղցր եւ անուռակալ հանգիստ զհոգիս քոց ծառայից . զի մի դարձցի տնանկ ամաչելոյ յաւուր ահեղ առեղին ։ ||

(3) * Ընծայհութիւնց տուօղ քո եւ պարգեւիչ կենդանութեան , ՝ի միւսանգամ գալստեանն եւ յարհական առեղին թոզուելիւն հնոյհեա մեր ընդնիզելոյն ՝ըձ ։ ||

(4) * Որ ըշխողացեալ բնութեն մարդկան նորոգ իւր ՝ծածութեն , և կենդանարձէ ՝ի կեանս անմահ . բարձր ։ ||

(5) * Որ արարեր եւ հրեղէն նաց և հողեղինաց . և մըշտնջենաւոր փառաւորեաց ՝ի բանաւոր պաշտօնեից . ՝ի քէն հայցեմք ։ ||

ձեռ. գնի. և մղանջնեաւոր փառաբանիս ի բանաւոր պաղատանէից։ ի տպ. պաղատանէից։

Ի հինգերորդ ՝ուր յերկնիցն [1] ասէրն, ի գոսանգամ փառաց էրոյ փալատեանն, պարգեւի ի այսպէս. ոմն ոչ հանգուսցէ զծառայս իւր զննջեցեալսն ի յաւիտենից կամ ի սկզբանէ՝ փառօք միւսանգամ գալստեան իւրոյ։ Կամ, հանգուսցէ ի միւսանգամ իւր գալստեան փառաց, յո փառաւոր գալստեան։

Ի մեծացուսցէն, ի եռաքն վիմածին, բազում խորհրդաւոր օրինակօք մեծարի ՝որ ՝ուծածինն. և յառաջին տան [2] ՝ը 19 ձեռագրաց գնի. բաբառնոյ բանին տուն պանդխտութե։ ի տպագիրս ինչ, և յայլ 8 ձեռ. տունկ. քայց առաջինն յարմար է։

Ընդ յիւրըզ տան, [3] Յօղ հաղորդաւալ, իմանալի՝ գազապէ, որ ի յօղոյ իջանէ ի վէր տերևոց։ Աբեբաստաֆայլ, ի 11 ձեռագիրս գրի, մարգրդաբայլ։ Ոկ զայլ նմանական անուանն բացայայտեալ երկ յայլ շարադրութիւնն պարգելի է. կենդանին յաւիտենից որդին ՝ուծ՝ փառակիցն ի հօր, որ կայ յահաւոր ի հայրական կառս քերովբէից, իշխանութիւնք դասելոց և զնամարարածս։ Կամ, բառն ընդ հօր յարելի է ի խառնուածս։ Յո կենդանին յաւիտենից որդին՝ որ ընդ հօր կայ ի հայրենի կառս իբրև փառակից, դասելոց է ի՝ը։

Յառաջին ՝ուր յերկնիցն, յառաջին տան [5] տեսանելի

(1) * Ընդ զբաթունս երկնից օրհնեցեք ընծաստեան ՝էյաթոս փառաց · զի հանգուսցէ ընդնջեցեալ ծառայս իւր յաւիտենից ՝ի միւսանգամ փառաց իւրոյ գալստեանն ։ ‖

(2) * Եռաքն վիմածին, ազբիւր յորդառատ, բարուխակ ծարակէ, այդի վայելուչ, որովք տոզի զկն · բաբառնոյ բանին տուն անօրէնութե, տպագրատ տոզոյն · առ ծրնեաւն ՝ի քէն միշտ բարեխոս ։ ‖

(3) * Յօղ քաղցրածաւալ, ջանկալի զուարթնոցն, նիւթեալ զկն սրտիզ · գնդ մարգարտաֆայլ, հին եկեզեցւոյ · մարգրդ աղաւնի, ոսկ հովանաւոր ՝ը կոյս մարիամ · առ ծրնեաւն ։ ‖

(4) * ՈՐ յահեղակէրպ հայրենի կառս ընդհօր փառակից կենդանին յաւիտենից, և իշխանութիւք դասեալ զնամարարածս · օրհ ։ ‖

(5) * Քանզի գքէզ օրհնեն իշխանութիւք երկնից, Թագաւոր փառաց ամենակալ ամենակարող Թող ըզմեզս մեր ՝ընջեցեալսն, և հանգո ։ ‖

լի է որոշումն բառիցն ամենակալ, և ամենակարօղ ։ Ի սմա նշանակութիւնէ իրացն նոյն են երկոքինն՝ միապէս պատշաճեալ ոչ ։ բայց յետնական նշանակելոյն զանազատնեալք ։ զի ամենակարօղ կամ ամենակալ յայտ առնէ զկարելին ոչ առ նմա ինչ ։ իսկ ամենակալ՝ նշանակէ ունել կիմ կալուած զնմա ։ և ըստ բառիս հաստատի յունականին ֆանտօսթոպտօս, զոր ի կիրառանուն յոյնք ի Հնդեւռանակին և յայլ բանս ։ և սքէն կիւբերեղ եղեւ ասի ։ ի կոչ ։ ընծայգէ ։ Հանապ ձ ։ մի կնեալ կայն բառն ասէ ։ * Ի մեծնական այն է՝ որ ամի իշխան է ։ ‖ Օ որմէ ապղ առնէ թիւեալ ծանօթապար դրոցն կիւբղի, թէ ամենակալ, և ըստ լատինաց՝ օմնիփօթէնս ոչ հաստատի տիրապետ յոչ նական բառին, այլ առելի էր՝ օմնիքնէնս, յոր ամենակալ ։ Ի յոսէ մնոք առին և թագդմանիչք մեր ։ զոր և բացատրեն Հատրոմայ վրիպեաւ ։ ի մեկին ։ Ժա մնկապդ ։ Հրեա 18 ։ ասէ ։ * Ամ վայրապար և զամենակալին յաւելու ։ այլ զի զմնաւ ածցուք՝ թէ նոյն ինչ է ամենեցունց, և բառական առ ամենեսին, և զիմ ունի ըստ իւրում իշխանութեան ։ զի այս է ամենակալն ։ ‖ Այլ քանզի այսպիսի ամենիշխանն՝ ունի և զիմի կալ ըողութեն, նմին իրի բազում անգամ ամենակալ ասի փոխանակ ամենակարօղի ։

Ի՞նդ, կերկդ տան, (1) ի 1 ձեռ. ածային փառաք պեսլեան ածուածն ։

Կերկդ ինր կերկնիցն, կերկդ տան (2) ըստ 18 ձեռագ. գնի ։ Ինդ հոգւոյն արդարոց կատարելոց ընկոճս ծառայից ։ ի տէ ։ և յայլ 5 ձեռ. և ընկոճս ։

Ի՞նդ կերկդ ինր կերկնիցն, կերկդ տան, (3) Խոսոմանող հոգիս, կամ զօրութեն իմանալ բայ ինչ, այ խոստովանող հոգիս ազատ ։ և կամ իմանալի է հայկական հոլով, և յարեալն ի բայն ընկալ ։ այ խոստովանող հոգիս ընծայս ինր ։ և ըստ այսմ բացատրութեն գրեալ է ի մի հին օրինակ, Օ խոսոմանող հոգիս ։

Յու-

(1) * Որ ի նախնուն ըզմարգարէն մովսէս լուսաւորեցեր ածային փառաք աւետմամբ ձայուածքո և լուսաւորեա և ըզմեր ընդրնեցեալսն ։ ‖

(2) * Ընդ հոգւոյն արդարոց կատարելոց և զհոգիս ծառայից քոց ընդ սուբբրա քո հանգիս մարդասէր ։ ‖

(3) * Խոսոմանող հոգիս որ էիցէ զուռայնութեն ընծայս աշխարհ ։ արդ ինր ընկալ ըզծառայս քո ։ ‖

ՀՅուԹԵՒՂ ՝որ յերկնից ՝ յառաջին տան (1) ՝ի վերջն
ըս լուգումբ ձեռագ. դնի . և առնէս զկապաւանան ջո աբա-
բածոյ ՝ ՝ի տուլ . յոյ աբաբածոյա ։

Ա. ժՁ. ՝որ յերկնից ՝ Ա. Նուիրեալն ած , յառաջին տան (2)
ըս 12 ձեռագ. դնի . փոխել և պահել յանպատում ՝ի կենա .
յն գործել զլարին , և պահիլ մի անպատում կենաց ։
՝ի տուլ . և յայլ 16 ձեռ. պահել ՝ Ա. յլև ՝ի վերջն ըս 25
ձեռ. դնի . հափաւ հնդանել ՝ ՝ի տուլ . հնդանել ։

Ա. նդ , յերկիդ տան (3) ըս ամ ձեռ. դնի , Ամէն եղեալա
անպիսանացան . յն ամ որ ինչ ՝ի կիս իբրև ոսկեղինն վարդ
կապմեալ եին , անպիսանացան մահճակացն ։ ՝ի տուլ .
ոսկի եղեալ անպիսանացայ ։ Ամաստքն յայտնի են . զի
մահճակաց եղծանի բնութիւն մարդոյ՝ որ կապմեալ է
յոյլ ոսկեղինն յարմարութիւն , հոգին իբրև ասէն պատ.
ուհան յեռեալ ըս գործուած մարմնոյն . և ՝ի բա.
ժանել նոյ զՀետ գայ քակտումն գեղեցկայարմար չին.
ուածոյ մարմնոյն ։ Այդպէս յայրենիս , եմասրուածս չե.
մարեցայ . ես որ իմաստուն էի ըստ բնական և ածայինն
իմաստուն , յիմարեցայ՝ յայլ միտս ապրեցայ ՝ի բազ.
մապատիկ ալեաց մի-զաց՝ յոր ընկղմեցայ . ըս ամ ձեռ.
դնի . որ ընկղմեցայ ։

Ա. ՄՁ. յառաջին տան , (4) Ա. ուրիբաս վե.
հափաւնէրն , իմաստքն են . բազմերամ հոյլք կի գունդք
վերհագուննից հրեշտակաց՝ յոգնախառնեալ , յն միաժողով
կի միաբանութիւն եղանակիցն ՝ի ծննդեան փրկչիդ .
և երգելով մնասուցանեն միշտ զերանական զՀոգեղէնս
հնչմունս երաժշտականաց , յն երաժշտական նուա.

գաց

(1) * Որ հայրական իշխանու.
թեամբ և փառաք գալոց էս ՝որ ,
ՀՅուսեալոց էս գասուր հանգերձ
քո առաքելովք . և առնէս ըզ.
հասուցուածքն քոց աբաբածոյս ։||

(2) * Ա.ընտիկքն ած սիրոյն
աբաբուքեամբ , ՝ի հոյլ սահմանս
ըզմարդն առաջին . գործել և պա.
հել յանպատում ՝ի կեանս ·····
ընկալ և հանգիս ՀՅրաժարեալ
հոգիս յեօթնասաստեան լուսե.
դէն խորանս , ուր ժողովեն են
սրբոցն ՝ի խաղաղանէ , հոգւով
հեզուէ յերկնից բարութեան ։||

(3) * Ոսկի եղեալս անպիսաս.
նացայ . գեղեցկայարմար չինուա.
ծոյս քակտուածս , խմաստութիւն յէ
մարեցայ . ՝ի յալեաց մեծաց յոր
ընկղմեցայ . և այժմ ։||

(4) * Բազմերամ վերհագու.
նիքն հոյլքն յոգնախառնեալ և
զանակիցն . երգս առեալ մա.
տուցանեն զերաժշտականացն զե.
բանաւէս հոգեղէն հընչմունս ,
քեզ ելմնեալել որ ծնեալ ապոյ.
աքաղ և վերածէր ըզդրս մարդ.
կան հօր յորդեգրութիւն . ապաս.
նոք հոյլեցիք ՝ի քէն ըզընկնել.
ցեալըն մեր ընդ սիրելս քո հան.
գո ։ ||

գաց կի՛ ձայնից , քեզ է՛ միմանուելիդ յոի՛ , որ ծնար իբ-
բև զաղջ , և զազգս մարդկան վերածեր յորդիգործ-
[թիւն հօր քո ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (1) Որպէսզի ել գովքն , իմաստքն
են ։ քաղցր եզանակաւ երգելով գովն զքեզ լուսա-
ւոր գունդք հրեշտակաց ։ հնչեսցեն ինձ ապաւէն ։ (յայտ
ձեռագ ։ ինձ ապաւէն ։) յիւ մեզմիկ շարժելով զքեզ ի-
բեանց , պատեն և ծածկեն զդէմս իւրեանց յահ-
փառաց քոյ ։

Ա՛նդ , յերկիր տան , (2) Ոմանք ի վեր , իմաստքն են ։
զնոյն երգս , կի՛ նոյնպէս և մեք ել հրեշտակաց եր-
գեմք քեզ զերգս հոգևորս՝ բաբառեսցուք յոյնի՛ , յիւ աս-
հետական կամ կարգաւորեալ ձանիւ ։ կամ ձայնիւ
աւանդեցեալով ի բարձունեաց կամ ի վարդապետաց ։
Կամ , ձայնիւ և բանիւ հրեշտակայնով ։ զի յօրհնու-
թիս ոյ վարդապետ մեր են հրեշտակքն ։ Կամ ոչ լոկ
ձայնիւ օրհնեմք , այլ բերելով քեզ ել երից մեղուս
պատարագ՝ զոսկի , զկնդրուկ , և զմուռս , յիւ զսեր ,
զաղօթս , և զձեռնունի մաքրութ ։

Ի վերջին շարականն , ||՝ Եթ Լ ասէղ է օրն , յերկիր տան (3)
ասեն , ի գլուխ օրն ծածկին , իմանի ։ մեզ դատաւորք փախչե-
լով ի աջակէն լուսոյ փառացն քոյ ։ կի՛ զքեզ
կեալ ինան ի լուսատուիդ անտի՝ որով արդարքն
պայծառանան ։ Լոկ յաջոյդն , Ձառադայիթ որ խաչին
գայ առաջի , Խորհ պեղ ոչ պեղ ինձվախ , իմանի ։ մարքիկ
զոդն առ ի լինել կայան ոտից դատաւորիդ եւ ։

Ա՛յլ ի յոյն ։ Ձ ։

411· Յառաջին աղօրմեաին , յերկիր տան (4) ըստ քոյ
ձեռագ ։ դնի ։ հանգո՛ղ չհոգիս տո ծառայից ։ ի տուգ ։ տոյ ։

(1) * Դէզգէզել գովն ըզ-
քեզ գերապայծառ դունդք հո-
գեղինացն , հեզաբար թեւատա-
րեալ պարտականիկ ծածկեն ըզ-
դէմս յոհ փառաց քոյ ։ քէզ եմ
մանուկ ։ ||

(2) * Ոնոյն և մեք երգեմբք
քեզ բարձունական ձայնիւ զեր-
գս հոգևորս , առաքելով քեզ
պատարագ ոսկի կընդրուկ զը-
մուռս և չխալուխս ։ քեզ եմ ։ ||

(3) * Խաչն փայլէ յաբեւ-
լից ճօճանգաւոր քան
զարեգակն , պայծառանան ար-
դարքն ։ և մեղաւորքն ծածկին
յանդատաւոր լուսոյն ։ և Ձառա-
գայիթ որ խաչին առաջի քո գայ
մաքրէ սուգ քեզ իրեվանէ ։ ի
յայնմ աւուր ահեկին ազօրմեայց ։ ||

(4) * Ոյր ոչխիս իշխանութիւն
մահու և կենաց , հանգո՛ղ չհոգիս
քոց ծառայից , և շնորհեա՛ ի
յաջակողման քոյում դասիլ ։ ||

Հաստատուն ձեր յերկնիցն , յերջիր տան (1) ասելն , լցուցեալ զիս ամ բարութեամբ , (ու օրհն . բարութեամբ .) իմանի , պարգևիլ կամ առատացուցանել ամ բարեաց հոգւոյ և մարմնոյ , յերկինս և յերկրի ։

Հնդիր ձեր յերկինիցն , յատաքին տան (2) ի՛ բղխմ ձեռագիրն , հանդուցանելոյ ի՛ նրանէն կաս . ի՛ տպ . հանդուցանել ։

Ի՛ յերջիր ձեր յերկինիցն , յերկրորդ տան , (3) Օ՛ որս հաստատեցեր , իմաստքն են . զոր ի՛ նմանէ յերկնից մտանակից արարեր սէրց քոց ի՛ հաղորդութիւն մարմնոյ և արեան քո , այսօր ընկալեալ հանգոյ գՀոգիս նոյ ի՛ սէրս քո ի՛ փառս , կենագործելով զնոյ յաւիտենական կենաց ։ Լ՛սել կամի . որով հետև հաղորդութիւն մարմնոյ և արեան քո՝ է առհաստատեալ երկնային փառացն , աղաչէմք՝ զի նոյ մանակից սէրց քոց արարեր զնոսիկ ցեղսն ի խորհուրդ մարմնոյդ և արեանդ , նոյնպէս և մանանակից նոյ արասցես յերկնային փառս ։

Ի՛ հինգերորդ ձեր յերկինիցն , յերկիր տան , (4) Ի՛ չերեքիլ հրաշիցն , իմաստքն են . յորժամ հրաշալի զօրութիւնք պայծառ փայլմամբ երևեին ի՛ քառակերպ նշանի խաչիդ ։

Լրաւ Ննջեցելոց ։ Ձեռ ։

Ո՛ ընդունակ լինիցեմք ննջեցելոց զստ ապաւինից ի՛ քեզ անեղ , արարեալ և նեբասի զքանի մի տունս երկրի նաև ի՛ գիւերաժամուն զինի աւետարանին հանգստեան ։

կալեալ հանգիստ գՀոգիս նոցա , կենագործելով ի՛ կենարար յաւիտենից մարգս ։

(1) * Հոգիդ Աշխարհս որ աղբիւրդ էս անթափանելի , և լցուցեալ ամ բարութեց . յԱՀԱ ։

(2) * Որ արարիչդ էս արարածոց հանգուցեալ ի՛ հրեղէն կառս . յԱՀԱ ։

(3) * Ըստս հաւատարեցեր ընդ սուրբսս քո հաղորդել մարմնոյ և արեանդ քո . այսօր ընկալեալ հանգիստ Հոգիս նոցա ի՛ քո փառս ։

(4) * Ի՛ յերեքիլ հրաշիցն արփեացաւ փայլմամբ ի՛ քառակերպ նշանի քո սուրբ . և զորք երկնից ի՛ յերկիր ծառայիցն . զաւրհնելոյ ի՛ քեզ ։ ||

ՀՅատաջնում տան , (1) Լ՚ՁՁ անեղ , այն որ ի տպագիրս մնալ ի սովորէ , գոգաւոյն ընդհանրապէս անձնաբեր , յիսմ ձեռագիրս դնի , գոգաւոյ ընդհատ ապրեբարար . և որպէս Թուի , ամանք զատն ընդհատ կրաւորական իմանալ , յո բդիեէլուԹիւն , փոխեալ էն՝ ընդհանուր ։ Լայց իմանալի է նեբգործական փոխանակ ըզիրոյն . քան որամ այլուբ ևս կայ սովին նշանակուԹիւ . ոմն ՀՅատաջապատմ. գլ. է . էբ . 39 . ըս ձեռագ . * Հայր է Հայրն միածնի որգւոյն , և ընդհատ Հոգւոյն սրբ ։ ոտ. ընդհանուր ։ Լատի աստ ևս իմաստբն էն . որգւոյ պատճառ. ես անձնա. ծնողեամբ , և Հոգւոյն բղխող ես աղաբերաբար ։ յերկրբ ձեռագ . գոգաւոյ . յայլ էրկու , բազմատ ։ Լ՚ վերջ ատնայս ատէրն ըս ոտպագ . յոտսով Լ՚ տեղ ՆՆՀնդեըայս , իբբ յայմ ձեռագիրս դնի . Լ՚ տեղ յոտսով ՆՆՀնդեըայս ։

ՀՅերկրէ տան , (1) ըստ 26 ձեռագ . դնի . որով երկինբդ գոյացան , աշխարհս լբբիս հաստատեցան ։ Լ՚ տոմ . և 3 ձեռ . աշխարհ լբբիս հաստատեցաս ։

Լ՚ հինգ տան , (1) Լ՚երբակի ընս կապաբեալ , իսմանի . ոմ երբեակոդ կամ երբորգակոդ , որ է ըս Թուաբանից՝ Թիւ կատարեալ . զի ունի զսկիզբն , զմէջ , և զվախ տարած ։ Լակ Լեէ զիարդ է երբրակի , բացատրի . յերբս անձինս բաժանեալ , յո յերբիս անձինս զանազանեալ իրապես , և ոչ լոկ անուամբք , կամ մտածուբ ։ ՀՅայսպիսի բանս բացանել՝ նշանակէ զիրական զանազանուբ Թիւն առանց անջատման . ոմն բացատրեալ նա ինբն Շ նորՀալեն Լ՚ գաւանուԹեն սուռ Լ՚ անուէլ կոյսը . * Լ՚ուժանեամբ անբաժանաբար , և միասրեամբ որոշմամբ ։ ‖ Լակ յայտորդն , ածանուբ գաւորբալ , յինն ձեռագիրս դնի , երբրդոնբ գաւորբալ . և մարբեի է իմանալ ,

(1) * Ըն անեղ անժամանակ , Հայր անբակիզն և անբանակ , որգւոյ պատճառ ծնողեամբ ան ձառ . Հոգւոյն բղխմամբ անբրն . նաբաբ . ազաչեմբ ըզքեզ զՔեաե՚ երկայնաբար և ազորմած , ազորմեա քո առեզծուածոյդ՝ յուսով Լ՚ քեզ Նդնջեցելոյս ։ ‖

(2) * Բանիզ որ Լ՚ ծոց Հօր միածին , և կերպարան սկզբնաբոլսին , որով երկինբդ գոյացան , աշխարհս լբբիս հաստատեցան , Հայրեակդ Լ՚ քէն որ և երբրակիդ , անհնարորմ կերտուցիչ . ոչ զրկեա ։ ‖

(3) * Երբրակի Քիս կատարեալ . յերբս անձինս բաժանեալ , անճուբ միասրեալ . միով բնուբ հաստատեալ . յորմէ կատարեալ և արձակիբ , և վերբս անէն անբոյծ կապիբ . ազոբ ։ ‖

նալ, երբեակ որոշմամբ անձանցն ոչ զատեալ ի մի-
մեանց, այլ միացեալ ի միութիւնէ էութենն. և նովին
միով քնութիւ հաւասարեալք ընդ միմեանս. որով տայ
իմանալ, թէ յերկրդութենէ անդ գոյ միութիւն, և ի
միութենէ հաւասարութիւն: Զորոն կոպեալք, (5 ձեռ. յոր-
մէ կոպեալ.) ի յայս երբեակ ածուածէ էրթակի փո-
փոխութենէ առնուածք. զի նախ ի ստեղծմանն կապիմք
հոգւով և մարմնով. յետոյ ի մահուանն արձակիմք՝
քաժանմամբ հոգւոյն. և ի կատարածին յարութենէ
վերստին անյուծանելի կապիմք: Ի հոգւոյնն երբեք
գործ արարչութենէ յարմարի հոր ոչ. երկիցն երբեք
մարդկային կրօք՝ յարմարի որդւոյն, որ զմեր մահկ-
նանձն իւր ընկալաւ. երիցն երբեք գործ նորոգութե-
յարմարի հոգւոյն սքզ:

Ի տանն տան (1) ասէրն, ձանապարհ ընդ ձեզ ելից, պար-
զելի է. ի ձանապարհին ելանելոյ կիր գալոյ առ քեզ՝
լեր ուղեկից հանգուցելոյս:

Ի ժէ տան (2) ասէրն մէ առաքելոց, ձեղ յարուխէ մեր
ելոյց, իմանի. որք եղեն փոդք և քարոզիչք յարու-
թեան մերոյ:

Ի ժէ տան, (3) Հոգւով սքեր, իմանի ի վէր հոգւոյն
ընծայեայ՝ որով լցեալ էր ադամ յանմեղութենէն, և կո-
ղոյս խաչեամբ չարին: Զայսորդն ի ԻՐ ձեռագ. դնի.
ընծայն հոգի զաբեալ էրէին. իսկ յայլ 17 ձեռ. և ի տպ.
ընծայն հոգի բանիս ձոյնն:

Ի ժէ տան (4) Ըս բերի ձեռագ. դնի, կենդանութենէ լոր-
ձօրեայն՝ կենդանացան որ չարձայն: ի տպ. որ չարձայ:
Լսնատեր, կենդանանալ կիր չարութենէ չորեքօրեին
զաւազու՝ ցուցաւ թէ կենդանանան նաև մեռեալքն
չար առաջին, զոր կորուսեալ խոր-
տմեն չարին. ընծայն հոգի բա-
նիս քոյին հեղեր յոգիս մեր վե-
րըստին, նովին հոգւով որ և բա-
րի առաջնորդեսի հոգւոյ սորին.
ի յօթն.

(4) * Զայնեցեր առ զաւա-
բոս որով եառաւ մեռելոց յոյս,
կենդանանել չորեքօրեայն կեն-
դանացան որք յագարայ. կենդա
ձանիս. վերջին փողոյ կոչեսՙ ըզ-
ա յայլոյզ հոգոյ. ի յօթն. ||

(1) * Ձողովեալքս ի հրաժա-
րումն ծառայի քո յաշխարհէ,
հայցեմք ի քէն պատասուխով և
պաղատանիք զայս ասելով. Ձանա-
պարհ ընդ քեզ ելից՝ հանգուցե-
լոյս լեր ուղեկից. ի յօթն.||

(2) * Ձոգուսին անուն առ ի
հօրէ, որ ընծայեցեր ի յաշխաք-
հէ, լուսաւորիչ տիեզերացդ ըզ-
գասս ընտրեալ առաքելոցդ. ու
զայնոցք առաքելոց՝ փող յարու-
թեանդ մեր եղելոց. ի յօթն. ||

(3) * Հոգւով լըցեր զմարգն

յադամայ անտի . զի ոչ նուաղ գժուարին ի յառնելշ
չորեքօրեայ մեռելոյ՝ քան բազմամեայ մեռելոյ ։ Ի զ-
բանս երեւօրեայն՝ մեհինեցաք իբրեւ սեռական , փոխա-
նակ չորեքօրեայի մեռելոյ , ըստ որում ասի ։ Ձայ
րուեալ զապարուս ։ Ասայ մարթի ի առնուլ եւս աճմական
կենդանութիւնն , յո՞ր չորեքօրեայ կենդանութի՞ւն ։ և խոս-
նի՝ կենդանութի՞ւն եղեալ յետ չորից աւուրց ։ ոչ յա-
սելն՝ երեքօրեայ յարուցի ։

Վ. Ժ՚ը տան , (1) Վ օղեալ սաբաեայ , խմաստքն են . Թաք-
չելով կիր ընկճելով սաբաեայս պահանին կամ պահա-
պանն մահու՝ ի լոյ կենսարար ձայնիդ , որով կոչե-
ցեր զկազարոս ։ (ըստ 21 ձեռ . ։ ի կենսաբեր յայնին լոյս ։
յայլ երեք ձեռ . յայնին ։) Վ յոյ սրտագոյն իսկոյն ելո՞
բանին քո՝ արտաքս ետ գնեռեալն . և այժմ ազատեալքն
զի և իշխանք օդոյս գնքն՝ սաբաեայն ի հրամանէ-
քո , և գՀոգի ննջեցելոյս մի արգելցեն ելանել յեր-
կինս ։

Վ. Իջ՚ տան , (2) Ճ աթթեալ , ելո՞ 11 ձեռագ . գնի . հանեք
պիտեալն որ ի բանէն ։ յայլ 20 ձեռ . և ի տպ . պիտեալն
որ ի բանէն ։ Լաւ գնի՞ , ելո՞ 10 ձեռագ . հանեա գնագնա
ննջեցելոյս ։ ի տպ . և յայլ 14 ձեռ . ննջեցելոյ ։ Լայց
եւ զայն դնել համաձայն է բովանդակ կարգին ։

Վ. Իջ՚ տան ըստ բազում ձեռագ . Լաբահոսի՞ն զդրբ
երկնային ։ ի տպ . երկնայինք ։ առաջինն համեմատ կ
յանգի տանն ։

Վ. Իջ՚ տան , (4) Պաթախեալ , ելո՞ 10 ձեռագ . գնի . գա-
տաորեա՞ գատաց նոցին . յայլ յայլ 20 ձեռ . և ի տպ .
պարտաց ։

(1) * Ղօղեալ սաբաեայ պա-
հակ մահու՝ ի կենսաբեր ձայնիդ
զբերոյ , պրպտական զոյդ ընդ բա-
նին եւ բղխեալն ըստ հրամա-
նին . իշխանք օդոյս այս սուբ-
սեացին , զՀոգի սորա մի արգել-
ցեն . ի լոյ ։ ||

(2) * Ճաթթեալ հիմանդքն դը-
ժոխոց՝ ի սեւանեալ ըղձից ներք-
նոց , հաներ զՀոգիան որք ի բան-
տին , կապեալ ղչհամանքն մահա-
ծին . ընդ հանդուցեալ հոգիս
սըրբոց՝ հանգո՞ զՀոգիս ննջեցե-
լոց . ի լապատ ։ ||

(3) * Ուրախութի՞ղբզբ երկ-
նայինք յերկրիդ յերկիր ինանէ-
ին . յորժամ յարեաք ի մեռելոց
լոյս ծագեսցաք սրաքեծոց . որ
յարուցեալ զո կենդարար յարո-
ցեալ ի կենաս անմահ . ի լոյ լապ-
տերբզ ։ ||

(4) * Պաթախեալ անմարհաս
կանքն առ կենսատու՝ որ դերեզ-
մանն , ասն զաւերս ադի մարգ-
կան վասն կենդան յաւերժական
գատաորեա՞ պարտաց նոցին զը-
նդնդեցեալս յորդն վերջին . լի
լապատբզ ։ ||

Ի ԻԸ տան , (1) Ահա գործեալ , իմանալ . Ձանապարհ արարեալ երկնաւոր հրեշտակաց , գան ինձանէն լեր-կիր յառաջ քան զքեզ . և զընտրեալս քո ժողովելոյ յօմ կողմանց՝ վերացուցանէն ամպովք ընդառաջ քո . յայնժամ խառնեա զայս ննջեցեալ յերամն աղաչ-նեաց օդապարիկ , յո արդարոց Թուղթ յոգ ։

Ի ԻԹ տան (2) ասէրն , յառաջն անէրնէի , իմանալ , յա-ւուրն գատաստանի , որ ոչ ունի երեկոյ , այլ միշտ տիւ է ։

Ի Լ տան , (3) Ի ւ օրինակս գրի , յայնժամ ընտրե-ցեա ազգս մարդկանէ . յայլս , ազգս մարդկանէ ։ և յաջորդն յամենա-գրի ննջեցելոյ . յայլս , ննջեցելոյ ։

Ի ԼԲ տան , (4) ուր սովորաբար օրինակք գրէն , գոր-ծոյ ձեղոյն ջընջեացին , ի օրին . և գործ ձեղոյն . այլ գործոյդ մեզայն ։

Ի ԼԴ տան , (5) Պառաց ի փառս , իմանալոյն են . ի փա-ռաց լուսոյն որ յօգս բարձրանան ի փառս երկնից . կիմաւանելեալ փառօք բարձրանան և վերանան աջա-կողմանէն , յորժամ լսէն վերանալն ձայն կոչմանն քո՝ եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ ։ Ի զաւեւմբ՝ նաև մեր ննջեցելոյս լսեցո զձայնին բաբեաղբ ոս ։ այսպէ բէրմ ձեռ . յայլս , բաբեաղբ կիբաբեաղբ ։

Ի ԼԶ տան , (6) ուր տպագիրք ընդհանուն , ընդ նըն-ջե-մարգկան , իւրաքանչիւր որ գոր-ծեցան բարեաց գործոյքն ալ-ասկին , չարացն ի հուր անչէք մատնեն . յայնժամ լիչեա զառա-բարին , գործոյք մեզայն ջըն-ջեսցին . գաս ։ ||

(5) * Փառաց ի փառբս բար-ձրանան , որպիսութիւնքն վերա-ձայն օրհնութենէ ի քէն կոչման . նշինքեցելոյս մեր լսեսցի զձայ-ին բարբառըն քո . գասաւոր ։ ||

(6) * Քահանայք և ժողո-վուրդք հայցեմք ի քէն ար բա-րեգութ , ընդ նշինքեցելոյս հա-ւատով ընկալ զայն նովին յոյ-սով , յերուսաղէմ քաղաք վերին յորում արգարքն ժողովին , փառս երգել միշտ ընդ նոսին եղբարեկ անձին ։ ||

(1) * Ահա գործեալ երկնա-տրաց՝ գան առաջի քո նախըն-թաց , զընտրեալսս քո ժողովել-լով , քեզ ընդառաջ բերէն ամ-պով . ընդ աղաւնեաց օգապարիկ խառնեա ըզայս ձո երամից . գա-ւատաւրեա ըզայս վերնոյն ։ ||

(2) * Սարսափին տարերք եր-կիր , յորժամ փառաբ գան հայրե-նի , աբեգական լոյս խաւարի , լուսինն աստեղերքն նըւաղին . ըզայս յաւուրն անէրեկի լուսա-տրեան լուսով քոյին . գասս ։ ||

(3) * Տերական յանձն. նրա-տես , յարարածոց երկրպագիս , արգարութիւ գաշխարհ գատես , վարձս ըստ գործոց հատուցա-նես . յայնժամ ընտրեա ազգմա-թիւ ննջեցելոյս մեր զմարդէն . գասաւորեա ։ ||

(4) * Ձուցանին գաղանիք

ջեցելքս հաւաստով, ընկալ ընձեռ նովին յոյսով, յայլ 16 օրինակս գրի, ընծեռնելոցդ հաւատով ընկալ ընտ նովին յոյսով։

413. Յերգն Ա. բարեխ Տարբաւեր, յատաջնումատան, ուր վերջն սովորաբար ասի, ողորմած Տէր ողորմեա հոգւոցն վեր ընծեռնելոց, ի 9 օրինակս գրի, հոգւոց ե վեր ընծեռնելոց. յայլ 5 օրին. հոգւոց ը վեր։

Ա.նդ, յերկրորդ տան (1) որ ասէ, Յորժամ գըբեալքդն, իմաստքն են. յորժամ ի կատարածի աշխարհի կատարին ամ գրեալք՝ որք վճ այնր աւուր յատաջագոյն մեզ պատմեցին, յո մարգարէից բանքն յոբգին, ի գործ դնին, և առաքելոց բանքն վճնորին բոլանդակ, յայնժամ ողորմեա հոգւոց մեր ընծեռնելոց։

Ա.նդ, յերկրդ տան, (2) ի վերինն երուսաղէմ, իմաստքն են. ի վերինն եղիցի յերկինս՝ որ բնակարան է հրեշտակաց, ուր ենովք և եղիաս կան ծերացեալք իբրև ազատնի սպիտակացեալք ի գրախտին եդեմական, պայծառացեալք (7 օրին. պայծառացան.) այժմ անտես կեաս իւրեանց սրբութեանն։ Ի վերջս զօրութեանն իմանալ, անդ հանգիստ ողորմելոյ հոգւոց մեր ընծեռնելոց։

Ա.մէն վճ ենովքայ և եղիայի՝ կան ծերացեալք, ոչ այնպէս նշանակէ՝ ոչ թէ այնչափ ամաք ծանրացեալ էն և գառամեալ, որչափ ամք անցին ի փոխադրութեն նոցա մինչև ցայժմ. այլ իմանալ միայն հասուն կատարելութեն հասակին՝ յորում կային նոքա ի ժամանակի փոխադրութեն. իսկ զի կեաս այնր հազարաւոր ամք անցեալ էն մինչև ցայժմ, երեսակայութեն մեր ձեւացուցանել մեզ վհասակ նոցա իբրև խորին ծերութեն։ Կայցէ ըստ ձմնորութեն՝ կան ինան նոքա յայնւ չափ հասակի, յորում գտան ի ժամանակի փոխման իւրեանց. վճ զի կան և պահին առ յոյց յանախտական ինչ վիճակի առանց փոխոխութեն մարմնականաց. ուստի և առանց կերակրոյ և ըմպելոյ, առանց քնոյ և այլոց սեր-

(1) * Յորժամ գըբեալքդն ի բնակարանքս հրեշտակաց, ուր ենովք և եղիաս կան ծերացեալ ազատնիկեպ, ի գրախտին եդեմական պայծառացեալ սրժաղ նաեաս ողջ։ ||

(2) * Ի վերինն երուսաղէմ կատարին, որ վայնմ աւուր մեզ պատմեցին. մարգարէից բանքն յոբգին, առաքելոցն վճնորին. ողորմած Տէր։ ||

պիտոյականաց՝ի մնուդ և յաձուխն ։ Լ՚է՝ի սոյն միտս
ասէին փոխեալ յանմահութիւն ։

414. Լ՚ակ վասն տեղւոյն՝ ուր կան այժմ երկոքինն նահապետքս , տարակուսելի իմն ասէ շարականս . վճռ զի նախ գնէ գնա՝ի վերինն Եդէմ , որով սովորաբար իմանին երկինք սեպ . և ապա գնէ՝ի դրախտն եդեմական՝ որ յերկրի էր ։ Լակայն չէ պարտ զարմանալ. անյայտութիւն տեղւոյ ոչ ծնանի զայսպիսի անյայտութիւն բանից . զի յառաջին հարց անտի մինչև ցայժմ անտրուշ և անգիտելի են երկու այս խնդիրք , թէ յորմէ կողմանն աչխարհի կայր դրախտն ադնեայ , և թէ ուրանօր փոխեցան և կան այժմ հնովք և եղիս ։ Լ՚ասղումք՝ի հին վարդապետսայ հատնութիւն զդրախտն լինել՝ի միում կողմանն երկրի , և թէ անեղծ մնաց այն նաև յետ ջրհեղեղին , ասէին թէ յայն դրախտ փոխեցան և պահին հնովք և եղիս ։ Լ՚այս կարծիք յաձախեալ էն նաև առ վարդապետս հայոց ։ Ը որմ դնէ և չնորհալին՝ի թղթին՝ի միջագետս ։ և եթէ կամիցեմք՝ի սոյն միտս յարմարել զնմ բան երգոյս , պարտ է զառանն՝ վերնի երուսաղէմ առնուել նմանութեամբ ։ Ցր բարձր տեղի զոճարձալի և խաղաղական՝ ազատ յնմ՝ ապականաւարար շարժմանց ։ և Ը այմ կաւրէ պատչաձիլ եդեմական դրախտին ։ Լարթ է և այ վերնի եդէմ ասել զդրախտն Ը այլ մնաց , Ցր բաղդատութեամբ առ եդէնի հրեաստանի ։ վասն զի բազումք՝ի հին վարդապետաց գտեղի դրախտին գնէին՝ի պահպանեալ ։ և համարեին՝ եթէ յետ արտաքսմանն ընակեցուցանէին զադամ յանդիմանն դրախտին , իմանալի՝ի հրեաստան մեռ՝ի կողմանս եդէմի ։ վ որոյ համարումն Ը այսր ստորին եդէմի՝ դրախտն լինի վերնի երուսաղէմ ։

Լ՚այլ քանզի բազումք յառաջնոց՝՚՚ի բարձրագոյն կողմանն աչխարհի գնեին զդրախտն , Ցր ոմանք՝ի բուն յերկինս , ոմանք՝ի բոլորակն լուսնի , ոմանք՝ի լերինն ինչ մեռ առ լուսին , ոմանք՝ի միջին գաւառ օդոյ , և ոմանք յայլում անծանօթ վայրի . և սոքա համարեին և՝ թէ հոգիք արդարոց անդր ժողովին յաւաղ քան զԸհանրական դատաստան , և թէ յայսպիսի կարծիս կամիցեմք յարմարել զբանս շարականիս , պիւրաս միաբանի ասել , թէ հնովք և եղիս կան՝ի վեր-

վերինն երուսաղէմ, և 'ի դրախտն եդեմական. զի ըստ յիշատակեալ կարծեացդ՝ դրախտն լինէր մօտ յերկինս՝ ժողովարան արդարոց, ուր գային և հրեշտակք ։

415. Սակայն յա̅մ կարծեաց որ յաղագս տեղւոյ դրախտին՝ առաւել հասարակաց և ը̅ունելի է ասել, թէ կայր յաղնուագոյն կողման ինչ այսր երկրի. և հաւանելի է՝ անվնաս պահեալ մինչև 'ի ժամանակս ջրհեղեղին. ուստի մարթ էր ը̅ պատշաճի անդր փոխել ա̅յ զենովք նահապետ ։ Բայց զի դժուարին է ցուցանել՝ թէ 'ի ժամանակս ջրհեղեղին՝ և յետ այնր մինչև ցայժմ անեղծ և անմերձենալի պահեցաւ այն տեղի, վ̅ս այսորիկ դժուարին է հաւանեցուցանել՝ թէ անդր փոխեցաւ եղիա, և կայ անդ ը̅ ենովքայ մինչև ցայժմ ։ Եւ թէպէտ բազում հին վարդապետք այդպէս խօսէին, այլ ո՛չ ամենեքին հաստատութ̅ը դնէին. նա ինքն ոսկեբերան, 'ի մեկն. ծննդոց. ճառ ի̅ա̅. ազդ առնէ՝ թէ չէ պարտ խնդրել՝ ո̅ւր փոխեցաւ ենովք ։ Այլև օգոստինոս (գիրք յաղագս սկզբնական մեղաց. գլ. ի̅գ̅.) ը̅ երկբայական խնդիրս թուէ զայս՝ թէ ո̅ւր իցէ այժմ եղիա կամ ենովք, ա̅րդեօք 'ի դրախտի̅ն, թէ այլուր ։ Եւ նա ինքն թովմաս ագուինացի յերկուս տեղիս յիշելով զայս, երկբայական ոճով վարի. ց̅ ո̅պ ասի, ո̅պ համարեալ լինի ։ (ա̅. մ. խնդ. ճ̅ը̅. պր. ը̅. առ 3 ։ և գ̅. մ. խնդ. խ̅թ̅. պր. ե̅. առ 2 ։) Մանաւանդ զի այժմու մեկնիչք, ա̅ծաբանք, և աշխարհագէտք մանր քննութ̅ը որոնելով, ոչ կարեն հաւանել՝ թէ զիա՛րդ անծանօթ մնայր մեզ տեղի դրախտին, եթէ յիրաւի անարատ մնացեալ էր մինչև ցայժմ. զի ա̅մ բնակելի կողմանք աշխարհի քննեալ և ծանօթացեալ են յայժմու աշխարհագրաց. և թէպէտ կարօղ է ա̅ծ ծածկել զայն յաչաց մարդկան, բայց առ այդ պէտք են հանապազորդ սքանչելեաց. զոր չէ՛ օրէն դնել առանց հաստատուն հիման ։

Ապա ը̅ այժմու հաւանելի կարծեաց վարդապետաց ասելի է, թէ այժմ ենովք և եղիա կան 'ի վսեմական տեղի ինչ արտաքոյ մեր ապականացու բնակութ̅ես յանդորրական և 'ի զուարճալի կայանի՝ նմանեալ եդեմական դրախտին, և իբր պատկեր երկնայ-

ին եղէմի . ուր զմայրին յօրհնութիւն ՚ից և՚ի կենակ-
ցութիւնէ իբ հրեշտակ . և յայս կարծիս քաջ յարմարին
իսրաքանչիւր բանք շարականին ։

416. ՚Ի ջրիդ տան , (1) [ա]ռաքեաւք ք՚առաց , իմաստքն
են . ո՛վ Թագաւոր փառաց քո , որ հաւեալ գաս ՚ի
կերկինից ՚ի վերայ Թևոց հողմոց , յո՛ արագութիւնէ և յան-
կարծակի իբ նմանութիւնէ հողմոյ , քո հայրենի կերպարա-
նօք , յո՛ հայրական փառաւք և մեծութիւնէ , որով
ցուցանես ամենեցուն՝ որպէս ՚ից ։ [ա]և առնես հրաբո-
ցութիւնէ , յո՛ փորձողական հրով կամ տաստկութիւնէ հրոյ՝
զքննութիւն որդւոց մարդկան ։ [ա]մենի այս կամ զքա-
տողական հրոյն՝ որ յառաջ քան զիբ հանեալ գաստա-
տումն մաքրէ զաշխարհ , և կամ այլազանութիւնէ յայտ
առնէ զտաստկութիւնէն ՚ից , որով քննին
մարդիկ յաւուրն յետնում ։

՚Ի հինգ տան , (2) ՚Ի դնել բեմն , իմաստքն են . ՚ի կազ-
միլ գաւազական աւետիսն՝ վեհապէս քո բազմի յաթոռ
փառաց , և առաջաստ երկնից զորգաբոյ գաստ իբ հրեշ-
տակաց . և գաբրիէլեան փողն գոչելով ժողովէ զմեզ
դիակ ՚ի գատաստան . ՚ամ սիբ անդր առ վեհապէս քո
հաւաքին , լցեալք բերկրութիւնէ ։ [ա]ակ մեզառորքն խո-
խանին , յո՛ տխրին , տրտմութիւնէ և բանի մտանեն ։

՚Ի վեց տան , (3) [Հ]յորթամ հընչեան , ասէրն զկնի , և զնա-
փան փերեն յայտնէ , (օրինն . ինչ՝ ը զնախան .) այլևայլ
իմաստս տայ ։ [Ի]ստ իմում աւետութիւնէ այսպէս յար-
մարելի է յանցեալ բանն . յորժամ յաւուր գատաս-
տանի հնչէ փողն հրեշտակապին , բացայայտի զնա-
կան գիրն , յո՛ օրինադրութիւնէ մնվեսի ՚ի վերայ գնա-
ւոց ՚ի հնչեցուցանել փողս նշանակաց յայլևայլ տօնս
և ՚ի ժամանակս . զի այն ազդեցութիւնք փողոց՝ օրի-
նակք եին հրեշտակական փողոց գատաստանին ։ [Ա]ալ-
ձեալ ,

(1) * [Ա]ռաքեաւք փառաց քո որ ժամանեալ գաս ՚ի կերկինից ՚ի վերայ Թևոց հողմոց քո հայ-
րենի կերպարանօք . և առնես հրաբոցութիւնէ զքննութիւն
որդւոց մարդկան . ողորմած ։ ||

(2) * ՚Ի դնել բեմին բազմի
վեհապէս , և առաքեալքն զաբ-
գաբրիէլեան փողն գո-
չէ . սիբ ամենեք հաւաքին . ար-
դարոց գաւքերն բերկրին , խակ
մեղաւորքն Թախանձին . ողոր-
մած ։ ||

(3) * Յորժամ հընչեսն փո-
ղոյն լինի , և զհասկան գիրքն
յայտնի . հառաչեսի սրբոյ խա-
չին յարեւելից փառաւք Տեառն հրեշ-
տակաւք գունդք Տեառնին , հրեշ-
տակապետք պարտնակեն . ողոր-
մած ։ ||

ձեալ , տպաւորագոյն ևս ցուցանի յարմարութիւն քա-
նիս , զևտական գրութիւն խմացեալ զդէպսս պատմու-
թիւն մոխսեան գրոցն , յոր զսկիզբ լիջուն ոչ ի լեառն
սինեական ։ ուր ձայնք փողոց՝ և ամպ և ձառագայթք
լուսոյ ցուցանէին զերևումն մեծափայլութեանն ոչ
ահաւոր տեսլեամբ , ըստ գրելոյ ելից ժԹ ։ 13 ։ 16 ։
Այլ փառաւոր երևումն ոչ էր նախանկար և զգալի
օրինակ ահաւոր գալստեանն քոյ ի դատաստան ։ ուս-
տի ասէ շարականն , Թէ յորժամ հնչուիւն հրեշտա-
կային փողոյն լինիւ , յայնժամ կատարի խորհուրդ
սինեական երևմանն ոչ գրեալ ի մոխսեսի գիրսն ։
զի ձառագայթ սքեղ խաչին փառաք ծագին յարևելից՝
իբրև յատաջնոյնեմաց կարապետ գալստեան քոյ ։ հրեշ-
տակաց գունդքն ծառալին յերեսս երկնից ։ և հրեշ-
տակապետք պարանէին , (ի 15 օրին ։ պարանէին ։)
ոչ շուրջանակի պատեն զանմուռն քոյ ։ Այս՝ ի
դէպ գոչ բանն մոխսեսի ասացեալ յօրհնութիւնսն ։
(ի ։ օրին ։ լԳ ։ 2 ։) * Ոչ ի սինայէ եկեսցէ , և եր-
եեցաւ մեզ ի սեիրայ , և փութացաւ ի լեառնէն փա-
ռանոյ , բնութագործքն ի կազմայ ։ յայնմ ոչ հրեշ-
տակք իւր ել իւր ։ ‖

Ամենք զոմանգամ հին օրինսն իմմանն զևտական գրութիւն ։ և մեհենն՝ Թէ ի հնչել փողոյ գատաստա-
նին՝ յայնմին ամ գրեալքն ի գիրս մոխսեսի մի գա-
տաստանին ոչ , և մի վրէժխնդրութիւն ամբարշտաց ։
Այս՝ ի լինել դատաստանին՝ յանգիմանն լինին գիրք
մոխսեսի ի վկայութիւն քոյ , և ի հաստութիւն ան-
հաւատն հրեից ։ Այս՝ զևտական գիր իմմ զամ հին
կատարածս և զմարգարէս , որոց ամենեցուն ասաց-
ուածքն յայտնեալ կատարին ի հնչել ահագալուստ
փողոյն ։

417. Յեօթնեղբ տան ,[1] Այնհ խորհուրդ , պարփա-
կի հն իմատեն ։ ահեղ է խորհուրդ քահանային ։ կիր ,
ոչ ահաւոր խորհրդոյ քահանային , որ բանկատարած
կայր ի բեմին առաջի ոչ սեղանոյն ։ Ուր պատճառ
ահաւորութիւն խորհրդոյն , վա՛ զի նոր զորութիւն հնա-

(1) * Ահեղ խորհուրդ քահա- նային , որ բանկատարած կայր ի բեմին առաջի ոչ սեղանոյն ։ հաւատ մերմէ ։ ասքա- նիչն , զի Թողութեն մեզաց լինի ։ ոզբ ։ ‖

մաքրողական՝ որ սրբէ զպարտս հոգւոց , շինչանի . ՚ի դադարի ՚ի տանջելոյ . և խաւարն ապգելման և անձկութեան փարատի . և տրամադիր հոգիքն ուրախանան , զի ՚ի պատարագաւ Քրիստոսի լինի ներելի մեզայ : Լ. յս տուն շարականիս անկեղծութիւն և առանց հաւատարմութեան հաստատ գնացողութեան եկեղեցեաց ՚ի վէր մաքրողական պատճառ՝ որով պարտաւորի հոգիք ննջեցելոց սրբին ՚ի հանդերձեալսն : Ա՛ր զի լսողիքն սովորաբար համարին լինել հուր զգալի մաքրողական . իսկ յոյնք ոչ հուր ինչ , այլ խաւար ածեն դնեն : Լայոյ շարականս զերկոսին ևս ընդունի ասելով , հուր շինչանի , խաւար մերժի : Լս ոմն ասիցէ ոք , թէ հուր ոչ իմանի ասա զգալին , այլ իմանալի հուր տառապանաց : Լ. յդ առանց պատճառի ասի , և ըստ կամի . այլ ոմն խաւարն իմանի նեւթականն , նոյնպէս հուրն : Լս եթէ տարակուսիցի ոք , զինչորդ ասպա շինչանիլ ասէ , յայտ է թէ այնպէս՝ ոմն վա հրոյ հնոցին բաբիլոնի ասեմք , թէ շինչուցին երեք մանկունքն . յոր խամանեցին զայրեցօղ զօրութիւն ներառ ինքեանս . զոր յարմարապէս բացատրէ շարականն ասելով . ՚ի. ՚ի էջիդ հց . ասելով . * Օ հուր հնոցին շինչուցեր յերից մանկանցն . ‖ յոր խամանեցեր ՚ի նոցանէ զայրեցուցին : Լ. յսպէս և առ հոգիս շինչանի հուրն մաքրողական՝ գործարելով ՚ի տանջելոյ գնա :

Յուլիանէ՝ տան (1) ‖ Ա՛ովսէս ձեռնաւոր կուչ՝ իբրև լը ՚ի և յօծակոյս կողմանէ խոսող . և ահաւն ը ղեռաչին , (յայլ 8 օրին . ահաւոնէն .) այսպէս կուչ ասպատն իբրև ՚ի քահանայական կարգ ընտրեալ , թէպէտ և ծննդեամբ երկոքին ևս էին յայգի ղևւեայ : Իսկ ղերոսեան ասէ՝ հանանչ հին օրինին , ահարոնի պատշաճ լը յատուկ պաշտամանն , և մովսէսի՝ արտաքոյ կարգի իշխանութիւն , եթէ կամէր առնել զգործ քահանայական . ոմն և ասպան իսկ զգլխաւոր կատարողութիւն քահանայականս ՚ի նոյն ինքն յահարոն և յորդիս նր . (Ղ ևտ . լը :) ուստի ՚ի սղմ . ղլը . 6 . համանուանեալ ասի . * Ա՛ովսէս և ահարոն երիցունք նոր ‖

(1) * Ա՛ովսէս ձեռնաւոր և ահարոն ը պահապին, մարգարէքն խոսացեալ, և քահանայք հին օրէնին, յառաջագոյն մեզ ծանուցին զդպրութիւնս ըստ մասին . ՚ի վերջ կոչեցեալ մեզ յայտնեցին , յանապատին կերակրելին . ոզորմ :

քա ։ ‖ Իսկ ումանք զբանին՝ Տարփաբերն իշելի և չահանայ հին օրինին , ոչ առնուն ի մոխիս և յաշարան , այլ որ յետ նոյ կացին մարգարէք և քահանայք իշելի ։

Ա. Լոդ՝ սոքա յառաջագոյն ու զ ծանուցին ասէ պճա- ղատաւ ոբ ինձնին , ոչ միայն զառաջին գալուստն , այլ և զերկիդն . զի նոքա բանիւք և օրինօք և արարողու- թեամբք ցուցանէին գնորհուրդս գալստեան քրիստ . և զայժմ յայտնեցին լինել ի փրկութիւն մեր՝ այժմ հնոյ հնօք , և ապա փառօք ։ Ա. յետ խորհրդով յանապատ- տի անդ կերակրեին զժողովուրդն իշելի , իսրև թէ յանապատ ձանապարհի կենցաղոյս մնուցանելոյ զհաւատացեալսն օրինօք և օրինակօք ։

Ա. Ժ՚ա տան , (1) Աբրահամեան ազգէ . (3 ձեռ . ազինէ .) ի յարուներ . (3 ձեռ . ի յարուներ ։)

Ը. ԱՐԱԿԱՆՔ Ա. ՀԱՓՕՐՀՆՈՒԹԵՑ ։

418 . Օրհնութիւն շարականս յարութիւն ևս ուղ- ձայնիկ՝ ձեռագիր օրինակք մեկագրեն , ( ) րհնութիւնքեր յարուներ ևս վերոյ չեն ։ իսկ այժմ ստ- վերապար կոչեմք Ա. ՀԱՓՕՐՀՆՈՒԹԻՆ , յոր մեծագոյն օրհ- նութիւնս , ոչ միայն բանդատութիւն այլոց օրհնութիւն շարականաց , որք ևս մեծի մասին ունին կերակուր շարա- կանս , և սակաւք կերիս կիմ զնոսս , իսկ օրհնութիւնք յարութիւն յիւրաքանչիւր ձայնի ունին ամենայն զտասն շարականս , այլև ի պատճառս օրհնութեց սաղմոսա- բանին , որոց համեմատ յօրինեալ են այս շարականք ։ Ա՛ն զի տասն օրհնութիւնք մարգարէականք՝ որք եղեալ կան ի սաղմոսարանի կինի իւրաքանչիւր կանոնի , շարականագոյն են քան զայլ օրհնութիւս գտեալս ի կարգի սաղմոսացն գտեալ . նմին իրի և շարականքն արարեալք ևս տասն մարգարէական օրհնութեամբ՝ տասին մեծագոյն օրհնութիւնք ։

Պատճառք յօրինելոյ զաւագ օրհնութեց շարականն՝ այս

(1) * Աբրահամեան ազգէք բերեան ի յարութիւն ոբ միածնիդ . մարդկան յօրժամ լբեան զօդ յա- րութիւն . Նորափետուր զարդա- ծոյր ։ ‖

այն է , զի յառաջին ժամանակս ՚ի գիշերային ժա-
մերգութենէ մանաւանդ ՚ի կիւրակէս՝ սովորութէ էր
ամբողջ քաղել զութ կանոն տաղտաս , և ՚ի վերջ իւ-
րաքանչիւր կանոնի յարեին մի կիր երկու օրհնութէն
առեալ յիաճապաղնէ գրոց . ոչ և միւնչև ցայժմ տե-
նի ՚ի սաղմոսարանի : Յետ ժամանակաց կամեցան
վարդապետք յօրինել շարականս՝ երգել ՚ի կատարած
օրհնութէցն . մի հասարակ աւուրց կամ տօնից շատ
համարեցան առնել երկու կամ երեք յատուկ շարա-
կանս օրհնութէ , և զնացեալսն քաղէլով յայլ յար-
մար շարականաց՝ ամբողջացուցանել զտասն թիւն :
Յակ վասն աւուրց կիւրակէից կի՛ յինանց յօրինեցին
ամբողջ տասն թուով շարականս օրհնութէ : Յան-
ցանել ժամանակաց խափանեցաւ հասարակ սովորու-
թէն ասելոյ ՚ի ժամերգութէ զմարգարէական օրհ-
նութէնս , և մնաց միայն կիրառութիւն շարականաց
օրհնութէ :

Յօրինող սուագօրհնութէցս ասի լինել Սահակայ
սիւնեցի , որ եկաց ՚ի վերջ եօթնեդեղ դարուն , բայց
՚ի վաւ ձայնէն՝ զոր ասեն արարել՝ նեբսես ՚ի հնոցէն
էջոյ . ըստ որում յիշէ զայս յեղիշէս կիրակոս պատմիչ :
Կայց ըստ այս ՚ի երևս տարակոյս արկանիցէ այն , զի
՚ի մագիստրոսի Թուղթս բերի բան երկիր տան Լինե-
րորդ շարականին * Որ յաՀոռս քերովբէականս բաղ-
մեցաւ ըստ հօր . ‖ Թէպէտ նա ոչ իբրև բան շարականի
բերէ զայս :

Կաղմութէն շարականացս յայտնաբարբառ վիպոյ է մե-
ծի հմտութէն և ճարտարութէն յօրինողին , այլև ջեր-
մեռանդն պաղատմանն նը ՚ի հոգևոր խնամատս : Ո խոր-
հրդական միտս մարգարէական օրհնութէցն դէղեց-
կապէս բացայայտել զանազան օրինակաւ յիւրաքան-
չիւր ձայնի . և ըստ առաւելագոյն մասին պատշաճեցու-
ցանել ՚ի փրկարար խորհուրդս տնօրհնութէցն քրի-
զորոց վճռմատուածին ունիս տեսանել ՚ի Յոհա-
գալստին օրհնութէց : Նոյպ մեզ վնասմութէնս ինչ
բանից շարականացս պարզաբանել :

Ա. ՀՈՒՆԻՆ ՅԱՅՆ : ՁԱՅՆ :

419. Առաջին շարականն ըստ օրհնութէ մեծի , Օրհնեսցուք զնը , փրկութէն ի՛ն լսցուց յեզիպտա-

սէ, և՝ ի կարմիր ծովուն խորշդածէ զիրկունէն մարդկան՝ ի ծառայուէ սատանայի և՝ ի դժոխոց՝ ի ձեռն խաչին քոյ. վա՛ որոյ յատաջին տան (1) ասէ. Լրբէնցո՛ւք երթ նոր. յո՛ դու նոր ինել ժողովուրդ քոյ, եկայք երգեսցուք զերդ՝ ոչ լը հնոյն ինելն թմենքը և սարուք, այլ նոր և գերազանց՝ որչափ միծագոյն է միջ փրկուիւնս քան զերբայելեացդ. զի փրկիչն միջ ազատեաց զմեզ՝ ի ծառայուենէ նշտանայի. այլ փրկիչ որ հզօր է իւր յատուկ կարողուենէ, և ոչ օտար և հաղորդեալ կարողուենէ, ոչ մախեա կամ յեսու նաւեան։ Լ՚չ ապրեցոյց զմեզ՝ ի ծովի միջոց ֆառաւրուենէն ֆառօ. յո՛ Հոխացեալն իւր յատուկ փառաւրուենէ և միծուենէ՝ անկարօտ միջուա՛ օրհնուենէ։ Լ՚նդ ,երկիղ տան (2) ասէլն, ընդ նմին բեհեռել ևս, իսկ նի. որով հետև զմեզդ միջ յանձն քո բարձեր իբրև երաշխաւոր, և իբր միջոցարար բեհեռեցար՝ ի վերոյ խաչին, այսու չքնի միջոց միարկան՝ ի խաչին ել քեզ բեհեռեցեր. որով քաւիչդ միջոյ յանձն առեր երեհել միջոտոր. վա՛ որոյ երկրպագուենէ վերօրհնեմք զայս անձամ խոնարհուենէ քո։

Լ՚նդ ,երկիղ տան (1) ել՝ բնէմ ձեռագ. դնի. Օ՚ր ընթերցուածքս յա՛մ ապա երէին՝ ի տպ. երէրէ։ Լ՚սնտաքն են. զոր կոյս մարիամ, զոր միայն ընտրեացն ծնի յա՛մ ազգաց և յա՛մ մարդկանէ՝ առ՚ի ծնանել՝ ի նմանել, և ապրեցուցանել զամենեսին՝ ի կառապարուենէ, միշտ փառաւորեացուք ոչ զչնչմարիտ մայր ոչ։ Հայտ առնէ, բանս, թէ՝ զոր կոյս միայնակ՝ առաւել սիրելի եղև ոչ քան զյա՛մ մարդիկ միանգամայն. և թէ ոչ՝ ի նմանել ծնող փրկիչն, նոքա՛ոյս նուաւ ապրեցոյց զամենեսին յծծդիւուենէ. վա՛ որոյ ամենքին պարտական եմք միշտ փառաւորել զնա. զոր և ինքնին գոհ չակեայ յօրհնուենէ իւրում։

ՅԵՐԿԻՂ

Ա՚ռաջին տան ասէր ոչ որոյ երբէրպագեցին՝ ի պաշտելուենէ, որպես զանծ՝ ի միջ փառաւրեացուք։ ||

(1) Երգեսցուք երգ նոր ոչ փրկչին մերոյ, որ փրկեացն՝ ի Թրշնաւորէն ծառայուենէ ըզմեզ տըզրօն իւր կարողուէ. և ապրեցոյց փառաւրեալն փառք։ ||

(2) Դու յանձն առեր ոչ եւ ըզնդ նըմին բեհեռել ըզՔրնուենէ

Ղերկիէ շաբաականն՝ որ Հայի ի երկիէ օրհնութեն մոխե-
սի , Հայեցարո՛ւ երկինս , յառաջին տան , (1) Հայեցայ ես
յամենաղօր , խմաստքն էն . ՚ի յորդորանաց մարգարէին
նայեցայ ես , ըզ հաւատով աչօք ուշ եդի ՚ի անօրհնու-
թիւն մարդեղութեդ . և տեսի՝ զի սոսկալի է ամ
քնիսդ մտաց . վըռ որոյ զարմացայ և երկիւղիւ փա-
ռաւորեցից զքեզ . զի զայս միայն կարեմ և պարտիմ ,
և ոչ հասու լինել նմին :

Ընդ , յերկիէ տան (2) ասելն , յաղերբէ կողմ ոտ պիղծաց
արբուցեր զանհաւատն , Հայի առաւել յայն քան օրհնու-
թեան (՚ի 14 տան .) * Հաւատական եղև նմին յանա-
պատի ՚ի ծարաւ տօթոյ , յանձրեւուտ պաշտպանեաց
նմին : ||

420. Ցերրորդ շաբաականն՝ որ Հայի ՚ի միւս օրհ-
նութիւն մոխեսի , Օ՚ի հոր էրբեռեցաւ , յառաջին
տան (3) Հրով ածուածքդ , այլաբանութիւն իմնի հուր
ածային զգրութիւնն՝ որով քո բանացաւ ՚ի վէր սատա-
նայի , նուաճեաց զնա , և քակեաց զգրունս գժոխոց՝
զարգելանս հոգւոց , պարգևելով զանմահութիւն :

Ընդ , յերկիէ տան , (4) Հայեցոյց անմահութիւն , առնու
զնմին ՚ի ներհակութիւ 15 տան օրհնութենն՝ որ ասէ .
* Հայեցոյն սոդոմայ եր որթ նոյ , և տունկ նոցա ՚ի
գոմորայ . ‖ իբր ասէ . Թշնամիք քոի և անհաւատք
զդառնութիւն չարութիւն սոդոմայ ճաշակեցին , իսկ մեք
հաւատացեալքս յայգւոյդ անմահուէ որ ասացեր ,
ես եմ որթ ճշմարիտ , ճաշակեցաք զդիտութիւնն
ածային , և զհորհուրդ անապական մարմնոյ քո և
արեան . և ծանեաք զքաղցրութիւնն քո ես :

Ընդ , յերկիէ տան , (5) ասելն՝ պարգևեաւ հաւատացե-
լոցս ղաբանութ յառաջ ՚ի ենացըն , իմնի փոխադրութիւն
հո-

(1) * Հայեցայ ես յամենաղօր ՚ի քո արձօրհնութեդ . և երկիւ-
ղիւ փառաւորեցից զքեզ քո : ||

(2) * ՚ի խաչելըն քո մեռու-
ցեր զմահ . և յարեբեր կեղծ քո
տիկզբաց արբուցեր զանհաւատ-
թիւն : ||

(3) * Հրով ածուածքդ քո
քի այրեցեր զդրուններս գժո-
խոց , և լուծեր զմահ . և զան-
մահութիւնն պարգևեցեր ազգի
մարդկան : ||

(4) * Հայեցոյդ անմահութիւնն
ճաշակեցաք և տեսաք զի քաղցր
և ուրախ է տէր . և վըռ ամենե-
ցուն փրկուէ երկիր յոչխարս : ||

(5) * Սերբուհւոյ ածածնին
բարեխօսութ պարգևեա երկիր-
պարհուացս ամենայն երդուածդ
դպարան յառաջ կենացըն յաւե-
ւենից : ||

հոլովոց , յո պարգևեա զոյս յարութե կենացն յաւիտ տեսնել ։ Ամէն պահելով զկարգն՝ իմն . պարգևեաւ մեզ զայն յարութե որ ունի զոյս երջանիկ կենաց . զի զոյ և յարութե մեզաւորաց՝ որ յուսատատութե լի՛ է և թշուառութե ։

Ո՛ չիշդ շարականն՝ որ ասի՝ ի միւս օրհնութե մինչեւ , (1) Ա.Յով տ բաչիբելոյ , իմաստքն են . աջով քո բարձրելոյդ , կիր աջով քով բարձրացելով , յո անյաղթելի զօրութե քով առցես վրէժս ի սատանայէ՝ ի թշնամէդ քո և մեր . Նեպես տ , յո սատիկ և արագահաս պատուհասք քո թափեացին ի վէր նորա , և խորտակեացեն զզօրութե նորա . և առեալ է այս ի 4 և ի 6 տանց օրհնութենն . * Ո՛ խնդիր վրէժուց արձակելոյդ զաջ իմ . . . արքեցուցից վնասս իմ յարենէ նոյ ։ ‖

Ո՛ հինգերորդ շարականն՝ որ ասի յօրհնութե անձ նոյն մեր սամուէլի , Հաստատեցա՝ սէրս էմ , յաստ տաւ , (2) օրինակ մի դրէ , քանզի յարեաւր է հեթէղ .

Յայլս , երեքօրեայ ։

Ա.նդ , յերկիդ տաւ (3) ասէրն , պարծելոցս է խալ տ , հասի յայն բան օրհնութենն , (Համար 15 .) * Ա.յո որ պարծին՝ ի սր պարծեսցի . ‖ զի պարծիրն ի խաչն է պարծել ի քո տէր մեր . ուստի ասէ . օգնեա ձեռ փրկիչ մեր պարծեցելոցս ի խալ քո , յոսաղոցս , յո յուսացելոցս ի քէզ եօ ։

Ա.նդ , յերկիդ տաւ , (4) Ո՛ երկն օրհնեալ է կանայս , Թուխ հնձ Թէ լուէլեայն բաղդատութե լինի ձեռածնին առ սրբուհին անուս . մի զի անուս յառաջ կրեաց զյաւս և վնասաբերս սամուէլն . իսկ ի ծնանելն զսամուէլ կրեաց զերկուսեան՝ զպտուղ անիծիցն եւայի . ուստի Թէ յառաջ , և Թէ զհինի՝ պակասեաց ի նմա մանն ինչ օրհ-

(1) * Ա.ջով քո բարձրելոյդ առցես վրէժս ի Թշնամոյն . և նեպոք քո արբցեն զարեան բա . զի գու ես աք , և չէք այլ ոք բաց ի քէն ։ ‖

(2) * Հաստատութե իմ լերս աք , որ յաղթող հաչիս քո դէզ ժոխս աւերեցեր . քանզի յարեաւր երբեքօրեայ , զանկաւլն կանգնեցեր զեր զադամ ։ ‖

(3) * Օգնեա փրկիդ աքե պարծելոցս ի խալ քո , յուսացելոցս ի քէզ աք . և փրկեա միայն բաբերաք ի վրատնիզ զանհնեցս մեր ։ ‖

(4) * Մ՛իսին օրհնեալ է կա նայս , մայր և միտ կոյս , և խնձ նալի լոյս . ծընող պարզին մերոյ անդադար բաբեբանեսցուք ։ ‖

օրհնութեան։ Ասայց դու ասէ՝ միայն օրհնեալ ես՝ի կանայս. զի նախատինք ամենեցուն ոչ քնաւ եղիցի՝ի քեզ. և՝ի ծնանելն զմիածինդ՝ ոչ կրեցեր ցաւս երկանց, կոչութեամբ ծնանելով։ Ա՝ սոյն միտս գայ յաջորդն, Տայր և դիր ձեռս։ զի մայրութեանն արտաքոյ ամենեցին։ և միշտ կուսութեան՝ի բաց տանի զանձս եւայլն։ Ա՝ զարձեալ այլ բաղդատութիւն։ զի հեղի քահանայապետ յընդունելն զասմունկ՝ի ձեռաց անձնային կենդանի առաջի նոյն՝ օրհնեաց զանոնա, մանկեաւլով ունել զայլ ևս որդիս փոխանակ սամուէլի։ (ա. Թագ. բ. 20։) Ասկ դու ասէ՝ գերազանց և միայնակ օրհնութեամբ արժանացեալ։ զի փոխանակ ծածկոցդ՝ զոր այդ հօր ընծայեցեր, ընկալար՝ի նմանէ զանբասութիւնն որդւոց այդ հնարօք։ և զբեզ ոչ ոք քահանայ կամ մարգարէ օրհնէ, այլ բովանդակ երկինք և երկիր օրհնաբանեն։ վա՛ որդի և մե՛ք զհնազանդ արարչին մերոյ անդադար բարեբանեսցուք։

421. Ի վեցերորդ շարականն՝ որ Հայի յօրհնութեն եսայեայ՝ի բերանոյ նախնեաց, յերեք տան, (1) Ներումբեանն նախ։ իմաստքն են։ Ըս նմանութեամբ տապանակին այդ թևովք քերովբէից շուրջանակի ծածկեցար, ըստ որում կրկներ՝ի քեզ աղոթին այդ զպաշտեսցն՝ի քերովբէից։ Ա երջանկեալ յայ առաքելական խաբազութենէդ, այ յայմ քաղցրութեամբ առաքելոյ քարոզեալ և գովել լինելիր և դու։ վա՛ զի ուր պատմի և պատուի քո որդին, անդ և մայրն։ և եթէ ըս հրամայելոյ նոցա՝ուր և քարոզելոց է աւետարանն, ըստնին լինելոց է յիշատակ մանր բիամանս օծողին գնա, (մատթ. իզ. 13.) արդարև և առաւել յիշատակ մարիամայ ծնողին նորա քարոզելոց էր ըս աւետարանին՝ի ձեռն առաքելոց։

Յեսթեներորդ շարականն, (2) յառաջին տան ասէ՝ը, զհիմանդութեն հոգւոյ խմոյ կենդանւոյ, կամ առողջացոյ, ոչ՝ է խոսելոյ յերբայականէն առնէ, փոխանակ ասելոյ՝ զհոգի իմ կենդանացո՝ի հիւանդութենէ ախտից մերոց։

Յու-

(1) * Քերովբէական թևօք պատածածկեցար որբոյնի ձագածին կոյս և մայր և բնակարան ձեռնհասին, վերջերնեալ յամառաքելական քարոզութենդ։ ||

(2) * Ձոյս և յարութեն ապեմարգական քո ուժեմ, զհիւանդութեն հոգւոյ իմոյ կենդանացո ոչ երբեմն զերեկիայն։ ||

Յուշ եղիր զարականն՝ որ հայի յօրհնութիւն եսայեայ, Օրհնեցէ՛ք զՅԵՒ յօրհնութիւն նոր , յերկրէ տանն , (1) Որ թե-
ռնալ գայ յերուսաղէմ , առնէ՛ զնաև՛ ի միւս բանէն եսայ ։
(կը. ։ ւ ։) * Ահա այս ամ է որ դիմեալ գայ յերուսա-
ղէմ ։ ‖ Ամասաքն յայտնի էն . յիւ ձայնիւ երգոց օրհ-
նեսցուք զանուն նոր գիջմիս , որ դիմեալ գայ ի վէր յերկրէ բարձրացեալ փողով , յիւ բարձրա-
գոյ հրատարակութիւք քաջութեն իւրոյ . մի զի ի պա-
տերազմ իջեալ ընկղմեաց կորոյս զանհերևոյթ ամա-
դնին սատանայ ։

Յիմնեղիր զարականն՝ որ հայի յօրհնութիւն տուին , Ի տեղեաց եմաս , յերկրորդ տան , (2) Որ ընթերցեր , իմանալն էն . որ ընթերցեր զյոյնեան վերստին քարո-
զել նինուէացւոց , զայն՝ որ յաւիշտակել էր ի կիտէն՝ զերիս աւուրս կալով յանդունդս ծովու . որով իբրև ի մահուանէ և ի թաղմանէ կենդանացուցեր զնա ։
Լ. զոր՝ նոյնպէս և զնս արձակեա՛ ի կապանաց մահու , յիւ ի պարտեաց մեղաց , ի կենաս հնուհայ և ի փրկու-
թիւն յաւիտենից ։

Ի տանեղիր զարականն՝ որ հայի յօրհնութիւն ամբաս կումայ , Տէր ղՆոյ ո՛ ըսաց և երկեաց , յառաջին տան (1) բացայայտելով զայլազանական միտս մարգարէական երկիւղին և զարմացմանն , իբրզի հիանայր նայեցեալ ի գործ մարդեղութիւն որդւոյն սոյ , իբր որ նաև հրեշ-
տակք երկնից զարմանային , յաւելու ասել յերկիրդ տան զմանաւանդ ահագնից պարագայիցն , որ ոչ միայն նոյնի-
նութիւն , յիւ զնաչիւն ի մէջ երկուց աւազակաց , այս-
պիսի գիմագրութիւն բերելով ։ Վասն դու որ յառաջ քան զյաւիտեանս որդի՛ Հօր և Հոգւոյն փառաւից , եկիր ի մէջ երկուց կենդանեացն երևեալ . բարձրացար ի խաչին առ-
նելով զնիւթ եղծութեան փրկութիւն . քանզի լուծեալ եղեն երկուքք մահու ։ ‖

(1) * Որ դիմեալ գայ յերուսաղէմ բարձրացեալ փողով , յայու-
ցեալ ի պատերազմ ընդդէմս զանհերևոյթն ամասեկ , զիջիալ բանն՝ ի գործոս ձայնիւ երգով օրհնեսցուք ։ ‖

(2) * Որ ընթերցեր քեզ վէ-
րըսանն քարոզող նինուէացւոց զյաթը չաւելացն՝ ի կիտէն երե-
քօրեայ կիմսիւ ի գործոս ։ և զիս ըզրացմանեզս արձակեա՛ ի կապանաց մահու՝ ի կենաստղ յա-
ւիտենից ։ ‖

(3) * Հիացան զորք երկնից ընդ քո յանձն առնուլ զմարդկայի-
նըդկէդ , և մարգարէն զարհու-
րեալ ասէր ։ Լուայ զլուսոյ քո և երկեայ ։ Նայեցայ ի գործս քո և զարհուրեցայ ։ Քանզի դու որ յառաջ քան զյաւիտեանս որդի՛ Հօր և Հոգւոյն փառաւից , եկիր ի մէջ երկուց կենդանեացն եր-
ևեալ ։ բարձրացար ի խաչին առ-
նելով զնիւթ եղծութեան փրկութիւն . քանզի լուծեալ եղեն երկուքք մահու ։ ‖

փառակից հիր հօր և հոգւոյն, գալով ի մէջ երկուց կենդանեաց, յո՛ աւազակաց, եղեր հաւատարակից ա նօրինաց. զու որ ի մէջ հօր և հոգւոյն հիր միջին անձն ի ծո՛ երկրդումէ՛, եղեր միջին խաչել ի կարգի երից պատժաւորաց. յերկինս՝ թռչակից ածային թա գաւորական երդումէն, իսկ ի լեառն գողգոթայ՝ թռչակից նոր բնի երդումեան խաչեցեալց։ Այս որ միտք հրեշտակային կարէ արժանապէս հիանալ ընդ այս ծայրագոյն գիջումն յանբաւ փառաց յանչափ ա նարգումէն. ի պաշտելի երդումէնն օրհնուէն առ նուռ ի սրովէից, իսկ յանարգական երդումէնն ա նէծս կրել յօրինաց։ Ո՛ աստ որոյ յիրաւի մարգարէն երկնչել ասէր և զարհուրել ընդ այս լուր, քան թէ զարմանալ. վասն զի ի վեր է քան զմտ զարմացումն։ Իսկ ասէլն, առանձինզ չէնծենլոնէ էրէոնէան, իմանի. բարձրացեալ ի խաչին երբեմն. ի կատա, կատարեալով զպատերազմ փրկութեան մարդկան, երծանեալով և բառնալով զպարտիս մահու։

Ա՛նդ, ի չորրդ տան [1] ասելն, որ ինչ բանն հօր, իմա նի. որ զարարչական կիմ զառեղծիլ բանն հօր կրեցեր յարդանդի քումմ ի՛։

Ա՛ստղի հոգին։ Ա՛ննի։

422. Յերրդ չարականն, յատաղին տան [2] ասելն, ե՛ի մի՞ առեւ պարտաւորէ, իմանի. մնադրութիւ լսել լով զբանչելիս փրկագործութեան քոյ, ի միտ առեք զարդարութի գործոց նորա, և զչմարտութեան խոստ մանցն, որով լինին միակ յոյս հաւատացելոց։ Ա՞ զի խոստացաւ փրկել զաշխարհ՝ ի մեղաց, ի պատուհա սից և ի մահուանէ. և զայս խոստումն կատարեաց ամ իրաւամբք արդարութե։ Օ՛ի աՀա,

Ա՛նդ, երկրկդ տան [3] Լուսնեան անեղ, անեղ և անբաւ ժա

(1) * Ճշմարիտ անհրաժեշտ, որբուհի ըզբեզ տպաւիրէ անգադար ձայնիւ, որ զեակ բա նէն հօր՝ լբեզ կրեցիր, և ծընար անճառապէս. առ նա միտ բե բեհասեա զն անձինց մերոց։ ||

(2) * Կայեցարուք ժողո վուրդք ի պաշէլելս այ մերոյ. ոանկինդիր լերուք հաւատացեա լըք քոյ, և ի միտ առիք զարգա րութի Ջըմարտութե. զի նա է յոյս հաւատացելոց։ ||

(3) * Լուսնի անեղ անբաժա նելի բանն Ջոր կանաչութիւ յանձն էաս ըզմահ խալն, և ևա զկեցս՝ ի նոր ի գերեզմանի. և յարուքիւ Ջոր ի մեղս կենդանանել։ ||

ժանեալն էութիւն՝ յո բանն ոճծ մարմինն զդեցեալ, կա-
մաւորապէս յանձն էառ զմահ խաչի՝ առ՝ի քաւեալոյ
զմեզս մարդկան. Թաղեցաւ մնջմնջով, և Տգուոլեա-
ՀՀ՝ի ստորինս առ՝ի բառնալ զպատուհաս գժոխոց.
խակ յարուցեալ իւրով ազատեաց զմարդիկ՝ի կապանաց
մահու ։ Ա. Յայսէս առ իւրաքանչիւր պարտիս մարդ-
կան մատոյց վճռաւիմատ փրկանսն, որ ի Հնմարիտ
արդարութիւն, և արմատ հաստատուն յուսոյ հա-
ւատացելոց ։

Ելիցէ շարականն, յառաջինն տան, (1) Հոսէ բղբեհե-
նայ, խմաստքն էն. ՚ի զօրութէ խաչի քո երկու՚ի գա-
ւազանէ՝ բորբոքեցաւ Հուր բարկութէ. ոմն՚ի գաւա-
զանէ՝ Տրեշտակին՝ որ երևեցաւ գեդէոնի, վառեցաւ
Հուր, և այրեաց զզոհսն՝ որ՚ի վէր սեղանոյն ։ (Վա-
տաս. Ը. 21) Ա. Յայսէս ի սըկ խաչին Հուր բարկութէ
այրեաց զատանայ, որ Հակառակէր մարդկան ։

Ելիցէ շարականն, յառաջինն տան, (2) ՚ի 10 օրինակս
գրի, ՚ի՝ որ երդուեցէն ծանեաք որ յառաջ քան գյաւ
ւիտեանս բանք ոճծ. յայլս, բանն ։ Ամատոյն պարզե-
լի էն. զամն ոճծ որ յառաջ քան գնմ յաւիտեանս՝
ծանեաք կամ գաւտնեցեալ լինել ասի՚ի՝ որ երդուեցէն,
որ և վճռ մեր խոնարհեցաւ՚ի Հայկական ծոցոյ ։

Ասդ յերկիդ տան, (3) օրինակ ասի յաւելուածով գրէ,
և ինձանելով՚ի ստորինս ։

Ելիցէ շարականն, յերկիդ տան, (4) Որ գինդաձա-
ըս, Հայի՚ի 7 Համար օրհնութէն անուայն ։ * Յագագ
և լիք Հայիւ՝ Տոռնագեղէն ։ և քաղցեալք լցին զերե-
կիսն ։ զոր այլաբանօրէն ասկնէ՝ ընմանայ՝ Թէ քաղ-
ցեալքն՚ի մարմին և խարիսխ քոյ լցին զերկիրն կենդ
դանեաց, յո զերկինս ։ վասն ասի Հնմարիտ քաղցն ստ-
խոր.

(1) * Հուր բորբոքեցաւ՚ի զօ-
րութէնէ խաչի քո քո, կիզելով
ըղձըշնամին՚ի վերայ երկրի ։ որ
Հակառակէը բառնոճածոց ձե-
ռին քո ։ ‖

(2) * Ի՝ որ երդուեցէնէն ծա-
նեաք որ յառաջ քան գյաւիտե-
նըս բանն ոճծ, ՚ի Հայրական ծո-
ցոյ խոնարհեալ վասըն մեր ։ և
ոչ ոք լեալ այլ ոճծ բաց ՚ի նմա-
նէ ։

(3) * Որ բարձացեալ բազկաւ-
զգին ։ ‖

(4) * Որ գինդաձարար մար-
մին և զաքրիզդ քո խաչեցեր
գաղելոց ։ և ՚ի խաչին բացեր
ըզկողոպտս տարերաց ։ որպուցա-
նելով տեսեր զանհաւատեն
՚ի Հաւատկամանէ մահաբեր պըտ-
ղոյն ։ ‖

խորհուրդ մարմնոյ և արեան նոր՝ ի նշան ինչ նախա-
սահմանութեան։ Այս ասէ շարականս, Թէ զկենդա-
նարար մարմին և արիւնդ քո ընդհեղեր այսպիսի
քաղցեալդ։ Յորոյ յօրինակ բացեր ի խաչին զկողտոտ
աղբիւրդ, արբուցանելով մարդկան զանմահութիւնն, ի
ձաշակմանէ, յոր ընդէմ ձաշակման մահաբեր պտղոյն.
կամ, տալով զաւազտութիւնն ի մահուանէն առնելոյ ի
ձաշակմանէ մահաբեր պտղոյն։

Ա՛նդ, յերդեր տան [1] ասէրն, անդադարեալ խորհրդոյն սուրբ
առաքելոցն, իմանալ. անհասանելի խորհրդոյ մարդե-
ղութեանն եղեր սպասաւոր կամ գործի։ Այգործ խորհր-
դոյ մարդեղութեանն երկու ինչ մտածի. առաջինն՝ կաղ-
մութիւն մարմնոյն կամ մարդկութեանն՝ որ միաւորելի եր
յանձն բանին այ. երկիր, միաւորութիւն նոյն մարդ-
կութեանն ընդ անձին բանին։ Ա՛րդ՝ ասէրն զայդ կոյսն սուրբ
առաքելոցն խորհրդոյ մարդեղութեան, իմանալ ընդ առաջնոյն.
իբրզի ձմարտապէս ի կուսական արեանէն կազմեաց
զմարմինն ինքնական։ Այսպէս ըստ երկրորդին. զի
զի միաւորութիւնն մարդկութեանն ընդ անձին բանին՝ ի
գործ պարզապէս ածական՝ առանց գործակցութեան
մարդոյ։

Ա՛ստ կայորդն, գԱստուած եղեր այ և մարդկան, պէտքիս իմա-
նել։ Այստ՝ ընդ ընդհատութեանն. զի զի իբրև մայր այ
և փրկչի՝ ինամուն ունի մարդկան, որոց ընդ ի որդին
իւր, և որոց վրա յանձն էառ զմահ։ Ա՛յրկիր, ընդ մայրա-
կան ծննդեանն առ քո. զի կազմելով զմարմինն տէ-
րունական, եղև իբրև միջնորդ՝ զի ածութեանն միաւո-
րեսցի ընդ մարդկութեանն։ Ա՛յրկիր, ընդ աստիճանի կատա-
րելութեան. վա զի յինքն բովանդակելով զմարդկան
կատարելութիւնս՝ զընդունիր, զընդրհաց, և զիաւաց,
բարձրացաւ նաև յաճապային կատարելութիւն ձրիւք ածա-
մայրութեանն. որով եղև միջին ընդ ածն և ընդ մարդ։ Հա-
ղորդեալ երկուց ծայրիցն, առ վերին ծայրն՝ նուա-
զութիւնդ, և առ ստորինն՝ առաւելութիւնդ. որ ի վայր
քան զինձ, և ի վեր քան զիս մարդ։

4ձ3. Ի վեցերորդ շարականն, յառաջին տան [2] ա
սէրն,

(1) * Այսր քան և բնականն քանին այ, անհասանելի խորհր-
դոյն սպասաւորեցեր, միջնորդ եղեր այ և մարդկան. առ նա։ ||

(2) * Լոյս ճշմարիտ քո ածն, առ քեզ հոգի իմ առաւօտ, ի յերկրի երևեցար ինձ զերեսս քո։ ||

սերն , ՚ի չերկրէ երեսաց ինչ պերծաս ԽՈ , Հայի ՚ի 2 Համար
օրհնութեան եասչեայ ։ * Վ՚ո զի լոյս են Հրամանք քո
՚ի վէր երկրի ։ ‖ Յո ՚ի խաւարտեալ երկրի , կի՚ ի խաւա-
րամած ոգիտութեան և մոլորուեալ աչխարհի Հրամանք
օրինաց քոց , և յայտնութիւք Հնմարտութեց լոյս են
Հաւատացելոց ։ որով իբր Ձրադաւ տեսանելիք վե-
րեաս քո ։ Վ՚ատ այսմ առեալ և շարականս՝ ասէ ։ մի՛
լոյս Հնմարիտ քո՝ որ վարդապետութիք և օրինաք քո
լուսաւորեաս վհմտ մարդ , առ քեզ Հոգի իմ կանխել
յաղօթս , և աղաչէ ասելով ։ ՚ի չերկրի աստ անգէ-
տութեն , կի՚ ՚ի չերկրի մարմնոյս երևեցար ինձ չերեսս
քո ։ Յո զհմաստս բանիդ և օրինաց քոց յայտնեա ինձ ,
որով իբրև թէ զքեզ տեսանեմ և ձանաչեմ ։

Վ՚ատ այսմ և չերկիդ տան ,(1) Վ՚ասով պատճառան խա-
չէ , իմանի ։ յայտնութիք խորհրդոց խաչի քո , և ա-
ռաւտեան յարութեդ՝ երևեցար ինձ չերեսս փրկչիդ
՚ի չերկրի մարմնոյս ։ Յո ծագեա՛ ՚ի միտս իմ զլոյսս թէ
չարչարանաց քոց և յարութեդ ։ զի ՚ի միտ առից՝ թէ
քո չարչարանօքդ արդարանամ՝ ՚ի մէ պաց խնդ , և քով
յարութիդ ուրիմ յաւետել և ես ։ Վ՚ս այն խնդր-
ուճագք են՝ զոր այլով բանիւ ասեն առաքեալն ։ (փիլ
լիպ ։ գ ։ 10 ։) * Հաւատովք ձանաչել գնա , և զլոյսս
թէ յարութեն նորա , և գՀաղորդութեի չարչարանաց
նորա , կերպարանակից լինել մահու նորա , թէ որպես
Հասից՚ի մեռելոցն յարութիւն ։ ‖

Վ՚նդ ,չերկիդ տան(2) ասէին , Թ չայանեցաս դուռն երդոց
դոցն , իմանի՝ թէ՚ի կուսական ծննդեան ՚ածամանէն
արդեամբք ծանուցաս՚ զը երկրորդութեն՚ի միում բնու-
թեն , որ յառաջն ըլ աղօտ ծանուցեալ էր ՚ի բանս մար-
գարէից ։ Վ՚ասն զի Հոգին սուրբ Հովհաննայաս՚ի՚ջոր կոյս ,
որդին ՚ած ծնաս ։ և զի որդի ոչ է առանց Հօր , այսու
ծանուցաս և Հայր ։ Վ՚յսու օրինակաս և մեծացոյց
՚ջոր կոյսն զնոր , յո ըլ առաւելագոյն ծանօթութեն առ
մարդիկ ։ վ՚ս զի յառաջն ծանուցեալ էր Հաւատացե-
լոց մի ՚ածութիւնն ։ իսկ ակնի կուսական ծննդեանն՝
ծանուցաս երբեակ անձնաւորութեն ։

(1) * Քոյով պատուական խա- չէ՝ միայն սրբութեն , ծրնաբ ըղ-
չիս քո ՚ածն , և Հրաշափառ քո բանն ՚ածն զանձառելոյ Հօր ծը-
առաւետու յարութիդ երևեցար։‖ նունդ ։ և յայտնեցաս միութիւն
(2) * Հոգւոյն ըղձկ Հովանաւ եղծութենէն ։‖

{Յեսթենէրդդ շաբաթին , յառաջին տան (1) ասէին , Նոահաղէցան ա՛յդ էմ ի պէշանէլդ , Տայի ի 7 համար օրհնուԹէն եղելիայ . և բարդյատէս իմանի . աչք Հոգւոյս նուհադեցան կիմ ակարացան ի տեսանելդ գլդւս ձմնարտուԹէն ու . կիմ պահասեցան ի յուսդ փրկուԹէ մեզդայ իմից . և զի աղաչելի գլդասմունդդունն ած , և նա լուհաւ խնդրուածադդ իմից , այսու փաբատեաց գլդաւս անձին իմ ։

Ա՛նդ , յերկրդդ տան , (2) ես 2 ձեռ . Ո՛ Թագաւորդն քո բարեբանեսցուս ։ ի տդ . և յայլս , Բարեբանեդէ ։

{Յեսթերդդ շաբաթին , յառաջին տան (3) ըստ 7 օրինադ . ապրեցուցանել պադք մարդկան ։ յայլս , գաղթս ։

Ի տանեդդդ շաբաթին , յառաջին տան , (4) Ես անձնէնդ էս , իմնասդն էն . որ էռւԹդդ անքննելի էս , և անբաժանելի ես օր բանդ ած . կի՛ , որ անբաժանելի կաս ես օր յանքննելին էռւԹդդ բանդ ած , խոնարհեցար ի կատաբուն օրինադ և մարդադրեից . և՛ ի մէջ երկուց կենդանեադ բաժդադցար ըստ ամբահուսդ ։ {Ծոմի Թէ բան շաբաթանս՝ երկու կենդանիս իմնասդն էն , միայն զերկու առադկան , այլև զօրհնան և զմարգադրես . յորոց միջի բաժդադցաս քո՛ ի խաչին երկուց կատաբիչ երկոցունցն ։ {Այս օրինակ նաև ի լՀառն Թաբօր երևեցաս քո՛ ի մէջ մուսեսի և եղիայի ։

Ա՛նդ , յերկրդդ տան , (5) Ես՝ է կառըս ռեբովբեամին , իմնասդն էն . որ ած ուեՀէ՛դ՝ ի քեզ ապրեսցուն իբրև զկառս հանդչելիր էակիդդ օր և հոգւոյն , Հաձեցար եւանել՝ ի խաչն իբրև՝ ի Հոլեզին կառս . և Հեծեցաս Թէդ , ձի պատերազմաս էռ սատանայի փրկեելով զմարդկի ,

(1) * Ա՛զաչելի ըզբազումդրդմ ած , և լբաւ ձայնի իբրև զբազումադաց իմից , զի նոաքեան աչք իմ՝ ի տեսանէլդ , և յինէն փաբատեցդյդ գլդաւս անձին իմից ։ ||

(2) * ՋԹագաւորդն քո բարեբանեցիք . որ՝ ի յանձն էառ ըզմահ խաչի , և խափանեաց ըզմահու Թագաւորութէն . և յԼՀէն ։ ||

(3) * Ա՛ն երեւեցաս մարմնով , ապրեցուցանել զպադս մարդկան կամն՝ ի պատերազմէն . Նոմս միայնոյ երգեացուք ։ ||

(4) * Որ անքննելիդ ես յէռւԹդդ ընդ օր անբաժանելի բանդ ած . խոնարհեցար՝ ի լբուսն օրի նաց և մարգադրեից , և՝ ի մէջ երկուց կենդանեացն բաժդադցէր ի զէր՝ ի զի խաչին , զոր յառաջն երգեաց մարգադրէն ամենակալ ։ ||

(5) * Որ՝ ի կառըս քերովբեամ կանգս վերադրաեալ հանդչելիր խակակից օր և ած հոգւոյն . Նա Հաձեցար եւանել՝ ի կառս հոգեղէնս , և ՀեծեւէռւԹդդ քո փրկեցեր ըզաշխարհըս , վերականգնելով զանկումն ադամայ ։ ||

դիւկ, կանգնեցէք զկորճանումն սպասուց, յր զպատմ
կանգնեցէք ի կորճանմանէ։

Երբորդ յայն։ Ձ. Ինչ։

424. Յառաջին շարականն, վերջ տանջն (1) իր 22
Ձեռագ. դնի, անհապաղ ըստանչէլի խոտորեալ։ ի տե-
և յայլ 10 Ձեռ. և ստանչէլի։

Ընդդիմ շարականն, յառաջին տան, (2) Ի՞նչ խօսեցաւ ի
եթչանց, իմանի. ոճ օրինաբն խօսեցաւ ի բարձանց ի
լեառն սինայ. կի, խօսեցաւ ի բարձանց երկնից ըս
քանչելի յօրինուճածով և կարգաւ սպասուց. որ և
յետոյ եկն մարգեղութիւն, և վրկեաց զամենայն
արարած ից։

Ի՞նդ, երբորդ տան, (3) Ի վիմն կենդանուիչ, հայի ի
19 համար օրհնութիւն մնասեսի. * Վիմեցոյց նմ մեղր
ի վիմէ, և իւղ յայրատաժ վիմէ. ‖ զոր շարականս ա
լաբանէ, ի խորհուրդ հաղորդութիւն և սկրտութիւնն
ասելով. ի վիմէն կենաց, կամ ի կենդանի վիմէն ի
քրիստոս ճաշակեցաք զմեղրն և զաբիւն նորա, զգալով
զի քաղցր է որ. և իւղով սրբութիւն ծնեալ հաս
տատել ի սկրտութիւն և ի գրոշմն։

Երբորդ շարականն, յառաջին տան, (4) Կանչէլի հոգ
ածանիչ, իմանի. սքանչելի ծանօթութիւն ոճոտութիւնդ
տարածեցաւ յաշխարհ, և բոլոկիկեաց գիտակերտեանն
որ ի մեղայ ապտակ, յր զկատարուածն ես, և զայլ
զանազան մնդրուկս. որով զամենեսին փոխադրեաց
ի մանկութեան. յանմանուելութիւն։

Չորրորդ շարականն, յառաջին տան, (5) իր բազում
ձեռ.

(1) * Օրհնեսցուք զնոր որ օրհնեացքն վիճէ, և երկնից ըստժողովուրդն ի ձեռաց վարա ւոյն ամենազոր և պատկէլի փա ռաքն խրտուիք։ ‖

(2) * Ի՞նչ խօսեցաւ ի բարձանց, ըստորութ բընակիչք երկրի. որ եկն և վրկեաց զմեր պարտեաս. զի զանուն ոն կարգացուք։ ‖

(3) * Ի վիմէն կենդանուիչ ճաշակեցաք զի քաղցր է որ, և յետ սրբութեան օծաք հաւատով. զի զանուն։ ‖

(4) * Սքանչելի հուր ոճոտեցեք զոր որ ոճ տարածեցաւ առ հաւատակ ընդ ոիկերթս. և հրդեհիչ բոցակիզեաց զպատարագն նախատաճգին. զի զամենեսեան վերակոչեաց ի մանկութիւն յանմանուելն։ ‖

(5) * Ծնեալն ի կրկնութիւն մեղ ըզբանն ոճոտ, խորհրդով անօրինութեանէ ը նոր երդով օրհնեացուք զանուն նորա. զի ի բարձ ձուեաս է փառաւորեալ յանմանուելոյն։ ‖

ձեռագրէ. դնի. խորհրդով անօրինութիւնք՝ ի տուր անօրինութիւն։ Ամենայնի են. զանազան ոճ վերածէ՝ ի փրկութիւն մեզ խորհրդով մարդեղութիւնն իւրոյ՝ նոր երգով օրհնեսցուք զնա, և զանուն նորա. քանզի և յերկինս միշտ փառաւորի յամենայնից։

Ընդ, յերկիզ տան, (1) Օ խալէլեյն պաղեսցուք, խմնեմ. հրատարակեսցուք, յիշատակեսցուք զքաջութիւն խաչելեալն քոյ. որ թէպէտ ձեռաքն և ոտիւք արգելեալ կայր, բայց զչէզուն ազատ ունէր, ձայնիւ ահեղ եղեալ զքաջութիւն իւր. զի՝ ի խաչին բարձր ազաւակէն՝ որպէս նշան էր ուժ երկուքին արտին, նոյնպէս ցոյց էր արուքին հոգւոյն և զօրութիւն իշխանութեան ու՝ ի վանել զմարան սատանային. ոմն և՝ ի մարմնական պատերազմի գոլումն քաջ նահատակաց զարհուրեցուցանել զթշնամիս։

Ընդ, յերկիզ տան, (2) Աբրահամեան զօր էրինդ, հայի՝ ի 7 և 8 համար օրհնութիւն էասպէս, այլաբանեալ՝ ի քո և՝ ի նոր նաժամայրն։ Աբրահամեան ասէ՝ զօրք հրեշտակաց յորդորանաց մարգարէին. մի զի անապատ կան ցօղն հայրաբուխ, յո բանն ասէ մարմնացեալ՝ ի քէն ցօղեցաւ յերկիր. որով միշտ կոյսդ եղեր մայր բանին անուանեսցուք, յո ծննդեան որդւոյն ոչ ըստ մարմնոյ. և ծագեցեր՝ ի մեզ զարեգական արդարութեան՝ լերթալ առ լուսածին։

Քհննէրդ շար. յերկիզ տան, (3) լսատ 7 ձեռ. ըմբռնեցայ՝ ի ձանէաց վիշապին։ յայլն, ՝ի ձանէս։

Ի տանէրդ շարականն, յերկիզ տան, (4) համեմատ ձեռագրաց է եղեալն ի տպագիրս ինչ, ասէ երէր գոռ՝ ի խոռ ո՛ էբէռ։ յայլ տպագիրս պակասի զերազնեան՝ ո՛։

Ի՞նչ

մեզ զարգարութիւն պարգեւին։

(3) * Ձհրժամ ընկայ ես՝ ի խորս անդընդոց, ըմբռնեցայ՝ ի ժանիս վիշապին. և փրկեաց զես փրկիչս աշխարհի. և ես՝ ան։

(4) * Մարգարէին ձայնեալ ըզքո քաջութիւդ, ասէ երէր գոռ՝ ի կառըս քո փրկութիւն. և խաչելըն քոխէ ըզդուխս վիշապին, որ յարուցիդ ըմեզ կենագործեցեր։

(1) Ձխաչելելդն պատմեցուք զքաջութիւն, որ զդմամբ ձանիւ ըզզաւեւրասըն չարին վնասեաց. և մահուամբ ըզմահացեալսըն կենագործեաց. զնէրքոյդ գոհանամք՝ ի գործոս վերածեաց զնա։

(2) * Աբրահամեան զօրք երկնից՝ ի վերուստ. քանզի ցօղն ա՛ նաղտական՝ ի քէն հեղեալ ը միշտ հոյս, և մայր բանին արտաստուեցեր, լուսածին ամպ ծագեալով՝ ի

Ա. Հաֆ կողն ։ Ձիւղ ։

425. Յառաջին շաբաթուն, կիրկիզ տան (1) սահելն՝ հերձեաց մուխն ի խաղողիդ փառպանան, նշանակէ՝ գա. տարաժամն որ նշանակ էր խոչին քոյ ։ Այո՛, ևթէ կամիս իմանալ, հերձեաց խաչմանն ի ձեռն գաւա. զանին ։

Ա. Նդ, կիրկիզ տան, (2) Այս է բանն, պարզելի է. սա՝ անմիմիկելի լոյսն որ առաքմորդիդ ի ելացաց յանապատն, է, նա ինքն բանն ձաճ յաւիտեանական, որ ծնեալ ի կուսէն անձառելի գալստեամբն իւրով յայտնեցաւ աշխարհի ։

Յկիրկիզ շաբաթուն, կիրկիզ տան, (3) Ասրաֆ կը մաքիամ, իմանաքն էն. ուրախ լեր ով մարիամ, բուրաստան նորատունկ. յիւ ծաղկոց նորոգ անկիճ ձեռամբն սուց. յորում երևին անուշահոտ ծաղիկք առաքինութեանց, որպիսի ոչ բնաւ երևիճ էր յառիդի մարդկան. և այնչափ նորահրաշ, մինչ զի նա ինքն անկողն՝ եղև ի քեզ ծաղիկ ։ Լ. բնաւբեբեց աղաղակ, աշտանակ բազմալոյս՝ բարձրացեալ մինչև յերկինս. զի ոչ միայն զմարդկին լուսաւորես, այլև զՏրեշտակս ։ Յոյլ ասի, զուտ ոսկի էս սրբութեան՝ անխառն յամբարդ նիւթոց, յիւ ի մարդկային ախտից, ձուլեճ յերկնային ներտաբասպեճն անհնման արուեստիւ, և ոչ ի մարդկային ձաբտաբութենէ ։ Ձ. Նախան բանին այ. տեղի Ձեմելոյ կամ՝ զուճարձնաւոյ որբուհին այ. մի զի ոչ որպա զայլ մանկուհս եկայ նա յարգանդի քումմ իբրև ի բանտի, այլ իբրև ի վայրի զուճարձուճե. զի ցանկալով գերեցկութենէ հոգւոյդ, եմուտ ի քեզ, և նովին ախորժա. նօք բնակեցաւ ։

Յկիրկիզ շաբաթուն, յառաջին տան, (4) ըստ 22 օրինս. Հրով ձեռնարկեցաւ. յայլս ։ ձեռնարկեցաւ ։

Ա. Նդ ։

(1) * Յաղթամ հերձեաց մուխ. սէս խաչանիշ գաւազանաւն, պատառեցան անդունդք. և առաջնորդեր նոցա անմեկնելի լոյսն ։ ||

(2) * Այս է բանն առաքած որ յայտնի քան գաւետեանս. անձառելի գալստեամբն իւրով յայտնեցաւ տիեզերաց ծընեալ ի կուսէն ։ ||

(3) * Ուրախ լեր մարիամ նորատունկ բուրաստան, երկնաբերբ աշտանակ, ձոյլ ոսկի և անմահան բանին այ ։ ||

(4) * Հրով ձեռնարկեցաւ քո քի իներ ի սաբին վայրըս մանուկ, և ընկերըս գըճախցն այրեցեր հրոբ զայրագոյս. զքեզ բարեբանեմք ընդ հրեղէն օրհնաբանն ։ ||

Լ.նդ , լեր[կդ տան , (1)]Ի՛ աբնկեցաբ յերկրէ , Հայր ՚ի 15 և 16 համար օրհնութեե մնալեսի . իբր ասել՝ փոխա նակ սոգոմական որթոյ և գառնահամ խաղողից խա բայեցասց՝ դու լինքն անկեցար մեզ որթ Ճշմարիտ , և Ամենեցաբ ՚ի խաչին իբրև ողկոյզ լի գինեաւ անմա հութեան՝ յոտքատուեե տրտմեցելոց ։

Ի՛ ջերդ շարականն , յառաջին տան , (2) Վա՛ս եմ ես ձե , պարզելի է . ծանուցաբ մարգարէից՝ եե գու ես միայն ձե անձառելի , ըս որում ՚ի 1 համար օրհնութեանն ասի . * Ո՛ասեբուք և տեսիք զի ես եմ , և ո՛չ գոյ այլ ձե բաց յինէն ։ ‖

Ի՛ վերջերդ շարականն , լերկրդ տան , (3) Ի՛ յաջեն կո ղեր , պարզելի է . որ յատենի իշխանաց կացեբ անմեղդ կի՛ անպարտականդ՝ մի պատրանացն եւայլ , որ ՚ի կո զէն ազամայ չինեցաւ ևը ։ Ալամ , գու որ անպարտ եկիր ՚ի պատրանաց կի՛ ՚ի մեղաց կոզածնելն ։

Ի՛ վերջերդ շարականն , լերկրդ տան (4) ասելէն , բաչեբ պէտքեբը , իմանի . Հեղմամբ ըզբ արեան քո ՚ի վէր երկրի՝ բարձեր , մաքրեցեր զանեծս՝ որով ասացեր փուշ և տատասկ բուսուցանել . և բարեյաջող իմանի , մաք րեցեր ՚ի մարդկանէ զանբան արտաբերելըն ՚ի մեղացն ազատայ ։

Հեսթնեերդ շարականն , լերկրդ տան (5) ասելէն , Դրան ջնաւոր յոյժանելով , իմանի . զմարմնաւոր զառաժամա նակեալ ցաւսն բառնալով ՚ի մարմնոյն էզեհկայ , յու ցեր նմա այսու զՀոգևոր առողջութիւն՝ Թէ մշանջե նաւոր է այն , և ո՛չ ըբ ժամանակաւո իբրև զառողջու Թիւն ըբ մարմնոյ՝ որ տուաւ նմա վասն Հոգեւտասան ամայ ևեԹ . Ալամ , բժշկելըն զնա յառաժամանակեալ ցա

(1) * Որ աբնկեցաբ յերկրի որթ Ճշմարիտ , և Ճշմեցաբ ՚ի խաչին ողկոյզ անբասած յուրա խութեե ամ աբբամեցելոց ։ զբեղ բաբեբան ։ ‖

(2) * Վաս ես ձե անձառ ծանուցաբ մարգարէից . և միայ նոյ քէզ Ճշմարիտ և անմահ միայն երկրբպագին ամ հաւատա ցեալք ։ ‖

(3) * Որ յատենի կացեբ ան պարտագ կոչին պատրաստք , և ար բուցեբ մեզ ՚ի կոզահոս աղբե բեզ . Նորոգեա ։ ‖

(4) * Որ բարձրացաբ՝ ՚ի խաչին յաղագս գառապարտութեանն ազատելոյ , և բաչեբ ըզմեզաբեր անէծապարանին Հեղմամբ արեան քո սբբոյ , խաղաղացն ըզմեզ նբա մեր ։ ‖

(5) * Որ զառաժամանակեալ ըզցաւսն բարձեր ՚ի մարմնոյն եզեհկայ , մշտընջենաւոր ցու ցանելով նբան զՀոգևորական առողջութեե . լուր ։ ‖

ցաւոց մարմնոյն՝ եր ցոյցք, թէ չնորհեցեր նմա զմշ-
անչնաւոր առաջնութեն հոգւոյ, զի մի այլ ևս յան-
ցանիցէ զՔրիստոսաւոր ՚ոյ ։

Յուեթեղ շարականն, յերկրդ տան (1) ասէին, անվայ-
բախ բանին, իմանի. անարատ տաճար բանին ՚ոյ՝ որ
ոչ փակի ի տեղւոջ ուրեք ։

426. Յհինգերորդ շարականն, յառաջին տան (2) Ա՚ն-
ապականանելեան աղբիւր, իմաստքն են. զբեզ հրեշ-
տակն առաք հրեշտակաց և մարդիկ ծանեան լինել աղբիւր
անապականութեն, և՚ի մահու կեանք. զի հրեշտակք
՚ի քէն ունին զանապականութեն իւրեանց. և մարդիկ
քեզ ազատին ՚ի մահճանէ. որպէս և դրախտեան՚ի փորոյ
կիսոն իբրև՚ի գերեզմանէ յարիշտակէ՚ն արտասեղէր,
յի արտաքս հանէր. վասն որոյ եզանակիմք քեզ երգս
օրհնութեան՝ մարմնացեալ բանիդ ՚ոյ ։

Ա՚նդ, յերկրդ տան, (3) Յանապաղքեքէր արմատ, իմաստ-
քըն են. ՚ի յամենքեալ արմատ փայտի խաչին վերա-
զբեզին զքեզ անհպելիդ կիր անմերձենալիդ՝ սատակ
հպմամբ կիր պղտութե, և աներեսել բնեաօք. յի զքեզ՝
որ անմերձենալիդ կիր ըզ ՚ոճղութե, առեալ պղտեցին
բնեամբք ՚ի վերայ խաչին ։ Կամ ըստ այլոց, բառն
անհպելի ոչ վերաբերի առ քեզ, այլ առ հպմանէն իբրև
աճական նորա. և իմանի. եղեն զքեզ՚ի խաչն՝ անյե-
նարան հպմամբ, կամ անսոսնկալ սպդմամբ. զի բաց
՚ի բնեաց ոսկւոյն և ձեռաց չուներ զայլ հատատուու-
թե ։ Այլ՚ի ձեռն զինու տրփե հոսմանս վտակաց արբ-
եան և ջրոյ գոլջեցեր. յի Թայլ եւտուր գործել՚ի հրա-
ցայտ կողն քո, յի՚ի կողիդ՝ որ կարեր հուր ցոյտե-
ցուցանել փոխանակ ջրոյ. կամ որ արձակեր զհուր
սերոյ առ հաւատացեալս ։

Ա՚նդ, յերկրդ տան, (4) Յմանալի բանաւոր պախարէ, զմեր
կոյսն

(1) * Ա՚նարատ տաճար անվայ-
բախ բանին ՚ոյ. մարիամ՝ որ
կոյս ։ ||

(2) * Ա՚նապականութե ապ-
բիւր և՚ի ձեռն կեանք ըզքեզ
ծանեան հրաբխիչքն սեռք և
բանական կենդանիք, որ գրախտն
՚ի կիսոն կորզեալ արտաքսեցեր.
գովասանական ձայնիւ եզանա-
կիմք քեզ զբոս օրհնութեան
ներմաքգացեալ բանիդ ՚ոյ ։ ||

(3) * Յանապաղքեքէր ար-
մատ փայտին մահադրեալ ըզքեզ
անհպելի հպմամբ և սեռեալ
բնեօք. և՚ի հրացայտ կողի քո
՚ի ձեռն զինու տրփի հոսանքս
վրտակաց գործեցեր. գովասա-
նական ։ ||

(4) * Յմանալի բանաւոր տաճ-
տակ անարատացեալ տաճիքըն
մեզ՝

կոյսն նմանեցուցանէ տախտակաց օրինացն մնախսի. և ասէ. դու ես խմանալն և քանակն տախտակ՝ օրէնադիր տակեալ տախտակաւք տառիցն կիմ գրոց մնախսական օրինացն։ Լատն անթամաքերէն, մեծութիւն ունի, և կարէ լինել ածական՝ կամ պատճէն, և կամ տախտակին։ Լ ստ առաջնոյն առեալ՝ ոմանք մեկնեն, անայլայլելի կիմ անփոխոխելի տառիցն մնախսական օրինացն. իբր զի արգելել էր յոյն՝ մի պակասեցուցանել անտի, և մի յաւելուլ։ Լարդ է ես անտրամադրելի տառս՝ խմանալ անչինելի կիմ անգրելի ի ձեռաց մարդոյ. զի ոճ ինքնին գրեաց զայն տառան ի տախտակին։

Լ Հարցմանս ինչ վանական վարդապետին առացեալ, կրկնակի մեկնի այս բան. ի վէր տառիցն կիմ օրինացն առեալ մեկնի՝ անհաստատ. իբր զի օրէնքն այն ան հաստատ էր որպէս ստուէր. իսկ դու խնդրես իբրև Հչմարիտ։ Լ ի վէր տախտակին առեալ մեկնի՝ անկոփ, անգործ. իբր զի ասէ՝ առանց կոփելոյ էր առաջին տախտակն ոճագիծ. նմին օրինակ և կոյսն անսբ[illegible]

յղացաւ։

Լ Երկրորդ մեկնութիւնս առաւել բացայայտ գնմանութիւն օրինակին. վէր որոյ ասել կամի. դու ես խմանալի կամ խորհրդական անգործելի տախտակին մնախսական օրինացդ. վէր զի ոչ այն տախտակ ոչ տրամադրեցաւ, այլ ոճ յօրինեցաւ, ոչ յատրմարեցաւ ի ձեռաց մարդոյ, այլ ոճ ինքնին յատրմարեաց և դրոշմեաց ի նիւթ զգիսս օրինաց, նոյնպս զքեզ յատրմարեաց և մաքրեաց անմիջապաս զորութիւնն ոչ, և ի քեզ առանց գործակցութ մարդոյ կազմեաց մարմնոյն զորդի իւր, ոչ զամն ոճագին զրոշմեաց ի մարմին, որպէս զայն օրինացն ի տառան։ Հայս միտս ի վերայ բերէ շարականն. որ զոճն ամենեցուն խնդապէս մարմնով ի գիրկս քո բարձեր մարիամ. նոր ոչ տախտակին ուներ զգիսս օրինացն։

(1) Լ տասնեկորդ շարականն, յառաջին տան, Լնեղէն եղեալ մարդ, պարզելի է. զարմանալոյր մարգա[illegible]

զմարդ

մնախսական օրինացն. որ զոճն քեզ զերգս օրհնութիւնէ ամենեցուն խնդապէս մարմնով ի նեղէ ի կանայս։ ‖
գիրկս քո բարձեր մարիամ. նոր (1) Լնեղէն եղեալ մարդ տէ
բողոքան ձայնիս եղանակեցք սեալ զարմանալոյր մարգարէն. և հէ

զմարմինն տնդեալ բևեռաձ ի խաչին ։ Եւ ներփոթթեալ, ՅՈ կացուցեալ, կամ ներքադրեալ ի մէջ երկուց կէնդանեայ առաքելոյ ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (1) Պատմեսցեն երկինք, խնամեի ։ ի ժամանակի խաչելութեանն պատմելոյին երկինք զիտաս կիր զմեծվայելչութիւն քոյն՝ մեծագործելով ի պայծառութենէ արտաքոյ բնական կարգին ։ և լուսատէմ տա բերքն, ՅՈ լուսաւոր արարածք՝ պատգամն և լուսին ընկալան զգոյն արեան անեղին քոյն, խաւարելով բռվանդակ, որով արիւնագոյն երևէին ։ ի 16 օրինակս գրի, ըշգնիա արեան ։ Ա՛յսպիսի խաւարումն ոչ եղև ի միտս երկրի, ոչ պատահէ ի բնական խաւարմանցս, այլ յօգուտ և ի զգաստութեի մարդկան ։ մի զի տեսեալ բազմոց զանսովոր խաւարումն լուսատուից, ինչ քեանք լուսատրեցան մնօք ։ արտաքին խաւարն փա բատեաց ի նոցանէ, միաւար հոգւոյն ։ և հաւատացին ի խաչեալն երբև ի Հնմարթս որդի աղ, ոչ հարիւրապետն և որք ընդ նմայն էին ։ և այնպէս փոխանակ զգալ ի լուսոյն հաւատոյ լոյսն ծագեաց յաշխարհ ։ և օրհնաբէք խաչելոյն քոյ լցան տիեզերք ։ Ո՛չհնութի իմն կամ զգայութի և զարբեանութի, ոչ մի հարիւրապետն տես, աւետարանն, թէ տեսանելով զերկրշնն փառաւոր արար զնոճ ։ և կամ զառատ զերծումն բանեաց յոյ ։ զի պարգեւք քոյ աղբերացան յամենայն տիեզերս ի ձեռն չարչարանաց խաչին ։ Տէս արդ ի բանիս, զի որպէս պայծառութի և այլոյք բնական հանգամանօք պատմեն երկինք զիտաս աղ, սոյնպէս անբնական խաւարմանցն յայտնեցին զիտաս քոյ խաչելեցլոյ, յուցանելով միտս նոճ կարօղ ի փոփոխել զամենեսին ։

Ա՛նդ, յերկրդ տան, (2) Զհաւարեալ ոչ միայն ի հեծաւ՝ բարձրացաւ քո ոչ միայն մնալինութի ի տնկան արմատ խաչին երբև ի կառս, այլև հոգւոյն քոյ։

(1) * Պատմեսցեն երկինք զվայելչութի փառաց քոյ ։ և ընկալեալ լուսատէմ տաբերքն զգոյնս արեան անեղին ։ և օրհնեալ ի ձեռն խաչելոյն լցան տիեզերք ։ ||

(2) * Զհաւարեալ ոչ միայն ի վերայ բուսաբեր արմատոյն, այլ քրտղբականն կառոյն բառորբեալ ի գըժոխս կենագործեաց հղզըզբաղձալ զբանս աթդարդ ։ ||

քրմելեւիւք իբրև կառոյց վայրիջեալ՝ի դժոխս, կենա-
գործեաց քաջութեամբ զժողովս արարոյց։ Այս բան է
բացայայտութեան այլոց բանից, որով յաւագօրհնու-
թիւնն կամ յայլ շարականս անորոշաբար ասի, թէ
քո իջեալ՝ի դժոխս վերածեաց զՀոգիսն. զոր ասա-
րոյցաբար ծանուցանէ՝ թէ ազատեաց զՀոգիս արգա-
րոցն՝ որք միայն վասն պարտեաց ադամայ արգելեալ
կային, և ոչ վասն իւրեանց յանցանաց՝ ունի Հոգիք մե-
ղաւորաց։ Ոչ այս միտս յայտ առնէ ասելն բազում
ուրեք յաւագօրհնութիւնն, և՝ի կարգն յարութեն,
թէ զարգելեալսն՝ի դժոխս կորզեաց՝ի կեանս, կամ
զմահու գերեալսն կենագործեաց՝ի կեանս անմահ։
Այսու զի միայն արդարոց ազատութիւնն ասի լինել՝ի
կեանս. իսկ մեղաւորք՝ թէև առժամանակ ի հանգիստ
լինելին՝ի դժոխոց, ոչ հասանելին՝ի կեանս։

Այդ, ի չորեքշտասն, (1) Այդպսակեր ածային բաբեառնէ,
խնամեալն էն. ածային ձայնիւն ազաղակեր քո իբրև
քաջ զօրագլուխ ընդեմ մահու և դժոխոց, ասելոյն,
ամ՝ ինչ կատարեալ է։ Այս ընդեմ ասելոյ ինչէ. այս
ոչ է առեալ յօրհնութիւնն ամբակումայ, այլ՝ի յով-
բոյ. (Ե. 7.) ուր՝ի գոյացս անհնարութեան զօրութիւնն
և իշխանութիւնն ցոյ գրեալ է. * Որ ասէ արեգական,
և ոչ ծագէ. և ընդեմ աստեղաց հրամէ. ‖ որ ըս ձառին
մեհենի, ոչ ծագել արեւու դիմադրութիւն անպոց, կամ
խաւարումն, կամ՝ի մուտս լինելով՝ի գիշերի։ Կամ
ընդեմ աստեղաց հրաբել, մեհենի ըս ձառին՝ ծածկոյթ
արկանել, հանդիպ աստեղաց՝ գիշերային ամպովք,
կամ տոնձրեան լուսոյն, կամ խաւարեցուցանելով
զմիջօրեական աստեղս։

Այդ շարականս խորհրդաբար յարմարէ զայս՝ի ժամ
խաչելութեն փրկչին. որ հրաբել ձեռաքն, ցի ձեռաքն՝
որ արեամբն հրաձկերպ նեղեալ էր, կամ, որ հրով
պատմութեն վառեալ էր ընդեմ աստանայի, այնպիսի
ձեռաք հրաբեր ընդեմ աստեղաց։ Այսուն ընդդեմ նշա-
նակի՝ հանդիպ կոչ յանդիման. և բուռ այսմ աստեղս
իմանալով զարեգակն և զլուսին, մեհենի. հանդիպ
արե-

(1) *Այդպսակեր ածային բաբ- ածային որ ձեռաքն. և բարեու-
բառոքն որ յո՛ի խաչին. և ընդ- թէ զարձուցեալ՝ի վերոյ խա-
դեմ աստեղաց հրաբեր հրացեալ չարասեր իշխանին։‖

արևու և լուսնի ծածկոյթի արկանէր, կի՛ կինք դներ, զի մի՛ տայցեն զլոյս իւրեանց. ոչ և բացատրի՛ ի վաղ դապետութեան լուսատուացն (Ա. գլուխ. 201.) * Որ կինքն վերաքանչիւր փայլունս աստեղաց ։ || Ա. ՀԼ. զի ընդէ՞ր նշանակէ ևս հակառակ, ըստ այսմ աստեղս փոխաբերմամբ իմանալով զդէմ՝ որք յաստեղս երկնից կամին դնել զաթոռ իւրեանց, և սակայն իրրև սուտ աստեղք թօթափեցան յերկնից ։ Ա. սա այսմ իմաստքն են. ածային բարձրացեալ ձեռօքն կինքեր հակառակ դիմաց, մերկացուցանելով զնս յիշխանութէ, խայտառակելով, պարտաւոր վձռելով զնս մեզաց մարդկան. որպէս մինչեւ տարածեալ բազկօքն կինքեր ընդէմ ամպրեկացուց զյաղթութիւն ։ Ա. յայտս պարտաւորելով քո զգեա, բարկութի՛ զարթուցեալ կոխեաց՝ ի վերայ խաւարասէր իշխանի նոցա սատանայի ։

Ա. նդ, ՚ի հինգերորդ տան (1) ասէրն, գնալ կոյսն՝ տրուէքեան անուն, ահաւորիկ յայն բան օրհնութեանէ ամբաւ կուտայ (համար 12.) * Ահաւադ զու՛ի կառս քո ։ || Ահ զի այսմ՝ ի չարակամի աստ երբեակ օրինակաւ այլաբանի զասն կառ, ցի՛ ի վերոյ խաչին և՛ ի վերջերոյ՝ երկոյն տանն, և՛ ի վերոյ զոր կուսին՝ ի վերջինն տանս ։ Ա. ան զի արդարև զոր ածամայրին եղև կառք անձեռաւոր բազմելոյն յաթոռ քրովբէից, բան ասելոյ երջանիկ նաբեկայուէյն. յոր եդեալ քո յաթոռի արար զնեհամիս իւր, և սիրելեացն եղև փրկութի՛ ։

Ա. ՀԳԵՐԴ ՅԱՅՆ ։ ՀԻՆԳ ։

428. Յերկրդ շարականն, յառաջին տան, (2) զի 23 ձեռագրեայ դնի. Ա. յոչեցարո՛ց երկինք ևս խօսեցայ ։ ՚ի տան և յայլ 6 ձեռ. խօսեցայց, որ համաձայն է բանի օրհնութեան ։

Յերկրդ շարականն, յառաջին տան, (1) Ա. ծային հուր բարկութի՛ կի՛ վրէժխնդրութեան վա-

(1) * Տիրուհի անարատ մայր ան և կոյս մարիամ աբրովրկական աճոնս ըզքեզ առաք ՚ի յերկրէ. բաբէխօսեա ։ ||

(2) * Նայեցարուք երկինք և խօսեցայց, և վերօրհնեցից զբա փառաց Թագաւորն ։ ||

(3) * Ածային հուր կենդանի զօրութեամբդ հոգւոյն պրեակ ղդիւցիքս դրժոխոց, և զարթեա՛ լեալն ՚ի ձիմկորեաց ՚ի կեանս. և պարգևեաց մեզ կենդանութի՛ ։ ||

վառեալ զօրութեամբ նը Հոգւոյն , այլեաց զգրուհս դժոխոց , այս է՝ եթարձ կամ ունայնացոյց զարգելս դիմաց , և զարգելեալ արդարան կօրհնաց եհան ի կեանս ։

Ընդ յիւրմէ տան , (1) Յանմահական՝ է յայգեաց , իմանի . յանմահ այգւոյն կիւ յորմէ յոյն , յր՝ ի քեզ Ճաշակեցին զոր առաքեալքն զգինի վարդապետութեան , և մխոյն արբուցին տիեզերաց . որք միանգամ արբին հաւատով , ապրեցան . իսկ որք վհատող և զգինի սոդոմայ սիրով եցին , յր վմն դս և վհատասրտութեամբ , նոքա ըստ սոդոմայ այրեցան ։ Ի տուն միտս յարէ շարականս , և պնբաբաճակ գառնաթունն , յր զՀրէշտէն բաժակ այրմանն գառնագոյնի ընկալցին սոդոմ և նմանօգք նորա յաւուրն վրէժխնդրութեան , կիւ գառաստանի հրոյն ։ Եւ ահնարկէ՝ ի սպառնալիսն քեզ դէմ անչնազանդիցն առ քարոզութիւն առաքելոց , դիւրագոյն լինել սոդոմայոց՝ քան քաղաքին այնմիկ ։ (Ղ՝ատթ . Ժ . 15 ։)

Ի վերջերիդ շարականն , յիւրմէ տան , (2) Հոգի տո՛ր , իմանի . Հոգւոյդ քո՛ զոր լցեր ինձ զօրութիւն ընդդէմ Թշնամւոյն հակառակողի ։ Ցր ձեռ . հակառակողն ։

Ընդ յիւրմէ տան (1) Ցր ոմ՛ ձեռագ . դնի , Ղ՝արձակ շեալ հօր հաճո՛ւթէ ղործն փաքին ։ ի տալ . որպէն փաքին ։ Ցատ Հարատատ ընթերցմանն քայն մարձացեալ իմանի ներքս ործական , և բացատրի . Հոգին ըզ Հովանանալ լոյ ի վէր քո , մարմնացոյց՝ յր մարմնով ծնար Հաձո՛ւթէ հօր զործդ նդր միածին ։ Ւաւմ , եթէ կամիս զայլ նեղգ ործական քայ իմանալ զօրութէ այսպէս . Ի տուն տուանիմք Հոգւոյն սքչ Հովանացեալ՝ ի վերայ ըս , և զործն միածին մարմնացեա՛ք՝ ի քէն կամնա հօր ։

Ցհօթնենդեդ շարականն , ի յարդ տան (4) ասէն , վնա մաբնակիցն հօր , իմանի . զձնուեալ հակիցն հօր և սուրբ Հոգւոյն ։

Ցկն

(1) *Ցանմահական՝ է յայգւոյն Ճաշակեցին զր առաքեալքն , և զվարժամակ գառնութեան այրմանն ընկալեալ սոդոմ՝ է յաւուրըն առչօրման ։ ||

(2) * Հոգի քո՛ զր և բարի զձն ինձ քո՛ եղիցէ չյամ Համ ընդդէմ Թշնամւոյն հակառակողի ։ ||

(3) * Հոգւոյն զրթոյ հովանացեալ զօրք հօր Հաձո՛ւթէ զործն միածնին մեզ ՚ի փրկութէ ։ ||

(4) * Չանարատ օրհնեսցուք զնձածինն որ կոյս մընաց յետ ծընդեդեանն , և տարաւ յորովայնի զանառեի ամենագան . զնմ մարթնակիցըն հօր և ամենայնիւ Հոգւոյն ։ ||

ՉՀԻՆԵԼԵՂ ՀԱՐԱԿԱՆԱՆ, ՅԵՂԿԻՒ ՏԱՆ, (1) ՀԱՄԱՓՈՅԻՉ ՀԱՍՓԻՒ, ԻՄԱՆԱԼ. ՀԱՄԸՆԿՆ ԳՈՅԻՉ ԿԻՐ ԷԱԿԱՑՈՑ ԱՐԱՐԻՉ ԳՈՐԾՈՎ, ԽՈՒԱՐՀԵՑՈՂ ՅԵՐԿՒՒՂՑ ԼԱ. ԿԱՄ, ՀԱՄԱՆՄԱՆ ԱՒԱԾՈՑ ԱԱԵՂԾԻՉ ԳՈՐԾՈՎ ԼԱ ։

Ի ՏԱՍՆԵՒԵՂ ՀԱՐԱԿԱՆԱՆ, ՅԵՂԿԻՒ ՏԱՆ, (2) Օ՜Չ ԱՂԲԻՒԲԸՆ ԿԵՆԱՑ, ՊԱՐԳԵՒԼԻՆ Է. ԱՂՔԻՒԲՆ ԿԵՆԱՑ ՔՈ ՄԱՒՈՒՆ ԱԱԱԿԱՆԱՒԼԵՆ ՄՈՐԻՄԱՑԱԼ Ի ՔԵՒՆ. և ԶԱՆ ՊՍ ՄԻՐ ՀԻՆ ՀՈՅ ՈՂ ՅՐԱՒԼՈՅՆ՝ ԱՅԼ ՔԼՐՄԱԼՈՅՆ ՍԲՐՈՅՆ ԱԱ ՄԼԳ, և ԲԱՐԿԱԼՈՅՆ ԱԱ ԱԱԱՈՒԱՑ. ՎՐ ՊՐՈՅ ԱԱՏ, ԶԱՆԳՆ ՄԼՐ ԲՈՅԱԿԵՆԱԼ ՀԻՆՀՈՅՑ, ՅՐ ԽՈՐՀՐԱՏԱԼՈՒԼ ԿԻՐ ԱՈՒՐԱԼՈՒԼ։

Ա՜ԱՒ ՅԱՅՆ ։ ՁԻՆ։

429. ԲԱԱԱՋԼՆ ՀԱՐԱԿԱՆԱՆ, ՅԵՂԿԻՒ ՏԱՆ, (1) ԱՂ ԲԱՆՆԵՑՑ, ՊԱՐԳԵՒԼԻՆ Է. ։ՆՀ ԼՐ ՕՐԻՆԱԿԱՒԼԵՆ ՄՆՀԱՆՍԻ Ի ԲԱԺԱՆԱԼ ՁԾՈՒՆ ԿԱՐՄԻՐ՝ ԲԱԺԱՆԱԼՑՑ ՁԾՈՎ ԱՉԽԱՐՀԻ, ԶԱՂՁԱ ՄՆՐԻԴԱՆ ՈՐՈՇԼՈՎ ՅԱՆՏԱՒԱՆԻՑ ԿԻՐ Ի ԾՓԱԼԱՆ ՄԼՂԱՑ. և ԶԱՅՆ ԱՐԱՐ ԽԱՅՆ ԽՈՐՀՐԴՈՎ, Ի ՁԵՌՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԽԱՀԻՆ, ԿԻՐ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ԽԱՀԻՆ ՕՐԻՆԱ ԿՏԱԼ Ի ԳԱԱԱՂԱՆԻՆ ՄՆՀԱՆՍԻ. ՈՐՈՎ ԱՂԱՏԵՑԱՑ ՎՆՈՐ ԻՆՁԼ ՀՀԱԱՏԱՑԱԼԱ Ի ՍԱՏԱՆԱՅՀ ։

ԼՆԴ, ՅԵՂԿԻՒ ՏԱՆ, (4) ԼՃՈՖՒՆ ՍԲՈՆ ՀՅՑԱ ԱՆՆԵՂ ՎԱՈՐ. ՀՈՒԶՈՒ ՍԲՀՆԱՏԵՍԲԼ ԱՄՆՈՑՆ՝ ՈՐ ՀՈՒՆՄԻՆ ԱՆՆԵՂ ԽԱ ԲԱՅԼԵԼԱՑՈՑ Ի ՅԵՐԵԿՒ, և ՁԶԱՅՔ ԼՈՒՍԱԱՈՐԵՐ ։ ՎՈՒԱ ԷԱ ԱԱՀ՝ ՆՈՐՈՅ Ծ ՈՂՈՂՔԱՆԱՑ ՍԲՀՆ ԼՈՒՍԱՑԱՈՒ, և ԱՆՂ ՀՈՒՆՄԱՑԱՈՐ Ի ՏՏԱՂ ՆԵՁՈՒԼԹԵՑ. և ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ԲՆԱԱ ԿԱՑԱՆ ՇԸ ՆԱՄԱՒԼԹԵ ԽՈՐԱՆԱՆ՝ ԱՅՆՄ ՈՐ ՀՉԱՄԱՆԱՔՆ ՀՈՒՀՀԵՐ ԿԱՄ ԱՈՒՁՆՈՐՔԵՐ ԽՈՐԱՑԿԼԻ ։

Ի՜ԵՂԾԵՂ ՀԱՐԱԿԱՆԱՆ, ՅԱՈՒՁՆԻՆ ՏԱՆ (5) ԱՈՒԵՂՆ, ԲՈՁԱ ՀԵՂԵԱԼ ՀՁՈՒՈՒԼՆԱՆ ՌՆՁՈՒՄՈՅՆ, Ի ՁԵՌԱՁԲՍԱ ՀՆԻՀ ԴՆԻ, ԲՈՁԱԿԻՀՁԼ ։

---

(1) * ՀԱՄԱԳՈՅԻՉ ՀԱՍՍԻՀ ԳՈՐԾՈՎ ՅԵՐԿՒՒՂՑ ԵՒ ԽՈՒԱՐՀԵՑՈՂ ՅԵՐԿՒՒՂՑ ԿԱՄԱՑ. ՀՈՐ ՎԱՈՐՆ ՄԼՐ. ԹԱՒԵԼՈՎ Ի ՍԲՍԱ ԵՐԿՐԻ ։ ||

(2) * Օ՜Չ ԱՂԲԻՒԲԸՆ ԿԵՆԱՑ ՔՈ ԱՆԱՂԱԿԱՆ ՄՈՐԻՄԱՑԱԼ Ի ՔԵՒՆ ԿՅՈ. ԸՂՁԱՂՑ ՄԼՐ ԲՈՅԱԿԻՀՁԼԱԼ ՀԻՆՀՈՅՑ. ՎՐ ՊՐՈՅ ԸՂՁԿՆ ԱՆԴԱԴԱՐ ԲԱՐԵ ԲԱՆԵԱՑՈՒՔ ։ ||

(3) * ՈՐ ԲԱԺԱՆԵԱՑ ԸՂՁՈՎ ԱՉԽԱՐՀԻ ԽԱՀԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՎ, և ԱՂԱՏԵԱՑ ՅԱՆԱՄԱՐՄԻՆ ՓԱՐԱԱՈՒ ՆԵ ԸՂՁՈՐԱ ԻՆՁ. ՕՐՆԱԿԱՒԼԻՆՔ ՆՐՈՒ ։ ||

(4) * ԼՃՈՖԻՆ ՍԲՀՆ ԼՈՒՍԱՑ, ԱՆՂ ՀՈՒՆՄԱՑԱՈՐ. և ԲՆԱԿԱՐԱՆ ԲԱՆԻՆ ՈՐ ԲԱՆԲ. ՀՈՒՆՄԻՆ ՆԻՀՁ. ԲԱՐԵԽՈՍ ։ ||

(5) * ՈՐ ԸՂՁՈՒՐ ՅՈՒՆԱԼՆԵ ՔՈ ՔՈՐՔՈՂՔԵՐ ԸՆԴ ՍԲՀՆԵՐԱ ՅՈՒՄ, ԲՈՁԱԿԻՀՁԼ ԸՂԲՈՂՈՒԼՆԵ ԹԸՂՅՈՒՄՆՅՆ ։ ||

Ի չորրորդ շարականն, յոտանաւորին տան, (1) Որ յանախ ընտանեացն, պարզեւելի է. յանսկիզբն ի հօրէ ծնեալ որդի յառաջ քան զյաւիտեանս. և ի ձեռն մարգարէից ծառայեալ գոլ ասծ ընդ հօր ևս։

Ընդ չորրորդ տան (2) ասէրն, աբեղտեր ընձեռ ոտ, իմանել. վասնոյ քո, յոր զպատուհասս բարկութեանդ քո թափեցեր ի վերայ խոտորողին մերոյ սատանայի։

Ընդ չորրորդ տան (3) ասէրն զթէ կոյսն, զոմանացանգաւ պղտոյն ջաղցրացուցել, ոչ նշանակէ՝ թէ զղառնահամ պտուղն ադամայ քաղցրացոյց, այլ զձաշակօղսն և զդառնացեալսն յայնմ պտղոյ։

Ի հինգերորդ շարականն, չորրորդ տան, (4) ուր ասի՝ յաղթօղ խաչն քո քե, յոր բարձրացար, ի 12 օրիհնակս գրի, որ բարձրացար։

Ի վեցերորդ շարականն, չորրորդ տան (5) ասէրն, աբեգականն ի ձեզ ծագեսցէ, պարզելի է. արեգականն ծագումն՝ ի մեզ զլոյս. կի իբր կրաւորական, արեգականն ծագեցելոյ ի մեզ։

Յաւելեալ շարականն, չորրորդ տան, (6) Օ յաղթօղն ի տաբ, պարզելի է. զյաղթօղն քե ի հոգևոր մարտին ընդ սատանայի՝ և զդիմաւորն կամաւ ի մահ խաչին՝ գովեցէք. զի աւարեաց զդերեալսն ի թշնամւոյն. և բաշխեաց պարգևս մարդկան՝ բարձրագոչ փողով. յոր բարձրացաւն հնչակմամբ հրեշտակաց ի համբառնալն յերկինս, կամ աշխարհալուր քարոզութեամբ առաքելոց։

Ի հինգերորդ շարականն, (7) Ընդ յոտնանուս անձն իմ ձգեա, զի բացար կամաւ հօր, բարձեր զանձն ադամայ։ ||

(5) * Ծնեալդ լուսոյ բանին ձոյ, որ եկեր արեգական՝ ի մեզ ծագողին. բարեխոս ունիմք։ ||

(6) * Օ յաղթօղն ի մաբտ պատերազմի դիմեալ կամաւ ի մահ խաչին գովեցէք, որ հառ աւար բաշխեաց որպէս մարդկան բարձրացեալ փողով։ ||

(7) * Ընդ յոտնանուս անձն իմ ձգեա՛ յաչս մեղաց ծանուս, աղաչեմ՝ ի ձեռնդրէձան խնամս ու փրկող և յոյս, լուր ձայնի խնամոյ։ ||

(1) * Որ յանբասիրելական հօրէ ծնեալ նախ քան զյաւիտեանս որդի, և ծանուցեալ մարգարէիւք ասծ ընդ հօր գոլով. ըղձեզ օրհնեմք։ ||

(2) * Որ ի խաչին պատարագեալ հեզիւք զարիւն քո ձե, և արբուցեր ըղձեռ քո յարեան խարդախողին մերոյ. ըղքեզ։ ||

(3) * Որ ըզհօսն ասծ ի քեզ կրեցեր մարեին անկիսելի, զանձնաձակ ալտպոյն քաղցրացուցիչ անձնաեալի քոյին ծնրնդեամբդ. ի քէն հայցեմք։ ||

(4) * Պահեա ըզմեզ ներքնաւս յաղթօղ խաչն քո քե, յոր բարձ

դէտեւլի Ի՛ զի վարդապետը կրկնակի մնաճէն և ձեւա
ցուցանեն գլուխն . մի՝ իբրև մարդ լոկ . և ըլ այսմ
բարոյապէս առնուն զպատմեալն ՚ի նոցա յօրինակ մե-
ղաւորի հեռացելոյ յիւր ։ Արիդ , մնաճէն իբրև մարդ
գարէ . և ըլ այսմ զպատմեալն ՚ի նոցա առնուն այլևս
բանական մնօք յօրինակ քոյ ։ Ի ստ երկորդ մնացս
յաձախ ձեւացուցանել զնա շարականս . բայց և ըստ
առաջինն մնացն առնու ոմն միայն աստ , այլև ՚ի ՃՀ ,
ԼԵ ։ Վասն ասէ , ըստ օրինակին յոլիանուս անձն իմ
ծպիլ յալիս ծովու մեղաց . և ես ՚ի ներքս ելանել տապնա
պի խղճի մնաց աղաղակեմ առ փրկօղդ ԼԵ ։

Ձորբորդ ձայն ։ Ճիճ ։

430. Յառաջին շարականն , երկրորդ տան , (1) Ով է
ՃՁԾ , պարզելի է . սա է ՃՁ մեր՝ որ կայ յանդ առ փա-
ռաց ԼԷ հօր . զոր և մարմնով յերկիրի երևեալ տեսաք ։
Ի՚նդ յերրորդ տան (2) ԼԷ բարձեալ դնի . Ճաղնա-
ման օրհներգութեան . ՚ի տուր օրհներգուն ։ Ամենայն են .
յաղթողական օրՀներգութիւնք լծին կիմ մնաւոյին
նմա՝ որ ապրեցոյցին զինէ ։ Ասի , յարմարեա այնպա .
յաղթական օրՀներգութիւնս քոի փրկչին մերոյ ամե-
նեքեան երգեցողք , որ ապրեցոյց զինէ ։
Ի՚նդ , ՚ի չորրդ տան (3) ԼԷ բազում ձեւագ . Իր մնա-
խեն էրով , կամ խալէն էրով . փոխանակ ասէլոյ՝
մնՀոՀամբ խալին իւրոյ կենդանացոյց ԼԵ ։
Յերրդ շարականն , յառաջին տան , (4) Ի՚ճայն բար-
ձեալ . իմասաքն պարզելի են . Հրով ձաձայնն բարկու-
թեամբ քո կիզեր , այլ ելիցդ զգժոխս . և ըզպարենս աշխե-
ցեր . զմեռանելսն ՚ի նմանէ կիմ՚ի գժոխոց՝ զարգե-
լականս ՚ի խորս երկրի՝ արձակեցեր ՚ի կապանաց ԼԵ ։
Ի չորրդ շարականն , յառաջին տան , (5) Ցեսեալ ըզնէ ,
իմա

(1) * Սա և ՃՁԾ մեր օրյամնա-
փառաց ԼԷ հօր յերկրի երևեալ
առաք . արմա փառաք ։ ||

(2) * Յաղթական օրՀներ-
գութիւնք որ ապրեցոյցն զինէ ՚ի
ձեռաց փարաոնի . քոի փրկչին մերոյ ամենեքեան երգես-
ցոյք ։ ||

(3) * Իր մնաւոյ խալին իւրոյ
կենդանացոյց զմնահացեալսն .
և մարմնոյն իւր բեւռամբ ըզ-
կապանս մահու . և ըզնոյն ծա-
նուցեր մահ ։ ||

(4) * Ի՚ճայն բարկութ հր-
ոյ քո քո կիզեր ըզգժոխս , և
ըզպարենս աշխակեցեր զմեռե-
նելսան առ ՚ի նմանէ . ըզքեզ
օրհնէ ըզքեզ Թագաւոր յաւիտ-
նից ։ ||

(5) * Ցեսեալ ըզքեզ մահու
լուծաւ . և զգժոխոց սպասեալ
դժպային . որ ըզնոյն մահու ծա

խմանի · յետ մեռանելոյ քո ՚ի խաչին՝ տեսեալ զքեզ մեռեալ՝ լուծաւ կիսն Թուլացաւ · և դժոխքն սարսափով դողային · որ զմահ քո ծանուցեր մեզ մահուան , յիր բարձող մահու ։

Ա՚նդ , յերկիդ տան , (1) Ոչ հոգւովդէ քով , խմանի · որ ՚ի ձեռն հոգւոյդ սրբ , կիս յայտնուէ հոգւոյդ ծանուցեալ մարդկան՝ լինել զմեզ Աշմարիտ ։ Ոչ ենք , և եսք , և էք ես ։ Ա՚յս առեալ ՚ի բանէն յայտնուէ · (ա. 4·) * Ձ՚նէն , և որ էն , և որ գալոցն է ։ ‖ և զինի · 8 · * Ոչ էն , և որ է , և որ գալոցն է ։ ‖ Ա՚ստեղիք առնուն զայս ՚ի վէր անփոփոխ յաւիտենականութենէն այ , որ յիներն բովանդակէ զամ ժամանակ՝ ներկայ , անցեալ և ապագայ · ուստի խմանի , որ էր միշտ , և էր միշտ , և եղիցի միշտ նոյն · զի ՚ի մեզ գալոցն եղէալ փոխանակ ասելոյ՝ լինելոց ։ Ա՚յս պատշաճի այս պարզաբար ածուելն , կիս բովանդակ զքէ երկրորդելն , բայց այնպէս զի և իւրաքանչիւր անձին ածայնոյ ընծայի · որպս և գրեցաւ ածաբանն Հոգւոյն միայնոյ ասէ · * Հոգին որ էր միշտ , և է , և եղիցի ։ ‖ Ա՚կակայն ոչ էրեւի ՚ի բաղդատութ , շարականս ոչ առնու զամբողջ բան յայտնուելն , այլ միայն զառաջինն մասն , յոր որ են · և զայն ընծայէ իւրաքանչիւր անձին · Հօր այ յերրորդ դէմն ասէ , որ ենք · որդւոյն այ՝ (առ որ խօսի ,) ասէ յերկրորդ դէմն , որ ես · իսկ առ Հոգին որ դարձեալ յերրորդ դէմն ասէ , Ո՚ւ էք ես ։

Ա՚պա ամբողջ միաբ տանս ենք Ոչ Հոգւովդ քով յայտնեալ ծանուցեալ մարդկան , և զիտացաք Թէ միշտ է Հայրդ , միշտ ես որդիդ · միշտ ՚ի Հոգիդ սբ , ածն Ճշմարիտ , անփոփոխ յէութէ , և անտրուելի ՚ի միմեանց ։ Ա՚սակ եմք Համարիցիմք զամբողջ բան յայտնուելն ՚ի միր առնուլ աստանօր , և առանձին ընծայել զայն որդւոյ , մանթ եւ այսպէս բացատրել · որ էնդ , յոր որ էիր , և ես այժմ , և էդ , յոր լինելոց ես միշտ ։

Ո՚ւ հինգերորդ շարականն , յատաջին տան , (2) Ա՚ղերսէն նոքօք , փոխաբերուելն ՚ի խմանի ՚ի վէր դիմաց · յոր աղերսողունք

(1) * Որ հոգւովդ քով սբր Թէ էին ակաբքն զեկցան զբոնեալ · զո այնորիկ հաստատեցաւ սիրտ իմ և խորհուրդ իմ ՚ի ձեռն իմն ։ ‖

(2) * Ա՚ղերսէն Հզորաց որ աղաչեցան , և որք ՚ի նշաւասուն

զունք կիր բռնութիւնք հզօրացն դիւաց Թալեցւոց. և
որ ի նը-ասացեալ, այր մարդիկ՝ որք նուաստք և տկարք
էին, զգեցան զօրութիւն ։

Ա.նդ, յերկիր տան, (1) Օձն ընդոնելութիւն, բացատրի
թէ ինչ ուսոյ մարդիկն զօրացան, այր խաչիւ քոյ.
և ասէ, զնոյն ընդունելութիւն, ընդունելի կիր
առնելոյ մնալ զնոյն ընկալեալ վրդ խաչ քո. Նշան ան-
պարտելի զօրութիւն. այր նշանակ կամ գործի անյաղթելի
զօրութիւն քո ։ Ասացեալ ի 28 ձեռագիրս գրի, նշան ան-
պարտելի զօրութիւն. այր նշան քո կամ հաւատացելոց, և
անպարտելի զօրութիւն, ունօղ անյաղթելի զօրու-
թեան ։

4311. Ի վկայելոյ շարականն, զան օրհնութեանն
եւայեայ (2 համար) * մի զի լոյս են հրամանք քո՝ ի
վէր երկրի, ‖ երեք օրինակաւ առեալ է։ Հաւաքին
ասեն, (3) իմանալոյ զարարչական հրամանն ասելով.
քանիւ հրամանի քո հաստատեցեր կամ կառուցեր
զերկինս և զերկիր՝ արարիչդ ամենեցունց, այր
ամ եղեալոց կամ արարածոց. մի զի հրամանք արար-
չութեդ լոյս են ի վերայ երկրի. զի ոչ միայն նախ
զլոյսն արար, և զաստղսն լուսաւորս կարգեաց ի
լուսաւորութիւն երկրի, այլև քնութիւնք արարածոց,
կարգ նոյ, զանազանութիւնն, և ազդեցութիւնքն լուսա-
փայլ քարոզեն զարարիչն և զմեծութիւնն նորա, և զզո-
րութիւնն և զիմաստութիւնն ։

Ոչ երկիր տան (4) իմանալ զանարատական հրամանսն
ասելով. ի ձեռն փրկական խաչի քո լուսաւորեցեր
զոր եկեղեցի. և զնոյն խաչն եւսեբ պարխապ ամրու-
թիւն հաւատացելոց. վասն զի լոյս են հաւատացելոց
հրամանք փրկագործուն կիր աւետարանի քո, որովք
լուսաւորես զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ ։

Ոչ երկիր տան (4) իմանալ զմարգարէական հրամանսն
կիր գալոցդ ասելով. եկիր ի կատարումն բանից
նոցա.

(1) * Օձն ընդունելութիւնք քո
մեք ընկալաք զոր ընծայ քո. որ-
չան անպարտելի զօրուն. վն այ-
նորիկ հաւատացեալք մեք ի քրիս-
նէ լոյսո զոր ընդարձակեաց ։ ‖

(2) * Որ բանիւ հրամանիւ քո
հաստատեցեր երկինս և զեր-
կիր արարիչդ ամ եղանելոց.

(3) * Որ ի ձեռն փրկական
խաչի քո լուսաւորեցեր զոր զե-
կեղեցի. և եւսեբ պարխապ ամ
րութիւն հաւատացելոց. վն զի
լոյս ։ ‖

(4) * Որ եկիր ի կատարու-
մն զոր ի վերայ երկրի. ‖

կանխասաց մարգարէին . և վասն յանձն առեալ մարմ
նանալ ի սէգ կուսէն մարդ ձգմարիտ . մի զի լցաս են
հրամանիք քո ազգեալք ի մարգարէսն , յո ձգմարիտք ,
անսուտիք , օտար ի մեռուլէ մտելոյն . կի , որք
յառաջն աղօտաբար խօսէին , այժ մ՚ի կատարմանն
բացայայտեալ ծանուցան առնէուգուն ։

Ոյնեղեղ շարականն , յառաջին տան , (1) Օ անձա
ուղղ ու ից , իմաստքն են . զանձառելի մարդեղութիւնդ
քո փառաւորեմք հաւատալով սրտիւ , դաւանելով
բանիւ , և մեծացուցանելով գովութիւնք . և աղաչու
թիւնք քո , զկնոջ յաղթութիւնդ հրաստարակեմք երգովք
ի ֆլխոյ լերանդ , յո համմարձակ , յայտնաբարբառ , և
աչխարհալուր քարոզութիւնք , այնպես ոնգ որք ի վիշ լե
րանդ կացեալ հրաստարակէն զերս ինչ ։ Այս յո ձա
ուէն է . իսկ խորհրդեամբ իմանի . հրաստարակեմք ի
բանից մարգարէից և առաքելոյ , որք իբրև լերինս
բարձրացեալ էն ի մէջ եկեղեցւոյ ։ Ամ , հրատա
րակեմք միաձայնութիւնք բարձր իշխանութենէ երկրի ,
թագաւորաց , կայսերաց , դատաւորաց , և ամ զա
րատորաց յո իւրաքանչիւր կարգի . զի այսորիկ իբրև
լերինք բարձունք՝ բերանով պաշտօնէից և քարոզից
եկեղեցւոյ հռչակին զազգութիւնն քոյ ։ Ամ , զքո
քաջութիւնդ հռչակեմք ի բարձր խորհրդոյ իմաստու
թիւնք քո . իբր զի ոչ բանութիւնք և իշխանութիւնք ի գլուխ
տարար վայելութիւնդ , այլ տկարութիւնք , նուաստու
թիւնք , և ի խաչի մեռանելդ ։

Ոյնդ , երբեմն տան , (2) Ոչնեցաւ երիւղ , իմաստքն են .
երկիրս , յո հաւատացեալ մարդիկ , քղխեսցէ զողջը
մութիւնք , յո վերոյ , լիասցի ողորմութիւնք բարեացն ոյ .
և նորացեսցէ զբնհնաչ . մի վայելչութեան յողորմին ոյ
միշտ նոր օրհնութիւնս հնարեսցէ ընծայել ոյ . որով
հետև որդին ոյ ծնանելով ի միջ կուսին՝ յայտնե
ցաւ ի փրկութիւն մեզ ։

ՀԱ.

(1) * Ջանձառելդ քո քն փա
ռաւորեմք ըզմարգարէդ . ի
դէլեոյ լերանդ հրատարակեմք
ըզքո քաջութիւնդ . քանզի հարեր

ըզպատերազմ եկեսդ ի փրկու
թիւնդ մեզ ։ ||

(2) * Ի բղխեսցէ երկիր զո
ղորմութիւնք , և նորացուսցէ զոր
հնութ . քանզի ասէ Տէրն ամէն
ի միջ կուսին ի փրկութիւն մեզ
յայտնեցաւ . աւետեաց ըզՅե
ժոխս ։ ||

Ա.ՀԱՓՕՐՀՆԱՐՈՒԵԱՑ ։

Ի տասնեղջ շարականն , յառաջինն տան (1) առեալն , ՀԵՐՐՈՐԴԱԿԱՆ ՀՆՉՈՒԹԵԱՆ ՕՐՀՆԱԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԱՏԻ ՄԵՐՈՅ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀԱՅՈՑ ։

Ա.ՀՈՒՆԻՍ ՀԵՐԿԻՔ տան , (2) ՀԱՅՑԼՈՒՅՑ ԼՈՒՍՈՅ ։ (ի 14 օրինակս ՀԱՅՑԼՈՒՅՑ ԼՈՒՍՈՅ ։ այլ։ ՀԱՅՑԼՈՒՅՑ ԼՈՒՍՈՅ ։) իմանալ . պատեհ ժամ քո ընդէմ տատանալի՝ եղև փրկուիլ ազգի մարդկան . և յերանելին քո ի կատս խաչին՝ զուարճացան ամ արարածք . հրեշտակք զուարճացան , զի եղև հաշտութիւն նոցա ընդ աշխարհի , և պահապետին դառաջ իբրեւ զանգ առնոյր գլուխն : Ա՝արդիկ զուարճացան , զի կատարեցաւ փրկութիւն նոյ , Ա՝չ այլ ամ արարածք երկնայինք և երկրաւորք զուարճացան ընդ իբրեւ զանգակին . զի եղեն ընդհատողք փրկչին , և գործի փրկութեան . և սրբեցան յանմաքուր կիրսոտ ժարդկան . և զի իշխան նոյ մարդն՝ ազատեցաւ ի գերութենէ : Ա՝ սուն այսր ամի տեւզբեք լցան նոր երգով օրհնութենն ՀԱՅ . մեր զի յառաջն օրհնեին զնա իբրև արարիչ , իսկ այժմ օրհնեն իբրև փրկիչ ։

Ա ԸՐՀ ՅՈՒՆ . ՃՇԸ ։

432. (1) ՅԱՌԱՋԻՆ ՀԱՐԱԿԱՆԻՆ , ՅԱՌԱՋԻՆ ՏԱՆ , (2) ՀՆՉՈՒԹԵԱՆ ՀՆՉ ՕՐՀՆԱԿԱՆ , իմանալ . յայտնութեան օրհնութեանն քոյ , որ հերձեր կամ բաժանեցեր զջուր խորոց կարմիր ծովուն . և նմանութեամբ՝ բաժանեցեր զծով աշխարհի , կիմ զխորս դժ ոխոց . ջախջեղով զգլուխս բանաւորին սատանայի որ կայր ի նմա ։

Ա.ՀՈ ՄԱՆ ԸՍԱ ԲԱՂՄԱՑ ՁԵՈՒԱԳՐԱՑ ԴՆԻ . ԶԻ ՆՈՄԱ ՀԵՂՈՒԱԾՈՒՆ ՀԱՂԵՑԵԼ ԶՔԼՈՒԽ ։ ՚ԻՍԱՅ . ԲՆԱՒՈՐԻՆ ։

Ա.ՆԴ ՅԵՐԿԻՔ տան , (3) Ա՝ՄՈՒՈՐ ՄԱՀՈՒՄԲ , (ի 25 օրինակս ՄԱՀ

(1) * ՏԻՐ ԸՂՁՈՒԵՐ ՔՈ ԼՐԱՑՈՒ ՎԲՐ ՕՐՀՆԵԱՑՂ ՝Ի ԲԱՂՄԱՑԵԼՈՒՆ . ԱՒԱՐԱՊԵՐ ԸՂՔԻՑ ՄԱՐՄՆՈՎ ՝Ի ՎԵՐ ԽԱՉԻՆ ՝Ի ՄԻՋ ԵՐԿՈՒՑ ԿԵՆԴԱՆԱՒՈՐՑՆ ՁԵՐ ԵՐԳԵԱՑ ԱՄԲԱԿԱՒՈՒԹԵՒՆ ՆԱՀԱՏՈՒՑԱՆ ՅԻՆ ՏԵՐ ՀՈԳԻՈՅՆ ։ ||

(2) * ՀԱՅՑԼՈՒՅՑԴ ՔՈ ՔՐԿՈՒԱԼԻՆ ԵԳԵ ԱՊԱՑՈՅ . ՅԼԱՆԵԼՈՅՆ ՔՈ ՝Ի ԿԱՏՍ ՁՈՒԱՐԱՃԱՑԱՆ ԱՐԱՐԱԾՔ . և ՕՐՀՆԱԿԱՆՔՆ ՁՈՐ ԵՐԳՈՎ ԼՑԱՆ ՆՈՐ ԱՐԱՐԵԱՆ ։ ||

(3) * ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՔԵՂ ՕՐՀՆԱԿԱՆՔ . ՈՐ ՈՐ ԸՂՁՈՐՈՑ ՅՈՎՀԱՆ ՀԵՐՁԵՐ ԶՔՐՈՍՆ . ԶԻ ՝Ի ՆՄԱ ԲԱՂԱՑՈՒԱԾՆ ՅԱՂԵՑԵՐ ԶՔԼՈՒԽ . և ԶԱՐԳԵՒՉԱՆ ՝Ի ՁԵՌՔՆ ԽԱՉՆ ՔՈ ՝Ի ԿԱՏՍ ։ ||

(4) * ՄԱՀՈՒԱՐ ՄԱՀՈՒՄԲ ՝Ի

Տաճառամբք .) խնամատարն են . կամաւորապէս մեռանել լուծ՝ արձակեցեր ի քէն զՀոգի զօրութեան . յո զքո բանական Հոգիդ արձակելով , ի մեզ արձակեցեր զՀոգի կենդանութեան և արիութեան : Ասա՛, կամաւոր մեռելութիւն արձակեցե՞ր ի քէն զքո Հոգիդ մարգկային . զի ազատակելով Հանգէն զՀոգին՝ էր գործ և նշան զօրեղութեան Հոգւոյն . և զի նմանին Հոգւոյնն զար-Հուրեցոյց զանդգաստութիւն : Այո՛ : Ի՞նչ Տեսե՞ր , որ ի մահուան անդ , կի՞ր ի մահու գոլոլ առերեակր զմահ , որ բնութեամբ էր ի վէր մարգկային բնութեան :

Ներկրորդ շարականն բացայայտին այլաբանական իմաստիւք օրհնութեան մատեան (ի Տաճար ւ . ՟ . ՟ . ւ6 .) և յառաջին տան (1) ասէ . Այսչափ՞ , միա՞ դիւք խորհրդական բարբառոյ մարգարէին մտածեսի , և կենդանի պատգամաց նր , զի՞ Ձմարիտ գուշակութեանցն , որովք քարոզեաց մեզ զգօղն կենաց՝ զանձն ՅԻՍՈՒՍ ի վերինէ : Ներկին տան , Օ ԱՐՈՏ ՟ , զի այնու օրինակաւ ցոյց՝ զԻջանելն քո յերկինս գուշակեցաւ մեզ մտածել . այլև զկամաւոր չարչարանս խաչին ծանուցանել սատ լուին . տապածեաց զՅիւս , զի ի խաչին . և ընկալաւ կի՞ տուիչն ձգեաց զնորն Ներ . ՟ ՟ ՟

նել մարդ ։ Այսմ ի վէր բերե յերկիւղ տան , (3) Յաքէ-
նէ հեղ խոյլեաց , յո՛ ըմբ յիջանելն յերկինէ՝ փայլեաց իբ-
րև արեգական արդարութիւնե առ ի լուսաւորել զին զ,
և առ ի կիսվել զսատանայ արդար վրէժխնդրութիւնե ։
Օ այս բան յարմարելով առնու շարականս ի ֆ հա-
մարին ։ * Աբեղիս ոգի փայլական զսուսեր իմ ։ ||

Նդ , յերկիւղ տան , (1) ի 19 օրինակս գրի , բնակարան
բնութիւնե բանին ըստ սահմանին . և իմնին . իբրև բնա-
կարան բանին ոչ պահեցեալ կիծառայեալ ի հրեշ-
տակաց և ի մարդկանե ։

Ի հինգերորդ շարականն , յերկիւղ տան , (2) Ոչ պարա-
պեցեր , իմաստուն էն . քով իմնատութիւնդ՝ զոր ցուցեր
յարարչագործութիւնե , և առաւել ևս ի փրկագործու-
թիւնեան , պատրաստեցեր արարածոց քոց զպատճառս
բազմապատիկ գիտութիւնե . Հոտութ սերկայնալ պա՛ռն.
էլլի խորհրդոց նախախնամութիւնդ քո . զնոյն իսկ արա-
րածս կազմեցեր մտաւոն ամ ուսմանց . իբ որս նաև
յարութիւնե քով ծանուցեր գյարութիւնե մեր , որ է գի-
տութիւն ինչ՝ գժուարին կարծեցեալ ի մարդկային
մտաց , և միայն հաւատովք իբ ունելի ։

Ի հինգերորդ շարականն , յառաջին տան , (1) Արբաբեն
ի ֆորոյ հեռին , զինդրուածս յոյիչանս մի հնազանդութիբ
դնել յասելն . աղաղակիբ՝ թէ մի տար զիս հզօրիս այս ,
իբ մի թողուր զիս մշել և ապականել հզօր վիշա-
պիս ։ Այս ըստ բանիցն ոչ գոյ յաղօթս յոյիչանս .
բայց իբ մտաց փակի յասելն ի 5 համար ։ * Լեցեն յա-
պականութիբ կեանք իմ ։ ||

Ի տասներորդ շարականն , յառաջին տան , (4) ի 9 օրի-
նակս գրի . Լոյս ոչ անկիբ մերձենալ քո . յայլ ,
ըստ անկիբ մերձենալ քո ։

Նդ ,

(1) * Որոտ երկինք և երկիր ոչ բաւէին տանել լուսոյն , բնու-
կարան բնութիբ բանին ըստ ասու-
ածոյ . աղաչէ վասն մեր
ընդիս ։ ||

(2) * Որ պատրաստեցեր քո
խնասութիբդ ըղդիտութիբ յա-
րարածս . և ծանուցեր քո յա-
րութիբդ ըղյարութիբ մեր , ըն-
կալ զաղաչանս մեր միայն մար-
դասէր ։ ||

(3) * Արարչէն ի փորոյ
կիսին ապաւակիբ և ասէր . որ
նայեաց յիս , և ի՞ տար զիս հզօր
քիս այս ։ ||

(4) * Լըսոյ զբանիբդ անօ-
րինութեան քոյ ըղծուր . քանիբ
յերկինէ խնարհել մարմնացար
ի նոր կուսէն , և խաչեցար ընդ
աւազական . և զարհուրելով հեռ-
ացոյ ընդ քո ընդ անկեալ մարդա-
սիրութիբդ ։ ||

Ա՛նդ , յերկիւղ տան (1) զասել մարգարէին ամբակում , * եղեր դու ՚ի կառս քո , ‖ զոր այլոք շարականն ՚ի խաչելութենէն քոմ այլաբանէր , այժմ առնու ՚ի յա-րութենէն ասելով , Թէ այսու զիշխանութեամբ յառնելդ գու շահեաց մարգարէն : Այլ այս կարի ՚ի դէպ . մի զի առ մարգիսկ եղանեալն ՚ի կառս՝ ազատաց և կամա-ւորութեամբ է գործ , և ոչ պարտաւորաց ահասոյ պատ-ժոյ , որոց կախաղան է տեղի և ոչ կառք : Ա՛ն որոյ եղանեալն քան ՚ի խաչն իբրև ՚ի կառս՝ յայտ առնէ Թէ ազատաբար և իշխանութեամբ ել իւրոց կամաց յանձն առնու զնահ խաչին . և որ այսպէս իշխան է ՚ի մեռա-նել , յայտ է Թէ իշխան է և յառնել . նմին իբրև և քո վերկաքանչիւր իշխանութեամբ ՚ի մի կցորդեաց ասելով . * Իշխանութիւն ունիմ դնել զնա , և իշխանութիւն ու-նիմ միւսանգամ առնուլ զնա : ‖ (յովհ. Ժ. 18 .)

Ա՛ՆՅՆԻ ՅՈՒՆԱՆ Ա՛ՔԱՆՉԻՆ : ՃԷ.

433. Ո՛չ շարականն փոխանակ սրբի կուսին , Ա՛ՐԵՒԸ Ա՛ԳԵՐՔԻՆ , ասացողացք և շարականաց գերբ-ազիւրք կոչեն Ա՛ՆՅՆԻ ՅՈՒՆԱՆ . իբր զի յօրինեալ է ամ բողջ Թուով և կարգաւ այբուբենից ել օրինակի շա-րականին Հռիփսիմեանց , Ա՛ՆՅՆԻ ՆՈՒՆԷԱՆ : Յօրինող շարականիս յանուանէ ծանուցանէ զինքն՝ դնելով ՚ի կատարածին Ակրոս վարպետք . և այս բա-ւական էր յայտ ժամանակի գիտել Թէ ով իցէ և բարւոյ երգոցս : Այլ զի տայտ եկելոց կարևոր էր նշանակել և զմնականսն . զի բազում գտանելով ՚ի վարդապետաց կիրակոս անուանմբ , անյայտ մնայ՝ որ ՚ի նոցանէ երգեաց զշարականս . Թէպետ ՚ի ձեռա-գիր օրինակս յայտ առնեն՝ կիրակոս երգնացեղ լի-նել , որ եկաց ՚ի ԺԵ դարուն . մի այսորիկ ՚ի հնագիր շարականոցս ոչ երևի , բայց եթէ ՚ի կոստանդ գրոցն նոր գրեալ յետոյ մուծեալ . ոչ և ՚ի տպագիր փոքր շա-

(1) * Ջիւխանաբար զպատե- քս . հնձելութենէդ քս ՚ի քէ փըր- Թենէդ գուշակեաց մեզ մարգա- կութենէ եղէ յերանելդ քս : ‖ բէն . ասէ եղեր դու ՚ի կառըս

շաբաթինցս ոչ՝ ի կարգի պատկերաց փոխանին դնել, այլ՝ ի վերջ ամ շաբաթանց. յուցանել թէ՝ ի վերջին ժամանակս եղև բնակեալ ի սովորութեի։

Լոկ ըս կազմութեի յօրինուածոյ բանիցն՝ ունի զնմանութեան ձայն յետինն դարուց, յորում ժամանակն առաւել սովորական զոյացիսի շաբաթանս յօրինել չափմամբ ոտից։ Իմասոք բանիցն առեալ են՝ ի պատմութեանց հնոցմանն կուսին, որք կան՝ ի Ձառընթիրսն՝ գրեալ դիոնեսիոսի առ տիտոս, և նիկոդեմոսի, ոմն և զաքարիայ կաթողիկոսի։ Այսոքա տեղիս գտանեմք՝ ի սմա արժանիս բացայայտութեան. զանց առնել նշանակել զառաքելութիւնս օրինակաց. զի յանհմտութենէ կիր ըստ հաճոյից գրողաց այլայլեալ է։

434. Յառաջին տան, (1) Լրութեան գերբերին, իմաստքն են. ոչ արեւելք իմանալի՝ գերազանց քան զարեգին, կիր քան զարեգակն. և օծ արան լուսածին, յոր լուսափեսա, Ձառագայթաձակ. որ զանմայր ծնեալն յառաջին ծննդեանն ըստ նաճուեի՝ ծնաք առանց հօր յերկիր ծննդեանն ըս մարդկութեի. բաբեխոսեսցուք։

Ի չորեք տան, (2) Դա ծաղիկ, իմաստքն են. դու ես անթառամելի ծաղիկ ազգի մարդկութեան, և օրհնեալ շառաւիղ նախահօրն ադամայ։ Յայտ առնէ այսու, թէ անարատութի չգայացեալ եկն յաշխարհ՝ զոյն, որով ազատ ինաց յանիծից նախահօրն. և ծաղիկ սրբութեի նոր ոչ երբէք թառամեցաւ։

Յութեերորդ տան, (3) Ընտրեալ յառաջ, իմաստքն են. ընտրեալ յոյ՝ ի մկրտութեի բանին յառաջ քան զհիմունս աշխարհի, յոր ի յաւիտենից։ Ծառայ անձամբ, այսպէս և սերն գրիգոր նարեկացի՝ ի գոլ. կուսին, ասէ տուեալ երկնային. որով ամենեք իմանան զաւուրս ժամանակագրական, յոր յորում յուցանին եղանակք տարւոյ, սկիզբն և վախճան ամին, տօնք, պահք, և

(1) * Լրութեան գերբերին և օծ արան լուսածին, զանմայր ծընեալն առաջին ծընեալ անհայր երկրորդին. բաբեխոսեսցուք զի նիս ընծայեսցէ մեզ։ ||

(2) * Դու ծաղիկ անթառամ տանի սեռիս մարդկութեան, և շառաւիղ օրհնեալ նախնոյ ծնողին մերոյ Ադամայ. բաբեխոս։ ||

(3) * Ընտրեալ յառաջ քան զհիմունս հաստատութեան աշխարհի, տուեալ անհաս պարգեւներին և ամենայն ինչ ստեղծեալ. բաբեխոս։ ||

ուսիք , Այլ ի՛նչ կոյսն յարմարիլ մեկնին , թէ տուն մար եղև ցուցանելով զժամանակ գալստեան մեսիային , զվախճան հին օրինաց , և զսկիզբն նորոյս , զանօրինութիւն քրմի , զառնելի և զհրաժարելի գործս ։ Ալ ի մերժելի այս յարմարութիւն . բայց քանզի սովաբար ի գիրս վարդապետաց՝ առաջ բառն առեալ է փոխանակ մատենի կամ գրուածոց , լաւ ևս ասացառնուլ նոցին նշանակութիւնջ , այն մատեան կամ գիրք անձառելի և անքննելի . զի բարձրութիւն ածամանցրութեան , և լիութիւն Համային չնորհից , պարգեւաց և փառաց , որովք զրաշեցաւ նոր կոյսն յամենակալ աջոյն որ , անհասանելի է յամ բանական մտաց , ըստ նմանութեան թզենոյ կիսբելոյ՝ զոր ըստ բանին Եսայեայ (իմ . 11 . 12) եթէ տայցէն ցայր մի գրագէտ , պատասխանէ՝ թէ ոչ կարեմ ընթեռնուլ , զի կիսբեալ է . իսկ եթէ տացի այլումն ոչ գիտողի զգիրս , պատասխանէ՝ ոչ գիտեմ ընթեռնուլ ։ Այսպէս՝ որ ածամտցին ըստ բարձրագոյն խորհրդոյն ծածկելոյ ի նմա՝ անընթեռնուլ է մտից կան , որք չէն տեղեակ խնդալի գիտութեան , և անքննելի է հրեշտակաց՝ որք թէ և կիրեք են յիմանալոյն , բայց գխորութիւն իրացն տեսանելով իբրև կնիք՝ խոստովանին թէ ոչ կարեմք ընթեռնուլ ։

Ալ ժէ տան , (1) Ճանաչել խորհուրդ , շարագրութիւնս փոքր ի շատէ եղեալ է առ ի յարմարել զտանուտուրն . և պարզելի է այսպէս . ծածկեալ խորհուրդն՝ յաւիտենից լուեցեալն և անձառն , ի հասանել ժամանակին պարգեւեցաւ մարդկան . զի իսկական բնութիւն բանին այլ խառնեցաւ առանց շփոթմանն ի մարդկային բնութիւնս ։ Ալ ոտային մանն առնս առեալ է ի թզենոյն առ Հռովմ . (ժէ . 24 .) * Ալ ստ յայտնութիւն խորհրդոյն ժամանակօքն յաւիտենից լուեցելոյ ‖ 102 . աւր բառն լուեցեալ՝ ի ածական խորհրդոյն , և ոչ յաւրինէ ։

Ալ ժէ տան , (1) Ճանաչել զնորընծոյնէ , պարզելի է հա

(1) * Ծածկեալ խորհուրդ յաւիտենից լուեցելոյ և անձառն , ի հասանել ժամանակին պարգեւեցաւ մարդկան ապին . էական բնութիւնի բանիցն խառնեալ անչփոթ ի մէր բնութիւնն ։ ‖ (2) * Կատարեալ անօրինութիւնք զոր ի յերկրի ներմարդութիւնք . զոր ի վերջին գարուցս վախճան կատարեցեր վասն մարդկան ։

կատարեալ գոլով անօրհնութիւնէ, յի՛ զի՝ ի յերկրի ներ-
մարդկութիւնէ ևի՛ մարդանալով. զոր ի փախանակ յե-
ղին զարուց աշխարհի կատարեցեր մի՛ երկնաւո-
մարդկան. և ելիր յերկինս նստաւ յահեղ փառաց.
իսկ այսօր ինքեր զարձեալ յաւուր ննջմանն մեր քո։
Ա. Ժ ՀԱՆ (1) ասէրն, ախոմբ առնալ, խնդրել. շուրջա-
նակի պատեալ, քաղցր եղանակաւ ջնաշխանաքն, զե-
րեքսրեքանն երգեցին, օրհնելով զնի՝ նորուն ՝ին։

Ա. Ժ ՀԱՆ, (2) Ա՛նապատն հոր, ասէրն ևի՛ յորժամ
ելեր առ Հայր՝ խոստանայիր գալ՝ ի փոխուին մեր քո,
և աւանդութի՛ն ունելոց. զոր և քերէ զաքարիա կանո-
ղիկոս՝ ի Հառի հնդեմն կուսին ։ Ա՛նապ գՀին ևառնի
առեալ՝ ի բանէն քոի առ աշակերտս ։ (Հմմտ. ժ. 3 -) * Ա՛յժ եմ ևի երթամ և պատրաստեմ ձեզ տեղի,
դարձեալ գամ, և առնումք զձեզ առ ինք. զի ուր եմն
իցեմ՝, և դուք անդ իցէք ։ Ա՛յժմ զնա աշակերտացն
այսպիսի ինչ խոստանայիր քո, որչափ ևս վասն մեր
խրոց ։

435. Ա՛ քսան տան (1) ասէրն, Ա՛արքելիչ բառ,
խնդրել, նախատացեալ բանիք մարգարէից այսօր լցան՝
կատարեցան՝ ի քեզ բռնկողակ. և մնջեաս հանդերձ-
ամ դաստ մարգարէից ի պատիւ փոխման քո յա-
ռաջընթաց լինէր, կամ խրախուսէր յօրհնութիւնս
նոյ ։

Ա. ՅԻՆ տան, (4) Հաբաքել յոյն, խնդրել. զաստ մար-
գարէից յարմարէին գձայն զոլասանական յաւուր ու-
րախութեան քո, հանդերձ նորոգ. զոլասանութի՛ն զա-
սուցն առաքելոց ։

Ա.

(1) * Ա՛արգարեալ յաւասիկ, հոգւոյն սրբոյ տուն և տաճար, մարգարէից բանիք նախասաց այսօր լըցան՝ ի քէզ դուստր. մանկ գաստեղն ևրոմէ խոպատ՝ ի պատիւ քո անդ զօրանայր ։ ||

(4) * Հաբաքելոյ ձայն ևերքոյ յաւուրս ևրախութեան օր քո ասէի, հանդերձ նորոգ ևերգոյ առաքելոցդ քեզոյ գաստուց խրմբի. աւանդեցեր զքո ևր զհոգի՝ ի ձեռն սրգ-
ոյ ևրկ քոյ միածնի ։ ||

(1) * Հոլեք վերին զօրացն իջեալ, շուրջ ըղկաւսուրն պար առեալ, զերգս օրհնութեն եղա-
նակեալ, քաղցրը ձայնիւ ակաւմբ առեալ, զեաւսեաւսեանքն ևրեւ գեալ, զի ևրուելիւն երգեալ
նեալ ։ ||

(2) * Ճառագայթ հոր ծագաս ծին յաւժամ ելեր առ Հայր յեր կին՝ խոստացեալեր բանիւ քոյին՝ ի կատարուին ևծեծնին՝ քեզ

Ի՛ւ ինչ տան, (1) Ա՛ռաւաւանել անդ հրամէիցէ, իմանալ. անդ յայնժամ ղողանչան հնչաչք գործէցան. մի՛ զի տեսին զՀոգի՝ որ կուսին՝ փայլեալ պայծառ քան զարեգակն. ըստ որ զարհուրեալ պատրոս, հարցանէր ցքո զկորհուրդ երևմանն, Թէպէտ և ինքնին յայտնի էր բանն։ Ո՞ղաղագս այսր տեսլեան, և զրուցատուրեացդ քոյ ձեռ մերոյ ըստ պետրոսի՝ ոչ գտանեմք յիշատակ ի պատմութիւնս ննջման կուսին՝ գտեալս յայժմու ձառընտրս. այլ Թուի բանաստեղծողին ձևացուցանել շարականիս, բաւարարութիւն ի մէջ բերելով զայն ինչ՝ որում մարթի էր լինել իրօք։

Ի՛ւ ինչ տան, (2) Ը Նորնաստեղ ֆառօս, զարմացմամբ խօսի պետրոս առ քո՛ւ ասելով. ի մարդկանէ ոչ քառասն կեալ կամ նմանեալ և մեր քոյս օրհնելոյ, այսպէս ընտրհաղարդ փառօք պայծառացեալ, և Հոգւով նման արփւոյ փայլեալ, և իբրև զնայլանին վերաբերեալ ի հրեշտակաց։

Ի՛ւ ինչ տան (3) պատասխանի քո. Ո՞չ պէտք լ՛ւր ձայնէ՝ որ հարցանէս պատասխանի. Ի՛ւստ շարագրութիւնն մխիթ է, և պարզի այսպէս. ոչ պետրոս՝ լ՛ւր ձայնի իմոյ առ պատասխանին, յո՞ առ խնդիրն՝ զոր հարցանես։ Կամ. լ՛ւր զպատասխանի ձայնին կամ բանին, զոր հարցանես։ Կամ եթէ պատասխանի առցի իբրև քայ կրատրական, իմանի. լ՛ւր ձայնի իմում, ահա զոր հարցանես՝ պատասխանեալ լինի։ Ա՛ւ զինչ է պատասխանին. լսյան առաջին, յո՞ առաջին լսյան ած առեզ զերկինք լսյո զՀրեշտակային բնութիւնս կարգաւ. նոյնպէս պայծառ առեղծան և Հոգիք մարդկան յանմեռ զութիւն անդ, իբրև զՀոգի մեր իմոյ՝ զոր յաւգ ի լոյս

Ի՛ւ ինչ տան, (4) Ո՞րբ ֆո՛ւ՛ւ բնաւրէ, իմանի. ի չորաքանչիւր բաթէրեալ։ ||

(3) * Ո՞վ պէտք լ՛ւր ձայնի զոր հարցանես պատասխանի. լոյան առաջին հոյր կոչի, և յետ նորա որ ի կարգի, պայծառ զՀոգիս մարդկան առեղծէ, ոչ ըստնոս իմ զոր յաւգ։ ||

(4) * Ո՞որբ ֆո՛ւ՛ւ բնաւրէ խառնեալ, շաղկապ ըստ ունի ի մէջ եգեալ. զոր ի գրախտին զարգարեալ, փառօք եգի վայելել. և այժմ ընծայն ձեզ շնորհեալ.

(1) * Ա՛ռաւաւանել անդ հրաշից ձերակերակալ ի յերկրի, քանզի պայծառ քան զարեգի փայլեալ զրերոյ կուսին Հոգի. զոր զարհուրեալ պետրոսի, ցոր հարցանէր զնորհաւորգն յայտնի։ ||

(2) * Ո՞նորհաւորգ փառօք փայլեալ. որպես ըստնոր քո մեռ գովեալ. ի մարգկանէ ոչ քառասակեալ. Հոգւով պայծառ արեւ նմանեալ. որպես փայլակն բորբոքեալ. յերկնաւորաց վե

բից տաբերայ խառնեալ զմարմինն, շաղ կալ միասու-
թեամբ իմով մեղքիւ պայծառացուցի, և յատաջին
վայելչութեան անմահութեան փոխադրեցի։ Այլ յոյժ
յոյզ այսմ ահա երևեցոյն ձեզ ՀՀոգի մեր իմն։

Ա՛ն ինձ ասեն, (1) Աճահ լռասց, իմանի. անմոռնին զօրք
հրեշտակաց ձանապարհ լուսաւոր և սրբազան կալ-
ուցին դէպ ի յերկինս. և այլ գունդք հրեղինաց
յառաջընթացս լինելին ի վերին աշխարհն, գոլելով
զօրեն սքեր։

Ա՛ն լիր ասեն, (2) Ենոքեայ, ասէրն Թէ երեքօրեայ
խմբեալ օրհնելին առաքեալք, ողոնակս գրեալ կայ ի
պատմութիւնս ննջման կուսին, բայց տարբերութիւն
ինչ. զի հինգերեմեան ասացեալ պատմեն ասել՝ Թէ
զերիս աւուրս առաքեալքն կային առ գերեզմանին
տիրամօրն՝ աղաչանօք և օրհնութիւնք կատարելով.
իսկ ի չորեքշաբաթուն լուծին եղեն ննջ երգածայ-
նութիւնք հրեշտակաց։ Իսկ գիտելոսի ասացեալ
պատմութիւնն դնէ՝ Թէ զերիս աւուրս առաքեալք
և հրեշտակք ձայնակցութիւնք օրհնելին զնոճ և զնոճա-
մոյսն։

Այլ յաջորդն՝ Թէ բարդուղիմէոս եկն յետոյ, և ըղ-
բաղձալին ոչ եդեալ է ըստ պատմութեն. զի
յոյնք և լատինք մի Թովմայի ասեն զայդ. ըստ որում
և զաբաթիա կաթողիկոս ի Ձառի փոխանն ասէ՝ Թէ
Թովմաս յետոյ եկն ի հնդկաց։ Իսկ ի գիտելոսիոսի
պատմութենեան անտրոշ գնի՝ Թէ մի ոմն յառաքելոցն
նուաճեալ գտաւ ի Թուոյնէ ի ժամանակի զուգա-
հատաքմանն։ Այլ ի պատմութեն ասացեալ նիկոդե-
մոսի՝ ըստ ժողովեալ առաքեալսն ի ննջումն կուսին՝
յանուանէ միշտակին նաև Թովմաս և բարդուղի-
մէոս։

(1) * Աճահ լռասց սբբոյնե և յորդահոս արտասուաց, եղա-
հարգեալ զբազ անմարմնոց, և նակնիկ քաղցը երգեք երկրորդայ
գունդք հրեղէն զուարթնոց յա- խրմեալ պարուք. բարգաւանմ
ասջընթաց յաւիտեան վերնոց, լեալ եկեալ, և ստեղծելն իւր
հրշտեուղական ձանեբ երգոց գո- ոչ տեսեալ։ ||

(2) * Ենոքեայ բերկրանօք
վեն ըղձեղ սուրբդ սբբոյց։ ||
հնալ. արեամբ իմով պայծառ
մաքրեալ։ ||

մէջս ։

Ի լէ՛ տան , (1) Խոսեալ բանիւ , խմանիւ . Հաւաքեալ երամիւ , յո՛ժողովոյ առաքելոց և աշակերտաց , կատարելոյն զաղձանս եղբօրն . զի բացկն զանհնամաք տեսցեն ուծանօրն , և ոչ գտին անդ զմարմին նորա զաղձալի գանձն . մի՛ զի մարմնով փոխեալ կր յան-

Նոտ փառաց՝ պատրաստեալ նո՛ր՝ի յաւիտենից ։

Ի լէ՛ տան , (2) Լանչի անձառ է , խմանիւ . նաև անմատչելի հրեշտակաց անձառելի և խորհուրդ փառաւորութեանն ուծանօր կոչին ։

Լոյս քանզի այնպիսի փառաւք բովանդակ մարդկային բնութիւնս մեծապէս տառապի հրեշտակաց , մի՛ այն յաւելուլ , թէ՛ ի վերջին դարս եհեղ նոր զայնպիսի փառաւորութեանն առ ստորնայինս մարդիկ . և մեզ՝ որք այժմ յուսով զոմարանամբ՝ ի նոսին , յայնժամ՝ ի կատարածին արդեամբք հնարհի նոր յուսացելոցս ։

Յաւելուած չարաբանիս (3) Ակբոջ բոլոր , յորում նշանակի անուն յօրինողին , զայս իմանալս ունի ։ Վասն զի ոչ ոք ոչ ոք ոչ ոք

քանիկ չարահաճացս . յորում Թէպէտ պատահումն
իրացն վերջինն զայսք զերգս փոխման կուսին , սա-
կայն ոչ օտար ի յարմարութէ պատշաճեցուցանէմք
զնատարածն ըստ սկզբան ։ Ալ ասն զի ոչ սկիզբն շարա-
կանացս՝ զերգս ըստ մարմնոյ ծննդեան կուսին յան-
նայլ նախակարգել , նոյնպէս վախճանն կնիք գնէ վեր-
կրորդ ծնունդ կուսական մարմնոյն՝ ի գերեզմանէ ։
Հրկնքաքանչիւր ևս ծնունդք՝ անարատք և հղչակե-
լիք , առաջինն՝ յերկիր և՝ ի ցաս . երկրորդն՝ յեր-
կինս և՝ ի փառս ։ Օ երկոսին ևս մեծացուցանել եկե-
ղեցի հղչակաւ ծննդեանն Քրիստոսի և պաշտամանց . Թէ-
պէտ և ոճծալին գիրք զառաջնոյն զհանգամանսն ինչ
ոչ պատմէն , իսկ զերկրորդէն լուծն բնաւ ։

Ա. յս լուսոյ պատճառս եմ ոմանց՝ ի հարցն առաջ-
նոց՝ զի և ինքեանք լուել կամեցան յայսգս փախճա-
նի և փոխման տիրամօրն . յորոց եպիփան՝ ի գիրս
հերձուածոց (հերձ . ղէ .) ասէ՝ Թէ մէս ոչ յայտնե-
լոյ ինչ գրոց զհանգանակ ոճծամբ կուսին , չիշխեմ
ասել զնա անմահ մնացեալ , բայց և ոչ մեռեալ հաս-
տատեմ։ Ա. յոյնս ի բազում գիրս եկեղեցւոյ՝ ոմանց
լուսոյն եղէև , և ոմանց երկայնութէ՝ ի վէր փոխման
տիրամօրն յերկինս հոգւով և մարմնով , ոչ այնչափ ըէ
փոխումն նոր տարակուսելով , որչափ ըէ հանգամանս
պատմուէնն՝ որք ի յայտ եկին ի հինգերորդ գարուն՝
յանուն մեկնողացն սարգիկեցւոյ , կամ դիմնեսիոսի
արեսպագացւոյ , կամ Նեկոդեմոսի ։ Վասին այլոց
բազմոց մանաւանդ արեւելեայց՝ ըէ ունեն ի եղեն պատ-
մութէնէ նոցին կուսին՝ գէէ ըէ գիտասք մասանցն ,
և ոչ ըէ ամ մանր պարագայից . և ըէ ունեն՝ ոչ
այնչափ յանուն նոյ որով մեկնգրէէ եկին , քան Թէ
ի զօրութէ աւանդութէն՝ որ կայր ի մէջ հաւատա-
ցելոց ։ Ալ ասն զի և յոմէնն գամասկացի՝ որ երեք հա-
րիւր պատուհասանաւ գիտութեան տիրամօրն , կերկինս
անդ (համար 4 .) նկատագրելով զպատմութիւնն
առանց յիշելոյ զգրուածս ինչ կամ զնախատպատմող
ոք , ասէ , ըէ որում որդի՝ ի հօրէ՝ ի վաղնջուց ընակա-
լաք . որ է ասել՝ աւանդութէ բնականաբ ։ Ա. յս աւան-
դութէ զօրացեալ ի մէջ այգոյց քրիստոնէից , հաստա-
տեցոյց զամենեսին ոճծախմբել զերկնային փոխումն
կուսին , ոմանք ըէ անուանեն ննջման , և ոմանք ըէ ան-
ուանեն

ոՀամբ վերափոխման : Օ որմէ բազում ինչ առացաք ՚ի յառաջաբանի կանոնի փոխման : (Թիւ 303 :)

Ջօնախմբութեի փոխման՝ զոր այժմ սպասծառացուցանել եկեղեցի , վերկս ինչս միանգամայն առնու ՚ի յիշատակ · այ պատգամական մահ տիրամբն , գործութեի նորա , կի՛ զմիաւորել երջանիկ հոգւոյն ընդ կուսական մարմնոյ , և զվերանալն հոգւով և մարմնով յերկինս : Ջունիմք ասել Հաւատով՝ Թէ ո՛րչափ ժամանակս եւ կաց տիրամբոյն ՚ի մահու անդ · զի ոմանք մի օր ասեն , և ոմանք բազում՝ մինչև ՚ի քառասուն օր : Այս կրկին հասարակաց համարումն է՝ զերկուս աւուրս ևեթ կացեալ ՚ի գերեզմանի ընդ նմանութեն քոի , և յետ այնր յարուցեալ և վերամբարձեալ յերկինս : ՈՀ փոյթ կալաք եկեղեցի՝ զմնաւուր պատգամս փոխմանն ձգգտաբանել · այլ շատ համարելոցաւ կալ ՚ի գլխաւոր վարդապետութենէն՝ Թէ զի ընծայցին վայելել այժմ հոգւով և մարմնով ՚ի գերազանց փառս երկնից : Այլ Թէպետ զայս մարմնով վայելուին ոչ սահմանեաց տակաւին զի եկեղեցի իբրև մասն հաւատոց , սակայն կարի յանդգնի և հերձուածօղ լինէր , եԹէ զի ուրանայր զայս , իբրև հակառակող միաբան վարդապետութեն ընդհանրական եկեղեցւոյ : ՈՀ վայրապար հաստատիւք եկեղեցի յայս միաբան վարդապետութեն , Թէ ոչ լուսաւորեալ ՚ի հոգւոյն սրբ՝ սեռանէր զիրաւացի պատճառս հաւանութենէն : Վկիսաւոր պատճառ եղև աւանդութենն տարածեալ ՚ի մէջ ազգաց քրիստոնէից · զոր ընդ ժամանակս ժամանակս քննեալ վարդապետաց եկեղեցւոյ , գտին ընծանելի գոլ և աներկբայելի : Ոյայս աւանդութենէ յաւելին վարդապետք ՚ի ձառս իւրեանց զայլ բազում փաստս ծածկաբանականս՝ հաւանեցուցիչս , զորս և ըղձայի համարիմք բովանդակել աստանօր առ ՚ի պատիւ մեծի տիրուհւոյս մերոյ՝ համառօտ և պարզ բանիւք : Պատճառք՝ որք հաւանեցուցանեն զվերանալ տիրամբ կուսին յերկինս՝ հոգւով և մարմնով , ՚ի չորս գլուխս վերածին : Ա. ոաջին , հայեցեալ ՚ի կարգ նա խախտմանէն ոչ , Երկիր , հայեցեալ առ քո : Այր որդի , հայեցեալ ՚ի նոյն ինքն ածամանցն : Ստղջ , հայեցեալ առ մեզ և առ այլ սքեա :

Պարտ.

Պարձանաց քոց առաջին գէնոյն , հայեցեալ ի նախանձառ-
բեին աչս ։

437. Տեսանեմք յեկեղեցւոջ քոյ զանաւասեալն
խնամոյն այդ առ ընտրեալս իւր , զի ոչ միայն զհոգիս
նոցա փառաւորէ յերկինս , այլև յերկրի զմարմինս
նոցա , կամ գէթ մնչխարս մարմնոցն պատուական առնէ
առ հաւատացեալս . զանազան սքանչելիսքն զարթու-
ցանելով զմեզ ի յարգուն մեծարս ոսկերաց նոցա , զի
լինիցին ի միխթարութիւն հաւատացելոց և ի զարման
պետութեան հոգւոց և մարմնոց ։ Օ որ և ի գէմս քեզնէ
երջանկին զանձի զմանամոգութիւնն այդ առ արգարս՝
ասէ . * Պահէ զամենայն ոսկերս նոցա , և մի ի նո-
ցանէ ոչ կոտրիցէ ։ ‖ (Սաղմ. ղգ . 21 ։)

Յոմէ արդ՝ ոչ ահա առաւել ևս զնոյն խնամն ի դէպ էր
տեսանել առ ածաբանակ մարմին սիրամօրն , որչափ
զի առաւելագունն պատուոյ արժանի էր նա քան
զամ սբեա ։ Եւ սակայն յետ հազարաւոր ամաց անցս
նեալոյ գեռ ոչ ևս ուրեք երևեցեալ մարմին նորա , կամ
գէթ նշխար ինչ մարմնոյն ։ Արդ կարիցէ՞ հաւանիլ՝ թէ
զանց արար ած շնորհել սիրակիրը մարմնոյն զայն մե-
ծարանս , զոր մարմնոց այլոց սբոց պարգևեաց , և օր
ըստ օրէ պարգևէ ։

Եթէ արդարև ի յերկրի մնացեալ էր մարմին ածա-
ծնոյն , առէիմ՞ անյայտ թողուլ զայն ոչ միւնւև ցայժմ .
առէիմ՞ չառնել գշնորհն փառաց զայն խնամն մեծա-
բանաց , զոր ծառայիցն արար ։ Եթէ զմարմինս սբոց
կատարելոց ի հեռաւոր և յանծանօթ վայրս՝ գիւրա-
գիւտ արար հաւատացելոց , եթէ զբազում նահա-
տակաց մարմինս արկեալ ի խորս ծովու , կի՛ ի յոր-
ձանս գետոց , կի՛ յանդունդս երկրի , կի՛ ի վայրս
կոյս վառեալ՝ Հոգւացան խնամքն այդ անկորուստ պա-
հել , եթէ զվարդնջուց թաղէ՞ և անյայտէ՞ մարմինս՝
աքանչելեօք , կամ յատուկ տեսլեամբ ևհան ած ի
յայտնութիւն , զիարդ չնար էր անծանօթ թողուլ զա-
նարատ մարմին ածածնոյն , որ ի մէջ հաւատացելոյ
հանդեսս խաղաղական ննջմամբ , և նոցին ձեռօք ի
ծանօթ վայրն եդեալ ամիխթեցաւ ։ Եթէ կամէր ած
զրկել զհաւատացեալս ի միխթարութենէ անտի , որով
ուռնէին զօրանալ վայելմամբ ամենամաքուր նշխարաց
ածա-

ածամարդն ։

Տեսանեմք զարձեալ, զի փրկիչն մեր զգործիս փրկա-
զործ անօրինութեանն իւրոյ՝ զմարդն, զիւրումն, զգե-
ղարդն, զիաւնն, զգերեզմանն՝ յետ բազում ժամա-
նակաց հոգացաւ ածել՝ի ծանօթութեանն հաւատացե-
լոց ։ Օ՛յարդ ապա անտես առնէր զբուն զմարմնա-
բան իւր թաղուլ ընդ հողով թաքուն՝ի հաւատա-
ցեալոց ։

Ա՛պա հարկ է խոստովանել, թէ մարմինն ածակիր
ոչ թողաւ յերկրի, այլ վերացաւ շարժ մտաւ յերկինս
հրաշափառագոյն ևս քան զերեսս. և եթէ ոք կամիցի
իբրև զորդիս մարգարէիցն առաքել և յուզել զնա
յիմ կողմանս երկրի, լսէ զբան եղիսէի՝ մի առաքէք.
և՝ի չանսանձն՝ դառնայ ամենայից և ունայնաձեռն.
(Ի. Թագաւ. Ը. 16. 17. 18։) Ո՛ւնառաւանդ թէ յան-
դիմանութեանն լսէ՝ի հրեշտակէն իբրև զինդրօղս տէ-
րունական մարմնոյն. * Օ՛ր ինդրէք զկենդանին ընդ
մեռեալս. չէ աստ, այլ յարեաւ։ ‖ Ո՛չ աստ յերկրի
մարմինն տիրակիր. այլ անմահ յարութեամբ յինքեանս
ընկալաւ զնա երկինաւորքն, զի արասցէն նմա պայն
մեծարանս՝ զոր երկրաւորք առնել չէին բաւական ։

Պարձառ ըստ երէցոյն գԼեւոն, հայեցեալ՝է ՝Ի-

438. Ո՛նդհանուր յարութեան փրկչին մերոյ՝ և վերանալն
փառաւոր յերկինս՝ էր առհաւատչեայ և ապացոյց այնմ,
որ լինելոց էր յամենայնէ մեզս նորա ։ Օ՛այս պահանջ
ջէ նմանութիւնն՝ որ պահելի է՝ի մէջ երկոցունցին.
զայս պահանջէ մեր որդւոյն առ մեզըն. զսոյն պա-
հանջէ և նոյն ինքն փառաւորութեն որդւոյն ։ Ա՛յսպէս
յայլսւսմ եամ անվրէպ նմանակցութիւնն պահեցաւ՝ի
մէջ Հօր և տիրամօրն, նոյնպէս ըս կատարածի կենաց
նոցա ինդրելի է ։

Ա՛պա նախ. ոմն փրկիչն մեր մեռաւ անպարտ՝ և յա-
րեաւ՝ի մահուանէ անապական առ՝ի յուցանել զան-
պարտականութեն իւր, նոյնպէս պատշաճ էզև տիրա-
մօրն մեռանել ըս նմանութեն որդւոյն, բայց և յար-
նել անապականաբար. զի յուցցի թէ անպարտական
էր դատակնքոյ մահուն, անկցորդ գոլով՝ի մեղացն
ադամայ ։

Երկիր. զոր օրինակ քն փրկիչն մեռաւ և եկեաց՝ զի
Ձի-
մե-

մեռելոց և կենդանեաց առհասարակ տիրեսցէ իբրև Թագաւոր, (ըստ առաքելոյ · Հռոմ. ժդ. 9.) նոյնպէս պատշաճ եղև մեզն մեռանել և յառնել անմահական, զի տիրեսցէ իբրև Թագաւորն մեռելոց և կենդանեաց ։

Լրբդ. ըստ դամասկացւոյն (Ձառ ՃԹ. համար 14.) ասյս նմանական ձեռնարկութեամբ բերի ։ Քո սրբազան մարմին քեզ առէ՛ի կուսէն՝ յարեաւ յերկիր աւուր, պատշաճ՛եր և մարմնոյ կուսին առ որդին փոխել · ոչ նա էջ առ կոյսն, նոյնպէս կուսին առ նա վերանալ · և ոչ ոք ոչն ասէր վասն իւր, ի տան հօր իմոյ պարտ է ինձ լինել, նոյնպէս և մեզն արժան էր անցանել յաբ-

քունիս որդւոյն ։

Ղուրդ. անհամեմատ սէր ածորդւոյն առ նա տիրաս մայրն՝ ստիպէր ընդհրել նմա զնամ փառս՝ զոր ինքն կարէր, և որում ընտանական էր մայրն ։ Վասն որդ՝ յաբ-ուցանել զմեռեալս՝ սեպհական իշխանութեամբ է որդւոյն ոչ ընդհեռալ՝ ի հօրէ, ըստ իւր իսկ առելոյն (յովհան. Ե. 21. 25. 26.) զոր և խորհրդով յիշեցուցանէ առաջինն պատկէր փոխման, երգելով յողբումն ։ * Որ ունիս իշխանութեամբ մահու և կենաց քո ։ ‖ (տես Թիւ 309 ։) Պատ յոմ ոք առաւելապէս արժան էր քեզ՝ի կին առնուլ զոյն իշխանութեամբ, քան Թէ յամենասիրելի մայր իւր ։ Այլ Թէ այլ իշխան կի Թագաւոր՝ ունէր կարողութեամբ կենդանացուցանել զմեռեալ զոր իւր կամեցող սիրելի, ոչ քնաւ հանդուրժէր Թողուլ զնա՛ի մեռելութեամբ · և զիարդ ապա անլսափ սէր կենդարար փրկչին առ մայր իւր՝ կարօղ էր հանդարտել այդմ։ Այս զի ներբեսցի ինձ յանդգնագոյնս ինչ ասել, այն փոքրիկ կայծ սիրոյ զոր ի ցրտուն սրտիս տեսանեմ առկայծեալ՝ի ոք տիրամայրն, ոչ տանի լաւ անգամ՝ Թէ՛ի մահու մնացէ՛ իցէ նա · այլ տայ ինձ փափաքել և խնդալ ընդ փառաւորեալ կենդանութեան նր, և՛ի ցոյցս հաւանութեան պարապիլ մտադիր աշխատութեամբ ։ Օ՛ինչ ապա արժան է խորհել յաղագս անհնաբարբոք Հնոցի սիրոյն՝ որով խանդակաթ վառեալ էր կենդանատուն քո առ մայրն գորովական ։ Ի՞նչպէս անաչէմ՛ի բաղդատել, բայց զի կարի բաց ցայտյտ զղօրութիւն այսր պատճառի, յանձն առի զամենի ։

Հինգերորդ. անմահական կենդանութիւն և փոխուիլ
ՅԱծամօրն՝ դառնալ ի փառաւորութիւն ՅԱծորդւոյն ։
Այս ինքն սակս չարութեն զազրալոյ խորհրդոյանեն-
լով ասեր առ աշակերտսն, հեռանալոյ նորա չէ ի
մահ, այլ զի փառաւոր լիցի որդի ոյ այնուհետի՝ չարու-
թեանէ զերծեալն ։ (Յովհան. ժԳ. 4։) Պատ ոյր-
չափ փառաց պատճառք էին քոյ՝ չարութեանէ զմայն
փառաւք, և առ իւր նստուցանել յերկինս՝ գերագոյն
քան զանհնայն դասս արդարոց ։

Յոսիփեի էն պատճառաբանութիւքն չայսմ երկրորդ
գլխոյ՝ համառօտ նշանակեալք, նկատ տալով այլոց
ընդարձակութիւն խնամոյից և բանից ։ Օր և մերս
երջանիկ նարեկայի՝ միակ անուճամբ ոգեշունչ կամեցաւ
բանաստեղծ ասելով ի ներքոյ կուսին ։ * Այս ի նմին
յորդւոյն քո խնամոյ՝ հրաշազարդ փառաւք ամբարձար
ի կատար աստուածն վերնային երկինի լուսաշող ։ և
թեւաւք թեթեւութիւն հոգւոյն սլացեալ, յիմանալին
վերաչուեցեր ի կայսեան հանդէսէ ։ ‖

Պաշճառ ըստ երէց ելոյն, հայեցեալ ի քէ կոյն ։

439. Կնարկէրք մուսուր քննութիւք ի նոյն ինքն
տիրամայրն, բազում տեսանելեաւք պատճառս բռնա-
դատիչս ի հատանիլ թեի անեղծական յարութիւքն ըն-
կալաւ վիւք պատճառաք մարմնին ։

Այս, ըստ ՅԱծամայրութեն՝ որով կամեցաւ մարմնա-
բան որդւոյն ոյ, կրօղ կենդանաբար հոգւոյն, բար-
ձող իշխանութիւք մահու, և ծնօղ այսմ՝ որ ետ զմա-
մահութիւն ազգի մարդկան ։ Այսմինն տեղուհական
արժանապէս ձայնակոչաց իւրոց տայ իրաւունս ինչ ի
յարութիւն, սեպհն անմահութիւն լինելով ի նոսա, ըստ
բանին նոն (Յովհան. ԺԷ. 52.) * Այնի որ ուտիցէ ի
հացէ յայսմանէ, կեցցէ ի յաւիտեան ։ և. 55. * Այնի
զկենանն յաւիտենականս, և ես յարուցից զնա յա-
ւուրն յետնում ։ ‖ Այսպէս արդ՝ եթէ առաջամնանակեալ
խորհրդաբար ընդունելն զքն՝ ընձեռեալ զայս ընդ-
ձի՞նչ ոչ նեղոցեալ ինքնամեայ մարմնացեալ բնակելն
յարգանդի կուսին, ի նորա գոյացութիւքն առնելով
զնարմին, զոր սերնի անապականութիւն ոչ բաւոյց ի
նմա ցօղն երկնային ։ Այնի ի նմանել ծնեալ մարմնին
քոյ՝ անապականելն պահել երկրպագի յերկինս
ի

ի սրովբէից , զիարդ հնար էր իբրեւ մարմնոյ ծածկել ըզ հոգով ի կերակուր որպէսզի ապահանչաց ։

Կենդանութեն արարածոց ի հոգւոյն ասի նորոգիլ յԵ-ղեսաստու

հնձեսցի զկեանսն յաւիտենից, (գաղատ. ֆ. 8.) զի՞նչ ակնառնելի էր հնձել տիրամօրն, բայց զանախտ կենդանութեան մարմնոյն, յորում անմարմնաբար եկեաց ի ծննդեանէ մինչև ի կատարած, անկցորդ ամենեին յերկրային ցանկութենէ։ Այս ոչ զամասկային ասէ, (Ճառ ը. Համար 2.) կոյսն անարատ՝ որ յերկրաւոր կրից անբնդունակ եղև, այլ երկնաւոր խորհրդովք մնեալ, ոչ ի հող դարձաւ. այլ երկինս գոլով անձնաւոր, յերկինսային խորանն գաստեաւ։

Խոտագոյն ևս ձկգրատաբանէ մերս նաթանկայի յասելն. (Նեբբ. կուս.) * Որ ի դրութենէ խառնութենէ քառից յեղանակեալ տարերաց, անկցորդ մնացեր ի մանկ հղացմանէդ Տասարակաց, ոչ բերօր ծանրութեամբ կնաց կաիր համատեղծս կարեաց, այլ քրմելոյ օրէնս հրաբերան բղխող նշուլից։ Այ է, ի միջոյ մարմնաւորացս՝ որք ի չորից հակառակամարտ տարերաց բաղադրեալ էն, դու միայն անհաղորդ մնացեր ի հատարակ հանգամանաց հողածնեալոցս, ոչ ունեալով ի քեզ զծանրութենէ բնաւորս և ընաբոյս ախտից, այլ լինելով իբրև զբերովբէս բղխող նշուլից լուսոյ, այր եղեր բոլորովին հոգևոր և հրեղէն իբրև զՏրեշտակս։ Ասկ այսպիսեաւ հրեշտակացելոյ՝ ոչ եթէ գերեզմանն և տեղի պատշաճող, այլ անապականութեամբ վայր երկինքն. ոչ և ի վեր բերէ. * Աստի երագ ընթացիք հետոց հեռացեալ ի վայրն անմատոյց, յարփին վերին ընծայեցար որք ածածկին։ Օսոյն ակնարկէ զարձեալ ի դանձն ածածկի առելով. * Վկայեաւրեալ այսօր ի քեզ զնմանութեան փարթամութենէ, որ սկսեալ Հասեր ի քարձունս երկնից՝ իբր անբնդունակ ապականութենէ և մահու լուծման. և ցուցար բնակիչ արժանապատիս երկրին կենդանեաց։

441. Որդիդ. Վերադառնայուն փառաց տիրամօրն ոչ ներելոյ մարմնոյ նոր բնութենի ի կապանս գերեզմանին։ Ի ժամանակս ծածանչորութեն, լինելիւն ընդհանայն և պարգևաց, անքան առատութեն վաստակոց նորա, այս ամ ձգեն ի նա իրաւամբք զնամ կատարելութեն փառաց։ Ասկ արդ՝ որ առաւել կատարեալ է, հոգւով միայն խնդալ ի փառս երկնից՝ քան հոգւով և մարմնով միանգամայն. յայտնի է առաւելութեն երկրորդիս քան զառաջնոյն։ Այս արժան է խոս-

խոստովանիլ, զի Թէ՛և մեռաւ նա առ վայր մի՝ ոչ զի հոգւոյն նախ փառաւորեացն, առաջին գովով այն՛ի վաստակս առաքինութեանէ, քայց վայելաղակի ևս յաբեաս, ոչ զի և մարմնոյն փառաւորութիւն մի անագան նեաց։ Ա. մարդիկ սովորութիւն կալաւ ընկենել զմարմինս իշխանաւորաց, զի անփտելի պահպանութիւն՛ի նեխոյ՝ իբրև անապական մեծարեացին յաչս ժողովրդեան։ Ա. միթէ չարտարապետն բնութեան ոչ արդեօք խորհէր ձշմարիտ անապականութիւն փառազարդել զտաճար սրբութեան իւրոյ ։ (Ա)ողջմ ասել, Թէ ամենից՛ի սքղ չնորհեաց ՚ձ՚ փառաւորեալ մարմնով հանգչել այժմէն՛ի խորանս երկնից. զի վասն արդարոյն չարչարելոց ընդ քո՛ համարին բազումք՛ի վարդապետաց՝ անմահ մարմնով վերացեալ ընդ նմա յերկինս։ (Ա)ընդ իգնատիոս, ի Թղթի առ մագնեսիացիս։ Ա. գալն. գԼ. ի՛ե. մատթ։ Ա. ւսեբ. գիրք ե. յուցմանն աւետար. գԼ. ժ՚ը։ Ա. չափիան. հերձ. ճ՚է.) Ա. ակ արդ՝ անմարթ իմն է կարծել, Թէ գերապատուհոյն տիրամայրն յայսմ մասին նուաղեալ գտանիցի քան զայլ սուրբս, որոց ամենեցուն ինքն է Թագուհի և պատակ փառաց։

Հինգերորդ։ Ա. նչափումն ցաւոցն՝ զորս կրեաց տիրամայրն՛ի չարչարանս որդւոյն, պահանջիչ մատուցանել նմա պատշաճական փառաց ոչ միայն հոգւոյն՝ այլև մարմնոյն։ Ա. Ի՚որ նորա գործակից՝ որ եղև յայնժամ ըշտեմարան կսկծանաց, աղիքն այն՝ որք ըն խորովեցան հրով վշտացն, ՚ամ՚ ցգայարանսք՝ որք ըն իւրաքանչիւր նեղութեանցն տառապեցան՛ի տանջանս միածնին, համաչափ կրից իւրեանց պահանջիչն վայելել՛ի միմեանս փառաց որդւոյն։ Ա. Թէ պիտակեցուք խօսիլ՝ որ անպատասխան միայն եղև գործի տէրունեան չարչարանացն, պահեաց քո միտքդ ցայժմ առանց տալոյ կանոնի Թէ, զնորդ ոչ անապական պահէր զվէնդամի խորն՝ վնասմամբ մեր իւրոյ, որ առնհակիր զգացողութեամբ չիներ ցնա ցաւս որդւոյն։ Ա. դրպաւլ զոր ըմ անձինն ասէր ՚ձեր, * Ա՚չ վնոյնս պարտ էր չարչարել քո՛ի, և մտանել՛ի փառս իւր, ‖ (ղուկ. ի՚է. ։ ՀՅ.) զնոյն իմանալ արժան է և մեզ մեր։ զի զի որպէս՛ի վշտամբերութենէն ոչ բաժանին նոքա, նոյնպէս՛ի փառաւորութեն անբաժանելի իմանին։ Ա. ստ այսմ պատ-

Ձառի առէ դամասկայէն (Ձառ ը. Հմր 14.) պարտ
էր՝ զի որ ետես զորդին՝ի խաչի, և զսուր ցաւոցն՝ի
սիրտն ընկալաւ, տեսցէ զնա աթոռակից Հօրն։ Ա.յլ
զընդարձակ բայցայայտուԹիւն այսր պատձառի՝ ունիս
տեսանել՝ի յատուկ Ձառի, զոր աշխատասիրեցայք՝ի
բանն երանելի նարեկացւոյն. * Որ դժուարընդել
դաստիարակաւն խաչի վարժել կրԹեցար ‖ ևս,՝ի կա-
տարած լուծմանդ Նարեկին։

442. Ցերևս կարծեսցի ոմանց՝ ԹէԹ՝ի դէպ էր
արուեօք ինալ յերկրի մարմնոյ տիրամօրն՝ առ՝ի վեհ
ԹարուԹիւն և յօժանդակ հաւատոյ ելոց պանդխտե-
տելոյ յաշխարհի։ Ապայն ընդհակառակն՝՝ի սոյն իսկ
դլխոյ ունիմք հաւանեցուցանել, ԹէԹ հայեցեալ՝ի շահ
երկնաւորաց և երկրաւորաց, պատշաձ էր տիրա-
մօրն անմահ յարուԹիւն տեղափոխիլ յերկինս։
Նախ. զի որպէս՝՝ի հաւատարմացուցանել զյարուԹիւն
արանց՝ պատշաձ եղև յառնել քրիստ, նոյնպէս՝՝ի հա-
ստել վկայանացն յարուԹիւն՝ պատշաձ էր յառ-
նել տիրամօրն։ Պատակնիք պարտեաց մահու ուչ
միայն յադամ կօրոյան, այլև յեւայ. ապա և լու-
ծումն իշխանուԹեան մահու երևեալոց էր ուչ միայն՝՝ի
նորն ադամ՝՝ի քրիստոս, այլև՝՝ի նորս եւայ՝՝ի տիրամայրն.
զի սա ծանիցի լինել Ձշմարտիւ մայր ամենայն կեն-
դանեացդ։ Եւ ոչ մեռաւ՝ առ՝ի տալ մեզ քաջալերս
երջանիկ մահու, նոյնպէս յառնել արժան եղև՝ առ՝ի
վստահացուցանել զմեզ՝՝ի յոյս երանելի յարուԹենն։
Ոչ ոք երկմտեսցի, այսուհետև ընդ նորոգուիմ մեռե-
լուԹես մերոյ, տեսանելով անշուշտ զառհաւատչեայ
յաւէժ կենդանուԹեն՝՝ի քրիստոս և՝՝ի մայրն նորա։

Նրկիդ. փառաւորուԹիւն վերին արքայուԹեն ոչ շա-
տանայր՝ ունելով զկրաշափառ մարմինն երուսաղէմ.
այլ լծորդ նմին լինդրեր անձկանօք զտիրակիր մար-
մին յածամօրն. որպէս և՝՝ի նիւԹական երկինս ոչ շատ
համարեցաւ արարիչն զզարդ արուեստն և զստեղծ,
այլև զլուսինն համապայծառ ընդ արեւու հաստատել
կամեցաւ։ Նա եԹէ խորհրդաբանել յօժարեցեալքն
զասացեալն՝ոյ վասն նախաստեղծիցն, ուչ բարւոք է
ասաց՝ մարդոյն քրիստ լինել միայն՝՝ի դրախտի երկնից,
այլև

այլև զնմանակից նը զծնօղն տացուք նմին ընթերա-
կաց։ Սոյն այս էր միախորհ փափաքումն երկնաւո-
րաց, աղաղակելով առ քն. արի՛ տր յն՝ի հանգիստ
քո յերկինս, դու՝ և տապանակ սրբութեան քո տիրա-
մայրն։ Կատարեաց քն զառաջինն. ապա և զերկդս
կատարեաց ըն ժամանակին։ Ո՛չ ոք անգիտանայ՝ թէ
ոպ՝ի փառաւորել մարդկութէ փրկչին, նոյնպէս և
տիրամօրն՝ բազում յաւելու՛ած փառաց և խնդութեան
լինի՝ի բնակիչս երկնից։

Երրդ. ո՛չ միայն առ երկնաւորսն առաւելագոյն փա-
ռաց առիթ է փառաւորեալ մարմինն ածակիր, այլև
առ երկրաւորքս զօրագոյն օժանդակութեան ընդունօղ
և կատարիչ։ Ընծայումն այնր անապական մարմնոյ
յանդիման աթոռոյ ածութեան՝ այնչափ լեզու՛օք
հայցէ վն կարօտելոցս զողորմութի, որչափ յօդու՛ածք
են՝ի մարմնի անդ։ Եթէ յերկրի աստ նշխարք ոսկե-
րացն սբց զօրաւորք են՝ի պաշտպանութիւն մեզ, և
յընդունելութի բազմապատիկ բարեաց, որչափ ևս
առաւել յերկինս կենդանի և փառազարդեալ մար-
մին ածամօրն, որ յանդիմանակաց երևմամբն իբրև
բնաւորական գթարկութ շարժէ զսիրտ ածորդւոյն,
և ըարձակէ զձեռս նորա աղբիւրացուցանել յերկրի
զամենայն բարիս։

Չորրդ. առ՝ի կնքել զբանքս, պատշաճ եղև տիրա-
մօրն ամփոփիլ մարմնով՝ի խորանս երկնից, զի անդր
ձգեսցէ զիղձս սրտից մերոց։ Նա է մեր հասարակաց
մայր շնորհօք, լի գթութբ և խնամարկութբ։ Ածա-
մերձ արժանաւորութի նորա, գորովն առ հաւատա-
ցեալքս, և անբաւ բարեաց ընդունելութի՝ի ձեռն
նորա՝ իբր բնաւորաբար զհետ իւր ձգեն զանձուկ
փափագանաց մերոց, ըն երգոյն. (ա. 3.) * Զհետ
քո՝ի հոտ իւղոց քոց ընթասցուք։ ‖ Արդ՝ եթէ յերկ-
րի մնացեալ էր մարմնով, թերևս ախորժակք մեր ըն
մասին նովաւ շատանային յերկրի աստ, ՝ի նմա լցել
զկարօտ փափաքանաց մերոց առ տէրունական մար-
մինն։ Վասն որոյ զետեղեցաւ յերկինս փառօք, զի
անդր կապեսցէ գլխովին զսիրտ մեր. զի միայն փա-
փաքելի մեզ զերկինս գործեսցէ. զի գիտելով յեր-
կինս բնակեալ զմեր ծնօղքս՝ զՅն, և զտիրամայրն,
զերկինս համարեսցուք մեզ տուն հայրենի, և զեր-
կիրս՝

կիրս՝ տեղի պանդխտութեան. զսա արհամարհեսցուք, յայն փութասցուք։ Ա. յս է պտուղ երջանիկ փոխման տիրամօրն յերկինս. և վասն այսպիսի պատճառաց ասէր փրկիչն առ աշակերտս իւր. (Յովհան. ժԴ. 7.) * Ա. ՚ԱՀ ես զձմարիտն ասեմ ձեզ, լաւ է ձեզ՝ եթէ ես երթամ։ ‖

443. Ա. ՚ԱՀ արդ՝ եթէ յերկինս հաստատեալ կան բովանդակ մեր ըղձալիք, ո՞ այսուհետև յարեսցի յերկիր, և՛ի զուարճալիս նորա. ոչ զանդաղեսցի խնդալ զկապանս երկրաւորացս, և ոչ դիմեսցէ յապատութիւնն երկնաւոր։ Ա. ՚ԱՀ վայ ինձ, և եղուկ ողբոց, զի ծանրութիւնք մեղաց և ախտից իմոց՛ի վայր զիս ուղղեն յերկինաւոր ձգմանէս. ՛ի բարձունս գագաթանց երկնից տեսանեմ զիրկիչն՝ և առ նմա զմայրն փրկութեան նստեալ փառօք, և ես որդի գոլով անարժան՝ յերկրաւորս վայրաբերիմ։ Ա. ՚ըր ինչ արձակիլ՛է դժոխային կապանացս. երբ հասանելով յանախտութեան հոգւոյ, յիշատակաւ ծածանդին ձենձերիկիմ՛ի կարօտ փափագանաց, քաղցր արտասուօք զօտարութեան իմ աւաղելով. ինչ՞ թէ ՛ի կատարեալ գիտութեան հասանիցեմ, որով՛ի բաց խափանեալ զիրքը՛է շատ գիտէն, զաղջայապէս խորհէն և զկնօսէլ, կամ ըողացայց ձանաչել և մեծացուցանել զիրաս նորա որպէս և էն։ Ա՛չ զանմահութեան մարմնոյս խնդրեմ, ոչ այժմն ինչ վերանալ ցանկամ մարմնոյ թերթեւթը՛է խաղաս երկնից. զի ամենապարտս էս՝ արժան նի զանձնս խոստովանիմ բազմապատիկ մեղս, և լուծանելոյ՛ի հող և՛ի փոշի։ Ա. ՚ԱՀ զի գէթ արտիւ հյաժարեէ՛ի մարմնաւորացս, արժանի գտայց՛ի մեհու մարմնոյս՝ վերանալ հոգւով՛ի հանդիստն երկնաւոր. ուր փութացեալ յերկրպագութիւն անձկալի գաշտապարաց մերոց փառաց թագաւորին և թագուհուն, անյապաղ փափագմամբ փարեցայց զնոքօք հոգեկցորդ հոմբուրիւ, տեսանել և փառաւորել զանձնաւորեալ մեծութիւնն նոցա միաձայնութեամբ դասուցն երկնաւորաց։ Ա. ՚ու այն լիցի կատարումն անհամար ընորհաց ողորմութեանդ, որովք զանարժանութիւնս իմ խնամարկեաց առնեսցատ աջ բարերարին՝ ՛ի ձեռն հզօր պաշտպանութեանդ փառաւորեալ տիրուհւոյն։

Ա. Ո.

Յաղագս բղխման Հոգւոյն սրբոյ ի Հօրէ և յԱրդւոյ։

Ի կատարած մեհենողական գրուածից Շ արակաս նաց՝ ժամէ արդ հատուցանել զոր խոստացաք ի կարգի անդ, (Թիւ 264.) յատուկ ձառիւ ասանդել զբղխմունդիսն՝ որ յաղագս բղխման Հոգւոյն սրբոյ ի Հօրէ և յորդւոյ, նախակարգեալ ծանօթութիւնս ինչ առ ի նոյն կարևորս։

Բղխումն կամ ելումն Հոգւոյն սրբոյ իմանամք գլաւիտեանական յառաջագոյն անձին Հոգւոյն սրբոյ ի ներքս յած, որով կայուցանի երրորդ անձն ի Հօր և ի Որդւոյ, որ ոչ Հայր է, և ոչ որդի, այլ բղխեալ կամ ելեալ։

Բայ կիրառութեան վարդապետաց՝ երբեմն առեալ է զառն բղխումն կամ ելումն. մի՝ փոխանակ յառաջածիլ ներգործութեան կամ բղխողութեան. որ և ասի ներգործական բղխումն։ Այլկզ, փոխանակ յառաջագոյութեան, կամ ելեմ Համձիս, բղխեցութեան. որ ասի կրաւորական բղխումն։ Այլընդ, փոխանակ յառաջածեալ եզերն կամ անձին, որ ե նոյն ինքն Հոգին սբ. ուստի բազում ուրեք փոխանակ ասելոյ՝ Հոգի սբ, ասեմք բղխումն կամ ելումն։ Յերից նշանակութեանց աստի առաւել սովորական ե երկրորդն. և ըստ այնմ մտաց ի կիր առնումք յառաջիկայ ձառիս։ Ածողում գլուծդն, որով երբեմն զնի փոխանակ բղխողն։ տես Թիւ 412։

Արդ յաղագս սկզբան այսր բղխման, կիր Թէ յումմէ լինի յառաջագոյութիւն Հոգւոյն սրբոյ, ամ քրիստոնեայք Համաձայնին այժմ՝ Թէ ի՛ ի Հօրէ. զոր յառաջինն աղանդաւորաց Հոգեմարտք ոմանք ուրացան, ասելով Թէ Հոգին սբ ելանէ միայն ի յորդւոյ երբեմն առած, և ոչ ի Հօրէ. զի մի այսու բռնադատեսցին խոստովանել զածութիւն Հոգւոյն սրբոյ։ Ալ ձորոյ առաջին ժողովն կոստանդնուպօլսոյ կարևոր Համարեցաւ ընդդիմ Հոգեմարտիցն բացայայտել զնել ի Հանգանակին, Թէ Հաւատամք և ի Հոգին սբ, որ ի Հօրէ ելանէ։

ը. Նայց Թէ արդեօք միայն ի Հօրէ ելանէ՝ Թէ նաև յորդւոյ, ի նախնի դարս եկեղեցւոյ ոչ չարժե-

ցաւ յայսմ խնդիր ՚ի մէջ վարդապետաց . վ՚ր ոչ կայր ոք հակառակող այսմ վարդապետութեանն . մինչև յաթեաւ Թէոդորետոս կուսակից և ջատագով նեստորի . որ ընդեմ զինեալ գրուածոց սմին կիւրղի , ար. ձանագրեալ զնոր հակառակութիւն , Թէ Հոգին սո ՚ի Հօրէ միայն ելանէ , և ոչ յորդւոյ ։ Ո՚ր զի սմին կիւրեղ գրեալ էր ՚ի Թղթին առնեստորի ։ (Պարապմանց . էրես 471 ։) * Օ ՚ի Թէոդոր և Հոգին առանձինն անձ նաւորութիւն , և իմանալի յանձն իւր՝ և Հոգին սո , և ոչ որդի . (ըստ յոան. ըստ որում Հոգի է , և ոչ որդի .) այլ ոչ է օտար ՚ի նմանէ . զի Հոգի Աշմարտութեան անուանի , և քն է Աշմարտութիւն . և էրևի նովաս , ոգի յոյ և ՚ի Հօրէ . ‖ ըստ յոան. յատակ խոստայ ՚ի նմանէ ։ Պրեկէր էր դարձեալ կինն նզովս ընդեմ նեստորի . (պարապմ էր . 479 . 485 .) * Ո՚Թէ ոք զմի սո քն՝ փառաւորեալ ՚ի Հոգւոյն ասիցէ իբրև յայլմէ կի յօտար գործութիւն , և յայլմէ ընդունել գործութիւն՝ ՚ի վէր այսոց պղծոց , և կատարել նշանս սուտագործս . և ոչ իւր ասիցէ զՀոգին՝ որով առնէր զսուտագործ նշանս , նզովեալ լիցի ։ ‖ Ո՚րդ՝ Թէոդորետոս պատմեաւս առեալ ՚ի բանից սատ , ՚ի դիմադրութիւն իւր ասաց . * Ո՚տկ զՀոգին յատուկ որդւոյ՝ երթ ոգ Համարեսն և ելօղ ՚ի Հօրէ ասաց (կիւրեղ ,) միաբան խոստովանիմք և իբրև բարեպաշտ ընդունիմք զձայնդ . ապա երթ իբրև յորդւոյ , կամ որդւով ունօղ զգոյութիւն , զայդ իբրև հայհոյիչ և ամբարիշտ ՚ի բաց մերժեցաք ՚ի բաց մերժեցաք . քանզի վաւատամբ ին որ ասաց , Հոգին՝ որ ՚ի Հօրէ ելանէ . և ձածանօղն պօղոսի , որ նոյնպէս ասէ , այլ մեք ոչ երթ զՀոգի աշխարհիս առաք , այլ զՀոգին որ յոյ ։ ‖ Ո՚յսոցիկ պատասխանի արարեալ սընն կիւրեղ , ոչ իւիք փոխեաց կի դադաբեկոյզդ զդան իւր . այլ զնոյն միտս կալաւ հաստատուն՝ Թէ յայլ գիս իւր , և Թէ ՚ի պատասխանին առ արևելեայս յաղագս ինն նզովից , ասէ յով . * Ո՚յատուկ է նմա (ըստ որդւոյ) Հոգին , ոգ արդարև ոչ Հօր ։ ‖ Ո՚ւ այլուր քերէ զսմն առաքելոյն , երթ ոք զՀոգի քն ոչ ունի , սա չէ նորա . և զնորանականն , զմ՚ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ ։ վասն այնորիկ ասացէ՝ Թէ յիմմէ առնու՚ցու , և պատմեսցէ ձեզ ։ Ո՚յսոքիւք ՚ի ներ արկանէ զթէոդորետոս . զի երթ նա ՚ի բանէ անտի առաքելոյն , ոչ երթ

զՀո-

պիտի աշխարհիս առաք, այլ պիտի որ յոյզ հօրէ, ձեռնարկեր ելանել ի հօրէ, նովին ձեռնարկութիւք բանադատի ընտրել նաև ի յորդւոյն։ Մի պի նոյն ա-
ռաքեալ Հոգի քեզ կոչէ պիտի որ, այսպէս որպէս
և հօր։

Ջ. Ի ակառակուին Թէոդորետոսի յայնմ դարու
այլ եգիտ իւր համախոհս։ Մի զի այս վարդապետուի
հիւրզի վկայեալ էր նաև յայլոց արեւելեան հարց։
յոր բազումք ևս ի լատին վարդապետաց համաձայ-
նեալ գտանիին, յասելն՝ Հոգին որ ելանէ այլ միայն ի
հօրէ, այլև ի յորդւոյ։ Անառանդ զի այլ որ յառա-
ջին ողջամիտ վարդապետաց յունաց և կիր լատինաց-
ւոց ասացեալ էր բնաւ, Թէ ի հօրէ միայն ելանէ, և
այլ յորդւոյ։ Ա՛ն այսորիկ բզկտելն Հոգւոյն ի հօրէ և
յորդւոյ՝ յառաջին դարուց անտի ծանուցեալ էր առ
վարդապետս իւրեւ ձշմարիտ ուսուն ինչ. Թէպէտ և
իւրեւ խնդիր հաւատոյ, կիր դատանութիւն եկեղեցւոյ
ոչ էր հրատարակեալ ի մէջ հաւատացելոց։ Այլ զա-
ռաջինն հրատարակիլ սկսաւ ի վեցերորդ և յեօթներորդ
դարուն ի սպանիա և ի գաղղիա։ և առ սակաւ սա-
կաւ տարածել յայլ եկեղեցիս լատինացւոց, մինչև-
լորդ դարուս ամենեցուն համաձայնութիւք քարոզելացաւ
իւրեւ խնդիր հաւատոյ։

Ջ. Ի սկ եկեղեցին յունաց ոչ ցուցանէր անհաւա-
նութիւն ինչ, բայ յոմանց սակաւուց՝ որք յեօթներորդ
դարուն սկսան ընդ սակամբ հայիլ առ այս վարդապե-
տութիւն։ Այլ մինչեւ յերկուս ժողովս յայնոսիկ պատերազմ
յարոյց փոտ պատրիարքն կոստանդնուպոլսոյ. որ
յայլ պատճառաց հակառակութիւն երևնել սա եկե-
ղեցւոյն հռովմայ, պատրուակ իւրում ասլատամբութեն
կալաւ զայս վարդապետութիւն։ պատճառեալով Թէ
հռովմայեցիք ի հօրէ և յորդւոյ սահելով զելուան Հոգ-
ւոյն սբ, երկու սկզբունս ի՛նեղբօր մեծամեծս։ Այս
պատճառ հակառակութիւն բուսոյց զդատնալութեան հերձ-
ուած ի մէջ երկուց եկեղեցեացս, որ և ցառաջիկ
ժամանակս՝ ազեաց և արմատացաւ. մինչ զի Թէև
ի բազում ժողովս ջանացան հռովմայեցիք խրել զան-
միաբանութիւն տունկ, բայց այսպէս լսել և հաստատե-
լով զնուբանց ողջամիտ վարդապետութ, բայց հերձ-
ուածն մնաց անբժշկելի մինչև ցայսօր։

Ե. Ա՛ՀԼ Հայաստանեայց Եկեղեցի՛ ի սկզբանն անխոով կայր՝ ի պատերազմէ աստի. մ՚ զի ըստ վարդապետացն չկայր ոք հակառակօղ՝ ի ստոյգ վարդապետուն։ և իբրև խնդիր հաւատոյ, կի՛ դաւանուէն եկեղեցւոյ՝ ի լոյ միայն ծանուցաւ յայդմ մերում չին. նեղոյդ դարուն. այլ կատարեալ՚ոյն հրապարակեցաւ յերեքտասանեղոդ դարուն, գ՚ե՛ որչափ ինչ առանց դէն այժմ մնասեմաքս, ըստ որում տեսցուք զինի՛ ի յօդ։ ե՛։ զոր և յայնժամ մնադիւր ընկալան իբրև հաւանձայն առաքելոց վարդապետաց Հայոց. որք զնմանատուէն ինդրոյս՝ ուրեք ըստ ձայնին, և բազում ուրեք ըստ մտացն ասանդեալ էին՝ ի գիրս խրեանց։ Այս սոյն ընտելութէն տեղեաց՝ ի մերում ազգի զգաստամտին. և տեւէր ևս մինչև ցայսօր, եթէ ոմանք չեհաւօղք յասնական հակառակուէն՝ ոչ չարժէին զլեզու և զգրիչ ընդ՚դէմ Հայրենի աւանդութէն իւրեանց. յորմէ՝ օտարք առնալով՝ ոչ զգուշացան ձայնակից լինել Թէոդորեան. տոսի չարելոյ երբեմն՝ ի հետ տոր։ Ա՛ՀԼ զայս ամ՚ զաՀայոց արտացէն ասացողքն՝ զոր Հանդերձեալ էմք Հաւաքել։

Ձ. Յառաջ քան զյուսումն խնդրոյս կարևոր Հաճարիմք երկու ինչ ազդ առնել։ Այս, թէ խոստովանելն զլռելումն Հոգւոյն՝ ի Հօրէ և յորմէ՝ ոչ նշանակի զՀայր և զորդի լինել երկու այլևայլ սկզբանցն կի՛ պատճառս բղխմանն, այլ զերկոսին ևս իբրև մի սկիզբն բղխման։ Ա՛ս զի ոչ եթէ այլով բղխողութէ՛ բղխի Հայր, և այլով որդին. այլ ամենևին մի և նոյն բղխողական զօրութէն և ներգործութէն է՝ ի Հայր և յորդի. մ՚զ Թէ՚ըստ երկու էն բղխող անձինքն, բայց մի սկիզբն բղխիչ, ոչ և մի է բղխեալ Հոգին։

Ա՛յսմ՚ոչ ուշ եգեալ ոմանց, յառաջ բերեն ծաղրական ընդմիմեալս ասելով. Հայր անկատար բղխի զՀոգին, Թէ կատարեալ։ Այո՛, Հայր բովանդակի բղխել զՀոգին, Թէ բստմանեալ. կամ, որդին չէ՞ոյ բղխի զՀոգին, Թէ՚ի միասին ընդ Հօր. և զայլ այսպիսի տգիտական Հարցուածս, որք և ոչ պատասխանելոյ արժանի են։ Ա՛ս զի յիծծային՝ի միակ և յամենատարած բղխողութէն ոչ մնաման անկատարութէն, մանաւանդ՝ և կատարութէ։ Այսմանի ասացցուք առնէն յարարչական ներգործութէնն ևս. յորում էրեք անձինք ևս Համագործ

գործ գոլով միով արարչական զօրութիւն, արարածք միօրինակ յառաջ գան յերից անձանց երրե՛ք մինչ պատճառէ. և ոչ որ հարցանէ՝ թէ արդեօք նոյն ա բարած անկատար յառաջ գայ՛ի Տօրէ, թէ կատարեա՛ ։ Ա այրապար է ազաղակել ընդ եմ այսմ օրինակի, թէ գՅոգին՝ որ ընդ արարածոց Տաճ մնուէ. Ա՛ ո վի այս նմանութեա՛ն ոչ է ՚ր քնութեա՛ յառաջև կէ ոյն, այլ ՚ր միութե՛ ակզբանն. յո ոյզ ի ևնոյն արարչական զօրութիւն գոլով յերից ՚ձանչին անձինս՝ կացուցանէ զնա ի սկիզբն արարածոց, նոյնպէս ի ևնոյն բղխուզական զօրութե՛ գոլով՛ի Տայր և յորդի, կացուցանէ զնա ի սկիզբն Տոգւոյն. և ոչ յարարչութե՛ն ոչ զաւակին Տայր, որդին և Տոգի, նոյնպէս՝ ի բղխողութե՛ն ոչ զանազանին Տայր և որդի։

Ջ. Ա՛յրերորդ, ապդ առնեմք՝ զի ՚ձանաւոր վարդապետք յերից գլխոց ցուցանեն զբղխութիւն Տոգւոյն սո՛ց նաև յորդւոյ։ Ա՛ւաջին՝ ի բանից՝ որ գրոց, յորս Տոգին՝ որ ասի Տոգի որդւոյ, կի առաւել, և առնու յորդւոյ, կամ զի փչեաց քո յաշակերտսն ասելով, առէ՛ք Տոգի ՚ր։ Ա՛յրիկ, ի միաբան վկայութե՛ ոզջախտ և ՚ր ուն նելի վարդապետուց ՚ընդանրական եկեղեցւոյ։ Ա՛յլով, յՙձանաւորական փաստից՝ որովք ՚ի զանազանութե՛ ան ՚ձանց որդւոյ և Տոգւոյն, և յեղանակէ ելմանն՝ եզ բակացուցանեն՝ թէ Տարկ է ընդունել զբղխութի նաև յորդւոյ։

Ա՛րք յառաջիկայ ՚ձառիս ընտրեցաք՝ ոչ յառուկ ըստ առաջին գլխոյն, և ոչ միայնակ ՚ր երկուքին, այլ ըստ երկիցն, ՚ր ՚ի վկայութե՛ վարդապետուց կարդալ կցուցանելն այսր Ճշմարտութե՛։ Ա՛ ան զի ՚ձանաւորական փաստք ինքեանն պարզապար ոչ ՚ճՀմանեն զվարդապետութե՛ն Տաւատոյ. և վկայութե՛ն որ գրոց՝ թէպէտ և ուանդեն զՃշմարտութե՛ն Տաւատոյ, բայց զի մարթ է Տակառակողաց կամակորել զիմաստս նոցա, կամ փա խուստս Տնարել, ինայ այնուՀետև ապաստանիլ՝ ի վկայութե՛ն ոզջախտ վարդապետուց եկեղեցւոյ. և ՚ր նոցա միաբան դատաստանի ընտրել զուղիղ իմաստս ՚ձանչին բանից։ Ա՛ն որոյ միաբան ուանդումն Տարցն Հիմնեա՛ ՚ձանչին բանս՝ կացուցանել զվարդապետուե՛ Տաւատոյ. կի անդրադարձեալ, ՚ձանչին բանէն ըստ ոզջախտ մեկնութե՛ Տարց՝ են Հիմն դատաստանե՛ եկեղեց-

ղեցւոյ ։ Ա՛պա և մեք յառաջիկայ Ձեռնհս մի առանձնաբար լուծիցուք զՀաւատիս այսր Ձշմարտուե , այլ՛ի վկայութենէ Հարցն նկատեսցուք զվկայութիւն ծածկեալն գրոց , ինչ ինչ և յիծաբանական փաստից ՝ որովք նոքա Հարքն վարեցան ։

Ա՛յլ քանզի աւանդութիւն վարդապետաց այնչափ առաւել զօրանայ և յայտնահարի , որչափ ժանգան աղտաց և եկեղեցեաց Հարք՛ի մի վարդապետութիւն զուգաբան գտանիցին , նմին իսկ յաւէտ խնդրելի է մեզ առանձօր ձայնակցութիւն վարդապետաց և եկեղեցւոյն Հայոց՝ ընդ յունաց և ընդ լատինացւոց . վասն զի սոցայս միաձայնութիւն ցուցչէ՛ի բազմից՝ի բազում գիրս . գոր է և զնէրսէս վարդապետացս զառ՛ի նոյն Համաձայնութիւն բայածանուցանել ։ Ա՛ն որոյ յառաջ առցուք նախ՝ զվկայութիւնս վարդապետաց Հայոց յաւանձին գրոց նոցՙ . երիցէ , յԵկեղեցական գրոց . երիցէ , ի ժողովոց Հայոց . ցորդ , վկայական կարծեցեալ բանս ինչ ընդոստնելի վարդապետաց՝ ողջախոհ լուծմամբ բայայայտեսցուք ։

Ա՛յլ յայսմ՝ամս՝ ամենեքին մեք սիրով Ձշմարտութեն վաւերՀք , ի խաղաղութենն սահմանն տաստատեսցուք զշաւիղս մեր . զի մի զմարգասեր զքե Հոգին՝ զորմքանքս են , Հակառակաբան ոգւոյն տրամեցուցանիցեմք ։ Ա՛յ ստահՀ եմք՝ի նոյն ինքն Ձշմարտուե Հոգին , զի ոչ նորամուտ տնկեցաւ այս Հակառակութիւ յայգի մեր տաւ , նոյնպէս ի կարձոյ լինելոյն վախճան նէր ։

ՅՕԳՈՒՒԱՆ Ը ։

Ա՛յ կայութենէ վարդապետաց Հայոց ։

Աբբայ Պրէգորի Լուսաւորչին ։

Ը՛ռաջնորդն Հաւատոյ Հայաստանեայց Հայրն մեր Գրիգոր լուսաւորիչ՝ կամելով ուսուցանել Հօտին իւրոյ զնմ Ձշմարտութիւնս աւետարանին , ոչ վանց առաջ Ձիշատակել՛ի վարդապետութիւնս իւր զեղումն Հոգւոյն սրբոյ նաև յորդոյ , Թէպէտ և առնէր ժամանակաւ չև էր այն Հրատարակեալ՛ի Հասարակ դասանութիւնս Հաւատացելոց ։

Ա՛րդ՝

Ա՛րդ՝ այսպէս խօսի՛ ի գիրս Ա՛գաթանգեղոսին . (Թղթաշիւ 153 ։) * Հայր յանձնէ , Որդի՛ ի՛ Հօրէ , Հոգին՛ ի՛ նոցունց՝ ի՛ նոսին ։ ‖ Այն բան էրկիր անգամ դնի՛ ի վերջին ։ (Թղթա. 397 ։) Ա՛յս վկայէ միթէ այս վերոյգ ասացանցի (ի՛ արամնբանութէ իւրում . գլ. լԸ.) Թէ սովորութէ էր կաթողկոսաց ի գլուխ կոնդակաց դնել զայսպիսի դաւանութիւն . զի ասէ այսպէս . * Ա՛յս ի՛ սկզբն գրիգորէ լուսաւորչէն մինչև ցայժմ՝ ի սկիզբն ամ՝ չորեքերակտաց կաթողկոսաց վա՛ն եպիսկոպոսաց՝ ոչ ընթերցաք մեք , ի՛ դաւանութէ հաւատոյն է այսպէս գրեալ . խոստովանիմք զՀայր և զորդի , և զՀոգին՝ որ ի՛ նոցունց ։ ‖

Ա՛րդ՝ նք հայրն մեր այսու բանիւ յայտնապէս բացատրէ զյատուկն ածայինն անձանց ի՛ կարգի առ էլմունն . վասն ասէ նախ . Հայր յանէ . յո՛ հայր ոչ էլաներ յայլմէ անձնէ . և այս է յատուկ հօր ասլ ։ Ա՛պա ասէ . Որդի՛ է հօրէ . յո՛ որդի՛ ի՛ հօրէ միայն էրանէ . և այս իսկ է նիւթատուկ ։ Ո՛ վՀ բերէ , Հոգին՛ է նոցունց . որ ըս կարգի բանին հարկաւ նշանակէ զէրանէն՝ ինոցունց , յո՛ ի՛ հօրէ և յորդւոյ . և այս լինի յատուկ հոգւոյն սլՀ . Ա՛յլ զի մի կարծեսցի՛ որ զէրանին առաքսաւքս ըս հնորհաբաշխութէ ևԷ , կի՛ զաւրաբածական յատաջագայութէի՛ ինչ , յաւելու , ի՛ նոսին . յո՛ այնպես յատաջ գայ Հոգին՛ ի՛ հօրէ և յորդւոյ , զի՛ ի՛ նմա միայ առանց բաժանելոյ՝ իբրև էակից նոցին ։ Ա՛յս վաւերադաւթութէի՛ լուսաւորչին ոչ անծանօթ ինչ էր , այլ նովին բանիւ աւանդէ՝ ի վկայաբանութէ սլՀին թադէի առաքելոյն , և սանդխտոյ կուսին . զորմէ ասէ խորենացին գրեալ յատաջ քան զևւր ժամանակս . (գիրք Ը . գլ . լԻ .) և գտանի ցայսօր ի՛ հին Հաւանիս . և յայնմ՝ վկայաբանութէեան ասէ սրբոյն անդուխտ , Թէ առաքեաւն * ծանոյց ինձ զնորն իմ զաւրաւիչն երկրի , (որով լսանի Հայր ,) և զորդին միածին , և զսբ Հոգին՝ որ ի՛ նոցունց ։ ‖

Թ. Ա՛ս այս Հնաբերին ունինք լուծումն , Թէ ա սէրն ի՛ նոցունց ոչ նշանակէ բղխեալ կի՛ էլեալ ի՛ նոցանէ , այլ Թէ բնութիակից է նոյ . ոնգ Թէ ասէր , մին ի՛ նոցանէ ։ Ա՛յս բերեն օրինակ զատացեալն սլՀ պետրոսի , և դու ի՛ նոցանէ ես . որ ոչ նշանակէ՝ ծնեալ կի՛ բղխեալ ի՛ նոցանէ , այլ մին ի՛ նոցանէ , յո՛ յաշակերտ

կերպաց ։

Ապա այն անյարմարութիւն լուծմանդ ինքնին երեւի առաջ ածայ ։ Այսի՝ զի կարգ բանի լուսաւորչին իբր մատաղ ցուցանել խօսել զերմանէ , և ոչ լոկ վճռմամբ գոյութիւ , կամելով ընծայել իւրաքանչիւր ածային անձին զիւր յատուկն ըստ բանի երանից ։ Ապա եթէ զա սերն ի նոցանէ՝ իմանայր զնութիւնէ նոյ , այդ ոչ լիներ յատուկ հոգւոյն սրբ , այլ հասարակ երից անձանց եւս ։ Որ զի Հայր և որդի և հոգի ասին միաճանց գնութիւնէ և համագոյ ։ Արդիւ ։ այդ մեկնութիւն թէրեի կացուցանել զբան լուսաւորչին ։ Որ զի յետ ասելոյն՝ թէ Հայր անէծ է , և որդին ի հօրէ ելեալ , ինայր ծառ նուցանել թէ հոգին յումէ՞ ելանէ ։ Ապա եթէ զի նոցունցին իմանալոյ զնութիւնէ հօր և որդւոյ , ասացա անդրայա Թողոյր՝ թէ յումէ՞ ելանիցի հոգին ։ կամ չար եւս , կարծիս տայր՝ թէ հոգին անէծ է իբրև զՀայրն ։ Ապա եթէ ասիցես՝ ի նեղբոյ համագոյութեան Թողոյր իմանալ լուեալեայն զելանելն , գՀետ գոյ՝ զի ոչ հօր և որդւոյ ասի համագոյ , նոյնպէս ի նոցանէ զելանելն իմանայ ։ և այդ շատ է մեզ ։ Արդ ։ գՀամագոյութիւն հոգւոյն առ Հայր և որդի՝ լիով ծանուցանել յաւետ՝ ածոյն՝ ի նոսին ։ ապա ի նոցանէ ոչ զայդ նշանակէ , այլ զելանելն ի նոցանէ ։

Այլ յառաջ քերեալ օրինակն որ զի սերն պետրոսի, ոչ միայն անյարմար է , այլև վտանգաւոր ։ Անյարմար, զի զհայեցմէ տեղւոջ ոչ ելին բանքն ի զիր ծառայից կիր ազգասոյնի սերն պետրոսի , այլ ի զիր աշակերտաց քոյ ։ ուստի ըստ պահանջելոյ բանին ասէին ի նոցանէ ես, Տարկաւ նշանակէր՝ յաշակերտաց միոյն ես , կամ ի Թոմայ նոցա ես ։ Ապա բան լուսաւորչին յայտնապէս զկարգ ածային ելմանց առանդ ։ զոյ ի նոցունց աւ սերն Տարկաւ զելուծն նշանակ ։ ոչ եթէ յօրինակի սերն պետրոսի զոյց եղեալ էր զազգն նոր կիր զծնողացն , յայնժամ զի նոցանէն ամ ոք իմանայր զայսրաւղ գալն ի նոցանէ ։

Այլև վտանգաւոր է օրինակդ ։ զի որովհետև յառաջին մասունս բանի լուսաւորչին յիշատակին միայն էգոյ անձինքն՝ Հայր և որդի , եթէ ըստ օրինակիդ զաս սերն հոգին ի նոցանէ՝ իմանայցեմք միոյ ի նոցանէ , տայ զայս միտս՝ թէ հոգին է միոյ ի յիշատակեալ անձանց ։

յր կամ՝ հայր է , և կամ՝ որդի ։ ուստի ոչ լինէր այլ անձն զանազանեալ ի նոցանէ , և այնպէս երրորդութիւն լինէր երկրորդութիւն ։ Այլ Թոդեալ զանյարմար մի ի նուէիդ և զբնական նէր , Տարի է խոստովանեալ՝ Թէ Տարազատ միաբ բանին , Հոգին ՝ի նոցանից՝ յայտ առնէն զեանեէն ՝ի Տօր և յորդւոյ ։ և զայս ոչ միաբ միայն այսպէս իմանալք , այլև կանխաս վարդապետք Հայոց գումարեալք ՝ի ժողովին սսոյ ՝ի ժամանակս կոստանդեայ կաթողիկոսի ՝ի Հ Թուին ։ զորմէ ըս կարգի խօսեալ ։

ցայք զկնի ՝ի Թիւն նէ ։ նէ ։

Աբէյ Նակոբայ մծբնայ հայրապետին ։

Հ. Աբէն Նակոբ մծբնայ Հայրապետ՝ ըս մարմնոյ Տարազատ սէյ լուսաւորչին , վարդապետութէ և Տամախոհ նմին՝ ուսուցանել զայս Հնմարտութէն նոցին մտօք , Թէև այլով բանիւ ։ Աէ զի ՝ի գիրքն իւր կոչեցեալ Օ Հօն. Տատ Հ. Օրինակ ուխտաւորաց ։ խօսելով զհորհրդոյ միաբութէ ասէ ։ * Ներկրորդ ծնունդ միաբութէ ըստնին զՀոգին՝ որ յայծոմութէ անտի , և ոչ է մահկանացու ։ Լոր մեռանի մարդ , Թագի ՝ի բուն իւր , և զգայութէն բառնի ՝ի նմանէ ։ և Հոգին երկնաւոր՝ զոր ընդունին , երթայ ՝ի բոլոր աա ։ ։ և զինն դարձեալ ։ * Աւ ոոր մէր Հոգին քրի երթայ , զոր ընդունին Հոգևորք ՝ի ջուրց անտի ։ և Հոգին չնչաւոր ՝ի բուն իւր Թագի ..... Նակ որ մարդ որ ընդունի զՀոգին ՝ի ջուրց անտի , և տրամեցուցանէ զնա , ելանէ գնայ ՝ի նմանէ՝ մինչ չև իցէ մեռեալ , և երթայ ՝ի բուն իւր առ քն , և ամբաստան լինի զմարդոյն ՝ որ տրամեցոյցն զնա ։ ։

Աւդ՝ յայտնի բանս Տատատաւութէ վկայէ՝ զոր Հոգ բապետն , Թէ քն կամ որդին միաձին է սկիզբն Հոգ ուոյն սէյ ։ մէ զի բառն բոլոր գոյական՝ եղեալ է փոխանակ սկզբան ։ որոյս և մէս մարմնոյն կի՛ չնչաւոր Հոգւոյն , յր մէս կենդանական ոգեայն ասէ՝ Թագիլ ՝ի բուն իւր , յր ՝ի Հող , որ է սկիզբն նմ ։ Ասլին մտօք ՝ի կիր առնուս դարձեալ ՝ի Տատն Թ. յաղագս Հոգ Հուէն , ասելով ։ * Նոյն ագամայ Հող է յերկրէ ... դարձոյց զնա ՝ի բուն խոնարՀութէ ... դարձաւ անդրէն ՝ի Հող ՝ի բուն իւր առաջին ։ ։ Աստ նոյնպէս յասէն մէս Հոգւոյն սէյ , երթալ ՝ի բոլոր իւր աա ։ ։

խմանայ՝ առ սկիզբն իւր քո. քանզի և ոչ այլ պատչաճ մնաց մարթի է կոչել զքո էսուն հոգւոյն սէր։ Վասն է՛ եթէ ոք սիրեսցէ՝ անուամբն էսուի խմանալ զնակարանն, թէև ներիցեմք նմա, բայց ոչ վերծանի՛ ի մեղաց քոց յատուկն է. վա՛ զի քո կի՛ որդին միածին լեզի բնակաբան հոգւոյն սէր այսպէս, որպէս հոգի է բնակարան մարմնոյն. որովհետև վերկոչումն և միօրինակ՛ի կիր առնու զանուն էսուի։ Լո՛ւր՝ հոգի այսպէս է բնակարան մարմնոյն, զի միանգամայն է սկիզբն նորա. ապա նոյնպէս քո այնպէս նշանակի բնակարան հոգւոյն, զի իսկ և սկիզբն նէ։

Ա՛ռվեսի տէրեղբ, և Ա՛ռեւ՛աննոսի սիմեհաոյ։

Ժա՛ն. Ա՛ռաւել քան զայլայլս վկայութիւն այսր ձշմարտութեանն ընծեռնումք՝ ի մի հնութենէ հին քերականին, յորում Հայկապուն քերթողք զմնոյ քերականական ուսմանն այլազանեն՝ ի խորհուրդս հաւատոյ. և կան՝ ի նմ քանք մակաբեր քերթողի, և առեփանոսի սիւնեցւոյ. և յետինս այս է երևելին այն առեփանոս վերծատ եպիսկոպս սիւնեաց, պայծառացեալ՝ ի վերջին ԼՕԹ. ներորդ դարուն բազում մակագրութիւք և մարգմանութիւնք գրոց. որ և գնացեալ է՝ ի միջն հռոմ, և տեղեկացեալ իրացն հռովմայեցւոց։ Վորս վարդապետ եր մովսէս սիւնեցի. բայց թէ այդպէսք նո՛ր իցեն բանքն՝ զորս ունիմք բերել, տարակուսելի է. մա՛ զի ՚ը պատմութենն կիրակոսի՝ ինչ ասի՛ ի բանից անտի յիշատակին վարդապետք հայոց՝ ի՛ Թուին՝ յամուն մովսէսի խոբենացւոյն։ Լա՛ւ դարձեալ, զի առեփանոս սիւնեցի բազում՛ինչ Թուի՛ ՚ը գարձակեալ՝ ի մի հնութիւն անդ, որով դժուարին է որոշել զամս իւրաքանչիւր նոցա։ Լո՛ւր՝ յառաջ բերցուք զայնս ՚ը հնագոյն ձեռագրէն հաւատարմութի՛ւն։

Ժա՛ն. Ա՛ստուածով յաղագս հմուտքն և ներհմուտն ասի. * Ի՛նձնին, և ծնիցելոյն, և ելոզութի՛ւն յեկեալ քանչիւրոց ներիսկիցն՝ ՚ըզ հոգին։ ‖ ՚Ը անծին հայր, և ծնիցեալ՛որդին, և ելոզութ՛ յերկաքանչիւր անձանց ՚ըզ հոգին։ (՚)անուցեալք այլուր (՚ի բացատր. շարակ. թիւ. 257.) Թէ խոկ կի՛ խոհուքի առեալ ի փոխանակ անհատ էակնի կամ անձին. ուստի աստ ևս նոյնպէս նշանակի՝ բազադրեալ ՚ներ նախդրաբ. ոմն և ասեմք, ներ-

նեբրանձն , նեբմարդուքեն ևն ։

Դարձեալ , յաղագս յառաջագոյն ձայնաբարբառից խոսելոյ ասի ։ * Հայր ՝ որդւոյ նախդիր ձայն , առ որ ըստ պատշաճի ծննդեամբ , ա առ ի , երկիք գծօք տալ բորոշ քառակուս ։ զի անհատաբար ունի յիւրմէնն իւրաքանչիւր զորդի և զՀոգի անչփոթ միաւեթ ըստ ամենի առանձնաւորութեան , ըստ դիմաց ։ Այսպէս է առ ք , որդի առ Հոգի՝ պատշաճաւոր և յառաջ խոսացմանէ , այլ ոչ ծննդեամբ , զի մի զանձնաւորութիւնն չփոթեսցուք ։ ||

Յայսոսիկ բանս զկարգ այբուբենին այլաբանէ քերթօղն ի կարգ ածայինն երկնից ։ զոյ ասէ՝ թէ որպէս այբն յառաջագոյն է քան զբէնն , այսպէս Հայր նախդիրն է քան զորդի՝ ըստ որում է պատշաճ նմա ծննդեամբ ։ և զի ա ունի երիս գիծս՝ ի ներքուստ միացեալս , և ՚ի վերուստ տարողջեալս ՚ի միմեանց ձեռնին կամ զատ մնացեալս , այսպէս և Հայր ունի անբաժանաբար կիւրեթէ իւրում զորդին և զՀոգին միաւեթ ըստ ածուեթէն , և անչփոթ կիր զանազանեալ ըստ բանի յատկութեանն և ըստ դիմաց կամ անձանցն ։ Յոմէն կարգաւ ոչ է յառաջագոյն է քան զբ , այսպէս որդին նախագոյ բազդատի առ Հոգին՝ ոչ լոկ կոչմամբ , այլ պատճառաւորութեամբ որդւոյն , և յառաջ բղխմամբ Հոգւոյն , քանզի ոչ ծննդեամբ , զի մի անձն Հոգւոյն համարեսցի որդի ։

Ժ՚ե ։ Դարձեալ , խոսքդ ՚ի բերբառացոյն , ասի ։ * Եթէ Հոգին առինչնական է , զի որում Հոգի է ։ (յո ուրում ։) վասն զի ՚ի դէմն Հօր և որդւոյ ասի Հոգի ։ . . . . Հոգի ՚ով չքնէր ՚ի վէր ջրոց ։ և կամ , Հոգի առինչնականն վարդապետ , ինձ ։ զի ՚ուծ , և առինչնական՝ Հայր և որդի են ։ || Օ այս բան յանուն մնալոցն խոսեցաւցոյ առնուն վարդապետք Հայոց զի պատմութեանն կիրսոսի ։ Այս խնդասէն է ։ Հոգի անուանս ըստ որում նշանակի շնչեցեալ , փչեցեալ կիր շունչ , Հարկաւ զանչուելն կիր գՀայեցումն ունի առ այն՝ որոյ է շունչ ։ ուստի որ Հոգին և ս առինչնական անձն է , զի ուրումն Հոգի կիր շունչ է ։ Լակ թէ որոյ Հոգի է , յաւէտ , ՚ի դէմն Հօր և որդւոյ ասի Հոգի , այ Հայեցումնէ առ Հայր և առ որդի ։ ուրեմն ՚ի նոցանէ շնչի , և առնոյ առնչական իւրեւ շնչեալ ՚ի նոցանէ ։ Օ որ և ցուցանէ վկայութէ գրոց , թէ Հոգի այ կոչի , և Հոգի

ամենակալին , (որ է բան յոբայ լԷ . 4 . և անդ դնի , շուրջ ամենակալին .) արդ՝ ասծ և ամենակալ ոչ Հայր միայն է , այլև որդի ։ Ցեսանեն զի քրիստոնէն զասէլ զլսոց՝ Հոգի հօր , Հոգի որդւոյ , խնամայ ՚ի բղխմանն ասացէլ . զոր տեսնաւ ՚ի յայրարդ Թիւն ։

ԺԴ . Պարձեալ , խօսելով սահմանոսի յաղագս կրկնակ տաճ , զոր և յանուն սահմանոսի սիւնեցւոյ առնուն մրդիզաք Հայոց առ կիրակոսի , ասէ * Ո՛ր դին՝ որ քրիստիկ յերկաքանչիւրոյ էլայաբար ՚ի պատճառս . քանզի բղխէ ՚ի հօրէ իբրև յականէ . անհայտաբար դադարէ յաղբեր . և յորդւոյ ելանէ անմիջապէս խոհականաւն գէտ .) արփիաբաչխ , լուսապարգև , ասմնջական զծոյ ուշնէլով ։ Ասնասքն էնհոգին՝ որ է իբրև գիծ մի ձգեալ յերկաքանչիւր անձանց էպաբար , յր էզական կիմիակ բղխմամբ իբրև ՚ի միջոյ պատճառէ . կիմ իբրև մի անձն ամենասպարգ , և ոչ Թէ մասն ինչ ՚ի միոյն , և մասն ինչ ՚ի միւսոյն ։ Որ և բացատրէ ասէլով , զի բղխէ ՚ի հօրէ իբրև յանակ կիյառաջինն ծագողէ , և առանց սպառէլոյ կիբաժանէլոյ զադարէ յաղբիւրն յորդի . և ՚ի նոյն որդւոյ եւանէ իբրև խնամալի գէտ լուսապայծառ , առաքինական կիընդունարան ունէլով զծոյ , յր զարաբասծս ։ Ասելն կամի բացայայտել զերկնական կիզկարգբղխմանն հոգւոյն . իբր զի Թէպէտ ՚ի ասացէլոյն՝ հոգին՝ որ է էպաբար յառաջ գայ յերկաքանչիւր անձանցն՝ ՚ի հօրէ և յորդւոյ , բայց այնպէս զի ՚ի հօրէ իբրև ՚ի սկզբնական ծագողէ , և յորդւոյն՝ իբրև յաղբերէ շարժեցելոյ ՚ի հօրէ , յր ՚ի հօրէ ունէլով զերկրորդական զօրութիւն . և յետ այսպէս բղխէլոյ ՚ի նոցանէ՝ ոչ ինայ այլ էլուծն ՚ի նեղքս յանձ , բայց միայն առ աքաքս վերնի հոգին յարարածս՝ ոչ գէտն ՚ի ծով ։ Որ այս միտս այլով բառիւք աւանդէ շարականն յաստեղն՝ հայրապաթ աղիեր . զոր և ՚ի բուն կարգի անդ քննեցաք . (Թիւ 243 .) ուր և ցուցաք՝ Թէ այս գերկնիկ օրինակ ականն և աղբեր ևն , առեալ է ՚ի գրիգորէ նոնազանեն (Ա՛. ոտրոն . ՚ի բանն յիգս հոգւոյն սրբ ,) յասել անդ . * Ա՛.կն իմն , և աղբիւր , և գետ զմնաս ածի . . . Թերևս արդեօք միւսոն հայր , և միւսոն որդի , և միւսոն հոգին՝ զոր յարմարագոյնք

ինչ իցէն ։ ‖ Պատասխանի տամք ի լուսաւորչէն իսկ ընկալեալ զայս օրինակ բանից , (՝ի Յաճախապահ: գլ. ա. եր. 6.) ուր յարացոյց երից անձանց դնէ զաղբիւր , զջուր , և զգետ . սոյնպէս խօսի ՝ի գլ. ը. եր . 54 . յոր բառիւն աղբէրք իմանայ՝ զայն աղբեր . ոյն և

ջուր իմանայ զաղբիւրն բղխեալ ։

Ի նմին տեղւոջ ասէ դարձեալ քերթօղն . * Հոգին ՝որ գիծ քերականեալ , և շաղկապ հօր և որդւոյ . զի հօր և որդւոյ զուգակից ասի Հոգի . ոյն Հոգի ՝ոյ հրջեր ՝ի վէր ջրոց . և այլուր . Լուաբեաց ՝ոծ զՀոգի որդւոյ իւրոյ ՝ի սիրտս մեր ։ ‖ Ամաստքն նոյնպիսի են . յո՛ հո գին ՝որ է իբրև գիծ արուեստիւ ձգեալ կի՛ քարշեալ , որ և յօդ է ՝ի մէջ հօր և որդւոյ՝ ըստ որում փոխադարձ սէր . կամ շաղկապն բնդ հօր և որդւոյ իբրև ներքին ելումն նոցա . որովհետև միտքնակ ասի Հոգի հօր և որդւոյ՝ ըստ բանից գրոց ։

Ա՛ե . Պարձէր , խօսելով յաղագս երկար վանիկ , ասէ քերթօղն . * Ի սա բնութի՛ն ՝ն ինքնաբուա և անկատար լծակցութի՛ն . ոյ՛ Հայր առանց պատճառի գոլով , միւսոյ յառաջին դասու կարգեցաւ . իսկ երկամանակ ՝ը երկայնից և սղից գոլոյ պատճառ . Երկրորդ ՝ն ցուցաւ որդի . ոյ՛ նա՝ զի Հարուստ որպէս զՀայր . զի թէպէտ սուղ է որդին , ՝ը զի սկիզբն , նոյն փառօք , ՝ը զի պատճառ է Հոգւոյ ելոյզի . Հոգին ՝որ Հարուստ , զի պատճառ է մարգարէական տառից . . . . . ւ սուղ , զի սկիզբն զորդի ունի ։ ‖ Այ՛ Հա և յայտ բանի առանց պատրուակի ցուցանի ելումն Հոգւոյն ՝ի յորդւոյ . զի ջնջանակութի՛ն սուղ և երկար վանիկ , կի՛ երկամանակ տառի՝ որ երբեմն երկար լինի , և երբեմն սուղ , յարմարելով ցածայնին անձինս , ասէ՝ է տառն բնութի՛ն երկար է , և ինքնին առանց լծակցութի՛ն պիոյ տառի արտաբերի . այսպէս Հայր ՝ոծ ինքնին է և առանց պատճառի կի՛ ելանէ յոյմէ . բայց երկամանակ մարթի է ասել զնա՝ զի լինէ ըստ պատճառ երկայնիցն և սղից , յո՛ որդւոյն և Հոգւոյն . Օ ի երկի՛ զկնի ՝ն իմանի որդին . որ թէպէտ սուղ է՝ զի ունելոյն սկիզբն զՀայր , բայց և Հարուստ կի՛ երկար է իբրև զՀայր , զի զի ինքն ևս է պատճառ ելման Հոգւոյն սրբ . ։ Յոմ Հոգին ոչ գոլով պատճառ ներքին ՝ծայնին ելման , բայց առ արտաքին ել-

մունս

մանաս յայտնութեանց կիսապարզեաց . մի այն ասէ՝ հոգին և հարուստ է կիսերկայր՝ իբրև պատճառ մարգարէական տառից , բայց և սուղ է , մի սակաւն ունի զորդի ։ Ցի՛ս մի որով մեռք սուղ առաց զորդին՝ վասն պատճառ ունելոյն զՀայր , նովին մեռք սուղ կոչէ զՀոգին՝ մի ունելոյ պատճառ զորդին ։

Վիտել արժան է՝ ի բանիս , զի յասելն՝ սուղ է որդէ , մի՞ ոչ ակէքն , միօրինակ առանց ինչ բայի գրեալ լերիս օրինակս , զառն ակէքն առնու քերթողն իբրև ածական փոխանակ ասելոյ՝ սկսեալ կամ սկզբնաւորեալ ։ Այսու մի նովին մեռք՝ ի կիր առնու դարձեալ ստորև մի որդւոյ և Հոգւոյն յասելն . * Այլ դարձեալ հարուստ . մի Թէպետ սկզբնաւո՛ր մի ըստ պատճառաւ , (այլ սկսեալք են մի գոլոյն ընդ պատճառաւ .) այլև անսկզբնաւո՛ր մի ոչ ըստ ժամանակաւ . ‖ այլ անսկսեալք են՝ մի ոչ լինելոյն ըստ ժամանակաւ ։ Այս մինչ դարձեալ . (յաղագս բառի .) * Ո՛չ հանուրս յինքն պարունակեալ ենթակէ՝ զկիսընա՛ն և զանկիսընա՛ն . ‖ այլ զսկսեալս և զոչ սկսեալս ։

Այսմ այսոցիկ խորհրդաբանի՝ ի խօսելն յաղագս երկամանակ տառից , սուղ կոչելով զորդի ըստ ծննդեանն ի հօրէ և ըստ մարդանալոյն , և երկայր՝ ըստ փչելոյն զՀոգին ՝ոք ։ Այ՛սդ նորին բանիցն . * Հայր ի ծոց իւր ունի զբանն ծննդեամբ , և զՀոգին բղխմամբ . ոչ և որդի իբրև զՀայր իւր՝ էռահիւսեալ բազադրի . զի ներմարդացեալ բանն ի ծոց մարմնոյն ընդ միացեալ բանին ըստ բոլորէ , զՀայր և զՀոգին լինքնեան բարձեալ ունի .... դարձեալ՝ փչէ յառաքեալսն , առ՝ք Հոգի ՝ոք , առառնօր լինի հարստացեալ և երկամանակ ։‖

Ժէ. Ասելով դարձեալ յաղագս Հոգւոյն , ասէ . * Յիմաստին գոյութենն անհատաբար Հայր . և որդի՝ յերկուց քնութենէ միացեալ քո . և ՝ոք Հոգին անհատացեալ բղխմամբ ի հօրէ և յորդւոյ անհատաբար և միխթարիչ ։ ‖ Այսմ բանի անհոգութեամբ և անհոգացեալ բառքն՝ Թուի ինձ Թէ բայ ի սովորական նշանակութէ նշանակէն և անձնաւորն անհատ , կիսանձնաւորեալ . և ասն զայս միտս . յիմաստին ինքնագոյ իսկութէն կայ անձնաւորաբար կամ իբրև անհատ անձն Հայր . և ի նմանէ որդին՝ յերկուց քնութէ միացեալ մի անձն քո . և

՝ըզ Հոգին անձնաւոր բղխումն ՝ի Հօրէ և յորդւոյ՝ առանց սպառելոյ կամ բաժանելոյ, և նոյն ինքն միթարիչն։

Ա՛նդ, վկնի ասի դարձեալ. * Հօր տեսակ՝ որպէս է շարախառն մարմնով. և որդւոյ տեսակ՝ Հոգին ՝ըզ։ ‖ Տեսակ եղեալ է փոխանակ պատկերի. արդ՝ որպէս այնու ասի պատկեր կիմ տեսակ Հօր, վի է գոյացական նմանութեի՝ յառաջ եկեալ ՝ի Հօրէ. ապա նովին մտօք նաև Հոգին ասի տեսակ որդւոյ։ Իսկ վՀոգին ՝ըզ ասէ պատկեր կիմ կերպարան կիմ կնիք որդւոյ, է սովորական բան վարդապետացն յունեաց. ոյք սքեն բառս եղ ՝ի է գիրս ընդդէմ եւնոմիոսի ասէ. * Պատկեր ՝այ՝ քս ... իսկ պատկեր որդւոյ՝ Հոգին։ ‖ և ՝ի գՀ. ՝ի մակագրին. * Պատկեր Աչմարիտ և բնական ՝այ, և քո՝ի՝ Հոգին։ ‖ Իսկ ՝ի գՀ. ՀՆդիր առնէ. * Օ՞ր է՝ վկն երբ պատկեր ՝այ է քս, և քո՝ի՝ Հոգին առուրբ, չիցէ կոչեցի Հոգին՝ որպէս որդւոյն։ ‖ Տե՛ս վկ պատկեր որդւոյն ասելով վՀոգին, էնթադրէ զեւնեէն ՝ի նմանէ. ապա թէ ոչ՝ վայրապար էր Հարցանել, թէ վ՞ր էր ոչ ասի որպէս որդւոյն։

Ա՛յովհն օրինակաւ խօսի և սքեն կիւրեղ բազում ուրեք. ոյք ՝ի գիրս գանձուց, գՀ. ՀՁ. ՝ի բան առաքելոյն, Օ գեցցուք և զպատկեր երկնաւորին, ասէ. * Իսկ երկնաւոր՝ ըզոր մեր յո՝ քս, որոյ զպատկերն առաք զբնակեալն ՝ի մեզ կենդանարար և՝ըզ Հոգին ... Ա՛րդ՝ ոյք վ՞ր վկ պատկեր Աչմարիտ է Հօր որդի, որ ընկալաւ կնա՝ և վՀայր ըՀունի, այսպէս ՝ի հաւատաս նմանեցուցեն ձև ընթացեալ, որ ըՀունի զպատկերն որդւոյ՝ ՝ի վՀոգին, ըՀունի ամ իրօք նոյնա զորպի, և զոր ՝ի նմանէ էն Հայր .... իսկ թէ պատկեր որդւոյ կոչի Հոգին, ՝ած ուրեմն է, և ո՛չ այլազգ։ ‖

Ա՛յլև սքեն աթանաս. (՝ի թղթին առ սրապիոն) ասէ. * (Ծումն և կնիք ասի և է Հոգին .... իսկ կնիքդ՝ զորդի տպաւորէ. մինչև կնքելոյն ունել զկերպարան որդւոյ։ ‖ Դարձեա՛ք ՝ի բանս քերթողին մերոյ, որ զկնի նախադրեալ վկայութեն յաւելու անդ. * Այո՛ պատուեր ինչ առնա եղեալ իրաց, Հայր զորդի առաքէ. զոր լուայ ՝ի Հօրէ, պատմեցի ձեզ։ Որդւոյ պատուեր առ Հոգին. Նա եկեալ յիշեցուսցէ ձեզ զնա՝ պատուիրանս։ ‖

ժէ. Ասօրեայ յաղագս նախադրութեանն կիր նախադրի, ասէ. * Կաց առ ի միտս ածաբանութեանն ... ոչ սկսանի և հետանկեալն ըստ պատճառաւս հայոյ նախկին ասի որդւոյ ըստ պատճառի միայն, այլ ոչ ըստ բնութեան կիր երիցութեան կիր գերութեանն, այլ սկսանին միայն և պատճառի՝ ըստ ծննդեանն յերանելի, և վէմն ծնեալ, այլ ոչ գոյէին. քանզի ի սկզբանէ էր բանին, և բանին էր ըստ պատճառին՝ ոչ անպատճառ, այլ ընդ պատճառաւ, զի մի զառանձնաւորութիւնն ի բաց բարձցուք։ Յայտնական և ներփոխական հոգւոյն ըստ ածՙ ըստ պատճառաւ անպատճառին, և միշտ էին ներմանելն բանի՝ եւ պատեհապէս շարժմանին իբրև էի։ Հայեա սակս բան ի բանէն երկրորդացեալ հօրն ներանձնութեան։ ‖

Այժմ դիր քաջ, զիարդ ըստ մանուածոյ բանիցդ գերէկիկ հաստատէ զերկուսին հոգւոյն ի հօրէ և յորդւոյ. զի յետ ասելոյն թէ որդի էր բանին ի յաւիտենից ընդ անպատճառին հօր՝ ոչ իբրև անպատճառ, այլ պատճառեալ ի նմանէ ըստ ծննդեան, ի վերբերել՝ թէ սոյնպէս և փառակից հոգին ըստ ածՙ իմանել ըստ պատճառողութեան անպատճառին հօր, և միշտագոյ կիր յաւիտենական ներմանելն բանին։ Ըստ ներարտամարեալ կամ իմանալի բանին, որ է որդին, եպաբեակ չարժմանն, ըստ ըստ պատճառողութեան միակ կամ էականն շարժմանն հօր և որդւոյ, որ է նոցա փոխադարձ սէրն առ միմեանս, և է բղխողութեան կամաց։ և պարզագոյն ասել, ի միակ շարժմանէ կամացն հօր և որդւոյ յառաջագայեալ. զոր և վերագոյն, (ի թիւն ԺԲ) ասաց, չբժշկանչարոյ եպաբեր ընդ պատճառաս։ Միակ էլոհածն՝ էբեր էէ, եթէ աւգի ի վէր չարժմանն, իմանի, յաւիտենական և գոյացական շարժմանն։ զի մի կարծեսցի էլոհն ինչ ժամանակաւոր, ոչ արարածոց, կիր պատահական, որպս պարգևաց։ Միակ եթէ աւգի ի վէր հոգւոյն սէր, նշանակէ՝ թէ հոգին ըստ յառաջագայի ի միակ շարժմանէ հօր և որդւոյ՝ ըստ օրինակի էի. ըստ իբրև արգէն է ածՙ և ոչ իբրև ոչէ. որպս յառաջն զորդւոյ ասաց՝ ծնեալ իբրև է, և ոչ ասէ. ըստ որդին ծնանի ի հօրէ, և հոգին յառաջագայ ի նոցանէ՝ ոչ եթէ յոչնչէ իբրև զարարածս, այլ յաւիտենականէ և միշտ գոյօղ։ Միանք առ հայր և որդի

առնուն զայս յառելուած . յր հոգին զի յառաջ գայ բղխողութիւ՛ն հօր և որդւոյ , ո՛չ ընդ իմացմանէ հօր և որդւոյ , այլ էէրե՛ն էէ , յր ընդ իմացմանէ գոյացաւոր բղխողի , կի՛ ընդ իմացմանէ միակ գոյոցի . որով մի

սկիզբն լինին հոգւոյն ։

Օ՛ բաւն ներմանե՛ալ մե՛ն եկեցաք՝ նեղտարամարդեալ բա՛նին . յր որդւոյն՝ որ մնուտր և նեղքին բան է հօր ։ Ա՛ւայց մնրե՛մ է և իմանալ , շարամանեալ կի՛ միամտու՛կան բանին , որ անպաժան է՝ ի հօրէ ո՛չ միայն ըստ ա՛ծութեա՛ն , այլև ըստ բղխողութեա՛ն ։

Ղե՛տ պարզաբանուե՛ն ըստ կարգի՝ ի վերոյ գայ հետևուե՛ալ քերթողին . Ղայն ասէ բան՝ է բանէն երկրորդ՝ ցեալ հօրն ներքանչնորե՛ն . յր որովհետև հոգին՝ որ ըստ աստ ցեալ երգնակին յառաջ գայ ո՛չ միայն՝ ի հօրէ՝ այլև՝ ի բանէն կամ յորդւոյ , վ՛ս այն լինի երկրորդ բան՝ երեալ յառաջին բանէն , յր յորդւոյ՝ որ է բան հօր . և լինի երևեցուցիչ կի՛ յայտնիչ անճառութե՛ան հօր . վ՛ս վի յատուկ ներգործութե՛ան է բանի՝ լինել յայտնիչ և Թարգման խօսողին . և հոգին՝ որ գալով բան որդւոյ , այնպէս յայտնի զորդին՝ զի ըստ նմա երևեցուցանե՛ն նաև զանձն հօր ։ Ա՛ւ քերթողն յայն սակս յաւելցայս , զի մի՛ ոք յասելոյն՝ բան՝ է բանէն երկրորդացեալ , կարծեցի՝ Թե՛ հոգին՝ որ զորդւոյ միայն երևեցուցանե՛ , և ո՛չ զՀայր ։

Ա՛կ զհոգին՝ որ գոյե՛ բան որդւոյ՝ առեալ է՝ ի սքանչ բաղդէ , որ ասէ՝ ի է գերս ըզհմ եհնոմիոսի . գլ . ժ՛ա . * Ա՛յ բան՝ որդին է . իսկ որդւոյ բան՝ հո-

գին ։ ‖

Ժ՛ը . Ա՛քսքան էն բանք քերթողայ մերոյ՝ ի հասուտասուե՛ի խնդրոյս . զորս անկեղծութ՛ե և զգուշեալ օրինակեցաք՝ ի տարապատ մատենէ . յորոց զոմանս արդէն յիշատակէ կերակուս գանձակեցին յիւրում պատմութե՛ան . և կարօղ է՝ ամ՛ հետաքննին ընթերցօղ ստուգել՝ ի գտանե՛ն զկին օրինակ մե՛նուե՛ն քերականին ։ Ա՛վերևս զարմանացին ընթերցօղք , Թե՛ որովհետև յառաջին գրոս ոչ էր շարժեալ խնդիրն բղխման՝ ի յորդւոյ յայգի մերում , վ՛ասդ քերթօղք մեր՝ մնա՛ևս խորհեցայք , որ եկայ՝ ի հինգերորդ գարուն , և ստե՛փաննոս սիւնեցի՝ որ եկայ՝ ի վերջին եօթնե՛ղերդին , և՝ ի սկզբան ութե՛ղերդին , ո՛չ միայն ծա-

նեան զՀմարտութիւն բղխմանն՝ ի յորդւոյ, այլև այնմ
ջոյժ անկատարօրէակ և համաձակ աւանդէն զայն՝ ի թա-
րև զՀրատարակեալ վարդապետութիւն ինչ՝ ոչ զայլ
խորհուրդս հաստատոյ։

Ա. յամ պատճառս մարթ է համարել զնախան լու-
սաւորչութիւն այսր ՀՀմարտութիւն, այլև զտեղեկու-
թանէ Լուսաւորչին, և վարդապետացն յունաց, որք
զայս ուսան բազում ուրեք աւանդեալ էին՝ իբրև
անդիմադարձ վարդապետութիւն ինչ. և քերթողք
մեր ոչ միայն ընթերցեալ էին զմատեանս նոցա, այլև
զգաշտ յայնմանէ թարգմանեալ ի հայ. և մինա-
նան ստեփանոս սիւնեցի, որ բաց յայլ գրոց թարգ-
մանեաց նաև զգանձուց գիրս սրբոյն կիւրղի. յորում
սրբն կիւրեղ ստէպ կրկնէ զասս՝ որ վն երևան հոգ-
ւոյն նաև յորդւոյ։ Ա՝այց յայսմ ընՀանրական պատ-
ճառէ՝ կայ և այլ մասնաւոր պատճառ։

Ա՝ն զի ոչ ծանուցաք ի Թիւն ք, Թէոդորետոս զա-
ռաքինի ընդէմ դաւաձաւ այսմ վարդապետութեանէ հա-
կառակ բանից սրբոյն կիւրղի. և յայտ է ի պատմուճէ՝
Թէ վարդապետք հայոց սկսեալ ի հինգերորդ դարէ
քանի՛ ստելութեանէ և խորշումն ունէին առ գիրս Թէոդ
դորետոսի և համախոհից նր. զորոց և զանուանսն
չկամէին առնուլ ի բերան։ Ա՝ն այսորիկ և զընկալուն
հոգւոյն ի Հօրէ միայն՝ համարելով իբրև նեստորա-
միտ վարդապետութեանէ, ըստ բերելոյ իւրացն ջանային
չՀակառակն ուսուցանել։ Ասկ նա ինքն ստեփանոս
անձամբ գնալով առ յոյնս ի կոստանդնուպոլիս, և
ապա ի մեծն Հռոմ, տեղեկացեալ էր արդեօք Հա-
կառակութեանն՝ որ յայսմ ժամանակի նորոգ շար-
ժեալ ի յունաց ոմանց առ Հռովմայեցիս յաղագս
բղխմանն ի յորդւոյ։ Ասկին իբրև կշռեալ զվարդապե-
տութիւն Հռովմայեցւոց իբրև արդէն աւանդեալ ի
նախնի սրբ վարդապետից, տեղի դիպոյ Համարեցաւ
ստեպ յիշատակել զայն ի մեկնութեանէ քերականին.
ոչ զի ուսուցասկըը Հայոց անդէն ի սկզբան ընտե-
լանայցեն ողջմիտ վարդապետութեանէն, և յառաջա-
պահեստ լինկին ի յունական հակառակութենէ։ Ասե
արդարև այնպէս իսկ կատարեցան արդիւնք իրացն.
վն զի յառաջին դարուց անտի մինչև յերեքտասաներ-
րորդն՝ վարդապետք և ժողովք հայոց միաբանութեան

ընդ

ընունելին զաղխումն նաև յորդոյ , քանիցս անգամ որոշաբար խօսելին զայսմ ինդրոյ ։ Իսկ ի լեառին դարս իբրև ի նեղբս սպրեցաւ դիմադարձութեին , այնչափ մոռացան ոմանք զգրուածս նախնի վարդապետաց և ժողովոց հայոց , մինչև համարձակ ասել , թէ լսանելոցաց ժողովն ֆիւրնէցայի՝ որ եղև ի հնգետասան գարուն , միւրմէ հնարեաց զաղխումն ի յորդոյ ։ Լինի՞ թէ առքս անտեղեակ էին եկեղեցական հրամ տուեալ այլոց ազգաց քրիստոնէից , ոչ էր պարտ անծանօթ լինել գոնէ հարազատ պատմուած ազգին մերոյ ։ Վարձցուք այժմ ի բանս այլոց վարդապետաց ։

Ա՛ԵՖԷՆ ԽՈՍՐՈՎԱՑ ։

ԺԶ . Ա՛ԵՖՆ խոսրով անձևայեաց եպիսկոպոս , (կամ մխիթս վարդապետ հաւաքող բանից նը՛ր ,) ի մեկնութեի ժամագրքին . երես 325 . ասէ այսպէս . * ( )ՐՆՆեմք զՏայր իբրև զպատճառ որդւոյ ծնրնդեամբ , և զորդի իբր ծնեալ ի հօրէ՝ բնութենաւորիչ և հաւասար հօր . և զՀոգին իբրև զաղխումն ի տոյնոյ էութենէ ։ ‖ Ա՛յս ի հարազատ ընթերցուածքէ մեր ձեռագիր օրինակս . զոր ի սպագիրն փոխեալ են գնելով . և գՀոգին եղծառն ի հօրէ . որով թէ և ակամայ՝ վկայեն , թէ բուն բանն խոսրովու յայտ առներ զաղխումն ի հօրէ և յորդոյ . ապա թէ ոչ զինչ հարկ ստիպեաց գտպագրօղն այլայլել զՀարազատ ընթերցուածն ։ Իսկ թէ ասէրն՝ եղծառն ի հոգոյն էն՝ նշանակէ զաղխումն ի հօրէ և յորդոյ , տեսցուք ստորև ի թիւն լրի , ի բանս ժողովոյն չիրակվանու ։

ԱԵՅՆ Կ՛ԵՓԵՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑՈՑ ։

Ե. Ա՛ՐՔՅԱՆԻԿ վարդապետն մեր Կ՛ուիգոր նարեկացոյն յաղօթամատոյց գիրս իւր՝ վայելուչ խորհրդաբանութեիք առանդ զաղխումն ի հօրէ և յորդոյ . զոր օրինաւոր բացատրութեիք առաջի արասցուք ։

Ա՛յսպէս , ի բանն խրե . ի կատարածին փառս ընծայելով աստուածք երդումն են , փոխանակ յատուկ անուանց նոցա վառանձնաւորութեին իւրաքանչիւրոց դնել ասելով . * Ա՛ւ քեզ միայնոյ սկզբանդ և անսկզբանդ , ընդ սկզբանդ , և սկզբնաւորիդ սկզբանց , տը՛ր երդումդ , և միւսդ ածութեդ՝ փառք և իշխանութիւն յաւի-

տեառնս , ամէն ։ ‖

Լ՚որդ՝ առաջին մասն բանիս , ՚Լնէ դայեակ պէրճանք և անպէճանք , ըր խոստովանելոյ առնէնգուն՝ յայտ առնել զՀայր ՅԱՅ . որում յատուկ է լինել միայն սկիզբն անսկիզբն . իր յատաջատել զայլ ՅԱՅական անձինսն՝ առանց յատաք գալոյ յայլմէ . զոր ՅԱՅ լուսաւորիչն ասաց , Հայր լինքեանէ . և այլ վարդապետք ասեն՝ Հայր անծին ։

Երկրորդ մասն , ընդ պէրճանք , յայտ առնել զորդին ՅԱՅ . և առ ի լինել նմա յատուկ , այնպէս պարտ է խմանալ սկիզբն , որ այլոց անձանց ոչ պատշաձիցի ։ Լ՚այլ է թէ խմանաս սկիզբն Հայեցմամբ առ արարածս , այդ չլինի յատուկ որդւոյ . զի երեք անձինքն ևս միանգամայն սկիզբն են արարածոց ։ Լ՚ե որոյ Հարի է խմանալ զնա սկիզբն Հայեցմամբ առ այլ ՅԱՅական անձն . և զի ասէ լոկ պէրճան՝ առանց այլ յատկացուածոյ , զուցայնէ զորդին այնպէս լինել սկիզբն այլոյ ՅԱՅական անձին՝ որ ինքն չէ անսկիզբն . և ահա այս խոկ է յատուկ նմա ։

Երրորդ մասն , պէրճաորէիք պէրճանց , յայտ առնել զՀոգին ՅԱՅ . և առ ի լինել նմա յատուկ՝ Հարի է խմանալ , սկզբնաւորիդ , իր սկզբնաւորելոյդ ի սկզբանց , իր ի Հօրէ և յորդւոյ , զոր և յատաքին մասսունս կոչեաց պէրճան ։ Լ՚ոչ այսու օրինակաւ ըմբռնի իւրաքանչիւր անձին իւր յատուկն . իր որում Հայր է սկիզբն միայն . Հոգին՝ սկզբնաւոր կամ սկզբնաւորեալ միայն . որդին սկզբնաւոր և սկիզբն միանգամայն ։

Ասանք առ ի խոյս տալ ի մեկնաբէից , ասեն թէ բառն պէրճաոր ոչ նշանակէ սկզբնաւորեալ , այլ սկզբնաւորող կամ՝ սկզբնաւորիչ , իր յատաք ածող ։ Լ՚ոչ զի Հոգին ՚որ ոչ կարէ լինել յատաքածող այլոյ ՅԱՅական անձին , վՀետ գայ՝ զի յաջորդ բառն պէրճանց՝ ՚ոչ ցուցանէ զՀայրն և զորդի , այլ զարարածական սկիզբն բուսոյ . ուստի խմանալի լինին . սկզբնաւորողիդ արարածական սկզբանց , կամ պատճառիդ ստեղծեալ պատճառաց ։

Օ անչարմանալի՝ զի այդպէս մեկնեցեալ ի ցուցաք կանխաւ ի լուծմունս Լ՚արեկին . վ՚ասոյ աստուածօր Համառօտիւ ասեմք՝ թէ օտար է այդ մեկնութիւն . նախ՝ զի առնէր զՀոգին ՚որ սկզբնաւորող արարածական սկզբանց

բանց՝ ոչ է յատուկ ինչ անձին հոգւոյն , այլ հասա-
րակ երից անձանց է ։ Արկիլ , զի զառն ախտն յա-
ռաջին մահին՝ նահ հակառակորդն իսկ իմանայ հոյ-
ելմամբ առ ածային անձինս , կիմ ըն ներքին ածային
ելմանց . և զի՞նչ պատճառաւ ապա յայլ մնասուն կա-
միլ իմանալ՝ ի վերայ արարածական սկզբանց , զո-
րոց և ոչ նշանակեց մի կայ՝ ի բանիս ։ Արդարդ , ոչ
միայն ընդդէմ է կարգի բանիս , այլ և հակառակ
յայտնի նշանակութեանն բառիս սկզբնաւորող , մերինել զայն
սկզբնաւորող կիմ սկզբնաւորիչ . և յետոյ հարցանել՝
թէ զնմ սկզբնաւորէ , քայց եթէ զարարածս ։ Ի այն
զի գիտեն առաջին ուսանողք քերականութեան՝ զի
այսպիսի ածանցական անուանք նշանակեն զանձն
նախագաղափարին . զոր օրինակ , բեռնաւոր , գոյա-
ւոր , ընտաւոր , ֆառաւոր են , ոչ նշանակեն՝ բեռն կամ
բեռնաւորող , գոյ , կիմ գոյացուիչ , թէև կիմ թեւաւո-
րիչ , փառք կամ փառաւորիչ . այլ նշանակեն՝ ունօղ
բեռնն կիմ բեռնաւորեալ , ունօղ գոյութիւն կիմ գոյաւո-
րեալ . ունօղ թեւոց կիմ թեւաւորեալ , ունօղ փառաց
կիմ փառաւորեալ ։ Այսպա սոյնպէս ախբնաւոր բառն ինք-
նին ըստ բնական նշանակութեանն ոչ նշանակէ սկիզբն
կիմ սկզբնաւորիչ , այլ ունօղ սկզբան կամ սկզբնաւո-
րեալ . որպէս՝ ի գիրս ազաթանգեղոսի . (երես 162 .)
արարածքս կոչին սկզբնաւորք . և յամենայնին՝ ի մեհ-
աղմնս . Ձ՛ը . զմարմին քեզ առ՝ սկզբնաւոր և փա-
մանակաւոր ։

Այսպա ուրեմն առ՝ զոգին՝ սկզբնաւորէք , նշա-
նակէ՝ ունօղիդ սկզբան կիմ սկզբնաւորելդ . մի այն
չէ պարտ ինդրել՝ թէ զնմ սկզբնաւորէ հոգին՝ զոր ,
այլ թէ՝ յումէ՞ սկզբնաւորի . և ահա անդէն առնըն-
թեր գտանես զառն սկզբանց . զոր եթէ՝ ի վէր արա-
րածական սկզբանց իմանայցես , ՝ի յայտ գայ անլուր
մոլորութիւն ինչ , թէ հոգին՝ զոր սկզբնաւորի յարարա-
ծական սկզբանց ։ Այո՛ որդ հարկ է բառիսն սկզբանդ
իմանալ վճայր և զորդի՝ զորս նախ սկիզբն կոչեաց .
և հարազատ իմաստքն լինին , ունօղիդ սկիզբն վճայր
և զորդի , կիմ սկզբնաւորելդ՝ ի հօրէ և յորդւոյ ,
որք են սկիզբն ։ Այսա այսմ՝ ոձոյ առասկս և ի յաջորդ
վկայութեան , ուր՝ ասէ՝ զոգւոյն ասէ , ոսնողիդ
պատճառ ։

լիք. (Ա)երևս յառաջ քերդեն ունէք զնդիմանալ Հոգւոյն, թէ ո՞ր մեհենաշէնս յորմակի ասէին պիղծոյն՝ զոհանալը վհոգին ՝ որ սկզբնաւորիլ յերկուց սկզբանց. ուր մեք ընդհակառակն խոստովանիմք, թէ յառաջ գայ ի հօրէ և յորդւոյ երբեմն ի միոյ սկզբանէ։

Ասկայն դիւրաւ լուծանի այդ խնդիր, գիտելով թէ յոքնականն պիղծոյն ոչ նշանակէ աստ զբազմութիւն սկզբանց, այլ զբազմաձեւութիւն անձանց սկզբնաւորողաց զհոգին ՝որ. վի որովհետև այդպէս գՀայրը և զորդի կոչեաւ էր սկիզբն, ՚ի յետին մասինս փոխանակ յիշելոյ զանուանս նոցա՝ միով բառիւ կամէցաւ զերկուսն և զերրորդ ասել, դնելով՝ սկիզբոյ։ Եւ այս չէ ինչ օտար ՚ի ձարտասանական և՚ի գերապանծ ասացուածս նոա բեկացոյն. ուր սեռականէ՚ի պարզ ասացուածս իսկ այսպիսի ոճով վարեցեալ ։ Ա ան զի հին վարդապետն լատինացուց երանելին Իլարիոս, (՚ի գիրս ՚ի. յաղագս երրդութեան.) խօսելով զՀոգւոյն սրբ ասէ. * Զի հարկ խօսել վնմանէ, թէ՚ի հօրէ և յորդւոյ հեղինակաց (կամ սկզբանց) խոստովանելն է։ ‖ Օ ղջ մեհենալով ՚ձծաբանք ասեն, թէ յոքնակի խօսի իբր ածականա բար առեալ զբաւն հեղինակաց, փոխանակ ասելոյ՝ բղխող զայ կամ յառաջածողաց։ Ա սա այսմ իմն և զասէ նոա բեկացոյն, սկզբնաւորելոյդ՚ի սկզբանց, ՚ի հօրէ և յորդւոյ յառաջածողաց. որով իմանի՝ թէ երկոքինն ևս են սկիզբն, բայց ոչ երկու սկիզբն. որով հետև մի և նոյն բղխողութիւն սկզբնաւորէն։

Լիք. Այնուհետև վկայութիւն սրբ Կարեկացոյն՚ի յոյսյուն ինդրոյս՝ առեալ լինի ՚ի լիք բանէն, ուր՚ի կա տարածին փառս տաճեալ ամենանոր երրդութիւն, յատկութիւն իւրաքանչիւր անձին ձեւացուցանէ զանուն ասելով. * Եւ քեզ միայնոյ պատճառիմ, և միոյդ՚ի միոյ պատճառէ, և ոչնոցիդ զպատճառս միոյ, երբեմն անձնաւորութեան և միաւորութեանդ վայել են փառք ‖ ։

Այս բան ՚ի համաստիւն ամենևին նման է առաջնոյն. զի ասէ՚ն՝ թէզ միոյնոյ պատճառիք, յայտ առնէ զՀայրը, որ է միայն պատճառ այլոց ոճծային անձանց, առանց ելանելոյ յուժէ. և այս է յատկութիւն հօր։ Եւ ասէ՚ն, միոյ՚ի միոյ պատճառէ, յուսյանէ զորդւոյ յատկութիւն, որ է միածին՚ի միոյ պատճառողէ, ՚ի հօրէ։

բէ ։ Ասէ ասէրն , ոմանդիք պապաձաս ծոյ , յոյս առնել գՀոգին նը ։ և առ՚ի լինել յատուկ հոգւոյն , Տարկ է այսպէս իմանալ , ունողիդ զպատձառօդ միոյ , կամ ունողիդ զայն՝ որ է պատձառ միոյ անձին ։ և զի այս պատձառ՝ որդին միայն կարէ լինել , որովհետև Հայր՝ էրկուց անձանց է պատձառ , սոյա նշանակէ ասել , Թէ ունիս քեզ պատձառ զորդի ։

Ի՚ջ ։ Ա՚յսցկ ոք Թերևս ընդդէմ այսց խնդատից ։ Ա՚ստ՝ ևս մեկնութեդ հետևէր , Թէ Հոգին ՚ի յորդւոյ միայն ելանէ ։ Ա՚յրկի՛ , զսասեղն ոմանդիք պապաձաս ծոյ , մնրԹ է այլապէ խմանալ ։ Այր ունողիդ զի պատձառ , որ է Հայրն ։ կի՛ ունողիդ զպատձառ միոյն , այր գՀայր՝ որ է պատձառ միոյ որդւոյն ։ կամ ունողիդ զպատձառողութե՛ կի՛ զարարչութե՛ միոյ աշխարհի ։ Կամ, կրաւորաբար առնուլ զպապաձան , այր ունողիդ զպատձառել՚ի միոյ , այս է՝՚ի Հօրէ ։ Օ այս ամենայն խմաստս՝ զորս Հնար էր խորհել , առաջի եգաք կաս մաս , ոյր զի՚ի քննութէն և՚ի աւետարանէն զանյապատրաստութիւն սոցա՝ ինքնին վկայեսցի սուտգուԹիւն մերոյ մեկնութեանս ։

Ո՚ան որոյ առաջին ընդդիմաԹէնն պատասխանեմք ։ ՚ի մերս բացատրութե՛ ոչ է մնրԹ մոկաբերել՝ Թէ յորդւոյ միայն էլանիցէ Հոգին զը ։ վասն զի Թէպետ և՚ի բանիս զորդւոյ բղխողութե՛ն ևԹէ ազատայտի , բայց լռելեայն իմանի նաև բղխողութե՛ն Հօր ։ որովհետև բղխողական զօրութե՛ն , ոյր և այլն ամ , ՚ի Հօր Հաղորդեալ է որդւոյ ։ մինչ զի եԹէ անկարելի զրութե՛ զորդին միայն բղխեր գՀոգին զը , տակաւին և Հօր Համարիւր բղխողութե՛ն միջնորդաբար ։ այր ՚ի ձեռն բղխողական զօրութե՛ն՝ զոր Հաղորդել էր որդւոյ ։ Ա՚յ է պարտ անդիտանալ զդրոյ սովորութիւն , որով բազում անգամ զմի անձն ածային յիշատակէն՝ առանց արտաքսելոյ զմիւս անձն , յորժամ առնչական Հակադրութե՛ն ոչ արգելուցու ։ Ա՚յսպէս ասէն գիրքք , Թէ Հոգին զը առաքի , կամ առնու յորդւոյ ։ և այսուհ ոչ իմանի՝ Թէ ՚ի Հօրէ ոչ առաքի , կի՛ ոչ առնու ։

Այրկի՛ ընդդիմաԹե՛ն՝ յորում այլ և այլ իմաստք յաւելոյ բերին , պատասխանեմք ։ Ա՚ռաջին մեկնութե՛ն ոչ է եԹէ բացայայտ զան նաբեկացուցն , այլ փոփոխէ . զի յոյժ հեռի է ասէլն ոմանդիք պապաձաս ծոյ , և ասէլն ,

ասելն , ունողիդ զի պապաձա . զորոց զտարբերութիւնն
ցուցեալ եմք ի լուծմունս Յարեկին զանազան օրի-
նակօք . յորս յառել և զայս , զի զՀայր ոճ ասելն մի
պատճառ , բայց չէ մարթի ասել՝ պատճառ միոյ . որով-
հետեւ երկուց անձանց է պատճառ : Իսկ զայն՝ զի
ունելն զնի պատճառ , յո զՀայրն միայն , ոչ լինելոյ յա-
ւուկ հոգւոյն սըկ , և ոչ կարելոյ զնա նշանակել . քան-
զի և որդին մի պատճառ ունի զՀայրն :

Յորմէն անյարմարութեամբ անկանին երկիդ և երկդ
խմասաբն . զի ունելն զպատճառ միոյն , յո միոյ որդ-
ոյն՝ զՀայրն , ոչ է յատուկ հոգւոյն սըկ . այլ որդւոյ
և պատշաճեր ասել , թէ ունիս զպատճառ միոյն , յո
միոյ հոգւոյն : Յայսպէս ունելն զպատճառողութիւնն
միոյ աշխարհի՝ հասարակ է երից անձանց , և ոչ հոգ-
ւոյն սըկ յատուկ նշանակիչ : Իսկողում ասել , թէ՝ ի
բոլմանդակ բանի նաբեհացւոյն բառն պապաձա ըլ ներ-
քին ածային երևմնց առեալ է . և վայրապար է՝ ի յե-
տին մասինն դարձուցանել յարտաքին արարչութիւն :
Յոկ երրորդ խմասան՝ որ մեկնէ , ունողիդ զպատ-
ճառել՝ ի միոյ , կրկին և կաղալ քան զառաջինսն :
Վ ասն զի ունի զանյարմարութիւն նոցա , ոչ լինելոյ
յատուկ ինչ հոգւոյն սըկ՝ պատճառիլն՝ ի միոյ , յառե-
լոյ և վերկրորդ անյարմարութիւն մեծագոյն՝ Հակա-
ռակ բառն նշանակութիւն բառին պապաձա . որ ամ ու-
րեք նշանակէ ներգործաբար , յո պատճառող , ներ-
գործող . և անլուր է մինչև յայժմ կրաւորաբար նշա-
նակել՝ պատճառեցեալ , կամ պատճառիլ . և առանց
այլոյ արտաքին վկայութիւն բառական է առաջիկայ
բանս , յորում երկուս կրկին պապաձան . և յերկուս տե-
ղիսն ներգործաբար իմանալ ամենայն ոք , քեզ միայ-
նոյ պատճառողիդ , և միոյդ՝ ի միոյ պատճառողէ :
Ծ էրրդ ասա՝ ի յետին մասին խորհիցի ոք փոխել՝ ի
կրաւորական նշանակութիւն , մեկնելով՝ ունողիդ զպատ-
ճառիլ՝ ի միոյ . բայց եթէ՝ ի բոլոր բանիս կամիցի
նոյնպէս իմանալ , յո պատճառեցեալ . որով և ելանիցէ
այս անհանգամանք մեկնութիւն , քեզ միայնոյ պատճառե-
ցեալդ , և միոյդ՝ ի միոյ պատճառեցելոյ , և ունողիդ
զպատճառեցեալ՝ ի միոյ :

Ա պա ուրեմն հարկ է ինալ՝ ի բացատրութեանն՝ զոր
նախ էդաք . և համառօտելով զխօսութիւն վկայութեա-

խոստովանել, թէ երկու մնասմունքն ևս ցուցանի
բղխումն հոգւոյն ի յորդոյ։ Օ՚ի ասելովն զորդի՚ ։
Դուք պաշաճեսջ, յայտ առնել՝ թէ որդին է միայն ի միոյ
պատճառողէ. ուրեմն հոգին ոչ է ի միոյ պատճառո-
ղէ։ Այլ ասելովն վասն հոգւոյն՝ ունել պաշաճ դուք,
ցուցանել զարձեալ, թէ սկիզբն ունի զորդի՝ որ միոյ
անձին է պատճառօղ. ըստ որում իմանի նաև պատճա-
ռակցութիւնն հօր։ Այլ այսպէս գեղեցիկ տոզրագրի
առանձնաւորութեանէ ածմանից. զի հայրն ոչ՚ի
պատճառէ իմեքէ, որդին ի հօրէ միայն, հոգին ելու-
ցումն միանգամայն։

լեր. Այրդեղ վկայութեանէ ձշմարտութեաս առցուք՚ի
հնէ բանէն. ուր՚ի համար 8. ասէ երջանիկ նարեկա-
ցին.* Որհնաբանեմք ըստ հօր և որդւոյ՝ և զանբաժա-
նելի բղխումն նոցին փառաւիպ հոգւոյն տերութեանէ։
Այթէ յառաջի եդեալ բանիս ընթերնուցումն, պան-
ծացանելէ բղխումն նոցին, վճարելէ և ինդիրն. վասն զի
առանց ինչ մեռանելոյ նշանակ զբղխումն՚ի հօրէ և
յորդւոյ. և ամբողջ բանն պարզի այսպէս. օրհնա-
բանեմք ըստ հօր և ըստ որդւոյ նաև զանբաժանելի բըղ-
խեալն՚ի նոցանէ՝ որ է փառաւիպ հոգին տիրական։
Այս լինի յար և նման ասացելոյն՚ի հօրէ նորա՚ի մե-
ծէն խոսրովայ. (՚է թիւն ժե.)* իբրև զբղխումն՚է
նոցունց էուԹենէ։

Ոմանք առ՚է խոյս տալոյ՚ի զօրութենէ վկայութեանս
ընդեմ դառնան՝ թէ բառն նոցին չէ յարեալ առ էզե-
խոսն, այլ առ յաջորդ բառն ֆառակէց. իբրև թէ՝ հոգ-
ւոյն որ է փառաւիպ հօր և որդւոյ։

Սակայն դիւրին է ասելն առանց ցուցանելոյ. ապա
թէ ոչ՝ որոմ պատճառաւ իրաւացուցանիցէ՝ թէ նոցին
բառն ոչ յայլի առ բղխումն։ Այթէ յօրինակաց նորին
կին կամիցին առուգել, ահա՚ի գրչագիր օրինակս ոչ
գոյ որոշումն կիտից, որով բառն նոցին տացի նախընթ
ացաց, կամ յաջորդ բառին. և՚ի տպագիր օրինակաց
ոչ կարեն բանադատել. զի իւրաքանչիւր տպագրող
ոյք և իմանայ, այնպես դնէ զկէտն։ Իսկ եթէ յիմաս-
տից բանին կամիցին առնուլ զորոշումն, ըստ այսմ մեք
պնդեմք՝ թէ նոցին բառն յարելի է առ բղխումն. ոյք
զի ցուցցեն՝ թէ որմ բղխումն է. ապա թէ ոչ՝ անյայտ
և տարտամ մնայր սկիզբն բղխող, ընդեմ սուրբգական

զգուշութե՛ն և ոձոյ սէց վարդապետաց , որք՛ի դասա-
նուլիս հաւատոյ՛ի կոչէլն զորդին Ննանք , կի՛ զՀոգին՝
էղնաւն , միշտ առ նմին դնեն , թէ որմ է ծնուն՛ք ,
կամ բղխումն ։ Ասայց եթէ ասիցես , թէ բղխումն ոչ
մնայ անորոշ , զի յառաջ քան զայն յիշեալ է զՀայրն
և զորդի ասելով , ( )ընդնաքանչ՛ք ընդ հօր և որդւոյ ։ ուս-
տի լռե՛լեայն իմանի լինել բղխումն նոցին ։ Ե՞այտ է
մեզ և այդ ։

Ա՛ՐՅՆ Ա՛ԼԵՐՍԵՍ ՆՈՐՀԱԼՈՅ ։

ԻՀ . Ա՛րանելի հայրապետն մեր Ա՛լերսէս Նորհա-
լի ուրեք ուրեք անդարձիկ զբղխումն նաև յորդւոյ՝
զգալի նմանութե՛ք , որով վարեցան և այլ վարդա-
պետք ։ Ա՛յ՞ որդին , (թղթատհամար 243 ։) օրինա-
կաւ արեգական խօսելով զնո՛ձային անձանց ասէ ։
* Կամ լոյս՝ի ջուրըս ծագելով , և ձառագայթ՝ ներ-
գործելով ։ Պարկս և հայր՝յորմէ որդի , Հոգին ծա-
ւալ՝ ձառագայթի ։ ‖ կի՛ ե՞ ձեռագր. ձառագայթին ։
Հայտ է զօրութի՛ բանին , զի զՀայր ոՀ նմանեցու-
ցանէ արեգականային լուսոյ , և զորդին՝ ձառագայ-
թի , իսկ զՀոգին ասէ ծառալ ձառագայթին , յո՛ ծառա-
լումն ձառագայթին , կամ որդւոյն ։ Իսկ թէ որդին
ոՀ առանձինն օրինակեալ է՛ի ձառագայթ , ոչ է
մարթի ոգեխտանալ այնմ , որ միանգամ լուՀէ՛լ զանոս
շարականաց ։ քայց կարօղ է և՛ի սկիզբն անդ Հ՞ որդ-
ւոյն ընթեռնուլ ։ * Հ՞ որդի՝ հօր միածին , և ձառա-
գայթ կերպարանին ։ ‖

Պարձէ՛ , անդ (թղթատհամար 242 ։) ասէ Նորհա-
լին ։ * Հայրըն ծնօղ՝ որդին ծնունդ ։ Հոգին՛ի
նոյն՝՛ի բնութի՛ ։ ոչ մարմնական՝ ծննդեան նման , զի
է անուն՛ և պարզական ։ Իսկ ոչ աղբեր՝ Հոտման
հանգոյն , գոլ անմանրին՝ բղխումն Հոգւոյն ։ ոչ քա-
ժանեալ՝ յէութի՛ , բանիւ Հոգին՝ առ՛ի հօրէ ։ ‖ Ա՛յս-
պէս գրեալ կայ՛ի Հարաւատ օրինակս ։ զոր՛ի տալ
գիրս ինչ էդեալ էն , բանն և հոգին առ՛ի հօրէ ։
Ա՛ղբ՝ յայտ բանի ՆորՀալին յետ բացատրելոյ զնը-
նունդ որդւոյն՝ խօսելով յաղագս բղխման Հոգւոյն ,
ասէ թէ այն ոչ է նման բղխմանն նիւթական աղբեր ,
յորում ջուրն բղխեալ զատանի և Հեռանայ յաղբե-
րէ անտի ։ այլ անմիւթական բղխումն Հոգւոյն՝ լինի
առ-

առանց բաժանման յեւութէ բղխողին ։ Իսկ Թէ յուսէ մի՛ լինի բղխուն , ասէ . Բանիւ հոգին առ՛ի հօրէ . Յո՛ հա գին՛ի հօրէ բղխի բանիւնն , կի՛ որդւոյն . որ է ասել , ՛ի հօրէ և յորդւոյ ։ Ա՛տելս զայս խմասաս կամելով ոմանց Թաքուցանել՝ փոխեցին , բանն և հոգին ։ Օ՛չհա բաւաս միտս այսր ասացուածոյ՝ Թողուսք լսել յԸնդարձակ վկայութէ լսմնբօնացոյն ։ Իսկ երԹէ կար ծեսցի՝ այլուրեք վկահաւոն խնդրոյս մերոյ ուսուցանել չնորհալոյն , տեսցէս զպատասխանիսն ՛ի յօդ. ՚ի ։ Թիւ . ծե ևը ։

Ա՛ԷյՆ ՚Ի ԼԷբսէսի Յ՛ամբօնացոյ ։

ԼԷ . Ա՛շմարտութէն նախանձաւոր երանելի վարդապետն մեր Նէրսէս լսմնբօնացի՝ զբղխումն Հոգւոյն նաև յորդւոյ աւանդէ՝ ՚ի ծածկաբանական բնախօսութէ՛ն մեկնութէ պատրաստ , ՚ի բանն յաղագս ուղղափառ հաւատոյ ։ Ո՛րանզի զնծայելն ելմուխն բացյայտեալ օրինակաւ մնայ , բանի , և խօսիլ , զՀոյրն ասծ առակէ՛ ՚ի միտք , զորդին՝ ՚ի բան Նէրքին կի՛ Նէրտրամադրէ՛ , և զՀոգին՝ ՚ի բան արտաբերական կամ ՚ի խօսք . և այս է յարացոյց առեալ՝ ՚ի՛ոբ լուսաւորչէն , (՚ի ՀՅաճախապատ . գլ . ա՛ . և ՚ի՛ .) ուր փոխանակ խօսիլ զնե հոգի , իմանալով զշունչ յօդաւոր ։ Ա՛յս ըստ այսմ օրինակի խորհրդածէ լսմնբօնացին այսպէս ։

* Օ՛անհասն բնութէ անձնաւորութէ երից գիմանց
,, որշման աՀչ և Թագաւորականի և երկրպագելի
,, եղծութէն , ՚ի հայէցն ՚ի ստեղծուածս՝ որ ՚ի պատ
,, կերի ՚ա՛յ , յանձինս մեր փոքր ինչ համարձակիմք
,, նշմարել . . . ՚ի ձև յատկութէ անձնաւորութէցն
,, արժանի գտաք ՚ի բանական հոգւոյն գոյանալ . . .
,, Ա՛յ գիտեմք պատկեր ՚ա՛յ վիմնական հո
,, գի և զանձնիշխան , որ է էութէ պարզ և անխիթ ,
,, անապական և անմահ ։ Ա՛յլ բան՝ որ ՚ի նմանէ յա
,, ռաջ գայ յեռամնութեայ հոգւոյն , և գոյացիլ անձ
,, նաւորի , ՚ի նմա է , և այլ է ՚ա՛յլ իրօք քան զնա . տե
,, սանի որիշ ՚ի նմանէ՝ ՚ա՛յ զծնունդ . և է առ նմա՝ ՚ա՛յ
,, զհամանմանութէ ։ Իսկ զի այս բանս՝ որ անձնաւորե
,, լ՛ա՛ ՚ի միտն , և է առ նմա , կամաք ծնողի մնացն
,, արտաքս բղխէ . և ելանէ առ ՚ա՛ծ իմմնալի խօսակ
,, ցութէ , կի՛ իջանէ ՚ի զգայարանս և սիրէ ՚ի մտք

,, զիմ՝ լեզուդ պաշտամամբ , կամ ձեռին սպասաւո-
,, րութ ։ Այլ է խօսս բղխեալ՝ այլ քան զամն ծնեալ ։
,, զի ոչ ել յերանելն սորա՝ նա՛ի մտացն պակասի ։
,, Այլ՝ի ձեռն ներգործոցն մտացն և բանին որ՛ի
,, նմա՝ բղխեալ ։ և նա՛ի ծնող միտն անշարժ մնայ ։ և
,, անձնաւորի՛ի մտացն և՛ի բանին անձնաւոր էութի՛
,, խօսիցն , եթէ՛ առ իմմանալիս իմացականացս , եթէ՛
,, առ զգալիսս՝ սպասաւորութի՛ զգայարանացս , որ
,, ասացաւ ։ Այսպէս հրամայէ քո և յաղագս Հոգ-
,, ւոյն ։ Հոգին Աշմարտութեան որ՛ի հօրէ ելանէ ։ և
,, Հիմն անտի առնուցու և պատմեսցի ձեզ ։ ||

Հայոսմիկ բանս պիտ՚ պատ՚ յայտնի է դիտաւորութիւն լամբրօնացւոյն , մինչ պի եթէ կամիցի և ոք կամս կար տգիտանալ՝ ոչ կարէ , բայց եթէ անկանելով յանդերձանելի Հակասութի ։ Ա՚ան պի յետ Հաստատելոյն՝ թէ ներքին բան մեր Հրամմանաւ կի՛ զօրութի՛ մտացն արտաքս բղխէ պիօս՝ կամ իմացականացս , կամ զգայապէս գործարանաւ լեզուդ , և գրութի՛ ձեռին , և թէ այն բղխեալ խօսքն այլ է՛ի բանէն և՛ի մտացն՝ յորոց անձնաւորի կամ գոյանայ , անմիջապար՛ի վէր բերէ՝ թէ խօսքն է օրինակ Հոգւոյն սրբ , զորմէ ինքն քո ասաց , թէ՛ի Հօրէ ելանէ , և թէ կիմնէ անտի առնու ։ Հայտ արարէ՚ , թէ ոչ առաքին բանիւն ցուցանի բղխումն՛ի Հօրէ , նոյնպէս երկիւրէն ցուցանի ելումն՛ի յորդւոյ ։ ուստի Հոգին որ անձնաւորի՛ի Հօրէ և յորդւոյ այնպէս , որպէս խօսքն մեր՛ի մտացն և՛ի ներքին բանէն ։

Օ այս վարդապետութի՛ նոսին օրինակաւ՛ի կիր առնու վարդապետն , և ասէ ։ Խնամատութի՛ ։ թ ։ ։ ։

ոճածոյ քերթողին մերոյ (՝ի Թիւն. ժԶ.) ։ Յայն ասէ բան՝ ի բանէն երէրոբդաեաւ։ Ա. Յամ համաձայն ասացէք եր և հնգետասանեցիդ ժողով տուէտոյ՝ի սպանիա, յամին 688. այսու տարբերութիւ զի փոխանակ Խասէդ դնէ կաս, ասելով այսպես. * Ա՝ինք եթէ գանձն հօր իմոյսոյք, բանն՝ի մտոց անտի յառաջ եկեալ՝ զոր դի նշանակէ. և կամքն յառաջ բղխեալ՝ի մտոց և՝ի բանէն՝ հոգւոյն է նշանակիչ։ ‖ (Ա. մատեանս ժողովոց. հատոր. ժԶ. երես 111։)

Ի՚ը. Ա. ս այս վկայութիւն լամբրօնացւոյն կամեցեալ ոմանց պատասխանի առնել, համարձակ մերժէն զպաւարդապետութիւն նորա. և՝ի մերժելն՝ հակառակ անձնոյ բարբառին։ Ա՚անգլ ասի՝ի հարցմանց գիրս տաթեւացւոյն. (երես 62.) օրինակաւ խօսից իմոնալ Հոգին՝ նոր՝ ուղիղ է այսպէս. զի որպէս խօսքն Թարգմանն է մտոց և բանին, այսպէս Հոգին՝ Հօր և որդւոյ։ Ա՚այց Թիւր է նաև՝ զի խօսքն է նոյն իսկ ներստամն դրեալ բանն. և այսպէս բառնայ զանձն Հոգւոյն։ Ա՚րդիրդ, զի խօսքն միայն՝ի բանէն ձեռնայ, և ոչ՝ի մտոցն. ապա ըստ այդմ Հոգին յորդւոյ միայն ելանէ, և ոչ՝ի Հօրէ։

Ա՚Հաւասիկ յայսոսիկ բանս գոյ նախ՝ յայտնի մերժուն վարդապետութիւն լամբրօնացւոյն։ Ա՚ան զի լամբրօնացին ասաց, Թէ խօսքն բղխեալ՝ այլ է քան զբանն ծնեալ. իսկ սա ասէ. ոչ է այլ. զի է նոյն իսկ ներստամնդրեալ բանն։ Ա՚ամբրօնացին ասաց. ՀուԹէ խօսքն անձնաւորի կամ գոյանայ՝ի մտոցն և՝ի բանէն. իսկ սա ասէ, ոչ՝ի մտոցն՝ այլ՝ի բանէն միայն ձեռնայ խօսքն։ Ա՚յլ Թէ որոյ բանքն ընտնէլի իցեն, յԵւտոյ ասացաւ։

Ա՚ակ աստանօր տեսցուք երկիք՝ զհակառակաբանութիւն պատասխանւոյս. զի նախ խոստովանի՝ Թէ խօսքն է Թարգման Թէ մտոց, և Թէ բանին. և այսու ընտնի՝ լինել այլ՝ի բանէն, որոյ է Թարգման։ Ա՚ս ապա դառնայ ասել, Թէ ոչ է այլ, այլ նոյն իսկ բանն։ Ա՚ս դարձեալ ասէ. խօսքն՝ի բանէն միայն ելանէ. իսկ արդ՝ եԹէ ինքն խօսքն է նոյն իսկ բանն, զիարդ ելա՚ նէր՝ի բանէն, որպէս Թէ ինքն յինքենէ։ Ա՚յսպէս օտարանալն՝ի վարդապետութիւ լամբրօնացւոյն՝ զանմիտ խօսս ծնանի՝ի լեզու, կամ՝ի գրիչ։

Ա՚ան

Վ ան որոյ ինայ խոստովանել՝ Թէ ամենևին ձևմա-
րիտ է ասացեալն սըչ լամբրօնացւոյն յաղագս բնա-
Թէ խօսից . վասն վի արտաքին խօսքն՝ զոր ասեմք ար-
տաբերական բան , Թէպետ և ըստ նշանակուԹե՛ երևե-
ցուցանէ զինեըքին իմացումն , զոր ասեմք ներտրամա-
դրեալ բան , բայց ըստ իրին այլ է՛ի նմանէ . վասն վի
ինքն է զգալի ձայն , կամ գրաւոր նշան . իսկ ներքին
բանն է իմանալի ակղուխն կիր ներգործուԹիւն՝ միշտ
կայացեալ՛ի միտն . վասն որոյ Թէ և լռեալ կայցեն
խօսքն , ներքին բանն կայ տակաւին ։ Պյնպես անտա-
րակոյս է՝ Թէ կազմուԹե՛ խօսից լինի Թէ՛ի մտաց ,
և Թէ՛ի ներքին բանէն . վասն վի միտքն է կարողու-
Թիւն ներգործական , որ բանիւն իւրով պատկերաւ
նկարագրէ զխօսն . ուստի ոչ անբան լինէր խօսքն՝
եԹէ ոչ յառաջ գայր՛ի ներքին բանէն , նոյնպէս ան-
միտ լինի՝ եԹէ ոչ յառաջ գայցէ՛ի մտաց ։ Պ. պաՔէն
յառաջիկայ իրայս իսկ տեսաւ , Թէ անպիսի լինին
խօսքն՝ յորժամ առանց մտաց լինին ասացեալք . իսկ
լամբրօնացւոյն վարդապետուԹէն՝ քանզի յառաջ գայ
յառաջ մտաց և յանպէտսոր բանէ , վասն այն յու-
նի մտաւոր և բանաւոր ։ Որ և կինքեւրով զյարմարուԹի
օրինակին՝ յարէ վկնի . * Պ.րդ՝ ըստ էուԹե՛ և բնուԹե՛
անմարմին տեսանի հոգին (կամ միտք մեր) ծնօղ , և
բանն ծնեալ , և խօսք արտաքս բղխե՛ . սակայն տրա-
մորոշին յերից հատուածս , ՚ի հոգի , ՚ի բան , և ՚ի
խօսս ։ Պ.յս պատկերաւս ՚ի նախադասեալսիարն ած
հպիմք իմացմանէ . և իմանամք զմի ածուԹի՛ն և զմի
զօրուԹի՛ն և զբնուԹիւնն՝ երից անձնաւորուԹիւնս
կատարեալս ։ ‖

Ա՛Թէ հակառակաբար կարծօղքն ունիցին ինչ՛ի լամ
բրօնացւոյն ընդդէմ խնդրոյս մերում, պատանիցեն ըզ-
լուծուածն՛ի յօդ . ՟ . Թիւ . ՟ :

Ա՛ներորդ գօլն ։

ԼԹ . Ա՛խԹար վարդապետ մականուանեալ Վ՛ոչ՝
յերեքտասան դարուն , վայելուչ օրինակաւ վկայե
բղխման հոգւոյն՛ի յորդւոյ, ՚ի գիրս Պ. ուակայ (առաք-
ձՁԸ .) ասելով . * Ծ՛ատ ըս առաքիւդ՝ զբ երկուԹի՛ն
է ամենաբարի նշանաւ . բուռնն՝ հայր . և տատն՝ որդի .
և պտուղն՝ հոգի ։ ‖ Ո՛յս նմանուԹե՛ն՛ի վեր առեալ
եզրն-

ե՛ւնկայուղին յովհաննու , և վանական վարդապետին , մոնաստակ պատրյ՝ առաջինն դնել՝ Ծոդիկ , և երկրորդն՝ Բաղեշ . (տե՛ս առաքել՛ի Թիւն լու . խ՛ը .) և երեցուկց նոյն խմաստք էն . յո զի տե՛ղ յարմատոյն և յոստոյն յառաջ գայ ծաղիկն , կի՛մ պտուղն , կի՛մ բողբոջն , նոյնպես՛ի Տօրէ և յորդւոյ յառաջ գայ Հոգին՝ ըս . և զայս միտս ինքնին կարդ բանից նշ՛ յայտ առնէ ։ Լ՛ւ ե՛մէ չիցէ բաւական այս , ո՞ այլ որ ընտանի մե՛ռնիչ մտացն մխիթարայ վարդապետ լինել կարիցէ՝ երբե զաշա՛կերտ նո՛ր վանական վարդապետն , որ ը՛ղձակ բանիւ ուսուցանէ զերկուսին Հոգւոյն՛ի յորդւոյ . այլ քանզի բանք նո՛ր գրեալք՛ի դիմաց արեւելեան վարդապետացդ՝ համարին իբրև ժողովական վարդապետութի՛ւն , պատշաճ համարեցաք կարդել՛ի յօդ . ե՛ . Թիւ . խ՛ը ։

Ա՛ր բանայ Ա՛րքեպիսկոպոս ։

Ը՛նտանօր տեսցո՛ւք զանաս վարդանայ վարդապետի՛ , զաշակերտի վանականին , որ օրինակաւ լուսոյ բացայայտե՛ զաւետարանին Հոգւոյ առ որդին , ասե՛լով՛ի մե՛ռն . սաղմ՛ . ՃԽ՛ . ե՛ . * Ձ՛ն քո խմանալն արեգական՝ ընդ հօր և ընդ Հոգւոյն , որ արև է նորա , ո՛ւղ ինքն՝ հօրն ասի ձառագայթ , և Հոգին՝ լոյս երեսաց որդւոյն ։ ‖ Լ՛ւ զինի դարձէ՛ . (՚) * Ո՛ Հոգին զգեցեալ քնութի՛ն , որ է լոյս և օր քո՛ի ։ ‖ Լ՛ւյև՛ի սաղմ՛ . ճը՛ . 16 . կրկնէ զսոյն . * Լ՛րես հօր՝ որդի՛ լոյս երեսաց՝ Հոգին ։ ‖ Ձ՛այսմի՛ է զօրութի՛ քաղդատութի՛ն . զի որպէս որդին ասի լոյս կի՛մ ձառագայթ հօր՝ իբրև՛ի նմանէ ծագեալ , նոյնպէս Հոգին ասի լոյս և արև որդւոյն իբրև՛ի նմանէ ծագեալ ։

Լ՛ւ դարձէ՛ , ի՛ մե՛ռնուն՛ ծնունդս հաւաքելոյ նորին վարդանայ յառաջին մե՛ռնչաց , ո՛չ միայն ը՛ խմաստիցն՝ այլև ը՛ յայտնի բառիցն ասնդի բղխուն և յորդոյ . զոր և բերելով միխիթար ասպատնդի (՛ի գլ . լը՛ .) ասե՛ այսպէ՛ . * Լ՛ւ հաստատեաց մե՛ռնիչն արարածոց գրոցն՝ և եղիշէի և վարդանայ վարդապետի , ՛ի բանն որ ասե՛ վասն աբբահամու , երիս ետես , և միոյ երկրբեպաշ , ասե՛ . Լ՛ամբայաւ զերրորդական խորհուրդն . երե՛ք են . առաջինն ոչ է ծնեալ յումէ՛ք , երկրորդն ծնունդ է՛ առաջնոյն . երրորդն՝ առաջնոյն և երկնէն ելեալն և բղխուն , իբրև արմատ , և ծառ , և պտուղ ։ ‖ Լ՛յս պէս

պէս ընթեռնու ապարանչին , և վերոյն խոկ պահանջէ յառաջ բերեալ նմանութիւնն՝ որով՛ի պտուղ առակէ զՀոգին՝ ըսե ։ Իբր զի ոմն՝ ի յարմատոյն և՛ ի ծառոյն է պտուղն , այնպէս Հոգին՝ ի Հօրէ և յորդւոյ ։ Յայս մանէ յանդիմանի անհաւատարմութիւն գրչաց ոմանց , որք յօրինակս ինչ այնր մեկնութիւն փոխանակ ասէլոյ, էբէրդի՝ առաքնայն և էբէքէն ելոեան և բղխառն , եղէլ են . էբէրդի՝ ո՛չ էբէքէն՝ այլ առաքնայն ելոեան և բղխառն ։ Այս պէս այլայլելով զբանին , ոչ խորհեցան՝ թէ տարկ էր նաև զՀետեւեալ նմանութիւնն այլափոխել ի՛ բառնալ՝ ասս թէ՝ ոչ՝ առանին կայր դատախազ խորդախոս - թեանն ։

Յովհաննու Եպիսկոպոսի ։

Լ՛ Ա՛շակերտ վարդանայ Յովհան եւգնկացի , ի գիրքն Ասկէփորիկ անուանեալ , ի բանն յաղագս Հաւատոյ ասէ . * Հաւատն տուեալ է՝ արմատացեալ ի՛ սիրտս մարդկան . և է արմատ տնկոյն՝ Հայր . և ոստ ի՛ յարմատոյն՝ որդի . և ծաղիկ անթառամելի՛ ի տըղ կոյն և յարմատոյն՝ Հոգի նը ։ ‖

Լ՛ա ինչըն յայտնագոյն ևս խօսելով՝ ի մեկնութեանն մատթ . գլ . ժ՚ը . Համար յ . ասէ . * Որդի զի՛ ի Հօրէ ծնանի՝ և տայ Հոգւոյ , մի այսորիկ առաքի՛ ի Հօրէ , և առաքէ զՀոգի ։ Ասէ թէ ոք ասիցէ , թէ և Հոգի զոր դի առաքէ . . . ասա ուրեմն և որդի՛ ի Հոգւոյ է , առ այս ասեմք լուծումն , թէ զայս առաքութիւն որդւոյ՛ ի Հոգւոյն՝ ըս մարդկութեն ասէ մարգարէն ։ Ասէ ըստ ածութեանն՝ Հոգի ոմն՛ ի Հօրէ , այսպէս և յորդւոյ առնուին . վասն այսորիկ և առաքութիւն Հաւասար ասի ի՛ Հօրէ և յորդւոյ ։ ‖

Լ՛Հա ոմն տեսանես , ո՛չ միայն ըստնլն զբղխութիւն նաև յորդւոյն , այլև քննութիւ Հաստատ . վկայէլով թէ ասելն գրոց , որդի առաքէ զՀոգի , ի՛ ներքս փակէ ցելութիւն՛ ի յորդւոյ ։ Յորմէ՝ ամ՛ ոք ունի զարմանալ , թէ զինչ՞ նա որ այսպէս ուսուցանէ , կարէր փոքր մի յառաջ քան զայն գրել զմիւս բանն՝ զոր յայժմու օրինակն ընթեռնումք այսպէս . * Հոգին՝ որ թէկնա ելութիւն է՛ ի Հօրէ , այլ բղխմամբ և ո՛չ ծննդեամբ . զի Հոգին ըս անձինն բղխութիւն միայն՛ ի Հօրէ է , և ո՛չ յորդւոյ ։ ‖ Յայտնաւոյս օտար ձեռին յանդգնութիւն է այս ։

Խաչատուր Վարդապետ ։

ԼՔ. Խաչատուր վարդապետ՝ քաջ տաղասաց, կրթբեռտասան դասուն՝ ժամանակակից Մխիթարայ գօշի, համաձայն նմին խօսի ի տան Ջնդրադաձին, որ սկսաւի Խնդառնեան յայն, Բերբերան տարով, և սկզբնատառք տանց կազմեն զանուն իւր Խաչատուր. ի տանին Ո տառին ասէ. * Ի զՏայր առաքօղ որդւոյ փառակից, զորդի ծընեալ՝ նախ քան զյաւիտեանս ։ Օ Հոգին բղխեալ՝ ի Հօրէ անճառ, երեալ յորդւոյ՝ յաւազ խաղացմամբ ։ ‖ Յայսմ գրեալ կայ ի հին օրինակ ինչ գանձարանի, ի Թումին պէ։ ցր յամին 1371։ Յաւելումք յայսոսիկ զմի հինէն մարկոսի՝ զարարեղծին վարդապետ ի ժամանակս կիլիկեցւոց. որ ի գլ. Ժք. 26. ասէ. * Ի ոանաձինն ի Տր՝ անծին և անսկիզբն գոն. իսկ որդւոյ՝ ծնուդք և սկսեալ ի Հօրէ անժամանակաբար. և Հոգւոյն սրբոյ՝ բղխումն ի Հօրէ, և յորդւոյ երևումն անհատաբար և անժամանակապես ։ ‖ Օ սահեղն յորքոյ երևումն՝ Թերևս յօժարեսցի ոք մեկնել ըզ արտաքին տուչութեն պարգևաց. սակայն խոչընդոտ գտանել առաջի. վասն զի երևումն ի ձեռն պարգևաց՝ ի ժամանակի լինի. իսկ մեկնիչն անժամանակական ասէ զերևումն Հոգւոյն ի յորդւոյ ։ Ի պայայս է՝ Թէ երևմամբ իմանալ զանձնասուրական երևումն, ըզ սովորութեն վարդապետացն յուշ նոց. ոմն մեծն կիւրեղ՝ զերևումն որդւոյ եթէ ասէ. (Պարտմենց. երես. 186.) * Որ ի կերպարանս ոչ և Տր, յորմէ երևեցաւ որդի՝ հաւասար և նմին նմին ըզ ամի ։ ‖ Ըս զարձեալ. (երես. 272.) * Ի միտնջէ հաւասարէ և յանսփոխելոյ երևեալ յոյ և ի Հօրէ ։ ‖ Յակոբ անուն ոմն աբեղայ՝ աշակերտ ստեփանոսի ծերուձոյ՝ սիրացաւ առձայնելոյ առ ժամանակօք հերձեսի լամբրօնացւոցն, ի միջատակարանի ուրեք ասէ այսպէս. * Վաստաբանութեն անսկիզբն Տր, և ի նմանէ ծնեալ միածին և արարչագործ բանին, և առմինաթ Հոգւոյն երևոյին ի նոցունց երեւեթէ ։

Ի՛րդ՝ այսչափ ինչ ըզ յուցանելոյ մատենիցն գտելոց ի մերում ժամանակի հաստատեցաք վկայութեն յառանձին բանից վարդապետաց. որք սկսեալ ի սկզբ Հռաստոլչէն մինչև ի մեծաւոր դարս՝ ձշդութեամբ

նեն մեզ գերծուին հոգւոյն սըկ և յորդւոյ՝ հաճոյօտ կիճ ընարձակ , յայտնի բանիւ և կիճ նմանութիւք . առ որս յարեմք և զհանախոհուածն ասկանայ վարդապետին , որ սկ միայն յատենի ժամագիրքն տպել ի մարսելիա յամին 1673 , յաւել զբանս և յորդոյ յ[illegible] ոաւօտ լուսոյն , և յերգս արևագալին , և ի հաւատոյն , այլև ի յիշատակարանի [illegible] ձաշնչին ասէ զհոգին նոր բղխել ի նոցունց էութենէ . որ գուցէ ոմանոյ խոհեմ ոչ պարզմտութիւք ասացեալ , սակայն յուցանեմք ի յօդ . ը . թիւ լ[illegible]ե , և ի , թէ խորագիտութիւք և ածաբանօրէն եղեալ է այն ասացուածն , և ի սըգ վարդապետաց առեալ ։ Ա՛ստիպեմք ի վկայութիւնս եկեղեցական գրոց ։

ՅՕԴՈՒԻՆ ՆՈՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա[illegible]յոմբէ չեկեղեցական գրոց յաղագս բղխման հոգւոյն սըգ և յորդոյ ։

Ա՛շխատասէր վարդապետք հայոց սկ շատացան զուսումն բղխման հոգւոյն յորդոյ՝ ասանդել յառանձին գիրս իւրեանց , այլև ի հաւատարակաց բանս եկեղեցւոյ յայտ արարին ուրեք՝ կամ բացայայտ , և կիճ համանշանակ բառիւք ։ Ա՛ս զայս կատարեն ոտքս կրկին օրինակաւ . առաջին՝ ի կիր առեալ մեկնողական ոձով զբանս ձեռագիրն գրոց՝ որովք յուցանի եղբայն հոգւոյն նաև յորդոյ ։ Երկիր , պլղովք բանիւք գնդին ձշմարտաւէն դնեղուլ ի բերանս մանկանց եկեղեցւոյ ։ Ա՛յ որոյ յատաջիկայ յօդուածս ի սկ հաւաքեսցուք զայսոսիկ ասացուածս ըստ կրկին օրինակաց ։

Լ՛ե . ի սուրբ գրոց՝ առաջին ասացոյց բղխմանն ի յորդւոյ առէլ լինի բանն (Յովհ . ԺԵ . 14 .) * Ընդ մէ անտի առնուցու , և պատմեսցէ ձեզ ։ ‖ Յորմէ ձեռնարկեն ածաբանք , թէ հոգին նոր հարկաւ պարտի եղանել նաև յորդւոյ . զի զն առնուլ ինչ յորդւոյ՝ անմարթ եր հոգւոյն սըգ առանց եղանելոյ ի նմանէ ։ Ա՛ս այս ընդեմ դնեն հակառակօրք , թէ քո չասաց՝ յինէն առնուցու , այլ՝ յիմմէ անդ ։ Ասոց հարցանեմք և մեք . եթէ ասացեալ եր քո , յինէն առնու , զինչ ունեին այլեւս պատճառել ։ Ա՛ս սակայն ահա վարդապետք

պետք հայոց՝ զսահել չխմձ նոյն հանապրին ըստ ասելոյն
չինեն. և նովին մտօք եղ Տէրն յերկինս՝ ի շարականն Հոգ-
եւոյ պատճառեան. * Ա՛ռօղ յորդոյ անձնատաքար. ‖ Ապա
եթէ ոք գործեալ զնդեսցէ՝ թէ նաև յորդոյ առ-
նուլ ասելով զի իմանի ելումն, միք գործեալ զիտոս
զարդապետացդ հարցանելոյ, թէ ընդ զիարդ իմա-
նային. և ահա տեսանք՝ ի Թիւն ի՛, զի լսեցընային
՝ի ցոյցս ելմանն՝ ի յորդոյ՝ ի կիր առ զայս բան. զոր
և տեսցէս գործեալ՝ ի բանս Տնորհալւոյն, և ման-
կան վարդապետին ստուգ՝ ի Թիւն. խգ. ծը. Ա՛պա
ուրեմն զիշեսցուք Հայոց՝ ի բանն ասեալ՝ իմանային
զելոյն. և նովին մտօք երգիչն՝ ի բանս շարականին.
Տէր զի հնուեցեր ի լիշատակեալ շարականին, ՝ի Թիւն

246.

Ընկալոյր ապացոյց առնուն ածաբանք յասե-
լոյն քոյ, թէ առաքեսցից զՀոգին որ. (Յովհ. ժե.
26. ժգ. 7.) Այս եղիւ վարդապետք Հայոց՝ ի ե
կանոնի Հոգեւոյգալստեան, յորոյմեայս. * Լսելը որ
առ Հայր փառաւք՝ ի յերկինս, և մխիթարիչ առաքե-
լոյն առաքեսցէր ոք զՀոգիդ. ‖ Ապա թէ յածային ա-
ռաքման փակի եղելոյն առաքեցեալ անձինն յառաքո-
դէն, ոչ միայն ածաբանական քննութիւնն ստուգէ,
այլև պիտառողութի վարդապետաց միաբան վկայէ.
Ի յունաց՝ զոր ոսկեբերանն, (՝ի մեկնութի յովհան-
նու. Թղթոյ համար 397.) խոսեալ զառաքմանէ որդ-
ւոյն՝ ի հօրէ, բերէ զիթմութի արիանոսաց. * Ա՛ռ
զիմոյդ ասէն (արիանոսք,) նոյն էութի է՝ որ առա-
քեցաւն, և առաքիչն. ‖ Ա՛ռ պատասխանի նոցա.
* Ա՛ռարձեալ առ մարդկայինս՝ ի վայր ածես զբանդ.
ոչ իմանաս՝ զի այս ամն՛ զի այլ իրիք ասացաւ, այլ
զի պարտաճան իմացցուք, և ոչ անկցուք՝ ի տարաչար
ախտն և հաւաքուածն տալելի. ‖ Յո. ոչ իմանաս՝ զի
յորժամ ածային անձին ասի առաքել Հայրէն, նշա-
նակի՝ թէ առաքօղն պատճառ կի սկիզբն է առաքե-
ցելոյն, որով և ածային անձինք զանազանին՝ ի մի-
մեանց.

Վասին մտօք գրիգոր ածաբան, Ա՛ռօրեայ, ՝ի բանն
յաղագս Հոգւոյն սրբ. մեկնելով զասէնքն՝ Ա՛ռա-
քեցից զՀոգին, ասէ. այսու զիարդ պատճառ Հայր արար.
կամ ըստ յունականին, զիւր ազգանապատուութենն

կի՛ իշխանութեի՛ն ։ Այլ յայտ է՝ Թէ որդին ո՛չ այլ ինչ պատի՛ճ կի՛ իշխանութեի՛ն կարէ ունել առ Հոգին՝ զի՝ բայց միայն բղխողութե՛ն ։

Ի լատինացւոց՝ մե՛ծն գիրգոր Հայրապետ՝ ի Ձառ ի՛ն՝ ի վե՛ր աւետարանի , ասէ ։ * Ի՛ առաքումն Հոգւոյն սկի՛ ե՛ նոյն ինքն ելումն , որով ելանէ՛ ի Հօրէ և յորդւոյ ։ Իսկ յայտագա՛ վարդապետացն Հայոց ո՛չ ոք կարող է ցուցանել , Թէ նոքա օտար՛ ի մտաց այլոց վարդապետաց խմնդրին զառաքումն . այլ միմեանցդ բերեալ ի Թիւն լա՛ , զանս յոմՀանէ՛ն էգնկացւոյն , որ առաքմամբ խմնդրի՛ն գե՛լումն ։ Ի՛պա ուրեմն նոքին մտօք խմնդրին՛ ի բանս չարչարանին զառաքումն Հոգւոյն սկի՛ ի յորդւոյ ։ Ա՛տոր՛ ասել , Թէ նաև Հակառակողք սմանք՝ զառաքի՛ն Հոգւոյն՝ ի Հօրէ՝ մե՛կնե՛ն բղխումն ։ Իսկ արդ՝ որո՛վ պակասիլ առաքողութի՛ն որդւոյ յառաքողութե՛ն Հօր . ուր ամ՛ վարդապետք մի և նոյն համարին զերկուսն ևս . որ՝ն և ոսկեբերան միացուցանե՛ յասելն . (ի մե՛կն յովՀան. Թղթ. 833.) * Ի՛նա ո՛չ միայն Հայր , այլև որդի է՝ որ առաքէ ։ Ուրեմն ո՛չ Հօր առաքե՛ն , նո՛յնպէս և որդւոյն՝ յայտ առնի զբղխե՛ն ։ Ի՛նչպի՛ յայտնի էր այս առ վարդապետս Հայոց , մինչև նա ինքն տսե՛ն ևացին սուին մտօք ձեւացուցանե՛ զյատկութի՛ն ա՛ծային անձանց , ասե՛լով (Ա՛արցմանց Թղթ. 105.) * Ի՛ առաքող և ո՛չ առաքեալ՝ (Հայր .) առաքեալ և առաքող՝ (որդին .) առաքեալ և ո՛չ առաքող ։ Հոգին ։

Ընդ . Ընդունդ ապացոյց յա՛ծային գրոց առեալ լինի ասե՛ն զՀոգին՝ զի՝ Հոգի որդւոյ կի՛ քո՛չ ։ (Գաղատ. ե՛. 6 ։ Հռոմայ . ը՛. 9 ։ Գործոց. ժ՛ը. 7։) Ի՛նչպէս Հոգի որդւոյ կոչե՛ն զը գիրք , ոչ կոչե՛ն՝ Հոգի Հօր . իսկ արդ՝ Հոգի Հօր ասե՛լով՝ ամ՛ վարդապետք խմնդրին փչեալ կի՛ ընչեալ՝ ի Հօրէ . ուրեմն նաև Հոգի որդւոյ՝ խմնդրին փչեալ կի՛ ընչեալ՝ ի յորդւոյ ։ Այս աՀա սուին մտօք միացուցանե՛ զերկուսն՝ ի չարչարանին , ի կամն յոմանէ՛ն և անհայի , ասե՛լով՝ ի՛ը յերկինս նիցն . * Ի՛ղիւբ կենայց և փրկութի՛ն մերոյ՝ Հոգի Հօր և որդւոյ ։ Իսկ Թէ արդարև վարդապետք Հայոց զբղխումն խմնդրին այսու բանի՛ , տե՛ս ի վկայու՛ն քերթողաց մերոց . ի Թիւն ժ՛ը . ժ՛ը ։

Ընդ . Ընդունդ ապացոյց առե՛ղ լինի յա՛ծային գրոց ասա-

ասացեալն յոմէնն ։ ի ։ 22 ։ յորժամ յետ յարուցեալն
երևեալով քո աշակերտաց ի վերնատունն , * Վչէաց ի
նոսա և ասէ ։ առէք Հոգի՛ սբ ։ ‖ Օ այն փչումն ածաբան
վարդապետք ոչ եթէ համարին անձնաւորական բըղ-
խումն Հոգւոյն , (ոյզ ոմանք կամնկոփեն զբանս նոցն ,)
այլ ասեն՝ թէ քո փչմամբ տալով Հոգին՛ սբ , նշանա-
կեաց այնու զնշումն Հոգւոյն նաև յինքենէ ։ որով
այն արտաքին և զգալի փչումն՝ եղև նշանակ նեղքին
անձնաւորական բղխման Հոգւոյն ի յորդւոյ ։ քան
որում շուրջն ի նեղբուստ անտի փչոցին ելանէ ։ Ալա
ոի յայսմ բանի կրկին եղանակաւ ցուցանի ելումն
Հոգւոյն ի յորդւոյ ։ մի՝ առ՚ի ասելոյն ։ զի եթէ աշա
կերտք առնուին զՀոգին սբ , ուրեմն քո տայր նոցա զՀո-
գին՝ ոչ իբրև պաշտօնեայ ծառայաբար , այլ իբրև ած
սիրաբար ոյզ իւր ։ իսկ այսպէս տալ զՀոգին՝ ոչ կարէ
լինել առանց բղխելոյ գնա՝ ի նմանէ , ելոյ ասելոյն՝
օրինակաբար ցուցանի զնոյն բղխելն ։

Օ այսպիսի խնդատս ուսանիմք յառաջին վարդապե-
տացն սբ՚ց , ի գրիգոր ածաբանէն , ի կիւրղէ , և յօ-
գոստինոսէ ։ Օ ի ածաբանն , յԱ՚ռբրն , ի բանն յա-
ղագս Հոգւոյն սբ՚ց ասէ , փչումն կոչեցին , կամ պար-
գևք , և այլք այսպիսիք , * Ձառաջին պատճառն ի
վեր տանելն է , զի յորմէն ցուցցի ։ Եր զի ցուցցի՝ թէ
յորմէ՚ է ։ Եւ կիւրեղ աղեքսանդրացի (Պաթասա-
մանց ։ թղթ. 267 ։) ասէ ։ * Ի՛անզի լուծեալ՝ի մեզ
ոչց՝ զոր՝ի նայն յարի , (Եր զբ լուծանելոյ՝ի մեզ ոչ
զմարդն՝ որ միաւորի Ը նմա միշտուբ ,) իւրոյին Հոգ-
եով օծանէ ։ և զոր ասյն ինքն՝ ոյզ չոյ Հօրէ բան ։ և
յիւրմէ բնութէ աղբիւրացուցեալ մեզ ։ և ոյզ Հաստա-
տակաց եզեալ զիւրն , մնայնով անօթհնութեն վասն
միաւորութեն ։ և ոյզ զմարդ փչեր մարմնապես ։ քան-
զի փչեաց՝ի նզ առաքեալսն , և ասէ՝ առէք Հոգի՛ սբ ։
և ոչ չափով տայ զՀոգին Ը յոմհանուս ձայնին , այլ
ինքն մնծանակ լինքենէ՝ ոյզ և Հայր ։ ‖ Չես զի զփչելն
քո մարմնապես՝ առնու նշանակ՝ թէ յիւրմէ բուռէ
աղբերացուցանի զՀոգին , և ինքն լինքենէ մնծանակ
զնա՝ այսպէս ոյզ և Հայրն ։

Հանգոյն սոցա խօսի և երանելին օգոստինոս ։ (ի՝ Ը
գիրս Ը գմմաքսիմինոսի , գլ ։ ժՀ ։) ուր յետ ասե-
լոյն՝ թէ Հոգին սբ ելանէ նաև յորդւոյ , ի վՀ բերէ ։

* Ալ՝ ա՛ն ելթէ ոչ ելանէր ՚ի նմանէ , ո՛չ արդեօք առեր զնա աշակերտութեան . առեր պիտի նե՛ . և ո՛չ փչելով տայր զնա . այլ ա՛ն նշանակեաւ զատ լինելոյն ևս ելանելեն , յայտնապէս ցուցանէ փչելովն , զոր գոլեալով տայր զհոգին նե՛ ։ ‖

լէ . Ա՛ռ այս վկայութի՛ւն և մեկնութի՛ւն զինչ պատճառեն Հակառակողք . ասեն թէ քա՛ւ ոմն փչելով յատ ռաքեալն՝ ո՛չ ետ նոցա զՀոգին նե՛ , այլ զաւարտեա՛ւս իւր զընտրէս ինչ Հոգւոյն ։ Ա՛պա ուրեմն խոստովանին այսու , զի ելթէ քա՛ւ փչմանեն տուեալ էր զնոսին ինքն Հոգին նե՛ , արդարեւ ձեռնարկութի՛ւն մեր . այլ ցուցանեալ յայտնի՛ւ՝ թէ փչմամբ տալն էր նշանակ գոլոյ զնոսա . զի ելթէ ոչ այսպէս , ընդէ՞ր Հնարէին զայն պատճառանս , թէ փչմամբն ո՛չ ետ առաքելոց զՀոգին նե՛ ։

Ա՛յլ արդ՝ թէ և բազում մատամբք յանդիմանելի է այդ փախուստ՝ լերուս յայտնապէս Հակառակ բանից վարդապետին , սակայն մե՛ք յառաջիկայ սահմանի մերում կացցո՛ւք . ա՛յ է՝ Հարցո՛ւք զվարդապետս Հայոց , տեսանել՝ թէ զի՞ր Հոգի նմանեան նոքա տուեալ փըչմանէն ։ Եւ ահա միաձայն ա՛մ վարդապետք եկեղեցւոյ՝ ո՛չ միայն յառանձին զերս իւրեանց՝ այլև ՚ի Հաւարակաց պաշտամունս ուսուցանեն , թէ քա՛ւ փչմանէն ետ առաքելոց զհոգին ։ Ա՛յսպէս աղօթեն յառաւօտեան ժամուն . * Խաղաղութի՛ւն մեր և կե՛անք՝ ա՛ր ՚ի Հօրէ առաքեցար միածին որդի՛ այս աշխարհ , և ա՛ր ՚ի վերուկէ յո՛ք . տո՛ւր մե՛զ զխաղաղութի՛ւն քո՝ զոր ընդունեցեր սրբոց քոց առաքելոցն՝ ելմտեալ ա՛ր ՚ի Հոգւոյ սրբոյ ։ ‖ Ա՛յսպէս ըստ ձրագալոյն աղաղակեն յերկիւղ կանոնի Հոգւոյպաշտեան , ՚ի ա՛ր յերկինսէն խօսեցաւ առ Հոգին նե՛ . * Ալ յերկրորդի լինելութե՛ս յետ յարուցն՝ քառասնակին մտեալ ՚ի վերնատունն դրօքն փակելովք , շնորհելով զսո՛ւրբ առաքեալսն ելեալն ի վերուստ , առաքելոցն ասաց՝ առէ՛ք Հոգի նե՛ ։ ‖ Ալ և մա՛րթ յայտնաբարբառ քան զայս պատանել , թէ քա՛ւ փչմամբն ետ առաքելոց զինոյն ինքն զանձն Հոգւոյն սո՛ր . Ա՛պա ուրեմն վերպատճառ Հայոց այսպէս աւանդելով յեկեղեցական պաշտամունս , վկայեն՝ թէ փչմամբ տալով քա՛ւ զիւր Հոգին , նշանակ կէ զաղէտական զօրութի՛ւնն և զներգործութի՛ւնն առ

հոգին ։ Այս զի մի կարծիցի՝ Թէ՝ ի մեզ յատմարեմք զայս , տես առաւել (ի Թիւն խէ ։) զմիսաւան վկայու- Թի՝ այսեղեան վարդապետացն Հայոց , որք ի ձեռն վանական վարդապետին զիշուն քրի յաշակերտան՝ առնուն ի նոյց բղխման ։

Ա՞յսոքիկ են ապացոյցք առեալք ի նզ գրոց ի հաս- տատուԹիւն բղխման Հոգւոյն սըբ և յորդոյ ։ զոր այնչափ միայն բացայայտեցաք , որչափ բաւական էը ի ցուցանել Թէ՝ վարդապետք մեր այնու մտոք ի կիր առին յեկեղեցական գիրս , որով մտոք այլ վարդա- պետք առնուն ի նոյց բղխման Հոգւոյն ի յորդոյ ։ Ա՝ատ՝ցուք յերկիր կարգ վկայուԹեցն՝ որ յեկեղեցա- կան գրոց ։

ԼԸ ։ Ա՞յսոքա ասացուածոքա և բացայայտի ձրշ- մարտուԹի բղխման ի յորդոյ յեկեղեցական մա- տեանս ։ Այս նախ՝ յայտնի է բանն , որ ի ձաշուն առաքին կանոնի Հոգւոյ գալստեան ։ * Ալ ի ձաշա- շարժ ի յաղբերէն յառաջ բղխեալ անՀատաբար ի յորդոյ սիրասիւս՝ որ Հոգին ։ ‖ Օ Լիմաստս այսր բա- նի Հարձակ պարզեցաք յիւրաքան տեղոջ ։ (տես ի Թիւն չգ ։)

Վարձեալ , ի գանձարանի երգի այս բան ։ * Ընդ և ձած վճայր քարոզեմք ։ զորդի ընդ Հօր փառաւորեմք ։ զՀոգին նոցին բղխուն ասեմք ։ ‖ Ի վերայսոր վկայա- պալ է վ՝ձել , Թէ՝ նոցին բաւն ոչ Հայի առ բղխաւն , այլ առ պՀոգին ։ Ա՞ռ զի Թէև ընդՀանուցուամբ պՀոգին նոցին , նշանակի՝ զՀոգին Հօր և որդոյ , որ և զբղխուն ի նոցանէ յայտ առնէ՝ ըստ իմմնալոյ վարդապետացն ։ (Թիւ լէ ։) Այս ևս , զի և ըստ այդմ զօրուԹիւ իմանի բաւն նոցին ըստ բաւիւ էղխաւն ։ մա զի բղխուն կոչե- լով զՀոգին , ասայ ինդրել՝ Թէ՝ զի՞ բղխուն է ։ և զօրուԹիւ իմանի , նոցա բղխուն՝ ուրոյ է Հոգի ։

Վարձեալ , յայլում գանձի Հոգւոյգալստեան , որոյ գվիսագ ինչ կամիմն զանուանս՝ վՀնիսասայ , Հոգին նոր կա- չի * Ընդիւր միտական , բղխեալ յարտական , յերկուց միականս ։ յանկե Հայրական , (յր ի Հօրէ ։) գեսե ծնն- դական , (յր յորդոյ ։) ծուլ ծաւալական ։ գոլով Հօր Թագաւոր , որդւոյ պատմական , Համամիտական ։ ‖ Վարձեալ , ի ձաշոց գիրս , յայսօՀ պՀնտկոստէին որ սկսանի ։ * Ալ եաք ևր զօրուԹեց , ‖ ըս բազում

ձեռագրաց ընթերցումք . Բղխեալ անդ՝նաբաւ՝ի հօրէ և յորդոյ ։ Ամենք հայեցուլ՝ի տպեալ Հաշոյս , յորս ոչ՝ի հօրէ գոյ , և ոչ՝ի յորդւոյ , համաքերեցան՝ թէ նո- րոգ մուծեալ իցէ՝ի յետոյց ։ Ակամայ եթէ խնդիր արարեալ եմն՝ի գրչի Հաշոյս , գտանելին այնպէս գրեալ՝ի բուն Հայաստանեայց . ոչ և տեսաք յերկու հին Հաշոյս , որոց մին գրեալ՝ի Թուին ՀՂԲ . յո մին 1327 ։ Յաւ առաւել քան զսոյն՝ի մաշտոց մի հինս գիր գրէ՛ի Թուին ոկե . 1216 . ի կաթողիկոսութե- յովհաննեսի մեծաբարոյի , ի գաւառն Ձկեր անուանեալ , յորում կայ գրեալ սոյն ալօթք պահատկոս- տեին , նոսին հին գրչաւ եգեալ կայ՝ի հօրէ և յորդոյ ։ Ա- յլև ժողովն միեռարոյ կաթողիկոսի՝ յամին 1342 , վկայէ թէ յայնմ ժամանակի յոմ եկեղեցիս Հայոց ընթերցուին , Բղխեալ անդ՝նաբաւ՝ի հօրէ և յորդոյ . ոչ տեսցիք՝ի Թուին խղ ։ Յաւ զայս քան ժողովոյն հա- ւատարմացուցանեն յիշատակեալ Հաշոյքն , որոց մին իբր վերստան ամաք , և միւսն 97 ամաք յառաջ քան զժողովն գրեալ են . իսկ մնաւոցն՝ աւելին և 126 ամաք յառաջ ։

ՅՕԳՈՒԱԾՈՑ ԳԻՐՔ

Ո Ի յոյսն ի՛ Քրիստոս ։

Տեսաք ցայսմայրս զասացուածս վարդապետացն որք յառանձինն կամ յեկեղեցական գիրս վա- հառան օրինակաւ վկայեցին բղխման հոգւոյն սրբ և յորդւոյ ։ Վասն է արդ տեառնել զժողովական բա- ցայայտութիւնն և միաձայնութիւնն նոյ յայս խնդիր . որով առաւելագոյն լուսաւիալ հաստատութիւնն ձեռնարտու- թիւն . վս զի ժողովական յայտարարութիւնք՝ի մէջ բե- րեն զմէծ և զզգաւշաւոր քննութիւն առաջարկեալ խնդրոյն , և զաւգնոյ՝ի նոյն միաբան դատաստան ։ Այլ քանզի այս խնդիր անագան շարժեցաւ ապ հայս , ըստ որում ասացաք՝ի յառաջաբանին , (Թիւ ե.) վասն այն ոչ բազում ժողովս , և ոչ կարի վաղնջականս գտա- նեմք լեալ յայգի մերում յաղագս այսր խնդրոյ . այլ ըստ աւանդելոյ պատմութեանց մերոց՝ յերից ազգային ժողովս գտանի բան կիք քննութեան խնդրոյս ։

լե՛ր. Ա՛ռաջին ժողովն՝ որ մասամբ ինչ յայտ արար զայս ձշմարտութիւն, եղև շիրակաւանս երկիրն՝ արա-
քեալ՝ ի զաքարիայ կաթողիկոսէ յամին 862, ըստ զու-
զամ եպիսկոպոսաց, վանականաց և իշխանաց՝ ընդ-
դէմ զանազան աղանդոց. որ յառաջին նզովքն ասէ
այսպէս. * Ա՛մէն ոք ոչ խոստովանեցի՝ սէյ և կնո-
դանարար երիդուհին մի ընդունել և երեք անձինք,
միայն անպատճառ, և զորդի՝ ի հօրէ, և զՀոգին՝ որ
՝ի նոցունց էութենէն՝ հարթ և հաւասար և հաւասա-
կաց, այնպիսին նզովեալ եղիցի։ ‖

Ա՛րդ՝ ասէ՛ն զՀոգին՝ որ՝ ի նոցունց էութենէն, յայտ առ-
նեմ զերկուսին՝ ի հօրէ և յորդւոյ. և երեւի այս՝ ի կրկին
գլխոց. Ա՛ռաջ՝ ի բուն յարմարութենէ կարգի բովան-
դակ բանին. մի զի գլատակութենէ ածական երկմտին յի-
շատակելով, ասէ, թէ հայր անպատճառ է. այլ ոչ ե-
րեսաւ յայտնի անձնէ։ Ա՛ւ զորդի ասէ՝ ՝ի հօրէ, այլ՝ ի հօ-
րէ միայն երկասի ծննդեամբ։ Ա՛ւ ինայր ապա ծանու-
ցանել՝ թէ յումմէ՞ է Հոգին. ասէ, ՝ի նոցունց էութենէն.
և ո՞չ տեսանէ՝ զի կամի այսու ժողովն ցուցանել զե-
րկուսին Հոգւոյն. ապա թէ ոչ՝ թերի վճռէր գտանա-
կան բացայայտութենէն՝ չյայտնելով զերկուսին Հոգւոյն,
զոր կարգ բանին պահանջէր յայտնել։ Ա՛յսր, եթէ
ժողովն իմանայր՝ թէ Հոգին ևս՝ ի հօրէ միայն ել-
նէ, Տարկ էր նմա բացայայտել զայն՝ ի կարգին։
Ա՛յս քաջայայտ է՝ թէ՝ ի նոցունց էութենէն ասելով,
իմանայր զերկուսին՝ ի նոցունց՝ իբրև էակից և համա-
բուն։

Ընդհորդ, յարտաքին պարագայիկ ժամանակին երևի
այս գիտաւորութենէ ժողովին. Ա՛ն զի ժողով շիրակ-
ւանու գումարեցաւ՝ ի յորդորմանէ փոտայ պատրիար-
գին կոստանդնուպօլսոյ, առ որով շարժիւր այս խրն-
դիր՝ ի մէջ յունաց ընդդէմ լատինացւոց. և հակառա-
կութենէ փոտայ առ Հռովմայեցիսն՝ զայրացել էր. մինչ
զի սակաւ ամօք վինի՝ երկու ժողովովք ընդդէմ եկաց
նմՅ փոտ, յամին 867, և 869. և գրեաց ևս հակա-
ճառութենէ ընդդէմ բովանդակ և յորդւոյ։ Ա՛րդ՝ այսո-
ցիկ իրազեկ գովով վարդապետացս ժողովին շիրակա-
նու, և գիտելով՝ ի գրոց առաջին վարդապետացս յու-
նաց և Հայոց՝ թէ բովանդակ Հոգւոյն սէյ նաև յորդ-
ւոյ միաբանի ընդ ուղղափառ հաւատս, կամ՝ ցայս
ցիկ իրազեկ գովով վարդապետացս ժողովին շիրակա-
նու, և գիտելով՝ ի գրոց առաջին վարդապետացս յու-
նաց և Հայոց՝ թէ բովանդակ Հոգւոյն սէյ նաև յորդ-
ւոյ միաբանի ընդ ուղղափառ հաւատս, կամ՝ ցայս

և ոք բացայայտել ի դատաստական բանս իւր , այնպիսի ոձով որ ընտրել և դիւրընկալ էիցէ առ լսոյս . որով թէ զիւր միտս ծանուսցէ ի վէր այսր վարդապետուէ , և թէ մեղմ ոձովն մի գրգռեսցէ զլսոյս ի նոր հաւատակուածէ . որովհետև յատուկ առաջարկութիւն ժողովոյն ոչ էր այս խնդիրս , այլ յաղագս երկուց բնութեց ի քրս , և մի ժողովոյն քաղկեդոնի ։

Ի. Ասացաք , թէ ի կիր արի ժողովն զայս եղեալ . նախ քանի իբրև դիւրընկալ առ լսոյս . նախ՝ զի և նա ինքն փոս ի թղթին առ զաքարիա կաթողիկոս ասացեալ էր զնման բանս , խոսելով յաղագս հոգւոյն սրբ . * Վասաւորէ Վսայը և ղորդի , զի ի նոցունց էութէ առնուէ և տեբակերտէ զարաբածս ։ * Ոչ թէպէտ փոս այլով մտօք խմանայր զայս , բայց ժողովն շիրակվանու կամեցաւ ըս մտաց ելողութէ դնել զայն ի դատաստանէ իւրում՝ Ոչ կիզէ , զի այս եղանակ ծառ նօթ էր լսունաց , առեալ ի բանից սեբէբրանոսի հինն և երևելի վարդապետին . որ ի Ճառի ծննդեան , * Ի մէջ քառասերաց գքեզ խոստացայց Ճառէլ , ասէ ի վախճանին . * Նծներն ոչ հօր , և ծնեցեալդն ի նմանէ որդւոյն միածնի , և զոհ հոգւոյն՝ ելոյն ի նոցունց էութէ , երիցն միութէ փառք յաւիտեանս յաւիտեանց , ամէն ։

Ալ. Երևս ասիցէ ոք , թէ բանն ի նոցունց էութէ ոչ նշանակէ զելուածն , այլ զՀամագոյութիւնն ըս հօր և որդւոյ ։ Պանզի ըս կանոնի ծաղաբանից՝ էութիւնն ծագային ոչ է սկիզբն ծնողութէ կիս բղխողուէ . ուստի անմտութէ է ասէլ , թէ հոգին զբ ելանէ յէութէ հօր և որդւոյ ։ Պատասխանեմք . այդ մեկնութէն ոչ յարմարի՝ ոչ ըս մտաց խօսողացն , և ոչ ըս եղանակի բանից նոցա ։ Վինք ժողովոյն շիրակվանու յայտնի էն՝ ի բուն կարգէ բանին , զի Վսայը անպատճառ ասէ , և զորդի ի հօրէ ելեալ , ուրեմն զՀոգին զբ ի նոցունց էութէ ասելոյն , յայս առնէ զբանէրն ի նոցանէ ։ Լսակ միաբ սեբէբրանոսի ինքնին ի բառիցն գուցուհին . զի ելոյն ասէ ի նոցանէ էութէ ։ Լսյսպէս և ի բանի մեծին խոսբոյովս , զոր եդաք ի թիւն ժ թղ , ասի եղծառն ի նոցանէ էութէ ։ Լսրդ ուր ելանել կամ բղխել դնէն վարդապետք , անմտութէ է ի համագոյութէն նշանակութիւնն

ամէնսին զանն ։

Լչէ դարձեալ, եղանակ բանիցն առելի ինչ ցուցանել քան զՀամագոյութիւն. ապա թէ ոչ՝ մնար էր նոյն-պէս ասել, թէ որդին և յհօրէն հոգւոյն. որովհետև Համագոյ և Ը նմա. և սակայն ոչ ոք ի վարդա-պետաց այդպէս խօսեցաւ մինչև ցայժմ։ Ալ ասն որոյ Հարկ է Ը ունել, թէ նաև ասէրն լոկ՝ չէ՞ն հօր, կիմ որդոյ, Ը Համագոյութեան ի մէջ բերել և զերծուին։ Ա՛ղաղատ կերևակարել, թէ զայսպիսի եղանակ խմննա-լով նաև ի վէր Համագոյութիւն, ոչ արտաքս Թողու զերծուին, այլ մանաւանդ լռելեայն ի ներքս փակէ։ Ալ ե զի Համագոյութիւն ածային անձանց ոչ է իբրև զարարածոցն անչատուկ և պիտակապէս առագեալ, յորս բաւական է տեսակարար միութիւն բնութեն առ ի ասել Համագոյ միաեանց, թեև զանազանեալ իցեն անհատական բնութիւ, և մին չիցէ յատաջագեալ յայլ-մէ։ Ա՛յլ Համագոյութիւն ածային է ամենևին նոյնու-թիւն միոյ անհատական բնութեն ի զանազան անձինս, որոց մին իցէ ելեալ յայլմէ. այնպէս զի ածային էու-թիւնն իցէ ի միոյ անձնէն հաղորդեալ միւսոյն, Ը որում ասի Համագոյ։ Ջորմէ ձեռնադիրն ածաբանիչ, թէ ի գնելն զՀոգին ըե ի հօրէ միայն ելեալ և ոչ յորդւոյ, այնուհետև Հոգին ըե ասելոր Համագոյ տի-բապէս Ը հօր միայն, և ոչ Ը որդւոյ, բայց եթէ իբրև հեռապէս և միջնորդութեամբ հօրն։ Ալ ասն այսո-րիկ ի զուր ջանան ոմանք ի Համագոյութեան միտս ձգել զայսպիսի բանս. զի տակաւին յեվմնէն ոչ վեր-ծանին։

Իսա. Ա՛ռ այն զի կանոն ածաբանիչ առէ, էուԹէին ածային ոչ ծնանի, կիմ ոչ բղխէ ևն, կարի այլազան է ի խօսից վարդապետաց։ Ալ ե զի կանոնն խմննալ զէ-ուԹին պարզաբար և բացարձակ իբրև ուղղակի պատ-ձառ ծնողութեն կիմ բղխողութեն. և որպէս ածաբանիչ առէն, իբրև պէղէն որ. և Ը այսմ յիրաւի անհնար է լռելել Ը ուղղափառ հաւատոց, որ զաւանի զիրական նոյնութեն ածային էուԹէնն Ը ելեալ անձանց. իսկ եթէ էուԹէնն լիներ ուղղակի յատաջածող անձանց, Հարկ էր իրապէս զանազանել ի նոցանէ. զի ոչ ոք ինքն զինքն յատաջածէ։

Իսակ առացեալ վարդապետաց, չէ՞ն հօր, կիմ որդոյ, ոչ խմննալ զէուԹէնն ածային բացարձակ, այլ մտա-

ծնեալ՝ի հայր կի՛ յորդի ։ և այն ևս ոչ ուղղակի , այլ կողմնակի՛ ի բացատական հոլով ։ ուստի էուԹիւնն ՝ձծային իմանի իբրև սէիզէն ոբՀ ծնողուԹե՛ կի՛ բղխո-ղուԹե ։ իսկ սէիզէն ոբ՝ լինի անձն հօր , կամ որդւոյ , որք իրանց զանազանին՝ի յատաջՀկեալ անձնէն ։ Ա՛յլ ԹԷ վարդապետք այսու ոՀով իմանային և բա-յայայտէին զէլուսն ՝ձծային անձին , և ոչ լոկ վՀա մագդալեԹիան , անմարԹ է երկբայիլ այնմ՝ որ գէԹ վէր՝ի վերոյ հայեցեալ իցէ՝ի գիրս նո՛ ։ Ա՛յս ինքն տէէրական ժողովն նիկիոյ՝ի նմին իսկ հանգանա-կին ասաց ։ * Ընծեալ յոյ հօրէ միածին , այսինքն չե-ռուԹէ հօր ։ ‖ Ա՛ՀԹծն կիւրեղ ։ (Պատասխանց ։ ԹղԹ ։ 202։) գրէ ։ * Ա՛սեմք զնա յէուԹէ՛ն ոյ և հօր անձնա-ռաքար ծնեալ ։ ‖ և զարձեալ ։ (ԹղԹ ։ 325 ։) * Ընոյ հօր էուԹէ՛ն ծագեցելոյ բանին ։ ‖ Ա՛ստի առեալ ասի՛ի չարակնոցն ։ (՝ի է ։ կան ։ ծննդեան ։ ՝ի հարցն ։) * Որ յանձնառելի ծոցոյ հօր յէուԹէ՛ն ծագեցար՝ արե-գակին արդարուԹէ ։ ‖ Տէս զնա այսր՝ի բացատրուԹէ չարակնոց , (ԹիՀ 257 ։) ՝ի վէր բանին ։ Որ՝է հայ-բանի էսիուՆէ յառաջ ընդեռաւ , Ա՛յլ մեք մատիցուք՝ի տե-սուԹէ երկդ ժողովոյն ։

Ի՛ոյ ։ Ա՛յրերորդ ժողովն՝ յորում յատուկ ինդիր և քննուԹէ չարժեցաւ յաղագս բղխմանն՝ի յորդւոյ , գումարեցաւ՝ի սիս ։ զորմէ որոշաբար պատմեն երկո-քին ժամանակակից և ականատես մատենագիրք՝ Ակ-բակոս վարդապետ գանձակեցի , և մեծն Ա՛րգան՝ աշակերտք վանական վարդապետին ։ Ա՛յս ասեն ԹԷ ՝ի Ը ԹուՀին , յոր յամին 1251 ։ Հայրապետն Տաւուխոյ՝ որ էր ենովկենտիոս յորդի , գրեաց առ կաստանպին կաԹողիկոս և առ ՀէԹում ԹագաւորՀ , ԹԷ պարտ է խոստովանել զէլուսն Տոգւոյն սըՀ նաև յորդւոյ ։ Ակ կաԹողիկոսն Տաւաքեալ վարդապետս կիւիկիոյ , գրեաց առ արաՀելեան վարդապետսն՝ Տարցանելով մի՛ն ինդրոյս այսորիկ ։ զորմէ այսպէս ասէ կիրակոս ։ * Ա՛յս նոքա քննեալ ցածաշունչ գիրս առաքելոյ , մնրգաբանիչ , և սրբ վարդապետաց ... (գտին) ուղ-ղակի գՏռովմայեցւոյն խոստովանուԹէ ։ ‖ Ա՛յս յա-ռաջ բերելով զմկայուԹիս վարդապետաց , ասէ ԹԷ Տամաձայն գտաք Ա՛ռաքելին , Ա՛ԹանաՀ , Գրի-գորի ՀաճաՀանին , Ա՛ԹաՀացւոյն , Ա՛ռարսղի , Ա՛փրեմի ,

Ա՛ռ

Ասկեբերանին , Աոլսկաի , Աոեւիանոսի . և աւար-
տելով զգանն ասէ . * Ա՛յսպիսի խոստովանութիւնս
ընծայելի է յեկեղեցիս Հայաստանեայց , և յոգիս կիւ-
րակոսի . և համարձակ արժան է քաղցրագին՝ ոգիի՛ ի
հօրէ ելեալ , և յորդւոյ երևեալ . Օ այս պատասխա-
նեցաք թզթոյն արևմտից . և մեք՛ ի սոյն հաւատ հաս-
տատեալ կամք ընդօրէնք երկրորդեն սէր ։ ‖

Ա՛իսկայն այսմ գրի՛ և վարդան , թէ յընդդէմ գան-
նալն յունաց , վրաց , և ասորւոց , հայք * Ա՛ինչեցին
զդաւանութի՛ առաքելոց սէրց՝ ի՛ ձեռն ածականքն վար-
դապետին վանականի . և գոին զայն համախոհ երե-
ւելի արանց փառաւորաց՝ աթանասի , գրիգորի ածա-
բանի , գրիգորի նիւսացւոյ , գրիգորի լուսաւորչին ,
և այլոց սէրց ։

խէ . Ա՛ինուհետեւն արարեալ՛ ի ձեռն վանական
վարդապետին՝ ոչ երևի լոկ բանիւ , այլ գրաւորական
արտադրութի՛ . զի արար նա յատուկ ձառ՛ ի վե՛ր այսր
խնդրոյ՝ հաստատելով զդիւանն նաև յորդւոյ . զոր
և կիրակոս յառաջ բերի՛ յիւրում պատմութի՛ն . և
մեք բաղդատութի՛ երկուց օրինակաց քաղելով զամենա
հին պատշաճեալս յայս խնդիր , դիցո՛ք առաջի ։

* Ոգի՛ ի՛ հօրէ , և հոգի՛ ի՛ հօրէ և յորդւոյ ։ Հայր
,, արմատ , որդի բոյս , հոգին՛ ի յարմատոյն և՛ ի բու-
,, սոյն բողբոջ ։ Հոգին՝ շունչ . որդին՝ բերան . հայր՝
,, գոյ . (յո՛ բուն գոյակին , ոչ մարմնին բաղդատեալ՝
,, ատ բերանն ։) Հոգւոյ բերանոյ նորա (յո՛ հոգւով)
,, ամ՛ զօրութի՛նք նո՛ր . . . և թէ փչեաց յերեսս նոցա
,, և ասէ . առէ՛ք զՀոգին սո՛ . . . . Որդի՛ ի՛ հօրէ , և
,, հոգի՛ ի նոցունց , ասէ սէնն եպիփան ։ Որդի՛ ի հօ-
,, րէ ելանէ . և հոգի՛ ի յորդւոյ և՛ ի հօրէ՝ երկ . որդի՛
,, ի՛ հօրէ առնու , նմանապէս և հոգի՛ ի յորդւոյ . . . .
,, Այն հայր , զի ոչ յայլմէ հօրէ . և այն որդի , զի՛ ի
,, հօրէ . և այն հոգի , զի՛ ի հօրէ և յորդւոյ ։ Հայր
,, անծին ասի , զի ոչ յումէ՛ք է . և որդի՝ ծնեալ , զի
,, ի՛ հօրէ է . հոգի ոչ ասի որդի կի՛ ծնեալ , զի մի՛ երկ
,, կու եղբարք թո՛ւեսցին . և ոչ երկու որդի , զի մի՛
,, դուստր կոյծիցի . և յորդւոյ միայն , (յո՛ ոչ յորդ-
,, ւոյ միայն ,) զի մի՛ թոռն համարիցի ։ Կու ընդէ՛ր
,, ծանրանաս ոմ՛ իմաստուն և ճշմարիտ հաւատացեա՛ք ,
,, երկու պատճառ իմանալ . (յո՛ երկու անձն պատճա-

,, ոզը ։) Բարսեղ Հարցմաներ զ՝ըզայր իւր զգրիգոր ,
,, զի՞նչ է սկիզբն սկզբանն . և՜նա ասէ , առաջին
,, պատճառն երկի՜ պատճառին ։ ||՝Ով սիրելի , ամ
,, այլ ոմանք իցեն պատճառ հայր և որդի , եթէ ոչ՝
,, հոգւոյն իրոյ . . . . ||՝Ա՜ւ զարձեալ ասեմ , (եթէ)
,, քանզ քո՛ի մտացդ է առանց հոգւոյդ , անհոգի է
,, քո քանզ . և թէ հոգւոյդ է առանց մտաց , անմիտ
,, է՝ քո քանզ . ապա թէ՛ ի հոգւոյդ և՛ի մտացդ , հա
,, գևոր և մտաւոր է՝ քո քանզ ... ||՝Ոգին եթէ՛ ի հո
,, րէ միայն ասիցես եւ՜ և բղխումն , անբան է հոգին .
,, և թէ յորդւոյ միայն ասիցես , օտար սկիզբն է . իսկ
,, եթէ՛ ի հօրէ՛ և յորդւոյ , հնմանիտ է և յորդւոյ ։ ||
Յայսքան և այսպիսի են բանք վարդապե-
տին՝ գրեալք՛ի Լատագովսէթէ բղխման հոգւոյն և
յորդւոյ . զորս յանձին կալան վարդապետք մեծին
հայոց . և միաձայն դաւանութեա՜ առաքելին՛ի ժո-
ղովն ասոյ . և ըստ նոցա քննութեանն հաւանեալ եղև
հռովմէացւոցն խոստովանութէ՜ն՛ի բովանդակ եկե-
ղեցւոյ հայաստանեայց ։ ||՝Ո այսորիկ յառաջաբերեալ
բանքս ոչ համարիս թէ՛ւև առանձին մարդոյ ուրուք
վարդապետութէ՜ն , այլ ընդհանուր եկեղեցւոյ հայոց
ժողովական բացայայտութէ՜ն՝ կանոնական քննութէ՜ն
հաստատեալ ։ Յորմէ՜ ունիս խնդրել , թէ միաբան
հաւանութէ՜ն վարդապետաց հայոց՝ի ցոյց բղխմանն
՛ի յորդւոյ առնոյր զասէն գրոց , ||՝Ոգւով բերանոյ
նո՛ւմ զօրութէ՜ն նո՛ւ . և թէ առնու յորդւոյ , և թէ
փչեաց և ասէ , առէ՛ք Հոգի՛ սո՛ւ ։ ||՝Ա՜ւ զարձեալ , սոյն
վարդապետութէ՜ն տարածեցաւ յայնժամ՝ ըստ վկայելոյն
կիւրեղեայ ։ ||՝Ակ թէ՝ նոյն տեւեաց յապրելն զաւգու-
ստոս , վկայեսցէ՛ յաջորդ ժողովն ։

Խ՜ղ . ՛|՝ Թուվին չղա՜ . (՟ի տարին 1342 .) միաբան-
գամ՝ ժողովական հաստատութէ՜ն վկայեցաւ բղխումն
Հոգւոյն և յորդւոյ՝՛ի մխիթարայ կաթուղիկոսէ , և
՛ի կոստանդնոյ՛ ի՜ ալբասին հայոց . առ որս յղեալ էր
Հռովմայ հայրապետն գՀաւաքութէ՜ն մնալոյ բանից ինչ՝
Թուվով հարիւր եօթն և տասն՝ այսպէսեալ՛ի զուր տա-
բասանութէ՜ն նեղսեսի ուրուն հալածական վարդա-
պետի . որոց վերջաւորն պատասխանին պահանջէր
հայրապետն ՛|՝ի հայոց ։ ||՝Այս միխիթար կաթողիկոս
ժողով գումարեալ՛ի սիս՝ քահանայիւն եպիսկոպոսաց ,
հինգ

հինգ վարդապետաց , տասն վանահարց , և քառասուց
երիցանց , միոյ միոյ յամենատեղեացն գրեցին պա-
տասխանի . որ և ՚ի լատինն թարգմանեալ տարագրե-
ցաւ ՚ի մատենիս ժողովոյ ։ (Ա՛նսխ . Հատ. իե . եզ.
1186 ։) Ա՛րդ՝ յառաջին գլուխն ասէ ամբաստանին ։
Ամանք ՚ի նահինի վարդապետաց Հայոց ասացին ԲՂՂ-
խանն և յորդւոյ ։

Պատասխանի ժողովոյ . * Ա՛ստուածք է՝ զի Թէպէտ
սակաւս ունիմք ՚ի վէր այսր նիւթոյ , սակայն ուրեք
ուրեք գտանի ՚ի գիրս մեր՝ (իմն եկեղեցականս ,)
բղխումն Հոգւոյն ՚ի յորդւոյ՝ ոչ ՚ի հօրէ . ոչ յաղօթս
պէտս եկատուէին՝ որ յիմ ամի լսեցեալ լինի առ
հաստարակ յԱ՛ստուած եկեղեցի Հայոց , և առ այսոցիս .
Ա՛ր եսգ ՚որ ՚որ զօրութեց , և ՚ամ Ա՛ստուածք , աղբիւր
լուսոյ , և ՚ի քէն բղխեԼ անքննասքար ՚ի հօրէ և յորդ-
ւոյ Հրաշագործ ՚ոգ Հոգի ։ ‖

Բարի ամբաստանին . Ա՛սոյց ՚ի 612 ամաց հետէ՝ վար-
դապետք մեծին Հայոց Թողին զայս . արարեալ ժո-
ղով յայսմ ժամանակի , յորում սահմանեցին՝ մի և
ասել յորդւոյ . և զառաջին վարդապետան՝ ոչք յորդ-
ւոյ ասացեալ էին , զառաքպարտեցին , և զՀակառա-
կօղսն բանսիւք և կապանօք խոշտանգեցին . և այժմ
ո՛չ ոք ՚ի հայոց իշխէ ասել , բայց ոչք միաբանեալ էն
ընդ Հռոմէական եկեղեցւոյ ։

Ա՛ւ այս մեռցածին ամբաստանուԹի պատասխանի
ժողովն . * Ա՛յս ամէն էն քանք խաղանակք և ինքնա-
հնարք , և օտար ՚ի Ա՛ստուածուԹէ . վն զի Եթէ այն-
պիսի ինչ անցեալ էր առ Հայս յայնպէս բղխման Հոգ-
ւոյն , Հաւաներ առ մեզ կամ գրով , և կամ յաջոր-
դուԹէ . սակայն ո՛չ ընտ լուծանք զայդ . և զասացե-
լոցդ ստուԹէ երկոքումիւք ցուցանեմք . նախ՝ զի ասէ
յառաջին մնասին , Թէ ոչ ոք ՚ի Հայոց իշխէ ասել կի-
ուսուցանել զայս ։ Ա՛յլ մեք ցուցաք վերագոյն յա-
ղօԹս Հոգւոյն սէր , Թէ ըստ Համարին եկեղեցի Հայոց
քարոզի Հոգին ՚որ և ընծանել ՚ի յորդւոյ՝ ոչ և ՚ի հօրէ ։ ‖
Ձեռ այսր ժողովն յայտ առնէ՝ Թէ այնպիսի ժողով
Հակառակօղ ըստ նշանակեալ ԹուՀականին՝ Եթէ իցէ
Ա՛ստուածք , միայն մնանգլեբաի ժողովն կարէ լինել .
և ասկայն ՚ի նմին ոչինչ յիշատակ եղև բղխման Հոգ-
ւոյն ։ Ա՛յլ ապա ՚ի վէր բերէ . * Վ՚ոտեալ և զարձեալ
զի

զի յորժամ բղխուսին հոգւոյն սկիզ՛ի յորգւոյ՝ ոմն՛ի
Հօրէ՝ սահմանեսցա՛ի հաւուկական եկեղեցւոջ, թէ-
պէտ յոյնք ընդ՛եմ դարձան, բայց վարդապետք Հայոց
ընկալան ժողովով. ոմն գտանի առ ոմ զ՛ի պատմուխս
որ՛ի ոմ ծն հայք. այլ զանուն պապին՝ որ առաքեացն,
չունի՛ք յայտնապէս ։ Այլ՛ի փոքր Հայս՛ի ժամանակս
արքային մեծին Տեմմ և ոչն կոստանդնոյ կաթողի-
կոսի՝ գրիգորիոս պապն (պարտի լինել, ենովկեն-
տիոս ։) առաքեաց հրեշտակ, և հրամայեաց թըղ-
թովք ասել և դաւանել զՀոգին որ ելանել՛ի յորգ-
ւոյ՝ ոմն՛ի Հօրէ. և նոքա ժողովով ընկալան և հաս-
տատեցին. և առաքեցին յարևելս. զոր և նոքա ըն-
կալան և հաւան եղեն ։ (այս այն ժողով է՝ զոր պատ-
միցաք՛ի Թիւն խը ։) Այլ յետ ժամանակաց միա-
բանութեան մերոյ ընդ Հաւուկական եկեղեցւոյ՝ առ-
աւելապէս բացայայտեցաւ և տարածեցաւ՛ի ժամա-
նակս օշնի արքայի, և ոչն կոստանդեայ կաթողի-
կոսի ։ ||

Ասէ՛ Յաւելու ամբաստանին, Թէ ուր ուրեք՛ի
գիրս Հայոց գտանի ասացեալ ելանել՛ի յորգւոյ, նոքա
իմանան զժամանակաւոր ելուսին առ՛ի սրբել զարա-
բածս, և ոչ զյաւիտենական՛ի գոյ անձնաւորական։
Պատասխանի ։ * Այս այդ չէ ձմարիտ ...
ուր բանքն ոչ Հայկն և ոչ տանկն յարարածս՝ այլ յան-
ձինս Հօր և որգւոյ, յայնժամ իմանամք զայն յաղագս
յաւիտենական ելմանն. որպս՛ի նախայիշատակեալ
այօթն ։ Իսկ յորժամ տուէաւ լինի կամ առաքի Հո-
գին սրբ՛ի նորոգել և՛ի սրբել զարարածս, յայնժամ
իմանամք զայն յաղագս ժամանակաւոր ելմանն. վա-
րդոյ ոչ բարւոք ասեն ։ ||

Ասէ՛ Յաւելու ամբաստանին, Թէ՛ի հանգանակին ասեն.
Հաւատամ՛ի սրբ Հոգին յանեղն և՛ի կատարեաձն. որ
խօսեցաւ յօրէնս և՛ի մարգարէս և յաւետարանս. և
եղ՛ի յորդանան, և քարոզեաց յառաքեալս, և բնա-
կեցաւ՛ի սրբսն. և ոչ լիշատակեն՝ Թէ ելանէ՛ի Հօ-
րէ, կամ՛ի Հօրէ և յորգւոյ։

Պատասխանի Ժողովն. * Պարտ է գիտել, զի անեղ
և խոստեալ յաւիտենից Հարքն սրբ ընդդէմ Հերետիկո-
սաց, որք եղականս և անկատար ասէին զՀոգին ։ Այս
որ ասի՝ Թէ ոչ քնաւ լիշէն՛ի հանգանակին ելանել

Հոգւոյն սէր՝ ի Հօրէ , և ոչ՝ ի Հօրէ և յորդւոյ , Թէպէտ ուրեք՝ ի պահատուէն գողացան և յանփոյթ լինելոյ առաքնորդաց գանձի՝ ոմն ասեն , բայց սովորաբար այսպէս գանձի՝ ի գիրս , և ասի յեկեղեցւոջ Հայոց , Է՝ ի հոգին սբ , որ՝ ի հօրէ ելանէ . և յետ միաբանելոյ եկեղեցւոյն Հայոց ընդ Հռովմէական եկեղեցւոյ՝ ասեմք յայտնապէս և ուսուցանեմք՝ Հոգին՝ որ ելանել՝ ի յորդւոյ՝ ոմն՝ ի Հօրէ ։ ‖

Ի վերջի կնքէ ամբաստանն . յորժամ ընթեռնուն զաւետարանն յովհաննու՝ ուր ասէ , միխիթարիչն ելանէ՝ ի Հօրէ , զայդ ասեն և խոստովանին ։ Այլ բազումք՝ ի նոցանէ ուրանան զելանելն՝ ի յորդւոյ . և եթէ ոմանք հաւատան զայդ , ոչ իշխեն ասել յայսպէս ։

Պատասխանի Ժողովն . * ‖ Է ուրեք գտանեմք՝ Թէ եկեղեցին Հայոց Հակառակ լեալ իւր բղխման Հոգւոյն սէր՝ ի յորդւոյ , կի՞ ոչ իշխեալ քարոզել Համարձակ . մանաւանդ այժմ , յորժամ միաբան է ընդ ձեզ բուռ եկեղեցւոյ . Թէպէտ և անգամք քան ոչ եղեն առանց Հակառակողաց ոմանց ։ ‖

Ի՛ Ասքան էն քանիք ամբաստանութենն՝ յորոց երևի ոգի ամբաստանողին . և այս պատասխանիք ժողովոյն՝ յորս փայլէ խաղաղական Հնմարտասիրութիւն վարդապետացն Հայոց , ոչք անխտրորակ դատանուն Թէ՝ վկայէն զերծանելոյ Թէ բղխմանն՝ ի յորդւոյ՝ Թէ յինքեանց , և Թէ յայգէն Հայոց . յորոց առաւելապէս զերիս ինչս արժան է՝ մի՛ մտանել ։ Այսո՝ Թէ վարդապետութիւն բղխման Հոգւոյն սէր՝ ի յորդւոյ՝ Թէպէտ ոչ այնչափ յայնմ առանդեալ էր յառաջին վարդապետաց Հայոց , մանաւանդ եկեղեցական գիրս , սակայն ուրացուիլն այնր վարդապետութեն ոչ յումեքէ լեալ էր բնաւ , ոչ առանձինն , և ոչ ժողովով . վասն որոյ մի՛ ոք Համարեսցի՝ Թէ ոչ ընծանելով զբղխումն՝ ի յորդւոյ՝ պահէ զանանդութեն այգին ։

Արդէ , (որ և զԵտ գայ առաջնոյն ,) Թէ՝ ի հրաւարակիլ այսր Հնմարտուէ առ եկեղեցին Հայոց յիւրաքանչիւր ժամանակս , առանց Հակառակուէ յայտնապէս ընկալեալ էղև՝ ի նոցանէ , Թէպէտ և զայլ մերձաւոր ազգս տեսանելին անՀաւանս այնմ ։ Այլ ընծանելութենն՝ ոչ առժամանակեայ կամ սակաւուց ,

այլ հաստատուն և հասարակաց. զի յամ եկեղեցիս, ասէ ժողովն, բացայայտ դաւանեալ էր յաղօթս պեն-տէկոստէին, և 'ի հանգանակին. և զայս ո՛չ եթէ յիւրմէ նորոգ մուծեալ ասէ, այլ արդէն այնպէս սովորեալ։ Յորմէ իմանամք, թէ յետ միւս ժողովոյն սսոյ՝ որ 'ի Չ Թու՛ին, սկսեալ էր այն սովորութի՛ն, և տարածել՝ յԸ հանուր եկեղեցիս՝ մինչև 'ի չղա՛ Թիւ՛ն, ցի՛ է՝ ընդ միջոցս իննսուն և մի ամաց շարունակեալ։ Այսմ միւս ևս ապացոյց գտանեմք զայն, զի 'ի մաշտոց գիրք մի գրեալ 'ի չղ՛դ Թու՛ին, ցի՛ երեք ամօք զկնի ժողովոյն, 'ի ժամանակս նորին մխիթարայ կաթողիկոսի, 'ի կարգի ձեռնադրութե՛ եպիսկոպոսի, անդ ուր հայրապետն հարցանէ զդաւանութի՛ն ընտրելոյն յեպիսկոպոսութի՛ն, այսպ՛ս հարցանէ վ՛ս հոգւոյն սբ՛յ. * Հաւատա՞ս դու կամաւ և յօժարութբ՛ զ՛սբ հոգին՝ ճշմարտութբ՛ ա՛ծ։ Հաւատա՞ս ճշմարտութբ՛՝ զի առաքի և ելանէ 'ի հօրէ և յորդւոյ։ Հաւատա՞ս ճշմարտութբ՛՝ զի հաւասար է նոցին, և ամենակարօղ ոպ՛ զնոսին. և ինքն անժամանակ ԸԸ հօր և ԸԸ որդւոյ։‖

Պատասխանէ ընտրեալն, Հաւատամ։

Եւ թէպէտ 'ի ձեռագրի անդ յանդուգն ոք քերեալ է զբառն և յորդւոյ, և փոխանակ գրել՝, հոգին ա՛բ, սակայն չէ կարացեալ ծածկել ո՛չ զճշմարտութի՛ն, և ո՛չ զիւրն յանդգնութի՛ն. վ՛ս զի յաջորդ բառքն՝ նոցին, որպէս զնոսին, յայտնապէս ցուցանեն՝ թէ յառաջ քան զայն յիշատակեալ են հայր և որդի, և ո՛չ եթէ հայր միայն։

Երրորդ, նկատել արժան է՝ զի որոշաբար պատմէ երկու ժողովս լեալ 'ի հայոց յաղագս այսր վարդապետութե՛. մին՝ 'ի մեծն հայք, ոպ՛ և գտանեմք ասէ՝ 'ի պատմութի՛ս մեծին հայոց. և միւս 'ի փոքր հայք 'ի սիս, որ ինքն ընկալաւ, և առաքեաց ևս յարևելս, ցի՛ առ վարդապետս մեծին հայոց, և նոքա նոյնպէս ընկալան։ Արդ՝ երկ՛գս այս յայտնապէս այն ժողով է, որ եղև 'ի Չ Թու՛ին ԸԸ պատմութե՛ն կիրակոսի և վարդանայ։ Իսկ վ՛ս առաջնոյն՝ քանզի չի՛ք բացայայտ ծանօթութիւն յառձեռն եղեալ պատմագիրս մեր, Թու՛եցաւ ոմանց՝ թէ գուցէ զմի ժողովն սսոյ որ 'ի Չ Թու՛ին, յերկուս զատանէ մխիթարայ ժողովն, ԸԸ որում կէս մի 'ի փոքր հայք եղև, և կէս մի 'ի մեծն հայք։

հայք : Սակայն ժողովին կարի որոշաբար զատանէ զերկոսին մանրամասն պարագայիւք ըստ տեղւոյ և ըստ ժամանակի . վասն որոյ առաւել հատանելի է այլևայլ ժողով լինել՝ ի զանազան ժամանակս դատմարել : Նակ թէ որ այն ժողովէիցէ , կամ պատմութիւնն ծածկեալ մնայ ի մէնջ , և կամ եթէ էցէ ոմի ի ծանուցեալոցն մեզ ժողովոց, համարիմ զչերակվանու ժողովն. որում ի դէպ գան պարագայքն՝ զորս դնէ Մխիթարայ ժողովն : Ա՛ւ զի ասէ՝ թէ յորժամ ի հռովմէական եկեղեցւոջ ընծայեսցի բոլհուան ի յորդւոյ ևս , և յոյնք հակառակ կացին , եղև ժողով ի ռէճն հայք , և ընկալան զայն . թէպէտ անուն պապին անյայտ է ի մէնջ : Այս պարագայ ժամանակին և տեղւոյն՝ ի դէպ գայ ժողովոյն չերակվանու . զի յիննեերդ պատուն՝ յորում եղև այս ժողով, տարածեցաւ առ հռովմայեցիս ընդհանուր դատանութիւնն բոլհան ի յորդւոյ . և յոյնք յայնմ ժամանակի յայտնի դիմադարձ լինէին այնմ վարդապետութեանն՝ ըստ գրգռութեանէ փոտայ պատրիարգին : Նա յիրաւի ասէ՝ չգիտել զանուն պապին . զի ի պատմութիւնն ժողովոյն չերակվանու չիք այդմ յիշատակ . բայց այսու քանիւ ժողովն Մխիթարայ կարծել , թէ ի հռովմայեցւոյ շարժեալ արդեօք՝ ոչ ի յունաց՝ որք զհակառակն թելադրէին , այլ յայնցանէ՝ որք հաճախոհք էին ընդ հռովմայեցւոյ : Նա ահա այս պատճառ բաւական էր ժողովոյն Մխիթարայ՝ կարծել , թէ ի հռովմայեցւոց անտի ծանուցաւ ժողովոյն չերակվանու այս խնդիր . և նա ըստ որում ետես զայս՝ միաբան ընդ աւանդութիւնս առաջնոյն վարդապետաց , ընդ այնմ և բացայայտեաց մեղմով, ոչինչ հոգա-

ցեաւլ զյուսնացն անընդունելութիւն ։

Արդ՝ ըստ վկայելոյ իսկ ժողովոյն Միլիտարայ՝ հաստատեցաւ առաջարկութիւն այսր երկրի յօդուածոյ, զի թէ եկեղեցին հայոց յերկուս ազգային ժողովս իւր անհակառակաբար ընկալաւ և բացայայտեաց զերանելի հոգւոյն սէր և յորդոյ ։ Այսուհետ յաւելեալ նաև զհամաձայնութիւն հրեշտակաց կոստանդնոյ կաթուղիկոսին, զոր՝ի դիմաց իւրոց և համօրէն ազգին առաքեաց՝ի ժողովն փլորենտիոյ՝ առ՝ի դաւանել զաւանդեալն և զսահմանելն՝ի նոյն ժողովոյ, մնայ ասել թէ յայսմ ժամանակս յորս խնդրեցաւ՝ի հայոց պատասխանութիւն այսր վարդապետութեանն, առանց պատճառանաց ընկալան զայն, և միշտ ընկալան. և պահէին և ս անփոփոխ, եթէ անզգուշութիւն ոմանց ոչ՝ի ներքս արկանէր զսերմն հակառակութեան ։

Ասեմ. Պատանօր թուի ինձ տարակուսանս լինչ լսել յոմանց, թէ զի՞ է՝ վն նախնի վարդապետք հայոց թէ՛ յառաջնական գիրս, և եթէ յեկեղեցականս՝ յաձախակի զառ՝ի հօրէ բղխութիւն յիշատակեն՝ առանց որդւոյ ։ Եթէ արդարև ձանաչէին նոքա զբղխութիւն՝ի յորդւոյ և ս, սակայն ոչ զայդ յիշէին զայս. կամ վն՞ր արգելոյր զնոսա յայտնագոյն և ստէպ առանդել զայն ձշմարտութիւն յեկեղեցական գիրս. որով աներկբայելի լիւր երևէին միտք նոցա. և երկպառակութեանն ոչ գտանէր մուտ՝ի մէջ ազգին ։ Այլ կամ վկայութիւնքն՝ զորս առնումք՝ի գրոց նոցա, ոչ այնպէս իմացեալ լինին՝ որպէս մեք իմանամք. և կամ են միայն մասնաւոր վարդապետաց առանձին կարծիք, զոր և ինքեանք չիշխէին համարձակ քարոզել ժողովրդեան ։

Պէտ անպատճառ յառաջ ածաք զայս տարակուսանս. վասն զի լուծումն սորա՝ի բազում իրս դեղ մատուցանէ կարծատ մտաց, կամ տգիտաց ։ Եւ որպ պիտեալ արժան է, վն այլ է ձանաչել զձշմարտութիւնն ինչ, և այլ՝ ուսուցանել և քարոզել վնոյն այլոց, թէ՛՝ի քննական գիտութիւնս, և թէ մանաւանդ յածախինս. որոց մեծութիւնն և խորութիւնն՝ որչափ դժուարիմաց է՝ի մարդկանէ, նոյնչափ վտանգաւոր աւ տգէտս, ուսուցանել և զգուշութիւն յայտնելն ։ Զերկու վայս ոչ որոշելով անժուժկալքն բարուք, արժան համարին՝ զոր ինչ միանգամ ձանաչէ ոք, համարձակ աւետեցուն և

աւմ

ամ ուրեք հրապարակաւես առնել, Աշմարտասիրու-
թի՛ւ և նախանձ բարի վարկանելով զիւրեանցն անըն-
տրողութիւն։

Ա՛յ այդպես համարին և առնեն Աշմարիտ վարդա-
պետքն խոհականք. որք ըստ իմաստնոյն բանի (Ժողով.
Է. 7.) ընտրելով զժամանակ լռելոյ և զժամանակ
խօսելոյ, ա՛յ յօգուտ վարկանին զնա՛մ Աշմարտութիւն
Թափե՛լ ի լսելիս ո՛յր և իցէ, ե՛րբ և իցէ, ո՛ւր և իցէ.
այլ ընտրելով զանձինս՝ զժամանակ և զտեղի, ումանց
յայտնեն, և յումանց ծածկեն. երբեմն պարզեն, և
երբեմն ամփոփեն. ուրեք խօսին, և այլուրեք լռեն,
որպէս զիարդ պահանջեն հանգամանք իրացն. բայց
միայն զի ո՛չ ուսուք՝ և ո՛չ երբեք ուրանան։

Ա՛յսու կանոնաւ վարեին վարդապետք եկեղեցւոյ
յնա՛մ Աշմարտութիւն հաւատոյ, ուսեալք ի նոյն իսկ
անբաւ իմաստութենէն նմա, որ զկորհուրդս ածութիւնք
իւրոյ առ սակաւ ոսկաւ ընտելայուցանէր ի ծանօ-
թութիւն մարդկան ըստ տանելոյ իւրաքանչիւր ժամա-
նակի. զի և առնեցուն վարդապետան՝ Ոչ ո՛չ միայն
առ ժողովուրդ հրեից բազում ինչ ծածկէր, և զայլ
բազում առակաւ պատրուճակէր, մինչև գանգատել
առ նա հրեից, եթէ դու ես քո՞ն՝ ասա՛ մեզ համար-
ձակ. (Յովհան. Ժ. 24.) և աշակերտացն զարմանա-
լով հարցանել, ընդ առակօք խօսիս ընդ նմա. (Մատթ.
ԺԳ. 10.) այլև առ իւր իսկ առաքեալս նովին խոնա-
մօք վարեցաւ, որպէս և ասէր. (Յովհան. ԺԶ. 12.)
* Դեռ բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ո՛չ կարէք
հանդուրժել այժմիկ։ ‖ և վկնի դարձեալ. 25. * Զայս
առակօք խօսեցայ ընդ ձեզ. եկեսցէ՛ ժամանակ, յոր-
ժամ ո՛չ ևս առակօք խօսեցայց ‖ ընդ։

Իմաստութիւն զայսպիսի տնտեսութիւն ա՛յ՝ ի
դէմս ածէ երանելին գրիգոր ՅԱծաւքան առ հոգե-
մատան, (Ս. ուղղ. ՚ի բանն յաղագս հոգւոյն սբ.
որ է ձառ Լ՚.) ոլք պատճառելով թէ յածածկին գիրս
հոգին՝ ըզ ոչ յայտնապէս կուչի ասէ, ասէին. Ասատ
մեզ՝ ի՛նչ եղեւ զքս մուծանես օտար ասծ և անգիր։ Զոր
բազում բանիւք յանդիմանելով՝ զվարդապետն, և
զսուտ պատճառանսն մերկանալով, յայն դարձուցա-
նէ զբանն, թէ Թէպէտ և գիրք չասէին զայդ յայտ-
նապէս, տակաւին չէ պարտ զարմանալ ընդ այժմու

ծա-

ծանօթութիւնս , կամ խորշել՝ի գաւանելոյ զնա՝ ած ։ Ա՛ն զի այն իսկ է այ սովորութիւն , աւ փոքր փոքր փո փո՛խել զմարդիկ՝ի տգիտութենէ՝ի գիտութիւն . որպէս ՝ի կռապաշտութենէն՝ յօրինս մովսէսի , և յօրինաց՝ յա ւետարանն . և յաւետարանին իսկ՝ի դիւրին յայտ նութենէ՝՛ի բարձրագոյնն ։ Ո՛յս ամ օրինակօք և ս բացատրելով ՝ու վարդապետն , ած՝ի վերայ . * Տե ,, սանե՞ս զլուսաւորութիւնս աւ սակաւ սակաւ՝ի մէզ ,, պայծառացեալս , և զկարգս ածաբանութենէ . զոր և ,, մեզ պահել՝ կ լաւագոյն , մի՛ յանկարծակի երևե ,, ցուցանել , և մի՛ իսպառ ծածկել . վ՛ն զի մին անար ,, ուեսատ է , և միւսն՝ անհաճութենէն . և մին զօտարու ,, տիսն վերաւորել կարէ . իսկ միւսն օտարացուցա ,, նել զմեզ ։ ‖ Ո՛ր բովանդակ յայտնել զՀնմարտութիւն տարաժամ՝ անխոհեմութիւն է , և զանընդունողն կամ զանտեղեակս վերաւորէ . իսկ բովանդակ ծածկելն՝ անհաւատութիւն է նշանակ , և զհաւատացեալսն թո ղու՝ի տգիտութիւն ։ Եւ զի՞նչ ապա . զերկոսին և ս չափով առնել՝ Ո՛ր թէ զյայտնելն , և թէ զծածկելն ։ Տե՛ս զնոյն օրինակ իմաստս՝ի վարդապետութենէ լու սաւորչին , աո Ա՛.դաթանպ . 308. 309. 310 ։

Ա՛պա ը զգուշութենէ այսր կանոնի՝ սովորութիւն եղև վարդապետաց եկեղեցւոյ , զի զՀնմարտութիւնս ած այնոսիկ յայնժամ առաւելապէս հրատարակէին՝ի ծա նօթութիւն ժողովրդեան , յորժամ հակառակ ուսուցին ինչ՝ի վեր երևեր ընդդէմ այնց Հնմարտութենէնց . իսկ յորժամ ոչ կայր այդպիսի պատճառ , ըստ բերելոյ իրացն երբեմն յայտնէին , և երբեմն լռէին ։ Ա՛նիմք դարձեալ աո այս զգերնդոյն ածաբանին վկայութիւն՝ի վեր սքոյ հայրապետաց նիկիոյ ժողովոյն . զորոյ ասէին հոգեմարտքն , կի՛ գուցէ ոմանք և ս՝ի տգիտաց՝ թէ նոքա ոչինչ քայտատրութիւն արարին՝ի հանդանակին յաղագս ածութենէ հոգւոյն սքոյ . իբրև թէ նոքա ո՛չ Հանդէսին զնա ած . և յայնմ վարդապետքն զնոր ուսուցին Հնարեն նը ։ Ա՛ւ որ աո՛ ածաբանն (յերկիր բանին աո կղեմոնիոս .) * Ա՛ե՛ք քան զնիկիական հա ւատն սուրբ Հարցն անդր ժողովեցելոյ՝ի քաղաքն արիանոսաց Հերձուածոյն՝ ոչինչ ո՛չ պատուհասեալք էր քե՛ք , և ո՛չ պատուհասել կարեմք . այլ այնր եմք հաւա տոյ , և եղիցուք Հնարհաւք նմա ։ Ա՛ղղել որ ինչ Հոմանք աոա-

աստացաւ՛ի նոցանէ վե՛ս սէյ հոգւոյն , յաղագս ոչ շարժելոյ յայնմ ժամանակի խնդրոյս այսորիկ ։ ‖ Յր կի էև եր յայտնի հակառակութի՛ւն յուշել ընդեմ ասծուածեան հոգւոյն սէյ ։

Լսէ՛ք . Ա՛րդ՝ մատուցեա՛լ յառաջիկայ նիւթ մեր , զղխաւին հոգւոյն սէյ՛ի յորդւոյ և՝ եր ու՛ի ձչմարտութեան Թաքուցեալոց յածային գիրս . զոր սրատես վարդապետք իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ քննուբ՛ նշմարէին , և ըս բերելոյ իւրայն բացատրէին ։ Ա՛յլ քանզի՛ն նախնի դարս չեր յարուցեալ ուսուածն ինչ հակառակ այնմ , նմին իւրւ վարդապետք այնց ժամանակաց վճեռ երթեալ յառաջասաց կանոնին , ոչ հարկ համարէին յայտնապես՛ի ծանօթութի՛ւն ժողովրդեան ածել . այլ զսովորական բան դրոց՛ի կիր առեալ , զի՛ հօրէ զղխաւին առէին՛ի վարդապետութի՛ն և յեկեղեցական պաշտամունս . զի այն էր յայտնի բանիւ աւանդեալ յաւետարանին , և միանգամայն կարևոր՛ի պաշտպանել զածութի՛ն հոգւոյն սէյ . որոյ վասն հայրապետք սը ժողովոյն կոստանդնուպօլսոյ եղին զի՛ր հօրէն՛ի հանդանակին . (տե՛ս զասագեալսն՛ի մեկն . շարականին . թիւ՛ 347 ։)

Լսակ յերևել հակառակողաց ընդեմ զղխմանն և յորդւոյ , սկսան այնուհետև վարդապետք առաւել և բացյայտել զձչմարտութի՛ն , յաձախագոյն՛ի վարդապետական գիրս իւրեանց , և սակաւ ուրեք յեկեղեցականս . մինչև ապա լինելոյդ դարուն յայտնի հակառակութի՛ւն յունաց ստիպեաց զհուովմայեցիս՝՛ի հանդանակին և բացատրել զնոյն . ոմք ըն կարգի ծանուցեալ՛ի յառաջաբանի ձառիս , և դարձեալ ծանուցցուք զի՛նք . Թիւ՛ ծ։ Եւ ահա՛ի լինել այսմ այսպիս , զի՛նչ Թելութի՛ն էցե նախնի վարդապետաց հայոց՝ յաձախակի յիշատակել զաո՛՛ի հօրէ զղխուածն և ևեթ . որովհետև այն էր ընդհանրական սովորութի՛ն համօրէն եկեղեցեաց , և՛ի մէջ հայոց էր ոք պատերազմօղ ընդեմ զղխմանն՛ի յորդւոյ . կամ զի՛նչ հարկ քունադատեր՝ զայն ձչմարտութի՛ն զոր ձանաչէինն , լսել առնել ժողովուրդն հանդիսական խոստովանութի՛ն . ուր մանաւանդ կայր հարկ չառնելոյ զայդ . այն ինքն և հարկ կանոնի վարդապետաց՝ զոր նախ բացատրեցաք , մի՛ առանց պատձառի բանալ առ ամենեսին զոր և էցէ

և իցէ Հշմարտութիւն ։ Ա. Այս կանոն էր՝ որ արգելոյր զնոսա յայտնագոյն և յաձախ պարզաբանել զայն կենդանական գիրս . այս էր՝ որ տայր նոցա աւետարանական քանիւքն ևԼթ շատանալ՝ի ցոյդ բղխմանն՝ի յորդոյն , յո առնու ասելով , կամ առաքի՝ի յորդոյ , կի՛ հոգի որդոյ . զորս և յայլ գիրս իւրեանց բացատրեին՝ ինչ միտս իմանալի էցէ ։ Ա. Այս էր առ նոցա ժամանակաբն կարևոր զգուշութիւն , որ ոչ ևԼթ պատճառս տայր երկպառակութ՝ի մէջ ազգին , այլ ընդհակառակն բառնայր զայնպիսի պատճառս . վասն զի խոր րութի այսր խնդրոյ ոչ աննշանագոյն գոլով մատչելի , ՝ի յայտնելն զայն համարձակ և անխոիր , վտանգ էր ոմանց հակառակութ՝ի բաց հրաժարել . և այնպես հերձուածն՝ որ ոչ կայր , արձանանայր՝ի միջի՝ առանց պատճառի , և՝ի չնաս ժողովրդեան ։ Ա. Յն զի առ՝ի հատանել զկարծիս երկպառակութ՝ի կի՛ երկբայութ՝ի յայս ժամանակս , շատ էր այն՝ զի յեկեղեցական գիրս թէև մեղմով և Հզօրով յայտնէին զվարդումն՝ի յորդոյ , քայց գներՀակն այնր՝ ոչ ուրեք , ոչ երբեք ասացին՝ և ոչ նշանախեցիւ անգամ ։

Ե. Տես արդ , քանի՛ տկար և անհիմն իցէ ձեռնարկել՝ի խոհական լուծ՝ի անտի վարդապետաց , թէ ուրեմն քանք նոցա ասացեալք յատանձնական գիրս՝ այլազգ ունին իմաստս , կամ թէ էր միայն առանձին կարծիք ոմանց . կի՛ թէ սովորաբար՝ի Հօրէ ասելով զեղխումն , ոչ գիտեին և ոչ ըմունէին զառ՝ի յորդոյն ։ Ա. Թէ օրէն էր յայնպիսի լուծ՝ի կասկածանս առնուլ՝ի վերայ ողջմտութ՝ի ոմանց , կի՛ թէ բակատար Համարել վնասատուութ՝ի նոյ , բազում անպատշաճութիւնք գՀետ գային . և Հարկանէին ոչ զվարդապետս Հայոց միայն , այլև ամ եկեղեցեաց . ոչք նաև զայլ բազում Հրատարակէը Հշմարտութ՝ին Հաստոյ ոչ ամ ուրեք , և ոչ անվրէպ յիշատակին միշտ ։ Ը. Ընդհակառակ յայտնեսցի ասացեալս ։

Ը. Ինչ քան պիտակցութ՝ի երից ածայնին անձանց առաւել խոստովանելի՝ի Հաւատացելոց , որ և՝ի տիեզերական ժողովոյ սահմանեցէ և Հրամայեալ ։ Ա. Ա սակայն բազում անգամ՝ի բանս յիշատակի փառակցութ՝ի միոյ անձին առանց յիշելոյ զմիւսն . և ոմ՛ ասիցէ , թէ կեղակարծելի են այնպիսիքն՝ի միտս իւրեանց

լեանց կամ՛ի խոստովանութե՛ն, յորժամ այլեւսեւս
չկայանի ի ողջմտութիւն նոցա։

Այս դարձեալ. այնպէս ձշմարիտ և ընտանեալ է ելոյն
հոգւոյն սէր՛ի Տէր, ոչ՛ի յորդւոյն. մինչ զի երկո-
քին եւս միօրինակ խոստովանելի էին։ Այլ եթէ լինի
ոք ուրեք յիշատակել զա՛ի յորդւոյն միայն՝ առանց
դնելոյ զի՛ն Տէր, (ոչ և պատահի՛ ի գրուածս, կամ
յերգս և յայլ աղօթական բանս,) զնաքոյր երկբայե-
ցիմք՛ի վերայ մտաց ասողին՝ իբր չընտանել զի՛ն Տէր
քաղաւմն, զոր ոչ քնաւ այլուր ուրացեալ է նա, այլ
մնանաւանդ խոստովանեալ։

Ըստ սմին օրինակի, առաքինին հոգւոյն սէր, և առ-
նելն՝ Թէ՛ի Տէր խոստովանելի է, և Թէ յորդւոյ.
և սակայն վարդապետք ուրեք՛ի միոյն յիշեն, և այլ-
ուրեք՛ի միւսոյն. և ոչ ոք՛ի լսելն՝ առաքի կիճառնու
՛ի Տէր, եզպատկութեանն՝ Թէ ուրեմն ոչ ընտանի վա-
ռաքեանն կիճ զառաւմն՛ի յորդւոյ։

Ծա՛ն. Ըստ այց առաւել ևս մտա քերեւոյ առ խնդիրս,
քաջայայտ է ամենեցուն՝ զի վարդապետութե՛ն քղե-
մանն Հոգւոյն սէր և յորդւոյ նախ առաջին հանդիպա-
ցեալ յարևմտեան եկեղեցին. յորս ՚ի երևելոյ հակա-
ռակութե՛ն՝ նոյնպէս և քացայայտութե՛ն Ձշմարտու-
թե՛ն օր ՚ի օրէ պայծառանայր. և զառաջինն եկեղե-
ցին սպանիոյ սկսաւ քացայայտել զայս ՚ի դաւանու-
թեան իւրում՛ի տոլետոնի ժողովն, յամին 589. զոր
և արարին յաջորդ ժողովքն յամին 633, և 653։ Ի
սպանիոյ հանց առ գաղղիացիս և լիտալացիս տոմա-
րութե՛ն քացայտրելոյ զայն՛ի Հանգանակին եւս։ որոյ
վկ մեծն կարոլոս ժողով արարեալ յակուիսկրանիա
յամին 809, առաքեաց առ լևոն երկրի Հռոմայ Հայ-
լապես՝ խնդրելով Հաստատել զտոմարութե՛ն քացա-
տրելոյ զքղեմուն և յորդւոյ՛ի Հանգանակին։ Ոսկ
Հայրապետն ոչ միայն չՀաւանեցաւ խնդրոյն, այլև
Հրամայեաց գրել վՀանգանակն յերկու արծաթի
տախտակս առանց բառին և յորդոյ, և կախել՛ի դուռն
եկեղեցւոյ։ Ո այսոսիկ Հաստատէ գրէն եկե-
ղեցական պատմութե՛ն լատինացւոց։

Ի՛ զի՛ի գործոյ աստի Հայրապետին Հռոմայ պի՛ զի
մտացի կարօղ է ձեռնարկել, Թէ ուրեմն նա ոչ ըն-
դունելի զքղեմուն՛ի յորդւոյ, կիճ ոչ օրէն համարեր,

և ոչ իշխել քարոզել զայն . ապա Թէ ոչ՝ զի՞նչ արգե-
լոյր զնա բացայայտել՝ի հանգանակին ։ Ի՛պաքէն ոչ
ոք յայսոսիսի կարծիս իսոնարհի վնմանել իրաւամբք .
դիտելով Թէ զգուշաւոր անտեսութեան էր գործն .
հրամայեաց լռել՝ի հանգանակին , վ՚ի զի չև ևս կայր
հարկ բացայայտելոյ զայն՝ի ծանօթութիւն ժողովր-
դեան . Թէպէտ և վարդապետութիւնն հաստատեալ
էր հարիւրաւոր ամաք յառաջ ։ Ի՛պա զիա՞րդ իցէ իրա-
ւացի պահանջել՝ի նահանի վարդապետաց հայոց զա-
յայտ և զյաձախ դաւանութիւն այսր վարդապետու-
թիւն յեկեղեցական գիրս , յորոց ժամանակ դեռ ոչ
այնչափ բացայայտէր էր ինդիրն՝ որչափ առ յետինս
յիս . և ոչ հարկ հակառակութիւն սոսկալիր՝ի վէր հա-
նել զայն . կամ արժա՞ն ինչ իցէ հետևեցուցանել ,
լռեցնն բազում ուրեք , ապա ուրեմն ոչ ձանաչէին ,
և ոչ ընդունէին ։

Յետանեմք և զայն դարձեալ , զի Թէպետ իբր՝ի կէս
ինեերդ դարուն՝ի ժամանակս նիկողայոսի ա . հայ-
րապետին՝ հաստատակաբար տարածեալ էր յարևմտեան
եկեղեցիս սովորութիւն բացատրելոյ՝ի հանգանակին,
սակայն յեկեղեցիս ոչք՝ի հռովմայ Թեմին՝ և ոչ
յայնժամ ընկալեալ էր այն սովորութիւն . այլ զառա-
ջինն եմուտ առ նոսա՝ի ժամանակս բենեդիկտոսի
ԸօԹներդի , յամին 983 . ոմն յայտ առնէ բարձիթող ։
Ա՛ր լետ այնր՝ի լինել ինդրոյ միաբանութիւն յունաց
ընդ հռովմայեցւոց յայտագս այսր վարդապետութեան ,
յերից ընդհանրական ժողովս , յո՛ր՝ի ՚ը . լատերանոյ
յամին 1215 , ՚ի լուգդունին յամին 1274 , և՝ի փլորեն-
տիոյ յամին 1439 , Թէպետ և յոմնք հաւանեցան ընդ
ձնմարտութիւնն , բայց ոչ պահանջէցաւ՝ի նոցանէ բա-
ցայայտել զայն՝ի հանգանակին յեկեղեցիս իւրեանց.
այլ Թողաւ նոյ առանց բանի և յորոց ասէ ։ Ա՛ւ նա
ինքն ժողովն փլորենտիոյ աւանդելով հրեշտակաց
կոստանդնոյ կաԹուղիկոսին հայոց գհանգանակն
կոստանդնուպօլսոյ ժողովչէն հանդերձ բառիւն և
յորոց , ոչ պահանջիր՝ի նոցանէ ասել այնպէս յայմօր ,
այլ ասէ՝ գեն՝ի կէս-աչիս և յերեսել ։

ծԸ . Ո՛ յայսոսիսի չափաւորութիւնն՝ի կիր առնոյր
եկեղեցին հռովմայ՝ առ՝ի բացատրել զայս ձչմար-
տութիւնն նաև՝ի նոյն իսկ հանգանակին , որ կինք է

զա-

դաւանութիւն եկեղեցւոյ, ոչ հարկաւոր դատելով ամենեցունց և միշտ բարձրաձայնել ի նմա զղխութիւն և յորդոյ։ Այս զի՞նչ ապա կարծիցես յաղագս այսոցկանխիկ երգոց կիսաղօթից, յորս ոչ բերմամբ աեթլենի յիշատակ այսր ձշմարտութեանն, և ոչ իսկ ի բուն կարգէ դաւանութեան հաստատոյ. ապաքէն յիմ մտեանս ժողովոյ, և վճռոց քահանայապետաց մանր խոսիլ եղեալ, և անձամբ իսկ ի դիմանս հռովմայ խնդիր արարեալ, ոչ բնաւ գտաք հրամայեալ զնոսա ուրեք յիշատակ լինի ըղխման հոգւոյն սրբոյ, միշտ ընդ հօր յիշատակեսցի և որդի։ Այնուամենայնիւ զի միանգամ յայսօր տեսանեմք ի հռովմէական ձաշոցի յիշատակել զըղխումն ի հօրէ առանց դնելոյ զի յորդոյն. զի ի չորեքշաբաթի պենտեկոստէին աղօթեն առ Հայր ասելով. * Օ միաս մեր՝ ազաւէմք ձեր, լուսաւորեսցէ մխիթարիչն՝ որ ի չէն ելանէ. և առաքինորդեսցի յիմ ձշմարտութեան, ոչ խոստացաւ որդիդ քո։ ‖ Այս սոյն աղօթք կարգեալ է ասել քահանային ի պատարագսառնէ պատարագի. յորում թէև առ Հայր խօսի աղօթքն, դիւրին էր յիշատակել և զորդին, սակայն զանց առնեն։ Լսողսդ ասել, թէ նաև հանդանակն առաքելոց՝ որ աւանդի մանկանց առ ի սերտել, և երբեմն ի ժամակարգութեան ևս ասէն զայն լատին քահանայք, յն ի սկզբան առաւօտեան ժամուն, յերեկ ժամուն, և ի վերջ խաղաղականին, չունի զնացառութեան զղխման հոգւոյն սրբոյ։

Արդ՝ յիմ ասացելոցս ի միտ առ զերդակացութեին։ Նախ հռովմայեցիք որք վարդապետք էին այսր ձշմարտութեան և նախանձաւորք ի հաստատել զնոյն առ ամենեսին, այնքան զգուշալորք եղեն՝ մի փութանայ կի և անխոհեմ հրատարակել առ ժողովուրդն. ինքեանք անագան ընկալան զայն ի հանդանակին, և այլոց թողին ևս առանց այնր բացատրութեան վարել. իսկ յայլ բանս աղօթից կամ երգոց պարզաբանել զայն՝ ոչինչ հրաման օրինադրեցին. եթէ ասեմ հռովմայեցիք այսպիսի զգուշութիւն և լռութիւն ոչ եղեն մեզա դրելիք, և ոչ կասկածելիք ի վարդապետութեան, զինչդ ապա կասկածանս խորհեսցի ոք ի վերջ վարդապետացն հայոց սոսկասիս վասն այսր՝ զի չեկեղեցաքան և յերգս ոչ յայտնի և ստեպ յիշատակեն

վի յորդւոյ բղխումն, այլ վի հօրէն։ Ցեսնէր, քանի՛ խորոյատ հեռի էն ի միմեանց ձանապէրն գնդմարտու-
թէ ինչ, և յայտնաբանէրն զայն. սրբոյ առաջինն
փութալն, և երկիդն զգուշալն. և ըստ նմին չափու ծա-
նիցես զանհետեւութէ ձեռնարկութեանն, որով՛ի
լուծէ քանի՛ ինչ՝ եղբակացուսցէ ոք զանըբռնելու-
թիւն վարդապետութեանն։

ծիբ. Ոչ սոյն զայս՝ եթէ կամիս, ՛ի նոցունց իսկ վարդապետացն Հայոց ուսանիցիս։ Ալ ըստ սկզբան վերագոյն ՛ի թիւն խնբ, յերկու այգպիսի ժողովս Հայոցի քննութէ ընկալան և հաստատեցին զեղեռնն և յորդւոյ, և գնոյն ուսուցանէին։ Իսկ բացայայտել զայն յատենի աղօթս կիր յերգս՝ սակաւ ուրեք կալան սովորութէ. և ըստ սահելոյ ժողովոյն միաբարոյ կա-
թուղիկոսին, յաղօթս պէհտէկոստէին, և ՛ի հան-
դանակին շատ համարեցան բացայայտել, թողեալ զայլ բանս առանց այնպիսի բացատրութէ։ Ոչ ինչ
արգելոյր գնոսա յայնժամ մնծանել յոր բան և
կարէին. կամ թէ չառնելով զայդ, ոչ համարեցաւ
գնոր թերիս և կասկածելիս ՛ի վարդապետութէն։

Ասնաւանդ վի կայր և այլ ինչ զգուշալի, որ հաւա-
նեցուցաներ զվարդապետս Հայոց և հռովմայեցւոց՝
մի՝ ամ ուրեք յարել վի յորդւոյն, այլ երբեմն թո-
ղուլ զայն լռելեայն։ Ալ զի տեսանէին՝ զի հակառա-
կօրքն ի յունաց կամ ՛ի Հայոց ընդդէմ բերէին զսպա-
կեալն քո, Հոգին Ճշմարտութէ, որ ՛ի հօրէ ելա-
նէ։ Որոց պատասխանէին վարդապետք, թէ ՛ի հօրէ
ասէն ոչ արտաքս Թողու զորդի, այլ զորութէ իմա-
ցուցանէ, զոր և բազում օրինակաւ ցուցանէին նոցա։
Լուր՝ աս՛ ՛ի հաստատել զՃշմարտութէն այսը պատաս-
խանւոյ՝ պիտանի համարէին՝ մի՛ յամ՛ բանս ուր կիշա-
տակի բղխումն ՛ի հօրէ, առ նմին յարել զՙի յորդւոյն.
ապա թէ, ոչ՝ հակառակօրն կարէր զրպանալ ասելով.
եթէ արդարև ըստ ձերումդ բանի՛ ՛ի հօրէ ասէն զորու-
թէն փակէ զՙի յորդւոյն, ընդէր ապա այդու ոչ շատա-
ցեալ, ամ՛ուրեք զՙի յորդւոյն ևս՛ ՛ի վերէ բերէք. եթէ
վստահ էն միաք ձեր ըստ պատասխանիդ, թողէք զը-
բանն՝ որպէս և էր. զի անչափ զգուշաւորութէն կաղ-
ծիս տայ կասկածանաց։ Իսկ եթէ ասէք, առ՛ի յայտ-
նել զղաւանութէն ձեր յարել զՙի յորդւոյն, առ այգ

շատ

շատ էր՝ զի՛ ի հանգամանկին խոստովանիլը զայն յայտ նապէս . և չէր Տարկ յիմ բանս՝ ի՛ նեղքս մնծմանել, եթէ արդարև՛ ի Տօրէ ասէին ոչ արտաքս Տանէը զոր դի ։ Ա՛Տաւասիկ՝ ի Տստանել զայսպիսի պատճառս դրուԹ՚իս Տակառակողաց ոմանց՝ ո՛չ՝ ի գէպ էր վարդապետաց յարել՝ ամ՝ ուրէք զի՛ յորդւոյն , այլ էրեւէին լուեցեալ Թողուլ . գիտելով Թէ այնպիսիկ լռուԹ՚ՔԷ ոչ Թաքուցանէին զՀմարտուԹ՚ին , զոր յայլսմ բանի բարձրագոյն խոստովանեալ էն ։

Ա՛պա Տամառօտելով զդօրուԹ՚ի՛ բանիցս ասելմ , Թէ սովորական է լսանակ խօսելոյ նախնի վարդապետացն Տայոց՝ որով՝ ի Տօրէ ասէն զէրլուին Տոգւոյն սՀ՚ , ո՛չ իւրՔ կասկածելի ցուցանէ զիիտս նոցա՝ի վերայ այսր վարդապետուԹ՚է . և ո՛չ այլազգ շրջել արժան է զլսա նագան բանս նոցա , որովՔ յատանձին կի՛ յԷկեղեցւոյ կան գիրս յայտնի և մեզմով ծանուցանեն զէրլուին նաև յորդւոյ ։ Ա՛Թէ բացատական եղանակ ինչ ևս վարեալ էին , ասելով՝ի Տօրէ միայն , կի՛ ո՛չ յորդւոյ , տակաւին քննելի էր՝ Թէ յինչ միտս խօսին . և սա կայն ահա յԷկեղեցական գիրս այդպիսի եղանակ քնաւ չԷք , ոՀ գիտեն ամենեքեան . իսկ եԹէ յատանձին գիրս նոցա գտանիցի ուրէք , քննեսցո՛ւք և զայն յատաջիկայ յօդուածդ ։

ՅՕԴՈՒԱԾ Ը՛Ն· Գ՛Ի·

Լ՚ուծումն դէմադրուԹ՚եանց Ենէ՝ որ՝ ի գրոց վարդապետացն Տայոց ։

Ա՛ՀՏ շատուԹ՚ի զուր Տամարիմք դԷգերիլ առ ասելօր՝ի լուծումն բանիցն , յորս ասէին վարդապետք զէրլուին Տոգւոյն սՀ՚ ի Տօրէ՝ առանց յիշելոյ զորդի ։ Ա՛մանք՝ի Տակառակորդաց զաւազում զայսպիսի բանս կուտակէին յայլ և այլ գրոց . այլ ուշադրաբար ուսցուք՝ Թէ ինչպէս ծանեան զնոտորումն ՁանապարՀի իւրեանց , տեսանելով զի արտաքոյ իմն դրոյն Տոգմալար շրջին ։ Ա՛ ասն զի ո՛չ է մեր ասասելօր ինդիր , Թէ արդեօք Տոգին՝ որ ելանէ՝ի Տօրէ՝ Թէ ոչ . այդպիսի ինդիր առ Տոգեմարտան Տայի , որք՝ի յորդւոյ միայն ասէին , և ո՛չ՝ի Տօրէ ։ Ա՛յլ ինդիրս մեր

մեր է, այլ եւ հօրն միայն՝ ի հօրէ ելանէ, թէ նաեւ յորդ-
ւոյ. վասն որոյ առ այս հարկ է ընդդէմ բերել զայնպիսի
բանս վարդապետաց, յորս ասիցեն՝ թէ՝ի հօրէ միայն
ելանէ, կիմ ոչ յորմէ։ Եւ ահա այսպիսեայ յոյզ եւ
խնդիր արարեալ, ի գիրս ընդունելի վարդապետացն՝
որք՝ինքե՛ւ ուսաւորչէն մինչեւ յերկոտասանեցիդ գարն
երեւեցան, ոչ գտաւ բան մինչ՝ որ գէթ՝ի վերուն երեսս
նշանակիցէ ոչ ելանել յորմէ, այլ՝ի հօրէ միայն։
Նոքա՝ի վարդապետացն՝ որք յերկոտասան գարէ եւ
այսր, տեսանեմք մինչ մինչ ասացեալ, զորս հակառակ
կացեալ խորհրդին հաստատուն ձեռնտու կարծեաց լե-
րեանց, այլ ո՛չ՝ի շահ մինչ. նախ՝ զի թէպէտ յայն միտս
խօսէին այն վարդապետք՝ որպէս ինքեանք իմանան,
ոչինչ օգտի սակաւուց վկայութիւնն կիմ կարծիքն ընդ-
դէմ վկայուն բազմագոյն վարդապետաց, որոց նաեւ
վարդապետք այլոց եկեղեցեաց հաւանեալ են եւ հա-
մաքան։ Երկրորդ, եւ առաւել եւս, զի եւ յառաջ քե-
րեալ բանքն ոչ միայն չեն ըստ մտաց հակառակող-
գացն, այլեւ մասամբ մինչ զմեր վարդապետութիւնն
հաստատեն, որպէս եւ՝ի քննելն ածաբանօրէն՝ յայտ-
նեսցի։

ծե. Ա՛յդ՝՝ի սէյն ներսիսէ ընտրհալոյ յառաջ քե-
րեն, ՝Նախ՝ զի ասէ՝ի՞նչ որպիսի։ (Թղթ. 228.) * Եւ
քեզ ընդ հօր՝ քոյդ անծընին, անեղ անեղք՝ իսկա-
կանին։ Եւ ընդ հոգւոյդ՝ քոյդ էակցին, անձառ էղեմա-
նըն հայրենին։ || Երկիդ. անտանօր (Թղթ. 242.) * Այլ
է պատճառ անպատճառաց, որպէսզի ծննդեամբ՝ հոգ-
ւոյն բղխմամբ։ || Երրորդ. անդ. (Թղթ. 352.)
* Նշարտմանէ՝ մեզ տիրաբար, զհոգւոյն բղխումն՝
անքննաբար, ըէ՛ի հօրէ է յառիքեաք։ ||
Չորրորդ, եւ զօրագոյն եւս, նա՝ ինքն ընտրհալին յառա-
ջին Թղթի առ մանուէլ կայսր գրէ այսպէս. * Ետա-
տուիանիմք եւ զհոգի՝ ըսէ... յառաջ ելեալ յանսկզբնա-
կանէն հօրէ անսկզբնաբար, անճառաբարութեամբ կատա-
րեալ, անխմանալի եւ անճառ յէից գոլով։ Ի՞ սա էու-
թեն պատճառի՝ առ՛ի հօրէ միայնոյ. իսկ ըստ ունա-
կութեան եւ ընտրհաւաշխութեան՝ հաւասարապէս հօր եւ
որդւոյ, ըստ սահմանին սրբոյ յառելոցն հոգւոյն.
Այլ եթէ յանձնէ ինչ խօսի, այլ միմիայն անտի առնու
եւ պատմէ. զի ամ որ ինչ հօր է, իմ է ասէ։ ||

Ա.յս-

Այսքան բանք 'ի շնորհալւոյն, առ որս մերձ դնեմք զլուծումն։ Առաջնոյն պատասխանի այն է, զոր ամ ածաբանք տան առ ասելն, որ 'ի հօրէ ելանէ. վ՞ս զի ասելն շնորհալւոյն, բղխումն հայրենի, նոյն է ը՞ ասելոյն՝ բղխումն 'ի հօրէ, յորմէ ոչ արտաքս մնայ որդին։ Եթէ բառն հայրենի՝ հօր միայն սեպհականէր զբղխումն, ապա և բառքն՝ անէղ, աներբ, հօր միայն ընծայելիք էին. իբր զի նմա միայն ասէ շնորհալին 'ի նմին բանի։

Այլ թէ ընդէ՞ր հայրենի կոչէ, 'ի միտ առցես զպատճառն օրինակաւ փառաւորութ՞ն ք՞ի. վ՞ս զի զփառս մարմնոյն ք՞ի՝ զոր եցոյց յայլակերպութ՞ն, և ցուցանելոց է յերկ՞դում գալստեանն, բազում անգամ կոչեմք հայրենի, և հայրական. իբր ո՛չ եթէ որդին ոչ ներգործէ զնոյն փառս, ուր 'ի միում իսկ բանի ը՞ունի զայս ճաշու շարականն վարդավառին, յասելն առ ս՞ա ածածին. * Ուրախացի՛ր պսակ կուսից տի՛րամայր. այսօր որդին քո զհայրենին փայլեաց զփառս։ ‖ Ապաքէն որդին ևս ը՞ հօր արտափայլէ զնոյն փառս. այլ քանզի հայր է առաջին աղբիւր այնր փառաւորութ՞ն, և որդի 'ի հօրէ ունի զներգործել այնր փառաց, և ինքն փառաւորելով՝ զզօրութ՞ի և զփառս հօր երևեցուցանէ, նմին իրի հայրենի կոչեմք զփառսն։ Սոյնպ՞ս ապա ասելն՝ բղխումն հայրենի, ո՛չ 'ի բաց տանի զորդի 'ի բղխողութ՞ն. այլ զի հայր է աղբիւր բղխողութ՞ն, և որդի 'ի հօրէ առեալ ունի զբղխելն, և իւր բղխելովն ո՛չ կացուցանէ զայլ բղխումն կմ զայլ բղխեալ, այլ զնոյն զմի բղխումն հօր։ Եւ զոր օրինակ յասելն՝ հայրենի բարբառ կմ լեզու, անտեղի է հետևեցուցանել՝ թէ ուրեմն որդիքն ոչ խօսին զայն լեզու, նոյնպէս 'ի կոչելն զհոգին ս՞ա բղխումն հայրենի՝ անդէպ է հետևեցուցանել, թէ ուրեմն որդին ոչ բղխէ զնա. այլ ուղիղ իմաստասիրես, թէ որ՞պս որդիք 'ի հարցն առեալ խօսին զնոյն լեզու, նոյնպ՞ս որդին ա՞ծ 'ի հօրէ առեալ բղխէ զնոյն հոգի։

ծզ. Յերկ՞դ բանին, ասելն զհայր պատճառ անպատճառաց, ինքնին ո՛չ 'ի բաց տանի զպատճառակցութ՞ին որդւոյ. քանզի նաև առ արարածս բազում անգամ հայր ա՞ծ կոչի պատճառ՝ առանց յիշելոյ զորդի. որպէս նա ինքն շնորհալին 'ի հարցն եր՞ր՞դ կանոնի հոգւոյ-

գալըս.

գալստեան՝ գՀայր միայն կոչէ պատճառ թէ ածային անձանց , և թէ արարածոց , ասելով ։ * Որ բոլորից ես պատճառ էիր՝ անպատճառից (այ ածային անձանց ։) և որոց պատճառաւ ։ ‖ այ արարածոց ։ և մ՚թէ այսու արտաքսի արարչակցութիւն որդւոյ, կի՛ հոգւոյն ։ Ա՚յլ զայսմանէ ելարձակ և տեղեկանայ ի պատասխանին առ բ՚ըղդ վկայութիւն ։ Ա՚ն որ ասէ՝ զարձեալ, թէ կարօղ էր ընդ՚ելին ասել և պարզաբար , Հայր միայն է պատճառ անպատճառից . մ՚ն զի Հայր միայն է պատճառ էրկուց ածային անձանց . իսկ որդին ոչ այդպէս է պատճառ , այլ միոյ անձին և է ։

Ա՚ն էրկրդ բանն՝ որ ասէ , ՚ի հօրէ է յառաքեաւ , ինքնին լուծուելն տայ յաջորդ բան ընդ՚ելին . առնու յորդ ածխաբաժ . իսկ առնուլ , և բղխիլ առաւել մ՚ն տարբեր էն միմեանց , քան թէ այգն և բէնն . որպէս ցուցեալ եմք ՚ի շարականն . Թիւ 246 ։ ‖ ասն որոյ ասելի է , թէ ոչ գնեղոլին առնու յորդ՝ ոչ նշանակէ չառնուլ ՚ի հօրէ , նոյնպէս ՚ի հօրէ է յառաքեաւ ասելով՝ ոչ ՚ի բաց Հանէ զորդի ։ Իսկ բառն յառաքեաւ նշանակէ՝ յատուկ էգանակաւ , այ իսկապէս , ձշմարտապէս . ոգ և մ՚ն առնլոյն յորդոյ ասաց՝ ձշմարտաբար . և յայտ առնէ՝ թէ հոգին ՚ոչ է ՚ի հօրէ՝ ոչ անկատուկ յառաջագայութիւ՚ն ըն արարչութեն կամ ըն չնորհայ , ոգ և մ՚ն արարածոց և արդար հոգւոյ ասէն գերբք՝ յայ լինել . ըն այնմ յովհան . ը . 47 ։ * Որ էն յայ , զբանս այ լսէ . և դուք մ՚ն այնորիկ ոչ լսէք , զի չէք յայ ։ ‖ և գարձեալ՝ ։ յովհ . ի . 1 ։ * Ինարեցէք գՀոգիսն՝ եթէ յայ իցեն ։ ‖ Ա՚յլ թէ ՚ի հօրէ է ձշմարիտ և նեբքին ելուզուէ՝ իբրև էակիկ ած , և անորիշ ՚ի նմանէ ։

Ասի եթէ կամիցի ոք զյառաքեաբն խմանալ՝ առանձնաբար , մնանաւոր և սեպհական եղանակաւ , տակաւին ոչ ընդ՚ունանայ մէզ , այլ արդարանայ ըստ այլ կերպին մտայ . մ՚ն յորոշուին արարածական հոգւոյ՝ մարդկան և հրեշտակաց , որք թէև ասին և են յայ , բայց իբրև պաշտօնեայք՝ և օտարք յայ էուէ՚ն . իսկ հոգին՝ որ է յատուկ և առանձին հոգի ած հօր ։ Ա՚յլեկ , նաև ըն բղխողուէ՚ն է ՚ի հօրէ առանձին իմն օրինակ . այ իբրև յատկին և յանակիզըն աղբերի կամ ականի է լման , ըն որոյ օրինակի ոչ է ՚ի յորդւոյ . այլ իբրև ՚ի սկզբնաւոր գետոյ . որպես այլաբանէն վարդապետ .

Վ Ա՚.

պէտք . (տե՛ս ի Թիւն ժէ .) զոր և պյլով բանիւ բա-
յայայեն ծածաքանչ առելով , Թէ Հոգին ոչ է՛ ի հա-
րէ միշտնդաբար և անձէ միջնաբար . իսկ ի յորդոյ՝ է
միայն անձէ միջնաբար . յր զի և որդին անմիջնաբար ոռ-
ւմին բղխողուԹիւն ի հօր՝ յատաջագոյ զքէ Հոգին . բայց
քանզի ի հօրէ ունի զբղխողական զօրուԹիւն , սակայն
Թէ Հայրն միջնորդաբար ևս բղխէ , յր միջնորդուԹիւն
որդւոյն՝ որում Հաղորդեալ զբղխողական զօրուԹիւն ։
Այս զայս միտս՝ զոր ընդհանրին բացատրեալ բառիւն
յաւելեալ , երանելին օգոստինոս ծանոյց բառիւն գէն-
նաորեաբար , կամ սկզբնաբար . (ի ժէ գիրս յաղագս երր-
րորդուԹեան . գլ . ժ է .) զոր և բացայայտելով ասէ .
* Հայր սակս յարագրեցի զսկզբնաբար , զի և յորդ-
ւոյ գասնի ելանել Հոգւոյն սէր . այլ զայդ ևս Հայր
տայ նմա՝ այլ արդէն գոյոյն՝ և չև ևս ունողի , այլ
զոր ինչ ետ միածնի բանին՝ ծնանելով ետ . ապա այդ-
պէս ծնաւ զնա , զի և ի նմանէ ելանիցէ Հաւասարակաց
պարգեւն . և Հոգին որ իցէ Հոգի երկոցունց ։ ‖ Այս
քան առ երեսին դիմադրեալ բանին ։

ծէ . ‖ Առիցեմք այժմ առ չորեք բան ընդՀանրա-
գոյ , զոր Թերևս անլուծանելի կարծիցին Հակառակորդքն
սակս ասելոյն , քան էառնեն պատճառ՝ առ ի հօրէ ծայնոյ .
սակայն զարմանայցեն արդարև՝ լսելով զլուծումն ի
բերանոյ իսկ ընդՀանրագոյն՝ քննութ ամենայն բանին ։
Յառաջ քան զպատասխանին յուշ առնեմք , Թէ ընդ-
Հանրի վարդապետ մեր տեղեակ էր բաժանմանն յու-
նացն ի Հռոմայեցւոց , իբր նոքա ոչ անդ խոստացեալ բղ-
պատճառ բաժանման նոցա . զոր և ի նոսին Թղթի առ
մանուէլ կայսր յայտ առնէ մեզմով յասելն , Թէ
լուսաք զի Հայոցդ պետն Տաւրիոս գիրսդ
իմաստասոյն * Իսոկր առաջի զոր Թագաւորեալ ձե-
րոյ մեծ միաբանեալ Հաւատոյ ։ ‖ Այս լուծեալն ի ընդ-
Հանրագոյն՝ ձեմարիտ է . մեծ զի տեսանելիք ի մատեանս
ժողովոյ՝ զի ի նոսին ժամանակի , յր յամին 1168 , գա-
մալեցաւ ժողով ի յունաց և ի Հռոմայեցւոց վասն
այսր պատճառի ի կոստանդնուպօլիս . Թէպէտ և միա-
բանութիւն անգործ մնաց ։ (‖ տես . Հատ . իբ . եր . 321)
Այդ՝ ըստ այսմ ծանօթուԹեանն գՀետ գայ Հարկաւ , Թէ
գեղեցիք ընդՀանրին գՀակառակուԹի յունաց ի վերայ
բղխման Հոգւոյն և յորդոյ . որ և երբ գՀաւատոյ խոս-

դերն հաւատոյ՝ չարժէ՛ի մէջ յուշոյ և հոգւմնայեցուց . ուստի ոչ էր անտեղեակ պատճառաց երկուց կողմանց . իբրպէս յոյնք վե՛ր այն չասէին զերկնումն և յորդւոյ , զի մի՛ երկու պատճառս կիմ սկզբունս դնիցեն հոգւոյն սէյ . իսկ հաւմնայեցեալք ասէին և յորդւոյ , վե՛ր զի քո՛ց ասաց , յիմնէ անտի առնու ևն ։ Յայսոսիկ հայեցեալ Ե՛ նորՏալոյն , այնպիսի խոհական զգուշութե՛ վարեցաւ՛ ի բանս պատանուեն , զի երկիցուսց և տայ իրաւունս , առանց յարուցանելոյ վնոր վէճումն՛ ի մէջ յունաց և հայոց . առ որս ինդիրն էր ի վե՛ր այլոց գլխոց , և ոչ՛ ի վե՛ր բղխման ։

Օ այսոսիկ նախաշաւիղ դնելով լուծմանն առաջարկեալ բանից , ասե՛ր թէ Տնորհալին առաջին հատուածոյն , ըսո Եռանէն պատճառի՝ առ՛ ի հօրէ ելոյոց , կամ պաշարել զմիտս յունաց , խոտոտանելով թէ բուն սկզբնապատճառ գոլոյ Հոգւոյն՝ միայն Հայր է . յո առաջին արմատ կիմ սկիզբն բղխողուե Հոգւոյն՝ է Հայր միայն , և ոչ որդի . կամ , Հայր այնպէս պատճառ է գոլոյ Հոգւոյն , զի թէ և որդի ևս բղխեսցէ զնա , ոչ կացուցանէ ինքն առանձին զայլ պատճառ , այլ միոյն զի պատճառողութե՛ հօրն ունի . ոչ թէ Հայր միայն լինէր բղխող ։ Այս ա՛ն այսու եղանակաւ՛ ի բաց տանի զերկուուն պատճառացն , որոյ վե՛ր խորչէին յոյնք ընդունել զբղխումն և յորդւոյ ։

Այլ թէ Տնորհալին պատճառ ասելով իմնոյ զարմանական և զառաջին սկիզբն , յայնմ ընդունելի է առնեցուն տեղեկացելոց սովորութե՛ Հարցն յունաց . որք զայս բառ առանձինն ընծայեն հօր այլ ոչ միայն Հայեցմամբ առ այլ ածային անձինս , այլ և առ արարածս . և զայն առնուն՝ կամ իբրև յատկութե՛ անձին հօր , եթէ պատճառաւ իմնոյոգ զինքնագոյ սկիզբն , ըստ զայն որ չէ յայլմէ անձէ . և կիմ իբրև սեպհականե՛ անուն , ըստ որում թէև այլ անձինք ևս են պատճառք իրաց , բայց Հայր է առաջին աղբիւր ամի ։ Այ՛ս այսոսիկ սակաւ ուրեք գտանես՝ ի բանս վե՛րկեցուցՀ՝ զորգի և զՀոգի կոչել պատճառ արարածոց , այլ սո՛ վերաբար զՀայր կոչեն այսպէս . յոյնք և նա՛ ինքն փոտ՝ ի Թղթին առ զաքարիա կՀեդկոս դնէ . * Յանանձնաւորութի՛ հօր՝ ծնօղ , պատճառք , անսկիզբն ։ ‖ Այս երկանիկ նարեկացին՝ ի բանն լե՛ . 6 . առե . * Այս ինչ պատ-

պատճառն առաջին, և բանն ահաւոր նորին ինքնուս-
թեր, նոյն ինքն և հոգին բարձրացեալ։ ‖ Ա. Յլև ընդ-
հակին ի նախայիշատակեալ հայցն հոգւոյ գալըս-
տեան, միով բանիւ ածային անձանց, և արարածոց
ջհայր կոչի պատճառ։ Հայս սովորութեր վարդապե-
տաց հայերեցեալ ածաբանից, ընդ այլ սեպհական ան-
ուանց անձին հօր՝ դնեն զանունդ Աիչբն։

Ա պա նովին մեծք խօսի ընդհակին յառաջիկայ բա-
նիս, յասելն թե հայր միայն է պատճառ գոլոյ հոգ-
ւոյն. Յի արմատական սկիզբն բղխող. որով ոչ ար-
տաքսի բղխողութեր որդւոյն։ Ա՛ե ըս այսմ ասացուածք
ընդհակիրն՝ յար և նման է բանից սրբոյն մեքսիմոսի
վկայի, որ ի թղթին առ մարքիանոս երէց կիպրոսի բա-
ցատրելով զվարդապետութեր լատինացւոց՝ ելանել և
յորդւոյ, ասէ, * Յուկին թե ինքեանք ոչ առնեն
զորդի պատճառ հոգւոյն. վ՛ս զի մի գիտացին որդւոյ
և հոգւոյ գնալին պատճառ, միոյն ըս ծնունդեան, և
միւսոյն ըս ելոզութեր. այլ զի զնալ յառաջագոյնէն
յայտ արասցեն։ ‖ Օ որ մեհնելով մանուկ կարէ կաս՝
յոյն ազգաւ ի կարգ քարոզողաց՝ ասէ (ի ձ գիրս
ընդհմիջաբար, և հոգին որդւոյ ի հօրէ ելանել
անընդմիջաբար, և հոգի որդւոյն ելանել՝ և նոյնա
լծորդի ըս հայր, և զի ամենայն որդւոյ՝ առ հայր վերա-
ծի, վ՛ս այսորիկ հայր մի սկիզբն ասի հոգւոյն սրբ.
սորին վ՛ս և աղբիւր ածուեր առասյաւ, այլև աղբիւր
և արմատ որդւոյ և հոգւոյ. և միայն պատճառ կարէ
ասել. զի ոչ նմանի ինչ յառաջ քան զնա, և առ նա
վերաբերի ամ։ ‖

Նովին մեծք և բանիւ գտանեմք ասացեալ և յոլհան-
նու ոսկանակացոյն. (ի ա. գիրս յաղագս ուղղափառ
հաւատոյ. գլ. ժ ձ.) ուր խօսելով ի վ՛ր ածային ան-
ուանց ասէ. * Հոգի հօր՝ ոչ ի հօրէ ելեալ. զի ոչ-
ինչ շարժուածն առանց հոգւոյ. և և որդւոյ հոգի, ոչ
ոչ ի նմանէ, այլ ոչ նովաւ ի հօրէ ելեալ. զի միայն
պատճառ հայրն։ ‖ Տեսանեմք, զի միայն պատճառ ըզ-
հայր ասելով ոչ ի բաց տանի յորդւոյն, զորմէ ասէ
արդէն, նովաւ ի հօրէ ելեալ, այլ ի բաց տանի միայն
զարմնատական պատճառողութերն։

Ծ ձ. Ա՛յնչափ ձայնահիւ է այսմ բան ընդհակիրն
մերոյ, մինչ զի Թուէի ինձ ի նոյն իսկ դամասկացոյն

առնուլ և գրել առ յՀյնս , յիշեցուցանելով նոցա զգան վարդապետին իւրեանց ։ Այլ թէ ընդունի ընտրեալն զպահոցակից լինելն որդւոյն , յայտնի է ուր միայն յայլ գրոց նորա , յորում ՚ի օրինակի դամասկացւոյն՝ ասէ վշտին՝ որ՝ բանէ առ ՚ի հօրէ յառաջ եկեալ , (տե՛ս ՚ի թիւն իղ .) այլև յերկին հատուածոյ առաջի եդեալ բանիս ։

Վասզի կամէցեալ հնորհալւոյն հաստատեալ նաև զվարդապետութիւն յառնելոյ , ՚ի վեր բերել զյաջորդն . ինչ բան ասելոցն և ընդհաքաղանելոցն՝ հաւասարապէս հօր և որդւոյ ։ Այլ թէ համարիցիմք թէ հնորհալին գրէ զայս ոչ անգիտաբար , այլ խմամտալով զբանիցն զօրութիւն , ոմն և ՚ի Շնմարիտ , հարկ է խոստովանել՝ թէ երկու բանիւքն ընդհանրանան , և ընդհաքաղանելոցն յայտ առնել զպահոցակից լինել որդւոյն ընդ հօր ։

Այսպէսին զառաջ ընդհանրանէ կալցուք յինչ միտս և կալ միայն ոգ . այն իմն ունողութիւն կամ ստացողութիւն , ոմն թէ ասէր , որդին ՚ած ունի կամ ստացեալ է վշտին ։ Եամն ունելութիւն , որ այլով բառիւ ասի յատաքերուն , կիմ առնչութիւն , կիմ հայեցումն . ոմն թէ ասէր , որդին ՚ած ունի զինքն առ հոգին , որ ի ասել , Հայի կիմառն չանայ առ հոգին ։ Եամն սեպհականութիւն , կիմ իւրացումն , ոմն թէ ասէր , որդին ՚ած ունի իւր յատուկ վշտին ։ Այդ՝ յոր միտս և իմնայցես զառաջ , ՚ի մէջ բերել զմամտաւոր կարգ ինչ որդւոյ առ հոգին , և հոգւոյ առ որդին . և զայնպիսի կարգ՝ որ գոյ նաև ՚ի մէջ հօր և հոգւոյն . վա զի ասէ հնորհալին , թէ ըստ այսմ՝ ունակութեան հաւասարապէս հօր և որդւոյ ։ Այս ոմն հայր բղխութիւն ստացեալ ունի վշտին , և բղխողութեան ունչանայ առ հոգին , և իւրացուցանէ զինա , նոյնպէս և որդին բղխողութեան ստանայ , առնչանայ և իւրացուցանէ վշտին ։ Այլ յայսմ այսր մեղք խուսել , կիմ պատճառել թէ որդին ՚ի մարդկութեն ստացեալ ունի վշտին ՚ի ձեռն պարգևաց . վա զի հնորհալին ՚ի ծածուկ թօսի աստանօր ՚ի դատաստանի խորհրդոյ երկրդութեան . և ոչ հնար եր հաւասարապէս ընծայել հօր և որդւոյն , եթէ ՚ի մարդկութեն իմնայր զնչնակութեին ։

Այնպէս ՚ի երկիւղ բառին , յոր ՚ի ընդհաքաղանելոցն յառաջածս՝ հաւասարապէս հօր և որդւոյ ընծայելն վշտին

գին՝ ի նեղեալս փակէ զերկոցունց և ։ ‖ Ո՛ զի որովհետև բաշխմունք ընորհաց յատկապես՝ են՝ հասարակ գործք բանիցդակ՝ որ ե՛ր ընդունէ , զի է զի ըստ այսմ հոգին՝ որ ընծայեսցի հօր և որդւոյ հաւասար , և ոչ անդրադարձեալ , հայր և որդի ընծայեսցին հոգւոյն . կամ ընդ ընորհաբաշխութեան հոգւոյն վերաբերեսցի առ հայր և որդի միօրինակ , և ոչ անդրադարձուի՝ հօր և որդւոյ ընորհաբաշխութեան վերաբերցի առ հոգին՝ որ ։ ‖ Ե՛ զայլ պատճառս ունիս խնդրել , բայց զի ընորհաբաշխ զօրութեան հոգւոյն հաղորդի նմա ի հօրէ և յորդւոյ , և ոչ անդրադարձեալ ։ ‖ Յամ կանխասաց վկայ ունիք ընորհալիոն վերանելին բառս , որ ի գիրս յաղագս հոգւոյն սկզ . գլ. ժը. ասէ. * Լինդաբոյս բարութեամբն , և բնաւորական սրբութեամբն , և արքայական արժանաւորութեամբն՝ ի հօրէ որդւոյն անցանէ առ հոգին՝ որ ։ ‖

Օ այս միտս իւր տատանէ ընորհալիոն յաւելուածով վկայութեցոյ՝ որ գրոց . մի զի կեա ասէ՝ զոյն թէ ըս ունակութեամբ և ընորհաբաշխութեամբ հաւասարապէս հօր և որդւոյ ընծայի հոգին , ոչ անգէն դադարեցոյց զամն , այլ վկայ ածէ զնա ինքն քո , բանիւքն՝ {յամ. մէ անտի առնու , և ամ որ ինչ հօր է՝ իմ է ։ Լ՛թէ ըստ ունակութեամբ և ընորհաբաշխութեամբ հօր և որդւոյ ընծայեալն պհոգի ոչ յայտ առնէր կերպիւն , այլ միայն պհամաբնութեամբ և գիտակամութեամբ ըստ նմ , զի՞նչ հարկ առ այս՝ ի գրոց հաւաստել զամն , զոր յոյնք ոչ ընուս ուրանային ։ Լ՛այլ զի ըս եւղոգութեամբ համանայր զասացեալս իւր , հարկ համարեցաւ զամն գրոյն ածել վկայ , զի մի յոյնք անհաստատ համարիցին զասացեալն . նմին իրի յառաջին հաւուածածին ոչինչ վկայութեամբ ած ի վերայ . զի այն ըս մոի յունասյն էր ասացեալ . իսկ պերմիդն վկայութեամբ ամրացուցանէ . զի ցուցցէ թէ առէր քոմ՝ յիմմէ անտի առնու՝ և ոչ յանձնէ , յայտ առնէ զվերաբերութիւն հոգւոյն առ որդի . նմանապէս ասէրն ներ , ամ որ ինչ հօր է՝ իմ է , ինքնին ասյ իմանալ՝ թէ նոր է և հոգին հօր , նոր է և բանալուն հօր ։ Լ՛ոչ ահա յիմ ասացելոցս մեկնութիւն պարզեալ ցուցցէ , թէ բան ընորհալոյն՝ որ ըս արտաքին կերպանդակ բառիւքն կարծիւք չահատակ բանիմանն և յորդւոյ , ի նեղեալս յուղիղ իմաստիցն հայեցեալ ածաւալ

նա

նական քննութեբ՝ գտաւ հաստատութեբ լինել զղեա-
մանն և յորդւոյ ։ միանգամայն և այլ ևս բանք նորա՝
զորս յառաջն լուծաք , առաւելապէս բացայայտեցան ։
ոչ և յայնմդ վկայութեբ սարգսի վարդապետի լուսա-
բանի ասացելովքս ։

ծԹ. Նդդէմ բերեն ոմանք զաշակերտակից չնոր-
հալոյն Գրիգորիս վերծպա՝ մեկնիչ կաթուղիկեայց ։
որ ի ա ։ պետ ։ Ջառ ըե ։ Թղթ ։ 257 ։ բայատրելով
զբանն՝ Հոգի որդւոյ կիմ քոյ , ասէ ։ * Ո՞չ Հոգին քոյ
ասել՝ ոչ ի նմանէ ասե իբր ի պատճառէ ։ զի պատ-
ճառ՝ հայր միայն է , ոչ որդւոյ՝ նմանապէս և Հոգ-
եդ , միոյն ծննդեամբ , և միւսոյն ելոդութեբ , ըստ ան-
սուտ ոտն ձայնին , նա ասէ՝ Հոգին Ճշմարտութեբ , որ
ի հօրէ ելանէ ։ ‖ Այլ կեա բանից ինչ յաւելու ։ * Ո՞վ
այսու օրինակաւ զՀոգին քոյ ասել և խոստովանել՝
յարմար է և նման ։ իսկ այլազգ ոչ ։ ‖

Ո՞ լուծումն այսր բանի նախաճառելոքդ բաւակա-
նապէս մատուցանեն ։ քանզի և բանն իսկ նովին բա-
ռիւք երևի առեալ ի գրոց դամասկացւոյն , կիմ ասե-
սիմն ։ նովին իբր ըստ նոյնն մնացն իմանի , Թէ Հայր
միայն է արմատ կիմ ինքնաբուխ աղբիւր Հոգւոյն սրբ ։
և ըստ այսմ արդարև Հոգին ոչ է ի յորդւոյ ։ Այլ Թէ
այսու ոչ ի բաց տանի յորդւոյ զայլ եղանակ բղխո-
ղութեբ , վկայեն բանքն զոր ի վերն բերի (Թղթ ։ 258)
ասելով ։ * Այլ ի վերն Հոգւոյն այս ոչ անդրադարձի ,
այնպէս և զորդի՝ Հոգւոյն ասել , ոչ և զՀոգի որդ-
եդ ։ Այս այս կամ վերկարգի իրացն՝ որ մեզ անդիտե-
լի է և անճառելի , և կիմ վերայլազգ ունելոյն Հոգին
առ որդին ։ որոյս ածապաշտօնին էր ծանօթ , և որք
զմիոյ քոյ ունին ։ որով և զայսոսիկ խոստովանին , և
զառաջինն քան զայսոսիկ՝ լուսեբ անճառելի և ան-
հետազօտելի յոլովանին ։

Ո՞հասարակ առ ի լուծանել զայն հարցումն , Թէ որ
է պատճառն՝ զի Հոգին որ ասի որդւոյն , բայց ան-
դրադարձեալ որդին ոչ ասի Հոգւոյն , յառաջ բերե
զնիկին եղանակ , մի՝ գկարգ իրացն , ցի որ ի մէջ հօր
և որդւոյ և Հոգւոյն ։ և միւս՝ զայլազգ առնչանսին
Հոգւոյն առ որդին ։ Ո՞րն և առցուք՝ յայտ առնեն
զերլուծն ինչ Հոգւոյն ի յորդւոյ ։ վ՞ս զի որով հետև
կարգն՝ որ ի մէջ ածային անձանց , ոչ է բնութեբ կիբ

ժամանակի, կիմ նախատատոհուլեն, այլ միայն ծագ-
մեն կամ յառաջագայուլեն, հալիսաւ կՀետ գայ՝ զի
Հայր յառաջածօղ գոլով որդւոյ՝ նախաթոհի քան
զնա, և այսու որդին՝ լինի Հօրն, և ոչ անդրադար-
ձեալ՝ Հայրն լինի որդւոյն. ապա նոյնպես որդի նախա-
Թիւ գոլով քան զՀոգի, յառաջածօղ իմանի Հոգ-
ւոյն. որով Հոգին լինի որդւոյն, և ոչ անդրադար-
ձեալ՝ որդին լինի Հոգւոյն ։

Օ՝սոյն յայտնագոյն ևս նշանակի երկիր եղանակն,
ձի այլազգ ունելն Հոգւոյն առ որդի. որ ըստ իմում
քանի՛ ե ռնախառնէն զոր ասաց ՀնորՀալին ։ Լ՝ոգ՝ այս
այլազգ ունելն, կիմ առնչանալն Հոգւոյ առ որդին՝
ոչ կարէ լինել առանց ելանելոյ՛ի նմանէ. մ՛ա զի երա-
կան առնչուԹիւք ածական անձանց առ միմեանս՝ Հաս-
տատին յԵլոզուԹիւն միոյն՛ի միւսմէ ։

Լ՝սյա քաջայայտ է, Թէ սոգիս մեհինէ՛ի բանն հո-
գէ որթոյ, իմանայ վելոզուԹիւն ինչ Հոգւոյն՛ի յորդ-
ւոյ. բայց քանզի զայն յառաջածիչ կիմ բղխողական
զօրուԹիւն՛ի Հօրէ ունի որդին իբր՛ի բուն պատճառէ,
մ՛ա այն՛ի սկզբանն ասաց, Թէ Հայր միայն է պատ-
ճառ Հոգւոյն, առ Հայր իբրև առ արմատ վերաբերե-
լով զբղխողուԹիւն որդւոյն ։ Լ՝ւ ոչ առ վկայուԹիւնս
Հնոցհաւոյն ասացաք, գնոյն և մ՛ա սորա երկնեմք,
Թէ յայտսիսի խորհմաց բանս վարդապետաց՝ եԹէ՛ի
կերեղևանս ձայնին զկայ առնուս, այլ ինչ իմնաս.
բայց՛ի ներքս իմասիցն յառելով զաչս մտացն՝ փո-
խես զառաջին իմացուԹիւն ։ Օ՝սոյն զայս արժան է երեք
հինել սակս յաղագ բանի լամբրծնայնոյն ։

Կ՝ ։ Լ՝րանելի Հայրապետն Լ՝երսէս լամբրծնայն՝
՛ի պատարագի գիրսն ասելով զասելն Հոգի ես՛ե՛,
այսպէս խօսի. * Օ՝ Հոգին քոյ ասէմք՝ ոչ Թէ իբր՛ի
նմանէ յառաջ սկիզբն առեալ և բղխեալ, որ է Հա-
ւասար Նմին և Համնիստ բղխումն, այլ՛ի Հօրէ ։
Լ՝այց զի քո վնա նախ ընկալաւ Լինքն ըստ մարմնոյ,
Նորն ադամ պայծառացեալ փչմամբն՝ զոր կոտոյս ա-
ռաքինին ադամ, և՛ի մեզ Հնորհն՛ի ձեռն քոյ նուաճ
և՛ի նմանել տարածեցաւ, վասն այսորիկ և Հոգի քոյ
ասեմք. ։ Ե այսմ և առաքեալ զանդամս քոյ՝ տաճար
անուանի Հոգւոյն սրբ ։ ‖ Լ՝ւ զԼինի գալեստեալ. * Հո-
գի քոյ ասեմ, իբր անօրինաբար առեալ՛ի Հօրէ, և

ոչ եթէ՝ ի նմանէ բղխէիր ։ ‖ Յաւելումն և զմիւս առա-
ջեալսն ի բացատրութիւն ասելոյն սկզբ ի սկիզբն
պատարագին . ուր յայն քան՝ Հոգ հզոր հոգի , ասէ .
* Լապտերաւք կուգին հոգիք , ոմն և հրեշտակք և հոգիք
մարդկան , և յար հոգիքն . անջրպետեալ զսա ի բնա-
վից . զի ոմն որդին՝ հօր միածին , նոյն և հոգիս նմին
առանձինն ։ ‖
Պատասխանեալ առաքելոյն . եթէ արդարև յայսմ
բանի լամբրօնացւոյն կայցէ այն գժոխարուխ՝ որ ինչ
կարծի , ի նմանէ իսկ պահանջելի է լուծումն ։ Այսր՝
զի ըստ կարծեցեալ ընդհմտութեանդ վնաս գայր , թէ հո-
գին որ և ոչ ի հօրէ ելանէ . մի զի յայն սակս չ ընդունի
ելանել ի քէն , զի և ասէ՝ հաւասար նմին և համա-
փառ . իսկ արդ՝ նաև հօր է հաւասար և համախառ .
ապա և ոչ ի հօրէ ունի ելանել ։ Այս երկիւղ , ոչ միայն
վարդապետաց յանձնոց և լատինացոց , այլև Հայոց՝ զա-
սելն հոգի որդւոյ կիսքն մեկնեն ըստ առնչութեան հոգ-
ւոյն առ որդի , (տես ի թիւն ժգ . ժէ . ծը . ծկ .)
որ զերծման յայսմ առնի . ապա ուրեմն լամբրօնացին
Հայոցմակ ամ վարդապետաց ունի վկայութիւն ։
Այլ սակայն ի քննէն վճարազան միտս բանից լամ
բրօնացւոյն՝ ինքեանն ի բաց փարատին այս ամ գժուա-
բութիւնք ։ Այ որդի ասելն է , թէ որովհետև չձգ անուն
յօժմանէ՝ մարդկութեանն յածելոյ անտի առեալ լինի ,
վ այն ասելն Հոգի սրբ՝ կարէ նշանակել , հոգի քոյ
մնածեալ ըստ ածութեանն կիսքն իբր ոչ , և հոգի քոյ ըստ
մարդկութեանն կիսքն իբր մարդոյ ։ Այսո առաջին մնա-
ծութեանն առեալ հոգի քոյ կիսքն որդւոյ ասելն՝ ի մէջ
բերել վճայէցուին հոգւոյն առ որդին իբրև բղխեալ
առ բղխող . և ըստ այսմ իսկ այս վարդապետք ։ Այսկ
ըստ երկրորդ մնածութեանն առեալ՝ թ հոգի քոյ ոմն մար-
դոյ , ոչ ունի վայելուչ հայեցուին . և ըստ այսմ մնա-
ծեն աստուածք լամբրօնացին . որ և յայտ է ի բովան-
դակ բանիցն . զի ասէ , քո նման ըստ մարմնոյ լինքն ըն-
կալաւ վհոգին , և ի նմանէ տարածին ի մէջ շնորհք
հոգւոյն , և թէ անօրինաբար հաս ի հօրէ . և աչս
այս ամ ըստ մարդկութեանն իմանին ի վերջ քոյ ։ Այսպա ըստ
այսմ յիրաւի ձեռնարկէ , թէ հոգի քոյ ասի՝ ոչ իբ-
րև ի նմանէ սկիզբն առեալ , զի յայնժամ
հոգին՝ ոչ ևս լինէր ածն հաւասար որդւոյն և համա-

փառ բղխումն , այլ կրսեր և եզակիան , ըստ որում յա-
ռաքելեալ ՚ի քեզ իբրև ՚ի մարդոյ · և զայդպիսիսն բըղ-
խումն ուսուցանէին առաքինի հոգիմարտքն , ասելով
թէ հոգին յառաջ գայ յորմէդոյ իբրև յարարածոյ ,
որով և զհոգին արարած առնուին ։ Ի՛նա զայսպիսի
հայհոյիչ միտս ՚ի բաց տանի լամբրօնացին , և ոչ եթէ
պարզաբար զբղխումն յորմէդոյ ըստ ածուէն մտածեալ ·
ապա թէ ոչ՝ ոչ ՚ի սկզբան ասացաք , ըստ յառաջ բե-
րեալ պատճառին՝ և ոչ ՚ի հօրէ բղխելոյ էր հոգին որ ։
Ի՛սկ թէ երանելի լամբրօնացին ընդունի զբղխումն
հոգւոյն ՚ի յորմէդոյ ՚ի նեբբօս յիծ , տեսաք վերագոյն ,
՚ի թիւն ի՛ն ։

Իսկ երկիդ բանն յայտնի ունի զիմաստսն ՚ի կարգէ
ասացուածոցն , հօր առանձինն ասել զՀոգի՝ ոչ եթէ
զորդի արտաքս հանելով ՚ի բղխողութիւն , այլ յարա-
բածական հոգւոց անտի՝ զորս նախ անուանեսցաց , զա-
նանելով զածային հոգին , որ ինքն ի՛ և ասի միայն
յատուկ ըստ հօր · իսկ այլ հոգիք՝ արարածք ըստ են և
պաշտօնեայք · ոմն և զորդի ասէ գոլ միածին հօր՝ յա-
րոշումն որդւոյն ընդ հօրն ։

Ի՛ր որ ՚ի դէպ համարիմ և զայն ծանուցանել , զի նա
ինքն ամբրօնացին ՚ի մէ՛ն · գրոյն խնաստուեթէ բա-
ցատրելով զբանն (՚ի . 22) * Ո՛չ ի գոյ ՚ի նմա հոգի
մնասուր , գաՃէն , ‖ ասէ զայսպիսի ինչ ։ * Ո՛չ ունի
զէլոգուեթէն ինքն միայնակ չըստ հօրէ · ‖ որոյ խնաստք
Հայտնի էն · զի ասէ յայն սակս գաՃէն կուէլ զՀոգին ,
զի ինքն միայն է չըստ հօրէ ձանաապարհաւ էլոգուեթէ
կամ բղխանաւ · ոմն և որդին կոչի միածին՝ իբրև միայ-
նակ ելեալ ձանաապարհաւ ծննդեան · Իսկ տամէա-
ցին քաղաքածոս արարէ՛ չայնց գրոց , չիմնալով դու-
ցէ զմիտս լամբրօնացւոյն , և կամ փոփոխելով՝ այլ-
ազգ ձևացուցանէ · իբրև թէ չայն սակս կուէլ միա-
ծին , զի միայն ՚ի հօրէ ելանէ՝ և ոչ յորմէդոյ · Ի՛սկայն
այդ մէ՛նուեթէ ոչ լամբրօնացւոյն է , այլ տաթևացւ-
ւոյն · այլև նշանակուեթէ բառին ոչ չարմար · Ի՛ո զի
գաՃէն ասի՝ ոչ այն որ ՚ի միոջէ միայն չատաջ գայ ·
ապա թէ ոչ՝ ՚ի մարգկայնոցս չգտանիւք ոք միածին ,
չերկուց ունելով ամենչցուն գծնունդն · այլ ի՛ և կո-
չի միածին նա՝ որ ինքն միայնակ ի ծնողին իւրոյ · և
ոմն բացատրի ՚ի բանս եւագրի · (ՀԵակ ե. Թիւ. ժՀ.)

* Արհաճին է որ ոչ ծնաւ նախ քան զնա , և ոչ ծնանի յետ նորա ։ ‖

կա . Անայ մեզ տեսանել և զբան վահրամայ վարդապետի , որ ի Հաւն սկզբ երկրագործեն ասէ այսպէս ։ * Բստ որում և ոչ որդի ի հոգւոյն ծնեալ իբրև ի հօրէ , կի հոգի յորդոյ բնեալ , զի մի Թուղանք անտանօր իմասցին ։ ‖ Օ այս բան համարեցան ումանք Արիոսի վկայասիրի՝ որդւոյ գրիգորի մոգիստրոսի , իբր զի յառաջ անուն նը վահրամ կոչիւր ։ Ապա կայն նա յետ քահանայութեն ոչ ևս յիշատակի վահրամ անուամբ . և ոչ նը է յիշատակեալ Հաւգ , այլ այլոյ ուրումն վահրամայ վարդապետի ի ժամանակս լևմնի է , արքայի Հայոց . որ և ի նորին հրամանէ գրեաց ոտանաւոր բանիւք զպատմուն Հայոց ի լուսն վիպասանութեն ընորհալոյն ։ տես ի պատմագր . Հատոր է . երես 283 ։

Արդ՝ ի պատասխանին մատուցեալ ասեմք , թէ՛և այդու բանիւ չընդուներ նա զբղխումն և յորդոյ , ոչ ինչ էր հոգալի . զի բան կի կարծիք միոյ վարդապետի ոչ տկարացուցանէ զբանդիցն և զերևելեացն ։ Ապա կայն և ոչ կարծեմք , թէ ըս մերում խնդրոյ իմանայ զբղխումն , կի ուրանայ զայն . վը զի այս վահրամ գոլով ոսկու ամք գնի վանական վրդպետին և ժողովոյն ասոյ՝ որ էդև ի ն Թուէին , ըս կարգի տեղեակ էր բանից և սահմանի ժողովոյն՝ որ յաղագս այսը խընդրոյ , և ոչ հաւանելի է՝ թէ նոցին հակառակ շարժէր զգրիչն . ապա յայլ միտս իմանալի է բան նը ։

Եւ իմանամք կրկնակի . նախ , և ոչ հոգի ի յորդոյ բղխեալ , յն Հանապարհաւ ծննդեան ոչ յառաջգայ ի յորդոյ . վը զի ըստ այսմ յարմարի յաջորդ պատՀաւն , յր զի մի Թուն անտանօր իմասցի . որովհետև միայն Հանապարհաւ ծննդեան յառաջ եկեալն ասի Թուն ։

Երկիր , և առաւել ևս՝ երևի խօսել ըս մտաց վանական վարդապետին , յորմէ առեալ Թուէի զայս բան . (տես ի Թուէն խե .) յր ոչ ի յորդոյ միայն բղխեը . վը զի առ ի կոչիլ Թուն՝ պահանջի անմիջաբար յառաջ գալ ի յորդոյն միայն . ապա Թէ որ յառաջգայը ի յորդոյն և ի հօրէ նորա միանգամայն և անմիջաբար , ոչ ևս ասի Թուն , այլ որդի ։ Ապա ըս այսոցիկ մտաց

մտաց Հմաքտեալ է բանն վահրամայ , ըս որում հո-
գին որ ոչ Հանապարհաս ծննդեան էանել ի յորդւոյ ,
և ոչ յորդւոյ միայնոյ էանել ։

Ի Հանգամանն փարատի այսու անխնամ և Թանձր
մտածութիւն ոմանց , որք երկնչին ի Հօրէ և յորդւոյ
ասել զՀոգին որ , զի մի Թոռն նոյ Համարեալ կար-
ծեսցի ։ Վասն այդպիսիք ցուցանէն անգիտանալ և
զնշանակութիւն բառիդ , որում Հարկ է ծննդեամբ
յառաջ գալ , և ի յորդւոյն միայն առանց Հօրն ։ Ա՛պա
եթէ մարմնապէս որ խորհիցի զծածկին յառաջագոյ-
ութիւն , փայլատակ երկնչի ի Թոռնէն կարծեաց , ձգե-
լով զՀոգին յերազայրութենէն կարգ . զի ասելով զՀո-
գին որ ի Հօրէ միայնոյ , առնէ զնա ըս իւրաքանչիւր մտա-
ծութեան երազայր որդւոյն , բառնալով յերկոցունց
զմիածնութենէն ։

Ա՛րդ՝ այսքան և այսոքիկ են կարծեալ դիմադրութիւնք
ի գրոց ողջամիտ վարդապետացն Հայոց , սակաւք ըս
Թուոյ՝ Համեմատութեաբ առ վկայութիւս բղխմանն ի
յորդւոյ , և անդրմադարձ մեզ ըստ ներբին իմաս-
տիցն , մանաւանդ և զուգահաւանք մերում խնդրոյ ։
Այլ մեք յայսմ վայրի գադարեցուսցուք զընթացս
Հաւիս . տաղտկելով զամենեսեան խաղաղասէր կամաք՝
որով և գրեցաքս , Հանդիպել ի յրնթերցուին , ուշ
եդեալ անխոտոր դիտմամբ ի նպատակ անդր Հա-
ւիս՝ ի Հոգին որ ի խաղաղութենէն սիրոյ և բնակիչ ,
զրում առելն և բանակութենի՝ Հնմարտութենէն լու-
սոյ մՀաւատոյիչ ։ Կարէոյս եմք ի նոյն ինքն մարդա-
սէր Հոգին՝ առնել զամենեսեան մտադիւրս յընդու-
նելութենի Հայրենի ասանդութենէն . որոյ տաղտա՛ս ոչ
յօտարազգի գրոց՝ այլ ի բուն ազգային վարդապե-
տաց՝ եթէև ի մերոց տալբերաց պատրաստեցաք գոյցս
վարդապետութենէն . զի մի տկարամտաց ոմանց կար-
ծեսցի՝ զնոր ինչ ուսուիս դնել նոցա առաջի , այլ
զՀինն և զմիաբանն՝ զոր մերոյ ազգիս Հարքն ծա-
նեան և ասանդեցին ։ Որով եղիցի ամենեցուն ան-
երկմիտ խորհրդով գալ ի միաձայն խոստովանու-
թիւն , և փառաւորել զամենատէր զՅրդութենէն յաւիտեանս
յաւիտենից . Ա՛մէն ։

ՑՈՒՑԱԿ

Կարգի շարականաց ։

ա. Կանոնն ծննդեան Ածածնին ։ 1 ։
բ. Կանոնն Յովակիմայ և Աննայի ։ 9 ։
գ. Կանոնն Աւետեաց Ածածնին ։ 20 ։
դ. Կանոնն Ածայայտնութեան Հրագալուցին ։ 44 ։
ե. Կանոնն Ծննդեան, Առաջին աւուրն ։ 59 ։
զ. ։ ։ Երկրդ աւուր ծննդեան ։ 64 ։
է. ։ ։ Երրդ աւուր ծննդեան ։ 70 ։
ը. ։ ։ Չորրորդ աւուր ծննդեան ։ 74 ։
թ. ։ ։ Հինգերդ աւուր ծննդեան ։ 79 ։
ժ. ։ ։ Վեցերդ աւուր ծննդեան ։ 85 ։
ժա. ։ ։ Եօթներդ աւուր ծննդեան ։ 88 ։
ժբ. ։ ։ Ութերդ աւուր ծննդեան ։ 91 ։
ժգ. Մեծացուսցէք ։ այ ։ 97 ։ աւ ։ 99 ։ բյ ։ 100 ։ բւ ։ գյ ։ 101 ։ գւ ։ դյ ։ 102 ։ դւ ։ 105 ։
ժդ. Կանոնն Տնընդառաջին ։ 105 ։
ժե. Կանոնն Անտօնի անապատականին ։ 110 ։
ժզ. Կանոնն Թէոդոսի Թագաւորին ։ 115 ։
ժէ. Կանոնն Դաւթի մարգարէին ։ 120 ։
ժը. Կանոնն սրբյն Ստեփաննոսի ։ 122 ։
ժթ. Կանոնն Պետրոսի և Պօղոսի ։ 130 ։
ի. Կանոնն Որդւոց որոտման ։ 134 ։
իա. Կանոնն Համօրէն Առաքելոց ։ 138 ։
իբ. Կանոնն հբ Աշակերտացն ։ 145 ։
իգ. Կանոնն Յունանու մարգարէին ։ 147 ։
իդ. Շարական սրբյն Սարգսի ։ 149 ։
իե. Կանոնն բուն Բարեկենդանին ։ 152 ։
իզ. Պահոց, այ ։ 156 ։
իէ. Կանոնն երկրդ Կիրակէի աղց ։ 161 ։
իը. Պահոց, աւ ։ 164 ։
իթ. Կանոնն երդ Կիրակէի աղց ։ 165 ։
լ. Պահոց, բյ ։ 168 ։
լա. Պահոց, բւ ։ 170 ։
լբ. Կանոնն չրրդ Կիրակէի աղց ։ 174 ։
լգ. Պահոց, գյ ։ 178 ։
լդ. Պահոց, գւ ։ 180 ։
լե. Կանոնն սրց Քառասնիցն սեբաստիոյ ։ 181 ։
լզ. Կանոնն հինգերդ Կիրակէի աղց ։ 185 ։
լէ. Պահոց, դյ ։ 188 ։
լը. Կանոնն սրբյն Գրիգորի լուսաւորչին ։ 191

լԸ. Կանոնք վեցերորդ Սիրակեի աղջ։ 201։
լԹ. Պահոց, ը՛։ 206։
խ. Կանոնք Յարութեան զատարու։ 207։
խԲ. Կանոնք Գալատեան ասն յԵրուսաղէմ։ 210։
խԳ. Կանոնք մեծի Երկուշաբաթին։ 216։
խԴ. Կանոնք մեծի Երեքշաբաթին։ 219։
խԵ. Կանոնք մեծի Չորեքշաբաթին։ 222։
խԶ. Կանոնք մեծի Հինգշաբաթին։ 227։
խԷ. Կանոնք մեծի Ուրբաթուն։ 240։
խԸ. Երգ մեծի Ուրբաթու գէղերգին։ 247։
խԹ. Կանոնք մեծի Շաբաթուն Թաղման ասն։ 274։
Ճ. Ճաշու Գաւէսդք յինանցն։ 278։
ճ. Կանոնք սրոյ Զատկին։ 279։
ճԲ. Յարութեն, Աւաջին ձայն։ 285։
ճԳ. Կանոնք գՀաւատոյն Յովհաննու Սկրտչին։ 289։
ճԴ. Կանոնք Նոր կիւրակէին։ 294։
ճԵ. Յարութեն, Աւաջին կողմն։ 313։
ճԶ. Յարութեն, Երկրորդ ձայն։ 316։
ճԷ. Յարութեն, Աւաղ կողմ։ 324։
ճԸ. Յարութեն, Երրորդ ձայն։ 328։
ճԹ. Յարութեն, Վաս ձայն։ 334։
կ. Յարութեն, Չորրորդ ձայն։ 337։
կա. Կանոնք Հաստատման Քան։ 342։
կԲ. Կանոնք Երկրորդ Ծաղկազարդին։ 354։
կԳ. Յարութեն, Վերջ ձայն։ 363։
կԴ. Կանոնք Պենտեկոստէին։ 369։
կԵ. Հոգւոյ գալստեան, երեկ աւուր։ 380։
կԶ. Հոգւոյ գալստեան, երեք աւուր։ 388։
կԷ. Հոգւոյ գալստեան, չորեք աւուր։ 395։
կԸ. Հոգւոյ գալստեան, հինգերեք աւուր։ 396։
կԹ. Հոգւոյ գալստեան, վեցերեք աւուր։ 399։
Կ. Հոգւոյ գալստեան, եօթներեք աւուր։ 403։
Կա. Կանոնք Ծննդեան Յովհաննու Սկրտչին։ 412։
ԿԲ. Աշէ կանոնք Յովհաննու Սկրտչին։ 426։
ԿԳ. Կանոնք սրոյն Գրիգորի լուսաւորչին։ 427։
ԿԴ. Կանոնք Որդւոց և Թոռանց լուսաւորչին։ 430։
ԿԵ. Կանոնք սրոյն Կիրակոս մեծին։ 433։
ԿԶ. Կանոնք Սրոց Հռիփսիմեանց։ 435։
ԿԷ. Կանոնք Տապանակին ասն։ 452։
ԿԸ. Կանոնք Վարդավառին, առաջին աւուր։ 460։
ԿԹ. Կանոնք երկի աւուր վարդավառին։ 476։
Հ. Կանոնք երեք աւուր վարդավառին։ 479։
ՀԱ. Կանոնք Ըօրսկաթին։ 482։
ՀԲ. Կանոնք Վերափոխման Աստծնին։ 484։
ՀԳ. Կանոնք երկի աւուր Վերափոխման։ 497։

ձգ. Կանոնն երդ աւուր Վերափոխման։ 499։
ձե. Կանոնն Նաւակատեաց սէյ խաչին։ 502։
ձզ. Կանոնն երկդ աւուր, խաչի։ 507։
ձէ. Կանոնն երդ աւուր, խաչի։ 511։
ձը. Կանոնն չրրդ աւուր, եկեղեցւոյ։ 515։
ձթ. Կանոնն հինգերդ աւուր, եկեղեցւոյ։ 520։
ղ. Կանոնն վեցերդ աւուր, եկեղեցւոյ։ 525։
ղա. Կանոնն եօթներդ աւուր, խաչի։ 529։
ղբ. Կանոնն ութերդ աւուր, խաչի։ 532։
ղգ. Կանոնն Վարագայ խաչին։ 535։
ղդ. Կանոնն Գիւտի նբ խաչին։ 538։
ղե. Կանոնն սէց Մարգարէից։ 543։
ղզ. Կանոնն սէց Թարգմանչաց։ 548։
ղէ. Կանոնն սէյն Յակոբայ մծբնայ։ 553։
ղը. Կանոնն անմեղ Մանկանցն բեթղեհէմի։ 556։
ղթ. Կանոնն սէց Հրեշտակապետաց։ 562։
ճ. Կանոնն սէց Հայրապետաց։ 568։
. . . Շարական սէյն Իգնատիոսի։ 576։
. . . Շար. Յովհաննու ոսկեբերանին։ 576։
. . . Շար. սէյն Բարսղի։ 578։
. . . Շար. Գրիգորի ածաբանին։ 578։
. . . Շար. սէյն Նիկողայոսի։ 578։
. . . Շար. սէյն Եփրեմի։ 579։
. . . Շար. սէց Եւստաւատիոսեանց։ 580։
. . . Շար. Երկուց բիւրուց։ 581։
. . . Շար. Սահմանոսի ուլնեցւոյն։ 582։
. . . Շար. Մեռոն օրհնելոյ։ 582։
. . . Մեղեդի մեռոնի։ 583։
. . . Շար. Հանդերձի պատարագին։ 584։
. . . Շար. Խնկարկութեան պատարագի։ 587։
. . . Շար. եօթն Խոտաճարակաց։ 588։
. . . Շար. սէց Սուքիասանց։ 590։
. . . Շար. Վահանայ գողթնացւոյն։ 593։
. . . Շար. Կիրակոսի և Յուղիտայ։ 591։
. . . Շար. սէց Ոսկեանց։ 594։
. . . Շար. սէց Վարդանանց։ 595։
ճա. Կանոնն սէց Ղևոնդեանց։ 616։
ճբ. Երգք եօթնօրեայ արարչութեան։ 621։
ճգ. Երգք ճաշու ժամուց։ 634։
ճդ. Կանոնն Մարտիրոսաց, Առաջին ձայն։ 637։
ճե. . . Առաջին կողմն։ 640։
ճզ. . . Երկրորդ ձայն։ 641։
ճէ. . . Աւագ կողմն։ 642։
ճը. . . Երրորդ ձայն։ 644։
ճթ. . . Վառ ձայն։ 646։

ՃԺ. . . Չորրորդ ձայն։ 647։
ՃԺԱ. . . Վերջ ձայն։ 648։
ՃԺԲ. Կանոնն համօրէն Ննջեցելոց, Առաջին ձայն։ 650։
ՃԺԳ. . . Առաջին կողմն։ 651։
ՃԻԴ. . . Երկրորդ ձայն։ 651։
ՃԺԵ. . . Աւագ կողմն։ 652։
ՃԺԶ. . . Երրորդ ձայն։ 654։
ՃԺԷ. . . Վառ ձայն։ 655։
ՃԺԸ. . . Չորրորդ ձայն։ 656։
ՃԺԹ. . . Վերջ ձայն։ 659։
ՃԻ. Երգ ննջեցելոց։ 660։
ՃԻԱ. Աւագօրհնութիւնք. Առաջին ձայն։ 672։
ՃԻԲ. . . Առաջին կողմն։ 678։
ՃԻԳ. . . Երկրորդ ձայն։ 683։
ՃԻԴ. . . Աւագ կողմն։ 685։
ՃԻԶ. . . Երրորդ ձայն։ 691։
ՃԻԶ. . . Վառ ձայն։ 693։
ՃԻԷ. . . Չորրորդ ձայն։ 695։
ՃԻԸ. . . Վերջ ձայն։ 699։
ՃԻԹ. Անձինք փոխման Աճածնին։ 702։
. . . Ճառ յաղագս բղխման հոգւոյն սրբ։ 721։
. . . Յօդ. ա. Վկայութիւնք վարդապետաց։ 726։
. . . Յօդ. բ. Վկայութիւնք յեկեղեցական գրոց։ 754։
. . . Յօդ. գ. Վկայութիւնք 'ի ժողովոց հայոց։ 760։
. . . Յօդ. դ. Լուծումն դիմադրութեաց։ 781։

ՅՈՒՅԱԿ

Վերջաւոր բանից։

Ա. գիր նշանակիչ այ։ 448։
Ապտակ տակիլք ի գոյգոթեայ։ 258։ 511։
Աստուածոյ կոչին երկք մանկունքն յատաւետիսն օրհնութեանն և Անանիայ երկրպագունէն։ 178։
Ախոռ, ըստ ումանց գերագոյն գաւս հրեշտակաց։ 355։ 564։
Աչքիս երգեալ այլևայլ տաղս բուսի։ 156։ 210։ Յառաքագոյն ի լիմնոնան։ 278։
Աքիւր, յանծայնն ելմուտս՝ յալ բացոյդ որգւոյն։ 378։
Աքինոյս, Աքինոյսոյ ի՛ զանազանին։ 657։
Ալլակերպութեի, կամ Պայծառակերպութի։ ըստ պատկաց ասն 460։ յԱլլակերպութենէ քոյր հոգւոյդ երդութեան յայտնեալ պիտի։ 466։ Ալլակերպութեն ի ասկիզն և ի վերջն։ 474։ Օթմբդ երեսեան մտեսս և ի պիս։ 474։
Ալիր, պղտութեի բնական և բարդական։ 185։
Անագիտն, ապաս յապականութենէ՝ ի մահուանէ, անմեսս, անմեռ։ 207։ 287։
Անառակին երեց եղբայրն՝ ըստ ումանց հրեշտակք։ ըստ այլոց՝ հրեայք։ 358։
Անդրանիկք յերկինս դիք։ 273։
Անխնայել ասն առ առաջնեալ միոյ՝ բնապես, կամ բռնադատապես։ 33։
Անմոռնալիք, առանց սպառելոյ, կամ առանց բաժանելոյ։ 376։
Անուրանալեալ, յն. անխիճեալ, լատ. Ինձանիլա. նշանակէ՝ անմերձ յաստեղ։ 67։
Անձինք ասեալքիք ասէն՝ երկք կապարեալք, և մի կատարեալ։ 385։
Անճամ խառնի՝ անապականութենէ նշանակիչ, կամ զոհաստացուցիչ։ 168։ Անճամ առնի, մշտագալոյ։ 211։
Անճահութենէ պէսպես։ 163։ 209։
Անմոյր, ոչ ունօղ զմոյր։ 19։ կամ ոչ երկել մոյր, անդաստակ։ 528։
Անոխ ասի՝ մարդկան և հրեշտակաց պէսպես օրինակաւ ասի։ 54։
Անթափառ, յոյն. վկմ. արձան։ 143։
Անթամպրեալ, զինչ խնամեի։ 688։
Անհոն Աբրամ նախահայր միանձանց, գերագանցութենէնք նր։ 110։ 111։
Անայրոյս, կամ արշալոյս։ 325։
Անխարհական կամ աշխարհօրէն՝ փոխանակ համաչափ հակառակի։ 617։ 655։
Անհաշտհամառան կերակրէ։ 316։
Անասելոյ կոչին գվերաւոր աչսկերսք։ 122։
Անապատ վիճակս ե եղկաս սեբ նեաց։ է։
Անասելոյթեն, փինկ առաքելոց։ 103։
Անարատն որգւոյ պէսպես։ 393։
Անհոյս, յանծայնս՝ ի նեղսս փակէ զելուսն։ 381։
Աստղն երեսել մոգուց՝ ըստ ումանց հրեշտակ։ 86։ Ընդդեմ ասասցայ կերպել զինչ։ 690։
Աչք, լինել յերս կամ՝ ի ուերս մոգ խնամի։ 29։ 340։ Աչ հինաւուրց ասի՝ նշանակել զհոգեբնաւոր երկրսն։ 205։ յԱչ վերացեալք և համբերացեալք ասին զվիմանց։ 334։
Աչխոհան մարմին քոյր։ 95։ 299։
Աշխարհ, Աշխարոյ, Տիրասոյն ի՛ տարերսն։ 21։ Տէս և Լարսիամ։
Աչխոյսնոնքի, յն. հիւթեքանիս, նշանակի գայսոսիկն մոգուց, այլև գնունդ։ 45։
Աարաւելեաի բանիւ և ձեռօք ի՛ գանազանին։ 190։
Աբդարոց վայելուսն հոգւով՝ ի փառս։ 422։ 544։ 551։ 578։ 654։
Աբխատակս որգի Լուսաւորչին։ 431։

Աղուսեակ կի աստղ առաւօտուս։ 4։ 150։
Աւազաքարնուրէք։ 671։
Աւազանին աջակողմեան Թուա՛ հից աչդ կուսին և յովհաննու։ 268։
Աւազան մկրտութեի զինչ։ 232։ 235։
Աւետեաց տօն՝ հին, յայլեայլ ժամանակս կատարել։ 26։ 27։ 28։
Աւետեաց հաղցն խոխանեալ։ 43։
Յաղթանդի հուրն սուղ ցօղագին։ 171։ Ի հնոցի երեսիդ հրեշտակն՝ զրհնակ որգւոյն ալ։ 164։
Բաժանել, յաճախինս փոխանակ զանազանելոյ։ 661։
Բան, նէրքին ծնունդ։ բան էր քո նաև յարգանդի կուսին։ 427։ Բան յաճախինս՝ էական և անձնաւորական։ 384։ 736։
Բարեկ կեսարու հայրապետ։ 578։
Բեհոմարգեան և բեհոմենան սպանգարք։ 35։
Բէխոտ, քանի՞ էպանակաւ նշանակէ։ 721։ Բոհաւեն հոգւոյն՝ ի հօրէ և յորդւոյ իբրև՝ ի միոյ պատճառէ։ 724։ 732։ 736։ Վկայութիւն Լուսաւորչին։ 727։ Սիրն Հակոբայ մեծանայ։ 729։ Մովսէսի և Սամփանոյ քերթողաց։ 730։ Մեծին Խոսրովու։ 739։ Կարեկացելոյն։ 739։ Երբեսկոպոսելոյ։ 746։ Երբեսկոպ համրօնացելոյ։ 747։ Միհիթարայ գօշի։ 750։ Վարդանայ վրդպետի։ 751։ Հօհաննէսի եղեկացելոյ։ 752։ Խաչատրոյ վրդպետի։ 753։ Վկայուածք յեկեղեցական գրոց։ 754։ Ի Հոգոյոց հոյոց։ 760։ Դիմագրութիւն։ 581։
Բնաւրէք կի բնաւրագէս՝ նշանակէ իբրեւկս։ խակագէս։ 573։
Բուռն բարեկենդան։ 152։

Գաբրիէլ հրեշտակ՝ ըստ բազում վկայից ասոց՝ ի վերին գաւասկարգութէ։ 36։ 413։ 565։ 566։
Գալուստ քրիստոսի՝ երկիրն։ 201։ 419։ Գալստեան փառաց յերուսաղէմ։ 210։
Գերեզմանք քրիստոսի՝ կոչ։ 275։ 281։ իբրև առաջաստ տարանաց։ 312։
Գիր կենդանի՝ խնդրին նշանագիրք։ կի պատգամք են։ 549։
Դիւտ խաչ։ 538։
Գոգ աբրահամու։ 127։ 552։
Դուռ, փոխանակ գալոյ։ 207։ 214։ 458։ 488։
Գոհութէն Հմարիա մր։ 189։
Գուշեցմուս վիշտուսա վը շաբաթ կանաց։ 78։
Գրիգոր լուսաւորիչ։ գրախտ՝ ի գրախտ եկեղեցւոյ։ 192։ Դմանել Հայրապետին արբահամու։ 428։ Արգելեալ են, և որգէ գրէլ բացմաց։ 429։
Գրիգորիս Տեոդ լուսաւորչին։ 432։

Դանիէլ ասորի աշակերտ լուսաւորչին։ 432։
Դանիելի մարգարէի առեալ գաղտուց։ 204։
Դասէթի մարգէրէի շարական ունի։ 120։
Դիտել, փոխանակ գերգմանի։ 208։ Ի գիտելոյ ազատեալքն խնդրին Հայոց արգարոյ հոգիք։ 322։ 332։ 690։
Դպրութէն կամ գործէթէ՝ մաշեանը ես։ 651։
Դպրոցս ազգիդ կի եղեմական՝ ուր։ այժմ պահի։ 666։ 667։ Հռոմեական ինչ ուսուցին անդ նախասահմանքն։ 153։ Աշխարհալ կարծիք վը այսր։ 261։

Լեռնեան տէս Բզնունեաց։
Լոյս, փոխանակ մանկանց։ 469։ Եկեղեցի երկին հիմեական՝ առաքեալ բարոյական՝ Հոգով հաւատացեալց։ 505։ Բարոյական եկեղեցւոյ՝ դիմաւոր բազմացուցիչ արգարոցն։ 10։ Կոչի՝ վերին երկիր։ 483։ Հաբանական արգարոց։ 520։ Հաբանական քրիստոսի սերոյ այժմ, անմիջական վայելմանբ երկինս։ 206։ 319։ 506։ Աբել զեկեղեցի հիմնէ՝ ի վերայ հաւատոյ՝ և պատարագն նորն է։ 454։
Եղեռնքին, կամ եղելութէն փոխանակ

նակ եղեալ իրաց· 321· 697։
Երնովս նահապետ· 163։
Երնովք նահապետ· 163։ Երնովք և եղիա ասէ կան այժմ, և յիմն վինակ· 665· 666· 667։
Երեքշաբաթին մեծ· 219։ Երեք շաբաթի օր՝ ի պատիւ մարգարէից· 625։
Երեխոբէիան, նշանակէ՝ երեք սր բաւասցէ օրհնեալ· 123։ կամ երեք որ երգող· 624։
Երկուշաբաթի՝ յիշատակ արարչագործութեան· 216։ Ի պատիւ հրեշտակաց կարգեալ· 623։
Երկրպագութիւն ճմայնին, կամ մեծարանաց· 333։
Երէկն։ Թէ՛ կատարեալ· 661։
Երկուքեան խորհուրդ՝ ի հինն Թեստուն, ի նորս յայտնել· 218· 221։ Ջաթարաձս ջատօս երեկ· 622։
Եշմոնեան աղանդաւորք· 35։
Եշտահաւոխութիւնք· 580։
Եփրեմ որ սաղր· 579։
Եօթն խոտաձաթիկք· 588։
Եօթնաստեղեան խորհուրդ վիճակ· 489· 589։

Օ

Օաաիկ· 280· 282։
Օգոստիա հայր Ջովհ· մկրտ· ի ոմանց՝ քՀնչպէս· բան այլոց՝ քահանայ· 414։ Խնկարկել նր ձեր և ի բր· 414։ Մեբահաւաձ ասէ նր վն անկարծ աւետաւցն· 416։

Պ

Պ· գիր ամիսկ, նշանակիչ ցի· 277։
ՊաՀ, յամաւ նշանակէ՝ հացուցիչ, գոյացուցիչ, արարող· 38։ յԱստեծէ յատաւ գալ՝ վ՚ինչ իսկ ՝ի յաճայինս· 401։

Պ՚նդ, սեռական հոլովով նշանակէ՝ ՚ի հերբոյ· 162· 419։ և ս, ՚ի վ՚ր· 388։
Պահաւորութեան երկրաւոր՝ օրք նակ ճմայնոյն· 116։
Պետրէաս մի յԵօթանասնից՝ առաքեալ հայոց· 141· 143։
Պետիչանալ բանին ցի՝ իսկեի միաւորել ընդ Թեմնոյ բնաւել· 134· 573։
Պիտոգոսի Թեստաւորի տօնական յիշատակ· 115։
Պիտոգորեան առաջին հակառակող բոլոսման ՚ի յորդւոյ· 722· 738։
Պիտոգորոս վինաւոր· 160։
Պտումայի առաքելոյ յՀատատաշն յարուԹիւն քրի, չոշափէն ձն· 295։
Պղտատիոս ձմադվեաց· 576։
Պմոնաւ, նշանակէ՝ բոսնգակ ձաւ նայել վերն, կամ վիակուսեի ի բրն· 35։
Պոխոնիչ, հուԹիւն, բնաւելի մերի անձնաւորութեան· 400· 401։

Ջ

Ջաւա, փոխանակ ազգայ մարդկան· 169։ Լեզուիայ խառնակումն ՚ի բաբելոն· 389։ Լեզուիայ ձայ չնորՀք վ՚ինչ· 390։
Լերինք ցի կամ յատեսնականք վ՚ինչ խնամի· 479։
Լննիոնիչ, փոխանակ եղեալ ի բաց· 321։
Լոյս զգալի յարմար օրինակ ցի· 129· 465։
Լուսաւոչ ոսկի՝ ըստ ոմանց յօրի նակ խորհրդոյ մկրտուԹի, բայց առնրաւար Հնարաւորեալ· 232· 250։ Օգոստիար ՚ի Թեոդոսիոսի մեզայ· 237։
Լուսաւորայց Ճանանչն՝ Լաւեչնալ ասի առ պայծառութիւն խաչին· 519։

Մ

Մաչն քրի՝ ըստ ոմանց ՚ի Ծառոյն գիտելի· 512։ Վերացման խաչին ասն· 503· 504։ Երկրման խաչի ասն· 513։
Խաչն բարձրանալ ըստ զօրութեան· 514։ Գներարանց պատճառ նր· 525· 529։ Խաչին երկրպագութեան ճմայնին· 540։ Խաչն պատկ Թագաւորաց· 116· 117։ Պատկ եկեղեցւոյ· 482· 506· 532։
Խաչատուր վրդպտ տաթնացի· 584· 753։
Խառնել, խառնուածք, ՚ի կիր արկեալ ՚ի վրդնգատաց ՚ի խորհուրդ մարգարէութեան· 299 = 310։
Խաչաւորաց լուսաւորաց առ խաչին՝ յայտնիչ փառաց քրի· 689։
Խոնարհութեան յատուկ ոչ պատշաճ ցի· 400։
Խոցան տաճարին կրկին· 414։

Ծառակաղարդ։ Երկրորդ ծառ կաղարդ։ 213։ 354։
Ծառան գիտութեան՝ ի գրախօսին զի՞նչ։ 509։
Ծուխ՝ ի գերբ՝ հարթասյին կողմն։ 179։
Կառք այ՝ անընդդիմելոյ ը֊նթեռնի՝ կամ հրեշտակք։ 344։ 345։
Կիթեռս, յն։ գլուխ։ 131։
Կիրիակէ կամ կիւրիակէ՝ օր յարու֊թեան ասի։ 215։
Կիրիակոս և Ցուղիտայ։ 593։
Կոչ֊փոխանակ եւայն։ 342։ 686։
Կոստանդիանոս մեծ՝ խաչիւ յաղ֊թեզ։ 116։ Ի հրեշտակաց պաշտ֊պանեալ։ 117։ Կոչեցեալ Աստ֊ղեալ։ 118։
Կոստանդնուպօլսոյ = ժողով։ 568
Կոստանդնուպօլսոյ աթոռոն ե֊րեւելեցւոցն հռոմէականին։ 523։
Կոռնէլիէ, փոխանակ կուսանաց։ 103։ 491։
Կուսանէ առագաստն փառաւոր քան զամուսնութիւնն։ 442։

Ճամբեռնէ, փոխանակ ասէլոյ՝ հանապազն, բնութիւնից։ 249։
Ճամփայ, կոյրդ, հաղորդ։ 221։ կամ համաբուն։ 107։ Ճամփայ, քաղցր ազարաքեզ։ 156։ 453։
Ճամբարձութիւնքն։ 343։ Լուսին անօրհնութեանց քոց։ 360։ Ի համբարձման՝ ոտն ինն գասուց հրեշտակաց։ 354։
Ճասատուրեան երկնից զի՞նչ։ 623։
Ճաշուչէ, կամ հայրապետ՝ ի հօրէ շարժեալ, յառաջացեալ։ 375։ 377։
Հեթեռնէ, պատերազմ, մարտ։ 623։
Հեղինէսոյ դշխոյի հաւատք։ 539։
Հեթեռաւ հարական զի՞նչ, ժա֊մ։
Հիմնել զեկեղեցի, հիմնագիր հաստատ՝ ակեռպէս իմանի։ 117։
Հինգշաբաթի օր՝ ի պատիւ ա֊ռաքելոց։ 629։
Հինգշաբաթի մեծ։ 227։
Հոգի, արարիչ ամենայնի։ իակ մարգկային և հրեշտակային՝ անկասած։ 377։
Հոգւոց ննջեցելոց մաքրական պատիճ՝ ի հանդերձեալն՝ հուր և խաւար։ 670։
Հոգին չսրբեալ՝ ի վե՞ր քոց՝ ըստ ձառին հոգմ։ խորհրդեամբ հո֊գին որ՝ ի սահմանելն, և՝ ի մարտեն։ 374։ 380։ 382։
Հոգի, յամենայնիս հաստատ, և յաստուած երդ ամենն։ 384։
Հոգւոյն սքի ամենայն կատարե֊լութիւք։ 407։ Հօր և որդոյ ա֊մէն։ 19։ 731։ 733։ Կատարել որ փրկանակ սրբոյդ զի՞նչ։ 403։
Իատաել նորա գաշնաբեր։ 383։
Ծոհմութիւն հոգւոյն պէտպէս։ 388։ Գազանս որ՝ ի նորումն՝ ձմարիտ։ ի հինն՝ օրինակաս, բառմաստեակ։ 373։
Հոգւոյ գալստեան ուրբաթիւք երք 369։ Հեծս կիրակին պահք։ 370։ Տ՚ս և Բզնունեաց։
Հոգւոյ ը կատարումն մանկանցն լոյր և բերկրեր։ 557։
Հոգիսիմեանք։ 435։ Հոգիսիք֊ն։ յն։ ընկերեցող։ 440։
Հոգւոյ կրկին, կոստանդնուպօ֊լսս նոր, և հինն աթոռս պետ֊բոսի։ 522։ 523։
Հրամանն այ երբեպի։ 697։
Հրաշարակ տիեզերական՝ ակ֊նութիւն հաւատոյ։ 131։
Հրեշտակ լեզուաց՝ հրեշտակք, կամ առաքեալք։ 125։ 126։ 403։
Հրեշտակք օրինակին՝ ի հուր վա֊ռօսրումն և ազդեցուն։ 562։
Հրեշտակաց գասք եօթն Թոռ֊ինն՝ ի նախնեաց։ 489։
Հրեշտակք առանձինն պահապանք երեքեքն անձանց։ 356։ Նախանձ կամ բարկութիւն՝ ի բարի հրեշ֊տակս՝ իմանի զարմացումն նոյ, և ոչ մարգկային կիրք։ 358։ Ի փրկութիւն հրեշտակաց եղեալ խորհուրդ մարգեղութեան՝ յինչ միտս։ 356։ Ջի՞նչ և ոնց ուսան ի վե՞ր խորհրդոյ մարգեղութեան։ 348։ Խօսակցութիւք հրեշտակաց ի համբարձման քոյ։ 344։ 346։

Ղազարոս աղքատ։ 177։
Ղազարոս բարեկամ քոյ, յարու֊թեն նր։ 207։
Ղեռնդեանք մարտիրոսք։ 616։
Ղեռնական գիր զի՞նչ։ 668։

Ոբադալոյց։ 44։

Ա՝անհնար բեւեռի հետ, ան նշ. 556։ Ջերմըդ եղիր մարթկոցդ ջ հրէշտակս գասել ջ. 559. 560։ Ա՝առհասս, երգ հինաց, առաջին ասեւտրատեսքիր • 144։ Ա՝առնուն ի յուսալի անօրէնութեն ասրասրեալ է • 223. 225. 242։ Ա՝արգարեւսն՝ առվօրաբար արգարոց շնորհակալ • 543։ Ա՝արգ ի պատկեր ոչ ըստ անմահութեան • 136։ Ա՝ատեան, ահարգանաի լուսաւոր, պայծառ • 18։ Աչքերդ կա՝նանց անուն • 365։ Ա՝ատեան քոյր զաւրութ՝ երկնից ի՝ոնէ քան զմարդս • 209։ ՄԱՐԻԱՄ կոյս, վեց տասիւթ անուանն խորհրդածեալ ի վեց գաւս • 22։ Ծնունդ նր նոր, հինն փրկութեն աշխարհի • 3։ Յառեալ մարն իբրև յանդորկ • 12։ Մինծին մարն • 13։ Ընդ էր ասեւտրատիրոջ լսեն զաղ՝ նարս և զծնունդ • 24։ Տօն ծննդեան նր ի՝ երկրի • ուեթ օրեայ սահմանեցաւ ի ժէ գաւրան • 1 • 2։ Ա՝ա հոյս ասն ան ուաւեն ի ոտնի ծննդեան • առ հետմինչեցիս յայլ օր • 23։ Ա՝ատեան կոյս՝ հարան յովսեփայ • 87։ Ա՝իայնակ սկսել ոչ ըստ քան զնմ՝ ասրաւածս • 673։ Կուսասեր նր գերազանց ջ զրկասկաց • 75 • 103։ Օրհնակեալ ի գեղմն գեղգեղելի • 6 • 40 • 47։ Ի՝ մորէ նեն • 98։ Գուսան փակել յի՝նչ միտս • 37 • 501 • ևս՝ աղրեալ կիրկալ • 37։ Ա՝ակնարգ օրինաց և շնորհաց զնարգ • 103 • ևս՝ ոչ և մարգկան • 680։ Պատասխոր մարգեղութեն յի՝նչ միտս • 680։ Տասնակ օրինաց • 688։ Ի կուսական ծննդեանն յայտնել խորհուրդ եղբարցն • 681։ ԵՒս ուրբեք ասէ կուսաց գինեն • 78։ Տուսոր անճառակից • 704։ Կոչի խաչ յայրկոյս միտս • 537։

Ա՝արմատս անհամեմատ փառաց յերկինս • 490։ Ա՝ամակերպ փառատրիչ ջ քոյ • 493. 496. 500։ Ցառատկ նմին՝ ասել զնոսա՝ քոյ • 203։ Տ՝ուս և Ա՝ամենեն • Վերջաբանութեան։

Ա՝արմին քոյ միանգամայն կերպացաւ յարգանդի կուսին • 36. 42։ Կոչի՝ ածախատն • 95։ Ի՝ նր հաղորդութեն կոչի երէսաւոր, հոգեւոր, ըստ երանելոյս • 251։ Ա՝ահ ածոցեալ յի՝նչ միտս • 278։ Ա՝ենայոցն՝ կանխաս ի կերակս և ի՝ պրոտեական ասնս երգ • 97։ Ա՝ուտնի ներգործութեք • 582։ Ա՝երսոյց վրդիւտ ծնող նշանագրաց • 550։ Նմանել մանկան • 551։

Ա՝ոմայր զի՝ն դանակէ • 13։ Ա՝կրասութեն ջոյց և արեան • 561։ Ա՝կատելոյց՝ հանգերձ սպիտակ • 92։

Ա՝ոգուց ընծայքն խորհրդաւորեալ, հաւատոք նոցա • 69։

Յակոբ մ՝երձայ հիրպետ • 553։ Յակոբոս ասնակից Պատրի մի յերեսիանութիւ, յի՝նչ միտս գնաւ ասաւքեցոյ • 121։ Յարութեն այլեայլ • 162։ Յարութեն երկիր ծնունդս • 183։ Յարութեն չարականք խորհեցայ, կի՝ բարպղ ձնի • 282։ Յոհան սակրեբան • 576։ Յոհաննէս աւետարանիչ տիրոջ մօտս • 135։ Ա՝ահ գերազանցութեք ն՝ր • 137։ Յոհաննես մերոյ յարութեն երբ • 415։ Ծնունդ նր մարթոյ ասնեալ ի հինն • 1 • 412։ Ցարգանդի մերն արքայ • աեսզ քեն • 289 • 417։ Ճանաչիս մարդ • ըստ յի՝նչ միտս • 293։ Ա՝ահ երկիղ ջ զմմ մարգարէս • 291 • ևս ջ զմմակս • 420։ Կամ քան զերեքտասան • 424 • 426։ Մի կերպասեն նր խորհուրդ կամ մարթէս ջ պատրաստչէն ատքն • 291 • 421։ Գիմաւորեն նորա • 289։ Կարապետ ատ կենդանիս և մեռեալս • 422։ Ա՝նուանց նր որոշումն • 422։

Յորդանան սրբեցան ջուրք ի խորհուրդ միրոյն • 65 • 80 • 89 • 92 • 94։

Յոհան՝ ոգի։ փոխանակ սասեղ և անմիջեցաւ արտասուէ • 321 • 338։

Յուսիկ Թոռն լուսաւորչին · 432։

Յաւակատիք ։ —— Պատակաւոր Խաչին · 502 ։

Յերսես մեծն, պատուհէրաւ ՚ի ն Ժողովն կոստանդ · 433 ։

Յեկեղեց Ժողով մեծ · 571 ։

Յեկեղոցոյս Հայրապետս · 578 ։

Յենուհէսացիք են օրինակք դարձի Հեթանոսաց · 147 ։

Յոր կերակէ · ասի եւ ՚ի երկրորդ գրոհի · 294 ։

Ճաշաթեր օր ՚ի պահիւ Մարմնոյ · 633 ։

Ճաշոյն, ըստ ոմանց չար ախտից · լաւ եւս՝ չարեաւ բան կամ երդ առանց ոտից · ի · Ճաշականաց յորինօվք · ջ · Ի · ի ոտ չարաչ կանաց · ջ · Կանխաւ առն առ առուն երգելին զաշականն ըստ ասմունն · ժ · Տպագրեալ շատ քանանաց տարբերութիւք ՚ի գրոց · ճաշոց · ժն · Գերազանցութիւն շարականաց · ժբ ։

Ճնճղուկ, փոխանակ խնդոյ մերձաւորի · 266 · 269 ։

Ոսկեզանգ մարգարիտք · 594 ։

Ոգւոյն ոչ լինել ՚ի ծոց հօր՝ զինչ ինամեի · 29 · Ոգին ըստ ճանաչելի՝ բնական պատկեր ոչ, ըստ մարդկանէ՝ հաղորդելի պատկեր · 30 ։

Ոտից, մերձ դիմագրական, մերձ ՚յայսպարս · 276 ։

Ոսբրան մեծ · 240 ։

Չորեքշաբաթի օր կարգեալ ՚ի պահիւ Աշանդին · 627 · Չորեքշաբաթի մեծ · 222 ։

Պահք ուրբաթուբ պահելի · 154 · Պիտանիքն նան ՚ի դրախտին · 161 · Ո՞ր պահիք չնմարիտ · 187 · Պահ հոգ չարականք ՚ի սկզբն մեսրոպայ · 156 ։

Պատոյ, զատիկ, անդ · 282 ։

Պոգծաս բառին պղէպղէ նշանակութիւն · 390 ։

Պետրոս, յԱնտիոքեայ, Տօն գալստեան հոգւոյն սրբոյ · 369 ։

Պետրոս, յն · վեմ · գլուխ առաքելոց · 131 · 248 · 257 · 283 ։

Պիղատոս կաշառակուր · 243 ։

Պօղոս ամուսնից պատրոյս · 131 · Դերազանցեալ ըզ գնչուհւոյն · 130 · 133 · Յանիրաւակեալ յերդ երկինս ՚ի տեսութիւն սբ երրորդ դատեան · 133 ։

Ջուր բնութիւն զովացուցանէ, ջերմացեալ խարշատ · 91 ։

Սարսեռք, առանձինք եղանակ կաս ասացեալք · Ջ ։

Սաթդսի զբաժանելն վկայաբանութիւն · 149 ։

Սերտել, զերծել, յանձին փոխանակ հաստատակ հրեշտակաց · 651 ։

Սէր, յետ պէսպէս առել · 384 ։

Սինա լեառն և քորէբ՝ նոյն է · 5 ։

Սիոն երկիրաւոր՝ եղէմայն · սիոն վերին կամ երկնային՝ երկինք, արքայութիւն · 564 ։

Սիւնեաց ուխտաւոր յայրեանալ միտս զորդւոյ և զհոգւոյն սրբ · 407 ։

Սաքիասանք · 590 ։

Սահմանեալ նախավկայ լինել՝ մեծ պարգեւ · 124 · Ընդամայն անմեղութեան պատուղ և ժառանգ գործ · 125 · Նախատարկուածք իրրեւ գլխաւոր եօթանցն, կամ իրր սարկաւագապետ պետրոս · 126 · Երկնաւոր տեսլեան նորա պետպես գեաներէք · 127 ։

Սահմանեալ ուշեկցի · 582 ։

Սբ-ոնիէ, փոխանակ սրբարանի կամ տաճարի · 427 ։

Սրբութիւն սիր՝ նեղբեին խօսեան տամարին · 414 ։

Վահան գողհնայի · 591 ։

Վարդապետ խոչ · 535 ։

Վարդանանք մարտիրոսք · 595 · 615 ։

Վարդավառ · 460 · Տօն վարդավառի՝ ըստ ոմանց տահմանեալ յառաքելոց · 461 · Ըստ յայսմաւուրաց ՚ի վեցն օգոստոսի · առ հայս՝ միշտ ՚ի կիրակէի · 462 · Սպանիացիք և յոյնք ՚ի վարդավառի օրհնելին պետղոց · 463 ։

Տէս և Ալլահերպութիւն.
Վերափոխումն սրբ. Կուսին յերկինս · 484 · Տան վերափոխման՝ ըստ ամանոյ սահմանեալ յատաքերզ · 485 · Նա հաղորդեցին և յոյնս անապատ եկեալ · առ Տայս գոյ յերուսաղէմ՝ ի գաւառն · 486 · 487 · Ուր առաքեալ պահակաց ի փոխանակն · 707 · Վերափոխումն մաքրութիւն յերկինս՝ ըստ նաւ վարդապետութեան · 710 · Աւանդութիւն զգեստուցս, և պատմագրք փոխանին · 710 · 720։

Տապանակին տան · 452 ·
Տիրելագաւազ · 105 · Հնուէ այսր ասէ · 106 ·
Տէսուէն ոչ յերեսուէ՝ վկայեալ ի վարդապետաց · 51 · 468 · 470։
Տեառն սքն տապան ոչ անց խորհրդ գաճեալ · 174 ·
Տեմոս · գիր ժամանակաց, կամ տեսուեան · 703 ·
Տէր տասոյ արքայի բժշկուէր · 120։

Փոխումն կուսին · տես Վերափոխումն ։
Փոսոյ հակառակուէ առ Հռոմ · տայեցիս · 723 ·
Փրկուէն ոչ յերես ոգւոյ՝ ըստ Հռոմի առնչեալն հոգւոյն · խորհրդական՝ առ Հռոմի շնորհաց · 387 ·
Փրկուէն քոյ յատաքերզ՝ առ Հռոմի հոգւոյն սրբ · 387 · 734 ·

Քահանայութեի՝ փոխանակ քահանայից · 200 · 385 ·
Քահանայութեի նոր գերագոյն ի գնին · 430 · Քահանայապետ քոյ ըստ կարգին մելքիսեդեկի · 431 · Քո սուրբ մանկունք սերտաւորք · 181 ·
Քրիստոնական ծառութիւնիք · Ճշմարիտ գերանդեաւ հասեալ · 31 · 276 · 290 · Քո գոռոզամտութեն համառօտ լեզուաւ · 31 · 276 · 290 · Քո գոռոզամտութեն համառօտ լեզուաւ · 519 ·
բաբերական Թարմատար · 205 · 337 · 361 · 396 · Նախիկ զորուն Թէ Թագեալ · 107 · 206 · 511 · 514 · Ճշմարտացուցիչ ի հոգւով յատակացեալն · 225 · Աշխարհն ի սեռական հոգւով · 172 · 266 · 563 · Հաղորդական նախիկ ի վերն սեռականի · 204 · Աշուն բայի հոգւոյական · 225 · 514 · Աշխատանք ձայնուէն Թուոյ · 276 · 431 · 436 · 439 · 696 · Վերջնահոգով և նախիկ բիւրոյ տգիտական անհատապես առեալ բայիկ · 202 ·
ի Քրիստոսէ նաստիլ ոչ գիտել · 14 ·
Քարեր · տես Սիոն ։
ՔՐԻՍՏՈՍ · Ծնունդ նր կրկին՝ ոչ ծնեալն անմայր, և մարդկային անհայր, երկրաբնութիւն կուսական · 19 · 65 · 70 · 351 · Մարգկայինն եա ասի ծնեալն · 86 · Աղէ ծնունդ ասի նր ի մերմէն · 94 ·
Քոյ փեսայացեալ ըստ մարգկութեի երբակի · 72 · 81 · Փեսայ անմահ · 279 · 421 · Ի քէ ոչ ունի եա ունի · 256 · Բնական կերոք ի քէ ըստ մարգկային բնութեի · 254 · 331 · 347 · Աշրատաւորել նորա յի նշ խորհուրդ · 208 · Աշնաւ սէր քոյ առ մարգ · 340 ·
Քո օրհնեալ ոգնունի · 31 · Կոչի ծագիկ և պտուղ կուսին · 42 ·
Քոյ չարչարանաց գիւաւոր պատգամք · 273 · Դողով ոչ ինչ անձն յայծմանն եղև ոչինչ յաւգական · 677 · Ի պատուն քոյ · 375 · Ի քանէն հոգւով ի գործս · 336 · 339 · Ճարտեի նր · 279 · 280 · Ճարտուցել երկնցաւ նախ մարդ · 282 · Ոչ խաթար Հաստատանեի մարդ ի փոխանն նր · 499 · Տէս և Համարձակ · Ոչ ի ։

30.

